שלחן ערוך

הלכות שבת

חלק שני

דיני שהיה והטמנה והכנסת שבת

סימנים רנג-רסו

מכבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הגדול הגאון האלהי החסיד המפורסם
אור עולם מופת הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה׳
מרנא ורבנא
מו״ה **שניאור זלמן** נבג״מ

*

עם באור

דברי שלום

נערך על ידי
הרה״ת ר׳ שלום דובער לוין

יוצא לאור על ידי מערכת
״אוצר החסידים״
770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

ב״ה

פתח דבר

בשבח ותודה להשי״ת יוצא בזה לאור שלחן ערוך הלכות שבת, אשר לכ״ק אדמו״ר הזקן, חלק שני, הכולל סימנים רנג-רסו, עם באור ״דברי שלום״.

עיקרו של חלק זה דן בדיני שהיה והטמנה והכנסת שבת.

הבאור ״דברי שלום״ נכתב באופן שיקל על המעיין להבין את ההלכות ומקורותיהן.

בפנים נוסח השלחן ערוך נוסף פיסוק, חלוקת קטעים וכותרות משנה לסעיפים.

בהלכות הסבוכות יותר, נוסף בהערות סיכום תוכן פרטי ההלכות הכלולות בו.

במקורות, בא גם ציטוט קצר ממקורות ההלכות, בתלמוד ופוסקים, ראשונים ואחרונים, אשר מהם בירר רבינו הלכות אלו.

במקומות שלפום ריהטא נראית סתירה בדברי רבינו ממקום למקום, מוסברת ההלכה בהערות בדרך אפשר. ואם דנו בנושא באיזהו מקומן, מצויין בהערות לדבריהם.

בקונטרס אחרון נוסף בתחלתו, סיכום תוכן המשך דברי הקונטרס אחרון, וכן ביאור קצר לדבריו.

רבינו מרבה לחדש ולהכריע בשלחן ערוך שלו; אלא שחידושים והכרעות אלה שולבו בקיצור בלשונו הזהב, בתוך העתקת דברי הפוסקים שקדמוהו, עד אשר לפעמים המעיין אינו מבחין בפרטיהם. כדי להקל על הבנתם, הורחב ביאור הדברים בהערות.

כיון שמטרת באורים אלו היא להקל הבנת ההלכה, שגם מי שאינו מתמצא כל כך בנושא יוכל להבין את כללות תוכן ההלכה ומסקנותיה, ושיטת רבינו הזקן בזה, לכן מוסברים הדברים בסגנון קל ומובן, מבלי להכנס יותר מדאי לפלפולים; מלבד במקום שהדבר נחוץ להבנת הנושא.

בכל מקום שמצויין בכרך זה לתלמוד בבלי וירושלמי ונו״כ – בסתם, הכוונה היא למסכת שבת. בכל מקום שמצויין לרמב״ם ונו״כ – בסתם, הכוונה היא להלכות שבת. ובכל מקום שמצויין לסימן בטור ושלחן ערוך, או לשאר ספרי ההלכה ושו״ת – בסתם, הכוונה היא לחלק אורח חיים.

בעריכת הבאור נעזרנו בספרים שקדמונו לבאר הלכות שבת אלו שבשלחן ערוך רבינו:

(א) מראי מקומות וציונים (הרב אשכנזי).

(ב) מראי מקומות לקונטרס אחרון (הרב ביסטריצקי).

(ג) קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח״ה-ו.

(ד) משולחן הארי (הרב קפלן).

(ה) קיצור הלכות משו״ע אדמו״ר הזקן, עם הערות (הרבנים הורביץ ואלאשווילי).

(ו) שבת כהלכה (הרב פרקש).

(ז) נימוקי שבת (הרב ראטה).

(ח) הליכות השבת (להרב גארדאן).

(ט) כנישתא דבי רב (הרב לונגער).

(י) שו״ע הרב עם ביאורים והערות, הלכות מבשל, שהיה והטמנה (הרב כהן).

*

בסוף הספר באים:
מהדורא בתרא לסי׳ רנט.
פסקי הסדור – סדר הכנסת שבת.
שו״ת רבינו – סי׳ מה.
מהדורא קמא לסדר הכנסת שבת.
סקירה אודות ״סדר הכנסת שבת״.
מפתחות:
מפתח ענינים.
מפתח פסוקים.
מפתח מאמרי רז״ל.
מפתח ספרים.
מפתח אנשים.

ויה״ר שנזכה לעסוק כל ימינו בתורת רבותינו הקדושים, לירד לעומק דבריהם, וישמיעונו נפלאות מתורתם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

שלום דובער לוין

כ״ד טבת ה׳תשפ״ב
ברוקלין, נ.י.

תוכן ענינים

פתח דבר 3
הלכות שבת ח"ב (סי' רנג-רסו) 10
רנג דין כירה ותנור ליתן עליה הקדרות בערב שבת 10
אופני היתר שהייה 10
כשהקדירה נוגעת בגחלים 19
בדיעבד אם השהה 24
אופני היתר חזרה 26
חזרה סמוך לחשיכה 37
בדיעבד אם החזיר 39
מושיב בתחלה על גבי קדרה או מעזיבה 42
כשהנכרי יסיק התנור לחמם הבית 47
קונטרס אחרון 52
רנד דיני תבשילים המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת 70
להשהות בשר בתנור 70
להשהות פירות הנאכלים חיים 75
להשהות פת בתנור ולרדותה 77
להשהות קטניות 83
להשהות מים לחממם 84
קונטרס אחרון 86
רנה הכנת האש קודם הכנסת שבת 92
קונטרס אחרון 94
רנו ו' תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת 95
רנז דיני הטמנת החמין 96
הטמנה בדבר המוסיף הבל 96
הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל 100
דברים המוסיפים הבל 102
טמן ונתגלה או פינה לקדרה אחרת 104

הטמנה במקצת ובתנור.....106
מצוה להטמין לשבת 111
קונטרס אחרון 112
רנח מותר להשים בערב שבת דבר קר על דבר חמה 128
קונטרס אחרון 129
רנט כמה דיני הטמנה וטלטולם.....132
הטמנה וטלטול במוכין וגיזי צמר.....132
הטמין במוקצה, איך יסיר ההטמנה ויחזיר הקדרה.....133
המטמין באבנים ועצים 135
דף סתימת פי התנור.....137
הלכות שהייה והטמנה בקצרה לפי מנהג מדינות אלו.....140
קונטרס אחרון 146
רס דיני הכנסת שבת.....157
קונטרס אחרון 161
רסא זמן הדלקת נרות לשבת 161
בין השמשות 161
קיבל עליו שבת.....167
תוספת שבת.....169
קונטרס אחרון 177
רסב לקדש השבת בשולחן ערוך ובכסות נקייה.....184
קונטרס אחרון 187
רסג מי ומי המדליקין ואם טעו ביום המעונן.....188
חובת הדלקת נרות שבת 188
קבלת שבת בעת ההדלקה והברכה 193
השתתפות בפרוטה.....198
מתי אפשר לברך על ההדלקה.....200
קבלת שבת בערבית.....209
טעו ביום המעונן 211
מנחה אחר קבלת שבת 212

מלאכה על ידי אחר, אחר קבלת שבת 214
קונטרס אחרון 215
רסד דיני הפתילה והשמן 239
פתילות האסורות 239
שמנים האסורים 242
נרות הכרוכים סביב הפתילה 244
הבהוב ואחיזת האש בפתילה 245
פתילות של סמרטוטין ובגדים 246
קונטרס אחרון 247
רסה דין כלים הנתנים תחת הנר 249
כלי שמן אצל הנר 249
כלי תחת הנר 250
מים בעששית להגביה השמן 256
קונטרס אחרון 257
רסו דין מי שהחשיך לו בדרך 260
יתן כיסו לנכרי או יניח על חמורו 260
לא התירו לו לרכוב על חמורו 264
יתן כיסו לשוטה או לחרש וקטן 267
יטלטל פחות פחות מד' אמות 269
ירוץ עד ביתו ויזרקנו לביתו כלאחר יד 271
היתרים אלו כשאינו פושע 273
כיס מעות בעיר מעורבת 275
כשמגיע בבהמה טעונה לחצר 277
פירוק המוקצה מהבהמה 278
חשכה לו בדרך ותפילין בראשו 281
קונטרס אחרון 282
מהדורא בתרא לסימן רנט 308
[א] דעת הפוסקים שהטמנה במקצת שמה הטמנה 308
[ב] דעת הפוסקים שהטמנה במקצת אינה הטמנה 312

[ג] מעשה דרבי, ודין מיחם על גבי מיחם, שלא גזרו משום הטמנה 314
[ד] שיטת הרשב"א בהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל.....323
[ה] שיטת בעל התרומה בהטמנה בדבר המוסיף ושאינו מוסיף 327
[ו] ביאור דיני בשר וחררה על גבי גחלים, שלא גזרו משום הטמנה 330
[ז] ביאור דיני שורין אותו בשבת, ושדא ביה גרמא חייא.....334
[ח] קופה שטמן בה על גפת, לשיטת הרא"ש והטור והגאונים 335
[ט] גם בהפשרה אסרו משום הטמנה, ושוב יוקשה מעשה דרבי 341
[י] ביאור נוסף במעשה דרבי, לדעת כל הפוסקים הנ"ל.....345
[יא] סברת הט"ז לחלק בין שעה מועטת לשעה מרובה 349
פסקי הסדור – סדר הכנסת שבת.....350
[א] השקיעה הנראית והאמיתית.....350
[ב] בין השמשות לרבי יהודה 355
[ג] בין השמשות לרבי יוסי.....356
[ד] צאת הכוכבים הבינונים.....357
[ה] זמן צאת הכוכבים במשך חדשי השנה 362
[ו] צאת הכוכבים ליציאת שבת וקריאת שמע 362
[ז] חובת התוכחה 367
[ח] תפלת המנחה בבין השמשות 368
[ט] שיטת רבינו תם וסיעתו 369
[י] שיטת הגאונים 370
[יא] זמן עלות השחר ושקיעה לרבינו תם.....372
שו"ת רבינו סי' מה 375
מהדורא קמא לסדר הכנסת שבת 377
סקירה אודות "סדר הכנסת שבת". 377
[א] סדר הכנסת שבת.....377
[ב] קונטרס בין השמשות וביאוריו 378
[ג] דרכי חישוב הזמנים.....379
[ד] סיכום זמני היום 381
[ה] המענה לדעת החולקים עלי 383

[ו] לוח זמנים תמידי לדוגמה – לאיזור ירושלים וניו-יארק 384

הלכות שבת ח״ב (סי׳ רנג-רסו)

רנג דין כירה ותנור ליתן עליה הקדרות בערב שבת

ובו כ״ט סעיפים

אופני היתר שהייה

א כירה[1], שהיא עשויה כעין קדירה גדולה, ומסיקין אותה בתוכה על שוליה ושופתין על פיה קדרה למעלה, והיא ארוכה וקצרה, ויש בה למעלה מקום שפיתת ב׳ קדרות[2]. אם הוסקה בגפת, שהוא פסולת של זיתים[3] או בעצים, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה[4] לצורך הלילה או עד למחר[5], אם כשמגיע הלילה[6] אין התבשיל מבושל

---

[1] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) אופני היתר שהייה (ס״א-ט).
(ב) כשהקדירה נוגעת בגחלים (ס״י-יא).
(ג) בדיעבד אם השהה (סי״ב-ג).
(ד) אופני היתר חזרה (סי״ד-כא).
(ה) חזרה סמוך לחשיכה (סכ״ב-ג).
(ו) בדיעבד אם החזיר (סכ״ד-ה).
(ז) מושיב בתחלה על גבי קדרה או מעזיבה (סכ״ו).
(ח) כשהנכרי יסיק התנור לחמם הבית (סכ״ז-ט).

*

סיכום אופני היתר שהייה:
(א) כירה גרופה וקטומה (ס״א).
(ב) כירה או כופח שהוסקה בקש וגבבא (ס״ב).
(ג) לסמוך הקדירה בסמוך חוצה לה (ס״ג).
(ד) נתבשל תחלה כמאכל בן דרוסאי (ס״א וס״ח).
(ה) חתיכת בשר חי שנתן סמוך לחשיכה (ס״ח).
(ו) מכוסה בתנור שטח בטיט (רנד, א).

לכללות סימן זה ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח״ו. קיצור הלכות. שבת כהלכה ח״א פ״ח-י. נימוקי שבת. שו״ע הרב עם ביאורים והערות.

[2] גמרא לח, ב (היכי דמי כירה אמר רבי יוסי בר חנינא ... כירה מקום שפיתת שתי קדרות. אמר אביי ואיתימא רבי ירמיה, אף אנן נמי תנינא (כלים פ״ז מ״ג) כירה שנחלקה לאורכה טהורה (הרי בטלו שתי שפיתותיה, שנחלקת רחבה לשתים, הלכך טהרה מטומאתה, שהרי ניתצה, רש״י), לרחבה (נמצאו שתי השפיתות קיימות, זו לבדה וזו לבדה, רש״י) טמאה). טור ושו״ע ס״א (כירה שהיא עשויה כקדירה, ושופתין על פיה קדירה למעלה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות).

[3] גמ׳ מז, ב (גפת של זיתים), ופרש״י (פסולת של בית הבד של שמן, שהוא כנוס יחד וחם מאד). טור ושו״ע שם (בגפת, שהוא פסולת של זיתים).

וכן הוא לקמן סי׳ רנז ס״ה (אלו הם דברים המוסיפים הבל, פסולת של זיתים).

[4] **משנה לו**, ב (כירה שהסיקוה ... בגפת ובעצים, לא יתן). **טור ושו״ע** שם (אם הוסקה בגפת ... או בעצים, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה).

ואם נתן, צריך להסירו משחשכה, כדלקמן ס״ח (וצריך לסלקו משחשכה).

[5] טור ולבוש ס״א (להשהותו עליה לצורך הלילה). **ב״י** ד״ה ומ״ש רבינו וכל זה (יש לפרש דלצורך הלילה לאו דוקא, דהוא הדין במשהה לצורך מחר, אלא דמשום דאורחא דמילתא ... ואפשר דדוקא נקט לצורך הלילה, דאילו לצורך מחר בכל גוונא שרי לשהויי ... דכל לצורך מחר מסח דעתיה ולא אתי לחתויי ... אבל לא ראיתי בדברי שום פוסק זולתם שחילק בכך). ב״ח ד״ה ומ״ש וכל זה (והא דנקיט רבינו לצורך הלילה, אורחא דמילתא דלצורך הלילה דרכו להשהות, ולצורך מחר דרכו להטמין, ולפענ״ד שכך הוא דעת שאר הפוסקים). **מ״א סי׳ רנ[ד]** סק״כ (דאסרינן בכל

עדיין כמאכל בן דרוסאי[7] (פירוש, שם אדם ליסטים שהיה אוכל תבשילו אף שעדיין לא

התבשילין, ולא מחלקים בין רוצים לשבת או למוצאי שבת, דגזרינן שמא ימלך לאוכלה בשבת ויחתה). אליה רבה כאן ס"ק א (לדינא מסתבר דאסור, דאף שמשהה לצורך מחר, מכל מקום כיון דאפשר לגמור בלילה על ידי חיתוי, חיישינן שימלך לאכול בלילה, וצורך לילה קרינן ביה).

והיינו שאף שיתבאר לקמן ס"ח (אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו אפילו בתוך התנור שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, ואין חוששים שמא יחתה בשבת, דכיון שעכשיו הוא חי הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר, שבלילה לא יהיה ראוי עדיין אף אם יחתה בגחלים, ובכל הלילה עד למחר יוכל להתבשל אף בלא חיתוי כלל). היינו דוקא בחי, שבסעודת הלילה עדיין לא יהיה ראוי אף אם יחתה, משא"כ כשהתחיל להתבשל מבעוד יום, גזרינן שמא ימלך לאוכלה בליל שבת ויחתה.

ונתבאר לקמן סי' רנד סי"א (חוששים שמא ימלך אחר כך לאכלה בשבת ... שמא ישכח ויחתה בגחלים לגמור אפייתה, שמטעם זה אסור להשהות תבשיל לצורך סעודת שחרית, בכל מקום שאסור להשהותו לצורך סעודת הלילה, משום גזרת שמא יחתה, כמו שנתבאר בסי' רנ"ג, אף על פי שעד סעודת שחרית יוכל להתבשל בלא חיתוי).

ואין סומכים על דעה המתרת להטמין לצורך היום, כדלקמן סי' רנז ס"א (ויש מקילין עוד, שאף אם אינו חי סמוך לחשכה, מכל מקום אם מסיח דעתו ממנו עד למחר, דינו כחי לגמרי, ומותר להטמינו לצורך מחר, אע"פ שלא הגיע עדיין למאכל בן דרוסאי. ואין לסמוך על סברא זו אלא בדיעבד).

[6] **מ"א** ס"ק כו (קודם שתחשך ... דלא גזרינן שמא יחתה אחר ברכו, דהא לא אסור מדאורייתא), וסוס"י רנט (שנתבשל כמאכל בן דרוסאי קודם שחשיכה).

וכן הוא לקמן סכ"ב (אבל אם היה יכול להרתיחה מבעוד יום, אלא שאין שהות להרתיחה קודם קבלת שבת, אין בכך כלום).

וכך נזכר גם בשאר המקומות, לענין "כמאכל בן דרוסאי", שצריך להיות "מבעוד יום", ראה לקמן ס"ח, וסי"ג, וסי' רנד ס"ב-ה, וס"ט, וסי"א, וסי"ג-טו, וסי' רנה ס"א-ג, וסי' רנז ס"א, וסי"א-ב, וסוס"י רנט.

ואף מה שהוזכר לקמן ס"ח (כבר נתבשל קצת קודם כניסת שבת, וצריך לסלקו משחשכה, אלא אם כן נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי קודם כניסת השבת), הכוונה היא כאמור בתחלת דבריו שם "צריך שיתננו שם סמוך לחשכה ממש".

וכעין האמור לקמן סי' רסו סכ"ד (בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת), וסי' רעט ס"א וס"ו (אחר כניסת השבת דהיינו משחשכה), וסי' שח סל"א וס"ס, וסי' שט ס"ז, וסי' שי ס"ד וס"ז (ודלא כמו לענין קידוש, שנתבאר לקמן סי' רעא ס"ב "דכיון שהוסיף מחול על הקדש הרי זה אצלו כניסת השבת").

ולענין הטמנה, נתבאר לקמן סי' רנז ס"ח (אם היה טמון בתחילת כניסת (השבת) הלילה).

וראה שבת כהלכה פ"ח הערה מו וביאורים שם אות יט. ופי"א הערה פג.

[7] **חנניה בברייתא שם** לו, ב.

דתנן התם (כירה שהסיקוה בקש ובגבבא נותנים עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן, עד שיגרוף או עד שיתן את האפר), וכאוקימתא קמא בגמרא שם, שהמשנה היא כחנניה (האי לא יתן, לא יחזיר הוא, אבל לשהות משהין אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום, ומני חנניה היא, דתניא חנניה אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה, אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום).

וכן פירש המשנה, ופסק רב ששת בשם רבי יוחנן לז, ב (כירה שהסיקוה בגפת ובעצים משהין עליה חמין שלא הוחמו כל צורכן ותבשיל שלא בישל כל צורכו ... קסבר מתניתין להחזיר תנן, אבל לשהות משהין אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום).

וכדבריו הוכיח רבא שם מהמשנה יט, ב (תנינא, אין נותנין את הפת בתוך התנור עם חשיכה, ולא חררה על גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה. הא קרמו פניה שרי), ופרש"י (והיינו לא בישל כל צרכו, ותנור לאו גרוף וקטום הוא). והיינו שדין כמאכל בן דרוסאי כדין קרמו פניה שהתירו, כדלקמן סי' רנד ס"ו (אסור ליתן סמוך לחשכה פת לתנור ... אלא אם כן יש שהות ביום כדי שיקרמו פני הפת).

וכן פסק רש"י שם ד"ה ורב ששת (ואנן דמשהינן קדירה על גבי כירה שאינה גרופה, אדחנניה סמכינן, הואיל ותנן סתם מתניתין כוותיה, כדאמר הא קרמו שרי, ואע"ג דלא בישל כל צרכו, ואמר רב ששת משמיה דרבי יוחנן כוותיה), ור"ח בתוס' שם ד"ה אמר רב ששת (פסק ר"ח דהלכה כרב ששת אמר ר' יוחנן, דרבא דאמר תרוייהו תננהי סבירא ליה כוותיה. וכן פסק רש"י דסתם מתניתין דפרק קמא כחנניה, ומותר להשהות אפילו באינה גרופה). טור (רש"י ור"י פסקו דכל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה, אפילו אם הוסקה בגפת ועצים ואפילו אינה גרופה וקטומה, ותבשיל שנתבשל כל צרכו אפילו מצטמק ויפה לו מותר גם כן לשהותו עליה ... ולזה הסכים א"א ז"ל), ודעה הב' בשו"ע שם (ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו על גבי כירה).

ודעת האוסרים תתבאר לקמן ס"ט (ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ... חוששין שמא יחתה בשבת), ושם נסמן (הערה 54).

ומסיים שם (וכבר נתפשט המנהג להקל כסברא הראשונה). ולכן נתבאר כאן בפשיטות כדעה המתרת.

נתבשל כל צרכו[8]), שמא יחתה[9] (פירוש ינער[10]) ויהפך הגחלים במחתה בשבת לגמור בישולו[11]. אלא אם כן הכירה היא גרופה, דהיינו שגרף ממנה כל הגחלים לחוץ[12], או שהיא קטומה, דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם[13].

ואין צריך לקטום עד שלא יהיה ניכר שם אש כלל, אלא די בקטימה כל שהוא[14]. ואפילו הובערו הגחלים אחר כך מאליהם, אין בכך כלום[15], דכיון שגילה דעתו מבעוד יום שאינו צריך להגחלים, שוב אין לחוש שמא יחתה בשבת[16]. והגחלים שעממו הרי הן כקטומה[17]:

---

*

והטעם שמועיל כמאכל בן דרוסאי, נתבאר לקמן ס"ח (אלא אם כן נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי קודם כניסת השבת, שאז אין לחוש לחיתוי, שאף בלא חיתוי יכולה להתבשל כל צרכה לצורך הלילה, כיון שנתבשלה כבר חצי בישולה מבעוד יום, וגם היא ראויה כבר להאכל על ידי הדחק בבישול זה שמבעוד יום).

משא"כ בהטמנה חוששים בכל אופן לשמא יחתה, כדלקמן סי' רנז ס"א (שמטמינה ומכסה שלא תתקרר עד למחר, ולפיכך צריכה יותר לחיתוי כדי שלא יתקרר התבשיל בכל הלילה. אבל סתם שהייה היא לצורך הלילה, שהרי מניחה מגולה, ולכך אינה צריכה כל כך לחיתוי כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום).

[8] רש"י כ, א ד"ה בן דרוסאי (לסטים היה ומבשל בישולו שליש).

ולקמן סי"ג יובאו ב' דעות, אם הוא "שליש בישול", או "חצי בישולו".

[9] גמ' יח, ב (גזירה שמא יחתה בגחלים). טור ושו"ע שם (חיישינן שמא יחתה).

ונתבאר לקמן סי' רנז ס"ב (ויתחייב משום מבעיר). וראה לקמן ס"י (מחתה את הגחלים העליונות, ונופלות על התחתונות ומכבות אותן, והעליונות הן נבערות מאליהן על ידי חיתוי זה). סי' רסה ס"ז (יתחייב משום מכבה ומבעיר כדין החותה בגחלים).

וראה לקמן סי' רנד ס"א (שמא ישכח שהוא שבת ... ויחתה בגחלים).

[10] ראה רמב"ם פ"ג ה"ו מהדורת פרנקל בשינויי הנוסחאות (שמא יחתה כדי לנער). שו"ע סי' רנב ס"א (שמא יחתה (פירוש יגלה ויעור הגחלים במחתה)).

[11] **רמב"ם** שם ה"ד (שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו). רש"י יח, ב ד"ה יחתה (למהר בישולן).

אלא שמכל מקום יש חילוק בינם, שדעת רש"י שכל האיסור הוא כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי (כדלעיל הערה 7), ולכן כתב שהחשש הוא שיחתה "למהר בישולן". משא"כ דעת הרמב"ם שאסור אף בנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו (כדלקמן הערה 54), ולכן כתב שהחשש הוא "שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו, או כדי לצומקו". וכן הוא לקמן ס"ט (לדעה הב' הנ"ל) "שמא יחתה בשבת למהר בישולו, או כדי שיהא מצטמק".

[12] משנה שם לו, ב (עד שיגרוף), ופרש"י (הגחלים). טור ושו"ע ס"א (אלא אם כן גרף, דהיינו שהוציא ממנה כל הגחלים).

[13] משנה שם (עד שיתן את האפר), ופרש"י (על גבי גחלים לכסותם ולצננם). גמרא שם (קטום), ופרש"י (היינו נתן אפר על הגחלים, דאפר מתרגמינן קיטמא). טור ושו"ע שם (או קטם, דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם).

[14] ירושלמי פ"ג ה"א (אפילו לא קטם כל צורכו). ר"ן (טו, ב) ד"ה עד (כלומר שאינו צריך לקטום עד שלא ניכר שם אש כלל). ב"י ד"ה ומ"ש אא"כ. מ"א סק"ג (ואין צריך לקטום עד שאין ניכר שם אש כלל, רק בקטומה כל שהוא סגי (ר"ן ב"י)).

[15] **ר' הושיעא לז**, סוע"א (קטמה והובערה, משהין עליה חמין שהוחמו כל צורכן ותבשיל שבישל כל צורכו ... מהו דתימא כיון דהובערה הדרא לה למילתא קמייתא, קמשמע לן), וכפירוש התוס' שם רע"ב (והוא הדין אפילו לא בישל כל צרכו שרי). מ"א שם (ואפילו הובערה אחר כך שרי (גמרא)).

ועוד תתבאר דעת ר' הושיעא לקמן ס"ט (והערה 54), בפרטים דלא קיי"ל כוותיה (כדלקמן שם). אמנם מה שביארו התוס' בדעתו, שאף אם הובערו הגחלים דינם לגמרי כקטומה, שמותר אפילו לא בישל כל צרכו, בזה קיי"ל כוותיה.

והיינו דוקא אם "הובערו הגחלים אחר כך מאליהם", אבל אם הגדיל האש אחר שהניח הבלעך, ראה שמירת שבת כהלכתה פ"א הערה קפה. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[16] רש"י שם ד"ה שאני הכא דקטמה (וגלי דעתיה דלא ניחא ליה בצמוקי). רמב"ם פ"ג ה"ד (שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל, ואין גוזרין שמא יחתה באש), וכ"מ שם (דקים להו לרבנן שכל שגרף הוא מסיח דעתו). מ"א שם (כיון דגילה דעתו דלא בעי לגחלים סגי).

והיינו שבזה "שכסה הגחלים באפר למעט חומם" (כאמור לעיל), מגלה דעתו מגלה דעתו שאינו צריך לאש גדולה, ושוב לא חיישינן שיחתה.

ב ואם הוסקה בקש ובגבבא, מותר להשהותו עליה אע"פ שאינה גרופה ולא קטומה[18], לפי שאין בגחלי הקש והגבבא ממשות כלל, ואין לחוש בהם שמא יחתה[19]:

ג ואפילו הוסקה בגפת ועצים, מותר לסמוך לה קדרה בסמוך חוצה לה[20], מבעוד יום[21], להשהותה שם לצורך הלילה, או עד למחר, אע"פ שכשמגיע הלילה לא נתבשלה עדיין כמאכל בן דרוסאי[22], ואין חוששים שמא יחתה בגחלים שבתוך הכירה כדי למהר בישול הקדרה שחוצה לה, שאין חיתוי זה מועיל לה כל כך.

ושתי כירות המתאימות זו אצל זו ודופן של חרס מפסיק ביניהם, האחת גרופה או קטומה והשנייה אינה גרופה ולא קטומה, מותר להשהות על גבי הגרופה וקטומה, אע"פ שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה[23], לפי שזהו כסומך חוצה לה לשאינה גרופה וקטומה[24].

ד ותנור[25], שהוא עשוי כעין קדירה גדולה רחב למטה וצר למעלה, ומתוך כך נקלט חומו

ובזמנינו שמבשלים ומחמים בגז, שאין שייך לקוטמו באפר, נוהגים ב"בלעדך" שנותנים על האש, שבזה ממעט חומו ומגלה דעתו שאינו רוצה להגדיל האש, וכדלקמן סכ"ו (דכיון שהקדרה הריקנית סותמת פי הכירה תחת הקדרה שהתבשיל בתוכה, הרי זה כגרופה וקטומה).

טעם נוסף יש לתועלת הקטימה (ונתינת הבלעדך), כדלקמן שם (צריך שיניח עתה שום דבר תחת הקדרה להפסיק בינה להגחלים שבתנור, כדי שיהיה לו היכר בזה ולא יבא לחתות).

ומטעם זה השני יש מדייקים שה"בלעדך" יכסה (לא רק את האש, אלא) גם את הכפתורים, כדי שאם יבוא להגדיל את האש, יהי' היכר על הכפתורים שיזכור שהוא שבת. וראה שבת כהלכה פ"ח סי"ב והערה לב וביאורים ח.

אמנם הטעם הראשון המבואר כאן הוא העיקר, ולכן לא סגי בכיסוי הכפתורים לבדם, שאין זה ממעט חומו.

*

ומזה יש מקום עיון ב"קראק פאט" הנהוג אצלינו (סיר בישול איטי מתחמם מחשמל, ובתוכו סיר חרס שבו האוכל), שאין מקום להכניס הבלעדך בין הקדרה לבין מקור החום. ואם כן אפשר שדינו ככירה שאינה גרופה וקטומה, אשר מותר להשהות בה רק תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי לפני כניסת השבת, ואשר אם הגביהו את הקדרה בשבת, אסור להחזירה. וראה שבת כהלכה פ"ט ה"ה.

עוד יש לדון בכמה פרטים בהיתר כלי זה, כדלקמן ס"י (והערה 73)

[17] **ברייתא שם** (גחלים שעממו ... הרי היא כקטומה). רמב"ם שם פ"ג ה"ד (או שעממו הגחלים שהרי הן כמכוסות באפר). ב"י שם (והא דגחלים שעממו, או שנתן עליה נעורת פשתן דקה, כתבה הרמב"ם בפרק ג' (ה"ד), ולא ידעתי למה השמיטה רבינו).

וראה לקמן סוף סי"ט (ויש נוהגים להקל עוד ... שהגחלים שנשארו מן החימום שחממוהו לצורך האפיה, כבר כהו ועממו, והרי הן כגרופות).

[18] **משנה** לו, ב (כירה שהסיקוה בקש (זנבות השבולין, רש"י), ובגבבא (הנגבב מן השדה, רש"י), נותנים עליה תבשיל). טור ושו"ע ס"א (ואם הוסקה בקש או בגבבא, מותר לשהות עליה אפילו אינה לא גרופה ולא קטומה).

[19] רמב"ם פ"ג ה"ד (שהרי אין שם גחלים בוערות). ר"ן (טו, ב) ד"ה כירה (ולא חיישינן שמא יחתה בגחלים משום דקש וגבבא אין להם גחלת).

[20] **ברייתא** לז, סוע"א (כירה שהסיקוה בגפת ובעצים, סומכין לה). טור ושו"ע ס"א (ואפילו אינה גרופה וקטומה, מותר לסמוך לה קדירה בסמוך חוצה לה).

[21] ולענין להחזיר בשבת, יתבארו ב' דעות לקמן ס"כ.

[22] תוס' שם ד"ה מהו (באינה גרופה קבעי ... היכא שאינו מבושל כמאכל בן דרוסאי).

[23] ברייתא וגמרא שם (שתי כירות המתאימות (מחוברות יחד, וקיר של חרס מפסקת ביניהם, רש"י), אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה, משהין על גבי גרופה וקטומה, ואף על גב דקא סליק ליה הבלא מאידך). רמ"א ס"א (שתי כירות המתאימות זו אצל זו ודופן של חרס ביניהם, האחת גרופה וקטומה והשניה אינה גרופה וקטומה, מותר לשהות על הגרופה וקטומה, אף על פי שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה).

[24] דאמרינן בגמרא שם (דילמא שאני התם, דכיון דמידליא שליט בה אוירא), היינו שבזה קל יותר מסומך חוצה לה. וראה ט"ז סק"ד (ואני תמה למה הוצרך לכתוב זה, דהא כבר כתב דמותר לסמוך לו, וזה לא גרע מסמיכה לכירה).

[25] **משנה לח**, ב (תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא, לא יתן). טור ושו"ע ס"א (ותנור, אפילו אם הוסק בקש וגבבא, אסור).

לתוכו יותר מבכירה[26], אסור אפילו לסמוך לו[27], אם היד סולדת שם[28], אפילו הוא גרוף וקטום[29], ואפילו הוסק בקש או בגבבא[30], ואין צריך לומר להשהות על גביו או בתוכו[31], דמתוך שהבלו חם ביותר אינו מסיח דעתו וחוששים שמא יחתה בזו האש המעוטה, אע"פ שהיא אש קש וגבבא ומכוסה באפר[32]:

ה ולמה אסרו בתנור הגרוף, מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה[33], ואי אפשר לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחד, ומפני שהבלו חם ביותר יש לחוש שמא יחתה להבעיר הנצוצות הנשארות בתנור[34].

ואם נתקרר (א) הבלו עד שאין היד סולדת שם, מותר להשהות שם בתוכו[35], וכל שכן

ואף שלפי שיטת חנניה (דלעיל הערה 7), מיירי הכא לענין להחזיר. מכל מקום למדים מכך אף לענין להשהות על גרופה וקטומה. ונתבאר בהערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' ד ואילך.

[26] **רש"י** שם ד"ה תנור (מתוך שקצר למעלה ורחב למטה, נקלט חומו לתוכו טפי מכירה). ב"ח ריש הסימן (תנור הוא גם כן מחרס, אלא שהוא מחובר בקרקע, ופיהו גם כן למעלה, אלא שהוא קצר למעלה ורחב למטה, דמתוך כך נקלט חומו לתוכו טפי מכירה).

וראה לקמן סי' תקז ס"ט (תנורים שבימיהם היו עשוים כקדרה ופיהן למעלה).

[27] **ברייתא** שם (תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא, אין סומכין לו). טור ושו"ע שם (אסור אפילו לסמוך לו).

[28] **הגהות מרדכי** פ"ג פ, א (מיהו אם אין היד סולדת בו, שאינו חם כל כך, נראה דמותר). רמ"א ס"א ([אסור] כל זמן שהיד סולדת בו), וס"ב (ודוקא במקום שהיד סולדת, אבל אין היד סולדת שם, שרי).

ויתבארו הפרטים לקמן ס"ה (והערות 35-37), וסכ"א (והערות 166-173).

[29] גמרא שם (תנור דאע"ג דגרוף וקטום על גביו אסור). רמב"ם פ"ג ה"ה (התנור אף על פי שגרף האש, או כסה באפר, או שהסיקוהו בקש או בגבבא, אין משהין בתוכו ולא על גביו ולא סומכין לו). רמב"ן שם ד"ה אלא (יש מי שאומר כי היכי דבקש וגבבא תנור אסור בין לתוכו בין על גבו ובין לסמוך ... הכי נמי אם הוסק בגפת ובעצים אסור בכל ענין אף על פי שגרוף וקטום. ויש מי שאומר דדוקא בקש ובגבבא בלא גרוף וקטום, משום דנפיש הבליה דתנור מדליק ואתי לחתויי, אבל גרוף וקטום אפילו בתנור מותר לשהות ולהחזיר. ועיקר הדבר כדברי האוסר). רשב"א שם ד"ה הא (ולפום הדין פירושא נמי שמעינן, דתנור אסור לעולם בין בגרוף בין שאינו גרוף, דכיון דאסרינן ליה אפילו לסמוך ואפילו הוסק בקש ובגבבה ... הוא הדין לגפת ועצים ואפילו גרוף וקטום. וכן נראה עיקר). ר"ן (יז, ב) סוד"ה ונמצאו (ובתנור בין שהסיקוהו בקש וגבבא, בין שהסיקוהו בגפת ועצים וגרף וקטם ... אין סומכין להן ואין צריך [לומר] על גביהם). טור ושו"ע שם (אפילו לסמוך לו, אפילו אם הוא גרוף וקטום).

[30] ברייתא שם (תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא, אין סומכין לו). טור ושו"ע שם (ותנור, אפילו אם הוסק בקש וגבבא, אסור אפילו לסמוך לו).

[31] משנה שם (תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא, לא יתן בין מתוכו בין מעל גביו). ברייתא שם (ואין צריך לומר על גביו, ואין צריך לומר לתוכו). טור ושו"ע שם (וכל שכן שאסור לשהות בתוכו או על גבו).

[32] **רמב"ם** שם (הואיל והבלו חם ביותר, אינו מסיח דעתו, וחוששים שמא יחתה בזו האש המעוטה אף על פי שהוא אש קש וגבבא או מכוסה). הובא בב"י ד"ה ומ"ש אפילו.

[33] כנראה הוא מלשון עוצם וחוזק.

[34] רמב"ם פ"ג ה"ו (ולמה אסרו לשהות בתנור אף על פי שגרוף. מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה, ואי אפשר לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחת, מפני שהבלו חם שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור). מ"א ס"ק ח (מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש עצמה, ואי אפשר שלא תשאר ניצוץ אחד (רמב"ם)).

הובא בב"י ד"ה ומ"ש אפילו. וראה גם לקמן סי' רנז ס"ב (ויתחייב משום מבעיר), וש"נ.

[35] היינו אפילו תוך התנור שבימיהם, שבזה דן עד כאן.

כאן נתבאר (בעיקר) ההיתר להשהות קודם השבת, ולקמן סכ"א (הערות 166-173) יתבארו פרטי הלכה זו לענין להחזיר בשבת.

*

סיכום פרטי הלכות שהיה וחזרה למקום שאין היד סולדת שם:

(א) קודם השבת מותר להשהות, אפילו בתוך התנור שבימיהם (ס"ה וקו"א א).

(ב) ובתוך השבת מותר לסמוך, אפילו בתנור שבימיהם שאינו גרוף וקטום (סכ"א).

(ג) ועל גבי הכירה מותר ליתן רק אם היא גרופה או קטומה (סכ"א וקו"א ה).

(ד) ובתוך הכירה אסור אף אם היא גרופה וקטומה (ס"ה וסכ"א וקו"א ה).

שמותר להשהות על גביו, או לסמוך חוצה לו, אם אין היד סולדת במקום שמשהה. ואפילו בשבת עצמה מותר להשהות שם[36] (אבל בתוך התנור ממש, או בתוך הכירה, אסור ליתן שם בשבת אפילו תבשיל שבישל כל צרכו, אע"פ שהן גרופים וקטומים, וגם אין היד סולדת בהם כלל[37]) כמו שיתבאר[38]:

ו וכופח, שהוא עשוי ככירה, אלא שאין בו למעלה רק מקום שפיתת קדרה אחת, ומתוך כך חומו גדול מחום הכירה אבל פחות הוא מן חום התנור[39], אם הוסק בקש או בגבבא דינו ככירה[40] שהוסקה בקש וגבבא[41], ואם הוסקה בגפת ועצים דינו כתנור לכל דבר:

ז והתנורים שלנו שפתחם מן הצד[42], אין הבלם (מרובה) חם כל כך כהבל התנור

(ה) ובכל אלו תלוי אם היד סולדת באותו מקום, אף אם התבשיל אינו יכול להתחמם שם (קו"א ד).

[36] **הגהות מרדכי** שם פ, א (מיהו אם אין היד סולדת בו, שאינו חם כל כך, נראה דמותר להפשיר במקום שאין היד סולדת בו, ולהשים פשטידא על גבי התנור, וכל דבר, מותר, כיון שאין היד סולדת שם). והיינו שמותר לא רק להשהות קודם השבת, אלא אף ליתן בשבת עצמה.

הובאו דבריו בב"י ד"ה ומ"ש ואם הוסקה (וכתוב בהגהות מרדכי (פ, א) מיהו אם אין היד סולדת בו, שאינו חם כל כך, נראה דמותר), וד"ה כתבו התוספות ריש פרק כירה (דאלו במקום שאין היד סולדת, אפילו בשבת עצמה שרי), וסד"ה ומ"ש רבינו ובתנור אסור (פשוט דלהרמב"ם נמי אין אסור לסמוך אלא במקום שהיד סולדת). רמ"א ס"א ([אסור] כל זמן שהיד סולדת בו), וס"ב (ודוקא במקום שהיד סולדת, אבל אין היד סולדת שם שרי, אפילו בשבת). מ"א ס"ק ט (אבל אם אין היד סולדת בו מותר ליתן, אפילו על גביו, אפילו בשבת).

*

אמנם יתבאר לקמן סכ"א (ואפילו על גבי הכירה הגרופה או קטומה, מותר להחזיר, אם אין היד סולדת שם), והיינו שלא התיר להחזיר בשבת עצמה אלא "על גבי הכירה הגרופה או קטומה", והוכיח כן בקונטרס אחרון ס"ק ה.

ומה שכתב כאן "בשבת עצמה מותר להשהות שם" (אף דמיירי כאן בתנור שבימיהם, שאין מועלת בו גרופה וקטומה), קאי על שלפניו "לסמוך חוצה לו", שדוקא בזה התירו בשבת עצמה.

[37] **מ"א** שם (מיהו בס"ה משמע דאסור לתת לתוכו). ובקונטרס אחרון ס"ק א (אף שסיים המ"א דבתוכו אסור. היינו להחזיר, אבל להשהות, אין שום סברא כלל לחלק בין תוכה לגבה).

והיינו כיון שההפרש בין על הכירה לבין תוך הכירה, נתבאר רק לענין להחזיר, כדלקמן סט"ז (אבל להחזירה לתוך הכירה ממש ... אסור בכל ענין). ולכן יש מקום לומר, שאף לענין אין היד סולדת בו יש הפרש בין בתוך התנור והכירה, שנראה כמבשל, לבין על גבם.

[38] לקמן סעיף כא.

[39] גמרא לח, ב (נפיש הבליה מדכירה וזוטר הבליה מדתנור). רמב"ם פ"ג ה"ז (הכופח הבלו רב מהבל הכירה ומעט מהבל התנור).

[40] **משנה שם** לח, ב (כופח (עשוי חלל ככירה, רש"י) שהסיקוהו בקש ובגבבא, הרי זה ככיריים, בגפת ובעצים, הרי הוא כתנור). גמרא שם (היכי דמי כופח היכי דמי כירה, א"ר יוסי בר חנינא כופח מקום שפיתת קדרה אחת כירה מקום שפיתת שתי קדרות). טור ושו"ע ס"א (וכופח, שהוא מקום שפיתת קדירה אחת, אם הוסק בקש או גבבא, דינו ככירה, בגפת או בעצים, דינו כתנור).

[41] **רי"ף** יז, ב (כיפה שהסיקוה בקש ובגבבא, הרי היא ככירים ... ושמעינן מינה דכל מידי דאסור לאשהויי על גבי כירה אלא אם כן גרופה וקטומה, אסור לאשהויי על גבי כיפה אפילו גרופה וקטומה). **רא"ש** פ"ג סי' ג (כלשון הרי"ף).

ואף דאמרינן בגמרא (כופח שהסיקוהו בקש ובגבבא, סומכין לו, ואין נותנין על גביו), נתבאר בט"ז סוף סק"ו (שלפי הנראה מדברי הרי"ף והרא"ש שלא היו גורסים כן בגמרא בכופח שהסיקו בקש, ועל כן לא זכרו שבכופח בקש יש חומרא כנלע"ד), ובאליה רבה סק"ז (משמע בהרא"ש דלא גריס לה, אלא הכי גריס כופח שהסיקוה בגפת ועצים אין סומכין, וכן מוכח בתוספות).

רמב"ם פ"ג ה"ז (ואם הסיקוהו בקש או בגבבא הרי הוא ככירה שהוסקה בקש וגבבא ומשהין עליו). **ב"י** ד"ה וכופח (ומשמע דכשהסיקוהו ... בקש ובגבבא הרי הוא ככירה לגמרי, ושרי בלא גריפה וקטימה). **ט"ז** שם (וכתב ב"י דלגמרי הוי ככירה, דבקש וגבבא אפילו בלא גרופה וקטומה מותר).

[42] החילוק בין התנורים שבימיהם לבין התנורים שלנו, הובא גם לעיל סי' קסז ס"ב (ובתנורים שלנו שמושיבין הפת על שולי התנור ... בתנורים שבימיהם שהיתה אש בוערת בשולי התנור בשעת אפיית הפת, שהיתה מדובקת בדפנותיו). לקמן סי' רנד ס"ט (במה דברים אמורים בתנורים שבימיהם, שהיה כעין קדירה והיו מדביקים פת לדופני התנור ... אבל בתנורים שלנו, שהפת מונחת על שולי התנור). סי' תצה בקונטרס אחרון ס"ק ד (בתנורים

שבימיהם, ולא כהבל הכופח, הואיל והן רחבים יותר משפיתת קדרה אחת, ולפיכך הרי דינם שוה לכירה לכל דבר[43].

ח וכל זה כשכבר התחיל להתבשל מבעוד יום, אלא שעדיין לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי. אבל אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו אפילו בתוך התנור[44] שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום[45], ואין חוששים שמא יחתה בשבת. דכיון שעכשיו הוא חי, הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר, שבלילה לא יהיה ראוי עדיין אף אם יחתה בגחלים, ובכל הלילה עד למחר יוכל להתבשל אף בלא חיתוי כלל[46].

ומכל מקום צריך שיתננו שם סמוך לחשכה ממש, שאם נתנו שם מבעוד יום, כבר נתבשל

שלנו ... בתנורים העשויים כקדרה). סי' תקז ס"א (תנור גדול ופיו מן הצד כעין תנורים שלנו ... בתנור קטן שפיו למלעה), וס"ט (תנורים שבימיהם היו עשוים כקדרה ופיהן למעלה, והיו מדבקין הפת בתוך התנור סביבות דפנותיו, והעצים והאש על שולי התנור), וסי"ב (וכל זה בתנורים שלהם, אבל תנורים שלנו), וסי"ט (וכל זה בתנורים שלהם שהיו קטנים והיו מדבקים הפת סביב דפנות התנור ... אבל בתנורים שלנו שמניחים הפת על שולי התנור).

[43] ר"ח לח, ב (תנור [דידן] ככירה של נחתומין היא). הובא בר"ן יז, ב. **כל בו** סי' לא לא, ד (ואלו הכירות שלנו שקורין פורנילא"ש שמסיקין אותם מבפנים ואחר כך גורפין אותן ... מאחר שגרופה לגמרי והוא רחב מבפנים יותר משפיתת קדירה דינן כדין הכירה ... ודעת בעל ההשלמה ז"ל להתיר תנור גרוף או קטום). ב"י שם ד"ה ומ"ש אפילו (ומה שכתוב בכל בו בשם בעל ההשלמה (פ"ג דשבת לו סוע"ב) דתנור גרוף וקטום [שרי], נראה לי שטעמו משום דתנורי דידן שפיהם מן הצד לא נפיש הבלייהו וככירה דיינינן להו, כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ... וז"ל הכל בו ואלו הכירות שלנו שקורין פורנילא"ש, שמסיקין אותם מבפנים ואחר כך גורפין אותם ... מאחר שגרפו לגמרי והוא רחב מבפנים יותר משפיתת קדרה, דינם כדין הכירה). רמ"א ס"א (ותנורים שלנו דינם ככירה). לבוש ס"א (ותנורים שלנו שפיהם מן הצד, דינם ככירה, שאין חומה רב כל כך כמו תנורים שלהם). ט"ז ס"ק טז (אבל תנורים שלנו שפתוחים מן הצד, הם ככירה). מ"א ס"ק י (מאחר שרחבים יותר משפיתת קדרה, דינן ככירה (כל בו). ובר"ן משמע דאפילו בזמן התלמוד לא נאסר אלא תנור של נחתומין עיי"ש).

והיינו שכיון שפתחם מן הצד אינו דומה לתנור, וכיון שהן רחבים יותר משפיתת קדרה אחת אינו דומה לכופח, אלא לכירה.

*

והטעם שלא נאסר משום הטמנה בתנור, יתבאר לקמן סי' רנז ס"י (ואף אם היא בתוך התנור ופי התנור מכוסה, אין בכך כלום, לפי שלא אסרו הטמנה בדבר המוסיף הבל אלא משום גזרה שמא יטמין ברמץ, לפיכך אין לאסור אלא כעין רמץ שהוא דבר המיטלטל ומודבק לדופני הקדרה, אבל דופני התנור ופיה אינן מודבקים להקדרה).

ולפי זה מותר ליתן קדרה בתוך התנור שלנו מבעוד יום להשהותה בתוכו; אלא שצריך לתת בתוכה "בלעדך", או קדרה ריקנית, להיכר שלא יבוא לחתות (להגדיל האש). או שנתבשל כבר לפני כניסת השבת עכ"פ כמאכל בן דרוסאי.

[44] **גמרא יח**, ב (האי קדרה חייתא שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה בתנורא), ופרש"י (להשהותה לכתחלה מבעוד יום בתנור והיא מתבשלת כל הלילה). טור ושו"ע ס"א (או שהיה חי שלא נתבשל כלל).

[45] מרדכי פ, א (האי קדרה חייתא ... שרי לאנוחי בתנור ערב שבת עם חשיכה, וכשאין גרוף וקטום נמי איירי, מדקאמר כיון דלא חזיא ליה לא אתי לחתויי ... עכ"ל מור"ם ז"ל). **ב"י** סוד"ה כירה (כתוב בהגהות מרדכי פרק כירה (פ, א) בשם מור"ם, דקידרא חייתא ... שרי לשהויי בתנור אפילו אינו גרוף וקטום).

וכן הוא לקמן רס"י רנד (כבר נתבאר בסי' רנ"ג שבשר חי מותר להשהותו סמוך לחשכה, אפילו בתנור שאינו גרוף וקטום).

[46] גמרא שם (מאי טעמא, כיון דלא חזי לאורתא אסוחי מסח דעתיה מיניה ולא אתי לחתויי גחלים, ופרש"י (דודאי חייתא לאו אדעתא למיכלה לאורתא אנחה התם, ומשום למחר לא אתי לחתויי, שהרי יש לה שהות גדול). טור ושו"ע שם (דכיון שהוא חי, מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי).

וכן הוא לקמן סי' רנז ס"א (בשר שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ... שמותר להשהותו, לפי שמסיח דעתו ממנו עד למחר, ובכל הלילה יוכל להתבשל בלא חיתוי. ואם יוכל להתקרר אחר כך, אף אם יחתה מעט לא יועיל כלום, כיון שהוא מגולה).

והיינו שרק בהטמנה חוששים שמא יחתה לשמור חומה, משא"כ במשהה קדירה מגולה, אינו חושש לשמור חומה, אלא לגמור בישולה, וכיון שבמשך הלילה תתבשל בלא חיתוי, אין חוששים שיחתה לגמור בישולה.

וכל זה הוא בבשר חי שבקדרה, משא"כ בצלי, שיתבאר דינו לקמן סי' רנד ס"א-ג.

קצת קודם כניסת שבת, וצריך לסלקו משחשכה[47]. אלא אם כן נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי קודם כניסת השבת, שאז אין לחוש לחיתוי[48], שאף בלא חיתוי יכולה להתבשל כל צרכה לצורך הלילה[49], כיון שנתבשלה כבר חצי בישולה[50] מבעוד יום, וגם היא ראויה כבר להאכל על ידי הדחק בבישול זה שמבעוד יום[51].

ואפילו אם לא נתן אלא חתיכה אחת חיה בקדרה שהתחילה כבר להתבשל, מותר כאלו היתה כולה חיה, לפי שעל ידי אותה חתיכה מסיח דעתו מכל הקדרה עד למחר[52].

---

[47] **מ"א** סק"ב (פירוש אז שרי ליתנו סמוך לחשיכה ממש, אבל אם נתנו מבעוד יום, אסור, דכבר נתבשל קצת קודם שבת, וצריך לסלקו משחשיכה, אלא אם כן נתבשל כל צרכו קודם שבת). וכדאמרינן בגמרא שם (לאנוחה ערב שבת עם חשיכה).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט ד"ה כלל (אם נותנו חי בקדרה סמוך לחשכה ממש, הרי זה מותר).

ונתבאר לעיל (הערה 6), שגם מ"ש כאן "קודם כניסת השבת" הכוונה היא כאמור בתחלת דבריו כאן "שיתננו שם סמוך לחשכה ממש".

וראה שבת כהלכה פ"ח בביאורים אות יט, ונימוקי שבת, אם שייך היתר זה כשמקבלים את השבת איזה זמן לפני שקיעת החמה.

[48] גמרא שם (לאנוחה ערב שבת עם חשיכה בתנורא ... בשיל, שפיר דמי (להניחה, דלא בעי חיתוי, רש"י). בשיל ולא בשיל, אסיר).

וכדלעיל ס"א, לענין כירה (אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום ... אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי), ושם נסמן (הערה 7).

וכן הוא גם בתנור, כמבואר בהמאור טז, א (משהין אפילו תבשיל שלא בישל כל צרכו, והוא שהגיע כמאכל בן דרוסאי, אפילו בכירה שאינה גרופה וקטומה, והוא הדין בתנור). הגהות מרדכי שם (אי בשיל כמאכל בן דרוסאי, דהיינו שליש בישולו, שרי לאנוחי בתנור ערב שבת עם חשיכה). מ"מ פ"ג ה"ח (שכל שהגיע לשליש בשולו שהוא נקרא מאכל בן דרוסאי בגמרא, לפי דעתם משהין אותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ואפילו מצטמק ויפה לו. וכן תבשיל חי שלא התחיל להתבשל כלל מותר ... וכן הדין בתנור). ר"ן (יז, ב) ד"ה ונמצאו (ובכולהו גווני דאמרן דשרו לשהות על גבי כירה שאינה גרופה ואינה קטומה, אפילו בתנור ... נמי שרי). רמ"א ס"א (או אפילו על גבי תנור).

[49] **רא"ש** פ"ג סי' א בשם תשובת גאון (כיון דבשיל כמאכל בן דרוסאי, מטיא קדירא בעידנא, ולא אתי לחתויי בגחלים).

וכן הוא לקמן סי' רנז ס"א (סתם שהייה היא לצורך הלילה, שהרי מניחה מגולה, ולכך אינה צריכה כל כך לחיתוי כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, ואפילו אם משהה אותה עד למחר אין לחוש לחיתוי, לפי שאין מעט חיתוי מועיל לה לשמור חומה עד למחר, כיון שהיא מגולה).

והיינו שרק בהטמנה חוששים שמא יחתה לשמור חומה, משא"כ במשהה קדירה מגולה, אינו חושש לשמור חומה, אלא לגמור בישולה, וכיון שכבר נתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, אין חוששים שיחתה לגמור בישולה.

[50] ראה לקמן סי"ג ב' דעות, ומסיק (צריך ליזהר לכתחלה שיתבשל חצי בישולו ... אבל בדיעבד יש להתיר ... אם נתבשל שליש בישולו), וכאן מיירי לכתחלה.

[51] אור זרוע ח"ב סי' ח (וה"ר יוסף רוצה לומר שבשיל היינו כמאכל בן דרוסאי, ועל ידי הדחק ראוי' לאכילה, לא אתי לחתויי). לבוש ס"א (כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ... כיון שראוי לאכילה קודם שהשהו, לא חיישינן לשמא יחתה בגחליו).

וכעין זה לקמן סי' רנד ס"ג (כשנצלה כמאכל בן דרוסאי, מאחר שראוי לאכילה קצת, למה יחתה להפסידו).

וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' ח ואילך. שבת כהלכה פ"ח בביאורים אות יא, ובתוספת ביאור אות ז. נימוקי שבת.

והיינו שמותר אף אם לא נתבשלה אלא כמאכל בן דרוסאי, וגם מצטמק ויפה לו. ראה תהלה לדוד ס"ק י. שבת כהלכה פ"ח בתוספת ביאור אות ו. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[52] **גמ'** יח, ב (ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי), ופרש"י (דלאו דעתיה למיכליה לאורתא). רי"ף ו, ב (מאי טעמא, דאסח לדעתיה מינה, דאמר השתא ודאי לא בשיל ולא אתי לאחתויי). רמב"ם פ"ג ה"ח (אם השליך לתוכו אבר חי סמוך לבין השמשות, נעשה הכל כתבשיל חי, ומותר לשהותו). טור ושו"ע ס"א (אפילו לא הניח בה אלא חתיכה אחת חיה, לא חיישינן לשמא יחתה, דהא הסיח דעתו עד למחר).

והטעם שאין זו חשובה הטמנת החתיכה חיה בתוך התבשיל שעל האש, יתבאר במהדורא בתרא ס"ז (דאמרינן סוף פרק קמא ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי, אע"ג דנטמן ומתכסה תוך הרותחין ... לא מיקרי הטמנה כלל, כי המליח נראה תוך החמין. וגם אם אינן צלולין כל כך, מכל מקום לא דמי לרמץ שמכוסה וטמון לגמרי).

וכל זה בבשר חי, שאי אפשר לו להתבשל עוד לצורך הלילה. אבל ירק חי וכיוצא בו, אסור להשהותו, אלא אם כן נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום. לפי שאף שהוא חי עכשיו, יכול הוא להתבשל לצורך הלילה, ואינו מסיח דעתו ממנו עד למחר[53]:

ט ויש אומרים[54] שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או אפילו נתבשל כל צרכו, אלא שהוא מצטמק ויפה לו, דהיינו שיפה לו לאדם ושמח במה שהתבשיל מצטמק[55], חוששין שמא יחתה בשבת למהר בישולו, או כדי שיהא מצטמק[56], ולפיכך דינו שוה לכל

---

[53] **ב"י** ד"ה ומ"ש ואם נתן (ומדברי הגמרא והפוסקים נראה דלא שרי אלא דוקא במשליך לתוכו אבר חי שאי אפשר להתבשל בלילה, משום דמסח דעתיה מיניה). ט"ז סק"ב (כתב הרמב"ם [פ"ג ה"ח] אבר חי, משמע דוקא בשר, וכן ראוי להלכה). **מ"א** סק"ד (דוקא חתיכת בשר שאי אפשר להתבשל לצורך הלילה, אבל ירק לא מהני (ב"י) (וכן משמע סוס"י רנ"ד)). והיינו כדלקמן סי' רנד סי"ג (לא ימלא אדם קדרה עסיסיות ותורמסין או שאר כל מיני קטניות ... אפילו סמוך לחשכה ממש, בענין שכיוצא בזה בבשר מותר להשהותו שם, כיון שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ולא יוכל להגמר עוד לסעודת הלילה, אבל כל מיני קטניות הם ממהרים להתבשל ויכולין להגמר לסעודת הלילה, וכן הדין בכל מיני ירקות).

וכן הוא בכל דבר שממהר להתבשל, כדלקמן סי' רנד ס"ו (בפת וכל כיוצא בזה, כגון עוגה ומיני בצק שאופין בקדירה, אין זה מועיל כלום, לפי שהן אינן צריכים שהות גדול לאפייתו כמו שצריך לבישול בשר ויכולין הן להגמר שיהו ראויין לסעודת הלילה). סוס"י רנט (אבל במיני בצק, בין מבושלים בין נאפים, ובמיני קטניות ובמים ובצלי הנצלה בשפוד, אין מועיל חי).

ולענין מיני ירק שצריכים בישול רב, ראה בדי השלחן סי' עא ס"ק י. שבת כהלכה פ"ח הערה עח. נימוקי יום טוב.

וכל זה הוא בירקות שאינן נאכלים חיים, משא"כ אם נאכלים חיים, נתבאר לקמן סי' רנד ס"ד (ופירות שנאכלים חיין אינן גרועים מצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי).

[54] **רי"ף** טז, א (ומסקנא דלא יתן, לא ישהה הוא, ואפילו לשהות, אי גרוף וקטום אין ואי לא לא ... ור' אושעיא נמי הכי סבירא ליה).

והוא דתנן לו, ב (כירה שהסיקוה בקש ובגבבא, נותנים עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר), ובגמרא שם (איבעיא להו האי לא יתן, לא יחזיר הוא, אבל לשהות משהין אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום, ומני חנניה היא, דתניא חנניה אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה, אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום. או דילמא לשהות תנן, ואי גרוף וקטום אין אי לא לא).

ופסק הרי"ף כאוקימתא בתרא, שאפילו כמאכל בן דרוסאי אסור להשהות, דהכי סבירא ליה ר' אושעיא לז, סע"א (קטמה והובערה משהין עליה חמין שהוחמו כל צורכן ותבשיל שבישל כל צורכו. שמע מינה מצטמק ויפה לו מותר. שאני הכא דקטמה), וכפירוש התוס' שם רע"ב (והא דנקט בישל כל צרכו, לאשמעינן, דאי לאו קטומה אפילו בישל כל צרכו אסור, משום דמצטמק ויפה לו הוא).

רמב"ם פ"ג ה"ד (תבשיל שלא בשל כל צרכו, וחמין שלא הוחמו כל צרכן, או תבשיל שבשל כל צרכו וכל זמן שמצטמק הוא יפה לו, אין משהין אותו על גבי האש בשבת, אע"פ שהונח מבעוד יום, גזרה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו או כדי לצומקו). מ"מ שם ה"ח (ודעת הרמב"ן ז"ל כדעת ההלכות ורבינו). **רמב"ן** במלחמות ר"פ כירה טז, א (שהכל מודים בסוגית שמועתנו שהיא בלשהות, כדברי רבינו הגדול ז"ל. ועוד שהחומרא מכרעת, דכל כה"ג לחומרא נקטינן, ולא שרינן למעבד הכי). רא"ש רפ"ג בשם **הרב רבינו יונה** וכמה גאונים (והר"ר יהודה הברצלוני ז"ל [ספר העיתים סי' יט] ... כתב על לשון רי"ף ז"ל, ואומר אני שהוא מחוור שבכולן. ובשאלתות דרב אחאי ז"ל [פרשת שלח לך סי' קכח, וראה העמק שאלה שם] פסק כרי"ף. ומה שדחה הר"ז ז"ל ראיותיו של רי"ף ... כתב ה"ר יונה ז"ל דאי אפשר לומר כן). דעה הא' בטור ושו"ע שם (אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אלא אם כן נתבשל כל צרכו, והוא מצטמק ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה).

ודעה הראשונה נתבארה לעיל ס"א (אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה ... אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי), ושם נסמן (הערה 7).

וכל זה בתבשיל שבקדרה, או בצלי שאצל הגחלים. אבל בצלי שעל הגחלים, מודים כולם דסגי בנצלה כמאכל בן דרוסאי, כדלקמן סי' רנד ס"ב-ג.

[55] **רמב"ן** שם (עוד בתשובת הגאונים ולענין מצטמק ויפה לו, ששאלתם אם יש לו שיעור, כל דבר שאדם שמח כשהוא יבש ומצטמק אסור לשהותו). מ"א סק"א (פירוש כל דבר שאדם שמח כשיבש ומצטמק (מלחמות)).

[56] רמב"ם פ"ג ה"ד (כדי להשלים בשולו או כדי לצומקו). והיינו למהר בישולו – בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, וכדי שיהא מצטמק – בנתבשל כל צרכו.

ולפי הדעה הא', שלא אסרו אלא כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, נתבאר לעיל ס"א (לגמור בישולו). וגם רש"י שסובר כדעה הא' (כדלעיל הערה 7), כתב יח, ב ד"ה יחתה (למהר בישולן).

דבר לאילו התחיל להתבשל ולא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי[57] שנתבאר למעלה[58].
וכבר נתפשט המנהג להקל כסברא הראשונה[59]:

כשהקדירה נוגעת בגחלים

י וכל זה[60] כשאין הקדירה נוגעת בגחלים, כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל או על גבי אבנים בתוך הכירה או התנור, אבל אם היא עומדת על גבי גחלים[61], אף שהן עוממות

---

[57] אלא אם כן מצטמק ורע לו, כדלקמן סי' רנד ס"ב (אסור להשהותו שם, אלא אם כן נצלה כל כך מבעוד יום עד שהוא מצטמק ורע לו, להאוסרים שם להשהות קדרה על גבי כירה כל זמן שמצטמק ויפה לו).

[58] סעיף ח.

[59] רא"ש שם סוס"י א (הנח להם כמנהג שנהגו על פי הפוסקים כחנניא). **רמ"א** סוף ס"א (ונהגו להקל כסברא האחרונה), שהיא "הסברא הראשונה" דלעיל ס"א.

וכן הוא לקמן סי' רנד ס"ב (וכבר נתבאר שם שהמנהג כהמתירין), וסי"ג (כמאכל בן דרוסאי לפי מנהגנו), וסי"ד (להתחמם חצי החימום לכתחלה לפי מנהגנו). ובקונטרס אחרון שם סק"א (הרוצה לחוש לדברי הרי"ף וסיעתו).

וראה שבת כהלכה פ"ח בתוספת ביאור סק"ח. נימוקי שבת.

[60] בסעיף שלפנינו (ולקמן סי' רנז ס"י) נתבארו ב' שיטות בגדר איסור ההטמנה בדבר המוסיף הבל:

(א) גם כשהקדירה נוגעת בגחלים שלמטה, נקראת הטמנה. ומכל שכן אם דבר המיטלטל דבוק סביב דופני הקדרה.

(ב) כל זמן שאינה טמונה גם מלמעלה, אינה נקראת הטמנה, ומכל שכן כשהקדירה נוגעת רק בגחלים שלמטה.

ועוד הובאה שיטה אמצעית בינם, שתלוי אם הוא דבוק סביב דופני הקדרה.

ונתבאר כאן (ולקמן סי' רנז ס"י), שהמנהג כדעה השנית הנ"ל, שכל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה.

*

וכל זה בהטמנה בדבר המוסיף הבל (שאסור להטמין בה מבעוד יום), משא"כ בדבר שאינו מוסיף הבל (שאסור להטמין בה בשבת), נתבאר לקמן סי' רנז ס"ד, שאינו אסור אלא "אם כולה טמונה תחתיו", ושם נסמן (הערה 703).

ויתירה מזו נתבאר במהדורא בתרא ס"ד ד"ה והנכון וס"ה, שבדבר שאינו מוסיף הבל העיקר הוא אם פיה שלמעלה סתום, "שכשפיה מגולה יוצא ממנו הבל יותר בכפלי כפלים מיציאתו מדופניה המגולים, משום הכי כיסוי פיה מיקרי עיקר ההטמנה".

[61] **ר"ח** לז, סוע"א (ושיהוי זה אינה הטמנה, אלא כגון כסא של ברזל והקדירה יושבת עליה, והיא תלויה (או) באבנים [או] כיוצא בה, אבל הטמנה על גבי גחלים, דברי הכל אסור). הובא בהמאור טו, ב, ומסיים (אלו דברי רבינו חננאל, ובודאי דברים ברורים ונכונים ואין לזוז מהן). ובראב"ש פ"ג סוס"י א, וברשב"א לו, ב (כמו שפירש רבינו האיי גאון ור"ח ז"ל, וזה לשון רבינו האיי גאון ז"ל ... שלא התירו להניח את הקדירה עצמה בתוך אש שאין קטום, אלא לתלותה עליו ויש ביניהם ריוח, או להניח כסא בתוך אש והקדירה עליו, וכך אנו עושין), ודף מז, ב ד"ה גמרא קופה (וכמו שכתבנו בריש פרק כירה (לו, ב) משמן של רבינו האיי ורבינו חננאל ז"ל, שהטמנה במקצת הטמנה היא, ואין הדבר תלוי בהטמנת כל הקדרה), ובר"ן טו, ב (עיקרן של דברים כדברי רבינו האי גאון ורבינו אפרים גאון ז"ל, שפירשו דהכא לא איירי בהטמנה כלל, אלא כגון שהקדרה יושבת על כסא של ברזל וכיוצא בו, או שהיא תלויה באבנים, שאין שולי הקדרה נוגעין בגחלים). טור ושו"ע סוף ס"א (וכל זה בענין שהה, שהקדירה יושבת על כסא של ברזל או על גבי אבנים ואינה נוגעת בגחלים. אבל הטמנה על גבי גחלים, לדברי הכל אסור).

הובאה דעה זו גם לקמן סי' רנז ס"י (והוא שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים. אבל אם היא יושבת על גבי גחלים, אף אם היא מגולה לגמרי, יש אוסרים, לפי שזהו כמטמין בדבר המוסיף הבל), ובמהדורא בתרא ריש ס"א (עיין רשב"א פ"ד בשם הגאונים, דסבירא להו דהטמנה במקצת הטמנה היא, והם רבינו האי ורבינו חננאל שהביא ריש פ"ג, ודברי ר"ח הובאו גם כן בראב"ש, מכלל דסבירא ליה נמי הכי).

*

ולמדים הלכה זו מר' זירא מז, סע"ב (קופה שטמן בה (שנותן בה מוכין וטומן בה קדירה, רש"י), אסור להניחה על גפת של זיתים), ופירש הרמב"ן שם (כיון שהן נוגעין בגפת עצמו נקראת הטמנה ... אבל שהוי הוא על גבי כסא של ברזל כמו שפירש ר"ח ז"ל, ואינה נוגעת כלל בגחלים). רשב"א שם (ויש מפרשים קופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים, ודוקא בששולי הקופה נוגעין בגפת, דהוה ליה כטומן בדבר שאינו מוסיף וטמן את הכל בדבר המוסיף, ואם כן לדבריהם הא דר' זירא אתא לאשמועינן, דאפילו טמן בקופה שדפניה מבדילין בין הקדירה והגפת, אסור). ר"ן כב, א ד"ה ויש כאן מחלוקת (יש מי שאומר דכי אמרינן דאסור להניחה על גבי גפת של זיתים, דוקא היכא דלא מפסיק אוירא בין קדרה לגפת, שאע"פ ששולי הקופה מפסיקין אכתי הטמנה מיקריא).

וקטומות[62], אסור בכל ענין, אף אם הוא מצטמק ורע לו, דהיינו שרע לו לאדם ועצב הוא בזה שהתבשיל מצטמק[63], או שהוא חי לגמרי. לפי שזה נקרא הטמנה שמטמין על גבי הגחלים, והגחלים הם מוסיפים הבל בקדרה[64], ואסור להטמין על גבי דבר המוסיף הבל אפילו מצטמק ורע לו[65] או חי לגמרי[66], כמו שיתבאר בסימן רנ"ז[67] עיין שם הטעם.

ויש חולקין על זה[68] ואומרים, שלא אסרו להטמין על גבי דבר המוסיף הבל, אלא

וכן נתבאר לקמן סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה ובר"ן (והקופה אינה מפסקת מפני ששולי הקדרה טמונים בתוך הגפת, אם כן הוא הדין בקדרה שעל גבי הגחלים), ובמהדורא בתרא ס"א (דהא דאמר ר' זירא קופה שטמן בה הוא לרבותא, לאשמועינן שאין הקופה מפסקת כמו אוירא).

ועל זה נתבאר לקמן במהדורא בתרא ס"ח ד"ה ומשום הכי כתב הטור (ומשום הכי נמי לא העתיק הטור דברי רבי זירא להלכה ערוכה בפני עצמה, רק הביאם דרך גררא ופלפול, משום דרבי זירא נקט קופה כו', ובאמת לפי דעת הגאונים אף בלי קופה אסור. ולכן הביא דברי רבינו חננאל לבד במקומם בסי' רנ"ג).

[62] **ר"ן** שם (דגחלים עוממות הרי הן ככירה קטומה, ובודאי דגחלים עוממות מוסיפין הבל טפי מרמץ).

[63] מלחמות להרמב"ן טז, סוע"א (דבר שאדם עצב בהצטמקו).

[64] גמרא מח, רע"א (דזיתים מסקי הבלא), ופרש"י (שהגפת מעלה הבל למעלה ומרתיח קדרה שבקופה). **רז"ה רפ"ג** טז, ב (יש מי שאומר אסור להטמין על גבי גחלים כלל, דאפילו קטומות לא גרע מגפת של זיתים דאסור להניח עליה קופה שטמן בו, כמו שמפורש בפרק במה טומנין, משום דמסקי הבלא, הכא נמי לא שנא, דכל שכן הוא ... ודברי רבינו חננאל נוטים לדברי האוסר).

וכן הוא לקמן סי' רנז ס"י (כיון שאף הקדרה נוגעת בגחלים, והם מעלים ומוסיפים בה הבל), ובקונטרס אחרון שם ס"ק ב (כדפרש"י גבי גפת שתחת הקופה (שמשם למדו הפוסקים לענין גחלים) שהגפת מעלה הבל ומרתיח את הקדרה ... שבמאור פ"ג למד איסור זה מדין הקופה שעל גבי הגפת ... דעת הרז"ה בפרק ג' שלמד האיסור מקופה ... סבירא להו דאף שמגולה למעלה, מקרי הטמנה מה ששוליה נוגעים בגחלים, שהם מעלים ומוסיפים הבל למעלה כדפרש"י גבי גפת).

[65] רשב"א מ, ב ד"ה ומכלל (אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם ודאי מסתברא דאסור, דהא נראין הדברים שאסור להטמין משחשיכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו ... לא שנא הגיע למאכל בן דרוסאי ולא שנא קודם שהגיע למאכל בן דרוסאי, ולא שנא נתבשל כל צרכו, ובין מצטמק ויפה לו ובין מצטמק ורע לו). ודף מז, ב ד"ה במה טומנין (דאילו יש חילוק בהטמנה כמו בשהייה, היה להם לבעלי הגמרא לפרש הענין כך, כמו שפירשו בפרק כירה, והיה להם לחלק כאן כמו שחלקו שם בנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, ובלא נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, אלא שאין בהטמנה חלוק כלל). ר"ן (כא, ב) ד"ה וכתבו (וכתבו בשם רבינו שמואל ז"ל ... בקדרה חייתא או [בשיל] בשנתבשל כל צרכו שרי ... אבל רבינו תם ז"ל ור"י הזקן ז"ל לא הודו לו, דאם איתא אי אפשר דלא לישתמיט חד מדאמוראי לפרושי האי דינא בפרקין כשם שפירשו אותו בפרק כירה וחלקו בין מצטמק ויפה לו למצטמק ורע לו, אלא ודאי הטמנה בכולהו גווני אסירא). שו"ע סי' רנז ס"ז (כל היכא דאסרינן הטמנה, אפילו בקדירה מבושלת כל צרכו אסרינן, ואפילו מצטמק ורע לו). מ"א שם ס"ק ה (אסור אפילו מצטמק ורע לו, כמ"ש סעיף ז).

[66] **רז"ה רפ"ג** טו, ב (תחלת כל דבר אתה צריך לדעת, שכל המשניות השנויות בענין הזה וכל השמועות האמורות עליהם בגמרא אין בהם שום הטמנה כלל ... וכ"כ רבינו חננאל ז"ל בפירושיו, ושהייה זו שאנו משהין את הקדרה אינה הטמנה ... דקי"ל הטמנה בדבר המוסיף הבל אסור ואפילו מבעוד יום).

תוס' לט, ב סוד"ה ממעשה (בטלה הטמנה מבעוד יום בדבר המוסיף הבל ... וה"ר יונה מפרש בטלה אפילו בקדירה חייתא), ודף מז, ב ד"ה במה (פירש הר"ר יוסף בשם רבינו שמואל, דמיירי בבשיל ולא בשיל, אבל קדרא חייתא ובשיל, שרינן ... ונראה לר"ת שיש לחלק בין השהאה להטמנה). רשב"א שם (פירשו בשם רבינו שמואל ז"ל דכולי פרקין דהכא מיירי בבשיל ולא בשיל, אבל בחייתא אי נמי בבשיל כל צרכו שרי ... אבל רבינו תם ור' יצחק הזקן ז"ל לא הודו לו). **מרדכי רפ"ד** (במה טומנין, לעיל פירשתי דמתניתין בכל קדרות מיירי, אפילו בבשיל כל צרכו). לבוש שם ס"ז (יש אומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו מותר בהטמנה כמו בשיהוי ... ויש אומרים שיותר יש להחמיר בהטמנה מבשהייה).

[67] ס"א (אסור אפילו הוא מצטמק ורע לו ... אפילו בשר שהוא חי לגמרי), ושם נסמן (הערות 683. 688).

ושם הובאה גם שיטת הרשב"ם הנ"ל, להתיר הטמנה בנתבשל כמאכל בן דרוסאי או שהוא חי לגמרי (והערה 690).

[68] **אור זרוע** ח"ב סי' ח (שמותר להשהות קדירה על גבי גחלים ממש, כמו שאנו עושין בערב שבת שאנו משהים קדירה על גבי גחלים עד שבאים מבית הכנסת). הובא במרדכי רמז רצט (כתוב בספר אור זרוע מותר להשהות הקדרה על גבי גחלים ממש, כמו שאנו עושים בערב שבת שאנו משהים קדרה על גבי גחלים).

ואף שלפני זה שם כתב האור זרוע (מלשון רש"י שפירש ואנן דמשהינן על גבי כירה שאינה גרופה, משמע שאף על הגחלים מותר לשהות, וכוותי' מסתברא). ונראה מדבריו שסובר כדעת רש"י שאין הפרש כלל בין שהייה לבין הטמנה, וכדפירש הרשב"א שם ד"ה עד שיגרוף (שהוא מפרש ענין הפרק הזה אף בהטמנה, והוא סבור שכל גרוף

כשמדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה, שהקדרה כולה טמונה באותה דבר. ואף שאותו דבר אינו מוסיף הבל, אלא שהעמיד הקדרה על גבי דבר המוסיף הבל, הרי זה אסור כאלו היתה כולה טמונה בדבר המוסיף הבל[69]. אבל כאן, אף שדופני הכירה או התנור מקיפים סביב דופני הקדרה, ואף אם פיהם סתום למעלה[70], מכל מקום כיון שאין שום דבר המיטלטל דבוק סביב דופני הקדרה, אין זה נקרא הטמנה[71], מטעם שיתבאר בסי'

וקטום וכן קש וגבבה אין מוסיפין הבל). וכן הוא בר"ן טו, ב (שהוא מפרש זה הפרק (אף) בהטמנה, דכל שגרוף וקטום סבירא ליה שאינו מוסיף הבל). שהיא הדעה שתובא לקמן סי' רנז ס"א (ויש חולקין על זה ואומרים, שאף להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום מותר כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי).

ועל פי זה כתב הב"י על דברי אור זרוע אלו (ומשמע מלשונו ששולי הקדרה נוגעים בגחלים ואפילו הכי שרי, משום דסבירא ליה כרש"י וראבי"ה, ואם כן ליתיה להוא דינא לדעת כל הני רבוותא דפליגי ארש"י).

מכל מקום השיב לו בד"מ ס"ק ג (דהא לא מיקרי הטמנה אלא כשמכסהו למעלה כמו שיתבאר לקמן סימן רנ"ז, אבל בכהאי גוונא לא מיקרי הטמנה, לכן נראה לי דמשום זה אין לדחות דברי אור זרוע). והיינו שמפרש שמ"ש האור זרוע אחר כך (שמותר להשהות קדירה על גבי גחלים ממש), אינו רק מטעמו של רש"י, אלא משום "שלא אסרו להטמין על גבי דבר המוסיף הבל, אלא כשמדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה, שהקדרה כולה טמונה באותה דבר".

ואף שנראה מדבריו לכאורה, שלא התיר אלא כשהקדרה "עומדת על גבי גחלים" שלמטה. אבל אם "מדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה", אסור משום הטמנה. וכן נתפרשו דברי האור זרוע שהובאו במרדכי הנ"ל, בהגהות שארית יוסף שם, שהובאו בחדושי אנשי שם ס"ק ז (בכאן מדבר שהקדירה על הגחלים ... אין סביביו גחלים).

מכל מקום מפרש בדבריו בד"מ (דהא לא מיקרי הטמנה אלא כשמכסהו למעלה). וכן פסק ברמ"א (ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, ושרי), וכדלקמן בסמוך (ואפילו אם גחלים בוערות מקיפות ודבוקות סביב דופני הקדרה, אין זה הטמנה, כיון שהוא מגולה למעלה). ונסמן לקמן שם (הערה 75), שהיא דעת ראבי"ה. וכן הובא לקמן סי' רנז ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה), ושם (הערה 754) נסמן שהיא דעת האור זרוע. ונתבאר במהדורא בתרא ס"ב (האור זרוע במרדכי קאי ודאי בשיטת רבו ראבי"ה).

ולענין מעשה, ראה לקמן (הערה 73).

[69] ר' זירא מז, סע"ב (קופה שטמן בה (שנותן בה מוכין וטומן בה קדירה, רש"י) אסור להניחה על גפת של זיתים ... דזיתים מסקי הבלא), לפירוש רבינו יונה שבר"ן כב, א (הרב רבינו יונה ז"ל כתב דאפילו מפסיק אוירא בין קדרה לגפת אסור, דכי שרי שהוי על גבי כירה קטומה אף על פי שהיא מוספת הבל, דוקא כשאינה מוטמנת מלמעלה ... ולא התירו להשהותה אלא כשמניחה מגולה וכסויה עליה כמנהגנו בחול וכן דעת הרשב"א ז"ל). והוא ברשב"א מז, ב ד"ה קופה (נראה דמה שלא אסרו כאן אלא בשטמן בקופה, היינו אפילו בשאין שולי הקדירה והקופה דבוקים על פני הגפת אלא אפילו בתלויה עליו, מפני שהוא מעלה הבל ומרתיח קצת למה שהוא עליו).

ולדעת רבינו יונה, אף אם הקדרה נוגעת בגחלים, לא נאסר אלא כשהקדרה מכוסה בבגדים (או בקופה), כדלקמן במהדורא בתרא ס"ב (וכן משמע מלשון הרב רבינו יונה בר"ן ריש פ"ד, דלא סבירא ליה כמו שכתב הרשב"א להוכיח מזה דר' זירא מיירי דוקא במפסיק אוירא, מדכתב דאפילו מפסיק אוירא כו'. וכן משמע מלשון הרשב"א שתלה בדעת עצמו וכתב נראה לי כו', ולא תלה ברבו, מכלל דרבו סבירא ליה דאפילו לא מפסיק אוירא לא אסר אלא בהטמנה).

והיינו שרבינו יונה מפרש דברי ר' זירא, שבין אם הקדרה נוגעת בגחלים ובין במפסיק אוירא, לא נאסר אלא כשמוטמנת מלמעלה. ואילו לדעת הרשב"א בעצמו, נאסרו שניהם, הן נוגעת בגחלים ומגולה למעלה, והן מפסיק אוירא ומוטמנת למעלה. וכאן מיירי לדעת רבינו יונה.

[70] והיינו שדעה זו מתרת אף אם הקדרה עומדת בתוך התנור על גבי הגחלים, ואין אוסרים מטעם שהגחלים מוסיפים הבל, והקדרה טמונה בתנור (כמו שאסר ר' זירא כשהקדרה טמונה בקופה ועומדת על הגפת).

[71] תוס' מח, א ד"ה דזיתים (דלא אסרו אלא כשמטמין ומדביק סביב הקדרה, דומיא דרמץ, אבל תנור או חפירה, שיש אויר בין הדפנות לקדרה, אין לאסור יותר מהשהאה, אף על פי שכל הקדרה בתוך התנור). ספר התרומה סי' רלא (דלא גזרו אלא דבר שיכולין לטלטל דומיא דרמץ כגון גפת וחול ומלח, ולא דבר מחובר.), הובא בהגהות מיימוניות פ"ג אות ב (דלא אסרו להטמין בדבר המוסיף הבל, שמא יטמין ברמץ, אלא דבר הדומה לרמץ המיטלטל ... עד כאן מספר התרומה שיסד רבינו ברוך מפי ר"י, וכן רבינו שמשון, וכן רא"מ בשם ר"ת, וכן ספר המצות). רא"ש פ"ד ס"ב (היינו דווקא כעין הטמנה ברמץ, שהרמץ מגיע לקדירה סביב. אבל בתנור, וכן בחפירה זו, שיש אויר הרבה בין הדפנות לקדירה, לא דמי' להטמנה), הובא בטור סי' רנז. **הגהות מרדכי** פ"ג פ, א (ואפילו אם מוגף התנור וסתמו, דהשתא נפיש הבלא טובא שרי, דלא דמי להטמנה בדבר המוסיף הבל, דהני מילי כגון טומן בגפת ובמלח וכיוצא בהן, דבר המטלטל שמדביק אצל דופני ה[קדרה] ... אבל בתנור סתום ... שרי, דלאו הטמנה היא ... עכ"ל מור"ם ז"ל). **מ"א** סקי"ז (ולא מקרי הטמנה אלא בדבר המטלטל, שמדביק אצל דופני ה[קדירה], אבל תנור סתום, לאו הטמנה היא (הגמ"ר וטור סי' רנ"ז ותוס' ורא"ש)).

רנ"ז[72], ואין שום איסור במה שהיא עומדת על גבי דבר המוסיף הבל. וכן המנהג[73].

ואפילו אם גחלים בוערות מקיפות[74] ודבוקות סביב דופני הקדרה, אין זה הטמנה, כיון שהוא מגולה למעלה[75].

---

[72] סוף ס"י (ואף אם היא בתוך התנור ופי התנור מכוסה, אין בכך כלום, לפי שלא אסרו הטמנה בדבר המוסיף הבל אלא משום גזרה שמא יטמין ברמץ, לפיכך אין לאסור אלא כעין רמץ שהוא דבר המיטלטל ומודבק לדופני הקדרה, אבל דופני התנור ופיה אינן מודבקים להקדרה (ואף אם התנור הוא קטן וצר אי אפשר שלא יהיה אויר קצת מפסיק ביניהם)).

והיינו שיש בזה שני טעמים:

(א) שהתנור אינו דבר המיטלטל ואינו כעין רמץ הנדבק לקדירה מסביב.

(ב) שיש אויר מפסיק בין התנור לקדרה.

והטעם שהוזקקו לשניהם יתבאר לקמן סי' רנז בקונטרס אחרון ריש ס"ק ג (ובהערות שם).

[73] **רמ"א** שם (וכן המנהג). וכן הוא לקמן שם (וכן המנהג).

וממה שנאמר כאן "וכן המנהג" אחר הזכרת הדעה שהובאה לעיל (שלא אסרו להטמין על גבי דבר המוסיף הבל אלא כשמדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה), ולפני הזכרת הדעה שהובאה לקמן (ואפילו אם גחלים בוערות מקיפות ודבוקות סביב דופני הקדרה, אין זה הטמנה, כיון שהוא מגולה למעלה), אפשר הי' מקום לומר, שהמנהג להקל הוא רק כשהקדירה נוגעת בגחלים שלמטה, משא"כ כשהגחלים מקיפים את דופני הקדירה, אין נוהגים להקל.

אבל לקמן סי' רנז ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה אין זו הטמנה ... וכן המנהג).

וכן הוא לקמן שם בקונטרס אחרון ס"ק ג (אבל אם היא מגולה לגמרי כמנהגינו ... לפי מה שכתב רמ"א בסי' רנ"ג דבמגולה למעלה לא שייך הטמנה, והיינו אפילו כל דופנותיה טמונים ... משום שפיה פתוח).

וכן הוא בסי' רנח בקונטרס אחרון "לדידן דקיימא לן דכשהקדרה מגולה למעלה לא מיקרי הטמנה".

ואף שבמהדורא בתרא ס"ה מבאר גם את דעת ס' התרומה דסגי במה שרוב מחיצות הקדרה מכוסות, אף אם פיה מגולה, ואף אם הקרקע מלמטה אינה מכוסה.

היינו לבאר גם את דעת ס' התרומה; שהרי תוכן המהדורא בתרא הוא לברר את כל שיטות הפוסקים בדיני הטמנה במקצת, ולבאר לפי שיטותיהם כמה סוגיות בש"ס שהתירו בהם גם מה שנראה לכאורה שהיא הטמנה. אבל לא בא לחזור שם ממה שנפסק כאן כדברי הרמ"א (ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, ושרי).

ואף שהוסיף וכתב במהדורא בתרא שם (דרמ"א אפשר דסבירא ליה דגם בדבר המוסיף תלוי בהטמנת פיה דוקא. ומכל מקום זה אינו מוכרח בלשונו).

היינו לומר שברמ"א אפשר לפרש, שהעיקר תלוי בהטמנת פיה, אף אם דפנות הקדרה ותחתיה אינן מכוסות. ועל זה כתוב ש"זה אינו מוכרח בלשונו".

וראה הערות וביאורים. נימוקי שבת. שבת כהלכה פי"א ס"י, הערה כה וביאורים ה. לקמן שם (הערה 2715).

*

ומכל זה יש מקום לדון ב"קראק פאט" הנהוג אצלינו, שהקדירה הפנימית טמונה בכלי החיצון, ואפשר שמכל מקום "אין זה הטמנה, כיון שהוא מגולה למעלה".

ואף שהיא מכוסה במכסה השומר חום, כבר נתבאר לקמן סי' רנז ס"ד (מותר לכפות כלי על התבשיל, כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, לפי שאין זה כמטמין להחם, אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדרה), וכמבואר במהדורא בתרא ס"ח ד"ה ולא דמי (וגם אם מתכוין להחם, יש לומר שליכא היכרא במילתא מאחר דאורחיה גם כן לשמור).

עוד יש מקום לדון בהיתר כלי זה, אם נחשב כמו גחלים המקיפים את הקדירה מסביב, כיון שיש קצת אויר בין הקדרה הפנימית לבין הכלי החיצון, וכדלקמן סי' רנז ס"י (והערה 758).

עוד יש מקום לדון אם נחשבת חזרה אל תוך הכירה, שאסורה, כדלקמן סט"ז (והערה 122).

עוד יש מקום לדון אם אפשר לעשותו כגרוף וקטום או לאו, כדלעיל ס"א (והערה 16).

[74] **מרדכי** (כדלקמן בהערה הבאה).

[75] **משמעות הגהות מרדכי** רמז שכג, **ושארית יוסף, וגידולי מרדכי**.

במרדכי שם (כתב ראבי"ה, אבל היכא דאיכא גחלים לוחשות סביב הקדרה, אין לישראל ליטול ולסלק הקדרה, מפני שמחתה ומבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות). ובהגהת מרדכי שם (וראוי ליזהר [שלא] לומר לנכרי לסלק). והוא בראבי"ה סי' קצז (והיכא שלמחרת ביום השבת עדיין גחלים לוחשות סביבות הקדירה, אסור [לסלקה], מפני שמחתה ומבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות, כדאיתא בכריתות. וראוי להיזהר שלא יאמר

אלא שאז אסור לישראל ליטול הקדרה משם בשבת, לפי שעל ידי נטילת הקדרה הוא מחתה את הגחלים העליונות ונופלות על התחתונות ומכבות אותן, והעליונות הן נבערות מאליהן על ידי חיתוי זה[76]. ואף שהוא אינו מתכוין לחתות, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא[77], שאי אפשר ליטול הקדרה שלא יחתה הגחלים[78].

ומכל מקום מותר לומר לנכרי ליטלה[79]. ואף שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור לומר לנכרי לעשותו[80]. מכל מקום כאן שהאיסור נעשה מאליו בלא מתכוין, והישראל אינו אומר לו כלל לעשותו אלא שולחו לעשות דבר המותר, אם כן אף שמאליו נעשה האיסור,

---

לגוי לסלקה). הובא במ"א ס"ק יח (אבל אם הגחלים מונחים סביב הקדירה, כתב המרדכי פ"ד דשבת, דאסור לישראל להסירו משום שמחתה ומבעיר העליונות ומכבה התחתונות).

וביארו בשארית יוסף ובגידולי מרדכי שם, הובאו בחדושי אנשי שם רמז רצט ס"ק ז (והג"ה מדבר שיש סביב הדפנות כל כך שאי אפשר להזיז הקדירה שלא יזיז הגחלים). הובא במ"א ס"ק יח (אבל אם הגחלים מונחים סביב הקדירה, כתב המרדכי פ"ד דשבת דאסור לישראל להסירו, משום שמחתה ומבעיר העליונות ומכבה התחתונות ... וכן כתב בשארית יוסף בביאור המרדכי).

הרי דהכא הגחלים הם סביב הקדרה, ומכל מקום לא אסרו משום הטמנה (אלא משום שבנטילת הקדירה הוא מחתה הגחלים, כדלקמן בסמוך).

רמ"א (ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה, לא מקרי הטמנה, ושרי).

ואפשר שכן היא גם דעת האור זרוע, כדלעיל (והערה 68).

וכן הוא לקמן סי' רנז סוף ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה אין זו הטמנה). ונתפרש יותר בקונטרס אחרון שם סק"ג (שכתב רמ"א בסי' רנ"ג דבמגולה למעלה לא שייך הטמנה, והיינו אפילו כל דופנותיה טמונים, כמבואר במרדכי ריש פ"ד, שהביא המג"א שם, עם פירוש השארית יוסף. ועיין שם בשארית יוסף שפירש בהדיא שכל דופנותיה טמונים עד שאי אפשר לסלקה שלא יחתה בגחלים ... ובהג"ה שם במרדכי משמע בהדיא דאפילו כולה מוטמנת בגחלים עד שאין לו מקום לתפוס הקדרה, אין איסור משום הטמנה, ועל כרחך משום שפיה פתוח), ושם (הערות 899-905).

[76] **מרדכי** רמז שכג, בשם ראבי"ה (המועתק בריש הערה הקודמת). הובא במ"א ס"ק יח.

ואף שבכריתות כ, א "מפני שהוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות".

פרש"י שם (עכשיו נעשות תחתונות, וכבו מחמת המשא של עליונות, ומבעיר התחתונות, שהיו כבויות מחמת המשא שהיה עליהן, וכשהן עכשיו עליונות נתבערות).

וברש"י עירובין עז, א ד"ה וחררה (דמתוך שנהפכים, מכבה את התחתונות ומבעיר את העליונות, כדאמרינן בכריתות).

[77] כדלקמן סי' רעח ס"ד (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה).

[78] והא דתניא קכג, א (חררה שטמנה בגחלים אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה), פירש"י בעירובין עז, א (ועכשו כבו).

והא דאין אוסרים בזה משום הטמנה בדבר המוסיף הבל, כהא דאסרינן אפילו להטמין בחול ואבק דרכים שהוחמו בחמה, משום שמא יטמין ברמץ, כדלקמן סי' שיח ס"ז (אסור לגלגל על גבי חול ואבק דרכים שהוחמו מכח חמה, ואסור להטמינה בהם אפילו מבעוד יום, גזרה שמא יטמין ברמץ).

יתבארו לקמן במהדורא בתרא ס"ו, כמה תירוצים על זה, ומסיק (וצריך לומר דחררה שטמנה בגחלים מיירי בכבו מבעוד יום ... ולא דמי לרמץ ... ובשעה שהטמין מבעוד יום גדול היתה אש בהן ולכן נקט גחלים, אלא דמסתמא הטמין בהיתר, דהיינו שידע שיכבו מבעוד יום).

[79] אף שהראבי"ה והגהות מרדכי אסרו אף לומר לנכרי ליטלה, כמובא לעיל (הערה 75).

מכל מקום קיי"ל כדעת **הגהות מיימוניות** פ"ו אות כ (בקונטריס ה"ר קורבי"ל, ומה שאנו אומרים לנכרי להוציא החמין מן הגחלים בשבת, אין אומרים לו לא לכבות ולא להבעיר, ואיהו איסורא קעביד). מ"א ס"ק יח (ובהגהות מרדכי כתב שם דאפילו לומר לעכו"ם יש ליזהר, מיהו בהגהות מיימוניות פ"ו כתוב דמותר על ידי עכו"ם, דאין אנו אומרים לו לכבות ולא להבעיר, רק לסלק המאכל).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט (ואם הגחלים סביב הקדרה, לא יטול ישראל הקדרה מתוכו, כי אם נכרי). לקמן סכ"ח (ואף שהוא פסיק רישיה ולא ימות, אין בזה איסור באמירה לנכרי מטעם שנתבאר למעלה). סי' רנט ס"ז. סי' רעז ס"ה. סי' שלא סי"ב.

[80] כדלעיל סי' רמג ס"א (אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת). לקמן סי' שז ס"ו (כל דבר שאסור לעשות בשבת מן הדין, אסור לומר לנכרי).

הרי לא נעשה בשליחות הישראל, שהישראל לא צוהו על ככה, והנכרי אינו מוזהר כלל על השבת, אלא שאסור לנו לשלחו לעשות איסור[81]:

יא ואם הגחלים אינן סביב הקדרה אלא תחתיה, מן הדין מותר אפילו לישראל ליטלה[82], שאף אם ינענע קצת הגחלים על ידי נטילת הקדרה, לא יובערו על ידי כך ולא יוכבו. ואף שהן מוקצות ואסור לטלטל המוקצה אפילו בנענוע כל שהוא[83], מכל מקום כיון שאינו מנענען בידו אלא על ידי הקדרה, הרי זה נקרא טלטול מן הצד ואין בו איסור כלל[84].

אלא שמכל מקום לכתחלה לא יטלנה הישראל בעצמו, אלא על ידי נכרי. ואם אין שם נכרי יטלנה בעצמו. ויזהר ליטלה בנחת שלא יחתה הגחלים, וגם שלא ינענען כלל (אם אפשר לו), לפי שיש אומרים[85] שאפילו על ידי נענוע בלבד הן מתבערות קצת, וכיון שהוא נוטלה בנחת בענין שיוכל להיות שלא ינענען כלל, אין כאן פסיק רישיה ולא ימות, אף אם אף על פי כן הן מתנענעות אין בכך כלום, שדבר שאינו מתכוין הוא[86]:

בדיעבד אם השהה

יב כל מקום שנתבאר שאסור להשהות תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אם עבר ושהה, אפילו בשוגג[87], ששכחה שם או שהיה סבור שהוא מותר[88], אסור, בין לו בין

---

[81] ראה מראי מקומות וציונים. וראה שבת כהלכה פ"א ביאורים אות כד*.

[82] דהא דתניא קכג, א (חררה שטמנה בגחלים ... מותר לטלטלה), כבר הובא לעיל (הערה 78) פירש"י דמיירי שכבו, ולכן אין בזה משום הבערה.

אמנם כתב **רמב"ם** פכ"ה הט"ו (חררה שהיתה על גבי גחלים ... נוטלן, ואף על פי ... הגחלים ננערים בשבת בשעת נטילה). ופירש **ב"י סוס"י שיא** (ולפי דבריו אפילו בלא כבו נמי מיתוקמא שפיר, שמאחר שאינה טמונה, אינו חותה הגחלים בנטילת החררה, אלא שמנענען, דהוי טלטול מן הצד ושרי. ובריתא דקתני שטמנה בגחלים, לא טמנה קאמר, אלא שהניחה על גבי גחלים, אלא דאיידי דנקט בפגה שטמנה נקט נמי בחררה שטמנה, ולאו דוקא). **דרכי משה** כאן אות ב (ולקמן סוף סימן שי"א (בב"י) משמע דאף ישראל מותר לסלקו). מ"א ס"ק יח (ואם כן הוא הדין בקדרה, דוקא כשעומדת על גבי גחלים שרי).

והיינו דוקא בחררה, אבל בשר צלוי על הגחלים, יתבאר לקמן סי' רנד ס"ב (רק שצריך ליזהר שימתין להסיר הבשר מעל גבי הגחלים בשבת עד לאחר שכבו הגחלים, שלא יכבה כלום בסילוקו הבשר שעליהם. שאינו דומה לקדרה שמותר לסלקה מעל גבי הגחלים בשבת כמ"ש בסי' רנ"ג, לפי שאין הקדרה מכבה אותם כלל, אבל הבשר מכבה אותם קצת (במוהל הנוטף ממנו) בסילוקו מהם).

[83] כדלקמן סי' שח סי"ד (ובלבד שלא ינענע אפילו מקצתו).

[84] ב"י שם (אלא שמנענען, דהוי טלטול מן הצד ושרי). וכדלקמן סי' שח סס"א (שהניעור אינו טלטול גמור על ידי דבר אחר שכלאחר יד הוא), ושם נסמן.

[85] **משמעות המרדכי** רמז רצט (ונראה שמותר לומר לנכרי להסיר אותה מעל הגחלים, שהרי אינו מנענען ולא מטלטלן). וכתב בשארית יוסף שם, הובא בחדושי אנשי שם רמז רצט ס"ק ז (בכאן מדבר שהקדירה על הגחלים ... אין סביביו גחלים, ואין יכול בקל לחתות). ונראה מדבריו שאף לישראל מותר "שהרי אינו מנענען ולא מטלטלן", אמנם בכל אופן "מותר לומר לנכרי להסיר אותה מעל הגחלים".

רמ"א סוף ס"א (ואם לא נתקן מן האש ונמצאו על גבי האש בשבת, יש להסירו משם על ידי גוי. ואם ליכא גוי, מותר לישראל להסירו משם. ויזהר שיקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט (ואם הקדרה עומדת על הגחלים, מותר, אם אי אפשר על ידי נכרי (והוא הדין בקדרות שלצורך הלילה, אם העמידן על הגחלים ובא ליטלן בשבת מעל הגחלים...).

[86] רמ"א שם (ואז אף אם ינענען קצת, דבר שאין מתכוין הוא ושרי).

וכעין זה לקמן סי' שב ס"ד (מי שנסתבכו בגדיו בקוצים מפרישן בצנעה ומתמהמה כדי שלא יקרעו, ואם נקרעו אין בכך כלום כיון שלא נתכוין לכך, ואין כאן פסיק רישיה, שכיון שהתמהמה היה אפשר שלא יקרעו).

וראה לקמן סי' רעז קונטרס אחרון סק"א.

[87] **גמ' לח**, א (בעו מיניה מרבי חייא בר אבא, שכח קדירה על גבי כירה ובשלה בשבת מהו (הכא בעי בדלא בשיל כמאכל בן דרוסאי, תוס'), אישתיק ולא אמר להו ולא מידי. למחר נפק דרש להו המבשל בשבת בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל, ולא שנא (האי דשכח קדרה, לא שנא בין שוגג למזיד, רש"י) ... רב נחמן בר יצחק אמר לאיסורא,

לאחרים[89], עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו[90]:

יג שיעור מאכל בן דרוסאי, יש אומרים[91] שהוא כמו שליש בישול הראוי לכל אדם, ויש אומרים[92] שהוא כמו חצי בישולו. ולענין הלכה, אע"פ שבדברי סופרים הלך אחר המיקל[93], מכל מקום משום חומר שבת צריך ליזהר לכתחלה שיתבשל חצי בישולו

מבשל הוא דלא אתי לאיערומי, בשוגג יאכל, אבל האי דאתי לאיערומי, בשוגג נמי לא יאכל). שו"ע ס"א (ואם שכח ושהה, אם הוא תבשיל ... שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו, אסור עד מוצאי שבת).

וכן הוא לקמן סכ"ד (בין בשוגג בין במזיד). סי' רנד ס"ג (בין בשוגג בין במזיד), וס"ח (שקנסו על המשהה תבשיל בשוגג), וסי"ג (בין בשוגג בין במזיד). סי' רנז ס"א (אפילו בשוגג).

אמנה נתבאר לקמן סי' רנד ס"ח (ומכל מקום אם אין לו מה לאכול כלל בשבת כי אם אותו התבשיל בלבד שהשהה בשוגג, מותר לו לאכלו מפני כבוד השבת, שאסור להתענות בו).

[88] רמב"ם פ"ג ה"ט (אם שכחו). השגות הראב"ד שם (שוגגין או שוכחין היו ... על כרחך שוגגין היו). מ"מ שם (והרמב"ן ז"ל מפרשה בשוגגין או בשוכחין). ב"י סוד"ה כל דבר (בשוגג שכסבור מותר הוא, וקיל טפי משוכח, דפשע).

[89] טור (אסור לכל, אפילו למי שלא שהה אותו). שו"ע (אסור). **מ"א** ס"ק יא (מדכתב סתם, שמע מינה דאסור לכל, כמ"ש הטור).

וכן הוא לקמן סי' רנד ס"ג (אם עבר והשהה ... אסור בין לו בין לאחרים).

ואף שיתבאר לקמן סי' שלט ס"ז (אלא שאם הפריש תרומות ומעשרות במזיד, לא יאכל מזה בו ביום, לא הוא ולא אחרים, כדין העושה כל דבר האסור מדברי סופרים במזיד, שאסור ליהנות ממנו אפילו לאחרים עד למוצאי שבת), משא"כ בשוגג איסור מדברי סופרים לא אסרו כלל. וכן הוא לקמן סי' תה ס"ט (פירות שהוציאם חוץ לתחום ... אם הוציאם בשוגג מותרים לאכלם).

מכל מקום החמירו באיסור שהייה יותר מבשאר איסורי דברי סופרים, כדלקמן סי' שיח ס"א (שאיסור זה גם כן קל בעיני הבריות, ויש לחוש שיעבור עליו ... גם לאחרים, גזרה שמא יאמרו לאחר שיתחיל להם מבעוד יום).

וראה תהלה לדוד סק"ה. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' טז-יז. נימוקי שבת.

[90] ברייתא יח, ב (לא תמלא אשה קדרה עסיות ותורמסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, ואם נתנן, למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו. כיוצא בו לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, ואם עשה כן, למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו). רמב"ם שם (אם עבר ושיהה אותו אסור לאוכלו עד מוצאי שבת, וימתין בכדי שיעשו). הגהות אשרי שם סי' ג (ואם עבר ושהה ... בין בשוגג בין במזיד אסור באכילה כל השבת, וגם למוצאי שבת בכדי שיתבשל). רמ"א ס"א (עד בכדי שיעשו).

והטעם נתבאר לקמן סי' שיח ס"א (בישראל העושה, אלא שהתחיל מבעוד יום עשייתו בדבר שאסור להתחיל כמו שנתבאר בסי' רנ"ג, שאיסור זה גם כן קל בעיני הבריות, ויש לחוש שיעבור עליו בשביל שיהא מוכן לו במוצאי שבת מיד, ולכן הצריכו להמתין בכדי שיעשו, גם לאחרים, גזרה שמא יאמרו לאחר שיתחיל להם מבעוד יום).

וכן הוא לקמן סי' רנד סי"ד (ואם עבר והניח שם, בין בשוגג בין במזיד, ולא נתחממו שליש חימומם מבעוד יום, אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו).

ובאמת נתבאר כן אף לענין עבר והחזיר בשבת עצמה, לקמן סכ"ד (אם עבר והחזיר בשבת ... אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו).

ולאידך נתבאר לענין עבר והטמין מבעוד יום, לקמן סי' רנז ס"א (ואם עבר והטמין, אפילו בשוגג, התבשיל אסור בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת).

וראה בדי השלחן סי' עא ס"ק כח, וסי' קכד ס"ק ב. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' סט. שבת כהלכה פי"א ביאורים ס"ק ד. כנישתא דבי רב סי' שיח ס"א. שו"ע הרב עם הערות וביאורים כאן.

[91] **רש"י** כ, א ד"ה בן דרוסאי (לסטים היה, ומבשל בישולו שליש). ר"ן ח, א ד"ה כמאכל (לסטים היה, ומבשל בשולו שליש). רשב"א בתורת הבית הקצר בית ג שער שביעי (איזהו מאכל בן דרוסאי, כל שהגיע לשליש בישולו). מהר"ם בהגהות מרדכי רמז תנו (לשון מור"ם ... כמאכל בן דרוסאי, דהיינו שליש). מ"מ פ"ג ה"ח (כל שהגיע לשליש בשולו, שהוא נקרא מאכל בן דרוסאי). טור (כמאכל בן דרוסאי, שהוא שליש בישולו). טור ושו"ע יו"ד סי' קיג ס"ח (הגיע למאכל בן דרוסאי, שהוא שליש בישולו).

[92] **רמב"ם** שם פ"ט ה"ה (נתבשל חצי בישול). ראב"ד שם (חצי בשול הוא כמאכל בן דרוסאי). שו"ע סי' רנד ס"ב (כמאכל בן דרוסאי, שהוא חצי בישולו).

[93] עבודה זרה ז, א (בשל סופרים הלך אחר המיקל). רמב"ם הל' ממרים פ"א ה"ה.

מבעוד יום[94], אם אין שם אחד מדרכי ההיתר.

אבל (ב) בדיעבד יש להתיר התבשיל בכל ענין, אם נתבשל שליש בישולו מבעוד יום[95]:

אופני היתר חזרה

יד כירה שהסיקוה בקש וגבבא, או אפילו בגפת ועצים אלא שהיא גרופה וקטומה[96], ונטל הקדרה מעליה בין מבעוד יום בין משחשכה[97], ובא להחזירה עליה בשבת[98], אם עודה בידו, שלא הסירה מידו כשנטלה מעל הכירה עד שעה שרוצה להחזירה[99], ולא פינה ממנה התבשיל לקדרה אחרת, אלא רוצה להחזירו כשהוא באותה קדרה שהיתה על

---

[94] **מ"א סי' רנד** סק"ח (עי' ביו"ד סי' קי"ג, דיש אומרים שהוא שליש בישולו. והכא פסק לחומרא, משום חומרא דשבת).

[95] **עולת שבת** סק"א ד"ה ומ"ש ויש אומרים (ובהאי מלתא דרבנן הוא, קי"ל לקולא, דאם הגיע לשליש בישולו מותר להשהותו).

אלא שהוא התיר אף לכתחלה, ולפי דעת המ"א שיש להחמיר משום חומר שבת, עכ"פ יש לסמוך עליהם בדיעבד.

ונתבאר בקונטרס אחרון סק"ב (אינו אלא חומרא בעלמא משום חומרא דשבת, כמו שכתב המג"א, פשיטא דיש להקל בדיעבד כרבים החולקים על הרמב"ם, דהיינו רש"י, ור"ן סוף פרק קמא, והרשב"א, והטור יורה דעה שם, ומהר"ם בהגהות מרדכי, ושאר פוסקים).

וכן הוא לקמן סי' רנד סי"ד (שהות ביום שיוכלו להתחמם חצי החימום לכתחלה ... ואם עבר והניח שם בין בשוגג בין במזיד ולא נתחממו שליש חימומם מבעוד יום, אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו).

[96] בית הלל במשנה לו, ב (כירה שהסיקוה בקש ובגבבא ... בגפת ובעצים ... שיגרוף או ... שיתן את האפר ... בית שמאי אומרים נוטלין אבל לא מחזירין, ובית הלל אומרים אף מחזירין). טור ושו"ע ס"ב (כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה, אפילו בשבת מותר להחזירה).

משא"כ אם אינה גרופה וקטומה, כדלקמן סוף סעיף הבא (כירה שהוסקה בגפת ועצים ואינה גרופה וקטומה, שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין).

[97] ב"י סוד"ה ומ"ש ואפילו (כתב הר"ן (יז, ב ד"ה ומיהו) דמשמע בירושלמי (פ"ג סוף ה"א), דכל הני פלוגתא ליתנהו אלא בשסלקן מעל גבי כירה מערב שבת ולא החזירן עד שחשיכה, אבל נטלו משחשיכה אפילו הניחו על גבי קרקע מותר להחזיר ... ודבר פשוט הוא שאין כן דעת התוספות (לו: ד"ה וב"ה) והרא"ש (סי' ב) וסיעתם, שהרי הם אוסרים להחזיר אפילו מבעוד יום סמוך לחשיכה, וכל שכן להחזיר בשסילק משחשיכה. וגם הרמב"ם כתב בהדיא היפך הירושלמי הזה, שהרי כתב בפרק ג' (ה"י) כל שמותר להשהותו על גבי האש, כשנוטלין אותו בשבת אסור להחזירו למקומו).

דעת הפוסקים שלא אסרו אלא כשנטלה מבעוד יום, תתבאר לקמן סי"ט (שיש אומרים שלא הצריכו חכמים שיהיה דעתו להחזירה ועודה בידו, אלא בשנטלה מהכירה מבעוד יום ובא להחזירה בשבת), ושם נסמן (הערה 138).

דעת הפוסקים שאסרו אפילו להחזיר סמוך לחשיכה, תתבאר לקמן סכ"ב (ויש אומרים שכל שהוא סמוך לחשכה כל כך שאם היתה הקדרה צוננת לא היה אפשר להרתיחה מבעוד יום, אסור להחזירה).

ולא קי"ל לא כאלו (להתיר כשנטל משחשיכה), ולא כאלו (לאסור להחזיר סמוך לחשיכה), אלא כדעת הרמב"ם פ"ג ה"י (כל שמותר לשהותו על גבי האש, כשנוטלים אותו בשבת, אסור להחזירו למקומו. ואין מחזירין לעולם אלא על גבי כירה גרופה או מכוסה, או בכירה וכופח שהוסקו בקש וגבבא).

[98] רבי אושעיא ורב ששת שם לח, רע"ב (אמר רב ששת לדברי האומר מחזירין, אפילו בשבת. ואף ר' אושעיא סבר אף מחזירין אפילו בשבת, דאמר ר' אושעיא פעם אחת היינו עומדים לעילא מר' חייא רבה, והעלנו לו קומקמוס של חמין מדיוטא התחתונה לדיוטא העליונה, ומזגנו לו את הכוס, והחזרנוהו למקומו, ולא אמר לנו דבר). טור ושו"ע שם (אפילו בשבת מותר להחזירה).

[99] כמה אמוראי שם (לא שנו אלא שעודן בידו, אבל הניחן על גבי קרקע אסור). ירושלמי פ"ג סוף ה"א (אמר רבי יוחנן ברבי מרייה בשלא העביר את ידו ממנו, אבל אם העביר את ידו ממנו אסור). רי"ף יז, ב (שהביא רק דעת האמוראים הסוברים כן), וכן הוא בכמה פוסקים שהובאו בב"י ד"ה ומ"ש רבינו ובעודה בידו. טור ורמ"א שם (ועודה בידו). מ"א ס"ק כ (דהרב"י סבירא ליה דוקא כשהניחה על גבי קרקע אסור, אבל הניחה על גבי מטה או ספסל או שפינן ממיחם למיחם שרי. אבל רמ"א סבירא ליה דכל אלו אסור).

ואם הניחה על השלחן ועדיין אוחזה בידו, דנו בזה כמה, וראה פירוש המשנה להרמב"ם פ"ג (מחזירין בתנאי שלא הונחה הקדרה על שום דבר, אלא נשארה באויר, עד שיצוק ממנה ויחזירנה). קיצור הלכות סי' רנג-ד הע' 36. שבת כהלכה פ"ט ביאורים ס"ק ו.

הכירה[100], מותר לו להחזירו (בשבת), אם בתחלה כשנטל הקדרה מעל הכירה היה בדעתו שיחזירנה אחר כך[101], שנמצא שלא בטלה עדיין שהייה הראשונה שהשהה אותה שם על הכירה מבעוד יום, כיון שבשעת סילוקה מהכירה אין דעתו לעוקרה ממנה לגמרי אלא להחזירנה לה אחר כך[102].

אבל אם בתחלה כשנטלה לא היה דעתו להחזירה לה, וכן אם הסירה מידו פעם אחת, או שפינה התבשיל לקדרה אחרת כבר, בטלה לה שהייה הראשונה, וכשרוצה להחזירה הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה, וחכמים לא התירו אלא חזרה, אבל לא להושיב קדרה בתחלה בשבת על הכירה[103].

---

[100] **רב אשי שם** (בעי רב אשי פינן ממיחם למיחם מהו, תיקו). טור (פינהו ממיחם למיחם אסור). ב"י שם (ופסק בהם לחומרא). מ"א שם בדעת רמ"א. וראה שבת כהלכה פ"ט הערה מג.

ונתבאר במ"א סי' רנז ס"ק יד (דגרע כשפינן ממיחם למיחם ... היינו טעמא, דאסור להניח על גבי כירה לכתחלה, משא"כ כשהוא בקדירה הראשונה הוי לה חזרה, ושרי).

יוצא אם כן שאם רוצה להוסיף מים חמים אל טשולנט שעל בלעך, מקומקום שעל הבלעך, לא ישפוך מהקומקום לכוס ומהכוס לקדרת הטשולנט, אלא ישפוך ישיר מהקומקום לקדירת הטשולנט. ולכן יאחוז את קדירת הטשולנט בידו, וישפוך לתוכה מים חמים מהקומקום, ואחר כך יחזיר אותה על הבלעך; כי כל זמן שקדירת הטשולנט על הבלעך, אין לשפוך עליה מים חמים, מחשש הגסה שיתבאר לקמן סי' שיח ס"ל (מותר להגיס בהן לאחר שהעבירן מעל גבי האור ... להוציא בכף אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צרכה ואינה על האש). וראה שבת כהלכה סוף פ"ט ע' שפט ואילך.

[101] חזקיה בשם **אביי** ללישנא קמא שם (הא דאמרת עודן בידו מותר, לא אמרן אלא שדעתו להחזיר, אבל אין דעתו להחזיר אסור). רי"ף שם יז, ב (הביא מימרא זו כלישנא קמא). ר"ן שם (פסקי רבואתא כלישנא קמא לחומרא). רשב"א שם ד"ה מכלל (דעתן של גאונים ז"ל דכיון דאסרוהו משום דמיחזי כמבשל, וקרוב הדבר לבא לידי איסורא דאורייתא, הויא לה כדאורייתא, ולפיכך הלכו בה להחמיר כשל תורה, וכן הסכימו כל הפוסקים לפסוק בה להחמיר, הרב אלפסי ז"ל והרמב"ם ז"ל והר"ז הלוי ז"ל). מ"מ פ"ג ה"י (כל הגאונים ראיתי שפסקו ... כלישנא קמא דהתם ... שאפילו עודן בידו, אם אין דעתו להחזיר אסור). טור ורמ"א שם (ודעתו להחזירה).

[102] סיכום התנאים להתיר חזרה על הכירה:

(א) קש וגבבא או גרופה וקטומה (סי"ד).

(ב) לא הסירה מידו (סי"ד).

(ג) לא פינה לקדרה אחרת (סי"ד).

(ד) הי' דעתו בתחלה להחזירה (סי"ד).

(ה) נתבשלה כל צרכה, שאין בה משום בישול (סי"ד).

(ו) הקדרה לא נצטננה לגמרי (סי"ח).

(ז) בכל אופן לא יחזיר לתוך הכירה (סט"ז).

(ח) והיינו אף אם אין היד סולדת שם (סכ"א).

*

אופנים שהתירו אף להושיב בתחלה:

(א) לסמוך בצד הכירה, המנהג להתיר (ס"כ וסכ"ז).

(ב) לסמוך אף בצד התנור, במקום שאין היד סולדת בו (סכ"א וסכ"ז).

(ג) על גבי כירה גרופה שאין היד סולדת שם (סכ"א).

(ד) על גבי קדירת חמין שעל הכירה (סכ"ו).

[103] **רש"י** שם סוד"ה מחזירין (ובטלה לה הטמנה, והוה ליה כמטמין לכתחלה), וד"ה אבל הניח (דבטלי לה הטמנה דאתמול, והוי כמטמין לכתחלה). ט"ז ס"ק יא (נראה הטעם דאז בטלה הטמנה הראשונה, והוה כמטמין לכתחלה בשבת, כמ"ש רש"י). מ"א ס"ק לו (דהוה ליה כמניח לכירה לכתחלה בשבת, דאסור, דלא התירו אלא חזרה).

והיינו שבחומרת "חזרה" ישנם שני פרטים:

(א) בגרופה וקטומה, התירו להשהות, ואף התירו להחזיר, ולא חששו לשמא יחתה (איסור הבערה). אבל מכל מקום אסרו כשהסירה מידו, משום ש"הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה ... נראה כמבשל לכתחלה בשבת" (איסור בישול). וכן הוא לקמן סי"ח (והרי זה כמושיב בשבת לכתחלה), וסכ"ו (אפילו על גבי כירה הגרופה וקטומה, מפני שנראה כמבשל לכתחלה בשבת).

אע"פ שהיא בענין שאין בה משום איסור בישול, כגון שהיא מבושלת כבר כל צרכה[104], שאין בישול אחר בישול, ומותר לסומכה אצל המדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו[105], מכל מקום כשמעמידה על הכירה שהוא מקום שדרך לבשל שם[106], הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת[107].

ומכל מקום כשהיה דעתו להחזירה ועודה בידו, מותר להחזירה אפילו לכירה אחרת, אע"פ שהבלה מרובה מהראשונה[108]. אבל אם בתחלה היתה טמונה בדרך שיתבאר בסי' רנ"ז, ובשבת בא לעוקרה מהטמנה זו ולהושיבה לכירה, אסור, שהרי זה כמושיב

(ב) באינה גרופה וקטומה, ונתבשל כמאכל בן דרוסאי, התירו להשהות, ואם נוטל ועודה בידו, אינו "כמושיבה בשבת בתחלה", ואינו "נראה כמבשל לכתחלה בשבת" (איסור בישול). אבל מכל מקום אסור להחזירה משום שמא יחתה (איסור הבערה), כדלקמן סעיף הבא (אינה גרופה וקטומה, שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין, גזירה שמא יחתה בגחלים. ואף שלהשהות מערב שבת לא חששו לחיתוי במצטמק ורע לו, מכל מקום לענין חזרה בשבת עצמה החמירו יותר). וכן הוא לקמן ס"כ (ויש אוסרים לסמוך אצל כירה או תנור שלנו שאינן גרופים וקטומים והוסקו בגפת ועצים, אף שהיתה דעתו להחזירה או לסמכה ועודה בידו, משום גזרה שמא יחתה).

וראה לקמן (הערות 104; 107; 118; 290). אגלי טל מלאכת אופה ס"ק מח אותיות ג-ד. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' כ. פעמי יעקב כב ע' צו.

[104] מ"א סקל"ו (ואפילו בדבר שאין בו מרק, דלית ביה משום בישול אסור). ט"ז ס"ק יג (אין כאן שום חשש דהא אין שייך בישול אחר זה).

וכבר נתבאר (הערה הקודמת) שאין בזה חשש "שמא יחתה", אלא "נראה כמבשל לכתחלה בשבת".

ואם השהה לפני שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי, ורוצה להחזירה כשעדיין אינה "מבושלת כל צרכה", הרי זה מבשל ממש, ואסור אפילו עודה בידו.

ומה שאסרו כאן כשהסירה מידו, משום "נראה כמבשל לכתחלה בשבת", היינו "כגון שהיא מבושלת כבר כל צרכה".

וכיון שהאיסור הוא משום ש"נראה כמבשל", הרי באיסור בישול אין הפרש בין "מצטמק וטוב לו" לבין "מצטמק ורע לו, כדלקמן סי"ח (אין היתר אלא כשכבר נתבשל המאכל כל צרכו, אע"פ שהוא מצטמק ויפה לו. אבל אם עדיין לא נתבשל כל צרכו, אע"פ שכבר נתבשל יותר מכמאכל בן דרוסאי ... הוא מבשל ממש). ולכן לא נזכר כאן שאסור אפילו מצטמק ורע לו.

משא"כ במקום שיש חשש "שמא יחתה", יש מקום לחלק בין "מצטמק וטוב לו" לבין "מצטמק ורע לו", כדלעיל ס"ט (ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או אפילו נתבשל כל צרכו, אלא שהוא מצטמק ויפה לו, ... חוששין שמא יחתה בשבת).

ולכן נתבאר לקמן סעיף הבא (ואפילו הוא מצטמק ורע לו ... גזירה שמא יחתה בגחלים. ואף שלהשהות מערב שבת לא חששו לחיתוי במצטמק ורע לו, מכל מקום לענין חזרה בשבת עצמה החמירו יותר), וכדלקמן (הערה 115).

וראה תהלה לדוד ס"ק יא. שבת כהלכה פ"ט בביאורים אות ב.

[105] כדלקמן סי' שיח סכ"ד (כל דבר שאין בו משום בישול, מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה, כגון תבשיל לח שנתבשל כל צרכו ועודנו חם שהיד סולדת בו, או אפילו אין היד סולדת בו אלא שלא נצטנן לגמרי, לפי המנהג שנתבאר למעלה שנהגו להקל בזה, או אפילו נצטנן לגמרי אלא שהוא דבר האפוי או צלוי ואין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה אפילו נצטנן לגמרי כמו שנתבאר למעלה), והיינו כשתי הדעות וכהמנהג שנתבארו שם ס"ט.

[106] משא"כ במקום שאין דרך לבשל שם, כדלקמן סכ"ו (אינו נראה כמבשל לכתחלה, לפי שאין דרך בישול בכך).

[107] **ר"ן** שם ד"ה לא שנו (דמחזי כמבשל לכתחלה), וד"ה בעי (דאסור משום דמחזי כמבשל). **רז"ה** שם טז, ב (משום דנראה כמבשל לכתחלה בשבת). רשב"א שם לח, ב ד"ה מכלל (דאסרוהו משום דמיחזי כמבשל).

וכן הוא לקמן סכ"ו (מפני שנראה כמבשל לכתחלה בשבת), ובקונטרס אחרון סוף סק"י (ואיסור הושבה בתחלה הוא משום שנראה כמבשל לכתחלה, כמ"ש רז"ה ור"ן). ונתבאר לעיל (הערה 103).

ואף שבנתבשל כל צרכו אין בישול אחר בישול, ומהו אם כן "נראה כמבשל לכחלה בשבת".

נתבאר לקמן במהדורא בתרא ס"י (והיינו טעמא דמחזי כמבשל במבושל כל צרכו שאין בו גם כן משום בישול, על כרחך צריך לומר דמחזי כמבשל מתחלה ולא נתבשל עדיין כל צרכו).

[108] ירושלמי שבת סופ"ד (ומכירה לכירה מותר ... אפילו מכירה שהבלה ממועט לכירה שהבלה מרובה מותר). רמב"ם פ"ג הי"א (ומותר להחזיר מכירה לכירה, אפילו מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה). רמ"א ס"ב (מותר להחזיר, ואפילו לכירה אחרת), ומ"א סקכ"ג (אפילו הבלה מרובה מראשונה).

בתחלה. וכן אם היתה בכירה ובשבת בא ליטלה מהכירה ולהטמינה[109], אפילו בכרים וכסתות או בשאר בגדים שאין מוסיפים הבל אלא מעמידין ההבל, אסור, שהרי זה כמטמין בתחלה בשבת[110] שאסור אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, אלא על דרך שיתבאר בסי' רנ"ז[111]. ומכל מקום אם אין הכרים והכסתות כרוכים אלא סביב דופני הקדרה, אבל פיה מגולה למעלה, הרי זה מותר, שאין זה דרך הטמנה[112]:

טו תנור שהסיקוהו אפילו בקש וגבבא, ואפילו הוא גרוף וקטום[113], שהשהה עליו על פי אחד מדרכי ההיתר שנתבארו למעלה[114], אסור להחזיר לו הקדרה בשבת, אף על פי שעודה בידו והיה דעתו להחזירה, ואפילו הוא מצטמק ורע לו[115]. והוא הדין לכופח שהסיקוהו בגפת ועצים[116]. לפי שדינם ככירה שהוסקה בגפת ועצים ואינה גרופה

---

[109] ירושלמי שם (מכירה לטמינה אסור. מטמינה לכירה אסור). רמב"ם שם (אבל לא מכירה לטמינה, ולא מטמינה לכירה). מ"א שם (אבל אם היתה בתחילה טמונה ובשבת בא להושיבו לכירה, או מכירה לטמונה אסור (רמב"ם שם)).

[110] **הגהות מיימוניות** פ"ד אות א (מהר"ם היה מוחה להושיב החמין, לאחר שהוציאום בשבת, תוך כרים וכסתות). ד"מ ס"ק ה (ונראה דזו גרע מלהחזיר לתנור, דזהו כתחלת הטמנה, הואיל ולא היו שם מבעוד יום). רמ"א ס"ב (ויש אומרים דאם הוציא מאכל מן התנור, אסור להניחו בכרים ובכסתות). מ"א ס"ק כה (דגרע מלהחזיר לתנור, דהוה ליה כתחלת הטמנה (ד"מ)). ט"ז ס"ק יד (דאע"ג דכרים וכסתות אינם מוסיפין הבל, מכל מקום אסור בשבת כמוזכר בסי' רנ"ז. ואף על גב דבחזרה שרי כמ"ש בסמוך, אפילו בכירה אחרת, היינו במקום שאינו דרך הטמנה, אבל כאן שהוא דרך הטמנה אסור).

[111] סעיף ב (בשבת עצמה אסור להטמין החמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל), וס"ט (אם פינהו לקדירה אחרת, מותר להטמינו).

[112] **ט"ז** ס"ק יד (מותר להניחו בכרים וכסתות, אם הוא פתוח למעלה). ונתבאר הטעם במהדורא בתרא ס"ד ד"ה והנכון (בדבר שאינו מוסיף רק שמעמיד ההבל החם שבה שלא יצא החוצה, העיקר הוא על פיה מלמעלה, שאם תהא פתוחה למעלה לא יועילו כלום המוכין וגיזין שתחתיה וסביבותיה. וגם אם מועילים קצת, אין דרך בני אדם לעשות כן כלל, והעושה בטלה דעתו, ולא גזרו כלל על דבר שאינו מצוי כלל).

וראה לקמן סי' רנז ס"ד (אם כולה טמונה תחתיו), ושם נסמן (הערה 703).

[113] **משנה לח**, ב (תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא, לא יתן בין מתוכו בין מעל גביו), כפירוש התוס' שם ד"ה תנור (האי לא יתן לא יחזיר, אבל להשהות משהה אפילו בתנור שאינו גרוף וקטום ... ובשיל כמאכל בן דרוסאי). וכדלעיל ס"ח (אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו אפילו בתוך התנור שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, ואין חוששים שמא יחתה בשבת ... נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי קודם כניסת השבת). ומכל מקום אסרו להחזיר.

רמב"ם פ"ג ה"י (ואין מחזירין לתנור ... אף על פי שגרף או כסה). מ"מ שם (וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל, שאסרו להחזיר לתנור, ולכופח שהסיקוהו בגפת ועצים, אפילו בגרוף וקטום. וזה דעת ההלכות). ב"י ד"ה ומ"ש רבינו ובתנור (ומשמע בגמרא דבתנור ובכופח לא מהניא גריפה וקטימה). טור ושו"ע ס"ב (ובתנור, אסור להחזיר אפילו הוא גרוף וקטום).

[114] שהשהה עליו בשר חי, או מבושל כמאכל בן דרוסאי, שמותר אפילו בתנור.

[115] **ר"ן** יז, ב (ולענין חזרה, כל שאינו גרוף וקטום, אפילו מצטמק ורע לו אסור). מ"מ שם (אפילו בתבשיל שבשל כל צרכו, ומצטמק ורע לו, או השליך בתוכו אבר חי, שמותר לשהותו בתנור, ואסור להחזירו, דאי במצטמק ויפה לו כבר נתבאר לדעתו שאסור אפילו לשהותו, וכל שכן להחזירו). והיינו כדלעיל ס"ט (ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או אפילו נתבשל כל צרכו אלא שהוא מצטמק ויפה לו, ... חוששין שמא יחתה בשבת). ומה שהחמירו יותר בחזרה, היינו לאסור "אפילו הוא מצטמק ורע לו".

וכל זה כאן, דמיירי בחשש שמא יחתה, שבזה יש מקום לחלק בין "מצטמק וטוב לו" לבין "מצטמק ורע לו". משא"כ כשהוא גרוף וקטום, שאין איסורו אלא משום ש"נראה כמבשל" (כדלעיל הערה 103), הרי באיסור בישול אין הפרש בין "מצטמק וטוב לו" לבין "מצטמק ורע לו", כדלקמן סי"ח (אין היתר אלא כשכבר נתבשל המאכל כל צרכו, אע"פ שהוא מצטמק ויפה לו. אבל אם עדיין לא נתבשל כל צרכו, אע"פ שכבר נתבשל יותר מכמאכל בן דרוסאי, ... הוא מבשל ממש).

לכן נתבאר לעיל סעיף הקודם בסתם "אע"פ שהיא בענין שאין בה משום איסור בישול, כגון שהיא מבושלת כבר כל צרכה", ולא נזכר שכן הוא גם כשמצטמק ורע לו, כדלעיל שם (הערה 104).

[116] משנה שם (כופח שהסיקוהו בקש ובגבבא הרי זה ככיריים, בגפת ובעצים הרי הוא כתנור). רמב"ם שם (ולא לכופח שהוסקו בגפת או בעצים). שו"ע שם (והוא הדין לכופח, אם הסיקו בגפת ועצים).

וכדלעיל ס"ו (וכופח ... אם הוסקה בגפת ועצים, דינו כתנור לכל דבר).

וקטומה[117], שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין, גזירה שמא יחתה בגחלים[118]. ואף שלהשהות מערב שבת לא חששו לחיתוי במצטמק ורע לו[119], מכל מקום לענין חזרה בשבת עצמה החמירו יותר[120]:

טז וכל זה כשמחזיר הקדרה על גבי פי הכירה מלמעלה[121], שדופני הקדרה בולטין קצת למעלה מדופני הכירה. אבל להחזירה לתוך הכירה ממש[122], והוא הדין לתוך התנורים שלנו[123], אסור בכל ענין, אע"פ שהוסקו בקש וגבבא ונגרפו ונקטמו[124] ואותה הקדרה עודה בידו והיה דעתו להחזירה[125]:

יז ואותן כירות שאין להן תוך וחלל אלא הן פשוטות ותוכן וגבן אחד, מותר להחזיר להן[126]:

---

[117] ר"ן שם (דהא בכל להחזיר בעי גרופה וקטומה, ובתנור וכיפה גריפה וקטימה לא מהניא מידי).

[118] וכנ"ל (הערה 103), שאם אינו גרוף וקטום, ונוטלה ועודה בידו, אינו אסור משום "נראה כמבשל", אלא משום "שמא יחתה בגחלים". ואם הוא גרוף וקטום, ומסירה מידו, אין לחוש בו משום שמה יחתה, אלא משום "הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת".

[119] אף לדעת היש אומרים לעיל ס"ט.

[120] וכעין זה לקמן ס"כ (שאף שלענין לסמוך שם מבעוד יום לא חששו לחיתוי, מכל מקום לענין לסמוך בשבת החמירו יותר).

[121] רב לז, א (לא שנו אלא על גבה (דלא נפיש הבלא כולי האי, רש"י) אבל לתוכה אסור). רמב"ן שם (דמסתבר להו בגמרא בחזרה דחמיר תוכה, משום דנפיש הבלא, ונראה כמבשל בשבת, ואף על פי שגרוף וקטום). טור ושו"ע ס"ב (ודוקא על גבה, אבל לתוכה אסור).

[122] ב"י ד"ה ומ"ש ודוקא (ופשטא דלישנא משמע דכששולי הקדרה מונחים על דפנות הכירה, וממלאים את חללה, מיקרי על גבה. וכשהקדרה כולה בתוך חלל הכירה, ויושבת על קרקעית הכירה, מיקרי לתוכה. וכך הם דברי רש"י). והיינו שממ"ש רש"י "דלא נפיש הבלא כולי האי", נראה שתלוי בעיקר אם "הקדרה כולה בתוך חלל הכירה", או לאו.

מ"א ס"ק כב (מדסתם הרב"י שמע מינה דסבירא ליה, דאפילו תלה הקדירה לתוך אויר הכירה, שרי, דלא מקרי תוכה אלא כשיושב למטה בקרקעית הכירה. וכן כתב ב"ח). וכדמפרש במחצית השקל (דאפילו תלה כו' לתוך אויר כו', רוצה לומר, שהקדרה רחבה למעלה וקצרה למטה, ועל ידי זה למטה שהיא קצרה נכנס לתוך התנור, אבל קצה העליון שהוא רחב אינו נכנס לתוך התנור, ותלה באויר, ועל ידי זה אין שולי הקדרה נוגעים בתחתיות התנור).

והיינו שתלוי בעיקר אם קצה העליון של הקדירה נכנס לתוך חלל התנור או לאו (ואינו תלוי אם הקדרה עומדת על קרקע התנור); אלא שאם הקדירה יושבת על קרקע התנור, אזי כל הקדירה בתוך התנור, ואם אינה יושבת על תחתית התנור, אזי דופני הקדירה בולטין קצת למעלה (ראה שבת כהלכה פ"ט ביאורים טז. נימוקי שבת).

ומזה מובן שה"קראק פאט" הנהוג אצלינו אין לו דין בתוך התנור, כיון "שדופני הקדרה בולטין קצת למעלה מדופני הכירה".

עוד יש מקום לדון בכמה פרטים בהיתר כלי זה, כדלעיל ס"י (הערה 75).

[123] שדינם ככירה, כדלעיל ס"ז (ותנורים שלנו ... דינם שוה לכירה לכל דבר).

והיינו שאיסור זה הוא אף בתנורים שהדרך לבשל תמיד רק בתוכן ולא על גביהם, כמו "התנורים שלנו שפתחם מן הצד" (כדלעיל ס"ז), שגם בהם לא מועיל גרופה וקטומה (או מה שמכניסים בה "בלעד") להתיר חזרה. וראה שבת כהלכה פ"ט סל"ה, וביאורים יד-טו.

[124] ואפילו אם אין היד סולדת שם, כדלעיל סוף ס"ה (בתוך התנור ממש או בתוך הכירה, אסור ליתן שם בשבת אפילו תבשיל שבישל כל צרכו, אע"פ שהן גרופים וקטומים, וגם אין היד סולדת בהם כלל), ולקמן סכ"א (אבל לענין להחזיר לתוך הכירה או לתוך התנור אפילו שלנו, אין חילוק בין היד סולדת בו לאין היד סולדת בו).

[125] בטעם האיסור הובא לעיל מרש"י ורמב"ן ד"נפיש הבלא" "ונראה כמבשל בשבת". וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' כב.

[126] פסקי **ריא"ז** פ"ג ה"א אות ב. הובא בשלטי הגבורים יז, ב אות א (ונראה בעיני, שלא אסרו להחזיר בתוכו, אלא בכירה שיש לה תוך וחלל כעין תנור, אבל הכירות שלנו שהן פשוטות ואין להן תוך וחלל, הרי תוכה ועל גבה אחד, ומותר להחזיר בה). מ"א סוף ס"ק כב (וכתב בשלטי גבורים, ובכירות שלנו שהן פשוטות, תוכה ועל גבה אחד הן ומותר).

יח ואפילו על גבי הכירה אין היתר אלא כשכבר נתבשל המאכל כל צרכו, אע"פ שהוא מצטמק ויפה לו. אבל אם עדיין לא נתבשל כל צרכו, אע"פ שכבר נתבשל יותר מכמאכל בן דרוסאי, אסור להחזירו בשבת מן התורה, מפני שהוא מבשל ממש[127].

ואפילו אם נתבשל כל צרכו אלא שכבר נצטנן לגמרי, אסור להחזירו בכל ענין, אפילו אם הוא בענין שאין בו משום איסור בישול, כגון שהוא תבשיל יבש שאין בו מרק כלל, שכשהוא מבושל כל צרכו אין בו משום איסור בישול לדברי הכל אף שנצטנן לגמרי, כמו שיתבאר בסי' שי"ח[128], מכל מקום על גבי הכירה אסור להחזירו, דכיון שנצטנן לגמרי בטלה לה שהיה הראשונה, והרי זה כמושיב בשבת לכתחלה[129]:

יט אבל אם הוא חם קצת, אף על פי שאין היד סולדת בו, מותר להחזירו[130] אם הוא בענין שאין בו משום איסור בישול, כגון שהוא יבש, שאין בו מרק, שלדברי הכל אין בו משום בישול אף אם היה צונן לגמרי[131]. ואפילו אם יש בו מרק, שיש בו משום בישול אם נצטנן לגמרי, מכל מקום כשלא נצטנן לגמרי נוהגים להקל לענין לסומכו כנגד המדורה, כמו שיתבאר שם[132], אם כן הוא הדין שיש להתיר לפי זה להחזירו על גבי הכירה הגרופה או קטומה או שהוסקה בקש או גבבא והקדרה עודה בידו והיה דעתו להחזירה.

אבל המנהג להקל עוד[133] אפילו להחזיר תוך[134] תנורים שלנו, שדינם כתוך הכירה,

---

[127] ב"י ד"ה ומ"ש רבנו כל זמן (ורבינו כתב בסימן שי"ח, שאם לא נתבשל כל צרכו, אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי, שייך בו בישול אפילו בעודו רותח, ואם כן מה שמתיר כאן להחזיר, כשנתבשל כל צרכו לגמרי הוא דוקא, שאם לא נתבשל כל צרכו, אף על פי שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, אסור להחזיר כל שיש עדיין חום בכירה שהקדרה רותחת מחמתה). **רמ"א** ס"ב (ודוקא שהתבשיל מבושל כל צרכו), ט"ז ס"ק י (אבל אם לא נתבשל כל כך, שייך אחריו עוד בישול).

וכדלקמן סי' שיח ס"י (וכל זה בתבשיל שנתבשל כל צרכו, אבל כל שלא נתבשל כל צרכו, אפילו נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי יש בו משום בישול, אפילו בעודו רותח).

וכן הוא לעיל סי"ד (בענין שאין בה משום איסור בישול, כגון שהיא מבושלת כבר כל צרכה, שאין בישול אחר בישול); אלא דלעיל שם מיירי שהסירה מידו, שאסור להחזיר אף שנתבשלה כל צרכה. וכאן מיירי שעודה בידו, ומותר להחזיר כשנתבשלה כל צרכה.

[128] סעיף יא (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול, אם נתבשל כבר כל צרכו, ואפילו נצטנן לגמרי).

[129] רמ"א ס"ה (ובלבד שלא נצטנן לגמרי). **מ"א סקל"ו** (ואפילו בדבר שאין בו מרק, דלית ביה משום בישול, אסור אם נצטנן, דהוה ליה כמניח לכירה לכתחלה בשבת דאסור, דלא התירו אלא חזרה). וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' כד ואילך.

ודינו כמו הסירה מידו, דלעיל סי"ד (בטלה לה שהייה הראשונה, וכשרוצה להחזירה הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה, וחכמים לא התירו אלא חזרה, אבל לא להושיב קדרה בתחלה בשבת על הכירה), ושם נסמן (הערה 103).

[130] שו"ע ס"ב (מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת). מ"א ס"ק יט (ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי).

והיינו שאם לא נצטננה לגמרי, אין לחוש לבישול אחר בישול (בלח), ואין לחוש להיות כמושיב בשבת לכתחלה (אף ביבש).

וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' כח. שבת כהלכה פ"ט הערה נג, וביאורים שם ס"ק יב. נימוקי שבת. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[131] אלא שמכל מקום צריך שגם היבש לא יצטנן לגמרי, כדי שלא יהי' כמושיב בשבת לכתחלה.

[132] שם ס"ט (ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו), וסכ"ד (כל דבר שאין בו משום בישול, מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה, כגון תבשיל לח שנתבשל כל צרכו ... שלא נצטנן לגמרי, לפי המנהג שנתבאר למעלה שנהגו להקל בזה).

וכיון שנוהגים שאין בו משום בישול מחמת חמימותו, לכן אין בו גם משום כמושיב בשבת לכתחלה.

[133] בהמשך הסעיף שלפנינו מביא כמה מנהגים להקל:

(א) מה שנתבאר לעיל סי"ד, שאם נטלה והסירה מידו וכיו"ב אסור להחזיר, היינו כשנטלה מהכירה מבעוד יום, משא"כ כשנטלה משחשיכה, מותר להחזיר אף אם הסירה מידו, אם לא נצטנן לגמרי. וטוב להחמיר.

ומחזירים גם לאחר שהסיר הקדרה מידו והניחה על גבי קרקע[135] ושהתה שם הרבה[136], וגם לא היה דעתו בתחלה להחזירה, ואפילו פינה התבשיל לקדרה אחרת[137]. ואין למחות בידם, לפי שיש אומרים[138] שלא הצריכו חכמים שיהיה דעתו להחזירה ועודה בידו, אלא בשנטלה מהכירה מבעוד יום ובא להחזירה בשבת, שאז אם לא היה דעתו להחזירה או שכבר הסירה מידו הרי זה כמושיבה בשבת לכתחלה[139], כיון שבתחלת כניסת השבת לא היתה שם כלל על הכירה. אבל כשנטלה מהכירה משחשכה, כיון שבתחלת כניסת שבת היה תבשיל זה על הכירה, אינו נראה כמושיבו בשבת בתחלה, אף אם לא היתה דעתו להחזירה, וגם כבר הסירה מידו ופינהו לקדרה אחרת, ולכן מותר להחזירה אם הוסקה בקש וגבבא, או שהיא גרופה או קטומה[140], והתבשיל נתבשל כל צרכו[141], ולא נצטנן לגמרי[142].

(ב) מה שנתבאר לעיל סט"ז, שלא להחזיר לתוך הכירה, היינו כשנטלה מהכירה מבעוד יום, משא"כ כשנטלה משחשיכה, מותר להחזיר אף בתוכה. ויש להחמיר.

(ג) מה שנתבאר לעיל סי"ד, שלא להחזיר אלא לכירה גרופה וקטומה, היינו דוקא בליל שבת, משא"כ ביום השבת כבר נתעממו הגחלים והיא כגרופה. והיינו כשנתעממו כל כך עד שאין היד סולדת שם.

(ד) גם אם הטמינו בו חמין כדי שישמר בו החום לסעודת שחרית, מכל מקום אחר סעודת שחרית נחשב כגרופה. והיינו כשנתעממו כל כך עד שאין היד סולדת שם.

ובזמנינו כשמשהים על בלעך שעל הגז, שייך בזה רק קולא א הנ"ל. ועל זה מסיק "טוב להחמיר, לפי שרבו האומרים שאף לענין זה אין חילוק בין נטלה מבעוד יום לנטלה משחשכה".

[134] כדלקמן קטע הבא.

[135] **רמ"[א]** ס"ב (ויש אומרים דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום ולא החזירו עד שחשכה, אבל אם לקחו משם משחשכה, אפילו הניחו על גבי קרקע מותר. וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכין עצמם על דברי המקילין).

[136] אבל "לא נצטנן לגמרי", כדלקמן בסמוך.

[137] והיינו שלא זו בלבד שהניחה על גבי קרקע, אלא אף פינה התבשיל לקדרה אחרת, שנתבאר לעיל סי"ד (ולא פינה ממנה התבשיל לקדרה אחרת, אלא רוצה להחזירו כשהוא באותה קדרה שהיתה על הכירה, מותר לו להחזירו).

ומלשונו נראה שהוא חמור יותר מהניחה על גבי קרקע; אלא שלפי מנהג זה מקילים אפילו פינה התבשיל לקדרה אחרת.

וכן הוא לקמן סכ"א (והניחו על גבי קרקע ... ואפילו פינהו לקדרה אחרת), וסכ"ב (אע"פ שכבר הניחה על גבי קרקע ... ואפילו פינהו לקדרה אחרת), וסכ"ו (ואפילו אם הסיר תבשיל זה מהכירה ... ואפילו פינהו מקדרה לקדרה). וראה שבת כהלכה פ"ט ביאורים ס"ק ח.

[138] **ר"ן** יז, ב (ומיהו בירושלמי משמע, דכל הני פלוגתא ליתנהו אלא בשסלקן מעל גבי כירה מערב שבת ולא החזירן עד שחשכה, דגרסי' התם (פ"ג סוף ה"א) נטלו מבעוד יום מחזירו מבעוד יום, נטלו משחשכה מחזירו משחשכה, נטלו מבעוד יום וקדש עליו היום, ר' סימון בר תדאי בשם רב אושעיא, אם הניחו אסור לטלטלו). הובא בב"י סוף הסימן (מה שנוהגין בקצת מקומות להחזיר תבשיל לתוך התנור בשבת, מהירושלמי, שכתב הר"ן). רמ"א ס"ב (ויש אומרים דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום ולא החזירו עד שחשכה, אבל אם לקחו משם משחשכה, אפילו הניחו על גבי קרקע מותר).

[139] מ"א ס"ק כד (כשנטלו מבעוד יום, ואם כן אם מחזירו בשבת הוה ליה כמושיב בתחילה). ט"ז ס"ק יא (נראה הטעם דאז בטלה הטמנה הראשונה והוה כמטמין לכתחלה בשבת).

וכמו כשמסיר מידו וכיו"ב לפי הדעה הראשונה דלעיל סי"ד (בטלה לה שהייה הראשונה, וכשרוצה להחזירה הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה).

[140] שלא יהי' חשש שמא יחתה, כדלעיל סט"ו (שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין, גזירה שמא יחתה בגחלים), ושם (הערה 118).

[141] שלא יהי' חשש בישול, כדלעיל סעיף הקודם (אם עדיין לא נתבשל כל צרכו ... אסור להחזירו בשבת מן התורה, מפני שהוא מבשל ממש), ושם (הערה 127).

[142] רמ"א שם (מיהו אם נצטנן לכולי עלמא אסור). וכדלעיל סעיף הקודם (דכיון שנצטנן לגמרי בטלה לה שהיה הראשונה, והרי זה כמושיב בשבת לכתחלה), ושם נסמן (הערה 129).

וראה קיצור הלכות סי' רנג-ד הע' 47. נימוקי שבת.

ועל זה סומכים העולם להקל יותר ולומר, שאף מה שאסרו חכמים להחזיר לתוכה, לא אסרו אלא כשנטלה ממנה מבעוד יום והיתה בידו עד לאחר שחשכה[143].

ומכל מקום כל אדם יש לו להחמיר לעצמו, שלא להחזיר לתוך הכירה והתנור אף שנטלה משם לאחר שחשכה, אף על פי שהיתה דעתו להחזירה ועודה בידו, לפי שאין טעם מספיק לחלק בין נטלה משחשכה ובין נטלה מבעוד יום לענין חזרה לתוכה[144].

ואפילו לענין להחזיר על גבי הכירה, אם לא היה בדעתו להחזירה, או שכבר הסירה מידו, או שפינהו לקדרה אחרת, טוב להחמיר[145], לפי שרבו האומרים[146] שאף לענין זה אין חילוק בין נטלה מבעוד יום לנטלה משחשכה.

ויש נוהגים להקל עוד[147], להחזיר למחר ביום לתוך התנור שאפו בו מבעוד יום, אף על פי שלא גרפוהו, אם לא חממו עוד התנור אחר האפיה להטמין בו החמין של סעודת שחרית, אלא הטמינו בתנור אחר, לפי שהגחלים שנשארו מן החימום שחממוהו לצורך האפיה כבר כהו ועממו והרי הן כגרופות[148] (ומכל מקום אם היד סולדת שם אסור[149]) כמו

---

[143] על מ"ש בב"י בסוף הסימן, על דעה זו המתרת (ומכל מקום משמע דאסור, משום דעד כאן לא שרי בגמרא (לז.) להחזיר, אלא על גבי כירה, אבל לא בתוכה), כתב **דרכי משה** ס"ק ח (ודברי ב"י ... מה שחילק בין על הכירה או לתוכה, זה לא נזכר בדברי הר"ן, אלא שהב"י חילק מעצמו בכך. ואפשר דלא סבירא לן לחלק בהא, ופוק חזי מאי עמא דבר). מ"א ס"ק לה (פירוש, דמאי דאמרינן בגמרא לתוכה אסור, היינו כשנטלו מבעוד יום ולא החזירו עד שחשיכה, וכמ"ש ס"ג, אבל נטלו בשבת מותר להחזירו לגרופה וקטומה, ואפילו לתוכה).

[144] **מ"א** שם (וצ"ע דהר"ן לא כתב היתר זה אלא כשהניחם על גבי קרקע, דלא הוי כתחלת הטמנה כיון שהיה שם בשבת, אבל לענין היתר תוכה לא מהני זה).

[145] **רמ"א** ס"ב (וטוב להחמיר).

[146] ב"י ד"ה ואפילו (דעת התוספות (לו, ב ד"ה ובית הלל) והרא"ש (פ"ג ס"ב) וסיעתם ... אוסרים להחזיר אפילו מבעוד יום סמוך לחשיכה, וכל שכן להחזיר בשסילק משחשיכה. וגם הרמב"ם כתב בהדיא היפך הירושלמי הזה, שהרי כתב בפרק ג' (ה"י) כל שמותר להשהותו על גבי האש, כשנוטלין אותו בשבת אסור להחזירו למקומו וכו', והוא שלא הניח הקדרה על גבי הקרקע). ט"ז ס"ק יב (כי הר"ן כתב קולא זו, והתוס' והרא"ש והנמשכים אחריהם לא סבירא להו כן).

והיינו שמדעת התוס' והרא"ש שהובאה לקמן סכ"ב (ויש אומרים שכל שהוא סמוך לחשכה ... אסור להחזירה לכירה ... אלא על דרך שמותר להחזיר בשבת עצמה משום גזרה שמא יבאו להחזיר אף בשבת עצמה) מוכח שאינם מתירים כשנטלה בשבת ומחזירה בשבת.

[147] **כל בו** סי' לא לא, ד (ואחר שהוציאו ממנה הפת או הפנאד"ה, שאם נשאר בקצת הבלו עד למחר, אפשר לומר שמותר לתת בתוכו פנדא"ש להתחמם שם באותו הבל המועט שבו, שהרי אין שם חשש חתוי כלל שהרי גרפוה מבערב, ואפילו לא קטמוה, הרי נתאכלו וכהו כל גחליו). **[ר]מ"א** ס"ה (ויש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעוד יום, דמאחר שלא הטמינו בו רק אפו בו מבעוד יום, לא נשאר בו רק הבל מעט, ואין לחוש לבישול). וראה קובץ הערות וביאורים הנ"ל ע' מ ואילך.

והיינו שאף שמה שנתבאר לעיל סי"ד (כירה שהסיקוה בקש וגבבא, או אפילו בגפת ועצים אלא שהיא גרופה וקטומה ... מותר לו להחזירו), מיירי שהיתה גרופה מיד בתחלת השבת. וכן מה שנתבאר לעיל סוף ס"א (והגחלים שעממו הרי הן כקטומה). מיירי שעממו כבר מיד בתחלת השבת. מכל מקום סגי גם אם נעשה גרוף או קטום בתוך השבת, וכדלקמן סכ"ו (יכול להסיר הקדרה מהכירה ולהניח קדרה ישנה ריקנית על פי הכירה ... ואז ישים הקדרה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדרה הריקנית ... דכיון שהקדרה הריקנית סותמת פי הכירה תחת הקדרה שהתבשיל בתוכה, הרי זה כגרופה וקטומה).

וכן יש נוהגים להקל כשעממו הגחלים במשך השבת, שהיא כגרופה וקטומה, שהתירו להחזיר.

[148] ב"י סוף הסימן (ואף לפי היתר זה שכתב הכל בו, נראה שאין דבריו אמורים אלא בשאחר שהוציאו הפת או הפנאד"ה לא חממוהו עוד, דכיון שאפו בו אזיל ליה הבלא דידיה, אבל כל שחממוהו כדי להכניס בו קדרת חמין לצורך מחר, נפיש הבליה ואסור לתת לתוכו פנאד"ש לחמם, אפילו אם גרפוהו).

[149] **רמ"א** שם (ויש מחמירין בזה. ואם החום כל כך בתנור שהיד סולדת בו, אסור). והיינו שאין לסמוך על דעתם להתיר כשהגחלים כהו ועממו במשך השבת, אלא כשכהו ועממו עד שאין היד סולדת שם, כעין האמור לקמן סכ"א (ואפילו על גבי הכירה הגרופה או קטומה, מותר להחזיר, אם אין היד סולדת שם, אע"פ שכבר סילק תבשיל זה מבעוד יום והניחו על גבי קרקע). וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' מה-מו. נימוקי שבת.

שנתבאר למעלה[150].

ויש מקילין עוד[151] דאפילו הטמינו בו החמין, מכל מקום אחר סעודת שחרית בודאי עממו כל גחליו, ומותר להחזיר לתוכו לפי המנהג (אם אין היד סולדת שם):

כ וכל זה להחזיר על גבה או לתוכה, אבל מותר לסמוך אצלה חוצה לה[152] בשבת[153], וכן אצל התנור שלנו[154], אף אם גוף התבשיל נוגע בדופן התנור מן הצד[155], ואפילו הוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, שאין לחוש לחיתוי בסומך חוצה לו כמו שנתבאר למעלה[156].

ואפילו כבר סילק תבשיל זה מהתנור מבעוד יום והניחו על גבי קרקע, ולא היה דעתו להחזירו לתוכו, ולא אפילו לסמכו אצלו[157], ואפילו הוא (ג) תבשיל ישן ונצטנן לגמרי, אלא שהוא בענין שאין בו משום בישול, כגון שהוא יבש, הרי זה מותר לסמוך[158], לפי שאינו נראה כמבשל בשבת לכתחלה[159], שאין דרך לבשל חוץ להתנור והכירה, והרי דינו

ויתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ה, שמכאן למדנו, שאף באין היד סולדת שם לא התירו אלא על גבי הכירה (ולא בתוכה), וגם בזה לא התירו אלא בגרופה. שהרי כאן מיירי הרמ"א באין היד סולדת בו, ומכל מקום לא התיר אלא מטעם: (א) שאינה נחשבת תוכה, משום שהסירו משחשיכה. (ב) שנחשבת גרופה, כיון שלא הטמינו בו.

[150] סוף ס"א (והגחלים שעממו הרי הן כקטומה), ושם נסמן (הערה 17).

[151] **לבוש** ס"ה בהג"ה (תנורי דידן כשמחזירין לתוכו לאחר סעודת שחרית, כבר נצטנן הרבה התנור, ולא נשאר בו חמימות כדי שיוכל לשמור בו חומו של תבשיל שלא יצטנן לגמרי, שפיר דמי). הובא במ"א סוף ס"ק לה (ובלבוש משמע דאפילו הטמינו בו, שרי להחזיר לתוכה אחר סעודת שחרית, כיון דכבר עממו גחליו הוה ליה כגרוף וקטום).

[152] **גמרא** ובריתא לז, א (איבעיא להו מהו לסמוך בה ... תא שמע כירה שהסיקוה בגפת ובעצים, סומכין לה), וכדלעיל ס"ג (ואפילו הוסקה בגפת ועצים, מותר לסמוך לה קדרה בסמוך חוצה לה, מבעוד יום).

אלא שכאן באים להתיר אף להחזיר בשבת, ובזה הובאו כאן ב' דעות.

[153] תוס' שם ד"ה מהו לסמוך (ואי מתניתין ... להחזיר תנן, בעי להחזיר), והיינו דלדידן (דקיי"ל להחזיר תנן, כדלעיל הערה 7), מותר לסמוך אף בלהחזיר בשבת. רמ"א סוף הסימן (שנהגו להקל ... לסמוך לתנור שאינו גרוף וקטום), והיינו אפילו בשבת. מ"א סק"ה (לסברא השניה שרי אפילו בשבת, כמ"ש רמ"א סוס"י זה). והיינו שלסברא השניה דלהחזיר תנן (שהמשנה מיירי בלהחזיר), גם הגמרא קאי בזה, להתיר לסמוך אף בלהחזיר בשבת.

[154] שיש לו דין כירה, כדלעיל ס"ז (והתנורים שלנו ... הרי דינם שוה לכירה לכל).

משא"כ תנורים שלהם, נתבאר לעיל ס"ג (אסור אפילו לסמוך לו), ושם נסמן (הערה 27).

[155] **מ"א סוס"י רנט** (על גבי לבזבז שסביב התנור, הוה ליה סמיכה). וכן הוא לקמן סוס"י רנט ד"ה ומותר (ואפילו על הלבזבז שסביב התנור).

[156] סעיף ג (מותר לסמוך לה קדרה בסמוך חוצה לה ... ואין חוששים שמא יחתה בגחלים שבתוך הכירה כדי למהר בישול הקדרה שחוצה לה, שאין חיתוי זה מועיל לה כל כך).

[157] רמ"א סוף ס"ה (אבל אם הקדירות עדיין חמין, מותר להעמידן אצל תנור בית החורף, מאחר שנתבאר דתנורים שלנו יש להם דין כירה, וסמיכה בכירה שאינה גרופה וקטומה כדין גרופה וקטומה לענין נתינה עליה. וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפילו הניחה על גבי קרקע, והוא הדין לסמוך לתנור שאינו גרוף וקטום, הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו).

אלא שמדבריו נראה שלא התיר אלא לפי מה ש"נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפילו הניחה על גבי קרקע", היינו מה שנתבאר לעיל סי"ט "כשנטלה מהכירה משחשכה, כיון שבתחלת כניסת שבת היה תבשיל זה על הכירה, אינו נראה כמושיבו בשבת בתחלה". משא"כ אם נטלה מהכירה מבעוד יום אסור.

ואילו כאן התיר "אפילו כבר סילק תבשיל זה מהתנור מבעוד יום ... אפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי". וההוכחות לזה נתבארו בקונטרס אחרון ס"ק ג.

[158] **מ"א סוס"י רנט** (ולהניח תבשיל חם אצל התנור שרי ... ודבר שאין בו רוטב, אפילו קר כחם דמי).

[159] והיינו שבסומך אצל התנור, הוי כגרוף שאין חשש שמא יחתה, וגם אין דרך לבשל שם, ולכן אינו נראה כמבשל בשבת. ואם כן אין לחוש כאן לשתי החששות שנתבארו לעיל סי"ד-טו (אם הסירה מידו פעם אחת ... בטלה לה שהייה הראשונה, וכשרוצה להחזירה, הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה ... נראה כמבשל לכתחלה בשבת ... ואינה גרופה וקטומה, שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין, גזירה שמא יחתה בגחלים).

כסומך כנגד המדורה שיתבאר בסי' שי"[ח][160].

ויש אוסרים[161] לסמוך אצל כירה או תנור שלנו שאינן גרופים וקטומים והוסקו בגפת ועצים, אף שהיתה דעתו להחזירה או לסמכה ועודה בידו, משום גזרה שמא יחתה[162]. שאף שלענין לסמוך שם מבעוד יום לא חששו לחיתוי[163], מכל מקום לענין לסמוך בשבת החמירו יותר.

והמנהג כסברא הראשונה[164]. ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך טוב לחוש לדבריהם[165]:

כא וכל זה כשמחזיר בשבת למקום שהיד סולדת שם[166], (ד) (דהיינו שאם תבשיל זה שמחזיר היה צונן[167], היה יכול להתחמם שם כל כך עד שהיד סולדת בו[168]), אבל אם אין

---

[160] סעיף כד (כנגד המדורה ... כשאנו מצריכים אותו להרחיק קצת, יש לו בזה היכר וזכרון, ולא יבא לחתות בגחלים). והיינו שכנגד המדורה אין חשש שמא יחתה, ואף אינו נראה כמבשל בשבת.

וכשם שהתירו בסומך כנגד המדורה, כן התירו בסומך אצל הכירה, כמבואר בראי"ש פ"ג ס"י (דיש לחלק בין להשים על גבי כירה, למדורה, דהא קדירה על גבי כירה אסור, אבל אצל המדורה שרי, משום דדמי לסומך, ושרי).

וראה תהלה לדוד סק"ב. הערות בשו"ע אדה"ז ע' 76. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' נא ואילך.

[161] תוכן דעה זו, שהמשנה מתירה לשהות רק בגרופה וקטומה ולא בנאכל כמאכל בן דרוסאי, כדלעיל ס"ט (ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או אפילו נתבשל כל צרכו אלא שהוא מצטמק ויפה לו ... חוששין שמא יחתה בשבת למהר בישולו). וגם האיבעיא בגמרא (איבעיא להו מהו לסמוך בה, תוכה וגבה אסור אבל לסמוך בה שפיר דמי, או דילמא לא שנא), הנה האיבעיא "תוכה וגבה ... או דילמא לא שנא, שייך רק בלשהות ולא בלהחזיר, שהרי להחזיר לתוכה אסור בכל אופן, כדלקמן סט"ז (וכל זה כשמחזיר הקדרה על גבי פי הכירה מלמעלה ... אבל להחזירה לתוך הכירה ממש ... אסור בכל ענין), ואין שייך לומר על זה "לא שנא". ועוד הוכחות הביאו שהגמרא מיירי בלשהות. וכיון שהגמרא מיירי בלשהות, אם כן משמע שבלהחזיר לא התירו לסמוך.

רמב"ן במלחמות רפ"ג טז, א (הביא רבינו [הרי"ף דלקמן] ראיה מדפשטוה ... אף על פי שאין ראיה גמורה). רא"ש רפ"ג בשם **הרב רבינו יונה** (כתב ה"ר יונה ז"ל ... דמדנקט הש"ס תוכה וגבה הוא דאסור וכו', ואי בחזרה איירי לא הוה ליה למימר תוכה ... בחזרה דתוכה לא מצי למימר לא שנא). **רי"ף** רפ"ג טז, א (איבעיא להו מהו לסמוך לה, תוכה וגבה הוא דאסור אבל לסמוך שפיר דמי, או דלמא לא שנא, ומדאמרינן תוכה וגבה הוא דאסיר, שמעינן דאסור לשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה), והיינו שמזה למדים שבשהייה לא התירו אלא לסמוך, ולא על גבה. **רמב"ם** פ"ג ה"י (ואין מחזירין לעולם אלא על גבי כירה גרופה וכו'. וכל שאין מחזירין עליו אין סומכין לו בשבת). **מ"א סק"ה** (משמע דבשבת אסור לסמוך באינה גרופה, דהאיבעיא בגמרא לא הוי אלא בערב שבת ... וכן משמע ברי"ף עיי"ש).

ואף שמסיים המ"א (אבל לסברא השניה שרי אפילו בשבת), מכל מקום ביאר את עיקר דעת הפוסקים, דמיירי בלשהות בערב שבת. וראה שבת כהלכה פ"י בביאורים אות טו.

[162] ולענין גרופה וקטומה, שעכ"פ הסירה מידיו, שטעם האיסור שנראה כמבשל, לא נתפרש כאן אם דעה זו אוסרת לסמוך מן הצד. וראה קובץ הערות וביאורים שם הערה 1. שבת כהלכה פ"י ביאורים ס"ק יד. נימוקי שבת.

[163] כדלעיל ס"ג (מותר לסמוך לה קדרה בסמוך חוצה לה).

[164] **רמ"א** סוף הסימן (וכן המנהג פשוט להתיר).

[165] ונראה מזה שחוששים לדעתם, הן בהניח הקדירה על גבי קרקע, והן בלסמוך אצל כירה שאינה גרופה וקטומה. וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו עמ' נו. שבת כהלכה פ"ח תוספת ביאור אות ח, ופ"י ביאורים ס"ק יד, ותוספת ביאור אות ו. נימוקי שבת. שו"ע הרב אם ביאורים והערות.

[166] **הגהות מרדכי** פ, א (מיהו אם אין היד סולדת בו, שאינו חם כל כך, נראה דמותר להפשיר במקום שאין היד סולדת בו, ולהשים פשטידא על גבי התנור, וכל דבר, מותר, כיון שאין היד סולדת שם). והיינו שמותר לא רק להשהות קודם השבת, אלא אף ליתן בשבת עצמה.

כאן נתבאר לענין להחזיר בשבת, ולעיל ס"ה נתבארה הלכה זו בעיקר לענין להשהות קודם השבת.

סיכום פרטי ההלכה, לעיל שם (הערה 35).

[167] כלומר, אף אם מדובר בתבשיל שהוא חם קצת, משערים בו כאילו היה צונן, והוא שיעור גדול יותר, וכעין האמור לקמן סעיף הבא (שאם היתה הקדרה צוננת לא היה אפשר להרתיחה), ושם נסמן (הערה 175).

היד סולדת שם, לדברי הכל מותר לסמוך שם[169], אפילו בתנור שבימיהם[170], אע"פ שאינו גרוף וקטום[171].

ואפילו על גבי הכירה (ה) הגרופה או קטומה, מותר להחזיר, אם אין היד סולדת שם[172], אע"פ שכבר סילק תבשיל זה מבעוד יום והניחו על גבי קרקע, ולא היה בדעתו להחזירו כלל, ואפילו פינהו לקדרה אחרת, ואפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי, ואפילו יש בו מרק, לפי שכשאין שם חום כל כך שהיד סולדת בו אינו נראה כמבשל שם לכתחלה.

(אבל לענין להחזיר לתוך הכירה, או לתוך התנור אפילו שלנו, אין חילוק בין היד סולדת בו לאין היד סולדת בו[173]):

---

[168] **ב"י סי' שיח** ד"ה מותר ליתן (דעת הרא"ש בפרק כירה (סי' י) דהא דאמר רב יהודה יד סולדת בו אסור, הכי קאמר, יד סולדת בו הוי בישול, הילכך אסור להניחו במקום שאפשר שיחומו כדי שהיד סולדת בו, ומותר להניחו במקום שיחומו ולא תהא היד סולדת בו. ואף על פי שמפשט דברי רבינו ירוחם ז"ל (נ"ב ח"ג סט ע"ג) נראה דמקום שהיד סולדת בו היינו לומר דבמקום שמניח אדם ידו כנגד המדורה ותהיה סולדת מחמתה. הדבר ברור כדברי הרא"ש, דבמקום שאם יונח שם הקיתון של מים יחמו כדי שתהא היד סולדת הוי מקום הראוי לבישול ואסור). וכן הוא בטור ושו"ע שם סי"ד (בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת). וכן הוא לקמן שם סכ"ד (ובלבד שיתנם רחוק מהאש, בענין שאינן יכולין להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו).

מ"א סוס"י רנ[ט] (ואם מניחו במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר). וכן הוא לקמן סוס"י רנט (ואם סומך אצל התנור במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו מותר).

והיינו בתבשיל צונן שנותנים סמוך לתנור, שאם מתחמם בכדי שהיד סולדת בו יש בו איסור בישול, ולכן יש בו גם משום שמא יחתה.

משא"כ תבשיל חם שאין בו בישול אחר בישול כמבואר במ"א שם (ואם לא נצטנן לגמרי, אפילו יש בו רוטב נהגו להקל), וכדלקמן סי' שיח ס"ט (תבשיל לח שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן ... נהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי, אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו).

אפשר לומר דהיינו דוקא בחום כזה "שאם תבשיל זה שמחזיר היה צונן, היה יכול להתחמם שם כל כך עד שהיד סולדת בו". דכיון שבתבשיל צונן הי' בו משום בישול, לכן גם בתבשיל חם אוסרים משום שמא יחתה.

*

אמנם חזר בו רבינו מזה בקונטרס אחרון סק"ד (ואפשר דשאני התם דמיירי באיסור בישול ... אבל הכא מיירי בשמא יחתה, ותלוי בחום התנור ... וכן עיקר (וצריך למחוק זה בפנים)).

[169] אף לדעה הב' דלעיל סעיף הקודם (ויש אוסרים לסמוך אצל כירה או תנור שלנו שאינן גרופים וקטומים והוסקו בגפת ועצים, אף שהיתה דעתו להחזירה או לסמכה ועודה בידו, משום גזרה שמא יחתה). מכל מקום מותר לסמוך במקום שאין היד סולדת בו.

[170] אף שבתנור אסור לסמוך אפילו לפני השבת, כדלעיל ס"ד (ותנור ... אסור אפילו לסמוך לו אם היד סולדת שם). מכל מקום מותר לסמוך במקום שאין היד סולדת בו.

כמבואר בהגהות מרדכי שם (ולהשים פשטידא על גבי התנור, וכל דבר, מותר, כיון שאין היד סולדת שם). רמ"א ס"ב (ובתנור אין חילוק בין להחזיר עליו או לסמוך אצלו. ודוקא במקום שהיד סולדת) ט"ז סקט"ז (היינו בתנור של זמן התלמוד).

[171] שהרי בתנור אין חילוק אם הוא גרוף וקטום או לאו כדלעיל ס"ד-ה.

[172] **משמעות מ"א סי' רנט** בסופו (ואם מניחו במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר לסמוך אצל התנור, אבל לא עליו, אלא אם כן יש דבר המפסיק). ונתבאר בקונטרס אחרון סק"ה.

ואם רוצה לחמם תבשיל צונן בשבת על גבי הבלעך, במקום בבלעך שאין היד סולדת בו, ראה הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' סא. שבת כהלכה פ"י סי"ב.

[173] **מ"א** סק"ט (מיהו בס"ה משמע דאסור לתת לתוכו).

ובקונטרס אחרון ס"ק א (אף שסיים המ"א דבתוכו אסור, היינו להחזיר, אבל להשהות, אין שום סברא כלל לחלק בין תוכה לגבה).

והיינו כיון שההפרש בין על הכירה לבין תוך הכירה נתבאר רק לענין להחזיר, כדלעיל סט"ז (אבל להחזירה לתוך הכירה ממש ... אסור בכל ענין). ולכן יש מקום לומר, שאף לענין אין היד סולדת בו יש הפרש בין בתוך התנור והכירה, שנראה כמבשל, לבין על גבם.

וכן הוא לעיל סוף ס"ה (אבל בתוך התנור ממש או בתוך הכירה, אסור ליתן שם בשבת אפילו תבשיל שבישל כל צרכו, אע"פ שהן גרופים וקטומים, וגם אין היד סולדת בהם כלל).

חזרה סמוך לחשיכה

כב וכל זה להחזיר בשבת עצמה. אבל אם עקר הקדרה מעל גבי הכירה מבעוד יום ונמלך להחזירה סמוך לחשכה קודם קבלת שבת, אע"פ שכבר הניחה על גבי קרקע, ואפילו נצטננה לגמרי, ואפילו פינהו לקדרה אחרת, יכול להחזירה אפילו לתוכה, או אפילו לתוך התנור שבימיהם, אע"פ שאינו גרוף וקטום[174].

ויש אומרים[175] שכל שהוא סמוך לחשכה כל כך שאם היתה הקדרה צוננת לא היה אפשר להרתיחה מבעוד יום, אסור להחזירה לכירה זו ולא לכירה אחרת, אף שעכשיו היא רותחת, אלא על דרך שמותר להחזיר בשבת עצמה[176], משום גזרה שמא יבאו להחזיר אף בשבת עצמה[177]. אבל אם היה יכול להרתיחה מבעוד יום, אלא שאין שהות להרתיחה קודם קבלת שבת, אין בכך כלום[178].

והמנהג להקל לגמרי כסברא הראשונה. ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך, טוב להחמיר[179].

ולכן[180] (ו) טוב ליזהר שלא ליטול הקדרה מהכירה או התנור שנתבשלה שם וליתנה

---

[174] **ר"ן** (טו, ב) ד"ה בית שמאי (להחזיר סמוך לחשכה לא איצטריך להו לבית הלל, דהא בכל מלאכות כולן הן מתירין עם השמש ... דאפילו בשאינה גרופה מבעוד יום שרי). **ב"י** ד"ה ומ"ש לא מיבעיא (הר"ן שם דחה דברי התוספות, והעלה דאפילו כשאינה גרופה שרי מבעוד יום לכו"ע). רמ"א ס"ב (ויש מקילין בזה).

ומיירי שכבר נתבשל כמאכל בן דרוסאי, ולכן מותר להשהותו אע"פ שאינו גרוף וקטום, כדלעיל ס"א (אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה ... אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי).

[175] **תוס'** לו, ב ד"ה ובית הלל (מדקדק ר"ת מדקאמר לא יתן עד שיגרוף, ואי לא יתן לא יחזיר בשבת הוא, איך יגרוף או יקטום בשבת, והוה ליה למימר אלא אם כן גרף וקטם. אלא בחול נמי אסור להחזיר. ואם תאמר מה שיעור הוא נותן לאסור בערב שבת, דהיכא דסלקו בהשכמה פשיטא דשרי להחזיר. ואומר ר"י ... דמצינו למימר דבערב שבת נמי אסור להחזיר אפילו רותח, משעה שאם היה קר לא היה יכול להרתיח מבעוד יום). רא"ש פ"ג סי' ב. הגהת מרדכי פ"ג עט, ב (לא יתן עד שיגרוף, משמע אפילו מערב שבת, מדלא קאמר אלא אם כן גרוף, אבל עד שיגרוף, משמע בשעה שיכול לגרוף). טור ורמ"א שם (יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה ... אם הוא סמוך כל כך שאם נצטנן הקדירה אי אפשר להרתיחה מבעוד יום, דינו כמו בשבת עצמו).

[176] היינו שאין להחזיר אלא אם כן: (א) היא גרופה וקטומה, (ב) לא הסירה מידו כו', כמו בשבת עצמה.

וכאמור לעיל בתחלת הסעיף, שרק לדעה המתרת מותר להחזיר "אע"פ שכבר הניחה על גבי קרקע".

ונתפרש יותר בקונטרס אחרון ס"ק ח (אלא אם כן נאמר דלא גזרו כלל סמוך לחשכה בהנחה על גבי קרקע ואין דעתו להחזיר, ולא משמע הכי מדברי הפוסקים).

וראה תהלה לדוד ס"ק טז. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[177] ב"י ד"ה ומ"ש רבנו דהא, בשם התוס' (וכתבו התוספות בפרק במה טומנין ... שאם אתה מתיר להחזירה מבעוד יום אתי להחזירה משחשיכה), ואינו בתוס' שלפנינו. רא"ש שם (אסור להחזירה אטו שבת. וכולה חדא גזירה היא). מ"א סקכ"ו (אינו אסור אלא משום גזירה, דאי שרית ליה מערב שבת אתי להחזיר בשבת).

[178] **מ"א** שם (דלא גזרינן שמא יחתה אחר ברכו, דהא לא אסור מדאורייתא ... אם כן למה נגזר סמוך לברכו).

[179] ב"י שם (כמה גדולים חולקין עליהם, ולכן לא נהגו ליזהר). **רמ"א** שם (והמנהג להקל. אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך).

[180] אחר שנתבאר שטוב להחמיר כדעה האוסרת להחזיר סמוך לחשכה, מפרט (בהמשך סעיף זה ושלאחריו), אלו פרטים טוב להחמיר בהם, ואלו פרטים אין להחמיר בהם:

(א) מה שנאסר (לקמן סכ"ו) להחזיר על המעזיבה שעל התנור, טוב להחמיר גם סמוך לחשכה.

(ב) מה שיש אוסרים (לעיל ס"כ) להחזיר לסמוך אצל התנור, יש להתיר לדברי הכל סמוך לחשכה (ויתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ז).

(ג) מה שאסרו לסמוך כנגד המדורה משום בישול, אין חוששים לבישול סמוך לחשכה.

(ד) גם מותר להחזיר חי לגמרי לדברי הכל, שאין לחוש בו לחיתוי (ויתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ח).

וכל זה למי שרוצה להחמיר כדעה האוסרת להחזיר סמוך לחשכה. אמנם המנהג הוא להקל לגמרי סמוך לחשכה.

סמוך לחשכה על גבי תנור בית החורף שהוא אינו גרוף וקטום[181], אם היד סולדת שם, אלא אם כן מניח שם שום דבר תחת הקדירה, כמו שצריך להניח בשבת עצמה כמו שיתבאר[182].

כג אבל לסמוך אצל תנור שאינו גרוף וקטום סמוך לחשכה, אע"פ שהיד סולדת שם, מותר (ז) לדברי הכל[183], אע"פ שיש אוסרים בשבת עצמה[184].

וכל שכן לסמוך כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, שאפילו בשבת עצמה מותר, אם הוא בענין שאין בו משום בישול, כמ"ש בסי' שי"ח[185]. וסמוך לחשכה מותר אף אם הוא בענין שיש בו משום בישול, כגון שיש בו מרק ונצטנן לגמרי[186], או אפילו עדיין לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי[187].

ואם הוא חי לגמרי, מותר אפילו להחזירו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה סמוך לחשכה ממש (ח) לדברי הכל[188], שבחי אין לחוש כלל לחיתוי כמו שנתבאר למעלה[189].

---

[181] **מ"א** סקכ"ח (טוב להחמיר, ואין ליטול הקדירה מהכירה וליתנו על גבי התנור שאינו גרוף וקטום סמוך לחשיכה).

ומפרש רבינו כוונת המ"א, שלא ליתנו אפילו על המעזיבה של תנור בית החורף, עד שיניח שום דבר על המעזיבה תחת הקדרה. ויתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ו.

[182] סוף סכ"ו (צריך שיניח עתה שום דבר תחת הקדרה להפסיק בינה להגחלים שבתנור ... אבל המעזיבה שהיא עשוי מכבר אינה חשובה הפסק).

ואף שבשבת עצמה מחמירים שלא להחזיר על גבה כשאינה גרופה, אף אם אין היד סולדת שם, כדלעיל סעיף הקודם (על גבי הכירה הגרופה או קטומה מותר להחזיר אם אין היד סולדת שם).

והיינו אף על המעזיבה שעל התנור, לדעת האוסרים, כדלקמן סוף סכ"ו (ויש אומרים שאע"פ שאין היד סולדת שם, צריך שיניח עתה שום דבר תחת הקדרה להפסיק בינה להגחלים שבתנור).

מכל מקום לא החמירו סמוך לחשכה אלא כשהיד סולדת בו.

וראה תהלה לדוד סוף ס"ק יט. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[183] **הגהות מרדכי** פ"ג עט, סוע"ד (ולסמוך לכתחלה אצל האש תבשיל שכבר נתבשל, אפילו סמוך לחשיכה שאילו היה צונן אין שהות להרתיחו עד שחשיכה, שרי). הגהות מיימוניות פ"ג אות ב (אבל לסמוך קדרה אצל האש מותר, אפילו סמוך לחשיכה ממש). רמ"א סוף ס"ב (ודוקא על גבי כירה ממש, אבל לסמוך, אפילו לאש במקום שהיד סולדת בו, שרי אפילו סמוך לחשיכה).

והטעם שכאן מותר לסמוך לדברי הכל, יתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ז.

[184] כדלעיל ס"כ (ויש אוסרים לסמוך אצל כירה, או תנור שלנו, שאינן גרופים וקטומים והוסקו בגפת ועצים).

[185] סעיף כד (כל דבר שאין בו משום בישול, מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה ... כשאנו מצריכים אותו להרחיק קצת, יש לו בזה היכר וזכרון, ולא יבא לחתות בגחלים).

ואף שברמ"א כתב "לסמוך אפילו לאש", מכל מקום כתב כאן "וכל שכן לסמוך כנגד המדורה". וראה נימוקי שבת.

[186] **מ"א** סקכ"ט (אפילו נצטנן לגמרי).

[187] מ"א ס"ק כז (ואם אינה מבושלת כל צרכה, שרי להחזיר סמוך לחשיכה, דלא גזרינן דאתו למעבד בשבת, דודאי לא יבשל בשבת (טור והרא"ש). אבל סמ"ג וסמ"ק והג"מ אסרו אף בזה (ב"ח)). והיינו כמבואר בב"ח ד"ה ומ"ש אבל כל זמן (אבל בספר התרומה (סי' רל"א, ד"ה פסק דין) וסמ"ג (ל"ת סה, יג ע"ג) וסמ"ק (סי' רפב ע' רפה) והגהות מיימונית (פ"ג אות ב) כולם כתבו, דאף בלא נתבשלה אלא כמאכל בן דרוסאי אסור להחזירה מבעוד יום על הכירה שאינה גרוף וקטום, אם אין שהות ביום להרתיחה אילו נתקררה).

וכן נפסק כאן כהאוסרים, שבלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, התיר רק "לסמוך אצל התנור", ובחי לגמרי התיר "אפילו להחזירו על גבי כירה".

וראה שבת כהלכה פ"ט ביאורים ס"ק יג. נימוקי שבת. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[188] מ"א שם (אבל חי לגמרי שרי סמוך לחשיכה ממש).

וכאן הוסיף "להחזירו", דהיינו שכבר העמידו על האש, ונטלו משם לפני שהתחיל להתבשל, ומחזירו. ונתבאר בקובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' סב.

בדיעבד אם החזיר

כד אם עבר (ט) והחזיר[190] בשבת למקום שאסור להחזיר (שם לדברי הכל[191]), בין בשוגג[192] בין במזיד, אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו[193].

במה דברים אמורים במצטמק ויפה לו, אבל אם מצטמק ורע לו, מותר אפילו בו ביום, שהרי לא נהנה מן האיסור[194].

ויש מסתפקין[195] אפילו במצטמק ויפה לו, אם יש לאסור כלל בדיעבד אם היה שוגג בדבר, מאחר שהיה מבושל כבר כל צרכו. ויש לסמוך על זה להתיר לאחרים, שלא הוחזר בשבילם[196]. ומכל מקום לבני ביתו אין להתיר, שגם בשבילם הוחזר[197]:

---

[189] ס"ח (אבל אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו אפילו בתוך התנור שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, ואין חוששים שמא יחתה בשבת).

והטעם שאין חוששים בזה לנראה כמבשל לכתחלה (אף שלזה אינו מועיל מה שהוא חי), יתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ח.

[190] גמרא לח, א (איבעיא להו, עבר ושהה מאי, מי קנסוהו רבנן או לא). הגהות מרדכי פ"ג עט, ד (למדנו מכאן, כיון דלא איפשטא ליה, דכל היכי דעבר אדרבנן, בין בהשהה בין בחזרה בין בהטמנה, דאסור לאוכלו). הובא ב"י סוף הסי'. רמ"א ס"א (ואם החזירם ישראל, דינו כעבר ושיהה).

דין עבר והשהה נתבאר לעיל סי"ב (כל מקום שנתבאר שאסור להשהות תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אם עבר ושהה, אפילו בשוגג ... אסור). ודין עבר והטמין יתבאר לקמן סי' רנז ס"א (אם עבר והטמין, אפילו בשוגג, התבשיל אסור).

[191] משא"כ במקום שאיסורו אינו לדברי הכל, יתבאר לקמן סי' רנד ס"ג (מותר בדיעבד ... לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה ... יש להתיר בדיעבד, לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה).

ולפעמים יש מקום שמסתפק רבינו אם יש להתיר בדיעבד, כדלקמן סוף סעיף הבא (והערה 204), ובקונטרס אחרון ס"ק ט.

[192] מ"א סקי"ד (החזירם ישראל בשבת, אפילו בשוגג, דינו כעבר ושהה, ואסור).

וכן הוא לעיל סי"ב (אם עבר ושהה, אפילו בשוגג ... אסור), ושם נסמן (הערה 87).

[193] כמו בעבר והשהה, שנתבאר לעיל סי"ב (אסור ... עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו). וראה בהנסמן שם (הערה 90).

[194] ב"י שם (ונראה לי דאין לומר ... דכיון דעביד מעשה בשבת, אפילו מצטמק ורע לו אסור. דכיון דאין שום הנאה בחזרה זו, דהא מצטמק ורע לו הוא, מותר). **רמ"א** שם (ואם מצטמק ורע לו, מותר, שהרי לא נהנה מן האיסור).

וכן לענין הטמין, יתבאר לקמן סי' רנז ס"א (אם הוא מצטמק ויפה לו, או שהיה צונן ונתחמם על ידי הטמנה זו. אבל אם הוא עומד בחמימותו כשעה הראשונה, והוא דבר שמצטמק ורע לו, מותר, שהרי אינו נהנה כלל מן האיסור).

וכל זה בהחזיר או בהטמין, שאסור לכתחלה אפילו מצטמק ורע לו. משא"כ בעבר ושהה, נתבאר לעיל סי"ב (כל מקום שנתבאר שאסור להשהות תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אם עבר ושהה, אפילו בשוגג ... אסור); אבל אם כבר נתבשל כמאכל בן דרוסאי, מותר להשהות אף לכתחלה, כדלעיל ס"א (והערה 7).

[195] הגהות אשרי פ"ג סי' ב (וצ"ע אם החזיר באיסור בשוגג, אם מותר באכילה או לא, דדילמא דוקא שכח קדירה ובשלה, שנתקן המאכל בשבת באיסור, אבל בהחזרה, כבר היה ראוי לאכילה, ואינו נהנה כל כך ... מכל מקום, כשישראל בעצמו עשה איסור אפשר דקנסוה רבנן, מהרי"ח). הובא ב"י שם ומ"א סקי"ד.

והיינו שכבר נתבאר לעיל שאסרו אף בשוגג, ושאסרו במצטמק וטוב לו אף שאינו נהנה כל כך. אמנם אפשר שאין מחמירין בשניהם יחד: (א) שהוא שוגג. (ב) שהוא מצטמק וטוב לו שאינו נהנה כל כך.

וראה לקמן סי' תה ס"ט בהג"ה שבשוה"ג.

[196] **מ"א** ס"ק יד (ומיהו נראה לי בזה, דלאחרים שרי, מאחר דבהגהות אשרי מסתפק אם יש לאסור אפילו לו, מאחר שהי' מבושל קודם, והיה שוגג).

והיינו שיש להתיר כשיש ג' טעמים להיתר: (א) שוגג. (ב) נתבשל כל צרכו. (ג) לאחרים.

[197] מ"א סקי"א (ולבני ביתו פשיטא דאסור, דהוה ליה כמי שנתבשל בשבילו).

וראה גם לקמן סי' תמז סס"א (שאסור לו ולאנשי ביתו, ומותר לאחרים). סי' תקג סי"ב (הרי מאכלים הללו אסור לו ולכל אנשי ביתו), וקונטרס אחרון ס"ק ב. סי' תקטו ס"א (וכן אנשי ביתו כמותו), וסי"א (ולכל אנשי ביתו הסמוכים על שלחנו).

כה וכל זה כשהחזיר הישראל בעצמו. אבל אם החזיר על ידי נכרי, אפילו במזיד מותר, אפילו מצטמק ויפה לו, אם היה מבושל כל צרכו שאינו נהנה ממנו כל כך, כיון שכבר היה ראוי לאכול[198].

במה דברים אמורים כשהיה חם קצת מתחלה שהיה ראוי לאכול[199]. אבל אם היה צונן לגמרי שלא היה ראוי לאכול, וחממו הנכרי אפילו מעצמו בשבת בשביל ישראל במקום שאסור להחזיר שם בשבת (לדברי הכל[200]), והישראל בעל התבשיל ראה ושתק, כיון שהועילו מעשה הנכרי, אסור לכל אדם לאכלו, אפילו לאחר שיצטנן[201], עד שימתינו

ואף שנתבאר לקמן סי' שיח ס"א (אבל לאחרים מותר ... אף אם בישל בשבילם).

היינו דוקא במקום שהאיסור הוא רק משום קנס, שקנסו על העובר בעצמו, ולא על אחרים. משא"כ לענין שהייה וחזרה בשבת, שמעיקר הדין נאסר אף לאחרים, כדלעיל סי"ב (אסור בין לו בין לאחרים). לכן גם כאן, אף שהתירו לאחרים נאסר עכ"פ לבני ביתו שהוחזר בשבילם.

וראה תהלה לדוד ח"ג או"ח סי' לו. נימוקי שבת ע' פג וע' ר. כנישתא דבי רב. שו"ע הרב עם ביאורים והערות כאן, ובסי' שיח ס"א.

198 **הגהות מרדכי** פ"ג עט, ב (אם היורה מתקררת ועבדים נכרים מחממין אש תחתיה, ואם ראויה שיאכל בלא חימום כמאכל בן דרוסאי, אין קפידא במה שחיממוה נכרי בשבת, ומותר). הגהות אשרי שם פ"ג סי' ב (דאם נכרי עשה לצורך ישראל מותר, כי האי גוונא שאין הישראל נהנה ממנו כל כך).

רמ"א ס"א (ואם החזירה גוי בשבת, דינו כשכח ושיהה). והיינו שאם החזירו הנכרי במזיד, דינו כהחזיר הישראל בשוגג, שנתבאר בסעיף הקודם, שיש סברה להתיר אם נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו. אלא שלענין שוגג קיי"ל להחמיר מספק ולאסור לעצמו, וכאן מתירים מטעם זה לגמרי.

ט"ז סק"ח (ואם החזירם עכו"ם בשבת, פירוש והתבשיל מצטמק ויפה לו, מותר, שאין הישראל נהנה כל כך). מ"א סקי"ג (דינו כשכח, דלא נהנה ממנו כל כך, כיון שכבר היה ראוי לאכול. עי' סי' רע"ו). והיינו שטעם ההיתר כאן הוא כדלקמן סי' רעו סי"ג (ואף אם עשה הנכרי מדורה קטנה לצרכו בלבד, או לצורך חולה, ואחר כך בא זה להתחמם כנגדה, והוסיף הנכרי עצים בשבילו מדעת עצמו, אין הוספה זו אוסרתו להתחמם שם, כיון שהיה יכול להתחמם שם קצת אף בלא הוספה זו. וכן אם היתה המדורה דולקת מבעוד יום, ובשבת הוסיף בה הנכרי עצים בשביל ישראל, מותר להתחמם כנגדה). וכך גם כאן, שכבר נתבשלה כל צרכה, ואינו נהנה כל כך ממה שהחזירה הנכרי.

ומה שהוסיף כאן "אם החזיר על ידי נכרי, אפילו במזיד מותר", דהיינו אף אם אמר בפירוש לנכרי להחזיר; הוא כמשמעות הרמ"א ס"ה (אסור לומר לגוי ... אם לא נצטנן כל כך שעדיין ראויים לאכול, אם חממו אותו הגוים, מותרין לאכול).

וראה מנחת פתים סי' רנג. לחם שלמה סי' נ ס"ק ב. תשורת ש"י סי' שכח. נימוקי שבת.

199 **רמ"א ס"ה** (אמנם אם לא נצטנן כל כך, שעדיין ראויים לאכול, אם חממו אותו הגויים, מותרין לאכול).

200 והיינו שיש כאן שני איסורים:

(א) בישול אחר בישול כשנצטנן לגמרי, שיתבאר לקמן בסמוך (כיון שיש מתירים אפילו לכתחלה כמ"ש בסי' שי"ח, יש לסמוך על דבריהם בדיעבד).

(ב) חזרה למקום האסור, שהוא אסור "לדברי הכל", ולכן נאסר אף בדיעבד.

201 ב"י סוף הסי', בשם הרשב"א בתשובה (מי שבישל תבשילו מערב שבת כל צרכו, ולמחר בשבת אמר לגוי להדליק אש ולחמם תבשילו, נראה לי דאסור ... ואף על פי שלא נעשה מלאכת איסור בגוף התבשיל, שכבר נתבשל מערב שבת, וכמדומה שאפילו אחר שנצטנן אסור לו לאותה שבת, דקנסינן ליה, כל שהזיד ואמר לגוי לעשות לו מלאכה דאורייתא בשבילו). רמ"א שם (אסור לומר לגוי להחם הקדירה אם נצטנן. ואם עשה כן, אסור לאכלו, אפילו צונן).

ואף שנתבאר לעיל שכשאינו נהנה ממנו כל כך מותר לאכלו. הכא שאני ש"היה צונן לגמרי שלא היה ראוי לאכול, וחממו הנכרי", וכיון שנאסר כשחיממו, נשאר באיסורו אף אחר שנצטנן. וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ד ע' קג.

ומה שאסר כאן "לכל אדם", אף שנתבאר לקמן סי' שכה סי"א (דבר שאין בו חשש צידה ומחובר אלא שהובא מחוץ לתחום ... לישראל אסור באכילה בו ביום למי שהובא בשבילו, ולערב בכדי שיעשו ... אבל לאחרים מותר אפילו בו ביום, לפי שאיסור התחומין הוא מדברי סופרים, ולא החמירו כל כך בשל דבריהם לאסור אף למי שלא הובא בשבילו), וסט"ז (אם מילא מבור העומד בכרמלית, או שהביא מים לרשות הרבים מן הנהר שהוא כרמלית, מותר לאחר שלא הובא בשבילו, שאיסור הכרמלית אינו אלא מדברי סופרים).

אפשר הטעם כיון שכאן ישנם שני איסורים (כדלעיל הערה הקודמת).

במוצאי שבת בכדי שיעשו[202].

אבל אם הישראל בעל התבשיל לא ידע כשהחזירו הנכרי שהוא צונן לגמרי, או שלא ראהו כלל כשהחזירו, הרי זה מותר, שמן הסתם אין הישראל רוצה כלל שיחמם הנכרי את תבשילו לאחר שנצטנן לגמרי, ולא כל הימנו שיאסור את התבשיל של ישראל בעל כרחו[203].

(ואפילו[204] אם צוה את הנכרי להחזיר), אם החזיר (אפילו הישראל בעצמו) למקום שיש

(א) איסור דאורייתא של בישול אחר בישול, אלא שיש מתירים אפילו לכתחלה, ואין לאסור בדיעבד.

(ב) איסור דרבנן של חזרה למקום האסור, שאסור לדברי הכל.

וראה תהלה לדוד סק"ט וסק"כ. מנחת פתים שם. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 81. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ד ע' קה. נימוקי שבת.

[202] כדלעיל (הערה 193).

[203] **אור זרוע** הל' ערב שבת סי' ח בסופו (ראיתי בצרפת בית מורי ר' יהודא בר' יצחק, שפעמים מקררים צלנ"ט שלהם דהיינו טמון, ובשבת טרם עת האוכל מדליקין העבדים אש סמוך לקדרות כדי שיתחממו בטוב, ויש שמסלקין אותם ונותנים אותם סמוך לאש ... ואפילו מתכוונים בעבור ישראל, אין לחוש, דמסתמא אין ישראל רוצה בכך, שאילו ידעו שהקדירות נתקררו לגמרי לא היו מניחים לחמם אותם כלל, וכשהעבדים עושים, לאו כל כמינייהו לאסור לנו התבשילים בעל כרחנו. ובחופות רגילים לעשות כן עבדיהם, ואין איש נמנע מלאוכלן. וגם ר"ת זצ"ל ושאר גדולי הדור כולם מתירין). הובא בד"מ אות ז. מ"א סקל"ח.

ואף שכבר נתבאר לעיל סי' רמג ס"ב (אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו), ושם נסמן (הערה יח).

היינו דוקא כשהישראל לא הי' יכול ליהנות מחפץ זה לפני עשיית הנכרי. משא"כ כאן, שהישראל יכל לאכלו צונן, ומה שהנכרי חיממו, "לא כל הימנו שיאסור את התבשיל של ישראל בעל כרחו". ואז מותר אף לפני שנצטנן.

וראה אמרי יושר ח"א סי' קכט. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' עב.

[204] תוכן הקטע שלפנינו: רבינו מסתפק אם ההיתר האמור כאן (כיון שיש מתירים אפילו לכתחלה ... יש לסמוך על דבריהם בדיעבד), הוא רק כשעשאו הנכרי, וכמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ט (שלא התיר בדיעבד אלא כשעשה כן נכרי), או אף כשעשאו הישראל בעצמו.

ולכן הכניס כאן תיבות אלו במוסגר – לשני הצדדים (ואפילו אם צוה את הנכרי ... אפילו הישראל בעצמו ... לישראל ... שלא לאסור מעשה הנכרי אפילו צוהו ישראל), וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

ואף שיתבאר לקמן סי' רנד ס"ג (מותר בדיעבד ... לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה ... יש להתיר בדיעבד, לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה). וכן הוא לעיל סי"ב, ובקונטרס אחרון ס"ק ב. הרי שהתיר בפשיטות מטעם זה אף בישראל.

נתבאר בקונטרס אחרון שם (שיש לחלק ביניהם, דהתם קעבר אדרבנן, והכא אדאורייתא).

ומכל מקום מסיים בקונטרס אחרון שם "וצ"ע לדינא", והיינו שיש להסתפק אם יש להתיר מטעם זה אף בנידון דידן, שלדעת האוסרים עבר הישראל אדאורייתא.

או שיש להסתפק אם באמת קיי"ל שכשנצטנן לגמרי אסור מדאורייתא (ראה לקמן סי' שיח ס"ט, ובהערות שם).

אמנם לקמן סי' שיח שם (אבל אם נצטנן לגמרי, נוהגין כסברא הראשונה אפילו לענין דיעבד, כמו שנתבאר בסימן רנ"ג). הרי שמסיק שם בפשיטות לאסור אף בדיעבד, באופן שלדעת האוסרים עבר הישראל אדאורייתא, וכאמור כאן (שיש בה חיוב חטאת (לישראל)).

וכן נראה לקמן סוס"י רנט "תבשיל צונן ... אסור אפילו לסמוך אצלו ... אפילו על ידי נכרי, כי אם לצורך חולה"; משא"כ לצורך מצוה לא התירו אלא באיסור מדברי סופרים. ויתבאר לקמן שם (הערה 1031).

וראה תהלה לדוד סי' שיח ס"ק טו. בדי השלחן סי' קכד סק"ג. כנישתא דבי רב סי' שיח ס"ט. שו"ע הרב עם ביאורים והערות כאן, ובסוס"י רנט, ובסי' שיח ס"ט.

ובכל אופן נראה, שלא כל ההלכות שוים בכלל זה, כפי שמוכיח בקיצור הלכות, מילואים ע' מז ואילך. כנישתא דבי רב לקונטרס אחרון שם.

*

ואף שבמקום שיש מתירים אף בישראל, סומכים על זה להתיר אמירה לנכרי אף לכתחלה, כדלקמן רעט ס"ה (ולענין טלטול על ידי נכרי סומכין על סברא הראשונה). סי' שיד סי"ז (שיש אומרים שאין בנין וסתירה בכלים

מתירים אפילו לכתחלה, כגון שסמך אצל תנור שאינו גרוף וקטום[205], או כנגד המדורה[206], תבשיל שנתבשל כל צרכו ויש בו מרק ונצטנן לגמרי ונתחמם שם עד שהיד סולדת בו, שאע"פ שיש בה חיוב חטאת (לישראל), מכל מקום כיון שיש מתירים אפילו לכתחלה כמ"ש בסי' שי"ח[207], יש לסמוך על דבריהם בדיעבד (שלא לאסור מעשה הנכרי אפילו צוהו ישראל)[208]:

מושיב בתחלה על גבי קדרה או מעזיבה

כו המשכים בבקר וראה שהקדיחה תבשילו שבקדרה שעל פי הכירה שאינה גרופה וקטומה, שהשהה עליה באחד מדרכי ההיתר שנתבארו למעלה[209], ומתיירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר הקדרה מהכירה, ולהניח קדרה ישנה ריקנית על פי הכירה[210], [אבל לא קדרה] חדשה[211] מטעם שיתבאר בסי' תק"ב[212], ואז ישים הקדרה שהתבשיל בתוכה

אפילו בבנין גמור וסתירה גמורה ... ויש לסמוך על דבריהם לענין אמירה לנכרי). סי' תקו ס"ג (לפי שיש מי שאומר שאפילו ישראל מותר לרקד על ידי שינוי קצת, לכך יש לסמוך על דבריו להקל על ידי נכרי).

מכל מקום לא התירו מטעם זה כאן אלא לענין בדיעבד. וכאמור לעיל שלא כל ההלכות שוות בכלל זה.

[205] כדלעיל ס"כ (מותר לסמוך אצלה חוצה לה בשבת, וכן אצל התנור שלנו ... ויש אוסרים לסמוך אצל כירה או תנור שלנו ... והמנהג כסברא הראשונה), כך שלמנהגינו אין בזה איסור חזרה (רק איסור בישול אחר בישול, כדלקמן בסמוך).

[206] כדלקמן סי' שיח סכ"ד (כל דבר שאין בו משום בישול, מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה ... כשאנו מצריכים אותו להרחיק קצת, יש לו בזה היכר וזכרון, ולא יבא לחתות בגחלים). כך שגם זה אין בו איסור חזרה (רק איסור בישול אחר בישול, כדלקמן בסמוך).

[207] סעיף ט (כל דבר לח יש בו בישול אחר בישול, דהיינו תבשיל לח שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן ... חייב משום מבשל ... ויש אומרים שאפילו נצטנן לגמרי אין בישול אחר בישול, ומותר להרתיחו בשבת סמוך לאש).

[208] **מ"א** סקל"ז (ומיהו יש לומר, דאם לא חממו העכו"ם על גבי האש או הכירה ממש, דיש להקל, מאחר שגדולי פוסקים מתירין אפילו לישראל לעשותו).

וקאי על מה שכתב הרמ"א ס"ה (אסור לומר לגוי להחם הקדירה, אם נצטנן). אמנם אפשר שגם אם הישראל עצמו חממו, מותר דיעבד. וזהו שנסתפק רבינו כאן (כדלעיל הערה 204).

[209] סעיף א (אסור ... אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי), וס"ח (אם הוא חי לגמרי מותר ליתנו).

ששני אלו (נתבשל כמאכל בן דרוסאי, ובשר חי) מועילים רק להתיר להשהותו, אבל לא להתיר להחזירו, אפילו במצטמק ורע לו, כדלעיל סט"ו (ואף שלהשהות מערב שבת לא חששו לחיתוי במצטמק ורע לו, מכל מקום לענין חזרה בשבת עצמה החמירו יותר).

ואם כן אין כאן היתר להחזירו אלא על ידי שיעשה שיהא לו דין גרופה וקטומה, ואחר כך יחזיר עליו.

[210] **הגהות מרדכי** פ"ג פ, רע"א (והמשכים בבקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא שמא יקדיח יותר, אומר אני שיכול להסיר ולהניח קדרה ריקנית על פי הכירה, והוה ליה כירה כגרופה וקטומה, שהרי הקדירה סותמת את הכירה, ואז ישים את הקדרה שהחמים בה על גבי קדירה ריקנית). שו"ע ס"ג (המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו, וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה, ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית).

וכך גם בזמנינו, אם רוצה ליטול ולהחזיר הקדרה מהגז שאין עליו בלעך, יכול להרים את הקדרה, ולהניח בלעך על הגז, ולהחזיר עליו את הקדרה. שהרי הבלעך דומה לקדירה ריקנית, שיש לה דין גרופה וקטומה.

[211] הגהות מרדכי שם (אבל יזהר שלא ישים קדרה חדשה עליה, דנמצא מלבנה). מ"א סק"ל (אבל חדשה אסור דמלבנה).

ואף שיתבאר לקמן סי' שיח סכ"א (שעל ידי נתינת הצונן לתוכו הוא מצרפו ומחזיקו ונמצא מתקן כלי, שכן דרך צורפי נחושת וברזל שמניחים ברזל ונחושת חמים לתוך מים צוננים בשביל שיתקשו ויתחזקו, וזו היא גמר מלאכת הצורפים, שהאור מפעפע המתכת וקרוב להשבר והמים מחזיקין אותו), הרי שאסרו בסתם, כי גם בישן יש חשש צירוף.

היינו דוקא כשהמיחם הוא כבר חם, ואין בו מים, ועלול להתפקע, ונתינת המים בתוכה מחזק אותו. משא"כ כאן דמיירי בלא מים בתוכו, אין חוששים לתיקון הכלי, אלא בחדש. וראה אגרות קודש ח"י ע' שלו.

ואף שיתבאר לקמן סי' שיח ס"ז (המחמם את המתכת עד שנעשה גחלת ... חייב משום מבשל).

על גבי הקדרה הריקנית, ואין כאן איסור במה שמחזיר בשבת לכירה שאינה גרופה וקטומה, דכיון שהקדרה הריקנית סותמת פי הכירה תחת הקדרה שהתבשיל בתוכה, הרי זה כגרופה וקטומה[213].

וכן מותר ליתן תבשיל בשבת על פי קדרת חמין[214] הטמונה על גבי האש (שבכירה)[215], על

היינו דוקא כשמחמם עד שנעשה גחלת, ולזה אין חוששים כאן. וראה בדי השלחן סי' קלד ע' מב-ג. קיצור הלכות סי' רנג-ד הע' 55.

[212] סעיף ט (אסור לבשל בקדרה חדשה של חרס ביום טוב, מפני שעל ידי בישול הראשון הן מתחזקין ומתקשין ומחזיקין מים בטוב, וזהו גמר תיקון עשייתן ואסור משום תולדת מכה בפטיש).

ואף שלא אסרו לקמן שם אלא "בקדרה חדשה של חרס".

היינו כשיש בו תבשיל, שלא אסור אלא בשל חרס. משא"כ בלא מים, אסרו אף בשל מתכת, כמבואר במ"א ס"ק ל (ואף שהרב"י פסק להקל בסוס"י תק"ב, היינו כשיש בה תבשיל, אבל בריקנים אפשר שמודה דאסור). וראה אגרות קודש שם.

[213] הגהות מרדכי שם (להניח קדרה ריקנית על פי הכירה, והוה ליה כירה כגרופה וקטומה). מ"א ס"ק לא (דהוי לה כירה כגרופה וקטומה, שהרי הקדירה סותמת את פי הכירה).

והיינו שיש לה כל תנאי החזרה בשבת על גבי גרופה וקטומה, שאין להחזיר עליה אלא אם כן עודה בידו ורותחת וכו', כדלעיל סי"ד (כירה ... גרופה וקטומה ... אם עודה בידו ... מותר לו להחזירו), וכנפסק בשו"ע ס"ג (להניח קדרה ישנה ריקנית ... ויזהר שלא ישים קדרתו על גבי קרקע ושתהיה רותחת). ונתבאר בקו"א סוף ס"ק י (ולא מהני הקדירה הריקנית אלא לענין דהוה ליה כגרופה, אבל לא לענין להושיב בתחלה).

אלא שבדעת המ"א מסתפק רבינו בקונטרס אחרון שם, אם מותר להניח על קדרה ריקנית (כמו על גבי קדרת חמין דלקמן בסמוך), או שיש לה שאר תנאי החזרה בשבת על גבי גרופה וקטומה.

ומסתפק שם הן בהניח בתוך הקדרה הריקנית והן במניח על גבה (כגון שמהפך את הקדרה הריקנית ומניח על גבה), כמבואר בקונטרס אחרון שם (דאף אם תימצי לומר ... דתוך הקדרה הריקנית גרע טפי ... ולא מהני הקדירה הריקנית אלא לענין דהוה ליה כגרופה, אבל לא לענין להושיב בתחלה ... ואף אם תימצי לומר דהא דגרע טפי בקדירה ריקנית היינו משום שהיא ככירה, שהכירה הוא מקום הראוי לבישול בתחלה).

ואפילו לפי סברה זו בדעת המ"א, להתיר להניח על קדרה ריקנית. היינו כיון שאין דרך לבשל כך, משא"כ להניח על גבי הבלעך שנותנים על הגז, גם לפי סברה זו מסתבר שיש לו כל תנאי חזרה של גרופה וקטומה.

וכל זה לפי סברה זו בביאור דעת המ"א, אבל למעשה נפסק כאן "הקדרה הריקנית ... הרי זה כגרופה וקטומה".

וראה תהלה לדוד ס"ק יח (והרב ז"ל בסכ"[ו] בקדירה ריקנית, סתם הדברים). אהלי שם ח"א ע' נז ואילך. ח"ב ע' קסב. קסד ואילך. ח"ג ע' קנא. ח"ו ע' רסא. קיצור הלכות סי' רנג-ד הערה 59, ובמילואים שם ע' כג ואילך. שבת כהלכה פ"י ביאורים ג-ד, ותוספת ביאור ג. נימוקי שבת.

[214] **רשב"א** מ, ב סוד"ה מביא (מותר לתת על גבי קדירה בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנדיש וכיוצא בהן, כדי לחממן, ואפילו תהא היד סולדת בו, ואף על פי שהקדירה נתונה על גבי האש, לפי שאין דרך בישול בכך, ואינו אלא כנותן בצד המיחם או כנגד המדורה, והרי אין כאן משום חשש בישול). הובא **בר"ן** יט, א סוד"ה תנו רבנן מביא (מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנאדי"ש בלע"ז וכיוצא בהן, לחממן, ואף על פי שהיד סולדת בו, לפי שאין דרך בשול בכך, ואף על פי שהקדרה נתונה על האש ... כך כתב הרשב"א ז"ל). **מ"מ** פכ"ב סוף ה"ד (וכתב הרשב"א ז"ל ואם יש קדרה נתונה על האש, מותר לחמם על גביה תבשיל שנתבשל כל צרכו מערב שבת, שכיון שהקדרה מפסקת, הרי זה כמחמם כנגד המדורה, ומותר). רבנו ירוחם ני"ב ח"ג סט, ג (להניח שום דבר קר שנתבשל כל צרכו, על גבי מיחם שעל גבי האש, יש מהגדולים שכתבו דדינו כמניחו כנגד המדורה, וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון יבש שכתבתי למעלה, מותר להניחו על גבי מיחם שעל גבי האש. וכן כתב הרא"ש. ויש מהם שכתבו ... וראשון נראה עיקר). והיינו שדינו כהא דלקמן סי' שיח סכ"ד (כל דבר שאין בו משום בישול, מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה). שו"ע ס"ה (מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן, לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך), וסי' שיח ס"ח (להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו על גבי מיחם שעל האש, יש אומרים שדינו כמניחו כנגד המדורה, וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון שיבש, מותר להניחו על גבי מיחם שעל גבי האש. ויש אומרים דהוי כמניח על גבי כירה לכתחלה ואסור, אפילו אם נתבשל כל צרכו, ואפילו אם מצטמק ורע לו, ואפילו אם נותנו שם לשמור חומו. וראשון נראה עיקר). מ"א כאן סקל"ג (ומשום חיתוי נמי ליכא למיגזר, שאין דרך בישול בכך, לפי שהקדירה מפסקת (מ"מ פכ"ב)). ולקמן שם סקכ"ו (כיון שהקדירה מפסקת, לא דמי לכירה, דהתם הקדירה עומדת על גבי האש ממש (מ"מ פכ"ב)). וט"ז שם ס"ק יא (הטעם כתב הרב המגיד שכיון שהקדירה מפסקת הרי זה כמחמם נגד המדורה ומותר).

ויתבאר לפנינו שאין כאן ג' הטעמים לאיסור הנחת קדרה על כירה שאינה גרופה וקטומה:

(א) איסור בישול אחר בישול, שלענין יש בו רוטב הובאו ב' דעות לקמן סי' שיח ס"ט. ולענין תבשיל יבש הכל מודים שמותר, כדלקמן שם סי"א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל אין בו בישול אחר בישול). וכאן מיירי "בענין שאין בו משום בישול, כגון שאין בו מרק".

(ב) כדלעיל סט"ו (ככירה שהוסקה בגפת ועצים ואינה גרופה וקטומה, שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין, גזירה שמא יחתה בגחלים). משא"כ על גבי קדרת חמין אין חוששים לזה, כמבואר במ"מ ומ"א וט"ז (כיון שהקדרה מפסקת), וכאמור לפנינו (ואין חוששין לחיתוי בגחלים, כיון שהקדרה מפסקת בין תבשיל זה להגחלים). והיינו דלא גרע מקדרה ריקנית דלעיל ש"הרי זה כגרופה וקטומה".

(ג) כדלעיל סי"ד (כשרוצה להחזירה הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה ... כשמעמידה על הכירה שהוא מקום שדרך לבשל שם, הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת). משא"כ על גבי קדרת חמין אין חוששים לזה, כמבואר ברשב"א ור"ן ושו"ע (לפי שאין דרך בישול בכך), וכאמור לפנינו (כשמניחו על גבי הקדרה שעל גבי הגחלים (שבכירה), אינו נראה כמבשל לכתחלה, לפי שאין דרך בישול בכך).

וכן הוא לקמן סי' שיח סט"ז (מיחם שעל גבי האש, מותר ליתן עליהן בשבת כל דבר שאין בו משום בישול, כגון תבשיל יבש, אפילו הוא צונן לגמרי, או תבשיל לח שלא נצטנן לגמרי, מטעם שנתבאר בסי' רנ"ג).

*

ולפי היתר זה יש מי שמניחים טס מלא מים על האש, ועליו מניחים בשבת טס של בשר יבש שהוציאו מהמקרר. אמנם:

(א) נתבאר בהלכתא רבתא לשבתא (אף על פי שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, מכל מקום אם חוזר ונמחה ממנו קצת יש בו משום בישול אחר בישול בלחלוחית המחוי, אם היד סולדת בו. ולכן צריך ליזהר במאד שלא להחם בשר או עופות צלוים או מבושלים אם יתחמם המוהל הנמחה מהם עד שהיד סולדת בו, משום איסור סקילה וכרת ח"ו). ולפי זה אין היתר להוציא בשבת מהמקרר קדרת בשר מבושל יבש, ולהניחה על גבי קדרת חמים שעל האש, שהרי על ידי זה יתחמם הבשר המבושל עד שיזוב ממנו המוהל הלח, ועד שתהא היד סולדת בו; אבל קוגל קר ויבש אפר להניח עליו לחימום, שהרי הוא נשאר יבש גם אחר החימום.

(ב) מה שמועלת הקדרה לחשש חיטוי בגחלים, הוא כדלקמן בסמוך (כדי שיהיה לו היכר בזה ולא יבא לחתות). משא"כ בטס מלא מים שמניחים על האש, ועליו מניחים את הבשר לחימום, הרי כן הוא דרך חימום המאכלים בשמחות, והוא דבר הרגיל שאין בו שינוי להיכר; אלא אם כן מניחים בלעך תחת הטס מלא מים, להיכר שלא יבוא לחתות.

(ג) מה שמועלת הקדרה לחשש שלא יהי' נראה כמבשל, הוא כדלקמן בסמוך (לפי שאין דרך בישול בכך), משא"כ בטס מלא מים שמניחים על האש, ועליו מניחים את הבשר לחימום, הרי כן הוא דרך חימום המאכלים בשמחות, גם חימום מאכלים שיש בהם לחות, ויש בהם בישול אחר בישול.

[215] **שו"ע סי' שיח** ס"ז (יש מפרשים דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם על גבי קדירה הטמונה, אפילו כלי התחתון על האש שרי. ויש מפרשים שאם כלי התחתון על האש, לעולם אסור).

והיא ההלכה שהובאה לעיל (הערה הקודמת) משו"ע שם ס"ח. ובטעם החילוק בין שני הסעיפים, ראה מ"א ס"ק כו. ונתבאר בקונטרס אחרון כאן ס"ק י.

אמנם נוסף פרט אחד בס"ז שם, דמיירי ב"קדירה הטמונה ... על האש".

ואף שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל, ואם כן איך יש כאן "קדרת חמין הטמונה על גבי האש"?

על זה מבאר כאן דמיירי באופן ההיתר "שיתבאר בסי' רנ"ז" (והיינו באופן שיובא לקמן הערה הבאה).

וכן הוא לקמן סי' שיח סט"ז (ואפילו אם הקדרה טמונה על גבי האש ... על פי הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ג), והיינו כאמור כאן (ואפשר גם שם צ"ל: "על פי הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ז", כמובא לעיל).

וגם כאן בשו"ע ס"ה יש משמעות זו, ממ"ש אחר ההלכה שלפנינו (אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי המיחם, ודאי אסור). ומקורו מהאמור ברשב"א שם (אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם, ודאי מסתברא דאסור). נראה מכך שגם ההלכה הנ"ל של נתינת תבשיל על קדרת חמין, מיירי שקדרת החמין היא טמונה על האש.

[הלכה זו הובאה לקמן סי' שיח סי"ד (מותר להניחו בשבת על גבי קדרה הטמונה בבגדים ... אבל אסור להטמינו תחת הבגדים), ויתבאר בהערות שם].

וראה נימוקי שבת כאן, ולקמן שם.

ועדיין לא נתפרש כאן מהי ההוספה והחידוש שמותר "ליתן התבשיל בשבת", לא רק על גבי "מיחם שעל גבי האש", אלא אף "על פי קדרת חמין הטמונה על גבי האש (שבכירה)", באופן המותר להטמינה שם. ויתירה מזו, לקמן סי' שיח סט"ז חילקם לשתי הלכות (ואפילו אם הקדירה טמונה על גבי האש ... וכן מיחם שעל גבי האש, מותר ליתן עליהן בשבת).

דרך שיתבאר בסי' רנ"ז[216], אף על פי שהיד סולדת שם. ואין חוששין לחיתוי בגחלים, כיון שהקדרה מפסקת בין תבשיל זה להגחלים.

ואפילו אם הסיר תבשיל זה מהכירה מבעוד יום, ולא היה בדעתו להחזירו, והניחו על גבי קרקע, ואפילו פינהו מקדרה לקדרה, ואפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי[217], אלא שהוא בענין שאין בו משום בישול, כגון שאין בו מרק[218]. שאף שבכל אחד מאלו אסור להחזירו בשבת אפילו על גבי כירה הגרופה וקטומה, מפני שנראה כמבשל לכתחלה בשבת[219], מכל מקום כשמניחו על גבי הקדרה שעל גבי הגחלים (שבכירה) אינו נראה כמבשל לכתחלה, לפי שאין דרך בישול בכך[220].

ולפי זה יש לומר בתנור שלנו שיש עליו מעזיבה, שאף אם אינו גרוף וקטום, וכן תנור בית החורף שאינו גרוף וקטום, ואפילו האש בתוכו, מותר ליתן על גביו בשבת, אף על פי שהיד סולדת שם, כל (י) מה שמותר ליתן על פי קדרה הטמונה על גבי הגחלים, כיון שהמעזיבה מפסקת בין האש להקדרה שהתבשיל בתוכה[221].

ויש אומרים[222] שאע"פ שאין היד סולדת שם[223], צריך שיניח עתה שום דבר תחת הקדרה

---

[216] סעיף י (ואם הוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה, כגון שנתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה ונתן הבגדים על הכלי, שנמצא שאין כאן הטמנה כלל אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, הרי זה מותר, שאף שהגחלים מעלין הבל למעלה אין בכך כלום, כיון שאין הקדרה טמונה בשום דבר).

[217] כמבואר בשו"ע סי' שיח ס"ח (להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו על גבי מיחם שעל האש, יש אומרים שדינו כמניחו כנגד המדורה), שנתבאר דינו שם סט"ו (דבר שנתבשל כל צרכו והוא יבש שאין בו מרק, מותר להניחו כנגד המדורה, אפילו במקום שהיד סולדת בו), וברמ"א שם (ואפילו נצטנן כבר).

וכיון שמותר אף שנצטנן לגמרי, אם כן מובן שמותר גם בשאר האופנים המנויים כאן, כדלעיל סי"ח (דכיון שנצטנן לגמרי, בטלה לה שהיה הראשונה, והרי זה כמושיב בשבת לכתחלה).

[218] מ"א סקל"ג (דכיון שאין בו רוטב אין בו בישול).

והיינו שמבאר כאן שני אופנים שמותר ליתן התבשיל אעפ"י שהיד סולדת שם, ולא יהי' בו משום בישול אחר בישול:

(א) כאמור לעיל (מותר ליתן תבשיל ... אעפ"י שהיד סולדת שם), והיינו כשהתבשיל עדיין לא נצטנן לגמרי, וכדלקמן סי' שיח ס"ט (ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו).

(ב) כאמור כאן (ואפילו אם הסיר התבשיל מהכירה מבעוד יום ... ונצטנן לגמרי), מכל מקום אין בו משום בישול אחר בישול "כגון שאין בו מרק", וכדלקמן שם סי"א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול אם נתבשל כבר כל צרכו, ואפילו נצטנן לגמרי).

[219] כדלעיל סי"ד (אבל אם בתחלה כשנטלה לא היה דעתו להחזירה לה, וכן אם הסירה מידו פעם אחת, או שפינה התבשיל לקדרה אחרת כבר, בטלה לה שהייה הראשונה, וכשרוצה להחזירה הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה, וחכמים לא התירו אלא חזרה, אבל לא להושיב קדרה בתחלה בשבת על הכירה ... הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת.

[220] רשב"א **ור"ן** ושו"ע שם (לפי שאין דרך בישול בכך). וכדלעיל (הערה 214).

[221] **מ"א** סקל"א (ואם כן יש לומר שעל גבי תנורים שלנו, שרי ליתן אפילו האש בתוך התנור, כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש).

ומבאר כאן, שלפי סברה זו, דין המעזיבה כקדרת חמין המפסקת בין האש לבין התבשיל, שמותר להניחה שם אפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי (מותר ליתן על גביו בשבת ... כל מה שמותר ליתן על פי קדרה הטמונה על גבי הגחלים). וההוכחות שכן היא כוונת המ"א, נתבארו בקונטרס אחרון ס"ק י.

[222] **תשב"ץ** סי' כז (אם יש דפין עשוין על גבי התנור, כמו שיש ברוטנבורג ובהרבה מקומות, אז מותר להניח על גבי הדפין). והיינו שברוטנברג הי' רגיל, שעל גבי המעזיבה שעל התנור היו מונחים דפים, ולכן פסק מהר"ם מרוטנבורג, שמותר לחמם עליהם את התבשיל בשבת. משא"כ במקום שאין מונחים דפים על גבי המעזיבה, אסור לחמם בשבת על גבי המעזיבה עצמה.

אגודה פרק כירה סי' נג (מצאתי בתשב"ץ, אבל על דפים שעל גבי תנור מותר). **מהרי"ל** מנהגים הל' שבת סי' טז (ובדוחק התיר בספר אגודה בשם מהר"ם, להניח חתיכת עץ תחתיהם, להעמידם כן על גבי התנור בבית החורף). **רמ"א** סוף הסי' (ואם נתן לבנה או דבר אחר על התנור, נותן הקדירה עליה). הובאו במ"א סקל"א (ובמהרי"ל

להפסיק בינה להגחלים שבתנור, כדי שיהיה לו היכר בזה ולא יבא לחתות[224], אבל המעזיבה שהיא עשויה מכבר אינה חשובה הפסק והיכר למונעו מלחתות. וכן עיקר[225].

כתוב וז"ל אם מונח עץ או דף על תנור מותר להניח עליה קדירה עכ"ל. וכן כתב האגודה. וז"ל התשב"ץ אם יש דפין עשוים על גבי תנור, כמו שיש ברוטנבר"ק ובהרבה מקומות, מותר להניח על גבי הדפין. משמע דסבירא להו דבעינן שיניח שום דבר עמה להיכרא. וכן משמע סוס"י זה בהג"ה).

[223] מ"א סוס"י רנט (ואם מניחו במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר לסמוך אצל התנור, אבל לא עליו, אלא אם כן יש דבר המפסיק).

והיינו שיש בדבריו ב' פרטים:

(א) כדעת מהר"ם מרוטנבורג וסיעתיה, שהמעזיבה אינה מועלת כמו קדרת חמין, ולכן אין לחמם עליה אלא אם הניח עליו דבר המפסיק, ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ו (ותנור שלנו, אף אותו שאופין בו יש עליו מעזיבה. אלא ודאי דסבירא ליה עיקר כהאומרים דלא מהני).

(ב) גם אם אין היד סולדת שם, אין להניח שם אלא אם כן היא גרופה וקטומה. וכדלעיל סכ"א (על גבי הכירה הגרופה או קטומה, מותר להחזיר, אם אין היד סולדת שם). ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ה (כן משמע בהדיא במג"א, שהצריך דבר המפסיק על גבה משום שאינו גרוף).

והיינו שלפי דעה זו, המעזיבה גרועה יותר מגרופה וקטומה, שהרי גרופה וקטומה מותר באין היד סולדת שם, כדלעיל סכ"א. ואילו על המעזיבה אסור באין היד סולדת שם, כמבואר כאן לדעה זו (שאע"פ שאין היד סולדת שם ... המעזיבה שהיא עשויה מכבר אינה חשובה הפסק).

[224] מ"א סקל"א בדעת הפוסקים הנ"ל (משמע דסבירא להו דבעינן שיניח שום דבר עמה, להיכרא).

יוצא אם כן שיש כאן ד' אופנים:

(א) קדרה ריקנית "הרי זה כגרופה וקטומה", כיון שהעמדת קדירה ריקנית יש בה "היכר", אין לחשוש לחיתוי. ומכל מקום אסור להושיב עליה בתחלה, כיון שהוא "מקום הראוי לבישול" ונראה כמבשל.

(ב) מעזיבה, אינו נראה כמבשל לכתחלה, לפי שאין דרך בישול בכך. ומכל מקום "אינה חשובה הפסק והיכר למונעו מלחתות", ואינה חשובה כגרופה וקטומה.

(ג) אם מניח "שום דבר תחת הקדרה להפסיק בינה להגחלים שבתנור", אזי (א) הדף שעל המעזיבה יש בו היכר שלא יבא לחתות. (ב) המעזיבה עצמה אינה מקום הראוי לבישול כלל. ואינו נראה כמבשל. ולכן מותר להניח עליה בתחלה.

(ד) וכן כשיש הפסק קדרת חמין, אשר (א) אין דרך לבשל עליה, ואינו נראה כמבשל. (ב) יש בה "היכר" שלא יבא לחתות. ולכן מותר להניח עליה בתחלה.

[225] וכן הוא לקמן סוס"י רנט ד"ה ומותר (על התנור צריך ליתן לבינה או דבר אחר תחת הקדרה ... אע"פ שאין היד סולדת שם), וד"ה ואם (אבל על התנור צריך דבר המפסיק, אף שאין היד סולדת שם).

וכן הוא בקונטרס אחרון ס"ק ו (אלא ודאי דסבירא ליה עיקר כהאומרים דלא מהני, שהמה הרבים. וכן כתב בהדיא בסי' רנ"ט דלא נהגו היתר אלא כשלא הוסק עדיין, עיין שם).

*

ולפי זה יש מתירים להניח בשבת קוגל יבש על גבי פלטה חשמלית שאין בה כפתורים לשינוי מדת החום, ואין בה חשש שמא יחתה (ראה שבת כהלכה פ"ח ס"ד), וגם אינו נראה כמבשל לכתחלה, כמו במעזיבה שאין דרך בישול לכך.

ויש אוסרים ומחלקים בין מעזיבה שאין דרך לבשל עליה, לבין פלטה שעשויה לחמם עליה אף תבשילים לחים שיש בהם בישול אחר בישול.

וראה קיצור הלכות משו"ע אדה"ז, מילואים ע' לב הערה 24, ושבת כהלכה פ"י סי"ד ובהערות ובביאורים שם, מה שליקטו מפוסקי זמנינו בזה.

וכל זה בפלטה חשמלית, משא"כ הנחת התבשיל היבש על הרידיאטור של חימום הבית, לכאורה דינו לגמרי כמעזיבה, אשר אין דרך לחמם עליה, אבל אינה חשובה היכר למנוע הגבהת חום התנור, שלפי זה צריך להניח "בלעדך" בינה לבין קדרת התבשיל שרוצים לחמם.

אמנם נראה יותר שדינו כסומך אצל התנור מחוצה לו, שנתבאר לעיל ס"כ (וכל זה להחזיר על גבה או לתוכה, אבל מותר לסמוך אצלה חוצה לה בשבת ... שאין לחוש לחיתוי בסומך חוצה לו ... אינו נראה כמבשל בשבת לכתחלה ... ויש אוסרים ... שאף שלענין לסמוך שם מבעוד יום לא חששו לחיתוי, מכל מקום לענין לסמוך בשבת החמירו יותר. והמנהג כסברא הראשונה. ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך, טוב לחוש לדבריהם).

וראה שבת כהלכה פ"י ס"י וביאורים שם.

ומכל מקום קודם שהוסק התנור[226], נהגו להקל ליתן על גביו בלא הפסק, אע"פ שיתחמם אחר כך כשיוסק, ואז יהיה חשש שמא יחתה, אעפ"כ אין למחות בידם, כיון שיש להם על מי שיסמוכו[227]:

כשהנכרי יסיק התנור לחמם הבית

כז אבל לסמוך אצל תנור בית החורף שאינו גרוף וקטום, ואפילו האש בתוכו, מותר בכל ענין[228], לפי מנהגינו כמו שנתבאר למעלה[229].

רק שיהיה התבשיל חם קצת, אם יש בו מרק והיד סולדת במקום שסומך לתנור[230]. אבל אם אין היד סולדת שם אצל התנור, אף על פי שנצטנן התבשיל לגמרי מותר לסמוך בכל

---

[226] באופן שיתבאר לקמן סעיף הבא (אם יודע שהנכרי יסיק אחר כך את התנור לחמם את הבית, שזהו מותר בשבת על דרך שיתבאר בסי' רע"ו).

[227] **מ"א** סקמ"ג (מלשון רמ"א דאפילו ליתן עליו קודם היסק אסור, כיון דלבסוף יהי' בתוכו אש גזרינן שמא יחתה בגחלים. ומיהו העולם נוהגין היתר בזה. ועיין מה שכתבתי ס"ג [ס"ק לא] דיש להם על מה שיסמכו). והוא מה שכתב במ"א ס"ק לא (יש לומר שעל גבי תנורים שלנו שרי ליתן אפילו האש בתוך התנור, כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש).

והיינו שיש ב' טעמים להתיר:

(א) כדעה הראשונה שנתבארה כאן (מותר ליתן על גביו בשבת, אף על פי שהיד סולדת שם ... כיון שהמעזיבה מפסקת בין האש להקדרה שהתבשיל בתוכה); אף דלא קיי"ל כדעה זו.

(ב) כסברא שהובאה בקונטרס אחרון ס"ק יא (שיש מקום לבעל דין לחלוק מחמת המנהג שנהגו להקל להעמיד על גבי התנור קודם שהוסק, ואין חוששין שמא יחתה אחר כך. ומהאי טעמא אפשר להקל בדיעבד, כמ"ש בפנים בסוף סי' רנ"ד), והיינו כדלקמן שם סט"ו (ומכל מקום אם נתנם שם קודם שהוסק התנור, אפשר שיש להקל אם היה שוגג); אף דלא קיי"ל כסברא זו לכתחלה.

ולכן בצירוף שני הסברות האלה יש להתיר ליתן על גבי המעזיבה קודם שהוסק התנור.

ואף שיתבאר בסעיף הבא (אם יודע שהנכרי יסיק אחר כך את התנור לחמם את הבית, שזהו מותר בשבת על דרך שיתבאר בסי' רע"ו, וכשיתחמם התנור מאד יתחמם גם כן התבשיל שאצלו עד שהיד סולדת בו, אסור להניחו שם).

היינו במקום שיש בו משום בישול, כדלקמן שם. משא"כ כאן שאין לחוש לבישול, כדלעיל בתחלת הסעיף (שהוא בענין שאין בו משום בישול, כגון שאין בו מרק). והחשש הוא רק שמא יחתה בגחלים, סמכו על דעת המתירים להניח על המעזיבה שעל התנור.

[228] **רמ"א** סוף ס"ה (אבל אם הקדירות עדיין חמין, מותר להעמידן אצל תנור בית החורף, מאחר שנתבאר דתנורים שלנו יש להם דין כירה, וסמיכה בכירה שאינה גרופה וקטומה, כדין גרופה וקטומה לענין נתינה עליה. וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפילו הניחה על גבי קרקע, והוא הדין לסמוך לתנור שאינו גרוף וקטום, הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו).

אלא שמדבריו נראה שלא התיר אלא לפי מה ש"נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפילו הניחה על גבי קרקע", היינו מה שנתבאר לעיל סי"ט "כשנטלה מהכירה משחשכה, כיון שבתחלת כניסת שבת היה תבשיל זה על הכירה, אינו נראה כמושיבו בשבת בתחלה". משא"כ אם נטלה מהכירה מבעוד יום אסור.

ואילו כאן נתבאר ש"מותר בכל ענין", וכדלעיל ס"כ (ואפילו כבר סילק תבשיל זה מהתנור מבעוד יום, והניחו על גבי קרקע, ולא היה דעתו להחזירו לתוכו, ולא אפילו לסמכו אצלו, ואפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי ... הרי זה מותר לסמוך). וההוכחות לזה נתבארו בקונטרס אחרון ס"ק ג.

[229] ס"כ (ויש אוסרים לסמוך ... והמנהג כסברא הראשונה).

*

הלכה זו הובאה כאן פעם נוספת, כהקדמה למה שיתבאר כאן (בסעיף זה ושלאחריו), מתי חוששים בזה לאיסור בישול אחר בישול (על ידי עצמו או על ידי נכרי), ולא חששו לגזירת שמא יחתה, כי אין חוששים לזה בסומך אצל התנור כנ"ל. וראה נימוקי שבת.

[230] כדי שלא יהי' בו איסור בישול אחר בישול, כדלעיל סי"ט (ואפילו אם יש בו מרק שיש בו משום בישול אם נצטנן לגמרי, מכל מקום כשלא נצטנן לגמרי נוהגים להקל). וכדלקמן סי' שיח ס"ט (ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו), וסכ"ד (כל דבר שאין בו משום בישול ... כגון תבשיל לח שנתבשל כל צרכו ... שלא נצטנן לגמרי, לפי המנהג שנתבאר למעלה שנהגו להקל בזה).

ענין כמו שנתבאר למעלה[231].

ומכל מקום אם יודע שהנכרי יסיק אחר כך את התנור לחמם את הבית, שזהו מותר בשבת על דרך שיתבאר בסי' רע"ו[232], וכשיתחמם התנור מאד יתחמם גם כן התבשיל שאצלו עד שהיד סולדת בו, אסור להניחו שם[233], אלא יטלנו משם קודם שיסיק הנכרי, לפי שזהו כאחד מניח את הקדרה ואחד נותן את האור שתחתיה שהראשון פטור אבל אסור מדברי סופרים[234]:

---

[231] סכ"א (אבל אם אין היד סולדת שם, לדברי הכל מותר לסמוך שם, אפילו בתנור שבימיהם, אע"פ שאינו גרוף וקטום).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט (ואם סומך אצל התנור במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר אפילו נצטנן לגמרי).

[232] סעיף טו (בארצות הקרות, כמו במדינות אלו, מותר לומר לנכרי לעשות מדורה בשביל ישראל ביום שהקור גדול, וכן לומר לו לחמם את בית החורף, לפי שהכל הם כחולים אצל הקור הגדול).

[233] **תרומת הדשן** סי' סו (אמנם נראה דאין להתיר כלל לישראל או לבת ישראל, שיושיבו מן החמים על גבי התנור, והשפחה מבערת אחר כך התנור). ב"י סוף הסי'. רמ"א ס"ה (אבל על ידי ישראל, אסור בכהאי גוונא).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט (אבל תבשיל צונן, אפילו קודם שהוסק אסור, אפילו לסמוך אצלו).

[234] ביצה לד, א (אחד מביא את האור, ואחד מביא את העצים, ואחד שופת את הקדרה, ואחד מביא את המים, ואחד נותן בתוכו תבלין, ואחד מגיס, כולן חייבין. והתניא אחרון חייב וכולן פטורין. לא קשיא הא דאייתי אור מעיקרא הא דאייתי אור לבסוף), ופרש"י (איהו הוא דעבד, והנך לא עבדי מידי). תרומת הדשן שם (דהוי כאחד נותן את הקדירה ואחד הצית את האור, דהראשון פטור אבל אסור). ב"י שם. מ"א סקמ"א (דהוה ליה כאחד נותן הקדירה ואחד נותן האור, דהראשון פטור אבל אסור). וכדאמר שמואל קז, א (כל פטורי דשבת פטור אבל אסור).

וכן הוא לקמן סי' שיח סוף ס"ט (ואפילו ליתנו על תנור בית החורף קודם שמסיקו הנכרי, כדי שיתחמם כשיסיקנו, אסור).

*

ואף שבגמרא שם מיירי שהשני חייב, ולכן גם הראשון פטור אבל אסור, שהוא גורם למלאכה שתיעשה באיסור, משא"כ כאן שהנכרי מסיק בהיתר, כדי לחמם את הבית.

מכל מקום גם זה אסור מדברי סופרים, כדלקמן סי' שטז ס"ו (הפורש מצודה ובשעת פרישתו נכנסה חיה לתוכה חייב, אבל אם נכנסה אחר כך לתוכה פטור, מפני שבשעת פרישתו אינו ידוע אם יצוד אם לאו, אבל אסור מדברי סופרים, ולפיכך אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בה עכברים). והיינו שאף שאינו ניצוד בשעת פרישתו, ואף שאינו ידוע אם יצוד, ואף שהחיה גומרת מלאכה זו, מכל מקום אסור מדברי סופרים.

וראה עוד סי' שנז ס"ג (הערה כח). נימוקי שבת.

ולא התירו גרמא כזו אלא במקום שריפה, כדלקמן סי' שלד סכ"ב (תיבה שאחז בה האור מצדה האחד מותר ... לעשות מחיצה ... בכלי חרס חדשים מלאים מים, אע"פ שהם אינם יכולים לקבל את האור ומתבקעים ומכבים את הדליקה, לא גזרו במקום הפסד על גרם כיבוי כזה ... האור הוא שמבקע את הכלי ומכבה את עצמו, והאדם הנותן מים אינו אלא גורם בעלמא).

ואפילו במקום שריפת התיבה לא התירו אלא בהפסק כלים, כדלקמן סי' רסה ס"ח (ולא התירו אפילו בדליקה לגרום כיבוי, אלא ... שיהיו המים בתוך כלי, כגון כלי חרס חדשים מלאים מים, שהם אינם יכולים לקבל האור, וכשמגיע האור להם הם מתבקעים ומכבים, שנמצא האור הוא שמכבהו והאדם אינו אלא גורם בעלמא, שהרי כשנתן המים בכלים אלו היה הפסק מחיצה בין המים להאור, דהיינו דופני הכלים).

ואף שהכא לא איכפת לן כלל בבישול זה שנעשה על ידי הנכרי, כדלקמן סעיף הבא (לפי שעיקר כוונת הנכרי בהסיקו אינה בשביל התבשיל, אלא בשביל חימום הבית שהוא דבר המותר, והתבשיל נרתח מאליו. ואף שהוא פסיק רישיה ולא ימות, אין בזה איסור באמירה לנכרי).

מכל מקום היינו דוקא כשכל הפעולה נעשית על ידי הנכרי, כיון שפסיק רישיה מותר באמירה לנכרי. משא"כ כאן שפעולת הישראל מביאה לבישול זה שעל ידי הנכרי, אסור אף כשהמלאכה נעשית על ידי פסיק רישיה, כמבואר במ"א ס"ק מא (אבל ישראל אסור ליתן המים, אפילו קודם שהסיקו, דהוי פסיק רישיה), והיינו שפעולת הישראל מביאה לבישול שעל ידי הנכרי בפסיק רישיה, ובישראל אסור פסיק רישיה.

ולכן אסור אף כשאינו חפץ להשתמש כלל במה שמתבשל, כדלקמן סכ"ט (ואפילו אם אין לו חפץ כלל במים שיתחממו, אסור לו ליתן המים בעצמו, אפילו קודם שהוסק התנור), שהרי פעולת הישראל מביאה לבישול שעל ידי הנכרי בפסיק רישיה.

כח אבל מותר לומר לנכרי שיניח שם[235] את התבשיל, ואחר כך יסיק התנור לחמם הבית ונרתח התבשיל מאליו, לפי שעיקר כוונת הנכרי בהסיקו אינה בשביל התבשיל, אלא בשביל חימום הבית שהוא דבר המותר, והתבשיל נרתח מאליו. ואף שהוא פסיק רישיה ולא ימות, אין בזה איסור באמירה לנכרי[236] מטעם שנתבאר למעלה[237].

ויש מי שאוסר בזה[238], כיון שהנכרי מתכוין בהסיקו גם בשביל התבשיל, שהרי הניחו על גבי התנור או אצלו, אף שעיקר כוונתו בשביל הבית, אין זה מועיל כלום.

והמנהג כסברא הראשונה[239]. ומכל מקום כל בעל נפש יחמיר לעצמו[240] במקום שאין שם

ואף שהתירו לעיל סוף סכ"ו (ומכל מקום קודם שהוסק התנור נהגו להקל ליתן על גביו בלא הפסק, אע"פ שיתחמם אחר כך כשיוסק, ואז יהיה חשש שמא יחתה, אעפ"כ אין למחות בידם, כיון שיש להם על מי שיסמוכו).

היינו דוקא במקום שאין בו משום בישול, כדלעיל שם (אלא שהוא בענין שאין בו משום בישול, כגון שאין בו מרק). וכל החשש הוא רק שמא יחתה בגחלים, וכיון שהוא נותן על גבי המעזיבה קודם שהנכרי מסיק את התנור, סמכו על דעת המתירים להניח על המעזיבה, ואין חוששים לשמא יחתה.

[235] היינו כאמור בסעיף הקודם "לסמוך אצל תנור בית החורף", שאין בו חשש שמא יחתה, רק איסור בישול בשבת. ובזה מיירי כל הסעיף שלפנינו.

ואילו בסעיף הבא ידון באופן שנותן מים לקדרה שקבועה בתוך התנור, שיש לחוש בו לשמא יחתה.

[236] תרומת הדשן שם (יש בני אדם שאין להם תנורים מיוחדים לאפות בהן ולהטמין בהן החמין, ומטמינים באותו תנור שבבית החורף, ולמחרת בשבת באתה השפחה ומוציאה את החמין כולו מן התנור, ומושיבות על גבי התנור ומבפנים בבית החורף. ואז מבערת את האש בתוך התנור כדי לחמם בית החורף, ועל ידי כך נרתחים החמין שעל גבי התנור לכל צרכם ... עיקר כוונת השפחה לדבר היתר, לחמם בית החורף, דשרו רבנן בה אמירה לנכרי, משום דהכל חולים הם אצל הצינה. ונהי נמי דהחמין נרתחים על ידי כך מאליהם בודאי, ועל דעת כן היא מושיבתם על התנור. מכל מקום בשעה שהיא מושיבתו על התנור, אין שום אש בתנור, וההבערה שהיא מבערת אחר כך, עיקר כוונה היא לבית החורף. ואף כי פסיק רישיה הוא לענין החמין, מכל מקום יש חילוק בשבות דרבנן בין מתכוין גמור ללא מתכוין דפסיק רישיה). ב"י שם. רמ"א שם (לכן נוהגין שהגויים מוציאין הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן, ומושיבין אותן אצל תנור בית החורף, או עליו, ומבערת השפחה אחר כך התנור ההוא, ועל ידי זה הקדירות חוזרים ונרתחים). מ"א ס"ק מא (משא"כ באמירה לעכו"ם דשרי, דהא עיקר כונתם לחמם הבית דשרי, כמ"ש סוס"י רע"ו. ואף על גב דהוי פסיק רישיה לגבי התבשיל, מכל מקום באמירה לעכו"ם לא קפדינן כולי האי).

והיינו שתרומת הדשן ורמ"א מיירו שהקדרה היתה בתוך תנור בית החורף, ובשעה שהשפחה מבערת את תנור בית החורף, אינה יכולה להשאיר את הקדרה בתוכו, שהרי ישרף. על כן מוציאה את הקדרה מתוך התנור ומניחתו אצל התנור או עליו, ומותר, כי עיקר כוונתה לחמם את הבית, ולא את התבשיל.

ומזה למד המ"א שמותר אף לומר לנכרי שיניח על גבי התנור, ואין בזה איסור אמירה לנכרי לבשל בשבת, כי עיקר כוונת הנכרי בעת שמסיק התנור, לחמם את הבית.

ואף שנתבאר לעיל סעיף הקודם שהישראל עצמו "אסור להניחו שם ... לפי שזהו כאחד מניח את הקדרה ואחד נותן את האור שתחתיה שהראשון", ואם כן איך יכול לומר לנכרי לעשות מה שאסור לו בעצמו לעשות.

היינו דוקא במקום שפעולתו של הישראל גורמת לבישול על ידי הנכרי בפסיק רישיה (כדלקמן הערה 246). אבל מה שהוא אומר לנכרי לעשות דבר שיביא למלאכה שהוא עצמו עושה באופן של "פסיק רישיה ולא ימות, אין בזה איסור באמירה לנכרי".

וכן הוא בקונטרס אחרון ריש ס"ק יא (שלא אסר אלא להישראל עצמו משום פסיק רישיה, ובנכרי לא מחמרינן משום פסיק רישיה), אף שאומר לו "שיתן מים בקדרה קודם שיסיק התנור".

וראה ארץ צבי סי' סח. זכרון יוסף סי' לז. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 92. נימוקי שבת. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[237] סעיף י (כאן שהאיסור נעשה מאליו בלא מתכוין, והישראל אינו אומר לו כלל לעשותו, אלא שולחו לעשות דבר המותר, אם כן אף שמאליו נעשה האיסור, הרי לא נעשה בשליחות הישראל, שהישראל לא צוהו על ככה, והנכרי אינו מוזהר כלל על השבת, אלא שאסור לנו לשלחו לעשות איסור).

[238] **ט"ז** סקי"ח (העכו"ם מתכוין בבירור לחימום התבשיל, ועל דעת כן מושיבו שם, ומטעם זה אסור לישראל להושיבו שם, ולמה נתיר אחר כך בהבערת התנור כיון שעיקר כוונה שלה להחם הבית החורף, והלא כוונתה גם על התבשיל).

[239] **רמ"א** שם (לכן נוהגין).

[240] **ט"ז** שם בסופו (על כן נראה לענ"ד שאין לבעל נפש לסמוך על היתר זה).

צורך כל כך:

כט אבל אם נתן נכרי מים לתוך הקדרה הקבועה בתנור, כדי שלא תבקע כשיסיק התנור, ואחר כך הסיק התנור ונרתחו המים, מותר ליהנות הישראל מהם בשבת[241].

ואפילו (יא) לכתחלה מותר לומר לו שיתן מים בקדרה קודם שיסיק התנור[242], לדברי הכל[243], שהרי אין כוונתו כלל לחמם המים, אלא לחמם הבית, שאין נותנים מים בקדרה אלא כדי שלא תבקע הקדרה.

(ומכל מקום אם הישראל חפץ באותן המים שיתחממו להדיח בהם כלים, אסור לומר לנכרי שיתנם לקדרה, דכיון שהישראל בעצמו אסור לו ליתנם שם, אפילו סמוך לחשכה, אם חפץ בהם להדחת כלים), משום גזירה שמא יחתה בגחלים לאחר שיוסק התנור, כמו שיתבאר בסי' רנ"ד[244], אסור לומר לנכרי ליתנם שם. שכל דבר מדברים אלו שנתבארו

וראה לקמן סוס"י רנט ד"ה אבל (אבל תבשיל צונן, אפילו קודם שהוסק, אסור אפילו לסמוך אצלו, כי אם על ידי נכרי קודם שהוסק).

[241] **מ"א** סקמ"א (מזה נראה לי היתר, שאם נתן העכו"ם מים לתוך הקדירה הקבוע בתנור ונתחממו, שמותר הישראל ליהנות מהם להדיח בהם כלים, דקל וחומר היא, דהא בתבשיל כשנותנו על גב התנור כוונתו לחממו ואפילו הכי שרי, קל וחומר כאן שאין כונתו לחמם המים, אלא שלא יבקע הקדירה).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט (וליתן על גבי קדרה הקבועה בתנור ... מותר ליהנות מהמים בשבת, אם נתנם נכרי קודם שהוסק התנור).

משא"כ אם נתנם אחר שהוסק התנור, אסור ליהנות מהם, כלדקמן סוף הסעיף.

[242] **משמעות מ"א** שם (אבל ישראל אסור ליתן המים אפילו קודם שהסיקו, דהוי פסיק רישיה). ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק יא (משמע בהדיא במג"א, שלא אסר אלא להישראל עצמו משום פסיק רישיה, ובנכרי לא מחמרינן משום פסיק רישיה).

[243] שבזה יודה גם הט"ז (שבסעיף הקודם) שאין לחשוש לבישול על ידי נכרי, שהרי אין כוונת הנכרי בנתינת המים אלא שלא תבקע הקדרה בעת הסקה לחמם הבית.

וגם אין לחשוש לשמא יחתה, אף שהקדרה קבועה בתוך התנור, שהרי אין הישראל חפץ באותן המים שיתחממו, ולמה יחתה.

[244] סעיף טו (אסור ליתן מים סמוך לחשכה לתוך קדרה הקבועה בתוך תנור בית החורף, אלא אם כן יש שהות שיוכלו להתחמם חצי חימומם מבעוד יום. שאף שכוונתו שלא תבקע הקדרה, מכל מקום כיון שחפץ גם כן במים הללו שיתחממו כדי להדיח בהם כלים בשבת כמו שדרך הוא להדיח בהם, יש לחוש שמא יחתה בגחלים).

ומקורו במ"א שם סקכ"ו (אסור ליתן מים לתוך הקדירות שבתנורים, אע"ג דמתכוין שלא יבקע הקדירה, מכל מקום הא קבעי ליה להדחה, וחיישינן שמא יחתה).

וכיון שהישראל אסור לו ליתן המים בעצמו, אם כן אסור גם לומר לנכרי ליתן המים, כמבואר ברמ"א כאן ס"ה (וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לגוי לעשותו).

ומה שנתבאר לעיל סכ"ח (מותר לומר לנכרי שיניח שם את התבשיל, ואחר כך יסיק התנור לחמם הבית ונרתח התבשיל מאליו), ולא חששו שמא יחתה בגחלים לאחר שיוסק התנור.

התם מיירי שאומר לנכרי לסמוך התבשיל אצל התנור, שלא חששו בזה לחיתוי (כדלעיל הערה 235). משא"כ כאן מיירי בקדרה הקבועה בתנור, וכדלקמן סי' רנד סט"ו (ואע"פ שמותר לסמוך אצל תנור שאינו גרוף וקטום כמו שנתבאר בסי' רנ"ג. מכל מקום כיון שקדרה זו בולטת על הגחלים שבתנור, הרי זה כמשהה על גבי הגחלים ממש), ולכן יש לאסור משום גזירה שמא יחתה בגחלים לאחר שיוסק התנור.

*

מכל מקום נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק יא, שאפשר יש מקום להתיר גם בזה, ושאפשר לחלק בב' אופנים בין האיסור דלקמן שם לבין ההיתר כאן:

(א) "יש לומר דבסוף סי' רנ"ד מיירי אחר שהוסק, אבל קודם שהוסק אין חוששים כל כך שמא יחתה אחר כך". ומכל שכן שמותר לומר לנכרי ליתן המים לקדרה קודם שהוסק. אמנם מוכיח מדברי המ"א שגם קודם שהוסק יש לאסור כשהישראל מושיב.

(ב) אף שאסור לישראל ליתן המים בקדרה אף קודם שהוסק התנור (לא רק במקום שיש בו משום בישול, אלא אף) משום שמא יחתה, "אפילו הכי שרי לומר לנכרי אף בשבת".

בסימן זה שאסור לעשותו משום גזירה שמא יחתה, או משום שנראה כמבשל בתחלה[245], אסור לומר לנכרי לעשותו.

ואפילו אם אין לו חפץ כלל במים שיתחממו, אסור לו ליתן המים בעצמו, אפילו קודם שהוסק התנור[246].

ולפי המנהג שנהגו כסברא הראשונה (דסעיף כ"ח), אף אם כוונתו בנתינת המים כדי לחממם מותר, כיון שעיקר כוונתו בהסיקו הוא בשביל הבית[247].

ואם נתן המים בקדרה לאחר שהסיק התנור, אע"פ שהיתה הקדרה צוננת עדיין כשנתן בה המים, אם ידוע בבירור שנתנן כדי לחממם, הרי הם אסורים[248] עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, לדברי הכל[249], כדין נכרי שעשה מלאכה גמורה בשביל ישראל[250]. אבל מן הסתם לא נתנן אלא כדי שלא תבקע הקדרה:

ואף שכתב הרמ"א ש"כל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לגוי לעשותו". מכל מקום יש לומר שהכא אין איסור לומר לנכרי מב' טעמים:

(א) מה שאסר הרמ"א "לומר לגוי לעשותו", היינו דוקא במקום שאסור לישראל לעשותו משום שנראה כמבשל, "אבל בגוונא דאין לאסור משום מבשל ממש ... גם משום חיתוי אין לאסור".

(ב) כיון שמותרת כאן אמירה לנכרי להסיק התנור, אף שעי"ז מתחממים המים, שוב אין לחוש לגזירת שמא יחתה, "שאין סברא כלל לאסור בכהאי גוונא דבבישול גמור שרי".

וגם כאן הכניס איסור זה בין חצאי עיגול, וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

וראה תהלה לדוד ס"ק כא. נימוקי שבת.

[245] בזה בא לשלול הטעם השני המובא לעיל (הערה הקודמת), שדוקא במקום שאסור לישראל לעשותו מטעם נראה כמבשל, אסרו לומר לנכרי לעשותו, "אבל בגוונא דאין לאסור משום מבשל ממש ... גם משום חיתוי אין לאסור".

על זה מבאר כאן, שגם במקום שאסור לישראל לעשותו מגזירת שמא יחתה, אסרו לומר לנכרי לעשותו.

[246] מ"א שם (אבל ישראל אסור ליתן המים, אפילו קודם שהסיקו, דהוי פסיק רישיה). ונתבאר לעיל (סוף הערה 234). ובמ"א סוס"י רנט (וישראל אסור ליתן מים לתוך הקדירה ההוא, אפילו קודם שהוסק).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט ד"ה וליתן (ואסור ליתן המים לקדרה ההיא, אפילו קודם שהוסק התנור).

והובאה הלכה זו כאן, שממנה למדנו היתר אמירה לנכרי "שיתן מים בקדרה קודם שיסיק התנור", כדלעיל (הערה 242). וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' פח.

[247] עתה מסכם מה שנתבאר כאן, שכל האיסור לומר לנכרי שיתן המים בקדרה שבתנור, הוא רק משום איסור שמא יחתה, ולא משום איסור בישול על ידי הנכרי. והיינו כיון שהעיקר הוא "כסברא הראשונה (דסעיף כ"ח)", דאמרינן "שעיקר כוונתו בהסיקו הוא בשביל הבית", ואין חוששים למה שמתבשלים בזה המים.

ולכאורה אין כוונתו לומר "מותר"; שהרי כבר נתבאר לעיל "אם הישראל חפץ באותן המים שיתחממו להדיח בהם כלים, אסור לומר לנכרי שיתנם לקדרה".

אלא הכוונה "מותר" מטעם בישול על ידי נכרי, ואינו אסור אלא משום גזירת שמא יחתה.

[248] מ"א שם (ואפשר דאפילו נתן העכו"ם המים אחר שהסיק התנור, דשרי מטעם שכתבתי), והיינו מהטעם האמור לפני זה שם (שאין כונתו לחמם המים אלא שלא יבקע הקדירה). ומזה מובן ש"אם ידוע בבירור שנתנן כדי לחממם, הרי הם אסורים".

משא"כ אם נתנם קודם שהוסק, "מותר ליהנות הישראל מהם בשבת", כדלעיל בתחלת הסעיף.

[249] שאפילו לפי המנהג האמור לעיל, להתיר כשעיקר כוונתו היא כדי להחם הבית, מכל מקום יודו "אם ידוע בבירור שנתנן כדי לחממם".

[250] כדלקמן סי' שכה ס"ט (אם ... בישל ... בשביל ישראל ... צריך להמתין לערב בכדי שיעשו).

וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' צא-ד.

קונטרס אחרון

(א) ואם נתקרר כו' שם בתוכו כו'. אף[251] שסיים המג"א[252] דבתוכו אסור, היינו להחזיר, אבל להשהות אין שום סברא כלל לחלק בין תוכה לגבה[253], כדאיתא בהדיא בסוגיא דף ל"ז ע"א[254] עיין שם:

(ב) אבל בדיעבד כו'. זה[255] פשוט, לפי מ"ש הב"ח[256] והמג"א[257] סי' רנ"ד להקל בדיעבד בתנור מכוסה ולא שריק, כדעת ספר התרומה[258] וסיעתו[259], אף דרבים[260] פליגי עלייהו,

---

[251] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ה נתבאר, שאם אין היד סולדת שם, מותר להשהות קודם השבת אפילו בתוך התנור. אבל בתוך השבת אסור להחזיר בתוך התנור או הכירה, אף אם אין היד סולדת בו.

ומבאר שאף שבמ"א אסר בסתם, נראית כוונתו רק לענין להחזיר בשבת.

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' ב. נימוקי שבת ע' שלג. כנישתא דבי רב ע' שטז.

[252] ס"ק ט (מיהו בס"ה משמע דאסור לתת לתוכו).

[253] כי טעם איסור "תוכו" פירש"י לז, א ד"נפיש הבלא", וברמב"ן שם (דמסתבר להו בגמרא בחזרה דחמיר תוכה, משום דנפיש הבלא, ונראה כמבשל בשבת, ואף על פי שגרוף וקטום). ומטעם זה יש מקום לאסור אפילו אין היד סולדת בו.

משא"כ לענין להשהות בערב שבת, אין לאסור מטעם נראה כמבשל, אלא מטעם "שמא יחתה", ובזה אין טעם לחלק בין תוכה לעל גבה.

וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' כב.

[254] "לא שנו אלא על גבה אבל לתוכה אסור. אי אמרת בשלמא להחזיר תנן, היינו דשני בין תוכה לעל גבה, אלא אי אמרת לשהות תנן, מה לי תוכה מה לי על גבה".

וכן הוא בפנים סט"ז (וכל זה כשמחזיר הקדרה על גבי פי הכירה מלמעלה ... אבל להחזירה לתוך הכירה ממש ... אסור בכל ענין).

[255] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי"ג נתבאר, שאף שלכתחלה יש להחמיר כדעת המצריכים חצי בישולו. מכל מקום יש להתיר בדיעבד בשליש בישולו.

ומבאר הטעם, שכיון שיש מתירים לכתחלה בשליש בישולו, יש להקל עכ"פ בדיעבד, אף במקום שהעיקר כדברי האוסרים. ובפרט כאן שרבים הם הפוסקים דסגי בשליש, ואין מחמירים לכתחלה אלא משום חומרת שבת.

וכן הוא לקמן סי' רנד בקונטרס אחרון ס"ק ב. וראה גם לקמן ס"ק ט.

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' ב. נימוקי שבת ע' שלה. כנישתא דבי רב ע' שיח.

[256] סוד"ה אע"פ (לכתחלה נקטינן כהרי"ף והרא"ש והרמב"ם והתוספות לאסור, מיהו היכא דשכח או עבר וצלהו באיסור, כדאין הם כל הני רבוואתא לסמוך עליהם להתירו בדיעבד).

[257] ס"ק יא (כשנתן לתוך התנור מכוסה, אפילו בשר עז שרי בדיעבד, מאחר דיש מתירין לכתחלה (ב"ח)).

וכן הוא לקמן שם ס"ג (אם השהה בתנור מכוסה, אפילו אינו טוח בטיט, מותר בדיעבד, אפילו הוא בשר שור ועז, לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה, שאין חוששים שיגלה פי התנור כדי לחתות. ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד).

[258] סי' רכד (הלכך בתוך התנור ופיו מכוסה, מותר לתת שפוד של בשר לצלות עם חשכה, אף על פי שלא יהא מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, כרב אשי דשרי).

[259] המאור ו, ב (דרב אשי דהוא בתרא עדיפא). ר"ן שם סוד"ה נמצא (הרז"ה ז"ל פוסק כרב אשי, משום דבתרא הוא). סמ"ג ל"ת סה יד, א (כרב אשי דשרי גדי[א] בשיל ולא בשיל בין שריק בין לא שריק). סמ"ק סי' רפא ע' רפז (כרב אשי דשרי גדי בשיל ולא בשיל בין שריק בין לא שריק).

[260] רי"ף שם (וקא פסקי רבוואתא כי האי לישנא בתרא, וכרב אשי. ואיכא מאן דפסק כרב ירמיה מדפתי דאסר, ואנן נמי כרב ירמיה מדפתי סבירא לן). והיינו כרב ירמיה דלישנא בתרא בגמרא יח, ב (איכא דאמרי ... כי פליגי דברחא (איל גדול לא קשיא ליה זיקא, ואתי לגלויי פי התנור ליטול כיסויו לחתות) ולא שריק (פי התנור בטיט סביב כיסוי), דרב אשי שרי, ורב ירמיה מדפתי אסיר. ולרב אשי דשרי, (והתניא) אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום. התם בבשרא אגומרי (שאינו בתנור, דאפילו כיסוי ליכא, ומוכן להפוך בו ולחתות). והיינו שבאיל גדול וכיו"ב, לרב אשי סגי בכיסוי, ולרב ירמי' צריך טח בטיט. ופסק הרי"ף כרבי ירמי'.

רא"ש פ"א סי' לה (כלשון הרי"ף). תוס' יח, ב ד"ה התם (ונראה דאין הלכה כרב אשי בהאי לישנא דשרי ברחא ולא שריק). רמב"ם פ"ג הי"ג (אם בשר עז או בשר שור הוא, אסור, שמא יחתה בגחלים לבשלו, ואם טח פי התנור בטיט מותר). ר"ן שם ד"ה נמצא (הרי"ף ז"ל הכריע כדברי מי שפסק כרב ירמיה מדפתי, הילכך ... שריק שרי לא

כמ״ש שם[261], וגם לא הוזכר דעתם כלל בשו״ע.

וכל שכן הכא שהשו״ע עצמו ביורה דעה סי׳ קי״[ג][262] כתב דהוא שליש בישולו, וכאן[263] אינו אלא חומרא בעלמא משום חומרא דשבת, כמו שכתב המג״א[264], פשיטא דיש להקל בדיעבד כרבים החולקים[265] על הרמב״ם[266], דהיינו רש״י[267] ור״ן[268] סוף פרק קמא, והרשב״א[269], והטור יורה דעה שם[270], ומהר״ם בהגהות מרדכי[271] ושאר פוסקים[272]:

(ג) תבשיל ישן כו׳. כן[273] משמע בהדיא במג״א סוף סי׳ רנ״ט[274], והוא פשוט, דכיון דאפילו באינו גרוף, דלכולי עלמא אסור על גבה, שרי לסמוך, כל שכן כשהניחה על גבי קרקע[275], דלרבי יוחנן בגמרא[276] שרי אפילו על גבה.

ואפילו להניח לכתחלה[277] מתיר בהדיא בהגהות מרדכי[278] בסמוך לחשכה, לפי שיטתו

שריק אסור ... וכן דעת הרמב״ם ז״ל בפרק ג׳ מהלכות שבת). טור ושו״ע שם ס״א (ואם הוא בתנור, וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף שלמים, בין בשר שור או עז, מותר), משא״כ כיסוי התנור (בלי טח פיו בטיט) אינו מועיל.

[261] בקונטרס אחרון שם ס״ק ב (שהמתירין בתנור מכוסה לא נזכרו כלל בשו״ע, שדחאום בעלי השו״ע מהלכה, משום דהרי״ף והרמב״ם ותוס׳ והרא״ש ור״ן וטור פליגי עלייהו ... ואפילו הכי בדיעבד סמכינן עלייהו).
וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל יא.

[262] סעיף ח (הגיע למאכל בן דרוסאי, שהוא שליש בישולו).

[263] שכתב בשו״ע סי׳ רנד ס״ב (כמאכל בן דרוסאי, שהוא חצי בישולו).

[264] סי׳ רנד סק״ח (עי׳ ביו״ד סי׳ קי״ג, דיש אומרים שהוא שליש בישולו. והכא פסק לחומרא, משום חומרא דשבת).

[265] וסוברים שהוא שליש בישולו.

[266] פ״ט ה״ה (נתבשל חצי בישול). וכן הוא בראב״ד שם (חצי בשול הוא כמאכל בן דרוסאי).

[267] כ, א ד״ה בן דרוסאי (לסטים היה, ומבשל בישולו שליש).

[268] ח, א ד״ה כמאכל (לסטים היה, ומבשל בישולו שליש).

[269] בתורת הבית הקצר בית ג שער שביעי (איזהו מאכל בן דרוסאי, כל שהגיע לשליש בישולו). הובא בב״י יו״ד סי׳ קיג ד״ה ולא.

[270] ״למאכל בן דרוסאי, שהוא שליש בישולו״.

[271] רמז תנו (לשון מור״ם ... כמאכל בן דרוסאי, דהיינו שליש).

[272] ראה אליה רבה ס״ק טו.

[273] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס״כ נתבאר, שלדעת המתירים לסמוך אף בלהחזיר, היינו (לא רק בכירה שאינה גרופה וקטומה, אלא): (א) אף אם ״סילק תבשיל זה מהתנור ... והניחו על גבי קרקע ... ונצטנן לגמרי ... מותר לסמוך״. (ב) אף אם סילק מהתנור ״מבעוד יום״, ומניחו לכתחלה בשבת.
על הראשון מבאר שכן משמע במ״א, וגם מסברא. ועל השני מוכיח כן מהגהות מרדכי.
אמנם ברמ״א נראה שלא התיר אלא בראשון, דהיינו כשסילקו מהתנור משחשיכה דוקא. ומסיים בצ״ע.

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח״ה ע׳ ד. נימוקי שבת ע׳ שלז. כנישתא דבי רב ע׳ שכ.

[274] ״ולהניח תבשיל חם אצל התנור שרי ... ודבר שאין בו רוטב, אפילו קר כחם דמי״. הרי שהתיר אף ״בתבשיל ישן ונצטנן לגמרי״.

[275] אף שטעם איסורם שונה, כדלעיל סי״ד (אם הסירה מידו פעם אחת ... הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת), וסט״ו (כירה שהוסקה בגפת ועצים ואינה גרופה וקטומה, שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין, גזירה שמא יחתה בגחלים).
וראה קובץ הערות וביאורים ח״ה ע׳ ה. נימוקי שבת הערה ו. כנישתא דבי רב.

[276] לח, ב (א״ר חייא א״ר יוחנן אפילו הניחה על גבי קרקע מותר).
אף דלא קיי״ל כוותיה, כמבואר בפנים סי״ד (אם עודה בידו, שלא הסירה מידו כשנטלה מעל הכירה עד שעה שרוצה להחזירה ... מותר לו להחזירו), ושם נסמן (הערה 99).

[277] כמבואר בפנים (ואפילו כבר סילק תבשיל זה מהתנור מבעוד יום ... הרי זה מותר לסמוך) לכתחלה בשבת אצל התנור.

דאסור על גבה[279], עיין שם היטב.

ומשמעות רמ"א בסוף סימן[280] צ"ע:

(ד) דהיינו שאם כו'. אף[281] שבב"י[282] ובמג"א[283] מיירי בצונן[284], מכל מקום אפשר הוא

---

[278] פ"ג עט, סוע"ד (ולסמוך לכתחלה אצל האש תבשיל שכבר נתבשל אפילו סמוך לחשיכה, שאילו היה צונן אין שהות להרתיחו עד שחשיכה, שרי ... אלמא דשרי ליה לסמוך אפילו כשאינה גרופה לרבנן, ומדרבנן דאסרו לשהות עליה, שרו לסמוך, כל שכן לחנניה דמיקל לשהות עליה, ואסר ליתן או להחזיר עליה, דמותר לסמוך לה סמוך לחשיכה).

וכשם שלדידיה מותר לסמוך סמוך לחשיכה אפילו לכתחלה, כמו כן לדידן מותר לסמוך בשבת אפילו לכתחלה (ולא רק להחזיר).

[279] שם עט, ב (לא יתן עד שיגרוף, משמע אפילו מערב שבת, מדלא קאמר אלא אם כן גרוף, אבל עד שיגרוף, משמע בשעה שיכול לגרוף).

אלא דלא קיי"ל כוותיה, כמבואר בפנים סכ"ב (ויש אומרים שכל שהוא סמוך לחשכה כל כך שאם היתה הקדרה צוננת לא היה אפשר להרתיחה מבעוד יום, אסור להחזירה ... והמנהג להקל לגמרי כסברא הראשונה).

[280] "אבל אם הקדירות עדיין חמין, מותר להעמידן אצל תנור בית החורף, מאחר שנתבאר דתנורים שלנו יש להם דין כירה, וסמיכה בכירה שאינה גרופה וקטומה כדין גרופה וקטומה לענין נתינה עליה. וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפילו הניחה על גבי קרקע, והוא הדין לסמוך לתנור שאינו גרוף וקטום, הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו".

והיינו שמה שהתירו לסמוך מחוץ לכירה; הוא רק לפי מה ש"נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפילו הניחה על גבי קרקע", היינו מה שנתבאר בפנים סי"ט "כשנטלה מהכירה משחשכה, כיון שבתחלת כניסת שבת היה תבשיל זה על הכירה, אינו נראה כמושיבו בשבת בתחלה". משא"כ כשנטל מהכירה בעוד יום, לא התיר.

אמנם דבריו "צ"ע", שלא נתבאר הטעם שזקוקים כאן לדעה המתרת כשנטלה מהכירה משחשכה, וכפי שהקשה בבית מאיר כאן.

[281] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"א נתבאר, שדעת האוסרים לסמוך בשבת לתנור, היינו רק במקום שהתבשיל יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, שאז אסור משום בישול.

ואם הוא תבשיל חם, שאין בו איסור בישול אחר בישול, האיסור הוא רק כשסומך לתנור במקום "שאם תבשיל זה שמחזיר היה צונן, היה יכול להתחמם שם כל כך עד שהיד סולדת בו".

אמנם מבאר כאן, שאף שיש להוכיח כן מהב"י ומ"א, מכל מקום נראה דלא כהמבואר בפנים, כי דוקא לענין איסור בישול יש לשער בחום התבשיל, משא"כ לענין שמא יחתה תלוי בחום התנור, שאם היד סולדת באותו מקום, אסור להניח שם.

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' י. נימוקי שבת ע' שדמ. כנישתא דבי רב ע' שכה.

[282] סי' שיח ד"ה מותר ליתן (דעת הרא"ש בפרק כירה (סי' י), דהא דאמר רב יהודה יד סולדת בו אסור הכי קאמר, יד סולדת בו הוי בישול, הילכך אסור להניחו במקום שאפשר שיחומו כדי שהיד סולדת בו, ומותר להניחו במקום שיחומו ולא תהא היד סולדת בו. ואף על פי שמפשט דברי רבינו ירוחם ז"ל (נ"ב ח"ג סט ע"ג) נראה, דמקום שהיד סולדת בו היינו לומר דבמקום שמניח אדם ידו כנגד המדורה ותהיה סולדת מחמתה, הדבר ברור כדברי הרא"ש, דבמקום שאם יונח שם הקיתון של מים יחמו כדי שתהא היד סולדת, הוי מקום הראוי לבישול ואסור). וכן הוא בטור ושו"ע שם סי"ד (בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת).

וכן הוא לקמן שם סכ"ד (ובלבד שיתנם רחוק מהאש, בענין שאינן יכולין להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו).

[283] סוס"י רנט (ואם מניחו במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט (ואם סומך אצל התנור במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו מותר).

[284] כמבואר במ"א שם (ואם לא נצטנן לגמרי, אפילו יש בו רוטב נהגו להקל. ואם מניחו במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו מותר לסמוך אצל התנור), וכדלקמן סי' שיח ס"ט (תבשיל לח שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן ... נהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו). הרי שכל חשש בישול הוא רק כשנצטנן לגמרי, ומעמידים אותו במקום שיכול להתחמם עד שיהא היד סולדת בו.

משא"כ תבשיל חם, אין בו חשש בישול, ולא שייך לאסור בו בשיעור שיתחמם עד שתהא היד סולדת בו.

הדין לחם, לענין חזרה בסמיכה לאינו גרוף[285].

ואפשר[286] דשאני התם[287] דמיירי באיסור בישול[288], שהרי בסמיכה לתנור שלנו שרי לגמרי, כמו שכתב רמ"א סוף סי' זה[289]. אבל הכא[290] מיירי בשמא יחתה, ותלוי בחום התנור. וכן הוא משמעות לשון הגהות מרדכי[291] ורמ"א[292]. וכן עיקר (וצריך למחוק זה בפנים[293]):

(ה) הגרופה כו'. כן[294] משמע בהדיא במג"א[295], שהצריך דבר המפסיק על גבה, משום שאינו גרוף. ובסק"ט[296] כתב דרך אפשר בעלמא. וכשכתב אחר כך ומיהו כו', נסתר

---

[285] כי אף שבתבשיל חם לא איכפת לן שמתחמם עד שהיד סולדת בו. מכל מקום אפשר לומר, שגם "לענין חזרה בסמיכה לאינו גרוף", אין חוששים לשמא יחתה, אלא בחום כזה, "שאם תבשיל זה שמחזיר היה צונן, היה יכול להתחמם שם כל כך עד שהיד סולדת בו".

[286] דלא כהמבואר עד כאן (ובפנים במוסגר) לשער בחום התבשיל, אלא כאן יש לשער בחום התנור.

[287] בנידון הב"י ומג"א (וכן המובא מלקמן שם), מיירי באיסור בישול כשנותן התבשיל סמוך לתנור.

[288] ולכן שיעור יד סולדת בו הוא בכדי שהתבשיל יגיע לידי חום כזה; ולא מספיק שהמקום חם בשיעור שהיד סולדת בו.

[289] "מותר להעמידן אצל תנור בית החורף, מאחר שנתבאר דתנורים שלנו יש להם דין כירה ... וכן המנהג פשוט להתיר".

והוא כדעה הראשונה שבפנים ס"כ (מותר לסמוך אצלה חוצה לה בשבת, וכן אצל התנור שלנו, אף אם גוף התבשיל נוגע בדופן התנור מן הצד, ואפילו הוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, שאין לחוש לחיתוי בסומך חוצה לו ... ויש אוסרים ... והמנהג כסברא הראשונה). וכיון שהמ"א אינו חושש בזה לשמא יחתה, על כרחך מיירי המ"א בסוס"י רנט משום איסור בישול בלבד, שלא נאסר אלא במקום שהתבשיל יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו.

וכן בדינו של הב"י בסי' שיח, מיירי שאין לחוש בו לשמא יחתה, כדלקמן שם סוף סכ"ד (צריך להרחיק קצת, כי יש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויבא לחתות בגחלים, אבל כשאנו מצריכים אותו להרחיק קצת, יש לו בזה היכר וזכרון, ולא יבא לחתות בגחלים). וכיון שאין לחוש לשמא יחתה, וכל החשש הוא משום איסור בישול, לכן נפסק לקמן שם, שלא נאסר אלא במקום שהתבשיל יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו.

[290] שנתבאר בפנים "אם אין היד סולדת שם, לדברי הכל מותר לסמוך שם", היינו אף לדעה השנית שבפנים ס"כ (ויש אוסרים לסמוך אצל כירה או תנור שלנו ... משום גזרה שמא יחתה ... לענין לסמוך בשבת החמירו יותר).

וכן נתבאר בפנים להתיר "אפילו בתנור שבימיהם", אף שנתבאר בפנים סט"ו (תנור ... שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין, גזירה שמא יחתה בגחלים).

כיון שעיקר החשש בזה הוא משום שמא יחתה (ראה לעיל הערה 103), לכן יש לאסור כל זמן שהיד סולדת מקום זה, אף אם התבשיל אינו יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו.

וראה יגדיל תורה ירושלים ח"ב ע' 45. שבת כהלכה פ"י בביאורים אות ז. כנישתא דבי רב לקונטרס אחרון ס"ק א.

[291] פ"ג פ, א (מיהו אם אין היד סולדת בו, שאינו חם כל כך, נראה דמותר להפשיר במקום שאין היד סולדת בו). הרי הצריך שבאותו מקום אין היד סולדת בו.

[292] סוף ס"ב (ודוקא במקום שהיד סולדת בו, אבל אם אין היד סולדת שם, שרי אפילו בשבת). הרי הצריך שבאותו מקום אין היד סולדת בו.

[293] מה שנכתב במוסגר (דהיינו שאם תבשיל זה שמחזיר היה צונן, היה יכול להתחמם שם כל כך עד שהיד סולדת בו).

[294] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"א נתבאר, שלא התירו להחזיר על גבי הכירה שאין היד סולדת בו, אלא: (א) על גבה, ולא תוכה. (ב) גם על גבה אין להחזיר אלא בגרופה.

ומבאר כאן, שכן משמע במ"א סי' רנט. ואף שבסי' רנב נוטה המ"א להתיר על גבה אפילו אינה גרופה וקטומה, מכל מקום יש להוכיח שמסקנתו היא, שלא להתיר אלא על גבה, ודוקא בגרופה.

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' יג. נימוקי שבת ע' שמח. כנישתא דבי רב ע' שכח.

[295] סוס"י רנט בכללי שהייה והטמנה בקצרה (ואם מניחו במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר לסמוך אצל התנור, אבל לא עליו, אלא אם כן יש דבר המפסיק).

[296] בסימן זה ס"ק ט (אם אין היד סולדת בו, מותר ליתן אפילו על גביו, אפילו בשבת ... ואפשר דאפילו אין גרוף וקטום שרי. ומיהו בסעיף ה' משמע דאסור לתת לתוכו עיי"ש בהגהה).

זה[297], לפי מה שכתב בסקל"ה[298] דהיתר תוכה הוא משום שהסירו משחשכה, ומה שכתב[299] כיון שלא הטמינו בו, היינו כי היכי דלהוי כגרוף עיין שם[300], משמע דבלא גרוף אסור אף שאין היד סולדת בו, דבהכי מיירי רמ"א התם בהג"ה[301]. וממילא משמע דלתוכה אף בגרוף אסור, אע"פ שאין היד סולדת בו, אם הסירו מבעוד יום, דאם לא כן למה לי התירא דהר"ן[302] עיין שם. וזהו שכתב המג"א בסוף סק"ט ומיהו לתוכה כו'[303] ודו"ק:

(ו) ולכן טוב כו'. בודאי[304] אין כוונת המג"א[305] להזהירנו על תנורים שהיו בימיהם, שהרי אינו מחדש לנו הלכה אלא למעשה בא להזהירנו[306], ותנור שלנו, אף אותו שאופין בו, יש עליו מעזיבה[307]. אלא ודאי דסבירא ליה עיקר[308] כהאומרים דלא מהני, שהמה הרבים.

---

[297] והיינו שלמסקנתו, אסור להניח בתוכו אפילו גרוף וקטום, ומותר להניח על גביו – אם הוא גרוף וקטום.

[298] על מ"ש הרמ"א ס"ה (ויש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעוד יום, דמאחר שלא הטמינו בו, רק אפו בו מבעוד יום, לא נשאר בו רק הבל מעט), פירש המ"א שם (דמאי דאמרינן בגמרא לתוכה אסור, היינו כשנטלו מבעוד יום ולא החזירו עד שחשיכה ... אבל נטלו בשבת, מותר להחזירו לגרופה וקטומה, ואפילו לתוכה).

וכן הוא לעיל סי"ט (ועל זה סומכים העולם להקל יותר ולומר, שאף מה שאסרו חכמים להחזיר לתוכה, לא אסרו אלא כשנטלה ממנה מבעוד יום והיתה בידו עד לאחר שחשכה).

[299] המ"א שם בדעת רמ"א (וזה כיון שלא הטמינו בו הוה ליה כגרופה וקטומה).

וכן הוא לעיל שם (ויש נוהגים להקל עוד, להחזיר למחר ביום לתוך התנור שאפו בו מבעוד יום, אף על פי שלא גרפוהו, אם לא חממו עוד התנור אחר האפיה להטמין בו החמין של סעודת שחרית, אלא הטמינו בתנור אחר, לפי שהגחלים שנשארו מן החימום שחממוהו לצורך האפיה כבר כהו ועממו והרי הן כגרופות).

[300] והיינו שטעם הנוהגים להחזיר בתוך התנור, כיון שנחשב כמו על גביו (כשהסירו משחשכה), וגרוף (כיון שלא הטמינו בהם).

ועל זה מסיים הרמ"א שם (ואם החום כל כך בתנור שהיד סולדת בו, אסור).

למדנו מכך, שלא התירו על גביו, באין היד סולדת בו, אלא כשהוא גרוף.

[301] אחר שהביא דעת המתירים כנ"ל, כתב שם (ויש מחמירין בזה. ואם החום כל כך בתנור שהיד סולדת בו, אסור). והיינו שאין לסמוך על דעתם אלא כשאין היד סולדת שם.

למדנו מכך, שגם כשאין היד סולדת שם, לא התירו אלא: (א) שאינה נחשבת תוכה, משום שהסירו משחשיכה. (ב) שנחשבת גרופה, כיון שלא הטמינו בו.

[302] יז, ב ד"ה ומיהו (ומיהו בירושלמי משמע, דכל הני פלוגתא ליתנהו אלא בשסלקן מעל גבי כירה מערב שבת ולא החזירן עד שחשכה, דגרסי' התם (פ"ג סוף ה"א) נטלו מבעוד יום מחזירו מבעוד יום, נטלו משחשכה מחזירו משחשכה, נטלו מבעוד יום וקדש עליו היום, ר' סימון בר תדאי בשם רב אושעיא, אם הניחו אסור לטלטלו). שעליו סמך הרמ"א שם להתיר להחזירו לתוכו אם הסירו משחשכה.

[303] "ומיהו בסעיף ה' משמע דאסור לתת לתוכו עיי"ש בהגהה", שכוונתו להוכחה הנ"ל מהרמ"א שם, שלא להתיר באין היד סולדת שם, אלא: (א) כשאינה לתוכה. (ב) כשהיא גרופה. וראה תהלה לדוד סק"ד.

[304] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"ב נתבאר, שטוב להחמיר כדעת המצריכים גרופה וקטומה גם בחזרה סמוך לחשכה. ולכן כשמחזירים הקדרה על גבי (המעזיבה של) תנור בית החורף, יש להניח שום דבר תחת הקדרה, כדעת האוסרים בזה בשבת בסוף סכ"ו.

ואף שהמקור לזה הוא במ"א, והי' מקום לפרש שהצריך כן רק בתנור אפייה שבימיהם, שאין עליו מעזיבה.

מכל מקום לא נראה לפרש כן בדברי המ"א, אלא שהצריך כן גם בתנורים שלנו, כשמניחים על גבי המעזיבה.

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' טו. נימוקי שבת ע' שנה. כנישתא דבי רב ע' שלג.

[305] סקכ"ח (טוב להחמיר, ואין ליטול הקדרה מהכירה וליתנו על גבי התנור שאינו גרוף וקטום סמוך לחשיכה).

[306] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל שכה.

[307] כמבואר במ"א סקל"א (תנורים שלנו ... שיש מעזיבה המפסיק בין האש). וכן הוא לקמן סוף סכ"ו (בתנור שלנו שיש עליו מעזיבה ... וכן תנור בית החורף ... שהמעזיבה מפסקת בין האש להקדרה שהתבשיל בתוכה).

והיינו שתנורים שבימיהם שאופין בהם לא היו עליהם מעזיבה, כדלעיל ס"ד (ותנור שהוא עשוי כעין קדרה גדולה). ואילו תנורים שלנו שאופין בהם יש עליהם מעזיבה, כדלעיל ס"ז (והתנורים שלנו שפתחם מן הצד).

משא"כ תנור בית החורף, גם בימיהם לא הי' "עשוי כעין קדרה גדולה", אלא כתנורים שלנו, שעליהם מעזיבה.

וכן כתב בהדיא בסי' רנ"ט[309] דלא נהגו היתר אלא כשלא הוסק עדיין, עיין שם:

(ז) לדברי הכל אע"פ כו'. היינו[310] משום דהרי"ף ורמב"ם[311] לא סבירא להו כלל כפירוש התוס' וסייעתם בלהחזיר[312] כמו שכתב הב"י[313], והתוס'[314] וסיעתם פסקו כחנניה[315]. ועיין בכללי ההוראה[316]:

(ח) לדברי הכל שבחי כו'. מדברי[317] הט"ז[318] מבואר דאיסור החזרה בגרוף הוא גם כן

וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' סב.

וכיון שהמ"א מיירי בתנור שלנו שיש עליו מעזיבה, מובן שמחמיר אף להניח על גבי המעזיבה של התנור.

[308] כדלקמן שם (צריך שיניח עתה שום דבר תחת הקדרה להפסיק בינה להגחלים שבתנור, כדי שיהיה לו היכר בזה ולא יבא לחתות, אבל המעזיבה שהיא עשויה מכבר אינה חשובה הפסק והיכר למונעו מלחתות. וכן עיקר), ושם נסמן.

וכיון שהעיקר כדעה זו, לכן טוב ליזהר שלא ליתן על גבי התנור סמוך לחשכה, אלא אם כן "מניח שם שום דבר תחת הקדרה".

[309] בכללי שהייה והטמנה בקצרה (ולהניח תבשיל ... על התנור נהגו היתר, אם לא הוסק עדיין, ואם נתן לבנה או דבר אחר על התנור ואחר כך נותן הקדירה עליה, שרי אפילו הוסק).

וכן הוא לקמן שם (צריך ליתן לבינה או דבר אחר תחת הקדרה על התנור שהוסק כבר ... אבל כשלא הוסק עדיין נהגו להקל).

[310] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"ג נתבאר, שלדברי הכל מותר להחזיר ולסמוך סמוך לחשיכה.

ומבאר הטעם לזה, כי תוס' האוסרים חזרה על גבי הכירה סמוך לחשיכה, סוברים שמותר לסמוך בחזרה אפילו בשבת. יוצא אם כן שבסמוך לחשכה מותר לסמוך בחזרה לדברי הכל.

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' יז. נימוקי שבת ע' שנז. כנישתא דבי רב ע' שלד.

[311] שהם האוסרים סמיכה בחזרה בשבת, כמבואר בפנים לעיל ס"כ (ויש אוסרים לסמוך ... שאף שלענין לסמוך שם מבעוד יום לא חששו לחיתוי, מכל מקום לענין לסמוך בשבת החמירו יותר), ושם נסמן (הערה 161).

[312] לא סבירא להו כדעה ב' בפנים סכ"ב (ויש אומרים שכל שהוא סמוך לחשכה כל כך שאם היתה הקדרה צוננת לא היה אפשר להרתיחה מבעוד יום, אסור להחזירה).

[313] ד"ה ומ"ש לא מיבעיא (מדברי הרמב"ם שכתב בפרק ג' (ה"י) כל שמותר להשהותו על גבי האש, כשנוטלין אותו בשבת, אסור להחזירו למקומו, אלמא דלא מיתסר אלא בשבת דוקא ולא מבעוד יום ... ורבינו ירוחם כתב בח"ג (נ"ב סח, ד) דלהרי"ף נמי אסור להחזיר סמוך לחשיכה. ותמהני עליו, שאין כן במשמע דברי הרי"ף כלל).

[314] האוסרים להחזיר סמוך לחשכה, כנסמן לעיל (הערה 175).

[315] לו, ב (חנניה אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום). וכמבואר בתוס' לז, א ד"ה לעולם (דקיי"ל כחנניה). ובדף לז, ב ד"ה אמר (פסק ר"ח דהלכה כרב ששת אמר ר' יוחנן ... כחנניה). ובדף לח, א ד"ה שכח (דקיי"ל כחנניא), וכנסמן לעיל (הערה 7).

אשר לפי זה המשנה האוסרת מיירי בחזרה, וכן מה שפשטה הגמרא לז, א שמותר לסמוך, היינו גם בחזרה, כדעה הא' בפנים ס"כ (וכל זה להחזיר על גבה או לתוכה, אבל מותר לסמוך אצלה חוצה לה בשבת).

יוצא אם כן שלדברי הכל (הן הרי"ף ורמב"ם והן התוס') מותר לסמוך סמוך לחשיכה.

[316] שאין להחמיר בשתי החומרות יחד באיסורי דרבנן. ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל לח בסוף ההערה. נימוקי שבת. כנישתא דבי רב.

[317] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"ג נתבאר, שלדברי הכל מותר להחזיר בשר חי על גבי הכירה סמוך לחשכה, שאין לחוש בו לחיתוי.

ואף שלדעת הר"ן, כשהסירה מידו בשבת האיסור הוא משום שנראה כמבשל לכתחלה (וכן הוא בפנים סי"ד: הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת), ולזה אינו מועיל מה שהי' חי קודם כניסת השבת.

מכל מקום הר"ן סובר שמותר להחזיר סמוך לחשכה. יוצא אם כן שלדברי הכל מותר להחזיר חי בסמוך לחשכה.

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' יח. נימוקי שבת ע' שס. כנישתא דבי רב ע' שלו.

[318] ס"ק יג (ואיכא למידק למה אסרו להחזיר בגרוף, אם הניח על גבי קרקע וכיוצא בו, דהא כבר נתבשל כל צרכו ... החמירו בדברים הללו מפני שהן קרובים לבוא לידי איסור תורה), והיינו שמא יחתה.

משום חיתוי. וכן משמע קצת מלשון הרא"ש סימן יו"ד[319]. ואפשר דהמג"א[320] סבירא ליה נמי הכי, ולהכי התיר בחי. אבל לפי מ"ש (בפנים[321] בשם) הר"ן[322] דהטעם הוא משום דמחזי כמבשל לכתחלה, אין להקל בחי סמוך לחשכה.

אלא אם כן נאמר דלא גזרו כלל סמוך לחשכה בהנחה על גבי קרקע ואין דעתו להחזיר[323]. ולא משמע הכי מדברי הפוסקים (ועיין רא"ש פ"ד סי' ב'[324], שסותר למה שכתב בפ"ג סוף סי' ב'[325], וצ"ע), ומלשון רמ"א[326], עיין הגהות מרדכי[327].

ומיהו כיון[328] דלהר"ן בלאו הכי שרי מתרי טעמי, חדא דלא סבירא ליה כלל לאסור מבעוד יום[329], ותו דגם בשבת מתיר אם סילקה משחשכה[330], וכן המנהג[331], אם כן פשיטא דאין להחמיר בזה סמוך לחשכה (ולכן סתמתי בפנים[332]):

(ט) אם עבר כו'. עיין[333] מג"א ס"ק ל"ז שלא התיר בדיעבד אלא כשעשה כן נכרי, ובסי'

---

[319] בפ"ג (תימה מאי שנא הכא דשרינן להשים קיתון של מים אצל המדורה בשביל שתפיג צינתן ... ולעיל אסרינן להשים על גבי כירה אף על פי שגרופה וקטומה, אף על פי שהתבשיל נתבשל מערב שבת ולית ביה משום בשול ... הכא שהוא אצל המדורה הוה לן למיחש שמא יחתה). נראה קצת מדבריו, שגם בחזרה בגרופה וקטומה האיסור הוא משום שמא יחתה. וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' יט-כ. כנישתא דבי רב.

[320] שכתב בס"ק כז (אבל חי לגמרי שרי סמוך לחשיכה ממש). והיינו כיון שכל פרטי איסור החזרה הוא משום שמא יחתה, ובחי אין לחוש לחיתוי.

[321] סעיף יד (כשמעמידה על הכירה שהוא מקום שדרך לבשל שם, הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת).

[322] יז, ב ד"ה לא שנו (דמחזי כמבשל לכתחלה), וד"ה בעי (דאסור משום דמחזי כמבשל).

[323] והיינו לומר שכל איסור החזרה סמוך לחשכה הוא הוא רק באינו גרוף, משום שמא יחתה. אבל אם הוא גרוף, ונטל והניח על גבי קרקע, שאיסורו הוא משום "נראה כמבשל", בזה אין לאסור סמוך לחשכה, שמותר לבשל בו.

[324] "לחד לישנא ... אם הניח על גבי קרקע אף על פי שדעתו להחזיר אסור. ואפילו בערב שבת נמי אסור להחזיר".

[325] "הניחן על גבי קרקע אסור ... אבל מבעוד יום מחזירין בכל ענין".

[326] ס"ב (דינו כמו בשבת עצמו). וכן דייק בעולת שבת (ומ"ש דינו כמו בשבת עצמו וכו', פירוש לענין דאסור להחזיר אם הניח על גבי קרקע).

[327] פ"ג עט, ד (צ"ע אם מותר להניח הקדרה לכתחלה על גבי גרופה וקטומה סמוך לחשיכה, דדילמא לא שרינן אפילו מבעוד יום אלא להחזיר, אבל להניח לכתחלה לא. ולשון חזרה משמע הכי, שכבר היתה שם ורוצה להחזירה. ועוד מבעוד יום דומיא דשבת, ובשבת אסור).

[328] שכל הסברא לאסור בחי משום שנראה כמבשל, הוא רק לדעת הר"ן הנ"ל.

[329] כמבואר בר"ן (טו, ב) ד"ה בית שמאי, וכדלעיל (הערה 174).

[330] כמבואר בר"ן (יז, ב) ד"ה ומיהו, וכדלעיל (הערה 138).

[331] כמבואר בפנים סי"ט (המנהג להקל עוד ... שיש אומרים שלא הצריכו חכמים שיהיה דעתו להחזירה ועודה בידו, אלא בשנטלה מהכירה מבעוד יום ובא להחזירה בשבת ... ומכל מקום ... טוב להחמיר).

[332] שבחי מותר להחזיר סמוך לחשכה (בכל גווני) לדברי הכל.

[333] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"ד נתבאר, ש"אם עבר והחזיר בשבת למקום שאסור להחזיר (שם לדברי הכל) ... אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו".

משא"כ אם יש דעה המתרת אף לכתחלה, כדלקמן סי' רנד ס"ג (מותר בדיעבד ... לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה ... יש להתיר בדיעבד, לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה). ומקורו מדברי המ"א שם סקי"א (שרי בדיעבד, מאחר דיש מתירין לכתחלה).

אמנם כאן כתב המ"א סקל"ז (ומיהו יש לומר, דאם לא חממו העכו"ם על גבי האש או הכירה ממש, דיש להקל, מאחר שגדולי פוסקים מתירין אפילו לישראל לעשותו). הרי שלא התיר בדיעבד מטעם זה, אלא כשעשה כן הנכרי.

ועל זה מבאר כאן, שאפשר התיר המ"א מטעם זה באחד משני האופנים:

(א) כשהחזיר ישראל באופן שהוא רק איסור דרבנן, ויש דעה המתרת אף לכתחלה.

(ב) כשהחזיר נכרי באופן שהוא איסור דאורייתא, ויש דעה המתרת אף לכתחלה.

משא"כ כשהחזיר ישראל באופן שלדעת האוסרים עבר הישראל אדאורייתא, אסור אף בדיעבד.

רנ"ד סוף ס"ק י"א משמע שאף בישראל יש להקל דומיא דהתם, אף שיש לחלק ביניהם, דהתם[334] קעבר אדרבנן[335] והכא אדאורייתא[336] כמבואר מלשונו[337]. וצ"ע לדינא[338]:

(י) מה שמותר כו'. אף[339] שהמג"א למדה לכאורה מס"ג בשו"ע[340], והתם לא שרי אלא

ומסיים "וצ"ע לדינא". ונתבאר לעיל (הערה 204).

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' כט. נימוקי שבת ע' שעא. כנישתא דבי רב ע' שמג.

[334] בסי' רנד.

[335] ולכן הקיל גם על ידי ישראל.

[336] ולכן אוסר בישראל, אף באופן שיש המתירים אף לכתחלה.

[337] של המ"א סקל"ז (דאסור לחממו מדאורייתא).

וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' ל העי' 18. קובץ אהלי שם ה' ע' קכח הערה 20. קיצור הלכות משו"ע אדה"ז מילואים ע' לו הערה 16. שבת כהלכה פ"ג ביאורים ב.

[338] וכן בפנים סכ"ה הכניס תיבות אלו במוסגר – לשני הצדדים (ואפילו אם צוה את הנכרי ... אפילו הישראל בעצמו ... לישראל ... שלא לאסור מעשה הנכרי אפילו צוהו ישראל). וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

והיינו שיש להסתפק אם יש להתיר מטעם זה אף בנידון דידן, שלדעת האוסרים עבר הישראל אדאורייתא.

או אפשר שהספק הוא בזה גופא, אם באמת קיי"ל שכשנצטנן לגמרי אסור מדאורייתא (ראה לקמן סי' שיח ס"ט, ובהערות שם).

אמנם לקמן סי' שיח ס"ט (אבל אם נצטנן לגמרי, נוהגין כסברא הראשונה אפילו לענין דיעבד, כמו שנתבאר בסימן רנ"ג). הרי מסיק שם בפשיטות לאסור אף בדיעבד, כיון שלדעת האוסרים עבר הישראל אדאורייתא.

[339] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"ו הובאו שלוש הלכות:

(א) ליתן קדרת התבשיל על קדרה ריקנית, הרי זה כגרופה וקטומה, וכנפסק בשו"ע ס"ג (שאין לחוש בה שמא יחתה, אבל לא יסירה מידו, שלא יהי' נראה כמבשל). וראה לעיל (הערה 213).

(ב) ליתן התבשיל על קדרת חמין, אין חוששים לשמא יחתה, ואף אם הניחו על גבי קרקע, אינו נראה כמבשל, וכנפסק בשו"ע ס"ה.

(ג) ליתן בתנור על המעזיבה, אין דרך בישול בכך. אבל יש מצריכים לתת דבר תחת הקדרה להיכר שלא יחתה. וכן עיקר. וכמבואר במגן אברהם.

ואף שבתחלת דברי המ"א נראה שעל המעזיבה דינו כעל קדרה ריקנית. מכל מקום נראה בסוף דבריו שגם על קדירה ריקנית דינו כעל גבי קדרת חמין.

ואף שנתפרש בשו"ע שעל קדירה ריקנית דינו כגרופה וקטומה. אפשר שתלוי בשתי הדעות בסי' שיח, אם התירו על גבי קדרה אף בלח, או רק ביבש. והמסקנא היא להתיר אף בלח.

*

ואיך שיהי', הנה בדעת המ"א בעצמו יש לפרש בג' אופנים:

(א) גם תוך קדרה ריקנית, וגם על גבי המעזיבה, דינם כעל גבי קדרת חמין.

(ב) תוך קדרה ריקנית דינו כגרופה וקטומה, ועל גבי המעזיבה דינו כעל גבי קדרת חמין.

(ג) גם על גבי קדרה ריקנית דינו כגרופה וקטומה, ועל גבי המעזיבה דינו כעל גבי קדרת חמין.

*

כל זה – לדעת המ"א. אמנם נפסק בפנים סכ"ו:

(א) תוך קדרה ריקנית "הרי זה כגרופה וקטומה".

(ב) על גבי המעזיבה, בלי דבר המפסיק תחת הקדרה, אסור.

(ג) על גבי המעזיבה, ודבר המפסיק תחת הקדרה, דינו כעל גבי קדרת חמין.

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' לא. נימוקי שבת ע' שעה. כנישתא דבי רב ע' שמו.

[340] שעל האמור בשו"ע שם (המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו, וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה, ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית, ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע, ושתהיה רותחת), כתב המ"א ס"ק לא (ואם כן יש לומר שעל גבי תנורים שלנו שרי ליתן אפילו האש בתוך התנור, כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש). והיינו שדין המעזיבה (אפילו לדעת המתירים), כדין קדרה ריקנית, שלא הותר להחזירה אלא כשעודה בידו.

בתנאים המבוארים גבי חזרה שעודה בידו ושתהיה רותחת, אף לרמ"א[341] אם נטלה מבעוד יום.

מכל מקום[342] ממה שכתב המג"א, וכן משמע בסי' שי"ח ס"ח וסט"ו[343], מבואר דאפילו תבשיל קר שרי, דבהכי מיירי התם[344], ואם כן הוא הדין להניחה על גבי קרקע, דלא מיתסר אלא משום שמושיב לכתחלה בשבת[345], והתם[346] שרי אפילו לכתחלה[347].

וכן כתב המג"א בהדיא סוף סי' רנ"ט[348] דאפילו תבשיל קר שרי בדבר המפסיק, ומשמע אפילו לכתחלה, מדלא הצריך שיסירו מהכירה משחשכה. וגם בלאו הכי, כיון שנצטנן לגמרי, הרי זה כמושיב בתחלה, כמו שכתב המג"א בסקל"ו[349]. והוא הדין לסלקא דעתך השתא אפילו בלא דבר המפסיק[350].

ולהכי הזכיר כאן המג"א מגיד משנה פכ"ב[351], להודיענו דדמי למה שכתב המגיד משנה

---

[341] ס"ב (ויש אומרים דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום, ולא החזירו עד שחשכה. אבל אם לקחו משם משחשכה, אפילו הניחו על גבי קרקע מותר), וס"ג (כבר נתבאר שנוהגים להקל אף אם נתנה על גבי קרקע).

עדיין אינה דומה לדין קדרת חמין המפסקת, שנתבאר בשו"ע ס"ה (מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו), דהיינו בכל אופן, אף "אם נטלה מבעוד יום".

[342] עתה מבאר לאידך גיסא, שמדברי המ"א מבואר (לפי דעת המתירים), שהן המעזיבה והן הקדרה ריקנית, יש להן דין קדרה הטמונה על גבי הגחלים, שמותר להניח עליה בכל אופן, אף אם הניחה בקרקע והיא צוננת; דלא כמבואר בשו"ע ס"ג. ומביא על זה ג' הוכחות מדברי המ"א.

[343] שהרי על היתר קדירה ריקנית כתב "וכן משמע סי' שיח ס"[ח]". שהוא האמור שם לענין קדרת חמין המפסקת (כל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון שיבש, מותר להניחו על גבי מיחם שעל גבי האש).

ועל סברת היתר המעזיבה כתב "וכן משמע סי' שי"ח סט"ו", שהוא האמור שם לענין כנגד המדורה (דבר שנתבשל כל צרכו והוא יבש שאין בו מרק, מותר להניחו כנגד המדורה).

שבשניהם מיירי שמותר אפילו תבשיל קר שהניח על גבי קרקע.

[344] וכדלקמן שם סט"ז (מיחם שעל גבי האש, מותר ליתן עליהן בשבת כל דבר שאין בו משום בישול, כגון תבשיל יבש, אפילו הוא צונן לגמרי), וסכ"ד (כל דבר שאין בו משום בישול, מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה ... אפילו נצטנן לגמרי, אלא שהוא דבר האפוי או צלוי).

[345] כדלעיל סי"ד (אם הסירה מידו פעם אחת ... בטלה לה שהייה הראשונה, וכשרוצה להחזירה הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה ... הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת).

[346] בסי' שיח שם ושם.

[347] היינו אפילו להושיב עליה בתחלה, ולא רק להחזיר כשעודה בידו ורותחת.

זוהי ההוכחה הראשונה שהמ"א מתיר (לפי סברה זו) במעזיבה ובקדירה ריקנית בכל אופן, אפילו הסירה מידו והיא צוננת.

[348] "ואם נתן לבנה או דבר אחר על התנור, נותן הקדירה עליה ... ודבר שאין בו רוטב, אפילו קר כחם דמי".

[349] "אם נצטנן, דהוה ליה כמניח לכירה לכתחלה בשבת, דאסור, דלא התירו אלא חזרה".

[350] כן נראה ממ"ש המ"א בסקל"א (יש לומר שעל גבי תנורים שלנו שרי ליתן אפילו האש בתוך התנור, כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש ... ובמהרי"ל כתוב ... משמע דסבירא להו דבעינן שיניח שום דבר עמה להיכרא). שמזה מובן שדין מעזיבה בלא דבר המפסיק לסלקא דעתך, שוה לדין מעזיבה עם דבר המפסיק למסקנא. וכשם שמעזיבה עם דבר המספיק, מותר למסקנא אפילו נצטנן לגמרי, כן המעזיבה בלא דבר המפסיק, מותר לסלקא דעתך אפילו נצטנן לגמרי.

זוהי ההוכחה השנית שהמ"א מתיר (לפי סברה זו) במעזיבה ובקדירה ריקנית בכל אופן, אפילו הסירה מידו והיא צוננת.

[351] על היתר קדירה ריקנית, מבאר המ"א (דהוה ליה כירה כגרופה וקטומה, שהרי הקדירה סותמת את פי הכירה (הגהות מרדכי. מ"מ פכ"ב)).

והוא מ"ש בהגהות מרדכי פ"ג פ, רע"א (להניח קדרה ריקנית על פי הכירה, והוה ליה כירה כגרופה וקטומה). ומ"ש במ"מ פכ"ב ה"ד (וכתב הרשב"א ז"ל ואם יש קדרה נתונה על האש, מותר לחמם על גביה תבשיל שנתבשל כל צרכו מערב שבת, שכיון שהקדרה מפסקת, הרי זה כמחמם כנגד המדורה, ומותר).

שהעתיק המג"א בסקל"ג, דאפילו לכתחלה שרי התם.

והא דהכא בס"ג[352] בשו"ע לא התיר אלא חזרה. יש לומר[353] כמו שכתב המג"א סי' שי"ח סקכ"ו[354], לחלק בין תבשיל חם שיש בו רוטב, לצלי, דהיינו שאין בו רוטב, אע"פ שנצטנן לגמרי, דבהכי מיירי התם בס"ח והכא בס"ה.

(דמהכא הקשה המג"א[355], וטעות סופר נפל שם, וצ"ל בסימן רנ"ג ס"ה, דעל ס"ג לא תירץ כלום, ועוד דמס"ג לא קשיא מידי, שלא התיר אלא בתנאי החזרה, ושם בס"ז לא מיירי כלל בחזרה, עיין שם במג"א סקכ"ד[356].

ואפשר לקיים הגירסא ולומר דראייתו מס"ג אינה אלא להוכיח דהוה כגרופה[357], ואם כן אמאי אסר בס"ז[358]. דאין לומר משום דמניחו לכתחלה[359], דהא בס"ח[360] הכריע להקל

והנה מה שהביא המ"א מהגהות מרדכי מובן, שהרי מדבר בקדרה ריקנית המפסקת. משא"כ המגיד משנה מיירי בקדרת חמין המפסקת, שבזה נתבאר שמותר אפילו להושיב עליה בתחלה, ואם כן מדוע הביאו המ"א כאן?

ואף שכבר נתבאר לעיל (הערה 214), שטעם "קדרה מפסקת", מועיל רק לבטל החשש שמא יחתה (ולא החשש של נראה כמבשל).

מכל מקום, מזה שהביא כאן את דין קדרה המפסקת, נראה שדין הקדרה הריקנית המפסקת, דומה לדין קדרת חמין המפסקת, שבשניהם מותר להושיב בתחלה, אפילו הסירה מידו ונצטננה.

זוהי ההוכחה השלישית שהמ"א מתיר (לפי סברה זו) במעזיבה ובקדירה ריקנית בכל אופן, אפילו הסירה מידו והיא צוננת.

[352] אחר שנתבארה דעת המ"א (לפי סברה זו), שהן הקדרה ריקנית והן המעזיבה, יש להן דין קדרה הטמונה על גבי הגחלים, שמותר להניח עליה בתחלה, אף אם הניחה בקרקע והיא צוננת.

בא לבאר פירוש המ"א בדברי השו"ע ס"ג (המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו ... ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית, ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע, ושתהיה רותחת).

[353] שהרי מדברי המ"א לא נראה שחולק על השו"ע, אלא שמפרש בשו"ע דהכא מיירי בתבשיל שיש בו רוטב, שיש אוסרים אף בקדירת חמין המפסקת. ובאמת לכל הדעות אין הפרש בין קדרה ריקנית לבין קדרת חמין.

[354] על הנפסק בשו"ע סי' שיח ס"ז (יש מפרשים דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם על גבי קדירה הטמונה, אפילו כלי התחתון על האש שרי. ויש מפרשים שאם כלי התחתון על האש, לעולם אסור), ולא הכריע.

ואילו כאן ס"ה (מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן, לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך).

וכן הכריע בסי' שיח ס"ח (להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו על גבי מיחם שעל האש, יש אומרים ... כגון שיבש, מותר ... ויש אומרים דהוי כמניח על גבי כירה לכתחלה ואסור ... וראשון נראה עיקר).

כתב על זה המ"א שם (וצ"ע למה לא הכריע הרב"י בס"ז להתיר, דהא הוא בעצמו לא כתב כן בסי' רנ"ג ס"[ה]. ויש לומר דוקא צלי מותר ליתנו לכתחלה על גבי כירה גרופה, אבל מבושל אסור ליתנו על גבי [קדירה דעדיף מ]כירה, אפילו הוא חם שאין בו משום בישול, דגזרינן שמא יתן עליו כשהוא קר).

והיינו שהמ"א מבאר דהכא בס"ה ולקמן שם ס"ח, מיירי ביבש, ולכן הכריע להיתר. משא"כ התם בסי' שיח ס"ז והכא בס"ג, מיירי בתבשיל שיש בו רוטב, ובו לא הכריע, "דגזרינן שמא יתן עליו כשהוא קר".

[355] בדפוסים שלנו במ"א שם (צ"ע למה לא הכריע הרב ב"י בס"ז להתיר, דהא הוא בעצמו לא כתב כן בסי' רנג ס"ג). ונתבאר לעיל שהנכון הוא "בסימן רנ"ג ס"ה". וכן הגיה בלבושי שרד שם "בסימן רנ"ג ס"ה ... כצ"ל).

ואין לומר שהמ"א מקשה ממה שהתיר בס"ג להחזיר בתנאי חזרה.

שאם כן לא קשיא מידי, שהרי בסי' שיח ס"ז לא הובאה דעת האוסרים חזרה, רק דעת האוסרים להושיב בתחלה בשבת.

ואם בכל אופן הקשה כן; הרי לא תירץ כלום, שהרי בס"ג לא מיירי בצלי, אלא בתבשיל (המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו). ורק בס"ה מיירי בצלי (כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן, לחממן).

[356] על דעה האוסרת בס"ז, כתב המ"א (ואם כן לפמ"ש סי' רנ"ג ס"ב, אם נטלו מעל גבי כירה משחשיכה, שרי ליתנו על גבי קדירה עיי"ש). והיינו שכל המחלוקת שם היא לענין להושיב בתחלה בשבת, אבל כולם מודים שמותר להחזיר, בתנאי החזרה בשבת.

[357] שקדרה ריקנית המפסקת נחשבת כגרופה.

[358] מדוע לא נתיר מטעם זה בסי' שיח ס"ז, אף דמיירי בקדרה המפסקת.

בזה. אבל לענין גרופה אפשר דאין ראייה מס"ח, דבתבשיל קר לחממו שאינו ראוי להתבשל שם, שהרי אין בו רוטב והוא קר[361], אין לחוש לחיתוי, שאף בלא חיתוי יתחמם, אבל בתבשיל חם שיש בו רוטב, חיישינן שיחתה להוסיף בבישולו. ועל זה תירץ לחלק לענין לכתחלה בין ס"ח לס"ז וסי' רנ"ג ס"ג[362]. אלא דלפי זה לשון צלי אינו מדוקדק, דבס"ח מיירי בתבשיל, אבל כאן בס"ה מיירי באפוי[363], ונקרא צלי[364]).

ואיך שיהיה[365], מכל מקום, לפי מה שהעלה המג"א שם[366] להקל בין בתבשיל קר בין בתבשיל חם, אם כן הוא הדין על גבי מעזיבה המפסקת, או דבר אחר המפסיק על גבי תנור, וכמשמעות דבריו בסוף סי' רנ"ט[367].

דאף[368] אם תימצי לומר שאף לפי מסקנת המג"א שם בסי' שי"ח, אפילו הכי בס"ג לא

---

[359] שטעם האיסור בסי' שיח ס"ז, הוא כיון שאסור להניח בתחלה בשבת.

[360] בסי' שיח ס"ח הכריע כדעה המתרת להניח בתחלה בשבת כשיש קדרה המפסקת.

[361] שבלא רוטב אינו יכול להתבשל, אלא להתחמם, ובזה אין לחוש לחיתוי.

[362] דבסי' שיח ס"ח מיירי בצלי, היינו תבשיל יבש שאין בו רוטב, ולכן מותר להניחו לכתחילה, משא"כ בס"ז, וכן בסי' רנג ס"ג מדובר בתבשיל לח אפילו חם, ולכן צריך תנאי חזרה. וראה עוד בקובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' לט.

[363] בפאדי"ש.

[364] ולכן מסתבר יותר לומר שיש ט"ס במ"א, והקושיא היא מסי' רנג ס"ה. וראה שבת כהלכה פ"ג ביאורים יט.

[365] עד כאן נתבארה דעת השו"ע, לפי פירוש המ"א, שאינו מתיר בהפסק קדרת חמין אלא ביבש (אף צונן), ולא בתבשיל שיש בו רוטב (אף חם).

עתה בא לבאר דעת המ"א בעצמו, שאינו מחלק בזה, ומתיר אף בתבשיל חם שיש בו רוטב (כל זמן שאין בו איסור בישול אחר בישול).

וכשם שמתיר בלח חם, בהפסק קדרת חמין, כן הוא מתיר בלח חם, אף במעזיבה המפסקת (לפי הסברה המתרת), ובדבר המפסיק שעל גבי המעזיבה (לדברי הכל).

ולכן נפסק כן בפנים סכ"ו (מותר ליתן תבשיל בשבת על פי קדרת חמין ... ואפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי, אלא שהוא בענין שאין בו משום בישול, כגון שאין בו מרק), ולקמן סי' שיח סט"ז (מיחם שעל גבי האש, מותר ליתן עליהן בשבת כל דבר שאין בו משום בישול, כגון תבשיל יבש אפילו הוא צונן לגמרי, או תבשיל לח שלא נצטנן לגמרי).

וכן לענין מעזיבה (לסברה המתרת) נפסק בפנים סכ"ו (ולפי זה יש לומר בתנור שלנו שיש עליו מעזיבה ... מותר ליתן על גביו בשבת ... כל מה שמותר ליתן על פי קדרה הטמונה על גבי הגחלים). היינו אף בלח חם.

וכן לסברה האוסרת במעזיבה, מתירים עכ"פ כשמניח איזה דבר על המעזיבה, כדלקמן סוס"י רנט ד"ה ומותר (תבשיל חם ... צריך ליתן לבינה או דבר אחר תחת הקדרה על התנור), היינו אף שיש בו רוטב, ואין גוזרים "שמא יתן עליו כשהוא קר".

[366] אחר שביאר המ"א שם (סי' שיח סקכ"ו) את דעת השו"ע לחלק בין יבש ללח "אפילו הוא חם, שאין בו משום בישול, דגזרינן שמא יתן עליו כשהוא קר".

מסיק המ"א להיתר בכל אופן (ומכל מקום יש להקל, דמשמע במ"מ, דכיון דהקדירה מפסקת, עדיף מכירה גרופה, ושרי ליתן עליה תבשיל חם).

וכן הוא לקמן סי' רנח בקונטרס אחרון בסופו (שכתב המג"א עצמו שם ... בס"ק כ"ו, דאף במיחם על גבי מיחם שיש תבשיל ורוטב בהעליון ... נקטינן נמי כדברי המיקל, עיין במה שנתבאר בסי' רנ"ג).

[367] "ואם נתן לבנה או דבר אחר על התנור, נותן הקדירה עליה ... ודבר שאין בו רוטב, אפילו קר כחם דמי", הרי שהתיר בין ביש בו רוטב ובין באין בו רוטב.

[368] עתה בא לבאר, שאף שמוכח מכל הנ"ל שדף שעל גבי מעזיבה דינו כעל גבי קדרת חמין, מכל מקום אפשר שקדרה ריקנית דינה כגרופה וקטומה. ומבאר בשני אופנים:

(א) תוך קדרה ריקנית דינו כגרופה וקטומה, ועל גבי המעזיבה דינו כעל גבי קדרת חמין.

(ב) גם על גבי קדרה ריקנית דינו כגרופה וקטומה, ועל גבי המעזיבה דינו כעל גבי קדרת חמין.

שרי אלא בתנאי חזרה[369], משום דתוך הקדרה הריקנית גרע טפי מעל גבי קדרה הטמונה, או על גבי המיחם שעל האש[370], ולא מהני הקדירה הריקנית אלא לענין דהוה ליה כגרופה, אבל לא לענין להושיב בתחלה. מכל מקום על גבי התנור ודאי דפשיטא דדמי טפי לעל גבי המיחם, מדדמי לתוך הקדרה הריקנית.

ואף אם תימצי לומר דהא דגרע טפי בקדירה ריקנית היינו משום שהיא ככירה, שהכירה הוא מקום הראוי לבישול בתחלה[371], ואיסור הושבה בתחלה הוא משום שנראה כמבשל לכתחלה[372] כמ"ש רז"ה[373] ור"ן[374]. מכל מקום על גבי תנור[375] פשיטא דאינו מקום הראוי לבישול כלל בתחלה, ודמי ממש למיחם שעל האש.

אם לא משום הכירא, כמו שכתב המג"א[376]:

(יא) ואפילו לכתחלה כו'. כן[377] משמע בהדיא במג"א[378], שלא אסר אלא להישראל עצמו

---

[369] לעיל בתחלת הקונטרס אחרון נתבארו ב' אופנים בדעת המ"א, אם הפסק קדרה ריקנית, וגם הפסק מעזיבה, דינם כהפסק קדרת חמין שמותר להניח עליה בכל אופן, או רק ככירה גרופה וקטומה שיש לה כל תנאי חזרה.

ואם נפרש שדין הפסק קדרה ריקנית ככירה גרופה וקטומה, דלא שרי אלא בתנאי חזרה, כן יהי' לכאורה גם דין הפסק המעזיבה, דלא שרי אלא בתנאי חזרה. ושוב אין ללמוד ממסקנת המ"א להתיר בזה אף בלח וחם, לא לענין מעזיבה ולא לענין דף שעל המעזיבה.

מכל מקום נראה, שגם לפי זה יש לחלק (אף לדעת המ"א), בין הפסק קדרה ריקנית שיש לה כל תנאי חזרה, לבין מעזיבה (לפי סברה זו) שמותר בכל אופן. ואם כן יש ללמוד מדין הפסק קדרת חמין לדין המעזיבה, להתיר אף בלח וחם.

*

יש שפירשו דמיירי כאן לפי דעת השו"ע, לבאר טעמי החילוק בין ס"ג לס"ה.

אמנם מתוכן הדברים נראה שמדבר כאן "לפי מסקנת המ"א", שאפשר גם הוא מודה שיש הפרש בין מעזיבה לבין הפסק קדרה ריקנית, שבזה "לא שרי אלא בתנאי חזרה".

וכן נפסק בפנים סכ"ו, שדין הפסק קדרה ריקנית ככירה גרופה וקטומה, ודין מעזיבה (לסברה הראשונה) כהפסק קדרת חמין (ראה לעיל הערה 213).

וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' מא ואילך. נמוקי שבת. כנישתא דבי רב. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[370] כשני האופנים דלקמן סי' שיח סט"ז (אם הקדירה טמונה על גבי האש ... וכן מיחם שעל גבי האש, מותר ליתן עליהן בשבת). ונתבאר לעיל (הערה 215).

[371] שיש לקדירה ריקנית דין כירה כיון שמקום זה בכירה ראוי לבישול בתחלה. ולכן אסור (לא רק "תוך הקדרה הריקנית", אלא) אף על גבי הקדרה הריקנית.

והיינו שמ"ש בשו"ע ס"ג "יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה, ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית", פירושו שמניח את קדרת התבשיל על גבי הקדירה הריקנית, ולא בתוכה.

ולפי זה כאורה הי' אפשר לומר שאין לחלק בין קדרה ריקנית לבין המעזיבה, וכמבואר לעיל בתחלת הקונטרס אחרון, שלפום ריהטא נראה מדברי המ"א שדין שניהם שוה.

מכל מקום יש מקום לחלק בינם (אף לדעת המ"א), כיון שעל גבי המעזיבה אינו מקום הראוי לבישול כלל בתחלה, ואם כן יש ללמוד מדין הפסק קדרת חמין לדין המעזיבה, להתיר אף בלח וחם.

[372] כדלעיל סי"ד (כשמעמידה על הכירה שהוא מקום שדרך לבשל שם, הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת).

[373] טז, ב (משום דנראה כמבשל לכתחלה בשבת).

[374] יז, ב ד"ה לא שנו (דמחזי כמבשל לכתחלה), וד"ה בעי (דאסור משום דמחזי כמבשל).

[375] מעזיבה שעל התנור.

[376] כמסקנת המ"א, שהמעזיבה אינה "היכר", ולכן אסור להניח עליה אלא אם כן יש דבר המפסיק (דבעינן שיניח שום דבר עמה להיכרא).

שאז: (א) הדף שעל המעזיבה יש בו היכר שלא יבא לחתות. (ב) המעזיבה עצמה "אינו מקום הראוי לבישול כלל". ואינו נראה כמבשל. ולכן מותר להניח עליה בתחלה.

והיינו כאמור לעיל, בין אם "אין בו רוטב והוא קר" ובין "בתבשיל חם שיש בו רוטב".

[377] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

משום פסיק רישיה, ובנכרי לא מחמרינן משום פסיק רישיה[379].

ואף שכתב המג"א סוף סי' רנ"ד[380] דחיישינן שמא יחתה היכא דקבעי להו להדחת כלים, ובכל דבר דאיכא למיחש לחיתוי אף על ידי נכרי אסור, כמשמעות לשון כללו של

בפנים סכ"ט נתבאר:

(א) אם הנכרי מסיק את התנור בשבת כדי לחמם את הבית (שהוא מותר במקום הקור), ובתוך התנור בנויה קדרה, והנכרי ממלאה מים קודם היסק כדי שלא תתבקע (שגם זה מותר), מותר להשתשמש במים שהוחמו (כמבואר במ"א ס"ק מא).

(ב) אפילו לכתחלה מותר לומר לנכרי שיתן מים בקדרה קודם שיסיק התנור, שהרי אין נותנים מים בקדרה אלא כדי שלא תבקע הקדרה. ומבאר כאן, שיש ללמוד זאת מהמבואר במ"א שם "אבל ישראל אסור ליתן המים אפילו קודם שהסיקו", "משמע בהדיא במג"א, שלא אסר אלא להישראל עצמו משום פסיק רישיה, ובנכרי לא מחמרינן משום פסיק רישיה".

(ג) אבל אם חפץ הישראל במים שיתחממו כדי להדיח בהם כלים, אסור לומר לנכרי שיתנם לקדרה.

ומבאר כאן, שיש ללמוד זאת מהמבואר במ"א סי' רנד "אסור ליתן מים לתוך הקדירות שבתנורים, אע"ג דמתכוין שלא יבקע הקדירה, מכל מקום הא קבעי ליה להדחה, וחיישינן שמא יחתה", הרי שכשחפץ להדיח בהם כלים חיישינן שמא יחתה. והרי מבואר ברמ"א כאן "וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לגוי לעשותו".

ואפשר שיש מקום להתיר גם בזה, כי "יש לומר דבסוף סי' רנ"ד מיירי אחר שהוסק, אבל קודם שהוסק אין חוששים כל כך שמא יחתה אחר כך". ומכל שכן שמותר לומר לנכרי ליתן המים לקדרה קודם שהוסק.

אמנם מוכח מדברי המ"א, שגם קודם שהוסק יש לאסור כשהישראל מושיב.

ומכל מקום אפשר יש מקום להתיר כאן, מטעם שאף שאסור לישראל ליתן המים בקדרה קודם שהוסק התנור (לא רק במקום שיש בו משום בישול, אלא אף) משום שמא יחתה, "אפילו הכי שרי לומר לנכרי אף בשבת". ואף שכתב הרמ"א ש"כל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לגוי לעשותו". מכל מקום "בגוונא דאין לאסור משום מבשל ממש ... גם משום חיתוי אין לאסור ... שאין סברא כלל לאסור בכהאי גוונא דבבישול גמור שרי".

אמנם מדברי המ"א נראה שגם כשהישראל ממלא הקדרות מים קודם היסק הנכרי, אין לאסור אלא "משום פסיק רישיה, ולא משום שמא יחתה". ואפשר שלא רצה להזכיר באיסורו אלא מה ש"אסור לדברי הכל", ולא מה "שיש מקום לבעל דין לחלוק".

ולפי זה אין הוכחה מדברי המ"א להתיר לומר לנכרי למלאות הקדרות מים לפני שהנכרי מסיק את התנור. וכן נפסק בפנים (ומכל מקום אם הישראל חפץ באותן המים שיתחממו להדיח בהם כלים, אסור לומר לנכרי שיתנם לקדרה).

ומכל מקום הכניס איסור זה בין חצאי עיגול, וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

לתוכנו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' מו. נימוקי שבת ע' שפט. כנישתא דבי רב ע' שס.

[378] ס"ק מא (אבל ישראל אסור ליתן המים, אפילו קודם שהסיקו, דהוי פסיק רישיה).

שמזה למדים שרק הישראל אסור לו ליתן המים בקדרה שבתנור, אבל מותר לומר לנכרי ליתן המים, ואין חוששים בו לא משום שמא יחתה ולא משום פסיק רישיה (בישול).

ובתחלה רוצה לבאר כאן, שיש להתיר אף "אם הישראל חפץ באותן המים שיתחממו להדיח בהם כלים", ש"כן משמע בהדיא במג"א".

אמנם אחרי כל מה שדן בדברי המג"א, נראה שאין להוכיח כן מדבריו. ולכן נפסק בפנים (במוסגר), ש"אם הישראל חפץ באותן המים שיתחממו להדיח בהם כלים, אסור לומר לנכרי שיתנם לקדרה".

[379] כמבואר במ"א שם (ואף על גב דהוי פסיק רישיה לגבי התבשיל, מכל מקום באמירה לעכו"ם לא קפדינן כולי האי).

וכן הוא בפנים סכ"ח (ואף שהוא פסיק רישיה ולא ימות, אין בזה איסור באמירה לנכרי).

[380] סקכ"ו (אסור ליתן מים לתוך הקדירות שבתנורים, אע"ג דמתכוין שלא יבקע הקדירה, מכל מקום הא קבעי ליה להדחה, וחיישינן שמא יחתה).

וכן הוא לקמן סי' רנד סט"ו (אסור ליתן מים סמוך לחשכה לתוך קדרה הקבועה בתוך תנור בית החורף, אלא אם כן יש שהות שיוכלו להתחמם חצי חימומם מבעוד יום. שאף שכוונתו שלא תבקע הקדרה, מכל מקום כיון שחפץ גם כן במים הללו שיתחממו כדי להדיח בהם כלים בשבת כמו שדרך הוא להדיח בהם, יש לחוש שמא יחתה בגחלים).

רמ"א[381].

יש לומר דבסוף סי' רנ"ד מיירי אחר שהוסק, אבל קודם שהוסק אין חוששים כל כך שמא יחתה אחר כך[382]. שהרי נהגו להקל מהאי טעמא בעל גבי התנור, וכמו שכתב המג"א סוף סי' זה[383]. ואף שמלשונו[384] משמע שסומכין על זה שיש לומר דהמעזיבה מפסקת. מכל מקום גם כאן יש לומר דדמי לתוך הקכלי"ן[385] שכתב המג"א סוף סי' רנ"ט[386] דמהני דבר המפסיק, אם כן קודם שהוסק שרי למנהג העולם[387] אף בלא דבר המפסיק.

ומיהו זה דוחק[388], דעל כרחך מדלא נתן לתוך הקכלי"ן והקדירה דין סמיכה, מכלל דמיירי בכהאי גוונא שהם בולטין על הגחלים[389]. ואם כן כשנותן במים בקדרה הרי זה כשופת קדרה על גבי כירה ממש, שאין דבר מפסיק בין גחלים לקדירה, דמאי שנא קדרה

---

[381] כאן סעיף ה (וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לגוי לעשותו). ומ"לשון כללו של הרמ"א", שכתב "וכל הדברים", נראה שגם זה "על ידי נכרי אסור".

[382] והיינו שהישראל הסיק את התנור מבעוד יום, וקודם שחשכה נתן את המים לתוך הקדרה שבתנור. אבל אם נתן את המים לקדרה שבתנור לפני שהסיק את התנור, אין חוששים לשמא יחתה.

סברה זו, לענין בדיעבד בשוגג, נזכרת לקמן שם במוסגר (ומכל מקום אם נתנם שם קודם שהוסק התנור, אפשר שיש להקל אם היה שוגג).

וכן מסיק כאן בהמשך הקונטרס אחרון (ומהאי טעמא אפשר להקל בדיעבד כמ"ש בפנים בסוף סי' רנ"ד).

אבל כאן רוצה לומר, שאפשר מטעם זה יהי' מותר לעשות כן אף לכתחלה.

[383] ס"ק מג (משמע מלשון רמ"א, דאפילו ליתן עליו קודם היסק אסור, כיון דלבסוף יהי' בתוכו אש גזרינן שמא יחתה בגחלים. ומיהו העולם נוהגין היתר בזה).

[384] שהוסיף המ"א שם (ועיין מה שכתבתי ס"ג דיש להם על מה שיסמכו). והוא מה שכתב במ"א ס"ק לא (יש לומר שעל גבי תנורים שלנו שרי ליתן אפילו האש בתוך התנור, כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש). ואף שנתבאר שם (ולעיל בסמוך) דלא קיי"ל כן, מכל מקום יש לצרף סברה זו להתיר ליתן על גבי המעזיבה קודם שהוסק התנור.

הרי שלדעתו אין לסמוך על סברה זו (שנותן קודם שהוסק), אלא בצירוף סברה אחרת להתיר.

[385] הקכלי"ן הם כנראה המבואר לקמן סי' תנא סס"ה (כמו שעושין במקצת תנורי בית החורף, שמניחין חלל בין הקכלי"ן, ומקיפין אותו בקכלי"ן מג' רוחותיו, ועושין כיסוי מלמעלה על אותו חלל, ונעשה כתנור קטן).

[386] "והוא הדין לתוך הקכ"לין בעינן דבר המפסיק".

וכן הוא לקמן סוס"י רנט ד"ה ואם (והוא הדין לתוך הקכלי"ן צריך דבר המפסיק).

ואם כן יש לומר שגם "הקדרה הקבועה בתנור" דומה לעל גבי המעזיבה, ודומה לתוך הקכלי"ן, שמועיל בהם מה שנותן המים קודם שהוסק.

[387] שהובא בסקמ"ג (ומיהו העולם נוהגין היתר בזה), ובפנים סוף סכ"ו (קודם שהוסק התנור, נהגו להקל ליתן על גביו בלא הפסק).

[388] דוחק לומר שתוך הקדרה דינו כמו על גבי המעזיבה ותוך הקכלי"ן, אשר כשם שמועיל בהם דבר המפסיק, מועיל בהם גם מה שנותנים שם קודם שהוסק.

אלא בהכרח לומר, שאף שתוך הקכלי"ן יש לו דין של על גבי המעזיבה (כיון שתוך הקכלי"ן אינו על גבי הגחלים), מכל מקום תוך הקדרה יש לה דין של תוך התנור, כיון שהיא על גבי הגחלים וכן הוא דרך בישולם), ואם כן אין מועיל גם מה שנותנים בה קודם שהוסק.

[389] במ"א שם (לתוך הקכ"לין בעינן דבר המפסיק, אבל על גבי לבזבז שסביב התנור הוה ליה סמיכה ... ועל גבי קדירה הקבוע בתנור נמי דינא הכי, אבל לתת לתוכן קנקן עם משקין פשיטא דאסור). הרי שלא נתן דין סמיכה אלא על גבי לבזבז ועל גבי קדרה, ולא "לתוך הקכלי"ן והקדרה".

וכן הוא לקמן סוס"י רנט (וליתן על גבי קדרה הקבועה בתנור, דינה כאצל התנור. אבל אסור ליתן קנקן עם משקין לתוך המים שבקדרה ההיא).

אלא ודאי מיירי שהם קבועים בין כתלי התנור "שהם בולטין על הגחלים". וכן הוא לקמן סי' רנד סט"ו (ואע"פ שמותר לסמוך אצל תנור שאינו גרוף וקטום כמו שנתבאר בסי' רנ"ג. מכל מקום כיון שקדרה זו בולטת על הגחלים שבתנור, הרי זה כמשהה על גבי הגחלים ממש).

ואם כן מובן, שתוך הקדרה יש לה דין של תוך התנור. וכשם שאין מועיל בה דבר המפסיק, כן אין מועיל בזה מה שנתן המים קודם שהוסק.

זו משאר קדירות[390]. בשלמא על גבי התנור ותוך הקכלי"ן, אף אם גוף התבשיל נוגע בקרקעיתה[391], יש לומר דאין דרך בישול בכך, כמו שכתב המגיד משנה[392] לענין תבשיל על גבי קדירה, שמשם למד המג"א להקל על גבי התנור, עיין שם בסקל"א[393] ול"ג[394] ובסי' שי"ח ס"ק כ"ו[395], ובמה שנתבאר לעיל[396]. אבל במים שבקדרה זו, דרך בישולם הוא כן כל השנה, ולא דמי כלל לעל גבי תנור שנהגו להקל קודם שהוסק. ואפשר דהכי נמי אין להקל קודם שהוסק[397], משום גזירת חיתוי, אף בלא איסור בישול, כגון בערב שבת סמוך לחשכה[398].

ואפילו הכי[399] שרי לומר לנכרי אף בשבת, שהרי ליתן על גבי תנור בית החורף שאסר רמ"א לישראל אפילו קודם שהוסק[400], משום שמא יחתה, כמו שכתב המג"א סקמ"ג[401],

---

[390] שאף שהקדרה עצמה מפסקת בין הגחלים לתבשיל, מכל מקום חיישינן לשמא יחתה, כיון שאין דבר המפסיק בין הגחלים לקדרה.

[391] מכל מקום אינה על גבי הגחלים, שהרי דופני הקכלי"ן מקיפין את חללו מג' רוחותיו, ומפסיקים בינו לבין הגחלים.

[392] פכ"ב סוף ה"ד (וכתב הרשב"א ז"ל ואם יש קדרה נתונה על האש, מותר לחמם על גביה תבשיל שנתבשל כל צרכו מערב שבת, שכיון שהקדרה מפסקת, הרי זה כמחמם כנגד המדורה, ומותר). וברשב"א מ, ב סוד"ה מביא (מותר לתת על גבי קדירה בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנדיש וכיוצא בהן, כדי לחממן, ואפילו תהא היד סולדת בו, ואף על פי שהקדירה נתונה על גבי האש, לפי שאין דרך בישול בכך).

[393] "מ"מ פכ"ב ... ואם כן יש לומר שעל גבי תנורים שלנו שרי ליתן, אפילו האש בתוך התנור, כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש".

[394] "ומשום חיתוי נמי ליכא למיגזר, שאין דרך בישול בכך, לפי שהקדירה מפסקת (מ"מ פכ"ב)".

[395] "כיון שהקדירה מפסקת, לא דמי לכירה, דהתם הקדירה עומדת על גבי האש ממש (מ"מ פכ"ב)".

[396] בפנים סכ"ו (וכן מותר ליתן תבשיל בשבת על פי קדרת חמין ... ואין חוששין לחיתוי בגחלים, כיון שהקדרה מפסקת בין תבשיל זה להגחלים ... אינו נראה כמבשל לכתחלה, לפי שאין דרך בישול בכך), ובקונטרס אחרון סק"י (ולהכי הזכיר כאן המג"א מגיד משנה פכ"ב, להודיענו דדמי למה שכתב המגיד משנה שהעתיק המג"א בסקל"ג ... על גבי תנור פשיטא דאינו מקום הראוי לבישול כלל בתחלה, ודמי ממש למיחם שעל האש).

[397] ולפי זה אפשר שמה שנפסק בסי' רנד סט"ו שאסור שאסור ליתן מים סמוך לחשכה לתוך קדרה הקבועה בתוך תנור, היינו אפילו נותן קודם שהוסק.

וכן הוא לקמן שם במוסגר (ומכל מקום אם נתנם שם קודם שהוסק התנור, אפשר שיש להקל אם היה שוגג), והיינו שלא התיר בזה אלא בדיעבד, אם הי' שוגג.

[398] וטעם האיסור בזה אינו משום בישול, שהרי סמוך לחשכה אין לאסור משום בישול; אלא משום שמא יחתה בגחלים כדי לחמם המים להדיח בהם.

[399] אחר שנתבאר שאסור לישראל ליתן המים בקדרה אף קודם שהוסק התנור (לא רק במקום שיש בו משום בישול, אלא אף) משום שמא יחתה.

ואחר שהובא מהרמ"א, ש"כל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לגוי לעשותו".

עדיין יש מקום לפרש בדברי הרמ"א, ד"אפילו הכי שרי לומר לנכרי אף בשבת ... דכשהנכרי מושיב הקדרה, לא חיישינן שיחתה הישראל".

[400] סעיף ה (נוהגין שהגוים מוציאין הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן ומושיבין אותן אצל תנור בית החורף או עליו, ומבערת השפחה אחר כך התנור ההוא, ועל ידי זה הקדירות חוזרים ונרתחים. אבל על ידי ישראל, אסור בכה"ג. אבל אם הקדירות עדיין חמין, מותר להעמידן אצל תנור בית החורף).

והיינו שאם הישראל מעמידן, יש שני איסורים: (א) שגורם לבישול על ידי הנכרי. (ב) שמא יחתה. ולכן לא התירו אלא: (א) אם הקדרות עדיין חמין (שאין בהם בישול אחר בישול). (ב) אצל התנור (שאין חוששין בו שמא יחתה), אבל לא עליו (שמא יחתה).

ואילו כשאומר הישראל לנכרי להעמיד "עליו" ואחר כך מסיקו הנכרי, אין בזה איסור, כי: (א) בנכרי אין חוששים לבישול על ידי פסיק רישיה. (ב) כשהנכרי מעמיד אין חוששים לשמא יחתה.

ולכאורה איך יתאים זה עם המובא לעיל מהרמ"א "וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לגוי לעשותו"?

אלא ודאי הכא שאני שלא אסרו האמירה לנכרי מהטעם שיתבאר כאן.

ואפילו הכי התיר על ידי נכרי. אלא על כרחך צריך לומר דכשהנכרי מושיב הקדרה לא חיישינן שיחתה הישראל, אלא[402] דכיון שאסרו לישראל להושיב מאיזה טעם שיהיה החמירו בהושבה זו לעשותה כמלאכה גמורה של המבשל, ואסרוה גם על ידי נכרי כמבשל ממש, אבל בגוונא דאין לאסור משום מבשל ממש, כגון על ידי נכרי קודם שהוסק, גם משום חיתוי אין לאסור. ואם תימצי לומר דאף כשהנכרי מושיבה חיישינן שמא יחתה[403]. על כרחך צריך לומר לדעת רמ"א שאין סברא כלל לאסור בכהאי גוונא דבבישול גמור שרי[404].

והא[405] דהוצרך המג"א כאן[406] לאסור לישראל משום פסיק רישיה, ולא משום שמא יחתה[407]. היינו למיסר אפילו בכי האי גוונא דלא בעי להו להדחה[408].

אי נמי משום דמהאי טעמא אסור לדברי הכל[409], אבל בלאו הכי יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר דמשום הדחה גרידא לא אתי לחתויי[410], ולתרץ בסוף סי' רנ"ד כתירוץ

---

[401] "אבל עליו אסור כיון שאינו גרוף וקטום. ומשמע מלשון רמ"א דאפילו ליתן עליו קודם היסק אסור, כיון דלבסוף יהי' בתוכו אש, גזרינן שמא יחתה בגחלים".

[402] על כרחך צריך לומר דמה שכתב הרמ"א שם (וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לגוי לעשותו), היינו במקום שאסרו חכמים על הישראל להחזיר מטעם האמור בפנים סי"ד (כשמעמידה על הכירה שהוא מקום שדרך לבשל שם, הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת).

משא"כ כאן שכשאומר לנכרי ליתן המים בקדרה שבתנור לפני שהוסק, אינו נראה כמבשל. וגם אין חשש שמא יחתה אחרי שהנכרי מסיקו, "גם משום חיתוי אין לאסור".

[403] אף אם נאמר שהרמ"א אוסר לישראל לומר לנכרי ליתן על הכירה אף במקום שאין חשש בישול, כגון באופן שהנכרי נטלה מהכירה ולא הסירה מידו ומיד החזירה לכירה, שאז אינו נראה כמבשל, כדלעיל סי"ד (אם הסירה מידו פעם אחת ... כשמעמידה על הכירה שהוא מקום שהדרך לבשל שם הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת).

כיון שעכ"פ יש בזה חשש שמא יחתה, כדלעיל סט"ו (כירה שהוסקה בגפת ועצים ואינה גרופה וקטומה, שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין, גזירה שמא יחתה בגחלים).

מכל מקום אפשר לומר שכאן מודה הרמ"א שמותר לומר לנכרי ליתן מים בקדרה שבתנור קודם שמסיקו, "בכהאי גוונא דבבישול גמור שרי". והיינו שכיון שהתירו לו לומר לנכרי להסיק התנור לצורך חימום הבית, ולא איכפת לנו בפסיק רישיה של הנכרי, מה שעל ידי זה יתחממו המים שבקדירה, שוב "אין סברא כלל לאסור" האמירה לנכרי ליתן המים בקדרה שבתנור מגזירת שמא יחתה.

[404] כיון שהבישול על ידי הנכרי שרי, "שהרי אין כוונתו כלל לחמם המים, אלא לחמם הבית, שאין נותנים מים בקדרה אלא כדי שלא תבקע הקדרה", שוב אין לאסור אף מחשש שמא יחתה.

[405] אחר שנתבאר שאסור לישראל ליתן המים לקדרה קודם שהוסק, לא רק מטעם איסור בישול, אלא אף מחשש שמא יחתה (ולא התירו אלא לומר לנכרי ליתן המים בקדרה).

אם כן יוקשה מדוע כתב המ"א שטעם איסור האמירה לנכרי ליתן המים בקדרה הוא "דהוי פסיק רישיה", דהיינו מאיסור בישול, ולא כתב שאסור גם מחשש שמא יחתה.

ומתרץ בג' אופנים.

[406] ס"ק מא (אבל ישראל אסור ליתן המים, אפילו קודם שהסיקו, דהוי פסיק רישיה). ונתבאר לעיל (הערה 234).

[407] כפי שכתב בסקמ"ג (ומשמע מלשון רמ"א דאפילו ליתן עליו קודם היסק אסור, כיון דלבסוף יהי' בתוכו אש, גזרינן שמא יחתה בגחלים).

[408] שאין לחוש בו לשמא יחתה, רק לבישול, משום פסיק רישיה.

וכמבואר בפנים סכ"ט (ואפילו אם אין לו חפץ כלל במים שיתחממו, אסור לו ליתן המים בעצמו, אפילו קודם שהוסק התנור).

[409] שאף דקיי"ל לאסור אף כשמחמם להדחה משום שמא יחתה, מכל מקום לא רצה המ"א להזכיר אלא טעם האסור לדברי הכל.

[410] כמ"ש האליה רבה סי' רנד סקכ"ב (להדחה לא חיישינן שיחתה).

הראשון[411].

אי נמי משום שיש מקום לבעל דין לחלוק מחמת המנהג שנהגו להקל להעמיד על גבי התנור קודם שהוסק, ואין חוששין שמא יחתה אחר כך[412]. ומהאי טעמא אפשר להקל בדיעבד כמ"ש בפנים בסוף סי' רנ"ד[413]. אבל לאחר שהוסק משמע במג"א סוף סי' רנ"ט[414] שאין להקל עיין שם[415]:

*

הנה[416] במג"א סקל"ב[417] הזהיר ליתן הקטניות לבסוף לרוטב, ולא לערות על הקטניות

---

[411] של המ"א סי' רנד ס"ק כו (אף על גב דמים ראוין לשתות חיין, מכל מקום אינן טובים כל כך כפירות). הרי שמה שחששו בסוס"י רנד לשמא יחתה, לא מיירי במים להדיח בהם כלים, אלא במים לשתות.

[412] כנסמן לעיל (הערה 383). ואף דקיי"ל לאסור אף כשמעמיד קודם שהוסק, מכל מקום לא רצה המ"א להזכיר אלא טעם האסור לדברי הכל.

[413] כאמור לקמן שם במוסגר (ומכל מקום אם נתנם שם קודם שהוסק התנור, אפשר שיש להקל אם היה שוגג), ונתבאר לעיל (הערה 227, והערה 382).

ומכל מקום עדיין מסתפק רבינו בהיתר זה (בדיעבד בשוגג), ולכן הכניסו לקמן שם בין חצאי עיגול.

[414] "ליתן מים לתוך הקדירה ... אם נתן ישראל ערב שבת סמוך לחשיכה, אסור".

ונתפרש לקמן סוס"י רנט ד"ה וליתן (ואפילו נתנם בערב שבת סמוך לחשכה אחר שהוסק התנור, אסור ליהנות מהם עד למוצאי שבת בכדי שיעשו).

שכך נראין דברי המ"א, שהוסק מבעוד יום, ו"נתן ישראל ערב שבת סמוך לחשיכה", שאין המים יכולים להתחמם קודם שחשיכה, אסור ליהנות מהם בשבת.

וכן הוא במ"א סוס"י רנד (אסור ליתן מים לתוך הקדירות שבתנורים ... וחיישינן שמא יחתה, לכן צריך ליתנן מבעוד יום).

ולקמן סוס"י רנד (ואם עבר ונתן אפילו בשוגג ולא נתחממו שליש חימומם מבעוד יום, אסור אפילו להדיח בהם כלים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו).

שכל זה מיירי שנתן המים אחר שהוסק וסמוך לחשיכה. וראה תהלה לדוד סי' רנג ס"ק כא. סי' רנד ס"ק יב. סי' רנט ס"ק יט.

[415] ולפי כל זה אין לנו הוכחה מדברי המ"א, להתיר לומר לנכרי שיתנם לקדרה, "אם הישראל חפץ באותן המים שיתחממו להדיח בהם כלים". וכן נפסק בפנים (במוסגר) לאסור בזה.

[416] תוכן המשך הדברים בחלק זה של הקונטרס אחרון:

בשו"ע ס"ד נתבאר שאין לערות מים מכלי ראשון לתוך התבשיל שבקערה, שמא אין היד סולדת בו ויתבשל.

ובמ"א נתבאר, דקיי"ל דאם לא נצטנן לגמרי אין בו משום בישול, ואם כן גם כאן שרי.

ומכל מקום כותב המ"א שעדיף ליתן הקטניות לתוך הרוטב שבקערה, מאשר לערות הרוטב לתוך הקטניות שבקערה, שאפשר יתבשלו הקטניות על ידי עירוי מכלי ראשון.

ורבינו מבאר הטעם שלא העתיק את שניהם, כי:

(א) קיי"ל דאם לא נצטנן לגמרי אין בו משום בישול.

(ב) אף אם נחמיר, אולי עדיף לערות הרוטב לתוך הקטניות שבקערה, לדעת הסוברים שגוש הוי ככלי ראשון.

לתוכנו ראה בדי השלחן סי' קכד סקל"ט. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ה ע' ע-עא. נימוקי שבת ע' תב. כנישתא דבי רב ע' שעב.

[417] "מעשים בכל יום שנותנין לתוך הקערה קטניות ומערין עליהם רוטב של בשר, ואם כן כיון שהקטניות בכלי שני ומערין עליהם מכלי ראשון הוה ליה בישול. ואפילו שעושין איפכא, שנותן הרוטב תחלה ואחר כך נותן קטניות לתוכו, מכל מקום יש לחוש שהקטניות רותחים יותר ... ומכל מקום יש ליתן הקטניות לבסוף לרוטב. ואם אין רוטב בקטניות, אפילו נצטננו לגמרי שרי ליתן עליהם רוטב".

ומבאר רבינו טעם החילוק בינם, כי את הרוטב מערים מהקדרה לקערה, דהוי עירוי מכלי ראשון, ואילו הקטניות מוציאים בכף מהקדרה ונותנין לקערה (כנזכר במ"א סי' שיח ס"ק מד: במיני קטניות שמוציאין אותן בכף), דהוי כלי שני. ולכן עדיף ליתן הקטניות בסוף, כדי שלא יהי' עירוי מכלי ראשון לכלי שני.

ואף שהן הקטניות והן הרוטב כבר נתבשלו ועדיין חמין, ואין בהם בישול אחר בישול, כדלעיל סי"ט (ואפילו אם יש בו מרק שיש בו משום בישול אם נצטנן לגמרי, מכל מקום כשלא נצטנן לגמרי נוהגים להקל), וכדלקמן סי' שיח ס"ט (ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו), וסכ"ד (כל דבר שאין בו משום

שהוציאו בכף והם בכלי שני. עיין שם, דעל כרחך מיירי שהקטניות נגובים קצת בענין שאי אפשר לשופכן אלא להוציאן בכף, דאם לא כן, יערה הקטניות על הרוטב[418].

ולכן[419] לא העתקתי זה, משום דלפי מ"ש רש"ל[420] וש"ך ביורה דעה סי' צ"[ד][421] דבדבר גוש לא שייך כלי שני, אם כן יש לעשות איפכא, לערות הרוטב על הקטניות, שלא יחממו הקטניות את הרוטב שבכלי שני, וכן המנהג פשוט[422].

וסעיף ד' שבשולחן ערוך[423] לא העתקתי, משום דלא קיימא לן הכי, כמו שכתב המג"א[424]

בישול, מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה, כגון תבשיל לח שנתבשל כל צרכו ... שלא נצטנן לגמרי, לפי המנהג שנתבאר למעלה שנהגו להקל בזה).

מכל מקום עדיין יש מקום להחמיר לכתחלה גם בזה, כדעה הראשונה דלקמן סי' שיח ס"ט (כל דבר לח יש בו בישול אחר בישול, דהיינו תבשיל לח שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן, ואפילו לא נצטנן לגמרי, אלא שאין היד סולדת בו וחממו בשבת עד שהיד סולדת בו, חייב משום מבשל).

ואף שרבינו אינו חושש לדעה זו, כדלקמן בסוף הקונטרס אחרון (והערה 424). מכל מקום דן רבינו בדברי המ"א, הסובר שטוב לחוש לדעה האוסרת הנ"ל.

[418] אוצ"ל: "דאם לא כן, איך יערה" (בדי השלחן שם), שהרי גם בזה הוי עירוי מכלי ראשון.

או אוצ"ל: "דאם לא כן, יערה הקטניות עם הרוטב" (אהלי שם ח"ז ע' קע הע' 1), שאין כאן שום איסור. וראה הערות בשו"ע אדה"ז ח"ב ע' 97.

ואם הם נגובים לגמרי, אין בזה בישול אחר בישול, כמובא לעיל מהמ"א (ואם אין רוטב בקטניות, אפילו נצטננו לגמרי שרי ליתן עליהם רוטב). וכדלעיל סי"ט (יבש שאין בו מרק שלדברי הכל אין בו משום בישול אף אם היה צונן לגמרי), ולקמן סי' שיח סי"א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול אם נתבשל כבר כל צרכו, ואפילו נצטנן לגמרי).

אלא מיירי כאן "שהקטניות נגובים קצת", ויש עליהם רוטב.

[419] כיון דמיירי בנגובים קצת, שהוא חשוב גוש, לכן לא העתקתי זה.

[420] יש"ש פרק גיד הנשה סמ"ד (דלא שייך כלי שני אלא במים ורוטב, וכל דבר הצלול שמתערב מיד באחת ונתקרר במהרה, אבל לא בחתיכת בשר או דג וכל דבר שהוא גוש, דכל זמן שהיד סולדת בו עומד בחמימתו, מפליט ומבליע שפיר), ופרק כל הבשר סע"א (ודע שאין שייך כלי שני אלא בדבר המתערב, אבל חתיכת בשר או דג או אורז או דוחן, שמערין חם מן הקדירה, אם היד סולדת בו, דינו ככלי ראשון), וכן הוא באיסור והיתר שלו סי' נא.

[421] ס"ק ל (דעת האיסור והיתר ... דאפילו בכלי שני נדון ככלי ראשון כל זמן שהיד סולדת בו וצריך הגעלה, הואיל והוא דבר גוש. וכן דעת מהרש"ל ... דבדבר גוש כגון בשר וכיוצא בו שאינו צלול, אין חילוק בין כלי ראשון לכלי שני), וסי' קה סק"ח (ודעת מהרש"ל ... דבדבר גוש ... אם היד סולדת בו, דינו לעולם ככלי ראשון).

וכן הוא בט"ז סי' צד ס"ק יד (האיסור והיתר ... לא דמי לכלי שני, דבדבר יבש ליכא דפנות המקררות ומבשל מיהו כל זמן שהיד סולדת בו ... וכך הם דברי רש"ל ... בחתיכת בשר ודג וכל דבר שהוא גוש, דכל זמן שהיד סולדת בו עומד בחמימותו ומפליט ומבליע שפיר).

ואף שבדברי הרש"ל נכתב כן רק לענין הבלעה באיסור והיתר, משא"כ לענין שבת, שלא נאסר אלא בישול; הרי באיסור והיתר כתב כן אף לענין בישול, כמבואר בשו"ת צמח צדק יו"ד רס"י סה (ע' ט"ז סי' צ"ד ס"ק י"ד העתיק בדברי האיסור והיתר מבשל ואסור בהנאה, אבל בדברי מהרש"ל מבואר רק מבליע ומפליט).

והוא באיסור והיתר כלל לו (בשר רותח שהיד סולדת בו שנחתך בסכין של חלב שהוא בן יומו ... צריך ס' ... ולא דמי לכלי שני, בדבר יבש ליכא דפנות המקררות, ומבשל מיהא כל זמן שהיד סולדת בו).

וכן הובאה דעה זו במ"א סי' שיח סקמ"ה (וכן כתבו הפוסקים ביו"ד, דדבר שהוא גוש אפילו בכלי שני מבשל).

וקצת נראה לקמן סי' שיח סל"א (ושם הערה רסב), שרבינו מסתפק בגוש לענין שבת, אם חוששים שמבשל. וראה שם סוף ס"כ (ושם הערה קפה). ובשו"ת רבינו שער השמועה סי' כו, נראה דלא חשש לגוש.

וראה פסקי אדמו"ר הזקן לסי' צד ס"ז. שבת כהלכה פ"א ביאורים סקל"א. קובץ הערות וביאורים תשמג ע' 62. תשדם ע' 79. דובר שלום ע' קיד. פעמי יעקב כו ע' מה. נימוקי שבת סוס"י שיח.

[422] כמ"ש המ"א סקל"ב ש"מעשים בכל יום שנותנין לתוך הקערה קטניות ומערין עליהן רוטב של בשר".

[423] "יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמין, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק".

וטעם האיסור נתבאר בנמוקי יוסף ב"ב י, א (ומכשלה גדולה תחת מקצת העם, שטומנין קומקום של מים חמין ליתן לתוך הקדרה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ופעמים שהאחד אין היד סולדת בו והאחד היד סולדת בו, ומתבשל זה עם זה, ונמצאו מבשלין בשבת).

עיין שם:

רנד דיני תבשילים המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת

ובו ט"ו סעיפים

להשהות בשר בתנור

א כבר[425] נתבאר בסי' רנ"ג[426] שבשר חי מותר להשהותו סמוך לחשכה אפילו בתנור שאינו גרוף וקטום. במה דברים אמורים במבושל בקדרה, שאינה ממהרת להתבשל ומסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכולה להתבשל בלא חיתוי בגחלים[427]. והוא הדין בצלי שנצלה בקדרה[428]. אבל בצלי שאצל הגחלים או שעל גבי הגחלים[429], אסור להשהותו שם אפילו הוא חי, ואפילו אם הוא בתנור וכסה פי התנור[430], לפי שהצלי שאין

---

[424] ס"ק לב (לפי מ"ש סי' שי"ח סט"ו דאם לא נצטנן לגמרי אין בו משום בישול, אם כן גם כאן שרי). וכן נפסק לעיל ולקמן שם, כמועתק לעיל (הערה 417).

וסובר רבינו שאין להחמיר בזה אפילו לכתחלה, ולכן לא הזכיר חומרה זו, לא כאן ולא לעיל ריש סי"ט ולא לקמן בסי' שיח. ואף שלעיל (בקונטרס אחרון שלפנינו) דן בדברי המ"א, שלכתחילה טוב להחמיר, היינו רק מה שדן בדברי המ"א, אבל למעשה אין רבינו מצריך להחמיר בזה אפילו לכתחלה.

וראה קובץ הערות וביאורים ח"ה ע' עא הערה 20. קיצור הלכות במילואים ע' מה. דובר שלום ע' קטז. שבת כהלכה פ"ג תוספת ביאור ס"ק ג. אהלי שם ח"ז ע' קסט ואילך.

[425] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:

(א) להשהות בשר בתנור (ס"א-ג).

(ב) להשהות פירות הנאכלים חיים (ס"ד-ה).

(ג) להשהות פת בתנור ולרדותה (ס"ו-יב).

(ד) להשהות קטניות (סי"ג).

(ה) להשהות מים לחממם (סי"ד-טו).

לכללות סימן זה ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו. קיצור הלכות ע' שבת כהלכה ח"א פ"ח. נימוקי שבת. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[426] סעיף ח (אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו אפילו בתוך התנור שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, ואין חוששים שמא יחתה בשבת, דכיון שעכשיו הוא חי הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר, שבלילה לא יהיה ראוי עדיין אף אם יחתה בגחלים, ובכל הלילה עד למחר יוכל להתבשל אף בלא חיתוי כלל), ושם נסמן (הערות 44-46).

[427] **בה"ג** הל' שבת יז, ג (קדרא חיתא, מותר לשהותה על גבי גחלים, מאי טעמא, דאסחה ליה דעתיה מיניה ... ולעניין צלי...). הובא **בתוס'** יח, ב ד"ה האי (מפרש בה"ג דמכאן ואילך איירי בצלי ... ראוי לאוכלה בלילה, ואתי לחתויי). **רא"ש** פ"א סי' לה (כתב בעל ה"ג דבצלי איירי). טור ושו"ע ס"א (אף על פי שבשר חי מותר להשהותו, הני מילי בקדרה, אבל בצלי שאצל האש, אסור להניחו סמוך לחשיכה, שממהר להתבשל ואתי לחתויי).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט ד"ה אבל במיני (ובצלי הנצלה בשפוד אין מועיל חי).

[428] **מ"א** סק"א (משמע דבצלי קדר שרי). והוא ממ"ש בטור ושו"ע (הני מילי בקדרה, אבל בצלי שאצל האש).

צלי קדר נתפרש לקמן סי' תעו ס"ד (פירוש שנצלה בקדירה בלא מים ושום משקה, אלא מתבשל במוהל היוצא ממנו).

[429] החילוקים בין "אצל הגחלים" לבין "על גבי הגחלים", יתבארו לקמן ס"ב-ג; משא"כ בנידון דידן (שאסור אף שהוא חי) אין הפרש בינם.

[430] כרב ירמיה דלישנא בתרא בגמרא שם (איכא דאמרי ... כי פליגי דברחא (איל גדול, לא קשיא ליה זיקא, ואתי לגלויי פי התנור ליטול כיסויו לחתות, רש"י), ולא שריק (פי התנור בטיט סביב כיסוי, רש"י), דרב אשי שרי, ורב ירמיה מדפתי אסיר). והיינו שבאיל גדול וכיו"ב, לרב אשי סגי בכיסוי, ולרב ירמי' צריך טח בטיט, וקיי"ל כרב ירמי'.

רי"ף ו, ב (וקא פסקי רבוואתא כי האי לישנא בתרא, וכרב אשי. ואיכא מאן דפסק כרב ירמיה מדפתי דאסר, ואנן נמי כרב ירמיה מדפתי סבירא לן). רא"ש פ"א סי' לה (כלשון הרי"ף). תוס' יח, ב ד"ה התם (ונראה דאין הלכה כרב אשי בהאי לישנא דשרי ברחא ולא שריק). רמב"ם פ"ג הי"ג (אם בשר עז או בשר שור הוא, אסור, שמא יחתה בגחלים לבשלו, ואם טח פי התנור בטיט מותר). ר"ן שם ד"ה נמצא (הרי"ף ז"ל הכריע כדברי מי שפסק כרב ירמיה מדפתי, הילכך ... שריק שרי לא שריק אסור ... וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפרק ג' מהלכות שבת). טור ושו"ע שם ס"א (ואם הוא בתנור, וטח פיו בטיט ... מותר).

קדרה מפסקת בינו לגחלים ממהר הוא לצלות, ויוכל להגמר שיהא ראוי לסעודת הלילה, ויש לחוש שמא ישכח שהוא שבת[431] ויסיר כיסוי התנור[432] ויחתה בגחלים לגמור צליתו[433].

אלא אם כן טח בטיט סביב הכיסוי, שאז אין חוששים שמא יטרח כל כך לסתור הטיחוי ולא יזכור על השבת, לפיכך מותר להשהותו בתוכו[434] בין צלי שעל גבי הגחלים, בין מבושל בקדרה[435], בין חי לגמרי, בין שהתחיל לצלות או להתבשל ולא נצלה ונתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי[436]:

ב וכל זה[437] בבשר שור ועז[438] או איל גדול[439] וכיוצא בהם ממינים שבשרם קשה ואין הרוח מזיק לו[440]. אבל בשר גדי ועוף[441] וכיוצא בהם ממינים שבשרם רך והרוח מזיק לו, מותר לצלותו על הגחלים או אצל הגחלים בתוך התנור[442] מכוסה, אף על פי שאינו טוח

ודעת הפוסקים כרב אשי – תתבאר לקמן ס"ג (אם השהה בתנור מכוסה, אפילו אינו טוח בטיט ... שיש מתירים אפילו לכתחלה, שאין חוששים שיגלה פי התנור כדי לחתות), ושם נסמן (הערה 460).

[431] משמעות רש"י שם ד"ה וטוחה (דכולי האי לא טרח, ומידכר).

[432] רש"י שם ד"ה ברחא (ואתי לגלויי פי התנור ליטול כיסויו לחתות).

[433] כדלעיל סי' רנג ס"א (ויהפך הגחלים במחתה בשבת לגמור בישולו), ושם נסמן (הערה 11).

[434] **גמרא** שם (ברחא (איל גדול, רש"י) ושריק (פי התנור בטיט סביב כיסוי, אינו מוכן לחתות, **רש"י**) ... שפיר דמי). וכלישנא בתרא שזה מותר לדברי הכל (ראה לעיל הערה 430). טור ושו"ע שם (ואם הוא בתנור, וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף שלמים, בין בשר שור או עז, מותר דלא חיישינן לחיתוי).

וכן לענין נתינת צמר ליורה לצובעו, נתבאר לעיל סי' רנב ס"ב (לתת צמר לתוך היורה מבעוד יום [ל]צובעו ... שתהא היורה טוחה בטיט סביב כסויה, שאם אינה טוחה אסור, משום שמא ישכח ויגלה כסויה בשבת ו[י]גיס בה בכף, והמגיס בקדרה רותחת אפילו אינה על האש חייב משום מבשל ... אבל כשהיא טוחה בטיט לא יבא לטרוח כל כך לסתור הטיחוי כדי להגיס).

אלא דהתם מיירי שמשאיר הצמר ביורה עד אחר השבת, משא"כ כאן הרי דעתו לאכלו בתוך השבת.

ועל זה נתבאר לקמן סי' רנט ס"ז (תנור שמניחים בו החמין לשבת וסותמין פיו בדף ושורקים אותו בטיט, מותר לסתור אותה סתימה בשבת כדי להוציא החמין ... שריקת התנור שלא נעשית כלל לקיום, אלא לשמור החום לפי שעה ולסותרה למחר, לא גזרו עליה).

[435] **מ"א** סק"ה (הכל שרי, אפילו בקדירה, כיון שאינו מוכן לחתות, שהרי סתום היא).

[436] **ב"י** בתחילת הסי' (ומשמע ... ברחא שריק, כיון דליכא למיחש לחיתוי שרי, בין חי גמור בין בהתחיל להתבשל אף על פי שלא הגיע למאכל בן דרוסאי). **רמ"א** ס"א (ואין חילוק בזה בין אם הוא חי לגמרי או שנתבשל קצת). מ"א ס"ק ד (ולא הגיע למאכל בן דרוסאי).

[437] **גמרא** יח, ב (דברחא (איל גדול, לא קשיא ליה זיקא, ואתי לגלויי פי התנור ליטול כיסויו לחתות, רש"י) ולא שריק אסור ... דגדיא (קשי ליה זיקא, רש"י) בין שריק בין לא שריק שפיר דמי). טור ושו"ע ס"א (והני מילי בבשר שור או עז, אבל בשר גדי ועוף ... מותר).

[438] **רמב"ם** פ"ג הי"ג (אם בשר עז או בשר שור הוא אסור). מ"מ שם (פירוש ברחא תיש, וכתב רבינו בשר עז או של שור, לפי שכל שכן הוא). שו"ע ס"א (והני מילי בבשר שור או עז).

[439] **רש"י** שם ד"ה ברחא (איל גדול).

[440] **רמב"ם** שם (ואם טח פי התנור בטיט מותר, שאם בא לפתוח התנור ולחתות תכנס הרוח ויתקשה הבשר ויפסד ויצטנן התנור ויפסיד הבשר). אלא שהרמב"ם מיירי בטח פי התנור בטיט, שמותר מטעם זה אף בבשר שור ועז. וכאן מיירי בתנור מכוסה, שמטעם זה עכ"פ מותר בבשר גדי.

[441] ספר התרומה סי' רכד (שהטלה או העוף). הובא בהגהות מיימוניות שם אות ז (בספר התרומה כתב דין עוף כטלה). שו"ע שם (אבל בשר גדי ועוף).

[442] גמרא שם (והתנ[ן] אין צולין בשר ... התם בבשרא אגומרי), כפירוש **רש"י** שם (שאינו בתנור, דאפילו כיסוי ליכא, ומוכן להפוך בו ולחתות). **ספר התרומה** שם (ואוקימנא לה בבשרא אגומרי, היינו חוץ לתנור סמוך לגחלים, דלצורך לאכול בלילה, ואיכא למיגזר שמא יחתה כדי למהר לבשל). **סמ"ג** ל"ת סה יד, א (בבישרא אגומרי, פירוש חוץ לתנור). **סמ"[ק]** סי' רפא ע' רפז.

בטיט[443], בין שהוא חי לגמרי בין שהתחיל לצלות ולא נצלה כמאכל בן דרוסאי, לפי שבודאי לא יגלה פי התנור כדי לחתות בגחלים כיון שהרוח מזיק לבשר[444].

במה דברים אמורים כשהגדי והעוף הם מנותחים לחתיכות. אבל אם הם שלמים, אין הרוח מזיק להם, והרי דינם כבשר שור ועז[445]. וכל זמן שחלל הגוף שלם, אף על פי שאין עליו ראשו וכרעיו, נקרא שלם לענין זה, שהצלעות מגינות עליו מבפנים שלא יזיק לו הרוח[446].

ומכל מקום אם נצלה מבעוד יום משני צדדיו[447] כמאכל בן דרוסאי, מותר להשהותו[448] אפילו הוא שלם, ואפילו בשר שור ועז, ואפילו חוץ לתנור על הגחלים[449] או אצל הגחלים[450].

ואף להאוסרים[451] להשהות קדרה בכירה שאינה גרופה וקטומה כל זמן שמצטמק ויפה

---

[443] **הגהות אשרי** פ"א סי' מ (וכגון שהתנור מכוסה אף על גב דלא שריק). **טור** (אפילו אינו טוח מותר). ב"י (ומשמע דהוא הדין אם הבשר תוך התנור סמוך לגחלים ואין פי התנור מכוסה כלל, חשיב מנח אגומרי, ואפילו בגדיא אסור, דעד כאן לא שרי בלא שריק אלא בשפי התנור מכוסה מיהא, דלא מגלי ליה משום דקשה ליה זיקא, וכן כתוב בהדיא בהגהות אשיר"י, וכך הם דברי רבינו). ט"ז ס"ק א (ולהטור היתר הגדי הוא משום שהרוח קשה לו, והיינו דוקא בתנור סתום, דלא יפתחנו בשביל זה). **רמ"א** ס"א (ובתנור שפיו מכוסה אלא שאינו טוח בטיט, אז יש לחלק בין גדי ועוף לשאר בשר). מ"א ס"ק ו (אפילו הוא בתנור, כל שאינו מכוסה כלל, אסור).

ודעה הב', שהיא דעת הרמב"ם ושו"ע (שכל שאין הבשר על גבי הגחלים הרי זה נחשב כמו בתוך התנור), תתבאר לקמן ס"ג (גדי ... בין בתוך התנור, אפילו מגולה, בין חוץ לתנור ... שיש מתירים אפילו לכתחלה, שאין חוששים שיחתה בגחלים, דכיון שהבשר הוא רך, אם יחתה בגחלים יתחרך הבשר, שאין צריך אלא חמימות האש בלבד).

[444] טור (וגדי שהרוח קשה לו, אפילו אינו טוח מותר, דלא חיישינן שמא יפתח ויחתה כיון שהרוח קשה לו), ולבוש ס"א (דגדי ועוף כשהם מנותחים הרוח קשה להם, אז ליכא למיחש שמא יגלה התנור ויחתה בגחלים אף על פי שאינו טוח, מפני שירא שיכנס בו הרוח ויפסיד הבשר).

[445] **גמ'** שם כ, א (התם מינתח (ואם פותח פי התנור עייל ביה זיקא וקשי ליה, רש"י), הכא לא מינתח (ואי מגלי ליה לא קשי ליה זיקא, רש"י)). טור (וכגון שהוא מנותח לאיברים, שאז הרוח קשה לו). ט"ז סוף סק"א (דהיתר הגדי אינו אלא במנותח, דאז דוקא הרוח קשה לו, אבל שלם דינו כשור).

[446] **הגהות מרדכי** פ"ג עט, ג (לא מיקרי מנתח, כיון דחלל הגוף שלם ולא שליט ביה זיקא כולי האי בפנים, מחמת שהצלעות סביב מגינות עליו). רמ"א שם (וכל זמן שחלל הגוף שלם, אף על פי שאין עליו ראשו וכרעיו, מקרי שלם).

[447] **גמרא** מנחות נז, א (דכל מצד אחד כמאכל בן דרוסאי לא כלום הוא). **ב"י** ד"ה אין צולין (והוי יודע שאם לא נצלה אלא מצד אחד כמאכל בן דרוסאי, אמרינן בפרק כל המנחות באות מצה, דלאו כלום הוא ... ומשמע דהוא הדין לענין דין זה, דמאי שנא). שו"ע ס"ב (כדי שיצלה מבעוד יום משני צדדיו, כמאכל בן דרוסאי). וראה גם רמב"ם שם פ"ט ה"ה.

[448] **משנה יט**, ב (אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום), ובגמרא שם כ, א (וכמה, אמר ר' אלעזר אמר רב כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי). טור ושו"ע שם (אין צולין ... בשר על גבי גחלים, אלא כדי שיצלה מבעוד יום משני צדדיו, כמאכל בן דרוסאי).

[449] גמרא יח, ב (אין צולין בשר אין צולין בשר ... בבשרא אגומרי). שו"ע שם (על גבי גחלים). הרי שגם בזה התירו כשנצלה מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי.

ומה שאין חוששים בזה להטמנה, לדעה הא' דלעיל סי' רנג ס"י שקדרה הנוגעת בגחלים חשיב הטמנה, נתבאר במהדורא בתרא ס"ו בכמה אופנים. ומסיק שם ס"ח (דבשר וחררה על גבי גחלים לא דמי לקדירה על גבי גחלים, משום דכשגוף האוכל או המשקה מגולה לא שייך כלל הטמנה אפילו במקצת, אלא כשהוא בקדרה דוקא).

[450] **ט"ז** סק"א (הטור אינו מחלק בין על גבי האש לאצל האש ... דאפילו אצל האש מותר אחר מאכל בן דרוסאי). **מ"א** סק"ו (כמאכל בן דרוסאי מיהא שרי. משא"כ לסברא הראשונה [היא דעה הב' דלקמן סעיף הבא] אין היתר כמאכל בן דרוסאי אלא כשמונח על הגחלים ממש), וס"ק ז (סמוך לגחלים) **(כמ"ש בסי' רנג)** [אולי הכוונה להמבואר שם סוף ס"י. וראה כאן בסוף הסעיף].

[451] דלעיל סי' רנג ס"ט (ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או אפילו נתבשל כל צרכו אלא שהוא מצטמק ויפה לו, דהיינו שיפה לו לאדם ושמח במה שהתבשיל מצטמק, חוששין שמא יחתה בשבת).

מכל מקום יודו כאן שנתפרש בגמרא דסגי בנצלה כמאכל בן דרוסאי.

לו, מכל מקום בצלי שמונח על גבי הגחלים ממש, (א) מודים הם שמותר כשנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך הבשר[452].

אבל בצלי שאינו על גבי הגחלים ממש, אסור להשהותו שם, אלא אם כן נצלה כל כך מבעוד יום עד שהוא מצטמק ורע לו, להאוסרים שם להשהות קדרה על גבי כירה כל זמן שמצטמק ויפה לו[453].

וכבר נתבאר שם[454] שהמנהג כהמתירין להשהות קדרה כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, ולפי זה מותר להשהות הצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום אף שהוא חוץ לתנור סמוך לגחלים, וכל שכן על גבי הגחלים ממש.

רק שצריך ליזהר שימתין להסיר הבשר מעל גבי הגחלים בשבת עד לאחר שכבו הגחלים, שלא יכבה כלום בסילוקו הבשר שעליהם[455]. שאינו דומה לקדרה שמותר לסלקה מעל

---

[452] **ר"ן** (ו, ב) ד"ה והאי בשיל (לפי דעת הרב אלפס ז"ל ... כל שמצטמק ויפה לו אסור, דהא דאמרינן לקמן גבי אין צולין בשר בצל וביצה וכו' וכמה אמר ר' אלעזר אמר רב כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי. התם בשהן עצמן מונחין על האש, דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך אותן. וזהו שכתב הרב אלפסי ז"ל להיא דרב, אף על פי שפסק בפרק כירה שאסור לשהות על גבי כירה שאינה גרופה ואינה קטומה כל שמצטמק ויפה לו). והיינו מה שפסק הרי"ף ח, א (אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום ... וכמה כדי שיצולו אמר ר' זריקא אמר רבי אלעאי אמר רב כמאכל בן דרוסאי). מ"מ פ"ג הט"ז (ופירוש דין זה הוא בכל בשר, וכשהבשר עצמו מונח על גוף האש. וכל שהוא ראוי לאכילה מפורש שם בגמרא כמאכל בן דרוסאי). והיינו שמפרש כן גם בדעת הרמב"ם פ"ג ה"ד (תבשיל שלא בשל כל צרכו, וחמין שלא הוחמו כל צרכן, או תבשיל שבשל כל צרכו וכל זמן שמצטמק הוא יפה לו, אין משהין אותו על גבי האש בשבת, אע"פ שהונח מבעוד יום, גזרה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו או כדי לצומקו).

מ"א ס"ק ו (ומיהו כשנצלה כמאכל בן דרוסאי שרי, אפילו להאוסרין ברס"י רנ"ג בקדירה).

*

הרב רבנו יונה הובא **בר[א]"ש** ר"פ כירה (כתב ה"ר יונה ז"ל שאין בזה תמהון, דאיצטריך ההוא פירושא אפילו לרבנן ואפילו לרב דאסר מצטמק ויפה לו, דאשמעינן כיון שנצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי משהינן אותו על גבי גרופה וקטומה ... סיפא ודאי אתיא כחנניא, כיון דקתני ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום, משמע הא קרמו פניה שפיר דמי לשהותה על גבי גחלים בלא גרוף ובלא קטום, אבל האי דקתני רישא אין צולין בשר ובצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, אתיא בין לחנניא בין לרבנן, לחנניא אף על פי שלא יגרוף ולא יקטום ולרבנן והוא שיגרוף ויקטום עם חשיכה).

והיינו שמה שפסק הרי"ף (אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום ... וכמה כדי שיצולו אמר ר' זריקא אמר רבי אלעאי אמר רב כמאכל בן דרוסאי), היינו דוקא בבשר בצל וביצה שמשהה על גבי גרופה וקטומה, והא דתנן יט, ב (ולא חררה על גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום), דמיירי בלי גרופה וקטומה (על גבי גחלים), דינו כמו תבשיל, שתלוי בב' דעות הנ"ל.

דעה זו הובאה גם לקמן במהדורא בתרא ס"ו ד"ה ומשום (להרא"ש ריש פ"ג בשם הרב רבינו יונה, דלא סבירא ליה לחלק בין צלי על האש לקדרה (וכהרז"ה שם שהשיג על הרי"ף), דהא דלא אסרו הטמנה בחררה היינו טעמא משום דמיירי לחנניה כדאיתא ליה ולרבנן כדאיתא להו, בגוונא דשרי לאפות מבעוד יום דלא חיישינן לחיתוי משום דלאו מצטמק ויפה לו הוא), ושם נסמן (הערה 2736).

אמנם לא נתפרש למה הובאה כאן דעה זו, דהא לא קיי"ל כדעה זו, כנפסק כאן בפשיטות (בצלי שמונח על גבי הגחלים ממש, מודים הם שמותר כשנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום).

[453] כאמור בר"ן שם שלא הקילו בצלי אלא "כשהבשר עצמו מונח על גוף האש", משא"כ אם "אינו על גבי הגחלים ממש", דינו כמו בתבשיל, שלא התיר הרי"ף וסיעתו אלא במצטמק ורע לו.

ונתבאר בקונטרס אחרון סק"א (הילכך הרוצה לחוש לדברי הרי"ף וסיעתו, אין היתר אלא (כמ"ש הר"ן ומגיד משנה) על גבי הגחלים ממש).

[454] סעיף ט (וכבר נתפשט המנהג להקל כסברא הראשונה).

[455] **מרדכי** רמז רנא (בבשרא אגומרי, היינו חוץ לתנור סמוך לגחלים, ולא על גחלים ממש, דהיאך יקח הבשר מעל הגחלים, אולי הגחלים אינן כבויין). **מ"א** סק"ז (דהיאך יקח הבשר מעל הגחלים, אולי אין נכבין עדיין (מרדכי)).

גבי הגחלים בשבת כמ"ש בסי' רנ"ג[456], לפי שאין הקדרה מכבה אותם כלל, אבל הבשר מכבה אותם קצת (במוהל הנוטף ממנו) בסילוקו מהם[457]:

ג אם עבר והשהה צלי שלא נצלה כמאכל בן דרוסאי במקום שאסור להשהות, בין בשוגג בין במזיד, אסור[458] בין לו בין לאחרים, עד למוצאי שבת בכדי שיעשו[459].

ומכל מקום אם השהה בתנור מכוסה, אפילו אינו טוח בטיט, מותר בדיעבד, אפילו הוא בשר שור ועז, לפי שיש מתירים[460] אפילו לכתחלה, שאין חוששים שיגלה פי התנור כדי לחתות. ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד[461].

וכן אם השהה בשר (ב) גדי מנותח וכיוצא בו אצל הגחלים, לא על הגחלים ממש, בין בתוך התנור, אפילו מגולה, בין חוץ לתנור, יש להתיר בדיעבד, לפי שיש מתירים[462] אפילו לכתחלה, שאין חוששים שיחתה בגחלים, דכיון שהבשר הוא רך, אם יחתה בגחלים יתחרך הבשר, שאין צריך אלא חמימות האש בלבד.

אבל על גבי הגחלים ממש, אפילו בשר גדי אסור לדברי הכל, אפילו בדיעבד, אם לא נצלה

---

[456] סעיף יא (ואם הגחלים אינן סביב הקדרה אלא תחתיה, מן הדין מותר אפילו לישראל ליטלה, שאף אם ינענע קצת הגחלים על ידי נטילת הקדרה, לא יובערו על ידי כך ולא יוכבו).

[457] **שארית יוסף ר"פ כירה** (מיירי בבשר אגומרי שאסור מפני שהוא מכבה ... בכאן מדבר שהקדירה על הגחלים, שאין מכבה כמו בשר). הובא בחדושי אנשי שם על המרדכי שם.

[458] הגהות אשרי פ"א סי' מ (ואם עבר ונצלה באיסור או נאפה בשבת, אסור, ואפילו שכח). שו"ע ס"ג (אם עבר, או שכח, ונצלה בשבת באיסור, אסור).

אמנה נתבאר לקמן ס"ח (ומכל מקום אם אין לו מה לאכול כלל בשבת כי אם אותו התבשיל בלבד שהשהה בשוגג, מותר לו לאכלו מפני כבוד השבת, שאסור להתענות בו).

[459] כדלעיל סי' רנג סי"ב (כל מקום שנתבאר שאסור להשהות תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אם עבר ושהה, אפילו בשוגג ... אסור בין לו בין לאחרים עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו), ושם נסמן (הערות 87-90).

[460] רב אשי יח, ב ללישנא בתרא (ברחא ולא שריק (איל גדול לא קשיא ליה זיקא, ואתי לגלויי פי התנור ליטול כיסויו לחתות, רש"י), דרב אשי שרי), שפסקו כמותו ספר **התרומה** סי' רכד (הלכך בתוך התנור ופיו מכוסה מותר לתת שפוד של בשר לצלות עם חשכה, אף על פי שלא יהא מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, כרב אשי דשרי). המאור ו, ב (דרב אשי דהוא בתרא עדיפא). ר"ן שם סוד"ה נמצא (הרז"ה ז"ל פוסק כרב אשי, משום דבתרא הוא). **סמ"ג** ל"ת סה יד, א (כרב אשי דשרי גדי[א] בשיל ולא בשיל בין שריק בין לא שריק). **סמ"ק** סי' רפא ע' רפז (כרב אשי דשרי גדי בשיל ולא בשיל בין שריק בין לא שריק).

וכבר הובא לעיל (הערה 430), שגם הרי"ף הביא דעה זו מהפוסקים, אלא שהוא פוסק כרב ירמי', והכי קיי"ל לעיל ס"א. ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ב (שהמתירין בתנור מכוסה לא נזכרו כלל בשו"ע, שדחאום בעלי הש"ע מהלכה ... ואפילו הכי בדיעבד סמכינן עלייהו).

[461] **ב"ח** סוד"ה אע"פ (מיהו היכא דשכח או עבר וצלהו באיסור, כדאין הם כל הני רבוואתא לסמוך עליהם להתירו בדיעבד). **מ"א** סקי"א (כשנתן לתוך התנור מכוסה, אפילו בשר עז שרי בדיעבד, מאחר דיש מתירין לכתחלה (ב"ח)).

וכן הוא בכמה מקומות, שהתירו בדיעבד כיון שיש מי שמתיר אף לכתחלה, כדלעיל סי' רנג סוף סכ"ה (מכל מקום כיון שיש מתירים אפילו לכתחלה כמ"ש בסי' שי"ח, יש לסמוך על דבריהם בדיעבד), ושם נתבאר (הערה 204). לקמן ס"ו (ויש אומרים ... ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד). סי' רנז סוף ס"א (ויש מקילין עוד ... ואין לסמוך על סברא זו אלא בדיעבד).

[462] **רמב"ם** שם (אם בשר גדי הוא וכיוצא בו מותר, שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר, שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד). ב"י סוד"ה אע"פ (ולפי זה אפילו אין פי התנור מכוסה כלל, או שהוא חוץ לתנור סמוך לגחלים, שרי בגדיא, דהא ודאי לא אתי לחתויי כיון שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר). **שו"ע** ס"א. ולכן יש לסמוך עליהם עכ"פ בדיעבד.

ולמדים זאת מהדין הראשון שמתירים בדיעבד (כדלעיל הערה 460), כמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ב (דאתי במכל שכן, שהמתירין בתנור מכוסה לא נזכרו כלל בשו"ע ... ואפילו הכי בדיעבד סמכינן עלייהו, כל שכן דעת הרמב"ם דפסק כמותו בשו"ע ... בדיעבד אין לנו הכרעה, וממילא הלך אחר המיקל בדברי סופרים).

כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, דכיון שהניחו על גבי הגחלים ממש, אינו חושש אלא שיצלה מהרה אע"פ שיתחרך, ושמא יחתה. אבל כשנצלה כמאכל בן דרוסאי, מאחר שראוי לאכילה קצת למה יחתה להפסידו[463], ולפיכך מותר אפילו להאוסרים לכתחלה אף בקדרה[464] :

להשהות פירות הנאכלים חיים

ד פירות הנאכלים חיין כגון תפוחים וכיוצא בהם, מותר לצלותם סמוך לחשכה, אע"פ שאין שהות שיצלו מבעוד יום[465], ומותר להשהותם אפילו שלא על גבי הגחלים ממש, לפי מנהגנו שנתבאר[466] שכל שנצלה כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו, ופירות שנאכלים חיין אינן גרועים מצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי[467].

ומכל מקום בשבת עצמה אסור להניחם בכל מקום שיוכלו להתחמם עד שהיד סולדת בו[468], ואפילו לסמכם אצל התנור קודם שיוסק התנור אסור[469], אלא אם כן נצלו כל

---

[463] גמרא שם (והתנן[ן] אין צולין בשר ... התם בבשרא אגומרי), לפירוש הרמב"ם שם הט"ז (אין צולין בשר ובצל וביצה על גבי האש, אלא כדי שיצולו מבעוד יום ויהיו ראויין לאכילה). מ"מ שם (ופירוש דין זה הוא בכל בשר, וכשהבשר עצמו מונח על גוף האש). ב"י שם (ומשמע לפי זה דלא מיקרי מנח אגומרי אלא בשהבשר עצמו מונח על גוף האש, ומשמע דאפילו בשר גדיא אסור להניחו על גבי האש שהרי כתב סתם אין צולין בשר בצל וביצה על גבי האש, וכתב הרב המגיד שדין זה הוא בכל בשר צלי, שאף על פי שבבשר גדי ליכא למיחש שמא יחתה, הכא כיון שהניח על גבי גחלים אם כן אינו חושש אלא שיצלה מהרה ואף על פי שיתחרך, הילכך חיישינן שמא יחתה. מיהו כשנצלה כמאכל בן דרוסאי לא חיישינן תו דילמא אתי לחתויי, אפילו אם הוא בשר שור, שמאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו). שו"ע ס"ב (אין צולין ... בשר על גבי גחלים... אפילו הוא בשר גדי, דכיון שהניח על גבי גחלים, אינו חושש אלא שיצלה מהרה ואף על פי שיתחרך, הלכך חיישינן שמא יחתה. אבל כשנצלה כמאכל בן דרוסאי לא חיישינן דלמא אתי לחתויי, אפילו אם הוא בשר שור, שמאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו). ט"ז סק"א (והא דאסר בסעיף ב' קודם מאכל בן דרוסאי, ומשמע אפילו בשר גדי, היינו על גבי האש, דחזינן דלא חייש לחירוך הבשר כיון דמניחו על הגחלים, על כן חיישינן שם שמא יחתה למהר הצלייה, אבל אחר מאכל בן דרוסאי שרי אפילו בשר שור, מאחר שראוי לאכילה למה יחתה להפסידו ... זהו דעת הרמב"ם לפי פירוש הרב המגיד).

[464] מ"א ס"ק ו (ומיהו כשנצלה כמאכל בן דרוסאי שרי, אפילו להאוסרין ברס"י רנ"ג בקדירה).

וכדלעיל סעיף הקודם (ואף להאוסרים להשהות קדרה בכירה שאינה גרופה וקטומה כל זמן שמצטמק ויפה לו, מכל מקום בצלי שמונח על גבי הגחלים ממש מודים הם שמותר כשנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך הבשר).

[465] **רשב"ם** הובא ב**תוס'** מח, א ד"ה דזיתים (אומר רבינו שמואל דמותר לשום תפוחים אצל האש סמוך לחשכה אע"פ שלא יוכלו לצלות מבעוד יום). **רא"ש** פ"ד סי' ב (ורשב"ם היה מתיר לתת פירות סביב הקדירה, אף על פי שאי אפשר להם לצלות קודם חשיכה, דקי"ל כחנניא דכל שהוא כמאכל בן דרוסאי וכו'). טור סוס"י רנז, ושו"ע כאן ס"ד (פירות שנאכלין חיין, מותר ליתנם סביב הקדירה, אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם חשכה).

[466] שאף שהובאה דעת האוסרים לעיל סי' רנג ס"ט (ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או אפילו נתבשל כל צרכו אלא שהוא מצטמק ויפה לו, דהיינו שיפה לו לאדם ושמח במה שהתבשיל מצטמק, חוששין שמא יחתה בשבת), ולדעה זו אסור גם בפירות הנאכלים חיין, שדינם כמאכל בן דרוסאי.

מכל מקום נתבאר לעיל ס"ב (מכל מקום בצלי שמונח על גבי הגחלים ממש, מודים הם שמותר כשנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך הבשר).

ואף שכאן מיירי לענין "להשהותם אפילו שלא על גבי הגחלים ממש".

כבר נתבאר לעיל שם (בצלי שאינו על גבי הגחלים ממש, אסור להשהותו שם, אלא אם כן נצלה כל כך מבעוד יום עד שהוא מצטמק ורע לו, להאוסרים שם להשהות קדרה על גבי כירה כל זמן שמצטמק ויפה לו. וכבר נתבאר שם שהמנהג כהמתירין להשהות קדרה כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום).

וראה נימוקי שבת.

[467] תוס' שם (דנאכלין טפי כמו שהן חיין מתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי דשרי). רא"ש שם (ופירות כיון דנאכלים חיין חשיבי טפי ממאכל בן דרוסאי, ויותר הם טובים בלא בשול כלל ממאכל בן דרוסאי עד שיתבשל). טור שם. מ"א סקי"ג (דחשיבי כמו שנתבשלו כמאכל בן דרוסאי, דהרי ראוין לאוכלן חיין).

[468] ספר התרומה סי' רלא (אסור להטמין התפוחים ולא לתתן סמוך לאש, לפי שמבשל בשבת וחייב חטאת). ראבי"ה סי' קצז (אף על גב שנאכלים כמות שהן חיין, לא גרוע ממים ושמן ... אמרינן שמע מינה תלת, שמע מינה שמן יש

צרכן מבעוד יום כמ"ש בסי' רנ"ג[470].

אפילו אם הטמינם מבעוד יום אצל קדרה חמה המכוסה בבגדים, או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל, ובשבת נפל הכיסוי, אסור להחזירו עליהם אם עדיין לא נתבשלו כל צרכן, והיד סולדת שם. וכן אסור להוסיף עוד בגד אחר בשבת, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת[471]:

ה אבל פירות שאין נאכלים כשהם חיים, ואפילו בצל[472] שלפעמים אוכלים אותו חי[473],

---

בו משום בישול ושמע מינה וכו'. ושוב מצאתי שפסק רבינו יב"א כדברי, ויש בו משום בישול בירקות ובתפוחים), [יב"א הוא רבינו יצחק בן אשר, מראשוני בעלי התוספות]. רמ"א סי' שיח סי"ד (והוא הדין בפירות או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חיין).

וכן הוא לקמן סי' שיח סכ"ד (והוא הדין פירות או שאר דברים הנאכלין כמות שהן חיין, שאף שאינם צריכים בישול, מכל מקום אם נתבשלו חייב).

[469] **מ"א** סקי"ד (וכל שכן שאסור להניחם בשבת סמוך לתנור, אפילו קודם שהוסק. ועי' סוס"י רנ"ג).

וכדלעיל סי' רנג סכ"ז (אם יודע שהנכרי יסיק אחר כך את התנור לחמם את הבית, שזהו מותר בשבת על דרך שיתבאר בסי' רע"ו, וכשיתחמם התנור מאד יתחמם גם כן התבשיל שאצלו עד שהיד סולדת בו, אסור להניחו שם, אלא יטלנו משם קודם שיסיק הנכרי, לפי שזהו כאחד מניח את הקדרה ואחד נותן את האור שתחתיה שהראשון פטור אבל אסור מדברי סופרים).

[470] סי"ח (אם עדיין לא נתבשל כל צרכו, אע"פ שכבר נתבשל יותר מכמאכל בן דרוסאי, אסור להחזירו בשבת מן התורה, מפני שהוא מבשל ממש).

[471] **תוס'** שם (אם הטמין תפוחים עם הקדרה אסור להחזיר כרים וכסתות על הקדרה שעמהן, או להוסיף על אותן כרים ... דאם מחזיר קודם שנתבשלו נמצא מבשל בשבת). **רא"ש** שם (וכשנותן פירות סביב הקדירה יזהר שלא יחזיר הכיסוי, אם צלו משחשיכה, ולא יוסיף עליו עוד עד שיצולו, משום דממהר לגרום בשולו בשבת). טור ושו"ע שם (ומיהו צריך ליזהר שלא יחזיר הכיסוי אם נתגלה משחשיכה, ושלא להוסיף עליו עד שיצולו, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת).

*

וכל זה לענין פירות חמין, אבל לענין תבשיל בקדרה, נפסק לקמן סי' רנז ס"ח (והוא שנתבשלה הקדרה כל צרכה, אבל אם אינה מבושלת כל צרכה, והיא טמונה על גבי הכירה (שיש בה גחלים) על דרך שיתבאר, אסור אפילו להוסיף על הכיסוי, שתוספת זה גורם למהר הבישול מהגחלים), ושם נסמן (הערה 732).

ולענין קדרה על גבי קדרה חמה, נתבאר לקמן סי' שיח סי"ד (כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת על גבי קדרה הטמונה בבגדים כדי שישמור חומו ולא יצטנן, ואפילו לא נתבשל כל צרכו שיש בו משום בישול כשעושה דבר שממהר לגמור בישולו, מכל מקום כאן אי אפשר לו כלל לבא לידי בישול גמור ולא אפילו לידי הוספת בישול אלא להעמיד חומו בלבד), ושם נסמן (הערה קמ).

ומסיים לקמן שם (אבל אסור להטמינו תחת הבגדים), ואפשר דקאי באופן האמור כאן, שאף שאין בו איסור הטמנה, אסור משום חשש בישול. ונתבאר שם (הערה קמג).

וראה תהלה לדוד ס"ק ד. מראי מקומות וציונים. משולחן הארי סי' רנז שם. שבת כהלכה פי"א הערה פב, ובביאורים שם אות כ. נימוקי שבת (כאן, וסי' רנז וסי' שיח שם). כנישתא דבי רב (סי' שיח שם). שו"ע הרב עם ביאורים והערות (כאן, וסי' רנז וסי' שיח שם).

*

יוצא אם כן:

(א) פירות שלא נתבשלו כל צרכן הטמונים אצל קדרה חמה, אסור להוסיף לה בגדים לכיסוי (רנד, ד).

(ב) קדרה חמה שלא נתבשלה כל צרכה הטמונה בבגדים, מותר להוסיף עליה בגדים לכיסוי (רנז, ח).

(ג) אבל אם היא טמונה באופן היתר אצל גחלים, אסור להוסיף עליה בגדים לכיסוי (רנז, ח).

(ד) קדרה חמה שלא נתבשלה כל צרכה, מותר להניחה על גבי קדרה חמה יותר, כדי להעמיד חומה (שיח, יד).

(ה) אבל אסור להוסיף עליה בגדים לכיסוי (שיח, יד).

[472] **משנה [יט]**, ב (אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום). טור ושו"ע ס"ב (אין צולין בצל וביצה או בשר על גבי גחלים, אלא כדי שיצלה מבעוד יום).

[473] כדלעיל סי' רה ס"א (על הירקות מברך בורא פרי האדמה בין חיין בין מבושלים ... ואפילו מיני ירקות שאין דרך רוב בני אדם לאכלם חיין אלא על ידי פת או דבר אחר, כגון בצלים וכיוצא בהם, ובא לאכלם בפני עצמן).

מכל מקום אין טוב לאכלו חי כמו תפוחים[474] וכיוצא בהם, והוא הדין כל דבר שאין טוב לאכלו חי[475], אסור לצלותו סמוך לחשכה, אלא אם כן יש שהות ביום שיצלה כמאכל בן דרוסאי[476]. אבל אם לא נצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, אסור להשהותו בכל מקום שאסור להשהות בשר שור ועז שלא נצלה כמאכל בן דרוסאי:

להשהות פת בתנור ולרדותה

ו אסור ליתן סמוך לחשכה פת לתנור[477] שהיה בימיהם, אע"פ שהוא גרוף וקטום[478], או לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום[479], ולא חררה על גבי גחלים, אלא אם כן יש שהות ביום כדי שיקרמו פני הפת המדובקים בתנור, ופניה של צד חלל התנור[480], וכן בחררה, שאז אין לחוש שמא יחתה שלא יפסיד הפת[481].

ועיסה הממולאה בבשר או בדגים (או בגבינה), צריך שיקרמו פניה מלמעלה ומלמטה,

---

[474] **תוס'** מח, א ד"ה דזיתים (ואע"ג דבפ"ק תנן אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, אע"פ שפעמים אוכלים בצל חי, מכל מקום אינו ראוי לאכול חי כמו תפוחים). **רא"ש** פ"ד סי' ב (ולא דמי לבצל וביצה דאסרינן לעיל אלא כדי שיצולו מבעוד יום. דביצה אין דרך לגומעה, ובצל אף על פי שאוכלין אותו חי לפעמים אין טוב לאוכלו חי כמו תפוחים). ב"י סוס"י רנז ד"ה רשב"ם.

[475] **מ"א** סקי"ג (והוא הדין לכל דבר שאין טוב לאכלו חי דאסור).

[476] גמרא כ, א א (וכמה, אמר ר' אלעזר אמר רב כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי). טור ושו"ע שם (אלא כדי שיצלה מבעוד יום משני צדדיו, כמאכל בן דרוסאי).

[477] **משנה [יט]**, ב (אין נותנין פת לתנור עם חשכה, ולא חררה על גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום). טור ושו"ע ס"ה (אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור, אלא כדי שיקרמו פניה ... ולא חררה על גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה).

[478] **משמעות גמ' לז ע"ב** (אמר רב ששת אמר ר' יוחנן כירה שהסיקוה בגפת ובעצים (אע"פ שלא קטמה, רש"י), משהין עליה חמין שלא הוחמו כל צורכן ותבשיל שלא בישל כל צורכו ... תנינא אין נותנין את הפת בתוך התנור עם חשיכה, ולא חררה על גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה, הא קרמו פניה שרי), ופרש"י (והיינו לא בישל כל צרכו, ותנור לאו גרוף וקטום הוא, ואי נמי גרוף בתנור לא מהניא גריפה). והיינו שמהמשנה שמתרת פת וחררה שקרמו פניה – בתנור (שבימיהם), למדים היתר להשהות תבשיל כמאכל בן דרוסאי שלא בישל כל צרכו – בכירה שאינה גרופה וקטומה.

דין תנור שבימיהם, שאין מועיל בו גרוף וקטום, נתבאר לעיל סי' רנג ס"ד (ותנור ... אסור ... אפילו הוא גרוף וקטום).

[479] **מ"א** סקט"ז (ופשוט דבכירה גרופה וקטומה הכל שרי).

[480] כת"ק במשנה שם (כדי שיקרמו פניה מבעוד יום, רבי אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה). **ספר התרומה** סי' רכד (שיקרמו פניה של הפת למטה וגם למעלה ... דהא רבי אליעזר פליג ואמר עד שיקרום התחתון). **סמ"ג** ל"ת סה יד, א (שיקרמו [את] פני העיסה תחתון ועליון). **רמ"א** ס"ה (צריך שיקרמו פניה למעלה ולמטה). **מ"א** סקט"ז (למעלה ולמטה ... דלא כמ"ש הרב"י, דאיהו סבירא ליה דבקרימות צד אחד סגי). ט"ז סוף סק"ב (והסמ"ג פוסק ... כת"ק דסבירא ליה לפי זה דשני הפנים בעינן, על כן פסק בפשטיד"א שצריך קרימת תחתון ועליון).

וראה לעיל סי' קסז סוף ס"ב (ויש אומרים שצריך לבצוע ממקום שמתחיל לקרום ולהתבשל תחלה כשנאפית הפת בתנור, ובתנורים שלנו שמושיבין הפת על שולי התנור, יש אומרים שצד העליון מתחיל להתבשל תחלה מחום אויר התנור, ויש אומרים שצד התחתון מתבשל תחלה מחום שולי התנור שהיתה אש בוערת עליו, ולצאת ידי שניהם יש לבצוע מצדי הפת, ולחתוך מצד העליון ומעט מצד התחתון).

[481] רמב"ם פ"ג הי"ח (ואם נשארו אחרי כן עד שיגמור אפייתן, מותר, שאם יחתה יפסיד אותן).

והיינו שמטעם זה מותר אף לדעת הרמב"ם וסיעתו שלא התירו בתבשיל אלא במצטמק ורע לו, כדלעיל סי' רנג ס"ט, מכל מקום כאן סגי בקרמו פניו, שלא יחתה כדי שלא יפסיד הפת. וכמו בצלי שנתבאר לעיל ס"ב (דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי, אם יחתה בגחלים יחרוך הבשר).

ומה שאין חוששים להטמנה בחררה על גבי גחלים, לדעה הא' דלעיל סי' רנג ס"י שקדרה הנוגעת בגחלים חשיב הטמנה, נתבאר במהדורא בתרא ס"ו בכמה אופנים. ומסיק שם ס"ח (דבשר וחררה על גבי גחלים לא דמי לקדירה על גבי גחלים, משום דכשגוף האוכל או המשקה מגולה לא שייך כלל הטמנה אפילו במקצת, אלא כשהוא בקדרה דוקא).

ויתבשל המילוי שבתוכה כמאכל בן דרוסאי[482].

וכל פת שנאפית כל כך עד שאם פורסה אין חוטים נמשכים הימנה, בידוע שקרמו פניה כראוי[483]. עיין סי' תס"א[484].

ויש אומרים[485] שאיזה צד הפת שקרם תחלה די בכך. ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד, שאם עבר ונתן פת לתנור סמוך לחשכה ולא קרמו אלא פניה המדובקים בתנור, שמן הסתם אותו הצד קרם תחלה, וכן פני החררה שלצד הגחלים, מותר לו לאכלה בשבת[486].

אבל אם לא קרמו פניה כלל, אסורה בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו[487], אפילו נתנה סמוך לחשכה ממש, בענין שכיוצא בזה גבי בשר שבקדירה היה מותר אפילו לכתחלה, כיון שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה[488], מכל מקום בפת[489] וכל כיוצא בזה, כגון עוגה ומיני בצק שאופין בקדירה[490], אין זה מועיל כלום, לפי שהן אינן צריכים שהות גדול לאפייתן[ן] כמו שצריך לבישול בשר, ויכולין הן להגמר שיהו ראויין לסעודת הלילה, ויש לחוש שמא יחתה בגחלים לגמור אפייתן לצורך סעודת הלילה:

---

[482] ספר התרומה שם (פשטיידא או פלדון ... וגם מה שבתוכה יכול לאפות כמאכל בן דרוסאי קודם השבת). סמ"ג שם. סמ"ק סי' רפא ע' רפז. הגהות מיימוניות פ"ג אות כ. רמ"א שם (ופשטיד"א או פלאדי"ן ... ויתבשל מה שבתוכה כמאכל בן דרוסאי).

כל עיסה הממולאת בפירות או בשר ודגים או גבינה, נקראה פלאדן, כדלעיל סי' קסח ס"ט. לקמן סי' תס סי"א.

[483] תוס' מנחות עח, ב ד"ה פורסה ואין חוטין נמשכין הימנה (נראה דכי האי גוונא עד שיקרמו פניה דפ"ק דשבת). **הגהות מיימוניות** שם (ובמנחות פרק התודה כתבו התוספות, שהקרמת פניה היינו כשפורסין אותה אין חוטין נמשכין הימנה). רמ"א שם (וכל שפורסה ואין החוטין נמשכין, קרוי קרימת פנים).

[484] סעיף ט (נתפשט המנהג לאסור מצה שחוטין נמשכין ממנה ... ואם עדיין לא קרמו פניה, בידוע שחוטין נמשכין ממנה).

[485] **רמב"ם** שם פ"ג הי"ח (כדי שיקרמו פניה שהם מודבקים בתנור או באש). **טור ושו"ע** שם (אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור, אלא כדי שיקרמו פניה המדובקים בתנור, ולא חררה על גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה שכנגד האש). ט"ז סק"ב (הוצרך להשמיענו דלפי האמת באחד משניהם סגי). מ"א סקט"ו (דבאיזו צד שיקרום סגי).

[486] כדלעיל ס"ג (לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה ... יש לסמוך על דבריהם בדיעבד), ושם נסמן (הערה 461).

[487] **רמב"ם** שם (ואם נתן סמוך לחשיכה וחשכה ועדין לא קרמו פניה, אם במזיד, אסור לאכול מהן עד מוצאי שבת, וימתין בכדי שיעשו). טור ושו"ע שם (ואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם, אם במזיד, אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו).

וכן הוא לעיל ס"ג (אם עבר והשהה ... אסור בין לו בין לאחרים, עד למוצאי שבת בכדי שיעשו). סי' רנג סי"ב (אם עבר ושהה ... אסור, בין לו בין לאחרים, עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו), ושם נסמן (הערה 90).

[488] כדלעיל סי' רנג ס"ח (אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו אפילו בתוך התנור שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, ואין חוששים שמא יחתה בשבת, דכיון שעכשיו הוא חי הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר, שבלילה לא יהיה ראוי עדיין אף אם יחתה בגחלים, ובכל הלילה עד למחר יוכל להתבשל אף בלא חיתוי כלל).

[489] **מ"א** סקט"ז (פשוט דבכל זה אפילו נתנן חי סמוך לחשיכה אסור, דממהר להתבשל, כמ"ש רס"י זה). והוא כדלעיל ס"א (בצלי ... אסור להשהותו שם אפילו הוא חי ... לפי שהצלי שאין קדרה מפסקת בינו לגחלים ממהר הוא לצלות, ויוכל להגמר שיהא ראוי לסעודת הלילה, ויש לחוש שמא ישכח ... ויחתה בגחלים לגמור צליתו).

[490] שאף שצלי בקדרה מותר בחי, כדלעיל ס"א (והוא הדין בצלי שנצלה בקדרה), ושם נסמן (הערה 428).

מכל מקום אסור בפת וכיו"ב, בין בנאפה בתנור, ובין בקדרה ובמבושל, כדלקמן סי' רנז סי"א (במיני בצק ובמיני קטניות שממהרים להתבשל, אין מועיל כלום מה שהן חיין סמוך לחשכה (שממהרין להתבשל), כמו שנתבאר בסי' רנ"ד). סוס"י רנט ד"ה ולפיכך (אבל במיני בצק, בין מבושלים בין נאפים, ובמיני קטניות, ובמים, ובצלי הנצלה בשפוד, אין מועיל חי).

וכן הוא בירק ובקטניות, כדלעיל סי' רנג ס"ח (אבל ירק חי וכיוצא בו ... שאף שהוא חי עכשיו, יכול הוא להתבשל לצורך הלילה), ולקמן סי"ג (אבל כל מיני קטניות הם ממהרים להתבשל ויכולין להגמר לסעודת הלילה. וכן הדין בכל מיני ירקות).

ז במה דברים אמורים[491] שנתנה במזיד. אבל אם היה שוגג, מותר לו לרדות ממנה כדי מזון שלש סעודות של שבת[492], אם אין לו פת אחרת לשבת[493]. ויכול לומר לאחרים[494] שאין להם פת לשבת[495] באו ורדו לכם מזון ג' סעודות.

וכשהוא רודה לא ירדה במרדה, אלא בסכין וכיוצא בו, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול[496]. ואם אי אפשר לו לרדות בשינוי, יכול לרדות במרדה כדרכו[497]:

ח ולמה לא קנסו על השוגג, כמו שקנסו על המשהה תבשיל בשוגג[498] אע"פ שאין לו תבשיל אחר. לפי שאין חיוב כל כך לאכול תבשיל בשבת[499], אבל בלא פת אי אפשר לקיים מצו ג' סעודות בשבת[500], כמו שיתבאר בסי' רע"ד[501]. ומכל מקום אם אין לו מה לאכול כלל בשבת כי אם אותו התבשיל בלבד שהשהה בשוגג, מותר לו לאכלו מפני כבוד השבת, שאסור להתענות בו[502], כמו שיתבאר בסי' רפ"ח[503].

---

[491] סיכום תוכן ההלכות שיתבארו לפנינו ס"ז-יב:

הרוצה לרדות פת בשבת מהתנור, ישנם בזה שלושה טעמים לאיסור:

(א) אם השהה באיסור, קנסו שוגג אטו מזיד. אלא שהתירו לצורך ג' סעודות שבת שעיקרן פת, אם אין לו פת אחרת. ואם אפשר ירדה בשינוי (ס"ז-ח).

(ב) אם השהה בהיתר, אסורה רדיית פת מדברי סופרים. והתירו לצורך ג' סעודות שבת, אם אין לו פת אחרת, ואין צריך לשנות (ס"ט).

(ג) בתנורים שלנו אין איסור רדייה, ומותר אף ביש לו פת אחרת. ויוציא בשינוי, שלא כדרך שעושה בחול (ס"ט).

(ד) ואם אין דעתו לאכול ממנה בשבת, אסור להוציאה מהתנור, משום הכנה משבת לחול (ס"י).

(ה) ואם נתנו לתנור בשבת, מותר לרדותה בכל אופן, כדי שלא יבוא לידי איסור (סי"ב).

[492] **ברייתא קיז**, ב (שכח פת בתנור וקידש עליו היום מצילין מזון שלש סעודות). רמב"ם פ"ג הי"ח (ואם בשוגג מותר לו לרדות ממנה מזון שלש סעודות של שבת). טור ושו"ע שם (ואם בשוגג ... מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות).

[493] **ר"ן** (מג, ב) ד"ה תנו רבנן שכח (דוקא בשאין לו מה יאכל ... הא לאו הכי לא שרי). שו"ע שם (אם אין לו מה יאכל).

[494] **בברייתא** שם (ואומר לאחרים בואו והצילו לכם). טור ושו"ע שם (ואומר לאחרים ... בואו ורדו לכם מזון שלש סעודות).

[495] ר"ן שם (וכן נמי הא דאמרינן ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, בשאין להם מה יאכלו). שו"ע שם (ואומר לאחרים שאין להם מה יאכלו).

[496] ברייתא שם (וכשהוא רודה, לא ירדה במרדה (שהוא דרך חול, רש"י), אלא בסכין). רמב"ם שם (כשהוא רודה, לא ירדה במרדה כדרך שהוא עושה בחול, אלא בסכין וכיוצא בה). טור ושו"ע שם (וכשהוא רודה, לא ירדה במרדה, אלא בסכין וכיוצא בו, שלא יעשה כדרך שעושה בחול).

ההפרש בין המרדה לבין הרחת, יתבאר לקמן ס"ט (והערה 517).

[497] **ר"ן** ב, רע"א (ואי לא אפשר רודה במרדה). שו"ע שם (ואם אי אפשר לרדות בשינוי, ירדה במרדה).

[498] ב"י ד"ה ומ"ש ואם בשוגג (ואף על גב דבעסיות ותורמוסין משמע דאפילו בשוגג אסורין עד מוצאי שבת, הכא משום כבוד שבת לא קנסו לגבי שלשה סעודות בשוגג). מ"א סקי"ז (והא דלא קנסינן גם בשוגג כמ"ש ס"ח, שאני הכא כיון דאין לו מה יאכל שרי (ב"י)).

והוא מה שנתבאר לענין תבשיל וכיו"ב, לעיל סי' רנג סי"ב (כל מקום שנתבאר שאסור להשהות תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אם עבר ושהה אפילו בשוגג ... אסור), ושם נסמן (הערה 87).

[499] ראה לקמן סי' רסא בקונטרס אחרון סק"א.

[500] **מ"א** סקכ"ג (נראה לי דוקא בפת התירו מזון ג' סעודות, דחייב בשבת לאכול פת, אבל שאר תבשילין אם נתן באיסור אפילו בשוגג, אסור עד מוצאי שבת כמ"ש רס"י רנ"ג).

[501] סעיף ה (אפילו אכל אדם כל מיני מעדנים ומיני תבשילין הרבה, אף על פי שהם מחמשת המינים, אינו יוצא ידי חובת ג' סעודות, שחייב אדם לסעוד בשבת עד שיאכל לחם שמברכין עליו המוציא וברכת המזון), ושם נסמן (הערות כב-ג).

[502] מ"א שם (ומיהו אם אין לו כלל מה יאכל, שרי, כיון דאסור להתענות בשבת כמ"ש סי' רפ"ח).

[503] ס"א (שאסור להתענות בשבת), ונתבאר לעיל סי' רמב בקונטרס אחרון ס"ק א.

ואם יש לו חתיכת פת גדולה מספקת לשלש סעודות, אסור לו לאכול בשבת מפת זו שנאפית באיסור כדי לברך על לחם משנה שלמים[504], כיון שעיקר מצות שלש סעודות בשבת יכול לקיים בלא פת זו[505]:

ט לא הצריכו לרדות בשינוי אלא כשנאפית באיסור, אבל אם נאפית בהיתר, כגון שקרמו פניה מבעוד יום[506], או בתנור שלנו הגרוף וקטום[507], או שפי התנור מכוסה וטוח בטיט[508] שאז אין לחוש לחיתוי כמו שנתבאר למעלה[509], מותר לרדות במרדה כדרכו, כיון שהוא צורך שבת, שאין לו פת אחרת. אבל אם יש לו פת אחרת, אסור לרדות אפילו בשינוי[510], שרדיית הפת היא אסורה מדברי סופרים[511], ולא התירוה אלא לצורך שבת.

במה דברים אמורים בתנורים שבימיהם שהיה כעין קדירה והיו מדביקים פת לדופני התנור[512] ושייך בהם רדייה[513]. אבל בתנורים שלנו שהפת מונחת על שולי התנור, לא

---

[504] שחיובו יתבאר לקמן סי' עדר ס"ב (וחייב כל אדם לבצוע על שתי ככרות שלמות).

[505] מ"א שם (ואם יש לו פת אחר מזון ג' סעודות, אסור להציל, אף על גב דצריך לכל סעודה ככר שלם ולחם משנה, מכל מקום אינה חובה כל כך).

וראה לקמן סי' רעא קונטרס אחרון סק"ב (אע"ג שבמ"א סי' רנ"ד ס"ק כג מבואר דאינו חובה כל כך ... עכ"פ לחם משנה יש לו אסמכתא מדאורייתא).

[506] **ר"ן** ב, רע"א (וכי אמרינן נמי דכי אפשר לשנויי משנינן, הני מילי היכא שנאפה הפת באיסור, דהתם בשכח הפת בתנור עסקינן שהשההו שם באיסור, מפני שלא עמד שם כל כך מבעוד יום שיקרמו פניה, הא אילו עמד שם כל כך [נראה] דשרי ... כיון דלא עבד איסורא וצורך שבת הוא רודה כדרכו, דלא אשכחן דנבעי שנוי אלא בשכח פת בתנור דעבד איסורא ... וטעמא דמילתא, משום דרדיית הפת ותקיעת שופר לאו שבות נינהו אלא עובדין דחול בעלמא, וכל היכא דלא עבד איסורא ואיכא צורך היום, שרו כי אורחייהו). שו"ע סוף ס"ה (ואם נתנה בכדי שיקרמו פניה, כיון דלא עבד איסורא וצורך שבת הוא, רודה כדרכו).

וכדלעיל ס"ו (אלא אם כן יש שהות ביום כדי שיקרמו פני הפת).

[507] כדלעיל ס"ו (אסור ליתן סמוך לחשכה פת לתנור ... שלנו שאינו גרוף וקטום).

[508] **רמ"א** סוף ס"ה (אם הוא טוח בטיט ... מותר).

[509] סוף ס"א (אלא אם כן טח בטיט סביב הכיסוי, שאז אין חוששים שמא יטרח כל כך לסתור הטיחוי ולא יזכור על השבת, לפיכך מותר להשהותו בתוכו).

[510] ר"ן שם (וכל שאין בו צורך היום, אסור אפילו בשינוי). שו"ע שם (ושלא לצורך היום, אסור אפילו בשינוי). מלבושי יום טוב סק"י (כל שיש לו ג' סעודות הרי רדייתו שלא לצורך הוא). הובא באליה זוטא סק"ז.

[511] מ"א ס"ק יח (משום דרדייה שבות היא). וכמבואר ברש"י ג, ב ד"ה הדביק (קיימא לן דרדיית הפת שבות היא, שהיא חכמה ואינה מלאכה), וד"ה בשוגג שהיא שבות (רדיית הפת שבות הוא).

ואף שהובא מהר"ן לעיל (הערה 506) "דרדיית הפת ותקיעת שופר לאו שבות נינהו אלא עובדין דחול בעלמא".

היינו לומר שכיון שאסרוהו חכמים מטעם עובדין דחול, לכן התירוהו לצורך הפת בג' סעודות; משא"כ שאר איסורי רבנן לא התירו לצורך מצוה, כדלקמן סי' שא בקונטרס אחרון ס"ק ב (שלא התירו משום ענג אלא דברים שאיסורם הוא משום דרך חול ... אבל שאר כל האיסורים ... שגזרו חכמים בשבילם לסייג, פשיטא דלא דחינן להו משום מצות ענג, שהיא מצוה הבאה בעבירה).

משא"כ אם יש לו פת אחרת, אסור אפילו בשינוי, כיון שהרדייה היא שבות מדברי סופרים.

וכל זה ברדייה שבתנורים שבימיהם. משא"כ בתנורים שלנו שלא שייך בהם כלל רדייה, אין בזה שבות מדברי סופרים, ואינו אסור אלא משום עובדין דחול גרידא, ולכן סגי בשינוי אף אם יש לו פת אחרת, כדלקמן בסמוך.

וראה לקמן סי' תקפח ס"ד, בהערת רבינו שבשולי הגליון. שלחן המלך ח"ב ע' קצה הערה 1. נימוקי שבת.

ולענין רדיית חלות דבש ראה לקמן סי' שכא סט"ו.

[512] רש"י כ, א ד"ה דגבי תנור (שהכרות נדבקים בדופני התנור סביב).

וכן הוא לקמן סי' תקז ס"ט (תנורים שבימיהם היו עשוים כקדרה ופיהן למעלה, והיו מדבקין הפת בתוך התנור סביבות דפנותיו, והעצים והאש על שולי התנור), וסי"ט (וכל זה בתנורים שלהם שהיו קטנים והיו מדבקים הפת סביב דפנות התנור ... אבל בתנורים שלנו שמניחים הפת על שולי התנור). וראה לעיל סי' רנג ס"ז (הערה 42).

[513] לבוש ס"ז (ורדייה הנזכרת, פירושו כמו שהיו עושין בימיהם שהיו מדביקין הפת בתנור, ואז כשחוזרין ומפרידין אותו מן התנור היה בו טורח וחכמה יתירה מי שהיה יכול לעשותו שלא יפרך הפת).

שייך בהם כלל רדייה, ומותר להוציא מהתנור[514] כל הפת שנאפית בהיתר[515] אע"פ שיש לו פת אחרת[516].

ומכל מקום לא יוציא ברחת[517], שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, אלא יתחוב בה סכין וכיוצא בו, או יוציאה במקל[518]:

י במה דברים אמורים כשדעתו לאכול בשבת מהפת שמוציא, אע"פ שאינו צריך לה שיש לו אחרת. אבל אם אין דעתו לאכול ממנה, אסור להוציאה[519] אפילו על ידי שינוי,

---

[514] **רבנו ירוחם** נ"ב ח"ג סז, ד (בתנורים שלנו שאין מדביקין בהן הפת, ואין צריך רדייה לא בסכין ולא במרדה כמו שכתבתי למעלה, שאם נתן הפת בתנור מבעוד יום וקדש עליו היום שמותר ליטלו בסכין או בכוש או בשום דבר שיתחוב בו או במקל). שו"ע ס"ז (בתנורים שלנו שאין בהם רדייה, מותר להוציא יותר משלש סעודות בסכין או בשום דבר שיתחוב בו).

[515] מ"א סקכ"ג (ומיירי בהדביק בהיתר).

[516] **ב"י** ד"ה ומ"ש כתב רבנו ירוחם (ועל כרחך לומר שמה שמתיר רבינו ירוחם ביותר מג' סעודות הוא, דאי בג' סעודות, אפילו בתנורים דידהו נמי שרי על ידי שינוי). שו"ע שם (יותר משלש סעודות).

[517] נתפרש לקמן סי' תנא סנ"ה (הרחת (שקורין שובי"ל) שמכניסין בה הלחם לתנור, ומוציאין בה מן התנור).

גם משמשת הרחת לזרות בה את התבואה, כאמור בישעי' ל, כד (זורה ברחת). ובמצודת ציון שם (ונקרא כן לפי שמניפין אותו אל הרוח).

ואילו המרדה הנזכרת לעיל, בה רודים את הפת המדובקת בכותל התנורים שבימיהם. וכן מכניסים בה הפת לתנור, כדלקמן סי' תנט סל"ב (המרדה שמכניסין בה הפת לתנור ומציאין בה מן התנור).

[518] רבנו ירוחם שם (אבל ברחת שמוציאין בה הפת, נראה שאסור, כי היא כעין המרדה שהיו רודין בה הפת בתנורים של חרס שהיו בימיהם). שו"ע שם (ומכל מקום לא יוציא ברחת, משום דמחזי כעובדין דחול).

[519] מ"א סקכ"ג (ונראה לי דוקא כשרוצה לאכול ממנו בשבת, אבל אסור לרדות לצורך חול, דאפילו טלטול בעלמא אסור, כמ"ש בהגהות מנהגים הל' פסח, דאסור להביא יין בשבת לצורך מוצאי שבת). ולכן אסור להוציא הפת אף מתנורים שלנו שאין בהם רדייה, על ידי סכין וכיוצא בזה. וכן הוא במ"א סי' תרסז ס"ק ג (וכן כתוב במנהגים הל' פסח דאסור להביא יין מיום טוב לחבירו). והוא במנהגים טירנא (ספר המנהגים (טירנא) חג הפסח (ואסור להכין מיום טוב לחול ... ואפילו להביא יין).

וכן הוא לקמן סי' שכג ס"ו (מדיחים כלים לצורך היום, כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול בהם מותר להדיחם אפילו מיד אחר סעודה שלפניה, אבל לאחר סעודה שלישית, אסור להדיח כלי אכילה, מפני שטורח ומכין משבת לחול. סי' שב ס"י (אין מציעין המטה משבת למוצאי שבת ... כיון שאין דעתו לישן עליה עד למוצאי שבת הרי הוא מכין משבת לחול, ואסור מדברי סופרים).

אמנם באליה רבה ס"ק יח (ולענ"ד הכא מותר משום הצלה). ובתוספת שבת ס"ק לב (והדין עמו בזה, ומיהו במקום שאין פסידא הדין עם מ"א). והיינו רק הבאת היין "מהמרתף לבית בשבת" נאסר, כיון שאינו לצורך היין עצמו (שהרי היין ישמר גם במרתף, ולא יתקלקל ולא יגנב משם), אלא "לצורך הבדלה במוצאי שבת", ולכן אסור מטעם "הכנה משבת לחול". , והביאו הוכחות לדבריהם. ובתהלה לדוד ס"ק ט (ואקוה לבאר זה אי"ה בסי' שכ"א ס"ז [והוא שם ס"ק ו]. והרב ז"ל פסק כהמ"א, וצ"ע). וראה שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

וכן הוא לקמן סי' שח סט"ז (כלי שמלאכתו להיתר ... מותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו, אלא לצורך הכלי עצמו, שחושש עליו שלא ישבר או שלא יגנב משם, ומטלטלו משם להצניעו, או שמטלטלו מחמה לצל שחושש שלא יתבקע בחמה), הרי שמותר אף אם מטרת הבאתו לבית אינה "לצורך גופו", להשתמש בו בשבת, אלא "לצורך הכלי עצמו", לשמור על החפץ שלא יגנב ולא יתבקע בחמה, ויוכל להשתמש בו אחר השבת.

ונראה שטעם האיסור כאן, כיון שטורח משבת לחול על ידי הוצאת הפת מהתנור על ידי סכין וכיו"ב, שבמקום טרחה אסרו אף כשעושה כן כדי שלא תיחרך ותתקלקל הפת, כדלקמן סי' שיט סי"ח, וסי' שכא ס"ו, וסי' שלח ס"ח, וסי' תק ס"כ. ויתבאר בהערות שם ושם.

וכשיש בזה טרחה יתירה, אסרו אף אם הוא לצורך השבת עצמו, כדלקמן סי' שכד ס"ד-ה, וסי' שלג ס"א, ויתבאר בהערות שם.

ואף שלומד זאת כאן מדין הבאת יין מהמרתף לצורך הבדלה; מכל מקום כאן חמור יותר, כיון שטורח להוציא הפת מהתנור, שאסרוהו אף שהוא כדי שלא תתקלקל הפת.

ונפקא מינה מכל זה לענין להחזיר למקרר את המאכלים שנשארו, שלפי סברה הנ"ל אין זו "הכנה משבת לחול" כי אם "טלטול מאכלים לצורך עצמם" (ראה שמירת שבת כהלכתה פכ"ח ספ"א, שהתיר כשאינו אומר במפורש שהוא לימות החול). וכן החזרת מאכלים למקפיא (אף שניכר שאינו לצורך השבת). וכן כשבאים בשבת קודש לבית הכנסת מונחים על השלחנות חוברות ודפים מכל הסוגים. אחרי קריאתם רוצים לקחת חלק מהם לבית, לקריאה

שאסור להכין משבת לחול אפילו בענין שאין בו שום סרך מלאכה אלא טלטול בעלמא, כגון להביא יין מהמרתף לבית בשבת לצורך הבדלה במוצאי שבת, וכל כיוצא בזה, וכמו שיתבאר בסי' תק"ג[520] לענין יום טוב עיין שם:

יא אפילו אם אין דעתו לאכול מהפת בשבת, אסור ליתנה לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום סמוך לחשכה כל כך שאין שהות שיקרמו פניה מבעוד יום, אע"פ שהוא אופה אותה לצורך מוצאי שבת, ובכל השבת כולה יכולה להאפות בלא חיתוי, מכל מקום חוששים שמא ימלך אחר כך לאכלה בשבת, שהרי מותר לו להוציאה מתנור שלנו שאין בו רדייה, וכיון שיהיה דעתו עליה לאכלה, שמא ישכח ויחתה בגחלים לגמור אפייתה[521].

שמטעם זה אסור להשהות תבשיל לצורך סעודת שחרית, בכל מקום שאסור להשהותו לצורך סעודת הלילה משום גזרת שמא יחתה, כמו שנתבאר בסי' רנ"ג[522], אע"פ שעד סעודת שחרית יוכל להתבשל בלא חיתוי:

יב מי שנתן פת לתנור בשבת עצמה, בין בשוגג בין במזיד, ונמלך לרדותה מהתנור קודם שתיאפה, מותר לו לרדותה[523] אע"פ שאין בה צורך שבת, שהרי אינה ראויה לאכילה[524], ואפילו בתנורים שלהם ששייך בהם רדייה, שהתירו לו חכמים איסור של דבריהם כדי שלא יבא לידי איסור סקילה, או לידי איסור חטאת[525]. ומכל מקום אם אפשר לו לרדות על ידי שינוי, ישנה[526].

אבל לאדם אחר לא התירו לרדות אפילו על ידי שינוי, כדי שלא יבא חבירו לידי חיוב

נוספת במשך ימי השבוע, אלא שבשבת אי אפשר לקחת אותם במקומות שאין עירוב. מה עושים, מחביאים אותם באיזושהי פינה, כדי לקחת אותם לבית אחרי השבת, שלכאורה דומה הוא לדין הבאת כלי שמלאכתו להיתר לבית כדי להצניעו.

[520] סעיף ג (ואפילו דבר שאין בו מלאכה כלל, כגון להדיח כלים וכיוצא בזה, אסור לעשות ולהכין ביום טוב לצורך חול ... ולכן יש ליזהר שלא להביא יין ביום טוב ראשון לצורך קידוש של ליל יום טוב שני, וכן לא יחפש בספר תורה ביום טוב ראשון מה שצריך לקרות ביום טוב שני).

[521] כל בו סי' לא לב, א (יש לו מזון שלשה סעודות, מותר, דבשבת אסור לרדות, לאימת קא בעי לה למוצאי שבת, ובלא חתוי נמי אפיה, והוה ליה כקדירה חיה). רמ"א סוף ס"ה (אם ... אינו אופה לצורך שבת רק למוצאי שבת, דיש לו זמן לאפותו, מותר, דלא גזרינן בכהאי גוונא שמא יחתה). **מ"א** סק"כ (פירוש שיש לו מזון ג' סעודות, ואם כן אסור לרדותו בשבת, רק למוצאי שבת, ולכן שרי שם. ואם כן בתנורים שלנו אסור, אף על פי שהוא אופה למוצאי שבת, כי היכי דאסרינן בכל התבשילין ולא מחלקים בין רוצים לשבת או למוצאי שבת, דגזרינן שמא ימלך לאוכלה בשבת ויחתה, הוא הדין בפת).

[522] סעיף א (אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, לצורך הלילה או עד למחר), ושם נסמן (הערה 5).

[523] **רב ביבי ד**, א (הדביק פת בתנור, התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת ... בשוגג ... במזיד ... קודם שיבא לידי איסור סקילה). רמב"ם פ"ט ה"ה (שכח והדביק פת בתנור בשבת ונזכר, מותר לו לרדותה קודם שתאפה ויבוא לידי מלאכה). מ"מ שם (כתב רבינו שכח, וכל שכן הדביק במזיד). טור ושו"ע ס"ו (ואם נתנו בשבת, אפילו במזיד, מותר לו לרדות קודם שיאפה, כדי שלא יבא לידי איסור סקילה).

וכאן לא נכנס לדיון אם מזיד או שוגג הוא רבותא יותר, כי בשניהם מותר.

[524] **רי"ף** א, סוע"ב (ורדייה דהכא לאו לסעודת שבת היא, דהא לא חזיא לאכילה, ומשום הכי לא שרו ליה רבנן, אלא משום שלא יבא לידי איסור סקילה).

[525] תוס' שם ד"ה ואלא (תימה דלישני אימא לידי איסור חטאת, כדקאמר בסמוך קודם שיבא לידי איסור סקילה). והיינו אף שלא יהיו לו חיוב סקילה (שהרי אין סופו במזיד), ולא חיוב חטאת (שהרי אין סופו בשוגג), מכל מקום יבא לידי איסור סקילה או לידי איסור חטאת.

[526] **ר"ן** ב, א (שכח פת בתנור ... דאיכא למיחש שלא יבא לידי איסור סקילה, אם אפשר לשנויי משנינן, ואי לא אפשר עביד כי אורחיה). מ"מ פ"ה הי"ט (בשכח והדביק פת בשבת, שהתירוהו לרדות קודם שיבוא לידי איסור מלאכת שבת ... היכא דאי אפשר בשנוי). מ"א סקכ"א (ומכל מקום אם אפשר לעשות בשינוי יעשה (מ"מ פ"ה)).

חטאת או סקילה, שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך[527], כיון שחבירו פשע במה שנתן הפת לתנור[528]. עיין סוף סי' ש"[ו][529] :

להשהות קטניות

יג לא ימלא אדם קדרה עסיסיות ותורמסין[530] או שאר כל מיני קטניות[531], ויניח על גבי כירה או לתוך התנור שלנו[532], שאינו טוח בטיט[533], אם אינ[ן] גרופים וקטומים[534], אלא אם כן יש שהות ביום שיתבשלו כמאכל בן דרוסאי לפי מנהגנו[535].

אבל אם אין שהות ביום כל כך, אסור להניחה שם אפילו סמוך לחשכה ממש, בענין שכיוצא בזה בבשר מותר להשהותו שם כיון שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ולא יוכל להגמר עוד לסעודת הלילה[536], אבל כל מיני קטניות הם ממהרים להתבשל ויכולין להגמר לסעודת הלילה[537]. וכן הדין בכל מיני ירקות[538].

---

[527] **רב אשי** שם (מתקיף לה רב ששת וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך (צא וחטא איסור קל כדי שלא יתחייב חבירך עונש חמור, רש"י), אלא אמר רב אשי). רבנו ירוחם ני"ב ח"ג סז, ד (לו התירו, אבל לא לחבירו, שלא יעבור חבירו איסור דרבנן כדי שלא יעבור הוא איסור דאורייתא). מ"א סקכ"א (ודוקא הוא, אבל אחרים אסורים לרדות (רי"ו), דאין אומרים לו לאדם עשה חטא קל בשביל שלא יעשה חבירך איסור חמור, כיון שלא נעשה האיסור על ידו).

[528] **תוס'** שם ד"ה וכי בתירוץ הב' (דדוקא היכא דפשע קאמר וכי אומרים לו לאדם חטא כדי כו'). ב"ח (וגם חבירו היה פושע, כגון הכא שהדביק פת במזיד בשבת). מ"א שם (וגם חבירו פשע במה שהדביק (ב"ח תוס') ובאמת העיקר תלוי באם פשע).

[529] סכ"ט (ולא אמרו שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, אלא כשחבירו פשע בזה ועל ידי פשיעתו בא לו האונס אחר כך, כגון שהדביק פת בתנור בשבת ונזכר קודם שתיאפה, שאף שמותר לו לרדות מן התנור כדי שלא יבא הוא לידי איסור חמור ממנו, אסור לאדם אחר לרדותה כדי שלא יבא חבירו לידי איסור חמור של אפיית הפת בשבת, כיון שחבירו פשע במה ששכח והדביק פת בתנור בשבת).

[530] **ברייתא יח**, ב (לא תמלא אשה קדרה עסיסיות ותורמסין (מיני קטניות, רש"י) ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה). טור ושו"ע ס"ח (לא ימלא אדם קדירה עסיסיות ותורמוסין ויתן לתוך התנור ערב שבת סמוך לחשיכה).

[531] רש"י שם (מיני קטניות). **רבנו ירוחם** ני"ב ח"ג סט, א (פירוש שהם מיני קטניות). **מ"א ס"ק [ב]** (והוא הדין לכל מיני קטניות שממהרין להתבשל (רבינו ירוחם. ועס"ח)), **וסוס"י רנז** סקי"ט (ובמקומות שלא נהגו לטוח בטיט, אסור לתת מיני קטניות ... אלא כדי שיתבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום).

וכן הוא לקמן סי' רנז סי"א (במיני ... קטניות שממהרים להתבשל אין מועיל כלום מה שהן חיין סמוך לחשכה (שממהרין להתבשל) כמו שנתבאר בסי' רנ"ד), וסוס"י רנט (אבל במיני ... קטניות ... אין מועיל חי, וצריך שיהיו כמאכל בן דרוסאי קודם שבת).

[532] מ"מ פ"ג הי"ב (לאו דוקא תנור, דהוא הדין כירה וכופח, שאין משהין עליהם אלא על הצד שמשהין תבשיל שלא בשל כל צרכו). שו"ע שם (והוא הדין לכירה וכופח). וכן הוא בתנור שלנו שדינו ככירה, כדלעיל סי' רנג ס"ז (והתנורים שלנו שפתחם מן הצד ... דינם שוה לכירה לכל דבר).

[533] מ"א סקכ"ד (ומיהו בטוח פיו בטיט שרי).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט ד"ה אבל במיני (ובתנור טוח בטיט הכל מותר בכל ענין).

[534] **רמ"א** ס"ח (כשאינן גרופים וקטומים, ואפשר לחתות).

[535] כדלעיל סי' רנג ס"ח-ט (אלא אם כן נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום ... ויש אומרים שאפילו מצטמק ויפה לו ... וכבר נתפשט המנהג להקל כסברא הראשונה).

[536] כדלעיל שם ס"ח (דכיון שעכשיו הוא חי, הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר, שבלילה לא יהיה ראוי עדיין אף אם יחתה בגחלים, ובכל הלילה עד למחר יוכל להתבשל אף בלא חיתוי כלל).

[537] **רמב"ם** שם (שאלו וכל כיוצא בהן, אף על פי שלא בשלו כל עיקר, כתבשיל שלא בשל כל צרכו הן, מפני שאינן צריכים בישול הרבה ודעתו עליהן לאוכלן לאלתר). שו"ע שם (מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב ודעתו עליהם לאכלם לאלתר, ומפני כך אף על פי שלא נתבשלו כל עיקר, הרי הם כשאר תבשיל שהתחיל להתבשל ולא נתבשל כל צרכו, שאסור להשהותו).

ולענין קטניות שצריכות בישול רב, ראה בדי השלחן סי' עא סק"י. שבת כהלכה פ"ח הערה עט. נימוקי שבת.

ואם עבר והניחה שם בין בשוגג בין במזיד ולא נתבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו[539]:

להשהות מים לחממם

יד וכן הדין בנותן מים בקדרה לחממם, לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום[540], (לצורך (ג) שתיה או אפילו) לצורך הדחת כלים בשבת[541], שצריך שיניח שם הקדרה מבעוד יום כל כך שיהא שהות ביום שיוכלו להתחמם חצי החימום[542] לכתחלה[543], לפי מנהגנו[544], או שיחמו כל צרכם, להאוסרים להשהות שם תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או אפילו כל צרכו עד שיהיה מצטמק ורע לו, והמים חמין גם כן מצטמקין ורע להן[545].

אבל לא יניחנה שם סמוך לחשכה ממש, שהמים גם כן הם ממהרים להתחמם[546]. ואף

---

[538] **ב"י סי' רנג** ד"ה ומ"ש ואם נתן (ומדברי הגמרא והפוסקים נראה דלא שרי אלא דוקא במשליך לתוכו אבר חי שאי אפשר להתבשל בלילה, משום דמסח דעתיה מיניה [משא"כ ירק]). **מ"א** שם סק"ד (דוקא חתיכת בשר שאי אפשר להתבשל לצורך הלילה, אבל ירק לא מהני (ב"י)).

וכן הוא לעיל שם סוף ס"ח (וכל זה בבשר חי, שאי אפשר לו להתבשל עוד לצורך הלילה. אבל ירק חי וכיוצא בו, אסור להשהותו, אלא אם כן נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום. לפי שאף שהוא חי עכשיו, יכול הוא להתבשל לצורך הלילה, ואינו מסיח דעתו ממנו עד למחר), ושם נסמן (הערה 53).

[539] ברייתא שם (ואם נתנן, למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו). ב"י סוף הסי' (ומדקתני סתם אסורין למוצאי שבת בכדי שיעשו, משמע דאפילו בשוגג נמי אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו). שו"ע שם (ואם עשה כן, אפילו בשוגג, אסורים למוצאי שבת עד כדי שיעשו).

וכן הוא לעיל סי' רנג סי"ב (אם עבר ושהה, אפילו בשוגג ... אסור), ושם נסמן (הערה 87).

[540] **ברייתא שם** (לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה). טור ושו"ע ס"ט (כיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה). ב"י סוף הסימן (ומשמע דתנור לאו דוקא, דהוא הדין לכירה וכופח, אלא אם כן גרף וקטם). וכדלעיל סעיף הקודם (לתוך התנור שלנו ... אם אינ[ן] גרופים וקטומים), ושם נסמן (הערה 532).

[541] **מ"א** סקכ"ו (אף על גב דמים ראוין לשתות חיין, מכל מקום אינן טובים כל כך כפירות כמ"ש ס"ד. או יש לומר דהכא מיירי דקא בעי ליה להדחה, ואז צריכים להיות חמין).

והיינו שהאיסור הוא הן לצורך שתיה, כדלקמן בסמוך (ואף שהמים ראוים לשתיה גם כשהם צוננים, מכל מקום אינם טובים כל כך כפירות הנאכלים חיים), ובקונטרס אחרון ס"ק ג, שמשמעות הגמרא והפוסקים דאסור אף במחמם המים לצורך שתיה (וכאן בא איסור זה בין חצאי עיגול, וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו: שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

והן לצורך הדחת כלים, כדלקמן סעיף הבא (כיון שחפץ גם כן במים הללו שיתחממו כדי להדיח בהם כלים בשבת כמו שדרך הוא להדיח בהם, יש לחוש שמא יחתה בגחלים), ולעיל סי' רנג סכ"ט במוסגר (אם הישראל חפץ באותן המים שיתחממו להדיח בהם כלים, אסור), ובקונטרס אחרון שם סקי"א (יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר דמשום הדחה גרידא לא אתי לחתויי). ולכן כתב כאן "אפילו לצורך הדחת כלים בשבת", היינו שיש סברה לומר שלשתיה חמור יותר מאש להדחה. וראה נימוקי שבת.

[542] נתבאר בתהלה לדוד סי' שיח סוף סקי"ז (וכפי הנראה היינו חצי ממה שהוא רוצה שיוחמו). וראה בדי השלחן סי' עא סקי"א. שבת כהלכה פ"ח בביאורים אות יד. נימוקי שבת. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[543] ובדיעבד סגי בשליש החימום, כדלעיל סי' רנג סי"ג (שיעור מאכל בן דרוסאי יש אומרים שהוא כמו שליש בישול הראוי לכל אדם, ויש אומרים שהוא כמו חצי בישולו ... צריך ליזהר לכתחלה שיתבשל חצי בישולו מבעוד יום ... אבל בדיעבד יש להתיר התבשיל בכל ענין אם נתבשל שליש בישולו מבעוד יום).

[544] לעיל שם ס"ח-ט (נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי קודם כניסת השבת ... ויש אומרים שאפילו ... נתבשל כל צרכו אלא שהוא מצטמק ויפה לו ... דינו שוה לכל דבר לאילו התחיל להתבשל ולא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי שנתבאר למעלה. וכבר נתפשט המנהג להקל כסברא הראשונה).

[545] רבי יהודה **בברייתא לח** ע"א (חמין שהוחמו כל צורכן מותרין, מפני שמצטמק ורע לו). תוס' יום טוב פ"ג מ"ד ד"ה אנטיכי (דחמים כל שנתחממו כל צרכן החימום רע להן).

[546] ברייתא שם יח, ב (לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה). ואף שהתירו בבשר חי, כדלעיל סי' רנג ס"ח (אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו אפילו בתוך התנור שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, ואין חוששים שמא יחתה בשבת. דכיון שעכשיו הוא חי, הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר, שבלילה לא

שהמים ראוים לשתיה גם כשהם צוננים, מכל מקום אינם טובים כל כך כפירות הנאכלים חיים[547] שנתבאר למעלה[548].

ואם עבר והניח שם בין בשוגג בין במזיד ולא נתחממו שליש חימומם[549] מבעוד יום, אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו[550]:

טו אסור[551] ליתן מים סמוך לחשכה לתוך קדרה הקבועה בתוך תנור בית החורף[552], אלא אם כן יש שהות שיוכלו להתחמם חצי חימומם מבעוד יום[553]. שאף שכוונתו שלא תבקע הקדרה, מכל מקום כיון שחפץ גם כן במים הללו שיתחממו כדי להדיח בהם כלים בשבת כמו שדרך הוא להדיח בהם, יש לחוש שמא יחתה בגחלים[554].

(ואע"פ שמותר לסמוך אצל תנור שאינו גרוף וקטום כמו שנתבאר בסי' רנ"ג[555]. מכל מקום כיון שקדרה זו בולטת על הגחלים שבתנור, הרי זה כמשהה על גבי הגחלים ממש[556]).

ואם עבר ונתן אפילו בשוגג ולא נתחממו שליש חימומם מבעוד יום, אסור אפילו להדיח

יהיה ראוי עדיין אף אם יחתה בגחלים, ובכל הלילה עד למחר יוכל להתבשל אף בלא חיתוי כלל). נתבאר ברמב"ם פ"ג הי"ב (לא ימלא אדם ... חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה וישהה אותן, שאלו וכל כיוצא בהן אף על פי שלא בשלו כל עיקר, כתבשיל שלא בשל כל צרכו הן, מפני שאינן צריכים בישול הרבה, ודעתו עליהן לאוכלן לאלתר, ולפיכך אסור לשהותן בתנור). שו"ע ס"ח (שדברים אלו אינם צריכים בישול רב ודעתו עליהם לאכלם לאלתר, ומפני כך אף על פי שלא נתבשלו כל עיקר הרי הם כשאר תבשיל שהתחיל להתבשל ולא נתבשל כל צרכו, שאסור להשהותו).

[547] **מ"א** סקכ"ו (אף על גב דמים ראוין לשתות חיין, מכל מקום אינן טובים כל כך כפירות), כנסמן לעיל (הערה 541).

[548] ס"ד (ופירות שנאכלים חיין אינן גרועים מצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי).

[549] כנסמן לעיל (הערה 543).

[550] ברייתא שם (ואם עשה כן, למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו). ב"י סוף הסימן (ומדקתני סתם אסורין למוצאי שבת בכדי שיעשו, משמע דאפילו בשוגג נמי אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו). טור ושו"ע שם (ואם עשה, אסורים למוצאי שבת בכדי שיעשו). לבוש ס"ח (גזרו אף על השוגג).

ובענין לאסור בין לו בין לאחרים, ראה מראי מקומות וציונים.

[551] בסעיף הקודם נתבארו דיני הנחת המים בתוך התנור לחממם. בסעיף שלפנינו יתבארו דיני הקדרה שהיו רגילים להתקין בדופני התנור מבפנים, ובולטת על גבי הגחלים. ורגילים למלאתה מים גם כשאין צריכים למים אלו, כדי שלא תיבקע הקדרה מחום התנור, ואף כדי להדיח הכלים במים חמים אלו.

[552] **מ"א** סקכ"ו (ולפי זה אסור ליתן מים לתוך הקדירות שבתנורים, אע"ג דמתכוין שלא יבקע הקדירה, מכל מקום הא קבעי ליה להדחה וחיישינן שמא יחתה, לכן צריך ליתנן מבעוד יום), ובסוס"י רנט (קדירה הקבוע בתנור ... וישראל אסור ליתן מים לתוך הקדירה ההוא).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט ד"ה וליתן (קדרה הקבועה בתנור ... ואסור ליתן המים לקדרה ההיא). וראה גם לעיל סי' רנג סכ"ט במוסגר.

[553] כדלעיל סעיף הקודם.

[554] שגם זה אסור, כדלעיל סעיף הקודם (והערה 541).

[555] סעיף ג (ואפילו הוסקה בגפת ועצים, מותר לסמוך לה קדרה בסמוך חוצה לה ... אף על פי שכשמגיע הלילה לא נתבשלה עדיין כמאכל בן דרוסאי, ואין חוששים שמא יחתה בגחלים שבתוך הכירה כדי למהר בישול הקדרה שחוצה לה, שאין חיתוי זה מועיל לה כל כך).

[556] וכן הוא לעיל סי' רנג קונטרס אחרון סקי"א (דמיירי בכהאי גוונא שהם בולטין על הגחלים. ואם כן כשנותן במים בקדרה הרי זה כשופת קדרה על גבי כירה ממש, שאין דבר מפסיק בין גחלים לקדירה, דמאי שנא קדרה זו משאר קדירות).

בהם כלים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו[557] (ומכל מקום אם נתנם שם קודם שהוסק התנור, אפשר שיש להקל אם היה שוגג[558]):

קונטרס אחרון

(א) מודים הם כו'. ואף[559] שהט"ז[560] כתב דאף אצל האש שרי להטור. מכל מקום במג"א[561] משמע שהסכים למה שהעתיק בשם המאור[562] דדוקא בתנורים שבימיהם. והאידנא לא שייך זה[563] (לכן לא העתקתיו[564]).

בשגם[565] כי המעיין בסיום דברי המאור גבי בישרא אגומרי[566], יראה לעינים דמיירי

---

[557] מ"א סוס"י רנט (וגם אם נתן ישראל ערב שבת סמוך לחשיכה אסור). וכן הוא לקמן סוס"י רנט ד"ה וליתן (ואפילו נתנם בערב שבת סמוך לחשכה אחר שהוסק התנור, אסור ליהנות מהם עד למוצאי שבת בכדי שיעשו). והנאה זו היא "להדיח בהם כלים". וראה מראי מקומות וציונים.

[558] נתבאר לעיל סי' רנג בקונטרס אחרון סוף ס"ק יא (שיש מקום לבעל דין לחלוק מחמת המנהג שנהגו להקל להעמיד על גבי התנור קודם שהוסק, ואין חוששין שמא יחתה אחר כך. ומהאי טעמא אפשר להקל בדיעבד, כמ"ש בפנים בסוף סי' רנ"ד), ושם (הערה 413).

וראה תהלה לדוד סקי"ב וסי' רנט סקי"ט. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' צו.

[559] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ב נתבאר, שאף לדעת הרי"ף וסיעתו האוסרים להשהות קדרה כל זמן שמצטמק ויפה לו, מכל מקום בצלי שמונח על גבי הגחלים ממש, מודים הם שמותר כשנצלה כמאכל בן דרוסאי. אבל בצלי שאינו על גבי הגחלים ממש, אסור להשהותו שם לדעתם, אלא אם כן נצלה עד שהוא מצטמק ורע לו.

ועל זה מבאר כאן, שאף שהט"ז הוכיח מהטור להתיר בשניהם בהגיע למאכל בן דרוסאי. מכל מקום הוכיח המ"א מדברי בעל המאור לענין תנור קטן, שלא להתיר אלא בעל גבי הגחלים. אף דלא קיי"ל בזה כבעל המאור לענין תנור קטן.

ומה שהוכיח הט"ז מהטור. הנה הטור לא סבירא ליה לחלק בין קדרה לצלי, אלא כדעת הפוסקים שגם בקדירה סגי בהגיע למאכל בן דרוסאי.

ולכן כל הרוצה להחמיר כדעת הרי"ף בקדרה עד שהוא מצטמק ורע לו, ורוצה להקל בצלי כמאכל בן דרוסאי, אין היתר אלא כדברי הר"ן והמ"מ, בצלי על גבי הגחלים ממש.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' קג ואילך. נימוקי שבת ע' תטז. כנישתא דבי רב ע' שעח.

[560] ס"ק א (דבבישול יש איסור לשהותו להרי"ף ורמב"ם בסי' רנ"ג אפילו במצטמק ויפה לו, וכאן מותר אפילו אחר מאכל בן דרוסאי לחוד, דכיון שראוי לאכילה די לו בחמימות מועט ולא יצטרך לחתויי. וזה מוכרח בטור מדכתב סתם אין צולין בשר כו' אלא כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי, משמע אפילו בסתם צלי שהיא אצל האש ... אלא ודאי דהטור סבירא ליה דאפילו אצל האש מותר אחר מאכל בן דרוסאי).

[561] ס"ק ו (דהא אינהו מפרשי הא דתנן אין צולין וכו' אלא כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, בבשרא אגומרי, היינו שהוא מגולה, ואם כן כמאכל בן דרוסאי מיהא שרי ... ומיהו משמע במאור דאף לסברא השניה, דוקא בתנורים שלהם שהיו קטנים והיו חוששין שמא יתחרך ... אבל בתנורים שלנו אין היתר לצלי כמאכל בן דרוסאי להאוסרים בקדירה בסימן רנ"ג).

והיינו שבתחלה כתב המ"א כסברת הט"ז להתיר כמאכל בן דרוסאי אפילו אצל האש, אבל סיים כמשמעות המאור דהיינו דווקא בתנור קטן שהצלי הוא על גבי האש ממש.

[562] ו, ב (בשפוד של צלי התלוי בתנור עסקינן, שאין דרך לחתות את הגחלים שבתנור בעוד שהצלי בתוכו שלא יקטום את הצלי, לפי שהיו תנוריהם קטנים, וגם אין דרך זה להוציא לחוץ ולהחזירו, משום דקשי ליה זיקא. וזהו טעמו של רב אשי שמתיר אפילו בברחא ולא שריק).

[563] כדלעיל סי' רנג ס"ד (ותנור, שהוא עשוי כעין קדירה גדולה רחב למטה וצר למעלה, ומתוך כך נקלט חומו לתוכו יותר מבכירה), וס"ז (והתנורים שלנו שפתחם מן הצד, אין הבלם (מרובה) חם כל כך כהבל התנור שבימיהם), ושם נסמן (הערות 42-43).

[564] היתר תנור קטן שבהמאור, שהובא במ"א, כיון שאין לנו היום תנורים כאלה.

[565] שגם יש טעם נוסף שלא הועתקו דבריו (גם אילו היו תנורים כאלה בזמנינו), שהרי לפי דבריו יש להתיר בתנור קטן אף קודם מאכל בן דרוסאי, ולא קיי"ל כן.

וראה קובץ הערות וביאורים שם ע' קה-קו. נימוקי שבת וכנישתא דבי רב.

קודם מאכל בן דרוסאי, כפי שיטתו ריש פרק כירה[567], דלא כהרי"ף[568]. ובאמת שלפי פירושו[569] בקשיא ליה זיקא, דהיינו שהתנור צר לחתות בו בעוד הצלי בתוכו שלא יקטום הצלי (פירוש שלא ישבור. כמו נקטם ראשו[570]), ויצטרך להוציאו לחוץ וקשיא ליה זיקא עיין שם[571], אין סברא כלל לחלק בין הגיע למאכל בן דרוסאי ללא הגיע, כמו שבאמת שגם המאור לא חילק ביניהם. ואם כן אי אפשר לומר כלל שהטור וסיעתו יסברו כפירוש המאור[572].

והדבר[573] ברור שהטור עומד בשיטת אביו הרא"ש[574], שכתב בהדיא ריש פרק כירה בשם הרב רבינו יונה[575], דמתניתין[576] דאין צולין דאוקמיה[577] כמאכל בן דרוסאי אתי שפיר לכולי עלמא, להמחמירים מיירי שיגרוף הגחלים ולחנניה אף בלא גריפה עיין שם. ומה שסתם הטור כאן[578] משום דסבירא ליה כהרא"ש דפסק כחנניה[579] כמו שנתבאר בסימן רנ"ג[580].

---

[566] "ובבשרא אגומרי דכו"ע גזרינן דלמא אתי לאחתויי, עד שיגיע למאכל בן דרוסאי, בין בתנור בין בכירה, והוא הדין לקדרה על גבי כירה לפי מה שנראה לנו בדעתנו".

הרי דמיירי בקודם מאכל בן דרוסאי, שאף בזה מתיר בעל המאור בתנור קטן.

[567] טו, ב (ולענין פירושה דמתני' ופסק הלכה הוי יודע, כי כל הגאונים שהיו מן העולם כלם הסכימו דמתני' להחזיר תנן, אבל להשהות משהין, ומנו חנניה היא), שהוא כדעה הראשונה שבסי' רנג ס"ח (אלא אם כן נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי קודם כניסת השבת, שאז אין לחוש לחיתוי).

[568] שם טז, א (ומסקנא דלא יתן, לא ישהה הוא, ואפילו לשהות, אי גרוף וקטום אין ואי לא לא ... ור' אושעיא נמי הכי סבירא ליה), והיינו כאוקימתא בתרא, שאפילו כמאכל בן דרוסאי אסור להשהות, שהיא הדעה הב' שבסי' רנג ס"ט (ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או אפילו נתבשל כל צרכו, אלא שהוא מצטמק ויפה לו ... חוששין שמא יחתה בשבת), ושם נסמן (הערה 54).

[569] של בעל המאור שם (ו, ב), שהובא לעיל, מובן הטעם שהתיר בתנור קטן אף קודם מאכל בן דרוסאי.

[570] שבמשנה סוכה כט, ב. לב, ב. ולקמן סי' תרמה סי"ז, וסי' תרמו ס"א וסי' תרמז ס"ד.

[571] והיינו שכיון שפתח התנור הוא למעלה, ושם תלוי הצלי, אין דרך לחתות הגחלים שבשולי התנור, אלא באחד משני אופנים אלו, ששניהם יקלקלו את הצלי התלוי:

(א) שיכניס המחתה מלמעלה וידחוק את הצלי התלוי; שאז יקטום (ישבור) את הצלי.

(ב) שיוציא הצלי לחוץ ויכניס המחתה; שאז קשיא ליה זיקא.

[572] שהרי הטור לא התיר מטעם שמא יתחרך, אלא כשנצלה כמאכל בן דרוסאי. ולכן לא קיי"ל כדברי בעל המאור בזה.

[573] עתה בא להשיב לראיית הט"ז מדברי הטור, שאף בצלי שאצל הגחלים סגי במאכל בן דרוסאי.
כי הטור לשיטתו שאינו מחלק בזה בין קדרה לבין צלי, ובשניהם סובר דסגי במאכל בן דרוסאי.
משא"כ לדעת הרי"ף שמצריך בקדרה מצטמק ורע לו, ולפירוש הר"ן דסגי בצלי כמאכל בן דרוסאי, היינו דוקא בצלי שעל גבי האש ממש.

[574] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רמה.

[575] "כתב ה"ר יונה ז"ל שאין בזה תמהון דאיצטריך ההוא פירושא אפילו לרבנן ואפילו לרב דאסר מצטמק ויפה לו, דאשמעינן כיון שנצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, משהינן אותו על גבי גרופה וקטומה, אבל ודאי אין צולין אותו אלא כדי שיצולו מבעוד יום, ואפילו לדעת שיגרוף ויקטום הגחלים עם חשיכה". והיינו שאין הפרש בין קדרה לצלי, שלשיטת הרי"ף שניהם אסורים כל זמן שמצטמק ויפה לו, ולא התירו בכמאכל בן דרוסאי אלא להניחם על גבי גרופה וקטומה.

[576] יט, סוע"ב (אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום).

[577] בגמרא כ, א (וכמה, אמר ר' אלעזר אמר רב כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי).

[578] להתיר בכמאכל בן דרוסאי, הן בצלי על גבי האש והן אצל האש.

[579] כמבואר בטור סי' רנג (רש"י ור"י פסקו דכל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה ... ולזה הסכים א"א ז"ל).

[580] סעיף ח (אלא אם כן נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי קודם כניסת השבת, שאז אין לחוש לחיתוי).

הילכך הרוצה לחוש לדברי הרי"ף וסיעתו אין היתר אלא (כמ"ש הר"ן[581] ומגיד משנה[582]) על גבי הגחלים ממש. ובעטרת זקנים[583] כתב שכן הוא גם דעת הטור. אבל שאר פוסקים העומדים כאן בשיטת הטור, דהיינו רש"י[584] תוס'[585] רז"ה[586] ספר התרומה[587] סמ"ג[588] וסמ"ק[589], אין מהם ראיה כלל לשיטת הרי"ף, שכולם פסקו כחנניה.

אבל מהרמב"ן במלחמות[590] והרב רבינו יונה והרא"ש[591] והר"ן[592] יש ראיה, שכאן לא סבירא להו כפירוש הרמב"ם[593], ואפילו הכי החמירו לשיטת הרי"ף וסיעתו:

(ב) גדי מנותח כו'[594]. המג"א[595] אפשר דכלל זה במה שכתב וכן כל כיוצא בזה, ועוד

---

[581] שם (ו, ב) ד"ה והאי בשיל בשיל (לפי דעת הרב אלפס ז"ל ... כל שמצטמק ויפה לו אסור, דהא דאמרינן לקמן גבי אין צולין בשר בצל וביצה וכו', וכמה, אמר ר' אלעזר אמר רב כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי, התם בשהן עצמן מונחין על האש, דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך אותן).

[582] פ"ג הט"ז (ופירוש דין זה הוא בכל בשר, וכשהבשר עצמו מונח על גוף האש. וכל שהוא ראוי לאכילה מפורש שם בגמרא כמאכל בן דרוסאי). והיינו שמפרש כן גם בדעת הרמב"ם פ"ג ה"ד (תבשיל שלא בשל כל צרכו, וחמין שלא הוחמו כל צרכן, או תבשיל שבשל כל צרכו וכל זמן שמצטמק הוא יפה לו, אין משהין אותו על גבי האש בשבת, אע"פ שהונח מבעוד יום, גזרה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו או כדי לצומקו), שמכל מקום אם "הבשר עצמו מונח על גוף האש ... כמאכל בן דרוסאי).

[583] ס"ק א (ואין להקשות הלא כתב רבינו [הטור] לעיל בסי' רנ"ג דלהרי"ף בבישול אסור לשהות אפילו בנתבשל כמאכל בן דרוסאי ... ויש לומר דכאן איירי כשהבשר ובצל הם עצמם מונחים על האש, ולכן כיון שהגיע למאכל בן דרוסאי, אם יחתה בגחלים יחרוך אותם, ומשום הכי לא חיישינן לחיתוי).

היינו שכן מפרש גם הטור בשיטת הרי"ף, שהביאו בסי' רנג (אם נתבשל קצת, אפילו כמאכל בן דרוסאי שהוא שליש בישולו, ולא נתבשל כל צורכו, או אפילו שנתבשל כל צורכו אם הוא מצטמק ויפה לו, אסור להשהותו עליה ... כך היא שיטת רב אלפס).

[584] לז, ב ד"ה ורב ששת (ואנן דמשהינן קדירה על גבי כירה שאינה גרופה אדחנניה סמכינן, הואיל ותנן סתם מתניתין כוותיה, כדאמר הא קרמו שרי, ואע"ג דלא בישל כל צרכו, ואמר רב ששת משמיה דרבי יוחנן כוותיה).

[585] שם ד"ה אמר רב ששת (פסק ר"ח דהלכה כרב ששת אמר ר' יוחנן, דרבא דאמר תרוייהו תננהי סבירא ליה כוותיה. וכן פסק רש"י דסתם מתניתין דפרק קמא כחנניה).

[586] כנסמן לעיל (הערה 567).

[587] סי' רלא ד"ה פסק (אם מבושל כמאכל בן דרוסאי הוי מותר דהלכה כחנניא דאמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה).

[588] לאוין סה יג, ג (שאם התבשיל כמאכל בן דרוסאי, מותר להשהותו על גבי כירה אף על פי שאינה גרופה וקטומה כחנניה, הואיל וסתם מתניתין כוותיה).

[589] סי' רפב ע' רפה (ונראה דאם התבשיל כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה אף על פי שאינה גרופה וקטומה כחנניה, הואיל וסתם מתניתין כוותיה).

[590] טז, א (שהכל מודים בסוגית שמועתנו שהיא בלשהות, כדברי רבינו הגדול ז"ל ... מה שאמרו בבשר בצל וביצה כדי שיצלו כמאכל בן דרוסאי ... התם טעמא אחרינא הוא שהכל מודים בבשר וצלי וכל דבר שעל הגחלים כמאכל בן דרוסאי דמותר, לא נחלקו אלא בקדירה ... וטעמא מאי משום דכל צלי שהוא כמאכל בן דרוסאי אי מחתי ליה מחרך). הרי שסבירא ליה כדעת הרי"ף, ולא התיר אלא "על הגחלים".

[591] שהביא את דברי רבינו יונה (כנסמן לעיל הערה 575), שהחמירו לשיטת הרי"ף אף על גבי הגחלים.

[592] כנסמן לעיל (הערה 581), שהתיר לדעת הרי"ף בכמאכל בן דרוסאי – רק על גבי הגחלים.

[593] פ"ג הי"ג (תנור שנתן לתוכו בשר ... אם בשר גדי הוא וכיוצא בו מותר, שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד). ונתפרשה דעתו בפנים ס"ג (אם השהה בשר גדי מנותח וכיוצא בו אצל הגחלים, לא על הגחלים ממש ... יש מתירים אפילו לכתחלה, שאין חוששים שיחתה בגחלים, דכיון שהבשר הוא רך, אם יחתה בגחלים יתחרך הבשר, שאין צריך אלא חמימות האש בלבד).

אבל כיון שפוסקים הנ"ל לא סבירא להו כדעת הרמב"ם, שמתיר גדי מנותח אצל הגחלים, וגם לא סבירא להו לשיטת הרי"ף להתיר כמאכל בן דרוסאי בצלי שאצל הגחלים. לכן אין להתיר גדי מנותח שאצל הגחלים לדעת הרי"ף.

וההוכחות שפוסקים הנ"ל לא סבירא להו היתר הרמב"ם להשהות גדי מנותח שאצל הגחלים, ראה הערות וביאורים שם, נימוקי שבת וכנישתא דבי רב.

[594] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

דאתי במכל שכן, שהמתירין בתנור מכוסה לא נזכרו כלל בשו"ע[596], שדחאום בעלי השו"ע מהלכה, משום דהרי"ף[597] והרמב"ם[598] ותוס'[599] והרא"ש[600] ור"ן[601] וטור פליגי עלייהו, ומהר"ם[602] כתב דלעולם יש לפסוק כהרי"ף, לבר היכא דהתוס' פליגי עליה, והכא גם התוס' מסכימים הכי, ואפילו הכי בדיעבד סמכינן עלייהו. כל שכן דעת הרמב"ם דפסק כמותו בש"ע. ואף רמ"א[603] לא סיים אחר המחמירים כדרכו בכל המקומות שמכריע נגד הרמב"ם, אבל כאן סיים והכי נהוג[604], והיינו לכתחלה, כמשמעות לשון מנהג, אבל בדיעבד אין לנו הכרעה, וממילא הלך אחר המיקל בדברי סופרים[605].

והב"ח[606] משום שהשו"ע אינו ספוק[607] בעיניו מלחלוק עליו ולסתור פסקיו כדרכו[608] לכן לא היקל בזה, דהרמב"ם יחידאה הוא. אבל אנן הנמשכים אחר השו"ע בכל מקום שאין

בפנים ס"ג נתבארו שתי הלכות, שיש פוסקים מתירים אף לכתחלה, ושיש לסמוך על דבריהם בדיעבד:

(א) השהה בשר שור בתנור מכוסה, שהתירו בו ספר התרומה וסמ"ג וסמ"ק אף לכתחלה.

(ב) השהה גדי מנותח אצל הגחלים, שהתירו בו הרמב"ם והשו"ע אף לכתחלה.

ואף שהב"ח ומ"א כתבו כן רק על אופן הראשון, מכל מקום האופן השני אתי במכל שכן, שהרי אין בו הכרעה ברורה נגד המתירים.

וכן הוא לעיל סי' רנג בקונטרס אחרון ס"ק ב. וראה גם לעיל שם ס"ק ט.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' קיז ואילך. נימוקי שבת ע' תכג. כנישתא דבי רב ע' שפז ואילך.

[595] סקי"א (כשנתן לתוך התנור מכוסה, אפילו בשר עז שרי בדיעבד, מאחר דיש מתירין לכתחלה (ב"ח). ועי' מה שכתבתי סוס"י רנ"ג, דהוא הדין לכל כיוצא בזה). והוא מ"ש המ"א שם ס"ק לז (ומיהו יש לומר ... דיש להקל מאחר שגדולי פוסקים מתירין אפילו לישראל לעשותו).

[596] שנפסק בסתם בס"א (ואם הוא בתנור, וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף שלמים, בין בשר שור או עז, מותר), משא"כ כיסוי התנור בלבד (בלי טח פיו בטיט) אינו מועיל.

[597] פ"א ו, ב (וקא פסקי רבוואתא כי האי לישנא בתרא, וכרב אשי. ואיכא מאן דפסק כרב ירמיה מדפתי דאסר, ואנן נמי כרב ירמיה מדפתי סבירא לן). והיינו כרב ירמיה דלישנא בתרא בגמרא יח, ב (איכא דאמרי ... כי פליגי דברחא (איל גדול לא קשיא ליה זיקא, ואתי לגלויי פי התנור ליטול כיסויו לחתות), ולא שריק (פי התנור בטיט סביב כיסוי), דרב אשי שרי, ורב ירמיה מדפתי אסיר. ולרב אשי דשרי, (והתניא) אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום. התם בבשרא אגומרי (שאינו בתנור, דאפילו כיסוי ליכא, ומוכן להפוך בו ולחתות). והיינו שבאיל גדול וכיו"ב, לרב אשי סגי בכיסוי, ולרב ירמי' צריך טח בטיט. ופסק הרי"ף כרבי ירמי'.

[598] פ"ג הי"ג (אם בשר עז או בשר שור הוא, אסור, שמא יחתה בגחלים לבשלו, ואם טח פי התנור בטיט מותר).

[599] יח, ב ד"ה התם (ונראה דאין הלכה כרב אשי בהאי לישנא דשרי ברחא ולא שריק).

[600] פ"א סי' לה (כלשון הרי"ף הנ"ל).

[601] ו, ב ד"ה נמצא (הרי"ף ז"ל הכריע כדברי מי שפסק כרב ירמיה מדפתי, הילכך ... שריק שרי, לא שריק אסור ... וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפרק ג' מהלכות שבת).

[602] הובא במרדכי כתובות רמז קע (פסק הר"מ ... ונהגו לפסוק כרב אלפס בדבר שלא נחלקו עליו התוס').

וכן הוא לקמן סי' שנ בקונטרס אחרון סק"א (וידוע מ"ש מהר"ם שבכל מקום פוסקים כו'. עיין סמ"ע סי' כ"ה). והוא מ"ש הסמ"ע שם ס"ק יט (כתב המרדכי פרק נערה שנתפתתה, שפוסקים בכל מקום כרב אלפס, אם לא במקום שהתוספות חולקין עליו).

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל ריז.

[603] ס"א (ויש מחמירין וסוברין ... על גבי האש שהוא מגולה, הכל אסור ... והכי נהוג כסברא זו).

[604] שהרי אינו כותב "וכן עיקר", אלא "ויש מחמירין ... והכי נהוג", והיינו שיש להחמיר כסברא זו.

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רצד. כנישתא דבי רב. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[605] ע"ז ז, א (בשל סופרים הלך אחר המיקל). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קג.

[606] סוד"ה אע"פ (מיהו היכא דשכח או עבר וצלהו באיסור, כדאין הם כל הני רבוואתא לסמוך עליהם להתירו בדיעבד). משא"כ באופן השני שאין כאן "כל הני רבוואתא" שהתירו, רק הרמב"ם (והשו"ע).

[607] אוצ"ל: ספון, שפירושו "חשוב". וכעין האמור בתניא פכ"ד (בהראותו לפניו שאינו ספון בעיניו).

[608] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל שיג.

רמ"א חולק עליו בפירוש[609], פשיטא שיש להקל כאן בדיעבד. וגדולה מזו כתב רמ"א סימן רנ"ז ס"א בהגה"ה עיין שם[610]:

(ג) לצורך שתיה. מה[611] שכתב המג"א[612] דהכא מיירי. צ"ע היכא מיירי, שהרי כל הפוסקים לבד הרמב"ם[613] פירשו הכא כפרש"י[614] דוק ותשכח, והרמב"ם לא סבירא ליה כרשב"ם[615] בפירות חיין, וכמ"ש (הב"י סוף סי' רנ"ז[616] ו)המג"א ס"ק י"ב[617], דהרב ב"י

---

[609] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רצז.

[610] "יש אומרים ... ובדיעבד יש לסמוך על זה", אף שהיא דעת יחיד.

וכן הוא לקמן שם סוף ס"א (ויש מקילין עוד ... ואין לסמוך על סברא זו אלא בדיעבד).

[611] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי"ד נתבאר, שאסור ליתן מים בקדרה לחממם סמוך לחשיכה, בין אם הוא לצורך שתיה ובין אם לצורך הדחת הכלים. ואף שהתירו בפירות הנאכלים חיים, מכל מקום המים הצוננים אינם טובים כל כך כפירות הנאכלים חיים שהתירו.

ועל זה מבאר כאן, שאף שהמ"א מסתפק בזה, וכותב דאפשר מה שאסרו כאן מיירי במים שמחמם להדחת כלים. מכל מקום משמעות הגמרא והפוסקים שאסור אף במחמם המים לצורך שתיה, כאופן הראשון שבמ"א.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' קכ ואילך. נימוקי שבת ע' תכו. כנישתא דבי רב ע' שצא ואילך.

[612] אהא דתנו רבנן יח, ב (לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה), ונפסק בשו"ע ס"ט (לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה), הוקשה למ"א מהא דקיי"ל בפנים ס"ד (פירות הנאכלים חיין כגון תפוחים וכיוצא בהם, מותר לצלותם סמוך לחשכה, אע"פ שאין שהות שיצלו מבעוד יום, ומותר להשהותם אפילו שלא על גבי הגחלים ממש, לפי מנהגנו שנתבאר שכל שנצלה כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו, ופירות שנאכלים חיין אינן גרועים מצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי), ולכאורה הי' מקום שגם מים הם כפירות שנאכלים חיין, ומדוע אם כן אסרו ליתנם בתנור עם חשיכה.

ותירץ במ"א סקכ"ו (אף על גב דמים ראוין לשתות חיין, מכל מקום אינן טובים כל כך כפירות כמ"ש ס"ד. או יש לומר דהכא מיירי דקא בעי ליה להדחה, ואז צריכים להיות חמין).

[613] פ"ג הי"ב (לא ימלא אדם ... חבית של מים, ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה וישהה אותן, שאלו וכל כיוצא בהן אף על פי שלא בשלו כל עיקר, כתבשיל שלא בשל כל צרכו הן, מפני שאינן צריכים בישול הרבה ודעתו עליהן לאוכלן לאלתר), וכן הוא בפנים סי"ד (והערה 546).

[614] אהא דתנו רבנן לא תמלא אשה קדרה עסיסיות ותורמסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, פירש"י (מיני קטניות, וצריכין בישול יותר). ואהא דתנו רבנן "לא ימלא נחתום חבית של מים", פירשו התוס' שם (אע"פ שיש שהות הרבה להתחמם, חיישינן שמא יצטנן, לפי שרגילים לחמם על אש רפה ויהא צריך לחתות). ופירש בטור (שמא יתקרר סמוך לחשכה במוצאי שבת, ויחתה כדי שיתחמם לאלתר לכשתחשך). וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' קכא-ב, שהביא כן מכמה פוסקים.

ואם כן לא מיירי הכא בחשש שמא יחתה הגחלים כדי להקדים חימום המים בשבת, אלא שמא יחתה סמוך לחשכה במוצאי שבת. ואם כן אין להקשות על זה לדעתם מהא דפירות הנאכלים חיין דינם כנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

אלא ודאי עיקר קושיית המ"א היא רק לדעת הרמב"ם הנ"ל, שטעם האיסור הוא שמא יחתה כדי להקדים חימום המים מיד, למה לא נתיר אם כן במים, כמו בפירות הנאכלים חיין.

[615] הובא בתוס' מח, א ד"ה דזיתים (אומר רבינו שמואל דמותר לשום תפוחים אצל האש סמוך לחשכה אע"פ שלא יוכלו לצלות מבעוד יום דנאכלין טפי כמו שהן חיין מתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי דשרי), ושם נסמן (הערה 465).

וכן הוא בפנים ס"ד (פירות הנאכלים חיין כגון תפוחים וכיוצא בהם, מותר לצלותם סמוך לחשכה ... אינן גרועים מצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי).

משא"כ הרמב"ם כתב בפ"ג ה"ד (תבשיל שלא בשל כל צרכו, וחמין שלא הוחמו כל צרכן, או תבשיל שבשל כל צרכו וכל זמן שמצטמק הוא יפה לו, אין משהין אותו על גבי האש בשבת), ולא סגי בכמאכל בן דרוסאי, וכדלעיל סי' רנג ס"ט (והערה 54). וכשם דלא סגי בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, כן לא סגי בפירות הנאכלים חיים, ולא במים הראוים לשתותם צוננים. ואם כן אין מקום לקושיית המ"א בזה.

[616] ד"ה רשב"ם היה מתיר (ומה שהתיר בבשיל כמאכל בן דרוסאי להניחו בתנור שיש בו גחלים, פשוט הוא דהיינו לדעת רש"י וסייעתו, דאילו לדעת הרי"ף והרמב"ם אסור לשהותו על גבי כירה).

וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' קכג. נימוקי שבת. כנישתא דבי רב.

בסעיף ד מיירי אליבא דהרמב"ם בסמוך לגחלים, אבל הכא הקדירה מפסקת.

ובגוף הדין[618] משמע בהדיא במרדכי ריש פרק כירה[619] דמים לא דמי לפירות אלא לביצה. ואין סברא כלל לדחוק ולומר דמיירי[620] בהדחה, דהוה ליה לפרש, ומסתמא מיירי דומיא דביצה.

וגם בגמרא[621] דף ל"ז ע"ב דאמר רב ששת[622], דסבירא ליה כחנניה[623], דמשהין חמין שלא הוחמו כל צרכן, ומשמע בהדיא דלא הוחמו כלל, לא[624]. גם כן דוחק גדול לומר דמיירי בהדחת כלים, דאמורא הוה ליה לפרש[625], ומסתמא מיירי דומיא דתבשיל.

ובר מן כל דין[626] מצינו מפורש במשנתנו[627] מעשה שעשו אנשי טבריא כו' שאסרו בשתיה,

---

[617] על פסק הרשב"ם הנ"ל, שבשו"ע ס"ד (פירות שנאכלין חיין, מותר ליתנם סביב הקדירה), כתב המ"א שם (פירוש סמוך לגחלים, דאם לא כן אסור להרי"ף וסיעתו).

והיינו שמה שנפסק בשו"ע שם כדעת הרשב"ם מיירי בסמוך לגחלים, אשר בזה מודים הרי"ף והרמב"ם דסגי בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, כמובא בפנים ס"ב (ואף להאוסרים להשהות קדרה בכירה שאינה גרופה וקטומה כל זמן שמצטמק ויפה לו, מכל מקום בצלי שמונח על גבי הגחלים ממש, מודים הם שמותר כשנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך הבשר), ושם נסמן (הערה 452).

משא"כ במים שבקדרה, הרי הקדרה מפסקת, ולא סגי בזה לדעת הרמב"ם בנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

[618] עתה בא להוכיח מדברי המרדכי, שאף לשיטת הרשב"ם הנ"ל, שפירות הנאכלים חיים דינם כנתבשל כמאכל בן דרוסאי, מכל מקום המים אין דינם כנתבשל כמאכל בן דרוסאי, אף אם מחמם אותם לצורך שתייתם.

[619] רמז ש (והיכא דנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר להטמינו בגחלים. והוא הדין שמותר להטמין תפוחים ואגסים חיים, כי הם ראוים לאכילה יותר משנתבשל כמאכל בן דרוסאי. והוא הדין לביצים חיים ומים כדי שיהיו חמין למחר, הכל מותר להטמינן לצורך מחר, אבל לצורך הלילה נראה דאסור שמא יחתה בגחלים למהר בישולם).

והיינו שהמרדכי סובר:

(א) כדעת הרשב"ם הנ"ל, שפירות הנאכלים חיים דינם כמאכל בן דרוסאי, כמבואר בפנים ס"ד.

(ב) כדעת הרשב"ם דלקמן סי' רנז ס"א, שמאכל בן דרוסאי מותר גם בהטמנה. ומטעם זה מתיר המרדכי פירות הנאכלים חיים בהטמנה.

(ג) כדעת תוס' רי"ד דלקמן שם, שאם מסיח דעתו ממנו עד למחר דינו כחי שמותר להטמינו. שמטעם זה התיר המרדכי להטמין ביצים ומים לצורך מחר, אבל לא לצורך הלילה.

הרי שהמרדכי חילק בין הפירות הנאכלים חיים – שדינם כנתבשל כמאכל בן דרוסאי, לבין הביצים חיים והמים – דלא הוי כנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

[620] המרדכי.

[621] עתה בא להוכיח מהגמרא עצמה, שמים אין דינם כנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

[622] "כירה שהסיקוה בגפת ובעצים, משהין עליה חמין שלא הוחמו כל צורכן ותבשיל שלא בישל כל צורכו ... קסבר ... לשהות משהין אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום". ופרש"י שם ד"ה ורב ששת (ואנן דמשהינן קדירה על גבי כירה שאינה גרופה, אדחנניה סמכינן ... ואמר רב ששת משמיה דרבי יוחנן כוותיה).

[623] לו, ב (כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום).

[624] הרי שאסר רב ששת להשהות מים שלא הוחמו כלל.

[625] ראה גם לקמן סי' רסו קונטרס אחרון סוף סקי"א. כללי הפוסקים וההוראה כלל כה.

[626] עתה בא להוכיח מהמשנה עצמה, לשיטת הרשב"ם הנ"ל, שמים אין להם דין כמאכל בן דרוסאי.

[627] לח, סוע"ב (מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים אם בשבת, כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה), הרי שאסרו במים לשתיה, ואין מתירים מטעם דמים דינם כנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

ואף שטעם האיסור הוא משום הטמנה, שבזה אסרינן (לא רק בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, אלא אפילו) במצטמק ורע לו, כדלעיל סי' רנז ס"א (אסור לו להטמינה בדבר המוסיף הבל ... אפילו הוא מצטמק ורע לו). מכל מקום:

(א) יש דעה בגמרא שכן הוא אף בלא הטמנה.

(ב) הרשב"ם והמרדכי מתירים בנתבשל כמאכל בן דרוסאי אף בהטמנה, ומכל מקום אסרו במשנה במים. הרי שהמים אין דינם כפירות הנאכלים חיים.

ומשמע אף אם הוחמו (ואף[628] אם הוחמו בשביל רחיצה, אין לאסור בשתיה לפי סברא זו) בשביל שתיה, ולא משום הטמנה כמפורש שם בגמרא[629]. ורשב"ם עצמו שהמציא היתר הפירות, מתיר גם בהטמנה, וכן דעת המרדכי ריש פרק כירה[630], מכלל דסבירא להו לחלק בין פירות למים:

רנה הכנת האש קודם הכנסת שבת

ובו ד' סעיפים

א אסור[631] לעשות מדורה מעצים סמוך לחשכה, אלא אם כן מצית בהם האור[632] כל כך עד שתהא השלהבת עולה מאליה בלי סיוע עצים אחרים[633], גזרה שמא יחתה בה בשבת ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת[634].

ואם הוא עץ יחידי צריך שיאחוז האור מבעוד יום ברוב הקיפו וברוב עביו, דהיינו שיכנס האור בעובי העץ עד רובו, ומבחוץ יקיפנו גם כן עד רוב הקיפו[635], שאז ידלק מאליו בשבת ולא יצטרך כלל להנידו:

ב עצים שלא הודלקו מבעוד יום כשיעור שנתבאר[636], אע"פ שהודלקו אחר כך מאליהם בשבת, בענין ששוב אין לחוש שמא יחתה בהם, אעפ"כ אסור להנות מהם בשבת[637], כיון

---

[628] ואף אם נפרש שבמשנה מיירי במים שמחממים לרחיצה, שצריך שיתחממו (משא"כ בשתיה אפשר גם בצוננים).

מכל מקום, לפי סברת המ"א שבשתיה סגי בצוננים, לא היינו אוסרים מים חמים אלו בשתיה, וכעין האמור לעיל סי' רנג סכ"ה (מותר אפילו מצטמק ויפה לו, אם היה מבושל כל צרכו, שאינו נהנה ממנו כל כך, כיון שכבר היה ראוי לאכול).

[629] לט, סוע"א לרב יוסף (הא מעשה דאנשי טבריא דתולדות חמה הוא ואסרי להו רבנן), ובתוס' לח, ב ד"ה מעשה בפירוש הא' (ואסרו ברחיצה גזירה שמא יערבם בשבת, ולערבם בשבת אסור משום תולדות האור).

לתוכן ההוכחה מכאן, ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' קכו. נימוקי שבת. כנישתא דבי רב.

[630] אף אם נפרש המשנה שאסרו משום איסור הטמנה, עדיין יש להוכיח כן לפי שיטת הרשב"ם והמרדכי, שהרי הם מתירים גם הטמנה בפירות הנאכלים חיים, כמבואר בתוס' מז, ב ד"ה כיצד טומנין וכו' אין טומנין (פירש הר"ר יוסף בשם רבינו שמואל, דמיירי בבשיל ולא בשיל, אבל קדרא חייתא, ובשיל שרינן), ובמרדכי רמז ש (כמובא לעיל הערה 619).

דעה זו הובאה גם לקמן סי' רנז ס"א (ויש חולקין על זה ואומרים שאף להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום מותר כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ... כמו שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה).

ומזה שאסרו במשנה המים שנטמנו בחמי טבריא, רואים שהמים אין דינם כפירות הנאכלים חיים.

[631] לכללות סימן זה ראה גם נימוקי שבת. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[632] **משנה כ**, רע"א (מאחיזין את האור ... כדי שתאחוז האור ברובו). טור ושו"ע ס"א (אין עושין מדורה מעצים סמוך לחשיכה עד שיצית בהן האור).

[633] **רבי חייא בברייתא שם** (כדי שתהא שלהבת עולה מאיליה, ולא שתהא שלהבת עולה על ידי דבר אחר). שמואל שם (מאי רובן ... כדי שלא יאמרו הבא עצים ונניח תחתיהן). טור ושו"ע שם (בענין שתהא השלהבת עולה מאליה בלי סיוע עצים אחרים).

[634] רמב"ם פ"ג הי"ט (גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת). שו"ע שם.

[635] **רב פפא שם** (הלכך בעינן רוב עביו (שיכנס האור בתוך עביו עד רובו, רש"י) ובעינן רוב היקפו (מבחוץ, רש"י)), טור ושו"ע שם (ואם הוא עץ יחידי, צריך שיאחוז האור ברוב עביו וברוב הקיפו). ט"ז ס"ק א (שיכנס האור בתוך עביו עד רובו. רוב הקיפו מבחוץ). מ"א ס"ק א (פירוש, מבפנים קרי עוביו ורוב היקפו מבחוץ).

[636] **רמב"ם** פ"ג הי"ט (ואם לא הדליק רובה, אסור ליהנות בה בשבת). שו"ע ס"א (ואם לא הודלקה כל כך, אסור ליהנות בה בשבת).

[637] **מ"מ** שם (ומה שכתב ואם לא הדליק וכו', הוא מכח הברייתא דעסיות), שהיא ההלכה דלעיל סי' רנד סי"ג (לא ימלא אדם קדרה עסיות ותורמסין ... אלא אם כן יש שהות ביום שיתבשלו כמאכל בן דרוסאי ... ואם עבר והניחה שם בין בשוגג בין במזיד ולא נתבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו). והרי שם אסורים אף אחרי שנתבשלו כמאכל בן דרוסאי. ומסיים במ"מ שם (וכל שכן זה, שבכאן בעוד

שהודלקו מבעוד יום באיסור[638].

אבל אם הודלקו מבעוד יום כשיעור שנתבאר, יכול להתחמם כנגדם ולהשתמש לאורן[639], בין שהם על גבי קרקע בין שהם על גבי מנורה.

ואפילו מדברים שאסור לעשות מהם פתילה לנר[640], מפני שהאור מסכסכת בהם ואינה נאחזת בהם יפה כמו שיתבאר בסי' רס"ד[641], מותר לעשות מהם מדורה בכל מקום, לפי שבמדורה שהיא היסק גדול מבעיר האחד את חבירו[642]:

ג יש אומרים[643] שבפחמין אפילו לא אחז בהם האור, אלא כל שהוא מבעוד יום הרי זה מותר, לפי שהם דולקים והולכים מאליהם. ויש חולקין על זה[644]. ובדברי סופרים הלך אחר המיקל[645]:

ד מדורה של זפת ושל גפרית ושל קש וגבבא, אפילו לא אחז בהן האור אלא כל שהוא הרי זה מותר, שהם דולקים והולכים מאליהם[646].

וכן מדורה (א) של קנים ושל גרעיני תמרים כשהם מפורדים. אבל אם הקנים הם

שיהנה יש לחוש שמא יחתה), והיינו שמכל שכן לפני שהודלקו אחר כך מאליהם בשבת, שעדיין יש לחוש שמא יחתה.

מ"א סק"ב (פירוש אפילו הודלקה אחר כך לגמרי, וכמ"ש סוס"י רנ"ד (מ"מ)), עולת שבת ס"א (ומ"ש אסור ליהנות בה בשבת וכו', פירוש אפילו אם עולה השלהבת מעליה, שאין לחוש שמא יחתה).

[638] אליה רבה ס"ק א (פירוש אפילו הודלקה אחר כך לגמרי, כמו בנתבשל באיסור בסימן דלעיל). והיינו כמו בעסיות הנ"ל, ושאר הדברים שהשהה או החזיר או הטמין באיסור, שקנסוהו שלא לאכלו עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, כדלעיל סי' רנג סי"ב, ושם נסמן (הערה 87). פרמ"ג א"א סק"ג (אפילו הודלקה כשיעור בשבת שוב, אסור, שעבר על דברי חכמים ז"ל).

[639] שו"ע שם (וכשהודלקה כשיעור (פירוש קודם השבת, מ"א), יכול להתחמם כנגדה בשבת ולהשתמש לאורה).

[640] **ברייתא שם כא**, רע"א (כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת, אבל עושין מהן מדורה, בין להתחמם כנגדה בין להשתמש לאורה, בין על גבי קרקע בין על גבי כירה, ולא אסרו אלא לעשות מהן פתילה לנר בלבד). רמב"ם שם (עושה אדם מדורה מכל דבר שירצה, בין על גבי קרקע בין על גבי מנורה, ומדליקה מבעוד יום ומשתמש לאורה או מתחמם כנגדה בשבת). טור ושו"ע שם (בין אם הוא על גבי קרקע או על גבי המנורה, ואפילו היא מדברים שאין עושין מהם פתילה לשבת).

[641] סעיף א (אסור לעשות פתילה לנרות של שבת מדבר שהאור אינו נאחז בו ונכנס בתוכו, אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת ... דכיון שאינן דולקים יפה, חוששים שמא יטה הנר כדי שיתקרב מאוד השמן שבתוכו אל הפתילה וידלק יפה).

[642] **רש"י** שם ד"ה אבל עושין מהן מדורה (היסק גדול, שאחד מבעיר חבירו).

[643] **רבי יהודה במשנה** כ, רע"א (רבי יהודה אומר בפחמין כל שהוא), ופרש"י (אם היתה מדורת פחמין, אין צריך להאחיז בהן האור אלא כל שהוא, והיא דולקת והולכת, דאין דרכה להיות כבה והולכת, ואין צריך לחתות בהן). **טור** (ובפחמין, אפילו לא אחז בהם אלא כל שהו שרי, מפני שהן דולקין והולכים). **רבנו ירוחם** נ"ב ח"ג סח, א (ובפחמים, שידלק כל שהוא, כי דרכם להיות דולקים מאליהם ואינו כבה). שו"ע ס"ב (יש אומרים שבפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי, מפני שהם דולקים והולכים).

[644] **רמב"ם** בפירוש המשניות סוף פ"א (ואין הלכה כר' יהודה שאומר מחיזין את האור בקצות הפחמין עם חשכה ואין צריך ברובן). וגם בפ"ג הי"ט-כ השמיטה. ובכ"מ שם ה"כ (מאחר שהשמיטו, משמע דסבר דלאפלוגי אתי, והלכה כת"ק), וב"י ד"ה ומ"ש ובפחמין (אבל מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה נראה דרבי יהודה פליג את"ק, שכתב ואין הלכה כרבי יהודה, וכן נראה מדבריו בפ"ג גם כן, שלא חילק בין פחמין לעצים).

[645] עבודה זרה ז, א (בשל סופרים הלך אחר המיקל). רמב"ם הל' ממרים פ"א ה"ה.

[646] **ברייתא** כ, רע"ב (ארבע מדורות אין צריכין רוב, של זפת ושל גפרית ושל גבינה ושל רבב (שומן ושעוה וכל דבר הניתך, רש"י). במתניתא תנא אף של קש (זנבות שבלים, רש"י) ושל גבבא (שגובבין מן השדה, רש"י)). רמב"ם פ"ג הכ"ב (מדורה של זפת או של גפרית או של רבב או של קירה או של קש או של גבבא, אינו צריך להדליק רובה קודם השבת, מפני שהאש מדלקת אותם במהרה). טור ושו"ע ס"ג (מדורה של זפת, ושל גפרית, ושל קש וגבבא, אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא, שרי).

אגודים, והגרעינים הם בסל, צריכים שיצית בהם האור כל כך בענין שתהא השלהבת עולה מאליה, לפי שאין השלהבת יכולה ליכנס בהם מאליה[647]:

קונטרס אחרון

(א) של קנים כו'. כן[648] דעת הרי"ף ורמב"ם ור"ן ומגיד משנה[649]. והמה הרבים נגד הרא"ש[650] וטור[651]. וכן דעת השו"ע, שהביא סברא הראשונה בסתם וסברא הב' בלשון יש אומרים[652].

ואף שרש"י[653] הוא מכריע ביניהם[654], מכל מקום הכרעה שלישית היא[655] לפי דעת

---

[647] **רב הונא** כ, סע"א (קנים אין צריכין רוב, אגדן צריכין רוב (לפי שאין שלהבת יכול ליכנס ביניהם, רש"י), גרעינין אין צריכין רוב, נתנן בחותלות צריכין רוב (לפי שצבורין יחד ואין השלהבת יכולה להכנס בהן, רש"י)).

רי"ף ח, ב (אמר רב יהודה קנים צריכין רוב, אגדן אין צריכין רוב, גרעינים צריכין רוב, נתנן בחותלות אין צריכין רוב. מתקיף לה רב חסדא אדרבה איפכא מסתברא. איתמר נמי אמר רב כהנא אמר רב קנים שאגדן צריכין רוב).

רמב"ם פ"ג הכ"א (היתה מדורה של קנים או של גרעינין, אינו צריך להדליק הרוב, אלא כיון שהתחיל בהן האש קודם השבת מותר להשתמש בה, מפני שהאש נתלית בהן במהרה ואינו צריך לחתות. לפיכך אם אגד הקנים, או הניח הגרעינין בחותלות, הרי הן כעצים וצריך שתעלה בהן שלהבת מאליה קודם השבת).

ר"ן ח, ב (דבלא אגדן אין צריכין רוב, לפי שאין כבין אלא דולקים והולכין, אבל אגדן צריכין רוב, לפי שיש לחוש שמא יכבו לפי שאין השלהבת יכולה ליכנס בהן. וכן נמי גרעינין שנתנן בחותלות, לפי שצבורים יחד).

מ"מ פ"כ הכ"א (אמר רב הונא קנים צריכין רוב, אגדן אין צריכין רוב, גרעינין צריכין רוב, נתנן בחותלות אין צריכין רוב. מתקיף לה רב חסדא אדרבא אפכא מסתברא. אתמר נמי אמר רב כהנא אמר רב קנים שאגדן צריכות רוב. עד כאן בגמרא לפי גרסת הגאונים וקצת ספרים. ולפיכך פסק רבינו כרב חסדא).

דעה האי בשו"ע שם (וכן מדורה של קנים ושל גרעיני תמרים כשהם מפוזרים. אבל אם הקנים אגודות, והגרעינים בסל, צריכים שיצית בהם האור עד שתהא השלהבת עולה מאליה).

והוא דקיי"ל כרב הונא שלפי גרסתינו בגמרא, דהיינו כרב חסדא ורב כהנא שלפי גירסת הרי"ף בגמרא.

והטעם דקיי"ל כן, נתבאר בקונטרס אחרון.

[648] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ד נתבאר, שמותר לעשות מדורה של קנים ושל גרעיני תמרים מפורדים, אפילו לא אחז בהן האור אלא כל שהוא. אבל אם הקנים הם אגודים, והגרעינים הם בסל, צריכים שיצית בהם האור כל כך בענין שתהא השלהבת עולה מאליה, כדעה האי שבשו"ע. ולא נזכרו בפנים שאר הדעות בזה.

ומבאר כאן דהכי קיי"ל, כיון שהיא דעת רוב הפוסקים נגד הרא"ש וטור. ואילו דעת רש"י לא הוזכרה בשו"ע, ואינה דעה מכרעת.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' קכט ואילך. נימוקי שבת ע' תלה ואילך. כנישתא דבי רב ע' שצז ואילך.

[649] כמועתק לעיל (הערה 647).

[650] סוף פ"א (אמר רב הונא קנים אין צריכין רוב, אגדן צריכין רוב, גרעינין צריכין רוב, נתנן בחותלות אין צריכין רוב. מתקיף לה רב חסדא איפכא מסתברא. אתמר נמי אמר רב כהנא אמר רב קנים שאגדן אין צריכין רוב).

[651] "מדורה של קנים שאגדן ושל גרעיני תמרים שהם בסל, אין צריכין רוב, אבל אם לא אגד הקנים ולא נתן הגרעינים בסל, צריכין רוב".

והיינו שלמסקנא, הן קנים והן גרעינים, אם הם מפורדים, אין צריך שיאחז האור ברובו, ואם הם אגודים או נתנם בחותלות, צריך שיאחז האור ברובו.

[652] "ויש אומרים בהיפך".

כלל זה (דהעיקר כדעה הראשונה שהובאה בשו"ע בסתם), הובא גם לעיל סי' רמד ס"ק ו. לקמן סי' רעו סק"ה. סי' שמח סק"א. סי' שנ סק"א. יו"ד סי' לב ס"ק ב. סי' קפו ס"ק ז. וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל עג.

[653] כ, רע"ב (רב כהנא אמר קנים שאגדן, צריכין רוב, כרב הונא ... גרעינים שנתנן בחותלות, אין צריכין רוב, כרב חסדא). והיינו שלענין קנים פסק כרב הונא (וכדעת הרי"ף והרמב"ם), ולענין גרעינים פסק כרב חסדא (וכדעת הרא"ש והטור). והובא גם בראי"ש שם (ורש"י גורס גירסא אחרת, ומחלק בין קנים לגרעינין).

[654] ואמרינן שבת לט, א (כל מקום שאתה מוצא שנים חלוקין ואחד מכריע, הלכה כדברי המכריע).

[655] דאמרינן פסחים כא, א וב"ק קטז, א וחולין קלז, א (אין הכרעה שלישית מכרעת).

התוספות דף מ'[656] ובסוף פרק קמא דפסחים[657]. ועוד שלא הוזכרה סברא זו[658] בשו"ע כלל[659]:

רנו ו' תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת

ובו סעיף אחד

א כשהיו[660] ישראל בישובן[661] תיקנו חכמים לתקוע שש תקיעות[662], במקום גבוה[663], להבדיל העם מן המלאכה.

ועכשיו נהגו בקהלות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה, שמכריז שליח צבור להכין עצמן לשבת[664], שצריך להוסיף מחול על הקודש כמו שיתבאר בסי' רס"א[665]. וכן ראוי לנהוג בכל מקום (שמאחרים תפלת ערבית[666]).

ועל כל פנים צריך לשלוח איש לבטל הבעלי מלאכות ממלאכתם מן המנחה ולמעלה[667],

---

[656] ע"א ד"ה הלכה (והכרעה שלישית דלא הויא הכרעה הוי ... משום דלא הזכירו בית שמאי ובית הלל בדבריהם בית ושדה ולא גילו שיש סברא לחלק בין בית לשדה חשיב לה הכרעה שלישית).

[657] כא, א ד"ה אין הכרעה שלישית מכרעת (לא חשיב הכרעה, לפי שלא גילו הראשונים דעתן לחלק).

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל י. כנישתא דבי רב. שו"ע הרב עם ביאורים והערות

[658] של רש"י.

[659] וכן הוא לעיל סי' רנג בקונטרס אחרון סק"ב (וגם לא הוזכר דעתם כלל בשו"ע). סי' רנד קונטרס אחרון סק"ב (לא נזכרו כלל בשו"ע, שדחאום בעלי השו"ע מהלכה). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל יא.

[660] לסימן זה ראה גם שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[661] **(טור ו)שו"ע** ס"א (כשהיו ישראל בישובן היו תוקעין בערב שבת).

וכדתנן בסוכה נג, ב (ובערב שבת היו מוסיפין שש, שלש להבטיל את העם ממלאכה ושלש להבדיל בין קדש לחול), היינו ש"היו מוסיפין" – בזמן שהיו ישראל בישובן.

[662] **ברייתא לה** ע"ב (תנו רבנן שש תקיעות תוקעין ערב שבת, ראשונה להבטיל את העם ממלאכה). טור ושו"ע שם (תוקעין בערב שבת שש תקיעות, כדי להבדיל את העם מן המלאכה).

[663] תוספתא סוכה פ"ד ה"ו (חזן הכנסת נוטל חצוצרות ועולה לראש הגג גבוה שבעיר). שבת לה, ב (בראש גגו). רש"י שם ד"ה להוליך (שהיה גג מיוחד בגובה העיר ואמצעיתה לתקוע שם). רמב"ם שם (ובמקום גבוה היו תוקעין, כדי להשמיע כל אנשי המדינה וכל אנשי המגרש שלה). טור (במקום גבוה כדי שישמעו כולם).

[664] **רמ"א** ס"א (ונהגו בקהלות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה, שמכריז ש"צ להכין עצמן לשבת, והוא במקום התקיעות בימיהם, וכן ראוי לנהוג בכל מקום).

והחשבון בזה נתבאר לעיל סי' רנא בקונטרס אחרון, שבין השמשות הוא כמו שליש או רביע שעה, יוצא אם כן שזמן קבלת שבת הוא לכל הפחות חצי שעה קודם צאת הכוכבים. וכן הוא לקמן סי' רסא ס"ג (אם הוא חצי שעה קודם הלילה, שאז אפשר שכל מקומות ישראל קיבלו כבר את השבת).

וזמן סגירת חנויות דלקמן, הוא לכל הפחות חצי שעה לפני כן, כמו שאסרו אותן, ואת האכילה, חצי שעה קודם זמן תפלת המנחה וערבית.

[665] סעיף ד (יש אומרים שמצות עשה מן התורה להוסיף מחול על הקדש באיסור עשיית מלאכה, בכניסת שבתות וימים טובים).

[666] והיינו שאף שמאחרים תפלת ערבית, מכריז הש"ץ כחצי שעה או שעה קודם השבת.

אבל "יש להקדים אמירת ברכו", כדלקמן בסוף הסעיף.

[667] בזמן תקיעה ראשונה ושניה, נתבארו לעיל סי' רנא בקונטרס אחרון ד' שיטות:

א) תקיעה א' במנחה גדולה להבטיל ממלאכה שבשדות וממלאכה גמורה (דלעיל שם ס"ג, וכדעה הא' דלעיל שם ס"ב) ותקיעה ב' במנחה קטנה, להבטיל העיר ממלאכה המותרת (דלעיל שם ס"ג) ולסגירת חנויות.

ב) תקיעה ב' כמו שעה קודם הלילה, לסגירת החנויות ולבטל ממלאכות המותרות.

ג) תקיעה א' לפני מנחה קטנה להבטיל ממלאכה שבשדות, ותקיעה ב' במנחה קטנה לסגירת חנויות ולהבטיל ממלאכה גמורה שבעיר (כדעה ב' דלעיל שם ס"ב).

ד) תקיעה א' במנחה קטנה להבטיל ממלאכה גמורה (כדעה ב' דלעיל שם) ושניה כמו שעה קודם הלילה, לסגור חנויות.

דהיינו שתי שעות ומחצה קודם הלילה[668], ע"ד שנתבאר בסי' רנ"א[669].

וגם פרקמטיא, אף שהיא מותרת אחר המנחה כמ"ש שם[670], מכל מקום ראוי לשלוח איש לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה[671]. כי פעמים רבות יוצא מהן מכשלה גדולה, שלפעמים בא שר אחד ונמשך המשא ומתן עד הלילה ממש[672], והקולר תלוי בצואר ראשי העם, כמו שדרשו חכמים ממה שנאמר ואשימם בראשיכם[673].

וגם צריך להזהיר רוב העם, שיש להם היתר שכל עוד שלא אמרו ברכו[674] עושין כל הצריך להם לשבת, אע"פ שהוא לילה ממש[675]. ולכן יש להקדים אמירת ברכו, ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא לבית הכנסת, כי זכות הוא לו שלא יתחלל שבת על ידו, והחכם עיניו בראשו[676]:

רנז דיני הטמנת החמין

ובו י"ג סעיפים

הטמנה בדבר המוסיף הבל

א הבא[677] לסלק קדרה מעל גבי כירה ולהטמינה כדי שלא תצטנן, אסור לו להטמינה

ועל זה כותב כאן, שעכ"פ צריך לבטל מלאכה גמורה במנחה קטנה, ועכ"פ צריך לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה, ששני אלו הם אף לפי דעה הרביעית.

והיינו בפרקמטיא שיש לחוש בה לאמשוכי, משא"כ כשאין לחוש לזה, כדלעיל שם בקונטרס אחרון (אבל שאר פרקמטיא שהיא בענין שאין לחוש בה לאמשוכי מותרת, כל שיכול לגומרה קודם קבלת שבת).

[668] **מ"א** סק"א (בזמן מנחה קטנה שהיא שתי שעות ומחצה קודם הלילה). והיינו לשיטתו שי"ב שעות זמניות משערים מעמוד השחר עד צאת הכוכבים. וכן היא דעת רבינו לעיל סי' נח ס"ג, וסי' פט ס"א, ולקמן סי' רסא ס"ה.

אבל ראה לקמן שם (הערה 1291), מסקנת רבינו לקמן סי' תמג ס"ד, ובפסקי הסדור הל' קריאת שמע ד"ה זמן קריאת שמע, שי"ב שעות זמניות משערים מנץ החמה עד שקיעת החמה. והיינו שזמן מנחה גדולה הוא "שתי שעות ומחצה קודם" השקיעה.

[669] ס"ב (ויש אומרים שהוא ממנחה קטנה, דהיינו מתשעה ומחצה ואילך. ולענין הלכה המיקל בדברי סופרים לא הפסיד הברכה).

[670] סעיף ג (לא אסרו אלא מלאכה גמורה, אבל פרקמטיא מותרת, עד שיעור שיתבאר בסי' רנ"ו).

[671] מ"א שם (ראוי לבעל החניות שיסגרו חנותן כמו שעה קודם השבת). ונתבאר בקונטרס אחרון לעיל סי' רנא (שזמן קבלת שבת חצי שעה לכל הפחות קודם צאת הכוכבים כמ"ש רמ"א סי' רנ"ו, דהיינו מעט קודם בין השמשות, שהוא כמו שליש או רביע שעה עיין סי' תנ"ט, להוסיף מחול על הקדש, עיין מג"א סי' רס"א, לכן כתב המג"א בסי' רנ"ו דעכ"פ שעה קודם צאת הכוכבים ראוי לסגור החנויות).

וראה שער הציון ס"ק ב. בדי השלחן סי' עג ס"ק יד. ושכן נהגו בירושלים לתקוע 40 דקות קודם השקיעה, שהוא לערך שעה קודם צאת הכוכבים (כמבואר בסדר הכנסת שבת).

[672] מ"א שם (כי ראיתי גודל המכשלה, שלפעמים בא שר אחד ונמשכה המשא ומתן עד שחשיכה ממש).

[673] דברים א, יג. ספרי דברים פי"ג ד"ה דבר אחר. דברים רבה פ"א אות י. רש"י שם (ואשמם, חסר יו"ד, למד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם, שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה). מ"א שם (ואשמם בראשיכם כתיב).

[674] כדלקמן סי' רסא ס"ג (ענה ברכו עם הצבור, או שרוב הצבור ענו ברכו, אף על פי שהוא לא ענה עמהם, שחל עליו השבת בעל כרחו).

[675] פרטי דיני התוכחה בזה נתבארו בסדר הכנסת שבת.

[676] מ"א שם (וגם רוב העולם יש להם היתר, כל עוד שלא אמרו ברכו, אף על פי שהיא לילה ממש עושין כל הצריך להם. וזה ראיתי בעיני. לכן יש להקדים אמירת ברכו, ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא, אם היא סמוך לחשיכה, כי זכות הוא לו שלא יתחלל שבת על ידו, והחכם עיניו בראשו).

[677] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) הטמנה בדבר המוסיף הבל (ס"א).

בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום, גזרה שמא יטמין ברמץ, דהיינו אפר שמעורב בו גחלים, ואחר כך בשבת ישכח ויחתה בגחלים[678].

ואם עבר והטמין[679], אפילו בשוגג[680], התבשיל אסור בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת[681], אם הוא מצטמק ויפה לו, או שהיה צונן ונתחמם על ידי הטמנה זו. אבל אם הוא עומד בחמימותו כשעה הראשונה, והוא דבר שמצטמק ורע לו, מותר, שהרי אינו נהנה כלל מן האיסור[682]. אבל לכתחלה אסור אפילו הוא מצטמק ורע לו[683].

(ב) הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל (ס"ב-ד).
(ג) דברים המוסיפים הבל (ס"ה-ז).
(ד) טמן ונתגלה או פינה לקדרה אחרת (ס"ח-ט).
(ה) הטמנה במקצת ובתנור (ס"י-יב).
(ו) מצוה להטמין בשבת (סי"ג).

לכללות סימן זה ראה קיצור הלכות. שבת כהלכה ח"ב פ"ט. נימוקי שבת. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

678 **משנה רפ"ד** מז, ב (במה טומנין ובמה אין טומנין), ופרש"י (הבא לסלק קדירה מעל גבי כירה ולטומנה בדבר אחר, ואמרו חכמים אין טומנין בדבר המוסיף הבל). **רב[א] לד**, רע"ב (מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל, ואפילו מבעוד יום, גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת (אפר המעורב בגחלים, רש"י) ... שמא יחתה בגחלים (משחשכה, רש"י)). רב חסדא לט, רע"ב (בטלה (נאסרה, רש"י) הטמנה בדבר המוסיף הבל, ואפילו מבעוד יום). טור ושו"ע שם (אין טומנין בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום). מ"א ס"ק ג (גזירה שמא יטמין באפר שיש בו גחלים ויחתה בשבת). ט"ז ס"ק א (במוסיף הבל אפילו בערב שבת אסור, שמא יטמין ברמץ, פירוש אפר עם גחלים, וזה אסור, דשמא יחתה בגחלים משחשיכה).

679 **משנה לח**, סוע"ב (מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה), וגמרא לט רע"ב (ממעשה שעשו אנשי טבריא ואסרי להו רבנן בטלה הטמנה בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום). ר"ן יח, א (ומהא שמעינן דמטמין בדבר המוסיף [הבל], התבשיל אסור אפילו בדיעבד). שו"ע שם (ואם הטמין בדבר המוסיף הבל, התבשיל אסור אפילו בדיעבד).

ואף שהובא ברמ"א שם (יש אומרים דאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל, שרי לאכול). כתב על זה **ט"ז** סק"ב (מבואר שם בהגהות מרדכי [רמז תנו עט, ב], דהיינו היכא שמצא שם מעט גחלים בוערות סביב לה או תחתיה, ועיקר הטמנה היתה בדשן או כר וכסת או דבר אחר של היתר, מותר בדיעבד, אבל אם עיקר ההטמנה היתה בדבר המוסיף הבל, אסור אפילו דיעבד, כהיא דאנשי טבריא שעשו סילון וכו' במשנה ואסרו אפילו דיעבד).

הלכה זו, להתיר בדיעבד במעט גחלים כשעיקר ההטמנה בדבר היתר, תתבאר לקמן ס"ו (ואם הטמין בו קדרה מבעוד יום, ובשבת מצא בו מעט גחלים בוערות סביב לה או תחתיה, אין לאסור התבשיל בדיעבד, מאחר שעיקר ההטמנה היתה בדבר המותר), ושם נסמן (הערה 718).

680 **מ"א** סק"ד (מדסתם משמע דסבירא ליה דאפילו בשוגג אסור. וכן משמע בהג"ה). אליה רבה ס"ק א (מדכתב עלה ויש אומרים וכו', דמיירי בשוגג ... אלמא דסברא זו אוסר בהכי).

וכמו בעבר ושהה, שנתבאר לעיל סי' רנג סי"ב (כל מקום שנתבאר שאסור להשהות תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אם עבר ושהה, אפילו בשוגג ... אסור), ושם נסמן (הערה 87).

681 אבל לענין עבר ושהה, נתבאר לעיל שם (אסור ... עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו), ושם נסמן (הערה 90).

682 **רמב"ן** לט, ב ד"ה ממעשה (ומיהו דוקא בצונן שנתחמם, או נצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה, אין לנו), הובא ברשב"א לט, ב ד"ה אמר רב חסדא, ובר"ן שם. שו"ע שם (ודוקא בצונן שנתחמם, או שנצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה, מותר). אליה זוטא סק"א (כיון דלא מהני מעשיו).

וכן הוא לעיל סי' רנג סכ"ד (במה דברים אמורים במצטמק ויפה לו, אבל אם מצטמק ורע לו, מותר אפילו בו ביום, שהרי לא נהנה מן האיסור).

וראה שבת כהלכה פי"א הערה טז, והערה עט, וביאורים אות ב-ג.

683 רשב"א מ, ב ד"ה ומכלל (אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם ודאי מסתברא דאסור, דהא נראין הדברים שאסור להטמין משחשיכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו ... לא שנא הגיע למאכל בן דרוסאי ולא שנא קודם שהגיע למאכל בן דרוסאי, ולא שנא נתבשל כל צרכו, ובין מצטמק ויפה לו ובין מצטמק ורע לו). ודף מז, ב ד"ה במה טומנין (דאילו יש חילוק בהטמנה כמו בשהייה, היה להם לבעלי הגמרא לפרש הענין כך, כמו שפירשו בפרק כירה, והיה להם לחלק כאן כמו שחלקו שם בנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, ובלא נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, אלא שאין בהטמנה חלוק כלל). **ר"ן** (כא, ב) ד"ה וכתבו (וכתבו בשם רבינו שמואל ז"ל ... בקדרה חייתא או [בשיל] בשנתבשל כל צרכו שרי ... אבל רבינו תם ז"ל ור"י הזקן ז"ל לא הודו לו, דאם איתא אי

ואינו דומה להשהייה[684], שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה כל שהתבשיל נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום[685], לפי שסתם הטמנה היא לצורך מחר שמטמינה ומכסה שלא תתקרר עד למחר, ולפיכך צריכה יותר לחיתוי כדי שלא יתקרר התבשיל בכל הלילה. אבל סתם שהייה היא לצורך הלילה, שהרי מניחה מגולה, ולכך אינה צריכה כל כך לחיתוי כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום.

ואפילו אם משהה אותה עד למחר אין לחוש לחיתוי, לפי שאין מעט חיתוי מועיל לה לשמור חומה עד למחר, כיון שהיא מגולה. אבל כשהיא טמונה מועיל לה מעט חיתוי, לכן חוששים שמא יחתה אם היא טמונה ברמץ, וגזרו על כל דבר המוסיף הבל משום רמץ[686].

אפשר דלא לישתמיט חד מדאמוראי לפרושי האי דינא בפרקין, כשם שפירשו אותו בפרק כירה וחלקו בין מצטמק ויפה לו למצטמק ורע לו, אלא ודאי הטמנה בכולהו גווני אסירא). ב"י ד"ה פירש הרשב"ם (ומשמע דאפילו נתבשל כל צרכו, ואפילו מצטמק ורע לו אסור, מטעמא דרבינו תם דמעט חיתוי מהני להחזיק החום, וכן כתב הר"ן בהדיא). שו"ע ס"ז (כל היכא דאסרינן הטמנה, אפילו בקדירה מבושלת כל צרכה אסרינן, ואפילו מצטמק ורע לו). מ"א סק"ה (פירוש בדיעבד, אבל לכתחלה אסור אפילו מצטמק ורע לו).

וכן הוא לעיל סי' רנג ס"י (אסור בכל ענין, אף אם הוא מצטמק ורע לו).

והיינו בין לענין הטמנה בדבר המוסיף הבל מבעוד יום, כמבואר כאן; והן לענין הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת עצמה, כדלקמן ס"ג (אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, אסור להטמין משחשכה, אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל), ושם נסמן (הערה 701).

[684] שכל מה שנתבאר לעיל סי' רנג באיסור השהייה, הוא כשמשהה התבשיל על הכירה כדי לסיים בישולה, וחוששים שמא יחתה בגחלים כדי לסיים בישולה לסעודת הלילה. ומטעם זה התירו:

(א) אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי, שאף בלא חיתוי יסתיים בישולה לסעודת הלילה.

(ב) אם הוא חי, שאף בלא חיתוי יסתיים בישולה לסעודת היום.

משא"כ איסור ההטמנה ברמץ שיתבאר בסי' זה, הוא כשמטמין כדי לשמור חומה לסעודת היום. ובזה חוששים שמא יחתה, שיועיל לשמור חומה בתוך ההטמנה.

[685] כדלעיל סי' רנג ס"א (אסור ... אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי), וס"ח (אלא אם כן נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי קודם כניסת השבת).

ואף לדעת האוסרים גם כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי, כדלעיל שם ס"ט (ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או אפילו נתבשל כל צרכו, אלא שהוא מצטמק ויפה לו, דהיינו שיפה לו לאדם ושמח במה שהתבשיל מצטמק, חוששין שמא יחתה בשבת למהר בישולו, או כדי שיהא מצטמק, ולפיכך דינו שוה לכל דבר לאילו התחיל להתבשל ולא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי שנתבאר למעלה).

עדיין אינו דומה להשהייה, שהרי לדברי הכל מותר להשהות אם הוא מצטמק ורע לו, משא"כ ההטמנה "אסור אפילו הוא מצטמק ורע לו", כדלעיל בסמוך.

[686] **ר"ת בתוס'** מז, ב ד"ה במה (פירש הר"ר יוסף בשם רבינו שמואל דמיירי בבשיל ולא בשיל, אבל קדרא חייתא ובשיל שרינן בפ"ק (יח, ב). ואין נראה לר"ת ... שיש לחלק בין השהאה להטמנה, דודאי להשהות מותר כשהוא מאכל בן דרוסאי, שאין חיתוי מעט מועיל לו, שהרי מגולה הוא ושליט ביה אוירא, אבל הטמנה שעושין לצורך מחר והוא מוטמן יש לחוש שמא יחתה, שמעט חיתוי מועיל לו ליתפס חומו. וגזרו להטמין בכל דבר המוסיף הבל, גזירה שמא יטמין ברמץ ויחתה). ס' התרומה סי' רלא ד"ה פס"ד ליתן (ופירש רבינו יעקב, דגבי להטמין, כיון שהוא מכסהו מכל צד, אם כן היינו לצרך מחר, וגם הוא מקפיד פן יתקרר, לכך אפילו בשיל אפילו כל צרכו אסור להטמין בדבר המוסיף הבל, דאיכא למגזר שמא יחתה. אבל להשהות על כירה או על הפטפוט שיש אש תחתיו, כיון שאין מכסה הקדירה מסביב מכל צד וקא שליט בה אוירא, אם כן סתמא לצורך לילה הוא. ואפילו לאכול למחר, ניכר הדבר שאין חושש כל כך שתתחמם, וליכא למיחש שמא יחתה).

רא"ש פ"ד סי' א (ור"ת ז"ל היה אומר, אף על גב דשרינן בשהייה דבשיל כמאכל בן דרוסאי, בהטמנה אסירנא. והיה נותן טעם לדבר, דסתם משהה קדירה על גבי כירה בלא הטמנה לצורך אכילת לילה הוא משהה, כיון שמניחה מגולה, וחתויי כל דהו אינו מועיל לה כיון שהיא מגולה ושליט בה אוירא, וגם אין צריך כל כך חתוי לצורך אכילת הערב. אבל סתם הטמנה היא לצורך מחר, וצריך חתוי שלא יתקרר, ומעט חתוי מהני להחזיק החום כיון שהוא טמון, הלכך אפילו מבושל כמאכל בן דרוסאי אסרו להטמין בדבר המוסיף הבל, גזירה שמא יטמין ברמץ ויחתה). מרדכי רמז רצא (ופירש רבינו תם דאפילו בישל כל צרכו אסור להטמין בדבר המוסיף הבל, דכיון דמכסהו מכל צד אם כן היינו לצורך מחר, וגם מקפיד פן יתקרר, ואיכא למיגזר שמא יחתה). רשב"א מז, ב ד"ה במה טומנין. ר"ן שם (כא, ב) ד"ה אבל. טור (ור"ת פירש שיותר יש להחמיר בהטמנה מבשהייה, לפי שמטמין לצורך מחר, וצריך חיתוי טפי שלא יתקרר, הילכך חיישינן ביה טפי, ואסור אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי).

ואפילו אם מטמין לצורך הלילה[687], שלא חלקו חכמים בגזרתם.

ומטעם זה אסור להטמין אפילו בשר שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה[688], שאע"פ שמותר להשהותו, לפי שמסיח דעתו ממנו עד למחר, ובכל הלילה יוכל להתבשל בלא חיתוי[689], ואם יוכל להתקרר אחר כך, אף אם יחתה מעט לא יועיל כלום, כיון שהוא מגולה. אבל בהטמנה יש לחוש שמא יחתה אחר גמר בישולו להחזיק חומו שלא יתקרר, שמעט חיתוי יועיל לזה.

ויש חולקין על זה[690] ואומרים, שאף להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום מותר כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ממש, כמו שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה כמו שנתבאר בסי' רנ"ג[691]. ובמקום שנהגו להקל על פי סברא זו, אין למחות בידם, אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות[692].

מ"א ס"ק טז (דסתם הטמנה לצורך מחר, וצריך חיתוי טפי שלא יתקרר (טור), ומעט חיתוי מהני להחזיק החום כיון שהוא טמון (הרא"ש ומרדכי). אבל בשהייה אפילו כשעושה לצורך מחר שרי, דלא מהני מעט חיתוי).

והיינו שבפוסקים הנ"ל נזכרו ב' טעמים לאיסור הטמנה בנתבשל כל צרכו: (א) כיון שמטמין למחר לשמור חומו, צריך חיתוי טפיו. (ב) כיון שהוא טמון, סגי במעט חיתוי. והנפקא מינה בין ב' הטעמים, יתבאר במהדורא בתרא ס"ו ד"ה ובפרט (בצולה על גבי גחלים, אין כאן גילוי דעת כלל שמקפיד על החום כל כך לחוש שיחתה ויפסידו בשביל כך, ומשום הכי שרי אפילו במטמין כולו בגחלים לצלות).

[687] **משמעות רמ"א בהג"ה ס"א**, שם הובאה הדעה שהובאה לקמן בסמוך (ויש מקילין עוד ... אם מסיח דעתו ממנו עד למחר ... מותר להטמינו לצורך מחר), הרי שאם מטמין לצורך הלילה, גם הם מודים שאסור. וראה מראי מקומות וציונים.

[688] תוס' לט, ב סוד"ה ממעשה (בטלה הטמנה מבעוד יום בדבר המוסיף הבל ... וה"ר יונה מפרש בטלה אפילו בקדירה חייתא), ודף מז, ב ד"ה במה (פירש הר"ר יוסף בשם רבינו שמואל, דמיירי בבשיל ולא בשיל, אבל קדרא חייתא ובשיל, שרינן ... ונראה לר"ת שיש לחלק בין השהאה להטמנה). רשב"א שם (פירשו בשם רבינו שמואל ז"ל דכולי פרקין דהכא מיירי בבשיל ולא בשיל, אבל בחייתא אי נמי בבשיל כל צרכו שרי ... אבל רבינו תם ור' יצחק הזקן ז"ל לא הודו לו). **מרדכי רפ"ד** (במה טומנין, לעיל פירשתי דמתניתין בכל קדרות מיירי, אפילו בבשיל כל צרכו). ר"ן כא, ב ד"ה וכתבו (אבל רבינו תם ז"ל ור"י הזקן ז"ל לא הודו לו ... אלא ודאי הטמנה בכולהו גווני אסירא). לבוש ס"ז (יש אומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו מותר בהטמנה כמו בשיהוי ... ויש אומרים שיותר יש להחמיר בהטמנה מבשהייה).

וכן הוא לעיל סי' רנג ס"י (אסור בכל ענין אף אם הוא ... חי לגמרי ... ואסור להטמין על גבי דבר המוסיף הבל אפילו מצטמק ורע לו או חי לגמרי).

[689] כדלעיל סי' רנג ס"ח (אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו אפילו בתוך התנור שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, ואין חוששים שמא יחתה בשבת. דכיון שעכשיו הוא חי, הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר, שבלילה לא יהיה ראוי עדיין אף אם יחתה בגחלים, ובכל הלילה עד למחר יוכל להתבשל אף בלא חיתוי כלל).

[690] **ר[ש]ב"ם** הובא בתוס' וראי"ש ורשב"א ור"ן שם (כדלעיל הערה 686). וכן היא דעת רש"י כירה לו, ב ד"ה עד שיגרוף (הגחלים, משום דמוסיף הבל), וכדפירש הרשב"א שם ד"ה עד שיגרוף (שהוא מפרש ענין הפרק הזה אף בהטמנה, והוא סבור שכל גרוף וקטום וכן קש וגבבה אין מוסיפין הבל). וכן הוא בר"ן טו, ב (שהוא מפרש זה הפרק (אף) בהטמנה, דכל שגרוף וקטום סבירא ליה שאינו מוסיף הבל). הובא לקמן במהדורא בתרא ס"ג ד"ה ועוד שעיקר (דפירש רש"י ... דשהייה והטמנה דינם שוה להתיר בכמאכל בן דרוסאי לחנניה).

רמ"א ס"ז (ויש מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי, או נתבשל כל צרכו, מותר בהטמנה כמו בשיהוי). מ"א סקי"ז (ולדעת יש אומרים אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי, כמ"ש סימן רנ"ג), והיינו שרמ"א כתב בדעת רשב"ם להתיר אם "נתבשל כל צרכו", והיינו לפי שיטת הרי"ף והרמב"ם, דלעיל סי' רנג ס"ט (ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או אפילו נתבשל כל צרכו, אלא שהוא מצטמק ויפה לו, דהיינו שיפה לו לאדם ושמח במה שהתבשיל מצטמק, חוששין שמא יחתה), ועל זה מוסיף במ"א, שלפי הא דקיי"ל דסגי בכמאכל בן דרוסאי, גם כאן סגי לדעת הרשב"ם בכמאכל בן דרוסאי.

[691] סעיף א לענין כמאכל בן דרוסאי, וס"ח לענין בשר חי.

[692] **רמ"א** שם (ובמקום שנהגו להקל על פי סברא זו, אין למחות בידם. אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות).

ויש מקילין עוד[693], שאף אם אינו חי סמוך לחשכה, מכל מקום אם מסיח דעתו ממנו עד למחר, דינו כחי לגמרי, ומותר להטמינו לצורך מחר, אע"פ שלא הגיע עדיין למאכל בן דרוסאי. ואין לסמוך על סברא זו אלא בדיעבד, ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן[694]:

הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל

ב בשבת עצמה אסור להטמין החמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל[695], אף על פי שאינו דומה לרמץ כלל. ולמה אסרו, גזירה שמא ימצא קדרה צוננת כשיבא לסלקה מהכירה ולהטמינה בדבר שאינו מוסיף הבל, וישכח שהוא שבת, וירתיחנה על גבי האור ויתחייב משום מבשל[696]. ולהאומרים שאין בישול בדבר שהוא מבושל כבר, אף שנצטנן אחר כך כמ"ש בסי' שי"ח[697], חוששין שמא יחתה בגחלים להרתיחה[698], ויתחייב משום מבעיר[699].

אבל בבין השמשות, אע"פ שהוא ספק חשכה, מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, לפי שסתם קדרות עדיין רותחות הן בבין השמשות, שסמוך לבין השמשות מעבירן מעל

---

[693] שבלי הלקט סי' נז (ודווקא במה שהוא עתיד לוכל בלילה איכא למגזר ברמץ שמא יחתה, אבל ההטמנה שאנו עושין לצורך מחר, ליכא למיגזר שמא יחתה), הובא בב"י סוס"י רנג. **מרדכי** שם רמז ש (מותר להטמינן לצורך מחר, אבל לצורך הלילה נראה דאסור, שמא יחתה בגחלים למהר בישולם). רמ"א ס"א (ויש אומרים דכל זה אינו אסור אלא כשעושה לצורך לילה, אבל כשמטמין לצורך מחר, מותר להטמין מבעוד יום בדבר שמוסיף הבל). מ"א ס"ק ח (דסבירא להו דכל ... שמטמין לצורך מחר, אפילו לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי שרי, דלא יחתה, דבלאו הכי יתבשל עד למחר).

וכל זה הוא לענין הטמנה, ואילו לענין השהייה נתבאר לעיל סי' רנג ס"א (אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, לצורך הלילה או עד למחר). ושם נסמן (הערה 5), שמקורו בב"י שם ד"ה ומ"ש רבינו וכל זה (יש לפרש דלצורך הלילה לאו דוקא, דהוא הדין במשהה לצורך מחר, אלא דמשום דאורחא דמילתא ... ואפשר דדוקא נקט לצורך הלילה, דאילו לצורך מחר בכל גוונא שרי לשהויי ... דכל לצורך מחר מסח דעתיה ולא אתי לחתויי ... אבל לא ראיתי בדברי שום פוסק זולתם שחילק בכך).

[694] **רמ"א** שם (ובדיעבד יש לסמוך על זה, ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן).

[695] **משנה לד,** א (ספק חשכה ספק אינו חשכה ... טומנין את החמין), ופרש"י (נותנן בקופה של מוכין להיות חומם משתמר בהן, אבל משחשכה ודאי אין טומנין בהן), ובד"ה משחשכה (הא ודאי חשכה אין טומנין, וסתם הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, דאילו בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום אסור). ומשנה נא, א (לא כסהו מבעוד יום לא יכסנו משתחשך), ובריתא שם (אין טומנין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה). טור ושו"ע ס"א (אין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל). מ"א ס"ק א (לאחר שנתבשל התבשיל רוצה להטמינו בדבר שישמור חומו).

וכן הוא לעיל סי' רנג סוף סי"ד (אם היתה בכירה ובשבת בא ליטלה מהכירה ולהטמינה, אפילו בכרים וכסתות או בשאר בגדים שאין מוסיפים הבל אלא מעמידין ההבל, אסור, שהרי זה כמטמין בתחלה בשבת, שאסור אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל).

[696] **רבא שם** (מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה, גזרה שמא ירתיח), ופרש"י (שמא ימצא קדרתו שנצטננה כשירצה להטמינה וירתיחנה תחילה, ונמצא מבשל בשבת). מ"א סק"א (וטעמא דשמא ימצא קדירתו צוננת וירתיחה, דחייב משום מבשל). ט"ז ס"ק א (גזירה שמא ירתיח, פירוש דשמא ימצא קדירתו נצטננה וירתיחנה להטמינה).

[697] סעיף ט (ויש אומרים שאפילו נצטנן לגמרי אין בישול אחר בישול, ומותר להרתיחו בשבת סמוך לאש, במקום שאין לחוש לחיתוי).

[698] **רא"ש פ"ג** סי' י (הא דאמרינן לעיל בבמה מדליקין דאין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל [משחשיכה] גזירה שמא ירתיח, התם לאו משום בישול, אלא משום שמא יחתה. והאי דנקט הרתחה, דבר הצריך להטמנה נקט). מ"א שם (ואפילו למאן דאמר דאינו חייב משום מבשל, מכל מקום איכא למיגזר שמא יחממה על גבי האש ויחתה (הרא"ש)).

[699] יראים השלם סי' עדר קמד, א (גזירה שלא יחתה בגחלים ועבר משום מבעיר).

וראה לעיל סי' רנג ס"י (מחתה את הגחלים העליונות, ונופלות על התחתונות ומכבות אותן, והעליונות הן נבערות מאליהן על ידי חיתוי זה). לקמן סי' רסה ס"ז (יתחייב משום מכבה ומבעיר, כדין החותה בגחלים).

גבי האור, ואין לחוש שמא נצטננה וירתיחנה[700] :

ג אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, אסור להטמין משחשכה, אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל[701] :

ד אסור לכפות כלי על קדרה רותחת לשמור חומה[702] (אם כולה טמונה תחתיו[703]), אלא

---

[700] משנה שם (ספק חשכה ספק אינו חשכה ... טומנין את החמין). רבא שם (אי הכי בין השמשות נמי ניגזר, אמר ליה סתם קדירות רותחות הן), ופרש"י (שסמוך לבין השמשות הוא מעבירם מעל האור, וליכא למיחש לשמא נצטננה וירתיחנה). טור ושו"ע שם (אבל בספק חשיכה, טומנין בו). לבוש ס"א (דסמוך לחשיכה סתם קדרות רותחות הן, מפני שדרך להעבירן מן האש סמוך לחשיכה, וליכא למיחש בה שמא נצטננה וירתיחנה). ט"ז שם (ספק חשיכה סתם קדירות רותחות הן). מ"א סק"ב (דסתם קדירות בין השמשות רותחות הן וליכא למיגזר).

וכן הוא לקמן סי' רסא ס"ב (בבין השמשות ... מותר ... להטמין את החמין בדבר שאינו מוסיף הבל, מטעם שנתבאר בסי' [רנ]"ז). ונתפרש בקונטרס אחרון שם ס"ק א (היינו אפילו יש לו כבר מעט תבשילים טמונים ורוצה להרבות ולהטמין עוד שאין מזה צורך גדול), וס"ק ג (אין לגזור כלל על ההטמנה כי מה הוא עושה בה, ואפילו שלא לצורך שבת כלל). והיינו כמבואר לקמן שם ס"א (ולדבר מצוה מותר לעשות בה כל דבר ש[האי]סור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים, וכן אם הוא טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות, הרי זה מותר). משא"כ בהטמנה בבין השמשות, מותר אפילו יש לו תבשילים טמונים, ואפילו שלא לצורך שבת כלל.

ומכל מקום נתבאר לקמן שם ס"ג (וכל זה כשעדיין לא קיבל עליו שבת, אבל אם כבר קיבל עליו שבת ... אסור לו לעשות בעצמו כל שבות אפילו קודם בין השמשות, אפילו לדבר מצוה וצורך גדול, כגון להטמין חמין לשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, אפילו אין לו מה יאכל בשבת).

ואף שבבין השמשות לא גזרו כלל על ההטמנה, נתבאר הטעם בקונטרס אחרון שם ס"ק ג (צריך לומר כיון שקיבל עליו שבת, גרע מבין השמשות, ומיתסר בהטמנה כמו בשבת עצמה, ולא משום גזרה שמא ירתיח בתוספת שבת ... אלא כיון שקיבל השבת, קיבל כל חומרותיה וסייגיה השייכים לעיצומו של יום, אע"ג דלא שייכי האידנא).

[701] רשב"א מ, ב ד"ה ומכלל (נראין הדברים שאסור להטמין משחשיכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו, ואפילו בדבר שאינו מוסיף, דפרקין דבמה טומנין ובמה אין טומנין בסתם תבשילין שנוי, לא שנא הגיע למאכל בן דרוסאי ולא שנא קודם שהגיע למאכל בן דרוסאי, ולא שנא נתבשל כל צרכו, ובין מצטמק ויפה לו ובין מצטמק ורע לו, מדאפליגו בפרקין דהכא באילין מילי בענין שיהוי, ולא איפליגו בהו גבי הטמנה, שמע מינה לא שנא הכי ולא שנא הכי לעולם אסור). הובא **בר"ן** (יט, א) סוד"ה ת"ר מביא (שהרי אסור להטמין משחשכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל דהא בפרקין דבמה טומנין לא מפלגינן בין תבשיל לתבשיל כלל). וראה שבת כהלכה פי"א הערה סג.

והיינו בין לענין הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת עצמה, כמבואר כאן; והן לענין הטמנה בדבר המוסיף הבל מבעוד יום, כדלעיל ס"א (אסור אפילו הוא מצטמק ורע לו), ושם נסמן (הערה 683).

[702] נתבאר לקמן במהדורא בתרא ס"ח ד"ה ולא דמי (דמקרי נמי הטמנה, אף שהיא דבר קשה, דלא גרעה מכיסוי קדרה שהוא גם כן דבר קשה, ויש בו משום הטמנה אילו היה נותנו כדי להחם. דהא מדמסיק הרשב"א והר"ן וכל שכן כו' רחב שלא יגע כו', מכלל דמיירי בדבר קשה, ולא בכר וכסת וכהאי גוונא. וטעמא כדמפרש בירושלמי סוף פ"ד כל הדברים מועילים כו').

[703] שאף שלענין הטמנה בדבר המוסיף הבל, יש דעה האוסרת אפילו אינה כולה טמונה תחתיו, כדלקמן ס"י (והוא שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים. אבל אם היא יושבת על גבי גחלים אף אם היא מגולה לגמרי, יש אוסרים, לפי שזהו כמטמין בדבר המוסיף הבל, כיון שאף הקדרה נוגעת בגחלים והם מעלים ומוסיפים בה הבל), ולעיל סי' רנג ס"י (אם היא עומדת על גבי גחלים ... אסור בכל ענין ... לפי שזה נקרא הטמנה שמטמין על גבי הגחלים).

היינו דוקא בהטמנה בדבר המוסיף הבל, משא"כ בדבר שאינו מוסיף הבל, שלא נאסר אלא "אם כולה טמונה תחתיו".

וכן הוא בקונטרס אחרון ס"ק ב, ד"ה אבל בשבת (בדבר שאינו מוסיף, לכולי עלמא לא מיתסר אלא כשמטמין כולו). לעיל סי' רנג סוף סי"ד (אם אין הכרים והכסתות כרוכים אלא סביב דופני הקדרה, אבל פיה מגולה למעלה, הרי זה מותר, שאין זה דרך הטמנה). לקמן סוס"י רנט (אם כולה טמונה בהם).

אמנם במהדורא בתרא ס"ד-ה והנכון (בדבר שאינו מוסיף, רק שמעמיד ההבל החם שבה שלא יצא החוצה, העיקר הוא על פיה מלמעלה, שאם תהא פתוחה למעלה לא יועילו כלום המוכין וגיזין שתחתיה וסביבותיה ... ואם כיסה למעלה ולא למטה וסביבותיה, אמרינן נמי הטמנה במקצת שמה הטמנה, וכדתנן סתמא לא יכסנו משתחשך ... וגם ספר התרומה וסיעתו, יש לומר דמודים באינו מוסיף). ובזה חוזר רבינו ממה שפסק כאן, ובכל הנסמן לעיל.

ואף שעיקר מטרתה של המהדורא בתרא, אינה כדי לפסוק הלכות למעשה, כי אם לברר את שיטת הפוסקים בנושא הטמנה במקצת בדבר המוסיף הבל, ובביאור כמה סוגיות בגמרא לפי כל אחת משיטות אלו.

מכל מקום שונה הדבר בפרט הזה, שכותב שיש לומר שכל הפוסקים מסכימים לזה, ומוכיח כן מלשונות המשנה והגמרא והפוסקים.

אם כן הכלי הוא רחב שאין דפנותיו נוגעים בצדי הקדרה, שאז אין כאן הטמנה כלל[704].

אבל מותר לכפות כלי על התבשיל, כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, לפי שאין זה כמטמין להחם, אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדרה[705]:

דברים המוסיפים הבל

ה אלו הם דברים המוסיפים הבל[706], פסולת של זיתים ושל שומשמין[707] לאחר שהוציאו שמנן[708], וזבל, ומלח, וסיד, וחול[709], בין שהם לחים בין שהם יבשים, ותבן, וזגין דהיינו פסולת של ענבים לאחר שהוציאו יינם, ומוכין (פירוש כל דבר רך קרוי מוכין, כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרידת בגדים בלויים[710]), ועשבים, בזמן שארבעתן

ונפקא מינה מכל זה, כשמורידים את קדרת התבשיל מהאש, אסור להניח מגבת על מכסה הקדרה כדי לשמור חומה, אף שאינו מכסה את סביבות הקדרה. וראה משולחן הארי. שבת כהלכה פי"א ביאורים יט.

[704] **רשב"א** שם (אם הכלי שמוטל עליה רחב שלא יגע בה, שאין זו הטמנה, כן נראה לי). הובא **בר"ן** שם (אם הכלי שהוא מניח עליו רחב שלא יגיע בו שאין זו הטמנה כך כתב הרשב"א ז"ל), ודף כב, א ד"ה ולפי (שמשים עליה אותו כלי רחב שאנו נוהגין לשום על גבי הקדרה, דכל כי האי גונא לא הוי הטמנה). **שו"ע ס"ח** (ואם נתן על הקדירה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדירה, ונתן בגדים על אותו כלי רחב, מותר, דכיון שאין הבגדים נתונים אלא על אותו כלי רחב שאינו נוגע בצדי קדירה, אין כאן הטמנה).

ובאופן זה מותר אף אם נותן בגדים על הכלי, כדלקמן ס"י (כגון שנתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה, ונתן הבגדים על הכלי, שנמצא שאין כאן הטמנה כלל אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, הרי זה מותר).

וכן הוא בטומן בתנור, כדלקמן לקמן שם (דופני התנור ופיה אינן מודבקים להקדרה, ואף אם התנור הוא קטן וצר, אי אפשר שלא יהיה אויר קצת מפסיק ביניהם).

[705] רשב"א שם (ומכל מקום להטיל עליה כלי לשמרה מן העכברים או שלא תתלכלך בעפרורית, שרי, שאין זה כמטמין להחם, אלא כשומר וכנותן כיסוי על גבי קדירה). הובא בר"ן שם (לשום כלי על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או כדי שלא יתטנף בעפרורית, שרי, שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר וכנותן כסוי על גבי קדרה). שו"ע ס"ב (לשום כלים על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, שרי, שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה).

ונתבאר לקמן במהדורא בתרא ס"ח ד"ה ולא דמי (וגם אם מתכוין להחם, יש לומר דליכא הכירא במילתא, מאחר דאורחיה גם כן לשמור).

[706] **משנה מז**, ב (במה טומנין ובמה אין טומנין (אמרו חכמים אין טומנין בדבר המוסיף הבל, אלא בדבר המעמיד הבל, מי הוא המוסיף ואסור, רש"י), אין טומנין לא בגפת (פסולת של בית הבד של שמן שהוא כנוס יחד וחם מאד, רש"י), ולא בזבל, לא במלח, ולא בסיד, ולא בחול, בין לחין בין יבשין, ולא בתבן, ולא בזגין (פסולת של יקב יין, רש"י), ולא במוכין, ולא בעשבין, בזמן שהן לחין). טור ושו"ע ס"ג (אלו הם דברים המוסיפים הבל, פסולת של זיתים או של שומשמין, וזבל, ומלח, וסיד, וחול, בין לחים בין יבשים, ותבן וזגין, ומוכין, ועשבים, בזמן ששלשתן לחין).

[707] גמרא שם (איבעיא להו גפת של זיתים תנן, אבל דשומשמין שפיר דמי, או דילמא דשומשמין תנן, וכל שכן דזיתים ... לעולם אימא לך לענין הטמנה (לטומנו בתוכה, רש"י) דשומשמין נמי אסור). פירוש המשנה להרמב"ם רפ"ד (גפת, כבר ביארנו שהוא פסולת הזתים, וכן פסולת השומשמין). ר"ן (כב, א) ד"ה גמרא גפת (וסלקא שמעתין הכי דגפת דמתניתין אפילו דשומשמין). רבנו ירוחם ני"ב ח"ג סח, ב (לא בגפת, שהוא פסולת של זתים שמוציאים מן הרחים של זתים, ולא בפסולת של שומשמין). טור ושו"ע שם (פסולת של זיתים או של שומשמין).

אלא שמכל מקום יש הפרש בינם לענין העלאת הבל למעלה, כדלקמן ס"י.

[708] פירוש המשנה להרמב"ם פ"ג מ"א (וגפת, פסולת הזתים שהוצא שמנן). ר"ן טו, א (גפת, פסולת שומשמין שהוציאו שמנן).

[709] אין הכוונה לחול שהוחם על ידי החמה, כדלקמן סי' שיח ס"ז (על גבי חול ואבק דרכים שהוחמו מכח חמה).

אלא כדאמרינן ב"ב יט, א (דמחמימי חיים ומקרירי קריר), ופרש"י (כשנותנין בו דבר חם, הוא מתחמם, וגבי הטמנה מחמימי הוא).

[710] **רש"י** שם ד"ה מוכין (כל דבר רך קרוי מוכין, כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרירת בגדים בלויים). מ"א סי' רנט ס"ק א (כל דבר רך קרוי מוכין, כגון צמר גפן ותלושי צמר רך של בהמה).

וראה לקמן סי' רנט ס"א (מוכין ... שמן הסתם הם עומדים לעשות מהם לבדים).

לחים[711], אפילו הם לחים מחמת מים צוננים שנפלו עליהם[712].

אבל כל מיני כסות[713], ופירות, ונוצות כל העופות[714], ונעורת של פשתן דקה, ונסורת של חרשים, ועורות[715], בין עבודין בין שאינן עבודין[716], וגיזי צמר, אינן מוסיפים הבל בכל ענין:

ו אפר שאין גחלים מעורבים בו, אפילו הוא חם, אינו מוסיף הבל[717].

ואם הטמין בו קדרה מבעוד יום, ובשבת מצא בו מעט גחלים בוערות סביב לה או תחתיה, אין לאסור התבשיל בדיעבד, מאחר שעיקר ההטמנה היתה בדבר המותר[718]:

ז מותר להטמין בסלעים מבעוד יום, אע"פ שמוסיפים הבל[719], לפי שהוא דבר שאינו מצוי כלל שיטמין בסלעים[720], משום שהם משברים הקדרה[721], או שמקלקלים

---

[711] משנה שם (בזמן שהן לחין). טור ושו"ע שם (בזמן ששלשתן לחין), ופירשו בט"ז ס"ק ג (נקט תחל' ד', וסיים שלשתן לחים), ובמ"א ס"ק י (צריך לומר דחשיב לתבן וזגין כחדא).

[712] גמרא מט, א (איבעיא להו לחין מחמת עצמן, או דילמא לחין מחמת דבר אחר). **רמב"ם** פ"ד ה"א (לחים, ואפילו מחמת עצמן). ב"י סוד"ה ואלו (מדברי הרמב"ם בפ"ד נראה שהוא ז"ל מפרש דלחין מחמת דבר אחר מחממין טפי, ואסור בכל גוונא). **טור** (בין לחים בין יבשים). ד"מ ס"ק ג (ונראה דעת הטור כדעת הרמב"ם דאפילו לחין מחמת עצמן וכל שכן לחין מחמת דבר אחר, ולכן לא חילק ביניהם). **ושו"ע** שם (בין לחים בין יבשים). **מ"א** שם (ומדסתם, שמע מינה דאפילו לחין מחמת דבר אחר אסור), **עיי"ש**.

[713] משנה מט, א (טומנין בכסות, ובפירות, בכנפי יונה (נוצה, רש"י), ובנסורת של חרשים (שמנסרים הנגרים מן העצים, רש"י), ובנעורת של פשתן דקה (דק דק שנוערין מן הפשתן, רש"י), רבי יהודה אוסר בדקה ומתיר בגסה), וכת"ק. טור ושו"ע שם (ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל, כסות, ופירות, וכנפי יונה, ונעורת של פשתן, ונסורת של חרשין).

[714] ד"מ ס"ק ד (כתב מהר"ר אברהם פראג בהגהותיו [לטור] דלאו דוקא, אלא הוא הדין כל נוצה). **רמ"א** ס"ג (או שאר נוצות).

[715] משנה שם (טומנין בשלחין (עורות, רש"י), ומטלטלין אותן, בגיזי צמר, ואין מטלטלין אותן). רמב"ם שם (ושלחין וגזי צמר, ודברים אלו נקראין דבר שאינו מוסיף הבל).

[716] ברייתא שם רע"ב (עורות, בין עבודין ובין שאין עבודין, מותר לטלטלן בשבת).

הטעם שמטלטלין את העורות אף שאינן עבודים, יתבאר לקמן סי' שח סנ"ח (עורות בין עבודין בין שאינן עבודין מותר לטלטלן, מפני שראויין להסמך ולשבת עליהם, ויש תורת כלי עליהם).

ודיני המטמין בגיזי צמר יתבארו לקמן סי' רנט ס"א-ב.

[717] שו"ת רש"ל סי' ס (אי שרי להטמין בערב שבת בדשן שהוא אפר חם. תשובה יראה להתיר). מ"א סקי"ח (וכתב רש"ל בתשובה, דאפר חם אין מוסיף הבל, אלא אם כן מעורב בגחלים).

[718] ספר התרומה סי' רלא (מצא גחלים לוחשות ובוערות למחר סביב הקדירה או תחתיה מותר בדיעבד לאכול ... בשוגג גחלים מועטין סביב לקדרה או תחתיה ועיקר הטמנתה היה בדשן או בכר וכסת או דבר אחר של היתר התם מותר לאכול התבשיל ... ואם מצא גחלים בוערות למחר תחת הקדירה או סביב, בשוגג, אין התבשיל נאסר בכך). הובא בהגהות מרדכי פ"ג (עט, סוע"ב), ובמ"א שם, ובט"ז סק"ב.

והיינו דוקא בדיעבד (ובס' התרומה "בדיעבד ... בשוגג"). אבל לכתחלה אסור, אף לפי מה שיתבאר לקמן ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה ... וכן המנהג).

והטעם לזה נתבאר במהדורא בתרא ס"ה (והא דנקט התם נמי שוגג דוקא, היינו משום איסור להניח קופה שטמן על גבי גפת משום אסוקי הבלא). והיינו שבמקום שכל הקדרה מוטמנת בדבר שאינו מוסיף הבל, ולמטה יש גחלים המוסיפים הבל, אסור לדברי הכל, כמו בקופה דלקמן ס"י (קופה שטמן בתוכה הקדרה במוכין, או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל, אסור להעמידה מבעוד יום על גבי פסולת של זיתים, לפי שהם מעלים הבל למעלה בהמוכין, והמוכין מוסיפין הבל בקדרה הטמונה בהם, והרי היא כטמונה בדבר המוסיף הבל).

ומכל מקום, "מאחר שעיקר ההטמנה היתה בדבר המותר", "אין לאסור התבשיל בדיעבד" (ובפרט אם הוא שוגג).

[719] נתבאר בתוד"ה משום ב"ב יט, א (להטמין בסלעים שהאש יוצא מהן, שקורין קיילו"ש).

[720] ב"ב יט, א (היינו טעמא דלא קתני סלעים, משום דמשתכי לה לקדרה), לפירוש הב' בתוס' שם ד"ה משום (דכיון דלא שכיחא היא כלל, שרי להטמין בהן, דבמילתא דלא שכיחא לא גזרו בהו רבנן). מרדכי ב"ב רמז תקיב (הוה ליה מלתא דלא שכיחא, ולא גזרו ביה רבנן). רמ"א ס"ג (יש אומרים דמותר להטמין בסלעים, אף על פי שמוסיפין הבל, דמלתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן). מ"א ס"ק יא (דלא שכיח כלל שיטמין בסלעים).

המאכל[722], וכל דבר שאינו מצוי כלל לא גזרו בו חכמים. אבל דבר שלפעמים טומנים בו, אף שאינו מצוי כל כך, גזרו בו חכמים שלא להטמין בו[723], אם הוא מוסיף הבל[724]:

טמן ונתגלה או פינה לקדרה אחרת

ח טמן מבעוד יום בדבר שאינו מוסיף הבל ונתגלה מבעוד יום, בין שנתגלה מאליו בין שגילהו בידים, והיה בדעתו לחזור ולכסותו מבעוד יום או משתחשך, אסור לכסותו משתחשך, שהרי זה כמטמין לכתחלה בשבת[725], כיון שבתחלת כניסת השבת היה מגולה.

אבל אם היה טמון בתחילת כניסת (השבת[726]) הלילה, ואחר כך נתגלה, מותר לחזור ולכסותו[727], בין שנתגלה מאליו בין שגילהו בידים[728], אע"פ שלא היה בדעתו לחזור ולכסותו[729]. ואפילו לכתחלה יכול לגלותו ולחזור ולכסותו. וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת עוד דברים שאינם מוסיפים הבל הרי זה מוסיף[730]. וכן אם רצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו, בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון, אפילו לא

---

[721] רש"י שם (שמשברין את הקדירה). תוס' שם (לפי שמשברין הקדירה). מרדכי שם (משום שמשברין את הקדירה). מ"א שם (משום שמשברים הקדירה).

[722] תוס' שם (ומפרש ר"ת בענין אחר, דמשתכי, דהבל שלהן מקלקל המאכל). מרדכי שם (או משום שמקלקלין את התבשיל). מ"א שם (או שמקלקלים המאכל).

[723] תוס' שם (גיזי צמר דתני לה, משום דלפעמים טומנין בהן, אבל הכא קאמר דאין דרך להטמין כלל בהן). מ"א שם (אבל דבר שלפעמים טומנין בהם, אע"ג דלא שכיח, גזרו בהו רבנן (תוס' שם)).

[724] ראה שבת כהלכה פי"א בביאורים אות ח סק"ב.

[725] אם גילהו מבעוד יום שלא לכסותו, או שלא לכסותו מבעוד יום, נתבאר בתוד"ה כסהו נא, א (אם גילהו בידים מבעוד יום כדי לכסותו משתחשך, אסור לכסותו משתחשך, דדמיא לתחלת הטמנה). רא"ש פ"ד ס"י (אם [גיל]הו מבעוד יום אדעתא שלא לכסותו משתחשך, נראה דאסור, דדמיא לתחלת הטמנה). טור (אם גלה מבעוד יום אדעתא שלא לכסותו, אסור לכסותו משתחשך).

ואם גילהו מבעוד יום על מנת לכסותו מבעוד יום, או שנתגלה מאליו בלי כוונה מיוחדת, נתבאר ב**ספר התרומה** סי' רלא (נתגלה מבעוד יום, אפילו ממילא, אסור לכסותו משתחשך, דדמי לתחלת הטמנה). **סמ"ג** ל"ת סה יג, ד. **סמ"ק** סי' רפא ע' רפז. ב"י ד"ה ומ"ש וכן יכול. **שו"ע** ס"ד (אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה, מותר לחזור ולכסותו). מ"א ס"ק יב (אבל אם נתגלה מבעוד יום, אסור לכסותו בשבת, דהוה ליה כמטמין לכתחלה). **ט"ז** סק"ד (למידק דאם נתגלה מבעוד יום לא יכסנו משתחשך, וכמ"ש בית יוסף בשם סמ"ג וסמ"ק והתרומה).

[726] כמו בשאר הלכות שבת, שתלוי בתחלת השבת, כדלקמן סי' רעא בקונטרס אחרון ס"ק ג (בבין השמשות ... שהוא התחלת השבת ... ומהאי טעמא כל מוקצה דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולה יומא, וכן בעירובי תחומין ועירובי חצרות, הכל תלוי בבין השמשות, מפני שהוא התחלת השבת), ושם נסמן (הערות רעט-פ).

אלא דהתם סגי בהיה העירוב קיים בתחלת בין השמשות, כלדקמן סי' שסג ס"ג (ואפילו נאכל עירובו בבין השמשות קנה עירוב). משא"כ כאן שהעיקר מתחיל בצאת הכוכבים, כדלעיל ס"ב (אבל בבין השמשות, אע"פ שהוא ספק חשכה, מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל), אפשר דלא סגי בתחלת בין השמשות, אלא כשהיה טמון בכניסת הלילה. וראה משולחן הארי. שבת כהלכה פי"א הערה פג.

[727] **משנה נא**, א (כסהו ונתגלה מותר לכסותו). טור ושו"ע ס"ד (טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה, מותר לחזור ולכסותו).

[728] **תוס'** שם ד"ה כסהו (נראה לר"י דהוא הדין דמותר לגלותו בידים ולחזור ולכסותו). רא"ש פ"ד סי' י (נראה דהוא הדין לכתחלה מותר לגלותו ולחזור ולכסותו). טור (יכול לגלותו בשבת ולחזור ולכסותו).

שיש בזה ב' הפרטים האמורים כאן: (א) אפילו גילהו בידים. (ב) אפילו לכתחלה.

[729] רא"ש וטור דלעיל (הערה 725), שאם גילהו מבעוד יום לא אסר אלא כשגילהו "אדעתא שלא לכסותו משתחשך". משא"כ אם גילהו משתחשך מותר "אע"פ שלא היה בדעתו לחזור ולכסותו".

וראה תהלה לדוד סק"ד. שבת כהלכה פי"א הערה פה-פו.

[730] **ברייתא שם** (אם בא להוסיף מוסיף), ופרש"י (אם בא להוסיף כיסוי על כיסוי משחשיכה מוסיף). טור ושו"ע שם (וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת, מוסיף).

היה מכוסה אלא בסדין, יכול ליטול הסדין ולכסותו בגלופקרין[731].

והוא שנתבשלה הקדרה כל צרכה[732], אבל אם אינה מבושלת כל צרכה, והיא טמונה על גבי הכירה (שיש בה גחלים) על דרך שיתבאר[733], אסור אפילו להוסיף על הכיסוי, שתוספת זה גורם למהר הבישול מהגחלים[734]:

ט לא אסרו להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, אלא כשמטמין באותה קדרה עצמה שנתבשל בה התבשיל, שאז יש לגזור שמא ירתיחנה, אבל אם פינהו לקדרה אחרת, מותר להטמינו[735]. ואפילו אם (א) חזר והחזירו לקדרה הראשונה מותר להטמינו[736] (שכבר

---

[731] רשב"ג בברייתא שם (נוטל את הסדינין ומניח את הגלופקרין (קו"ט ויש בו הבל יותר מן הסדינין, רש"י), או נוטל את הגלופקרין ומניח את הסדינין). טור ושו"ע שם (וכן אם רוצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו, בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון, אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטלו לכסותו בגלופקרין).

[732] תוס' מח, א ד"ה דזיתים (אם הטמין תפוחים עם הקדרה אסור להחזיר כרים וכסתות על הקדרה שעמהן או להוסיף על אותן כרים ... דאם מחזיר קודם שנתבשלו נמצא מבשל בשבת). רא"ש פ"ד ס"ב (וכשנותן פירות סביב הקדירה יזהר שלא יחזיר הכיסוי, אם צלו משחשיכה, ולא יוסיף עליו עוד עד שיצולו, משום דממהר לגרום בשולו בשבת). ספר התרומה שם (ואם הטמין התפוחים ביום סמוך לחשכה, או כל דבר דלא בשיל כל צרכו, אפילו מבושל כמאכל בן דרוסאי, אסור להוסיף לא בגד ולא דבר אחר על ההטמנה משתחשך, לפי שבשבת ממהר בשולם). סמ"ג שם. סמ"ק שם. הגהות מיימוניות פ"ג אות ח. **טור ושו"ע** שם (והוא שנתבשלה הקדירה כל צרכה. אבל אם אינה מבושלת כל צרכה, אפילו להוסיף על הכיסוי אסור, שתוספת זה גורם לה להתבשל).

מ"א סקי"ג (פשוט דכשטמונה בדבר שאין מוסיף הבל שאין גורם בישול כלל. אלא מיירי בדרך שכתוב בס"ח עיי"ש). והיינו דמיירי שהיא אצל הכירה שיש בה גחלים. וכן הוא באליה רבא ס"ק יב.

אבל בבית מאיר שם (וכל מעיין ישפוט בצדק שאין זה פשטות כוונת הטור ושו"ע, אלא הפשוט כשמטמין דבר רותח שעומד ברתיחתו ומבשל, אף שמטמין בדבר שאינו מוסיף הבל). וכן הוא בנהר שלום שם (ולשון הטור והשו"ע לא משמע כן, דהא במידי שאינו מוסיף הבל עסיק ואתי ומניה סליק, ועליה קאמר והוא שנתבשלה). הובאו בביאור הלכה שם.

וכאן נפסק כהמ"א וא"ר, אלא שהכניסו במוסגר, וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

*

וכל זה לענין קדרה חמה, אבל לענין פירות חמין, נפסק לעיל סי' רנד ס"ד (אפילו אם הטמינם מבעוד יום אצל קדרה חמה המכוסה בבגדים, או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל, ובשבת נפל הכיסוי, אסור להחזירו עליהם אם עדיין לא נתבשלו כל צרכן, והיד סולדת שם. וכן אסור להוסיף עוד בגד אחר בשבת, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת). ונתבאר שם (הערה 471).

[733] ס"י (ואם הוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה, כגון שנתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה, ונתן הבגדים על הכלי, שנמצא שאין כאן הטמנה כלל אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, הרי זה מותר, שאף שהגחלים מעלין הבל למעלה, אין בכך כלום, כיון שאין הקדרה טמונה בשום דבר). ומכל מקום אסור אם לא נתבשל כל צרכו, כיון שמקרב בזה את הבישול.

ולזה כיוון במ"א שם (מיירי בדרך שכתוב בס"ח), והוא בשו"ע ס"ח (ואם נתן על הקדירה כלי (מב) רחב שאינו נוגע בצדי הקדירה, ונתן בגדים על אותו כלי רחב, מותר דכיון שאין הבגדים נתונים אלא על אותו כלי רחב שאינו נוגע בצדי קדירה, אין כאן הטמנה).

[734] ואף אם קירוב זה אינו על ידי חום האש, אלא על ידי הוספת כיסוי. מכל מקום גם זה הוא קירוב הבישול שאסור, כדלקמן סי' רנט ס"ח (אסור לסתום התנור, אפילו על ידי נכרי, מפני שגורם למהר בישולם). סי' שיח ס"י (כל שלא נתבשל כל צרכו, אפילו נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי, יש בו משום בישול אפילו בעודו רותח, ואפילו יתבשל מאליו אלא שעושה דבר שמקרב בישולו, כגון שמגיסו בכף).

[735] רשב"ג ב**ברייתא שם** (לא אסרו (להטמין משחשיכה, רש"י) אלא אותו מיחם (שהוחמו בו, דהתם הוא דאיכא למיגזר שמא ירתיח, רש"י), אבל פינה ממיחם למיחם, מותר (ליכא למיגזר שמא ירתיח, רש"י), השתא אקורי קא מקיר לה (במתכוין, רש"י) ארתוחי קא מירתח לה (בתמיה, רש"י)). טור ושו"ע שם (אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט (ואם פינה התבשיל לקדרה אחרת מותר לכורכו שם).

[736] **מ"א** ס"ק יד (ומטעם זה נראה דאפילו החזירו לכלי ראשון נמי שרי, דכבר אין לו דין כלי ראשון).

נתקרר קצת בדופני קדרה השנייה, וחכמים לא אסרו אלא כשהוא חם בכלי ראשון שנתבשל בו[737]. ואם נתקרר קצת עד שאין היד סולדת בו, אפילו בעודו בכלי ראשון מותר להטמינו[738]). וכל שכן שמותר להטמין צונן גמור, כדי שלא יצטנן ביותר, או כדי שתפיג צנתו[739].

וכל זה בדבר שאינו מוסיף הבל[740]. אבל בדבר המוסיף הבל אסור להטמין אפילו צונן גמור, ואפילו מבעוד יום[741]:

הטמנה במקצת ובתנור

י קופה שטמן בתוכה הקדרה במוכין, או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל, אסור להעמידה מבעוד יום על גבי פסולת של זיתים[742], לפי שהם מעלים הבל (ב) למעלה[743] בהמוכין,

---

[737] **רמב"ם** פ"ד ה"ה (פינה התבשיל או המים החמין מכלי לכלי אחר, מותר להטמין הכלי האחר בשבת בדבר שאינו מוסיף, כמו הדבר הצונן. שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל בו אבל אם פינהו מותר). הביאו **ר"ן** (כג, ב) ד"ה אמר. ט"ז ס"ק ה (דלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל, אבל אם פנהו הוי ליה כמטמין את הצונן דמותר). מ"א שם ([דהוי] כמו הדבר הצונן, שלא אסרו להטמין אלא דבר חם שהי' בכלי ראשון שנתבשל בו, אבל אם פינהו מותר (רמב"ם ור"ן)).

[738] **מ"א** שם (ואפשר דאפילו בכלי ראשון אם נתקרר קצת שרי להטמינו). פרי מגדים שם (ומה שכתב דאפשר אפילו בכלי ראשון אם נתקרר קצת שרי להטמינו, היינו באין יד סולדת בו, הא יד סולדת בו משמע דאסור כשהוא בכלי ראשו).

וכן הוא לקמן סוס"י רנט (ואסור לכרוך בשבת קדרה עם תבשיל (חם) בכרים וכסתות).

ונתבאר בקונטרס אחרון, שההלכה הראשונה הנ"ל מהמ"א "אפשר דלכולי עלמא שרי" (כיון שמעשיו מוכיחים שאינו חושש להרתיחו), ואילו ההלכה השנית שלפנינו, יש מקום עיון בפוסקים (כיון שנתקרר מעצמו).

ולכן באה הלכה שנית זו (כאן, ולקמן שם) במוסגר, וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

אלא שאחר כך הוסיף הגהה בקונטרס אחרון, שלפי העיון במקור הדברים, אפשר שכולם מודים להתיר גם באופן השני.

[739] ברייתא וגמרא שם (רבי התיר להטמין את הצונן ... מותר להטמין את הצונן), לפירוש הרמב"ם שם ה"ד (ומותר לטמון את דבר הצונן בשבת בדבר שאינו מוסיף, כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפוג צנתן), והר"ן בשם הגאונים (והכי פשטה דמילתא, דבכולי פרקין בהטמנה דלחמם עסקינן, ולא בהטמנה דשלא יתחמם). טור ושו"ע ס"ו (מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל, כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צינתו).

וכן הוא לקמן סי' שיח סכ"ג (מותר להעמיד קיתון של מים, או של שאר משקין, צוננים, בתוך כלי שני שיש בו מים חמין (ואפילו להטמינו כולו בתוכה. שמותר להטמין את הצונן בדבר שאינו מוסיף הבל, כמו שנתבאר בסי' רנ"ז).

ונתבאר לקמן במהדורא בתרא סוף ס"ג (ופלוגתא דלהטמין צונן היא בדבר שדרכו להטמין שהוא תבשיל דוקא, כדפירש רש"י שם, ובהא דוקא אמרינן התם דאדם חשוב שאני), ושם נסמן (הערות 2654-2655).

[740] רמב"ם שם (בדבר שאינו מוסיף). טור ושו"ע שם (בדבר שאינו מוסיף הבל).

[741] **ר"ן** שם ד"ה הלכך (מיהו דוקא בדבר שאינו מוסיף הוא דשרי, אבל [בדבר] המוסיף [הבל], אפילו להטמין צונן גמור, ואפילו מבעוד יום, נמי אסור. וראיה לדבר ממעשה שעשו אנשי טבריה ואסרו להן חכמים, והתם צונן ומבעוד יום הוה), **משנה לח**, סוע"ב (מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין). שו"ע שם (אבל בדבר המוסיף הבל, ואפילו להטמין צונן גמור, ואפילו מבעוד יום, נמי אסור).

וכן הוא לקמן סי' שכו ס"ג (וכבר נתבאר בסי' רנ"ז שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום, ואם עבר והטמין אסור. ולכן אם עבר והמשיך הסילון של צונן לתוך האמה, אסורים המים הנשפכים ממנו לעוקא).

[742] **רבי זירא מז**, סוע"ב (קופה שטמן בה (שנותן בה מוכין וטומן בה קדירה, רש"י) אסור להניחה על גפת של זיתים). הובא בטור, ובמ"א סק"ט (קופה של צמר שטמן בה, אסור להניחו על גבי גפת של זתים שמעלה הבל ... (גמרא)).

ויש ב' פירושים בדברי רבי זירא:

(א) כאמור כאן שאסור דוקא כשהקדרה טמונה במוכין שבקופה, וכנסמן לקמן (הערה 748).

(ב) פירוש הגאונים, שיתבאר לקמן בהמשך הסעיף (אם היא יושבת על גבי גחלים, אף אם היא מגולה לגמרי, יש אוסרים, לפי שזהו כמטמין בדבר המוסיף הבל), ולעיל סי' רנג ס"י (ושם הערה 61).

והמוכין מוסיפין הבל בקדרה הטמונה בהם, והרי היא כטמונה בדבר המוסיף הבל[744].

אבל מותר להעמידה על גבי פסולת של שומשמין, שהם אינם מעלים ההבל למעלה[745].

וכן מותר להעמידה בתוך הכירה שנתבשלה שם, להטמינה שם בדבר שאינו מוסיף הבל. ואע"פ ששולי הכירה שהקדרה עומדת שם הם חמין מאד[746]. מכל מקום כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש, וכל שעה היא מתקררת והולכת, אינה נקראת

---

[743] גמרא מח, רע"א (דזיתים מסקי הבלא), ופרש"י (כגון זה שהטמין בדבר אחר והניח קופה על הגפת ... שהגפת מעלה הבל למעלה ומרתיח קדרה שבקופה).

[744] ב"י ד"ה ומ"ש רבנו אבל (הכא שהיא מכוסה בבגדים, אף על פי שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמם, מכל מקום מחמת אש שתחתיה מוסיפין הבל, ואסור להטמין בדבר המוסיף הבל). שו"ע ס"ח (אף על פי שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן, מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל).

ואף שפרט זה לא נזכר ברש"י, אלא כתב סתם (שהגפת מעלה הבל למעלה ומרתיח קדרה שבקופה).

הנה טעם זה שברש"י מועיל לאסור בנוגעת הקדרה בגפת ומגולה למעלה, לדעת האוסרים בזה, כדלקמן בהמשך הסעיף (אם היא יושבת על גבי גחלים אף אם היא מגולה לגמרי, יש אוסרים, לפי שזהו כמטמין בדבר המוסיף הבל, כיון שאף הקדרה נוגעת בגחלים והם מעלים ומוסיפים בה הבל), ושם נסמן (הערה 753).

משא"כ כשהקדרה אינה נוגעת בגפת ובגחלים, וטמונה במוכין ובגדים, לא סגי בטעם זה, אלא הטעם שהובא בב"י, וכדלקמן בהמשך הסעיף (אסור להטמין בה הקדרה בבגדים או בשאר דבר שאין מוסיף הבל, אפילו אם אינה נוגעת בגחלים כלל, כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל, או שתלויה על גבי אבנים. לפי שאף שהבגדים אינן מוסיפים הבל מחמת עצמן, מכל מקום מחמת הגחלים שתחתיהם שמעלים הבל למעלה, מוסיפים הבגדים הבל בקדרה, והרי היא טמונה בדבר המוסיף הבל).

*

ואפשר שבזה התירו בדיעבד, כדלעיל ס"ו (ואם הטמין בו קדרה מבעוד יום, ובשבת מצא בו מעט גחלים בוערות סביב לה או תחתיה, אין לאסור התבשיל בדיעבד, מאחר שעיקר ההטמנה היתה בדבר המותר), ושם נסמן (הערה 718).

[745] גמרא שם (דשומשמין לא מסקי הבלא). מ"א שם (אבל להניחה על גפת של שומשמין שרי).

והיינו אף שגם הם מוסיפין הבל, כדלעיל ס"ה (אלו הם דברים המוסיפים הבל, פסולת של זיתים ושל שומשמין), מכל מקום היינו דוקא כשהקדרה טמונה בפסולת של שומשמין, משא"כ בקופה שהעמידה על גבי פסולת של שומשמין, אין ההבל עולה למעלה.

[746] **תוס'** שם ד"ה דזיתים (ויש תימה היאך אנו מטמינין על כירות שלנו שקורין אשטר"א. ואע"פ שגורפין אותו, הוא מוסיף הבל כמו גפת של זיתים). **רא"ש** פ"ד סי' ב (יש מקומות שבמקום שמסיקין האור ובשלו הקדרות כל היום, לעת ערב מסלקין את האש וגורפין הרמץ ונותנין הקדירה לצורך מחר ומכסין אותה באפר צונן. ויש לתמוה על מנהגם, דאסירנא הכא לתת קופה שטמן על גפת של זיתים דמסקי הבלא, ואין לך מוסיף הבל יותר מן המקום שבשלו שם כל היום).

משמעות השו"ע ס"ח (אף על פי שמותר להשהות קדירה על גבי כירה שיש בה גחלים, ע"פ הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ג ... שיש בה גחלים ... ומותר ע"פ הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג ... וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו על ידי שיתן בתוכה חתיכה חיה), ולא הזכיר ההיתר של גרופה, שזה מותר גם בהטמנה.

הוכחה זו נתבארה בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה ולפי זה צריך (דלא אסרו בטמונה למעלה, אלא על גבי קטומה או שנתן בה חתיכה חיה, ולא על גבי גרופה (כמבואר בהדיא בשו"ע, דאיכפל תרתי תלת זמני לאשמעינן הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ג, מכלל דלא משכחת לה אלא על גבי גחלים, ועל גבי גחלים בלאו הכי אסור אף בשהוי, לכן הוצרך לומר על פי הדרכים כו')). והיינו שלא אסרו ההטמנה אלא במקום שיש גחלים (והשהייה הותרה כיון שהיא קטומה או נתן בתוכה חתיכה חיה), משא"כ בגרופה שאין גחלים, שגם ההטמנה מותרת.

וכן הוא לקמן סי"א (וכל זה כשהגחלים הן קטומות, או שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, או שנתן חתיכת בשר חיה בקדרה סמוך לחשכה ממש), ולא הזכיר ההיתר של גרופה, שזה מותר גם בהטמנה.

*

ולפי כל זה מותר להטמין בבגדים גם בתנור שלנו, אם התנור חם ואינו דלוק, כיון שהתנור הולך ומתקרר אינו נחשב מוסיף הבל.

אך מכל מקום לא יחזיר לשם בשבת, אף אם אינו מטמין בבגדים, ואף אם אין היד סולדת בו, משום שנראה כמבשל, כדלעיל סי' רנג סכ"א (לענין להחזיר לתוך הכירה, או לתוך התנור אפילו שלנו, אין חילוק בין היד סולדת בו לאין היד סולדת בו).

ואם התנור דלוק, יתבאר לקמן (הערה 759).

דבר המוסיף הבל, ואינו דומה לפסולת של זיתים וכיוצא בהם שהם מוסיפים הבל מעצמם[747].

ומכל מקום צריך שתהא הכירה גרופה מהגחלים. אבל אם יש בה גחלים, אפילו הן קטומות, אסור להטמין בה הקדרה בבגדים או בשאר דבר שאין מוסיף הבל, אפילו אם אינה נוגעת בגחלים כלל, כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל, או שתלויה על גבי אבנים[748]. לפי שאף שהבגדים אינן מוסיפים הבל מחמת עצמן, מכל מקום מחמת

---

[747] ס' התרומה סי' רלא (לא גזרו אלא דבר שהוא מוסיף הבל מחמת עצמו, כגון מלח וסיד, אבל דבר שהוא חם מחמת דבר אחר לא גזרו, לפי שהולך ומתקרר). הובא ב**תוס'** שם (ורבינו ברוך פירש שיש לחלק בין תוספת הבל דגפת לתוספת הבל דכירה שלנו, לפי שהכירה אין חומה אלא מחמת האש, ולעולם מתקרר והולך, אבל הגפת מוסיף הבל מעצמו). ו**במרדכי** רמז שכ (לא גזרו אלא דבר שהוא מוסיף הבל מחמת עצמו, כגון מלח וסיד (אבל) דבר שהוא חם מחמת דבר אחר, לא גזרו, לפי שהולך ומתקרר ... ס' התרומה). **מ"א** סוף סקי"ח (ובתוס' דף מ"ח כתבו וז"ל, דכירה שלנו אין חומה אלא מחמת האש, וכל שעה מתקרר והולך, אבל הגפת מוסיף הבל מעצמו).

ואף שנראה מדברי הטור שאינו סובר היתר זה (אבל הטמנה שמטמינין רוב העולם, שמניחין הקדרה על הכירה ומכסין אותה וסביבותיה בבגדים, איני יודע טעם להתיר), ופירש הב"י (שאף על פי שלא היו גחלים בכירה, מכל מקום מחמת חום הכירה היו מתחממים הבגדים ומוסיפין הבל).

מכל מקום כבר נתבאר (הערה הקודמת) ההוכחה משו"ע דקיי"ל להתיר בזה, וגם טעם ההיתר נזכר בטור סי' רנח, לענין הטמנת קדרה על גבי קדרה (ואם הניחו בערב שבת מותר, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל), ופירש בב"י סי' רנח (פשוט הוא, שהרי אין הקדרה חמה מוספת הבל, אדרבא חומה מתמעט והולך).

ולפי דעת הפוסקים שגזרו גם ב"דבר שהוא חם מחמת דבר אחר", דן בארוכה לקמן במהדורא בתרא (ס"ג-ד, וס"ט-י), הטעם שאין חוששים להטמנה בכמה הלכות.

אמנם נראה שבכל המשך המהדורא בתרא לא בא אלא לברר דעת פוסקים אלו, אבל אינו חוזר ממה שנפסק כאן, כדעת ס' התרומה והב"י בשו"ע.

וכן נפסק כטעם זה לקמן סי' רנח (לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל, שהרי חומה הולך ומתמעט), ושם נסמן (הערה 927). ולקמן סי' שיח ס"ג (שמותר להטמין את הצונן בדבר שאינו מוסיף הבל, כמו שנתבאר בסי' רנ"ז, והחמין הן נקראים דבר שאינו מוסיף הבל, כמ"ש בסי' רנ"ח), ושם נסמן (הערה קצט).

*

ובאמת נתבאר בתוס' ורא"ש שם טעם אחר להיתר (דגבי גפת איכא למיחש שמא יטמין כולה בתוכה, אבל בכירות שלנו לא שייך למיחש הכי). ולא הובא כאן טעם זה, אלא טעם ס' התרומה שהובא בתוס'.

והאריך להוכיח בקונטרס אחרון ס"ק ב, דלא קיי"ל כטעם זה שהובא בתוס' ורא"ש הנ"ל, הן לענין טעם האיסור שמא יטמין כולה בתוכה (בחלקה הראשון של הקונטרס אחרון), והן לענין טעם ההיתר בכירה גרופה, שאין שייך לחוש שיטמין בתוכה (ד"ה ובר מן כל דין).

ונפקא מינה למעשה מכל זה, אשר לפי זה אסור לכסות בבגדים את הקדרה שעל גבי הבלעך שעל הגז, או על גבי פלטה חשמלית, או על גבי המעזיבה של התנור, אף שאי אפשר להטמין בתוכם; שהרי לא קיי"ל להתיר בזה מטעם שבתוס' ורא"ש (שאין לחוש בזה שמא יטמין כולה בתוכה), וכן אין להתיר מטעם ספר התרומה וסיעתו (שהרי אינה הולכת ומתקררת), וכמבואר באבני נזר חו"מ סי' קו, ובשבת כהלכה פי"א סי"ג והערה לח וביאורים אות ט.

[748] ר' זירא מז, סע"ב (קופה שטמן בה (שנותן בה מוכין וטומן בה קדירה, רש"י) אסור להניחה על גפת של זיתים ... דזיתים מסקי הבלא). וכבר הובא לעיל בתחלת הסעיף לענין הניחה על פסולת של זיתים. ומכל שכן כאן שהוא על גבי גחלים.

אלא שכאן מוסיף שכן הוא גם כשאינה נוגעת בגחלים, וכפירוש רבינו יונה שב**ר"ן** כב, א (אבל הרב רבינו יונה ז"ל כתב דאפילו מפסיק אוירא בין קדרה לגפת, אסור, דכי שרי שהוי על גבי כירה קטומה, אף על פי שהיא מוספת הבל, דוקא כשאינה מוטמנת מלמעלה ... וכן דעת הרשב"א ז"ל). והוא ברשב"א מז, ב ד"ה קופה (נראה דמה שלא אסרו כאן אלא בשטמן בקופה, היינו אפילו בשאין שולי הקדירה והקופה דבוקים על פני הגפת אלא אפילו בתלויה עליו, מפני שהוא מעלה הבל ומרתיח קצת למה שהוא עליו).

וכדלעיל סי' רנג ריש ס"י (כשאין הקדירה נוגעת בגחלים, כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל או על גבי אבנים בתוך הכירה או התנור), שלדברי הכל אינה נחשבת הטמנה מצד עצמה, ומכל מקום נחשבת הטמנה מחמת הבגדים שעל הקדרה.

והחילוק בין דעת הרשב"א לבין דעת רבו רבינו יונה, נתבאר לעיל שם (הערה 69).

ואף שבעל המאור מתיר אף בזה, כמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה ובר"ן (דעת הרז"ה בפרק ג' שלמד האיסור מקופה, ומשמע שם שאף שהיא טמונה אין איסור אלא על גבי גחלים ממש).

הגחלים שתחתיהם שמעלים הבל למעלה, מוסיפים הבגדים הבל בקדרה, והרי היא טמונה בדבר המוסיף הבל[749].

ואם הוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה, כגון שנתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה, ונתן הבגדים על הכלי, שנמצא שאין כאן הטמנה כלל אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, הרי זה מותר, שאף שהגחלים מעלין הבל למעלה, אין בכך כלום, כיון שאין הקדרה טמונה בשום דבר[750].

והוא שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים[751]. אבל אם היא יושבת על גבי גחלים, אף אם היא מגולה לגמרי, יש אוסרים[752], לפי שזהו כמטמין בדבר המוסיף הבל, כיון שאף הקדרה נוגעת בגחלים והם מעלים ומוסיפים בה הבל[753]. ויש אומרים[754] שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה.

ואף אם היא בתוך התנור ופי התנור מכוסה, אין בכך כלום[755], לפי שלא אסרו הטמנה

מכל מקום קיי"ל בזה כדעת רבינו יונה והרשב"א והר"ן.

וכן הוא גם דעת הטור (הטמנה שמטמינין רוב העולם, שמניחין הקדרה על הכירה, ומכסין אותה וסביבותיה בבגדים, איני יודע טעם להתיר, דאע"פ שמותר להטמין בכסות, כיון שיש תחת הקדרה אש שמוסיף הבל, אסור). ונתבאר לקמן במהדורא בתרא סוף ס"א (ומה שכתב אחר כך שיש תחת הקדרה אש כו'. היינו מלמטה ויש אויר ביניהם, כי הקדרה נתונה על גבי הכירה מלמעלה עיין שם).

[749] ב"י **ושו"ע** שם (כמועתק לעיל הערה 744).

[750] **ר"ן** שם ד"ה ולפי (שמשים עליה אותו כלי רחב שאנו נוהגין לשום על גבי הקדרה, דכל כי האי גונא לא הוי הטמנה). שו"ע ס"ח (ואם נתן על הקדירה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדירה, ונתן בגדים על אותו כלי רחב, מותר, דכיון שאין הבגדים נתונים אלא על אותו כלי רחב שאינו נוגע בצדי קדירה, אין כאן הטמנה).

ודינו כמו בנותן קדרה בתוך התנור, שמטעם זה אינה נחשבת הטמנה, כדלקמן בסמוך (והערה 757).

והיינו דוקא בכלי רחב שאינו נוגע בקדרה, משא"כ כשאינו רחב כל כך, אזי נחשבת הטמנה אפילו בלא הבגדים שעליה, כדלעיל ס"ד (אסור לכפות כלי על קדרה רותחת לשמור חומה (אם כולה טמונה תחתיו), אלא אם כן הכלי הוא רחב שאין דפנותיו נוגעים בצדי הקדרה, שאז אין כאן הטמנה כלל), ושם נסמן (הערה 704).

[751] **שו"ע** שם (והוא שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים).

[752] **ר"ח** לז, סוע"א (ושיהוי זה אינה הטמנה, אלא כגון כסא של ברזל והקדירה יושבת עליה, והיא תלויה (או) באבנים [או] כיוצא בה, אבל הטמנה על גבי גחלים, דברי הכל אסור), וכנסמן לעיל סי' רנג ס"י (הערה 61).

[753] גמרא מח, רע"א (דזיתים מסקי הבלא), ופרש"י (שהגפת מעלה הבל למעלה ומרתיח קדרה שבקופה). בעל המאור טז, ב (יש מי שאומר אסור להטמין על גבי גחלים כלל, דאפילו קטומות לא גרע מגפת של זיתים דאסור להניח עליה קופה שטמן בו, כמו שמפורש בפרק במה טומנין, משום דמסקי הבלא, הכא נמי לא שנא, דכל שכן הוא ... ודברי רבינו חננאל נוטים לדברי האוסר).

וכן נתבארה שיטה זו בקונטרס אחרון ס"ק ב (כדפרש"י גבי גפת שתחת הקופה (שמשם למדו הפוסקים לענין גחלים) שהגפת מעלה הבל ומרתיח את הקדרה ... שבמאור פ"ג למד איסור זה מדין הקופה שעל גבי הגפת ... דעת הרז"ה בפרק ג' שלמד האיסור מקופה ... סבירא להו דאף שמגולה למעלה מקרי הטמנה מה ששוליה נוגעים בגחלים, שהם מעלים ומוסיפים הבל למעלה כדפרש"י גבי גפת).

וכן הוא לעיל סי' רנג ס"י (והגחלים הם מוסיפים הבל בקדרה), ושם נסמן (הערה 64).

[754] **אור זרוע** ח"ב סי' ח (שמותר להשהות קדירה על גבי גחלים ממש, כמו שאנו עושין בערב שבת שאנו משהים קדירה על גבי גחלים עד שבאים מבית הכנסת). הובא במרדכי רמז רצט (כתוב בספר אור זרוע מותר להשהות הקדרה על גבי גחלים ממש, כמו שאנו עושים בערב שבת שאנו משהים קדרה על גבי גחלים).

ואף שיש עוד אופנים לפרש בדבריו, מכל מקום מסיק כאן שעיקר כוונתו היא, "שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה". ונתבאר לעיל סי' רנג ס"י (הערה 68), ולקמן במהדורא בתרא ס"ב.

וכן דעת הרמב"ם והמ"מ, כדלקמן סי' רנח בקונטרס אחרון (דכשהקדרה מגולה למעלה לא מיקרי הטמנה ... וכן דעת הרמב"ם ומגיד משנה סוף פ"ד), ושם נסמן (הערה 934).

[755] היינו שאם הקדרה נוגעת בגחלים, ופי התנור שלמעלה מגולה, כבר נתבאר שזה תלוי בב' הדעות דלעיל.

וכאן מוסיף ומבאר, שאף אם היא נוגעת בגחלים (או אפילו הגחלים הם מסביב לקדרה), ופי התנור מכוסה מלמעלה, עדיין "אין בכך כלום" לדעה המתרת, מטעם שיתבאר כאן, וכן המנהג.

בדבר המוסיף הבל אלא משום גזרה שמא יטמין ברמץ[756], לפיכך אין לאסור אלא כעין רמץ, שהוא (ג) דבר המיטלטל ומודבק לדופני הקדרה, אבל דופני התנור ופיה אינן מודבקים להקדרה[757] (ואף אם התנור הוא קטן וצר, אי אפשר שלא יהיה אויר קצת מפסיק ביניהם[758]). וכן המנהג[759]:

---

[756] כדלעיל רס"א (גזרה שמא יטמין ברמץ, דהיינו אפר שמעורב בו גחלים, ואחר כך בשבת ישכח ויחתה בגחלים), ושם נסמן (הערה 678).

[757] תוס' מח, א ד"ה דזיתים (דלא אסרו אלא כשמטמין ומדביק סביב הקדרה, דומיא דרמץ, אבל תנור או חפירה, שיש אויר בין הדפנות לקדרה, אין לאסור יותר מהשהאה, אף על פי שכל הקדרה בתוך התנור). ספר התרומה סי' רלא (דלא גזרו אלא דבר שיכולין לטלטל דומיא דרמץ כגון גפת וחול ומלח, ולא דבר מחובר). הובא **בהגהות מיימוניות** פ"ג אות ב (דלא אסרו להטמין בדבר המוסיף הבל, שמא יטמין ברמץ, אלא דבר הדומה לרמץ המיטלטל ... עד כאן מספר התרומה שיסד רבינו ברוך מפי ר"י, וכן רבינו שמשון, וכן רא"מ בשם ר"ת, וכן ספר המצות). רא"ש פ"ד ס"ב (היינו דווקא כעין הטמנה ברמץ, שהרמץ מגיע לקדירה סביב. אבל בתנור, וכן בחפירה זו, שיש אויר הרבה בין הדפנות לקדירה, לא דמי' להטמנה), הובא בטור סי' רנז. **הגהות מרדכי** פ"ג פ, א (ואפילו אם מוגף התנור וסתמו, דהשתא נפיש הבלא טובא שרי, דלא דמי להטמנה בדבר המוסיף הבל, דהני מילי כגון טומן בגפת ובמלח וכיוצא בהן, דבר המטלטל שמדביק אצל דופני ה[קדרה] ... אבל בתנור סתום ... שרי, דלאו הטמנה היא ... עכ"ל מור"ם ז"ל). **מ"א סי' רנג** סקי"ז (ולא מקרי הטמנה אלא בדבר המטלטל שמדביק אצל דופני התנור, אבל תנור סתום לאו הטמנה היא (הגהות מרדכי וטור סי' רנ"ז ותוס' ורא"ש)).

ודינו כמו בנותן כלי רחב על הקדרה, שמטעם זה אינה נחשבת הטמנה, כדלעיל בסמוך (והערה 750).

[758] נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג, אשר בפוסקים נזכרים כאן ב' פרטים:

(א) שדופני התנור אינם דבר המיטלטל כרמץ, ואינם נוגעים בקדרה מסביב.

(ב) שיש אויר בינם.

והמ"א מעתיק מהם רק את הפרט הראשון, שהוא עיקר בלשונם. ומה שסיימו בפרט השני, שיש אויר בינם, היינו לומר, שאף אם הכותל נוגע בקדרה, אינו יכול ליגע בכל דופנה סביב, וישאר אויר בינם.

וכן כאן מועתק רק הפרט הראשון (אין לאסור אלא כעין רמץ, שהוא דבר המיטלטל ומודבק לדופני הקדרה).

וכן הוא לעיל סי' רנג ס"י (אף שדופני הכירה או התנור מקיפים סביב דופני הקדרה, ואף אם פיהם סתום למעלה, מכל מקום כיון שאין שום דבר המיטלטל דבוק סביב דופני הקדרה, אין זה נקרא הטמנה, מטעם שיתבאר בסי' רנ"ז).

ודלא כהט"ז ס"ק ו סק"ו (נראה לי דצריך ליזהר שלא יעמיד הקדירה אצל דופן התנור, דאז נראה כהטמנה, דהא עיקר ההיתר שיש הפסק אויר בין הקדירה לדופן. וגם הדף הסותם בתנור לא יגע בקדירה מטעם זה. וכמו שכתב הטור ההטמנה שהיה הרא"ש רגיל להטמין בגומא ולכסות עליה, דההיתר משום שיש הפסק בין הקדירה לדופן).

אלא אף אם התנור קטן וצר, והכותל נוגע בקדרה, אינו יכול ליגע בכל דופנה סביב, וישאר אויר בינם, ואין זו הטמנה.

*

ומכל זה יש מקום לדון ב"קראק פאט" הנהוג אצלינו, שהן הקדירה הפנימית (שבה התבשיל) והן הכלי החיצון (שמוסיף הבל), שניהם עגולים בשוה. אלא שמכל מקום יש "אויר קצת מפסיק ביניהם". וראה שבת כהלכה פי"א ביאורים אות ז, ואות טו.

ועכ"פ צריך ליזהר שלא להכניס בינם נייר כסף (שישמש כמו בלעך, לעשותו קטומה), כי בזה ממלא את האויר שבינם, ואפשר נעשית בזה הטמנה. וראה שבת כהלכה פי"א סכ"ד-ה. נימוקי שבת. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

עוד יש לדון בכמה פרטים בהיתר כלי זה, כדלעיל סי' רנג ס"י (והערה 73).

[759] **רמ"א סי' רנג** סוף ס"א (וכן המנהג). וכן הוא לעיל שם ס"י (וכן המנהג). ונתבאר לעיל שם (סוף הערה 75).

וקאי על האמור לעיל (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה), ויתירה מזו, שהמנהג להקל אף אם העמיד הקדרה על הגחלים שבתוך התנור ופי התנור מכוסה.

*

ולפי זה מותר להטמין הקדרה בתוך התנור שלנו, אפילו התנור דלוק ומוסיף הבל, אלא שהקדרה אינה מוטמנת בבגדים; כי מה שהקדרה בתוך התנור אינה הטמנה.

אך מכל מקום אין להטמינה שם אלא באופן שאינו אסור משום שהייה, והיינו על גבי "בלעך" הנתון בתוכה, או על גבי קדרה ריקנית, להיכר שלא יבוא להגדיל האש, או להכניסו אחר שכבר נתבשל, עכ"פ כמאכל בן דרוסאי, וכדלקמן סי"א (וכל זה כשהגחלים הן קטומות, או שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום ... שאם לא כן לדברי הכל אסור אף בלא שום הטמנה, כמו שנתבאר בסי' רנ"ג).

יא וכל זה כשהגחלים הן קטומות, או שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, או שנתן חתיכת בשר חיה בקדרה סמוך לחשכה ממש[760], שאם לא כן לדברי הכל אסור אף בלא שום הטמנה, כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ג[761].

במיני[762] בצק ובמיני קטניות שממהרים להתבשל, אין מועיל כלום מה שהן חיין סמוך לחשכה (שממהרין להתבשל)[763], כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ד[764]:

יב ואם התנור טוח בטיט סביב כיסויו, מותר[765] בכל ענין, אף בהטמנה ממש (בתוך הגחלים)[766], שאז אין לחוש לחיתוי כמ״ש שם[767]. ולכן נוהגים לטוח פי התנור בטיט[768]. ובמקומות שאין נוהגים כן, צריך שלא יהיה שם הטמנה, וצריך שיתבשלו הקטניות ומיני בצק מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, או שהגחלים יהיו קטומות[769]:

מצוה להטמין לשבת

יג מצוה להטמין לשבת כדי שיאכל חמין בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת[770]. אבל מי שהחמין מזיקין לו, מותר לו לאכול צונן[771]. אבל מי שאינו מאמין בדברי חכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חוששין שמא אפיקורס הוא[772]:

ובכל אופן יזהר שלא יחזיר לשם בשבת, משום שנראה כמבשל, כדלעיל סי׳ רנג סט״ז (וכל זה כשמחזיר הקדרה על גבי פי הכירה מלמעלה ... אבל להחזירה לתוך הכירה ממש, והוא הדין לתוך התנורים שלנו, אסור בכל ענין, אע״פ שהוסקו בקש וגבבא ונגרפו ונקטמו, ואותה הקדרה עודה בידו והיה דעתו להחזירה), ושם (הערה 123).

ואם התנור חם ואינו דלוק, נתבאר לעיל (הערה 746).

[760] שו״ע ס״ח (אף על פי שמותר להשהות קדירה על גבי כירה שיש בה גחלים, ע״פ הדרכים שנתבארו בסי׳ רנ״ג ... שיש בה גחלים ... ומותר ע״פ הדרכים שנתבארו בסימן רנ״ג ... וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו על ידי שיתן בתוכה חתיכה חיה). ולא נזכר כאן ההיתר של גרופה, כי זה מותר גם בהטמנה, כדלעיל ס״י (והערה 746).

[761] ס״א (כירה ... אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה ... אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי ... אלא אם כן הכירה היא ... קטומה), וס״ח (אבל אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו).

[762] אוצ״ל: ובמיני (קונטרס השלחן).

[763] **מ״א** סקי״ט (אסור לתת מיני קטניות או מיני בצק, אלא כדי שיתבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, אלא אם כן כסה הגחלים באפר).

[764] ס״ו (חי לגמרי סמוך לחשכה ... בפת וכל כיוצא בזה, כגון עוגה ומיני בצק שאופין בקדירה, אין זה מועיל כלום, לפי שהן אינן צריכים שהות גדול לאפייתן] כמו שצריך לבישול בשר), וסי״ג (כל מיני קטניות הם ממהרים להתבשל ויכולין להגמר לסעודת הלילה. וכן הדין בכל מיני ירקות). וכן הוא לקמן סוס״י רנט (אבל במיני בצק בין מבושלים בין נאפים ובמיני קטניות ובמים ובצלי הנצלה בשפוד, אין מועיל חי).

[765] אור זרוע ח״ב סי׳ ח (כמו שאנו רגילים בארץ כנען, שאנו מטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט, לכו״ע שרי). **רמ״א** ס״ח (והטמנה שעושין במדינות אלו, שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט, שרי לכו״ע).

[766] **משמעות אור זרוע** שם, **וד״מ** אות ז (ממה שכתבו ״שמטמינים בתנור״, נראה דמיירי שמטמין בתוך הגחלים שבתנור.

[767] סי׳ רנד ס״א (אלא אם כן טח בטיט סביב הכיסוי, שאז אין חוששים שמא יטרח כל כך לסתור הטיחוי ולא יזכור על השבת, לפיכך מותר להשהותו בתוכו), ושם נסמן (הערה 434).

[768] כדלקמן סי׳ רנט ס״ז (תנור שמניחים בו החמין לשבת וסותמין פיו בדף ושורקים אותו בטיט).

[769] **מ״א** סקי״ט (כמועתק לעיל הערה 763).

[770] **רז״ה** טז, סוע״ב (ויש אומרים כי תקנת רבותינו היא לענג את השבת בחמין, וכל מי שאינו אוכל חמין, צריך בדיקה אחריו אם הוא מין). רמ״א ס״ח (ומצוה להטמין לשבת כדי שיאכל חמין בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת. וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישינן שמא אפיקורס הוא).

[771] מטה משה סי׳ תע (דרוצה לומר שאינו אוכלו מחמת שסובר שאיסור הוא בדבר, לזה יש לדקדק עליו שמא הוא מין, אבל מי שאינו אוכלו מחמת שכאב לו אכילת חמין, שקורין שאלנ״ט, והעונג שלו הוא לאכול צונן, קרוב הוא בעיני דאסור לאכול חמין, דהא מצער ליה במה שאוכל). **מ״א** סק״כ (אבל מי שמזיק לו החמין, מותר לאכול צונן (מטה משה)).

[772] **רז״ה** שם (צריך בדיקה אחריו אם הוא מין). רמ״א שם (חיישינן שמא אפיקורס הוא).

קונטרס אחרון

(א) חזר והחזירו כו'. מה[773] שכתב המג"א[774] דאפשר להתיר כשנתקרר בכלי ראשון, באמת שכן משמע לשון הרמב"ם[775].

אבל צ"ע דבהדיא מבואר בשו"ע סי' רנ"ג ס"ה[776] דאסור להחם תחת הבגדים, והטעם מבואר בר"ן[777] דאסור להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, וצ"ע*.

[עיין שם במקור הדין ברשב"א דלא קשיא מידי ודו"ק[778].]

ומיהו אם פינהו לכלי שני והחזירו לכלי ראשון, אפשר דלכולי עלמא שרי[779], דכל שהיה בכלי שני לא גזרו חכמים, כמו שלא גזרו בכלי שני עצמו, ולא משום שנתקרר[780]:

(ב) למעלה כו' היא כטמונה. וכן[781] משמע בהדיא בב"י[782] גבי בגדים המוסיפים הבל

---

[773] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ט הובאו שתי הלכות מהמ"א:

(א) אם פינהו לקדרה אחרת והחזירו לקדרה הראשונה מותר להטמינו, שבזה מבאר כאן "אפשר דלכולי עלמא שרי" (כיון שמעשיו מוכיחים שאינו חושש להרתיחו, הוי כצונן).

(ב) אם התבשיל נתקרר קצת עד שאין היד סולדת בו, מותר להטמינו, שבזה מבאר כאן שיש מקום עיון בפוסקים (כיון שנתקרר מעצמו), ומסיק "וצ"ע".

אחר כך הוסיף הגהה, שלפי עיון במקור הדברים, אפשר שכולם מודים להתיר גם באופן השני.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) חי"ב ע' א ואילך. נימוקי שבת ע' תלט ואילך. כנישתא דבי רב ע' שצט ואילך. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[774] ס"ק יד (ואפשר דאפילו בכלי ראשון אם נתקרר קצת שרי להטמינו).

[775] פ"ד ה"ה (שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל בו).

[776] "מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן, לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך. אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי המיחם, ודאי אסור".

[777] יט, א סוד"ה ת"ר מביא (תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו ... להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם, ודאי אסור, שהרי אסור להטמין משחשכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל ... כך כתב הרשב"א ז"ל).

הרי שאף הפאנדי"ש הצונן, שנתן על קדרת החמין לחממו מעט, אסור להטמינו תחת הבגדים. מכל שכן בתבשיל החם שבקדרה שנתקרר קצת עד שאין היד סולדת בו, שאסור להטמינו תחת הבגדים בשבת.

[778] זאת היא הגהה שהוסיף רבינו לאחר זמן, אשר כל הצ"ע הוא רק ממשמעות דברי הר"ן בשם הרשב"א. אמנם כשמעיינים במקור הדין ברשב"א מ, ב סד"ה מביא (ואף על גב דקיימא לן דמותר להטמין את הצונן ... אפילו הכי על גבי מיחם אסור, דכיון שהוא נותנו על גבי דבר חם ומטמין, אפילו בדבר שאינו מוסיף, ואפילו במה שהטמין בו המיחם מערב שבת, אסור, והיינו כרבה דנזהיה לההוא גברא דמנח כוזא דמיא אפומא דקומקמא, כדאיתא בריש פרק במה טומנין (מ"ח א'), וכמו שפירש שם מורי הרב רבינו יונה ז"ל, ונראין דבריו דכל שהוא מוליד חום בדרך הטמנה על גבי דבר חם, כמטמין את הצונן על גבי מיחם, אסור). ויתבאר לקמן בקונטרס אחרון לסי' רנח (הערה 936).

רואים מכך שכל עיקר האיסור הוא רק "כל שהוא מוליד חום בדרך הטמנה על גבי דבר חם", משא"כ כשמטמין תחת הבגדים את הקדרה שנתקררה מעט עד שאין היד סולדת בו, אין לאסור.

*

ראה לקמן בתחלת המהדורא בתרא (הערה 2527), שכנראה בעת כתיבת השו"ע והקונטרס אחרון לא הי' לפני רבינו ספר הרשב"א על מסכת שבת, אלא ממה שהובא מדבריו בר"ן ובב"י, ולכן פירש דבריו כדלעיל בהערה הקודמת. אמנם אחר כך הוסיף במהדורא בתרא, שלפי המבואר "במקור הדין ברשב"א", תו "לא קשיא מידי".

[779] כמבואר בפנים ס"ט (אבל אם פינהו לקדרה אחרת מותר להטמינו).

[780] אלא מטעם המבואר בגמרא שם "השתא אקורי קא מקיר לה, ארתוחי קא מירתח לה", והיינו שמעשיו מוכיחים שאינו חושש להרתיחו, ולכן גם כשהחזירו לכלי ראשון אין חוששים שירתיח; ולא משום שנתקרר.

וראה כנישתא דבי רב. שו"ע הרב עם ביאורים והערות. ובנימוקי שבת בפנים ס"ט. שבת כהלכה פי"א הערה סה.

[781] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

מחמת האש, שנלמדו לאיסור מקופה שעל גבי גפת[783].

ואין סברא כלל לומר דגם שם הטעם משום גזרה שמא יטמין בתוך הגחלים[784], דאם כן למה ליה להב"י להוסיף מלבו שהבגדים מוסיפים הבל מחמת האש, שלא הוזכר כלל בדברי הפוסקים שהביא שם, ולא סגי ליה כדפרש"י[785] גבי גפת שתחת הקופה (שמשם

בפנים ס"י נתבאר טעם איסור העמדת הקופה (שטמן בה הקדרה במוכין) על גבי פסולת זיתים, לפי שהם מעלים הבל בהמוכין, והמוכין מוסיפין הבל בקדרה.

ואף שבתוס' וראו"ש נתבאר טעם האיסור משום גזירה שמא יטמין בתוכם.

מכל מקום יש להוכיח מהפוסקים דלא קיי"ל כן, אלא כטעם האמור לעיל.

וגם התוס' וראו"ש לא כתבוה, אלא כדי ליישב מקומות שנהגו להטמין בתנור גרוף (ד"ה ובר מכל דין).

ומסיק בסוף הקונטרס אחרון, שמכל הלין טעמי לא נזכר בפנים הטעם משום גזירה.

ומה שנהגו להעמיד הקדרה בכירה גרופה, ואין חוששים משום הטמנה בדבר המוסיף הבל, ונתבאר הטנם בתוס' וראו"ש, כי בכירה גרופה אין שייך לגזור שמא יטמין בקרקע הכירה. לא קיי"ל כן (ד"ה ולפי זה צריך).

אלא הטעם הוא כמבואר בפנים ס"י, והוא מספר התרומה שבתוס', כיון שהכירה הולכת ומתקררת אין נקראת דבר המוסיף הבל.

*

כל זה נתבאר כאן לפי שיטת הראו"ש והטור ושו"ע, שההטמנה אסורה בשני האופנים: (א) נוגעת בגחלים ומגולה למעלה. (ב) טמונה למעלה ואינה נוגעת בגחלים.

אמנם נתבארו כאן (במוסגר הארוך) גם שתי שיטות נוספות שהובאו בר"ן:

(א) שיטת בעל המאור, שלא נאסרה אלא נוגעת בגחלים (בין טמונה למעלה ובין מגולה למעלה).

(ב) שיטת רבינו יונה, שלא נאסרה אלא טמונה למעלה (בין נוגעת בגחלים ובין לאו).

וכן דן בדעת בעל התרומה והסמ"ג (בהגהה ד"ה אבל בספר התרומה).

*

וכל זה במטמין בערב שבת בדבר המוסיף הבל, אבל איסור הטמנה בשבת בדבר אינו מוסיף הבל, נתבאר בפנים ס"ד, דלא מיתסר אלא כשמטמין כולו, והובאו ההוכחות לזה מכמה פוסקים (ד"ה אבל בשבת).

לכללות קונטרס אחרון זה ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) חי"ב ע' ט ואילך. נימוקי שבת ע' תמה ואילך. כנישתא דבי רב ע' תד ואילך. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

בדפוס ראשון נדפסו כאן, שני קטעים (ד"ה ומיהו וד"ה אבל בשבת, והגהת הרב עצמו), וכן נדפסו לקמן – קרוב לסופו. ועל פי התוכן נראה ששייכים לקמן שם, כמבואר בכרם חב"ד ח"א ע' 95. קובץ הערות וביאורים חי"ב ע' 8 וע' יג. כנישתא דבי רב.

[782] ד"ה ומ"ש רבנו אבל (הכא שהיא מכוסה בבגדים, אף על פי שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמם, מכל מקום מחמת אש שתחתיה מוסיפין הבל, ואסור להטמין בדבר המוסיף הבל). וכן הוא בשו"ע ס"ח (אף על פי שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן, מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל).

[783] ואף שהב"י כתב טעם זה רק לענין קדרה המכוסה בבגדים שעומדת על האש. מכל מקום מובן שכן הוא גם לענין קופה שעל גבי הגפת של זיתים.

שהרי מהא דאמרינן מז, סע"ב (קופה שטמן בה (שנותן בה מוכין וטומן בה קדירה, רש"י) אסור להניחה על גפת של זיתים ... דזיתים מסקי הבלא), למדים מה שנפסק בשו"ע ס"ח (אף על פי שמותר להשהות קדירה על גבי כירה שיש בה גחלים ... אם הוא מכוסה בבגדים, אף על פי שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן, מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל).

ומזה שכתב הב"י והשו"ע טעם זה לענין קדרה מכוסה בבגדים שעל האש, מובן שזהו גם טעם איסור קופה שעל פסולת הזיתים, מחמת שהקופה מוספת בה הבל (שעולה אליה מפסולת הזיתים).

וכן נתבאר טעם שתי הלכות אלו, בפנים ס"י (פסולת של זיתים, לפי שהם מעלים הבל למעלה בהמוכין, והמוכין מוסיפין הבל בקדרה הטמונה בהם, והרי היא כטמונה בדבר המוסיף הבל ... מחמת הגחלים שתחתיהם שמעלים הבל למעלה, מוסיפים הבגדים הבל בקדרה, והרי היא טמונה בדבר המוסיף הבל).

[784] עתה מתחיל לבאר הטעם שלא הביא הטעם המובא בתוס' מח, רע"א (דגבי גפת איכא למיחש שמא יטמין כולה בתוכה). ומביא הוכחות רבות (בהמשך הקונטרס אחרון) דלא קיי"ל כסברה זו.

[785] מח, רע"א ד"ה אסוקי (שהגפת מעלה הבל למעלה ומרתיח קדרה שבקופה).

למדו הפוסקים לענין גחלים[786]) שהגפת מעלה הבל ומרתיח את הקדרה.

אלא ודאי דסבירא ליה להב"י[787], דמכיון שאין איסור אלא כשהיא טמונה למעלה כמו שכתבו הטור[788] והר"ן[789], וכמשמעות לשון הפוסקים שהביא, אם כן על כרחך צריך לומר שהבגדים הם המוסיפים הבל, ואסור משום שמטמין ממש בדבר המוסיף הבל. דאי לא תימא הכי אלא הטעם הוא משום גזרה, אין סברא כלל לחלק בין טמונה בבגדים לאינה טמונה, סוף סוף הגחלים מעלים הבל בהקדרה ויש לגזור שמא יטמין בתוכם ממש.

ועוד[790] שכיון שאינה נוגעת בגחלים כמ"ש הרא"ש[791] ור"ן[792] וטור סימן רנ"ג[793]*, אין

---

[786] שלדעת הפוסקים שאם שולי הקדרה נוגעים בגחלים מקרי הטמנה, כיון שהם מעלים ומוסיפים הבל בקדרה, למדים זאת מהאמור ברש"י לענין קופה הטמונה על הגפת, שמעלה הבל ומרתיח הקדרה שבקופה.

וכן הוא לקמן ד"ה ובפרט אם (שבמאור פ"ג למד איסור זה מדין הקופה שעל גבי הגפת), וד"ה ובר"ן (דעת הרז"ה בפרק ג' שלמד האיסור מקופה), וד"ה אבל הרא"ש (סבירא להו דאף שמגולה למעלה מקרי הטמנה מה ששוליה נוגעים בגחלים, שהם מעלים ומוסיפים הבל למעלה, כדפרש"י גבי גפת), ושם (הערות 805. 839).

וכן הוא בפנים ס"י (כיון שאף הקדרה נוגעת בגחלים, והם מעלים ומוסיפים בה הבל), ושם נסמן (הערה 753), ולעיל סי' רנג ס"י (אם היא עומדת על גבי גחלים ... שמטמין על גבי הגחלים, והגחלים הם מוסיפים הבל בקדרה), ושם נסמן (הערה 64).

משא"כ בנידון דידן, שהקדרה טמונה בקופה ועומדת על פסולת זיתים או גחלים, לא סגי בטעם זה.

[787] אחרי שהוכיח שהב"י אינו סובר סברה זו שהובאה בתוס', מבאר איך הוכיח זאת הב"י ממשמעות הפוסקים.

[788] "שמניחין הקדרה על הכירה ומכסין אותה וסביבותיה בבגדים".

[789] כב, א ד"ה אבל (דכי שרי שהוי על גבי כירה קטומה, אף על פי שהיא מוספת הבל, דוקא כשאינה מוטמנת מלמעלה ... אסור להשהות את החמין על גבי כירה קטומה שהיא מוספת הבל ולהטמין את הקדרה למעלה בבגדים).

[790] טעם נוסף שהכריח את הב"י לפרש שהאיסור הוא משום שהבגדים מוסיפים הבל בקדרה, ולא משום שמא יטמין בהם:

כי כאשר הקדרה אינה נוגעת בגחלים אין לגזור שמא יטמין בתוכם, "דהא אית ליה הכירא".

ויש בזה כמה פרטים:

(א) כשיש הפסק והכירא לא מסתבר לגזור שמא יטמין בתוכם (כאמור כאן).

(ב) בפרט אם נאמר כדעת בעל המאור, שנוגעת בגחלים למדים מדין הקופה שנוגעת בגחלים, מטעם גזירה שמא יטמין בתוכם. אם כן מובן שכשאינה נוגעת בגחלים, והיא טמונה למעלה, אין לאסור משום גזירה זו (לקמן ד"ה ובפרט).

(ג) אם נאמר שהקופה נחשבת לאינה נוגעת, ונאסר משום ההטמנה למעלה, מטעם גזירה שמא יטמין בתוכם, אם כן נצטרך לומר שאסרו נוגעת בגחלים ואינה טמונה למעלה, משום גזירה אטו טמונה למעלה. דהוי גזירה לגזירה (לקמן ד"ה וגם מדאסר).

אלא ודאי מוכח מכאן שטעם שניהם אינו משום גזרה שמא יטמין בתוכם, אלא כדלקמן ד"ה ומיהו היינו (כשדבר המוסיף נוגע בה, בין מלמעלה כגון הבגדים שמוסיפים הבל מחמת האש שתחתיהם, בין מלמטה שנוגעת בגחלים שהגחלים מעלים הבל למעלה, דמי לרמץ).

[791] פ"ג סוס"י א (כמו שכתב רבינו חננאל, ושיהוי זה אינה הטמנה, אלא כגון כסא של ברזל והקדירה יושבת, והיא תלויה באבנים או כיוצא בהן, אבל בהטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור). והוא בר"ח לז, סוע"א (ושיהוי זה אינה הטמנה אלא כגון כסא של ברזל והקדירה יושבת עליה, והיא תלויה (או) באבנים [או] כיוצא בה).

[792] שם (דאפילו מפסיק אוירא בין קדרה לגפת, אסור), ור"פ כירה טו, ב (דהכא לא איירי בהטמנה כלל, אלא כגון שהקדרה יושבת על כסא של ברזל וכיוצא בו, או שהיא תלויה באבנים, שאין שולי הקדרה נוגעין בגחלים).

[793] שהביא שם את דברי הרא"ש הנ"ל, שאם הקדרה נוגעת בגחלים אסור משום הטמנה (אפילו היא מגולה למעלה). ואילו כאן בסי' רנז כתב "הטמנה שמטמינין רוב העולם, שמניחין הקדרה על הכירה ומכסין אותה וסביבותיה בבגדים, איני יודע טעם להתיר, דאע"פ שמותר להטמין בכסות, כיון שיש תחת הקדרה אש שמוסיף הבל אסור". הרי בודאי מיירי שהקדרה אינה נוגעת בגחלים, ונחשבת טמונה משום ש"מכסין אותה וסביבותיה בבגדים".

וכן הוא בפנים ס"י (אסור להטמין בה הקדרה בבגדים או בשאר דבר שאין מוסיף הבל, אפילו אם אינה נוגעת בגחלים כלל, כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל, או שתלויה על גבי אבנים).

סברא כלל לגזור שמא יטמין בתוכם, דהא אית ליה הכירא, דאסרינן ליה אפילו על גבה ממש[794].

[*) אבל[795] בספר התרומה וסמ"ג[796] ותוס'[797] יש לומר דמיירי בנוגעת[798], וכן משמע מסיום לשון סמ"ג שהובא במרדכי ריש פ"ד[799]. ולא הביא הב"י[800] בסי' רנ"ג דברי הגהות מיימוניות בשם ספר התרומה וסמ"ג, אלא

ואם כן מובן שאין לאסור בזה משום סברת התוס', גזרה שמא יטמין בתוכם, אלא משום סברת הב"י, שהבגדים שלמעלה מוסיפים הבל (שעולה מהגחלים שלמטה).

[794] היא דעת הגאונים וסיעתם, וכן פסקו גם הטור ושו"ע סי' רנג ס"א (וכל זה בענין שהה, שהקדירה יושבת על כסא של ברזל או על גבי אבנים ואינה נוגעת בגחלים. אבל הטמנה על גבי גחלים, לדברי הכל אסור).

והיא דעה הא' שבפנים ס"י (והוא שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים. אבל אם היא יושבת על גבי גחלים אף אם היא מגולה לגמרי, יש אוסרים, לפי שזהו כמטמין בדבר המוסיף הבל, כיון שאף הקדרה נוגעת בגחלים והם מעלים ומוסיפים בה הבל), ובסי' רנג ס"י (אם היא עומדת על גבי גחלים, אף שהן עוממות וקטומות, אסור ... לפי שזה נקרא הטמנה שמטמין על גבי הגחלים, והגחלים הם מוסיפים הבל בקדרה), ושם נסמן (הערה 61).

הרי שלפי דעת הטור והשו"ע, אם היא על גבי הגחלים ממש, אסור אפילו אינה טמונה בבגדים. ומה שאסרו כשהיא טמונה בבגדים, היינו כשאינה נוגעת בגחלים, שאינה נחשבת הטמנה, דאית ליה הכירא.

וכדלקמן בסמוך (שהרי אין גזירה זו תלויה בטמונה, דהא על גבי גחלים ממש אף במגולה גזרינן).

[795] בהגהה זו בא לבאר דעת ס' התרומה והסמ"ג, אם מה שהקדרה נוגעת בגחלים ומגולה למעלה נחשבת הטמנה או לאו, שיש לומר שבעל התרומה וסמ"ג סוברים שאף אם הקדרה נוגעת בגחלים אין זו הטמנה, דלא כדעת הרא"ש והר"ן בשם הגאונים שהובאו לעיל.

ועוד תתבאר דעתם בפרטיות – לקמן במהדורא בתרא ס"ב וס"ה.

דעות פוסקים נוספים בהלכה זו יתבארו לקמן ד"ה ובר"ן, וד"ה אבל להרב רבינו יונה, וד"ה אבל הרא"ש.

[796] ס' התרומה בסימנים סי' רלא, וסמ"ג ל"ת סי' סה (ואסור לתת גחלים בוערות תחת הקדרה שמטמין).

ומה שלא הביא כאן גם את הסמ"ק (סי' רפב), שכתב גם הוא לשון זה, ראה קובץ הערות וביאורים חי"ב ע' כ. כנישתא דבי רב.

[797] מח, א ד"ה דזיתים (מכאן יש לאסור להניח גחלים תחת הקדרה ... להטמין קדרה עליהם).

[798] אף שלכאורה יש מקום לפרש, דמיירי שיש גחלים בוערות למטה, ואין הקדרה הטמונה למעלה נוגעת בהם, משא"כ אם הקדרה נוגעת בגחלים, אזי אסור אף שאינה טמונה למעלה (כדעת הגאונים וסייעתם הנ"ל).

מכל מקום יש לומר דמיירי, שהקדרה נוגעת בגחלים, ואינה נאסרת אלא היא טמונה למעלה. והיינו שהטמנה במקצת לדעתו אינה הטמנה.

*

כאן כותב רק "יש לומר דמיירי בנוגעת". אבל במהדורא בתרא ריש ס"ב (בספר התרומה, ובפרט סוף סי' רל"א ... משמע בהדיא ... דדוקא בהטמנה אסרו על גבי גחלים, דדוחק לומר דמיירי במפסיק אוירא). ושם ס"ה (ואפשר דתלי בהטמנת רוב הקדרה. ועכ"פ אין פיה מגולה מדבר המוסיף מועיל כלום), ושם נסמן (הערה 2702).

[799] רמז שכא (קופה שטמן בה, מכאן פסק בספר (המצות) [התרומה] דאסור להניח גחלים בוערות תחת הקדרה, אף על פי שאין סביב הדפנות. ומיהו אם מצא גחלים בוערות למחר תחת הקדרה, או סביב לה, בשוגג, לא נאסר התבשיל בכך).

וכשם שהאמור בסיום דבריו (מצא גחלים בוערות למחר תחת הקדרה, או סביב לה), מיירי שהקדרה נוגעת בגחלים הבוערות שתחתה (המעורבים בגחלים שאינן בוערות), כך גם האמור בתחלת דבריו (אסור להניח גחלים בוערות תחת הקדרה), מיירי שהקדרה נוגעת בגחלים הבוערות שתחתה.

משא"כ בספר התרומה ובסמ"ג (וכן בסמ"ק שם) כתוב בסיום דבריו "אם מצא למחר קצת גחלים בוערות עם הדשן שטמן בו הקדרה", ולא נזכר שם "תחת הקדרה או סביב לה", ואין משם הוכחה ש"תחת הקדרה" האמור בתחלת דבריו, "מיירי בנוגעת".

וראה קובץ הערות וביאורים חי"ב ע' כא. כנישתא דבי רב.

[800] על מה שכתב הטור (ושיהוי זה אינו הטמנה, אלא כעין כסא של ברזל והקדרה יושבת עליו, והיא תלויה באבנים וכיוצא בהם, אבל הטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור), כתב הב"י (ומ"ש רבינו לחלק בין שהייה להטמנה, הוא מדברי הרא"ש בפרק כירה, וכן כתב שם הר"ן בשם הגאונים, ודלא כדפירש רש"י ... וכן דעת הגהות בפרק ג' (אות ב) שכתבו וז"ל ואף על פי שמותר להשהות הקדרה על גבי כירה שיש בה גחלים בוערות, מכל מקום אם עשה הטמנה ... אין טומנין בדבר המוסיף הבל ... וכן כתב בספר התרומה ובספר המצות). משמע לכאורה מלשון זה, שסבירא להו כדעת הגאונים הנ"ל, שאם הקדרה נוגעת בגחלים הרי זו הטמנה.

לאפוקי דעת רש"י[801] ואור זרוע[802]. ולכן בסיום דבריו[803] שם כתב כמ"ש הרא"ש ור"ן עיין שם.]

ובפרט אם תימצי לומר דאיסור הנגיעה בגחלים הוא גם כן משום גזירה[804]. שבמאור פ"ג[805] למד איסור זה מדין הקופה שעל גבי הגפת*. אם כן על כרחך צריך לומר דכשאינה נוגעת לא גזרינן, משום דאית ליה הכירא, אם כן אף שהיא טמונה למעלה אין לגזור, שהרי אין גזירה זו תלויה בטמונה, דהא על גבי גחלים ממש אף במגולה גזרינן[806].

[*) אבל ברשב"א[807] [ריש] פ"ד[808] לא כתב כן עיין שם.]

---

[801] לו, ב ד"ה עד שיגרוף (הגחלים, משום דמוסיף הבל). ופירש הרשב"א שם ד"ה עד שיגרוף (שהוא מפרש ענין הפרק הזה אף בהטמנה, והוא סבור שכל גרוף וקטום וכן קש וגבבה אין מוסיפין הבל). וכן הוא בר"ן טו, ב (לפי שהוא מפרש זה הפרק (אף) בהטמנה, דכל שגרוף וקטום סבירא ליה שאינו מוסיף הבל).

[802] ח"ב סי' ח (מלשון רש"י שפירש ואנן דמשהינן על גבי כירה שאינה גרופה, משמע שאף על הגחלים מותר לשהות, וכוותי' מסתברא). ומפרש הב"י (ומשמע מלשונו ששולי הקדרה נוגעים בגחלים ואפילו הכי שרי, משום דסבירא ליה כרש"י וראבי"ה, ואם כן ליתיה להוא דינא לדעת כל הני רבוותא דפליגי ארש"י).

ואף שאחר כך כתב האור זרוע שם (שמותר להשהות קדירה על גבי גחלים ממש, כמו שאנו עושין בערב שבת שאנו משהים קדירה על גבי גחלים עד שבאים מבית הכנסת). הובא במרדכי רמז רצט (כתוב בספר אור זרוע מותר להשהות הקדרה על גבי גחלים ממש, כמו שאנו עושים בערב שבת שאנו משהים קדרה על גבי גחלים). ופירש בדבריו בדרכי משה שם ס"ק ג (דהא לא מיקרי הטמנה אלא כשמכסהו למעלה כמו שיתבאר לקמן סימן רנ"ז, אבל בכהאי גוונא לא מיקרי הטמנה, לכן נראה לי דמשום זה אין לדחות דברי אור זרוע). ולכן כתב הרמ"א בהגהה (ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, ושרי). וכן הוא לעיל שם (ויש חולקין על זה ואומרים, שלא אסרו להטמין על גבי דבר המוסיף הבל, אלא כשמדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה, שהקדרה כולה טמונה באותה דבר ... ואין שום איסור במה שהיא עומדת על גבי דבר המוסיף הבל), וצויין עליו שם לאור זרוע. וכן הוא כאן בפנים ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה), וצויין עליו לאור זרוע, ושם נסמן (הערה 68).

מכל מקום דן רבינו כאן בדברי הב"י, שהאור זרוע סובר כרש"י, ואילו דעת בעל התרומה וסמ"ג היא שלא כדעתו, וגם לא כדעת הרא"ש ור"ן בשם הגאונים.

[803] בסיום דברי הב"י שם (והמרדכי בריש פרק כירה (סי' רצט) כתב בשם אור זרוע (הל' ערב שבת סי' ח) דמותר להשהות הקדרה על גבי גחלים ממש ... דסבירא ליה כרש"י וראבי"ה. ואם כן ליתיה להוא דינא לדעת כל הני רבוותא דפליגי ארש"י וראבי"ה, דכיון ששולי הקדרה נוגעים בגחלים הוי הטמנה, וכמו שכתבו הרא"ש והר"ן בריש פרק כירה).

ומדלא הזכיר כאן את ס' התרומה ואת סמ"ג, נראה שדעת הב"י היא, שהם אינם סוברים כדעת הרא"ש ור"ן בשם הגאונים, ולא כדעת רש"י ואור זרוע לפירוש הב"י, אלא (כדעת האור זרוע לפירוש הרמ"א), "שלא אסרו להטמין על גבי דבר המוסיף הבל, אלא כשמדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה, שהקדרה כולה טמונה באותה דבר".

ובפרטיות יותר נתבארה דעת ספר התרומה וסיעתו, לקמן במהדורא בתרא ס"ב ד"ה ומיהו בספר התרומה, וס"ה ד"ה וגם ספר התרומה.

[804] שמא יטמין בתוכם.

[805] טז, סוע"ב (יש מי שאומר אסור להטמין על גבי גחלים כלל, דאפילו קטומות לא גרע מגפת של זיתים דאסור להניח עליה קופה שטמן בו, כמו שמפורש בפרק במה טומנין, משום דמסקי הבלא, הכא נמי לא שנא, דכל שכן הוא).

וכן הוא לעיל בתחלת הקונטרס אחרון (גפת שתחת הקופה (שמשם למדו הפוסקים לענין גחלים) שהגפת מעלה הבל ומרתיח את הקדרה), ושם (הערה 786).

[806] ועל כרחינו לפרש לפי זה:

(א) בנוגעת בגחלים גזרינן אף כשמגולה למעלה, משום גזרה שמא יטמין בתוכם.

(ב) באינה נוגעת בגחלים מותר כשמגולה למעלה, "משום דאית ליה הכירא".

(ג) באינה נוגעת בגחלים וטמונה למעלה בבגדים, טעם האיסור אינו משום גזרה שמא יטמין בתוכם, שהרי "אית ליה הכירא", אלא מטעם המובא לעיל, שהבגדים נחשבים מוסיף הבל.

[807] ראה לעיל (הערה 778).

[808] מז, ב ד"ה קופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים (נראה לי דעל כרחין הכא בכל ענין מיירי, ואפילו בשאינה נוגעת על גבי הגפת ממש, שאילו בנוגעת ממש, למה לי משום שטמן בקופה, אפילו לא טמן כלל יהא אסור, שהרי כל זמן שפני הקדירה דבוקין על פני דבר המוסיף הבל, זו היא הטמנה, וכמו שכתבנו בריש פרק כירה (ל"ו ב') משמן של רבינו האיי ורבינו חננאל ז"ל).

ובר[809] מן כל דין משמע עוד בבית יוסף בהדיא כמו שכתבתי, שהרי כתב[810] על מה שכתב הטור על הטמנה של אדוני אבי יש לפקפק כו', שאף על פי שלא היו גחלים בכירה מכל מקום מחמת חום הכירה כו'. עיין שם דמבואר בהדיא דכשהיא טמונה למעלה אסור אף על פי שאין שם גחלים[811], הפך מה שכתבו התוס'[812] ורא"ש[813], דשרי בכהאי גוונא משום דליכא למיגזר שמא יטמין בתוך קרקע הכירה. ועוד שמלשונו[814] משמע שהאיסור הוא משום שהחום שבחלל הכירה הוא מוסיף הבל, ולא שייך בו הטמנה כלל. אלא ודאי דסבירא ליה שהתוס' ורא"ש לא כתבו כן אלא ליישב מנהג יש מקומות, אבל הטור לא סבירא ליה הכי (ומשום הכי לא העתיק זה) דהטעם משום גזרה, מדמחלק בין טמונה למעלה לאינה טמונה, אף על פי שאינה נוגעת בגחלים[815].

והיינו שמה שלמדים מדין קופה, הוא דוקא כשאינה נוגעת בגחלים, ואילו כשנוגעת בגחלים הוא דין אחר שאינו צריך למקור מיוחד.

[809] עתה בא לבאר הוכחה נוספת, שהטור וב"י (וגם התוס' והרא"ש) אינם סוברים טעם זה של גזירה שמא יטמין בתוכם.

שהרי התוס' ורא"ש כתבו לימוד זכות על המטמינים (בבגדים) בכירה גרופה, כיון שלא שייך למיחש בזה לשמא יטמין בתוכם. ואילו הטור לא העתיק לימוד זכות זה, וכתב שאינו יודע טעם להתיר. והב"י ביאר טעם האיסור כי מחמת חום הכירה מתחממים הבגדים ומוסיפים הבל בקדרה. הרי שאינם סוברים היתר זה להטמין בכירה גרופה, כי אינם סוברים טעם האיסור של גזירה שמא יטמין בתוכם.

ויתירה מזו, שגם בדעת התוס' והרא"ש אין הטור וב"י סוברים טעם זה להיתר, ו"לא כתבו כן אלא ליישב מנהג יש מקומות". שהרי אחרי ביאור הלימוד זכות על המטמינים (בבגדים) בכירה גרופה (שיש ליתן טעם לקיים המנהג), כתבו התוס' והרא"ש טעם אחר להתיר אם הקדרה אינה טמונה בבגדים (ועוד יש שעושין ... שיש אויר בין הדפנות לקדרה, אין לאסור).

[810] שעל מה שכתב הטור (וגם על הטמנה של א"א ז"ל יש לפקפק), כתב הב"י (כלומר שאף על פי שלא היו גחלים בכירה, מכל מקום מחמת חום הכירה היו מתחממים הבגדים ומוסיפין הבל).

[811] שכתב הטור (כתב א"א ז"ל יש נוהגין לעשות חפירה אצל מקום האש מרוצפת בלבנים סביב, ומסיקין אותה וגורפין אותה ומטמינים בה הקדרה ומכסין אותה ... שהוא הטמנה ובדבר המוסיף הבל ... ודוקא כעין הטמנה ברמץ שהרמץ נוגע בקדרה סביב, אבל בתנור וכן בחפירה זו שיש אויר הרבה בין הדפנות לקדירה לא דמי להטמנה, ואין להחמיר בה יותר מבשהייה על גבי כירה).

והיינו שמחלק בין טמונה למעלה בבגדים, שאסור "שהוא הטמנה ובדבר המוסיף הבל", לבין אינה טמונה למעלה שמותר "שיש אויר הרבה בין הדפנות לקדירה לא דמי להטמנה".

היפך מה שכתבו התוס' ורא"ש ליישב דעת המתירים גם בזה.

[812] מח, א ד"ה דזיתים (יש תימה היאך אנו מטמינין על כירות שלנו שקורין אשטר"א, ואע"פ שגורפין אותו, הוא מוסיף הבל כמו גפת של זיתים. ואומר ר"י שיש ליתן טעם לקיים המנהג, דגבי גפת איכא למיחש שמא יטמין כולה בתוכה, אבל בכירות שלנו לא שייך למיחש הכי).

[813] פ"ד סי' ב (יש מקומות שבמקום שמסיקין האור ובשלו הקדרות כל היום לעת ערב מסלקין את האש וגורפין הרמץ ונותנין הקדירה לצורך מחר ומכסין אותה באפר צונן ... ויש לתת טעם למנהגם, דשאני התם ... ראוי להטמין בתוך גפת של זיתים, הלכך איכא למיחש ... להטמין בתוכו. אבל ... אין ראוי להטמין בתוך הקרקע, הלכך ליכא למיחש).

[814] של הב"י, שהועתק לעיל.

[815] שהטור לא הביא כלל ההיתר הנ"ל שבתוס' ובראש (בטמונה למעלה), כי אם את ההיתר השני שבתוס' ורא"ש שם (באינה טמונה למעלה).

אלא ודאי אינו סובר דהטעם משום גזירה שמא יטמין בתוכם, ובמילא אינו סובר ההיתר של כירה גרופה שאי אפשר להטמין בתוכה, ואינו מתיר אלא באופן שאין הקדרה נוגעת בגחלים, ולא בדפנות, ואינה טמונה למעלה בבגדים.

ועוד יתבאר לקמן במהדורא בתרא סוף ס"א (ומה שכתב הטור בסי' רנ"ז בשם הרא"ש לחלק בין דרך הטמנה כו' ... וקרקע הכירה אינה ראוי להטמנה ואין לגזור בו, כמו שכתב הרא"ש, וכן הוא בתוס' טעם זה לבדו ... איכא ב' טעמים יחד להתירא, שמאחר שיש אויר הרבה לא דמי להטמנה, וגם אינו ראוי להטמין בתוך הקרקע). והיינו שגם הטור סובר שאפשר לצרף טעם זה (אינו ראוי להטמין בתוך הקרקע), לטעם אחר (שיש אויר בין הקדרה לדפנות, ואינה טמונה למעלה).

וגם[816] מדאסר[817] בנוגעת בגחלים אף בשאינה טמונה, ואי סבירא ליה טעם האיסור גבי קופה שעל גבי גפת הוא משום גזרה, ומשם למד לאסור בטמונה למעלה אף על פי שאינה נוגעת, דומיא דקופה שהיא מפסקת (עיין ר"ן[818]), ואפילו הכי אסור משום שטמונה למעלה. אם כן מנא לן לגזור באינה טמונה אף על פי שהיא נוגעת, הלא קיימא לן דאין לגזור גזירה לגזירה מדעתנו[819].

(ובר"ן[820] שלא הזכיר כלל גזירה זו. באמת הדבר תלוי במחלוקת שבריש פ"ד[821], דלמ"ד דהיכא דמיפסקא אוירא שרי, והקופה אינה מפסקת מפני ששולי הקדרה טמונים בתוך הגפת, אם כן הוא הדין בקדרה שעל גבי הגחלים[822]. וזהו גם כן דעת הרז"ה בפרק ג'[823]

ועוד יתבאר לקמן שם ס"ח, שמדברי הטור נראה שביאר בדעת הגאונים לאסור אף בתנור גרוף שהקדרה למעלה אינה טמונה בבגדים (כתב הטור שגם על ההטמנה של אדוני אבי יש לפקפק ... משמע שזהו חידוש שחידש הרא"ש לחלק כן. אבל בדברי ר"ח אין הכרע כל כך ... לפי דעת הגאונים אף בלי קופה אסור).

[816] הוכחה נוספת שהטור אינו סובר שטעם האיסור הוא גזירה שמא יטמין בתוכה.

שהרי הטור מבאר שתי איסורים בהטמנה: (א) נוגעת בגחלים ומגולה למעלה. (ב) טמונה למעלה ואינה נוגעת בגחלים.

ואם נאמר ששניהם משום שמא יטמין בגחלים שלמטה, ודין טמונה למעלה ואינה נוגעת בגחלים למדים מדין קופה דרבי זירא.

אם כן נצטרך לומר, שאיסור נוגעת בגחלים היא גזירה (שמא יטמין בתוכו) לגזירה (אם יטמין בתוכו, שמא יחתה בגחלים), והיא מדעתינו, שלא נתפרשה בגמרא.

ואף שלפעמים גוזרים בתלמוד גזירה לגזירה (מטעם כולה גזירה אחת היא, או מטעם שהוא דבר הרגיל לחשוש לו), מכל מקום "אין לגזור גזירה לגזירה מדעתינו".

אלא ודאי האיסור אינו משום גזירה שמא יטמין בתוכה, אלא שחכמים אסרו כל סוג הטמנה שדבר המוסיף הבל נוגע בקדרה, וכדלקמן ד"ה ומיהו היינו (כשדבר המוסיף נוגע בה, בין מלמעלה כגון הבגדים שמוסיפים הבל מחמת האש שתחתיהם, בין מלמטה שנוגעת בגחלים שהגחלים מעלים הבל למעלה, דמי לרמץ).

[817] הטור בסי' רנג (ושיהוי זה אינו הטמנה, אלא כעין כסא של ברזל והקדרה יושבת עליו והיא תלויה באבנים וכיוצא בהם, אבל הטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור). כמובא לעיל (והערות 791-794).

[818] כב, א ד"ה ויש כאן מחלוקת (שיש מי שאומר דכי אמרינן דאסור להניחה על גבי גפת של זיתים, דוקא היכא דלא מפסיק אוירא בין קדרה לגפת, שאע"פ ששולי הקופה מפסיקין אכתי הטמנה מיקריא ... אבל היכא דמפסיקא אוירא, שהוי מקרי ולא הטמנה כמו שפירשנו בפרק כירה, ואף על פי שהקדרה למעלה טמונה בקופה שרי ... וזו היא שיטת הרמב"ן ז"ל. אבל הרב רבינו יונה כתב דאפילו מפסיק אוירא בין קדרה לגפת אסור, דכי שרי שיהוי על גבי כירה קטומה אף על פי שהיא מוספת הבל, דוקא כשאינה מוטמנת מלמעלה ... ולא התירו להשהותה אלא כשמניחה מגולה).

והיינו שאף שנתבארה לעיל דעת בעל המאור, שלמדים איסור נוגעת בגחלים מדין קופה של רבי זירא, כיון שלדעתו הקופה אינה נחשבת הפסק בין הקדרה לגפת.

מכל מקום נצטרך לפרש לדעת הטור, שמדין הקופה למדים לאסור טמונה למעלה אף שיש הפסק אוירא בין קדרה לגפת, כמבואר בר"ן בדעת רבינו יונה, שהקופה נחשבת הפסק בין הקדרה לגפת.

[819] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל יב.

[820] עד כאן נתבארה שיטת הרא"ש והטור והשו"ע, שההטמנה אסורה בשני האופנים: (א) נוגעת בגחלים ומגולה למעלה. (ב) טמונה למעלה ואינה נוגעת בגחלים. ונתבאר שאי אפשר לומר ששני האיסורים משום שמא יטמין בתוכם.

עתה בא לבאר במוסגר ארוך שלפנינו (כן הוא בדפוס ראשון) את שיטת הר"ן, "שלא הזכיר כלל גזירה זו", אף שלדעתו אין כאן שני איסורים נפרדים, אלא שתי שיטות:

(א) שיטת בעל המאור, שלא נאסרה אלא נוגעת בגחלים (בין טמונה למעלה ובין מגולה למעלה).

(ב) שיטת רבינו יונה, שלא נאסרה אלא טמונה למעלה (בין נוגעת בגחלים ובין לאו).

ואחר כך יחזור לבאר את שיטת הרא"ש וסיעתו, ששניהם אסורים.

ומסיק שכל זה במוסיף הבל, משא"כ איסור אינו מוסיף הבל בשבת עצמו, לכו"ע לא מיתסר אלא כשמטמין כולו.

[821] כמועתק לעיל (הערה 818).

[822] ולאו דוקא בקופה שהקדרה טמונה בה.

שלמד האיסור מקופה, ומשמע שם שאף שהיא טמונה אין איסור אלא על גבי גחלים ממש, ועיין שם בר״ן[824].

אבל להרב רבינו יונה שבר״ן ריש פ״ד[825] סבירא ליה דאף שהשוליים טמונים אין זה הטמנה כיון שמגולה למעלה[826]. שהרי שם לקמן גבי כוזא אפומא דקומקומא[827] פירש הרב רבינו יונה דהקומקום נקרא דבר המוסיף הבל[828]. ואפילו הכי מותר לחמם בתוך כלי שני, כדאמר ליה רבי לר׳ יצחק טול בכלי שני ותן[829], ואפילו בכלי ראשון אין איסור משום הטמנה, עיין שם[830], ועל כרחך צריך לומר משום שהפך היה מגולה למעלה מן המים, אף ששוליו טמונים אין בכך כלום[831]. ומה שכתב הר״ן בריש פ״ג[832] לאסור על גבי גחלים, היינו לפי דעת המתירין היכא דמיפסקא אוירא, כדמסיים היתר זה בסתם בסוף כללי השמועה[833], הביאו הב״י[834].

וכן נתבאר לקמן במהדורא בתרא בתחלתו (וסבירא להו לגאונים, דהא דאמר ר׳ זירא קופה שטמן בה הוא לרבותא, לאשמועינן שאין הקופה מפסקת כמו אוירא, עיין שם בר״ן).

[823] כמועתק לעיל (הערה 805).

[824] יז, ב (ואנו עכשיו מניחין את החמין על גבי כירה ואין הקדרה נוגעת על הגחלים, וכל כה״ג שיהוי מיקרי ולא הטמנה כמ״ש למעלה. ואף על פי שמכסין אותה בבגדים מלמעלה, ההיא הטמנה בדבר שאינו מוסיף היא שמותרת מבעוד יום, אבל באש שתחתיה כיון שאינה נוגעת אינה מטמנת ... מיהו בעינן שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים, דאי לא, הוה ליה מטמין בדבר המוסיף הבל ואסור ... וכתב הר״ז הלוי ז״ל שעל פי סברא זו נהגנו לאכול החמין הטמונין במקומותינו כמנהג הטמנתם).

[825] כמועתק לעיל (הערה 818).

[826] אף שבלשון הר״ן בדעת רבינו יונה, לא נתפרש די הצורך. מכל מקום בא עתה להוכיח דעת רבינו יונה, שאפילו בנוגעת בגחלים לא אסר אלא כשטמונה גם למעלה.

וכן הוכיח לקמן במהדורא בתרא ס״ב ד״ה וכן משמע.

[827] שבגמרא מח, א (רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזיוה לההוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא (מיחם של חמין, והכוזא היתה מלאה צונן, רש״י), נזהיה (גער בו, רש״י) רבה ... אולודי קא מוליד).

[828] בר״ן כב, א (וה״ר יונה ... פירש ז״ל, דהנחת כוזא אפומא דקומקומא כדי להטמין שניהם בדבר שאינו מוסיף הוה, וכגון שכסה הקומקום מבעוד יום ומותר לגלותו ולכסותו בשבת כדאיתא לקמן, והיה רוצה להטמין הכוזא בשבת אפומא דקומקומא דקי״ל מותר להטמין את הצונן, והוה סלקא דעתא דר׳ זירא דאפילו על גבי מיחם שרי, ורבה אסר דלא התירו אלא במטמין בדבר שאינו מוסיף, אבל על גבי מיחם אסור, מפני שתוספת חום המיחם ניכר בכסוי, ואף על פי שהוא מצד עצמו אינו מוסיף הוה ליה כמטמין בדבר המוסיף).

ופירוש רבינו את דבריו, דהיינו שיש לו דין דבר המוסיף הבל, שאסור אפילו קודם השבת.

אמנם אחר כך הגיעו לידי רבינו חדושי הרשב״א לשבת, שם העתיק את דברי יונה הנ״ל, והוסיף וביאר דבריו באופן אחר. ויתבאר לקמן (בקונטרס אחרון לסי׳ רנח הערה 936).

[829] מ, ב (א״ר יצחק בר אבדימי, פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי (להפשיר לסוך הימנו קודם הרחיצה, רש״י) ואמר לי טול (מן המים, רש״י) בכלי שני ותן (שיצטננו מעט, דכלי שני אינו מבשל, ואחר כך תן הפך לתוך אותו כלי שני, רש״י)).

וההוכחה שגם בכלי שני יש איסור הטמנה, תתבאר לקמן במהדורא בתרא ס״ג ד״ה והא דהתיר (ואין לומר דכלי שני לא מיקרי דבר המוסיף).

[830] דאמרינן התם (שמע מינה תלת, שמע מינה שמן יש בו משום בשול). ואם טעם האיסור בכלי ראשון הוא משום הטמנה, אם כן איך למד מכאן ששמן יש בו משום בישול.

וכן הוכיח במהדורא בתרא ס״ג ד״ה והא דהתיר (דאם כן מנא ליה למימר שמע מינה דשמן יש בו משום בישול, דלמא אסר בכלי ראשון משום הטמנה).

אמנם לקמן שם לקמן ס״י ד״ה הילכך מחוורתא, ביאר שלא יוקשה משם.

[831] וכן הוכיח לדעת רבינו יונה, לקמן במהדורא בתרא ס״ב (ועל כרחך דלא מיקרי דרך הטמנה אלא כשכולו טמון).

[832] טו, ב (עיקרן של דברים כדברי רבינו האי גאון ורבינו אפרים גאון ז״ל שפירשו דהכא לא איירי בהטמנה כלל, אלא כגון שהקדרה יושבת על כסא של ברזל וכיוצא בו, או שהיא תלויה באבנים, שאין שולי הקדרה נוגעין בגחלים, ומשום הכי כל שגרוף וקטום דאיכא היכרא שמסלק דעתו מלחתות בגחלים שרי).

[833] הר״ן יז, ב (כמועתק לעיל הערה 824).

אבל הרא"ש וטור[835] לא סבירא להו כהרב רבינו יונה בהא דכוזא אפומא דקומקומא[836], כמ"ש סוף סי' רנ"ח[837] ושי"ח[838]. והלכך סבירא להו דאף שמגולה למעלה מקרי הטמנה מה ששוליה נוגעים בגחלים, שהם מעלים ומוסיפים הבל למעלה כדפרש"י[839] גבי גפת. ולכן הוצרך הב"י סוף סי' רנ"ח לפרש הטעם משום שהקדרה אינה מוספת הבל[840], ולא סגי ליה במה שמגולה למעלה.

ומיהו היינו דוקא בדבר המוסיף הבל[841], שכיון שהתחתון מעלה הבל למעלה ומוסיפו

---

[834] ד"ה וכתב הר"ן.

[835] כל האמור לעיל לדעת רבינו יונה, לחלק בין מעשה דכוזא, שנאסר מטעם הטמנה בדבר המוסיף הבל, לבין מעשה דרבי, שהתיר רבי כיון שהפך הי' מגולה למעלה, בודאי אין לומר לדעת הרא"ש והטור שאוסרים אף בקדרה הנוגעת בגחלים ואינה מכוסה למעלה.

על כן מפרשים מעשה דכוזה באופן אחר, ומעשה דרבי באופן אחד, כדלקמן בסמוך.

[836] הרא"ש פ"ד סי' ג, פירש פירוש אחר במעשה דכוזא הנ"ל (ורבי זירא הוה בעי למישרי משום שלא נתנו שם אלא להפשיר, כדתניא לעיל (מ, ב) נותן אדם קיתון של מים כנגד המדורה לא בשביל שיחומו אלא בשביל שתפיג צינתן. ורבה אסיר ליה משום דלא שרינן לעיל אלא ברחוק מן המדורה כדפרישית לעיל [פ"ג ס"י], אבל הכא שהיו ראוין להתבשל, אפילו לפשר אסור). הרי שלא פירש במעשה דכוזא הנ"ל כפירוש רבינו יונה, אלא שאסור להפשיר, שמא יניחם עד שיתבשלו.

וכן נפסק לקמן סי' שיח סכ"ט (אסור ליתן צונן על המיחם אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה הצונן מונח עליו הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שתהא היד סולדת בו), ושם נסמן (הערה רמו).

[837] בטור שם (אבל אין מניחים כלי שיש בו דבר קר על גבי קדרה חמה בשבת ... ודוקא שהוא בענין שהוא יכול להתבשל מחום התחתון, אז אסור להניחו כשהוא קר, שאם לא כן, מותר). והיינו כנ"ל, שאם יכול להתבשל אסור להניחו אפילו כדי להפשיר, שכך מפרשים את דברי רבה שאסר במעשה דכוזא, ודלא כרבינו יונה.

בכמה נוסחאות ליתא להלכה זו בטור סוס"י רנח. ובב"י שם הביאה מטור סי' שיח (כדלקמן הערה הבאה), וכתב על זה (ובקצת נוסחאות כתוב כן גם בסימן זה).

[838] בטור שם (כלי שיש בו תבשיל קר, אסור ליתנו על גבי קדרה הטמונה כדי להתחמם, אם הקדרה חמה בענין שהעליון יכול להתבשל. ואם אינו יכול להתבשל מותר). והיינו כנ"ל, שאם יכול להתבשל אסור להניחו אפילו כדי להפשיר, שכך מפרשים את דברי רבה שאסר במעשה דכוזא, ודלא כרבינו יונה.

*

הוכחה זו ש"הרא"ש וטור לא סבירא להו כהרב רבינו יונה בהא דכוזא אפומא דקומקומא", הובאה גם לקמן בקונטרס אחרון לסי' רנח (ולאפוקי מדברי הרב רבינו יונה ... סבירא לן בהיא כפירוש התוס' ורא"ש וטור ושו"ע בסי' שי"ח). ובמהדורא בתרא ס"ח ד"ה והשתא אתי שפיר (דהא הטור לא הזכיר כלל שנותן תחת הבגדים, כפירוש הרב רבינו יונה ... גם הרא"ש לא הזכיר רק פירוש ר"י בהיא דכוזא כו', וגם הטור נמשך אחריו בסי' שי"ח).

[839] מח, א ד"ה אסוקי (שהגפת מעלה הבל למעלה ומרתיח קדרה שבקופה).

וכן הוא לעיל בתחלת הקונטרס אחרון (והערה 786), שזהו טעם הפוסקים שאם שולי הקדרה נוגעים בגחלים מקרי הטמנה, כיון שהם מעלים ומוסיפים הבל בקדרה.

[840] על מה שכתב הטור סי' רנח (ואם הניחו בערב [שבת] מותר, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל), ביאר הב"י (ומ"ש רבינו ואם הניחו בערב מותר, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל, פשוט הוא, שהרי אין הקדרה חמה מוספת הבל, אדרבא חומה מתמעט והולך).

וכן הוא לקמן שם (ואין זה כמטמין על גבי דבר המוסיף הבל שאסור אפילו מבעוד יום, לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל שהרי חומה הולך ומתמעט).

*

אמנם לקמן במהדורא בתרא סוף ס"ח נתבאר, שהטור אינו סובר טעם זה להיתר, אלא מתיר מטעם אחר.

ומה שהתיר רבי הפשרת הפך שמן בכלי שני, אף לדעת הפוסקים שאפילו נגיעת הקדרה בגחלים (או בקרקע הכירה) שמה הטמנה, נתבאר בהמשך המהדורא בתרא בכמה אופנים, ובסוף מסיק בס"י, שכל שבא להפשיר בכלי שני בדרך הטמנה, אין שמה הטמנה בדבר המוסיף הבל.

[841] משא"כ כשאינו מוסיף הבל, כדלקמן קטע הבא.

וטעם החילוק בינם "שכיון שהתחתון מעלה הבל למעלה ... בדבר המוסיף החמירו משום שמא יטמין ברמץ כמו שנתבאר".

בקדרה, גזרינן דילמא אתי לאטמוני ברמץ, משא"כ כשאינה נוגעת כלל בדבר המוסיף[842], כולי עלמא מודים, דלא דמי כלל לרמץ ולא גזרינן. אבל כשדבר המוסיף נוגע בה, בין מלמעלה כגון הבגדים שמוסיפים הבל מחמת האש שתחתיהם, בין מלמטה שנוגעת בגחלים שהגחלים מעלים הבל למעלה, דמי לרמץ[843]. שאף שברמץ יש אפר וגחלים גם מלמעלה, מכל מקום כיון שהגחלים שלמטה מעלים הבל למעלה, יבאו לטעות להטמין אף ברמץ, שעיקר הטעות להטמין ברמץ שחששו לו חכמים הוא בא מחמת הוספת ההבל, ולא מחמת ההטמנה שמכסה כולו מלמעלה ומלמטה, שהרי בדבר המעמיד מותר להטמין כולו[844], לפי שלא יטעו ממנו לרמץ.

אבל בשבת, בדבר שאינו מוסיף, לכולי עלמא לא מיתסר אלא כשמטמין כולו[845]*. דאף שמפך של רבי[846] אינו ראיה כל כך, דרבי התיר להטמין את הצונן[847]. מכל מקום בפירוש שנינו[848] מניחים מיחם על גבי מיחם כו', וכמו שכתב הטור בסי' רנ"ח ושי"ח[849]. ומכאן למדו הרמב"ם ומגיד משנה סוף פ"[ד][850] דלא מיקרי הטמנה בכהאי גוונא. ואף הרא"ש

---

[842] כשקדרה יושבת על גבי כסא ואינה נוגעת בגחלים, וגם הקדרה מגולה למעלה.

[843] בזה מבאר את דעת הרא"ש והטור, לאסור הן בקדרה הנוגעת בגחלים, והן בקדרה הטמונה בבגדים שאינו נוגעת בגחלים.

והקשה לעיל ד"ה וגם (מדאסר בנוגעת בגחלים אף בשאינה טמונה ... לאסור בטמונה למעלה אף על פי שאינה נוגעת ... מנא לן לגזור באינה טמונה אף על פי שהיא נוגעת, הלא קיימא לן דאין לגזור גזירה לגזירה מדעתנו).

ועל זה מבאר כאן לדעת הרא"ש והטור, ששניהם למדו זה מזה (בין מלמעלה כגון הבגדים שמוסיפים הבל מחמת האש שתחתיהם, בין מלמטה שנוגעת בגחלים שהגחלים מעלים הבל למעלה, דמי לרמץ).

*

אמנם מסקנת רבינו לקמן במהדורא בתרא ס"ח ד"ה ומשום הכי כתב הטור (אלא דהרא"ש סבירא ליה הכי, שאין להוסיף על דברי חכמים שאמרו קופה שטמן בה כו', אבל בלי הטמנה ממש, אין לאסור משום אסוקי הבלא בקדרה, אלא אם כן נוגעת בגחלים (שלא לחלו[ו]ק על דברי ר"ח ורב האי)). והיינו שלדעת הרא"ש, עיקר האיסור הוא כשהקדרה טמונה למעלה בבגדים, ומה שאסר גם כשהקדרה נוגעת בגחלים (ואינה טמונה למעלה), היינו כדי "שלא לחלוק על דברי ר"ח ורב האי". ומספק אסר בשניהם.

[844] שהרי לפני השבת מותר להטמין את הקדרה בבגדים, כיון שהם רק מעמידים את החום, ואינם מוסיפים הבל בקדרה.

[845] ראה גם בפנים ס"ד במוסגר (אם כולה טמונה תחתיו), ושם נסמן (הערה 703).

[846] מ, ב שלא אסר רבי להניח בתוך אמבטי משום הטמנה, אלא משום בישול.

[847] שבאמת אפשר לומר שגם הטמנה במקצת אסורה בשבת, אף בדבר שאינו מוסיף הבל. ומכל מקום התיר ליתן השמן בכלי של מים חמין, כי השמן הי' צונן, וכדאמרינן נא, א (רבי התיר להטמין את הצונן), ונפסק בפנים ס"ד (שמותר להטמין צונן גמור כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צנתו).

[848] נא, ב (מניחין מיחם על גבי מיחם וקדרה על גבי קדרה), ואין חוששים בזה להטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, כיון שהוא רק במקצת.

[849] כמועתק לעיל (הערות 837-838).

והיינו שאף שפסק שבמוסיף הבל הטמנה במקצת שמה הטמנה, מכל מקום פסק בשני מקומות אלו שמותר להניח קדרה על גבי קדרה. והיינו כיון שקדרה על גבי קדרה אינה מוספת הבל, ובאינה מוספת הבל הטמנה במקצת אינה הטמנה. ולא נאסר אלא במקום שיש חשש בישול בשבת.

ומכל שכן לדידן, שגם במוסיף הבל הטמנה במקצת אינה הטמנה, ולכן נפסק בפשיטות לקמן סי' שיח סי"ד (כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת על גבי קדרה הטמונה בבגדים, כדי שישמור חומו ולא יצטנן).

[850] ברמב"ם שם (מניחין מיחם על גבי מיחם בשבת וקדרה על גבי קדרה ... שלא אסרו אלא להטמין בשבת, אבל להניח כלי חם על גבי כלי חם כדי שיהיו עומדין בחמימותן, מותר). ובמ"מ שם (ברייתא כלשונה שם ... הכל מותר). והיינו כי "בדבר שאינו מוסיף, לכולי עלמא לא מיתסר אלא כשמטמין כולו", ולא כשמניח מיחם על גבי מיחם.

ובאמת נתבאר בהמשך דברי הרמב"ם, שגם כשמניח קדרה צוננת מגולה על גבי כלי חם, קודם השבת, לא מיקרי הטמנה, כדלקמן סימן הבא בקונטרס אחרון (והערה 934).

וטור ושו"ע[851] מודים בזה, דדוקא בדבר המוסיף החמירו משום שמא יטמין ברמץ כמו שנתבאר[852]).

[*) **הגהת הרב עצמו.** עיין רשב"א[853], דזה אינו[854]. ומיהו הרב רבינו יונה על כרחך סבירא ליה הכי[855], עיין רשב"א בשמו פ"ג[856] גבי תברינהו כו' ודו"ק].

אמנם כאן מביא מדברי הרמב"ם והמ"מ לענין הטמנה בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, דלא מיקרי הטמנה לכולי עלמא.

[851] אף שסוברים שהטמנה במקצת בדבר המוסיף הבל הוי הטמנה (מטעם שמא יטמין ברמץ), מכל מקום מודים גם הם, שהטמנה במקצת בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, לא מיקרי הטמנה.

[852] לעיל ד"ה ומיהו היינו (שכיון שהתחתון מעלה הבל למעלה ומוסיפו בקדרה, גזרינן דילמא אתי לאטמוני ברמץ).

[853] ראה לעיל (הערה 778).

ומה שהוסיפו כאן המדפיסים "הגהת הרב עצמו" הוא כדי שלא יחשוב המעיין שהיא הגהת תלמיד החולק על רבינו "זה אינו".

אלא היא "הגהת הרב עצמו"; על פי חידושי הרשב"א על שבת, שהגיעו לידיו אחרי כתיבת קונטרס אחרון זה.

[854] אלא אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל אמרינן הטמטנה במקצת הוי הטמנה, כמבואר ברשב"א מז, ב ד"ה קופה (מדקתני במתניתין כיצד הוא עושה נוטל את הכסוי והן נופלות, אלמא כסוי הקדירה היה מגולה ואף על פי כן לא התירו אלא בדבר שאינו מוסיף אבל בדבר המוסיף אסור, ואם תאמר דוקא בשכולה טמונה חוץ מפיה אם כן נתת דבריך לשיעורין). והיינו שבדבר שאינו מוסיף הבל התירו להטמין בערב שבת, ולא בשבת, אף שכיסוי הקדרה מגולה, כי הטמנה במקצת שמה הטמנה אף בדבר שאינו מוסיף הבל.

וכן הוכיח במהדורא בתרא ס"ב (ואין לומר דרשב"א מודה בדבר שאינו מוסיף הבל דבעינן כולו דוקא ... דהא למד כן ממשמעות המשנה, ומשם יש ללמוד גם כן לאינו מוסיף, שלא התירו אלא מבעוד יום).

ואף שהובאו כאן שתי הוכחות שבדבר שאינו מוסיף הבל אמרינן הטמנה במקצת אינה הטמנה.

כבר יישב זאת במהדורא בתרא (והנכון בדעת הרשב"א, דסבירא ליה בפשיטות דאין להוסיף על דברי חכמים, ואין לך אלא מה ששנו חכמים בלשון המשנה באיסור ההטמנה, דגבי איסור באינו מוסיף שנו במשנה לשון כיסוי דוקא, לא יכסנו משתחשך כו', וגבי איסור בדבר מוסיף שנו לשון הטמנה סתם, אין טומנין כו' ... דבדבר המוסיף עיקר פעולת ההטמנה היא ודאי מלמטה תחת הקדרה, וגם סביבותיה, ולא על גבה מלמעלה. כנודע שטבע ההבל לעלות למעלה ... משא"כ בדבר שאינו מוסיף, רק שמעמיד ההבל החם שבה שלא יצא החוצה, העיקר הוא על פיה מלמעלה ... ואם כיסה למעלה ולא למטה וסביבותיה, אמרינן נמי הטמנה במקצת שמה הטמנה, וכדתנן סתמא לא יכסנו משתחשך).

[855] כדלעיל בדעת רבינו יונה (להרב רבינו יונה שבר"ן ריש פ"ד סבירא ליה דאף שהשוליים טמונים אין זה הטמנה כיון שמגולה למעלה. שהרי שם לקמן גבי כוזא אפומא דקומקומא פירש הרב רבינו יונה דהקומקום נקרא דבר המוסיף הבל. ואפילו הכי מותר לחמם בתוך כלי שני, כדאמר ליה רבי לר' יצחק טול בכלי שני ותן, ואפילו בכלי ראשון אין איסור משום הטמנה עיין שם, ועל כרחך צריך לומר משום שהפך היה מגולה למעלה מן המים, אף ששוליו טמונים אין בכך כלום), ונסמן שם (הערות 827-829).

ואף שכל זה הוא רק לפי מה שנראה בדברי הר"ן שם בדעת רבינו יונה, "דהקומקום נקרא דבר המוסיף הבל". ולפי זה הוקשה לרבינו לעיל שם, מה שהתיר רבי ליתן פך שמן צונן במים חמים, "ועל כרחך צריך לומר משום שהפך היה מגולה למעלה מן המים", והטמנה במקצת אינה הטמנה.

אבל אחר כך הגיעו לידי רבינו חדושי הרשב"א לשבת, שם ביאר דבריו באופן אחר (שיש לו דין מטמין חמין בדבר שאינו מוסיף הבל). ויתבאר לקמן (בקונטרס אחרון לסי' רנח הערה 936).

מכל מקום "על כרחך סבירא ליה הכי", שעכ"פ מוכח מכאן לדעת רבינו יונה, שבדבר שאינו מוסיף הבל, הטמנה במקצת אינה הטמנה.

[856] לט, ב ד"ה אמר ליה (וכתב עוד מורי הרב ז"ל ... אסור להטמין קיתון של צונן באמבטי של חמי טבריא מערב שבת, אף על גב דתולדת חמה נינהו, אבל להניח על גביו בלא הטמנה מערב שבת מותר, ובשבת אסור, עד כאן). רואים מכאן דעת רבינו יונה, שמתיר הטמנה במקצת במוסיף הבל (להניח על גביו בלא הטמנה מערב שבת).

וכן הוא בר"ן יח, א (דאסור להטמין קיתון של צונן באמבטי של חמי טבריא מערב שבת, אבל להניח על גביו בלא הטמנה מערב שבת מותר, ובשבת אסור, דקיימא לן כרבנן דגזרי תולדות חמה אטו תולדות האור. וכן כתב ה"ר יונה ז"ל).

וכן נפסק לקמן סי' שיח ס"ח (בחמי טבריא ... מותר להעמידם שם מבעוד יום, אבל להטמינו כולו בתוכם אסור אפילו מבעוד יום, משום איסור הטמנה). והיינו שחמי טבריה הם דבר המוסיף הבל, כדלקמן סי' שכו ס"ג (חמי טבריא שהן נקראים דבר המוסיף הבל), ומכל מקום "מותר להעמידם שם מבעוד יום", שהטמנה במקצת אינה הטמנה, ורק "להטמינו כולו בתוכם אסור".

וכן משמע[857] בהדיא מלשון הב"י בסי' רנ"ג[858] וממ"ש עליו בדרכי משה[859], ומג"א שם[860]. וכן משמע מלשון הב"י סוף סי' רנ"ח[861]. ועוד דהתם אי אפשר לומר כלל הטעם משום גזרה שמא יטמין בתוכה[862], דהא אפילו בשבת אין איסור להטמין בתוכה משום הטמנה, כמבואר בגמרא[863] ובסי' שי"ח[864] דבכלי שני שרי, יהיה מאיזה טעם שיהיה[865], על כל פנים למה ליה להבית יוסף לפרש כאן הטעם[866], וכתב ופשוט הוא, אף שהרב רבינו יונה[867] חולק, והלא אין לאסור אלא משום גזרה והכא שרי אפילו בתוכה. ואף לפי מה שכתב הט"ז בסי' רנ"ח[868] ושי"ח[869] דלא שרי אלא כשקצת דופנותיה יוצאים למעלה מן המים, מכל מקום על כרחך צריך לומר דלא גזרינן שמא יטמין כולה[870]. אלא ודאי[871] כפשט לשונו כן הוא דעתו דהוה ליה כהטמנה ממש, וכמ"ש בפנים לדעתו.

ולפי[872] זה צריך לומר הטעם דלא אסרו בטמונה למעלה, אלא על גבי קטומה או שנתן

ומכל שכן בדבר שאינו מוסיף הבל שמותרת הטמנה במקצת. ומה שכתב שם "להניח על גביו בלא הטמנה מערב שבת מותר, ובשבת אסור", הוא מטעם איסור בישול בתולדת חמה, כדלקמן סי' שיח סכ"ג (באמבטי שהומשכו לתוכה חמי טבריא מן המעיין אסור להעמידו בתוכה, מפני שהיא ככלי ראשון מדברי סופרים, אלא יטול מהאמבטי בכלי שני ויעמידנו בתוכו).

וראה קובץ הערות וביאורים. נימוקי שבת. כנישתא דבי רב.

[857] אחר שסיים לבאר (במוסגר ארוך זה) את דעות הפוסקים בנושא הטמנה במקצת, חוזר עתה לסכם ההוכחות, שטעם האיסור אינו משום שמא יטמין בתוכה, אלא משום דהוי הטמנה בדבר המוסיף הבל.

[858] סד"ה ומ"ש רבנו לחלק (דכיון ששולי הקדרה נוגעים בגחלים הוי הטמנה), ולא הזכיר הגזירה שמא יטמין בתוכם.

[859] ס"ק ג (דהא לא מיקרי הטמנה אלא כשמכסהו למעלה ... אבל בכהאי גוונא לא מיקרי הטמנה), ולא הזכיר סברת הגזירה הנ"ל.

[860] ס"ק יז (ולא מקרי הטמנה אלא בדבר המטלטל שמדביק אצל דופני התנור, אבל תנור סתום לאו הטמנה היא), ולא הזכיר הטעם, כי אין לגזור שיטמין ברצפת התנור.

[861] "מיחם על גבי מיחם ... ומ"ש רבינו ואם הניחו בערב מותר שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל, פשוט הוא שהרי אין הקדרה חמה מוספת הבל אדרבא חומה מתמעט והולך), ולא הזכיר הטעם שאין לגזור שיטמין בתוך המיחם התחתון.

[862] ומדוע אם כן לא כתב הב"י את טעם ההיתר: כיון שכל האיסור הוא משום שמא יטמין בתוכה, ובמיחם על גבי מיחם אין חשש זה.

[863] מ, ב בעובדא דרבי (ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי, ואמר לי טול בכלי שני ותן).

[864] סי"ג (מותר ליתן קיתון של מים או של שאר משקים בכלי שני שיש בו מים חמין). וכן הוא לקמן שם סכ"ג (יטול מהאמבטי בכלי שני ויעמידנו בתוכו).

[865] אם משום שהוא מגולה למעלה, או משום שמותר להטמין צונן, וכדלעיל ד"ה אבל בשבת.

[866] שפירש בסוס"י רנח (פשוט הוא, שהרי אין הקדרה חמה מוספת הבל אדרבא חומה מתמעט והולך), ולא הטעם שאין לגזור שיטמין בתוך המיחם התחתון.

אלא ודאי לא סבירא ליה כלל האי טעמא של גזירה שמא יטמין בתוכה.

[867] כדלעיל ד"ה אבל להרב רבינו יונה (פירש הרב רבינו יונה דהקומקום נקרא דבר המוסיף הבל).

אבל ראה לעיל בהגהה, שחזר בו רבינו מזה, על פי המובא ברשב"א בשם רבינו יונה.

[868] "ועיקר טעם ההיתר כאן, כיון שאינו טמון בתוכו ממש רק מונח עליו".

[869] סקי"ט (ולעיל סי' רנ"ח כתבנו דאין לטמון כל הכלי בתוך הכלי שני, דאם כן הוה ליה הטמנה, אלא צריך להיות מגולה למעלה).

[870] שהרי גם הט"ז מודה שאין גוזרים מגולה למעלה שמא יטמין כולו בתוכו.

וראה קובץ הערות וביאורים. נימוקי שבת. כנישתא דבי רב.

[871] הב"י לא סבירא האי טעמא דגזירה שמא יטמין בתוכה, ולא אסרו בקופה על גבי גחלים אלא כפשט לשונו בסי' רנז ד"ה ומ"ש רבינו אבל (אע"פ שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמם, מכל מקום מחמת אש שתחתיה מוסיפין הבל, ואסור להטמין בדבר המוסיף הבל).

[872] עתה בא לבאר, שכיון דלא קיי"ל כהאי סברה (דגבי גפת איכא למיחש שמא יטמין כולה בתוכה, אבל בכירות שלנו לא שייך למיחש הכי).

בה חתיכה חיה, ולא על גבי גרופה (כמבואר בהדיא בשו"ע[873], דאיכפל תרתי תלת זמני לאשמעינן הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ג, מכלל דלא משכחת לה אלא על גבי גחלים, ועל גבי גחלים בלאו הכי אסור אף בשהוי, לכן הוצרך לומר על פי הדרכים כו') הוא, משום דהכירה אינה מוספת הבל כמ"ש התוס'[874] ומרדכי[875]. ובאמת שלדעת הטור הוא דוחק גדול לחלק בין קדרה חמה שבסימן רנ"ח לכירה או חפירה שהוחמה גם כן מחמת האש והולכת ומתקררת[876].

(ומכל הלין טעמי לא כתבתי בפנים הטעם משום גזרה[877]. בשגם שאין ממנו נפקא מינה לדינא[878]. עיין במה שיתבאר לקמן בסמוך[879] ודו"ק):

(ג) דבר המיטלטל כו'. כן[880] הוא במרדכי ריש פ"ד[881] ובשלטי גיבורים שם[882] בשם תוס',

---

על כרחך טעם היתר ההטמנה בכירה גרופה (כמבואר בהדיא בשו"ע), הוא כמבואר בפנים ס"י (כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש, וכל שעה היא מתקררת והולכת, אינה נקראת דבר המוסיף הבל, ואינו דומה לפסולת של זיתים וכיוצא בהם שהם מוסיפים הבל מעצמם).

[873] סעיף ח (אף על פי שמותר להשהות קדירה על גבי כירה שיש בה גחלים, ע"פ הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ג ... שיש בה גחלים ... ומותר ע"פ הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג ... וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו על ידי שיתן בתוכה חתיכה חיה, והוא שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים).

הרי שלא אסרו ההטמנה אלא במקום שיש גחלים (והשהייה הותרה כיון שהיא קטומה או נתן בתוכה חתיכה חיה), משא"כ בגרופה שאין גחלים, לא נזכר האיסור בהטמנה. ועל כרחך הטעם הוא כדלקמן.

[874] שם (ורבינו ברוך פירש שיש לחלק בין תוספת הבל דגפת לתוספת הבל דכירה שלנו, לפי שהכירה אין חומה אלא מחמת האש, ולעולם מתקרר והולך, אבל הגפת מוסיף הבל מעצמו), והוא בס' התרומה סי' רלא (לא גזרו אלא דבר שהוא מוסיף הבל מחמת עצמו, כגון מלח וסיד, אבל דבר שהוא חם מחמת דבר אחר לא גזרו, לפי שהולך ומתקרר). ובמ"א סוף סקי"ח (ובתוס' דף מ"ח כתבו וז"ל, דכירה שלנו אין חומה אלא מחמת האש, וכל שעה מתקרר והולך, אבל הגפת מוסיף הבל מעצמו).

[875] רמז שכ (לא גזרו אלא דבר שהוא מוסיף הבל מחמת עצמו, כגון מלח וסיד (אבל) דבר שהוא חם מחמת דבר אחר, לא גזרו, לפי שהולך ומתקרר ... ס' התרומה).

[876] אף שטעם זה לא נזכר כאן בטור, ונראה מדברי הטור שאינו מתיר מטעם זה, כאמור בדבריו (אבל הטמנה שמטמינין רוב העולם, שמניחין הקדרה על הכירה ומכסין אותה וסביבותיה בבגדים, איני יודע טעם להתיר), וכדלעיל ד"ה ובר מן כל דין.

מכל מקום נזכר לענין הטמנת קדרה על גבי קדרה, שכתב בטור (ואם הניחו בערב שבת מותר, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל), ופירש בב"י סי' רנח (פשוט הוא, שהרי אין הקדרה חמה מוספת הבל, אדרבא חומה מתמעט והולך).

ואף שדוחק גדול להבין טעם החילוק, שבקדרה התיר מטעם זה, ובכירה גרופה שכתב "איני יודע טעם להתיר".

מכל מקום רואים אנו שגם הטור סובר טעם זה.

*

אמנם במהדורא בתרא סוף ס"ח, מבאר דברי הטור באופן אחר (והשתא אתי שפיר נמי מה שכתב הטור סימן רנ"ח ואין זה כטומן בדבר כו' ... דסלקא דעתך אמינא מאחר שהקדרה מוספת הבל כקרקע הכירה גרופה ... קמ"ל דלא מיקרי דרך הטמנה ממש בכהאי גוונא), ושם (הערה 2812)..

[877] שמא יטמין בתוכה, לא לטעם האיסור בקופה על גבי גפת, ולא לטעם ההיתר בגרופה (דלא שייך להטמין בה).

[878] שהרי בכל אופן מתירים ההטמנה בכירה גרופה, או מטעם הר"י שהובא בתוס' ורא"ש, או מטעם בעל התרומה שהובא בתוס'.

[879] סוף הסעיף ובקונטרס אחרון סק"ג, שהמנהג הוא כדעת הסוברים שאין לאסור בהטמנה אלא כשכל הקדרה טמונה בדבר המיטלטל כעין רמץ ומודבק לדופני הקדרה (משא"כ בכירה גרופה).

ומה שאנו זקוקים לטעם זה (שחומה הולך ומתמעט) הוא רק באופן שהקדרה העליונה טמונה בבגדים.

[880] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

א) בפנים ס"י נתבאר שאין לאסור הטמנת הקדרה בתנור, שלא אסרו אלא כשמטמין בדבר המיטלטל, משא"כ דופני התנור אינן מודבקים לקדרה, ואף אם התנור קטן וצר (שהקדרה נוגעת בדופני התנור), אי אפשר שיהיו מדובקים מסביב ולא יהיה אויר קצת מפסיק ביניהם.

ובהגהות מרדכי פ"ג[883], ובהגהות מיימוניות פ"ג[884] בשם ספר התרומה[885] ור"ת וראב"ם ור"י ורבנו שמשון וסמ"ג[886]. וכן העתיק המג"א בסי' רנ"ג[887] בשם התוס'[888] והטור[889] (והוא גם כן לשון הרא"ש[890]). ומכלל דסבירא ליה[891] דדיוקא דרישא עיקר בלשונם[892], שהרמץ נוגע בקדרה סביב. וסביב הוא מד' רוחותיה. ודלא כט"ז[893].

והא דסיימו[894] שיש אויר. היינו משום שהקדרה היא רחבה באמצעיתה ואי אפשר ליגע בכל דופנה, ונגיעה במקצת אינה אלא כמו שוליה, שאף שהם נוגעים לגמרי אין בכך כלום. וזה החילוק שיש בין דבר המיטלטל שהוא מודבק סביב כו', לאינו מיטלטל שאי

ועל זה מבאר כאן, שאף שהט"ז כותב דצריך ליזהר שלא יעמיד הקדירה אצל דופן התנור, שאז אין אויר בין הכותל לקדרה.

מכל מקום לא נראה כן מדברי הפוסקים; שהרי בפוסקים נזכרים כאן ב' פרטים: (א) שדופני התנור אינם דבר המיטלטל כרמץ, ואינם נוגעים בקדרה מסביב. (ב) שיש אויר בינם. והמ"א מעתיק מהם רק את הפרט הראשון, שהוא עיקר בלשונם. ומה שסיימו בפרט השני, שיש אויר בינם, היינו לומר, שאף אם הכותל נוגע בקדרה, אינו יכול ליגע בכל דופנה סביב, וישאר שם אויר בינם.

ב) עוד כתב הט"ז, שאסור ליתן כלי משקה צונן בכלי מים חמים להפיג צינתו, משום הטמנה.

אמנם מוכח מהמרדכי והרמ"א, שאף אם דופנותיה טמונים מותר, משום שפיה פתוח למעלה.

ג) עוד כתב הט"ז בסי' רנח, שאף שכשהולך ומתקרר אינו חשוב מוסיף הבל, מכל מקום כשמטמין לשעה מועטת הוי דבר המוסיף הבל.

אמנם בטור ושו"ע מתירין גם כשנותנו להתחמם בלבד, ולא לשעות הרבה.

ד) עוד כתב הט"ז, שעיקר טעם ההיתר בסי' רנח כיון שהניח עליו את הקדרה ואינה טמונה בתוכה.

אמנם דעת הטור ושו"ע להתיר, אף שהטמנה במקצת שמה הטמנה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) חי"ב ע' סא ואילך. נימוקי שבת ע' תעט ואילך. כנישתא דבי רב ע' תלג ואילך. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[881] רמז שכ (שלא גזרו אלא על דבר שיכולין לטלטל, דומיא דרמץ, כגון חול וסיד ומלח, ולא דבר מחובר ... ס' התרומה). והוא בספר התרומה סי' רלא (ויש לומר דלא גזרו אלא דבר שיכולין לטלטל, דומיא דרמץ, כגון גפת וחול ומלח, ולא דבר מחובר).

[882] על המרדכי שם אות ב (נראה דלא אסרו להטמין אלא בדבר המיטלטל דומיא דרמץ, אבל בדבר מחובר לא ... תוס').

[883] פ, א (דלא דמי להטמנה בדבר המוסיף הבל, דהני מילי כגון טומן בגפת ובמלח וכיוצא בהן, דבר המטלטל שמדביק אצל דופני ה[קדרה] ... אבל בתנור סתום ... שרי, דלאו הטמנה היא ... עכ"ל מור"ם ז"ל).

[884] אות ב (דלא אסרו להטמין בדבר המוסיף הבל, שמא יטמין ברמץ, אלא דבר הדומה לרמץ המיטלטל ... עד כאן מספר התרומה שיסד רבינו ברוך מפי ר"י, וכן רבינו שמשון, וכן רא"מ בשם ר"ת, וכן ספר המצות).

[885] כמועתק לעיל (הערה 881).

[886] לאוין סה יג, ד (דלא אסרי להטמין בדבר המוסיף הבל גזירה שמא יטמין ברמץ, אלא בדבר הדומה לרמץ שמטלטל).

[887] ס"ק יז (ולא מקרי הטמנה אלא בדבר המטלטל שמדביק אצל דופני התנור, אבל תנור סתום לאו הטמנה היא (הגהות מרדכי וטור סי' רנ"ז ותוס' וראב"ש)).

[888] מח, א ד"ה דזיתים (דלא אסרו אלא כשמטמין ומדביק סביב הקדרה דומיא דרמץ, אבל תנור או חפירה שיש אויר בין הדפנות לקדרה אין לאסור).

[889] סי' רנז (ודוקא כעין הטמנה ברמץ שהרמץ נוגע בקדרה סביב, אבל בתנור וכן בחפירה זו שיש אויר הרבה בין הדפנות לקדירה, לא דמי להטמנה).

[890] פ"ד סי' ב (שלשונו הוא כלשון הטור הנ"ל).

[891] למג"א שכתב בשמם "ולא מקרי הטמנה אלא בדבר המטלטל".

[892] מה שכתבו התוס' וראב"ש וטור בתחלת דבריהם "ומדביק סביב הקדרה דומיא דרמץ", "שהרמץ נוגע בקדרה סביב", הוא העיקר בלשונם, שהרי זהו התנאי היחיד שנזכר בשאר הפוסקים הנ"ל.

[893] סק"ו (נראה לי דצריך ליזהר שלא יעמיד הקדירה אצל דופן התנור, דאז נראה כהטמנה, דהא עיקר ההיתר שיש הפסק אויר בין הקדירה לדופן. וגם הדף הסותם בתנור לא יגע בקדירה מטעם זה. וכמו שכתב הטור ההטמנה שהיה הרא"ש רגיל להטמין בגומא ולכסות עליה, דההיתר משום שיש הפסק בין הקדירה לדופן).

[894] התוס' והרא"ש והטור (שיש אויר בין הדפנות לקדרה).

אפשר לו לידבק סביב[895].

וכל זה כשהקדרה מכוסה למעלה כדי להחם, אבל אם היא מגולה לגמרי כמנהגינו[896] (ואף שנותנים עליה כיסוי כדי שלא יתטנף בעפרורית אין בכך כלום[897]), אין מקום כלל למה שכתב הט"ז[898], לפי מה שכתב רמ"א בסי' רנ"ג[899] דבמגולה למעלה לא שייך הטמנה, והיינו אפילו כל דופנותיה טמונים, כמבואר במרדכי ריש פ"ד[900], שהביא המג"א[901] שם, עם פירוש השארית יוסף. ועיין שם בשארית יוסף[902] שפירש בהדיא שכל דופנותיה טמונים עד שאי אפשר לסלקה שלא יחתה בגחלים, ופשוט הוא, דבלאו הכי לא הוי פסיק רישיה[903]. ובהג"ה שם במרדכי[904] משמע בהדיא דאפילו כולה מוטמנת בגחלים עד שאין לו מקום לתפוס הקדרה, אין איסור משום הטמנה[905], ועל כרחך משום שפיה פתוח, דלא כמ"ש הט"ז בסי' רנ"ח[906].

ובלאו הכי דבריו תמוהים שם[907], דבטור ושו"ע סימן שי"ח[908] משמע בהדיא, דאף

---

[895] לכאורה הכוונה היא בשתים:

(א) כיון שהקדרה עגולה והתנור מרובע, אין התנור יכול לנגוע בכל דופני הקדרה מסביב.

(ב) כיון שהקדרה רחבה באמצעיתה, אין התנור יכול לנגוע בכל גובה דופני הקדרה.

ולכן הוסיף בפנים סוף ס"י ((ואף אם התנור הוא קטן וצר, אי אפשר שלא יהיה אויר קצת מפסיק ביניהם).

[896] שבפנים סוף ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה ... וכן המנהג). וכן הוא לעיל סי' רנג ס"י (והערה 73).

[897] כמבואר בפנים ס"ד (מותר לכפות כלי על התבשיל, כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, לפי שאין זה כמטמין להחם, אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדרה), ושם נסמן (הערה 705).

[898] שם, דצריך ליזהר שלא להעמיד הקדירה אצל דופן התנור.

[899] סוף ס"א (ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה, לא מקרי הטמנה, ושרי, וכן המנהג). וכן הוא לעיל שם ס"י (ואפילו אם גחלים בוערות מקיפות ודבוקות סביב דופני הקדרה, אין זה הטמנה, כיון שהוא מגולה למעלה), וכאן בפנים סוף ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה אין זו הטמנה).

[900] רמז שכג (כתב ראבי"ה, אבל היכא דאיכא גחלים לוחשות סביב הקדרה, אין לישראל ליטול ולסלק הקדרה, מפני שמחתה ומבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות).

[901] סי' רנג סקי"ח (אבל אם הגחלים מונחים סביב הקדירה, כתב המרדכי פ"ד דשבת, דאסור לישראל להסירו משום שמחתה ומבעיר העליונות ומכבה התחתונות ... וכן כתב בשארית יוסף בביאור המרדכי).

[902] הובא בחדושי אנשי שם רמז רצט ס"ק ז (והג"ה מדבר שיש סביב הדפנות כל כך שאי אפשר להזיז הקדירה שלא יזיז הגחלים). הרי שהתירו בזה משום הטמנה (ולא אסרו אלא משום שבנטילת הקדירה הוא מחתה הגחלים).

[903] שאם אין דופנותיה טמונים עד שאי אפשר לסלקה שלא יחתה בגחלים, לא היו אוסרים משום מבעיר ומכבה, דלא הוי פסיק רישיה.

[904] "רק שיהיה לו מקום לתפוש הקדרה".

[905] אלא מפני שמבעיר ומכבה, כדלעיל סי' רנג ס"י (שאז אסור לישראל ליטול הקדרה משם בשבת, לפי שעל ידי נטילת הקדרה הוא מחתה את הגחלים העליונות ונופלות על התחתונות ומכבות אותן, והעליונות הן נבערות מאליהן על ידי חיתוי זה).

[906] "לא יפה עושים שבימות החורף לוקחים כלי בתוכו משקה ותוחבין אותו בשבת לתוך כלי מלא מים חם שיפיג צנתו בתוכו, ואחר כך שותין המשקה, שזהו דרך הטמנה ממש, כיון שכולו טמון בתוכו והטמנה אסורה". אף שבודאי מיירי שכשתוחבין את הכלי עם המשקה הצונן לתוך הכלי עם המים החמים, פיו העליון מגולה.

[907] מה שכתב הט"ז שם בסי' רנח (ב"י כתב הטעם, שהרי אין הקדירה חמה מוספת הבל, אדרבה חומה מתמעט והולך עכ"ל. ונראה לי שאין בכלל זה אלא מה שרוצה להטמין לשעות הרבה, שאפשר שתתקרר הקדירה קודם כלות הזמן ההוא, אבל אם רוצה להטמין לשעה מועטת וליקחו משם בעוד הקדירה חמה, אסור, דהוי דבר המוסיף הבל).

וכן הוא במהדורא בתרא בסופו (ומה שכתב הט"ז סי' רנ"ח לחלק בין לשעות הרבה כו', היא סברא הפוכה ממש מהירושלמי ... וגם הדבר תמוה מצד עצמו).

[908] בטור שם (כלי שיש בו תבשיל קר אסור ליתנו על גבי קדרה הטמונה כדי להתחמם, אם הקדרה חמה בענין שהעליון יכול להתבשל, ואם אינו יכול להתבשל, מותר), ובשו"ע שם סי"ז (אסור ליתן צונן (על המיחם), אפילו

שנותנו בשבת כדי להתחמם בלבד, ולא לשעות הרבה, שהרי לא הוזכרו שם כלל, ואפילו הכי אין איסור אלא כשיכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, אבל בפחות מכן, אף שנתחמם יותר ממה שהיה בתחלה, אין זה מוסיף הבל, שאף דבר שאינו מוסיף הבל מחמם קצת כמבואר בר"ן סוף פ"ד[909].

ובודאי משום הכי הוצרך הט"ז[910] לסיים דכוונת הטור ושו"ע היא משום שהוא מגולה. אבל זה אינו, דלהטור ושו"ע אף שמגולה למעלה הוה ליה כהטמנה כמ"ש בסי' רנ"ג[911], עיין שם בב"י[912] ודרכי משה[913], וכמו שנתבאר לעיל[914]. אלא ודאי דסבירא להו[915] דלעולם אין הקדרה נקראת דבר המוסיף הבל, כפשט לשון הב"י סימן רנ"ח[916] (ובדבר שאינו מוסיף הבל לא הוה ליה כהטמנה כמו שנתבאר לעיל[917]). ואמת החמין של טבריא שנקראת דבר המוסיף כדמוכח במשנה[918] וגמרא[919], היינו כשהיא במקום הילוכה, שאינה מתקררת לעולם[920], אבל כשהם באמבטי או בכלי שני, אין בהם איסור משום הטמנה, כדמוכח בעובדא דרבי[921], משום דמתקררים והולכים, דהא שרינן בהו כלי

להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה מניחו שם הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שיהיה יד סולדת בו .. ואם אינו חם כל כך, מותר).

וכן הוא לקמן שם סכ"ט (אסור ליתן צונן על המיחם אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה הצונן מונח עליו הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שתהא היד סולדת בו ... אבל אם אינו חם כל כך, מותר).

הרי מיירי בכל זה כשאינו נותנו שם אלא לזמן מועט להפשיר, ולא אסרו אלא אם יכול להשאירו שם ויבוא לידי בישול, משא"כ אם אינו חם כל כך, מותר, ואין אוסרים משום הטמנה.

[909] כג, ב ד"ה אמר (להטמין את הצונן כדי לחממו, אף על פי שהוא מטמין בדבר שאינו מוסיף הבל).

[910] היינו כיון שכתב בתחלת דבריו, שאפילו "אין הקדירה חמה מוספת הבל אדרבה חומה מתמעט והולך", מכל מקום אם נותנו שם לזמן מועט, אין להתיר משום שהולך ומתקרר.

לכן הוצרך הט"ז בסוף דבריו שם לבאר את טעם היתר מיחם על גבי מיחם (ועיקר טעם ההיתר כאן, כיון שאינו טמון בתוכו ממש, רק מונח עליו).

[911] סוף ס"א (וכל זה בענין שהה, שהקדירה יושבת על כסא של ברזל או על גבי אבנים, ואינה נוגעת בגחלים. אבל הטמנה על גבי גחלים, לדברי הכל אסור), וכדלעיל בקונטרס אחרון הקודם (והערות 793-794).

[912] סוד"ה ומ"ש רבנו לחלק, שעל מ"ש באור זרוע ח"ב סי' ח (שמותר להשהות קדירה על גבי גחלים ממש, כמו שאנו עושין בערב שבת שאנו משהים קדירה על גבי גחלים עד שבאים מבית הכנסת), כתב הב"י (ומשמע מלשונו ששולי הקדרה נוגעים בגחלים ואפילו הכי שרי משום דסבירא ליה כרש"י וראבי"ה, ואם כן ליתיה להוא דינא לדעת כל הני רבוותא דפליגי ארש"י).

[913] אות ג (דהא לא מיקרי הטמנה אלא כשמכסהו למעלה כמו שיתבאר לקמן סימן רנ"ז, אבל בכהאי גוונא לא מיקרי הטמנה, לכן נראה לי דמשום זה אין לדחות דברי אור זרוע).

[914] קונטרס אחרון סק"ב (והערה 802).

[915] להטור ושו"ע.

[916] בסופו (פשוט הוא, שהרי אין הקדרה חמה מוספת הבל אדרבא חומה מתמעט והולך).

וכדלעיל בקונטרס אחרון הקודם (והערה 840), ולקמן סי' רנח בקונטרס אחרון (והערה 929), דאזלי לשיטתייהו שאף שהקדרה מגולה למעלה מיקרי הטמנה, והותרה רק מטעם שאין הקדרה נקראת דבר המוסיף הבל.

[917] קונטרס אחרון סק"ב ד"ה אבל בשבת (בדבר שאינו מוסיף, לכולי עלמא לא מיתסר אלא כשמטמין כולו).

[918] לח, סוע"ב (מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים אם בשבת, כחמין שהוחמו בשבת).

[919] לט, רע"ב (ממעשה שעשו אנשי טבריא ואסרי להו רבנן בטלה הטמנה בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום).

וכן הוא לקמן סי' שכו ס"ג (שמים הללו נטמנו בתוך האמה של חמי טביא, שהן נקראים דבר המוסיף הבל).

[920] וכן נתבאר לקמן במהדורא בתרא ס"י ד"ה והנה לרמב"ן (ואמה דטבריה היינו טעמא משום דהוה ככלי ראשון שעל גבי האור, מאחר שאינה מצטננת לעולם משום שמחוברת למקורה).

[921] מ, ב (א"ר יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי, ואמר לי טול בכלי שני ותן).

שני[922], עיין שם בתוס' ד"ה ושמע מינה כו'[923]. ודו"ק:

רנח מותר להשים בערב שבת דבר קר על דבר[924] חמה

ובו סעיף אחד

א מותר[925] (א) להטמין מבעוד יום, בין תבשיל חם בין תבשיל קר, על גבי קדרה רותחת, ואין זה כמטמין על גבי דבר המוסיף הבל שאסור אפילו מבעוד יום[926], לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל, שהרי חומה הולך ומתמעט[927]:

---

[922] וכן הוא לקמן סי' שיח סכ"ג (מותר להעמיד קיתון של מים או של שאר משקין צוננים בתוך כלי שני שיש בו מים חמין (ואפילו להטמינו כולו בתוכה, שמותר להטמין את הצונן בדבר שאינו מוסיף הבל כמו שנתבאר בסי' רנ"ז, והחמין הן נקראים דבר שאינו מוסיף הבל כמ"ש בסי' רנ"ח)).

[923] "אבל כלי שני, אף על גב דיד סולדת בו, מותר, שאין דופנותיו חמין והולך ומתקרר".

וכן הוא לקמן סי' שיח סי"ט (משא"כ בכלי שני, שאין דופנותיו חמין והולך ומתקרר).

[924] כנראה צ"ל: קדרה. וכ"ה בשו"ע ובלבוש.

[925] לתוכן סימן זה ראה נימוקי שבת. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[926] **טור ושו"ע** ס"א (מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר על גבי קדירה חמה, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל). משא"כ בשבת, יתבאר לקמן סי' שיח סי"ד-טו (כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת על גבי קדרה הטמונה בבגדים כדי שישמור חומו ולא יצטנן ... אבל אסור להטמינו תחת הבגדים ... אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כל כך עד שתהא היד סולדת בו על גבי קדרה שהיא חמה כל כך שהעליון יכול להתחמם מחומה עד שתהא היד סולדת בו). והיינו שאסור להניח עליו תבשיל קר משום בישול, ואסור להטמין עליו תבשיל חם משום הטמנה בשבת, ושם נסמן (הערות קמב-ד).

[927] **ב"י** סוף הסימן (פשוט הוא, שהרי אין הקדרה חמה מוספת הבל, אדרבא חומה מתמעט והולך). לבוש סוף ס"א. ט"ז סק"א.

וכדלעיל סי' רנז ס"י (מותר להעמידה בתוך הכירה שנתבשלה שם להטמינה שם בדבר שאינו מוסיף הבל. ואף על פי ששולי הכירה שהקדרה עומדת שם הם חמין מאד, מכל מקום כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש, וכל שעה היא מתקררת והולכת, אינה נקראת דבר המוסיף הבל, ואינו דומה לפסולת של זיתים וכיוצא בהם שהם מוסיפים הבל מעצמם), ושם נסמן (הערה 747).

אמנם יש הפרש בין ההלכה בטור ושו"ע, שכתבו סתם "להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר על גבי קדירה חמה", ולא הזכירו כאמור כאן "להטמין מבעוד יום ... על גבי קדרה רותחת".

וטעם החילוק הזה נתבאר בקונטרס אחרון (דהטור ושו"ע לשיטתייהו אזלי, שאף שהקדרה מגולה מיקרי הטמנה, ולכן הוצרך הב"י לפרש שאין הקדרה מוספת הבל). וכן הוא בפרמ"ג משב"ז (הב"י לשיטתיה דנוגע במקצת בגחלים או במוסיף הבל הוה הטמנה ... משום הכי הוצרך לטעם דמתקרר).

משא"כ "לדידן דקיימא לן דכשהקדרה מגולה למעלה לא מיקרי הטמנה", כדלעיל סי' רנג ס"י וסי' רנז סוף ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה ... וכן המנהג), לא חשיבה הטמנה מה שמניח הכלי הצונן על גבי הקדרה החמה, אף אם הקדרה החמה היתה נחשבת למוסיף הבל.

ולכן נתבארה כאן ההלכה באופן שהקדרה העליונה "טמונה" בבגדים (מותר להטמין), ומכל מקום אינה נחשבת טמונה בדבר המוסיף הבל "לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל, שהרי חומה הולך ומתמעט".

וכן מותר מטעם זה להטמין את הקדרה העליונה בתוך הקדרה התחתונה, כמבואר בקונטרס אחרון (ובהא אתי שפיר מה שנוהגין להטמין מבעוד יום מיני עיסה בקדרה קטנה תוך גדולה אע"ג דהוה ליה הטמנה ממש), ושם נסמן (הערה 941).

*

כל הדברים האלה הם לפי האמור כאן, שמה שכתב הטור "שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל", הוא כפירוש הב"י (שהרי אין הקדרה חמה מוספת הבל, אדרבא חומה מתמעט והולך).

אמנם מקורו של הטור הוא ברמב"ם פ"ד ה"ו (מניחין כלי שיש בו דבר צונן על גבי כלי חם ... ואינו כטומן בדבר המוסיף), שנתבאר פירושו בקונטרס אחרון (דכשהקדרה מגולה למעלה לא מיקרי הטמנה ... וכן דעת הרמב"ם ומגיד משנה סוף פ"ד).

ועל פי זה נתבאר לקמן במהדורא בתרא ס"ח (בהרמב"ם שממנו לקוחים דברי הטור, אי אפשר לפרש ... ולפי מה שנתבאר אתי שפיר, דסלקא דעתך אמינא מאחר שהקדרה מוספת הבל כקרקע הכירה גרופה ... קמ"ל דלא מיקרי דרך הטמנה ממש בכהאי גוונא). והטעם דלא מיקרי הטמנה נתבאר שם ס"ג ד"ה ומיהו (לא קשה מידי להרשב"א, מהא דמניחים מיחם על גבי מיחם, ולא דמי לעל גבי גחלים וגפת שאסור משום הטמנה במקצת, דיש לומר

קונטרס אחרון

(א) להטמין כו'. עיין[928] במה שנתבאר בסימן רנ"ז[929] דהטור ושו"ע לשיטתייהו אזלי, שאף שהקדרה מגולה מיקרי הטמנה, ולכן הוצרך הב"י[930] לפרש שאין הקדרה מוספת הבל.

ומכל מקום הדין דין אמת אף לדידן דקיימא לן[931] דכשהקדרה מגולה למעלה לא מיקרי הטמנה, כמ"ש רמ"א סי' רנ"ג[932] והט"ז כאן[933], וכן דעת הרמב"ם ומגיד משנה סוף פ"ד[934], וכגון שהיא טמונה למעלה[935].

ולאפוקי מדברי הרב רבינו יונה שהביא הר"ן[936] שפירש ההיא דכוזא כו' בכהאי גוונא

דסבירא ליה דמיחם לא מיחלף כלל ברמץ). ושם ס"ב (ומה שכתב הטור ... רוצה לומר ... וקרקע הכירה אינה ראוי להטמנה ואין לגזור בו).

אמנם לדידן, דקיי"ל שהטמנה במקצת אינה הטמנה, וכל האיסור כאן הוא מחמת ש"מטמינים" התבשיל מבעוד יום על גבי הקדרה הרותחת. בזה זקוקים אנו לטעם ההיתר "לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל, שהרי חומה הולך ומתמעט".

[928] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים נתבאר שמותר "להטמין" מבעוד יום על גבי קדרה רותחת, "לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל, שהרי חומה הולך ומתמעט", כמבואר בטור ושו"ע.

אלא שבטור ושו"ע הסוברים שהטמנה במקצת שמה הטמנה, הוזקקו לטעם זה אף כשהקדרה העליונה מגולה, ולדידן לא הוזקקו לטעם זה אלא כשהיא טמונה למעלה. ולא קיי"ל כרבינו יונה שאוסר בזה.

וכן מותר מטעם זה להטמין קדרה קטנה בתוך גדולה, מבעוד יום.

וכשאינו "מטמין" למעלה, מותר אף כשהקדרה התחתונה עומדת על האש.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) חי"ב ע' עט ואילך. נימוקי שבת ע' תצ ואילך. כנישתא דבי רב ע' תמד ואילך.

[929] זה שהם סוברים שבנוגעת בגחלים מיקרי הטמנה אף שקדרה מגולה למעלה, נתבאר לעיל שם בקונטרס אחרון ס"ק ב (והערות 793-794), וס"ק ג (והערה 911).

וזה שהתירו כאן קדרה על גבי קדרה מטעם שאין הקדרה התחתונה מוספת הבל, נתבאר לעיל שם ס"ק ב (והערה 840), וס"ק ג (והערה 916).

[930] סוף הסימן (פשוט הוא, שהרי אין הקדרה חמה מוספת הבל אדרבא חומה מתמעט והולך).

[931] כדלעיל סי' רנג סוף ס"י וסי' רנז סוף ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה ... וכן המנהג).

[932] סוף ס"א (ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה, לא מקרי הטמנה, ושרי, וכן המנהג).

[933] בסופו (ועיקר טעם ההיתר כאן, כיון שאינו טמון בתוכו ממש רק מונח עליו).

[934] ברמב"ם שם (מניחין מיחם על גבי מיחם בשבת ... שלא אסרו אלא להטמין בשבת אבל להניח כלי חם על גבי כלי חם כדי שיהיו עומדין בחמימותן, מותר. אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר צונן על גבי כלי חם בשבת שהרי מוליך בו חום בשבת, ואם הניחו מבערב מותר, ואינו כטומן בדבר המוסיף). והיינו שמה שעומדת על גבי מיחם אינה נחשבת הטמנה, הן בשבת והן בערב שבת. אלא שבשבת אסור להניח צונן על גבי חם משום איסור בישול בשבת.

ובמ"מ שם (זה פשוט, שאם היה זה כטומן בדבר המוסיף, ודאי בשבת היה אסור אפילו בדבר חם, כמו שנתבאר שאסור להטמין דבר חם בשבת אפילו באינו מוסיף). אלא ודאי אין בו משום הטמנה, רק משום מבשל כשמעמיד צונן על גבי חם.

[935] מכל מקום גם לדידן זקוקים אנו לטעם זה (שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל, שהרי חומה הולך ומתמעט), כדי להתיר אף אם היא "טמונה" למעלה. וכאמור כאן בפנים, שמטעם זה "מותר להטמין מבעוד יום ... על גבי קדרה רותחת".

[936] על הא דאמרינן מח, א (רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזיוה להוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא (מיחם של חמין, והכוזא היתה מלאה צונן, רש"י), נזהיה (גער בו, רש"י) רבה ... אולודי קא מוליד), כתב הר"ן רפ"ד כב, א (וה"ר יונה ... פירש ז"ל, דהנחת כוזא אפומא דקומקומא כדי להטמין שניהם בדבר שאינו מוסיף הוה, וכגון שכסה הקומקום מבעוד יום ומותר לגלותו ולכסותו בשבת כדאיתא לקמן, והיה רוצה להטמין הכוזא בשבת אפומא דקומקומא דקי"ל מותר להטמין את הצונן, והוה סלקא דעתא דר' זירא דאפילו על גבי

ולאיסור. אלא סבירא לן בההיא[937] כפירוש התוס'[938] וראי"ש[939] וטור ושו"ע בסי' שי"ח[940].

מיחם שרי, ורבה אסר דלא התירו אלא במטמין בדבר שאינו מוסיף, אבל על גבי מיחם אסור, מפני שתוספת חום המיחם ניכר בכסוי, ואף על פי שהוא מצד עצמו אינו מוסיף הוה ליה כמטמין בדבר המוסיף).

ולפי המובא ממנו בר"ן, פירש רבינו דבריו, שלדעת רבינו יונה, הקומקום החם נחשב דבר המוסיף הבל, ולכן אסור להטמין על גביו. ואשר לא קיי"ל כוותיה בזה.

וכן נתפרש לעיל סי' הקודם בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה אבל להרב רבינו יונה שבר"ן (גבי כוזא אפומא דקומקומא פירש הרב רבינו יונה דהקומקום נקרא דבר המוסיף הבל ... אבל הרא"ש וטור לא סבירא להו כהרב רבינו יונה בהא).

*

אמנם אחר כך הגיעו לידי רבינו חדושי הרשב"א לשבת, שם העתיק את דברי יונה הנ"ל, והוסיף וביאר דבריו (וכמו שפירש שם מורי הרב רבינו יונה ז"ל, ונראין דבריו דכל שהוא מוליד חום בדרך הטמנה על גבי דבר חם, כמטמין את הצונן על גבי מיחם, אסור). והיינו שאין לה דין "מוסיף הבל" לאסור אף קודם השבת, אלא שאם מטמין עליה בשבת דבר צונן, דינו כמטמין בשבת דבר חם בדבר שאינו מוסיף הבל.

ועל פי זה הוסיף אחר כך הגהה, לעיל שם קונטרס אחרון ס"ק א (עיין שם במקור הדין ברשב"א דלא קשיא מידי), ושם נסמן (הערה 778), וכן הוא לקמן במהדורא בתרא ס"ג ד"ה ואתי שפיר (דלא אסור להפשיר בכהאי גוונא אלא בשבת), וד"ה והא דהסכים (הרשב"א פ"ג ... לפירוש הרב רבינו יונה ריש פ"ד ... דבכהאי גוונא לא התירו להטמין הצונן), וד"ה והנכון (וגבי כוזא אפומא דקומקומא, עיקר האיסור הוא משום הולדת חום בדרך הטמנה דוקא, כמו שכתב הרשב"א פ"ג גבי פנאד"ש, ורוצה לומר דהטמנה בדבר שאינו מוסיף לא התירו בצונן בכהאי גוונא דמוליד חום, אלא במשמר החום במיחם על גבי מיחם, או להפג צינה בצונן שאינו מוליד חום כלל, אבל לא במוליד חום, אף דלא מקרי מוסיף הבל ממש).

ולפי זה יוצא, שהאמור כאן (מותר להטמין מבעוד יום ... על גבי קדרה רותחת, ואין זה כמטמין על גבי דבר המוסיף הבל), הוא לדברי הכל.

ולפום ריהטא הי' אפשר לומר לפי זה דקיי"ל כרבי יונה.

ואף שנפסק לקמן סי' שיח סכ"ג (מותר להעמיד קיתון של מים, או של שאר משקין, צוננים, בתוך כלי שני שיש בו מים חמין (ואפילו להטמינו כולו בתוכה. שמותר להטמין את הצונן בדבר שאינו מוסיף הבל, כמו שנתבאר בסי' רנ"ז, והחמין הן נקראים דבר שאינו מוסיף הבל כמ"ש בסי' רנ"ח)).

לכאורה הי' אפשר לומר, דהיינו רק לפי מה שהבין רבינו בתחלה בדעת רבינו יונה, שקדרה רותחת יש לה דין "מוסיף הבל", ודלא קיי"ל כוותיה. משא"כ לפי מסקנתו בהבנת דעת רבינו יונה, שיש לזה דין הטמנת דבר חם בשבת, אולי הי' אפשר דקיי"ל בזה כרבי יונה, שגם זה אסור.

אמנם במהדורא בתרא שם בא רק לבאר את דעות הפוסקים בזה, וגם את דעת רבינו יונה שברשב"א. אבל למעשה קיי"ל כתוס' וראי"ש וטור ושו"ע שמפרשים את המעשה דכוזא באופן אחר (דלא כרבינו יונה), כדלקמן שם ס"ח ד"ה והשתא (הטור לא הזכיר כלל שנותן תחת הבגדים, כפירוש הרב רבינו יונה ... גם הרא"ש לא הזכיר רק פירוש ר"י בההיא דכוזא כו', וגם הטור נמשך אחריו בסי' שי"ח, ובנוסחאות אחרות גם בסי' זה כמו שכתב ב"י. וכל שכן בהרמב"ם ... אי אפשר לפרש כלל כפירוש הרב רבינו יונה).

ונפקא מינה מכל זה לענין חימום בקבוק חלב צונן בשבת בשביל תינוק, בתוך כלי שני של מים חמים, דלא קיי"ל בזה כרבינו יונה, אלא כדלקמן סי' שיח סכ"ג (ואפילו להטמינו כולו בתוכה).

וראה שבת כהלכה פי"א סל"א וסל"ט, והערה עה, וביאורים יח.

[937] שחששו של רבה בכוזא דמיא אפומא דקומקומא, אינו משום הטמנה, אלא משום חשש בישול, וכדלקמן סי' שיח סכ"ט (אסור ליתן צונן על המיחם, אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה הצונן מונח עליו הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שתהא היד סולדת בו), ושם נסמן (הערה רמו).

[938] שם ד"ה מאי שנא ממיחם (ונראה לרשב"א דהא דשרינן לתת קיתון של מים כנגד המדורה, היינו ברחוק מן המדורה, שלעולם לא יוכל לבא לידי בשול, אבל בקרוב אסור אפילו להפשיר, דילמא משתלי ואתי להניחן שם עד שיתבשל. ולהכי מסיק הכא דאסור). הרי שלא פירשו במעשה דכוזא הנ"ל כפירוש רבינו יונה, אלא שאסור להפשיר, שמא יניחם עד שיתבשלו.

[939] שם פ"ד סי' ג (ורבי זירא הוה בעי למישרי משום שלא נתנו שם אלא להפשיר, כדתניא לעיל (מ, ב) נותן אדם קיתון של מים כנגד המדורה לא בשביל שיחומו אלא בשביל שתפיג צינתן. ורבה אסיר ליה משום דלא שרינן לעיל אלא ברחוק מן המדורה כדפרישית לעיל [פ"ג ס"י], אבל הכא שהיו ראוין להתבשל, אפילו לפשר אסור). הרי שלא פירש במעשה דכוזא הנ"ל כפירוש רבינו יונה, אלא שאסור להפשיר, שמא יניחם עד שיתבשלו.

[940] סי"ז (אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה מניחו שם הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שיהיה יד סולדת בו. שדין מניח על גבי מיחם כדין מניח כנגד המדורה).

(ובהא אתי שפיר מה שנוהגין להטמין מבעוד יום מיני עיסה בקדרה קטנה תוך גדולה אע"ג דהוה ליה הטמנה ממש[941]. עיין סי' שכ"ו[942]).

ולא העתקתי מה שכתב המג"א כאן[943], משום דבהדיא מבואר בשו"ע סי' שי"ח ס"ח[944] שהכריע להקל דלא דמי לכירה, כמו שכתב המג"א עצמו שם, עיין שם בס"ק כ"ו[945], דאף במיחם על גבי מיחם שיש תבשיל ורוטב בהעליון, דבכהאי גוונא מיירי הכא והתם

---

*

הוכחה זו ש"הרא"ש וטור לא סבירא להו כהרב רבינו יונה, הובאה גם לעיל בקונטרס אחרון לסי' רנז ס"ק ב (אבל הרא"ש וטור לא סבירא להו כהרב רבינו יונה בהא דכוזא אפומא דקומקומא, כמ"ש סוף סי' רנ"ח ושי"ח).

אלא דלעיל שם מיירי בביאור שיטת הרא"ש והטור בלבד (ולכן הביא גם מהטור סוס"י רנח). משא"כ כאן מביא גם מהתוס' והשו"ע (ולכן לא הביא אלא מסי' שיח, ששם נפסק כן בשו"ע).

[941] לפי מה שנתבאר כאן, "שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל" (דלא כרבי יונה). אם כן אתי שפיר מה שנוהגין להטמין מבעוד יום בקדרה רותחת מבעוד יום.

משא"כ בשבת אסור משום איסור בישול בקדרה גדולה הרותחת, כדלקמן סי' שיח סכ"ג (מותר להעמיד קיתון של מים, או של שאר משקין, צוננים, בתוך כלי שני שיש בו מים חמין ... אבל בכלי ראשון אסור להעמידו).

[942] ס"ג (אמת המים של חמי טבריא, אסור להמשיך לתוכה אפילו מבעוד יום סילון של צונן ופי הסילון יוצא חוץ לאמה ומימיו נשפכים לעוקא שבקרקע, ועושין כן כדי שיתחממו מים הללו שבסילון בעברם דרך האמה של חמין, והרי זו כעין הטמנה בדבר המוסיף הבל, שמים הללו נטמנו בתוך האמה של חמי טבריא שהן נקראים דבר המוסיף הבל).

והוא מטעם האמור לעיל בסימן הקודם סוף קונטרס אחרון ס"ק ג (ואמת החמין של טבריא שנקראת דבר המוסיף כדמוכח במשנה וגמרא, היינו כשהיא במקום הילוכה, שאינה מתקררת לעולם).

ולכן אסור "להטמין מבעוד יום מיני עיסה בקדרה קטנה תוך גדולה" העומדת על האש (באופן המותר מטעם איסור שהייה). דהוי הטמנה בדבר המוסיף הבל.

ולא התירו אלא הטמנת בקדרה הרותחת שאינה על האש, "שהרי חומה הולך ומתמעט".

ומה שהתירו לעיל סי' רנג ס"ח (ואפילו אם לא נתן אלא חתיכה אחת חיה בקדרה שהתחילה כבר להתבשל, מותר), ואין חוששים בזה להטמנת התבשיל בכלי ראשון. נתבאר לקמן במהדורא בתרא ס"ז (דהתם לא מיקרי הטמנה כלל ... לא דמי לרמץ שמכוסה וטמון לגמרי ... והיינו טעמא נמי דגרמא חייא שפיר דמי ליתן ברוטב רותח).

ונפקא מכל זה לענין איסור הטמנת מאכל העטוף בפלסטיק או בנייר כסף בתוך החמין שבקדרה העומדת על האש, שדינה כהטמנת "מיני עיסה בקדרה קטנה תוך גדולה" שעל האש; אלא אם כן יש נקבים בפלסטיק או בנייר כסף זה, שאז דינו כנתינת חתיכת בשר חיה בקדרה שהתחילה להתבשל, ד"לא מיקרי הטמנה כלל".

וראה קובץ הערות וביאורים הערה 13. נימוקי שבת. כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פי"א ביאורים יב, ד"ה אלא, ואות יד. וראה עוד שם, הערה נה.

[943] "ואם הקדירה התחתונה עומדת על גבי האש, יש לה דין (שהייה) [הטמנה]".

[944] "להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו על גבי מיחם שעל האש, יש אומרים שדינו כמניחו כנגד המדורה, וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון שיבש, מותר להניחו על גבי מיחם שעל גבי האש".

וכן הוא לעיל סי' רנג סכ"ו (מותר ליתן תבשיל בשבת על פי קדרת חמין הטמונה על גבי האש ... ואין חוששין לחיתוי בגחלים, כיון שהקדרה מפסקת בין תבשיל זה להגחלים).

והיינו שכל הדיון הוא לענין איסור בישול ולענין איסור שהייה וחזרה. אבל לדברי הכל אין בו איסור הטמנה, כי מה שהקדרה העליונה נוגעת בקדרה התחתונה שעל האש, אינה חשובה הטמנה בדבר המוסיף הבל, כי הטמנה במקצת אינה הטמנה.

ולדעת הסוברים שהטמנה במקצת שמה הטמנה, כבר הובא לעיל (הערה 927), מה שנתבאר במהדורא בתרא לפי דעת הרשב"א והטור (דלא מיקרי דרך הטמנה ממש בכהאי גוונא ... דמיחם לא מיחלף כלל ברמץ ... ואין לגזור בו).

ומטעמים אלו, גם הכסא שעל הגחלים אינו נחשב הטמנה במקצת לכל הדעות, כדלעיל סי' רנז ס"י (אינה נוגעת בגחלים כלל, כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל, או שתלויה על גבי אבנים), אף שהוא מתחמם מהגחלים שתחתיו.

וראה תהלה לדוד סי' רנז ס"ק ט וסי' רנח. בדי השלחן סי' עא ס"ק כט. נימוקי שבת. שו"ע הרב עם ביאורים והערות. לעיל הערה 941.

[945] "כיון שהקדירה מפסקת, לא דמי לכירה, דהתם הקדירה עומדת על גבי האש ממש (מ"מ פכ"ב)".

בס"ז[946], נקטינן נמי כדברי המיקל, עיין במה שנתבאר בסי' רנ"ג[947] ודו"ק:

רנט כמה דיני הטמנה וטלטולם

ובו ח' סעיפים

הטמנה וטלטול במוכין וגיזי צמר

א מוכין[948] שטמן בהם הקדרה מבעוד יום דרך מקרה שלא יחדן לכך, אסור לטלטלם בשבת[949], לפי שהם מוקצים. שמן הסתם הם עומדים לעשות מהם לבדים[950], ולא להטמין בהם קדרות או שאר תשמיש המותר בשבת, ואין עליהם תורת כלי כלל[951].

אבל אם יחדם להטמנה[952], דהיינו שגמר בדעתו להטמין בהם לעולם[953], מותר לטלטלם.

---

[946] "יש מפרשים דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם על גבי קדירה הטמונה, אפילו כלי התחתון על האש שרי. ויש מפרשים שאם כלי התחתון על האש, לעולם אסור".

[947] סכ"ו (מותר ליתן תבשיל בשבת על פי קדרת חמין הטמונה על גבי האש (שבכירה), ע"ד שיתבאר בסי' רנ"ז, אף על פי שהיד סולדת שם, ואין חוששין לחיתוי בגחלים, כיון שהקדרה מפסקת בין תבשיל זה להגחלים), ובקונטרס אחרון שם ס"ק י (ואיך שיהיה, מכל מקום, לפי מה שהעלה המג"א שם להקל בין בתבשיל קר בין בתבשיל חם).

ומיירי שהקדרה התחתונה טמונה על גבי האש באופן המותר, כנסמן לעיל שם (הערה 216); שהרי אסור להטמין קדרה על גבי האש.

[948] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:

(א) הטמנה וטלטול במוכין וגיזי צמר (ס"א).

(ב) הטמין במוקצה, איך יסיר ההטמנה ויחזיר הקדרה (ס"ב-ד).

(ג) המטמין באבנים ועצים (ס"ה-ו).

(ד) דף סתימת פי התנור (ס"ז-ח).

(ה) הלכות שהייה והטמנה בקצרה לפי מנהג מדינות אלו.

לתוכנו ראה שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[949] **אביי מח**, א (בעא מיניה רב אדא בר מתנה מאביי, מוכין שטמן בהן מהו לטלטלן בשבת. אמר ליה וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין), ופרש"י (שדמיה יקרין, אין דרך בכך, ולא בטלי להטמנה). טור ושו"ע ס"א (מוכין שטמן בהם דרך מקרה, אסור לטלטלן).

[950] המוכין נתפרשו לעיל סי' רנז ס"ה (כל דבר רך קרוי מוכין, כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרידת בגדים בלויים).

והלבדים נתפרשו בהשגות הראב"ד פ"ט הט"ו (לוקח צמר מלובן ומנופץ ושוטחו על גבי בגד ונותן מוך על מוך עד שנעשה עבה, ומטפיחו במים וכורכו עם הבגד ומהדקו, עד שמתחבר ומתקשה ונעשה הלבד). והם הנזכרים לעיל סי' קנט ס"ח (כובעים של לבדים ... קשים). לקמן סי' שא סמ"א (לבדים הקשים הרבה). סדר נטילת ידים סי"ד (כובעים של לבדין (שקורין קאפילוש)).

[951] **רש"י** שם ד"ה מוכין (אינן אלא לעשות מהן לבדין שקורין פלט"ר, ומוקצין הן למלאכה, ואסור לטלטל. ואלו שטמן בהן, מי אמרינן יחדן להטמנה ואיכא תורת כלי עליהן ומותר לטלטלן בשבת, או לא).

והיינו שכיון שהם חשובים ואין דרך לייחדם להטמנה, לא מועיל מה שהשתמש בהם להטמנה, כדלקמן סי' שיח סל"ו (דבר שאין דרכו לעשותו כיסוי, אע"פ שנשתמש בדבר זה לכיסוי פעמים רבות בחול, כגון אבן שכיסה בה את פי החבית פעמים רבות, אסור לטלטלה בשבת), וסנ"ב (עצים, וכן נדבך של אבנים, אע"פ שישב עליהם פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם שיהיו עומדים לישיבה גם בשבתות עד עת שיצטרך לפנותם מכאן, לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך, לפי שאין דרכם של שאר עצים ואבנים לייחדם לישיבה ... כל שלא ייחדם לכך לעולם), וסנ"ג (בקעת עץ או אבן לכסות בהם פי החבית, או לסגור בהם את הדלת, או להכות בהם בברזא לסתום הנקב שבחבית, אף אם כבר נשתמש בהם תשמיש זה פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם מבעוד יום להשתמש בהם תשמיש זה בשבת, אין זה מועיל כלום, אלא אם כן ייחדם לכך לעולם), ושם נסמן (הערה שסח). וכיון שבודאי לא ייחד מוכין אלו להטמנה, אלא יחזירן לעשות מהן לבדין, אם כן לא ירד עליהם תורת כלי (כדלקמן הערה 957).

וכן הדין באינו חשוב כלל, ועומדים לזריקה אחר שמשתמש בהם, כדלקמן ס"ה (והערה 980).

[952] כלישנא בתרא דרבא נ, רע"א (אמר רבא לא שנו אלא שלא יחדן להטמנה, אבל יחדן להטמנה מטלטלין אותן). ובריתא שם (גיזי צמר של הפתק, אין מטלטלין אותן, ואם התקינן בעל הבית להשתמש בהן מטלטלין אותן). והיינו שזה מועיל לדברי הכל, הן בגיזי צמר והן במוכין, ואף אם נתנן לאוצר לסחורה. טור ושו"ע שם (ואם יחדן לכך, מותר לטלטלן).

דכיון שהם ראוים להטמנה והוא יחדם לכך, הרי יש עליהם תורת כלי, מאחר שהן ראויים לתשמיש המיוחד להם[954].

אבל אם טמן בגיזי צמר, אע"פ שלא יחדן לכך, מותר לטלטלן[955]. שאין הגיזין חשובין כל כך[956], וכשמטמין בהם פעם אחת, מן הסתם עומדות הן להטמנה[957].

אבל הגיזין שנתנו לאוצר לסחורה[958] (והוא (א) מקפיד עליהן[959] להשתמש בהן שום תשמיש, אלא) שטמן בהן דרך מקרה, אסור לטלטלם בשבת, אלא אם כן יחדם לכך לעולם[960]:

הטמין במוקצה, איך יסיר ההטמנה ויחזיר הקדרה

ב כשטמן בדבר שאסור לטלטלו, ובא ליטול מהם הקדרה בשבת, כיצד הוא עושה[961], אם כיסוי הקדרה מגולה מקצתו מההטמנה[962], אוחז במקצת המגולה (ב) ומסירו[963]. ואף

---

[953] **רש"י** שם ד"ה יחדן להטמנה (לעולם). **מ"א** סק"ב (פירוש יחדן לכך לעולם).

וכמובא לעיל מסי' שח סנ"ב (כל שלא ייחדם לכך לעולם), וסנ"ג (אין זה מועיל כלום, אלא אם כן ייחדם לכך לעולם), ושם נסמן (הערה שעא). וראה מראי מקומות וציונים.

[954] נראה מכך שאם אינו ראוי לזה, לא סגי במה שמייחדו לכך, אלא צריך לתקן בו תיקון המוכיח, כדלקמן סי' שח סל"ו (והוא שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך), ושם נסמן (הערה עדר).

[955] במשנה מט, א (טומנין ... בגיזי צמר, ואין מטלטלין אותן), אמר רבא מט, סוע"ב (לא שנו אלא שלא טמן בהן, אבל טמן בהן מטלטלין אותן). טור ושו"ע שם (אם טמן בגיזי צמר, אפילו לא יחדן לכך, מותר לטלטלן).

[956] רא"ש פ"ד סוף סי' ז (צריכים אנו לומר דמוכין חשיבי מגיזי צמר). מ"א ס"ק ג (אין חשובין כל כך).

והיינו שאף שבדבר שאין דרכו לכך, לא סגי במה שהשתמש בהם דרך מקרה, כמו במוכין דלעיל (והערה 951). מכל מקום שאני גיזי צמר שאינם חשובים כל כך ודרך לייחדם להטמנה, ולכן סגי בהטמין בהם פעם אחת, כדלקמן סי' שח סנ"א (שכיון שדרכם של חריות לייחדם גם כן לישיבה, לפיכך כיון שישב עליהם, הוכנו לישיבה על ידי כן ונעשה עליהם תורת כלי), וסנ"ג (שכיון שהיא ראויה להתייחד לכך לעולם ודרכה בכך, לפיכך די לה בהכנה קלה להכינה לכך, דהיינו במחשבה לשבת זו בלבד, או אם נשתמש בה כבר תשמיש זה מבעוד יום אפילו פעם אחת בלבד, הוכנה לכך), וסנ"ו (לפי שדברים אלו דרכם לייחדם למכה, לכן הוכנו לכך בהנחה בעלמא וירד עליהם תורת כלי).

[957] רש"י נ, א ד"ה רבינא (גיזין של הפתק, דודאי עתיד להחזירן משם, ולא יחדן לכך), והיינו שאם נתנן לאוצר לסחורה, אף אם השתמש בהם פעם אחת להטמנה אינו מועיל, דודאי לא יחדן להטמנה אלא יחזירן לאוצר לסחורה (ראה גם לעיל הערה 951). משא"כ גיזי צמר שלא נתנן לאוצר לסחורה והשתמש בהם פעם אחת להטמנה, "מן הסתם עומדות הן להטמנה", והוי כייחדן לכך.

ואפשר שזהו הטעם בכל אותן המנויים לעיל (הערה הקודמת), שאם דרך לייחדן לכך, מועיל מה שהשתמש בהם פעם אחת שירד עליהם תורת כלי.

[958] **ברייתא** שם נ, א (גיזי צמר של הפתק (מערכה גדולה שעורכין ומושיבין להקצותן לסחורה, רש"י), אין מטלטלין אותן). וכן הוא במשנה שם מט, א (טומנין ... בגיזי צמר, ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה נוטל את הכסוי והן נופלות), ופרש"י נ, רע"א (אלמא בהנך דטמן נמי קאסר לטלטולי, אלא על ידי כיסוי), לאוקימתא דרבינא שם (בשל הפתק שנו). טור ושו"ע שם (והני מילי סתם גיזין, שאין עומדין לסחורה, אבל אם נתנם לאוצר לסחורה, צריכין יחוד).

[959] **מ"א** סק"ד (ודוקא כשמקפיד עליהם). ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק א, המקור והטעם לזה.

אמנם לקמן סי' שח סוף ס"ג (אם הכניסן לאוצר לסחורה ביטל תורת כלי שהיה עליהם, ואסור לטלטלם, אע"פ שאינו מקפיד כלל עליהם מלהשתמש בהם), ומציין שם לאבן העוזר, החולק כאן על המ"א. ושם נסמן (הערה לד), ועדיין צ"ע. וראה לקמן (הערה 1093).

[960] כנסמן לעיל (הערה 952).

[961] **משנה מט**, א (ואין מטלטלין אותן. כיצד הוא עושה, נוטל את הכסוי והן נופלות). טור ושו"ע ס"א (אסור לטלטלן, אלא מנער הכיסוי והן נופלות).

[962] **טור ושו"ע** שם (וכגון שמקצתן מגולה, שאין זה טלטול אלא מצדו). מ"א ס"ק ה (כגון שמקצתן מגולה).

שההטמנה המוקצה מונחת עליו, אינו נעשה בסיס לדבר האסור, לפי שאין הכיסוי משמש כלל להטמנה אלא לקדרה[964]. ואוחז בראשי דופני הקדרה שנתגלו מתחת הכיסוי[965] ומוציא את הקדרה כולה מההטמנה[966]. ואם אין הכיסוי מגולה כלל, אם יכול לתחוב כוש[967] או סכין (ג) בתוך הכיסוי ולהגביהו[968] ולהסירו מהקדרה, הרי זה מותר. ואף שמטלטל ההטמנה על ידי הכיסוי, אין בכך כלום, שטלטול מן הצד הוא ואינו טלטול, כמו שיתבאר בסי' שי"א[969]:

ג במה דברים אמורים בכיסוי קדרה שיש תורת כלי עליו[970] ואינו מוקצה. אבל אם גם הכיסוי הוא דבר המוקצה, אם מקצת דופני הקדרה מגולים[971] כל כך מההטמנה המוקצה עד שיכול לאחוז שם בידיו, הרי זה אוחז שם ומגביה הקדרה ומוציאה משם, וההטמנה נופלת מעליה מאליה, ואחר כך מנערה עד שיפול מעליה הכיסוי המוקצה. שהקדרה לא נעשית בסיס להכיסוי ולההטמנה, לפי שהכיסוי וההטמנה הם משמשים להקדרה לחממה ואין הקדרה משמשת להן[972]:

---

[963] שו"ע שם (מנער הכיסוי והן נופלות, דהיינו לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה, ואף על פי שהם עליה לא איכפת לן). והיינו שאין הכוונה שינענע את הכיסוי עד שיפול המוקצה שעליו, אלא מותר אף ליטול את הכיסוי בידיו, ואף על פי שההטמנה עליה. ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ב.

[964] **רש"י שם** ד"ה נוטל (ואף על גב שהן עליה, לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן, שאין עשוי אלא לכסות קדרה). שו"ע סוף ס"א (ואף על פי שהם עליה, לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן). מ"א סק"ו (דהא אין הכיסוי תשמיש להצמר, אדרבה הצמר משמש להקדרה לחממו), וס"ט (ואם טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל, מפנה סביבותיה ואוחז בקדירה ומוציאה, דלא נעשית בסיס להן).

שיש בזה ב' פרטים: (א) שהכיסוי אינו משמש להטמנה אלא לקדרה. (ב) אף שההטמנה היא על הכיסוי, הכיסוי אינו משמש להטמנה, אלא ההטמנה משמשת לקדרה.

הפרט השני מועיל כשגם הכיסוי הוא דבר מוקצה. ונתבאר לקמן ס"ג (שהקדרה לא נעשית בסיס להכיסוי ולההטמנה, לפי שהכיסוי וההטמנה הם משמשים להקדרה לחממה ואין הקדרה משמשת להן), ושם נסמן (הערה 972).

[965] טור ושו"ע ס"ד (טמן בדבר שאינו ניטל וכיסה פיה בדבר הניטל, מגלה הכיסוי ואוחז בקדירה ומוציאה).

[966] כיון שאחר כך יוכל להחזירה אם ירצה, כדלקמן ס"ד (כל זמן שלא נתקלקלה הגומא יכול להחזירה לשם), ושם נסמן (הערה 974).

[967] **מ"א** סק"ה (ואם אינה מגולה, נראה לי אם יוכל לתחוב כוש ולנער שרי).

[968] פסקי **ריא"ז** פ"ד ה"ב אות ג. שלטי הגבורים כג, סוע"א (ולי נראה אע"פ שאינו מגולה מקצתו, תוחבין בכוש או בכרכר ומגביהן).

וכדתניא קכג, א (פגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים, אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה, ואם לאו אסור לטלטלה. רבי אלעזר בן תדאי אומר תוחבין בכוש או בכרכר והן מנערות מאיליהם). וכן הוא לקמן סי' שיא סי"ד (ואם אין מקצת עליו מגולין, יש מתירין לתחוב כוש או סכין לתוך הצנון ולהוציאו בהם, והעפר שעל גביו ננער מאליו. ואף שבתחלת הגבהתו את הצנון מגביה גם העפר שעליו, אין בכך כלום, כיון שבשביל דבר המותר הוא).

אבל אסור לנער המוקצה בכוש. ונתבאר בקונטרס אחרון סק"ג.

[969] סי"ד (אם אינו מתכוין כלל לטלטול האיסור, שאינו צריך לו כלל, רק טלטול ההיתר בלבד, אלא שאי אפשר לו לטלטל ההיתר אלא אם כן יטלטל האיסור על ידו, כגון צנון תלוש הטמון בארץ ומקצת עליו מגולין, נוטלו בהם ומוציאו, אע"פ שבנטילתו מזיז עפר ממקומו).

וראה גם לקמן ס"ד.

[970] **רש"י** מט, א ד"ה נוטל כיסוי (של קדרה שיש תורת כלי עליה). **שו"ע** סוף ס"א (מנער הכיסוי והן נופלות, דהיינו לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה).

[971] **ברייתא נא**, סוע"א (טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת ... אם היה מגולה מקצתו, נוטל ומחזיר). טור ושו"ע ס"ה (טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם מקצת הקדירה מגולה, נוטל ומחזיר).

[972] **רז"ה** מז, ב (שהטמנה וכסוי הם תשמישים לקדרה, ואין הקדרה תשמיש להטמנה ולכסוי, לפיכך אין נעשה בסיס). **ר"ן** כג, ב (ולא אמרינן נעשה בסיס לדבר האסור, לפי שאין הקדרה נעשה בסיס להטמנה ולכסוי, ואינה תשמיש להם, אלא אדרבה הם תשמישין לקדרה, והוה ליה כפגה [קכג, א] שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים,

ד הטומן בקופה מלאה מוכין שאסור לטלטלם, והוציא משם הקדרה על דרך שנתבאר[973], כל זמן שלא נתקלקלה הגומא יכול להחזירה לשם[974]. אבל אם נתקלקלה הגומא, אסור להחזירה, לפי שמטלטל המוכין המוקצין על ידי החזרת הקדרה[975].

ואינו דומה לטלטול ההטמנה על ידי הכיסוי[976], שההטמנה מיטלטלת מאליה על ידי הכיסוי, והוא אינו מתכוין אלא לטילטול הכיסוי בלבד, אלא שאי אפשר לו לטלטל הכיסוי בלבדו שלא תהא ההטמנה מיטלטלת עמו. אבל כאן הוא מטלטל ההטמנה בידים על ידי הקדרה, שצריך לסלק ההטמנה אילך ואילך כדי להרחיב הגומא מקום מושב הקדרה[977].

אבל לכתחלה יכול להוציא הקדרה על דעת להחזירה אחר כך אם לא תתקלקל הגומא, ואין חוששין שמא יבא להחזירה אף אם תתקלקל[978]:

המטמין באבנים ועצים

ה הנותנים אבנים ולבנים סביב הכירה[979], צריך שייחדם לכך לעולם, כדי שיהא מותר

דאמרינן דתוחב בהן כוש או כרכר ומטלטלן, לפי שהתבן והגחלים תשמיש לפגה וחררה [ואין הפגה והחררה] תשמיש להן ... כך פירש הרז"ה ז"ל, ועיקר). **מ"א** ס"ק ו וס"ק (כמועתק לעיל הערה 964).

וכן הוא לקמן סי' שיא סי"ד (מפני שלא היתה כוונתו שיהא הצנון משמש להעפר, אלא שיהא העפר משמש להצנון, וכן בכל כיוצא בזה), וסי' שעב סי"ד (שלא נעשית בסיס לדבר האסור, שהרי אין כוונתו שיהא הספל משמש להטיט, אלא הטיט משמש להספל).

אבל ראה לקמן סי' שט ס"ז גבי אבן שע"פ החבית שהחבית נעשה בסיס לאבן, אף אם הניח האבן לכיסוי החבית כמבואר שם ס"ו, ובהנסמן שם (הערה לח).

וראה מה שדנו בזה בתהלה לדוד סק"ה. זכרון יוסף סי' מז. בדי השלחן סי' קיב ס"ק יא. קובץ יגדיל תורה ירושלים גליון י ע' 201 (שאלת הגרש"ז גרליק ומענה הגאון מטשעבין). מראי מקומות וציונים לקמן שם ס"ו. משולחן הארי לקמן שם. קובץ דברי תורה ח"ג ע' לז. קובץ הערות וביאורים שצז ע' כח. ברכת השבת לקמן שם. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר לקמן שם. כנישתא דבי רב לקמן שם.

973 לעיל סעיף ב.

974 **משנה מט**, א (ר"א בן עזריה אומר קופה מטה על צדה ונוטל (כשבא ליטול הקדרה מטה הקופה על צדה, רש"י), שמא יטול ואינו יכול להחזיר (הקדרה ויפלו הגיזין שמכאן ומכאן לתוך גומא שישבה בהן, ואם יצטרך לחזור ולהטמינה לא יוכל לטלטל גיזין לכאן ולכאן ולעשות גומא להחזירה בתוכה, רש"י) וחכמים אומרים נוטל ומחזיר). וקיי"ל כחכמים. טור ושו"ע ס"ג (כל זמן שלא נתקלקלה הגומא, יכול להחזירה).

והיינו כדלעיל סי' רנז ס"ח (אם היה טמון בתחילת כניסת (השבת) הלילה, ואחר כך נתגלה, מותר לחזור ולכסותו, בין שנתגלה מאליו בין שגילהו בידים, אע"פ שלא היה בדעתו לחזור ולכסותו. ואפילו לכתחלה יכול לגלותו ולחזור ולכסותו).

אלא שאם ההטמנה הוא דבר מוקצה, אי אפשר להזיזו כדי לחזור ולהטמין בו. ואם יכול להחזירה בלי להזיז את ההטמנה המוקצית, מותר להחזירה.

וראה תהלה לדוד ס"ק ב. שבת כהלכה פי"א הערה פו.

975 **רבי אבא נ**, ב (אמר רבי אבא אמר רבי חייא בר אשי (אמר רב) הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא שאסור להחזיר), ופרש"י (לפי שמזיז הגיזין לכאן ולכאן). טור ושו"ע שם (ואם נתקלקלה, לא יחזירנה).

976 לעיל סוף ס"ב.

977 **תוס'** שם ד"ה הכל (ואפילו לר"א בן תדאי דאמר בפרק כל הכלים (קכג, א) תוחב בכוש או בכרכר והן ננערות מאליהן, דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול, וכן קי"ל. הכא עדיף טפי מטלטול מן הצד, שצריך לטלטל אילך ואילך כשרוצין להטמין). מ"א סק"ח (והכי גרע טפי מטילטול מן הצד דשרי, כמ"ש ססי' שי"א, דהכא צריך לטלטל אילך ואילך כשרוצה להטמין (תוס')).

978 כחכמים במשנה מט, ב (כנסמן לעיל הערה 974). גמרא נ, ב (הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא שאסור להחזיר ... והכא בחוששין קמיפלגי, מר סבר חוששין שמא נתקלקלה הגומא, ומר סבר אין חוששין). וקיי"ל כחכמים. טור ושו"ע שם (ואפילו לכתחלה יכול להוציא על דעת להחזירה אם לא תתקלקל, ולא חיישינן שמא יחזירנה אף אם תתקלקל).

979 בקונטרס השלחן הגיה: הקדרה.

לטלטלם בשבת[980]. וכן עצים העומדים להסקה שסותמים בהם פי התנור בשבת[981], צריך שייחדם לכך לעולם, שהרי כל זמן שלא ייחדן לכך אינן חשובים לו ומשליכן, ולפיכך אסור לטלטלם אם לא שמצניען ומייחדן לכך.

ומכל מקום אותן האבנים המונחים על גבי הכירה אין צריך ייחוד בפירוש, שמן הסתם הם מיוחדים לתשמיש[982]:

ו יום טוב שחל להיות בערב שבת, אסור להטמין חמין לשבת באבנים[983], שאסור לצדד אבנים ביום טוב מפני שדומה לבנין[984]. ומכל מקום אם אין לו במה להטמין כי אם באבנים, (ד) יש להתיר להטמין בהם, מפני שאין כאן בנין קבוע אלא בנין עראי, ואינו אסור אלא מדברי סופרים, ומשום כבוד שבת לא גזרו כיון שאי אפשר לו להטמין בענין אחר[985]:

---

[980] **טור** (ואותן שנותנים אבנים ולבנים סביב הקדרה, יראה שצריכין יחוד, שהרי כל זמן שלא יחדן אינן חשובין לו ומשליכן, הילכך אסור לטלטלן אם לא שיצניעם ומייחדן לכך), וב"י (נראה מדבריו שצריך שיחדם לכך לעולם, אבל יחדה לשבת זו בלבד לא מהני), **ושו"ע** ס"ב (הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה, צריך שייחדם לכך לעולם, שהרי כל זמן שלא יחדן אינם חשובים לו ומשליכן. הילכך אסור לטלטלן, אם לא שיצניעם ומיחדן לכך).

וכדלקמן סי' שח סנ"ב (עצים, וכן נדבך של אבנים, אף על פי שישב עליהם פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם שיהיו עומדים לישיבה גם בשבתות עד עת שיצטרך לפנותם מכאן, לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך, לפי שאין דרכם של שאר עצים ואבנים לייחדם לישיבה ... לא הוכנו לכך על ידי ישיבה או על ידי מחשבה בלבד, כל שלא ייחדם לכך לעולם), וסנ"ג (אסור לטלטל בקעת עץ או אבן לכסות בהם פי החבית ... אלא אם כן ייחדם לכך לעולם, שאז ירד עליהם תורת כלי על ידי שנתייחדו לתשמיש זה לעולם, אבל מה שייחדם לתשמיש זה לשבת זו בלבד אין זה מוריד עליהם תורת כלי).

ואף שנתבאר לקמן שם (במה דברים אמורים בכיסוי פי החבית וסגירת הדלת והכאה בברזא וכיוצא בדברים אלו שאין דרכם של עץ ואבן לייחד אותם לכך, אבל אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה, כגון שחשב על האבן לפצוע בה אגוזים למחר, אף על פי שלא ייחדה לכך אלא לשבת זו בלבד, מותר לטלטלה). וכאן הרי רגיל להשתמש בהם לכך.

על זה מבאר כאן הטעם, כיון שמכל מקום אין דרכם לייחד אותם לכך, שהרי "אינן חשובים לו ומשליכן" אחר תשמיש זה. ולכן אסור לטלטלן אלא אם כן "ייחדם לכך לעולם".

וראה גם לעיל ס"א (והערה 951).

[981] **מ"א** סק"ז (והוא הדין עצים העומדים להסקה, אסור לסתום בהן פי תנור, דלא יוכל לטלטלן בשבת).

והוא כדלקמן סי' שח סס"ג (חבילי קש וחבילי עצים רכים, אם הזמינם למאכל בהמה מותר לטלטלם, אפילו הם גדולים הרבה. אבל סתמן להסקה הן עומדין ואסור לטלטלם).

[982] מ"א שם (ונראה לי דהאבנים המונחים על גבי כירה, שרי לטלטלינהו, דמיוחדין לתשמיש).

וכדלקמן סי' שח סנ"ג (אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה, כגון שחשב על האבן לפצוע בה אגוזים למחר, אע"פ שלא ייחדה לכך אלא לשבת זו בלבד, מותר לטלטלה גם לכל צרכיו, לפי שכיון שהיא ראויה להתייחד לכך לעולם ודרכה בכך, לפיכך די לה בהכנה קלה להכינה לכך, דהיינו במחשבה לשבת זו בלבד).

[983] שבלי הלקט סי' נז בשם ריב"ן (ויום טוב שחל להיות בערב שבת, היה מקפיד רבינו יהודה ב"ר נתן ז"ל שלא להטמין באבנים, דסבירא ליה דאסור, דהוי כמו בנין). שו"ע ס"ו (יום טוב שחל להיות בערב שבת, יש מי שאוסר להטמין באבנים, משום דהוי כמו בנין).

[984] **ביצה לב**, סוע"ב (אבנים ... לצדדן ... גזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע).

[985] **שבלי הלקט** שם (ואחי ר' בנימין נר"ו כתב דאין להקפיד בכך, שלא אסרה תורה אלא כעין קבע, ורבנן גזרו על בנין עראי משום בנין קבע, כדאמרינן אמר רב נחמן אבנים של בית הכסא מותר לצדדן בשבת דבנין קבע אסרה תורה ולא בנין עראי וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע, והכא משום כבודו לא גזרו רבנן, הכא נמי יש לומר דמשום כבוד שבת לא גזרי רבנן). **שו"ע** שם (ויש מתירים). מ"א ס"ק י (דמשום כבוד שבת לא גזרו, וכמ"ש סוס"י שי"ב. ואם אפשר להטמין בענין אחר אסור). **מרדכי** רמז תטז (ואותם אבנים שטומנין בהם, אומר ה"ר יום טוב שמותר לטלטלן ביום טוב שחל להיות בערב שבת). **אגור** סי' שנו (ויום טוב שחל להיות בערב שבת היה מקפיד רבינו יהודה ב"ר נתן [שלא] להטמין באבנים, דסבירא ליה דאסור דהוי כמו בנין. ומפרש אחר כתב שאין להקפיד על כך. משבולי הלקט). **דרכי משה** סק"ב (וכן הוא באגור. והמרדכי סוף פרק כל הכלים כתב להתיר).

דף סתימת פי התנור

ז תנור שמניחים בו החמין לשבת וסותמין פיו בדף ושורקים אותו בטיט[986], מותר לסתור אותה סתימה בשבת כדי להוציא החמין[987]. ואע"פ שהתנור מחובר לקרקע ואסור לסתור בנין המחובר לקרקע[988]. מכל מקום הואיל ומן התורה אין איסור אלא כשסותר גוף

והיינו כדלקמן סי' שיב סט"ו (אבנים גדולות שמצדדים אותן כמין מושב חלול, ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לצדדן בשבת, מפני שבנין עראי הוא, שאינו עשוי להתקיים, ובנין עראי אינו אסור אלא מדברי סופרים, ומשום כבוד הבריות לא גזרו). וכן התירו כאן משום כבוד שבת.

ודעה האוסרים, דלא התירו לקמן שם אלא "משום כבוד הבריות", ולא משום "כבוד שבת", שהרי לא התירו איסורים דרבנן משום כבוד השבת, אלא משום כבוד הבריות.

ואפשר דעת המתירים, כיון שהוא איסור דרבנן ביום טוב, לצורך אוכל נפש.

והטעם שסומכים כאן על דעת המתירים, נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ד.

*

וכל זה הוא דוקא כשאין לו תבשילין אחרים, וכדלקמן סי' רסא בקונטרס אחרון ס"ק א (אם אין לו תבשילים אחרים, מיקרי דבר מצוה וצורך שבת כמ"ש המג"א בס"ק (י"ב) [ו']. דהא אפילו שבות בנין עראי ביום טוב דחינן בשביל הטמנה כמ"ש בסי' רנ"ט ס"ו).

*

ואף שמחיצות עראי מותרות אף לכתחלה, כדלקמן סי' שטו ס"ג (מותר לעשות מחיצות עראי לכתחלה בשבת, ואפילו עושה אותה כדי להגן מן החמה או מן הצינה אינה כאהל בשביל כך ... ולעולם אין מחיצת עראי אסורה אלא אם כן עושה כדי להתיר).

כאן לא מיירי במחיצת עראי, שהרי אינו מצדד האבנים לצורך מחיצה, אלא כדי להשתמש בהם לצורך הטמנה (כמבואר כאן), או לצורך בית הכסא (כדלקמן סי' שיב סט"ו).

אלא טעם האיסור הוא משום בנין עראי שאסרו חכמים (כדלעיל הערה הקודמת), ולא התירו אלא "משום כבוד הבריות", או "משום כבוד שבת".

וכעין זה התירו לקמן סעיף הבא בסתירת בנין עראי; אלא שכאן התירו "משום כבוד שבת", של הטמנת חמין. ואילו לקמן סעיף הבא התירו מטעם "שלא נעשית כלל לקיום, אלא לשמור החום לפי שעה ולסותרה למחר".

[986] כדלעיל סי' רנד ס"א (בצלי שאצל הגחלים, או שעל גבי הגחלים, אסור להשהותו שם ... ויש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויסיר כיסוי התנור ויחתה בגחלים לגמור צליתו. אלא אם כן טח בטיט סביב הכיסוי, שאז אין חוששים שמא יטרח כל כך לסתור הטיחוי ולא יזכור על השבת. לפיכך מותר להשהותו בתוכו). וכן שיהי' מותר להטמין בו, כדלעיל סי' רנז סי"ב (ואם התנור טוח בטיט סביב כיסויו, מותר בכל ענין, אף בהטמנה ממש ... ולכן נוהגים לטוח פי התנור בטיט), וכשבא לאכלו בסעודת שבת, מסיר את הדף שלפני התנור כדי להוציא את הצלי או התבשיל.

[987] שו"ת מהר"ם מרונטרבורג (פראג) סי' נג (הורה הר"י אביגדור כ"ץ, דף שמשימים לפני התנור, שורקין אותו בטיט בערב שבת ... יכול להסירו בשבת ... זה אין עשוי לקיום, אלא מערב שבת משימו שם כדי להסירו בשבת). **מרדכי** פכ"ב רמז תלח (הורה ה"ר אביגדור כהן, דדף שמשימין לפני התנור ושורקין אותו בתנור בטיט בערב שבת, במקום שאין נכרי, אף היהודי יכול להסירו בשבת מן התנור. ואף על גב דאמרינן חותמות שבקרקע מתיר ומפקיע אבל לא חותך, פירוש חותמות שבקרקע היינו חותמות שעל פי הבור והדות, ודף שלפני התנור היינו חותמות שבקרקע, ואנו מפקיעין ומשברין אותו. הני מילי כשעשוי לקיום על מנת שלא להסירן בשבת, אבל דף אינו עשוי לקיום), ורמז שכב (יש להוכיח שמותר לסתור סתימת פי התנור שסתמו מערב שבת). שו"ת מהרי"ל סי' ס (תנור סתום על ידי טיט, לסתור מתיר המרדכי ... וכמדומה שכמו כן ראיתי כתוב). תרומת הדשן סי' סה (תנורים שלנו שמטמינים בהן את החמין לשבת, שהן מחוברים לקרקע בבנין, וסותמים את פיהן בדף ושורקים אותה בטיט ועפר ... יראה דיש להתיר הדבר ... ואפילו לגדול כי יסתור כי אורחיה, נראה דאין כאן חשש איסור). שו"ע ס"ז (תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין אותו בטיט, מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין ולחזור ולסותמו), וסי' שיד ס"י (ודוקא כשעשוי לקיים על מנת שלא להסירו בשבת, אבל אם אינו עשוי לקיים כלל, מותר. ומטעם זה מותר להתיר דף שמשימין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט, שאינו עשוי לקיום).

[988] ברייתא עירובין קב, ב (של בור ושל דות ושל יציע (דהוי בנין המחובר לקרקע, רש"י), לא יחזיר, ואם החזיר חייב חטאת). גמרא שבת קכב, ב (לול של תרנגולים, קסבר כיון דמחברי בארעא, יש בנין בקרקע יש סתירה בקרקע).

וכן הוא לקמן סי' שיג סי"ז (אבל דלת של בית ושל בור ודות, או של כלים המחוברים בקרקע, כגון לול של תרנגולים שהוא כלי ומחובר בקרקע, אסור בין ליטול בין להחזיר, שכל דבר המחובר בקרקע יש בו בנין וסתירה), ושם נסמן.

הבנין[989], אבל לא כשסותר פתחו, אלא שחכמים הוא שגזרו שלא לסתור דלתות של בנין המחובר לקרקע[990], ולא גזרו אלא כשהדלת נעשה שם לקיום לאיזה זמן, שלא היה בדעתו על מנת לסתרו בשבת, והרי זה נראה כסותר, אבל שריקת התנור שלא נעשית כלל לקיום, אלא לשמור החום לפי שעה ולסותרה למחר, לא גזרו עליה[991].

ויש מחמירים[992] שלא יסתור אותה על ידי ישראל אם אפשר על ידי נכרי, וכן אם אפשר על ידי קטן אין לסותרה על ידי גדול. ואם אי אפשר יסתור גדול על ידי שינוי קצת. וכן נוהגים[993].

ומכל מקום אם ידוע שיש בתנור גחלים לוחשות, אסור לפותחו על ידי ישראל, מפני שהרוח נכנס בו ומבעיר הגחלים. ואף שאינו מתכוין להבעיר, מכל מקום פסיק רישיה

---

[989] והיינו שאם סותר בגוף הבנין אסור אף אם נעשה "לפי שעה ולסותרה למחר".

ונתבאר לקמן סי' שכד סי"ט (דלת של בור שקשור בו בחבל ... אסור להפקיע קליעת החבל או לחתכו, משום איסור סתירה, שבכל דבר המחובר לקרקע יש בו בנין וסתירה אפילו אינו בנין גמור. במה דברים אמורים כשהדלת עשויה שם לקיום על מנת שלא להסירה בשבת, אלא כשרוצה לפתוח הבור מתיר הקשר ופותח הדלת, אבל אינו מסירה משם לגמרי, אלא היא קבועה שם לאיזה זמן. אבל אם אינה עשויה לקיום כלל, אין בה משום סתירה לא בהפקעת החבל או חתיכתו, ולא אפילו בהסרת הדלת עצמה ... ומטעם זה מותר להסיר הדף שמשימין לפני התנור ושורקין אותו בטיט מערב שבת, כמו שנתבאר בסי' רנ"ט, מפני שאינו עשוי לקיום כלל אלא על מנת להסירו בשבת).

והיינו שדלת הקבועה בכותל על ידי ציר, ונסגרת ונפתחת תדיר על ידי חבל קשור, אסור לפתחה על ידי הפקעת או חתיכת החבל, משום איסור סתירה.

משא"כ) דלת המחוברת לכותל על ידי חבל, ונסגרת ונפתחת תדיר על ידי חתיכת החבל, מותר לפתחה על ידי חתיכת החבל.

וטעם החילוק בינם, כי כשהדלת קבועה בכותל, נחשבת כגוף הבנין, שאסורה בו בנין וסתירה אפילו אינו בנין גמור, היינו על ידי חתיכת החבל.

משא"כ כשהדלת מחוברת לכותל על ידי חבל או טיט, כיון שעשויה לפרקה לגמרי מהכותל, אינה חשובה כבנין עצמו, ולכן מותר לפרקה כשעשויה להסירה בשבת עצמה.

[990] רש"י עירובין לה, א ד"ה ובעי (ואע"ג דהכא אהל הוא, ואמרינן התם שבקרקע אסור לחתוך, גזירה דרבנן היא, דמיחזי כסותר, ולא סותר בנין ממש הוא). **אור זרוע**, שהובא בתרומת הדשן שם (ומיהו כתב אור זרוע התם, והכ[י] איתא שם בפרש"י, דלא שייכא סתירה דאורייתא אפילו באהל וקרקע, היכא דאינו עושה אלא פתחא בעלמא, אלא דמחזי כסותר מדרבנן), ובב"י סי' שיד ד"ה ושבקרקע (כתב אור זרוע בשם רש"י, דלא שייכא סתירה דאורייתא אפילו בקרקע, היכא דאינו עושה אלא פיתחא בעלמא, אלא דמיחזי כסותר מדרבנן).

[991] תרומת הדשן שם (ומתוך כך אית לן למימר דוקא חותמות שבקרקע, אף על גב דגריעי אינון, מכל מקום נעשו לחיבור ולסתימה זמן מה שהוא, ולכך שייך בהו סתירה מדרבנן דמיחזי כסותר, אבל שריקת התנור דלא נעשו כלל לקיים, רק לשמור החום לפי שעה ולמסתר למחר קיומה, שרי אפילו לכתחילה ... ואל תתמה אם נחלק בין אם בא לסתור לאיזה זמן, דהכי נמי מחלקינן אפילו מדאורייתא לענין קשר של קיימא בג' חלוקים, כדמבואר יפה בתלמוד ובפסקי הגאונים, וכל שכן לענין דרבנן).

וטעם ההיתר הוא כדלקמן סי' שיג ס"כ (ואם אינו עשוי להתקיים הרבה, הרי זה בנין עראי, ואסור מדברי סופרים. אלא אם כן אינו עשוי לקיום כלל), וסכ"א (ולא אסרו בנין עראי וסתירתו, אלא כשאינו עשוי על מנת לסותרו בשבת עצמה), וסי' שיד סי"ט (ומטעם זה מותר להסיר הדף שמשימין לפני התנור ושורקין אותו בטיט מערב שבת, כמו שנתבאר בסי' רנ"ט, מפני שאינו עשוי לקיום כלל אלא על מנת להסירו בשבת).

וראה לקמן שם סי' שיג (הערה קכ), וסי' שיד (הערה קכה). תהלה לדוד סי' שיג ס"ק יג. בדי השלחן סי' קיט ס"ק יא. ציץ אליעזר ח"ג סי' ל. כנישתא דבי רב סי' שיג סי"ז.

[992] שו"ת **מהרי"ל** סי' ס (תנור סתום על ידי טיט לסתור, מתיר המרדכי פ' במה טומנין, ואגודה אוסר משום סתירה. וראיתי מורים על ידי גוי או על ידי תינוק באפשר, וכשליכא תינוק או גוים אפילו על ידי ישראל). **תרומת הדשן** שם (יראה דיש להתיר הדבר על ידי שינוי קצת, או לומר לקטן שיסתור, אי ליכא נכרי. ואפילו לגדול כי יסתור כי אורחיה נראה דאין כאן חשש איסור). רמ"א ס"ז (ויש מחמירין שלא לסתור סתימת התנור הטוח בטיט על ידי ישראל, אם אפשר לעשות על ידי אינו יהודי, וכן אם אפשר לעשותו על ידי ישראל קטן לא יעשה ישראל גדול).

[993] **רמ"א** שם (ואם אי אפשר, יעשה גדול על ידי שינוי קצת, והכי נהוג).

ולא ימות הוא[994]. אבל על ידי נכרי מותר[995], שכל פסיק רישיה אין בו איסור אמירה לנכרי, כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ג[996].

וכן אם רוצה לחזור ולסתום התנור בדף ויש בתוכו גחלים לוחשות, אסור לסותמו על ידי ישראל[997], מפני שהרוח מפיח דרך סדק קטן, ודומה למפיח ומבעיר הגחלים יותר מאילו היה התנור פתוח[998]. אבל על ידי נכרי מותר[999]. ואף לישראל מותר לסותמו כל שאינו סותמו לגמרי[1000], ובלבד שיניח הרבה פתוח, אבל אם מניח מעט פתוח כל שכן שהרוח מפיח ואסור[1001]:

ח אפילו אין בו גחלים (לוחשות)[1002], אין היתר לחזור ולסותמו בשבת, אלא אם כן ידוע בבירור שכבר נתבשלו הקדרות כל צרכן. אבל אם יש להסתפק שמא לא נתבשלו עדיין כל צרכן, כגון בלילה סמוך להטמנתן, אסור לסתום התנור, אפילו על ידי נכרי, מפני שגורם למהר בישולם[1003]. ואפילו בדיעבד אסור התבשיל[1004].

ומכל מקום אם עשה על ידי נכרי יש להתיר בדיעבד, מאחר שאף אם לא היה סותם

---

[994] כדלקמן סי׳ רעח ס״ד (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה).

[995] שו״ת מהרי״ל שם (תנור שטומנין בו את החמין ... בפותחו גורם שיבעיר האש ... ולחזור ולסותמו, אם יש בו גחלים לוחשות, שמא הוה פסיק רישא. אבל על ידי גוי פשיטא דמותר). הובא באגור סי׳ שנד. **תרומת הדשן** סי׳ נט (וכן מחמירים נמי שלא לסגור פי התנור בעוד שהגחלים בו לוחשות, ונותנים טעם לדבריהם דעל ידי סגירת פי התנור או החלון דרך הרוח להיות מפיח דרך החור, ועל ידי כך מבעיר את הגחלים). שו״ע ס״ז (ואם יש בו גחלים לוחשות, מותר על ידי גוי). **מ״א** סקי״א (אבל על ידי ישראל אסור, דהוי פסיק רישיה (אגור, ותשובת מהרי״ל סי׳ [ס]). ומשמע בתרומת הדשן דהוא הדין לפותחו אסור, אם ידוע שיש בו גחלים לוחשות, דהרוח מבעיר הגחלים).

וכן הוא לקמן הל׳ שהייה והטמנה בקצרה ד״ה אבל במיני (ואם יש בו גחלים לוחשות אין לפותחו, כי אם על ידי נכרי).

וכמו בפתיחת הדלת כנגד המדורה, דלקמן סי׳ רעז ס״ד (אסור לפתוח הדלת כנגד המדורה הקרובה קצת אל הדלת, אם הרוח מנשבת מבחוץ, שהרוח מבערת המדורה יותר).

[996] סוף ס״י (שהאיסור נעשה מאליו בלא מתכוין והישראל אינו אומר לו כלל לעשותו אלא שולחו לעשות דבר המותר אם כן אף שמאליו נעשה האיסור הרי לא נעשה בשליחות הישראל שהישראל לא צוהו על ככה והנכרי אינו מוזהר כלל על השבת אלא שאסור לנו לשלחו לעשות איסור).

[997] כמועתק לעיל מ**מהרי״ל** שם. הובא ב**אגור** שם. מ״א שם.

[998] תרומת הדשן שם (מחמירים נמי שלא לסגור פי התנור בעוד שהגחלים בו לוחשות. ונותנים טעם לדבריהם, דעל ידי סגירת פי התנור או החלון דרך הרוח להיות מפיח דרך החור, ועל ידי כך מבעיר את הגחלים). הובא במ״א שם.

[999] כמועתק לעיל ממהרי״ל ואגור ושו״ע שם.

[1000] מהרי״ל שם (ועל ידי ישראל נמי, [אם] אינו סותמו לגמרי דלמא לא הוה פסיק רישא). הובא באגור שם.

[1001] **מ״א** שם (וצריך לומר דמה שכתבו האגור ומהרי״ל ואם הישראל אינו סותמו לגמרי דלמא הוה שרי עכ״ל, פירוש שמניח הרבה פתוח, והוה ליה כאילו היה פתוח מתחלה, אבל אם מניח מעט פתוח, פשיטא דהרוח מפיח, ואסור לדעתם, והכי קי״ל).

[1002] **עולת שבת** סק״ה (ומה שכתב [הרמ״א] ונראה לי הא דמותר לחזור וכו׳ [כמועתק לקמן], היינו בשאין שם גחלים לוחשות).

[1003] **רמ״א** ס״ז (ונראה לי הא דמותר לחזור לסתום התנור, היינו ביום, דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן, אבל בלילה סמוך להטמנתו, דיש לספק שמא הקדירות עדיין אינן מבושלות כל צרכן, אסור לסתום התנור, דגורם בישול). ומה שמבאר שיש לאסור אף בספק, היינו לומר שאף בדיעבד אסרינן מספק, כדלקמן בסמוך.

וראה שבת כהלכה פ״ה ביאורים אות ט.

[1004] שו״ת רמ״א סי׳ קב (ואף מספיקא יש להחמיר ... ועל כן כל שהטמין דברים חיים סמוך לחשכה, שיש לחוש שעדיין לא נתבשלו כמאכל בן דרוסאי, ודאי אסור). מ״א סקי״ב (ואפילו בדיעבד אסור התבשיל (תשובת רמ״א סי׳ ק״ב)).

הת[נור] היה התבשיל גם כן מתבשל כל צרכו, נמצא שאינו נהנה כל כך מן האיסור[1005].

ולכתחלה טוב ליזהר שלא לומר לנכרי לסתום התנור אחר קבלת שבת, אפילו קודם חשכה, אם הקדרות לא נתבשלו עדיין כל צרכן, ואע"פ שמן הדין מותר[1006] (עיין לקמן[1007])[1008]:

הלכות שהייה והטמנה בקצרה לפי מנהג מדינות אלו[1009]

כלל הדבר, עכשיו שאנו מניחים הקדרות בתוך התנור מגולות, ואין אנו עושים שום הטמנה סביב דופנותיהן ועל פיהן, אם כן אין להם רק דין שהייה, ולא דין הטמנה[1010].

ולפיכך אם נתבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום מותר להשהותן, אע"פ שאין התנור גרוף ולא קטום[1011]. ובשר, אם נותנו חי בקדרה סמוך לחשכה ממש, הרי זה מותר[1012].

[1005] שו"ת רמ"א שם (אם אינו מבושל בכה"ג ודאי אסור, דהוי ליה כמבשל כותי בשבת לצורך ישראל דאסור ליהנות ממנו. דלא גרע מכותי שמדליק הנר לצורך ישראל או עשה שאר מלאכה, דאסור ישראל ליהנות ממנו ... יש למצוא צד היתר בדבר אם כבר נעשה שלא לאסור התבשיל, מאחר דאף בלא מעשה הכותי היה נתבשל שהיה ראוי לאכול, אם כן מעשה הכותי לא מהני מידי. וכן כתבו לענין כותי שהדליק הנר, דאם יש נר בלאו הכי מותר ליהנות משם). **מ"א** שם (ועל ידי עכו"ם יש לפקפק ולהתיר בדיעבד, מאחר דבלאו הכי נמי היה מתבשל שם).

והיינו כדלקמן סי' רעו סי"ג (אין הוספה זו אוסרתו להתחמם שם, כיון שהיה יכול להתחמם שם קצת אף בלא הוספה זו, וכן אם היתה המדורה דולקת מבעוד יום ובשבת הוסיף בה הנכרי עצים בשביל ישראל, מותר להתחמם כנגדה), וסי"ד (וכן אם היה נר דולק מבעוד יום או לצורך נכרי או לצורך חולה ובא נכרי והוסיף עוד נר בשביל ישראל ... היתר להשתמש לאורו), ושם נסמן (הערות צה-ח).

[1006] **של"ה** מס' שבת פרק נר מצוה ד"ה כשאשה (ולא כמו שעושין קצת נשים, שפותחין תנור של חמין בערב אחר יציאת בית הכנסת על ידי גוי, כדי להוציא ממנו התבשיל, שהוא לצורך הלילה, וחוזרין וסותמין על ידי גוי, לצורך חמין של מחר ... ואפילו אם נאמר דמותר לעשות כן בקיץ, לפי מנהגינו, שאנו נוהגין לצאת מבית הכנסת שעה או ב' קודם חשיכה, משום דהוי שבות דשבות ... אם כן נתת דבריך לשיעורין. ועוד, דלמא אתא למסרך ... היתר דקיץ בחורף). **מ"א** שם (וכתב בשל"ה ואם עדיין לא חשכה, אף על גב דמדינא מותר לומר לעכו"ם, מכל מקום יש ליזהר, משום לא פלוג).

[1007] סי' רסא ס"ג (מותר לומר לנכרי לעשות אפילו מלאכה גמורה ואפילו לדבר הרשות אם הוא הרבה קודם הלילה, לפי שבוודאי יש מקומות ישראל שלא קיבלו עדיין את השבת ועושים מלאכות אפילו בעצמן, והיאך נאסור לאלו שקיבלו שלא יעשו אפילו על ידי נכרי. אבל אם הוא חצי שעה קודם הלילה, שאז אפשר שכל מקומות ישראל קיבלו כבר את השבת, אסור לעשות על ידי נכרי, אפילו דבר שהוא משום שבות, אפילו קודם בין השמשות, אם הוא לדבר הרשות ואין שם שעת הדחק. אבל לדבר מצוה או לצורך גדול, מותר לעשות על ידי נכרי אפילו מלאכה גמורה, ואפילו בבין השמשות, אף על פי שכבר קבלו השבת, שאין מחמירים בקבלת שבת יותר מבין השמשות בלא קבלת שבת אלא לענין לעשות בעצמו, אבל לענין אמירה לנכרי, אין מחמירים יותר מבין השמשות בלא קבלת שבת, שמותר לעשות בו כל מלאכה על ידי נכרי לדבר מצוה או צורך גדול).

[1008] **עיין במהדורא בתרא פלפול ארוך מדיני הטמנה.**

[1009] סיכום זה מיוסד על סיכום המ"א בסוף הסימן "דיני שהיה והטמנה בקיצור". וביתר פירוט – בתוספת שבת בסוף הסימן.

ודן בעיקר בדיני שהייה וחזרה, שנתבארו לעיל סי' רנג, כפי שיצויין לפנינו בהערות. והטעם שסיכום זה בא כאן, כי סימן רנט הוא סיום הלכות הטמנה.

[1010] מ"א שם (כללא דמלתא בזמן הזה אין לנו שום הטמנה כיון שמגולה למעלה).

והוא כדעה הב' דלעיל סי' רנג ס"י (שלא אסרו להטמין על גבי דבר המוסיף הבל, אלא כשמדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה, שהקדרה כולה טמונה באותה דבר ... אבל כאן, אף שדופני הכירה או התנור מקיפים סביב דופני הקדרה, ואף אם פיהם סתום למעלה, מכל מקום כיון שאין שום דבר המיטלטל דבוק סביב דופני הקדרה, אין זה נקרא הטמנה ... וכן המנהג ... אין זה הטמנה, כיון שהוא מגולה למעלה).

וכדעה הב' דלעיל סי' רנז סוף ס"י (שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה. ואף אם היא בתוך התנור ופי התנור מכוסה, אין בכך כלום, לפי שלא אסרו הטמנה בדבר המוסיף הבל אלא משום גזרה שמא יטמין ברמץ, לפיכך אין לאסור אלא כעין רמץ שהוא דבר המיטלטל ומודבק לדופני הקדרה, אבל דופני התנור ופיה אינן מודבקים להקדרה ... וכן המנהג).

[1011] מ"א שם (שנתבשל כמאכל בן דרוסאי קודם שחשיכה).

אבל במיני בצק בין מבושלים בין נאפים, ובמיני קטניות, ובמים, ובצלי הנצלה בשפוד, אין מועיל חי, וצריך שיהיו כמאכל בן דרוסאי קודם שבת[1013].

ובתנור טוח בטיט, הכל מותר בכל ענין[1014]. ואם יש בו גחלים לוחשות, אין לפותחו כי אם על ידי נכרי[1015].

ואם הגחלים סביב הקדרה, לא יטול ישראל הקדרה מתוכו, כי אם נכרי[1016]. ואם הקדרה

והוא כדעה הראשונה דלעיל סי' רנג ס"א (אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי), וס"ט (וכבר נתפשט המנהג להקל כסברא הראשונה).

וראה שבת כהלכה פ"ט הערות סו-ט.

[1012] מ"א שם (ובבשר צריך ליתנו חי סמוך לחשיכה ממש).

ונתבאר לעיל סי' רנג ס"ח (אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו אפילו בתוך התנור שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, ואין חוששים שמא יחתה בשבת. דכיון שעכשיו הוא חי, הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר, שבלילה לא יהיה ראוי עדיין אף אם יחתה בגחלים, ובכל הלילה עד למחר יוכל להתבשל אף בלא חיתוי כלל. ומכל מקום צריך שיתננו שם סמוך לחשכה ממש).

[1013] מ"א שם (ובצלי ועוגה ופשטידא לא מהני חי, ובעינן שיתבשל כמאכל בן דרוסאי קודם שבת). ובתוספת שבת (אבל ירק וקטניות ושאר מינים הרכים, כגון בצק וכיוצא בהן שהן רכים ויכולים להתבשל עד הלילה ... ובצלי ועוגה ופשטידא ופת לא מהני התירא דחי, כיון שהם מונחים אצל האש הם ממהרין להתבשל, ודוקא כשהם ממש אצל האש, אבל בצלי קדר מהני כשהוא חי).

ונתבאר לעיל סי' רנז סי"א (במיני בצק ובמיני קטניות שממהרים להתבשל, אין מועיל כלום מה שהן חיין סמוך לחשכה (שממהרין להתבשל), כמו שנתבאר בסי' רנ"ד).

והוא כדלעיל סי' רנד ס"ו (מכל מקום בפת וכל כיוצא בזה, כגון עוגה ומיני בצק שאופין בקדירה, אין זה מועיל כלום, לפי שהן אינן צריכים שהות גדול לאפייתן] כמו שצריך לבישול בשר, ויכולין הן להגמר שיהו ראויין לסעודת הלילה, ויש לחוש שמא יחתה בגחלים לגמור אפייתן לצורך סעודת הלילה).

ולענין מים נתבאר לעיל סי' רנד סי"ד (אבל לא יניחנה שם סמוך לחשכה ממש, שהמים גם כן הם ממהרים להתחמם. ואף שהמים ראוים לשתיה גם כשהם צוננים. מכל מקום אינם טובים כל כך כפירות הנאכלים חיים).

ולענין צלי הנצלה בשפוד נתבאר סי' רנד ס"א (במה דברים אמורים במבושל בקדרה, שאינה ממהרת להתבשל ומסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכולה להתבשל בלא חיתוי בגחלים. והוא הדין בצלי שנצלה בקדרה. אבל בצלי שאצל הגחלים או שעל גבי הגחלים, אסור להשהותו שם אפילו הוא חי ... לפי שהצלי שאין קדרה מפסקת בינו לגחלים ממהר הוא לצלות, ויוכל להגמר שיהא ראוי לסעודת הלילה, ויש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ... ויחתה בגחלים לגמור צליתו).

וכן לענין ירק חי נתבאר לעיל סי' רנג ס"ח (וכל זה בבשר חי, שאי אפשר לו להתבשל עוד לצורך הלילה. אבל ירק חי וכיוצא בו, אסור להשהותו, אלא אם כן נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום. לפי שאף שהוא חי עכשיו, יכול הוא להתבשל לצורך הלילה, ואינו מסיח דעתו ממנו עד למחר), וסי"ג (אסור להניחה שם אפילו סמוך לחשכה ממש, בענין שכיוצא בזה בבשר מותר להשהותו שם כיון שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ולא יוכל להגמר עוד לסעודת הלילה, אבל כל מיני קטניות הם ממהרים להתבשל ויכולין להגמר לסעודת הלילה. וכן הדין בכל מיני ירקות).

[1014] מ"א שם (ובתנור טוח בטיט, הכל שרי).

ונתבאר לעיל סי' רנד ס"א (אלא אם כן טח בטיט סביב הכיסוי, שאז אין חוששים שמא יטרח כל כך לסתור הטיחוי ולא יזכור על השבת, לפיכך מותר להשהותו בתוכו), וסי' רנז סי"ב (ואם התנור טוח בטיט סביב כיסויו, מותר בכל ענין, אף בהטמנה ממש (בתוך הגחלים), שאז אין לחוש לחיתוי).

[1015] מ"א שם (ואם יש בו גחלים לוחשות, אין לפותחו כי אם על ידי עכו"ם).

ונתבאר לעיל סי' רנט ס"ז (ומכל מקום אם ידוע שיש בתנור גחלים לוחשות, אסור לפותחו על ידי ישראל, מפני שהרוח נכנס בו ומבעיר הגחלים. ואף שאינו מתכוין להבעיר, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא. אבל על ידי נכרי מותר, שכל פסיק רישיה אין בו איסור אמירה לנכרי).

[1016] מ"א שם (ואם הגחלים סביב הקדירה לא יקח ישראל הקדירה כי אם עכו"ם).

ונתבאר לעיל סי' רנג סוף ס"י (אסור לישראל ליטול הקדרה משם בשבת, לפי שעל ידי נטילת הקדרה הוא מחתה את הגחלים העליונות ונופלות על התחתונות ומכבות אותן, והעליונות הן נבערות מאליהן על ידי חיתוי זה. ואף שהוא אינו מתכוין לחתות, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא, שאי אפשר ליטול הקדרה שלא יחתה הגחלים. ומכל מקום מותר לומר לנכרי ליטלה. ואף שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור לומר לנכרי לעשותו. מכל מקום כאן שהאיסור נעשה מאליו בלא מתכוין, והישראל אינו אומר לו כלל לעשותו אלא שולחו לעשות דבר המותר, אם כן אף שמאליו נעשה האיסור, הרי לא נעשה בשליחות הישראל, שהישראל לא צוהו על ככה).

עומדת על הגחלים, מותר, אם אי אפשר על ידי נכרי[1017] (והוא הדין בקדרות שלצורך הלילה, אם העמידן על הגחלים ובא ליטלן בשבת מעל הגחלים[1018]. רק שיזהר שלא יכסה אותן בבגדים מלמעלה כשמעמידן על הגחלים, אפילו הן עוממות[1019]).

ומותר[1020] לסמוך תבשיל חם שנתבשל כל צרכו אצל התנור שהוסק כבר והאש בתוכו[1021], ואפילו על הלבזבז שסביב התנור[1022]. אבל על התנור, צריך ליתן לבינה או דבר אחר תחת הקדרה על התנור[1023] שהוסק כבר, ויש גחלים לוחשות בתוכו, אע"פ שאין היד סולדת שם עליו מלמעלה[1024]. אבל כשלא הוסק עדיין נהגו להקל[1025], אע"פ שרוצה

[1017] מ"א שם (ואם הקדירה עומדת על הגחלים שרי, אם אי אפשר בענין אחר).

ונתבאר לעיל סי' רנג סי"א (ואם הגחלים אינן סביב הקדרה אלא תחתיה, מן הדין מותר אפילו לישראל ליטלה, שאף אם ינענע קצת הגחלים על ידי נטילת הקדרה, לא יובערו על ידי כך ולא יוכבו ... אלא שמכל מקום לכתחלה לא יטלנה הישראל בעצמו, אלא על ידי נכרי. ואם אין שם נכרי יטלנה בעצמו).

[1018] מ"א שם (והוא הדין בליל שבת).

ונתבאר במ"א סי' רנג סוף ס"ק יח (וכן משמע ברש"י סוף פרק במה מדליקין, דבתקיעה שלישית סלקו הקדירות, משמע דאסור לסלקן בשבת). והיינו האמור בגמרא שם לה, ב (שש תקיעות היו תוקעין בערב שבת כו', התחיל לתקוע תקיעה שלישית סילק המסלק), ופירש"י (קדרות העשויות להסתלק למאכל הלילה).

[1019] והיינו שאף שמותר להטמין לפני השבת בדבר שאינו מוסיף הבל, והרי הבגדים אינם מוסיפים הבל, מכל מקום אסור לכסותן בבגדים ולהעמידם על הגחלים. ונתבאר לעיל סי' רנז ס"י (אם יש בה גחלים, אפילו הן קטומות, אסור להטמין בה הקדרה בבגדים או בשאר דבר שאין מוסיף הבל, אפילו אם אינה נוגעת בגחלים כלל, כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל, או שתלויה על גבי אבנים. לפי שאף שהבגדים אינן מוסיפים הבל מחמת עצמן, מכל מקום מחמת הגחלים שתחתיהם שמעלים הבל למעלה, מוסיפים הבגדים הבל בקדרה, והרי היא טמונה בדבר המוסיף הבל).

וגם כאן מיירי אף שאין הקדרה נוגעת בגחלים. וראה תהלה לדוד ס"ק יב. מראי מקומות וציונים. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[1020] עד כאן נתבארו דיני הקדרה שמניחים בתוך התנור. עתה יבאר דיני הקדרה שסומכים אצל התנור מבחוץ, או על גבי התנור, כדי לשמור על חום הקדרה.

[1021] מ"א שם (ולהניח תבשיל חם אצל התנור שרי, אפילו הוסק כבר).

ונתבאר לעיל סי' רנג ס"ג (ואפילו הוסקה בגפת ועצים, מותר לסמוך לה קדרה בסמוך חוצה לה, מבעוד יום, להשהותה שם לצורך הלילה, או עד למחר, אע"פ שכשמגיע הלילה לא נתבשלה עדיין כמאכל בן דרוסאי, ואין חוששים שמא יחתה בגחלים שבתוך הכירה כדי למהר בישול הקדרה שחוצה לה, שאין חיתוי זה מועיל לה כל כך).

אמנם כאן בא להתיר אף לסמוך בשבת עצמה, כדעה הא' דלעיל סי' רנג ס"כ (אבל מותר לסמוך אצלה חוצה לה בשבת, וכן אצל התנור שלנו, אף אם גוף התבשיל נוגע בדופן התנור מן הצד, ואפילו הוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, שאין לחוש לחיתוי בסומך חוצה לו כמו שנתבאר למעלה ... ויש אוסרים ... והמנהג כסברא הראשונה. ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך טוב להחמיר). וכאן מיירי מעיקר הדין, שהמנהג להקל.

וכן הוא לעיל שם סכ"ז (אבל לסמוך אצל תנור בית החורף שאינו גרוף וקטום, ואפילו האש בתוכו, מותר בכל ענין, לפי מנהגינו כמו שנתבאר למעלה).

וכיון שמתיר כאן אף לסמוך בשבת עצמה, לכן הצריך שיהי' "תבשיל חם שנתבשל כל צרכו", שאין בו איסור בישול אחר בישול. ונתבאר לעיל סי' רנג סי"ח (אבל אם עדיין לא נתבשל כל צרכו, אע"פ שכבר נתבשל יותר מכמאכל בן דרוסאי, אסור להחזירו בשבת מן התורה, מפני שהוא מבשל ממש).

ואם נתבשל כל צרכו ואחר כך נצטנן, יתבאר לקמן בסמוך.

[1022] מ"א שם (אבל על גבי לבזבז שסביב התנור הוי ליה סמיכה).

והיא מסגרת שמסביב לתנור, שנותנים עליה קדרות לשמור חומם, וכדפירש"י פסחים מח, ב (לבזבז, מסגרת ושפה סביב לה), ודינה כסומך אצל התנור.

[1023] מ"א שם (ואם נתן לבנה או דבר אחר על התנור ואחר כך נותן הקדירה עליה, שרי אפילו הוסק).

ונתבאר לעיל סי' רנג סוף סכ"ו (צריך שיניח עתה שום דבר תחת הקדרה להפסיק בינה להגחלים שבתנור, כדי שיהיה לו היכר בזה ולא יבא לחתות, אבל המעזיבה שהיא עשויה מכבר, אינה חשובה הפסק והיכר למונעו מלחתות).

[1024] מ"א שם (ואם מניחו במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר לסמוך אצל התנור, אבל לא עליו, אלא אם כן יש דבר המפסיק).

להסיקו מיד[1026].

אבל[1027] תבשיל צונן, אפילו קודם שהוסק אסור, אפילו לסמוך אצלו[1028], כי אם על ידי נכרי קודם שהוסק[1029], ואז מותר אפילו על גביו[1030]. אבל לאחר שהוסק, אסור אפילו על ידי נכרי, כי אם לצורך חולה או קטן שאין לו מה לאכול[1031]. ותבשיל שאין בו רוטב, אפילו הוא קר דינו כחם[1032]. ואם עדיין לא נצטנן לגמרי, אף על פי שיש בו רוטב נהגו

ונתבאר לעיל סי' רנג סכ"א (אפילו על גבי הכירה הגרופה או קטומה, מותר להחזיר, אם אין היד סולדת שם). משא"כ כאן שיש גחלים לוחשות בתוכו, ואינה גרופה או קטומה, אסור להחזיר על גבה אפילו אין היד סולדת שם עליו מלמעלה. וסוף סכ"ו (ויש אומרים שאע"פ שאין היד סולדת שם, צריך שיניח עתה שום דבר תחת הקדרה להפסיק בינה להגחלים שבתנור, כדי שיהיה לו היכר בזה ולא יבא לחתות, אבל המעזיבה שהיא עשויה מכבר אינה חשובה הפסק והיכר למונעו מלחתות. וכן עיקר).

וכן הוא לקמן ד"ה ואם סומך (והערה 1035).

[1025] מ"א שם (ועל התנור נהגו היתר אם לא הוסק עדיין).

ונתבאר לעיל סי' רנג סכ"ו (ומכל מקום קודם שהוסק התנור, נהגו להקל ליתן על גביו בלא הפסק, אע"פ שיתחמם אחר כך כשיוסק, ואז יהיה חשש שמא יחתה, אעפ"כ אין למחות בידם, כיון שיש להם על מי שיסמוכו).

והיא דעה הא' שהובאה שם (ולפי זה יש לומר בתנור שלנו שיש עליו מעזיבה, שאף אם אינו גרוף וקטום, וכן תנור בית החורף שאינו גרוף וקטום, ואפילו האש בתוכו, מותר ליתן על גביו בשבת, אף על פי שהיד סולדת שם ... כיון שהמעזיבה מפסקת בין האש להקדרה שהתבשיל בתוכה).

[1026] מסגנון הדברים נראה לכאורה, דמיירי שנותן את הקדרה על המעזיבה קודם השבת, ורוצה להסיקו מיד. משא"כ אחר שהוסק, הצריך ליתן לבינה תחת הקדרה אף כשנותן עליה את הקדירה קודם השבת, כיון שהמעזיבה אינה חשובה הפסק אפילו להיות כגרופה וקטומה.

והיינו שגם בנותן עליה קודם השבת, יש הפרש בין נותן עליה אחר שהוסק לבין נותן עליה קודם שרוצה להסיק, וכדלעיל סי' רנד סט"ו (ואם עבר ונתן ... מבעוד יום ... אם נתנם שם קודם שהוסק התנור, אפשר שיש להקל).

[1027] כבר נתבאר לעיל שאף במקום שאין לחוש לשמא יחתה (כשסומך אצל התנור, או כשנותן לבנה על המעזיבה), עדיין יש לחוש לאיסור בישול, אלא אם כן הוא "תבשיל חם שנתבשל כל צרכו".
עתה יבאר דין התבשיל שנתבשל כל צרכו ואחר כך נצטנן, מתי אסרינן משום בישול אחר בישול.

[1028] מ"א שם (ובתבשיל קר אפילו קודם שהוסק אסור אפילו לסמוך).

ונתבאר לעיל סי' רנג סכ"ז (אם יודע שהנכרי יסיק אחר כך את התנור לחמם את הבית, שזהו מותר בשבת על דרך שיתבאר בסי' רע"ו, וכשיתחמם התנור מאד יתחמם גם כן התבשיל שאצלו עד שהיד סולדת בו, אסור להניחו שם, אלא יטלנו משם קודם שיסיק הנכרי, לפי שזהו כאחד מניח את הקדרה ואחד נותן את האור שתחתיה שהראשון פטור אבל אסור מדברי סופרים).

[1029] מ"א שם (כי אם על ידי עכו"ם קודם שהוסק).

והוא כדעה הראשונה דלעיל סי' רנג סכ"ח (אבל מותר לומר לנכרי שיניח שם את התבשיל, ואחר כך יסיק התנור לחמם הבית ונרתח התבשיל מאליו, לפי שעיקר כוונת הנכרי בהסיקו אינה בשביל התבשיל, אלא בשביל חימום הבית שהוא דבר המותר, והתבשיל נרתח מאליו ... ויש מי שאוסר בזה ... והמנהג כסברא הראשונה. ומכל מקום כל בעל נפש יחמיר לעצמו במקום שאין שם צורך כל כך). וכאן מיירי מעיקר הדין, שהמנהג להקל.

[1030] היינו על גבי המעזיבה שעל התנור, שאם נותנו שם קודם שהוסק אין חוששים לשמא יחתה, כדלעיל בסמוך (אבל כשלא הוסק עדיין נהגו להקל, אע"פ שרוצה להסיקו מיד), ושם נסמן (הערה 1025).

[1031] מ"א שם (ולאחר שהוסק, אפילו על ידי עכו"ם אסור, כי אם לצורך חולי או קטן שאין לו מה לאכול).

ויתבאר לקמן סי' שכח סי"ט (חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ... הרי צרכיו נעשין על ידי נכרי, אפילו במלאכות גמורות של תורה, כגון לאפות לו או לבשל לו אם צריך לכך), וסכ"ב (מותר לומר לנכרי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, שסתם צרכי קטן דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה).

משא"כ במקום מצוה לא התירו אלא במלאכה מדברי סופרים, כדלקמן סי' שז סי"ב (דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת ... לצורך מצוה). ואילו בתבשיל צונן אפשר שאסור לחממו בשבת מן התורה, כדלעיל סי' רנג סכ"ה (והערה 204). וראה שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[1032] מ"א שם (ודבר שאין בו רוטב, אפילו קר כחם דמי).

ונתבאר לעיל סי' רנג סי"ח (כגון שהוא תבשיל יבש שאין בו מרק כלל, שכשהוא מבושל כל צרכו אין בו משום איסור בישול לדברי הכל אף שנצטנן לגמרי, כמו שיתבאר בסי' שי"ח), ולקמן שם סי"א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל אין בו בישול אחר בישול אם נתבשל כבר כל צרכו ואפילו נצטנן לגמרי).

להקל כאלו הוא חם לגמרי[1033].

ואם סומך אצל התנור במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר אפילו נצטנן לגמרי[1034]. אבל על התנור צריך דבר המפסיק, אף שאין היד סולדת שם[1035], ואף אם התבשיל חם לגמרי[1036]. והוא הדין לתוך הקכלי"ן צריך דבר המפסיק[1037].

ופירות חיים, וכן מיני משקין, דינם כתבשיל שיש בו רוטב ונצטנן לגמרי, בין לאיסור בין להיתר[1038].

וליתן[1039] על גבי קדרה הקבועה בתנור, דינה כאצל התנור[1040]. אבל אסור ליתן קנקן עם

[1033] מ"א שם (ואם לא נצטנן לגמרי, אפילו יש בו רוטב נהגו להקל).

ונתבאר לעיל סי' רנג סכ"ז (רק שיהיה התבשיל חם קצת, אם יש בו מרק והיד סולדת במקום שסומך לתנור), וכדלקמן סי' שיח ס"ט (ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו).

[1034] מ"א שם. (ואם מניחו במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר לסמוך אצל התנור).

ונתבאר לעיל סי' רנג סכ"א (אבל אם אין היד סולדת שם, לדברי הכל מותר לסמוך שם), וסכ"ז (אבל אם אין היד סולדת שם אצל התנור, אף על פי שנצטנן התבשיל לגמרי מותר לסמוך בכל ענין). והיינו שאין לחוש בזה, לא משום שמא יחתה (שאין חוששים לה כשסומך אצל התנור), ולא משום איסור בישול (כיון שאין היד סולדת בו)..

[1035] מ"א שם (אבל לא עליו, אלא אם כן יש דבר המפסיק).

ונתבאר לעיל סי' רנג סכ"א (ואפילו על גבי הכירה הגרופה או קטומה, מותר להחזיר, אם אין היד סולדת שם), משא"כ באינה גרופה וקטומה אסור להחזיר עליה אפילו אין היד סולדת שם עליו מלמעלה, וסוף סכ"ו (ויש אומרים שאע"פ שאין היד סולדת שם, צריך שיניח עתה שום דבר תחת הקדרה להפסיק בינה להגחלים שבתנור, כדי שיהיה לו היכר בזה ולא יבא לחתות, אבל המעזיבה שהיא עשויה מכבר אינה חשובה הפסק והיכר למונעו מלחתות. וכן עיקר).

וכן הוא לעיל ד"ה ומותר (והערה 1024).

[1036] שאין בו משום איסור בישול אחר בישול, מכל מקום אסור משום שמא יחתה, כיון שאין דבר המפסיק בין הגחלים לבין הקדרה.

[1037] מ"א שם (והוא הדין לתוך הקכ"לין בעינן דבר המפסיק).

נראה שהכוונה כדלקמן סי' תנא סס"ה (כמו שעושין במקצת תנורי בית החורף, שמניחין חלל בין הקכלי"ן, ומקיפין אותו בקכלי"ן מג' רוחותיו, ועושין כיסוי מלמעלה על אותו חלל, ונעשה כתנור קטן). כיון שיש מחיצה המפסקת בינו לבין האש, מכל מקום אין לו דין סומך אצל התנור, אלא דין נותן על התנור, ולכן צריך דבר המפסיק בין קרקע הקכלי"ן לבין התבשיל.

הובא גם לעיל סי' רנג בקונטרס אחרון סקי"א (תוך הקכלי"ן, שכתב המג"א סוף סי' רנ"ט דמהני דבר המפסיק).

[1038] מ"א שם (והוא הדין במיני משקין ופירות דינא הכי).

ומבאר כאן דהיינו "בין לאיסור", שיש בו בישול אחר בישול אם נצטנן, כיון שיש בהם רוטב. ונתבאר לקמן סי' שיח סכ"ד (קיתון של מים או שאר משקין ... אסור ליתנם סמוך לאש במקום שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו ... והוא הדין פירות או שאר דברים הנאכלין כמות שהן חיין, שאף שאינם צריכים בישול, מכל מקום אם נתבשלו חייב).

ו"בין להיתר", שמותר להשהותו, וכדלעיל סי' רנד ס"ד (פירות הנאכלים חיין כגון תפוחים וכיוצא בהם, מותר לצלותם סמוך לחשכה, אע"פ שאין שהות שיצלו מבעוד יום, ומותר להשהותם אפילו שלא על גבי הגחלים ממש, לפי מנהגנו שנתבאר שכל שנצלה כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו, ופירות שנאכלים חיין אינן גרועים מצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי).

והיינו דוקא בפירות ומיני משקין, חוץ ממים, שאסור להשהותם עד שיתחממו חצי החימום, כדלעיל (אבל ... במים ... צריך שיהיו כמאכל בן דרוסאי קודם שבת), וסי' רנד סי"ד (ואף שהמים ראוים לשתיה גם כשהם צוננים, מכל מקום אינם טובים כל כך כפירות הנאכלים חיים). וראה שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[1039] עד עתה נתבארו דיני הנחת הקדרה בתוך התנור, ועל גבי המעזיבה, ולסמוך אצל התנור. עתה בא לבאר דיני הקדרה שהיו רגילים להתקין בדופני התנור מבפנים, ובולטת על גבי הגחלים. ורגילים למלאתה מים גם כשאין צריכים למים אלו, כדי שלא תיבקע הקדרה מחום התנור.

[1040] מ"א שם (ועל גבי קדירה הקבוע בתנור נמי דינא הכי). ומפרש רבינו דהיינו שאינו דומה לנותן על גבי התנור, אלא כסומך אצל התנור.

וראה תהלה לדוד ס"ק יז. מראי מקומות וציונים. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ו ע' צט.

משקין לתוך המים שבקדרה ההיא[1041]. ואסור ליתן המים לקדרה ההיא, אפילו קודם שהוסק התנור[1042], כי אם על ידי נכרי, ומותר ליהנות מהמים בשבת אם נתנם נכרי קודם שהוסק התנור[1043]. אבל אם נתנם ישראל, אסור ליהנות מהם עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, ואפילו נתנם בערב שבת סמוך לחשכה אחר שהוסק התנור, אסור ליהנות מהם עד למוצאי שבת בכדי שיעשו[1044].

ואסור לכרוך בשבת קדרה עם תבשיל (חם) בכרים וכסתות או בשאר בגדים[1045], אם כולה טמונה בהם[1046]. ואם פינה התבשיל לקדרה אחרת, מותר לכורכו שם[1047]:

[1041] מ"א שם (אבל לתת לתוכן קנקן עם משקין, פשיטא דאסור). תוספת שבת שם (ולתת לתוכו קנקן עם משקים דינו כהטמנה).

וכדלקמן סי' שכו ס"ג (אמת המים של חמי טבריא, אסור להמשיך לתוכה אפילו מבעוד יום סילון של צונן ... והרי זו כעין הטמנה בדבר המוסיף הבל, שמים הללו נטמנו בתוך האמה של חמי טבריא שהן נקראים דבר המוסיף הבל).

וגם כאן נחשבת הקדרה כדבר המוסיף הבל, כיון שהיא מתחממת על ידי הגחלים שתחתיה, ומחממים את המשקים שבקנקן הטמונים בה.

[1042] מ"א שם (וישראל אסור ליתן מים לתוך הקדירה ההוא אפילו קודם שהוסק). והיינו אפילו קודם השבת, כדלקמן בסמוך.

ונתבאר לעיל סי' רנד סט"ו (אסור ליתן מים סמוך לחשכה לתוך קדרה הקבועה בתוך תנור בית החורף, אלא אם כן יש שהות שיוכלו להתחמם חצי חימומם מבעוד יום. שאף שכוונתו שלא תבקע הקדרה, מכל מקום כיון שחפץ גם כן במים הללו שיתחממו כדי להדיח בהם כלים בשבת, כמו שדרך הוא להדיח בהם, יש לחוש שמא יחתה בגחלים (ואע"פ שמותר לסמוך אצל תנור שאינו גרוף וקטום כמו שנתבאר בסי' רנ"ג. מכל מקום כיון שקדרה זו בולטת על הגחלים שבתנור, הרי זה כמשהה על גבי הגחלים ממש)).

והיינו אפילו קודם שהוסק, אלא שבזה התיר שם בדיעבד בשוגג (ומכל מקום אם נתנם שם קודם שהוסק התנור, אפשר שיש להקל, אם היה שוגג).

ומכל שכן אם נתן המים בקדרה בשבת עצמה, קודם שהסיק הנכרי, שאסור מטעם המובא לעיל (הערה 1028).

[1043] מ"א שם (אך אם נתנם עכו"ם קודם שהוסק, שרי ליהנות מהם).

שזה מותר אפילו בשבת, כדלעיל סי' רנג סכ"ט (אבל אם נתן נכרי מים לתוך הקדרה הקבועה בתנור, כדי שלא תבקע כשיסיק התנור, ואחר כך הסיק התנור ונרתחו המים, מותר ליהנות הישראל מהם בשבת. ואפילו לכתחלה מותר לומר לו שיתן מים בקדרה קודם שיסיק התנור, לדברי הכל, שהרי אין כוונתו כלל לחמם המים, אלא לחמם הבית, שאין נותנים מים בקדרה אלא כדי שלא תבקע הקדרה).

[1044] מ"א שם (וגם אם נתן ישראל ערב שבת סמוך לחשיכה אסור כמ"ש סוס"י רנ"ד).

ונתבאר לעיל סי' רנד סט"ו (ואם עבר ונתן אפילו בשוגג ולא נתחממו שליש חימומם מבעוד יום, אסור אפילו להדיח בהם כלים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו).

ומכל שכן אם עבר ונתן המים לקדרה בתוך השבת, שאסור מטעם המובא לעיל (הערה 1028). אלא שאז נאסר רק עד מוצאי שבת, ולא בכדי שיעשו, כדלקמן סי' שיח ס"א (ואין צריכים להמתין בכדי שיעשו, אף אם בישל בשבילם, שלא הצריכו להמתין כן אלא בנכרי העושה בשביל ישראל ... שאיסור האמירה לנכרי קל בעיני הבריות, וכן אפילו בישראל העושה, אלא שהתחיל מבעוד יום עשייתו בדבר שאסור להתחיל כמו שנתבאר בסי' רנ"ג, שאיסור זה גם כן קל בעיני הבריות).

וראה מראי מקומות וציונים.

[1045] מ"א שם (אסור לכרוך בשבת קדרה עם מאכל חם בכרים וכסתות).

משא"כ במאכל צונן, כדלעיל סי' רנז ס"ט (מותר להטמין צונן גמור, כדי שלא יצטנן ביותר, או כדי שתפיג צנתו).

ואפילו לא נצטנן לגמרי נתבאר לעיל שם (ואם נתקרר קצת עד שאין היד סולדת בו, אפילו באודו בכלי ראשון מותר להטמינו).

אלא בזה מסתפק רבינו, ולכן כתב הוספה (כאן, ולעיל שם) במוסגר, וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

והטעמים לכאן ולכאן, נתבארו לעיל שם בקונטרס אחרון ס"ק א. וראה שבת כהלכה פי"א הערה עא. שו"ע הרב עם ביאורים והערות (כאן ולעיל שם).

[1046] וכן הוא לעיל סי' רנז ס"ד (אם כולה טמונה תחתיו), ושם נסמן (הערה 703).

סליק קיצור הלכות שהיה והטמנה

קונטרס אחרון

(א) מקפיד כו'. לכאורה[1048] אין ללמוד זה[1049] ממוקצה מחמת חסרון כיס דבעינן שיקפיד עליו[1050]. דהתם תורת כלי עליו[1051], אבל הכא[1052], אם לא ייחדן להטמנה[1053], כיון דודאי עתיד להחזירן להפתק[1054] כדפרש"י[1055], שוב אין תורת כלי עליהם, כדמשמע

[1047] מ"א שם (אבל אם פינן לקדירה אחרת מותר לכרוך קדירה ההוא).

ונתבאר לעיל סי' רנז ס"ט (לא אסרו להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, אלא כשמטמין באותה קדרה עצמה שנתבשל בה התבשיל, שאז יש לגזור שמא ירתיחנה, אבל אם פינהו לקדרה אחרת, מותר להטמינו).

[1048] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"א נתבאר (במוסגר), שאם הטמין בגיזי צמר ואחר כך נתנן לאוצר לסחורה, אם מקפיד עליהם להשתמש בהן, אסור לטלטלם, כמבואר במ"א.

ומאריך להוכיח שאף בלא הקפדה, כשנותנם לאוצר לסחורה נתבטל ממנו תורת כלי והוי מוקצה.

ומה שהצריך כאן שיקפיד שלא להשתמש בהם, שיהי' בו גם מוקצה שמחמת חסרון כיס; היינו שאז לא יועיל אחר כך מעשה ההטמנה לשני הפרטים יחד: (א) להוציא ממוקצה מחמת חסרון כיס. (ב) ליתן עליו תורת כלי.

ואף שיתבאר לקמן סי' שח סנ"ט, לענין נסרים של אומן שמקפיד עליהם מלהשתמש בהם, שאם חשב או השתמש תשמיש היתר, מותר לטלטלם.

שאני התם שההקפדה של האומן אינה באה על ידי מעשה, רק על ידי מחשבתו של האומן, ולכן מועלת מחשבה לבטל איסור מוקצה מחמת חסרון כיס.

ואף שיתבאר לקמן סי' שלא ס"י, שאחר מילה אסור לטלטל את האיזמל של מילה כדי להצניעו.

היינו כיון שלא היתה כוונתו להשתמש בו שוב בשבת, רק להצניעו.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' תמט ואילך. שלחן ערוך הרב עם ביאורים והערות ע' צב ואילך.

[1049] על מה שנפסק בשו"ע ס"א (גיזי צמר ... אם נתנם לאוצר לסחורה, צריכין יחוד), ואם לא יחדם אסורים בטלטול, פירש המ"א ס"ק ד (ודוקא כשמקפיד עליהם), משא"כ בלא מקפיד מותר לטלטלם אף אחר שנתנם לאוצר לסחורה, וכן נפסק כאן בפנים (והוא מקפיד עליהן להשתמש בהן שום תשמיש).

וזהו שבא לברר כאן, מהיכן יש ללמוד הלכה זו.

[1050] כדלקמן סי' שח ס"ד (וכל הכלים שהם עומדים לסחורה, והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשמיש ... אסור לטלטלו בשבת ... וזהו הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס).

[1051] שאף אם נתנם לאוצר לסחורה, עדיין תורת כלי עליו, ובזה קיי"ל כמאן דאמר שאף אם עומד לסחורה לא נאסר משום מוקצה, כדלקמן שם ס"ג (ואפילו כלי שהקצה אותו מלהשתמש בו שום תשמיש, כגון כלים המוכנים ועומדים לסחורה שאין רגילים להשתמש בהם שום תשמיש, מכל מקום אם אינו מקפיד עליהם מלהשתמש בהם, לא הסיח דעתו עדיין מהם לגמרי מלהשתמש בהם, ולפיכך אין להם דין מוקצה להאסר בטלטול), ושם נסמן (הערה כט).

[1052] בגיזי צמר שנתנם לאוצר לסחורה, נתבטל מתורת כלי אף אם אין מקפיד עליו, כלדקמן שם (גיזין של צמר שראויין להסמך ולשבת עליהם, וכן כל כיוצא בהם, אם הכניסן לאוצר לסחורה, ביטל תורת כלי שהיה עליהם, ואסור לטלטלם, אע"פ שאינו מקפיד כלל עליהם מלהשתמש בהם).

ומטעם זה חלק האבן העוזר על המ"א שהצריך שיקפיד עליו (ולא דק, דהתם מיירי בכלים ... אבל כאן מבואר בגיזי צמר מוקצה ... נתן לאוצר ... הוי ממילא מוקצה). וכן הוא באליה רבה ס"ק ו (ואפשר לחלק דדוקא בכלים בעינן הקפדה, וצ"ע).

וכן נראה במ"א עצמו לקמן סי' שח ס"ק ג (ובדבר שאין דמיו יקרים, אם נתנן לאוצר אסור), וס"ק מח (ואם נתנן לאוצר לסחורה, צריכים יחוד, וכמ"ש רסי' רנ"ט), ולא הצריך שיקפיד עליו.

[1053] שאם יחדו להטמנה יש עליו תורת כלי, כמבואר בפנים לענין מוכין (אם יחדם להטמנה, דהיינו שגמר בדעתו להטמין בהם לעולם ... יש עליהם תורת כלי).

[1054] נתפרש ברש"י נ, א ד"ה הפתק (מערכה גדולה שעורכין ומושיבין להקצותן לסחורה).

[1055] רש"י שם ד"ה רבינא (דמתניתין בגיזין של הפתק, דודאי עתיד להחזירן משם).

והיינו שכל זמן שלא נתנם לאוצר לסחורה, נתבאר בפנים ס"א "כשמטמין בהם פעם אחת, מן הסתם עומדות הן להטמנה", ושם נסמן (הערה 957). משא"כ אם נתנן לאוצר לסחורה, אף אם מטמין בהם פעם אחת, "ודאי עתיד להחזירן" לאוצר לסחורה, ו"שוב אין תורת כלי עליהם", אף אם אינו מקפיד להשתמש בהם.

בהדיא ברש"י[1056] ור"ן[1057] גבי מוכין עיין שם, ואם כן יש לומר דאף אם אינו מקפיד למיזגא עלייהו (עיין בגמרא[1058]), דעל כרחך בקפידא כזו מיירי המג"א[1059] מדמייתי מסי' ש"ח, מכל מקום[1060], כיון שאינם עומדים לכך, אלא לסחורה, אסור לטלטלם, כמו [נ]דבך של אבנים[1061], שאף שבודאי אין מקפידים עליהם לישיבה בעלמא (דאם לא כן[1062] הוה להו להפוסקים לפלוגי בהכי בין חריות[1063] לאבנים[1064] ולמה כתב המגיד משנה[1065] שלהרי"ף נדחה דין האבנים לגמרי מדין החריות ולהרמב"ם חילק בענין אחר, כמ"ש הב"י בסי' ש"ח[1066]), ואפילו הכי אסור לטלטלן משום דלא קיימי להכי, כמ"ש המגיד משנה וב"י ומג"א סי' ש"ח[1067].

[1056] מח, א ד"ה מוכין (ואלו שטמן בהן, מי אמרינן יחדן להטמנה ואיכא תורת כלי עליהן ומותר לטלטלן בשבת, או לא), משא"כ בנתנן לאוצר אין תורת כלי עליהן.

[1057] כב, א ד"ה בעא (ואלו שטמן בהן, מי אמרינן יחדן להטמנה ואיכא תורת כלי עליהן ומותר לטלטלן, או לא).

[1058] מח, א (מהו דתימא חזי למזגא עלייהו (להיסב עליהן, רש"י), קמ"ל). והיינו דלא סגי במה דחזי למזגא עלייהו שירד תורת כלי עליהם.

[1059] סק"ד (דוקא כשמקפיד עליהם, כמ"ש סי' ש"ח סוף ס"א). והיינו האמור בשו"ע סי' שח ס"א (כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת). וכן הוא לקמן שם ס"ד (וכל הכלים שהם עומדים לסחורה והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשמיש ... אסור לטלטלו בשבת).

ומזה מובן דלא מיירי בקפידה שלא לייחדו להטמנה, כמו במוכין, דאמרינן מח, א (וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין), ופרש"י (שדמיה יקרין, אין דרך בכך, ולא בטלי להטמנה), וכמבואר כאן בפנים (שמן הסתם הם עומדים לעשות מהם לבדים, ולא להטמין בהם קדרות או שאר תשמיש המותר בשבת).

אלא מיירי בקפידא שלא למיזגא עלייהו, שזה מביא המ"א מסי' שח ס"א.

[1060] אף אם אינו מקפיד על כך.

[1061] בגמרא קכה, ב (נדבך של אבנים), ופרש"י (אבנים סדורות ומוקצות לבנין), שאם לא עשה להם תיקון מיוחד אסור לטלטלן, כמבואר בשו"ע סי' שח סכ"א (נדבך של אבנים, אף על פי שחשב עליו מבעוד יום, אסור לישב (עליהם)).

וכן הוא לקמן שם סנ"ב (נדבך של אבנים, אף על פי שישב עליהם פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם שיהיו עומדים לישיבה גם בשבתות עד עת שיצטרך לפנותם מכאן, לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך).

[1062] אם נאמר שחומרת נדבך של אבנים היא כיון שמקפידים שלא לישב עליהם, אם כן למה הוצרכו לחלק ולומר שחומרת נדבך של אבנים היא במה שאין דרך לייחדם לישיבה.

[1063] ברייתא וגמרא נ, א (חריות של דקל (ענפים קשים כעץ, משהוקשו שדראות של לולבין ונפלו עלין, שלהן קרי להן חריות, רש"י) שגדרן לעצים, ונמלך עליהן לישיבה ... יושב, אע"פ שלא קישר, ואע"פ שלא חישב).

וכן נפסק לקמן סי' שח ס"נ (חריות של דקל ... אם קצצם מן הדקל לשריפה הרי הם מוקצה כשאר עצים, ואסור לטלטלם, שאין תורת כלי עליהם, הואיל ועומדים לשריפה. אבל אם נמלך עליהם אחר כך שיהיו עומדים ומיוחדים לישיבה עד עת שיצטרך לפנותם, הרי מחשבה זו מוציאם מידי מחשבה הראשונה, אם נמלך כן קודם השבת, ונעשה עליהם תורת כלי).

[1064] קכה, ב (פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא נדבך של אבנים (אבנים סדורות ומוקצות לבנין, רש"י), ואמר לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר, ולא הצריכן רבי למעשה. ור' יוחנן אמר הצריכן רבי למעשה).

וכן נפסק לקמן סי' שח סנ"ב (נדבך של אבנים, אע"פ שישב עליהם פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם שיהיו עומדים לישיבה גם בשבתות עד עת שיצטרך לפנותם מכאן, לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך).

[1065] פכ"ה הכ"א (ונראה לי שלכך השמיטו בהלכות ההיא דנדבך, משום דמהכא שמעינן שאין צריך מעשה, ובמחשבה בלחוד סגי ... ונראה לי שדעת רבינו דשאני חריות דאיכא דקיימי לישיבה ואיכא דקיימי לעצים, וכאן לא נאסרו אלא מפני מחשבתו שגדרן לעצים ... אבל נדבך של אבנים ליכא דקאי לישיבה, ולפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה).

וממה שלא חילק ביניהם שבנדבך של אבנים מקפידים עליהם לישיבה בעלמא, רואים שגם בנדבך של אבנים אין מקפידים על זה, "ואפילו הכי אסור לטלטלן משום דלא קיימי להכי".

[1066] ד"ה חריות.

[1067] ס"ק מ (נדבך של אבנים ליכא דקאי לישיבה, לפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה (מ"מ פכ"ה)).

וכן הוא לקמן שם סנ"ב (לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך, לפי שאין דרכם של שאר עצים ואבנים לייחדם לישיבה).

ואף אם תימצי לומר דהמג"א סמך על הרמב"ם, נגד רש"י ור"ן[1068], דכתב בפרק כ"ו[1069] דגיזין אסורין משום מוקצה מחמת חסרון כיס, מכלל דסבירא ליה דמשום קפידתו לא פקע תורת כלי מהן, הואיל והן ראוין למיזגא עלייהו, רק שאסורים מחמת קפידתו[1070]. ואם כן הוא הדין להפתק לדידן כשטמן בהן[1071]. זה אינו, דבהפתק מודה הרמב"ם, דכיון שהקצם לסחורה ביטלם מתורת כלי, אף שאין מקפיד להשתמש בהם גם כן תשמיש אחר, מידי דהוה אליבני דשרגינהו[1072], שאין האיסור בהם אלא משום דביטלם מתורת כלי בסידורם, (ולא) משום מוקצה מחמת חסרון כיס, דאין דרך להקפיד לישב עליהם למעלה, במכל שכן מנדבך של אבנים דחשיבי מינייהו כמבואר במלחמות פרק י"ז[1073]. ועוד דבהדיא פירש המג"א עצמו שם בס"ק ל"ו[1074] משום דליכא תורת כלי עלייהו. ואם כן הוא הדין לגיזין שהקצם לסחורה, אף אם אינו מקפיד עליהם כלל[1075]. וכן המג"א עצמו בסימן ש"ח סק"ג ומ"ח[1076] לא הזכיר קפידא כלל.

אלא שלכן נתחכם[1077] המג"א[1078] להביא ראיה מסי' ש"ח סכ"ה, ולכאורה אינו ענין

וכן הוא כאן בגיזי צמר שהכניסן לאוצר לסחורה, אף אם אינו מקפיד מלישב עליהם, אין עליו תורת כלי, כיון דלא קיימי להכי, שהרי נתנם לאוצר לסחורה.

ואם כן קשה על המ"א שכתב כאן ס"ק ד, דהיינו דוקא כשמקפיד עליהם.

[1068] שהועתקו לעיל (הערות 1056-1057), שטעם האיסור בהכניסן לאוצר לסחורה, שאז אין עליהם תורת כלי.

[1069] הי"ב (גיזי צמר אין מטלטלין אותן, מפני שהוא מקפיד עליהן).

[1070] וצריך לומר שהרמב"ם מפרש בהא דאמרינן מח, א (מהו דתימא חזי למזגא עלייהו, קמ"ל), שכיון דחזי למזגא עלייהו ויש עליהם תורת כלי, מהו דתימא שהוא מותר בטלטול, קמ"ל שכיון דקפיד עלייהו הרי הם מוקצה מחמת חסרון כיס.

[1071] שהרי"ף והרמב"ם אינם מחלקים בין מוכין לגיזי צמר, ובין נתן לאוצר לסחורה או לאו, אלא פוסקים כלישנא בתרא דרבא נ, רע"א (אמר רבא לא שנו אלא שלא יחדן להטמנה אבל יחדן להטמנה מטלטלין אותן), ונתבאר בב"י ריש הסימן (משמע דלא שני ליה בין מוכין לגיזי צמר, ולא בין של הפתק לאינן של הפתק, דבכל גוונא יחדן להטמנה מטלטלין אותן ואם לאו אין מטלטלין אותן, וכך הם דברי הרמב"ם בפכ"ו ... ונראה דאע"ג דהרי"ף והרמב"ם הוו רוב בנין, כיון דאיכא רוב מנין דפליגי עלייהו, ומידי דרבנן הוא, נקיטינן לקולא).

ומכל מקום למד המ"א מדברי הרמב"ם, שאף לדידן, דלא אמרינן הכי אלא בהפתק (שנתנם לאוצר לסחורה), טעם האיסור בזה הוא משום מוקצה מחמת חסרון כיס.

[1072] רב נחמן קכד, ב (הני ליבני דאישתיור מבניינא שרי לטלטולינהו, דחזו למיזגא עלייהו, שרגינהו, ודאי אקצינהו).

וכן נפסק לקמן סי' שח סמ"ח (לבנים שנשארו מהבנין, מותר לטלטלם, לפי שמעתה אינן עומדין לבנין אלא להסמך ולשבת עליהם, ולכן תורת כלי עליהם. ואם סידרם זה על זה, גילה דעתו שהקצם לבנין ואסור לטלטלם, שאין תורת כלי עליהם).

[1073] מט, א (דגבי לבנים מתרצינן דאייתור מבנינא דחזיאן למזגא עלייהו, וגבי אבנים ... לא חזו למזגא, וטעמא דמילתא, איידי דיקירי דמייהו לא מייחדי לישיבה).

וכיון שאין מקפידים לישב על נדבך של אבנים, מכל שכן אין מקפידים לישב על לבנים, אף אם סידרם והקצם לבנין. ולא נאסרו אלא משום דביטלם מתורת כלי בסידורם.

[1074] על מה שנפסק בשו"ע שם סי"ז (ואם סידרן זה על זה, גלי אדעתיה שהקצן לבנין ואסור לטלטלם), כתב המ"א ס"ק לו (דליכא תורת כלי עליה, עיין סוף ס"ז), והיינו הנפסק בשו"ע שם (צרורות או אבנים, אף על פי שראויים לכסות בהם כלי, אסור לטלטלם).

וכן הוא לקמן שם סמ"ח (ואם סידרם זה על זה, גילה דעתו שהקצם לבנין ואסור לטלטלם, שאין תורת כלי עליהם). וראה גם לקמן סי' תצט קונטרס אחרון סוף סק"ב.

[1075] ביטל מהם תורת כלי. ומדוע אם כן כתב כאן המ"א ס"ק ד (ודוקא כשמקפיד עליהם).

[1076] בס"ק ג (ובדבר שאין דמיו יקרים, אם נתנן לאוצר אסור), ובס"ק מח (ואם נתנן לאוצר לסחורה צריכים יחוד, וכמ"ש רסי' רנ"ט).

[1077] עד"ז גם לעיל סי' רמט ס"ק א (לכן נתחכם). סי' רנב ס"ק ה (ובא וראה כמה נתחכם המ"א בלשונו). לקמן סי' שא ס"ק יב (והנה המ"א נתחכם).

וראה פירושו כאן, לקמן (הערה 1092).

[1078] כאן סק"ד (לאוצר לסחורה, ודוקא כשמקפיד עליהם כמ"ש סי' ש"ח סס"א וסכ"ה).

לכאן, אבל כוונתו למה שכתב רמ"א שם[1079] דעורות של דקה דלא חזו למיזגא עלייהו, אם חשב עליהם מבעוד יום מותר לטלטלם, אע"פ שאין תורת כלי עליהם, שהרי אינן ראויין אפילו למיזגא עלייהו, וגרועין מגיזין שהקצם לסחורה אבל ראויין למיזגא עלייהו, ואלו אינן ראויין, ואפילו הכי מהני בהו מחשבה בעלמא[1080].

ואף אם תימצי לומר דרמ"א שם לשיטתיה אזיל[1081] דגם באבנים סבירא ליה דמהני מחשבה, אבל להב"י[1082] דסבירא ליה גבי אבנים דבעינן יחוד, אם כן הוא הדין לגיזין[1083].

מכל מקום[1084] גם בגיזין כיון שטמן בהם עשה בהם מעשה כמו שכתב הב"י כאן[1085]. והמג"א לשיטתיה אזיל, שבסי' ש"ח ס"ק מ"א[1086] מ"ב[1087] (עיין שם ודו"ק) סבירא ליה כהמגיד משנה[1088] דהסידור הוה מעשה (דלא כב"י שם[1089] ודו"ק) ומועיל גם באבנים בלא ייחוד, ואם כן למה צריך יחוד בגיזין, ואמאי קתני[1090] כיצד הוא עושה כו', עיין סי' ש"ח בפנים[1091] ודו"ק (אלא שלא רצה המג"א להביא ראיה מדברי עצמו, אלא מהשו"ע,

---

וכבר נתבאר לעיל בתחלת הקונטרס אחרון (והערה 1059), שמה שציין לסי' שח סוף ס"א, הכוונה למ"ש שם (כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת).

ועתה בא לבאר מה שמציין לסכ"ה.

[1079] בשו"ע שם (עורות יבשים ... מותר לטלטלן), וברמ"א שם (ויש אומרים דוקא עורות בהמה גסה דחזי לישב עליהם, אבל מבהמה דקה, אסור, אלא אם כן חשב לישב עליהם מבעוד יום). הרי שאף עור בהמה דקה, שאינן ראויין לשבת עליהן מחמת קטנן, עדיין מועיל אם חשב מבעוד יום לישב עליהם.

[1080] ואם כן יוקשה מה שבגיזי צמר שהכניס לאוצר לסחורה, אין מועלת בהם מחשבה להשתמש בהם.

[1081] שכתב שם סכ"א (ויש אומרים דדין אבנים כדין חריות, וכן עיקר). והיינו שדין האבנים הוא כדין החריות שנתבארו שם ס"כ (חריות של דקל שקצצם לשריפה, מוקצים הם ואסור לטלטלם ... מותר לישב עליהם בשבת ... אם חשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם).

הובא גם לקמן סי' תצה בקונטרס אחרון סוף ס"ק ח (לדעת הרמ"א שם סעיף כ"א בהג"ה, כיון שלא נדחו בידי אדם מועילת להן מחשבת להוציאן מידי מוקצה).

ומטעם זה כתב הרמ"א שגם בעורות בהמה דקה מועלת מחשבה לישב עליהם.

[1082] בשו"ע שם סכ"א (אבל נדבך של אבנים, אף על פי שחשב עליו מבעוד יום, אסור).

וכן קיי"ל לקמן שם סנ"ג (נדבך של אבנים ... לא הוכנו לכך על ידי ישיבה או עי ידי מחשבה בלבד, כל שלא ייחדם לכך לעולם).

[1083] שאם נתנם לאוצר לסחורה שוב לא סגי במחשבה.

ושוב יוקשה מהי הוכחת המ"א מהרמ"א, לומר דהיינו דוקא כשקפיד שלא להשתמש בהם; הרי לא קיי"ל כוותיה.

[1084] אף שלענין מחשבה נתבאר דקיי"ל שאינה מועלת בעורות ובאבנים, וכן הוא בגיזי צמר שהכניס לאוצר לסחורה.

מכל מקום מדוע לא יועיל בה מעשה ההטמנה, שמעשה כזה קיי"ל שמועלת אף באבנים.

[1085] סוד"ה ומ"ש ואותן (דבפרק כל הכלים (קכ, ב) משמע שהרוצה להשתמש באבן בשבת צריך שיעשה בה שום מעשה מבעוד יום ... כיון שנעשה בהם מעשה דהטמנה מבעוד יום, שרי לטלטלם בשבת).

והיינו שמעשה ההטמנה עדיף ממה שהשתמש בהם מבעוד לישב עליהם, כי ההטמנה היא מעשה.

ואם כן מדוע לא תועיל ההטמנה אף בגיזי צמר שהכניס לאוצר לסחורה.

[1086] "ולכן אסור אלא אם כן עשה בהן מעשה מאתמול, וכמ"ש המ"מ, וסבירא ליה דכשסדרום הוי מעשה".

[1087] "אלא אם כן עשה בה מעשה".

[1088] פכ"ה הכ"א, שכתב הרמב"ם שם (נדבך של אבנים שחשב עליו מבעוד יום, אם למדום, מותר לישב עליהן למחר). ופירש המ"מ (נדבך של אבנים ליכא דקאי לישיבה, ולפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה).

[1089] ד"ה כתב הרמב"ם (ולי נראה ... טעמא דנדבך כדפירש רש"י צאו ולמדום, סדרום והושיבום כדי שלא נצטרך ליגע בהן למחר, לפי שאין הזמנה אפילו במעשה חשוב מועיל לאבן לעשותה כלי). והיינו שגם מה שסדר האבנים לישב עליהם אינו מועיל בהם לעשותם כלי; אלא אם כן ייחדם לכך לעולם.

[1090] במשנה מט, א (טומנין ... בגיזי צמר, ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה נוטל את הכסוי והן נופלות), ופרש"י נ, רע"א (אלמא בהנך דטמן נמי קאסר לטלטולי), לאוקימתא דרבינא בגמ' שם (בשל הפתק שנו).

[1091] לקמן שם סנ"ב (אלא אם כן עשה בהם מעשה רב להכינם לישיבה, דהיינו שסדרם מבעוד יום כדי שיהיו מוכנים לישב עליהם למחר, שמעשה גדול כזה מועיל להוריד עליהם תורת כלי, אע"פ שאין דרכם לייחד לכך).

ולכן הביא מסעיף כ"ה שם[1092]) (והשתא אתי שפיר הא דבסי' ש"ח[1093] לא הזכיר קפיד, משום דהתם לא מיירי בטמן בהם ודו"ק), אלא על כרחך צריך לומר דהכא שאני דקפיד עלייהו, והוה ליה מוקצה מחמת חסרון כיס[1094].

ואף אם תימצי לומר דמוקצה מחמת חסרון כיס נמי סגי במעשה זו[1095]. מכל מקום מעשה חדא לא עבדא תרתי, לאעיולא תורת כלי ולאפוקי ממוקצה דחסרון כיס. דמחשבה[1096] גרידא לא מהני למוקצה מחמת חסרון כיס, דכיון דקפדי עלייהו בוודאי לאו אורחיה לייחודיה להכי, ובכהאי גוונא לא מהניא מחשבה. עיין סי' ש"ח[1097]. וכן משמע בהדיא סי' ש"י ס"ז בהג"ה[1098] דבעינן מעשה עיין שם במג"א[1099]. ולא דמי לנסרים של אומן[1100], משום דלא אתעביד בהו מעשה של הקצאה. אי נמי משום דאיהו הוא דקפיד אבל בעל הבית דאינהו רובא דאינשי לא קפדי, ונמצאת קפידתו באה על ידי מחשבתו שחשב עליה למוכרה, לכך היא נפקעת גם כן על ידי מחשבה בעלמא[1101], כמ"ש

וכן גם כאן בגיזין, אף אם נתנם באוצר לסחורה, מכל מקום מדוע לא יועיל מה שטמן בהם מבעוד יום, דהוי מעשה רב, כמו סידור האבנים.

לכן פירש המ"א "דהכא שאני דקפיד עלייהו, והוה ליה מוקצה מחמת חסרון כיס". ובזה לא סגי במעשה ההטמנה, מהטעם שיתבאר בסמוך.

[1092] אף שכאמור לעיל, אין זו הוכחה טובה מדברי הרמ"א, שהרי לא קיי"ל כוותיה, ועיקר ההוכחה היא ממה שפסק הוא עצמו, כדעת הסוברים שגם באבנים סגי במעשה רב שסדרם כדי לישב עליהם.

מכל מקום לא רצה להביא ראיה מעצמו, לכן ציין לרמ"א.

ועל זה נתבאר לעיל "שלכן נתחכם המג"א להביא ראיה מסי' ש"ח סכ"ה".

[1093] במ"א שם ס"ק ג (ובדבר שאין דמיו יקרים אם נתנן לאוצר אסור), והיינו שאסור בטלטול אף דלא קפיד, כיון שלא עשה בו מעשה ההטמנה.

ושם ס"ק מח (ואם נתנן לאוצר לסחורה צריכים יחוד, וכמ"ש רסי' רנ"ט), דמיירי בעורות בהמה דקה, שאינו עושה בה הטמנה, אלא נסמך ויושב עליה, שאינה חשובה מעשה רב, לכן כתב שאף בלא קפיד, "צריכים יחוד" להתירו בטלטול.

אמנם לקמן שם סוף ס"ג (אם הכניסן לאוצר לסחורה ביטל תורת כלי שהיה עליהם, ואסור לטלטלם, אע"פ שאינו מקפיד כלל עליהם מלהשתמש בהם, אלא אם כן חזר ויחדו לתשמיש לעולם). והיינו שגם אם יטמין בהם, לא ירד עליו תורת כלי. וראה שם (הערה לד), ועדיין צ"ע.

[1094] שבזה אינו מועיל מעשה ההטמנה, להוריד מהם המוקצה שמחמת חסרון כיס, ולהוריד עליו תורת כלי, כדלקמן.

[1095] ואם כן עדיין יוקשה, מדוע לא יועיל מעשה ההטמנה להתירו בטלטול, אף אם מקפיד שלא להשתמש בהם.

[1096] ואין להקשות ולומר, שמה שחשב לטמון בהם מועיל לחסרון כיס, ומה שטמן בפועל מועיל לתורת כלי.

כי מחשבה גרידא כו'.

[1097] לענין מוקצה מחמת חסרון כיס, ראה שם ס"ד (וכל הכלים שהם עומדים לסחורה והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשמיש ... אסור לטלטלו בשבת ... אם נמלך כן מבעוד יום, מותר לטלטלו, שמחשבה מועלת למוקצה, כמו שיתבאר), וסנ"ט (נסרים של ... אומן אסור, מפני שהוא מקפיד עליהם מלהשתמש בהם שום תשמיש שלא יתקלקלו, והרי הם מוקצה מחמת חסרון כיס. ואם חשב עליהם מבעוד יום ליתן עליהם פת לאורחים בשבת, או שום תשמיש אחר, מותר לטלטלם).

ויתבאר לקמן בסמוך הטעם שמועלת בזה מחשבה. ועיקר ההוכחה שאינה מועלת אף לענין מוקצה מחמת חסרון כיס, מביא כאן מסי' שי.

[1098] "אסור לטלטל כיס של מעות, אף על פי שהוציא המעות ממנו מבעוד יום, אלא אם כן עשה בו מעשה, שפתחו מלמטה וסלקו מן היחוד".

[1099] סק"ה (הרא"ש כתב דדמי לסיכי זירי ומזורי, דכיון דקפיד עליה מייחד להו מקום).

וכן הוא לקמן סי' שי סי"ב (מטה זו המיוחדת למעות, אדם מקפיד עליה ומייחד לה מקום שלא לטלטלה לתשמיש אחר, והרי היא דומה למוקצה מחמת חסרון כיס ... ולכן אין לטלטל כיס של מעות, אע"פ שהוציא המעות ממנו מבעוד יום, אלא אם כן עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מן הייחוד).

[1100] שמחשבה מועלת בהם, כנסמן לעיל (הערה 1097).

[1101] שזה מועיל אף לענין תורת כלי, כדלקמן סי' שח ס"נ (הרי מחשבה זו מוציאם מידי מחשבה הראשונה, אם נמלך כן קודם השבת, ונעשה עליהם תורת כלי).

המגיד משנה[1102] והשלטי גיבורים[1103], מה שאין כן[1104] דרובא דאינשי מקצי להו לסחורה, כשעדיין לא טמן בהם[1105].

ואף לר"ן[1106] דפליג, צריך לומר דמודה[1107], בנסרים שאני לענין אורחייהו ליחודי, דכיון שמצד עצמם ראויות ליחודי לתשמיש כמו של בעל הבית, אלא שהאומן מקפיד עליהם, לכך נפקע על ידי מחשבתו כמו בחריות[1108], ולא פליג אלא במידי דאורחיה, דסבירא ליה דכל שכן הוא[1109].

(ומיהו ממה שכתבו האחרונים גבי סכין של מילה דאסור להחזירו לביתו אלא אם כן עודו בידו, עיין מג"א סי' של"א[1110] שכתב כן בשם הרמב"ן ורבינו ירוחם, אף שמאתמול היתה דעתו להחזירו לביתו, לא מוכח מידי דגבי מוקצה מחמת חסרון כיס לא מהני מחשבה בעלמא, דהתם לא חשב עליו להשתמש בו כלום. עיין ב"י[1111] ומג"א סימן ש"ח סקי"ח[1112]):

[1102] פכ"ה הכ"א (לא נאסרו אלא מפני מחשבתו שגדרן לעצים ... ומפני כך מחשבת ישיבה מוציאה מידי מחשבה דלעצים).

וראה גם לקמן סי' תצה סי"ד וקונטרס אחרון שם ס"ק ח.

[1103] כב, ב סוף אות ב (דכיון דאיסורן לא הוי אלא משום קפידא שמקפיד עליהן, דהא אם הן של בעל הבית מותרין, אם כן נכון הוא שהמחשבה תועיל בהן להתירן).

[1104] אוצ"ל: הכא.

[1105] שלכן המחשבה שקודם ההטמנה אינה מועלת לבטל את המוקצה מחמת חסרון כיס. ולכן מעשה ההטמנה אינו מועיל "תרתי, לאעיולא תורת כלי ולאפוקי ממוקצה דחסרון כיס".

[1106] כג, א ד"ה ונשאל (ונשאל הרשב"א ז"ל (ח"א סי' תשנז) המיחד אבן לפצוע בה אגוזים אם מותר לטלטלה בשבת, והשיב ... בעינן שיחדוה לכך לגמרי, אבל יחוד שבת אינו יחוד, כגיזי צמר דבעינן יחדן להטמנה ... ולי נראה דאפילו יחוד שבת אחת נמי מהני).

וקי"ל כוותיה, כדלקמן שם סנ"ג (אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה, כגון שחשב על האבן לפצוע בה אגוזים למחר, אע"פ שלא ייחדה לכך אלא לשבת זו בלבד, מותר לטלטלה גם לכל צרכיו, לפי שכיון שהיא ראויה להתייחד לכך לעולם ודרכה בכך, לפיכך די לה בהכנה קלה להכינה לכך, דהיינו במחשבה לשבת זו בלבד).

[1107] שבמוקצה מחמת חסרון כיס לא מהני מה שחשב להשתמש בשבת.

[1108] דלקמן שם סעיף נ (הרי מחשבה זו מוציאם מידי מחשבה הראשונה, אם נמלך כן קודם השבת, ונעשה עליהם תורת כלי).

[1109] הלשון אינו ברור די צרכו, ואולי חסרים כאן איזה תיבות, וראה כנישתא דבי רב.

ותוכנו: הר"ן חולק על הרשב"א רק בדברים שדרך לייחדם לכך, משא"כ בגיזי צמר שנתנם לאוצר לסחורה, מודה שאין המחשבה, או מעשה אחד, מועילים.

[1110] סק"ה (כתוב ביו"ד סי' רס"ו דמותר לטלטל הסכין לאחר המילה וכו', והוא מרבינו ירוחם נ"א ח"ב וז"ל מותר לטלטל הסכין להחזירו לאחר המילה, דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזו מקום שירצה. וכן כתב הרמב"ן עכ"ל. כוונתו דקי"ל דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזו מקום שירצה, וכמ"ש סי' ש"ח ס"ג, אבל לאחר שהניחו מידו אסור לטלטלו).

וכן הוא לקמן שם ס"י (איזמל של מילה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו אלא לצורך המילה ולא כדי להצניעו, ואפילו לצורך גופו ומקומו, וכל שכן שלא לצורך כלל כמ"ש בסי' ש"ח. ומכל מקום בעודו בידו כשמל בו, רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה להצניעו שמה).

[1111] סי' שח ד"ה כתב בנו של הרשב"[ש] (לענין פתילה, שאין המחשבה מועלת).

[1112] "וכתב ב"י כתב בנו של הרשב"[ש] על מקום שנוהגין שפעם ראשונה שמכניס אדם בנו לבית הכנסת מביא נר שעוה בידו, אפילו בשבת אין בו איסור טלטול, כיון שמערב שבת חשבו להביאו, דמחשבה מתרת לטלטל המוקצה כמ"ש ס"ך ע"כ. ולי נראה דאין הנדון דומה לראיה, דהתם ראויה להשתמש בהן בשבת, משא"כ בנר של שעוה עכ"ל".

והיינו שהביא הוכחה שמחשבה מועלת, מדין חריות שבשו"ע ס"כ. ועל זה משיב שבטלטול נר שעוה אינו משתמש בהנר, ולכן אין המחשבה מתרת. וכך גם בסכין של מילה, "שלא חשב עליו להשתמש בו כלום".

(ב) ומסירו כו'. זהו[1113] כוונת השו"ע, שדרכו לקצר לשון הטור[1114], וכאן[1115] הוסיף דהיינו לומר כו' ואע"פ שהם עליה כו', רוצה לומר דלא תימא דוקא שיטה הכיסוי על צדו כדי לנער מעליו המוקצה, אלא נוטלו בידו, ואע"פ שהם עליה, לא איכפת לן בה. וכן בדין, דהא כל דלא נעשה בסיס, דינו כשוכח או כאילו נעשה בסיס לאיסור ולהיתר, דכל כהאי גוונא בצריך למקומו מטלטלן ועודן עליו, כמבואר בסי' ש"ט ס"ג[1116] וס"ה[1117] ואין צריך לנער כלל[1118]. ומ"ש במשנה[1119] והן נופלות, אורחא דמילתא קתני[1120].

עיין ברמב"ם בפירוש המשנה[1121]. וברז"ה פרק י"ז[1122] משמע דאהטמנה שסביבות הקדרה קאי, שננער על ידי נטילת הכיסוי מעל הקדרה[1123], לפי פירושו, ופירוש ר"ת[1124], שהקדרה בלועה בכיסוי. והכי קיימא לן לדעת המג"א בס"ק ט'[1125], שהעתיק מהר"ן[1126],

---

[1113] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ב נתבאר, שאם הקדרה טמונה בדבר מוקצה, אפשר לאחוז בכיסוי ולהסירו יחד עם המוקצה שעליו.

ואף שבמקור הדברים בטור ובשו"ע נאמר "מנער הכיסוי והן נופלות".

אין כוונתם לומר שינענע את הכיסוי עד שהמוקצה יפול ממנו, כי אם כפי שהוסיף בשו"ע "דהיינו לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה, ואף על פי שהם עליה לא איכפת לן". וכמבואר בסי' שט דכל כה"ג מטלטלן ועודן עליו.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' תסז ואילך. שלחן ערוך הרב עם ביאורים והערות ע' צד.

[1114] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רעא.

[1115] סוף ס"א, שעל מה שכתב בטור (מנער הכיסוי והן נופלות), הוסיף בשו"ע (דהיינו לומר, שנוטל כיסוי הקדרה שיש תורת כלי עליה, ואע"פ שהם עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן).

[1116] ולקמן שם סוף ס"ה (הרי נעשית בסיס לאיסור ולהיתר, ולא נאסרה בטלטול ... אם צריך למקום הכלכלה, בענין שלא יספיק לו הניעור, מותר לו ליטלה מכאן כמות שהיא בכל ענין).

[1117] ולקמן שם סוף ס"ו (ושכח להסירה משם קודם השבת ... אם צריך למקום החבית והכר, בענין שאין הניעור מספיק לו, יכול לטלטלן כמות שהן עם האבן והמעות שעליהן כדי ליפנות מקומן), ושם נסמן (הערה לה).

[1118] נראה מכך, שאם אינם נופלים, נוטל ומחזיר. ואף שיכול להטות הכיסוי על צדו כדי לנער מעליו המוקצה. ראה לעיל סי' רעז ס"ו (ואם אי אפשר לנער (כגון שהוא צריך עוד לנר זה במקום האחר, או שיש חשש הפסד בניעור זה שלא ישבר הנר), רשאי לטלטלנו בעוד הנר עליו), ושם נסמן (הערה פא). וראה כנישתא דבי רב.

[1119] מט, א (כיצד הוא עושה, נוטל את הכסוי והן נופלות).

[1120] דאף כשנוטל את כיסוי הקדרה (ואינו מנער מעליו המוקצה), נופלות הגיזין מעליו.

[1121] פ"ד מ"ב (נוטל את הכסות, הוא שישים על פי הקדרה בגד, ואחר כך ישים עליו את גיזי הצמר, ולפיכך אמר נוטל את הכסות שעל הקדרה, והגיזין שעליה נופלין, וזה הוא טלטול מן הצד והוא מותר).

והיינו דלא מיירי כאן בכיסוי של קדרה (שהיא מלמעלה בלבד), כי אם שמכסה את הקדרה בכסות שאינו מוקצה (שאפשר יורדת גם על צדדי הקדרה, כדלקמן בסמוך), ועליה נותן את הגיזין שהם מוקצים. ואורחא דמילתא שכאשר "נוטל את הכסות שעל הקדרה", "הגיזין שעליה נופלין".

[1122] המאור מז, ב (ולפי שהקדרה אינה נעשית בסיס, לפיכך התירו לו לנער את ההטמנה על ידי כסוי הקדרה, כשטמן בדבר שאינו ניטל וכסה בדבר הניטל. וכן כשכסה בדבר שאינו ניטל, אם היה מגולה מקצתו, שיש בידו לאחוז בקדרה ולנער ממנו הכסוי, נוטל ומחזיר. ואם לא היתה הקדרה מגולה כלל, כגון שהכסוי חופף עליה עד הקרקע, אינו נוטל ומחזיר, לפי שאינו יכול לעשות לה טלטול מן הצד).

[1123] והיינו שההטמנה שעל גבה ניטלים עמה, וההטמנה שסביבותיה נופלות.

[1124] בתוס' נא, א ד"ה או (הכא מיירי בכיסוי כעין כלי חרס שנותנים על הקדרה, שהקדרה בלועה בתוכה, ואי אפשר לנער הכיסוי אלא אם כן יגביהו קצת).

דתניא התם (טמן וכיסה בדבר הניטל בשבת, או טמן בדבר שאינו ניטל בשבת וכיסה בדבר הניטל בשבת, הרי זה נוטל ומחזיר. טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, או שטמן בדבר הניטל בשבת וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, אם היה מגולה מקצתו נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל ומחזיר). הרי שברישא שהכיסוי הוא דבר הניטל בשבת, תמיד אפשר ליטלו, כי ההטמנה אינה יורדת עד לקרקע, ויש מקום לאחוז בקדרה והכיסוי, מבלי לנגוע בהטמנה שעל גבה. משא"כ בסיפא שהכיסוי הוא דבר שאינו ניטל בשבת, והקדרה בלועה בתוכה, אי אפשר להגביה את הקדרה מבלי לנגוע בכיסוי. וכן מפרש בעל המאור. ונתפרש יותר בר"ן, כדלקמן בסמוך.

[1125] "ואם טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל, מפנה סביבותיה ואוחז בקדירה ומוציאה, דלא נעשית בסיס להן, כמ"ש סס"א (ר"ן)".

שכתב כן לפירוש הרז"ה.

ומה שכתב הט"ז כאן[1127], צע"ג:

(ג) בתוך הכיסוי כו'. כן[1128] הוא בהדיא בשלטי גיבורים[1129]. וכן משמע בהדיא בגמרא[1130] ופוסקים וטור ושו"ע סוף סי' שי"א[1131] גבי פגה[1132] שטמנה בתבן.

ומשמע בהדיא דאסור לנער התבן בכוש וליטול הפגה בידים, דאם לא כן למה ליה כוש[1133] וכרכר[1134] שראשן חד, ידחפנו בקנה או בדבר אחר. אלא ודאי דדוקא קתני[1135] והן ננערות מאליהן, אבל לא שיטלטלם הוא על ידי דבר אחר. וכן משמע בהדיא בריי"ף ור"ן סוף פרק ט"ז[1136] גבי צואה. וכן משמע בהדיא בסי' תמ"ו[1137]. וכן כתב הט"ז שם[1138], ובסי' שי"א סק"ב[1139]. וזהו גם כן כוונת התוס'[1140] שהביא המג"א בסק"ח[1141].

[1126] כג, ב ד"ה וכן (מנהגן היה שהיו מכסין תחלה ואחר כך מטמינין, מה שלמטה הוא נקרא כסוי ומה שלמעלה מקרי הטמנה, והטמנה לעולם לא היתה מגעת עד הארץ, אבל הכסוי פעמים שהיה מגיע עד לקרקע ופעמים שלא היה [מגיע]. ומשום הכי קתני דכל שכסה בדבר הניטל, אף על פי שטמן בדבר שאינו ניטל, הרי זה נוטל ומחזיר, שיכול לאחוז בשולי הקדרה שהטמנה אינה מגעת עד הקרקע, ומנער את הקדרה, ואותו דבר שאינו ניטל נופל מאליו ... אבל בזמן שכסה בדבר שאינו ניטל, אם לא היתה הקדרה מגולה כל עיקר, כגון שהכיסוי שלה מקיף אותה מכל דפנותיה ומגיע עד לקרקע, אינו נוטל ומחזיר, כך פירש הרז"ה ז"ל ועיקר).

[1127] סק"ב (קשה לי מאי שנא מההיא דפרק נוטל, ולקמן סי' ש"ט, באבן על פי החבית, דבצריך למקומו שרי לטלטל החבית ... וצריך לומר דשאני התם דמיירי בשוכח, אבל במניח בידים הוה ליה בסיס לדבר איסור).

והיינו שהוא מפרש דהכא מיירי שנעשה בסיס להטמנה המוקצה, ולכן לא הותר לטלטלו, אלא לנענעו עד שיפול.

[1128] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ב נתבאר, שאם אין הכיסוי מגולה כלל, יכול לתחוב כוש בתוך הכיסוי ולהגביהו ולהסירו מהקדרה.

ומוכח במקור הדברים שאסור לנער התבן בכוש וליטול הפגה בידים, כי זהו טלטול על ידי דבר אחר, שנעשה כידו אריכתא.

ומבאר טעם החילוק בין זה לבין היתר הגבהת החבית שאבן עליה והגבהת המטה שהמת עליה.

ומה שהתירו טלטול הקש על ידי גופו, או לעשות שביל ברגליו, הוא מטעם טלטול בגופו שלא כדרכו.

וכן מצינו חילוק זה לענין יין נסף, ששכשוך על ידי דבר אחר שבידו אוסר, אבל על ידי רגל מתירים.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' תע ואילך. שלחן ערוך הרב עם ביאורים והערות ע' צד.

[1129] כג, סוע"א, מפסקי ריא"ז פ"ד ה"ב אות ג (ולי נראה אע"פ שאינו מגולה מקצתו, תוחבין בכוש או בכרכר ומגביהן).

[1130] קכג, א (רבי אלעזר בן תדאי אומר תוחבין בכוש או בכרכר והן מנערות מאיליהם).

[1131] ס"ט (הפירות הטמונין בתבן או בקש המוקצים, יכול לתחוב בהם מחט או כוש ונוטלם, והקש ננער מאליו).

וכן הוא לקמן שם סי"ד (ואם אין מקצת עליו מגולין, יש מתירין לתחוב כוש או סכין לתוך הצנון ולהוציאו בהם, והעפר שעל גביו ננער מאליו. ואף שבתחלת הגבהתו את הצנון מגביה גם העפר שעליו, אין בכך כלום, כיון שבשביל דבר המותר הוא).

[1132] פרש"י שם (תאנה שלא בשלה כל צרכה, וטומנין בתבן להתבשל, ותבן מוקצה הוי לטיט).

[1133] פרש"י שבת קכב, ב (פלך), שמשתמשין בו לטוויה.

[1134] פרש"י פא, א (עץ יש לאורגין וראשו חד).

[1135] קכג, א (תוחבין בכוש או בכרכר והן מנערות [ובגירסת הרי"ף: ננערות] מאיליהם).

[1136] מה, ב (מותר לכבדה ולהוליכה לבית הכסא, דגרף של רעי מטלטלינן ליה ומפקינן ליה), ובר"ן שם (צואה של קטנים ... מותר לכבדה ולהוליכה לבית הכסא). הרי שאסור לכבדה על ידי טלטול מן הצד, אם לא משום גרף של רעי.

[1137] ס"ג (גגו של גוי שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתגלגל החמץ מגגו של גוי לגגו של ישראל ... אם היה בשבת או ביום טוב, כופה עליו כלי (דאסור לטלטלו ביום טוב ושבת)).

וכן הוא לקמן שם סוף ס"ז (ואם מצא בשבת או ביום טוב חמצו של נכרי שנתגלגל לגגו, לא ידחפנו בקנה, שהרי מטלטל מוקצה, שאסור לטלטל מוקצה אפילו על ידי דבר אחר כמו שנתבאר בסי' שי"א).

[1138] ס"ק ו (דאסור לטלטלו כו', פירוש על ידי דחיפה בקנה, דהוי כמטלטל מן הצד, ושמיה טלטול).

[1139] "נראה דאסור לדחוף על ידי קנה דבר שהוא מוקצה".

ומה שכתבו אילך ואילך, היינו לאפוקי אם על ידי דוחק החזרת הקדרה היה המוקצה מתצמצם ומתרחק לצדדים מאליו בלא שירחיקנו הוא בידים על ידי הקדרה. וכן הוא בהדיא בתוספות[1142] וראי"ש[1143] ור"ן[1144] בשם הראב"ד ורשב"א[1145] סוף פ"י[1146] ובר"ן פ"ב דביצה[1147] ומגיד משנה פכ"א[1148], דטלטול על ידי דבר אחר לא שרינן לה אלא משום כבוד יום טוב לדעת הר"ן פ"ב דביצה. ומה שכתב הט"ז סי' ש"ח סקי"ח[1149] צע"ג.

וכן משמע בהדיא מלשון הרמב"ם פכ"ה[1150], ומלשון הר"ן[1151] שהובא בב"י סי' שי"א[1152] לפסק הלכה שכתב, ודבר המותר הוא שמטלטל, אלא שאי אפשר לו לטלטלו אלא אם כן יטלטל עמו המוקצה בטלטול מן הצד כו', וברז"ה פי"ז[1153] מבואר דהיינו מן הצד של היתר עיין שם, אבל כאן עיקר טלטולו הוא דבר האסור, ואינו מטלטל מן הצד של היתר, אלא מטלטלו כדרכו על ידי ההיתר, שההיתר נעשה לו כידא אריכתא, דלקיחה על ידי

[1140] נ, ב ד"ה הכל מודים (שאם נתקלקלה הגומא שאסורה להחזיר, ואפי' לרבי אלעזר בן תדאי דאמר בפרק כל הכלים (קכג, א) תוחב בכוש או בכרכר והן ננערות מאליהן, דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול, וכן קי"ל, הכא עדיף טפי מטלטול מן הצד, שצריך לטלטל אילך ואילך כשרוצין להטמין).

[1141] "והכי גרע טפי מטילטול מן הצד דשרי כמ"ש סוס"י שי"א, דהכא צריך לטלטל אילך ואילך כשרוצה להטמין (תוס')".

[1142] צה, א ד"ה והאידנא (בה"ג שרי כיבוד ... ואין נראה לר"י ... ודאי כיבוד אסור לכולי עלמא, מפני שמזיז עפר ממקומו).

[1143] פ"י סוף סי' ג (לכו"ע כיבוד אסור, מפני שמזיז עפר ממקומו).

[1144] לו, א ד"ה והאידנא (והראב"ד ז"ל כתב, שמה שהתיר הרב אלפסי ז"ל לכבד הבית בשבת כרבי שמעון, לא כל הענינים שוים, ואינו מותר אלא בבית שנתכבד מערב שבת, ולא נפל בו בשבת לא קליפי אגוזים וקליפי רמונים ולא כל דבר שאסור לטלטלו ... וראיתי בשם הרשב"א ז"ל, דאפילו היכא שיש בו דברים האסורין בטלטול שרי לכבד, מידי דהוה אגרף של רעי).

[1145] עבודת הקדש בית מועד שער ג (הורו הגאונים שמותר לכבד את הבית בשבת ... ואף על פי שמזיז עפר וצרורות וקליפין האסורין לטלטל, יראה לי שמותר, מפני שהם לו כגרף של רעי).

[1146] בתוס' ראי"ש ור"ן, הנ"ל סוף פ"י דשבת.

[1147] יב, א ד"ה וכתב הר"ז (וכי תימא מכל מקום הרי הוא מזיז עפר ממקומ, איכא למימר דטלטול מן הצד על ידי דבר אחר משום כבוד יום טוב התירוהו. אבל הראב"ד ז"ל סובר שאינו מותר לכבד אלא בית שנתכבד מערב שבת, ואין שם דבר שיהא אסור לטלטלו אלא שהוא רוצה לכבדו מפני פירורין ושער של פולין ושל עדשים או עצמות שהן ראויין לבהמה).

[1148] ה"ג (וכתב הרשב"א ז"ל אף על פי שמזיז עפר וצרורות וקליפין האסורין לטלטל יראה לי שמותר מפני שהם לו כגרף של רעי).

[1149] "נראה דהוא הדין אם מעבירם על ידי דבר אחר, כגון שהוא מגרר אותם על ידי סכין מן המפה, דמותר, כיון דלא נגע בהם הוה ליה טלטול מן הצד, ומותר".

וכן הקשו הבאר היטב שם ס"ק לד (וקשה דבסימן שי"א ס"ק ב אוסר הט"ז לדחוף דבר שהוא מוקצה על ידי קנה), ואליה רבה שם ס"ק סב (וצ"ע דבסי' שי"[א] כתב לדחוף מוקצה ע"י קנה אסור).

ולכן נפסק לקמן סי' שח ס"ס (כשמגררן בסכין, אינן מיטלטלין מאליהן, אלא הוא מטלטלן על ידי הסכין שנעשה לו כיד ארוכה).

אבל לקמן סי' תמד סי"ג (אסור לטלטלו אפילו על ידי דבר אחר, כגון לדוחפו בקנה, אלא אם כן הוא צריך למקומו, שאז מותר לדוחפו בקנה), ושם (הערה עה). והיינו שביאר דעת הט"ז לחלק בין צריך לאיסור לבין צריך למקומו

וראה מה שדנו בזה בזכרון יוסף סי' קמג וסי' קמט. מראי מקומות וציונים שם. יגדיל תורה ירושלים ח"א ע' 45. שיעורי הלכה למעשה ח"א ע' רב.

[1150] הי"ד (אם היה צריך לטלטל דבר האסורלא יטלטלנו באותו דבר המותר).

[1151] כ, ב ד"ה וקשיא (דכל שעיקר טלטולו משום דבר המותר, ודבר המותר הוא שמטלטל, אלא שאי אפשר לו לטלטל אותו דבר המותר אלא אם כן יטלטל עמו דבר האסור בטלטול מן הצד, בכי האי גוונא שרי).

[1152] ד"ה טלטול.

[1153] המאור מז, ב (נקוט האי כללא בידך, כל טלטול מן הצד הוא שמטלטל האיסור מצד ההיתר).

דבר אחר שמה לקיחה בסי' תרנ"א[1154].

ולא דמי לאבן שעל פי החבית שמותר להגביה[1155], לפי שמכיון שהחבית לא נעשית בסיס לאבן, אם כן היא חשובה בפני עצמה, והוא מטלטל אותה בלבדה, שהיא דבר המותר ואינה משמשת כלל להאיסור[1156], וגם היא אינה מטלטלת את האבן אלא הוא מיטלטל מאליו (ומגמרא ריש פרק נוטל[1157] לא קשיא מידי, דלא מצריכים געגועים אלא משום דאין צריך לתינוק, כמו שכתבו התוס' שם[1158] ודו"ק). וכן גבי מת שבמטה שצריך למקומו[1159], שמכיון שהמטה לא נעשית בסיס למת[1160], אם כן היא חשובה בפני עצמה והוא מטלטל אותה בלבדה, ואינו חשוב כמטלטל את המת על ידי המטה, כיון שהיא חשובה בפני עצמה ואינה משמשת כלום להמת, שאם היתה משמשת לו היתה בסיס לו. משא"כ כאן, שהכוש או הקדרה משמשים לטלטל ההטמנה, הרי זה טלטול על ידי דבר אחר כדרכו, ולא מן הצד של היתר, שההיתר נעשה כידא אריכתא דידיה[1161].

משא"כ בטלטול הקש על ידי גופו[1162] כשצריך למטה להר"ן[1163] דליכא למימר הכי[1164],

---

[1154] ס"ז (דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה).

ולקמן שם ס"י במוסגר (נטל הלולב לבדו בידו וההדס וערבה אגודין בו למעלה, הרי זה מותר, אף על פי שאינו נוטל ההדס והערבה בידו, אין בכך כלום, דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה).

וראה חקרי הלכות ח"ג ע' 48.

[1155] משנה קמב, ב (האבן שעל פי החבית ... היתה בין החביות, מגביה ומטה על צדה והיא נופלת).

וכן נפסק לקמן סי' שט ס"ו (וכן אם הניח אבן על פי חבית של יין לכיסוי ... אם היתה החבית בין החביות, בענין שאינו יכול להטותה במקומה, יכול להגביהה כמות שהיא עם האבן שעליה ולנושאה למקום אחר, להטותה שם כדי להפיל האבן מעליה. ואם צריך למקום החבית והכר בענין שאין הניעור מספיק לו, יכול לטלטלן כמות שהן עם האבן והמעות שעליהן, כדי ליפנות מקומן).

[1156] שהרי אינו מטלטלה בשביל האבן אלא בשביל החבית.

[1157] במשנה קמא, ב (נוטל אדם את בנו והאבן ביד), ובגמרא שם (בתינוק שיש לו גיעגועין על אביו), ופרש"י (שאם לא יטלנו יחלה).

ולכאורה מדוע צריך לטעם של געגועין, הרי גם בלאו הכי מותר כשמטלטלו בשביל בנו, ולא בשביל האבן.

[1158] קמב, א ד"ה ונישדניהו (ואם תאמר מאי שנא דלא שרינן לטלטל תינוק אלא כשיש לו גיעגועין, תיבטל אבן אגב תינוק ... ויש לומר דאינו צריך כל כך טלטול התינוק).

ונתפרש לקמן סי' שט ס"א (ואינו דומה לשאר טילטול דבר האסור שמיטלטל מאיליו על ידי שמטלטל בידו את הדבר המותר שעמו, שהתירו חכמים כשאי אפשר לנער האיסור מן ההיתר כמו שיתבאר. לפי שלא התירו כן אלא כשצריך לדבר המותר, אבל כאן אין זה צורך כל כך ליטול את התינוק כשאין לו געגועין עליו).

[1159] כדלקמן סי' שיא ס"ט (טלטול מן הצד ... מותר ... אם צריך למקום המת, או לדבר שהמת מונח עליו. מפני שלא אסרו טלטול מן הצד אלא כשמטלטל לצורך האיסור, דהיינו לצורך המת האסור בטלטול, אבל כאן אינו מטלטל לצורך המת אלא לצורך דבר אחר המותר).

[1160] המאור פי"ז מז, ב (מת על גבי המטה אין המטה נעשית בסיס לדבר האסור ... אין המטה צריכה למת, וכל עצמו אינו צריך אלא להטילו על גב קרקע). חידושי הרשב"א מג, ב ד"ה מר סבר (לא נעשית המטה בסיס לו, לפי שאין המטה צריכה למת, אלא אדרבה צריך הוא להטילו על גבי קרקע כדי שימתין). הובא במ"א סק"ב.

וכן הוא לקמן שם ס"א (אם המת מונח על המטה ויש לו עוד מטה אחרת, הופכו ממטה זו למטה זו ומזו לזו, עד שיגיענו למקום המשומר מן הדליקה, שזהו טלטול מן הצד. והמטה לא נעשית בסיס למת, הואיל ואין צריך אליה, שכל עצמו אינו צריך אלא להטילו על גבי קרקע).

[1161] כדלעיל (הערה 1154).

[1162] משנה קמא, א (הקש שעל גבי המטה לא ינענענו בידו, אלא מנענעו בגופו).

[1163] כ, ב ד"ה וקשיא (וההיא נמי דתנן בפרק [תולין] הקש שעל גבי המטה לא ינענענו בידו אבל מנענעו בגופו, היינו טעמא נמי לפי שאינו מטלטל את הקש מפני שצריך לו, אלא מפני שהוא צריך למטה ואי אפשר לו בלא טלטול הקש, ומשום הכי כיון דלא מטלטל ליה בהדיא אלא כלאחר יד שרי).

הוי כעין טלטול על ידי דבר אחר שלא כדרכו. ודמי ממש לטלטול מן הצד של היתר דשרי בצריך למקומו להר"ן, ולכך הוסיף הר"ן גבי טלטול על ידי גופו שהוא כלאחר יד, משום דבלאו הכי לא דמי לטלטול מן הצד[1165]. ומהאי טעמא נמי שרי לעשות שביל באוצר ברגלו[1166] שמפנהו לכאן ולכאן, כמו שכתב הר"ן בריש פי"ח[1167] ועיין שם במלחמות[1168] ובמג"א ריש סי' ש"ח[1169], משום דהוי כלאחר יד דאין דרך טלטול בכך. אבל על ידי דבר אחר שבידו, דרך הוא לטלטל.

וכהאי גוונא ממש מצינו ביין נסך ביו"ד סי' קכ"ד[1170] דנגיעה ושכשוך על ידי דבר אחר שבידו מיקרי שכשוך כדרכו, אפילו לענין ניסוך, ואוסר בהנאה לכולי עלמא, וכל שכן לענין טלטול בעלמא, אבל על ידי רגל רבו המתירים שם. וכן היכי דאוריק אורוקי, דדמי ממש למת המיטלטל ממטה, שרי התם בהנאה לכולי עלמא, דאין דרך שכשוך בכך[1171]:

(ד) יש להתיר[1172] כו'. השו"ע[1173] כתב דעת האוסר בלשון יחיד ודעת המתיר בלשון

ולא קי"ל כוותיה, אלא כדלקמן סי' שיא סט"ו (לטלטל המוקצה בגופו שלא בידיו, מותר אפילו מטלטלו לצורך האיסור, כגון קש שהוא מוקצה מפני שסתמו עומד להסקה, ואם הוא נתון על המטה שלא לשכב עליו, ובשבת הוא בא לשכב עליו מותר לנענע בגופו כדי שיהא צף ורך ונוח לשכב עליו). והיינו שעל ידי גופו מותר בכל אופן.

אמנם לדעת הר"ן, שטעם ההיתר הוא כיון שהוא לצורך היתר, לכאורה אפשר להוכיח מכאן שגם כשמזיז את המוקצה מן הצד לצורך ההיתר, מותר בכל אופן.

ג' הדעות בזה, וההכרעה להלכה, נתבארו לקמן סי' רעו קונטרס אחרון סק"ג.

[1164] דליכא למימר שהוא מטלטל את ההיתר, והמוקצה מיטלטל מאליו. ומכל מקום התיר.

ועל זה מתרץ, דשאני התם שהטלטול על ידי גופו הוא טלטול שלא כדרכו.

אלא שלדידן מותר על ידי גופו בכל אופן, ולדעת הר"ן – רק כשהוא לצורך ההיתר.

[1165] אלא שבטלטול על ידי דבר אחר, הוי שלא כדרכו רק כשמטלטל את ההיתר והמוקצה מיטלטל מאליו. ואילו בטלטול על ידי גופו, הוי שלא כדרכו בכל אופן. ובשניהם התירו (לדעת הר"ן) רק כשהוא לצורך דבר ההיתר.

[1166] ברייתא וגמרא קכז, א (עושה בו שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו).

[1167] נ, א ד"ה תנו רבנן (מפנה ברגל לכאן ולכאן דרך הליכתו, דלא הוי טלטול).

[1168] ד"ה אמר (שאפילו באוצר המוקצה, כגון של טבל ושל לוף וחרדל, עושה לו שביל ברגלו בכניסתו וביציאתו).

[1169] סק"ז (איתא בשבת דף קכ"ז שמותר לטלטל מוקצה ברגליו דרך הילוכו. וכ"כ במלחמות שם).

וכן הוא לקמן שם סט"ו (כל מוקצה ... מותר לטלטלו בגופו, כמו שיתבאר בסי' שי"א, וזהו נקרא טלטול כלאחר יד, שהוא בשינוי מדרך החול, ולכן מותר לטלטל מוקצה ברגליו לפנותו לכאן ולכאן דרך הילוכו, לצורך מקומו או אפילו לצורך המוקצה עצמו כדי להצניעו).

וגם בזה, לדידן מותר אף לצורך המוקצה עצמו, ולדעת הר"ן מותר רק כשהוא לצורך ההיתר.

[1170] בשו"ע ורמ"א שם סי"א (כיצד היא הנגיעה שאוסר בה העובד כוכבים היין בהנאה, שיגע בידו או ברגלו (ויש אומרים דאם נגע ברגלו אינו אוסר בהנאה, דאין דרך נסוך בכך), או בדבר אחר (שבידו), וישכשך).

הרי שבדבר אחר שבידו, לדברי הכל אוסר, ואילו ברגלו, יש אומרים שאינו אוסר.

[1171] תוס' ע"ז נח, ב ד"ה אלא (פירש הקונטרס אע"ג דמוקמינן ליה במוריק אורוקי אפ"ה חיישינן דלמא נגע ונסך, ואנן הוא דלא רמינן אדעתין למיחזי, משמע מתוך פירושו דבהרקה לבד לא מנסך ליה ליאסר בהנאה. וגם ר"ת כתב דבמוריק אורוקי אינו אסור בהנאה). רמב"ם הל' מאכלות אסורות פי"ב ה"ב (נטל כלי של יין והגביהו ויצק היין ... נאסר). ובב"י סי' קכד ד"ה כתב עוד הרמב"ם (אבל אם אינו מגביה הכלי, אלא שהוא מטהו על צדו ומריק היין בכלי אחר מותר ... וכן נראה ממה שכתב הרי"ף ... משמע דבעינן דשקיל גוי דנא, היינו שיגביה, הא לאו הכי לא מיתסר). ובראי"ש שם פ"ד סי"ג (שלא בפני עבודת כוכבים אין דרך לשפוך, אלא לשכשך). וכן הוא בשו"ע שם סי' קכד סי"ח (נטל כלי של יין והגביהו ויצק היין ... נאסר), משא"כ אם יצק ולא הגביה שרי.

[1172] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס"ו נתבאר שמותר להטמין חמין, ביום טוב שחל בערב שבת, אף שדומה לבנין, משום כבוד שבת.
ואף שבשו"ע הובאה דעה האוסרת, נראה מהשו"ע שהעיקר כהמתירים.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' תעט.

[1173] סעיף ו (יום טוב שחל להיות בערב שבת, יש מי שאוסר להטמין באבנים, משום דהוי כמו בנין, ויש מתירים).

רבים, לאשמעינן[1174] דיחיד ורבים הלכה כרבים[1175]. וכן פסק בדרכי משה[1176]. ועוד, דלכבוד שבת כהאי גוונא[1177] סמכינן בדרבנן איחיד במקום רבים[1178], עיין ש"ך יו"ד סי' רמ"ב[1179]:

רס דיני הכנסת שבת

ובו ה' סעיפים

א מצוה[1180] לרחוץ[1181] כל גופו[1182] לכתחלה בערב שבת בחמין מפני כבוד השבת. ואם אי אפשר לו, ירחץ פניו ידיו ורגליו בחמין[1183]. ומכל מקום אין רחיצה זו חובה גמורה[1184], אלא המקיימה מקבל עליה שכר ושאינו מקיימה אינו נענש עליה[1185].

ומצוה לחוף הראש[1186] ולגלח הצפרנים[1187] בכל ערב שבת. ואם היו שערות ראשו גדולות

[1174] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל ערב.

[1175] ברכות ט, א (יחיד ורבים הלכה כרבים).

[1176] ס"ק ב (וכן הוא באגור (סי' שנו) והמרדכי סוף פרק כל הכלים כתב להתיר).

[1177] כדלעיל סי' רנז סי"ג (מצוה להטמין לשבת, כדי שיאכל חמין בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת).

[1178] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל צט.

[1179] קיצור הנהגת איסור והיתר אות ג (ושעת הדחק היינו דוקא במקום הפסד מרובה, או בהפסד מועט לעני בדבר חשוב, או לעשיר לכבוד שבת ויום טוב).

[1180] לכללות סימן זה ראה קיצור הלכות.

[1181] גמרא כה, ב (אמר רב נחמן בר רבא אמר רב רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית (ליל שבת, רש"י) רשות, ואני אומר מצוה). טור ושו"ע ס"א (מצוה לרחוץ).

[1182] ראב"ן סי' שמג (רחיצת ידים ורגלים בחמין בערב שבת מצוה, וכל שכן רחיצת כל הגוף). **טור** (כל גופו). **רמ"א** ס"א (כל גופו).

ויתבאר לקמן רס"י שכו (אסרו חכמים לרחוץ כל גופו או רובו בחמין ... אבל מותר לרחוץ בחמין פניו ידיו ורגליו).

והיינו שבגמרא שם אמרו "ידים ורגלים בחמין ערבית", ובראב"ן נתבאר שרחיצת כל הגוף הוא בערב שבת.

ויתבאר לקמן סי' רסב ס"ה (וטוב ללבוש בגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו, לכן טוב לרחוץ סמוך לערב וללבוש בגדי שבת מיד, כדי שילבוש אותם סמוך לכניסת השבת, ויהיה ניכר שבשביל כבוד השבת הוא לובשם).

וראה ס' המנהגים חב"ד ע' 25 (בערב שבת, וביום השבת בבקר, טובלין במקוה).

[1183] **ר' יהודה בר אילעי כה**, ב (כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי ערב שבת, מביאים לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו). טור (ואם אי אפשר לרחוץ כל גופו, ירחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין), ושו"ע שם (מצוה לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת).

וראה לעיל סי' ב מהדו"ק ס"ו ומהדו"ב ס"ד (כשרוחץ או סך, ירחוץ או יסוך יד ימין תחילה, וכשרוחץ כל גופו במרחץ, ירחוץ ראשו תחילה, מפני שהוא מלך על כל האיברים).

[1184] **תוס'** שם ד"ה חובה (לגבי רחיצת ידים [ורגלים] בחמין, דלא הוי כל כך מצוה, קרי ליה [=להדלקת הנר] חובה). **רא"ש** פ"ב סי' יח (לגבי רחיצת ידים ורגלים בחמין, דלא הוי מצוה כל כך, קרינן להו חובה).

[1185] **אור זרוע** הל' ערב שבת סי' ז. (מיהו מצוה היא, שמקבל עליה שכר אם קיימה, ואם חסרה אינו נדון עליה). **דרכי משה** אות א (כתב באור זרוע דמצוה לרחוץ ולחוף ראשו בערב שבת, ומקבל עליה שכר אם מקיימה, אבל לא נענש עליה אם לא מקיימה).

[1186] שבת לא, א (אותו היום ערב שבת היה, והלל חפף את ראשו). סנהדרין צה, א (ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה, אבישי בן צרויה הוה קא חייף רישיה). **אור זרוע** שם (וחפיפת הראש נמי מצוה היא בערב שבת, כדאמר גבי שנים שהמרו זה עם זה, אמרו כל מי שיקניט את הלל יקח ד' מאות זוז, אותו היום ערב שבת הי', והי' הלל חופף את ראשו. ואמרינן בסנהדרין בחלק, גבי דוד המלך דמטא לארץ פלשתים וכו', עד ההוא יומא פניא דמעלי שבתא הוי, אבישי בן צרויה הוה קא חייף ראשיה. למדנו שדרכם הי' לחוף ראשם ערב שבת). **מרדכי** שבת רמז רפז. שו"ע ס"א (ומצוה לחוף הראש).

[1187] רבינו יונה בס' היראה אות שט (ויטול צפרניו בכל ערב שבת). ס' חסידים סוס"י נח (טוב ליטול צפרניו בכל ערב שבת). **כל בו** סו"ס לה (שלא נזהרתי בתגלחת צפרנים בכל ערב שבת). הובא בב"י ד"ה כתוב בכל בו.

ולענין זמנו – ראה אגרות קודש חי"ח אגרת ז'לא (זמן קציצת צפרנים בערב שבת ... קודם שמו"ת .. לאחר הקריאה ... קודם הטבילה ... אחר חצות ... אחר תפלת מנחה ... הוראה בזה בנוגע לפועל לא שמעתי).

מצוה לגלחן[1188], שלא יכנס לשבת כשהוא מנוול[1189].

ומצוה מן המובחר לגלח בערב שבת ממש, ולא קודם לכן, כדי שיהא ניכר שעושה לכבוד השבת[1190]. ואם אין לו פנאי בערב שבת מחמת טורח צרכי שבת, יגלח ביום ה', שכל מה שאפשר לקרב הגילוח ליום השבת, יש לו לקרב, כדי שיהא ניכר שעושה בשביל כבודו[1191].

ונוהגין בקצת מקומות שלא להסתפר בראש חודש אפילו חל בערב שבת, מפני חשש סכנה, כי כן הזהיר רבינו יהודה החסיד[1192]:

ב יש נזהרין שלא לקצוץ צפרני הידים והרגלים ביום אחד, מפני חשש סכנה[1193].

ויש נזהרין שלא לקוץ אלא בערב שבת או בערב יום טוב, וקוצצין מן הרגלים ביום ה' ומן הידים בערב שבת, אבל בשאר הימים אין קוצצין כלל[1194], מטעם הידוע להם[1195].

ויש מקפידים שלא ליטול צפרנים ביום ה', מפני **(א)** שהצפרנים מתחילין לחזור ולצמוח ביום ג' לגילוחן, ואינם רוצים שיהיה זה בשבת[1196]:

[1188] דרכי משה שם בשם **אור זרוע** (כתב באור זרוע פרק אלו מגלחין, דמצוה על האדם שהוא מגודל שער לגלח עצמו לשבת או ליום טוב).

[1189] **מו"ק י[ד]**, א (כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין). דרכי משה שם (דהא אסרו לגלח במועד כדי שלא יהא מנוול במועד (מו"ק יד, א)).

וכן הוא בערב יום טוב, כדלקמן סי' תקכט ס"ב (שמצוה על האדם לגלח בערב יום טוב, כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול. וכן מצוה לרחוץ בחמין, ולחוף ראשו, וליטול צפרניו, בערב יום טוב כמו בערב שבת כמ"ש בסי' ר"ס).

[1190] ראבי"ה סי' קצז (אבל בחמישי בשבת לא הוי יקרא דשבת). **רש"ל** בהגהותיו לטור, הובא בב"ח ס"א (אבל ביום ה' דשבתא לא הוה יקרא דשבתא). **מ"א** בריש הסימן (ולא ביום חמישי, שאין ניכר שעושה לכבוד שבת). וראה מראי מקומות וציונים.

[1191] ראבי"ה שם (מיהו היכא דלא אפשר לרחוץ בערב שבת, כמה דמקרב לשבת טפי מעלי). רש"ל שם, הובא בב"ח שם (מיהו היכא דלא אפשר לרחוץ ולספר בערב שבת, כמה דאפשר למקרב לשבת טפי מעליא). הובא בט"ז סק"א.

[1192] צוואת רבי יהודה החסיד סמ"ח (לא יגלח אדם הראש ולא הזקן בראש חודש). **כנסת הגדולה** (ויש נמנעים מלהסתפר ביום ו' שחל ראש חדש, ואומרים שכך נמצא באזהרות רבינו יהודה החסיד. ואני ראיתי באזהרות הנזכר שכתב דבראש חדש אסור להסתפר, אפילו בכל שאר הימים). **עולת שבת** סק"א (נמצא כתוב באזהרות רבינו יהודה החסיד שאסור להסתפר בראש חדש, וכתב בכנסת הגדולה, אפילו אם חל ראש חדש בערב שבת אין להסתפר, מפני הסכנה). מ"א בריש הסימן (ויש מקומות שאין מגלחים בראש חדש, אפילו חל ביום ו', כי כן צוה ר"י חסיד (כנסת הגדולה)).

וראה שבעים תמרים סי' נו. לקוטי שיחות חי"ג ע' 265. חכ"ג ע' 397.

ולא נזכר כאן האמור בצוואת רבי יהודה החסיד שם (וכן לא יטול הצפרניים בראש חודש). וראה קובץ דברי תורה חי"ד ע' לח. קובץ הערות וביאורים שמ ע' לו. קיצור הלכות מילואים ע' נד.

[1193] מגיד מישרים משלי כג, ו (ולא יאות למיקץ תרווייהו ביומא חדא). **עולת שבת** ס"א (מצאתי כתוב דיש סכנה מי שנוטל של ידיו ורגליו ביום אחד, ונכון ליזהר). מ"א ריש הסי' (ובמגיד מישרים במשלי כתוב שאין לקוץ צפרני הידים והרגלים ביום אחד).

[1194] מגיד מישרים שם (לית למיקץ טופרי רגלא או בערב יום טוב או בערב שבת ... והכי אבעי למעבד, למיקץ טופרי רגלא יום ה' וטופרי ידא יום ו', אבל תרווייהו בחד יומא לא, ובשאר יומי לא ליקץ לא טופרי ידא ולא טופרי רגלא). מ"א שם (ואין לקוץ אלא בערב שבת או בערב יום טוב. והנכון שיקוץ מן הרגלים ביום ה' ומן הידים ביום ו', ובשאר הימים אין לקוץ כלל).

[1195] ראה פרי עץ חיים שער יח פ"ג (בענין קציצת הצפרנים אמר מורי ז"ל, כי בחול יש להם הארה מצד הקליפה, אך בערב שבת אחר הטבילה הם מאירין מצד הקדושה).

[1196] **רש"ל** בהגהותיו לטור, הובא בב"ח (לשון מהרש"ל (בהגהותיו לטור כאן) ... ובנטילת צפרנים יש טעם יפה בדבר על מה שאין נוטלין ביום ה'). מטה משה סי' תיא (מצאתי בשם ספר הגן, שהיה מקפיד ליטול ביום, כי הוא מגדל בשבת. וכן ראיתי נוהגין). ט"ז סק"א (ומה שמסיים שיש טעם בנטילת צפרנים שמעתי הטעם, דדרך השערות

ג יש מקפידים שלא ליטול הצפרנים כסדרן אצבע אחר אצבע הסמוכה לה[1197], מפני שקשה לשכחה ולקבור בנים ולעניות[1198], אלא מפסיקים בין אצבע לאצבע באצבע אחרת שאינה סמוכה לה. ומתחילין ליטול בשמאל בקמיצה, דהיינו באצבע רביעית הסמוכה לזרת, ובימין באצבע,דהיינו אצבע שנייה הסמוכה לגודל, ונמצא הסימן לסדרן בדאג"ה בימין ובשמאל דבהג"א[1199]. ויש מלעיגים על זה[1200]. ומכל מקום טוב ליזהר לכתחלה[1201]:

ד השורף צפרנים חסיד, קוברן צדיק, זורקן רשע, שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל ולדה[1202]. אבל מותר לזורקן בבית המדרש וכיוצא בו, מקום שאין נשים מצויות לעבור שם. ואין לחוש שמא יכבדו אותו מקום וישליכו הצפרנים החוצה ותעבור אשה עוברה עליהן. לפי שאף אם תעבור עליהן לא יזיקו לה כלום, שאינן מזיקות אלא כשהן באותו מקום שזרקן שם כשנטלו מהאצבעות, אבל לא כשפינן משם למקום אחר[1203]:

ה סמוך לחשכה[1204], קודם בין השמשות[1205], צריך אדם לשאול לאנשי ביתו אם עשרו

והצפרנים המגולחים להתחיל לצמוח ביום ג' שאחר הנטילה, על כן אין לעשות שיהיה זה בשבת). מ"א שם (ומטה משה כתב בשם ספר הגן, שלא ליטלן ביום ה' מפני שגדלין בשבת).

ולא נתפרש אם קאי גם על צפרני רגליו. ובמחצית השקל (כי צפורני הידים, להיותם גלויים ונראים, יש לחוש בהן יותר לכבוד שבת, ולקרב קציצתן ליום השבת. גם שלא יהיו גדלים בשבת).

ומה שהוסיף הט"ז גם "השערות", יתבאר בקונטרס אחרון ס"ק א, שאינו כן.

[1197] המוסר (כלץ) פ"ד סוד ההבדלה (כיצד יקצצם, יתחיל בקמיצה ומדלג האמה, ונוטל האצבע ומדלג הגודל, ונוטל הזרת ואחר כך האמה ואחר כך הגודל. והני מילי ביד שמאל, אבל בימין מתחיל בגודל ומסיים בקמיצה). אבודרהם בסופו סדר נטילת צפרנים (הנוטל צפרניו צריך ליטול אותם על זה הסדר יד ימין אגהב"ד. יד שמאל דבהג"א. ומצאתי כתוב בענין זה סימן אחר והוא קשי"א ... פירוש קמיצה שמאל. ימין אצב"ע). רמ"א ס"א (וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן. ויתחיל בשמאל, בקמיצה, ובימין, באצבע. וסימן לזה, דבהג"א, בשמאלו, ובדאג"ה, בימין).

[1198] אבודרהם שם (ושמעתי בשם חכמי צרפת ופרבינצה שהנוטל צפרניו כסדר קשה לעניות ולשכחה וקבור בנים. אלא נוטל אותם על הסדר שאמרנו). הובא ב**כנסת הגדולה** הגב"י.

[1199] אבודרהם ורמ"א שם.

והתחיל ביד שמאל, כעין המבואר לעיל סי' ב מהדו"ק ס"ה ומהדו"ב ס"ד (כשחולץ מנעליו חולץ של שמאל תחלה, מפני שזהו כבודה של ימין). וראה קובץ הערות וביאורים תשעט ע' 45. תשפ ע' 50. תתלד ע' 58. והנלקט בהליכות השבת, דבר הלכה סע"ג.

[1200] **מהר"ם** בתשב"ץ סי' תקנז (הר"ם ז"ל אינו חושש ליטול צפרניו כסדר). שער הכוונות (ענין רחיצת פניו) בשם **האר"י** ז"ל (והיה קוצצן כסדרן, ולא היה חושש ולא מקפיד אל אותו הסדר הנזכר בספר אבודרהם), ופרי עץ חיים שם (ובענין קיצוץ הצפרנים, שכתב הר"ר אבודרה"ם הסדר שלהם, לא היה חושש לזה מורי זלה"ה). ט"ז סק"ב (בתשב"ץ כתוב שמהר"מ לא דקדק בזה. וכ"כ בספר כוונת האר"י על שם מהר"י לוריי"א). מ"א סק"א (והאר"י היה מלעיג על זה, ולא היה חושש לכך (הכונות). וכ"כ התשב"ץ ... בשם מהר"מ).

[1201] **מ"א** שם (מיהו יש ליזהר לכתחלה)).

[1202] **נדה יז**, א (ג' דברים נאמרו בצפרנים, שורפן חסיד קוברן צדיק זורקן רשע). מו"ק יח, א (שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל). מ"א ריש הסי' (השורף צפרניו חסיד קוברן צדיק זורקן רשע (נדה דף י"ז)).

וראה היום יום לט"ז אייר (אאמו"ר כשהי' נוטל צפרניו, הי' מערב עמהם קיסם, קודם השריפה).

[1203] מו"ק שם (אמר רב שמן בר אבא הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן בי מדרשא בחולו של מועד ושקלינהו לטופריה בשיניה וזרקינהו ... אשה בי מדרשא לא שכיחא. וכי תימא זימנין דמיכנשי להו ושדי להו אבראי (ועברה עלייהו איתתא אבראי, רש"י). כיון דאישתני (מההוא דוכתא דהוו מעיקרא, רש"י) אישתני (ולא מזקי, רש"י)).

[1204] **משנה** שבת **לד**, א (ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה, עשרתם ערבתם הדליקו את הנר). טור ושו"ע ס"ב (כשיהיה סמוך לחשיכה ישאל לאנשי ביתו בלשון רכה, עשרתם, ערבתם, הפרשתם חלה. ויאמר להם הדליקו את הנר).

[1205] ב"ח סוף הסימן (שיהיה בענין שבשעה שידליקו הנרות עדיין הוא יום ודאי, שיהא מוסיף בו מחול על הקודש). אליה רבה ס"ק יא (ומכל מקום צריך לומר מבעוד יום ודאי, ושיהיה בו מוסף מחול על הקודש).

הפירות הצריכים לשבת, שאין מעשרים בשבת[1206]. ואף במדינות אלו שאין המעשרות נוהגים[1207], **(ב)** טוב שישאל אם הפרישו חלה[1208], שאין מפרישין חלה בשבת (ואף שחלת חוץ לארץ אוכל והולך ומשייר מעט ואחר כך מפרישה[1209] מעיקר הדין, מכל מקום לכתחלה נוהגים להפרישה קודם אכילה[1210], שמא ישכח אחר כך, ונמצא שאכל טבל למפרע[1211]). וצריך לשאלם גם כן אם ערבו עירובי חצירות[1212]. ועכשיו שנוהגים לערב בערב פסח לכל השנה, אין צריך לזה[1213].

וצריך להזהירם קודם בין השמשות שידליקו את הנר[1214], ויפסקו מלעשות מלאכה[1215].

וכשהוא שואלם ומזהירם על דברים אלו, צריך שיאמר בלשון רכה, כדי שיקבלו ממנו[1216]. ולא ימהר להזכירם בעוד היום גדול, שלא יפשעו ויאמרו עדיין יש שהות[1217].

ואם אינו בביתו כשמגיע סמוך לחשכה, אלא בבית הכנסת או במקום אחר, צריך לשלוח שליח לביתו להזכירם על דברים אלו[1218]:

[1206] כדלקמן סי' שלט ס"ז (ואין מפרישין תרומות ומעשרות, מפני שהוא כמתקן דבר שלא היה מתוקן).

[1207] טור ורמ"א ס"ב (ובמקום שאין מעשרין, אין צריך לומר עשרתם).

[1208] **מהר"ם** הובא ב**טור** (והר"מ מרוטנבורק לא היה אומר עשרתם, שאין מעשר האידנא, אלא היה אומר להם הפרשתם החלה). **שו"ע** שם (הפרשתם חלה).

[1209] ביצה ט, א (חלת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש). טור ושו"ע יו"ד סי' שכג (ואם רצה לאכול תחלה ואחר כך יפריש החלה, בחוצה לארץ מותר, מפני שאין עיקרה אלא מדבריהם).

וכן נפסק לקמן סי' רסא ס"ב (יכול לאכול בלא הפרשת חלה, ולשייר מעט עד אחר השבת, ולהפריש מן המשוייר). סי' תמד סי"ב. סי' תנז ס"ט. סי' תקו ס"ו.

[1210] כדלקמן סי' תנז סי"ב (אף על פי כן מדת חסידות הוא להחמיר להפריש מהן מן המוקף, שיגעו זו בזו בתוך הכלי בשעת הפרשה, ולפיכך אין לאכול מהן קודם הפרשה, שהרי מה שיאכל לא יהיה מוקף עם מה שיפריש, וכן נוהגין).

[1211] וכן הוא בקונטרס אחרון ס"ק ב (שמא ישכח אחר כך).

[1212] **טור** (ערבתם עירובי חצרות). **מ"א** סק"ג (ונראה לי דצריך לומר גם כן ערבתם עירובי חצרות, כמ"ש הטור, דאע"ג דמותר לערב בין השמשות, היינו משום מצוה התירו שבות, ואם כן לכתחלה יש להזהירם שלא יבואו לידי כך). **ט"ז סי' רסא** סק"ב (דודאי לענין אזהרה לבני ביתו צריך להזכיר עירובי חצרות עם חשיכה, אף על גב דגם אחר כך בספק חשיכה יוכל לערב עירובי חצרות, מכל מקום, כיון דבעירובי תחומין אסור אחר כך, יזכיר גם עירובי חצרות בעת ההיא).

והיינו כדלקמן סי' רסא ס"ב (מותר לערב עירובי חצרות בבין השמשות, אם לא עירב מבעוד יום).

[1213] **ב"ח** ס"ב (מיהו עכשיו שאין נוהגין לערב עירובי חצרות כי אם בערב פסח על כל השנה, אין צריך לומר ערבתם). הובא ב**עולת שבת** ס"ק ב.

וכדלקמן סי' שסח ס"ד (נהגו במדינות אלו לעשות העירוב בערב פסח מחלת מצה שאינה ממהרת להתעפש, ועוד שיכולין לשומרה בימי הפסח ויכולין לשמור העירוב כל השנה, וזה טוב יותר מלערב כל ערב שבת).

[1214] **משנה שם** (הדליקו את הנר). טור ושו"ע שם (כשיהיה סמוך לחשיכה, ישאל לאנשי ביתו ... ויאמר להם הדליקו את הנר).

וראה לקמן בסדר הכנסת שבת ס"ז (ורבתה המכשלה מאד בנשים להדליק נר שבת אחר השקיעה, וגם באנשים עמי הארץ וקלי הדעת במלאכות אחרות, צריך להודיעם שהוא איסור גמור של תורה, ולהוכיחם בדברים רכים וקשים, אולי ישמעו לו).

[1215] **מ"א** סק"ג (והוא הדין שיזהירם שיפסיקו מלעשות מלאכה).

[1216] **גמרא שם** (צריך למימרינהו בניחותא, כי היכי דליקבלינהו מיניה). טור ושו"ע שם (בלשון רכה).

[1217] רש"י שם במשנה ד"ה עם חשיכה (שאם ימהר להזכירם מבעוד יום, יפשעו ויאמרו עדיין יש שהות).

[1218] **משמעות הב"י סי' ער** (ונוהגין לומר משנה במה מדליקין ... ועוד שצריך לקרותו להזכיר ג' דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו).

וראה גם לקמן סי' רסג ס"ו (הקדמונים שהיו משגרים התינוק[ו]ת מבית הכנסת לבתיהם קודם ברכו, שיצוו להדליק).

קונטרס אחרון

(א) שהצפרנים כו'. מ"ש[1219] הט"ז[1220] שכן הוא בגילוח שערות, הוא תמוה, שהרי המלך מסתפר בכל יום[1221], וצ"ע:

(ב) טוב שישאל כו'. באמת[1222] שאינו חיוב גמור, כיון דקי"ל אוכל והולך ואחר כך מפריש אפילו לכתחלה[1223]. וכן כתב בשו"ת כנסת יחזקאל סוף חלק אורח חיים[1224], דמהאי טעמא אין נזהרין בזה עכשיו. אבל מכל מקום טוב ליזהר, שכבר נהגו כל ישראל מדורות הראשונים להפריש דוקא קודם אכילה, שמא ישכח אחר כך, כמ"ש הרשב"ץ חלק ב' סי' רצ"[א][1225], וכן כתב מהרש"ל[1226], עיין במ"ש בסימן תנ"ז[1227], ואם כן לכתחלה טוב גם כן להזהירם על זה מהאי טעמא:

רסא זמן הדלקת נרות לשבת

ובו ז' סעיפים

בין השמשות

א ספק[1228] חשכה ספק אינה חשכה, וזהו נקרא בין השמשות[1229] בכל מקום, והוא כדי מהלך ג' רביעי מיל[1230] (ועוד מ"ט אמות[1231]) קודם צאת ג' כוכבים[1232] בינונים[1233], אסור

[1219] לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקלה. כנישתא דבי רב ע' תפ.

[1220] על מה שכתב הרש"ל בהגהותיו לטור (ובנטילת צפרנים יש טעם יפה בדבר על מה שאין נוטלין ביום ה'). הוסיף הט"ז גם שערות, וכתב בסק"א (ומה שמסיים שיש טעם בנטילת צפרנים שמעתי הטעם, דדרך השערות והצפרנים המגולחים להתחיל לצמוח ביום ג' שאחר הנטילה, על כן אין לעשות שיהיה זה בשבת).

[1221] תענית יז, א (מלך מסתפר בכל יום). רמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ה (המלך מסתפר בכל יום).

[1222] לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקלה. כנישתא דבי רב ע' תפב ואילך.

[1223] ביצה ט, א (חלת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש). טור ושו"ע יו"ד סי' שכג (ואם רצה לאכול תחלה ואחר כך יפריש החלה, בחוצה לארץ מותר, מפני שאין עיקרה אלא מדבריהם).

[1224] סי' כג (טעם שאין אנו נוהגין כסתם משנה, ג' דברים צריך אדם לומר וכו' עשרתם וכו', מטעם דחלת חוצה לארץ יש לה תקנה אוכל ומשייר).

[1225] "ובחוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש. וכבר נהגו להפריש קודם אכילה ... ויש מן החכמים שנוהגין להזהיר לנשותיהם בערב שבת עם חשכה על הפרשת חלה, לפי שאין מפרישין חלה בשבת, ומדת חסידות הוא בחוצה לארץ, שהרי יכול לאכול בלא הפרשת חלה).

[1226] שו"ת סוס"י נח (נהיגינן ... כמו שפסק רש"י, שצריך צירוף סל ונגיעה), והיינו אף בחוצה לארץ.

[1227] סעיף יב (אף על פי כן מדת חסידות הוא להחמיר להפריש מהן מן המוקף, שיגעו זו בזו בתוך הכלי בשעת הפרשה, ולפיכך אין לאכול מהן קודם הפרשה, שהרי מה שיאכל לא יהיה מוקף עם מה שיפריש, וכן נוהגין).

[1228] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) בית השמשות (ס"א-ב).
(ב) קיבל עליו שבת (ס"ג).
(ג) תוספת שבת (ס"ד-ז).

לכללות סימן זה ראה קיצור הלכות. הליכות השבת ע' שסד ואילך.

[1229] **משנה לד**, א (ספק חשכה ספק אינו חשכה), ופרש"י (כגון בין השמשות). טור ושו"ע ס"א (ספק חשיכה, והוא בין השמשות).

[1230] **שמואל שם** לד, ב (שיעור בין השמשות בכמה, אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל שלשה חלקי מיל ... תלתא ריבעי מילא). שו"ע ס"ב (ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רביעי מיל, שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה).

וכן הוא לקמן ס"ה (ובין השמשות הוא קודם צאת הכוכבים מהלך ג' רביעי מיל).

ושיעור ג' רביעי מיל, תלוי בב' הדעות בשיעור מהלך מיל, כדלעיל סי' רנא בקונטרס אחרון (בין השמשות, שהוא כמו שליש או רביע שעה, עיין סי' תנ"ט). והוא כמבואר שם ס"י (שיעור מיל הוא רביעית שעה וחלק עשרים [18 דקות] ... ויש חולקין על זה ואומרים ששיעור מיל הוא שני חומשי שעה [24 דקות] ... ולענין הלכה העיקר כסברא

לעשות בו מלאכה מן התורה, כיון שהוא ספק לילה. ואם עשה חייב אשם תלוי[1234].

ואפילו דבר שאין איסורו בשבת אלא מדברי סופרים, אסור לעשות גם כן בבין השמשות[1235]. ואפילו אם נסתפק לו אם הוא בין השמשות או יום[1236], אין זה כלום, שכל

האחרונה), ובזה תלוי שיעור אורך בין השמשות, שאם שיעור מהלך מיל הוא 18 דקות, אזי שיעור ג' רביעי מיל – 13.5 דקות, ואם שיעור מהלך מיל הוא 24 דקות, אזי שיעור ג' רבעי מיל – 18 דקות. והעיקר כדעה האחרונה שמהלך מיל הוא 24 דקות, וג' רבעי מיל – 18 דקות. ונתבאר שם (הערה נג).

ושיעור זה של אורך בין השמשות, אינו לפי שעות השוות ולא לפי שעות זמניות, כי אם לפי מעלות אורך המקום והזמן שהאדם עומד בו, כדלקמן בסדר הכנסת שבת (בכדי חומש שעה וחצי חומש משעות השוות (שהן כ"ד במעת לעת, והן י"ח מינוטין) אחר השקיעה האמתית, בימים השוים שהם ימי ניסן ותשרי, בארץ ישראל), ושם נסמן (הערה 2922).

[1231] רבי יוסי לד, ב (רבי יוסי אומר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא), ושם לה, א (דשלים בין השמשות דרבי יהודה והדר מתחיל בין השמשות דרבי יוסי. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה לענין שבת, והלכה כרבי יוסי לענין תרומה ... לחומרא), ושם לה, א (דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים בין השמשות דר' יוסי).

רא"ש פ"ב סו"ס כג (ובתר דשלים בין השמשות דרבי יהודה מתחיל בין השמשות דרבי יוסי. ומיהו צריך לדקדק אם הוא סמוך לו ממש מיד אחר יציאת בין השמשות דרבי יהודה, או מופלג ממנו ... משתשקע החמה מהלך אלף וחמש מאות ומ"ט אמות, מותר לעשות מלאכה במוצאי שבת). טור לגירסת הב"י סי' רצג (ועל כן יש להגיה בספרי רבינו, נמצא אחר שקיעת החמה אלף וחמש מאות וארבעים ותשע אמה).

והנה לפי חשבון מהלך מיל 24 דקות, יהי' מהלך נ' אמות 36 שניות. והיינו שבתוך מהלך נ' אמה מתחיל בין השמשות של רבי יוסי, שהוא כהרף עין.

אמנם בסדר הכנסת שבת ס"ג (ומשך זמן שנמשך בין השמשות דרבי יוסי הוא מועט מאד, דהיינו ערך ב' חלקי ששים משעה לבד, כי בשליש שעה משעות השוות אחר שקיעה האמיתית הוא ודאי לילה גם לרבי יוסי בארץ ישראל בימים השוים (כמ"ש בסמ"ג בהלכות תרומה)), ושם נסמן (הערה 2928).

[1232] ברייתא ושמואל לה, ב (אמר ר' יהודה אמר שמואל, כוכב אחד יום, שנים בין השמשות, שלשה לילה. תניא נמי הכי כוכב אחד יום, שנים בין השמשות, שלשה לילה). ודברים אלו הם בהמשך לדברי רבי יוסי, שלדעתו מתחיל בין השמשות בראיית שני כוכבים (שנים בין השמשות), ומסיים בשלושה כוכבים (שלשה לילה). וכן היא גם גירסת רבינו חננאל שם (תניא נמי הכי רבי יוסי אומר כוכב אחד יום, ב' בין השמשות, ג' לילה). רמב"ם פ"ה ה"ד (עד שיראו שלשה כוכבים). שו"ע סי' רצג ס"ב (עד שיראו ג' כוכבים). לקמן שם ס"א (משעת צאת ג' כוכבים).

[1233] רבי יוסי בר אבין שם (לא כוכבים גדולים הנראין ביום, ולא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה, אלא בינונים). רמב"ם שם (בינונים). וכן הוא לקמן בסדר הכנסת שבת ס"ד (שאז הוא זמן צאת ג' כוכבים בינונים).

אלא שלענין מוצאי שבת צריך להוסיף, כדלקמן סי' רצג ס"א (עיקר יציאת השבת הוא משעת צאת ג' כוכבים קטנים, שאין אנו בקיאים בבינונים. ומיד שיצאו ג' כוכבים קטנים היה מותר בעשיית מלאכה, אלא שצריך להמתין עד שיהיו ג' כוכבים עומדים רצופים במקום אחד, ולא מפוזרים, שזהו השיעור שצריך להוסיף מחול על הקודש ביציאת השבת).

[1234] **משנה פ"ד דכריתות** יז, ב (שבת ויום חול, ועשה מלאכה באחד מהן, ואינו יודע באיזו מהן עשה, מביא אשם תלוי). רמב"ם הל' שגגות פ"ח ה"ב (אינו חייב באשם תלוי עד שיהי' שם איסור קבוע כיצד ... שבת וחול, ועשה מלאכות באחד מהם, ואין ידוע באי זה יום עשה). לחם משנה שם (שעשה מלאכה בין השמשות של ערב שבת, ואיקבע איסורא מיקרא).

וכן הוא לקמן בסדר הכנסת שבת מהדו"ק (ויש בו ספק סקילה וכרת ח"ו וחיוב אשם תלוי). ובמהדורא בתרא שם (שהוא ספק של תורה באיסור כרת וסקילה ח"ו), ושם נסמן (הערה 2919).

[1235] **משנה** שם **לד**, א (ספק חשכה ספק אינו חשכה, אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים), ופרש"י (אע"ג דשבות בעלמא היא, קסבר גזרו על השבות אף על בין השמשות). ב"י ריש הסי'. לבוש ס"א (ואף על גב דשבות בעלמא הוא ... במילתא כי האי שאינו לצורך מצות שבת, גזרו אף בין השמשות).

[1236] **ב"ח** (הוי אמינא דוקא בין השמשות ממש הוא דאסור לעשר את הודאי וכו', אבל מי שאינו בקי ויכול להיות שעדיין הוא יום ודאי, אם כן הוה ליה ספק ספיקא, חדא דילמא עדיין ודאי יום הוא, ואם תמצי לומר שהגיע בין השמשות, עדיין הוה ליה ספק יום ספק לילה, ומותר לעשר את הודאי וכו', להכי תני ספק חשיכה, דכל שהוא ספק לאדם כגון בין השמשות, אפילו אינו יודע בבירור שהגיע בין השמשות ויכול להיות שעדיין יום הוא, אפילו הכי אסור לו לעשר וכו'). מ"א סק"א (ואם נסתפק אם היא בין השמשות, אסור (ב"ח)).

ספק הבא מחמת חסרון ידיעה אינו כלום[1237], שאם הוא אינו יודע אחרים יודעים[1238].

ולדבר מצוה מותר לעשות בה כל דבר ש[האי]סור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים[1239].

וכן אם הוא טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות[1240], הרי זה מותר:

ב לפיכך מותר לערב עירובי חצרות בבין השמשות[1241], אם לא עירב מבעוד יום, לפי שהוא נחפז ונצרך לעירוב כדי שיוכל לטלטל בחצר[1242], וגם הוא דבר מצוה[1243] כמו

[1237] תוספת שבת סק"א (וטעמו של דבר נראה, משום דהוי ספק דחסרון ידיעה, דלא מקרי ספק). פרמ"ג א"א ס"ק א (דספק חסרון חכמה אין נכנס כלל בגדר הספק).

וכן הוא לקמן סי' תסז סל"ט (וכל ספק שהוא מחמת חסרון ידיעה אינו נקרא ספק כלל), ושם נסמן (הערה רנט). חיו"ד סי' קצ ס"ק צז (דספק הבא ממיעוט ההכרה אינו ספק). לעיל סי' רנב קונטרס אחרון ס"ק י (דכיון שיכול להתברר מיד, דמיא לחסרו ידיעה). שו"ת רבינו סי' כב ד"ה והנה (הוא ספק דחסרון ידיעה, ולא מהני אפילו בדרבנן). לקמן סדר הכנסת שבת ס"ז (וחסרון ידיעה בזה אינו נקרא ספק).

טעם נוסף נתבאר במחצית השקל (דב' הספיקות חד הם, אי הוא לילה או יום). והוא כדלקמן סי' תלח ס"ט (והרי ב' הספיקות הן שם אחד, שמא אין כאן עוד חמץ בבית זה, ואין ספק אחד מוסיף על חבירו כלום, ולכך אינם נידונים כספק ספיקא), ושם נסמן (הערה מח).

[1238] תורת הבית הארוך ב"ז ש"ד כא, א (דספק הבא לה ממיעוט ההיכירא אינו ספק, שאם זה אינו בקי ומכיר, אחר יכיר).

וכן הוא לקמן יו"ד סי' קצ ס"ק צז (שאם אין זה בקי ומכיר, אחר יכיר).

[1239] **רמב"ם** פכ"ד ה"י (כל הדברים שהן אסורין משום שבות, לא גזרו עליהן בין השמשות אלא בעצמו של יום הוא שהן אסורין, אבל בין השמשות מותרין. והוא שיהיה שם דבר מצוה או דוחק). ובמ"מ שם (בעירובין פרק בכל מערבין (לד, א) אמר רבי כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות, וסתם משנה שם גבי עירוב שנתנו בכרמלית כמותו. וקשה לזה מה ששנינו פרק במה מדליקין (שבת ל"ד, א) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים, ואין בדברים אלו אלא משום שבות. לפיכך תירצו ז"ל שלא התירו השבותים בבין השמשות אלא במקום מצוה כזו ובעירוב וכיוצא בה). וברמב"ם בהל' עירובין פ"ו ה"ט (שבשעת קניית העירוב שהוא בין השמשות מותר להוציא ולהכניס מכל אחת משתי הרשויות לכרמלית לדבר מצוה, שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה או בשעת הדחק). טור סי' שמב (כל שבות דרבנן מותר בין השמשות לצורך מצוה). שו"ע ס"א (ומותר לומר לגוי בין השמשות ... לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה).

וכן הוא לקמן סי' שמב (כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים, לא גזרו עליהם אלא בעצמו של יום, אבל בין השמשות מותרים, והוא שיהא שם דבר מצוה). סי' שעב סי"ח (ובבין השמשות שהוא שעת קניית העירוב לא גזרו על שבות של דבריהם לצורך מצוה, כמו שנתבאר בסי' רס"א). סי' תנה סי"ב (ובבין השמשות לא גזרו על שבות במקום מצוה, כמו שנתבאר בסי' רס"א). סדר הכנסת שבת (שהתירו חכמים איסור שבות מדברי סופרים בבין השמשות בשעת הדחק ולצורך מצוה עוברת).

ויש דברים שגזרו עליהם אף בין השמשות, כדלקמן סוף ס"ב (אבל אסור לערב עירובי תחומין בבין השמשות, אפילו לדבר מצוה וצורך גדול והפסד מרובה), ובסי' שמט ס"ג (גזרו על זה אפילו בבין השמשות אפילו לדבר מצוה, לפי שבקל יוכל לבא לידי איסור של תורה שיעבירנו ד' אמות בהליכה אחת. וכן מטעם זה גזרו על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים על ידי זה עוקר וזה מניח אפילו בבין השמשות לדבר מצוה, וכן על הוצאה כלאחר יד).

וראה לקמן סי' תרכג סי"א (שהתקיעה אינה מלאכה כלל, ואין בה אפילו משום שבות גמור ... ולא אסרו בשבת ויום טוב אלא משום עובדין דחול ... לפיכך יש להתיר תקיעה זו אפילו בין השמשות, אם כבר גמרו תפלת נעילה).

ושבות דשבות הותרה בבין השמשות אף שלא במקום מצוה, כדלקמן סי' שמט ס"ג (אבל בבין השמשות לא גזרו על זה בכרמלית אפילו לדבר הרשות). סי' תנה סי"ד (וכשאומר לנכרי לעשות הרי הוא שבות דשבות ולא גזרו עליו בבין השמשות אף שלא לצורך מצוה כמו שנתבאר בסי' שמ"ט). וראה לקמן (הערה 1274).

[1240] רמב"ם שם (וכן אם היה טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות, הרי זה מותר). ובכ"מ שם (כתב הר' אברהם בנו של רבינו בתשובה ... ומה שכתב דהוא הדין לאם היה טרוד או נחפז, למד כן מדתנן ספק חשיכה מערבין עירובי חצירות, ואין בהנחתן מצוה, אלא שנטרד ונחפז ולא הניח מבעוד יום). ונתבאר לקמן ריש ס"ב (והערה 1242). שו"ע שם (או שהוא טרוד ונחפז עליה).

[1241] משנה וגמרא לד, א (ספק חשכה ספק אינו חשכה ... מערבין). ובגמרא שם (כאן בעירובי חצרות). טור ושו"ע ס"א (ומערבין עירובי חצרות).

והיינו שאף שמשנה זו מיירי בדברים שאין בהם מצוה ודוחק, דלכן תנן (ספק חשכה ספק אינו חשכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים). מכל מקום התירו עירובי חצרות, שיש בה מצוה ודוחק.

[1242] כסף משנה שם (מערבין עירובי חצירות, ואין בהנחתן מצוה, אלא שנטרד ונחפז ולא הניח מבעוד יום).

שיתבאר בסי' שס"ו[1244]. וכן מותר להטביל כלים בבין השמשות, אם לא טבלם מבעוד יום, והוא צריך להם לשבת שאין לו כלים אחרים[1245]. וכן מותר לעשר פירות, אם אין לו מה יאכל בשבת, שזהו צורך מצוה[1246]. אבל אסור להפריש חלה בחוץ לארץ, שהרי יכול לאכול בלא הפרשת חלה, ולשייר מעט עד אחר השבת ולהפריש מן המשוייר[1247]. ומותר לעשר את הדמאי[1248], ולהטמין את החמין בדבר שאינו מוסיף הבל[1249], **(א)** מטעם שנתבאר בסי' [רנ]"ז[1250]. ומותר לומר לנכרי להדליק נר לצורך שבת בין השמשות, שזהו

[1243] מ"מ פכ"ד ה"י (שלא התירו השבותים בבין השמשות אלא במקום מצוה כזו, ובעירוב וכיוצא בה). מ"א סק"ו (ועירובי חצירות הוי מצוה (מ"מ). ובכ"מ כתב דעירובי חצרות לא הוה מצוה, אלא שהוא טרוד ונחפז עליה).

וכן הוא לקמן סי' שמב ס"א (והוא שיהא שם דבר מצוה ... או שהוא טרוד ונחפז ונצרך לדבר זה ... כגון לערב עירובי חצרות ... כמו שנתבאר כל זה בסי' רס"א), וסי' שצג ס"ב (אחד עירובי חצירות ואחד שיתופי מבואות מערבים אותם בין השמשות, מטעם שנתבאר בסי' רס"א).

[1244] סעיף יח (מצוה לחזר אחר עירובי חצירות, כדי שלא יבואו לטלטל באיסור), ושם נסמן.

[1245] מ"א שם (ואם כן, אם אין לו מה יאכל בשבת, או שאין לו כלים, מותר להטביל בין השמשות). ט"ז סק"א (ולפי זה, דגם בטבילת כלי, באם הוא צריך לו לשבת ואין לו אחר, דיכול להטביל בין השמשות).

והיינו דאף דתנן לד, א (ספק חשכה ספק אינו חשכה ... אין מטבילין את הכלים). מיירי התם ביש לו אחר, משא"כ אם הוא צריך לו לשבת ואין לו אחר, מותר.

אלא שבזמן הזה כולנו טמאי מתים ואין מטבילים כלים שנטמאו, וכאן מיירי בכלים חדשים, שיתבאר לקמן סי' שכג ס"ח (מותר להטביל כלי חדש בשבת ... אין חיוב טבילתו אלא מדברי סופרים. ויש אומרים שאף על פי כן חשוב כמתקן ואסור ... ואין צריך לומר לדברי האומרים שטבילת כלים היא מן התורה ... העיקר כדברי האומרים שטבילת כלים היא מן התורה).

[1246] רמב"ם פכ"ד ה"י (אם לא היה שם דוחק ולא דבר מצוה, אסור. לפיכך אין מעשרין את הודאי בין השמשות, אף על פי שאיסור הפרשת המעשר בשבת משום שבות). טור סי' שמב (כל שבות דרבנן מותר בין השמשות לצורך מצוה ... או שהיה טרוד והוצרך לעשר פירות בין השמשות).

והיינו דאף דתנן שם (ספק חשכה ספק אינו חשכה אין מעשרין את הודאי), היינו דוקא כשיש לו מה יאכל בשבת, משא"כ אם אין לו מאכלים אחרים והוצרך לעשר פירות בין השמשות, מותר. ונתבאר בב"ח סי' שמב (דהא דתנן אין מעשרין את הודאי אפילו לצורך השבת קאמר ... ואף על פי כן אינה נקראת בשם מצוה גמורה, כיון שאפשר לכבד השבת בשאר דברים), ועולת שבת כאן ס"ק א (נראה מדבריו בדאי אפשר בשאר דברים דמותר לעשר אף בודאי טבל).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק א (ואף שהוא לשבת, אין זה נקרא דבר מצוה לענין לדחות שבות בשבילו, כמ"ש הב"ח והעולת שבת והט"ז סי' שמ"ב לענין מעשר עיי"ש. אבל אם אין לו תבשילים אחרים, מיקרי דבר מצוה וצורך שבת). והיינו שאף שאכילת שבת היא מצוה בכל אופן, מכל מקום לא התירו אלא לצורך מצוה עוברת, כדלקמן בסדר הכנסת שבת ס"ח (שהתירו חכמים איסור שבות מדברי סופרים בבין השמשות בשעת הדחק ולצורך מצוה עוברת), והיינו שאין לו מה יאכל בשבת.

[1247] **עולת שבת** סק"א (ונראה דאין ללמוד מהכא להפריש חלה בין השמשות אם שכח להפריש מבעוד יום, משום דאפשר שישייר מעט, כדאמרינן חלת חוץ לארץ אוכל והולך ומשייר ואחר כך מפריש). מ"א סק"ב (והוא הדין דאסור להפריש חלה. וכן משמע סוס"י ר"ס). והוא כדלעיל סי' רס ס"ה (שחלת חוץ לארץ אוכל והולך ומשייר מעט ואחר כך מפרישה).

[1248] **משנה שם** (אבל מעשרין את הדמאי), ופרש"י (דלא דמי למתקן, דרוב עמי הארץ מעשרין הן). טור ושו"ע שם (אבל מעשרין את הדמאי). והיינו שאת זה התירו אף אם יש לו מה יאכל בשבת.

[1249] משנה שם (וטומנין את החמין), ופרש"י (נותנן בקופה של מוכין להיות חומם משתמר בהן). ובגמרא שם (אי הכי בין השמשות נמי ניגזר. אמר ליה סתם קדירות רותחות הן), ופרש"י (שסמוך לבין השמשות הוא מעבירם מעל האור, וליכא למיחש לשמא נצטננה וירתיחנה). מ"א סק"ה (וטומנין, בדבר שאינו מוסיף הבל). והיינו שאת זה התירו אף אם יש לו מה יאכל בשבת.

[1250] סעיף ב (בשבת עצמה אסור להטמין החמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל ... גזירה שמא ימצא קדרה צוננת כשיבא לסלקה מהכירה ולהטמינה בדבר שאינו מוסיף הבל, וישכח שהוא שבת, וירתיחנה על גבי האור ... אבל בבין השמשות, אע"פ שהוא ספק חשכה, מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, לפי שסתם קדרות עדיין רותחות הן בבין השמשות, שסמוך לבין השמשות מעבירן מעל גבי האור, ואין לחוש שמא נצטננה וירתיחנה).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק א (היינו אפילו יש לו כבר מעט תבשילים טמונים, ורוצה להרבות ולהטמין עוד, שאין מזה צורך גדול), מכל מקום מותר אף שלא במקום מצוה כלל, כיון שאין בזה איסור כלל בבין השמשות.

לצורך מצוה[1251]. ומותר לומר לו להדליק בין השמשות נר של יום מיתת אביו או אמו, שמאחר שהעולם נזהרים בזה הרי זה כצורך גדול[1252], וכל שהוא צורך גדול בענין שאם לא יעשנו יהיה לו צער, לא גזרו עליו בבין השמשות, אע"פ שאין בו צורך שבת כלל[1253]. וכן במקום הפסד מרובה לא גזרו על שבות בבין השמשות[1254].

אבל אסור לערב עירובי תחומין בבין השמשות[1255], אפילו לדבר מצוה וצורך גדול והפסד מרובה[1256], מטעם שיתבאר בסי' תט"ו[1257]. ועוד לפי שעל ידי העירוב **(ב)** קונה שם

[1251] **הרב רבינו יונה**, הובא ב**טור** סי' שמב (וכן כתב הרב רבינו יונה ז"ל, שמותר לומר לגוי בין השמשות להדליק הנר). **שו"ע** כאן ס"א (ומותר לומר לגוי בין השמשות, להדליק נר לצורך שבת).

וכן הוא לקמן סי' רסג סוף סי"א (לא הדליקה קודם בין השמשות ונזכרה בבין השמשות, יש להתיר לה לצוות לנכרי להדליק). ובשו"ת רבינו סי' מה (ואם יהיה איזו אונס ח"ו שלא תוכל למהר להדליק עד שקיעת החמה, אזי תצוה לנכרי להדליק נרות של שבת).

וכן בשאיבת מים שלנו, כדלקמן סי' תנה סי"ב (ואם שכח ולא שאבו קודם בין השמשות ונזכר בבין השמשות, ישאב על ידי נכרי (אפילו אין בור בחצירו וצריך להוליכן דרך רשות הרבים, שאמירה לנכרי היא שבות, ובבין השמשות לא גזרו על שבות במקום מצוה, כמו שנתבאר בסי' רס"א).

ולענין ברכה על הדלקת נרות שבת שעל ידי נכרי, יתבאר לקמן סי' רסג סי"א (שהאיך תברך וצונו להדליק והן דולקות ... על ידי הנכרי. ומכל מקום בדיעבד ששכחה ולא הדליקה קודם בין השמשות ונזכרה בבין השמשות יש להתיר לה לצוות לנכרי להדליק ושתברך היא קודם שתהנה לאורן).

[1252] שו"ת **רש"ל** סי' מו (שמעתי מזקן שהורה לומר לגוי בערב שבת בין השמשות שידליק נר בבין השמשות, ששכח להדליק מבעוד יום, שהוא יום שמת בו אביו, כמו שרגילין להדליק בו נר בכל ארץ אשכנז, והטעם מאחר שהעולם נזהרים בו באותו נר, חשבינן ליה כצורך גדול, ועל כן התירו, דאין חילוק בין צורך גדול להפסד מרובה בפרט לענייַן זה). מ"א סק"ו (וכתב רש"ל בתשובה רסי' מ"ו ... מותר לומר לעכו"ם בין השמשות להדליק נר ביום שמת בו אביו, מאחר שהעולם נזהרין בו, חשבינן ליה כלצורך גדול, דאין חילוק בין צורך גדול להפסד מרובה).

וכן הוא לקמן סי' רסג סי"א (שמאחר שהנשים נזהרות מאד בברכה זו, הרי זה כצורך גדול שהתירו בו שבות בבין השמשות, כמו שנתבאר בסי' רס"א).

[1253] **ט"ז סי' שמב** (ומו"ח ז"ל פירש דדוקא לצורך שבת מיירי, ואפילו הכי בעינן שיהיה טרוד ... ובסמ"ג כתוב והוא שיש בו צורך מצוה או דוחק כגון שהיה טרוד ונחפז לדבר זה עכ"ל, משמע כל דבר שהיה נחפז עליו ואם לא יעשה כן יהיה צער, כהאי גוונא התירו לו השבות בין השמשות).

אמנם מכל מקום יש הפרש בזה בין לצורך שבת, דסגי בצורך גמור, לבין שלא לצורך שבת, שלא התירו אלא בצורך גדול. ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק א, ושם (הערה 1314).

וכעין זה לענין אמירה לנכרי בשבת, בשבות דשבות במקום צורך גדול, כדלקמן סי' שז סי"ב (והוא הדין לצורך גדול, אף על פי שלא שייך שם הפסד).

והיינו שצורך גדול הוא "בענין שאם לא יעשנו יהיה לו צער ... אע"פ שאין בו צורך שבת כלל", ו"אע"פ שלא שייך שם הפסד". והתירוהו אף שהוא פחות מהפסד מרובה, ודומה לשעת הדחק, כדלעיל סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ב (לצורך גדול ... לא סמכינן ... בשעת הדחק, אלא אם כן יש שם גם כן הפסד מרובה, כמבואר בכללי ההוראה), ושם נסמן (הערה קצד).

[1254] שו"ת מהרש"ל שם (בין השמשות דלא גזרו שב[ו]תים, אם כן בהפסד מרובה ודאי לא גזרו כלל). ט"ז שם (וכתב רש"ל בתשובות סי' מ"ו, שלצורך גדול והפסד מרובה שרינן אמירה לעכו"ם בין השמשות). מ"א ס"ק ו (וכתב רש"ל בתשובה רס"י מ"ו ... לצורך גדול או בהפסד מרובה שרי שבות, ובפרט שבות דאמירה לעכו"ם).

וכן הוא לקמן סי' שמב ס"א (אפילו הוא צורך דבר הרשות, אלא שהוא צורך גדול או הפסד מרובה).

וכעין זה לענין אמירה לנכרי בשבת, בשבות דשבות במקום הפסד מרובה, כדלקמן סי' שז סי"ב (ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות ... ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול).

[1255] **משנה** (שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה ... ערבתם ... ספק חשכה ספק אינו חשכה ... מערבין), **וגמרא שם** (קשיא אמרת שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה, עם חשכה אין ספק חשכה ספק אינו חשכה לא, והדר תני ספק חשכה ספק אינו חשכה מערב ... לא קשיא כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצרות). שו"ע ס"א (ואין מערבין עירובי תחומין). טור ושו"ע סי' תטו ס"ב (אין מערבין עירובי תחומין בין השמשות).

[1256] שהרי מה שהתירו במשנה עירובי חצרות, הוא כדלעיל תחלת הסעיף (שהוא נחפז ונצרך לעירוב כדי שיוכל לטלטל בחצר, וגם הוא דבר מצוה). מובן מזה שעירובי תחומין אסרו "אפילו לדבר מצוה וצורך גדול והפסד מרובה".

שביתה[1258], והרי זה כקונה קנין בידים בשבת, ולא התירו לקנות קנין אפילו בבין השמשות ולצורך מצוה והפסד מרובה[1259] (ששבות זה לקנות קנין הוא חמור משאר כל השבותים), (שאיסורו מפורש בדברי קבלה בנחמיה סי' יג[1260]).

[1257] סי' זה לא הגיע לידינו. ובשו"ע שם ס"ב (אין מערבין עירובי תחומין בין השמשות), ובנו"כ השו"ע לא נזכר שם טעם החומרא.

אמנם נראית הכוונה להאמור בשו"ע שם (ואם עירב, עירובו עירוב). ובמ"א שם ס"ק ג (ולהיש חולקין בס"ג סבירא להו דפסול, כיון שלא היה לו חזקת כשרות. עס"י ת"ט ס"ו). ובסי' תט ס"ו (והוא שיהיה לו חזקת כשרות ... אבל אם לא היה לו חזקת כשרות, כגון ספק אם הונח שם אם לאו, לא). ומכל שכן שיש לאסור לכתחלה לערב מטעם זה, דשמא הוא כבר לילה ואין העירוב תחומין מועיל. ואפשר דלקמן שם נתבארה הלכה זו, ולא הגיעה לידינו.

וראה מראי מקומות וציונים.

[1258] **מ"א** סק"ד (דמקנא ביתא הוא). וכדאמרינן ביצה יז, א (דלמקני שביתה בשבתא לא). לבוש סי' תקכח. ט"ז שם ס"ק א (הטעם דלמיקנא ביתא ביום טוב לא).

[1259] וכן הוא לקמן סי' שו סי"ד (ולא אסרו להקדיש שום חפץ לגבוה ... אלא משום שכיון שמקדיש חפץ ידוע, הרי הוא מוציאו באמירה זו מרשותו לרשות גבוה, ודומה למקח וממכר), וסט"ו (וכן הנוהגים ליתן כלים במתנה לחתן הדורש, לא יפה הם עושים, שאסור ליתן שום דבר במתנה לחבירו בשבת ויום טוב ... שהרי אפילו להקדיש לגבוה אסרו), וסט"ז (אסור לקנות מקומות בבית הכנסת), וסי"ז (אסור לקנות לגמרי את האתרוג או השופר ביום טוב, אפילו אם אי אפשר לו לקיים המצוה בענין אחר, שאין דוחין שבות גמור מפני מצות עשה).

אבל ראה לקמן סי' תמד ס"ט (ומותר ליתן מתנה לצורך מצוה), ושם נתבאר (הערה נא). בקונטרס אחרון שם סק"ב (התירו ליתן מתנה בשבת, שאסור אם לא לדבר מצוה כמ"ש הב"י סס"י תקכ"ז בשם המרדכי, ופסק כן המ"א בסי' ש"ו. וכ"כ הפרי חדש דהא דשרי לבטל החמץ ולהפקירו בשבת משום דהוה דבר מצוה). סי' תמח סט"ז (שמקח וממכר גמור לא התירו אפילו לצורך מצוה ... אלא כיצד יעשה יתננו במתנה ... ואף על פי שאסור ליתן מתנה בשבת, מכל מקום לצורך מצוה התירו). סי' תקכז סכ"ח (כל דבר שהוא צריך להכין מיום טוב לשבת, יתן במתנה גמורה לאדם אחר ... והוא שיקנה את המתנה בקנין גמור).

וראה תהלה לדוד סק"ב. דובב מישרים ח"ג סי' צד. מראי מקומות וציונים. הערות בשו"ע אדמוה"ז. קובץ הערות וביאורים תתכב ע' 54.

[1260] פסוק טו-יז (בימים ההמה ראיתי ביהודה ... מביאים דג וכל מכר ומוכרים בשבת לבני יהודה ובירושלים, ואריבה את חורי יהודה ואמרה להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת). וכן שם י, לב (ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור, לא נקח מהם בשבת וביום קודש). רש"י ביצה כז, ב (אין פוסקין דמים, דמקח וממכר בשבת וביום טוב אסור בספר עזרא). וראה מראי מקומות וציונים.

וכן הוא לקמן סי' תקיז ס"ו (מקח וממכר, שאיסורו מפורש בכתוב בנחמיה). והיינו שמטעם זה חמור יותר איסור זה משאר איסורים מדברי סופרים.

וראה הליכות השבת, ביאורי השלחן הערה קנז.

*

שלושה טעמים נאמרו לאיסור מקח וממכר בשבת:

(א) ממצוא חפצך, כדלקמן סי' שא בקונטרס אחרון ס"ק ב (ממצוא חפצך, דמהתם נפקא לן גם כן איסור מקח וממכר כמ"ש התוס' וראו"ש פט"ו). והוא כמבואר בתוס' שבת קיג, ב ד"ה שלא (מקח וממכר ... נראה לר"ת ... נפקא ממצוא חפצך). וכן הוא בפירוש ראשון שברש"י ביצה לז, א ד"ה משום מקח וממכר (ומקח וממכר אסור מן המקרא, דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר).

אשר לפי טעם זה הי' מקום להתירו בשבת במקום מצוה, כדלקמן סי' שו ס"ה (התירו לצורך מצוה, שנאמר חפצך, חפציך אסורים חפצי שמים מותרים).

(ב) גזירה שמא יכתוב, כמבואר ברש"י שם בפירוש השני (אי נמי מקח וממכר אתי לידי כתיבת שטרי מכירה). וכן הוא לקמן סי' שו ס"ד (אסור לקנות או למכור, וכן לשכור או להשכיר בשבת, גזירה שמא יכתוב).

אשר לפי טעם זה אסרוהו אף במקום מצוה, כדלקמן סי' שו סט"ז (מקח וממכר שהוא שבות גמור, ולא הותר לדבר מצוה), וכמו בשאר שבותים דלקמן סי' שו ס"ה (כל דבר שהוא משום שבות לא התירו לצורך מצוה), והי' לנו להתירה בבין השמשות במקום מצוה, כמו בשאר שבותים שנתבארו כאן (בין השמשות ... מותר לעשות בה כל דבר ש[האי]סור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים).

(ג) איסורו מפורש בנחמי', שמטעם זה נתבאר כאן (ששבות זה לקנות קנין הוא חמור משאר כל השבותים), ולכן "לא התירו לקנות קנין אפילו בבין השמשות ולצורך מצוה והפסד מרובה".

במה דברים אמורים בשאר קנינים, משא"כ נתינת מתנה בשבת, אינה נכללת בהאמור בנחמיה "מוכרים בשבת ... ומחללים את יום השבת". וגם אין לגזור בזה "שמא יכתוב" (שהרי הכתיבה היא לרשום את מה שהוא חייב לו

ומכל מקום אם עבר ועירב אפילו לדבר הרשות עירובו עירוב[1261], כמ"ש בסימן תט"ו[1262]:

קיבל עליו שבת

ג וכל זה כשעדיין לא קיבל עליו שבת. אבל אם **(ג)** כבר קיבל עליו שבת[1263] בתפלת ערבית של שבת שהתפלל מבעוד יום[1264], או שענה ברכו עם הצבור[1265], או שרוב הצבור ענו ברכו, אף על פי שהוא לא ענה עמהם, שחל עליו השבת בעל כרחו אע"פ שאינו רוצה לקבלו[1266], כמ"ש בסי' רס"ג[1267], אסור לו לעשות בעצמו כל שבות אפילו קודם בין השמשות, אפילו לדבר מצוה וצורך גדול[1268], כגון להטמין חמין לשבת[1269] בדבר שאינו

עבור קניה זו, משא"כ במתנה). ונשאר רק הטעם הראשון של "ממצוא חפצך", שהותר לצורך מצוה, כי "חפצך ולא חפצי שמים".

אמנם יש בזה חילוקי דינים, שלא בכל מקום התירו מתנה בשבת לצורך מצוה, כדלקמן סי' שו סט"ו. סי' שכג ס"ח. סי' תמד ס"ט. סי' תמח סט"ז. סי' תקכז סכ"ח, ונסמן שם ושם.

[1261] רש"י לד, א ד"ה שניהם (דהלכה כרבי יוסי דאמר בעירובין (לה, א) ספק עירוב כשר). תוס' שם ד"ה שניהם (פירש בקונטרס דרבא איירי בעירובי תחומין ... ואע"פ דספק חשכה אין מערבין עירובי תחומין, הני מילי לכתחילה, אבל בדיעבד כשר כרבי יוסי). רמב"ם פ"ו מהל' עירובין הי"ג (ספק חשיכה ספק לא חשיכה, אין מערבין עירובי תחומין לכתחלה, ואם עירב הרי זה עירוב), מ"מ שם (דברי רבינו ורש"י ז"ל עיקר).

[1262] טור ושו"ע ס"ב (אין מערבין עירובי תחומין בין השמשות, ואם עירב עירובו עירוב). **מ"א** שם ס"ק ג (ולהיש חולקין בס"ג, סבירא להו דפסול, כיון שלא היה לו חזקת כשרות). וראה לעיל (הערה 1257).

[1263] **מרדכי** רמז רצ (ופסק ר' יואל והוא הדין לאחר תפלת ערבית יכולין לערב אם יום הוא ... ושוב מצאתי בשם רבינו שמריה שהורה כן ... ומקצת תלמידיו אסרו, ואמרו דיש חילוק בין קבל עליו שבת ללא קבל, וחזר בו הרב ואסר). שו"ע ס"ד (אחר עניית ברכו, אף על פי שעדיין יום הוא, אין מערבין ואין טומנין, משום דהוא קבליה לשבת עליה).

[1264] כדלקמן סי' רסג סט"ז (אם קדם היחיד והתפלל ערבית של שבת מבעוד יום, חל עליו קבלת השבת, ואסור בעשיית מלאכה, אפילו אם אומר בפירוש שאינו רוצה לקבל עדיין, אין זה מועיל כלום, כיון שהזכיר כבר עניינו של יום בתפלה). וכן הוא לקמן סי' שצג ס"ב (אם התפלל תפלת ערבית של שבת, הרי קבל עליו שבת עצמה). סי' תקכז ס"ט (שאם הוא בעצמו קיבל עליו יום טוב, כגון שהתפלל תפילת ערבית של יום טוב, אף על פי שהצבור לא אמרו עדיין ברכו, שאסור לו לערב).

וראה לעיל סי' ל ס"ה. סי' קפח סי"ז.

[1265] כדלקמן סי' רסג סכ"ג (שקבלו הקהל שבת, דהיינו שאמרו ברכו ... אם ענה הרי קבל עליו שבת).

והיינו שאם התפלל מנין אחד תפלת ערבית, וענה עמהם, קבל עליו השבת, אף אם רוב הצבור עדיין לא אמרו ברכו, ולא קבלו את השבת.

[1266] כדלקמן סי' רסג סי"ז (אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחם ואסורים במלאכה, אע"פ שלא היו בבית הכנסת אצל קבלת שבת, ואפילו אומרים בפירוש שאינם רוצים לקבל שבת עדיין). וכן הוא לקמן סי' שצג ס"ב (ואפילו אם הוא לא התפלל, אם רוב הציבור התפללו, המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחן. ולא משגמרו התפלה אלא אפילו משהתחילו אותה דהיינו עניית ברכו). סי' תקכז ס"ט (אם כבר אמרו רוב הצבור ברכו, הרי הוא נגרר אחר רוב הצבור וחל גם עליו קדושת יום טוב).

[1267] סט"ז-יז וסכ"ג, כנסמן לעיל.

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג, ולקמן סי' שצג ס"ב, דהיינו כיון שקיבל עליו עיצומו של יום. משא"כ אם קיבל עליו רק תוספת שבת, יתבארו ב' דעות לקמן שם.

ואם הדליקה נרות שבת, יתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג ד"ה ומ"ש עוד (ההדלקה היא אחרונה, משום שאחר כך אסור להטמין). וכדלקמן סי' רסג ס"ז (המנהג ... שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת עליה בהדלקה זו, ולכן תתפלל מנחה תחלה), וסי"א (שהן מקבלות השבת על ידי הדלקת הנרות).

וראה שבת כהלכה פי"א ביאורים א.

ואם אמר בא ונקדש קידוש היום, יתבאר לקמן סי' רעא בקונטרס אחרון ס"ק ה (שאם אמר באו ונקדש קידוש של שבת, חל עליו שבת מיד). וראה קיצור הלכות הערה 30, ובסי' רסג הערה 41.

[1268] על מ"ש בשו"ע שם (אין מערבין ואין טומנין), כתב **מ"א** ס"ק יב (משמע אפילו לדבר מצוה אסור, דהא טמונה לצורך שבת היא). והיינו שמפרש "ואין טומנין", שאסור אף אם אין לו תבשיל אחר, דהוי מצוה (כדלעיל ס"ב וקונטרס אחרון ס"ק א).

מוסיף הבל, אפילו אין לו מה יאכל בשבת, וכן לערב עירובי חצרות, אף על פי שצריך מאוד לטלטל בחצר צרכי שבת, וכל כיוצא בזה[1270].

אבל מותר לומר לנכרי לעשות אפילו מלאכה גמורה[1271], ואפילו לדבר הרשות[1272], אם הוא הרבה קודם הלילה, לפי שבוודאי יש מקומות ישראל שלא קיבלו עדיין את השבת ועושים מלאכות אפילו בעצמן, והיאך נאסור לאלו שקיבלו שלא יעשו אפילו על ידי נכרי.

אבל אם הוא חצי שעה קודם הלילה, שאז אפשר שכל מקומות ישראל קיבלו כבר את השבת[1273], אסור לעשות על ידי נכרי אפילו דבר שהוא משום שבות אפילו קודם בין

ומזה למדנו שכן הוא גם בעירובי חצרות "אף על פי שצריך מאד לטלטל בחצר צרכי שבת".

[1269] ואף שבין השמשות לא אסרו להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, כדלעיל ס"ב (ומותר ... להטמין את החמין בדבר שאינו מוסיף הבל, מטעם שנתבאר בסי' [רנ]"ז), ושם נסמן (הערה 1249).

נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג ד"ה ומ"ש בתשובת (ומיתסר בהטמנה כמו בשבת עצמה, ולא משום גזרה שמא ירתיח ... כיון שקיבל השבת קיבל כל חומרותיה וסייגיה השייכים לעיצומו של יום, אע"ג דלא שייכי האידנא).

[1270] ולענין אכילה אחר קבלת שבת קודם קודם שקיעה, נתבאר לעיל סי' רמט ס"י.

ולענין ברכה על הציצית אחר תפלת ערבית, נתבאר לעיל סי' יח ס"ח (אם מתעטף בציצית אחר שהתפלל תפלת ערבית, לא יברך עליהן, שהרי כבר עשה לאותה שעה לילה בתפלתו. אבל אם עדיין לא התפלל, יכול לברך עליהן עד צאת הכוכבים).

[1271] **מהר"י ווייל** סי' קטז (וכשמוסיפין מחול על הקודש בעוד היום גדול, כגון שעה או ב' קודם הערב שמש, אני רגיל להתיר לומר לגוי להדליק הנר. וטעמא דידי כיון שעוד היום גדול בודאי כל ישראל לא קבלו כולם עליהם השבת, דיש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם, ודמיא להא דאמרינן באלו טריפות על חלב שעל הקיבה, אינהו אכלי אנן מיסתם נמי לא סתים). רמ"א ס"א (מי שקבל עליו שבת שעה או ב' קודם חשיכה, יכול לומר [לגוי] להדליק הנר ושאר דברים שצריך). מ"א ס"ק ז (דכיון שעוד היום גדול בודאי יש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם שבת, ודמיא להא דאמרינן אינהו מיכל אכלי לדידן מסתים לא סתים).

וכן יתבאר לקמן סי' רסג סכ"ה ((ולא אסרו האמירה לנכרי, אף על פי שאינו מצווה על השבת) אלא כשאומר לו בשעה האסורה לכל ישראל).

וכן לענין לומר כן לישראל, נתבאר לקמן שם (יכול לומר אפילו לישראל חבירו שלא קבל עדיין השבת שיעשה לו מלאכה).

וטעמי ההיתר יתבארו לקמן שם בקונטרס אחרון ס"ק ח (דהמקבל שבת מבעוד יום על עצמו, אף שמסתמא קבל עליו כל חומרות וסייגים השייכים לשבת כמו שנתבאר בסי' רס"א, מכל מקום לא קבל מסתמא אלא איסורים התלויים בגופו אבל לא התלויים חוץ לגופו ... ואיסור הבא מאליו הוא והוא אינו עושה שום מעשה בזה, וזה ודאי לא קבל עליו).

ואין בכל זה חילוק בין קבלת השבת על ידי יחיד, או על ידי צבור, דהא מיירי הכא כדלעיל בסמוך (קיבל עליו שבת בתפלת ערבית של שבת שהתפלל מבעוד יום, או שענה ברכו עם הצבור, או שרוב הצבור ענו ברכו, אף על פי שהוא לא ענה עמהם, שחל עליו השבת), וכדלקמן סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ח ד"ה אלא דעל עצמו (ואין צריך למה שנדחק המג"א בסי' רס"א לחלק בין יחיד לצבור).

ולכן לא נאסרה האמירה לנכרי עד בין השמשות (כדלעיל ס"ב), או בחצי שעה שקודם הלילה, שיש לו דין בין השמשות (כדלקמן בסמוך).

[1272] עולת שבת סק"א (פירוש אפילו נר של רשות, וכל דבר שהוא רשות). מ"א סק"ז (אפילו שלא במקום מצוה).

[1273] וכדלעיל סי' רנו (ועכשיו נהגו בקהלות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה, שמכריז שליח צבור להכין עצמן לשבת, שצריך להוסיף מחול על הקודש), ושם נסמן (הערה 664).

ואף שגם לפני חצי שעה זו, מיירי כאן "שרוב הצבור ענו ברכו", וקיבלו עליהם את השבת.

מכל מקום מה שהם קיבלו עליהם את השבת, אינו אלה קבלת שבת, שאינה אוסרת עליו האמירה לנכרי.

משא"כ חצי שעה זו "שאז אפשר שכל מקומות ישראל קיבלו כבר את השבת", יש לו דין בין השמשות, שגם האמירה לנכרי אסורה בו, אלא אם כן הוא "לדבר מצוה או לצורך גדול" (כדלעיל ס"ב).

והיינו שיש עליו כאן שני איסורים:

(א) קבלת שבת (בעצמו או על ידי הצבור) שאוסרת עליו אף שבות במקום מצוה, אבל אינה אוסרת עליו שליחות נכרי.

(ב) חצי שעה זו שיש לה דין בין השמשות, ונאסרה אף שליחות נכרי, אבל הותרה שבות במקום מצוה.

השמשות, אם הוא לדבר הרשות ואין שם שעת הדחק[1274]. אבל לדבר מצוה או לצורך גדול מותר לעשות על ידי נכרי אפילו מלאכה גמורה, ואפילו בבין השמשות, אע"פ שכבר קבלו השבת, שאין מחמירים בקבלת שבת יותר מבין השמשות בלא קבלת שבת אלא לענין לעשות בעצמו, אבל לענין אמירה לנכרי אין מחמירים יותר מבין השמשות בלא קבלת שבת, שמותר לעשות בו כל מלאכה על ידי נכרי לדבר מצוה או צורך גדול[1275] כמו שנתבאר:

תוספת שבת

ד יש אומרים[1276] שמצות עשה מן התורה[1277] להוסיף מחול על הקדש[1278], באיסור עשיית מלאכה[1279], בכניסת שבתות וימים טובים וביציאתם, שנאמר[1280] ועניתם את נפשותיכם

ולכן לא הותרה לו אז האמירה לנכרי, אלא במקום מצוה; שכיון שהיא רק אמירה – אין בזה איסור מטעם קבלת השבת, וכיון ששבות האמירה לנכרי היא במקום מצוה – אין בזה איסור מטעם בין השמשות.

וראה לקמן סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ח ד"ה דהא פשיטא (וזה ודאי לא קבל עליו כמ"ש הלבוש, ומטעם שכתב מהרי"ו), ושם (הערה 1823).

[1274] ואף שהתירו שבות דשבות בבין השמשות בדבר הרשות (כדלעיל סוף הערה 1239).

מכל מקום בשעה שכבר עליו את השבת, וגם דינו כבין השמשות, אסרו לומר לנכרי לעשות דבר שהוא משום שבות, אם הוא דבר הרשות.

וראה תהלה לדוד סק"ד.

[1275] **מ"א** שם (ומיהו לצורך מצוה אפשר דשרי, דלענין אמירה לא מחמרינן טפי מבין השמשות).

[1276] שאף שהכל מודים שחייבים להוסיף מחול על הקודש לענין עינוי יום הכיפורים, כמבואר ברמב"ם הל' שביתת עשור פ"א ה"ו (וצריך להוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו, שנאמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב, כלומר התחיל לצום ולהתענות מערב תשעה הסמוך לעשירי, וכן ביציאה שוהה בעינויו מעט מליל אחד עשר סמוך לעשירי, שנאמר מערב ועד ערב תשבתו שבתכם).

מכל מקום דעת הרמב"ם שאין חיוב להוסיף מחול על הקודש לענין מלאכות, כמבואר במ"מ שם (מדברי רבינו נראה שאין תוספת דבר תורה אלא בעינוי, אבל לא בעשיית מלאכה, לא ביום הכיפורים ולא בשבתות, וזהו שכתב מתחיל לצום ולהתענות, וזהו שלא נזכר בדבריו בהלכות שבת תוספת כלל מן התורה).

אמנם קיי"ל כדעת היש אומרים, שחיוב זה הוא אף לענין תוספת איסור מלאכה ביום הכיפורים, ואף לענין תוספת שבת ויום טוב, וכאמור בברייתא יומא פא, ב – כגירסה שהובאה **רי"ף** שם ב, ב **ורא"ש** שם פ"ח ס"ח (ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש, יכול בתשעה, תלמוד לומר בערב, אי בערב יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה, הא כיצד, מתחיל ומתענה מבעוד יום, שכן מוסיפין מחול על הקדש ... אין לי אלא יום הכיפורים, שבת בראשית מנין, תלמוד לומר תשבתו, ימים טובים מנין, תלמוד לומר שבתכם, כל שביתה שאתה שובת אתה מוסיף לה). מ"מ שם (אבל דעת שאר המפרשים שתוספת יש מן התורה אפילו בשבתות וימים טובים, וכן נראה מן ההלכות). **שו"ע** ס"ד (יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש). דעה הב' בלבוש ס"ד (ותוספת זה הוא דרבנן, ויש מפרשים שהוא דאורייתא). מ"א סק"ח (והוי מצות עשה דאורייתא). אליה רבה ס"ק יב (דנראה לי הלכה למעשה שהוא דאורייתא, כרי"ף וראי"ש ומגיד).

וכן הוא לקמן סי' תרח ס"א (מצות עשה מן התורה להוסיף מן החול על הקודש, בין בעינוי בין באיסור מלאכה ... שבת מנין ... יום טוב מנין...).

[1277] שבת קמח, ב (דהא תוספת דיום הכפורים דאורייתא היא). ביצה ל, א (דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא). תוס' ברכות כז, א ד"ה דרב צלי (תוספת שבת ויום הכיפורים דקיי"ל שהוא מן התורה), ובר"ה ט, א ד"ה ורבי עקיבא (כולהו מודו דתוספת יום הכפורים דאורייתא). וראה לקמן סדר הכנסת שבת (והערה 2959).

אלא שאין בזה לא כרת ולא אזהרה, אלא עשה בלבד, כאמור כאן (שמצות עשה מן התורה להוסיף), ולקמן שם (מצות עשה מן התורה להוסיף). וכדאמרינן יומא פא, א (יכול ... יהא ענוש כרת על תוספת עינוי ... יכול ... יהא מוזהר על תוספת עינוי). סוכה כח, ב (מיעט רחמנא לתוספת עינוי מעונש ומאזהרה), וברש"י שם ד"ה הואיל (אינו ענוש כרת על תוספת עינוי, ומאזהרה נמי אימעוט ... למצות עשה בעלמא). וראה לקוטי שיחות חט"ז ע' 235 הערה 32.

[1278] שיעור התוספת שבת בכניסתו יתבאר לקמן ס"ה. ושיעורו ביציאתו – לקמן סי' רצג ס"א (והערה ז). ויתבאר לקמן בסדר הכנסת שבת (הערה 2953).

[1279] משא"כ לענין סעודת שבת, יש מחלוקת הפוסקים אם תוספת זו מועלת, כדלקמן סי' רסז ס"ג (כשם שאמרו לענין תפלה, כך אמרו לענין קידוש היום שיכול לקדש ולאכול מפלג המנחה ולמעלה, אפילו אם לא התפלל ערבית

בתשעה לחדש בערב (מערב עד ערב תשבתו שבתכם), יכול יתחיל ויתענה בתשעה, תלמוד לומר בערב, אי בערב יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום, מכאן שמוסיפים מחול על הקדש. אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב. אין לי אלא יום הכיפורים, ימים טובים מנין, תלמוד לומר תשבתו. שבתות מנין, תלמוד לומר שבתכם. הא כיצד, כל מקום שנאמר שבות[1281]

עדיין, ובאכילה זו שמבעוד יום יוצא ידי חובת סעודה אחת מג' סעודות שחייב לאכול בשבת (כיון שכבר קיבל עליו תוספת שבת, נעשה אצלו כשבת עצמה לכל דבר). ויש מחמירים שימשיך סעודתו בלילה עצמו, שיאכל כזית לפחות אחר צאת הכוכבים, כדי שיקיים ג' סעודות בשבת עצמה, דכיון שג' סעודות אלו למדום חכמים ממה שנאמר ג' פעמים היום אצל אכילת המן בשבת, לפיכך צריך לאכלן בעיצומה של יום ולא בתוספתו, וטוב לחוש לדבריהם), ושם נסמן (הערה כה).

ולענין אכילת מצה בליל פסח, לדברי הכל לא מועלת תוספת יום טוב, כדלקמן סי' תעב ס"ב (אף על פי שבשאר ימים טובים יכול האדם להוסיף מחול על הקודש לקדש ולאכול מבעוד יום, מכל מקום בפסח אינו יכול לעשות כן, לפי שאכילת מצה הוקשה לאכילת פסח שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, ובפסח נאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה, בלילה ממש. וכיון שאכילת מצה שהיא מן התורה אינו אלא בלילה, לכן גם כל הארבע כוסות שתקנו חכמים אינו אלא בלילה בזמן הראוי לאכילת מצה, שכל מה שתקנו חכמים כעין של תורה תקנו, וכוס של קידוש הוא אחד מן הארבע כוסות, לפיכך צריך בלילה ממש ולא במה שהוסיף מחול על הקודש), ונתבאר שם (הערה ח).

וכן לענין סעודת ליל חג הסוכות, כדלקמן סי' תרלט ס"כ (וכיון שאכילת לילה הראשונה נלמד בגזירה שוה מאכילת מצה, צריך להיות דומה לה בכל דבר, דהיינו שלא יאכל ... בסוכה עד לאחר צאת הכוכבים ... כמו באכילת מצה כמ"ש בהלכות פסח).

וכן הוא גם לענין ליל חג השבועות (אלא ששם הוא מטעם אחר), כדלקמן סי' תצד ס"ב (אע"פ שבכל ערבי יום טוב נוהגין להקדים תפלת ערבית של יום טוב מבעוד יום מטעם שנתבאר בסי' רס"ז, מכל מקום בליל שבועות מאחרין להתפלל לאחר צאת הכוכבים, שאם יקדימו ויקבלו קדושת יום טוב בתפלה מבעוד יום, הרי זה כמו שחסרו מעט ממ"ט ימי הספירה שלפני חג הזה, והתורה אמרה שבע שבתות תמימות תהיינה. ומזה הטעם אין לקדש גם כן קידוש היום מבעוד יום, אף קודם תפלת ערבית), ונתבאר שם (הערה כד).

ולענין שאר המצות הקשורים לחג, נתבאר לקמן סי' תצא ס"ג (מי שנמשכה סעודתו במוצאי יום טוב האחרון של פסח עד לאחר צאת הכוכבים, מותר לאכול חמץ בסעודה, אף שעדיין לא התפלל ערבית ולא הבדיל כלל ... להוסיף מחול על הקודש אין צריך כי אם לענין שביתת יום טוב ממלאכה, שזה נלמד ממה שכתוב תשבתו שבתכם ... אבל לענין שאר דברים התלויים בקדושת היום ... אין צריך להוסיף מחול על הקודש), ונתבאר שם (הערה כא).

ומכל שכן לשאר המצות שאינן קשורות לשבת ויום טוב, כדלקמן סי' תפט סט"ז (מותר לספור קודם תפלת ערבית, אפילו במוצאי שבת שמוסיפין מחול על הקודש, שמכל מקום לילה הוא ואינו נחשב ליום העבר אלא ליום המחרת), ונתבאר שם (הערה קנב).

[1280] אמור כג, לב. **ברייתא יומא פא**, ב.

ברייתא זו הובאה לקמן סי' תרח ס"א, על פי נוסח הרי"ף (שם ב, ב) והרא"ש (שם פ"ח ס"ח), כדלעיל (הערה 1276). ואילו כאן הובאה על פי נוסח הגמרות שלנו (ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש, יכול יתחיל ויתענה בתשעה, תלמוד לומר בערב, אי בערב יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום, מכאן שמוסיפין מחול על הקודש. ואין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב. ואין לי אלא יום הכיפורים, ימים טובים מניין, תלמוד לומר תשבתו, אין לי אלא ימים טובים, שבתות מנין, תלמוד לומר שבתכם, הא כיצד, כל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקודש).

וראה קובץ פלפול התלמידים כפ"ח יז ע' 408.

[1281] היינו שבת ויום טוב. משא"כ ראש חודש חנוכה ופורים, שלא נאמר בהם שבות. וכדלעיל סי' קפח סי"ז (שבראש חודש חנוכה ופורים ... אין בהם תוספת מחול על הקדש).

ומכל מקום מבואר בשו"ע סי' תערב ס"א (מדליקין נר חנוכה ... סוף השקיעה ... ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להדליק מפלג המנחה ולמעלה).

וכן לענין קריאת המגילה נתבאר בשו"ע סי' תרצב ס"ד (מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לבית הכנסת, וצריך להמתין עד אחר שיקראו הקהל, וקשה עליו לישב בתענית כל כך, יכול לשמוע קריאתה מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה).

ומהו באמת הטעם בזה, והרי נתבאר לעיל ש"אין בהם תוספת מחול על הקדש", ואם כן איך אפשר להדליק נרות חנוכה ולקרוא המגילה לפני החג – מפלג מנחה ולמעלה?

ואף שנתבאר לעיל סי' רסא בקונטרס אחרון סוף ס"ק ג (קיבל עליו עיצומו של יום ... אפילו בט' באב שאין בו תוספת, אם קיבל עליו אפילו תעניתו לבד, נאסר בכל חומרותיו).

מוסיפים מחול על הקדש מלפניה ולאחריה.

ה זמן[1282] תוספת זה מלפניה הוא מתחלת השקיעה, שאין השמש נראית על הארץ, עד זמן בין השמשות[1283], והוא כדי ג' מילין ורביע, שמתחלת השקיעה עד צאת ג' כוכבים

מכל מקום אין לומר שמה שמדליקים נרות חנוכה מפלג המנחה ולמעלה, וכן מה שקוראים במגילה מפלג מנחה ולמעלה, הוא מטעם שמקבל עליו עיצומו של יום החנוכה והפורים, שהרי לא התפלל ערבית ולא ענה ברכו.

והנה מקור הלכה זו לענין קריאת המגילה הוא בתרומת הדשן סי' קט (דפסק רבינו תם בריש ברכות דקי"ל דמזמן ההוא ואילך חשיבא לילה לענין קריאת שמע). והיינו שאין זה מטעם תוספת חנוכה ופורים, אלא מטעם שמפלג המנחה ולמעלה הוא נחשב קצת לילה, לענין תפלת ערבית וכיו"ב.

אמנם כבר נפסק לקמן סי' תפט סי"ב (העיקר כהאומרים שמפלג המנחה אינו חשוב כלילה אפילו לרבי יהודה אלא לענין תפלה בלבד, אבל לא לענין שאר דברים שמצותם בלילה), ונתבאר שם (הערה קלה). וכן הוא לקמן בסדר הכנסת שבת (והערה 2951).

וכן הקשה על הלכה זו בפרי חדש סי' תרצב ס"ק ד (שלמד כן מההיא שכתבו התוס' בריש ברכות בשם ר"ת, דלרבי יהודה דסבירא ליה דזמן תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה הוא הדין לקריאת שמע, ודבריו דחויים מצד רוב הפוסקים שחלוקים עליו, והפסק האמיתי שזמן קריאת שמע הוא משעת צאת הכוכבים וכמ"ש בסימן רל"ה בס"ד, וכל שכן במגילה) [את זה כתב לענין מגילה. וממילא מובן שלענין הדלקת נר חנוכה הוא לדעתו משקיעת החמה, כדלקמן שם הערה 2985].

ואפשר שמכל מקום סמכו בזה על שיטת ר"ת במקום שאי אפשר, כמבואר בב"ח סי' תערב (וכן הש"ץ מדליק בבית הכנסת בעוד היום גדול, דכיון דאי אפשר, כדיעבד דמי. וכן בערב שבת לכל אדם).

והיינו כמו באונן, שלא יוכל לקרוא בלילה, דסמכינן על דעת התוס' במקום אונס, כדלעיל סי' עא ס"ב (ויש לו גם כן לקרות קריאת שמע של ערבית מבעוד יום ... שיהיה פטור בלילה, לא יבטל ממנו עול מלכות שמים כל שיכול לקרות קודם הלילה ... ואין צריך לומר שיש לו להתפלל תפלת ערבית של מוצאי שבת מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה שהוא לילה גמור לענין תפלה לר' יהודה), וסי' עב ס"ב (ומכל מקום אם הוא מפלג המנחה ולמעלה, שיש אומרים שהוא זמן קריאת שמע כמו שיתבאר בסימן רל"ה, טוב לחוש לדבריהם ולקרות קריאת שמע תחלה ולקברו אחר כך (כיון שרוב העולם נוהגים כסברא זו, אף על פי שהעיקר כדברי החולקים כמו שיתבאר שם)).

וכעין האמור לקמן סי' רצג ס"ב (מי שהוא אנוס שאי אפשר לו להבדיל על הכוס בלילה, כגון שצריך לילך לדבר מצוה והולך מביתו מבעוד יום עד סוף התחום ויושב שם עד שחשכה ומיד שחשכה הולך לדרכו, יכול להתפלל ערבית ולהבדיל על הכוס בביתו מבעוד יום, ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה).

וראה גם לקמן בסדר הכנסת שבת (והערה 2951).

[1282] סיכום האמור לפנינו, בג' השיטות של זמני שקיעת החמה וצאת הכוכבים:

א) שיטת ר"ת (היא שיטה העיקרית בסעיף שלפנינו): (א) מתחלת שקיעה (כשאין השמש נראית על הארץ), עד צאת הכוכבים, הוא מהלך ד' מילין. (ב) זמן בין השמשות הוא מסוף שקיעה (מהלך ג' רבעי מיל אחר תחלת שקיעה), עד צאת הכוכבים, הוא מהלך ג' רבעי מיל. (ג) זמן תוספת שבת, מפלג המנחה (שעה ורביע זמניות קודם צאת הכוכבים), ועד סוף שקיעה (ג' רבעי מיל קודם צאת הכוכבים), ועיקר זמנו – מתחלת שקיעה עד סוף שקיעה.

ב) שיטת היראים: (א) זמן בין השמשות הוא כדי הילוך ג' רבעי מיל שלפני תחלת השקיעה (שאין השמש נראית על הארץ). (ב) זמן תוספת שבת, מפלג המנחה (שעה ורביע זמניות קודם תחלת השקיעה), ועד ג' רבעי מיל קודם תחלת השקיעה. לכתחלה יש להחמיר כשיטה זו, לפרוש ממלאכה שעה ורביע זמניות קודם תחלת השקיעה, אבל אין לסמוך עליה לענין ברכה והדלקת נרות שבת.

ג) שיטת הגאונים (שלא הובאה כאן, אבל כן הוא הפסק הסופי בסדר הכנסת שבת): (א) זמן בין השמשות הוא מתחלת שקיעה (שאין השמש נראה על הארץ), עד צאת הכוכבים, כדי הילוך ג' רבעי מיל, ועוד שתי דקות (להחמיר כרבי יוסי). (ב) זמן תוספת שבת, מפלג המנחה, שעה ורביע זמניות קודם תחלת השקיעה, ועד תחלת השקיעה.

[1283] **ר"ן** טו, א (וכתב הרמב"ן ז"ל שזה הזמן הנזכר בכל התלמוד לתוספת שמוסיפין מחול על הקדש, שאי אפשר לומר שיהא בעוד שהשמש זורחת על הארץ, דהא תנן וכולן בית הלל מתירין עם השמש, ואי אפשר גם כן שיהא בזמן בין השמשות, שהרי תוספת אינו אלא עשה ובין השמשות ספק כרת הוא ... אלא ודאי זמנו של תוספת היינו מתחלת השקיעה שאין השמש נראה על הארץ עד זמן בין השמשות, והזמן הזה שהוא שלשת מילין ורביע, רצה לעשותו כולו תוספת עושה, רצה לעשות מקצת ממנו בלבד עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקדש), ויומא ב, ב. מ"מ פ"ה ה"ד (וכתבו הם שהוא מהלך שלשת מילין ועוד, ובזמן הזה הוא תוספת מחול על הקדש, רצה להוסיף כולו מוסיף), בשם ה**רמב"ן** בתורת האדם שער אבלות ישנה (כתבי הרמב"ן מהדורת שעוועל ח"ב ע' רנב). שו"ע ס"ב (וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה, שאין השמש נראית על הארץ, עד זמן בין השמשות. והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע, רצה לעשותו כולו תוספת, עושה. רצה לעשות ממנו מקצת, עושה.

הוא מהלך ד' מילין[1284], ובין השמשות הוא קודם צאת הכוכבים מהלך ג' רביעי מיל, נשארו ג' מילין ורביע מתחלת השקיעה עד בין השמשות[1285].

והזמן הזה אם רצה לעשותו כולו תוספת עושה, רצה לעשות ממנו מקצת עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן[1286] שהוא ודאי יום מחול על הקדש. אבל בין השמשות אינו נחשב לתוספת, שהרי הוא ספק לילה ואסור בו במלאכה מן התורה בלא מצות תוספת[1287].

ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש. ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רביעי מיל, שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה).

וכל זה הוא מה שהרמב"ן מבאר לשיטת ר"ת המבוארת כאן, שבין השמשות מתחיל בסוף שקיעה (ג' מיל ורביע אחר תחלת שקיעה), ולכן כתב שזמן ההוספה מחול על הקדש הוא במשך ג' מיל ורביע אלו שבין תחלת שקיעה לבין סוף שקיעה.

ואילו בסדר הכנסת שבת מבאר לשיטת הגאונים, שבין השמשות מתחיל מיד אחרי שקיעה האמיתית, יוצא אם כן שעיקר זמן תוספת מחול על הקודש הוא בזמן שבין שקיעה הנראית לשקיעה האמיתית, כדלקמן שם (הערה 2912), וראה הערות ובאורים תתלא ע' 90.

[1284] פסחים צד, א (רבי יהודה אומר ... כמה מהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות, ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין). והיינו שהאדם מהלך 10 פרסאות ביום (40 מיל, במשך 12 שעות, שהם 18 דקות כל מיל), ו-4 מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים (72 דקות).

ופסק רבינו כאן – כשיטת רבינו תם (שבהערה הבאה), אשר 72 דקות אחרי תחלת השקיעה הוא זמן "צאת שלושה כוכבים" – שנתבאר בברייתא ובגמרא שבת לה, ב (כוכב אחד יום, שנים בין השמשות, שלשה לילה).

אמנם בסדר הכנסת שבת ביאר דקיי"ל כשיטת הגאונים וסייעתם, וכפי שאנו רואים במציאות, שמה שמבואר בגמרא פסחים שם, שצאת הכוכבים היא 72 אחרי תחלת השקיעה – היינו צאת כל הכוכבים, ומה שאמרו בשבת שם, שלילה מתחלת בצאת שלושה כוכבים – היינו 20 דקות אחרי השקיעה (כדלקמן שם הערה 2999).

[1285] תוס' פסחים צד, א ד"ה רבי יהודה (רבי יהודה אומר משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבע מילין, קשה לר"ת דבסוף במה מדליקין (שבת לד, ב) ... מסקינן התם דבין השמשות דרבי יהודה תלתא ריבעי מיל, והכא קאמר רבי יהודה גופיה ארבעה מילין. ויש לומר דהכא קאמר מתחלת שקיעה, דהיינו משעה שמתחלת החמה ליכנס בעובי הרקיע עד הלילה הוי ד' מילין, והתם קאמר מסוף שקיעה).

והיינו שתחלת השקיעה היא כשאין השמש נראית על הארץ, וסוף השקיעה היא כעבור מהלך ג' מילין ורביע, שהם 58 וחצי דקות. והזמן שמתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים הוא מהלך ד' מילין, שהם 72 דקות (שבזה מיירי הגמרא פסחים). והזמן שמסוף השקיעה עד צאת הכוכבים הוא מהלך ג' רבעי מיל, שהם 13 וחצי דקות (שבזה מיירי הגמרא שבת).

וכן הוא בתוס' שבת לה, א ד"ה תרי תלתי. הובא בר"ן ומגיד משנה שם. שו"ע ס"ב.

וכן נפסק לקמן סי' שלא ס"ה (והתחלת בין השמשות הוא אחר הילוך ג' מילין ורביע לאחר התחלת השקיעה, כמו שנתבאר בסי' רס"א, והוא לערך רביעית שעה קודם צאת הכוכבים), ובסי' תרח ס"ג (מתחלת השקיעה שאין השמש נראה על הארץ, עד בין השמשות, שהוא ג' רביעי מילין קודם הלילה ... הוא מהלך ג' מילין ורביע).

אמנם בסדר הכנסת שבת הוכיח מדברי הפוסקים ומהחוש הנראה במציאות, כשיטת הגאונים (כדלקמן שם הערה 2975 ואילך), שבין השמשות מתחיל מיד אחר שקיעת החמה (שקיעה האמיתית), וכעבור 20 דקות (בימים השוים בארץ ישראל) הוא צאת שלושה כוכבים. ומה שאמרו בפסחים (צד, א) שמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים הוא מהלך ד' מיל – הכוונה היא לצאת כל הכוכבים. ואם כן אין כל סתירה בין הברייתא והגמרא בשבת לבין הברייתא והגמרא בפסחים (כדלעיל הערה הקודמת, ולקמן שם הערה 2999).

[1286] ראה לקמן שם (הערה 2953).

[1287] רמב"ן ור"ן שם (דודאי קודם בין השמשות הוא, דהא תוספת עשה, ובין השמשות ספק לעונש כרת ומיתה וחיוב אשם תלוי). רא"ש יומא פ"ח סי' ח (ותוספת זה צריך שיהא קודם בין השמשות, דאילו בין השמשות ספק יום ספק לילה הוא ... ואינה נקראת תוספת, דבלאו ריבוי דקרא צריך לפרוש מספק, וגם ספק כרת יש בו).

וכן הוא לקמן סי' תרח ס"ב-ג (ותוספת זה צריך שיהא קודם בין השמשות, דאלו בין השמשות עצמו (ספק יום) ספק לילה הוא ואינו נקרא תוספת, ואף אם לא היה הכתוב מזהיר עליו היה צריך לפרוש מספק עבירה. ותוספת זה אין לו שיעור, אלא שמתחלת השקיעה שאין השמש נראה על הארץ עד בין השמשות שהוא ג' רביעי מילין קודם הלילה, והזמן הזה שהוא מהלך ג' מילין ורביע, רצה לעשות כולו תוספת עושה רצה לעשות מקצתה עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי מחול על הקודש).

וכן הוא בקונטרס אחרון ס"ק ג (שגם הבין השמשות הוא בכלל התוספת בעל כרחו, אף אם הוא יום, כיון שהוא סמוך לחשכה ממש, ואף שלא קבלו הרי מקובל ועומד הוא מהר סיני).

ואם רוצה להקדים ולקבל עליו תוספת שבת מפלג המנחה ולמעלה[1288], דהיינו שעה ורביע[1289] זמניות[1290] קודם הלילה[1291], הרשות בידו, ונאסר בעשיית מלאכה[1292].

[1288] סברא זו למדו **תוס'** (ברכות כז, א ד"ה דרב צלי) מהגמרא שם (דרב צלי של שבת בערב שבת). ומפרשים התוס' שם (מיירי שמקבל עליו שבת מיד ... דסבירא ליה כרבי יהודה ... לענין תפלת הערב, שהיא שעה ורביע קודם הלילה). הרי שאפשר לקבל השבת מפלג המנחה ולמעלה.

וכן הוא **בר"ש** ברכות פ"ד ס"ו (שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה, כי יכול לקבל עליו שבת מבעוד יום, ובלבד מפלג המנחה ולמעלה). טור רס"י רסז. אגור סי' שסא, בשם שו"ת מהרי"ל החדשות סי' מה אות ד. רמ"א ס"ב (ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה ואילך, הרשות בידו).

וכן הוא לקמן סי' רסג ס"ו. סי' רסז ס"ב. סי' תרח ס"ז.

[1289] ברכות כו, ב (מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה ... פלג מנחה ... י"א שעות חסר רביע), ופרש"י (זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מתשע שעות ומחצה ... חלק את ב' שעות ומחצה שעות הנותרים ביום, ותמצא פלג אחרון של מנחה מי"א שעות חסר רביע ולמעלה).

[1290] פירוש המשניות להרמב"ם ברכות פ"א מ"ב (ודע, כי כל השעות הנזכרות בכל המשנה, הם השעות הזמניות, וענין הזמניות הם השעות שיש מהם י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה).

וכן כתב בפרי חדש סי' נח ס"א (ודע שכל שעות המוזכרות בכל מקום הם שעות זמניות, בין בקיץ בין בחורף מתחלקת הלילה לי"ב שעות, וכן היום מתחלק לי"ב שעות אחרות).

וכן הוא לעיל סי' נח ס"ג (ושעות אלו הם זמניות, שכל יום בין ארוך בין קצר נחלק לי"ב שעות). סי' פט ס"א. לקמן סי' תמג ס"ד.

אבל לענין תקופות, החישוב הוא לפי שעות השוות, כדלקמן חיו"ד סי' קפד בקונטרס אחרון ס"ק ג (אלא דלענין חישוב תקופות אינו כן, כמו שכתב הלבוש באו"ח סי' תכ"ח ... שהיום הוא משש שעות לפני חצות היום עד שש שעות אחר חצות, וכן בלילה).

[1291] באופן חישוב השעות הזמניות יש ב' שיטות, כמבואר במ"א סי' רלג ס"ק ג (בתרומת הדשן משמע שמשערין מעלות השחר עד צאת הכוכבים ... אבל בלבוש ובלחם חמודות כתבו דמשערין מהנץ החמה עד שקיעתה).

ולענין קריאת שמע כתב המ"א בסי' נח ס"ק א (נראה לי דהכא לכולי עלמא מנינן מעלות השחר). ולמד זאת ממשמעות הגמרא (ברכות ג, א) והתוס' שם (ד"ה למאן דגני). ונתבארו הוכחותיו בדגול מרבבה ובלבושי שרד וביד אפרים על המ"א שם (על הסתירות במ"ש בזה המ"א בכמה מקומות, ראה זמנים כהלכתם ע' עד-ז).

ולפי זה נפסק לעיל סי' נח ס"ג (ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות מעלות השחר ... ושעות אלו הם זמניות), שהשלוש שעות זמניות הן מעלות השחר. וכן לענין זמן תפלה נפסק לעיל סי' פט ס"א (אם היום ארוך י"ח שעות מעלות השחר עד צאת הכוכבים, שליש היום הוא ו' שעות משעלה עמוד השחר).

וגם לענין פלג מנחה, שתלוי בב' דעות אלו, נפסק כאן כדעת תרומת הדשן הנ"ל (דהיינו שעה ורביע זמניות קודם הלילה), ולא קודם שקיעת החמה. וכן הוא לקמן סי' רסג ס"ו (שהוא שעה ורביע זמניות קודם הלילה).

אמנם לענין סוף זמן חמץ בערב פסח נפסק לקמן סי' תמג ס"ד (שעות הללו משערין אותן לפי ענין היום ... לפי שהיום דהיינו מנץ החמה עד שקיעת החמה הוא נחשב לעולם לי"ב שעות בין שהוא ארוך בין שהוא קצר).

ואין לומר שרק לענין קריאת שמע פסק רבינו שמחשבין מעלות השחר עד צאת הכוכבים (כדברי המ"א שבזה יש הוכחה מהגמרא והתוס'), שהרי גם לענין פלג המנחה פסק כאן שמחשבין מעלות השחר עד צאת הכוכבים (ראה הערות ובאורים תשפט ע' 79. תשצ ע' 70).

וכתב על זה באבני שהם סי' ט ס"ז, הובא בהערות בשו"ע אדמו"ר הזקן סי' נח ס"ג (נוכל לתרץ גם כן, שמפני שזמן קריאת שמע הוא מדאורייתא החמיר כדעת התרומת הדשן, כפי הכלל אשר בידינו דכל ספק בשל תורה לחומרא כנ"ל. והזמן של אכילת חמץ בערב פסח הוא רק שעות דרבנן, הקיל בהן לחשוב מהנץ החמה עד השקיעה, כמו כל ספק דרבנן דלקולא).

*

והנה כל זה הוא בשוע"ר, אבל אחר כך חזר בו רבינו אף לענין קריאת שמע, כאמור בפסקי הסדור, הלכות קריאת שמע (זמן קריאת שמע של שחרית שהוא רביע היום ... שבמדינות אלו נץ החמה בקיץ הוא בערך ג' שעות ומחצה אחר חצות לילה, ורביע היום ארבע שעות ורביע, נמצא כלה הזמן בג' רביעי שעה שמינית). הרי שגם לענין קריאת שמע מחשבין את השעות זמניות מנץ החמה עד שקיעת החמה. ומזה מובן שכן הוא מכל שכן לענין פלג המנחה, שמחשבין את השעות הזמניות מנץ החמה עד שקיעת החמה.

ועל זה העיר ב"פסקי הסדור" סעיף קכו (זהו [זה שפלג מנחה הוא "שעה ורביע זמניות קודם הלילה"] לפי פסק אדמו"ר בשו"ע סי' נ"ח דחשבינן היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים, אבל לפי מ"ש בסידור דחשבינן היום מנץ החמה עד השקיעה, ממילא הוי פלג המנחה שעה ורביע זמניות קודם השקיעה).

וטעם חזרתו מובן, על פי מה שנתבאר ב"שיעורי ציון" סי' לח (דשיטה זו לחשוב היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים, אפשר רק לשיטת ר"ת דג' מילין ורביע אחר שקיעת החמה הוי עדיין יום גמור, ולילה הוא ד' מילין אחר

אבל אם קיבל קודם פלג המנחה, אין קבלתו כלום, ומותר בעשיית מלאכה[1293]. ומכל

שקיעת החמה, כשיעור שישנו מעלות השחר עד הנץ החמה. אבל לשיטת הגאונים דבין השמשות מתחיל תיכף ומיד אחר השקיעה ונמשך זמן מועט, ואחר שליש שעה בערך הוי לילה גמור, אי אפשר לחשוב היום מעלות השחר עד צאת כל הכוכבים, שאז כבר כשעה שלימה מן הלילה).

והיינו שאם נחשוב לשיטת הגאונים השעות הזמניות מעלות השחר עד צאת שלושה כוכבים, לא יהי' "חצות" בחצי היום, וזה אי אפשר, שהרי "חצות" הוא כאשר החמה היא בראש האדם, כמבואר בפסחים יב, ב (שית יומא בי קרנתא קאי), וכן הוא בכמה מקומות בש"ס ופוסקים. ואין לחשוב את השעות הזמניות מעלות השחר עד צאת כל הכוכבים, שהרי לשיטת הגאונים זמן זה הוא כשעה שלימה מן הלילה (וכעין זה נתבאר בכמה ספרים, נלקטו ב"הזמנים בהלכה" ע' קיד-ט. וב"זמנים כהלכתם" ע' עח-פ).

ולכן כתב בשו"ת ארץ צבי סי' קיג (לפמ"ש הרב ז"ל בסידור, דעיקר הלכה הוא כהגאונים ז"ל ... לפי זה על כרחך צריך לומר כדעת הלבוש דזמן פלג המנחה הוא שעה ורביע קודם שקיעת החמה).

יוצא אם כן לפי מסקנת רבינו בסדורו, שאפשר לקבל תוספת שבת משעה ורביע זמניות קודם תחלת השקיעה (כמו לדעת היראים דלקמן).

אלא שלפום ריהטא נראה, שלפי מסקנת רבינו בסדר הכנסת שבת, מחשבים את 12 השעות זמניות של היום מעת נץ החמה האמיתי (כשהשמש מתחלת לזרוח בראשי ההרים) עד השקיעה האמיתית (בעת סילוק זריחת השמש מראשי ההרים), כדלקמן שם (הערה 2914, והערה 2997 בסופה).

[1292] והיינו יש לנו שני זמנים לתחלת קבלת תוספת שבת:

(א) מתחלת השקיעה, כפי שלמד הרמב"ן מממשמעות המשנה שבת יז, סע"ב (מתירים עם השמש).

(ב) מפלג המנחה, כפי שלמדו התוס' ממשמעות הגמרא ברכות כז, א (דרב צלי של שבת בערב שבת).

יוצא אם כן שעיקר זמן קבלת תוספת שבת הוא מתחלת השקיעה (כדברי הרמב"ן), ואם רוצה להקדים מזמן פלג המנחה (כדברי התוס'), הרשות בידו ונאסר בעשיית מלאכה.

וההפרש ביניהם הוא רק כמה דקות, שהרי בימים השוים בארץ ישראל, תחלת השקיעה היא 72 דקות לפני צאת הכוכבים, ואילו פלג המנחה הוא שעה ורבע (75 דקות) לפני צאת הכוכבים, הרי שההפרש ביניהם הוא 3 דקות (ראה מנחת כהן מאמר ב פ"א. מ"א סי' רסא ס"ק י. אלא שהפרש זה משתנה בין הקיץ לבין החורף, ובין מקום למקום).

*

וכל זה הוא לשיטת ר"ת שנתבארה כאן, אבל בפסקי סדור של רבינו ובסדר הכנסת שבת נפסק:

(א) כהגאונים שבין השמשות מתחיל מיד אחרי השקיעה האמיתית, ועיקר זמן קבלת תוספת שבת הוא משקיעה הנראית עד שקיעה האמיתית (כדלעיל הערה 1283).

(ב) שהשעות זמניות הן מנץ החמה עד שקיעת החמה, ופלג המנחה הוא שעה ורבע זמניות לפני השקיעה האמיתית (כדלעיל הערה הקודמת), ואם רוצה להקדים מזמן פלג המנחה (כדברי התוס'), הרשות בידו, ונאסר בעשיית מלאכה. וההפרש ביניהם הוא יותר משעה, שהרי שקיעה הנראית היא כמה דקות לפני השקיעה האמיתית, ואילו פלג המנחה הוא שעה ורבע לפני השקיעה. וגם הפרש זה משתנה בין הקיץ לבין החורף, ובין מקום למקום).

*

ומנהג הקהלות הקדושות נתבאר לעיל סי' רנו (ועכשיו נהגו בקהלות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה, שמכריז שליח צבור להכין עצמן לשבת שצריך להוסיף מחול על הקודש), ושם נסמן (הערה 664). ונתבאר לעיל סי' רנא בקונטרס אחרון (שזמן קבלת שבת חצי שעה לכל הפחות קודם צאת הכוכבים כמ"ש רמ"א סי' רנ"ו, דהיינו מעט קודם בין השמשות, שהוא כמו שליש או רביע שעה עיין סי' תנ"ט, להוסיף מחול על הקדש).

יוצא אם כן שנהגו להוסיף מחול על הקודש כעשר דקות עד ארבעים דקות קודם בין השמשות.

והמנהג לקבוע זמן הדלקת נרות שבת – 18 דקות לפי שקיעת החמה.

וראה זמני היום בהלכה ע' מ (העולם אומרים שי"ח דקות אלו הן כדי לחוש לדעת הרא"ם (סי' יראים סי' ק"ב) שהוא סובר שבין השמשות (שהוא מושך ג' רבעי מיל) בא קודם השקיעה, ואלו ג' רבעי מיל הם י"ח דקות לכל היותר). ולפי זה הי' צריך להשתדל להדליק **יותר** מ-18 דקות לפני השקיעה. וכמדומה שבדרך כלל נוהגים להדליק **בתוך** 18 דקות לפני השקיעה.

עוד הביא שם מקור מהגמרא לה, ב (שלישית להדליק את הנר ... ושוהה כדי צליית דג קטן ... ותוקע ומריע ותוקע ושובת). אבל ראה לעיל סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ב (ואף ששוהה כדי לצלות דג קטן ... שיעור זה פחות הרבה מרביע שעה, כדמוכח משיעור מליחה שהוא כשיעור צלייה אף לחתיכה גדולה).

[1293] **רבינו ירוחם** נתיב ז סוף ח"א (וכתבו הגאונים דאינו אסור בשקבל עליו אלא דוקא בשקבל מפלג המנחה ולמעלה, אבל לא קודם, כי אין קבלתו כלום). מ"א סק"י (כתב רבינו ירוחם הלכות יום הכיפורים, דאם קבל קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום). וכמבואר בברייתא שבת כג, ב (ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר).

וכן הוא לקמן סי' רסג ס"ו (ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה, שהוא שעה ורביע זמניות קודם הלילה).

מקום לכתחלה יש להחמיר שלא לעשות מלאכה אם קיבל שעה ורביע זמניות קודם תחלת השקיעה[1294], לפי שיש אומרים[1295] שמתחלת השקיעה ואילך הוא לילה גמור מן התורה (שאז הוא זמן ראיית ג' כוכבים בינונים לפי דבריהם), ובין השמשות שהוא כדי הילוך ג' רביעי מיל קודם תחלת השקיעה, ופלג המנחה הוא שעה ורביע זמניות קודם תחלת השקיעה. ויש אנשי מעשה שעושין לכתחלה כסברא זו[1296], שפורשים ממלאכה שעה ורביע זמניות קודם תחלת השקיעה[1297].

אבל אין למהר להדליק הנר[1298] ולהתפלל ערבית[1299] של שבת עד שעה ורביע זמניות

[1294] **מ"א** סק"י (כיון דיש אומרים דחשבינן מתחלת השקיעה, לכתחלה יש להחמיר שלא לעשות מלאכה).

[1295] **רא"ם** יראים השלם סי' רעד. הובא בהגהות **מרדכי** סו"פ במה מדליקין עט, א (פירש רא"ם בספר יראים משתשקע החמה ... משמתחלת לשקוע, משנוטה מעט ומכירין העולם שרוצה ליכנס בעובי הרקיע, דהיינו מעט קודם שקיעת החמה, ולשון משתשקע משמע הקדמה, ואותה הקדמה נקראת בין השמשות). אגודה סי' מט (לפירוש רבי אליעזר ממיץ בספר יראים צריך לקבל שבת מבעוד יום גדול). ב"ח ס"ב (והרא"ם בספר יראים ... דג' רבעי מיל הם מעט קודם שמתחלת החמה לשקוע, אלא שהחמה נוטה מעט ומכירין העולם שרוצה ליכנס בעובי הרקיע, אבל משמתחלת החמה לשקוע, הוה לילה גמור מדאורייתא מיד בתחלת שקיעה). ובשו"ת שלו סי' קכו וסי' קנד, ובחדשות סי' נא. מ"א ס"ק ט (וב"ח כתב שיש להחמיר לעצמו כמ"ש ספר היראים ומרדכי והאגודה, דמתחלת השקיעה הוי לילה, וג' רביעי מיל קודם לזה הוי בין השמשות). וראה דברי נחמיה או"ח סי' טו. מראי מקומות וציונים. אור ישראל גליון כט ע' סז-ח.

[1296] **ב"ח** שם (וכן ראיתי בימי חורפי, לא לבד מזקנים וחכמים ואנשי מעשה, אלא גם מהרבה בעלי הבתים הצנועים, שנזהרו לקבל שבת על כל פנים מסוף שעה כ"ב, ואמרו כי כך קבלו מאבותם, ואין ספק שנהגו כך אבותינו באשכנז על פי הוראת הרא"ם). ומ"ש "מסוף שעה כ"ב", הוא מכ"ד שעות היום, שמתחלת הלילה עד תחלת הלילה, והיינו ב' שעות קודם הלילה. הובא במ"א סק"ט (וב"ח כתב ... וכן ראיתי זקנים ואנשי מעשה שפירשו ממלאכה ב' שעות קודם שבת).

[1297] היינו לאנשי מעשה שהם עצמם אינם מדליקים הנרות, רק נשיהם מדליקות הנרות, והם פורשים ממלאכה קודם. וראה משמרת שלום סי' כו ס"ו. הערות בשו"ע אדמו"ר הזקן.

[1298] כדלקמן סי' רסג ס"ו (לא יקדים למהר להדלילו בעוד היום גדול ... שיהא מפלג המנחה ולמעלה).

[1299] כדלקמן סי' רסז ס"ב (נוהגין להקדים תפלת ערבית יותר מבימות החול, ונכון הוא, כדי להקדים קבלת שבת בכל מה שאפשר, רק שיהא מפלג המנחה ולמעלה).

וכל זה מעיקר הדין, אבל למעשה יובא לקמן בסדר הכנסת שבת (הערה 2951) מנהגינו שלא להתפלל ערבית לפני צאת הכוכבים.

ולכן במדינות הצפוניות, שקשה לאחר את כניסת השבת עד צאת הכוכבים שהיא שם בשעה מאוחרת מאד. ובפרט בבתי חב"ד, שאם תהי' סעודת שבת אחרי תפלת ערבית שהיא אחרי צאת הכוכבים המאוחרת, יהי' קשה לצפות שיבואו קהל המתקרבים לתפלה ולסעודת שבת.

הדרך הכי נוחה ונכונה היא להדליק נרות שבת, ולקדש, ולהתחיל סעודת שבת, מיד אחרי פלג המנחה, ולהמשיך בסעודה ודברי תורה עד אחרי צאת הכוכבים, ואז להתפלל ביחד, ואחרי התפלה להמשיך הסעודה, או יאכלו עוד כזית, ויברכו ברכת המזון.

וכמבואר כל זאת לקמן סי' רסז ס"ג (כשם שאמרו לענין תפלה, כך אמרו לענין קידוש היום, שיכול לקדש ולאכול מפלג המנחה ולמעלה, אפילו אם לא התפלל ערבית עדיין, ובאכילה זו שמבעוד יום יוצא ידי חובת סעודה אחת מג' סעודות שחייב לאכול בשבת (כיון שכבר קיבל עליו תוספת שבת נעשה אצלו כשבת עצמה לכל דבר). ויש מחמירים שימשיך סעודתו בלילה עצמו שיאכל כזית לפחות אחר צאת הכוכבים, כדי שיקיים ג' סעודות בשבת עצמה, דכיון שג' סעודות אלו למדום חכמים ממה שנאמר ג' פעמים היום אצל אכילת המן בשבת לפיכך צריך לאכלן בעיצומה של יום ולא בתוספתו, וטוב לחוש לדבריהם).

ואף שיש איסור לאכול חצי שעה קודם שהגיע זמן קריאת שמע ותפלת ערבית, כדלקמן שם ס"ד (אסור לו להתחיל לאכול כחצי שעה סמוך לצאת הכוכבים).

מכל מקום הרי בענינינו כבר התחילו הסעודה בהיתר – קודם חצי שעה זו, שאז אין צריך להפסיק, כדלעיל סי' ע ס"ה (במה דברים אמורים כשהתחיל באיסור, דהיינו שהתחיל לאכול תוך חצי שעה ... אבל אם התחיל בהיתר, אין צריך להפסיק אפליו לקרות קריאת שמע).

ואפילו אם התחילו את הסעודה תוך חצי שעה לצאת הכוכבים, שאז כשמגיע צאת הכוכבים צריכים להפסיק לקריאת שמע, הרי כבר כתבנו לעיל, שמיד שמגיע זמן צאת הכוכבים יתפללו כולם ערבית, ואחר כך ימשיכו הסעודה, או יאכלו עוד כזית ויברכו ברכת המזון.

שקודם צאת הכוכבים, ולא שקודם תחלת השקיעה. ואפילו בדיעבד אם הדליק אז הנר צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת[1300] כמו שיתבאר בסי' רס"ג[1301], וכן אם התפלל אז צריך לחזור ולהתפלל אחר כך[1302], לפי שהעיקר כסברא הראשונה[1303].

ו מי שאינו בקי בשיעור בין השמשות, ואינו יודע מאימתי יוסיף עליו (צריך להסתלק מכל ספק ולקבל שבת הרבה קודם תחלת השקיעה, ולכן) ידליק הנרות בעוד שהשמש בראשי האילנות. ואם הוא יום המעונן ידליק כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבעוד יום. ואם הוא בשדה שאין שם תרנגולין ידליק כשהעורבים יושבים שם מבעוד יום[1304].

ז יש מקומות נוהגים לומר מזמור שיר ליום השבת קודם ברכו, ובאמירת מזמור זה הם מקבלים תוספת שבת עליהם[1305], ונאסרין בעשיית מלאכה. אבל במדינות אלו אע"פ שנוהגים לומר גם כן מזמור זה קודם ברכו, אף על פי כן עושים כל המלאכות עד ברכו ממש, לפי שמתחלה כשהתחילו לומר זה המזמור לא היה בדעתם לקבל תוספת שבת באמירת מזמור זה, אלא באמירת ברכו[1306]:

[1300] ברייתא כג, ב (ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר), תוס' כה, ב ד"ה חובה (נראה לר"ת שאם היה הנר מודלק ועומד שצריך לכבות ולחזור ולהדליק). טור סי' רסג (ועוד היה אומר ר"ת שאם היה דלוק ועומד צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו). **[ר]מ"א** סי' רסג ס"ד (ואם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול, יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת). ראה משמרת שלום סי' כו סעי' ו. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 117.

[1301] סעיף ו (ואם הדליק הנר בעוד היום גדול ולא קיבל עליו שבת מיד, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת, כדי שתהיה ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת).

[1302] כדלקמן סי' רסג סכ"ב (אינם צריכים לחזור ולהתפלל, אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה). וראה גם מ"א סי' רלה ס"ק ג. דברי נחמי' סוס"י טו.

[1303] וכן הוא לקמן סי' שלא ס"ה (ואף שיש אומרים שמתחלת השקיעה היא לילה ... מכל מקום הרי במדינות אלו אין אנו חוששין כלל לדבריהם, שלפעמים אין מקבלים שבת ועושים כל המלאכות עד רביעית שעה קודם צאת הכוכבים).

וכל זה הוא לפי מה שפסק כאן ששעות זמניות נחשבים מעלות השחר עד צאת הכוכבים – לשיטת ר"ת.

אמנם לפי מה שפסק בסדור ובסדר הכנסת שבת, ששעות זמניות נחשבים מנץ החמה עד שקיעת החמה (כדלעיל הערה 1292), אם כן אפשר גם להדליק הנר ולהתפלל ערבית של שבת תוך שעה ורביע זמניות שקודם תחלת השקיעה.

[1304] **רב[א] לה**, ב (אמר ליה רבא לשמעיה, אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן (בין השמשות, רש"י), אדשימשא אריש דיקלי אתלו שרגא (הדליקו את הנר מבעוד יום, רש"י). ביום המעונן מאי, במתא, חזי תרנגולא (היושבים על הקורות מבעוד יום, רש"י), בדברא, עורבי (העורבים בשדה, רש"י)). טור ושו"ע שם (מי שאינו בקי בשיעור זה, ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות. ואם הוא יום המעונן, ידליק כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבעוד יום. ואם הוא בשדה, שאין שם תרנגולים, ידליק כשהעורבים יושבים מבעוד יום).

וכן לענין תפלת נעילה אמרינן בירושלמי ברכות פ"ד ה"א (כד תיחמי שמשא בריש דיקלי). וכן נפסק לקמן סי' תרכג ס"ב (התחלת זמן תפלת נעילה הוא כשחמה בראש האילנות, דהיינו קרוב להתחלת השקיעה).

*

כאן מפרש כנראה, שהשמש בראשי האילנות היינו שהאדם העומד במזרח רואה את השמש בגובה האילנות, לפני שיורדת תחת האופק, וכאמור כאן "הרבה קודם תחלת השקיעה".

אמנם לקמן בסדר הכנסת שבת (דהיינו בעוד השמש זורח בראשי האילנות), שהוא קצת אחרי סילוק השמש מעיני האדם העומד בארץ. ונתבאר שם (הערה 2908). וכן הוא לקמן בשו"ת רבינו (בעוד שהשמש זורח בראשי הדקלים), ושם נסמן (הערה 3006)..

וראה מה שדנו בזה במשמרת שלום (סי מב ס"ג ד"ה ועתה). סדור עם ציונים – רסקין ע' רכב.

[1305] ב"י ד"ה וכתב מרדכי (ונראה דלדידן, מכי אמר מזמור דשבת קבליה לשבת עליה). **שו"ע** ס"ד (ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדידהו).

[1306] **מ"א** ס"ק יג (ועתה נוהגין לומר מזמור שיר וכו', ואפילו הכי אין מקבלין שבת ועושין כל מלאכות עד ברכו, דמעיקרא הכי קבלו עלייהו).

קונטרס אחרון

(א) מטעם שנתבאר כו'. היינו[1307] אפילו יש לו כבר מעט תבשילים טמונים ורוצה להרבות ולהטמין עוד, שאין מזה צורך גדול[1308]. ואף שהוא לשבת, אין זה נקרא דבר מצוה לענין לדחות שבות בשבילו, כמ"ש הב"ח והעולת שבת והט"ז סי' שמ"ב[1309] לענין מעשר עיי"ש.

אבל אם אין לו תבשילים אחרים, מיקרי דבר מצוה וצורך שבת כמ"ש המג"א בס"ק י"ב[1310]. דהא אפילו שבות בנין עראי ביום טוב דחינן בשביל הטמנה כמ"ש בסי' רנ"ט ס"ו[1311]. ואין לומר דקיל איסורו שנדחה מפני כבוד בשר ודם[1312]. דהא אפילו מוקצה וכרמלית נדחית בשביל זה[1313].

והיינו שלכל הדעות אמירת מזמור שיר אינו כאמירת ברכו לענין קבלת עיצומו של יום (כדלעיל ס"ג, וכמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ג).

אלא שלדעה הראשונה הוי עכ"פ קבלת תוספת שבת, שדינו כבין השמשות, ואילו לדעה השנית "לא היה בדעתם לקבל תוספת שבת באמירת מזמור זה, אלא באמירת ברכו" – דהוי קבלת עיצומו של יום.

[1307] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

נתבאר בפנים ס"ב שהטמנה מותרת בין השמשות בכל אופן, אף שלא לצורך מצוה.

ואף שבכל אופן הטמנת תבשיל צורך שבת היא. מכל מקום התירו בזה אף שיש לו כבר תבשיל טמון, שאז אינה הטמנת תבשיל זה נקראת מצוה לענין דחיית שבותים.

ומה שהתירו שבותים בבין השמשות לצורך סעודת שבת, היינו כשאין לו מאכל אחר, דמקרי דבר מצוה.

ואפשר שיש הפרש בזה בין צורך שבת, שהתירו לצורך גמור, דהיינו אף שיכול לקיים הסעודה בלעדיה בדוחק קצת, לבין שאינו לצורך שבת, שלא התירו אלא לצורך גדול.

לכללות קונטרס אחרון זה הליכות השבת ע' תקלו. כנישתא דבי רב ע' תפג ואילך.

[1308] וכיון שהוצרכו להתיר מטעם האמור לעיל סי' רנז ס"ב (בבין השמשות, אע"פ שהוא ספק חשכה, מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, לפי שסתם קדרות עדיין רותחות הן בבין השמשות, שסמוך לבין השמשות מעבירן מעל גבי האור, ואין לחוש שמא נצטננה וירתיחנה). ולא התירוהו מטעם ששבות מותרת בבין השמשות לצורך שבת.

יש ללמוד מכך, שאף אם הוא לצורך שבת, אין זה נקרא דבר מצוה לדחות שבות בשביל בבין השמשות, אלא אם אין לו תבשילים אחרים, וכאן התירו אפילו יש לו כבר מעט תבשילים טמונים.

[1309] בב"ח שם (אינה נקראת בשם מצוה גמורה, כיון שאפשר לכבד השבת בשאר דברים, ואינו דומה לשופר ולולב, ומשום הכי לא התירו לעשר הודאי אפילו לצורך השבת, כיון דהוי מעניני אכילה ושתיה דאפשר לאדם מבלעדם, אלא אם כן שהיה טרוד ונחפז אליו, ואם לא היה מגיע לידו היה מצטער בשבת), ובעולת שבת כאן (והב"ח כתב שאין דבריו נראין, דהא אפשר לכבד השבת בשאר דברים עד כאן. נראה מדבריו דבאי אפשר בשאר דברים דמותר לעשר), ובט"ז שם (ומו"ח ז"ל פירש דדוקא לצורך שבת מיירי, ואפילו הכי בעינן שיהיה טרוד, דלא הוה מצוה כל כך, כיון דאפשר להיות בלעדו, ואינו דומה ללולב).

וכך גם כאן בענין ההטמנה, אם יש לו כבר מעט תבשילים טמונים, אין זה נקרא דבר מצוה, ומותר רק מטעם המובא לעיל.

[1310] "משמע אפילו לדבר מצוה אסור, דהא טמונה לצורך שבת היא, ואסור", הרי שגם הטמנה נחשבת "דבר מצוה". ובודאי מיירי ש"אין לו תבשילים אחרים", כמבואר בדבריו ס"ק ו (ואם כן אם אין לו מה יאכל בשבת, או שאין לו כלים, מותר).

[1311] "אם אין לו במה להטמין כי אם באבנים, יש להתיר להטמין בהם, מפני שאין כאן בנין קבוע אלא בנין עראי, ואינו אסור אלא מדברי סופרים, ומשום כבוד שבת לא גזרו, כיון שאי אפשר לו להטמין בענין אחר".

[1312] כדלקמן סי' שיב סט"ו (אבנים גדולות שמצדדים אותן כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לצדדן בשבת, מפני שבנין עראי הוא שאינו עשוי להתקיים, ובנין עראי אינו אסור אלא מדברי סופרים, ומשום כבוד הבריות לא גזרו).

והי' אפשר לומר שלא התירו מחמת מצות הטמנה אלא שבות קל זה של בנין עראי, ולא שאר שבותים בבין השמשות.

[1313] כדלקמן סי' שיב ס"א (משום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים לקנח בהם בבית הכסא), וס"ד (ויש אומרים שמותר לטלטלן אפילו ד' אמות בכרמלית, ומכרמלית לרשות היחיד, אם צריך לכך, מפני שאיסור הכרמלית גם כן אינה אלא מדברי סופרים כמו איסור הטלטול, והתירוהו גם כן משום כבוד הבריות).

ואפשר דכל שהוא צורך גמור לשבת ולא סגי בלאו הכי כי אם בדוחק קצת שרי אע"פ שאינו צורך גדול[1314], דצורך גדול אפילו שלא לצורך שבת שרי כמ"ש רש"ל[1315], ולהכי לא הזכיר הרמב"ם[1316] צורך גדול אלא סתם וכתב ונחפז ונצרך כו', ולא החמירו הב"ח והט"ז והעולת שבת גבי פירות אלא משום דאפשר זולתם בלא דוחק, והוא הדין לתבשילים יתירים, אבל כל שיש דוחק קצת לשבת דמי ממש לעירובי חצרות דשרי להכסף משנה[1317] מהאי טעמא, ולכן לא הזכרתי צורך גדול כי אם בשלא לצורך שבת, ועיין בט"ז סוף סי' שמ"ב[1318]:

(ב) קונה שם כו'. לא[1319] סגי למג"א[1320] בפרש"י[1321], משום דרש"י לשיטתיה אזיל דסבירא ליה דאתי כמ"ד דגזרו על השבות[1322], ובעירובי חצרות קיל, אבל בערובי

ואף שמוקצה וכרמלית לא נדחו מחמת מצות הטמנה, מכל מקום נדחתה מחמתה שבות בבין השמשות. וראה כנישתא דבי רב.

[1314] שלפי המבואר עד עתה, אין הפרש בין לצורך שבת לבין שלא לצורך שבת, ששניהם לא הותרו אלא לצורך גדול. עתה בא לבאר שאפשר יש הפרש בינם, שלצורך שבת סגי בדוחק קצת, ושלא לצורך שבת לא התירו אלא לצורך גדול.

והן שתי הדעות דלקמן סי' שכה סוף סט"ז (ומכל מקום אין להקל אלא בשכר וכיוצא בו מהדברים הצריכים בשבת צורך גמור, שאי אפשר להיות בלעדם אלא בדוחק קצת. אבל דברים שאין צריך כל כך כגון פירות ומיני תבשילים יתירים וכיוצא בהם, אינן נקראים דבר מצוה כמו שנתבאר בסי' רס"א), וסי' שמב, במוסגר (או שהוא צורך גמור לשבת, אף על פי שאינו צורך גדול, כגון לערב עירובי חצרות כדי שיוכל לטלטל מבית לחצר).

[1315] בשו"ת סי' מו (שמעתי מזקן שהורה לומר לגוי בערב שבת בין השמשות שידליק נר בבין השמשות, ששכח להדליק מבעוד יום שהוא יום שמת בו אביו, כמו שרגילין להדליק בו נר בכל ארץ אשכנז, והטעם מאחר שהעולם נזהרים בו באותו נר חשבינן ליה כצורך גדול, ועל כן התירו, דאין חילוק בין צורך גדול להפסד מרובה בפרט לענייַן זה).

וכן הוא בפנים ס"ב (ומותר לומר לו להדליק בין השמשות נר של יום מיתת אביו או אמו, שמאחר שהעולם נזהרים בזה הרי זה כצורך גדול, וכל שהוא צורך גדול בענין שאם לא יעשנו יהיה לו צער, לא גזרו עליו בבין השמשות, אע"פ שאין בו צורך שבת כלל).

[1316] פכ"ד ה"י (וכן אם היה טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות הרי זה מותר), דמיירי שהוא לצורך שבת, וסגי אף בלא צורך גדול.

[1317] שכתב הרמב"ם פכ"ד ה"י (וכן אם היה טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות הרי זה מותר). ובכ"מ שם (כתב הר' אברהם בנו של רבינו בתשובה ... ומה שכתב דהוא הדין לאם היה טרוד או נחפז, למד כן מדתנן ספק חשיכה מערבין עירובי חצירות, ואין בהנחתן מצוה, אלא שנטרד ונחפז ולא הניח מבעוד יום).

[1318] "ומו"ח ז"ל פירש דדוקא לצורך שבת מיירי, ואפילו הכי בעינן שיהיה טרוד ... ובסמ"ג כתוב והוא שיש בו צורך מצוה או דוחק כגון שהיה טרוד ונחפז לדבר זה עכ"ל, משמע כל דבר שהיה נחפז עליו ואם לא יעשה כן יהיה צער, כה"ג התירו לו השבות בין השמשות".

[1319] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

על טעם איסור עירוב תחומין בבין השמשות, כתב המ"א "דמקנא ביתא הוא"; ולא כתב כטעם רש"י "שהוא תיקון מעליא".

כיון דלא קיי"ל כרש"י שגזרו על השבות בין השמשות בתיקון מעליא, אלא גם בזה התירו במקום מצוה. ולכן הוזקק לטעם אחר שאסרו עירוב תחומין בין השמשות.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקלח. כנישתא דבי רב ע' תפז ואילך.

[1320] ס"ק ד (ואין מערבין, דמקנא ביתא הוא).

[1321] לד, א ד"ה בעירובי תחומין (תיקון מעליא דאסמכוה רבנן תחומין אקראי ... אבל עירובי חצרות חומרא בעלמא הוא, ולא מיקרי שביתה מעלייתא, וספקא דבין השמשות שפיר דמי).

הובא לקמן סי' רעא קונטרס אחרון ס"ק ב (יש לו אסמכתא מדאורייתא ... דהא מהאי טעמא חמירא עירובי תחומין מעירובי חצרות, לפרש"י ותוס' בשבת דף ל"ד).

[1322] דאמרינן במסכת עירובין לב, ב (רבי היא, דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרינן עליו בין השמשות), ושם לד, ב (רבנן היא, דאמרי כל דבר שהוא משום שבות גזרו עליו בין השמשות).

ומפרש רש"י במשנה כאן ד"ה ספק חשכה (אע"ג דשבות בעלמא היא, קסבר גזרו על השבות אף על בין השמשות). ולכן אסרו במשנה לעשר (ספק חשכה ספק אינו חשכה אין מעשרין את הודאי), וכן אסרו לערב עירובי תחומין.

תחומין חמיר כמו מעשר. אבל לפי דעת הרמב"ם[1323] ושו"ע[1324], דגם גבי מעשר שהוא מן התורה לגמרי בתירוש ויצהר[1325] ואפילו הכי מעשרין לדבר מצוה. אם כן על כרחך צריך לומר דההפרש בין עירובי חצירות לעירובי תחומין אינו משום דעירובי תחומין חמיר, דהא סתמא דמילתא אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה[1326], אלא ההפרש הוא כמ"ש בסי' תקכ"ח[1327]:

(ג) כבר קבל כו'. אף[1328] שבשו"ע סי' שצ"ג ס"ב הביא דעת האוסרים בלשון יש אומרים ודעת המתירין בסתם[1329], אף על פי כן העיקר כהאוסרים כמ"ש כאן, שכן הוא הסכמות האחרונים כאן[1330] ובסי' תקכ"ז[1331], עי"ש במג"א[1332] וט"ז[1333] (וממ"ש בסי' רס"ג[1334]

ומה שהתירו עירובי חצרות הוא מטעם הנ"ל (עירובי חצרות חומרא בעלמא הוא, ולא מיקרי שביתה מעלייתא, וספקא דבין השמשות שפיר דמי).

[1323] פכ"ד ה"י (דלעיל הערה 1239), דמשנה דידן סבירא ליה כרבי (דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרינן עליו בין השמשות). ומה שאסרו לעשר הוא מטעם שלא התיר רבי אלא בדאיכא מצוה או דוחק, וכאן מיירי שאין בו דוחק ומצוה, ומכל מקום מערבין עירובי חצרות "לפי שהוא נחפז ונצרך לעירוב כדי שיוכל לטלטל בחצר, וגם הוא דבר מצוה".

ולפי זה יוקשה למה אסרו עירובי תחומין, שהרי גם בהם "נחפז ונצרך לעירוב כדי שיוכל לטלטל בחצר, וגם הוא דבר מצוה".

ולכן הוצרך המ"א לבאר הטעם האמור כאן (דמקנא ביתא הוא).

[1324] סעיף א (ומותר לומר לגוי בין השמשות להדליק נר לצורך שבת; וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה). שהוא כדעת הרמב"ם הנ"ל. ומכל מקום אסרו לערב עירובי תחומין.

[1325] כדלעיל סי' קנח ס"א (שמן התורה אין תרומה נוהגת אלא בדגן תירוש ויצהר, שנאמר ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו'), ושם נסמן.

[1326] טור ושו"ע סי' תטו ס"א (אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה).

[1327] כמבואר בלבוש שם, ובט"ז שם ס"ק א (הטעם דלמיקנא ביתא ביום טוב לא). וכדאמרינן ביצה יז, א (דלמקני שביתה בשבתא לא).

וראה גם לקמן סי' תצה קונטרס אחרון ס"ק יא (ולא אסרו עירובי תחומין אלא מפני שקונה שביתה, דהיינו קניית רשות).

[1328] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ג נתבאר שאחר קבלת שבת אסור להטמין אפילו לדבר מצוה, כנפסק בשו"ע כאן.

ואף שבשו"ע סי' שצג הובאו ב' דעות, ודעה הראשונה בסתם להיתר. העיקר כהאוסרים כדמוכח מהפוסקים.

אחר כך מיישב, שאפשר הכל מודים לאסור בקבלת עיצומו של יום השבת, על ידי תפלת שבת ועניית ברכו. ומה שהובאו ב' דעות בשו"ע סי' שצג, היינו בקבלת תוספת שבת.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקלט ואילך. כנישתא דבי רב ע' תפט ואילך.

[1329] "אחד עירובי חצרות ואחד שיתופי מבואות מערבין אותם בין השמשות, ואפילו אם כבר קבל עליו תוספת שבת. ויש אוסרים אם קבל עליו תוספת שבת". והכלל בשו"ע, שהעיקר כסברא הראשונה שהביא בסתם (ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל עג).

וכן הקשה בתוספת שבת ס"ק יג (ויש לתמוה על המחבר שסתם כאן לאיסור, ובסי' שצ"ג הביא מתחילה בסתם דעת המתיר, ובשם יש אומרים לאיסור. וכבר נודע דזה דרך המחבר לפסוק כדעה ראשונה שהביא בסתם). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל נ.

[1330] בשו"ע סעיף ד (אחר עניית ברכו, אף על פי שעדיין יום הוא, אין מערבין ואין טומנין, משום דהוא קבליה לשבת עליה).

[1331] וכן הוא לקמן שם ס"ט (לא התפלל תפלת ערבית של יום טוב, וגם עדיין לא קבלו רוב הצבור עליהם קדושת יום טוב, דהיינו שעדיין לא אמרו ברכו של תפלת ערבית של יום טוב, שאמירת ברכו הוא קבלת שבת ויום טוב כמ"ש בסי' רס"א. אבל אם כבר אמרו רוב הצבור ברכו, הרי הוא נגרר אחר רוב הצבור, וחל גם עליו קדושת יום טוב, ואסור לערב עירובי תבשילין כמו ביום טוב עצמו).

[1332] ס"ק א (ואם קיבל עליו שבת כגון שאמר ברכו אסור. עיין סוס"י רס"א).

[1333] ס"ק ג (כתב הראב"ן אפילו לא עירב עד אחר ברכו, יכול לערב, כל זמן שהציבור לא התפללו תפלת יום טוב, כי קבלת יום טוב לא הוה עד תפלת יום טוב). הרי שעכ"פ אחר תפלת יום טוב אסור לערב).

[1334] בקונטרס אחרון שם ס"ק ח.

יתבאר שכן הוא דעת התוס' ורשב"א[1335] ור"ן[1336] עיי"ש). ואף שהט"ז בתשובה שהועתקה בסוף סי' ת"ר[1337] מיקל בזה, וגם בסי' שצ"ג סק"ד[1338] הניח דברי האוסרים בצ"ע. מכל מקום לא מלאו לבו לחלוק עליהם. ובסי' תקכ"ז סק"ג[1339] הסכים לזה בפירוש, שלא היקל אלא ביום טוב קודם תפלת ערבית עיי"ש. ואין לומר כאן דבדרבנן יש לסמוך בשעת הדחק על המקילים. כיון שעיקר המחלוקת היא בשעת הדחק או לדבר מצוה לפי דעת השו"ע[1340], והכי קי"ל[1341] דרבי[1342] לא שרי שבות בבין השמשות אלא בכה"ג, אם כן לא שייך כאן לומר כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק, כמ"ש בחלקת מחוקק סי' י"ז ס"ק ל"א[1343].

ומ"ש בתשובת חכם צבי סי' י"א[1344], דמהתוספתא[1345] אין ראיה, משום דהטמנה תדירה בכל שבת ומ[יע]קרא תקנתא דרבנן כו', וכוונתו שלא התירו אלא מחמת הדחק, אבל לא לעשות כן תדיר. מאד תמוהין דבריו, דהא אסיקנא[1346] סתם קדרות בין השמשות רותחות הן, אם כן כל שכן קודם לכן אין לגזור כלל על ההטמנה, כי מה הוא עושה בה, ואפילו שלא לצורך שבת כלל, דהא אפילו למ"ד[1347] גזרו על שבות בין השמשות אף לצורך מצוה ושעת הדחק, בהטמנה לא גזרו.

[1335] קנא, א ד"ה אמר ר' יהודה (וכתבו בתוספות, דמהא שמעינן דישראל שקיבל עליו שבת קודם שחשיכה ... אבל לגוי אסור לומר לו שמור לי פירותי שהוא חוץ לתחומי, דכל דבר שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה). וראה כנישתא דבי רב.

[1336] סד, ב ד"ה ומדאמרינן, שהביא דברי הרשב"א.

[1337] "ואיני כדאי להכריע, אבל תמוה לי הוכחה זו ... ואין שום הוכחה מזה לחלק בין קבלת שבת לספק חשיכה, כן נראה לי".

[1338] "ויש אוסרים כו', על דיעה זו קשה לי ... וצ"ע".

[1339] כדלעיל (הערה 1333).

[1340] סי' שצג ס"ב, שגם המתירים (הסוברים שדין קבל עליו כדין בין השמשות) לא התירו אלא בשעת הדחק או לדבר מצוה.

[1341] כמבואר בפנים סוף ס"א (ולדבר מצוה מותר לעשות בה כל דבר ש[האי]סור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים. וכן אם הוא טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות, הרי זה מותר), ושם נסמן (הערה 1239).

[1342] שבת ח, ב (רבי היא דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות).

[1343] "היכא דפליגי בשעת הדחק, כגון בעיגון או בדיני נפשות, ודאי הלכה כדברי המרובין".

וראה שארית יהודה יו"ד סי' לח. כללי הפוסקים וההוראה סי' קא.

[1344] "ובעיני הדבר תמוה מאוד שיהא חמור תוספת שבת, שהוא מקבלו ברצונו, ואינו אלא עשה בעלמא, מבין השמשות שהוא ספק איסור סקילה ... והנלע"ד הוא דאפילו בהתפלל וקיבל עליו שבת נמי אמרינן כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות. וההיא דהטמנת חמין דהתוספתא שאני, כיון דכל עיקר התקיעה היא כדי שיסלק המסלק ויטמין המטמין, שזהו דבר הנהוג בכל ערב שבת ... ונמצאת תקנת חכמים נעקרת מכל וכל".

[1345] סוכה פ"ד ה"ז (גמר מלקרות [תקיעה שלישית], אפילו מיחם בידו אין טומנין, אלא מניחו בארץ). שמכאן מוכיח דינו במרדכי רמז רצ (ופסק ר' יואל והוא הדין לאחר תפלת ערבית יכולין לערב אם יום הוא ... ושוב מצאתי בשם רבינו שמריה שהורה כן ... ומקצת תלמידיו אסרו, ואמרו דיש חילוק בין קבל עליו שבת ללא קבל, וחזר בו הרב ואסר. והביא ראיה מן התוספתא במסכת סוכה, התחיל לתקוע שלישית, אפילו מיחם בידו מניחו על הארץ, ואילו גבי ספק חשיכה תנן במתניתין מערבין וטומנין, אלמא חומר בקבלה מבספק).

[1346] שבת לד, א (סתם קדירות רותחות הן), ופרש"י (שסמוך לבין השמשות הוא מעבירם מעל האור, וליכא למיחש לשמא נצטננה וירתיחנה).

וכן הוא לעיל סי' רנז ס"ב (אבל בבין השמשות, אע"פ שהוא ספק חשכה, מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, לפי שסתם קדרות עדיין רותחות הן בבין השמשות, שסמוך לבין השמשות מעבירן מעל גבי האור, ואין לחוש שמא נצטננה וירתיחנה).

[1347] אפילו לפירש"י במשנה שלפנינו לד, א ד"ה ספק חשכה (אע"ג דשבות בעלמא היא, קסבר גזרו על השבות אף על בין השמשות), דהיינו כדעת רבנן בעירובין לד, ב (רבנן היא, דאמרי כל דבר שהוא משום שבות גזרו עליו בין השמשות). מכל מקום התירה המשנה ההטמנה, מטעם הנ"ל (וטומנין את החמין).

אלא ודאי צריך לומר כיון שקיבל עליו שבת גרע מבין השמשות, ומיתסר בהטמנה כמו בשבת עצמה, ולא משום גזרה שמא ירתיח בתוספת שבת, דהא ודאי לא חמירא תוספת מבין השמשות כמ"ש החכם צבי, וגם ליכא למיגזר כלל כמ"ש, אלא כיון שקיבל השבת קיבל כל חומרותיה וסייגיה השייכים לעיצומו של יום[1348], אע"ג דלא שייכי האידנא[1349]. אם כן אף לצורך מצוה ושעת הדחק מנא לן להתיר עירובי חצירות ושאר שבותים יותר משבת עצמה[1350]. ואדרבא קל וחומר הדברים, מה אם ההטמנה שהיא מותרת לגמרי בבין השמשות בלא שום מצוה שתדחה אותה, דהא אפילו למ"ד גזרו על שבות בבין השמשות לא גזרו בהטמנה, משום שאין מקום כלל לאוסרה בבין השמשות, שסתם קדרות רותחות הן, וכל שכן קודם לכן, ואפילו הכי אסרינן אפילו קודם לכן כשקיבל שבת, אע"ג דההטמנה מיקרי דבר מצוה כמ"ש לעיל[1351], עירובי חצירות ושאר שבותים שלא הותרו לגמרי בבין השמשות, אלא דחויות הן מחמת המצוה או מחמת הדחק, אינו דין שיאסרו בקבלת שבת.

ומה שכתב עוד שם[1352], דהרמב"ם[1353] אפשר דסבירא ליה דהתוספתא משבשתא היא. זה אינו, דגם בגמרא שלנו[1354] אמרו כן סילק המסלק והטמין המטמין, משמע בהדיא דאחר כך אסור להטמין, וזה העתיק גם הרמב"ם[1355]. וכן כתב הר"ן בהדיא גבי נר חנוכה קודם לנר שבת[1356], דלפי שיטת בה"ג[1357] לכך ההדלקה היא אחרונה, משום שאחר כך אסור להטמין[1358], והוא הדין לדידן[1359] אחר תקיעה ששית[1360]. ואין לחלק בין לכתחלה

[1348] מלבד שליחות הנכרי, כמבואר בהמשך הסעיף, ולקמן סי' רסג סכ"ה, וקונטרס אחרון שם ס"ק ח.

[1349] היינו בזמן זה של בין השמשות, וזמן קבלתו את השבת, לא שייך טעם איסור ההטמנה כנ"ל.

[1350] מאותו טעם שאסרו ההטמנה אחר קבלת שבת, מאותו טעם אסרוהו אף לצורך מצוה ושעת הדחק, כמבואר בפנים ס"ג (אסור לו לעשות בעצמו כל שבות אפילו קודם בין השמשות, אפילו לדבר מצוה וצורך גדול), ושם נסמן (הערה 1268).

[1351] בקונטרס אחרון ס"ק א (אם אין לו תבשילים אחרים, מיקרי דבר מצוה וצורך שבת). ובתוספתא אסר בסתם, אף באופן זה שאין לו תבשילים אחרים.

[1352] בשו"ת חכם צבי שם (ודעת הרמב"ם ז"ל נלע"ד שהיא כדעת רבינו יואל ז"ל, דאפילו לאחר התקיעה טומנין ומערבין ... ובפ"ד כתב ספק חשכה ספק אינה חשכה מותר לטמון את דבר חם, ועל כרחך בסתם כל המקומות מיירי שדרכן לתקוע, ואפילו הכי שרי אחר כך. ואותה התוספתא אפשר דסבירא ליה דלאו הלכתא היא).

[1353] פ"ד ה"ד (ספק חשיכה ספק אינה חשיכה מותר לטמון).

[1354] לה, ב (התחיל לתקוע תקיעה שלישית סילק המסלק והטמין המטמין). והיינו כדברי התוספתא, שאפשר להטמין רק קודם סיום תקיעה שלישית, ולא אחריה, שכבר קיבלו את השבת.

[1355] פ"ה הי"ט (התחיל לתקוע תקיעה שלישית, סילק המסלק והטמין המטמין).

אלא על כרחך מה שהתיר הרמב"ם להטמין בבין השמשות מיירי שלא קיבל את השבת עדיין.

[1356] י, א ד"ה ומדאמרינן (ראיתי לבעל הלכות ז"ל שאומר והיכא דקא בעי אדלוקי נר חנוכה ונר שבת, ברישא מדליק דחנוכה והדר מדליק של שבת, דאי אדליק דשבת ברישא, איתסר ליה לאדלוקי דחנוכה, משום דקבלה לשבת עליה ... ובריתא נמי בסוף פרקין מוכחא שהמלאכה האחרונה שהיו עושים בערב שבת היתה הדלקת הנר, דקתני התחיל לתקוע תקיעה שלישית סלק המסלק והטמין המטמין והדליק המדליק, ודאי שאדם יכול להטמין יותר סמוך לשבת מלהדליק את הנרות, דהא תנן בפרקין לד, א) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מדליקין את הנרות אבל מערבין וטומנין את החמין, וכיון שכן איפכא הוה ליה למתני הדליק המדליק וסילק המסלק והטמין המטמין, אלא ודאי היינו טעמא משום דרבנן הכי תקון שתהא הדלקה מלאכה אחרונה ושלא יעשה אחריה מלאכה כלל, והיינו טעמא לפי שהדלקה מלאכת מצוה היא לצורך שבת, וכדאמרינן לקמן (כה, ב) הדלקת נר בשבת חובה, ונמצא שהיא כתחלת שביתה וכקבלתה).

[1357] הלי' חנוכה ד"ה פסק (והיכא דבעי אדלוקי נר חנוכה ונר שבת, ברישא מדליק דחנוכה והדר מדליק דשבתא, דאי אדליק דשבת ברישא, איתסר ליה לאדלוקי דחנוכה, משום דקבלה לשבת עליה).

[1358] כי גם הדלקת הנר היא קבלת שבת (כמו תפלת ערבית), כדלקמן סי' רסג ס"ז (המנהג ... שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת עליה בהדלקה זו, ולכן תתפלל מנחה תחלה), ושם נסמן (הערה 1500).

לדיעבד, כמ"ש המג"א סוף סי' ר"ס[1361], דהתם היינו טעמא משום דלא התירו אלא משום מצוה, משא"כ בהטמנה שסתם קדרות כו'.

ולפי[1362] מ"ש[1363] שהטעם אינו משום תוספת, אלא משום שקיבל עליו חומרת עיצומו של יום, יש לתרץ דברי השו"ע שכאן פסק להחמיר ובסי' שצ"ג ס"ב משמע דסבירא ליה להקל[1364]. ולפי זה אתי שפיר נמי מה שהקשה הט"ז שם[1365] על האוסרים, דהא קתני צריך כו', ואמאי צריך, הא אפשר שיוסיף בלי קבלת עיצומו של יום. משום[1366] ששם

[1359] דלא קיי"ל כבה"ג מדינא, אלא ממנהג, כמבואר לקמן סי' רסג ס"ז (ויש חולקים על זה ואומרים שאין קבלת שבת תלויה כלל בהדלקת נרות ... וכן עיקר ... אבל המנהג הוא כסברא הראשונה, שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת עליה בהדלקה זו, ולכן תתפלל מנחה תחלה).

[1360] כדתניא לה, ב (שש תקיעות תוקעין ערב שבת ... ראשונה ... שניה ... שלישית ... ותוקע ומריע ותוקע ושובת). וכן נפסק ברמב"ם פ"ה הי"ט (תקיעה ראשונה ... שניה ... שלישית ... ותוקע ומריע ותוקע ושובת).

אלא שנהגו כן כשהיו ישראל בישובן, כדלעיל סי' רנו (כשהיו ישראל בישובן תקנו חכמים לתקוע שש תקיעות).

[1361] "ונראה לי דצריך לומר גם כן ערבתם עירובי חצרות כמ"ש הטור, דאע"ג דמותר לערב בין השמשות, היינו משום מצוה התירו שבות, ואם כן לכתחלה יש להזהירם שלא יבואו לידי כך".

ואם כן אולי נאמר כן גם לענין הטמנה, שהאמור בתוספתא להקדים ההטמנה, הוא רק לכתחלה.

[1362] אחרי שנתבארו ההוכחות דקיי"ל שאחרי קבלת שבת אסור להטמין ואפילו לצורך מצוה.

בא ליישב, שאפשר הכל מודים לאסור בקבלת עיצומו של יום השבת. ומה שהובאו ב' דעות בשו"ע סי' שצג, היינו בקבלת תוספת שבת.

[1363] כאן בפנים ס"ג (אם כבר קיבל עליו שבת בתפלת ערבית של שבת שהתפלל מבעוד יום ... אסור לו לעשות בעצמו כל שבות, אפילו קודם בין השמשות, אפילו לדבר מצוה וצורך גדול, כגון להטמין חמין לשבת בדבר שאינו מוסיף הבל אפילו אין לו מה יאכל בשבת), ולקמן סי' שצג ס"ב (אם התפלל תפלת ערבית של שבת הרי קבל עליו שבת עצמה כיון שהתפלל תפלת ליל שבת ונאסר בכל השבותים כמו בשבת עצמה).

[1364] והיינו שב' הדעות דלקמן סי' שצג מיירי בקבלת תוספת שבת, ומה שנפסק כאן בפשיטות לאיסור מיירי בקבלת עיצומו של יום, וכפי שיתבאר לקמן (אלא שבתור מאמר המוסגר, מתרץ תחלה קושיית הט"ז).

ואף שבדעת המתירים נתפרש דהיינו אף אחר תפלת ערבית, כמבואר במרדכי רמז רצ (פסק ר' יואל והוא הדין לאחר תפלת ערבית יכולין לערב אם יום הוא), היינו כיון שלדעתו גם תפלת ערבית הם רק קבלת תוספת שבת, כמבואר בדעה זו שבמרדכי שם (דעניית ברכו כתקיעת שופר הוא, וקודם ספק חשיכה היו מקבלין שבת ותוקעין, כדי להוסיף מחול על הקדש).

משא"כ לדידן שתפלת ערבית ועניית ברכו הם קבלת עיצומו של יום, פשוט שאחר זה אסור לערב ולהטמין.

וראה ערך שי או"ח סי' רסא ס"ד.

[1365] בסי' שצג ס"ק ד הקשה הט"ז על דעת האוסרים לערב אחר קבלת תוספת שבת, מהא דתנן לד, א (שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה ... ערבתם ... ספק חשכה ספק אינו חשכה ... מערבין), ובגמרא שם (קשיא אמרת שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה, עם חשכה אין ספק חשכה ספק אינו חשכה לא, והדר תני ספק חשכה ספק אינו חשכה מערב ... לא קשיא כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצרות).

ועל זה מקשה הט"ז שם (אמאי לא מוקמי אידי ואידי בעירובי חצרות, ורישא מיירי בקיבל עליו תוספת שבת, בזה אסור ... וסיפא מיירי קודם קבלת שבת).

אמנם לפי הנ"ל שלא אסרו לערב חצרות אלא בקבלת עיצומו של יום, אתי שפיר, שהרי אינו צריך לקבל עיצומו של יום מבעוד יום, אלא תוספת שבת, כמבואר בפנים ס"ד (יש אומרים שמצות עשה מן התורה להוסיף מחול על הקדש).

וכיון **דתנן "צריך אדם** לומר עם חשכה ... ערבתם", והיינו שאסור לערב אחר קבלת תוספת שבת, שוב אי אפשר לתרץ דמיירי בעירובי חצרות, שהרי מותר לערב גם אחר קבלת תוספת שבת, והרי אינו חייב לקבל עליו עיצומו של יום מבעוד יום.

*

כל זה הוא לתרץ קושיית הט"ז לדידן שמחלקים בין קבלת תוספת שבת לבין קבלת עיצומו של יום.

אמנם מה שהט"ז הקשה כן על הדעה האוסרת גם אחר קבלת תוספת שבת, שהובאה בשו"ע סי' שצג. על זה אינו מתרץ כאן.

[1366] עתה ממשיך לבאר החילוק בין קבלת עיצומו של יום, דמיירי הכא, לבין קבלת תוספת שבת, דמיירי התם.

דקדק לכתוב קיבל עליו תוספת כו', וכאן דקדק לכתוב אחר עניית ברכו קבליה לשבת כו', דהתם לא הזכיר כלל ברכו ולא תפלת ערבית אלא שקיבל עליו סתם תוספת שבת, כמו שמצות התורה היא להוסיף מחול (על הקדש) אף בלא תפלה, ודומיא דתוספת יום הכיפורים שהיא בקבלה בלבד[1367], עיין סי' תקנ"ג בטור וב"י[1368]. ולהכי לא מיתסר בשבותים, דלא עדיף התוספת שהוא עשה מבין השמשות שהיא ספק כרת[1369], כמ"ש החכם צבי[1370]. ועוד שגם הבין השמשות הוא בכלל התוספת בעל כרחו אף אם הוא יום, כיון שהוא סמוך לחשכה ממש, ואף שלא קבלו הרי מקובל ועומד הוא מהר סיני[1371], ואפילו הכי התירו השבותים, כל שכן בתוספת שמקבל מדעתו. ועוד דכל המקבל תוספת אדעתא דתוספת דרחמנא קא מקבל[1372] ולא יותר.

אבל כשהתחיל ערבית של שבת, קיבל עליו עיצומו של יום, ולא תוספת (עיין סי' תקנ"ג[1373] דקבלה לא תליא בתוספת, דהא אף בט' באב מועלת[1374], עיי"ש ט"ז[1375] ומג"א[1376]), שהרי אף להרמב"ם[1377] דלא סבירא ליה תוספת כלל לשבת, ואפילו הכי מיתסר במלאכה אחר תפלת ערבית[1378] (ואפילו בחול חשיבא קבלת לילה שלאחריו, עיין סוף סי' ל'[1379], ואפילו בתפלת הצבור לבדה בדאורייתא, עיי"ש במג"א[1380], ועיין בתרומת הדשן סי' רמ"ח[1381] דתפלת ערבית מיקרי קבלת עיצומו של יום עיי"ש), דודאי לא פליגי

וכן חילוק בדגול מרבבה (ונראה דשם קאמר שקיבל תוספת שבת, ומיירי שאמר בפירוש שמקבל תוספת שבת, אם כן לא קיבל רק איסור עשה, משום הכי יש להקל בשבות ... אבל כאן מיירי אחר עניית ברכו, שמן הסתם מקבל קדושת השבת ממש, השמיט דעת המיקל).

[1367] שהרי למדים דין תוספת שבת (כאן ס"ד), מתוספת יום הכיפורים האמור בתורה (כדלקמן סי' תרח ס"ז), שהוא אף בלא קבלת עיצומו של יום בערבית או ברכו.

[1368] שם הביאו מחלוקת הפוסקים אי סגי במה שהפסיק סעודתו, או דוקא כשקיבל עליו תענית, אבל לכל הדעות סגי אף בלא תפלה ועניית ברכו.

[1369] כדלעיל ס"א (ואם עשה חייב אשם תלוי), ושם נסמן (הערה 1234).

[1370] סי' יא (ובעיני הדבר תמוה מאוד שיהא חמור תוספת שבת, שהוא מקבלו ברצונו, ואינו אלא עשה בעלמא, מבין השמשות שהוא ספק איסור סקילה).

[1371] וכן הוא בפנים ס"ה (בין השמשות אינו נחשב לתוספת, שהרי הוא ספק לילה ואסור בו במלאכה מן התורה בלא מצות תוספת), ושם נסמן (הערה 1287). סי' תרח ס"ב (ותוספת זה צריך שיהא קודם בין השמשות, דאלו בין השמשות עצמו (ספק יום) ספק לילה הוא ואינו נקרא תוספת).

וראה לקוטי שיחות חט"ז ע' 233. חי"ט ע' 58. שלחן המלך ע' קפ. המועדים בהלכה ע' פא. חקרי הלכות ח"א ע' יד, א. קובץ דברי תורה חט"ו ע' עג.

[1372] שיהי' דינו כמו בין השמשות.

[1373] וכדלקמן בסוף הקונטרס אחרון.

[1374] ולענין ראש חודש חנוכה ופורים, נתבאר לעיל (הערה 1281).

[1375] ס"ק א (אחר שקיבל בפירוש שלא לאכול, חל עליו גם איסור רחיצה, דחומר ט' באב מתחיל מאותה שעה).

[1376] ס"ק ג (אבל אין צריך להוסיף מבעוד יום) וס"ק ד (ואם קבל התענית מבעוד יום אסור ברחיצה).

[1377] הל' שביתת עשור פ"א ה"ו, וכנסמן לעיל (הערה 1276).

[1378] כדלקמן סי' רסג סט"ז (אם קדם היחיד והתפלל ערבית של שבת מבעוד יום, חל עליו קבלת השבת, ואסור בעשיית מלאכה), ושם נסמן (הערה 1588).

וראה מחשבת חיים סוס"י עז. אז נדברו ח"א ע' טז. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 122.

[1379] ולעיל שם ס"ה (מי ששכח ולא הניח תפילין כל היום, ונזכר אחר שהתפלל תפלת ערבית מבעוד יום, יש מי שאומר שאסור לו להניחן אז, לפי שכבר עשאו לזמן זה לילה). וראה גם לעיל סי' קפח סי"ז.

[1380] ס"ק ז (אבל אם הוא לא התפלל ערבית, אף על פי שהציבור התפללו, מותר להניח תפילין ... דהא תפילין בלילה נמי אינן אלא דרבנן). הרי שלענין דאורייתא סגי אף במה שהצבור התפללו.

[1381] "לאחר תפילת ערבית, הואיל והתפללו כבר, או אפילו אם היא לא התפללה אלא הקהל התפללו כבר, עשו אותו מקצת היום לילה ... חשבינן לאחר תפלת ערבית לילה".

אסתמא דגמרא דאמר ליה מי בדלת, וכולה סוגיא התם בברכות[1382]. ועל כרחך צריך לומר דכיון שמתפלל תפלה השייכת לעיצומו של יום, הרי קיבל עליו עיצומו של יום (וכן הוא לשון הגמרא עירובין[1383] דיומא קבליה עליה, ולא תוספתו), ולפיכך חלו עליו כל חומרותיו, ולהכי מיתסר אף בשבותים. והרי אפילו בט' באב שאין בו תוספת, אם קיבל עליו אפילו תעניתו לבד נאסר בכל חומרותיו[1384], כמ"ש הב"ח[1385] וט"ז[1386] ומג"א[1387] סימן תקנ"ג:

רסב לקדש השבת בשולחן ערוך ובכסות נקייה

ובו ה' סעיפים

א צריך[1388] אדם לסדר שלחנו בערב שבת לילי שבת[1389]. ויציע המטות[1390] שיושבים עליהם[1391]. ויתקן כל עניני הבית שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת, שזהו כבוד השבת[1392].

ונוהגין שהשלחן הוא ערוך במפה כל יום השבת לכבוד השבת, ואין לשנות[1393]. ויש נוהגין להיות ב' מפות על השלחן, מלבד העליונה שעל הלחם[1394], משום שכשמנערין הפת[1395]

הובא בפס"ד צמח צדק יו"ד סי' קצו ס"ג.

[1382] כז, ב (אמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת (מן המלאכה, הואיל וקבלת עליך שבת בתפלתך, רש"י), אמר ליה אין בדילנא ... רב צלי של שבת בערב שבת).

[1383] מ, ב (כיון דאמר זמן קבליה עליה).

[1384] היינו שמועלת (לא רק לאיסור אכילה שקבל עליו, אלא) נאסר בכל חומרותיו (חמשת עינויים), כיון שקיבל עליו עיצומו של יום.

[1385] סוף סעיף א (משקיבל עליו התענית, שאסור לו לאכול, אסור נמי לרחוץ ולסוך).

[1386] כנסמן לעיל (הערה 1375).

[1387] כנסמן לעיל (הערה 1376).

[1388] לכללות סימן זה ראה קיצור הלכות ע' צב ואילך. הליכות השבת ע' שעו ואילך.

[1389] **ר' אלעזר** שבת **קיט**, ב (לעולם יסדר אדם שלחנו בערב שבת), ופרש"י (לילי שבת). רמב"ם פ"ל ה"ה (מסדר אדם שולחנו בערב שבת). טור ושו"ע ס"א (יסדר שולחנו).

וראה לקמן סי' רעא סי"ז (אף על פי שהשלחן צריך להיות ערוך ומסודר מבעוד יום, כמו שנתבאר בסימן ר[ס]"ב, מכל מקום אין מביאים אותו למקום הסעודה עד אחר הקידוש, כדי שיהא ניכר שבא לכבוד שבת).

[1390] **טור ושו"ע** שם (ויציע המטות, ויתקן כל ענייני הבית, כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת).

[1391] פרישה ס"ק א (אפשר דרוצה לומר המטה שיושבין עליו). מ"א ס"ק א (שיושבין עליהם).

אמנם כולל גם המטות שישנים עליהם, כדלקמן סי' שב סוף ס"י (ומציעין מליל שבת לשבת אפילו עשר מטות ויותר, שאם יצטרך לישן באחת מהן יישן. ומכל מקום טוב יותר להציען מערב שבת (עיין סי' רס"ב)).

[1392] כדלעיל סי' רמב ס"א (ולכבדו בכסות נקיה, ולענגו בענג אכילה ושתיה). וכן סידור הבית הוא חלק מכבוד השבת, כאמור כאן.

וראה לקוטי שיחות חט"ו ע' 528 הערה ד"ה נר. אגרות קודש ח"ל אגרת יא'שלב. שלחן המלך ע' קפא. מראי מקומות וציונים. לעיל סי' רמב (הערה נז).

[1393] **מרדכי** רמז תח (וגם שיהיה שולחנו מתוקן כל השבת כולה). **טור** סוס"י רפט (ובאשכנז מניחין השלחן ערוך כל השבת לכבוד שבת). דרכי משה כאן ס"ק א (וכן המנהג, שכל השבת השולחן מכוסה במטפחת, וכן הוא לקמן סוף סימן רפ"ט). רמ"א ס"א (ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת. וכן המנהג, ואין לשנות).

וראה לקמן סי' רפט ס"א (בשבת שחרית בבואו מבית הכנסת צריך שיהיה שולחנו ערוך ומפה פרוסה ... ומטה שאוכל עליה מוצעת יפה, כמו בסעודת הלילה, לפי שכבוד יום קודם לכבוד לילה).

[1394] דלקמן סי' רעא סי"ז (צריך לפרוס עליו מפה לכסותו, כאילו אינו כאן, עד אחר קידוש, כדי שיתראה כאלו הובא עתה לכבוד שבת ... וצריך שתהא גם מפה תחת הפת על השלחן, כדי שתהא הפת בין שתי מפות, זכר למן שהיה עליו טל מלמעלה וטל מלמטה).

[1395] בקונטרס השלחן הגיה: המפה.

נמצא השלחן מגולה[1396] :

ב טוב לפנות קורי עכביש מהבית מבעוד יום, לנקות את הבית לכבוד שבת[1397].

וטוב **(א)** ליזהר בסעודת הלילה שלא לזרוק דבר בבית חוץ לשלחן, אם אין דרכו לכבד הבית בדבר המותר[1398] (עיין סי' של"ז[1399]) אחר סעודה זו, שלא ינוול את הבית. אלא יזרוק על המפה שעל השלחן ואחר כך ינערה חוץ לבית[1400]. וכן בסעודת שחרית, אם אינו מכבדו אחר כך :

ג חייב כל אדם להשתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת כפי יכולתו, שצריך לכבד השבת בכסות נקיה[1401], כמו שנתבאר בסי' רמ"ב[1402]. ובדברי קבלה[1403] נאמר[1404] וכבדתו מעשות דרכיך, ודרשו חכמים[1405] וכבדתו, שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, שיחליפנו באחר (שהוא נאה ממנו[1406]). שהמלבוש נקרא כבוד שהוא מכבד את האדם[1407], כשבא למקום שאין מכירים אותו ורואים אותו לבוש בגדי חמודות[1408] אזי הם מכבדים

[1396] **רש"ל** הובא במטה משה סי' תעב (ומורי מהד"ש ז"ל היה לו שני מטפחת על השלחן, זולת המפה שעל הלחם ... כשמנערים המפה שאוכלים עליה לא יהא השלחן מגולה). מ"א סק"א (רש"ל היה לו ב' מפות על השלחן, מלבד העליונה, משום דכשמנערין המפה נמצא השלחן מגולה).

[1397] תפלה למשה להרמ"ק שער י ס"ב קצא, א (עיקר תיקון הכל לעשות לו לשבת דירה נאה ... ויטהרנה מקורי עכביש יארוגו, וינקה אותה מכל זה). תוצאות חיים, הוא קיצור **ראשית חכמה** אות צ (ומורי נ"ע כתב שיפנה קורי עכביש מהבית לסוד הרמוז). של"ה ריש מסכת שבת קל, ב (כתב בעל ראשית חכמה בספר תוצאות חיים וזה לשונו, מורי נשמתו עדן כתב, שיפנה קורי עכביש מהבית לסוד הרמוז). עולת שבת סי' רנ (כתב בעל ראשית חכמה בספר תוצאות חיים וז"ל, מורי נ"ע כתב שיפנה קורי עכביש שבבית בכל ערב שבת לסוד הרמז, ועיין הטעם על פי הסוד בספר שני לוחות הברית בדף קל). **מ"א** ריש הסי' (יפנה קורי עכביש מהבית (ראשית חכמה. עמק הברכה).

[1398] דרכי משה (שאם יזרוק דברים חוץ לשלחן, ולא יכול לכבד הבית בשבת, אם כן יהיה הבית מנוול ואינו כבוד שבת ... נכון לעשותו. אבל לא ראיתי חוששין לזה, אלא מכבדין אחר כך הבית בדבר שאין בו חשש איסור כיבוד, כדלקמן בסימן של"ז). **מ"א** סק"א (ואם כן, במקום שלא נהגו לכבד בליל שבת, אסור לזרוק).

אמנם הוכיח בקונטרס אחרון ס"ק א, שאין בזה איסור גמור מדינא, אלא זהירות בעלמא.

[1399] סעיף ב (אסור לכבד הבית, דפסיק רישיה הוא. ואם הוא קרקע מרוצף באבנים, וכל שכן בקרשים, שאין לחוש בו להשוואת גומות, מותר לכבדו ... ויש מתירין אפילו בשאינו מרוצף, דלאו פסיק רישיה הוא שישוה גומות. ויש מחמירין אפילו במרוצף, גזרה משום שאינו מרוצף, וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות, אבל נוהגים להקל לכבד על ידי בגד או מטלית או כנף אווז הקלים ואינן משוין גומות).

[1400] באופן שיתבאר לקמן סי' שח ס"ס-סא (ואם אין הקליפות ראויות לבהמה ... אסור להעבירן מעל השלחן ... צריך לנערן ממנה מיד ... ואם יש פת על הטבלא או על המפה שהקליפות עליה, מותר להגביה עם הכל ולטלטלה לכל מקום שירצה, מפני שהקליפות האלו הן בטלות לגבי הפת).

[1401] **טור ושו"ע** ס"ב (ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת).

טעם נוסף לשינוי בגדי שבת, יתבאר לקמן סי' שא סי"ד (שיזכור על ידו שהיום שבת ולא יבא לחללו), ושם נסמן.

[1402] סעיף א (ומקרא קדש פירשו חכמים לקדשו ולכבדו בכסות נקיה).

[1403] ראה לעיל שם (ועיקרן מן התורה שהשבת הוא בכלל מקראי קדש ... ויש אומרים ... הכבוד בשבת ... מדברי סופרים).

[1404] ישעי' נח, יג (וכבדתו מעשות דרכיך).

ואילו לעיל שם הובא רק תחלת הפסוק "וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד". ושם נסמן (הערה ג).

[1405] שבת קיג, א (וכבדתו מעשות דרכיך, וכבדתו, שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול).

[1406] ולענין יום טוב יתבאר לקמן סי' תקכט ס"א (כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ה' מכובד), וסוף ס"ז (בגדי יום טוב צריכים להיות יותר טובים מבגדי שבת).

ולענין המנהג ללבוש בגד עליון של משי, ראה ס' המאמרים תרס"ב סוף ע' רלא. המשך תער"ב ח"ב סוף ע' תתעב. תורת מנחם ח"ב ע' 53. התוועדויות תשמ"ח ח"ד ע' 304.

[1407] גמרא שם (וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותי), ופרש"י (שמכבדין בעליהן).

[1408] על פי ספר חסידים סי' תתשכט (ורבינו הקדוש היה נראה בבגדים חמודות שהוא לובש בשבת).

אותו. ואם אי אפשר לו להחליף, לפחות ישלשל בגדיו[1409] כלפי מטה, שיראו ארוכים, והוא מדת עשירים היושבים בביתם ואינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה, וכבוד שבת הוא[1410]. ומי שאפשר לו, טוב שיהיה לו גם טלית אחר[1411].

ויש אנשי מעשה מדקדקים שלא ללבוש בשבת מכל מה שלבש בחול, אפילו אזור ומכנסים וחלוק[1412]. וטוב לילך בקצת בגדי שבת כל היום עד אחר הבדלה במוצאי שבת[1413]:

ד ילבש בגדים הנאים, וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך, וכיוצא לקראת חתן וכלה[1414], כמו שהיו עושים גדולי החכמים, שהיו מתעטפים בבגדים נאים ואומרים באו ונצא לקראת שבת המלכה[1415], והיו אומרים בואי כלה בואי כלה[1416].

ובקצת מקומות נוהגים לצאת מבית הכנסת לחצר ולומר כן[1417]. ויש נוהגין לצאת השדה[1418]:

[1409] **רב הונא שם** (ואם אין לו להחליף, ישלשל בבגדיו). טור ושו"ע שם (ואם אי אפשר לו, לפחות ישלשל בגדיו למטה דרך כבוד).

[1410] **רש"י** שם (כלפי מטה, שיראו ארוכים, והוא מדת עשירים היושבים בביתם ואינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה, וכבוד שבת הוא). **רמב"ם פ"ה מהל' דעות** ה"ט (ולא ישלשל טליתו ... אלא בשבת בלבד, אם אין לו להחליף).

[1411] מהרי"ל הל' שבת ע' רכג (מהר"י סג"ל היה לו טלית מיוחד לשבת). **יש נוחלין** ריש אזהרות שבת (וכן ראוי להיות לכם ב' מיני טליתות, אחד מיוחד לשבתות ויום טוב ואחד לחול), הובא **במ"א** סק"ב (וטוב שיהי' לו טלית אחר (יש נוחלין)). ובסי' ש (מהרי"ל היה לו טלית של שבת).

וכן הוא לקמן סי' ש ס"ד (יש מהמדקדקים שהיה לו טלית (מיוחד) של מצוה מיוחדת לשבת).

[1412] מ"א שם בשם כתבי **האר"י** ז"ל (ובכתבים איתא טוב שלא ילבוש בחול מכל מה שלבש בשבת אפילו חלוק). פרי עץ חיים שער יח פ"ד (בענין המלבושים של שבת אמר לי מורי ז"ל ... והוא שטוב מאד ששום מלבוש או כיוצא בו מכל מה שהאדם לובש בשבת אין ראוי שיהיה עליו בימי החול, ואפילו החלוק של שבת אין ראוי ללובשו בימי החול). שער הכוונות ענין רחיצת פיו בערב שבת (ודע כי מורי ז"ל הזהירני ... ששום מין מלבוש וכיוצא בו מכל מה שלבש האדם בימי החול אין ראוי ללובשו ביום שבת, ואפילו החלוק של שבת אין ראוי ללבשו בימי החול כלל).

וראה תהלה לדוד ס"ב. קיצור הלכות משו"ע אדה"ז מילואים ע' נז. חקרי מנהגים ע' קמד.

[1413] **אגודה** סי' קמג (יש ללבוש בגדי שבת בכניסת היום עד מוצאי שבת). מ"א שם (ובאגודה סימן קמ"ג כתב שילך בבגדי שבת עד מוצאי שבת אחר הבדלה). וראה חקרי מנהגים ע' קמב ואילך.

[1414] ב"ק לב, רע"ב (בואו ונצא לקראת כלה מלכתא (כאדם המקבל פני מלך, רש"י), ואמרי לה, לקראת שבת כלה מלכתא).

[1415] **ר' חנינא** שבת **קיט**, א (רבי חנינא מיעטף (בבגדים נאים, רש"י) וקאי אפניא דמעלי שבתא, אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה).

[1416] **ר' ינאי שם** (רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת ואמר בואי כלה בואי כלה). טור ושו"ע ס"ג (ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך, וכיוצא לקראת חתן וכלה, דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא, ואמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא. ר' ינאי אומר בואי כלה, בואי כלה).

[1417] סדר היום סדר קבלת שבת (משמע שהיו יוצאים למקום אחר, הענין הוא לצאת לנגד ביתם למקום אויר אל הגן או אל החצר, מקום פנוי וראוי להקבלה, לא שיחוייב לצאת מן העיר, והכל לפי האדם ולפי המקום). הובא בכנסת הגדולה הגה"ט, **ובמ"א** סק"ג (ובקצת מקומות נוהגין לצאת מבית הכנסת לחצר, ואומרים באו ונצא וכו' (כנסת הגדולה)).

[1418] **האר"י** ז"ל, בשער הכונות ענין קבלת שבת דרוש א (היו אומרים בואו ונצא, כנראה כי היו תוך העיר, והיו מתחברים לצאת השדה לקראת השבת, אורח הנכבד). מ"א שם (וטוב לצאת לשדה).

והמנהג לומר זאת בסוף הפיוט לכה דודי, ובעת אמירתו מסתובבים (דרך שמאל) כלפי מערב. והמנהג לשוח בעת אמירת בואי כלה, האי' לימין והבי' לשמאל, והגי' (אומרים בלחש, ושוחין) לאמצע כשפניו למזרח (סי' המנהגים – חב"ד ע' 26. וראה שער הכולל פי"ז ס"ק ז).

ה וטוב ללבוש בגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו[1419]. לכן טוב לרחוץ סמוך לערב וללבוש בגדי שבת מיד[1420], כדי שילבוש אותם סמוך לכניסת השבת, ויהיה ניכר שבשביל כבוד השבת הוא לובשם:

קונטרס אחרון

(א) וטוב ליזהר כו'. בודאי[1421] שאין איסור גמור בזה מדינא, כיון שמהרי"ו[1422] מתיר לגמרי, כדמשמע מסתימת לשונו. וגם בדרכי משה כתב[1423], ואם כיונו לזה, נכון לעשותו, משמע דאין איסור מדינא. וכן משמע בהדיא בגמרא[1424] (סוף פרק כ"א) דרב ששת זריק להו אל עבר השלחן כדפרש"י, ולא הזכירו שהיה מכבד אחר כך בדבר המותר. ובפרט שכיבוד בדבר המותר לא הוזכר כלל בשום מקום בגמרא[1425], בודאי שלא סמכו כאן על סברא החיצונה[1426] וליתן מכשול לפנינו[1427]. ועוד דהא היתר כיבוד בדבר המותר אינו אלא לפי דעת הרמב"ם[1428] וסיעתו, האוסרים כיבוד משום משוה גומות בלבד, אבל לפי דעת התוספות[1429] ורא"ש סוף פ"י[1430] והראב"ד שהביא הר"ן[1431], דיש בכיבוד איסור משום טלטול מוקצה, אם כן גם בדבר המותר אין היתר כלל לכבד הגרעינין, שהם מוקצה אליבא דרבי יהודה לפי דעת הרא"ש[1432], או לפי שאינן ראויין כלל לפי דעת

[1419] ראבי"ה סי' קצז (דמצוה לרחוץ ... בחמין, וללבוש בגדי שבת מיד). הובא ב**שלטי גבורים** על מרדכי סוף רמז רפו. **רמ"א** ס"ג (וילביש עצמו בבגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו, וזהו כבוד השבת).
המצוה לרחוץ עצמו בערב שבת נתבארה לעיל רס"י רס (מצוה לרחוץ כל גופו לכתחלה בערב שבת בחמין מפני כבוד השבת), ושם נסמן.

[1420] רמ"א שם (ועל כן לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב, שילביש עצמו מיד).

[1421] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס"ב נתבאר שטוב ליזהר שלא לזרוק דבר חוץ לשלחן, אם אין דרכו לכבד הבית. והמקור הוא במ"א שכתב "אסור לזרוק".
ומכל מקום מוכיח שאין בזה איסור גמור, אלא זהירות בעלמא.
לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקמה. כנישתא דבי רב ע' תצט ואילך.

[1422] דינין והלכות שבסוף שו"ת שלו אות ט (מכאן נראה דשרי לזרוק בשבת בעבר לשלחן).

[1423] "אם כן יהיה הבית מנוול ואינו כבוד שבת ... ואם כיונו לזה הדבר, נכון לעשות".

[1424] קמג, א (וכי עושין גרף של ריעי לכתחילה. רב ששת זריק להו בלישניה (אל עבר השלחן, רש"י), רב פפא זריק להו אחורי המטה (שהוא מיסב עליה, רש"י)).

[1425] דאמרינן קכד, ב (מכבדות של מילתא מותר לטלטלן בשבת, אבל של תמרה לא), ופרש"י (של תמרה, כעין שלנו, לכבד את הבית, דאסור משום אשוויי גומות, דמודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות).

[1426] שבאגור סי' תקיז (ואני המחבר ראיתי מורי אבי ז"ל נוהג לאסור הכיבוד, אמנם התיר לכבד בבגד או במטלית). וכן נפסק לקמן סי' שלז ס"ב (אסור לכבד הבית דפסיק רישיה הוא ... נוהגים להקל לכבד על ידי בגד או מטלית או כנף אווז הקלים ואינן משוין גומות).
ואם כן אין לפרש שהגמרא (קמג, א) סומכת על אופן ההיתר שנזכר באגור, שנוהגים להקל בזה.

[1427] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל יג.

[1428] פכ"א ה"ג (ואסור לכבד את הקרקע שמא ישוה גומות, אלא אם כן היה רצוף באבנים). שהיא דעה הא' דלקמן סי' שלז ס"ב (ואם הוא קרקע מרוצף באבנים, וכל שכן בקרשים, שאין לחוש בו להשוואת גומות, מותר לכבדו).

[1429] צה, א ד"ה והאידנא (כיבוד אסור לכולי עלמא, מפני שמזיז עפר).

[1430] "ודאי לכו"ע כיבוד אסור, מפני שמזיז עפר ממקומו".

[1431] שם ד"ה והאידנא (והראב"ד ז"ל כתב שמה שהתיר הרב אלפסי ז"ל לכבד הבית בשבת כרבי שמעון, לא כל הענינים שוים, ואינו מותר אלא בבית שנתכבד מערב שבת, ולא נפל בו בשבת לא קליפי אגוזים וקליפי רמונים ולא כל דבר שאסור לטלטלו).

[1432] פכ"א סי' ב (הני גרעיני דתמרי ארמייתא שרי לטלטולינהו הואיל וחזיין אגב אימייהו. ודפרסייתא ... רב ששת זריק להו בלישניה ... והך סוגיא כר' יהודה. ואנן קי"ל כרבי שמעון דלית ליה מוקצה ושרי לטלטולינהו).

הרמב"ם[1433]. ועוד דגם לפי דעת הרשב"א[1434] וסיעתו, דמתירין טלטול בכיבוד משום דהוה ליה כגרף של רעי, מכל מקום היכי עביד הכי רב ששת לכתחלה, דהדרא קושיא לדוכתה וכי עושין[1435] כו', עיי"ש בגמרא ובמגיד משנה[1436] דמהאי טעמא צריך לזרוק אחורי המטה, אם כן לרב ששת צריך לומר שכשזרקן לעבר השלחן לא היה מקפיד עליהם כל כך שיהיו כגרף של רעי, ובפרט שהיה סגי נהור[1437].

ואיך שיהיה עכ"פ כיון דלכל הני רבוותא אין איסור מדינא, ולא מצינו חולק עליהם בזה, אם כן אין בזה אלא זהירות בעלמא, כמשמעות לשון הדרכי משה[1438] (והמג"א[1439] לא דק בלישניה):

רסג מי ומי המדליקין ואם טעו ביום המעונן

ובו כ"ה סעיפים

חובת הדלקת נרות שבת

א תיקנו[1440] חכמים שיהיה לכל אדם נר דולק[1441] בשבת בכל חדר וחדר שהולך שם

[1433] פכ"ו הט"ז (כל הקליפין והגרעינין הראויין למאכל בהמה מטלטלין אותן. ושאינן ראויין, אוכל את האוכל וזורקן לאחריו ואסור לטלטלן).

וכן הוא לקמן סי' שח סס"ז (כל הקליפין והגרעינין שאינן ראויין לבהמה, אוכל את האוכל וזורקן בלשונו לאחוריו).

[1434] עבודת הקדש להרשב"א בית מועד שער ג סי' ה (ואע"פ שמזיז עפר וצרורות וקליפין האסורין לטלטל, יראה לי שמותר, מפני שהם לו כגרף של רעי).

וכן הוא לקמן סי' שלז ס"ב (ואפילו יש בו עפרורית וקליפי אגוזים וכיוצא בהם מהדברים האסורים בטלטול, מותר לכבדם, מפני שהם לו כגרף של רעי, שהתירו לו להוציאו לאשפה מפני כבודו).

[1435] כדאמרינן קמג, א (וכי עושין גרף של ריעי לכתחילה, רב ששת זריק להו בלישניה); הרי שבאופן זה אין מתירים משום גרף של רעי.

[1436] פכ"ו הט"ז (פירוש וטעם לאחוריו, כדי שלא יעשו כגרף של רעי, לפי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה).

וכן הוא לקמן סי' שח סס"ז (לא יזרקם בלשונו לפניו, ויסמוך בדעתו שכשיהיו הרבה מהם לפניו וימאסו בעיניו יהיה מותר להוציאן משם כדין גרף של רעי שיתבאר, לפי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה).

[1437] ברכות נח, א (רב ששת סגי נהור הוה), לכן לא היו אצלו גרעיני התמרים כגרף של רעי.

[1438] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קכא.

[1439] ס"ק א, שכתב "אסור", אלא כאמור בפנים "וטוב ליזהר".

[1440] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:

(א) חובת הדלקת נרות שבת (ס"א-ה).
(ב) קבלת שבת בעת ההדלקה והברכה (ס"ו-ח).
(ג) השתתפות בפרוטה (ס"ט).
(ד) מתי אפשר לברך על ההדלקה (ס"י-טו).
(ה) קבלת שבת בערבית (סט"ז-כ).
(ו) טעו ביום המעונן (סכ"א-ב).
(ז) מנחה אחר קבלת שבת (סכ"ג-ד).
(ח) מלאכה על ידי אחר, אחר קבלת שבת (סכ"ה).

לכללות סימן זה ראה קיצור הלכות. הליכות השבת ע' תכח ואילך. קובץ אור ישראל חוב' יא ע' מט ואילך.

[1441] **משנה לא**, ב (זהירות ... בהדלקת הנר). לד, א (צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה ... הדליקו את הנר). גמרא קיט, ב (מצא נר דלוק). רמב"ם פ"ה ה"א (ואחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת), ופ"ל ה"ה (ויהיה נר דלוק). טור ולבוש סי' רסב ס"א (ומצא נר דלוק).

וכן הוא לעיל סי' רס ס"ה (וצריך להזהירם קודם בין השמשות שידליקו את הנר). לקמן ס"ה (אחד האנשים ואחד הנשים חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת).

*

בשבת, משום שלום בית[1442], שלא יכשל בעץ או באבן[1443].

וחייב כל אדם כשאוכל סעודת הלילה לאכלה אצל אור הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא[1444]. **(א)** ועיקר מצות הדלקת נרות הוא נר זה שאוכל אצלו[1445]. ויהא זהיר בו לעשותו יפה[1446]. וכל הזהיר בו זוכה לבנים תלמידי חכמים[1447], שנאמר כי נר מצוה

מתוכן הדברים שלפנינו נראית דעת רבינו, שיש כמה פרטים במצות נרות שבת:

(א) תקנת חכמים שיהי' נר דלוק בכל מקום שהולך שם, שלא יכשל בעץ או באבן (ס"א וס"ט וסי"ג).

(ב) חייבו חכמים שתהי' הסעודה אצל אור הנר, שזה בכלל ענג שבת (ס"א-ב וס"ד וסי"ג), והיא עיקר המצוה (ס"א וס"ז וסי"ד, וסי' רסד סט"ז).

(ג) אף שעיקר המצוה היא ההנאה מהנר הדולק (סי"א), מכל מקום חייבת הדלקת הנר להיות באופן הניכר שהוא לכבוד שבת (ס"ו וסי"ד).

(ד) אם יש נר דלוק במקום שהוא שם, ואינו סמוך על שלחן בעל הבית, יש עליו מצוות הדלקת נר שבת. ועל כן צריך להשתתף בפרוטה בנרו של בעל הבית (ס"ט).

[1442] שבת כג, ב (נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו). רמב"ם סוף הל' חנוכה (נר ביתו קודם משום שלום ביתו).

וכן הוא לקמן ס"ד (נר שבת קודם, משום שלום ביתו).

[1443] רש"י כה, ב ד"ה הדלקת (במקום שאין נר אין שלום, שהולך ונכשל והולך באפילה). תשב"ץ סי' ו (משום דהדלקת נר בשבת חובה משום שלום בית, פירוש שלא יכשל בעץ או באבן או בשום דבר). הובא ב**מרדכי** סי' רצד (משום שלום בית, שלא יכשל בעץ או באבן). מ"א ס"ק יג (דהדלקת נר חובה משום שלום בית, שלא יכשול בעץ או באבן (מרדכי)), וס"ק יד (שלא יכשלו בעץ או באבן).

מטה משה סי' תיט בשם **רש"ל** (ומשום הכי נראה, מי שיש לו כמה חדרים והולך מן הבית לחדר, שצריך להיות לו נר אחד בכל המקומות שיש לחוש שמא יכשל שם, וכן קבלתי מן המדקדקים במצוה. ואפשר על זה כוונו מה שאמרו חזא דהוי רגיל בשרגא טובא, כלומר במקומות הרבה. עד כאן העתקתי מחבור הגדול הנקרא ים של שלמה). והוא כדאמרינן כג, ב (חזא דהוה רגיל בשרגי טובא). מ"א סק"א (וידליק בכל החדרים שהולך שם (מטה משה. רש"ל)).

והיינו בברכה (אם אינו מדליק ומברך במקום הסעודה), כדלקמן ס"ט (צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו, אע"פ שאינם אוכלים שם), ושם נסמן (הערות 1516-1517).

וכל זה הוא בזמניהם, משא"כ בזמנינו שיש אור החשמל בשאר החדרים, אין מדייקים להדליק שם נרות, אלא במקום הסעודה.

[1444] **רבה כה**, ב (הדלקת נר בשבת חובה). **תוס'** ד"ה הדלקת (פירוש במקום סעודה, דחובה היא שיסעוד במקום הנר, משום עונג). תנחומא ר"פ נח (הדלקת הנר, דכתיב וקראת לשבת עונג, זו הדלקת הנר בשבת, ואם תאמר לישב בחשך, אין זה עונג). רמב"ם פ"ה ה"א (מדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת). שו"ע ס"ב (ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא).

וכן הוא לקמן ס"ב (לפי שזהו בכלל עונג סעודת הלילה, שכשאוכלה בלא נר אין לו עונג ממנה כל כך). סי' רסד ס"ו (וחובה לאכול אצל הנר בשבת). סי' רעג סי"ב (לכתחלה צריך לאכול סעודת הלילה במקום שהנרות דולקות, ואף אם אוכלה מבעוד יום).

וראה לקוטי שיחות חט"ו ע' 374. אגרות קודש ח"ל אגרת יא'שלב. חל"א אגרת יא'תרסד, ואגרת יא'תרצט. מראי מקומות וציונים. משולחן הארי.

וגם זה נכלל בשלום בית, כדלקמן ס"ד (משום שלום ביתו, שמצטערין בני ביתו לישב בחשך ולאכול).

[1445] **אור זרוע** הלכות ערב שבת סי' יא (ומנהג כשר הוא להדליק תחילה כל נרות שבבית ואחר כך נרות שעל גבי השלחן, כי אותו נר הוא הבא לכבוד שבת). **רמ"א** ס"י (ועיקר הדלקה תלויה בנרות שמדליקין על השלחן, אבל לא בשאר הנרות שבבית).

וראה גם לקמן ס"ז (הנרות שעל השלחן שהן עיקר המצוה, ובהן תלויה קבלת השבת) וסי"ד (שעיקר המצוה הן הנרות שעל השלחן שאוכלין לאורן, וראוי שתהא הברכה על אותן המונחים במקום שהוא עיקר המצוה), וסי' רסד סט"ז (על השלחן, ששם עיקר מצות נר שבת).

ולכאורה יש בינם נפקא מינה להלכה, שדוקא הנר שהדליקו בשביל מצות נר שבת, נעשה מוקצה מחמת מצוה, משא"כ שאר הנרות שהדליקו קודם השבת ודולקות בשבת, כדלקמן סי' רסה בקונטרס אחרון סוף ס"ק א (דלא אמרינן בהו מוקצה מחמת מצוה).

[1446] **טור ושו"ע** ס"א (יהא זהיר לעשות נר יפה).

[1447] **רב הונא כ[ג]**, ב (הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים). טור ולבוש ס"א (וכל הזהיר בו ביותר הויין לו בנים תלמידי חכמים).

ותורה אור, על ידי נר מצוה בא אור תורה[1448].

ויש מכוונים לעשות ב' פתילות בנר זה[1449], אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור[1450]. ובנרות של שעוה או של חלב וכיוצא בהן[1451] מדליקין ב' נרות[1452]. ויכולין גם כן להוסיף ולהדליק ג' או ד'[1453], כי יכולין להוסיף על דבר המכוון כנגד דבר אחר, רק שלא יפחות[1454].

ולכן אשה ששכחה פעם אחת להדליק נוהגין שמדלקת כל ימיה ג'[1455]. ואם שכחה כמה פעמים מוספת בכל פעם, כדי שיהיה לה היכר וזכרון שתהא זהירה מכאן ולהבא בכבוד שבת ולא תבא לידי שכחה[1456]. אבל אם נאנסה ולא הדליקה, כגון שהיתה בבית האסורים וכיוצא בזה, אינה צריכה להוסיף כנגד זה[1457].

ויש נוהגין להדליק לעולם ז' נרות. ויש נוהגים להדליק עשרה, מטעם הידוע להם[1458].

ונוהגין להדליק בבית הכנסת ב' נרות של שעוה כרוכים, לזכור שזכור ושמור בדבור אחד

[1448] משלי ו, כג. **רש"י** שם (דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה).

[1449] אף שמעיקר הדין סגי בנר אחד, כפי שהוכיח בקונטרס אחרון ריש ס"ק ה.

[1450] תשב"ץ סי' ז (מהר"ם ז"ל היה עושה שתי פתילות בשבת, אחת כנגד זכור ואחת כנגד שמור). **טור ושו"ע** ס"א (ויש מכוונים לעשות ב' פתילות, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור).

וכן הוא לקמן סי"ד (ב' נרות כנגד זכור ושמור).

וראה אגרות קודש ח"ל אגרת יא'שלב, שיש טעם נוסף (כנגד האשה ובעלה), ומטעם זה מדליקות הבנות רק נר אחד.

[1451] כדלקמן סי' רסד סי"א (אם כרך אותו סביב הפתילה, כגון שכרך זפת או שעוה).

[1452] ב"ח ס"ב (וכן בנר של שעוה ושל שומן לוקחין שתי נרות).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק א (שתי נרות לדידן, וזה אין עושין כי אם על השלחן). ולקמן סי"ד (שעיקר המצוה הן הנרות שעל השלחן שאוכלין לאורן, וראוי שתהא הברכה על אותן המונחים במקום שהוא עיקר המצוה. ומכל מקום די שם בנר אחד (או ב' נרות כנגד זכור ושמור)), והיינו שתדליק ב' נרות על השלחן שאוכלין לאורו, ושאר הנרות תדליק בשאר החדרים.

[1453] **רמ"א** ס"א (ויכולין להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות, וכן נהגו).

[1454] ראבי"ה סי' תקלו (ואל תתמה האיך יתכן להוסיף ... דהא שבעה שקוראים בתורה בשבת וששה ביום הכיפורים וחמשה ביום טוב ... ואפילו הכי תניא התם אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם ... וכן שמעתי שוב מרבי אפרים ברבי יצחק נ"ע שאין לחוש במה שמוסיפין עליהם). **רא"ש** ר"ה פ"ד סי' ג (וכתב ראבי"ה משום דאנו רגילין להוסיף, והרי הזכיר עשרה פסוקים). **מרדכי** ר"ה רמז תשכ (ואין לתמוה האיך יתכן להוסיף ... דהא שבעה שקורין בתורה בשבת כנגד שבעה רואי פני המלך כדאיתא במגילה, ואפילו הכי תניא התם אין פותחין מהם אבל מוסיפין, הכי נמי מוסיפין. וכן שמע ראבי"ה מרבינו אפרים). רמ"א שם (כי יכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחות).

וכדלקמן סי' רפב ס"א (ואם רצו להוסיף על מנין זה, יכולים להוסיף כמו שירצו, ולא היתה התקנה אלא כדי שלא יפחתו ממנין זה). וראה לעיל סי' יא סל"ג.

[1455] **מהרי"ל** הל' שבת ס"א (אשה דמישתלה, ששכחה ששגגה ולא הדליקה נר בשבת ... והשיב לה, שתהא זהירה כל ימיה להוסיף על כל נר של מצוה יותר ממה שהיתה רגילה בשיעורם עד עתה). רמ"א שם (האשה ששכחה פעם אחת להדליק, מדלקת כל ימיה ג' נרות).

[1456] **ב"ח** ד"ה כתב במהרי"ל (ונראה דהטעם הוא שבזה תהא נזהרת מאוד שלא תשכח עוד, שאם תשכח עוד צריכה עוד להוסיף נר בכל פעם שתהא שוכחת, וכן נוהגים הנשים). מ"א סק"ג (ואם שכחה כמה פעמים, צריכה להוסיף בכל פעם, כי הדבר משום הכירא, שתהיה זהירה מכאן ולהבא בכבוד שבת (ב"ח)).

[1457] **מ"א** שם (ומהאי טעמא נראה לי דאם נאנסה ולא הדליקה, כגון שהיתה בבית האסורים וכיוצא בה, אינה צריכה להוסיף).

[1458] **האר"י**. של"ה מס' שבת קלט, א ד"ה סוד הדלקת נר שבת (וראיתי מדקדקים מדליקין על פי הסוד שבעה נרות, ונכון הוא, כי אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. ויש מדליקין עשרה נרות, כי כולם מאירות. ואלו ואלו דברי אלקים חיים). מ"א סק"ב (ויש נוהגין להדליק ז' נרות. ויש אומרים עשרה (של"ה)).

וראה לקוטי שיחות חי"א ע' 289, המנהג להוסיף נר כנגד כל בן ובת.

נאמרו. ואף בביתו טוב לעשות כן לפי טעם זה[1459]. וגם כדי להרבות האורה[1460] להידור מצוה. ועל נרות של בית הכנסת אין מברכין מטעם שיתבאר[1461]:

ב מי שאין לו מעות לקנות נר לשבת, חייב אפילו לחזר על הפתחים בשביל נר זה[1462].

ואין זה בכלל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, לפי שזהו בכלל עונג סעודת הלילה, שכשאוכלה בלא נר אין לו עונג ממנה כל כך, וסעודת הלילה היא מעיקר סעודות השבת[1463], ואינה דומה לסעודה שלישית, שעליה אמרו[1464] עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, כמו שנתבאר בסימן רמ"ב[1465]:

ג ואפילו מי שיש בידו מעט מעות וצריך ליקח בהם מאכלים לשבת ולא יהיה לו במה לקנות נר, הרי הנר קודם לכל המאכלים של שבת, חוץ מפת שהפת קודמת לנר[1466], שהיא עיקר מצות הסעודה, כמו שיתבאר בסי' רע"ד[1467]:

ד ואם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ונר לשבת, נר שבת קודם[1468]. ואף על פי שקידוש היום הוא מן התורה, מכל מקום על היין אינו אלא מדברי סופרים[1469], וגם אפשר לקדש על הפת[1470], ולפיכך נר שבת קודם משום שלום ביתו, שמצטערין בני ביתו לישב

[1459] מטה משה סי' תיד (ואפשר שלזה עושין גם כן נרות כרוכים בשבת לבית הכנסת, רמז לזכור ושמור בדבור אחד נאמרו). ב"ח ס"ב (ונוהגין עוד להביא לבית הכנסת שתי נרות של שעוה כרוכין ביחד, זכר לזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו. ומנהג הגון הוא מהגדולים הקדמונים). **מ"א** סק"א (ויעשה נרות כרוכים דזכור ושמור בדבור אחד נאמרו (שם). וכן נוהגים בבית הכנסת. ב"ח).

וראה קובץ אהלי שם ח"ה ע' קצג.

[1460] **מ"א** שם (מצוה להרבות לאור).

[1461] סעיף יא (לפי שנרות הללו אינן עשויים להאיר ולהשתמש לאורן אלא לכבוד בלבד).

[1462] **רמב"ם** פ"ה ה"א (אפילו אין לו מה יאכל, שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת). שו"ע ס"ב. וראה תהלה לדוד ס"ק ב. מראי מקומות וציונים.

[1463] **מ"א** סק"ה (דהיא עיקר סעודת שבת, ואין זה בכלל עשה שבתך חול וכו').

[1464] קיח, א (הא מני רבי עקיבא היא דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות).

[1465] סעיף ד (שיש לו מזון י"ד סעודות לשבעה ימים שעד ערב שבת הבא, סעודה אחת לכל יום וסעודה אחת לכל לילה, אלא שרוצה ליטול כדי לאכול שלשה סעודות בשבת, וכל שכן אם רוצה ליטול כדי להתענג קצת יותר מימות החול, שאסור לו ליטול מן הקופה בשבוע זו, שכך אמרו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות).

ואף שגם "ליטול כדי להתענג קצת יותר מימות החול, שאסור לו ליטול מן הקופה".

מכל מקום הנר הוא עיקר יותר מהוספת תענוג, כאמור במ"א שם (דהיא עיקר סעודת שבת), וכמבואר כאן (שכשאוכלה בלא נר אין לו עונג ממנה כל כך). וסעיף הבא (הנר קודם לכל המאכלים של שבת), וס"ד (שמצטערין בני ביתו לישב בחשך ולאכול).

וראה לקוטי שיחות חט"ו ע' 374 בשוה"ג. קובץ עיונים תפארת שמשון גליון ה' ע' רג.

[1466] **מ"א** סק"ד (ודאי פת עדיף ... ומיהו אם יש לו לחם לאכול דיו, ונר קודם ליקח משאר מאכלים).

ואם יש לו פת בלבד, בלא שום קינוח סעודה, אפילו כמו בחול, ראה בדי השלחן סי' עד סק"ח.

[1467] סעיף ה (אפילו אכל אדם כל מיני מעדנים ומיני תבשילין הרבה, אף על פי שהם מחמשת המינים, אינו יוצא ידי חובת ג' סעודות שחייב אדם לסעוד בשבת, עד שיאכל לחם).

וכן הוא לקמן סי' רעא ס"ח (שהפת הוא עיקר מצות סעודת השבת, שאי אפשר לקיימן כלל בלא פת, כמ"ש בסי' רע"ד).

[1468] **רבא כג**, ב (נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו). טור ושו"ע ס"ג (אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ולקידוש היום, נר שבת קודם).

[1469] מ"א סק"ח (אף על גב דקידוש דאורייתא, מכל מקום על היין דרבנן). וכדלקמן סי' רעא ס"ב (ותקנו חכמים שתהא זכירה זו על כוס של יין).

[1470] רשב"א שם ד"ה הא דאמר (נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, ומקדש אריפתא). ר"ן י, א ד"ה בתר דבעיא (ואם תאמר והיכי דחינן קדוש היום דאורייתא משום נר ביתו ונר חנוכה. יש לומר דלא דחינן ליה, דהא אפשר לקדושי

בחשך[1471] ולאכול[1472].

ולכן אם יש לו נר אחד לאכול אצלו, די בכך, ויקנה אחר כך יין לקידוש[1473]:

ה אחד האנשים ואחד הנשים חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת[1474], אלא שהנשים מוזהרות בו יותר[1475], מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית[1476], ועוד מפני שהיא כבתה נרו של עולם, לכך נתנו לה מצות הדלקת נר שבת שתתקן מה שקלקלה[1477]. ולפיכך אף אם ירצה הבעל להדליק בעצמו, האשה קודמת[1478].

ומכל מקום טוב שהוא יתעסק בתיקון הפתילות והנרות[1479], וגם ידליק בשאר חדרים[1480] שאין אשה מדלקת שם[1481].

אריפתא). וכדלקמן סי' רעא ס"ח (שיכול לקדש על הפת), וסי' ערב סי"א (יקדש על הפת). וראה לקמן סי' רצו קונטרס אחרון ס"ק א.

וכעין זה לקמן סי' תעב ס"ל (נר ביתו קודם לד' כוסות, מפני שלום ביתו, ויעשה הסדר על הפת).

[1471] **רש"י** שם ד"ה שלום ביתו (שבני ביתו מצטערין לישב בחשך). **ר"ן** שם ד"ה אמר רבא (שבני ביתו מצטערין לישב בחשך). הובא גם קונטרס אחרון ס"ק ג (מ"ש רש"י ור"ן שמצטערים בני ביתו לישב בחשך).

[1472] כדלעיל ס"ב (שכשאוכלה בלא נר אין לו עונג ממנה כל כך).

וראה רש"י כה, ב ד"ה הדלקת, לגירסת ב"ח שם (ואוכל באפילה).

וראה גם לקמן סי' תקכז סכ"ט (מלבד נר אחד הדולק בביתו, שהתירו לו חכמים להדליקו לצורך השבת מפני שלום בית, שלא יאכל בחשיכה. ואפילו בלא אכילה אין שלום בית בלא נר). סי' תרמ ס"ט (שצער הוא לאדם לאכול בחושך בלא נר).

[1473] **מ"א** סק"ט (ולכן אם יש לו נר אחד סגי, ויקנה אחר כך לקידוש), וכדלעיל ס"א, שמעיקר הדין סגי בנר אחד.

בטור ושו"ע ס"ג (וכן אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ונר לחנוכה, נר שבת קודם משום שלום הבית).

ונתבאר בשו"ע סי' תרעח.

[1474] רמב"ם פ"ה ה"א (ואחד אנשים ואחד נשים, חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת). שו"ע ס"ב.

[1475] משנה לא, ב (נשים ... זהירות ... בהדלקת הנר). זח"א מח, ב (נר של שבת לנשי עמא קדישא אתייהיבת לאדלקא). זח"ב קסו, א (נר דאיהי מצוה דנשין זכיין ביה, ואיהי נר דשבת).

[1476] **רמב"ם** שם ה"ג (ונשים מצוות על דבר זה יותר מן האנשים, לפי שהן מצויות בבתים והן העסוקות במלאכת הבית). טור ושו"ע ס"ג (הנשים מוזהרות בו יותר, מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית).

[1477] ירושלמי שבת פ"ב סוף ה"ו (אדם הראשון נרו של עולם היה, שנאמר (משלי כ, כז) נר אלהים נשמת אדם. וגרמה לו חוה מיתה, לפיכך מסרו מצות הנר לאשה). **מדרש** רבה בראשית סוף פי"ז (על ידי שכבתה נשמתו של אדם הראשון, לפיכך ניתן לה מצות נר שבת). תנחומא ריש פרשת נח (היא כבתה נרו של אדם, דכתיב נר אלהים נשמת אדם, לפיכך תשמור הדלקת הנר). טור ולבוש ס"ג (מפני שכבתה נרו של עולם, פירוש גרמה מיתה לאדם הראשון). מ"א ס"ק ז (מפני שהאשה כבתה נרו של עולם).

[1478] **ב"ח** ס"ב ד"ה והנשים מוזהרות (נראה דהכי קאמר, דאם האיש אינו רוצה להניח לאשתו להדליק ולברך, אלא רוצה להדליק בעצמו ולברך ... שאין ביד האיש לדחות את אשתו ממצוה זו, אלא כיון דהנשים מוזהרות בו יותר, תדליק היא ותברך, ולא הוא). מ"א סק"ו (ואפילו אם ירצה הבעל להדליק בעצמו, האשה קודמת (ב"ח)).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ב שהאשה מדליקה בשליחות בעל הבית. וראה קונ' נרות שבת קודש ח"א הערה 24.

[1479] מ"א סק"ז (ומכל מקום האיש יתקן הנרות (כתבים)), בשם כתבי **האר"י** ז"ל. פרי עץ חיים שער השבת רפ"ג (ותיקון הנר שבת תהיה אתה זהיר. אך הדלקתם תהיה על ידי אשתך). שער הכוונות ענין ליל ו ד"ה ענין לימוד (גם היזהר בתיקון הנרות של שבת, אמנם הדלקת הנר היא מצוה על האשה בעלת הבית כנודע).

ומכל מקום נתבאר לקמן סי' רסד סי"ד (נהגו הנשים להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהיה מחורכת קודם שתדליקנה לשם מצוה כדי שתאחז בה האור יפה), ולא נזכר שיעשו זאת האנשים. וראה קובץ אור ישראל חי"א ע' נג.

[1480] כדלעיל ס"א (שיהיה לכל אדם נר דולק בשבת בכל חדר וחדר שהולך שם בשבת, משום שלום בית, שלא יכשל בעץ או באבן).

[1481] משמעות מרדכי רמז רצד (מי שהוא אצל אשתו אינו צריך להדליק בחדרו ולברך עליו, לפי שאשתו מברכת עליו בשבילו), ושו"ע ס"ו. מ"א ס"ק יד (אבל להדליק צריך, שלא יכשלו בעץ או באבן). אליה רבה ס"ק טו (ממ"ש

ונוהגין כשהאשה יולדת, הבעל מדליק ומברך בשבת הראשונה[1482]. אבל בשאר השבתות, אע"פ שהיא נדה, וכן בכל פעם כשהיא נדה, מברכת בעצמה[1483] (עיין סי' פ"ח[1484]):

קבלת שבת בעת ההדלקה והברכה

ו לא[1485] יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול, לפי שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת. וגם לא יאחר[1486]. ואם רוצה להדליק הנר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת באותה שעה סמוך להדלקה, רשאי, כי כיון שמקבל עליו שבת לאלתר אין זו הקדמה[1487]. ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה[1488], שהוא שעה ורביע זמניות קודם הלילה (עיין סי' רס"א[1489]).

ואם הדליק הנר בעוד היום גדול ולא קיבל עליו שבת מיד, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת[1490], כדי שתהיה ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת.

הלבוש ושו"ע בסיפא [אבל מי שהוא אצל אשתו] אין צריך להדליק בחדרו ולברך וכו', והוא מלשון המרדכי, משמע דוקא לברך אין צריך, כיון שהוא אצל אשתו, אבל צריך להדליק).

וראה לקמן ס"ט אם ומתי צריך לברך על הדלקה זו.

[1482] הגהות **מנהגים** סדר ערב שבת אות כו (כשאשתו יולדת, בשבת ראשונה מדליק הבעל את הנרות ומברך). מטה משה סי' תכג (כשאשה יולדת, בשבת ראשונה מדליק הבעל את הנרות ומברך). של"ה מסכת שבת נר מצוה ד"ה כשאשה. מ"א סק"ו (וכשהיא יולדת, בשבת ראשונה מדליק הבעל ומברך (מנהגים, מטה משה ושל"ה)).

וראה לקמן סי"א-ב אופנים נוספים שהבעל מדליק במקום אשתו.

[1483] **מ"א** שם (משמע דבימי נידותה האשה מברכת בעצמה).

[1484] סעיף ב (ומה שנוהגין שלא להזכיר את השם בשעת נידתן, או שלא ליגע בספר, אין מנהג זה עיקר).

[1485] בסעיפים שלפנינו נתבארו ג' פרטים בקבלת שבת בעת הדלקת נרות שבת:

(א) בזמן של ההדלקה צריך לקבל שבת, כדי שיהא ניכר שמדליקו לכבוד שבת (ס"ו). אמנם סגי גם אם הבעל מקבל שבת סמוך להדלקתה (סי"א), ואינו צריך לקבל מיד, אלא לאלתר, היינו מספר דקות אחרי ההדלקה (קונטרס אחרון ס"ק ב).

(ב) נהגו שאשה מקבלת שבת בסיום הדלקת הנרות שעל השלחן, ולכן אינן מכבות את הגפרור אחר סיום ההדלקה, אלא משליכות אותו. ובמקום הצורך, סומכים על דעת האומרים שמועיל תנאי (ס"ז).

(ג) יש אומרים שהמנהג לקבל שבת הוא בעת הברכה, ולכן אינה מברכת עד אחר ההדלקה, ומסירה ידה מעיניה אחר הברכה ונהנית מן האור, שיהא עובר לעיקר המצוה (ס"ח).

[1486] **ברייתא כג**, ב (סברה לאקדומה (בעוד היום גדול, רש"י), אמר לה ההוא סבא, תנינא, ובלבד שלא יקדים (דלא מינכרא שהיא של שבת, רש"י), ושלא יאחר). טור ושו"ע ס"ד (לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול, שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת).

[1487] **תוס'** ברכות כז, א ד"ה דרב (הכא מיירי שמקבל עליו שבת מיד, הלכך לא הויא הקדמה). רא"ש שם פ"ד סי' ו (אין זו הקדמה, כיון שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה, כי יכול לקבל עליו שבת מבעוד יום). הובאו גם בקונטרס אחרון ס"ק ב (משום דצריך לקבל שבת מיד, כמ"ש התוס' וראי"ש). שו"ע שם (ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי, כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה).

שיעור "מיד" נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ב (ומה שכתב השו"ע מיד, לאו דוקא תיכף ומיד, אלא לאלתר. מכל מקום שיעור זה פחות הרבה מרביע שעה).

[1488] רא"ש שם (ובלבד מפלג המנחה ולמעלה). שו"ע שם (ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה, שהוא שעה ורביע קודם הלילה). באר הגולה (דהיינו בשעות זמניות, י"ב שעות אפילו ביום ארוך).

[1489] סעיף ה (דהיינו שעה ורביע זמניות קודם הלילה), ושם (הערה 1290) נסמנה דעת רבינו בסידורו, דהיינו שעה ורביע זמניות קודם השקיעה.

[1490] **ר"ת** בתוס' כה, ב ד"ה חובה (נראה לר"ת שאם היה הנר מודלק ועומד, שצריך לכבות ולחזור ולהדליק, כדאמר ליה ההוא סבא ובלבד שלא יקדים). רא"ש פ"ב סי"ח (נראה לר"ת שאם הנר דולק ועומד, זקוק לכבותו ולחזור ולהדליקו). ר"ן יא, ב (ועוד אומר רבינו תם ז"ל, שאפילו היה הנר מודלק ועומד, צריך לכבות ולחזור ולהדליק). טור ורמ"א ס"ד (ואם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול, יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת).

וכן הוא לעיל סי' רסא סוף ס"ה (ואפילו בדיעבד אם הדליק אז הנר, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת, כמו שיתבאר בסי' רס"ג). לקמן סי"א (דכיון שהיא אינה מקבלת לאלתר לאחר הדלקתה, שצריכה לשהות הרבה ... נמצא שבירכה לבטלה), וסי"ד (אינו ניכר שהודלק לכבוד השבת, ואם ברך על הדלקתו הרי זו ברכה לבטלה).

ומכאן סמכו הקדמונים שהיו משגרים התינוק[ו]ת מבית הכנסת לבתיהם קודם ברכו שיצוו להדליק אז ולא ידליקו קודם מנחה[1491], כיון שאינן מקבלים אז עליהם את השבת:

ז יש אומרים שכיון שהדליק נר שבת חל עליו השבת ונאסר בעשיית מלאכה[1492], אלא אם כן התנה שאינו מקבל עליו שבת בהדלקה זו[1493]. ועל פי זה נוהגות הנשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה הנרות, ואינן מכבות אותה[1494], שכבר חל עליהן שבת בגמר הדלקה זו. אבל יכולות להדליק נרות הרבה, שכולן מצות הדלקה אחת הן, ואין קבלת השבת חלה עד אחר גמר ההדלקה[1495].

וראה ארץ צבי סי' קיג בשוה"ג. אורות חיים פ"ח ס"ק כה. בדי השלחן סי' עד ס"ק כח. חקרי הלכות ח"א ע' יד, ב. מראי מקומות וציונים.

ואם אין היום גדול, ראה תהלה לדוד סק"ד. קיצור הלכות הערה 52.

[1491] **ראב"ן** סי' שמב (ונראה לי שמכאן סמכו הראשונים והנהיגו לשגר התינוקות מבית הכנסת לבתיהם להשמיע הדלקת הנר בזמנה, לפני קבלת ציבור השבת בתפילת שבת, ולא יקדימו להדליק קודם תפילת המנחה, ולא יאחרו להדליק אחרי קבלת שבת, כדי לעשותה הדלקה כמצותה). שלטי הגבורים למרדכי רמז ערה (נראה לי שמכאן סמכו הקדמונים לשגר תינוקותיהם מבית הכנסת לבתיהם להשמיע הדלקת נר בזמנה, לפני אמור ש"ץ ברכו, שהוא קבלת קידוש היום, ולא יקדימו להדליק קודם תפלת המנחה, ולא יאחרו תפלת מעריב, צפנת פעמח). **מ"א** סק"י (ומכאן סמכו הקדמונים שמשגרין התינוקות לבתיהם קודם ברכו שיצוו להדליק, ולא ידליק קודם מנחה (שלטי הגבורים במרדכי פ"ב בשם צפנת פענח)).

וראה גם לעיל סי' רס סוף ס"ה (ואם אינו בביתו כשמגיע סמוך לחשכה, אלא בבית הכנסת או במקום אחר, צריך לשלוח שליח לביתו להזכירם על דברים אלו).

ההלכה שלא להדליק קודם מנחה, נזכרת גם לקמן ס"ז (ולכן תתפלל מנחה תחלה), ושם (הערה 1500).

והיינו שאם תדליק קודם מנחה, יצא קלקול ממה נפשך, אם תקבל שבת בעת ההדלקה, לא תוכל להתפלל מנחה אחרי קבלת שבת, ואם לא תקבל שבת בעת ההדלקה, לא תצא ידי חובת הדלקת נר שבת, כאמור כאן.

וראה קובץ הערות וביאורים תכו ע' כט.

[1492] **בה"ג** הל' חנוכה (והיכא דבעי אדלוקי נר חנוכה ונר שבת, ברישא מדליק דחנוכה והדר מדליק דשבתא, דאי אדליק דשבת ברישא, איתסר ליה לאדלוקי דחנוכה, משום דקבלה לשבת עליה). **מרדכי** רמז רצג (אמנם בה"ג משמע דבהדלקה הויא קבלת שבת, דקאמר האי מאן ... איתסר ליה לאדלוקי). **ר"ן** י, א (ראיתי לבעל הלכות ז"ל שאומר ... וכיון דרבנן תקון שתהא הדלקה מלאכה אחרונה, ודאי מי שמדליק בערב שבת, כבר הוא גומר בדעתו שלא יעשה מלאכה לאחר מכאן, ונמצא מקבל שבת לאחר הדלקתו כדברי בעל הלכות ז"ל). דעה הא' בטור ושו"ע ס"י (לבה"ג, כיון שהדליק נר של שבת, חל עליו שבת ונאסר במלאכה).

[1493] **מהר"ם** בתשב"ץ סי' ח (כשמדליקין הנר בערב שבת, יכול להתנות שאין מקבלין עליהם שבת עדיין עד שיתחיל ש"צ להתפלל תפלת ערבית). הובא בהגהות מיימוניות סוף פ"ה (אמנם מהר"ם הצריך והנהיג להתנות קודם שידליק, שלא לקבל השבת עד שיסיר מידו הנר שמדליק בו, או עד תפלת ערבית). מנהגים (טירנא) ערב שבת (ויחשוב בדעתו שלא לקבל שבת עד ברכו).

[1494] שבלי הלקט סי' נט (יש אנשים שמדליקין את הנר בפתילה, ואחר שברכו והדליקו את הנר, משליכין את הפתילה לארץ). שו"ע שם (ועל פי זה נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות, משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה ואין מכבות אותה).

ואף שלקמן ס"ח יש אומרים שקבלת השבת היא באמירת הברכה שאחר ההדלקה, מכל מקום חוששים גם לדעת הסוברים שקבלת השבת היא בסיום ההדלקה. ולכן: (א) משליכות הפתילה לארץ אחר סיום ההדלקה. (ב) מברכות אחר סיום ההדלקה.

וממה שכאן "שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה", נראה לכאורה, שלפי הדעה שלפנינו, אינה מקבלת שבת אלא אחר ברכה וסיום ההדלקה.

אבל לענין המנהג, נתבאר לקמן בסמוך (המנהג הוא כסברא הראשונה, שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת עליה בהדלקה זו), ולא נזכרה הברכה.

וראה קיצור הלכות הערה 45. קובץ הערות וביאורים תשסד ע' 55. תתלה ע' 111.

[1495] **ב"י** ד"ה כתב בה"ג (וכל נרות שמדליק לכבוד שבת כחד חשיבי ושרו, מה שאין כן בכביית פתילה שהדליקו בה).

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי.

ויש חולקים על זה[1496] ואומרים שאין קבלת שבת תלויה כלל בהדלקת נרות, אלא בהתחלת תפלת ערבית של שבת, שכיון שאמר הש"ץ ברכו הכל פורשים ממלאכתם[1497]. וכן עיקר (ומכל מקום לדברי הכל צריך שיקבל שבת לאלתר אחר ההדלקה כמו שנתבאר למעלה[1498]).

אבל המנהג הוא כסברא הראשונה, שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת עליה בהדלקה זו[1499], ולכן תתפלל מנחה תחלה[1500]. אבל שאר בני הבית מותרים במלאכה עד ברכו[1501]. ואפילו אותה אשה אם התנית תחלה אפילו בלבה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו, מועיל לה תנאי זה[1502], במקום הצורך, אבל שלא במקום הצורך אין לסמוך על

[1496] הגהות מיימוניות ספ"ה בשם ה**תוס'** (כתבו התוס' אהא דאמרינן בפרק במה מדליקין ושוהה כדי לצלות דג קטן, מכאן היה אומר ה"ר שמשון שאין חשוב הדלקת הנר בשבת לאסור במלאכה אחריה, ואף על פי שמברך בה, שאין חשוב שבת אלא אם כן התפלל תפלת ערבית וקידש השבת). **רא"ש** סו"פ במה מדליקין (מכאן משמע שקבלת שבת אינה תלויה בהדלקת הנר, שהרי אחר שהדליק עדיין יוכל לצלות דג קטן). **רמב"ם** הל' חנוכה פ"ד הי"ג, לפירוש המ"מ שם (לא מצאתי בדברי רבינו קבלה אוסרת בערב שבת). **רמב"ן** כג, ב ד"ה מדאמרינן נר חנוכה (אם הדליקו מבעוד יום מה קיבול שבת יש בכך ... דכל כה"ג לאו קבלה הוא ושרי). **ורשב"א** כג, ב ד"ה הא דאמר (דהדלקה אינו עושה קבלה ... וכן דעת הרמב"ן ז"ל), ושו"ת ח"א א"ע (ודאי שמעינן דאין הדלקה עושה קבלה ... ושלא כדברי הרב בעל הלכות ז"ל). **רבינו ירוחם** נתיב יב ח"א (ומכאן דקדקו המפרשים שאם לא קבל עדיין שבת, שאין אסור לעשות מלאכה אחר שהדליק), וח"ב (אם הדליק נר שבת, הסכימו בו רוב הפוסקים, שאם לא קבל עדיין שבת מותר לעשות דברים האסורים לעשותן בשבת, כגון להדליק נרות אחרות ולצלות דג קטן וכיוצא בו). דעה הב' בשו"ע ס"י (ויש חולקים על בה"ג ואומרים, שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר). **מ"א.**

ודעה זו חולקת גם על האומרים שקבלת שבת היא בעת אמירת הברכה על הנרות, כמבואר לעיל "ואף על פי שמברך בה", והיינו שאף שבירך והדליק, עדיין לא קיבל השבת, "אלא אם כן התפלל תפלת ערבית וקידש השבת".

וכן גם לדעת הסוברים שמועיל תנאי, היינו אפילו אם בירך, כמבואר במרדכי שם (והמדליק יברך עובר לעשייתה, ויהיה בדעתו שלא לקבל שבת).

[1497] רא"ש שם (ונראה דקבלת שבת תלויה בתפלת ערבית). שו"ע שם (אלא בתפלת ערבית, שכיון שאמר החזן ברכו הכל פורשין ממלאכתם). ויתבארו הלכות אלו לקמן סט"ז-כ.

[1498] סעיף ו (ואם רוצה להדליק הנר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת באותה שעה סמוך להדלקה, רשאי).

[1499] **רמ"א** ס"י (והמנהג, שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת בהדלקה).

[1500] **מ"א** ס"ק יט בשם **מ"ב** (ותתפלל מנחה תחלה (מ"ב)). אליה רבה סקי"ז בשם לחם רב (יש לנשים להתפלל מנחה קודם הדלקה (לחם רב).

והטעם הוא, שאם מקבלת עליה השבת, איך תתפלל מנחה של חול, כדלקמן סכ"ג (והוא שלא ענה עמהם אחר ברכו, אבל אם ענה, הרי קבל עליו שבת, ואסור לו להתפלל מנחה של חול, אלא יתפלל ערבית שתים).

וגם הדלקת הנרות היא קבלת עיצומו של יום, כמו עניית ברכו, כדלעיל סי' רסא בקונטרס אחרון ס"ק ג ד"ה ומ"ש עוד (ההדלקה היא אחרונה, משום שאחר כך אסור להטמין), ושם נסמן (הערה 1358). לקמן ס"ח (שאם תברך תחלה קיבלה לשבת), ושם נסמן (הערה 1512), וסי"א (שהן מקבלות השבת על ידי הדלקת הנרות)

וכן לענין תפלת המנחה, שהאשה המדלקת צריכה להתפלל קודם, כאמור כאן, ולעיל ס"ו (ולא ידליקו קודם מנחה), ושם (הערה 1491).

וכל זה באשה שהדליקה נר שבת, משא"כ הבעל שאינו מקבל שבת, וכדלקמן בסדר הכנסת שבת (לענין תפלת המנחה שהיא מדברי סופרים אין למחות ביד המקילין, בין בחול בין בשבת, ובפרט בשעת הדחק בימות החורף שהיום קצר, וכמו שמצינו שהתירו חכמים איסור שבות מדברי סופרים בבין השמשות בשעת הדחק ולצורך מצוה עוברת), ושם נסמן (הערה 2974).

והיינו אף אם הבעל הדליק בעצמו נר שבת, כדלקמן בסמוך (וכל זה באשה. אבל באיש המדליק אין בו שום מנהג כלל, ומעמידין על עיקר הדין שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות, אלא באמירת ברכו).

וראה תהלה לדוד סי' רסא ס"ק י וס"ק יב. שו"ת ארץ צבי (סי' ס). בדי השלחן סי' עו ס"ק יא. שבת כהלכה פי"א ביאורים אות א. קובץ הערות ובאורים (גליון א"יט ע' 45).

[1501] רמ"א שם (אבל שאר בני הבית מותרין במלאכה עד ברכו). וראה תשב"ץ סי' יד (נראה דהא דאמרינן כשמדליקין הנר בערב שבת יכול להתנות, היינו דוקא לבני הבית, אבל האשה עצמה המדלקת אסור לה לעשות שום מלאכה אחר שהדליקה, דכיון שברכה על הנר אין לך קבלה גדולה מזו).

[1502] **מרדכי** שם (והמדליק יברך עובר לעשייתה, ויהיה בדעתו שלא לקבל שבת עד לאחר הדלקת נר שבת). ב"י ד"ה כתב בה"ג (ומשמע מלשונו דכשיהיה כן בדעתו סגי, אף על פי שלא התנה בפה. ונראה מדבריו דאפילו לדעת בה"ג

התנאי[1503], לפי שיש אומרים[1504] שאין תנאי מועיל כלל לפי דעת האומרים שקבלת שבת תלויה בהדלקת נר שבת.

וכל זה כשהדליקה הנרות שעל השלחן, שהן עיקר המצוה, ובהן תלויה קבלת השבת. אבל שאר הנרות שמדלקת בבית ובשאר חדרים, אין קבלת שבת תלויה בהן לדברי הכל[1505], ומותר לה לעשות אחריהן כל המלאכות עד שתדליק נרות שעל השלחן.

וכל זה באשה. אבל באיש המדליק אין בו שום מנהג כלל, ומעמידין על עיקר הדין שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות, אלא באמירת ברכו. ומכל מקום טוב להתנות לכתחלה[1506]:

ח המדליק נר של שבת ויום טוב, אחד האיש ואחד האשה, חייבים לברך[1507] עובר לעשייתן[1508], באי"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת[1509], או של יום טוב[1510], כדרך

שרי בהכי) מנהגים (טירנא) ערב שבת (ויחשוב בדעתו שלא לקבל שבת עד ברכו). רמ"א שם (ואפילו תנאי בלב סגי).

ואף שהמרדכי מיירי בקבלת שבת בעת הברכה (דלקמן ס"ח), שגם בזה מועיל תנאי. מכל מקום יש ללמוד מדבריו, שגם בעת ההדלקה סגי בתנאי בלב.

[1503] מ"א סק"כ (ומכל מקום נראה לי, דאין להתנות כי אם לצורך).

[1504] אור זרוע ערב שבת סי' יא (ומי שהיה מדליק נרות שבת, ומתנה על מנת שלא יאסר עדיין בכל מלאכות, נראה בעיני דבטלה דעתו). תשב"ץ סי' יד (ואין מועיל להתנות. וכן איתא בפסקים דרבינו יודא). כל בו בשם **רבינו פרץ** (ור"ף ז"ל כתב דוקא לבני הבית, אבל אשה שמדלקת, היא אסורה לעשות מלאכה לאחר שהדליקה, דכיון שמברכת עליה אין לך קבלה גדולה מזו, ואין מועיל לה שום תנאי). מ"א שם (מאחר שיש חולקין).

וראה מראי מקומות וציונים.

[1505] **אור זרוע** הל' ערב שבת סי' יא (ומנהג כשר הוא להדליק תחילה כל נרות שבבית ואחר כך נרות שעל גבי השלחן, כי אותו נר הוא הבא לכבוד שבת). רמ"א שם (ועיקר הדלקה תלויה בנרות שמדליקין על השלחן, אבל לא בשאר הנרות שבבית).

[1506] **ב"ח** ס"ג (מיהו באנשים שמדליקים בעצמן ... אין בהם מנהג, ואין קבלת שבת תלוי בהדלקה. ומכל מקום טוב להם להתנות שלא יקבלו שבת עד שיתפלל ערבית). **מ"א** סקי"ח (ואם האיש מדליק ליכא מנהגא, ומותר במלאכה, ומכל מקום טוב להתנות (ב"ח)).

אלא שגם בזה חייב אחד מבני הבית לקבל עליו שבת סמוך להדלקה, כדלעיל ס"ו (כיון שמקבל עליו שבת לאלתר אין זו הקדמה), ושם (הערה 1487).

[1507] **ירושלמי**, הובא בראבי"ה סי' קצט (וברכת נר של שבת מפורש בפרק הרואה בירושלמי, שצריך לברך באי"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת), ולענין יום טוב, שם סי' תשיב (המדליק נר לילי יום טוב צריך לברך באי"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של יום טוב), ובמרדכי סי' רעג (ובירושלמי דפרק הרואה גרסינן המדליק נר של שבת צריך לברך להדליק נר של שבת, וכן ביום טוב, של יום טוב), ובהגהות מיימוניות פ"ה אות א (וכן איתא בירושלמי). סדר רב עמרם גאון (והמדליק נר של שבת צריך לברך באי"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת). רמב"ם פ"ה ה"א (וחייב לברך קודם הדלקה באי"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת). ר"ת בתוס' כה, ב ד"ה חובה (ויש שרוצים לומר דאין לברך אהדלקת נר ... ואומר ר"ת דשיבוש הוא ... ובסדר רב עמרם יש, המדליק נר בשבת מברך אשר קדשנו כו'). **טור ושו"ע** ס"ה (כשידליק, יברך באי"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת, אחד האיש ואחד האשה. גם ביום טוב צריך לברך להדליק נר של יום טוב).

וכן הוא לקמן סי' תקיד סכ"ד (כשם שחייב אדם להדליק בביתו נר אחד לכל הפחות בשבת, כך הוא חייב ביום טוב. לפיכך צריך לברך בשעת הדלקה).

ולענין יום הכפורים ראה לקמן סי' תרי ס"א (יש מקומות שנוהגין איסור בהדלקת נר בליל יום הכיפורים בבית שאיש ואשתו דרים בו ... אבל יש מקומות שמדליקין בבית ... ואותן מקומות שמדליקין צריכין לברך אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של יום הכיפורים).

[1508] **מרדכי** סו"ס רצג (והמדליק יברך עובר לעשייתה, ויהיה בדעתו שלא לקבל שבת עד לאחר הדלקת נר שבת). רמ"א ס"ה (יש מי שאומר שמברכין קודם ההדלקה).

וכמו בשאר המצוה, דאמרינן פסחים ז, ב (כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן),

שמברכים על שאר כל מצות מדברי סופרים[1511], עובר לעשייתן.

והמנהג שמברכים אחר ההדלקה, לפי שסוברין שאם תברך תחלה קיבלה לשבת ותהא אסורה להדליק[1512]. ואף ביום טוב מדליקין תחלה, כדי שלא לחלק בברכה אחת, לברך אותה פעמים קודם הדלקה ופעמים אחר כך[1513]. וכדי שתהא הברכה עובר לעשייה, אינה נהנית מן האור עד אחר הברכה, דהיינו שמשימה ידה לפני הנר[1514] מיד אחר ההדלקה עד אחר גמר הברכה, ואז מסירה ידה ונהנית מן האור וזה נקרא עובר לעשייה[1515]:

והטעם נתבאר לעיל סי' מו ס"ג (ברכות המצות שצריך לברך עובר לעשייתן, לפי שמברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות), ולקמן סי"א (שהאיך תברך וצונו להדליק, והן דולקות כבר מקודם לכן), וסי' תלב ס"ה (אבל לאחר גמר עשייתן, היאך יברך וצונו לעשות מצוה פלונית, ואינו עושה כלום שכבר עשה).

וכן הוא לעיל סי' ו ס"ה. סי' כה סי"ז. סי' ס ס"ב. סי' קנח סט"ז. סי' קסז סי"א. לקמן סי' שסו סי"ח. סי' תרלט סט"ז. סי' תרמג ס"ב. סי' תרנא סי"ז.

1509 ולמנהג חב"ד "נר של שבת קודש" (מלבד כשחל יום טוב בשבת). ונתבאר באגרות קודש ח"ו ע' קכד, ובנסמן בשוה"ג שם. קובץ אור תורה חוב' קל ע' קיא.

1510 ובראש השנה מנהג חב"ד לברך "להדליק נר של יום הזכרון" (תשובות ובאורים בשו"ע ע' 122. סי' המנהגים ע' 56).

1511 רמב"ם שם (כדרך שמברך על כל הדברים שהוא חייב בהם מדברי סופרים). ונתבאר לעיל סי' קנח סט"ז (אף על פי שהנטילה היא מדברי סופרים, מברכין עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים. והיכן ציונו, שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ולפיכך כשאנו שומעים לדברי חכמים אנו מקיימים מצות ה' שצונו לשמוע אליהם. וזהו טעם כל הברכות שמברכין על מצות של דבריהם). וכן הוא לקמן סי' שסו סי"ח. סי' תלב ס"א. סי' תקכז ס"ד.

1512 דינין והלכות שבסוף שו"ת **מהר"י [וויל]** סי' כט (מקצת נשים נוהגים שמדליקים הנרות, ואחר כך משימים ידיהם פרושות נגד הנרות, ואז מברכין, ואחר כך מסלקים ידיה. הא דפורשים ידיהם, כי היכי דליהוי עובר לעשייתם. ולא רצו לברך קודם הדלקה, דאם כן קבלו השבת ולא מצו תו לאדלוקי). רמ"א ס"ה (ויש מי שאומר שמברך אחר ההדלקה. וכדי שיהא עובר לעשייתו, לא יהנה ממנה עד לאחר הברכה, ומשימין היד לפני הנר אחר הדלקה ומברכין, ואחר כך מסלקין היד, וזה מקרי עובר לעשייה). מ"א ס"ק יב (דאם תברך, קבלה לשבת ואסורה להדליק).

ומה שלפי דעה זו ברכת הדלקת הנר היא קבלת שבת, הוא כמו בתפלת ערבית דלקמן סט"ז (קדם היחיד והתפלל ערבית של שבת מבעוד יום, חל עליו קבלת השבת ואסור בעשיית מלאכה ... כיון שהזכיר כבר עניינו של יום בתפלה), וכך גם כאן שהזכירה את השבת בברכה. וראה מראי מקומות וציונים לקמן שם. משולחן הארי שם.

וראה קונטרס אחרון ס"ק ג (דדוקא כשראוי לברך קודם עשייה ולא בירך לא יברך אחר כך, אבל כשלא היה אפשר לברך תחלה יכול לברך אחר כך).

1513 **מ"א** שם (דלא חלקו חכמים, כמ"ש סי' קנ"ח עי"ש). והיינו כעין האמור לעיל שם סט"ז (שלפעמים אין ידיו נקיות, כגון היוצא מבית הכסא, לכך מברכין לעולם אחר הנטילה, שלא לחלק בין נטילה לנטילה).

1514 ובבדי השלחן סי' עד ס"ק יט (ויש נוהגות כהיום שמשימה ידיה על פניה ומברכת).

1515 מרדכי סי' רצד (רבינו משולם לא היה מברך על הדלקת הנר ... נר שבת אין גמר עשייתה אלא בשעת אכילה ... ור"י אומר שיש לברך ... דגמר מצותה היא שרואין בה לשמש בבית ולישא הכלים על השולחן).

וכן הוא לקמן סי"א (שעיקר מצות הדלקת נר שבת אינה ההדלקה בלבד, אלא ההנאה והתשמיש לאורה היא עיקר המצוה), ובקונטרס אחרון ס"ק ג (אין ההדלקה גמר המצוה אלא ההנאה לאורה, כמבואר במרדכי בהג"ה, דמהאי טעמא לא היה ר' משולם רוצה לברך עליה, והשיב עליו ר"י דשאני הכא שרואין בה מיד להשתמש כו' עי"ש, אם כן אף לדידן דמברכים אינו אלא משום שנהנה בה מיד).

*

ועוד במ"א שם (ראוי שתתפלל האשה בשעת הדלקה שיתן לה הקדוש ברוך הוא בנים זכרים מאירים בתורה (מט"מ בשם בחיי פ' יתרו)).

ובלקוטי שיחות חט"ז ע' 578 (הובא במג"א על אתר (סרס"ג סקי"א), אדמו"ר הזקן בשולחנו העתיק מהמג"א ענינים שלפני זה ושלאחריו – והשמיט ענין זה).

ומה שאין חוששים בזה להפסק בין ברכה לבין הסרת ידיה והנאה מן האור, שהיא עיקר המצוה. ראה שיעורי הלכה למעשה ח"א ע' קלט.

השתתפות בפרוטה

ט בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו[1516], אע"פ שאינם אוכלים שם[1517], לפי שהדלקת נר בשבת חובה[1518] אף בלא אכילה, כדי שלא יכשל בעץ ואבן כמ"ש למעלה[1519].

אבל מי שהוא אצל אשתו ומדליק בכל החדרים שהולך שם בשבת כמו שנתבאר למעלה[1520], אין צריך לברך עליהם, לפי שאשתו מברכת בשבילו בבית אכילה[1521].

[1516] תשב"ץ סי' ו (אותם הבחורים ההולכים ללמוד ממקום למקום שלא אצל נשותיהם, שצריכים להדליק בערב שבת נר ולברך עליו, משום דהדלקת נר בשבת חובה משום שלום בית, פירוש שלא יכשל בעץ או באבן או בשום דבר). הובא **במרדכי** סי' רצד. שו"ע ס"ו (בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו).

*

וכל החידוש בזה הוא לענין "לברך עליו", אבל לעצם חיוב ההדלקה במקום שאין אוכלים שם, כבר נתבאר לעיל ס"א (נר דולק בשבת בכל חדר וחדר שהולך שם בשבת, משום שלום בית, שלא יכשל בעץ או באבן), וס"ה (אם ירצה הבעל להדליק בעצמו ... ידליק בשאר חדרים שאין אשה מדלקת שם).

[1517] שו"ת מהרי"ל סי' קמד (ואי משום שאין אוכלין שם ... דמכל מקום הכא משתמשין לצורך אכילה ... וכל שכן דכולא רבוותאה פסקו דיש לברך כשחל להיות יום כיפור בשבת ... חשבי ליה שלום בית אפילו בלא אכילה). מ"א ס"ק יג (ואפילו למאן דאמר בנר יום הכיפורים אין צריך לברך, מכל מקום הכא משתמשין לצורך אכילה להכין כליהם וכלי סעודה, משא"כ ביום הכיפורים. וכל שכן לדידן דסבירא לן דמברכין ביום הכיפורים, דחשבינן שלום בית אפילו בלא אכילה (מהרי"ל בתשובה סי' ק[מ"ד])), וס"ק כא (דמכל מקום מברכין עליהם, ואפילו מדליק בחדרים שאין משתמשין בהם לצורך אכילה, דלא גרע מיום הכיפורים). וכדלקמן סי' תרי ס"א (יום הכיפורים צריך לכבדו בנרות ... צריכין לברך).

*

ואף שהכריע לקמן סי"א (והשמש משתמש שם שום דבר מצרכי אכילה לאור נרותיה, וכל שכן אם היא עצמה יכולה להשתמש שם שום דבר שתהנה בו בלילה לצורך אכילה), ושם נסמן (הערה 1544).

היינו דוקא במקום שאינו מיוחד לו, משא"כ בחדר המיוחד לו הכריע כאן, דסגי "אע"פ שאינם אוכלים שם", וכדלקמן ס"י (בחדר המיוחד לו, אע"פ שאינו אוכל שם ואינו משתמש שם שום צורך אכילה מטעם שנתבאר למעלה. ואפילו בחדר המיוחד לראשון, אם הראשון משתמש שום צרכי אכילה באותו חדר), ושם נסמן (הערה 1537).

[1518] גמרא כה, ב (הדלקת נר בשבת חובה).

[1519] סעיף א (תיקנו חכמים שיהיה לכל אדם נר דולק בשבת בכל חדר וחדר שהולך שם בשבת, משום שלום בית, שלא יכשל בעץ או באבן).

[1520] סעיף ה (ידליק בשאר חדרים שאין אשה מדלקת שם).

[1521] מרדכי ושו"ע שם (אבל מי שהוא אצל אשתו, אינו צריך להדליק בחדרו ולברך עליו, לפי שאשתו מברכת בשבילו). אליה רבה ס"ק טו (רוצה לומר, אף שרוצה להחמיר ולהדליק, לא יברך). ונתבאר לעיל (הערה 1481).

והיינו שכאשר מברכת אשתו על הנר שבמקום סעודה, נכללים בברכה זו גם הנרות שבשאר החדרים שבבית זה (בין אם היא עצמה מדלקת שם ובין אם הבעל מדליק שם), ולכן גם אם הבעל מדליק שם אינו צריך לברך.

ואף שלענין בדיקת חמץ נתבאר לקמן סי' תלב ס"ח (ויעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שמברך על בדיקתו, ויכוין להוציאם בברכתו, והם יענו אמן אחר ברכתו ויתכוונו לצאת בברכתו, ויתפזרו לבדוק איש איש למקומו).

והוא מטעם מחלוקת הפוסקים אם בני ביתו הבודקים בשאר החדרים צריכים לברך בעצמם, כדלקמן שם ס"ט (כיון שבעל הבית בעצמו אם היה בודק גם אותן המקומות שבני ביתו בודקין, לא היה מחויב לחזור ולברך על אותן המקומות, כיון שכבר בירך פעם אחת, לפיכך גם בני ביתו שעושים שליחותו אינם חייבין לברך. ומכל מקום לכתחלה אין להם לבדוק בלא שמיעת הברכה, שהרי הם עושים מצוה, ואין לעשות מצוה בלא ברכה לפניה), ונתבאר בקונטרס אחרון שם ס"ק ב.

ומחלוקת זו היא גם כאן בנרות שבת, כדלקמן סט"ו (ואף אם בעל הבית מצוה לה להדליק, ועושה אותה שליח לפוטרו מחיובו שהוא חייב להדליק שם ... מכל מקום כיון שהוא או אשתו בירכו במקום אחד ונפטר בברכה זו לכל החדרים שחייב להדליק שם כמו שנתבאר למעלה, אם כן גם שלוחו אינו יכול לברך שם. ויש חולקים על זה), ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ה.

אבל כשאינו אצל אשתו אינו נפטר בברכת אשתו, כשיש לו חדר מיוחד שם במקום שמתארח[1522].

ואם[1523] אין לו חדר מיוחד שם (ואפילו אם יש לו, אלא שבעל הבית משתמש שם גם כן, וצריך הבעל הבית להדליק שם נר שלו), אין האורח צריך להדליק שם כלל, כיון שיש לו שלום בית במקום שהוא שם[1524], וגם מצות הדלקת נר שבת הוא מקיים במה שמדליקים נר שבת בביתו[1525] (משלו[1526]).

אבל אם אין לו מי שידליק בביתו (או אפילו אם מדליקים שם אלא שאינן מדליקים משלו, אינו נפטר בהדלקתם, אף אם הוא בענין שכשהיה אצלם נפטר בהדלקתם, כגון שסמוך על שלחנם שנעשה מכלל בני ביתם ונפטר בנר שלהם[1527], מכל מקום עכשיו שאינו אצלם אינו נפטר בנרם, אלא) צריך הוא לקיים מצות הדלקת נר שבת במקום שהוא, על ידי שיתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בנר שלו[1528], או שיַקנה לו בעל הבית חלק בנר שלו במתנה, כמו שיתבאר בסי' תרע"ז[1529] לענין נר חנוכה.

(במה דברים אמורים כשאוכל שם משלו. אבל אם הוא סמוך על שלחן בעל הבית, נעשה כבני ביתו של בעל הבית, ויוצא בנרו של בעל הבית, ואינו צריך להשתתף עמו כלל כמו

מכל מקום כאן לא הצריכו לעשות כן, שהרי הבעל אינו מדליק בחדרו בשליחות האשה, אלא אדרבא האשה מדלקת ומברכת במקום הסעודה בשליחות הבעל, כמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ב (דהא ודאי האשה אינה אלא שלוחו של הבעל ... דעיקר הטלת שלום בבית עליה דידיה רמיא שהוא הבעל הבית, ועוד שהיא בכלל בני ביתו).

וכשהיא מדלקת בשליחותו ומברכת במקום סעודה, נפטר גם הוא בברכה זו, אף אם מדליק בעצמו בשאר החדרים שבביתם.

וראה קצות השלחן סי' עד ס"ק יב. ציץ אליעזר חי"א סי' כא ס"ו. קובץ אור ישראל חי"א ע' נד.

ואם אינו בעלה, רק אורחת הסמוכה על שולחנה ויש לה חדר מיוחד, יתבאר לקמן בהמשך (והערה 1531).

[1522] כיון שחדרו הוא חוץ לביתו, וברכת אשתו שבביתו אינה כוללת את הנר שבחדר זה, ולכן צריך הוא לברך על הדלקה זו.

[1523] עד כאן נתבארה חובתו לקיים תקנת חכמים שיהי' "נר דלוק" בחדרו, שלא יכשל בעץ ואבן.
עתה מתחיל לבאר תקנת חכמים לקיים "הדלקת" נר שבת, אף אם הוא במקום שיש כבר "נר דלוק".

[1524] שהרי בעל הבית מדליק שם נר.

[1525] גמרא כג, א (א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב, משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא (ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה, רש"י), אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי).

ושם מיירי בחובת הדלקת נרות חנוכה, אם נמצא במקום שכבר מדליקים שם נרות חנוכה. ומזה למדים אף לנרות שבת, כמבואר בראבי"ה סי' קצט ריש ע' 267 (וקרוב הדבר בעיני דאכסנאי משתתף בפריטי לנר של שבת, כמו לנר של חנוכה, אם לא מדליק[ין] עליו בגו ביתיה). הובא בהגהות מרדכי רמז תנו (הוי משתתפינא בפריטי, כתב ראבי"ה דהוא הדין לכל נר מצוה, נר שבת, נר יום טוב). שו"ע ס"ז (אורח שאין לו חדר מיוחד, וגם אין מדליקין עליו בביתו, צריך להשתתף בפרוטה). והיינו שגם אם יש שם כבר "נר דלוק", עדיין יש עליו תקנת חכמים לקיים מצות "הדלקת" נר שבת, על ידי שמדליקים עליו בביתו משלו, או שמשתתף בפרוטה בנר שמדליקים במקומו.

[1526] בהלכה זו שהדלקת הנרות בביתו פוטרת אותו, מסתפק רבינו, אם היינו דוקא כשמדליקים משלו; כמו מה שהוא משתתף בפרוטה, דלקמן בסמוך, (שיתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בנר שלו). ולכן הכניסו במוסגר, וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו). וכן הוא לקמן בסמוך, במוסגר (אפילו אם מדליקים שם אלא שאינן מדליקים משלו).

וראה קובץ עיונים תפארת שמשון גליון ה' ע' ר.

[1527] יתבאר לקמן בסמוך במוסגר.

[1528] **הגהות מרדכי** שם, בשם **ראבי"ה** שם (דאכסנאי משתתף בפריטי לנר של שבת).

[1529] במ"א שם סק"א (וכתב הרשב"א סי' תקמ"ב שהוא הדין אם הבעל הבית מקנה לו חלק בשמן במתנה, שרי). והוא בשו"ת הרשב"א שם (צריך להשתתף, או שיַקנה לו בעל הבית חלק בשמן ופתילות).

ומסתימת הלשון נראה דסגי באמירה בלבד, אף בלא קנין מיוחד. וראה קובץ אור ישראל חי"א ע' נו.

שיתבאר שם[1530]).

וכל זה כשאין לו חדר מיוחד שם[1531]:

מתי אפשר לברך על ההדלקה

י ב' או ג' בעלי בתים שאוכלין על שלחן אחד, ומברכים כל אחד על מנורה שלו, יש מפקפקין לומר שיש כאן ברכה לבטלה, לפי שכבר יש שם אורה מרובה מנרות שהדליק הראשון[1532]. ויש מיישבין המנהג, שכל מה שניתוספה אורה בבית יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זוית[1533]. ומכל מקום אפילו לפי דעתם לא יברכו שנים

[1530] במ"א שם ריש הסימן (אבל אם סמוך על שלחן בעל הבית, הוא בכלל בני ביתו, ומדינא אינו צריך להדליק). הובא בתוספת שבת כאן ס"ק יט.

וכן הוא לקמן סט"ו (אם היא סמוכה על שלחן בעל הבית ... אינה חייבת כלל להדליק שם ... לפי שהיא בכלל בני ביתו של בעל הבית ונפטרת בנרו), ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ה (זה פשוט דבני ביתו אינם צריכים נר לכל אחד ואחד, דאפילו בנר חנוכה אמרו איש וביתו). והיינו שעיקר התקנה היתה שבעל הבית ידליק עבור כל בני הבית, והסמוכים על שולחנו.

*

ואם אינו סמוך על שולחן בעל הבית, ואינו אלא אורח לשבת זו בלבד. נתבאר בגמרא כג, א (אכסנאי חייב בנר חנוכה). ופירש"י (אכסנאי, אורח). נראה מכך לכאורה שגם האורח חייב להדליק.

אמנם נתבאר כאן "במה דברים אמורים כשאוכל שם משלו". ומקורו במ"א רס"י תרעז (ואפשר דדוקא כשאוכל בפני עצמו, אבל אם סמוך על שלחן בעל הבית הוא בכלל בני ביתו). והיינו שאם אינו "אוכל שם משלו", אלא משל בעל הבית, גם הוא נחשב כסמוך על שולחנו של בעל הבית.

ודנתי בזה, לענין נרות שבת, נרות חנוכה ועירוב תבשילין, בשיעורי הלכה למעשה ח"א סי' כב ס"ז, סי' סח ס"א וסי' פו ס"ב. וראה קובץ אור ישראל חי"א ע' נד. קובץ עיונים תפארת שמשון גליון ה' ע' רי.

וכן נהוג למעשה, שגם הבחורים תלמידי הישיבה המתארחים בשבת, אינם משתתפים בפרוטה.

אמנם יש לעיין אם בשעת הדלקת הנרות עדיין אינו יודע היכן יאכל סעודת שבת, וסומך על כך שבעת התפלה יזמינוהו לסעודת שבת, אם גם בזה סגי לפוטרו מהשתתפות בפרוטה, שהוא נחשב כבני ביתו של זה שיאכל אצלו סעודת שבת.

[1531] **ב"י** ד"ה ובהגהותיו (ונראה דהיינו למי שאין לו חדר מיוחד שמדליק בו).

וקאי על מי שאינו סמוך על שלחן בעל הבית. אבל כאן הוסיף "וכל זה", והיינו שקאי גם על הסמוך על שלחן בעל הבית, שאם יש לו חדר מיוחד שם יכול להדליק ולברך, כיון שברכת והדלקת בעלת הבית אינה כוללת את החדר המיוחד לאורח זה.

וכן הוא לקמן סט"ו (אם היא סמוכה על שלחן בעל הבית, אינה יכולה לברך שם, אלא אם כן החדר מיוחד לה או לבעלה).

אמנם כמדומה לא נהוג כן, וגם הבחור המתארח בשבת, ויחדו לו חדר למשך השבת, אינו מדליק בעצמו בחדר זה, אלא יוצא בהדלקת הנרות של בעלת הבית במקום הסעודה.

ואפשר הטעם כי בזמנינו אין מדליקים נרות שבת אלא במקום הסעודה, מטעם האמור לעיל (הערה 1443).

וכל זה באורח, אבל בעל הבית שאשתו מדלקת בביתה, אף שיש לו חדר מיוחד, ברכתה כוללת גם את חדר המיוחד של בעלה, כדלעיל (והערה 1521). וראה קובץ אור ישראל חי"א ע' נד.

[1532] דרשות רבינו חיים **אור זרוע** ע' 71 (ובזה נסתפק מהר"ח, אם ד' דרים בבית אחד, והדליקו הג', והרביעי עדיין לא הדליק, כיון דהנר אינו בא אלא בשביל שלום בית וכבר יש שלום בבית, אם יש לו להדליק אם לאו. ומיהו נהגו העולם שכל אחד מדליק על שלום ביתו ומברך). הובא בשו"ת מהרי"ל סי' נג (ב' וג' בעלי בתים אוכלים במקום אחד, כל אחד מברך על מנורה שלו, אף על פי שיש כבר אורה מרובה. אף על גב שהא"ז גמגם בזה), ובשלטי הגבורים על מרדכי רמז רעג אות ג. **שו"ע** ס"ח (ב' או ג' בעלי בתים אוכלים במקום אחד, יש אומרים שכל אחד מברך על מנורה שלו, ויש מגמגם בדבר).

[1533] **מהרי"ל** שם (ובעניות דעתי נראה לי ליישב, דכל מה דמיתוסף אורה יש ביה שלום בית טפי ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זויות וזויות). **רמ"א** שם (אבל אנו אין נוהגין כן), והיינו שאין חוששים לפקפוק הנ"ל של מהר"ח אור זרוע. **מ"א ס"ק ט**[ו] (דכל מה דמתוסף אורה יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה).

ואף לפי מה שנתבאר לעיל בסעיף הקודם (צריך הוא לקיים מצות הדלקת נר שבת במקום שהוא, על ידי שיתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בנר שלו), ואין אומרים שגם הוא ידליק בברכה מטעם תוספת שמחה.

במנורה אחת שיש לה קנים הרבה[1534].

ולדברי הכל יכול השני לברך בחדר המיוחד לו, אע"פ שאינו אוכל שם ואינו משתמש שם שום צורך אכילה[1535], מטעם שנתבאר למעלה[1536].

ואפילו בחדר המיוחד לראשון, אם הראשון משתמש שום צרכי אכילה באותו חדר[1537], ועדיין לא היה [נר] שם, יכול השני להדליק שם משלו, או ממה שיקנה לו הראשון, ולברך על הדלקה זו, אע"פ שהוא לא ישתמש כלום אצל נרותיו:

יא ולפיכך[1538] נוהגות מקצת הנשים בליל טבילה, שהן צריכות לחפוף ראשן וגופן בחמין מבעוד יום בבית המרחץ אצל המקוה[1539], ואי אפשר להן להדליק הנרות קודם לכתן לשם, לפי שהן מקבלות השבת על ידי הדלקת הנרות כמו שנתבאר[1540], ואסורות לרחוץ בחמין אחר כך[1541], ואינן רוצות לילך בין חפיפה לטבילה לביתן להדליק נרות,

---

וכן האמור לקמן סי"ד (אבל אם יש נשים רבות בבית אחד, יכולות לברך לכתחלה גם בשאר מקומות), אבל לא באותו מקום שמדליקות אחרות.

נתבאר בתהלה לדוד ס"ק ז (ולכאורה הי' נראה דהיינו דוקא כשכל אחד הוא בעל הבית, ויש עליו חיוב מצות הדלקה, ולכן יכולים לברך על חיוב שלהם אף שאין בו אלא תוספת אורה). וראה קובץ אור ישראל חי"א ע' נז.

*

יוצא אם כן שיש בזה ג' הלכות:

(א) אם כל אחד הוא בעל הבית לעצמו, מברך כל אחד על מנורה שלו, מטעם שניתוספה אורה ושמחה.

(ב) אם אוכל כל אחד משלו על שלחן בעל הבית, הרי חיוב ההדלקה בשלחן זה הוא על בעל הבית, ולא על מי שאוכל שם משלו. ולכן משתתפים בפרוטה בנר של בעל הבית.

(ג) אם אוכלים כולם משלחן בעל הבית, יוצאים הם בנר של בעל הבית.

ומה שאנו נוהגים שהבנות והאורחות מדליקות בברכה על שלחן בעל הבית, יתבאר לקמן (הערה 1586).

[1534] **של"ה** מסכת שבת נר מצוה קלב, א (ונראה לי, דעל כל פנים במנורה אחת שיש לה הרבה פיות, לא ינהגו כלל לברך כל אשה בפני עצמה. ואף רמ"א לא כתב כן, אלא כשלכל אחת מנורה בפני עצמה בזוית אחת, וכדי שיהיו מאירים כל הזויות). מ"א שם (וכתב של"ה דמכל מקום לא יברכו שנים במנורה אחת שיש להן קנים הרבה).

[1535] **מ"א ס"ק כא** (מברכין עליהם, ואפילו מדליק בחדרים שאין משתמשין בהם לצורך אכילה ... ומיהו דוקא כשיש לו חדר מיוחד). וראה גם לקמן סי"ד.

[1536] סעיף ט (צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו, אע"פ שאינם אוכלים שם, לפי שהדלקת נר בשבת חובה אף בלא אכילה כדי שלא יכשל בעץ ואבן)

[1537] **מ"א שם** (אבל אותן המדליקין בבית האכסדרה, אין מברכין ... שאין זה מצוה המוטלת עליו, וגם אין משתמשין שם לצורך אכילה. אבל במקום שמשתמשים לצורך אכילה, אפילו אחר רשאי לברך), **וס"ק טו** (מדליקין נרות שלהם בבית הכנסת ... אפשר דעבדי מידי בבית הכנסת דנהנה בו בלילה לצורך אכילה).

והיינו שכדי שיוכל לברך, צריך שיהי' אחד מהשנים:

(א) חדר המיוחד לו, אף שאינו משתמש שם צרכי אכילה.

(ב) אף חדר שאינו מיוחד לו, אלא שמשתמשים בו צרכי אכילה.

וכן הוא לקמן סוף סי"ד (יכולות לברך לכתחלה גם בשאר מקומות, ובלבד שיהא מקום שמשתמשים בו בשבת, אע"פ שאין משתמשים בו צרכי אכילה, אם הוא חדר המיוחד לה או לבעלה. ואם אינו מיוחד לה, אינה יכולה להדליק שם, אלא אם כן משתמשים שם צרכי אכילה, אע"פ שהם אין משתמשים שם כלום אלא בעל הבית ובני ביתו, או אפילו אחרים משתמשים שם צרכי אכילה).

וטעם הכרעה זו נתבאר לקמן סי"א (הערה 1544).

וראה לקמן סי"ג (והשתמש שם באותו מקום שום דבר לאורן), ושם נסמן (הערה 1571).

[1538] כיון שאפשר להדליק הנרות במקום שמשתמשים בו שום צרכי אכילה.

[1539] כמבואר ביו"ד סי' קצט ס"א (ותחוף כל גופה, ותשטוף במים חמין בשעת חפיפת גופה ושערה). וכיון שאינה יכולה לחפוף ולשטוף במים חמין בשבת, אם כן צריכה לעשות זאת מבעוד יום, לפני הדלקת הנרות.

[1540] לעיל ס"ז (המנהג הוא כסברא הראשונה, שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת עליה בהדלקה זו).

[1541] כדלקמן סי' שכו ס"א (אסרו חכמים לרחוץ כל גופו או רובו בחמין).

שמתייראות שלא יטנפם בלכתן ותהא בהם חציצה[1542], לכן מדליקין נרות שלהן בין חפיפה לטבילה בבית הכנסת של נשים, אם הוא סמוך לבית הטבילה, והשמש משתמש שם שום דבר מצרכי אכילה לאור נרותיה[1543], וכל שכן אם היא עצמה יכולה להשתמש שם שום דבר שתהנה בו בלילה לצורך אכילה[1544].

אבל אינה יכולה להדליק ולברך על נרות המיוחדים לבית הכנסת, שדרך להדליקן שם בכל שבת, אפילו אם תרצה להשתמש צרכי אכילה לאורן, לפי שנרות הללו אינן עשויים להאיר ולהשתמש לאורן אלא לכבוד בלבד[1545].

ומכל מקום יותר טוב שבליל טבילה ידליק הבעל ויברך[1546].

(או תלך בין חפיפה לטבילה לביתה להדליק שם[1547]. וכל שכן אם אפשר שתחוף בביתה,

---

[1542] מהרי"ל סי' נג (כדי שלא יטנפו בגדיהם ויטנפו בשרם ולאו אדעתייהו). מ"א ס"ק טו (ואינם רוצים לילך לביתם שלא יטנפו), ופירש מחצית השקל ס"ק טו (ולילך לביתה בין החפיפה לטבילה כשעדיין יום ותדליק, חוששת שתטנף את עצמה ויהיה עליה דבר החוצץ בטבילה).

[1543] וכעין זה לקמן סי' רחצ סי"ז (נר של בית הכנסת ... אם שמש הכנסת אוכל בחדר הסמוך לבית הכנסת, שחלונותיו פתוחים לבית הכנסת, שנעשה הנר להאיר לו).

[1544] שו"ת מהרי"ל סי' נג (נוהגים הנשים כשאירע ליל טבילתם ליל שבת, והמקוה [עומד] בבית הכנסת, כדי שלא יטנפו בגדיהם ויטנפו בשרם ולאו אדעתייהו ... ומדליקין בבית הכנסת ומברכין ... אפשר בבית הכנסת [ד]עבדי מידי, דנהנה בו הלילה לצורך אכילה ... בעירך שבית הכנסת של נשים הוה מרתיפו של השמש, שמא חשיב לצורך סעודה למשוך יין בלילה, וכל שכן אם מדליקין בבית הכנסת של נשים אצל היין). מ"א ס"ק טו (מה שנוהגת מקצת נשים כשהיא ליל טבילה והמקוה סמוכה לבית הכנסת, ואינם רוצים לילך לביתם שלא יטנפו, ולכן מדליקין נרות שלהם בבית הכנסת ... אפשר דעבדי מידי בבית הכנסת דנהנה בו בלילה לצורך אכילה ... מיהו בעיר שבית הכנסת של נשים הוי מרתיפו של השמש, שמא חשיב לצורך סעודה למשוך יין בלילה (מהרי"ל סי' נ"ג)).

*

ואף שנתבאר לעיל ס"ט (צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו, אע"פ שאינם אוכלים שם), ונסמן לעיל שם (הערה 1517), שלמדו כן מהא דקיי"ל לברך על הדלקת נרות יום הכיפורים אף שאין משתמשים שם צרכי אכילה באותו לילה, וכדלקמן סי' תרי ס"א (יום הכיפורים צריך לכבדו בנרות ... צריכין לברך ... שהרי יום הכיפורים מצוה להדליק בו נרות כמו בשבתות וימים טובים).

היינו דוקא במקום המיוחד לו, משא"כ במקום שאינו מיוחד לו, הכריעו הפוסקים שלא לברך אלא אם כן משתמשים בו שום דבר מצרכי האכילה, כדלעיל ס"י (בחדר המיוחד לו, אע"פ שאינו אוכל שם ואינו משתמש שם שום צורך אכילה מטעם שנתבאר למעלה. ואפילו בחדר המיוחד לראשון, אם הראשון משתמש שום צרכי אכילה באותו חדר), ושם נסמן (הערה 1537).

וטעם הכרעה זו נתבאר במהרי"ל שם (בסמ"ג כתב דכל נר שאינה לצורך [אכילה] אין מברכין עליו ... התם הוה קצת לצורך אכילה, שמשתמש במקום הנר לצורך מידי לאכילה). הובא במרדכי יומא רמז תשכח (בספר המצות כתב, יום הכיפורים שחל להיות בשבת מדליקין בלא ברכה, הואיל שאינה באה לצורך אכילה).

והיינו שבמקום שאינו מיוחד לו חוששים לדעת הסמ"ג, שאין לברך אלא במקום שהוא לצורך אכילה, אבל במקום המיוחד לו, קיי"ל לברך אף כשאינו משתמש שם לצרכי אכילה.

[1545] שו"ת **מהרי"ל** שם (כתבת שמדליקין [ה]נרות, משמע המבוררות, כלומר המיוחדות בלאו הכי לכבוד בית הכנסת, ולזה איני מסכים ... חשיב נר בבית הכנסת לכבוד, ולא להאיר). מ"א שם (אבל נרות המיוחדות בלאו הכי לבית הכנסת, אין לברך עליהם, דאין עשויה להאיר, רק לכבוד).

וכדלקמן סי' רחצ סי"ז (נר של בית הכנסת ... לא היו מברכין עליו, שלא נעשה להאיר אלא לכבוד שכינה ... אין מברכים על נר שבבית הכנסת), וסי' תרכד ס"ח (לא יברך על נרות של בית הכנסת בעצמן ... לפי שלא הודלקו רק לכבוד היום ולכבוד בית הכנסת ולא בשביל להאיר, ואין מברכין אלא על האור שהודלק להאיר כמ"ש בסי' רח"צ).

ושם מיירי לענין נר הבדלה. וכן הוא לענין נר שבת.

[1546] וכמו ביולדת, שנתבאר לעיל ס"ה (ונוהגין כשהאשה יולדת, הבעל מדליק ומברך בשבת הראשונה).

[1547] ראה לעיל (הערה 1542).

שזה יותר טוב[1548]. ואם אי אפשר בכל אלה, תדליק ותברך קודם לכתה לבית הטבילה **(ב)** ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו[1549], שתנאי זה מועיל במקום הצורך כמו שנתבאר[1550]).

וכן תעשה כשיש חופה בערב שבת[1551], וצריכה לילך לשם ותתאחר שם עד אחר שקיעת החמה, ואי אפשר לה שתקבל שבת קודם לכתה לשם[1552] (אזי תדליק ותברך, ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו. ומכל מקום אין לה להתנות תנאי זה, אלא אם כן הבעל יקבל עליו שבת מיד סמוך להדלקתה[1553], דכיון שהיא אינה מקבלת לאלתר לאחר הדלקתה, שצריכה לשהות הרבה בחפיפתה או בלכתה לחופה, אם כן אם גם הבעל לא יקבל לאלתר, יצטרך לכבות הנר ולחזור ולהדליקו סמוך לקבלת שבת כמו שנתבאר למעלה[1554], ונמצא שבירכה לבטלה).

אבל אין לה להדליק לכתחלה קודם לכתה בלא ברכה, ובבואה מהטבילה משחשכה או מהחופה תפרוש ידיה לפני הנרות ולברך אז קודם שתהנה לאורן, וכן אם דעתה לבא מהחופה בבין השמשות אין לה לסמוך על זה שלא להדליק קודם לכתה ושתצוה לנכרי להדליק כשתבא בבין השמשות[1555], ושתברך היא על ידי פרישת ידיה מיד אחר הדלקת הנכרי, שלא תהנה לאורן עד אחר ברכתה. לפי שהאיך תברך וצונו להדליק והן דולקות כבר מקודם לכן, או על ידי הנכרי[1556].

[1548] **עולת שבת** סק"ד (ואשה שהגיע זמן טבילתה בליל שבת, טוב יותר שבעלה ידליק ויברך ... אמנם אם תרצה לרחוץ בחמין בביתה, ותמתין עד שיגיע זמן הדלקה ותדליק, ואחר כך תלך לבית הטבילה, עדיף יותר).

[1549] **עולת שבת** שם (ולדעת יש אומרים בסמוך, איכא תקנתא אחריתי, להתנות שלא תקבל שבת עליה עד אחר הרחיצה בחמין.

[1550] לעיל ס"ז (אם התנית תחלה אפילו בלבה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו, מועיל לה תנאי זה במקום הצורך, אבל שלא במקום הצורך אין לסמוך על התנאי, לפי שיש אומרים שאין תנאי מועיל כלל לפי דעת האומרים שקבלת שבת תלויה בהדלקת נר שבת).

[1551] שכך הי' נהוג בתקופה ההיא, לסדר החופה בערב שבת לפני כניסת השבת, וסעודת החתונה התקיימה בסעודת שבת, כדלקמן סי' שלח ס"ג, וסי' שלט ס"ה וס"ח.

[1552] כנזכר במ"א ס"ק יא (כתב מהר"ש בשם מהר"מ ז"ל, כשיש חופה בערב שבת ומאחרים בה עד אחר שקיעת החמה, והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה), וכמובא לקמן (הערה 1556).

[1553] ומועיל מטעם שיתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ב.

ואם אחד מבני הבית רוצה לקבל שבת בעת הדלקת האם את נרות שבת, ראה קיצור הלכות הערה 55. כנישתא דבי רב.

[1554] סעיף ו (ואם הדליק הנר בעוד היום גדול ולא קיבל עליו שבת מיד, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת, כדי שתהיה ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת).

[1555] כדלעיל סי' רסא ס"ב (ומותר לומר לנכרי להדליק נר לצורך שבת בין השמשות, שזהו לצורך מצוה).

[1556] שו"ת מהר"מ מינץ סי' פז (מה שכתב בקובץ שמצאת, ברכה על הנרות בשבת אחר יציאת בית הכנסת. לא שמיע לי, כלומר לא סבירא לי, ולא מר בריה דרבינא חתום עלה).

הגהות מנהגים אות כו (כתב מהר"ש בשם מהר"ם סג"ל, כשיש חופה בערב שבת ומאחרים בה עד אחר שקיעת החמה, שוב אין להדליק נר שבת [כלל]. ואם כן אשה שאינה רוצה לקבל שבת לפני החופה, אז תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה, ואחר כך בחשיכה תפרוש ידה על הנרות ותברך, או תאמר לגויה שתדליק אחר החופה והיא מברכת, עכ"ל. דבר זה תמוה ... לא שייך ברכה בדלוקה ועומדת ... עיין במהרי"ו שהתיר בעוד יום גדול להדליק, ואחר כך לפרוש ידיהם על הנרות, ולברך כדי שתהא הברכה עובר לעשייתה כו', ומה שכתבת שנמצא בקובץ שמברכין על הנרות בשבת אחר יציאת בית הכנסת לא שמיע לי, כלומר לא סבירא לי, ולא מר בריה דרבינא חתום עליה, תשובות מהר"ם מינץ (סי' פ"ז)).

מ"א ס"ק יא (כתב מהר"ש בשם מהר"מ ז"ל, כשיש חופה בערב שבת ומאחרים בה עד אחר שקיעת החמה, והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה, אז תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה, ואחר כך בחשיכה תפרוש ידיה על הנרות ותברך, או תאמר לעכו"ם להדליק אחר החופה והיא תברך עד כאן. ותמוה הוא, דלא שייך ברכה בדלוקה

ומכל מקום **(ג)** בדיעבד ששכחה ולא הדליקה קודם בין השמשות **(ד)** ונזכרה בבין השמשות, יש להתיר לה לצוות לנכרי להדליק ושתברך היא קודם שתהנה לאורן[1557] (דכיון שעיקר מצות הדלקת נר שבת אינה ההדלקה בלבד, אלא ההנאה והתשמיש לאורה היא עיקר המצוה[1558], אלא שההדלקה היא התחלה והכנה למצוה זו, ולכן מברכים עליה. וזו ששכחה ולא בירכה בתחלת המצוה[1559], יכולה לברך קודם עיקר המצוה דהיינו קודם שתהנה לאורן[1560]).

ומכל מקום לא תצוה להדליק אלא נר אחד[1561] על השלחן, שזהו עיקר המצוה (אבל נר אחד אפשר להתיר לה אף אם יש שם כבר נר דלוק, שמאחר שהנשים נזהרות מאד בברכה זו הרי זה כצורך גדול. שהתירו בו שבות בבין השמשות, כמו שנתבאר בסי'

ועומדת ... וע' במהרי"ו שהתיר להדליק בעוד היום גדול, ואחר כך לפרוס ידיהם ולברך וכו'. ומ"ש שנמצא בקובץ שמברכין על הנרות בשבת אחר יציאת בית הכנסת, לא סבירא לי, ולא מר בריה דרבינא חתים עליה (מהר"מ מינץ. הגהות מנהגים)).

והיינו שאף שנתבאר לעיל ס"ח (וכדי שתהא הברכה עובר לעשייה, אינה נהנית מן האור עד אחר הברכה, דהיינו שמשימה ידה לפני הנר מיד אחר ההדלקה עד אחר גמר הברכה ואז מסירה ידה ונהנית מן האור, וזה נקרא עובר לעשייה).

התם מיירי שמקבלת השבת סמוך להדלקת הנר, ומברכת אחר ההדלקה לפני ההנאה. משא"כ כשאינה מקבל אז השבת, נתבאר לעיל ס"ו (ואם הדליק הנר בעוד היום גדול ולא קיבל עליו שבת מיד, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת, כדי שתהיה ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת), ואם כן אינה יכולה לברך אחר כך על הנרות הדולקות כבר.

[1557] מ"א שם (ומיהו בדיעבד אם שכחה מלברך עד שחשיכה, יש לסמוך אמהר"ש). ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ד (בודאי באמירה לנכרי מיירי המ"א), כאמור כאן (יש להתיר לה לצוות לנכרי להדליק ושתברך היא).

ועל זה ממשיך ומבאר (במוסגר), מפני מה יכולה היא לברך על זה עכ"פ בדיעבד. ובפרטיות יותר יתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג.

[1558] **מרדכי** סי' רצד (רבינו משולם לא היה מברך על הדלקת הנר ... נר שבת אין גמר עשייתה אלא בשעת אכילה ... ור"י אומר שיש לברך ... דגמר מצותה היא שרואין בה לשמש בבית ולישא הכלים על השולחן).

וכן הוא בקונטרס אחרון סק"ג (אין ההדלקה גמר המצוה אלא ההנאה לאורה, כמבואר במרדכי בהג"ה, דמהאי טעמא לא היה ר' משולם רוצה לברך עליה, והשיב עליו ר"י דשאני הכא שרואין בה מיד להשתמש כו' עיי"ש, אם כן אף לדידן דמברכים אינו אלא משום שנהנה בה מיד), וכדלעיל ס"ח (אחר גמר הברכה ואז מסירה ידה ונהנית מן האור וזה נקרא עובר לעשייה).

וראה הר צבי או"ח ח"א סי' קמ. מראי מקומות וציונים. קיצור הלכות מילואים ע' נט.

[1559] שבדיעבד יש לסמוך על דעה הנ"ל גם אם האשה הדליקה ושכחה לברך בתחלת המצוה, אף ששלל סברה זו בשו"ת מהר"י ברונא סי' פד, שהובאה בעולת שבת ס"ק ד (נשאלתי על אשה שהדליקה נרות לשבת בערב שבת, ושכחה לברך להדליק נר שבת, ולאחר שיצא הקהל נזכרה, ושאלה אם עוד יכול לברך, והשבתי דלא לברך כלל).

ונתבאר בקונטרס אחרון ריש ס"ק ג (המג"א לא סבירא ליה כתשובת מהר"י ברונא שהעתיק בעולת שבת, לפי שסומך בדיעבד על מהר"ש ומהר"ם ... דדוקא כשראוי לברך קודם עשייה ולא בירך לא יברך אחר כך, אבל כשלא היה אפשר לברך תחלה יכול לברך אחר כך).

וראה בקונטרס אחרון סוף ס"ק ד (ולכן לא העתקתיו בפנים), ושם (הערה 1691).

[1560] ואף שנתבאר לעיל ס"ו (ואם הדליק הנר בעוד היום גדול ולא קיבל עליו שבת מיד, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת, כדי שתהיה ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת).

מכל מקום יש לסמוך כאן בדיעבד, שתברך קודם שתהנה לאורן, כי גם כשהנכרי מדליק על פי ציוויה בין השמשות, "ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת".

וכן כשהדליקו מבעוד עוד, וקיבלה שבת, ו"שכחה ולא בירכה בתחלת המצוה", היה ניכר בעת ההדלקה "שהיא לכבוד השבת", ויכולה לסמוך בדיעבד ולברך אחר כך על ההדלקה.

וסיים בקונטרס אחון ס"ג (ומסתברא לברך אז על הדלקת הנר).

[1561] מ"א שם (ומכל מקום סגי בנר אחד).

וראה שו"ת רבינו, דלקמן בסוף הכרך (תצוה לנכרי להדליק נרות של שבת והיא תברך עליהם).

רס"א[1562]):

יב סומא יכולה גם כן לברך על נר שבת, שהרי היא נהנית גם כן ממאורות, כמו שנתבאר בסי' ס"ט[1563]. ומכל מקום אם יש לה בעל פיקח יברך הבעל.

אך אם אוכלת בשלחן אחד עם אחרים שבירכו והדליקו, אין לה לברך, שהרי אז אין מצוה בהדלקה זו אלא משום שמחה יתירה כמו שנתבאר למעלה[1564], ולה אין שמחה כלל מאור הנר[1565]:

יג מצוה לעשות לכתחלה נרות ארוכים שידליקו עד הלילה. ומכל מקום אם עשה נרות קטנים שאינן דולקים עד הלילה אין כאן ברכה לבטלה, שכיון[1566] שאכל לאורן ונהנה מהן בסעודת שבת[1567]. אבל אם לא אכל לאורן, כגון שאכל בחצר, וע"ד שיתבאר בסי' רע"ג[1568], אם אינן דולקות עד הלילה שאז הוא נהנה מהן בחזרתו לבית שלא יכשל בעץ ואבן באישון אפילה ולילה[1569], הרי בירך לבטלה[1570]. ומכל מקום אם הוא בענין שהיה שם קצת חושך באיזה מקום סמוך לחשכה אם לא היו דולקות שם, והשתמש שם באותו מקום שום דבר לאורן, אין בזה איסור[1571]:

[1562] סעיף ב (שמאחר שהעולם נזהרים בזה, הרי זה כצורך גדול).

וראה ברכת הבית שער מה שערי בינה אות יד. הערות בשו"ע אדמו"ז ע' 127.

[1563] סעיף ט (סומא אף על פי שלא ראה מאורות מימיו יכול לפרוס על שמע, אפילו בזמן שהפורס היה מברך גם יוצר המאורות להוציא אחרים ידי חובתן, מפני שגם הוא חייב בברכת יוצר המאורות כמו אחרים הפקחים, לפי שהוא נהנה במאורות שרואין הפקחין, שיוכלו לראותו ולהורות אותו הדרך אשר ילך בה).

[1564] סעיף י (ב' או ג' בעלי בתים שאוכלין על שלחן אחד, ומברכים כל אחד על מנורה שלו ... שכל מה שניתוספה אורה בבית יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זוית).

[1565] **מ"א** סק"ט (נראה לי דסומה גם כן תברך, דהא נהנה גם כן ממאורות ... ומכל מקום אם יש לה בעל פקח יברך הבעל. מיהו אם אוכלת בשלחן אחד עם אחרים, לא תברך ... דהא ליכא שמחה גבה).

[1566] אוצ"ל: כיון.

[1567] **מהרי"ל** סי' נג (שכתבת שמדליקין בזויות בבית ואוכלין בחצר, כתב באגודה בפירוש, שאם הנרות [אינן] ארוכות שדולקות עד הלילה דהוה ברכה לבטלה. וכמה פעמים שמעתי שקורין תגר על אותו מנהג). **מ"א** ס"ק טז (משמע דאם אוכל בבית אפילו אין דולקות עד הלילה שרי).

וראה בדי השלחן סי' עד ס"ק ו.

[1568] סעיף יב (לכתחלה צריך לאכול סעודת הלילה במקום שהנרות דולקות, ואף אם אוכלה מבעוד יום אין לו לאכול בחצר, אף אם נהנה שם יותר מפני האויר או מפני הזבובים. אבל אם הוא מצטער הרבה בבית מפני השרב או מפני הזבובים, יכול לקדש ולאכול בחצר אף על פי שאינו רואה הנרות, שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער. רק שיזהר שיהיו הנרות ארוכים שידלקו עד הלילה, כמו שנתבאר בסימן רס"ג עיי"ש).

[1569] כדלעיל ס"א (משום שלום בית, שלא יכשל בעץ או באבן), וס"ט (ולברך עליו, אע"פ שאינם אוכלים שם, לפי שהדלקת נר בשבת חובה אף בלא אכילה, כדי שלא יכשל בעץ ואבן כמ"ש למעלה).

[1570] **אגודה** שבת פ"ב סי' מה (ובקיץ יכול לאכול לאור היום שלא במקום הנר, ובקיץ יעשו נרות ארוכים שלא יכבו קודם לילה, ואם לא יעשו כן הוי ברכה לבטלה, דשרגא בטיהרא מאי מהניא). הובא במהרי"ל שם. שו"ע ס"ט (המדליקין בזויות הבית ואוכלים בחצר, אם אין הנרות ארוכות שדולקות עד הלילה הוי ברכה לבטלה).

[1571] **מהרי"ל** שם (ואמרתי דאותו מקום שדולקין שם הוה קצת חושך, שכן דרך בערב שמחשיך קצת בחדרים, ומשתמש שום דבר לאור הנר כדפירשתי לעיל). מ"א סקי"ז (ואפשר דאם באותו מקום היה קצת חשך ומשתמש שום דבר לאור הנר, ליכא איסורא (מהרי"ל נ"ג)).

והוא כדלקמן סי' תקיד סט"ו (מותר לאדם להדליק נרות בביתו ביום טוב ראשון סמוך לחשכה, ואין זה כמכין מיום טוב לחבירו, שהרי אף באותה שעה שמדליק הוא צריך לאור הנר, כיון שכבר החשיך היום), וסי' תקכז סכ"ט (מותר לו לילך לתוך החדר מבעוד יום סמוך לחשכה לחפש איזה דבר, ויוליך עמו נר דולק, ויניחנו שם שיהיה דולק שם בשבת). וראה קיצור הלכות הערה 91.

יד אם הדליק נר[1572] במקום שאין משתמשין בו כלום בשבת, שאינו חייב להדליק שם נר, ואחר כך נטל נר זה הדלוק והניחו במקום שמשתמשים בו, לא יצא ידי חובתו בנר זה[1573]. דכיון שבשעה שהדליקו היה במקום שאין משתמשים בו בשבת, אינו ניכר שהודלק לכבוד השבת[1574], ואם ברך על הדלקתו הרי זו ברכה לבטלה.

אבל יכול לברך ולהדליק במקום שמשתמשין בו בשבת, אע"פ שאין משתמשים שם צרכי אכילה, אם הוא חדר שלו, או שהוא מיוחד לו[1575], בין שיניחנו דולק שם, בין שיניחנו אחר כך אפילו במקום שאין משתמשים בו כלום בשבת, וידליק כאן נר אחר. דכיון שהנר שבירך עליו היה מונח שעה מועטת כאן במקום החייב בנר שבת, אין כאן ברכה לבטלה[1576].

ומ"ש מהרי"ל "כדפירשתי לעיל", קאי על ההלכה דלעיל סי"א (משתמש שם שום דבר מצרכי אכילה לאור נרותיה). שמקורה במ"ש בשו"ת מהרי"ל שם (עבדי מידי, דנהנה בו הלילה לצורך אכילה). וכן הוא לעיל ס"י (משתמש שום צרכי אכילה באותו חדר). לקמן סי"ד (אלא אם כן משתמשים שם צרכי אכילה).

ואין לפרש שגם כאן הכוונה ש"השתמש שם באותו מקום שום דבר" – ש"לצורך אכילה", שהרי נכתב כאן סתם "והשתמש שם באותו מקום שום דבר".

ונראה טעם הכרעה זו, שהרי הכא מיירי שהוא מקום המיוחד לו, שבזה אפשר לברך אף אם לא השתמש בו צרכי אכילה, כדלעיל ס"י (והערה 1537), וסי"א (והערה 1544).

*

וכל זה כשהשתמש שם שום דבר, משא"כ אם לא השתמש שם כלום, הוי ברכה לבטלה, ולא סגי במה שיכול להשתמש בו שום דבר.

ואף שיתבאר לקמן סי"ד (יכול לברך ולהדליק במקום שמשתמשין בו בשבת ... בין שיניחנו דולק שם, בין שיניחנו אחר כך אפילו במקום שאין משתמשים בו כלום בשבת, וידליק כאן נר אחר. דכיון שהנר שבירך עליו היה מונח שעה מועטת כאן במקום החייב בנר שבת, אין כאן ברכה לבטלה).

היינו כיון שעכ"פ הדליק את הנר במקום שישתמש בו בשבת, וחייב להדליק שם (אף שלמעשה לקחו משם אחר ההדלקה). משא"כ הכא דמיירי בנר קטן שלא ידלק עד הלילה, וגם אינו אוכל אצל נר זה (אלא בחצר), הרי שהוא מקום שאין מצוה להדליק בו נר זה, ואם לא ישתמש בו שום דבר, הוי ברכה לבטלה.

[1572] **מרדכי** סי' רעג (הדלקה במקומה בעינן [=בחנוכה]. כתב ה"ר יעקב ישראל הוא הדין לנר של שבת). רמ"א סוף ס"י (וצריך להניח הנרות במקום שמדליקין, לא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר).

[1573] **מ"א** ס"ק כג (ואין אסור אלא כשמדליקין במקום שאין משתמשין בו, והניחו אחר כך במקום שמשתמשין בו, דקי"ל הדלקה עושה מצוה).

והוא כמו לענין נרות חנוכה, דאמרינן כב, ב – כג, א (איבעיא להו הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה ... הדלקה במקומו בעינן, משום הכי לא עשה כלום ... הרואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה ... שמע מינה הדלקה עושה מצוה שמע מינה). וכן נפסק בטור ושו"ע רס"י תרעה (הדלקה עושה מצוה, ולא הנחה ... צריך שידליקנה במקום הנחתה, שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ, לא יצא, שהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה).

ולמדים מנרות חנוכה אף לנרות שבת, שאם הדליק במקום שאינו חייב להדליק שם, לא היתה הדלקה של מצוה, ואף אם נטל והניחו במקום החייב, לא יצא ידי חובתו, כי הנחה אינה עושה מצוה.

[1574] **לבוש** ס"י (כדי שיהא ניכר ונראה שמדליקין לכבוד שבת ולא לצורך אחר). הובא במ"א שם (כלומר שאינו ניכר שמדליק לכבוד שבת (לבוש)).

וכמובא לעיל לענין נרות חנוכה (הרואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה).

וכמו בהדליק בעוד היום גדול, שנתבאר לעיל ס"ו (לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול, לפי שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת ... ואם הדליק הנר בעוד היום גדול ולא קיבל עליו שבת מיד, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת, כדי שתהיה ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת).

וראה בדי השלחן סי' עד סק"כ. מראי מקומות וציונים. משולחן הארי.

[1575] כדלקמן בסמוך (שיהא מקום שמשתמשים בו בשבת, אע"פ שאין משתמשים בו צרכי אכילה, אם הוא חדר המיוחד לה או לבעלה. ואם אינו מיוחד לה, אינה יכולה להדליק שם, אלא אם כן משתמשים שם צרכי אכילה).

[1576] מ"א שם (ולכן נראה לי, דאם עמד שעה מועטת על מקומו, רשאי אחר כך להניחה במקום אחר).

ומפרש כאן דמיירי אף אם "יניחנו אחר כך אפילו במקום שאין משתמשים בו כלום בשבת".

ואף שאם כן לא יהי' נר דלוק בשבת במקום החיוב. על זה מפרש, דהכא מיירי ש"ידליק כאן נר אחר".

ומכל מקום לכתחלה יש ליזהר לברך על אותן הנרות שהן כבר על השלחן[1577], ולא על שאר הנרות אפילו אותן שבתוך הבית, ואפילו רוצה להניחן אחר כך על השלחן, לפי שעיקר המצוה הן הנרות שעל השלחן שאוכלין לאורן[1578], וראוי שתהא הברכה על אותן המונחים במקום שהוא עיקר המצוה.

ומכל מקום די שם בנר אחד[1579] (או ב' נרות כנגד זכור ושמור[1580]).

אבל אם יש נשים רבות בבית אחד, יכולות לברך לכתחלה גם בשאר מקומות, ובלבד שיהא מקום שמשתמשים בו בשבת[1581], אע"פ שאין משתמשים בו צרכי אכילה, אם הוא חדר המיוחד לה או לבעלה. ואם אינו מיוחד לה, אינה יכולה להדליק שם, אלא אם כן משתמשים שם צרכי אכילה, אע"פ שהם אין משתמשים שם כלום אלא בעל הבית ובני ביתו, או אפילו אחרים משתמשים שם צרכי אכילה[1582]:

ואף שבשעה שבירכה והדליקה הנר הראשון קיבלה את השבת, ושוב אינה יכולה להדליק עוד נר (כדלעיל ס"ז-ח). מכל מקום מיירי הכא שהבעל הדליק הנרות, וכדלעיל סוף ס"ז (באיש המדליק אין בו שום מנהג כלל, ומעמידין על עיקר הדין שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות, אלא באמירת ברכו).

ומה שנתבאר לעיל סוף סי"ג, שאינו יכול לברך אלא אם כן "השתמש שם באותו מקום שום דבר לאורן". נתבאר לעיל שם (הערה 1571).

וראה קובץ יגדיל תורה ירושלים א ע' 51.

1577 מ"א שם (ומכל מקום יש ליזהר לכתחלה לברך על השלחן).

1578 כדלעיל ס"א (ועיקר מצות הדלקת נרות הוא נר זה שאוכל אצלו), ושם נסמן (הערה 1445).

1579 **מ"א ס"ק כא** (ומיהו נראה לי דדי כשעומד נר אחד שם).

והיינו לומר, שאף אם נוהגת להדליק כמה נרות, כדלעיל ס"א (ויכולין גם כן להוסיף ולהדליק ג' או ד' ... ויש נוהגין להדליק לעולם ז' נרות. ויש נוהגים להדליק עשרה, מטעם הידוע להם). מכל מקום סגי בנר אחד על השולחן שאוכלין לאורו, ושאר הנרות יכולה להדליק בשאר החדרים.

1580 כדלעיל ס"א (ויש מכוונים לעשות ב' פתילות בנר זה, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור. ובנרות של שעוה או של חלב וכיוצא בהן מדליקין ב' נרות), ובקונטרס אחרון סק"א (שתי נרות לדידן, וזה אין עושין כי אם על השלחן). ולכן ידליק ב' נרות על השלחן שאוכלים לאורן, ושאר הנרות יכול להדליק בשאר החדרים.

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק א (לעשות שתי פתילות דהיינו שתי נרות לדידן, וזה אין עושין כי אם על השלחן).

ונפקא מינה מזה לחג הסוכות, שלא רוצים שידלקו נרות רבים בסוכה, מחשש שריפה, לכן עדיף להדליק כל הנרות בתוך הבית, ורק שתי הנרות האחרונות – בסוכה.

ואם האשה תאכל הסעודה בתוך הבית, תוכל להדליק את כל הנרות בתוך הבית.

1581 **עולת שבת** סק"ו (ונראה דאם יש הרבה נשים ואין לכל אחת שלחן בפני עצמה, שתוכל לברך על הנרות שעומדים בבית בשאר מקומות, אפילו לא על השלחן שאוכל עליו). אליה זוטא ס"ק ט (מיהו אם יש הרבה נשים בחדר אחד, יכולין לברך אף על שאר נרות, דהוא נמי שלום ביתו).

ונראה דמיירי שיש בעל הבית במקום זה, שחיוב ההלדקה בשלחן זה היא עליו, ולא עליהן. משא"כ אם אין כאן בעל הבית, וכולן שוות בחיוב ההדלקה בשלחן זה, בזה נתבאר לעיל ס"י (ב' או ג' בעלי בתים שאוכלין על שלחן אחד, ומברכים כל אחד על מנורה שלו ... שכל מה שניתוספה אורה בבית יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זוית).

1582 **מ"א ס"ק כ"א** (ואפילו מדליק בחדרים שאין משתמשין בהם לצורך אכילה ... ומיהו דוקא כשיש לו חדר מיוחד ... אבל אותן המדליקין בבית האכסדרה אין מברכין ... שאין זה מצוה המוטלת עליו, וגם אין משתמשין שם לצורך אכילה. אבל במקום שמשתמשים לצורך אכילה, אפילו אחר רשאי לברך).

והיינו שכדי שיוכל לברך, צריך שיהי' אחד מהשנים:

(א) חדר המיוחד לו, אף שאינו משתמש שם צרכי אכילה.

(ב) אף חדר שאינו מיוחד לו, אלא שמשתמשים בו צרכי אכילה.

וכן הוא לעיל ס"י (ולדברי הכל יכול השני לברך בחדר המיוחד לו, אע"פ שאינו אוכל שם ואינו משתמש שם שום צורך אכילה ... ואפילו בחדר המיוחד לראשון, אם הראשון משתמש שום צרכי אכילה באותו חדר ... יכול השני להדליק שם ... ולברך על הדלקה זו, אע"פ שהוא לא ישתמש כלום אצל נרותיו).

וטעם הכרעה זו נתבאר לעיל סי"א (הערה 1544).

טו (במה דברים אמורים כשאוכלת משלה. אבל אם היא **(ה)** סמוכה על שלחן בעל הבית, אינה יכולה לברך שם, אלא אם כן החדר מיוחד לה או לבעלה, שאם לא כן אינה חייבת כלל להדליק שם, שאין חיוב נר שבת חל עליה כלל, לפי שהיא בכלל בני ביתו של בעל הבית ונפטרת בנרו[1583].

ואף אם בעל הבית מצוה לה להדליק, ועושה אותה שליח לפוטרו מחיובו שהוא חייב להדליק שם, לפי שמשתמש שם בשבת, אפילו משתמש שם צרכי אכילה, ואפילו אם הוא או מקצת בני ביתו אוכלים שם, מכל מקום כיון שהוא או אשתו בירכו במקום אחד ונפטר בברכה זו לכל החדרים שחייב להדליק שם כמו שנתבאר למעלה[1584], אם כן גם שלוחו אינו יכול לברך שם[1585].

ויש חולקים על זה, וכן נתפשט המנהג במדינות אלו[1586]):

וראה חדושי שאול בן הלוי – דברי חנוך, השמטות דף עב.

[1583] **מ"א** ריש **סי' תרעז** (אם סמוך על שלחן בעל הבית, הוא בכלל בני ביתו, ומדינא אינו צריך להדליק). הובא בתוספת שבת כאן ס"ק יט (וברס"י תרע"ז הביא המג"א ... ומסיק ... אם סמוך על שלחן בעל הבית הרי הוא בכלל בני ביתו). וכן הוא לעיל ס"ט (אם הוא סמוך על שלחן בעל הבית, נעשה כבני ביתו של בעל הבית, ויוצא בנרו של בעל הבית). ונתבאר בקונטרס אחרון ריש ס"ק ה (זה פשוט דבני ביתו אינם צריכים נר לכל אחד ואחד).

אלא שאם יש לה חדר מיוחד, כיון שבחדר זה אינה נפטרת בנרו של בעל הבית, על כן היא צריכה לברך שם בברכה. וכן הוא לעיל סוף ס"ט (וכל זה כשאין לו חדר מיוחד שם). ונתבאר שם (הערה 1531).

[1584] סעיף ט.

[1585] **חק יעקב סי' תלב** ס"ק יא. **משמעות העולת שבת** סי' תקפה. ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ה, ולקמן סי' תלב ס"ח וקונטרס אחרון שם ס"ק ב.

[1586] שבעל הבית מצוה לה להדליק בשאר החדרים, "לפוטרו מחיובו שהוא חייב להדליק שם", ומברכת על הדלקה זו מטעם ערבות, כמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ה.

אלא שגם לפי מנהג זה אינה יכולה לברך על נרות שמדלקת על השולחן שאוכלים עליו ובעלת הבית מדלקת עליו, כמבואר בקונטרס אחרון ריש ס"ק ה (אין לברך עליו, כיון שאינו חיוב בדבר מחמת עצמו ... לא אשכחן חיוב שתי נרות, אלא שיש מכוונים כן כנגד זכור ושמור ... דבלאו הכי סגי בנר אחד לכל בני ביתו). וכיון שאין חיוב בנר השני, אי אפשר לברך עליו, אף אם הוא בשליחות בעל הבית.

ואף שנתבאר לעיל ס"י (ב' או ג' בעלי בתים שאוכלין על שלחן אחד ומברכים כל אחד על מנורה שלו, יש מפקפקין לומר שיש כאן ברכה לבטלה לפי שכבר יש שם אורה מרובה מנרות שהדליק הראשון, ויש מיישבין המנהג שכל מה שניתוספה אורה בבית יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זוית).

היינו בב' או ג' בעלי בתים, שיש על כל אחד מהם חיוב הדלקת הנר. ואף שהראשון כבר הדליק שם, יכול גם השני להדליק שם, מטעם "שכל מה שניתוספה אורה בבית יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זוית".

משא"כ כשהאורחת או הבת סמוכה על שלחן בעל הבית, הרי מלכתחלה לא חל עליה חובת ההדלקה, ולכן "אין לברך עליו, כיון שאינו חיוב בדבר מחמת עצמו", ונתבאר לעיל שם (הערה 1533).

*

אמנם בשיחת כ"ד אלול תשל"ד, יצא הרבי בקריאה לבנות ישראל, להשתדל בקיום מצות הדלקת נרות שבת קודש בברכה, כולל הבנות שלפני עונת הנשואין, מתחיל מגיל חינוך.

היו רבנים שכתבו לרבי, שיש לדעתם חשש ברכה לבטלה כאשר הבנות מדליקות בעצמן בבית בברכה, ועיקר הקושי הוא מהמבואר כאן בפנים ובקונטרס אחרון, כמבואר לעיל.

והשיב על דבריהם בשיחת ו' תשרי תשל"ה, שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 34 (די הנהגה בפועל פון בית הרב אז אפילו נשים קודם הנישואין האבן געבענטשט מיט א ברכה, וואס מסתם פירט זיך דאס פון דעם אלטן רבי'ן אן, ווארום דאס גייט דאך אזוי מדור לדור, און וויבאלד דאס איז געווען אין דורות אחרונים איז א זיכערע זאך אז מען האט דאס אייגעפירט פון פריער, אנהויבנדיק פון דעם ראש השלשלת – וואס דאס איז דער אלטער רבי ... איז בנוגע למעשה בפועל האט מען מכריע געווען די צווייטע דעה).

וכן נהגו בדורות האחרונים בכמה חוגים, כמבואר בערוך השלחן ס"ז (ובנות ישראל נוהגות לברך כל אחת בעצמה אף כשהן אצל אמן, אף שהבעל אינו מברך וסומך על ברכת אשתו כמ"ש בסעי' ה', משום דהחיוב הוא רק על המשפחה כמ"ש שם, מכל מקום הבנות, מפני שהן נצטוות יותר כמו שנתבאר, מברכת כל אחת ואחת).

קבלת שבת בערבית

טז אע"פ שלא התפללו הקהל עדיין, אם קדם היחיד והתפלל ערבית של שבת מבעוד יום[1587], חל עליו קבלת השבת ואסור בעשיית מלאכה[1588], אפילו אם אומר בפירוש שאינו רוצה לקבל עדיין, אין זה מועיל כלום, כיון שהזכיר כבר עניינו של יום בתפלה[1589]:

הרבי ביקש אז (על ידי המזכירות) את חברי הכולל, להשתדל לברר הלכה זו על בוריה. עריכה זו הוטלה עלי על ידי חברי הכולל, וערכתי אז חוברת "נרות שבת קודש", שבה סיכמתי פרטי הלכה זו, אשר עצם ההלכה שאכסנאי מחוייב להדליק בעצמו (או להשתתף בפריטי בנרות שמדליק בעל הבית, או שידליקו עליו משלו בביתו), אף שבעלת הבית מדליקה במקום שהוא מתאכסן, זה גופא מורה אשר הדלקת נרות שבת היא חובת גברא, ולא רק חובת הבית.

ואינו דומה לחיוב קביעת מזוזה על פתח הבית, שאם אחד מהדיירים קבע מזוזה בפתח, שוב לא חל שום חיוב קביעת מזוזה על שאר הדיירים, כי בבית הזה כבר נקבעה המזוזה; משא"כ הדלקת נרות שבת, שגם אחרי הדלקת הנרות על ידי בעלת הבית, עדיין לא נפטרו שאר הדיירים או האכסנאים שאוכלים בבית הזה, שמחוייבים הם להדליק בעצמם (או להשתתף בפריטי בנרות שמדלקת בעלת הבית, או שידליקו עליהם משלהם בביתם), וכמו לענין נר חנוכה, שנתבאר בר"ן שבת י, א ד"ה אמר רב ששת אכסנאי (דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה). וראה מה שדן בזה ב"אז נדברו" ח"ו סי' סז.

אלא שמכל מקום הדלקת בעלת הבית מועלת גם לבני ביתה והאורחות הסמוכות על שולחנה. והיינו שהדלקת בעלת הבית עבור כל בני הבית פוטרת את חובת גברא שיש על כל אחד מבני הבית והסמוכים על שלחנם.

וכיון שכן, הרי מובן שכל אחת מבנות הבית והאורחות יכולה לכוין שאינה רוצה ליפטר בהדלקת בעלת הבית, ונשארת עלי' חובת הדלקת נרות שבת בברכה. וכמו שהוא לענין נרות חנוכה, שנתבאר במ"א סי' תרעז ס"ק ט, בשם מהרי"ל סי' קמה (משום ברכה לבטלה ליכא, כיון שאינו רוצה לצאת בשל אשתו, ממילא חל חיובא עליה). וראה מה שדן בזה ב"נרות שבת קודש" להר"י גינזבורג, באר שבע תשל"ה, ע' 26 ואילך.

וכיון שכבר בימי אדמו"ר הזקן השתדלה כל אשה בישראל להדליק בעצמה הנרות, עד אשר "וכן נתפשט המנהג במדינות אלו" למצוא דרך איך להדליק בברכה – עכ"פ בחדר הסמוך, "ולהכי אין למחות ולבטל המנהג שנהגו בהדלקת הנרות, כיון שיש להם על מי שיסמכו" – אף בחדר האוכל, כאשר כל אחת מהבנות והאורחות מתכוונת שלא לצאת ידי חובתה על ידי הדלקת האם – בעלת הבית.

וראה קונטרס נרות שבת קודש ע' 27. משולחן הארי עד 58. קובץ הערות וביאורים תשצח ע' 86. תשצט ע' 54. תתב ע' 48. חדושי שאול בן הלוי - דברי חנוך סי' ח ובהשמטות דף עא ואילך. נעתק בחלקו ביגדיל תורה (נ. י.) חו' לז ע' שנז. קיצור הלכות ע' קיח.

וככל הדברים האלה הוא מצאנו אף לענין מנהג הנשים בהפרשת חלה, כדלקמן סי' תנז ס"ד (ועכשיו שנהגו העולם ללוש עיסות גדולות משיעור חלה ... הן מפרישין חלה מכל עיסה ועיסה בפני עצמה. ונהגו שמכל עיסה ועיסה מפרשת אשה אחרת ומברכת לעצמה), ושם נסמן (הערה טז).

*

עוד ביאר הגרמ"ש אשכנזי את מנהגינו זה (כפר חב"ד גליון 1169 ע' 37), על פי האמור בקונטרס אחרון כאן (בנר חנוכה אמרו איש וביתו, והמהדרין שם היינו משום פרסומי ניסא, ובנר שבת לא אשכחן הידור זה בגמרא, אם כן אין לברך עליו כיון שאינו חיוב בדבר). הרי שקיום הידור היא סיבה מספקת לברך. וכיון שנהגו להדר בזה, אפשר שהוא חשוב הידור שאפשר לברך על הדלקה זו. וראה מה שדנתי בדבריו בשיעורי הלכה למעשה ח"א ע' קמז.

[1587] כדאמרינן ברכות כז, ב (רב צלי של שבת בערב שבת ... אמר רב נחמן אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת).

[1588] ברכות שם (אמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת (אותו היום שהתפלל רב של שבת בערב שבת, אמר ליה רבי ירמיה מי בדלת מן המלאכה, הואיל וקבלת עליך שבת בתפלתך, רש"י). אמר ליה אין בדילנא). **טור ושו"ע** סי"א (אף על פי שלא התפללו הקהל עדיין, אם קדם היחיד והתפלל של שבת מבעוד יום, חל עליו קבלת שבת ואסור בעשיית מלאכה).

וכן הוא לעיל סי' רסא ס"ג (קיבל עליו שבת בתפלת ערבית של שבת, שהתפלל מבעוד יום), ושם נסמן (הערה 1264).

[1589] ב"י ד"ה ומ"ש רבינו עוד (ויותר נראה לומר דכיון שהזכיר קדושת היום בתפילה, אי אפשר לעשותו חול לדברי הכל), ושו"ע שם (ואפילו אם אומר שאינו רוצה לקבל שבת).

וראה קונטרס אחרון סוף ס"ק ו (ממ"ש ב"י ושו"ע סי"א ואפילו אינו רוצה כו', משמע דיוצא ידי חובת תפלה), משא"כ עם טעה, יתבאר לקמן סכ"א (צריך הוא לחזור ולהתפלל ערבית, כיון שהוא לא נתכוין בתפלתו מפני קבלת תוספת שבת, אלא מפני שהוא לילה, והרי התפלל בטעות).

יז אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחם[1590], ואסורים במלאכה אע״פ שלא היו בבית הכנסת אצל קבלת שבת[1591], ואפילו אומרים בפירוש שאינם רוצים לקבל שבת עדיין[1592]:

יח ואם אירע שאחד לא תיקן עדיין מאכלו לשבת כשהצבור רוצים לומר ברכו, יש להם להמתין עליו (ממדת חסידות). ואם הוא סמוך לבין השמשות אל ימתינו[1593]:

יט אבל[1594] אם רוב הקהל לא היו בבית הכנסת, אינם נמשכים אחר המיעוט. ועיר שיש בה בתי כנסיות הרבה, אין הקהל המתפללין באחד מהם נמשכים אחר המתפללים באחרים[1595], אע״פ שהמה המיעוט נגד האחרים[1596] (ויחיד שלא היה בבית הכנסת שקבלו בה שבת, אע״פ שהוא רגיל להתפלל תמיד באותו בית הכנסת, אם רוב העיר לא קבלו עדיין שבת, אפשר להתירו במלאכה[1597]):

כ אדם שבא לעיר וכבר קבלו אנשי העיר שבת עליהם, אע״פ שעדיין היום גדול, חל עליו השבת גם כן. ואם היה עליו שום חפץ מוקצה, או מעות, לא יטלטלנו בידיו להסירו ממנו[1598], אלא יעשה כמו ש[י]תבאר בסי׳ רס״ו[1599] במי ששכח כיסו עליו בשבת ועיי״ש:

[1590] **מרדכי** רמז רצז-ח (והיכא שרוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט על כרחם נמשכין אחריהם ואסורין במלאכה). שו״ע סי״ב (אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם).

וכן הוא לעיל סי׳ רסא ס״ג (או שרוב הצבור ענו ברכו). לקמן סי׳ שצג ס״ב (ואפילו אם הוא לא התפלל, אם רוב הצבור התפללו, המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחן). סי׳ תקכז ס״ט (אם כבר אמרו רוב הצבור ברכו, הרי הוא נגרר אחר רוב הצבור).

[1591] מרדכי שם בשם **ריב״[ם]** (וכן כתב ר״י ברבי מרדכי, דאם הקהל אמרו בערב שבת ברכו, שאין היחיד שלא היה בבית הכנסת יכול לעשות מלאכה).

[1592] מרדכי וריב״ם שם (על כרחם ... אף על פי שאין רוצה לקבל עדיין שבת). **שו״ע** שם (על כרחם).

[1593] **ספר חסידים** סי׳ רסב (מי שלא הכין בערב שבת מאכלו ורוצים לומר ברכו ... אם עדיין שהות ביום ויש שעה גדולה יעכבו, [ואם] אין שעה וסמוך לספק בין השמשות, מוטב שלא יאכל ולא יחללו ספק שבת). **מ״א** סק״ל (מי שלא תיקן מאכלו, יש להמתין עם ברכו. ואם הוא סמוך לבין השמשות, אל ימתינו).

[1594] סיכום האמור בסעיף שלפנינו:

(א) אם רוב העיר קבלו השבת נמשכים אחריהם גם היחידים שאינם בבית הכנסת.

(ב) אבל המתפללים בבית הכנסת אחד, אינם נמשכים אחר המתפללים באחרים.

(ג) ואם רק מיעוט בתי כנסת קבלו שבת, אין נמשכים אחריו אלא היחידים שהם בבית הכנסת.

(ד) אבל מי שרגיל להתפלל בבית הכנסת הזה ואינו בבית הכנסת, אפשר להתירו במלאכה.

[1595] **כנסת הגדולה** הגב״י (בעיר שודאי רוב הקהל בבתיהם ... אינו בדין שיהיו נמשכין אחר המיעוט. וכן בעיר שיש בה בתי כנסיות הרבה ופעמים שמקדימים בבית הכנסת אחד ... קודם האחרים, ועל הרוב זמנו של זה לא זמנו של זה, מי מהם יהא נמשך, הרי נתת דבריך לשיעורים, הר״א ו׳ נחמייש בתשובה כתיבת יד). **מ״א** ס״ק כד (ואם רוב הקהל לא היו בבית הכנסת, אין נמשכין אחר המיעוט. וכן בעיר שיש בתי הכנסת הרבה, אין אחת נמשכה אחר חברתה (כנסתן הגדולה)).

[1596] פרי מגדים א״א ס״ק כד (שני בתי כנסיות אין אחת נמשכת אחר חברתה, משמע אף שיש באחת רוב).

[1597] מהלשון ״אפשר״, נראה שמתירו מספק. וראה בהנלקט בהליכות השבת ס״ק א׳קז.

[1598] **שבלי הלקט** סי׳ נט (ובשם הר״ר אליעזר ב״ר יואל הלוי זצ״ל מצאתי, אדם שבא בעיר בערב שבת וכבר קבלו עליהם [אנשי] העיר שבת, כיון שהתחילו ברכו, אף על פי שעדיין יום גדול, אם היה עליו מעות או חפץ מניחו ליפול, שברכו הוא במקום תקיעה שהיו בוטלין ממלאכה). שו״ע סי״ג (אדם שבא לעיר בערב שבת וכבר קבלו אנשי העיר עליהם שבת, אף על פי שעדיין היום גדול, אם היו עליו מעות או שום חפץ, מניחו ליפול).

[1599] סעיף יט (ומי ששכח כיסו עליו ונזכר בשבת כשהוא בתוך הבית או בתוך החצר או אפילו בתוך עיר המעורבת, יכול לילך עמו עד לתוך חדר מוצנע ושם יתיר חגורו והכיס נופל, ואין בזה איסור טלטול מוקצה, דכיון שהמוקצה ישנו עליו כבר הרי הוא יכול לנושאו עליו לכל מקום שירצה ... ועוד שזהו טלטול על ידי גופו ולא בידיו), ושם נסמן (הערה 2183). וכן כאן, לא יקחנו בידיו מכיסו כדי להניחו באיזה מקום, אלא ילד לשם, ויניחו ליפול.

וכן הוא במ״א כאן ס״ק כה (מניחו ליפול, פירוש שהולך לחדר, כמ״ש סימן רס״ו).

טעו ביום המעונן

כא מי שטעה ביום המעונן וסובר שהוא **(ו)** חשכה ממש והתפלל ערבית של שבת, ואחר כך נודע לו שעוד היום גדול[1600], אע"פ שכשהתפלל היה מפלג המנחה ולמעלה שהוא זמן הראוי לתוספת שבת[1601], צריך הוא לחזור ולהתפלל ערבית, כיון שהוא לא נתכוין בתפלתו מפני קבלת תוספת שבת, אלא מפני שהוא לילה, והרי התפלל בטעות. ומותר לו לעשות מלאכה קודם קבלת שבת בתפלה השניה, לפי שקבלה הראשונה היתה בטעות ואינה חשובה כלום:

כב במה דברים אמורים ביחידים. אבל צבור שטעו ביום המעונן והתפללו ערבית של שבת בעוד היום גדול, אינם צריכים לחזור ולהתפלל[1602], אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה[1603], לפי שאין מטריחין על הצבור[1604].

וכיון שאינם צריכים לחזור ולהתפלל חל עליהם קבלת השבת שבתפלה הראשונה ואסורים במלאכה[1605].

[1600] **ברכות כז**, ב (אביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי (לעשן אותן בגפרית, לאחר שהתפלל של שבת בערב שבת, רש"י). ההוא טעותא הואי (לא קבל עליו תוספת שבת משעת תפלה מדעת, אלא יום המעונן היה וכסבור חשכה, ואחר כך זרחה חמה, רש"י)). שו"ע סי"ד (ואם יחיד הוא שטעה בכך, צריך הוא לחזור ולהתפלל תפלת ערבית).

[1601] תלמידי רבינו יונה ברכות יח, ב ד"ה רב צלי (אם התפלל מבעוד יום בטעות, שהוא יום מעונן והיה חושב שהיה לילה ואחר כך זרחה השמש, צריך לחזור ולהתפלל, אף על פי שהתפלל מפלג המנחה ואילך, כיון שלא נתכוין להתפלל אלא אחר שקיעת החמה והתפלל בטעות, ומותר בעשיית מלאכה, שקבלת טעות לא שמה קבלה). ב"י סד"ה גרסינן (וביחיד אפילו התפלל מפלג המנחה ולמעלה, כיון דבטעות הוה, שהיה סבור שכבר חשכה, לא עלתה לו תפלה). שו"ע שם (כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה).

היינו אף שמפלג המנחה ולמעלה אפשר להתפלל ערבית, כדלקמן סי' רסז ס"א (ונוהגים להקדים תפלת ערבית יותר מבימות החול ... רק שיהא מפלג המנחה ולמעלה). מכל מקום אם התפלל בטעות לא הוי קבלת שבת.

[1602] **גמרא שם**. (פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, כסבורים העם לומר חשכה הוא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת, ונתפזרו העבים וזרחה החמה, ובאו ושאלו את רבי, ואמר הואיל והתפללו התפללו).

[1603] משמעות **תלמידי רבינו יונה** ברכות שם (שכתב לענין יחיד "אף על פי שהפלל מפלג המנחה ואילך"). **ב"י** שם (אבל קודם פלג המנחה, אפילו ציבור נמי מחזירין, כיון דלאו זמן תפלת ערבית הוא כלל. וכן נראה מדברי רבינו יונה ז"ל שם). שו"ע שם (אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה).

[1604] גמרא שם (שאני צבור דלא מטרחינן להו).

[1605] **הגאונים** הובא **במרדכי** סי' רצז (מצאתי בספר המקצעות שכתב בשם רב שרירא גאון, מעשה היה בימי אבותינו הקדמונים, פעם אחת ערב שבת היה ויום המעונן היה וכסבורין העם שהוא חשיכה, הדליקו נרות ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנשבה הרוח ונתפזרו העבים וראו השמש, ולא התפללו מעריב, והיה שהות ביום והתחילו הנרות לכבות, ושאלו חכמי הדור ואמרו אותם שהדליקו אסורים להדליק עוד ולעשות מלאכה, שכבר קבלו השבת).

שבלי הלקט סו"ס נט (ובתשובות הגאונים זצ"ל מצאתי פעם אחת ... שאותן שהדליקו הנרות אסורין להדליק ולעשות מלאכה, מפני שכבר קבלו עליהן את השבת).

אור זרוע הל' ערב שבת סי' טז (מדברי רב שרירא גאון שכתוב בספר המקצועות מעשה שהיה בימי אבותינו הקדומים ... שאותם שהדליקו הנרות אסורין להדליק ולעשות מלאכה משום שכבר קבלו עליהם את השבת ... הרי אתה רואה שאע"פ שבטעות קבלו עליהם את השבת, אפילו הכי אסורים במלאכה. מיהו מכח הספר איני מבין ... מיהו אין לנו כח לחלוק על דברי רבותינו השלום עליהם).

ומדבריהם לענין הדלקת הנר בטעות, למדים לענין תפלת ערבית בטעות, דהוי קבלת שבת ואסורים במלאכה. וקיי"ל כוותייהו רק לענין תפלת ערבית, משא"כ לענין הדלקת הנר לא הובאה כאן דעת האוסרים, דקיי"ל שהדלקת הנר אינה קבלת שבת אלא לנשים, ואין צבור לנשים לומר שהצבור הדליק נרות. ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ז.

ולענין קבלת שבת על ידי תפלת ערבית בטעות, נפסק כן ברש"י שם ד"ה הואילו והתפללו התפללו (לענין תוספת, אע"ג דבטעות הוה, תוספת הוא על ידי תפלה, הואיל ואמר תפלה קבלה היא). הובא באור זרוע שם (אע"ג דבטעות

ומכל מקום אם יש מיעוט שלא קיבלו עדיין שבת, אינן נמשכים אחר הרוב, כיון שקבלת הרוב היתה בטעות[1606].

ויש **(ז)** חולקין על זה[1607] ואומרים, שאף אם כל הצבור קבלו בטעות מותרים כולם במלאכה, אע"פ שאינם צריכים לחזור ולהתפלל לפי שאין מטריחין עליהם, אבל קבלתם אינה כלום כיון שהיא בטעות. ויש לסמוך על דבריהם אם צריכים לכך:

מנחה אחר קבלת שבת

כג מי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת עד שקבלו הקהל שבת, דהיינו שאמרו ברכו, לא יתפלל מנחה באותה בית הכנסת בשעה שהקהל מתפללין ערבית, שמאחר שהקהל קדשו היום אין לו לעשותו חול אצלם, אלא ילך חוץ לבית הכנסת ויתפלל שם מנחה של חול[1608].

הוה תוספת הוא על ידי תפלה, הואיל ואמר תפלה קבלה היא, עד כאן פרש"י. משמע מפירושו דקבלה בטעות הויא קבלה לענין ליאסר במלאכה).

ראב"ן סי' קע (ציבור בין מדעת בין בטעות הויא קבלה גמורה).

רוקח סי' מח (צבור שהתפללו וטעו לא נטריחם להתפלל, והקבלה קבלה).

דרכי משה סק"ו (באור זרוע כתב אף על גב דבגמרא נראה דציבור שקבלו עליהם שבת בטעות לא הוי קבלה, מכל מקום כן הורו הגאונים, ואין לחלוק עליהם).

תוס' כז, ב ד"ה שאני צבור, לפי גירסת ופירוש **רש"ל** בחכמת שלמה (ואף על גב דלא מטא זמן איסור, אסורים בעשיית מלאכה כו', פירוש כדי שלא להטריחם עוד בתפלה, משום הכי אוקמינהו באיסורייהו).

שלטי גבורים ברכות יח, ב אות ה, בשם פסקי ריא"ז פ"ד ה"ב אות ד (ואם הצבור התפללו בטעות, הואיל והתפללו התפללו, שטורח להם לצבור לחזור ולהתפלל, ואסורין בעשיית מלאכה).

מהר"מ טיקטין בחידושי אנשי שם על המרדכי שם אות ד (כדלקמן הערה הבאה).

מ"א ס"ק כו (ומהר"מ טיקטין כתב דהמרדכי סבירא ליה דבקבלה בטעות בצבור שמה קבלה ... וכן כתבו השבלי לקט, ורש"ל, וכן פסק דרכי משה בשם אור זרוע, ואין להקל. וכן כתבו הרוקח והראב"ן והשלטי גבורים).

[1606] במרדכי שם, על דברי ספר המקצעות (מכאן ... יש ללמוד דקבלת שבת בטעות לא הויא קבלה ומותרין במלאכה), שהיא הדעה השנית דלקמן. וכתב על זה בחדושי אנשי שם, ממהר"מ מטיקטין (וצ"ע מה ראיה קאמר, שהרי אמרו אותם שהדליקו אסורים להדליק ולמלאכה. וצריך לומר דאפיסקא דלקמן קאי, דמשמע ליה מדקאמר וכסבורין העם שהיה חשיכה והדליקו, משמע שרוב הקהל הדליקו, תדע שהרי התפללו כבר תפלת המנחה בצבור וראו השמש, ולא התפלל מעריב היו אותם שלא הדליקו מיעוטא, ואפילו הכי התירו להם להדליק ולעשות מלאכה, ולא אמרינן שנמשכין אחר הרוב הואיל ורוב דטעות הוי. והכי קאמר יש ללמוד מכאן דקבלת שבת לרוב הצבור בטעות לא הויא קבלה לאחריני ואותן אחרים מותרים במלאכה כו', ומינה היכא שרוב הקהל קבלו עליהם שבת כדין, מיעוט על כרחם נמשכים אחריהם. וגם מפירש"י פרק תפלת השחר משמע דצבור כיון דלא מטרחינן להו לחזור ולהתפלל, אם התפללו ברכו בטעות ועוד היום גדול הויא קבלה ואסורין במלאכה). הובא במ"א שם (ומהר"מ טיקטין כתב דהמרדכי סבירא ליה דבקבלה בטעות בצבור שמה קבלה, אך שאין המיעוט נמשכים אחריהם).

[1607] **תוס'** ברכות שם ד"ה שאני צבור, לפי גירסת הב"ח שם (אין איסור בעשיית מלאכה). **רא"ש** שם פ"ד סוס"ו (שאני צבור דלא מטרחינן להו להתפלל שנית כמו דמטרחינן ליחיד, אבל מלאכה (בשבת) אלו ואלו מותרין). **רשב"א** ד"ה שאני התם (ודוקא לענין תפלה הוא שאין צריך לחזור ולהתפלל, משום דאיכא טירחא דציבורא, אבל לענין מלאכה, עושין הן כיחיד, דקבלה בטעות הוא ואינה קבלה לא ליחיד ולא לצבור). **תלמידי הרב רבינו יונה** שם יח , ב סוד"ה רב צלי (והרב רבי משה בר יוסף נרבונ"י ז"ל אמר, שאם טעו הצבור בערב שבת והתפללו מבעוד יום שהיו סבורין שהיה חשכה, אף על פי שלא נחייב אותם לחזור ולהתפלל מפני טורח הצבור ויוצאין באותה תפלה של שבת שהתפללו כבר, אפילו הכי מותרין בעשיית מלאכה. ודייק הכי מדאמר שאני צבור דלא מטרחינן להו. דמשמע שלא חששו אלא משום טרחא בלחוד. אבל מפני קבלת השבת בתפלתם לא חששו כלל ומותרין במלאכה). **רבינו ירוחם** נתיב יב ח"א בתחילתו (אבל אם התפלל בטעות שהיה היום מעונן ואחר כך זרחה חמה, מותרים לעשות מלאכה בין צבור בין יחיד). **ט"ז** סק"א (וכתב הרא"ש דלענין מלאכה בין ציבור בין יחיד מותרים).

[1608] **תרומת הדשן** סי' ד (מי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת, עד לאחר שענו הקהל ברכו ... אחד מגדולים מצא בתשובות ישנות, דמי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת בדרך זה, שאל יתפלל מנחה באותו בית הכנסת שבו הצבור

והוא שלא ענה עמהם אחר ברכו, אבל אם ענה, הרי קבל עליו שבת ואסור לו להתפלל מנחה של חול, אלא יתפלל ערבית שתים[1609], כדין טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת, שנתבאר בסימן ק"ח[1610]:

כד ואם בא לבית הכנסת סמוך לברכו, יתחיל להתפלל מנחה של חול. ואע"פ שמיד בעודו מתפלל מנחה יאמרו הצבור ברכו ויקבלו שבת, אין לו לחוש במה שהוא מתפלל אצלם תפלה של חול, כיון שהתחיל בהיתר[1611].

ואע"פ שכל דבר שצריך להתחיל בהיתר צריך להקדים כל כך בענין שיוכל לגמור קודם שתגיע שעת האיסור, אבל אם ידוע שימשוך תוך שעת האיסור הרי זה כמתחיל באיסור כמו שנתבאר בסימן רל"ה[1612]. מכל מקום כאן אין להקפיד כל כך, לפי שאיסור זה שלא

ושלוחם מתפללים, הואיל והצבור קדשו היום לא יעשנה חול אצלם, אלא ילך חוץ לבית הכנסת ויתפלל שם מנחה של חול, עכ"ל. וכן היה רגיל להורות. וכן הורו גם כן תלמידיו שנים מהגדולים אחריו), ובכתבים סי' קנג (מהר"ש הורה ואמר שכך מצא בתשובות ישנות, מי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת עד שענו הקהל ברכו, ועדיין לא עברה זמן המנחה, שאל יתפלל מנחה באותה בית הכנסת שבו הקהל והש"ץ מתפללין, אחרי שהקהל קדשו היום לא יעשהו חול אצלם, אלא ילך לחוץ אותו בית הכנסת ויתפלל מנחה של חול. וכן הורו תלמידיו אחריו דודי מהר"א ז"ל ומהר"י ז"ל), מהר"ש הוא רבי שלום מנוישטט, ושני תלמידיו הם דודו של תרומת הדשן רבי אהרן בלומלין, ומהרי"ל. והובא בהלכות ומנהגי מהר"ש מנוישטאט סי' קסז, ובמהרי"ל הל' שבת. ובהגהות מנהגים אות כד. שו"ע סט"ו (מי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת עד שקבלו הקהל שבת, לא יתפלל מנחה באותו בית הכנסת, אלא ילך חוץ לאותו בית הכנסת ויתפלל תפלה של חול).

ואף שבשעה שהציבור ענו ברכו הוי קבלת שבת גם עבורו בעל כרחו, כדלעיל סי"ז (אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחם), ושם נסמן (הערות 1590-1591).

יש לומר דהכא לענין תפלת מנחה הקילו, כמבואר בתהלה לדוד סק"ח. או אפשר דהכא מיירי שרוב העיר לא קבלו עדיין שבת, רק בבית הכנסת זה, וכדלעיל סי"ט (ויחיד שלא היה בבית הכנסת שקבלו בה שבת, אע"פ שהוא רגיל להתפלל תמיד באותו בית הכנסת, אם רוב העיר לא קבלו עדיין שבת, אפשר להתירו במלאכה). ומכל מקום לא יתפלל מנחה באותו בית הכנסת (וראה גם סעיף הבא, הטעם שהוא רק חומרא).

[1609] **מרדכי** סי' רצו (מי ששהה להתפלל מנחה (הואיל) וכבר ענה ברכו עם הקהל, הואיל וכבר עשהו קדש, שוב לא יעשנו חול להתפלל תפלה של חול, אלא כמו ששנינו בפרק תפלת השחר (ברכות כו, ב) טעה ולא התפלל כו' מתפלל תפלת ערבית שתים של שבת. כן פסק ה"ר שמואל מבייברק). הגהות מיימוניות פ"ה סוף אות ר (כתב ה"ר שמואל בן ר"ב ... מי שלא התפלל תפלת מנחה וענה ברכו עם הקהל, אם כן כבר עשהו קדש, ושוב לא יעשנו חול, ויתפלל ערבית שתים של שבת). שו"ע שם (אבל אם ענה וקבל שבת עמהם, אינו יכול להתפלל תפלת חול, אלא יתפלל ערבית שתים).

[1610] סעיף יד (טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת, מתפלל ערבית שתים של שבת).

[1611] **תרומת הדשן** שם (ונראה לי, שאם יבא אחד לבית הכנסת סמוך לברכו, לא ימתין להתפלל מנחה עד לאחר ברכו, בשביל עניית ברכו, כמו שצריך לעשות בשאר ימים, דכיון דשעה עוברת היא לתפלת המנחה, אם יענה ברכו כדפירשתי, אין להקפיד בכה"ג אם לא יענה ברכו ... ואף על פי שלא יוכל לגמור חצי תפלת המנחה קודם ברכו, ונמצא מתפלל מקצת תפלת חול באותו בית הכנסת שבו הצבור ושלוחם שענו כבר ברכו וקדשו היום, מכל מקום הואיל והתחיל בהיתר, אין נראה דיש קפידא כולי האי). ואף שכתב בכתבים שם (נראה לעניות דעתי אין להקפיד אמאי דמתפלל תפלת חול אצל הצבור שכבר ענו ברכו וקדשו היום, הואיל והתחיל בהיתר, וכה"ג אשכחן טובא לחלק. ודוקא בשלא ידע שלא יוכל לגמור קודם ברכו, כגון שסבור שאחד מן הקהל יושיבו החזן מעט), כתב על זה בב"י (ולענין הלכה נראה שיש לסמוך על מה שכתב בספר תרומת הדשן, יותר מעל מה שכתב בכתביו). שו"ע סט"ז (אם בא לבית הכנסת סמוך לקבלת הצבור שבת, מתחיל להתפלל מנחה, ואף על פי שבעודו מתפלל יקבלו הצבור שבת, אין בכך כלום, הואיל והתחיל בהיתר).

[1612] בשו"ע שם ס"ב (אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן קריאת שמע של ערבית, ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה, מפסיק וקורא קריאת שמע). והיינו שדוקא "אם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה" נחשב התחיל באיסור וצריך להפסיק, משא"כ אם התחיל תוך חצי שעה, ויודע שימשיך תוך שעת האיסור נחשב התחיל בהיתר.

אמנם חלק עליו הרמ"א סי' תרנב ס"ב (ואם התחיל לאכול יותר מחצי שעה קודם שהגיע זמן חיובו ... אין צריך להפסיק), משא"כ אם התחיל לאכול בתוך חצי שעה נקרא התחיל באיסור. וכן הוא במ"א סי' תלא ס"ק ח (ולי נראה דמה שכתוב ואם התחיל מבעוד יום מיירי חצי שעה סמוך לערב, דהתחיל באיסור, ולכן צריך להפסיק).

להתפלל תפלה של חול אצל צבור המתפלל של שבת, אינו אלא חומרא בעלמא[1613]:

מלאכה על ידי אחר, אחר קבלת שבת

כה מי שקדם להתפלל ערבית של שבת קודם שהתפללו הקהל, אף על פי שכבר חל עליו קבלת שבת[1614], יכול לומר אפילו לישראל חבירו שלא קבל עדיין השבת שיעשה לו מלאכה[1615], ומותר לו ליהנות מהמלאכה בשבת[1616]. דכיון **(ח)** שלחבירו מותר הוא, אין באמירתו אליו איסור כלל[1617] (ולא אסרו האמירה לנכרי[1618], אף על פי שאינו מצווה על השבת) אלא כשאומר לו בשעה האסורה לכל ישראל[1619] (עיין סי' רס"א[1620]).

וכן מי שמאחר להתפלל ערבית במוצאי שבת, או שממשיך סעודתו בלילה, מותר לו לומר

וכן נפסק לעיל סי' ע ס"ה (במה דברים אמורים כשהתחיל באיסור, דהיינו שהתחיל לאכול תוך חצי שעה), ומצויין שם המקור (ר"ן. רמ"א סוף סי' תרנב. מ"א סי' תלא (דלא כמשמעות שו"ע סי' רלה). וכן הוא לקמן סי' תלא ס"ו (היה עוסק בהיתר, דהיינו שהתחיל לעסוק קודם חצי שעה לפני צאת הכוכבים), ושם (הערה עז).

ואפשר שגם בסי' רלה ביאר רבינו מסקנתו הנ"ל (כדעת הרמ"א והמ"א), ולא הגיע לידינו סימן זה בשוע"ר.

[1613] תרומת הדשן שם (ואף על גב דבפרק ערבי פסחים (קז, ב) גבי ההיא דאגריפס פריך, סוף סוף מאי רבותא, דהא מטא זמן איסור, פירשב"ם, דהיכא דידוע שאינו יכול לגמור בהיתר, הוי כהתחיל באיסור. ונדון דידן, נראה דאין לדמות להתם, דלאו איסור והיתר שייך ביה). מ"א ס"ק כט (אף על גב דכהאי גוונא מיקרי התחיל באיסור, כמה שכתב סוס"י תרנ"[ב], מכל מקום הכא לא קפדינן כולי האי, הואיל ואינו אלא חומרא בעלמא (תרומת הדשן שם)).

והיינו כנ"ל הערה הקודמת, שהמ"א (ורבינו) פוסקים כדעת הרמ"א סוס"י תרנ"ב, שהמתחיל תוך חצי שעה נחשב כהתחיל באיסור. ומכל מקום שאני הכא, כיון שאינו אלא חומרא בעלמא. וכעין זה הוא לקמן סי' תפט סי"ז (אם עבר והתחיל בסעודה בתוך חצי שעה סמוך לזמן הספירה אין צריך להפסיק באמצע סעודתו), והובא שם (הערה קסד) מדברי נחמיה, שבאיסור קל מקיל רבינו כדעת האומרים שנחשב כהתחיל בהיתר.

והטעם שכאן היא חומרא בעלמא, נתבאר לעיל (סוף הערה 1608).

[1614] כדלעיל סט"ז (אם קדם היחיד והתפלל ערבית של שבת מבעוד יום, חל עליו קבלת השבת ואסור בעשיית מלאכה), וסי' רסא ס"ג (אם כבר קיבל עליו שבת בתפלת ערבית של שבת, שהתפלל מבעוד יום ... אסור לו לעשות בעצמו כל שבות, אפילו קודם בין השמשות, אפילו לדבר מצוה וצורך גדול).

[1615] **רשב"א** קנא, א ד"ה א"ר יהודה (וכתבו בתוספות דמהא שמעינן דישראל שקיבל עליו שבת קודם שחשיכה, מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה פלונית), בשם ה**תוס'**. הובא בר"ן סד, ב ד"ה ומדאמרינן. שו"ע סי"ז (יש אומרים שמי שקבל עליו שבת קודם שחשכה, מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה).

[1616] **רמ"א** שם (ומותר ליהנות מאותה המלאכה בשבת).

[1617] **רשב"א** שם (הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה). הובא **בר"ן** שם. ט"ז ס"ק ג (שפיר יליף הרשב"א ... בזה שקיבל עליו שבת קודם חשיכה אין עליו איסור אמירה לחבירו, שהוא מותר לגמרי).

אלא שהר"ן וב"י ומ"א חולקים וסוברים דלא סגי בטעם זה, וזקוקים גם לצד היתר, וגם כאן צד היתר, דאי בעי לא היה מקבל שבת.

שתי הדעות נתבארו באריכות בקונטרס אחרון ס"ק ח. וכאן לא הזכיר הטעם של צד היתר, אלא טעם הרשב"א בשם התוס'.

[1618] לעיל סי' רמג ס"א (אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת).

[1619] **מהר"י ווייל** סי' קטז (וכשמוסיפין מחול על הקודש בעוד היום גדול, כגון שעה או ב' קודם הערב שמש, אני רגיל להתיר לומר לגוי להדליק הנר. וטעמא דידי, כיון שעוד היום גדול, בודאי כל ישראל לא קבלו כולם עליהם השבת, דיש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם, ודמיא להא דאמרינן באלו טריפות על חלב שעל הקיבה, אינהו אכלי אנן מיסתם נמי לא סתים). רמ"א לעיל סי' רסא ס"א (מי שקבל עליו שבת שעה או ב' קודם חשיכה יכול לומר [לגוי] להדליק הנר ושאר דברים שצריך). מ"א שם ס"ק ז (דכיון שעוד היום גדול, בודאי יש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם שבת, ודמיא להא דאמרינן אינהו מיכל אכלי לדידן מסתים לא סתים).

ונתבאר בארוכה בקונטרס אחרון ס"ק ח, שטעם האיסור באמירה לנכרי הוא משום שליחות לחומרא, משא"כ כאן שהיא עדיין שעה שמותרת לכל ישראל, ורק הוא קיבל עליו את השבת, בודאי לא קיבל על עצמו את איסור השליחות, שהוא עצמו אינו עושה כלום רק שהאחר עושה בשבילו.

[1620] סעיף ג (אבל מותר לומר לנכרי לעשות אפילו מלאכה גמורה, ואפילו לדבר הרשות, אם הוא הרבה קודם הלילה, לפי שבוודאי יש מקומות ישראל שלא קיבלו עדיין את השבת ועושים מלאכות אפילו בעצמן, והיאך נאסור לאלו שקיבלו שלא יעשו אפילו על ידי נכרי).

אפילו לישראל שכבר התפלל והבדיל בתפלה שיעשה לו מלאכה, ומותר לו ליהנות ולאכול ממלאכתו[1621], אע"פ שאחר כך יזכיר עדיין של שבת בברכת המזון[1622]:

קונטרס אחרון

(א) ועיקר כו'. הטור[1623] ושו"ע שהזכירו לעשות נר יפה, ודאי קיימו[1624] אנר שמברך עליו ואוכל לאורו[1625], ולא על נרות שמדליק שלא יכשל בעץ ואבן, מדסיימו לעשות שתי פתילות דהיינו שתי נרות לדידן, וזה אין עושין כי אם על השלחן[1626] (ומיהו בדיני מהרי"ו[1627] לא כתב כן):

(ב) ותתנה כו'[1628]**.** המג"א[1629] השמיט תיקון זה במתכוין, משום דצריך לקבל שבת מיד,

---

[1621] **רמ"א** סי"ז (וכל שכן במוצאי שבת, מי שמאחר להתפלל במוצאי שבת, או שממשיך סעודתו בלילה, מותר לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשל לו, ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו, כן נראה לי).

וכן הוא לקמן סי' רצט סכ"א (מי שמוסיף מחול על הקודש הרבה, אם מותר לומר למי שהבדיל שיבשל לו, ויהא מותר לו לאכול מיד מתבשיל זה, נתבאר בסי' רס"ג).

[1622] כשהוא עדיין לא התפלל ולא הבדיל, וכדלעיל סי' קפח סי"ז (מי שנמשכה סעודתו למוצאי שבת והתפלל ערבית שאינו מזכיר עוד של שבת בברכת המזון ... ואם הבדיל על שולחנו דינו כהתפלל ערבית ושוב אינו מזכיר של שבת בברכת המזון. ואם אמר המבדיל בין קודש לחול בלבד בלא כוס, כמ"ש בסי' רצ"ט, יש להסתפק אם דינו כהתפלל ערבית). ומקורו במ"א כאן סוף ס"ק לג (אך צ"ע אם יכול אחר כך לומר רצה בברכת המזון, דיש לומר דוקא כשהתפלל תפילת חול לא יאמר רצה, אבל כשאמר המבדיל לחוד, רשאי לומר רצה).

וכאן מיירי שלא אמר ברוך הבדיל כו', שאומר אחר כך רצה, ומכל מקום מותר לו לומר לישראל שהבדיל שיעשה לו מלאכה.

[1623] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"א נתבאר, שנר זה שאוכל לאורו, שהוא עיקר המצוה ומברך עליו, יהא זהיר לעשותו יפה, ויעשה בו ב' פתילות.

ומבאר שכן היא משמעות הטור ושו"ע.

אמנם מהרי"ו כתב שגם מי שאינו מדליק נרו במקום הסעודה, יעשה בו ב' פתילות.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקמט. כנישתא דבי רב ע' תקד.

[1624] מלשון קאי, כלומר מיירו.

[1625] כמבואר בפנים סי"ד (שעיקר המצוה הן הנרות שעל השלחן שאוכלין לאורן, וראוי שתהא הברכה על אותן המונחים במקום שהוא עיקר המצוה). ולכן יהא זהיר לעשותו יפה ולעשות בו ב' פתילות.

[1626] אם מאיזו סיבה אינו מדליק נרו במקום סעודתו; אינו צריך לעשות בו ב' פתילות. וכמבואר בפנים ס"ט (בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכים להדליק נר שבת בחדרם, ולברך עליו).

ומזה יוצא גם האמור לקמן סי"ד (שעיקר המצוה הן הנרות שעל השלחן שאוכלין לאורן, וראוי שתהא הברכה על אותן המונחים במקום שהוא עיקר המצוה. ומכל מקום די שם בנר אחד (או ב' נרות כנגד זכור ושמור)), והיינו שתדליק ב' נרות על השלחן שאוכלין לאורו, ובשאר החדרים, סגי בנר אחד בכל מקום.

אבל בנר שבבית הכנסת, נתבאר בהמשך ס"א (ונוהגין להדליק בבית הכנסת ב' נרות).

[1627] דינין והלכות שבסוף שו"ת שלו אות כג (הבחורים כשמדליקין בחדרם צריכין שתי פתילות).

והיינו כיון שאינו יכול להדליק במקום סעודה (שהדלקה זו היא עיקר המצוה ובכלל עונג שבת), לכן ידליק ויברך בחדרו (שהדלקה זו היא כדי שלא יכשל בעץ או באבן). וגם בזה יעשה ב' פתילות.

וראה קיצור הלכות משו"ע אדה"ז הערה 9. כנישתא דבי רב.

[1628] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי"א נתבאר, שאם האשה אינה יכולה לקבל שבת בעת הדלקת הנרות, תתנה שאינה מקבלת שבת, והבעל יקבל עליו שבת סמוך להדלקתה.

ועל זה מבאר כאן:

(א) אם האשה מתנה ומקבלת שבת סמוך להדלקה, מועיל רק אם קבלת השבת היא הרבה פחות מרבע שעה מעת ההדלקה, ולא אחר כך.

כמ"ש התוס' ורא"ש[1630]. ואף ששוהה כדי לצלות דג קטן[1631], ומה שכתב השו"ע[1632] מיד, לאו דוקא תיכף ומיד, אלא לאלתר[1633]. מכל מקום שיעור זה פחות הרבה מרביע שעה[1634], כדמוכח משיעור מליחה[1635] שהוא כשיעור צלייה[1636] אף לחתיכה גדולה[1637], וכאן היא שוהה בחופה הרבה[1638].

ולדעת העולת שבת[1639] צריך לומר כמ"ש בפנים[1640]. דהא ודאי האשה אינה אלא שלוחו של הבעל, כמ"ש העולת שבת בס"ג[1641]. וכן בדין, דעיקר הטלת שלום בבית עליה דידיה רמיא שהוא הבעל הבית, ועוד שהיא בכלל בני ביתו עיין מ"ש לקמן[1642], אם כן אם הוא מקבל שבת מיד הוא נפטר בהדלקתה[1643] והיא לא בירכה לבטלה, אע"פ שהיא לא היתה נפטרת בהדלקה זו, אם היתה חייבת בה חיוב בפני עצמו. דכהאי גוונא ממש אשכחן

(ב) הטעם דסגי בקבלת שבת של הבעל סמוך להדלקת האשה, כי מה שהאשה מדלקת הוא בשליחות בעלה שהוא בעל הבית.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקמט. כנישתא דבי רב ע' תקה ואילך.

[1629] ס"ק יא (לענין חופה), וס"ק טו (לענין ליל טבילה).

[1630] כמועתק בפנים ס"ו (הערה 1487).

[1631] שבת לה, ב (להדליק את הנר ... ושוהה כדי צליית דג קטן ... ותוקע ומריע ותוקע ושובת). רא"ש פ"ב סי' כד (מכאן משמע שקבלת שבת אינה תלויה בהדלקת הנר, שהרי אחר שהדליק עדיין יוכל לצלות דג קטן).

[1632] סעיף ד (ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי, כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה).

[1633] וכן הוא בפנים ס"ו (ולקבל עליו שבת באותה שעה סמוך להדלקה, רשאי). וראה תהלה לדוד סק"ד. כללי הפוסקים וההוראה כלל קכג.

[1634] ולא נתפרש כמה הוא. וראה קצות השלחן סי' עד ס"ק יז. ארץ צבי סי' קיג. כנישתא דבי רב.

[1635] מהלך מיל, שהוא לפחות ח"י דקות, כמבואר בתרומת הדשן סי' קסז (יש לסמוך אדברי הרמב"ם דכתב בסתם דשיעור מליחה היא כמהלך מיל, דהיינו חלק שלישית שעה פחות חלק ל' מן השעה). שו"ע יו"ד סי' סט ס"ו (שיעור שהייה במלח אינו פחות מכדי הילוך מיל, שהוא כדי שלישית שעה בקירוב). ובש"ך שם ס"ק כה (דהיינו פחות חלק ל' מן השעה).

אבל לקמן סי' תנט ס"י (ויש חולקין על זה ואומרים ששיעור מיל הוא שני חומשי שעה ... ולענין הלכה העיקר כסברא האחרונה).

וראה שארית יהודה יו"ד סי' סט ס"ו ס"ק לה (אבל דעת הרמב"ם והרע"ב דשיעור מיל הוא שני חומשי שעה. ויש להחמיר כדבריהם (חק יעקב, וכן משמע בפרי חדש ובכרתי ופלתי).

[1636] חולין צז, ב (מליח כרותח כו' דצלי), לפירוש בה"ג שבתוס' חולין קיב, א ד"ה הני מילי (פירש בהלכות גדולות דשיעור מליחה כשיעור צלייה, משום דמליח הרי הוא כרותח דצלי).

[1637] ב"י יו"ד סי' סט ד"ה ושיעור שהייתו במלח (ומשמע דבשיעור מיל סגי אפילו לשור שלם, ואפילו לחתיכה קטנה צריך שיעור מיל, דלא פלוג רבנן בינייהו).

וכיון שמליחת וצליית חתיכה גדולה היא מהלך מיל, אם כן מובן שצליית דג קטן הוא "פחות הרבה מרביע שעה".

וראה שו"ע ורמ"א שם ס"ו. שארית יהודה שם ס"ק לז.

[1638] לכן אינה יכולה להתנות שתקבל שבת אחרי גמר החופה.

[1639] ס"ק ד (איכא תקנתא אחריתי, להתנות שלא תקבל שבת עליה עד אחר הרחיצה בחמין).

[1640] שהבעל יקבל עליו שבת סמוך להדלקתה.

וראה אורות חיים פ"ח ס"ק כה. שו"ת ארץ צבי סי' קיג. הערות בשו"ע אדמו"ר הזקן ע' 130.

[1641] אוצ"ל: בס"א (דאשה מדלקת נרות, אע"ג דאמרינן בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו, נרות של שבת שאני). וכמבואר בב"ח ס"ב (והנשים מוזהרות [בו] יותר וכו'. נראה דהכי קאמר, דאם האיש אינו רוצה להניח לאשתו להדליק ולברך אלא רוצה להדליק בעצמו ולברך, משום דמצוה בו יותר מבשלוחו, כדאמרינן בריש פרק האיש מקדש (קידושין מא א), שאין ביד האיש לדחות את אשתו ממצוה זו, אלא כיון דהנשים מוזהרות בו יותר, תדליק היא ותברך, ולא הוא).

וראה ציץ אליעזר חי"א סי' כא ס"ו. חי"ב סי' כז. חדושי שאול בן הלוי המצויין בסוף סט"ו.

[1642] סעיף טו, וקונטרס אחרון ס"ק ה, שבני הבית נפטרים בהדלקת בעל הבית.

[1643] שמה שהיא מדלקת בשבילו, הוי כאילו הוא הדליק וקיבל שבת, ואם כן מועלת הדלקה זו.

במברך על השופר והולך לו, עיין ב"י סי' תקפ"ה[1644]:

(ג) ומכל מקום בדיעבד כו'[1645]. המג"א[1646] לא סבירא ליה כתשובת מהר"י ברונא[1647] שהעתיק בעולת שבת[1648], לפי שסומך בדיעבד על מהר"ש ומהר"ם[1649].

והנה[1650] לפי מ"ש המג"א בסי' קנ"ח[1651] (וכן הוא בגמרא פ"ז דברכות[1652]), דדוקא כשראוי לברך קודם עשייה ולא בירך לא יברך אחר כך, אבל כשלא היה אפשר לברך תחלה יכול לברך אחר כך, ומהאי טעמא יש לומר שאף שהפסיק הרבה יכול לברך דאיזה גבול יש לדבר[1653] (וכמו לרבינא אחר גמר הסעודה עיי"ש בדף נ"א[1654]), אם כן הוא הדין כאן שאי אפשר לברך בתחלה לפי המנהג[1655], אם כן אף שהפסיקה הרבה אחר כך אין בכך כלום. ובפרט דהכא יש לומר דמיקרי עובר לעשייתן, שאינה נהנית מן האור עד

[1644] על מ"ש הטור שם (אם בירך ולא יכול לתקוע כלל, השני תוקע בלא ברכה, וברכה לבטלה לא הוי), כתב הב"י (דכיון שהשני יוצא בברכתו, אף על פי שלא יצא הוא בתקיעת השני, כגון שיצא והלך לו, או שסתם אזניו ולא שמע התקיעה, לא היתה ברכתו לבטלה). ובשו"ע שם ס"ג (ואפילו אם בירך ולא יכול לתקוע כלל, השני תוקע בלא ברכה, ולא הויא ברכה לבטלה).

וכן הוא לקמן שם ס"ח (אם הראשון לא היה יכול לתקוע אפילו תקיעה אחת, אעפ"כ לא היתה ברכתו לבטלה, כיון שכוונתו היתה בברכתו להוציא כל השומעין).

וכן הוא כאן בהדלקת הנרות, שמה שהיא מדלקת בשבילו, הוי כאילו הוא הדליק וקיבל שבת, ואם כן מועלת הדלקה זו.

[1645] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי"א נתבארו כמה עצות, כאשר האשה אינה יכולה להדליק ולברך בזמן, ואשר אין לה להדליק בלא ברכה ולברך אחר כך. אמנם בדיעבד אם שכחה ולא הדליקה, יש להתיר לצוות לנכרי להדליק בין השמשות ושתברך היא, וכן אם שכחה לברך, יש להתיר לברך אחר כך קודם עיקר המצוה, כשנהנית לאור הנרות.

ומבאר הטעמים שסומכים על זה בדיעבד:

(א) אף שצריך לברך עובר לעשייתה, ולא אחר כך. מכל מקום כשאי אפשר לברך תחלה יכול לברך אחר כך, והוי עובר לעשייתן, לפני ההנאה מן האור.

(ב) אף שאין לברך על עשיית הנכרי, היינו דוקא כשהנכרי עושה סיום המצוה, משא"כ כשעיקר המצוה היא ההנאה מהנרות שאחר ההדלקה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקנב ואילך. כנישתא דבי רב ע' תקט ואילך.

[1646] סוף ס"ק יא (ומיהו בדיעבד אם שכחה מלברך עד שחשיכה, יש לסמוך אמהר"ש).

[1647] סי' פד, ששלל סברה זו, כנעתק לעיל (הערה 1559).

[1648] ס"ק ד.

[1649] שהובא בהגהות מנהגים אות כו, ובמ"א שם, כנעתק לעיל (הערה 1556).

[1650] עתה מתחיל לבאר טעם מסקנת המ"א, שבדיעבד אפשר לברך גם משך זמן אחר ההדלקה, אף שאין מברכים אלא עובר לעשייתה (ראה לקמן הערה 1691).

[1651] ס"ק טז (ולא דמי לשאר ברכות שאינו מברך אחר כך, משום דקיי"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה ... משא"כ כאן דלא חזי מעיקרא לברכה, מותר לברך אחר כך).

וראה גם לעיל שם סט"ז (ומן הדין היה ראוי לברך קודם הנטילה, שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן, אלא שלפעמים אין ידיו נקיות, כגון היוצא מבית הכסא, לכך מברכין לעולם אחר הנטילה).

[1652] נא, א (התם מעיקרא גברא לא חזי, הכא מעיקרא גברא חזי, והואיל ואידחי אידחי).

[1653] כן נפסק כאן לענין בדיעבד. אבל לענין נטילת ידים, נתבאר לעיל סי' קנח סט"ז (ומכל מקום אם נזכר אחר שבירך המוציא, שוב אינו מברך על נטילת ידים ... כל שהתחיל לאכול שוב לא שייך לברך על הנטילה, שכבר חלפה ועברה ... אין סברא כלל שיוכל לברך עליה לעולם אלא מיד אחר עשייתה), ושם נסמן.

[1654] "אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך".

[1655] כדלעיל ס"ח (והמנהג שמברכים אחר ההדלקה, לפי שסוברין שאם תברך תחלה קיבלה לשבת ותהא אסורה להדליק).

לאחר הברכה, כמ"ש רמ"א[1656].

ואין[1657] להקשות ממ"ש הט"ז ביו"ד סי' ק"ד[1658], דכשהנכרי עושה המצוה אין לישראל לברך עליה, וכן משמע במנחות (דף מ"[ב] ע"ב) דקאמר בישראל צריך לברך, משמע אבל לא על ידי נכרי (ודברי הזהב מזוקק שם[1659] תמוה מאד, דבמסקנא לא קאי הכי עי"ש[1660]). דיש לומר הני מילי במצוה שעשיית הנכרי היא גמר מצותה, כגון מילה וטבילת כלים[1661], אבל הכא אין ההדלקה גמר המצוה, אלא ההנאה לאורה, כמבואר במרדכי[1662] בהג"ה, דמהאי טעמא לא היה ר' משולם רוצה לברך עליה, והשיב עליו ר"י דשאני הכא שרואין בה מיד להשתמש כו' עי"ש, אם כן אף לדידן דמברכים אינו אלא משום שנהנה בה מיד, והנאה זו היא לישראל, ולכן יכול לברך. דלא גרע משירי מצות דיכול לברך עליהן, כגון נענוע הלולב, אע"פ שכבר קיים עיקר המצוה בלא ברכה[1663]. ואף החולקין שם[1664], מודו הכא, דזהו עיקר המצוה[1665].

ודמי ממש לעושה סוכה אפילו על ידי נכרי, שמברך על ישיבתה. אלא דהתם מברך לישב, ולא לעשות, משום שהעשיה בלבדה אינה המצוה, ומהאי טעמא גם כן אינו מברך כלום בשעת העשייה[1666]. אבל כאן יכול לברך על ההדלקה, לפי שגמר המצוה נמשך מאליו אחר ההדלקה ואינו מחוסר מעשה כלל, כמ"ש ר"י[1667] שרואין בה כו', רוצה לומר אף שאין צריך עכשיו ברגע זו לשום תשמיש, שהרי מברכין בכל ענין, מכל מקום רואין בה

[1656] סעיף ה (וכדי שיהא עובר לעשייתו, לא יהנה ממנה עד לאחר הברכה, ומשימין היד לפני הנר אחר הדלקה ומברכין, ואחר כך מסלקין היד, וזה מקרי עובר לעשייה).

וכן הוא בפנים ס"ח (וכדי שתהא הברכה עובר לעשייה, אינה נהנית מן האור עד אחר הברכה, דהיינו שמשימה ידה לפני הנר מיד אחר ההדלקה עד אחר גמר הברכה ואז מסירה ידה ונהנית מן האור, וזה נקרא עובר לעשייה).

וגם בפרט הזה דינו כמו בנטילת ידים דלעיל סי' קנח סט"ז (ועוד שגם הניגוב הוא מן המצוה), ולכן סגי במה שמברך קודם הניגוב).

[1657] עתה מתחיל לבאר טעם מסקנת המ"א, שבדיעבד אפשר לברך אף על הדלקת הנכרי.

[1658] ס"ק יז (היאך יברך על מה שיטביל העובד כוכבים, והישראל אינו עושה כלום)..

[1659] השמטות הט"ז ליו"ד שם (דאיתא בפרק התכלת אמר ר' יהודא כל מצוה שעשייתה על ידי גוי, אין ישראל מברך על עשייתה, פירוש אפילו אם ישראל עושה זה). והוא בגמרא שם מב, א (כל מצוה שכשירה בעובד כוכבים, בישראל אין צריך לברך, כל מצוה שפסולה בעובד כוכבים, בישראל צריך לברך).

[1660] מב, ב (כל מצוה דעשייתה גמר מצוה, כגון מילה, אע"ג דכשירה בעובד כוכבים, בישראל צריך לברך, וכל מצוה דעשייתה לאו גמר מצוה, כגון תפילין, אע"ג דפסולות בעובד כוכבים, בישראל אינו צריך לברך".

[1661] מילה שבגמרא שם, וטבילת כלים שבט"ז שם.

[1662] רמז רצד (רבינו משולם לא היה מברך על הדלקת הנר ... נר שבת אין גמר עשייתה אלא בשעת אכילה ... ור"י אומר שיש לברך ... דגמר מצותה היא שרואין בה לשמש בבית ולישא הכלים על השולחן).

וכן הוא בפנים ס"ח (ונהנית מן האור וזה נקרא עובר לעשייה), וסי"א (שעיקר מצות הדלקת נר שבת אינה ההדלקה בלבד, אלא ההנאה והתשמיש לאורה היא עיקר המצוה).

[1663] כדעת הר"ן סוכה כ, ב ד"ה ומדפרכינן (עדיין יש כאן שירי מצוה, שצריך לנענעו, הלכך שפיר מיקרי עובר לעשייתה, שלא בא למעט אלא שאין גומרין את המצוה כולה קודם שיברך עליה).

[1664] כנפסק בשו"ע סי' תרנא ס"ה (יברך על נטילת לולב ושהחיינו קודם שיטול האתרוג, כדי שיברך עובר לעשייתו).

[1665] ולא רק "שירי מצות".

[1666] כדלקמן סי' תרמא ס"א (העושה סוכה, בין לעצמו שישב בה הוא עצמו בחג ובין לאחרים שישבו בה בחג, אינו מברך על עשייתו, דהיינו שאינו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סוכה כמו שמברכים על עשיית שאר כל המצות, לפי שעשייתה אינה גמר המצוה, שעיקר המצוה הוא לישב בה בחג).

וראה גם לעיל סי' יט ס"א (העושה ציצית בטלית שרוצה ללבשו, לא יברך כלום בשעת עשייה, לפי שאין גמר המצוה בשעת עשייה, אלא בלבישת הטלית).

[1667] שבמרדכי שם.

לשמש כו', כלומר שעל ידי כן יכול להשתמש לכשירצה, וכל הראוי לבילה אין כו'[1668]. וכן לפי מ"ש רש"י ור"ן[1669] שמצטערים בני ביתו לישב בחשך, הנאה זו נמשכת מאליה אחר ההדלקה, ואי אפשר לברך עליה, שאין בה ממש, אלא על הדלקה שממנה נמשכה, ואף שהנכרי הדליק, יכול לברך להדליק, והכוונה שיהא נר דלוק[1670], אי נמי שצונו להדליק אם אינו דלוק כדי ליהנות, ועכשיו שהוא דלוק אנו נהנים גם כן, והנאה זו היא עיקר ציוויו (עיין בתוס'[1671] ורא"ש[1672] ור"ן[1673], דאף למאי דסלקא דעתך[1674] דסגי בדלוקה ועומדת, אפילו הכי מברך להדליק[1675]). ולא דמי לכסהו הרוח שאינו מברך[1676], דהתם נגמרה המצוה על ידי הרוח, אבל הכא עיקר המצוה נעשית בהנאת הישראל.

ודמי ממש לנכרי הנותן לידים, שהישראל מברך, דאם לא כן לא היו מתירין לכתחלה[1677], עיין סי' קנ"ט סי"א[1678], והטעם משום שהמצוה נעשית בגוף הישראל, והכא נמי כן הוא לפי פירש"י ור"ן[1679]. ואף לפירוש ר"י[1680] יש לומר כן. אלא דיש לומר דשאני התם שהישראל פושט ידיו, אע"פ שמסייע אין בו ממש עיין סי' שכ"ח ס"ג[1681], אפשר דלענין ברכה מהני אפילו סיוע בעלמא[1682].

[1668] יבמות קד, ב (כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, וכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת).

[1669] רש"י כג, ב ד"ה שלום ביתו, ור"ן י, א ד"ה אמר רבא (שבני ביתו מצטערין לישב בחשך). וכן הוא בפנים ס"ד (משום שלום ביתו, שמצטערין בני ביתו לישב בחשך ולאכול).

[1670] ראה דברי מלכיאל ח"ד סי' ה. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 133. הר צבי ח"א סי' קמ. קובץ הערות וביאורים שעא ע' כב.

[1671] כה, ב ד"ה חובה (ומה שאומר טעם אחר שלא לברך, משום שאם היתה מודלקת ועומדת לא היה צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה ולא להדליק אחרת, אין נראה, דהא גבי כיסוי הדם (חולין פז, א) אם כסהו הרוח פטור מלכסותו, אפילו הכי כשמכסה צריך לברך).

[1672] פ"ב סי' יח (ויש אומרים שמטעם זה אין לברך, שאם היתה דלוקה ועומדת אין צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה וגם לא להדליק אחרת, אם כן אינה חובה. והאי טעמא ליתא, שהרי כיסוי הדם אף על פי שכסהו הרוח אינו חייב לגלותו ולחזור ולכסותו, אפילו הכי כשהוא מכסהו מברך).

[1673] יא, ב (ומה שאמרו עוד טעם אחר שאין צריך לברך, לפי שאם היתה מודלקת ועומדת אין צריך להדליק, לא מחוור, דהא כסוי הדם נמי אם כסהו הרוח פטור מלכסות, ואפילו הכי מברך).

[1674] אבל המסקנא שם ושם, כנפסק בפנים ס"ו (ואם הדליק הנר בעוד היום גדול ולא קיבל עליו שבת מיד, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת, כדי שתהיה ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת).

ומה שבדיעבד יכולה לברך גם על הדלקת הנכרי, וגם זמן רב אחר ההדלקה, נתבאר לעיל (הערה 1560).

[1675] ולפי סלקא דעתך זו, על כרחינו צריך לומר, שמה שהיא מברכת "וצונו להדליק של שבת", פירושו "שצונו להדליק אם אינו דלוק".

וראה דברי מלכיאל שם. הערות בשו"ע שם ע' 134. הליכות השבת. כנישתא דבי רב.

[1676] כמובא לעיל מהתוס' והרא"ש והר"ן, מהגמרא חולין פז, א.

[1677] לקיים כך המצוה בלא ברכה, כנפסק ברמב"ם הל' ביכורים פ"ה הי"א (אין האיש ערום מפריש חלה, שאינו יכול לברך).

[1678] "הכל כשרים ליתן מים לידים, אפילו ... גוי". וכן הוא לעיל שם ס"כ (יכול ליטול מחרש שוטה וקטן ונכרי).

[1679] דלעיל (הערה 1669), כיון שעיקר המצוה, שהיא ההנאה, נעשית בגוף הישראל.

[1680] דלעיל (הערה 1667, והערה 1662), שמיד אחר ההדלה ראוי האור להשתמש בו.

[1681] "ואף שהישראל ממציא לו שינו ומסייע קצת בהוצאתו, אין בכך כלום, שמסייע אין בו ממש, לפי שאף אם לא היה הישראל מסייעו סיוע זה, אלא שלא היה מעכב על ידו, היה הנכרי יכול לעשות דבר זה בלבדו", ושם נסמן.

[1682] נתבאר באגרות קודש חכ"ט אגרת יא'סה (בקל וחומר מניקף, דכיון שמזמין השערות, מחויב מלקות מן התורה (מכות כ, ב). ופשיטא דבנדון דידן מברך, ואין חשש שם שמים לבטלה).

פירוט ההלכות, היכן מסייע אין בו ממש והיכן יש בו ממש, ראה לקמן סי' תסח ס"ד (שמסייע אין בו ממש לענין זה), ושם נסמן (הערה כו).

הילכך אין לסמוך על זה אלא בדיעבד. ומסתברא לברך אז על הדלקת הנר[1683], עיין סי' ח' בדרכי משה[1684] ודו"ק:

(ד) ונזכרה בבין השמשות כו'. בודאי[1685] באמירה לנכרי מיירי המג"א, מדמסיים ומכל מקום בנר אחד סגי[1686], וגם הצריך לעיין בסי' רע"ו ס"ב בהג"ה[1687] עיי"ש, ואם כן על כרחך איירי בבין השמשות[1688].

ומה שכתב ששכחה מלברך, היינו לברך ולהדליק, שכן הוא נקרא בלשון העולם[1689]. והא דשביק לפרש דין בדיעבד מאם שכחה והדליקה בלא ברכה[1690], משום דלא שכיח כולי האי (ולכן לא העתקתיו בפנים[1691]):

(ה) סמוכה כו'. זה[1692] פשוט דבני ביתו אינם צריכים נר לכל אחד ואחד, דאפילו בנר

[1683] שאף שנתבאר לעיל שאפשר לברך להדליק (יכול לברך להדליק, והכוונה שיהא נר דלוק, אי נמי שצונו להדליק אם אינו דלוק כדי ליהנות ... מברך להדליק), מכל מקום יותר "מסתברא, לברך אז על הדלקת הנר".

[1684] ס"ק ה (והמנהג לברך על מצות ציצית. וטעם המנהג נראה לי, כי חששו לדברי הפוסקים שאין יוצאין בטלית קטן כזה, ולכן לא מברכין להתעטף ... ולכן תקנו לשון על). והיינו שאעפ"י שמעיקר הדין הי' צריך לברך להתעטף, מכל מקום במקום שאין יכול לברך להתעטף מברכים על מצות.

וראה דברי מלכיאל שם. הערות בשו"ע שם ע' 135. שבת כהלכה.

[1685] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי"א נתבאר, ש"בדיעבד ששכחה ולא הדליקה קודם בין השמשות, ונזכרה בבין השמשות, יש להתיר לה לצוות לנכרי להדליק ושתברך היא".

ומקורו במ"א ס"ק יא (ומיהו בדיעבד אם שכחה מלברך עד שחשיכה, יש לסמוך אמהר"ש).

ואף שמפשטות לשון המ"א נראה דלא מיירי בנכרי כלל, כי אם במי ששכחה לברך בעת ההדלקה, שבדיעבד יכולה לברך אחר כך.

מכל מקום יש להוכיח מהמ"א שכוונתו ששכחה להדליק, ויש להתיר לה לצוות לנכרי להדליק והיא תברך.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תתקנז. כנישתא דבי רב ע' תקטז.

[1686] במ"א שם (ומכל מקום סגי בנר אחד), שזה שייך רק אם שכחה להדליק, ומצווה לנכרי להדליק בין השמשות.

[1687] במ"א שם (ועי' סי' רע"ו ס"ב בהג"ה), והוא האמור ברמ"א שם (יש אומרים דמותר לומר לגוי להדליק לו נר לסעודת שבת ... ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו). הרי דמיירי באמירה לנכרי להדליק הנר.

[1688] כיון דמיירי שמצוה לנכרי להדליק, בודאי מיירי בבין השמשות, שדוקא בזה מותרת האמירה לנכרי להדליק הנר לדברי הכל, כמובא לעיל מהרמ"א.

[1689] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קכד.

[1690] אף שגם בזה מיירי מהר"ש, כנעתק לעיל הערה 1556 (תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה, ואחר כך בחשיכה תפרוש ידה על הנרות ותברך, או תאמר לגויה שתדליק אחר החופה והיא מברכת).

[1691] אף שבאמת, גם בזה יכולה לברך בדיעבד אחר כך, כדלעיל בריש קונטרס אחרון הקודם (המג"א לא סבירא ליה כתשובת מהר"י ברונא), והיינו מה שכתב בשו"ת מהר"י ברונא סי' פד (נשאלתי על אשה שהדליקה נרות לשבת בערב שבת, ושכחה לברך להדליק נר שבת, ולאחר שיצא הקהל נזכרה, ושאלה אם עוד יכול לברך, והשבתי דלא לברך כלל), ולא קיי"ל כן, אלא כדעת מהר"ש, שאם שכחה לברך יכולה לברך אחר כך.

וכן מורים הדברים בקונטרס אחרון הקודם ד"ה והנה לפי (כשלא היה אפשר לברך תחלה, יכול לברך אחר כך ... הוא הדין כאן שאי אפשר לברך בתחלה לפי המנהג, אם כן אף שהפסיקה הרבה אחר כך, אין בכך כלום).

ולזה רמז במה שהוסיף רבינו כאן בפנים (וזו ששכחה ולא בירכה בתחלת המצוה, יכולה לברך קודם עיקר המצוה). והיינו שהדליקה בזמנה, "ולא בירכה בתחלת המצוה".

[1692] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סט"ו נתבאר שבני הבית והסמוכים על שלחנם אינם יכולים לברך על הדלקת הנרות, אפילו אם בעל הבית מצווה לה להדליק בחדרים החייבים בנר דולק, כי ברכת כל הנרות האלו כבר נפטרו בברכת בעל הבית.

ומכל מקום מסיים "ויש חולקים על זה. וכן נתפשט המנהג במדינות אלו".

ומבאר כאן, שדעה הראשונה היא דעת הח"י והעולת שבת, שמפרשים כן בדעת הרא"ש והטור ושו"ע בסי' תלב. וכן נתבאר לקמן שם, בפנים ובקונטרס אחרון.

חנוכה אמרו[1693] איש וביתו. והמהדרין שם, היינו משום פרסומי ניסא, ובנר שבת לא אשכחן הידור זה בגמרא. אם כן אין לברך עליו[1694], כיון שאינו חיוב בדבר מחמת עצמו (שאם היה חיוב בדבר היאך נפטר הבעל בהדלקת אשתו, הלא היא צריכה נר בפני עצמה[1695]. ולא אשכחן חיוב שתי נרות, אלא שיש מכוונים כן כנגד זכור ושמור, כמו שכתבו הטור ושו"ע[1696], ומשמע שם בהדיא דבלאו הכי סגי בנר אחד לכל בני ביתו. וכן משמע מלשון הרמב"ם[1697] ושו"ע ס"ג[1698]. ואין להאריך בדבר הפשוט, ומבואר להדיא מלשון המשנה (ששנינו[1699] הדליקו את הנר, ולא הדליקו נרות[1700]), והגמרא דף כ"ג ע"ב[1701], ודף ל"ה ע"ב[1702], וכל הפוסקים).

ואף[1703] שפוטר בזה הבעל הבית מחיובו, אין בכך כלום, כמ"ש החק יעקב סי' תל"ב[1704], והעולת שבת סי' תקפ"ה ס"ב[1705], עיי"ש, ובמה שכתבתי בסי' תל"ב[1706], שכן הוא גם כן

אמנם פשטא דלישנא דהרא"ש וטור נראה, שגם הם יכולים לברך אם רוצים, מטעם חיוב ערבות. ומה שהרא"ש מציע שישמעו הברכה מבעל הבית, הוא מטעם ברב עם הדרת מלך.

ולכן אין לבטל המנהג שנהגו לברך בנרות שבת. אבל בבדיקת חמץ ותקיעת שופר אין שום מנהג, ולכן אין לברך.

*

אלא שבתחלה מבאר, שאף לפי מה דמסיק בסוף הסעיף, דנתפשט המנהג שבעל הבית מצווה לאורחות להדליק בחדר אחר, בשליחותו, ומברכות על הדלקה זו.

מכל מקום אינו יכול לצוות להם להדליק בברכה נר נוסף באותו חדר שמדלקת בו בעלת הבית, שהרי "לא אשכחן חיוב שתי נרות, אלא שיש מכוונים כן כנגד זכור ושמור ... דבלאו הכי סגי בנר אחד לכל בני ביתו". וכיון שאין חיוב בנר השני, אי אפשר לברך עליו בכל אופן.

ומה שנוהגות בנות הבית והאורחות להדליק בברכה גם על הנרות הנוספים שבשולחן האכילה, נתבאר לעיל (הערה 1586).

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקנח ואילך. כנישתא דבי רב ע' תקיח ואילך.

[1693] ברייתא כא, ב (מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד).

[1694] היינו שאף לפי מה שנהגו לברך בחדר אחר, "אם בעל הבית מצוה לה להדליק, ועושה אותה שליח לפוטרו מחיובו שהוא חייב להדליק שם".

מכל מקום אין מועיל מה ש"עושה אותה שליח" להדליק נר נוסף על השלחן, "כיון שאינו חיוב בדבר מחמת עצמו".

[1695] ראה כנישתא דבי רב.

[1696] ס"א (ויש מכוונים לעשות ב' פתילות, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור).

וכן הוא בפנים ס"א (ויש מכוונים לעשות ב' פתילות בנר זה, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור).

[1697] פ"ה ה"א (הדלקת נר בשבת ... ומדליק את הנר).

וראה קובץ עיונים תפארת שמשון גליון ה' ע' רט.

[1698] "נר לשבת ... נר שבת".

[1699] לד, א. וכן הוא לעיל סי' רס ס"ה (וצריך להזהירם קודם בין השמשות שידליקו את הנר).

[1700] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קכה.

[1701] "נר ביתו ... הרגיל בנר".

[1702] "להדליק את הנר".

[1703] עד כאן מיירי שמדליק נר שני על השלחן, ש"אין לברך עליו, כיון שאינו חיוב בדבר מחמת עצמו".

ועתה מתחיל לבאר את מקור הדברים בפנים סט"ו (ואף אם בעל הבית מצוה לה להדליק, ועושה אותה שליח לפוטרו מחיובו ... כיון שהוא או אשתו בירכו במקום אחד ונפטר בברכה זו לכל החדרים שחייב להדליק שם ... גם שלוחו אינו יכול לברך שם), והוא, מטעם שנתבאר בח"י ועולת שבת.

[1704] ס"ק יא (כיון דבירך הבעל הבית, והוא רק חדא מצוה, אין לברך שני פעמים עליה).

[1705] "אם אין תוקעין אלא כדי להוציא השומעין, והם כבר שמעו הברכה, אין צריך לחזור ולברך". וכן הוא באליה זוטא שם ס"ק ד (מיהו אם יצא כבר, אף שלא שמע הברכה זו, אין צריך לברך, כן נראה לי).

[1706] בקונטרס אחרון ס"ק ב (וכן משמע לכאורה בראי"ש וטור).

וכן נפסק לקמן שם בפנים ס"ט (אינן צריכים לברך על בדיקתם, כיון שהם עצמם אינם חייבים בבדיקה זו, ואינן בודקין אלא כדי לפטור את בעל הבית מחיובו, וכיון שבעל הבית בעצמו אם היה בודק גם אותן המקומות שבני

דעת הרא"ש[1707] וטור ושו"ע שם[1708].

ומיהו[1709] פשטא דלישנא דרא"ש וטור[1710] משמע ודאי להיפך. שמ"ש החק יעקב שם[1711] שגם שלא יברכו כולם אין נכון, הוא דוחק (אף שהוא מוכרח לדעת השו"ע שם[1712] כמו שכתבתי שם[1713]), שכיון שבעל הבית בירך כבר ולהם אי אפשר לברך, מנא ליה להרא"ש (ומסי' ק"מ[1714] אין ראיה, דהשני אינו פוטר הראשון[1715], אלא גומר המצוה המוטלת על כלל הצבור, וגם הוא בכלל. ועוד דהתם איכפת לן בקריאת הב' שאינו מברך לפניה, ואינה מצטרפת לקריאת הראשון, משום דכתיב תמימה, כמ"ש בירושלמי[1716], אבל

ביתו בודקין, לא היה מחויב לחזור ולברך על אותן המקומות, כיון שכבר בירך פעם אחת, לפיכך גם בני ביתו שעושים שליחותו אינם חייבין לברך), ובסי' תקפה ס"ט (אם כבר יצא ידי חובתו, ששמע כבר כל התקיעות בבית הכנסת אחרת, אינו צריך לברך קודם שיתקע, שהרי הצבור שמעו כבר הברכה מן התוקע הראשון).

[1707] פסחים פ"א ס"י (יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך לבדוק, ויתפזרו לבדוק איש איש למקומו, על סמך הברכה שיברך בעל הבית, כדתניא בתוספתא דברכות (פ"ו) עשרה שעושין מצוה אחת אחד מברך לכולם).

[1708] סעיף ב (יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך, ויתפזרו לבדוק איש במקומו, על סמך ברכה שבירך בעל הבית).

[1709] עד כאן נתבארה שיטתו בסי' תלב, שכאשר בעל הבית בירך על המצוה, נפטר גם השליח מברכה, ואינו יכול לברך בעצמו.

עתה מתחיל להוכיח שהעיקר הוא שהשליח יכול לברך מטעם חיוב ערבות שעליו. וכדמסיים בפנים סוף סט"ו (ויש חולקים על זה, וכן נתפשט המנהג במדינות אלו).

ומסיים בסוף הקונטרס אחרון (ולהכי אין למחות ולבטל המנהג שנהגו בהדלקת הנרות, כיון שיש להם על מי שיסמכו. אבל גבי שופר ובדיקת חמץ שאין שם מנהג, העתקתי דברי העולת שבת והחק יעקב).

[1710] ממה שמסיים: "שעשרה שעושין מצוה אחת אחד מברך לכולם", נראה שגם הם חייבים בברכה, אלא שבעל הבית מוציאם, כיון "שעשרה שעושין מצוה אחת אחד מברך לכולם".

[1711] סי"א (דאף שבעל הבית מותר לשלוח שלוחו, מכל מקום השליח אינו יוצא במה שעושה המצוה בלא ברכה). ואשר לכן צריך השליח לשמוע מבעל הבית את הברכה על הבדיקה.

[1712] "ואם בעל הבית רוצה יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש במקומו על סמך ברכה שבירך בעל הבית". נראה מלשונו שאין הם יכולים לברך בעצמם, ואינם יכולים לבדוק בלא שמיעת הברכה.

והיינו שאף שמלשון הרא"ש וטור נראה יותר שהם יכולים לברך בעצמם (כדלקמן).

מכל מקום מוכרח מלשון השו"ע, שאינם יכולים לבדוק אלא על סמך ברכה שבירך בעל הבית.

וכן הוא לקמן בסוף הקונטרס אחרון (שכן הוא מוכרח לדעת השו"ע, כמ"ש בסימן תל"ב).

[1713] סי' תלב קונטרס אחרון ס"ק ב (אלא על כרחך צריך לומר כמ"ש העולת שבת ואלי' זוטא וחק יעקב, דאין לברך ב' פעמים. וגם לפטור בלא כלום אינו נכון כמ"ש החק יעקב).

[1714] ס"א (הקורא בתורה ונשתתק, העומד יתחיל ממקום שהתחיל הראשון, ויברך בתחלה ובסוף).

ובטור שם (ירושלמי הקורא בתורה ונשתתק, זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון, דאי תימא ממקום שפסק נמצא הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם ואחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם).

והוא בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג (היה קורא בתורה ונשתתק, זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון, אם אמר את ממקום שפסק, הראשונים נתברכו לפניהן ולא נתברכו לאחריהן והאחרונים נתברכו לאחריהן ולא נתברכו לפניהן, וכתיב (תהלים יט, ח) תורת ה' תמימה משיבת נפש שתהא כולה תמימה), ופירש בקרבן העדה שם (שתהא כולה תמימה בברכותיה שמברכין עליה, והלכך צריך שיתחיל ממקום שהתחיל הראשון, ואז יברך בתחלה ובסוף, ונמצאו כל הפסוקים נתברכו לפניהן ולאחריהן).

ולכאורה הי' אפשר לפרש בהלכה זו, שאילו השני הי' מתחיל ממקום שפסק הראשון, לא הי' יכול לברך בתחלה, שהרי כבר בירך הראשון על כל הפרשה. וגם השני לא הי' יכול להסתפק בברכת הראשון, שהרי אינו נכון שהשני לא יברך על המצוה שעושה. ולכן הצריכוהו להתחיל ממקום שהתחיל הראשון, ולברך תחלה וסוף.

ואולי למד מכאן הרא"ש חיוב זה שהשליח ישמע הברכה מבעל הבית, ואינו נכון שיקרא בתורה בלי שהוא עצמו יברך.

[1715] שקריאת השני אינה בשליחות הראשון, ולכן ברכת הראשון אינה פוטרת את קריאת השני.

[1716] ולכן לא סגי במה שהראשון בירך על כל הפרשה.

בעלמא לא איכפת לן[1717] ודו"ק), להמציא מלבו חיוב זה שישמעו הברכה.

אלא ודאי כוונתו כפשוטו, שאחד מברך לכולם, היינו משום שמצוה היא שאחד יברך לכולם[1718], כמ"ש המג"א סוף סי' רי"ג[1719], ודומיא דמתניתין[1720] הסיבו אחד מברך לכולם, ואיתא נמי בתוספתא פ"ד[1721], ודומיא דסוף פ"ה בתוספתא[1722] גבי מאור, אחד מברך לכולם, שהוא חיוב משום ברב עם כמ"ש בגמרא[1723]. וכן משמע בהדיא בתשובת הרא"ש כלל כ"ו[1724] שכתב כן אפילו בב' מילות. וכן כתב סוף פ"ו[1725] דחולין גבי שחיטות. ועיין מ"ש בסי' רי"ג[1726].

ולפי זה מבואר מדעת הרא"ש וטור דהם חייבים בברכה[1727]. והטעם משום דהם מצווים במצוה זו מדין ערבות (לכך הם צריכים לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו. משא"כ בריש סי' ק"מ[1728] שאינו מברך וצונו שכבר בירך בשחר, אלא משום כבוד התורה לבד תיקנו לברך לכל קריאה וקריאה, עיין במ"ש סימן קמ"ג להשו"ע וט"ז[1729], וכיון שהוא גומר

[1717] וסגי לן במה שבעל הבית בירך על בדיקת כל הבית, ואם כן עדיין דוחק, מנא ליה להרא"ש להמציא מלבו חיוב זה שהשליח ישמע הברכה מבעל הבית.

[1718] שגם בני הבית חייבים לברך על בדיקת החמץ. ומה שכתב הרא"ש שבעל הבית יברך לכולם, הוא משום ברב עם הדרת מלך.

[1719] ס"ק ז (עשרה שעושין מצוה אחת, מצוה שאחד יברך לכולם).

וכן הוא לעיל שם ס"ו (אם רצו אחד מברך לכולם כדי לקיים ברב עם הדרת מלך), וס"ז (אם בין כולם נעשית מצוה אחת שלימה, אחד מברך לכולם בכל ענין, ואין רשאים לברך כל אחד לעצמו. כגון בני ביתו של בעל הבית שבודקין את החמץ בחדר הבית, שלא נשלמה המצוה ולא יצא ידי חובת ביעור חמץ עד שיבערנו מכל חדריו).

והיינו שגם לעיל שם נפסק כאמור כאן, שגם בני הבית חייבים לברך על בדיקת החמץ, ודלא כדעת הפוסקים שנתבארה לקמן סי' תלב ס"ח, ובקונטרס אחרון שם ס"ק ב.

[1720] ברכות מב, א. וכן נפסק לעיל סי' קסז סי"ד (רבים שנתוועדו לאכול אחד מברך לכולם).

[1721] ברכות פ"ד ה"ח (ואחד מברך לכולם).

[1722] ברכות פ"ה הלכה לג (בית המדרש, בית שמאי אומרים אחד מברך לכולם, ובית הלל אומרים כל אחד ואחד מברך בפני עצמו). ובגמרא שלנו הגירסא להיפך (כדלקמן הערה הבאה).

[1723] ברכות נג, א (תנו רבנן היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם, בית שמאי אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו, ובית הלל אומרים אחד מברך לכולן, משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך).

וכן הוא לקמן סי' רחצ ס"כ (היו יושבים בבית הכנסת במוצאי שבת והביאו להם אור, לא יברכו עליו כל אחד ואחד בפני עצמו, אלא אחד מברך וכולם שומעים ויוצאים ידי חובתן ... יש הידור יותר, כי ברוב עם הדרת מלך).

[1724] סי' ד (הורה רבינו שמחה ז"ל, בשני תאומים שמלו אותם שני מוהלין, שיברך האב ברכה אחת להכניסו בבריתו וכו', והמוהל הראשון יברך על המילה וימול, והשני ימול גם הוא על סמך אותה ברכה ... והביא ראיה מן התוספתא, עשרה שעשו מצוה אחת, אחד מברך לכולן).

[1725] סי' ד (ומצאתי כתוב בשם ר"ת שעל כיסוי אחרון אין צריך לברך, כי ברכת כיסוי הראשון עולה גם לכיסוי אחרון ... כדתניא בתוספתא עשרה בני אדם שעושין מצוה אחת אחד מברך לכולן, כל שכן יחיד העושה מצוה אחת שתי פעמים בלא היסח הדעת, שאינו מברך אלא פעם אחת).

ונפסק בטור ושו"ע יו"ד סי' יט ס"ג (שנים שוחטין שני בעלי חיים, יכול לברך הא' להוציא חבירו).

[1726] ס"ו-ז, שם נתבאר מתי רשאים לחלק שכל אחד יברך לעצמו, ומתי אחד מברך לכולם משום ברוב עם הדרת מלך.

[1727] אף במקום שבעל הבית כבר בירך, ונפטרו בברכה זו כל החדרים, ובני ביתו בודקים החמץ או מדליקים הנר בשאר החדרים בשליחותו.

[1728] שכבר הובא לעיל (הערה 1714), שאילו הי' השני מתחיל ממקום שסיים הראשון, לא הי' השני מברך בתחלה, אף שנתבאר שהשליח חייב בברכה מדין ערבות.

[1729] סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וכנראה נתבארה שם הלכה זו שבשו"ע סי' קלט ס"ח (אפילו ברך ברכת התורה לעצמו ותיכף קראוהו לקרות בתורה, צריך לחזור ולברך אשר בחר בנו, כשקורא בתורה, דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורא בצבור), ובט"ז שם ס"ק ז (הואיל ותקנו ברכה זו על קריאתה בצבור, יש לו לברך אף על פי שכבר בירך).

קריאתה, דיו בברכת הא'). ואף שהבעל הבית נפטר בברכה אחת לכל החדרים, מכל מקום הן צריכים לברך על מצות שעושין שהם חייבים בעשייתם, דמה לי שחייבים מחמת עצמן ומה לי שחייבים מחמת ערבות, שהרי המחויב מחמת ערבות נקרא מחויב בדבר להוציא אחרים ידי חובתן המחוייבים מחמת עצמם כמ"ש הרא"ש פ"ג דברכות[1730], אם כן למה לא יברך על חיוב זה כמו שמברך המחויב מחמת עצמו.

וכן משמע מסתימת לשון הב"י בסי' תקפ"ה[1731]. דדוחק גדול לאוקמי שלא היה בשעת הברכה והיה בתחלת התקיעות[1732], דהוה ליה לפרש. אלא ודאי אף שלא היה בתחלתן, ויצטרך אחר כך לשמוע על הסדר, או ששמע כבר, אפילו הכי מברך עכשיו. דלא כעולת שבת שם[1733].

ולהכי אין למחות ולבטל המנהג שנהגו בהדלקת הנרות, כיון שיש להם על מי שיסמכו. אבל גבי שופר ובדיקת חמץ שאין שם מנהג, העתקתי דברי העולת שבת והחק יעקב, כיון שלא מצינו לאחרונים שיחלקו עליהם בפירוש, וגם ספק ברכות להקל. ובפרט שכן הוא מוכרח לדעת השו"ע[1734] כמ"ש בסימן תל"ב:

(ו) חשכה ממש כו'. על כרחך[1735] צריך לומר כן, לפי מ"ש המג"א[1736] דאפילו בחול דינא

[1730] סי' יג (כשאכל כזית, אף על פי שאינו נתחייב אלא מדרבנן, מוציא את אחרים שאכלו כדי שביעה, שערב הוא בעבורם, ועליו הוא להצילן מן העון ולפטור אותן מן המצות).

וכן נפסק לעיל סי' קצז ס"ו (אם אכל כזית פת, יכול לברך להם ברכת המזון, אפילו לא אכל כדי שביעה ואינו חייב בברכת המזון מן התורה כמותם ... אף על פי שלא נתחייב בה עתה הוא אלא חבירו, נקרא הוא גם כן מחוייב בדבר מדין ערבות, שכל ישראל ערבים זה בזה, ועליו להציל חבירו מעון ולפוטרו ממצוה שנתחייב בה).

וכן הוא לעיל סי' ח סי"א (יכול לברך לו אחר, אף על פי שאין צריך עכשיו לברכה זו, כיון שכל ישראל ערבים זה בזה, אם כן גם הוא צריך לברכה זו עכשיו), וסי' קסז סכ"ג (לפי שבמצות שהן חובה כל ישראל ערבים זה בזה, וגם הוא נקרא מחויב בדבר, כשחבירו לא יצא ידי חובתו עדיין), ושם נסמן.

ושם מיירי שהוא עושה בעצמו את המצוה, אלא שאינו יודע לברך, ואחר מברך לו מדין ערבות. ומכל שכן כאן, שבני ביתו מסימיים את עשיית המצוה בשליחותו, שגם הם חייבים במצוה זו משום ערבות, ומברכים עליה.

[1731] ד"ה ואם התחיל (ולא יכול להשלים, משלים אחר, ודי בברכה שבירך הראשון ... כיון ששמע ברכת הראשון), משא"כ אם לא שמע ברכת הראשון, צריך השני לברך, אף שהוא עצמו אינו יוצא בתקיעות אלו, שהרי לא הי' שם בתחלת התקיעות שתקע הראשון.

[1732] אם נרצה לפרש דמיירי שגם השני יוצא בתקיעות אלו, אף שלא שמע ברכת הראשון; אם כן נצטרך לפרש בדוחק דמיירי "שלא היה בשעת הברכה, והיה בתחלת התקיעות".

[1733] שנעתק לעיל (הערה 1705).

[1734] כדלעיל (הערה 1712).

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קסח.

[1735] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"א נפסק שאם התפלל ערבית מבעוד יום, וחשב שהוא חשכה ממש, צריך לחזור ולהתפלל, וגם קבלת השבת היתה בטעות. שכן מוכח מדברי הפוסקים.

אמנם צע"ג, מה לי אם כוונתו היתה שהתפלה היא בלילה ממש, או שהיא אחר פלג מנחה, שהוא לילה לרבי יהודה.

ויותר מסתבר טעם הלכה זו, שחשב שמקבל שבת בתפלה קרוב ללילה, ונתברר שעוד היום גדול, וקבלת שבת היתה בטעות, ואם כן היתה תפלת ערבית בחול, ולכן אינה מועלת. ולפי זה לא יהי' דין זה רק בשבת ולא בחול.

וכיון שמדברי הפוסקים נראה כפירוש הראשון, נתבאר כן גם בפנים. אבל לא נעתקו בפנים דברי המג"א שכן הוא גם בחול, מטעם צ"ע הנ"ל.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקסג ואילך. כנישתא דבי רב ע' תקכו ואילך.

[1736] סוף ס"ק כו (ומשמע דאף בחול דינא הכי, דיחיד צריך לחזור ולהתפלל, וצבור אינו צריך לחזור, כיון שהתפלל בטעות).

הכי. וכן הוא בהדיא בתלמידי רבינו יונה[1737]. וכן משמע מלשון רש"י[1738], הביאו ב"י.

ומכל מקום לא העתקתי דברי המג"א גם בחול, לפי שצע"ג לדינא, דהא לרבי יהודה[1739] דמי ממש לטעה וסבר להתפלל באמצע והרי הוא תחלת הלילה[1740], שהרי כיון שמגיע פלג המנחה נעשה לילה מאליו לענין תפלה[1741] בלא דעתו ומחשבתו של אדם כלל, וכיון דמספקא לן אי הלכתא כוותיה[1742], אין צריך לחזור ולהתפלל אי עביד כוותיה אף בלא מתכוין[1743]. משא"כ בקבלת שבת דברצונו תליא מילתא[1744] אף לר' יהודה, דכשאינו רוצה לקבל שבת, אלא להתפלל תפלת שבת, אף שהגיע פלג המנחה, ואפילו בדיעבד כשלא היה בדעתו לקבל תוספת שבת והתפלל תפלה של שבת, דמי ממש למתפלל של שבת בחול, שאף שהוא בזמן תפלה לא יצא, ולהכי כשהוא חושב שהוא לילה, ובאמת אינו לילה, הרי אין שבת כלל במחשבתו, שמחשבה זו שבטעות אינה כלום שהיא שקר, והתוספת אינו עולה על דעתו כלל, ועוד שהוא בטעות. ונמצא שהתפלל של שבת בחול[1745].

ומיהו ממ"ש ב"י ושו"ע סי"א[1746] ואפילו אינו רוצה כו', משמע דיוצא ידי חובת תפלה. ולפי זה הא דאינו יוצא כאן, אינו משום דטעה בקבלת שבת, אלא משום שטעה ביום. ואם כן הוא הדין בחול לא יצא. אבל צ"ע למה[1747]:

(ז) ויש חולקין על זה כו'. אף[1748] שהם תלו בהדלקה[1749], היינו משום דסבירא להו

[1737] ברכות כז, ב ד"ה רב צלי (והיה חושב שהיה לילה).

[1738] שם ד"ה טעותא (וכסבור חשכה).

[1739] ברכות כו, א (תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה), ותוס' שם ב, א ד"ה מאימתי (ומיד כשיכלה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית).

[1740] וכשם שאם סבר להתפלל באמצע הלילה והתפלל בתחלת הלילה, מועלת תפלתו, כך גם כשסבר להתפלל סמוך ללילה והתפלל אחר פלג מנחה, צריכה להועיל תפלתו.

[1741] משא"כ לענין קריאת שמע, ושאר ההלכות, כדלקמן סי' תפט סוף סי"ב (שהעיקר כהאומרים שמפלג המנחה אינו חשוב כלילה אפילו לרבי יהודה אלא לענין תפלה בלבד, אבל לא לענין שאר דברים שמצותם בלילה).

[1742] ברכות כז, א (השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר, עבד, ודעבד כמר, עבד). טור ושו"ע סי' רלג ס"א (ואסיקנא, דעבד כמר, עבד, ודעבד כמר, עבד).

[1743] ומכל מקום הקשו בגמרא מדין טעה במוצאי שבת שהוא לילה והתפלל ערבית ונתפזרו העבים וזרחה השבת. וראה בדי השלחן סי' עו ס"ק י.

[1744] כדלעיל סי' רסא ס"ה (ואם רוצה להקדים ולקבל עליו תוספת שבת מפלג המנחה ולמעלה ... הרשות בידו, ונאסר בעשיית מלאכה).

[1745] כן הי' צריך להיות לכאורה. אבל להלכה אינו כן, כלדקמן בסמוך.

[1746] וכן הוא לעיל סט"ז (אם קדם היחיד והתפלל ערבית של שבת מבעוד יום, חל עליו קבלת השבת ואסור בעשיית מלאכה, אפילו אם אומר בפירוש שאינו רוצה לקבל עדיין, אין זה מועיל כלום, כיון שהזכיר כבר עניינו של יום בתפלה). הרי שיוצא ידי חובת תפלה אף אם אינו רוצה לקבל עדיין את השבת.

[1747] ראה מחשבת חיים ע' קפ ואילך. הליכות השבת הערה מב.

[1748] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"ב הובאו ב' דעות בצבור שטעה ביום המעונן והתפלל ערבית, אם חל עליו קבלת שבת.

ובדעה האוסרת הובאה גם דעת הגאונים, שאסרו בצבור שהדליק נרות בטעות.

ומכל מקום לא הובאה בפנים דעה זו, אלא לענין תפלת ערבית, ולא לענין הדלקת הנר.

כי הגאונים סוברים שהדלקת הנר היא קבלת שבת, ולא קיי"ל כוותיהו אלא בנשים, ולא באנשים, ואין צבור לנשים, לומר שהצבור הדליק נרות.

אמנם למדים מדבריהם שתפלת ערבית בטעות היא קבלת שבת, כדעת רבים מהפוסקים.

*

כבה"ג כמבואר במרדכי[1750] עיי"ש, אבל אנן לא קיי"ל הכי אלא בנשים[1751], ואין צבור לנשים דמאה נשי כו'[1752]. ואף שלכתחלה טוב להתנות גם באיש[1753], מכל מקום כאן שרבים מקילים בלאו הכי, פשיטא דאין להחמיר כלל, ובפרט דהכא מיקרי דיעבד.

והנה מ"ש הט"ז[1754] לסתור דעתם ממ"ש רמ"א, הוא תמוה מאוד[1755], ומבואר במג"א[1756] שזהו דעת רבים, ובפרט שהגאונים הכי סבירא להו.

אבל מ"ש[1757] דלא קיי"ל כהמחמירים בנגיעה, כן פסק גם בד"מ[1758], והאור זרוע[1759] יחידאה הוא, אף לפי מ"ש המג"א[1760]. שהרי מסתימת כל הפוסקים גבי שמן המטפטף

אחר כך מבאר מה שכתבו הגאונים שם (שאר אנשי הבית מותרין להדליק נר אחר, אבל אותו הנר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו), וכן הוא בשו"ע סי"ד (ויש אומרים שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו). וכתב על זה הט"ז (דלא קי"ל כיש אומרים שמביא אחר כך, דגם לבני בית אסור ליגע בנר שהדליק זה).

ומוכיח מכמה פוסקים דקיי"ל שנגיעה מותרת.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקסז. כנישתא דבי רב ע' תקל ואילך.

[1749] שבזה אסרו הגאונים והנמשכים אחריהם, כדלעיל הערה 1605 (פעם אחת ערב שבת היה ויום המעונן היה וכסבורין העם שהוא חשיכה, הדליקו נרות ... ואמרו אותם שהדליקו אסורים להדליק עוד ולעשות מלאכה, שכבר קבלו השבת).

[1750] סי' רצז (מכאן יש להוכיח שהדלקת הנר הרי היא קבלת שבת).

והוא כדעת בה"ג שהועתק לעיל (הערה 1492), וכמבואר בפנים ס"ז (יש אומרים שכיון שהדליק נר שבת חל עליו השבת ונאסר בעשיית מלאכה).

[1751] כמבואר בפנים ס"ז (וכל זה באשה. אבל באיש המדליק אין בו שום מנהג כלל, ומעמידין על עיקר הדין שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות).

[1752] ברכות מה, ב (מאה נשי כתרי גברי דמיין).

[1753] כמבואר בפנים סוף ס"ז (ומכל מקום טוב להתנות לכתחלה).

[1754] ס"ק א (אלא שהמרדכי בשם הגאונים, והיינו ויש אומרים דבסמוך, סבירא להו דגם לענין מלאכה אסור למי שהדליק. ונראה דלא קי"ל כן, דהא כתב רמ"א בסמוך ס"י דאשה המדליקה דוקא אסורה, אבל שאר בני בית מותרים, ואם כן כל שכן שאדם אחר הדליק).

[1755] שהרי גם בדברי הגאונים שם נתפרשו כן הדברים (ואמרו אותם שהדליקו אסורים להדליק עוד ולעשות מלאכה, שכבר קבלו השבת, אבל שאר אנשי העיר מותרין להדליק).

וכן הקשה באליה רבה ס"ק לא (ועיין בט"ז במה שהקשה דלא קיי"ל כיש אומרים, דהא כתב רמ"א וכו', ואם כן כל שכן [וכו']. הוא תמוה, דאדרבה היינו הך).

וראה מה שכתב בלבושי שרד, ביישוב דברי הט"ז.

[1756] ס"ק כו (וכן כתבו השבלי לקט ורש"ל, וכן פסק דרכי משה בשם אור זרוע, ואין להקל. וכן כתבו הרוקח והראב"ן והשלטי גבורים), וכנעתק לעיל (הערה 1605). והיינו שצירף את דעת הגאונים לענין הדלקת הנר בטעות, אל דעת הפוסקים לאסור בתפלת ערבית בטעות.

[1757] על מה שכתבו הגאונים שם (שאר אנשי הבית מותרין להדליק נר אחר, אבל אותו הנר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו), כתב הב"י (ואיני יודע טעם למה המותרין במלאכה לא יהיו מותרין ליגע בנר שהודלק לשם שבת). אך מכל מקום הביא דעה זו בשו"ע סי"ד (ויש אומרים שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו). וכתב על זה הט"ז (דלא קי"ל כיש אומרים שמביא אחר כך, דגם לבני בית אסור ליגע בנר שהדליק זה. וכבר כתב ב"י על זה, דאינו יודע טעם למה יאסרו אחרים בזה).

[1758] אוצ"ל: בד"ח [בדברי חמודות] ברכות פ"ד סוף אות כח (רמ"י ז"ל [=בלבוש] השמיט לדבריו, ויפה עשה).

[1759] הל' ערב שבת סט"ז (שהוא והשבלי הלקט העתיקו זאת מדברי הגאונים). הובא במ"א ס"ק כז (כתב אור זרוע אפילו אחר שלא הדליק עדיין ולא קבל שבת, מכל מקום אסור ליגע בו ולטלטלו עד מוצאי שבת, כיון שהודלק לשבת).

[1760] שם (דאור זרוע לשיטתיה אזיל דקבלה בטעות שמה קבלה, ואם כן הוקצה למצותו ... והא דאוסר ליגע דגזרינן שמא ישתמש בו).

והיינו שאף שכתב האור זרוע לפני זה (מהגאונים) "שאר אנשי בית מותרין להדליק נר אחר", שעדיין אין אצלם קבלת שבת. מכל מקום שאני נר זה ש"הוקצה למצותו", ולכן "באותו הנר שהדליק לשם שבת, אסור ליגע בו".

ואף שמותר ליגע במוקצה, מכל מקום החמירו ב"הוקצה למצותו" מטעם "שמא ישתמש בו".

מן הנר לכלי שתחתיו, שאסרו להסתפק ממנו בשבת כמ"ש בסי' רס"ה[1761], ולא אסרו ליגע בכלי או בשמן, אע"פ שהוא מוקצה מחמת מצוה[1762], כמו שכתבו התוס' דף מ"ב[1763] ומ"ד[1764]. ועוד דמוקצה מחמת מצוה אינו חמור ממוקצה דגרוגרות וצמוקים, שמותר ליגע בהם, ואין איסור אלא לטלטלם, דכללא כייל רמ"א בריש סי' ש"ח[1765] דכל מוקצה מותר בנגיעה, אפילו הראוי לאכילה, ולא גזרינן שמא יאכלנו:

(ח) שלחבירו מותר כו'. גם[1766] לפי מ"ש הר"ן[1767] וב"י[1768] ומג"א[1769], צריך לומר כן[1770],

---

ועל זה כותב כאן ש"אף לפי מ"ש המג"א", עדיין "יחידאה הוא", דהא מוכח "מסתימת כל הפוסקים", שגם ב"הוקצה למצותו" לא גזרו על הנגיעה.

[1761] טור ושו"ע ס"ג (אין נותנין כלי בשבת תחת הנר לקבל שמן הנוטף, מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו. ומותר ליתנו מבעוד יום. והשמן הנוטף אסור להסתפק ממנו בשבת).

[1762] כדלקמן שם קונטרס אחרון סוף ס"ק א (שהוקצה למצות נר שבת). סי' תקיד סכ"ד (הואיל ונתכוין בו לשם מצות הדלקת נרות ביום טוב, לפיכך אסור להסתפק).

[1763] ע"ב ד"ה ואין (מטעם דהוקצה למצותו לא היה אסור לטלטלו, שאין ביטול מצוה במה שמטלטלו). הרי שעכ"פ אסור להסתפק ממנו כיון שהוקצה למצותו.

[1764] ע"א ד"ה שבנר (ואם תאמר ומאי שנא נר שכבה ... מסוכה רעועה דעלמא דמהני בה תנאי ... ואמאי אין מועיל ... תנאי להסתפק מן השמן המטפטף בשעה שהנר דולק. ויש לומר ... נר עיקר הקצאתו הוא בין השמשות ודחייה בידים לצורך שבת).

וממה שדימה התוס' לדין סוכה רעועה, שיתבאר לקמן סי' תרלח ס"א (חל שם שמים על הסוכה ... אסור להסתפק מעצי הסכך), נראה דמיירי אף בנר שהדליק לכבוד שבת, שהוקצה למצותו.

הלכה זו מהתוס', שהתנאי אינו מועיל להתירו להסתפק מהשמן, יתבאר לקמן סי' רעט ס"ה (ויש אומרים שאין התנאי מועיל כלום, שהואיל והקצהו מדעתו לבין השמשות, דהיינו שכשהדליק בו היה בדעתו שיהא השמן דולק בו בבין השמשות).

וההלכה שמכל מקום מותר לנגוע בו, יתבאר לקמן סי' רסה ס"ז (אסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי, אף על פי שאינו מטלטלו ואין איסור במוקצה בנגיעה בעלמא, מכל מקום אסור פן יתנדנד קצת מנגיעתו).

ומבאר כאן, שכל זה מיירי אף בנר שהדליק לשבת, והוקצה למצותו.

[1765] סעיף ג (כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו, שרי).

וכן הוא לקמן שם סי"ד (כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל מותר ליגע בו בידיו), ושם (הערה קלא). וראה כנישתא דבי רב.

[1766] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"ה נתבאר, שמי שקיבל עליו שבת יכול לומר לישראל חברו שלא קיבל עדיין השבת שיעשה לו מלאכה.

ונאמרו על זה כמה טעמים בפוסקים:

(א) כיון שלחברו מותר היום (רשב"א בשם התוס').

(ב) אילו רצה לא הי' מקבל עליו עדיין את השבת, ולכן יש כאן צד היתר (ב"י ומ"א).

(ג) בקבלת שבת לא קיבל עליו אלא מעשה ודיבור שלו, ולא מה שאחרים עושים בשליחותו (לבוש).

(ד) כיון שיש עדיין קהלות שלא קיבלו עליהם את השבת (מהר"י ווייל).

ומבאר הטעם שזקוקים לכל טעמי היתר אלו, שמשלימים זה את זה:

שני הטעמים הראשונים, כדי שלא יהי' בזה איסור ממצוא חפצך, על ידי אמירה לעשות דבר האסור לו בשבת.

ושני הטעמים האחרונים, כדי שלא יהי' בזה איסור שליחות, כמו שאסרו באָבֵל ובנכרי ובהקפה על ידי אשה.

אחר כך מוכיח, שטעם ההיתר האמור לעיל, שאילו רצה לא הי' מקבל עליו עדיין את השבת, מועיל אף שעתה אין לו אפשרות זו, שהרי כבר קיבל עליו את השבת (דלא כט"ז), ומבאר הטעם שזה מועיל, כי אז מתעסק בדבר שהוא מותר מחמת עצמו, אלא דבר אחר גורם האיסור.

ובסוף דבריו מוכיח, שהיתר זה שיש בו צד היתר של בורגנין, שמועיל באמירה לישראל להביא פירות מתוך התחום של השליח, שהוא מחוץ לתחום המשלח, הוא רק בישראל ולא בנכרי.

אמנם באמירה מבעוד יום, אחרי קבלת שבת, התירו מטעם זה אף בנכרי. ומסיים "וצ"ע".

לכללות קונטרס אחרון זה ראה קובץ הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע' צט ואילך. הליכות השבת ע' תקסח ואילך. כנישתא דבי רב ע' תקלג ואילך. הערות וביאורים חי"ג.

[1767] והיינו שההיתר האמור בפנים סכ"ה (דכיון שלחבירו מותר הוא, אין באמירתו אליו איסור כלל), למדו מהא דאמרינן קנא, א (מותר לאדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי). כמבואר

שהרי אין צד היתר מתיר האמירה לעשות בשבת, אלא לעשות אחר השבת, כמ"ש בסימן שכ"ה ס"ח[1771] וס"י[1772], וכמ"ש המג"א בסי' ש"ז[1773]. אלא ודאי שגם הר"ן סבירא ליה דהכי עדיף טפי מלומר לכרך פלוני אני הולך[1774], שאינו מותר אלא מחמת שלמחר הוא יום המותר, אבל הכא כיון שלחבירו מותר הוא אף היום, דינו כאומר לעשות ביום מותר, ושרי כשיש צד היתר. [ו]להתוס' ורשב"א[1775] וט"ז[1776] אף בלא צד היתר[1777].

אבל צ"ע[1778], דהא אָבֵל אסור לומר לחבירו לעשות לו מלאכה, אע"פ שלחבירו מותר[1779].

ברשב"א שם (וכתבו בתוספות, דמהא שמעינן דישראל שקיבל עליו שבת קודם שחשיכה, מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה פלונית, הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה).

ועל זה השיב הר"ן סד, ב ד"ה ומדאמרינן (ולי נראה דאין הנדון דומה לראיה, דשאני הכא שאם יש שם בורגנין הוא עצמו שומר). וכיון שהיתר לומר שמור לי פירות שבתחומך, הוא מטעם שיש לו צד היתר על ידי בורגנין, אם כן אין ללמוד משום לנידון דידן שלאחר קבלת שבת.

ולפום ריהטא נראית כוונת הר"ן, שאינו סובר את הטעם האמור בתוספות ורשב"א האמור כאן בפנים (דכיון שלחבירו מותר הוא, אין באמירתו אליו איסור כלל).

אמנם מוכיח כאן כוונת הר"ן, שלהיתר זה זקוקים לב' הטעמים. וכן נפסק לקמן סי' שז סי"ז (מותר לומר לחבירו שמור לי פירותי שבתחומך ואני אשמר לך פירותיך שבתחומי. ואף על פי שהוא אסור לו לילך ולשמור פירותיו שבתחום חבירו, אין איסור באמירתו לחבירו, כיון שלחבירו מותר הוא. וגם לו יש היתר על ידי בורגנין).

[1768] ד"ה כתב הר"ן (ואיני מבין דבריו, דהכא נמי איכא למימר אם לא היה מקבל שבת הוא עצמו היה מותר לעשות לו מלאכה).

שלפום ריהטא היה נראה, שגם הוא אינו סובר את טעם התוס' והרשב"א האמור כאן בפנים. ועל זה מוכיח כאן שלהיתר זה זקוקים לב' הטעמים.

[1769] ס"ק ל (דהא אי בעי לא היה מקבל שבת עליו, וכל שיש לו היתר מותר אמירה).

שלפום ריהטא היה נראה, שגם הוא אינו סובר את טעם הרשב"א והתוס' האמור כאן בפנים. ועל זה מוכיח כאן שלהיתר זה זקוקים לב' הטעמים.

[1770] שגם הם סוברים את טעם התוס' והרשב"א האמור כאן בפנים, ולא סגי במה שיש כאן צד היתר.

[1771] "הובא מחוץ לתחום ... אם הביאו בשביל ישראל ... אסור בו ביום". וכן הוא לקמן שם סי"א (הובא מחוץ לתחום ... אם הביאו לישראל אסור באכילה בו ביום), ואין מתירים מטעם צד היתר, האמור לקמן סי' שו ס"ג (ואף שאי אפשר לו להביאה בשבת מחוץ לתחום, מכל מקום יש צד היתר בעולם שהיה יכול להביאה בשבת מחוץ לתחום, כגון אם היו שם בורגנין, דהיינו סוכות שומרים שכל אחת מהן מובלעת בתוך שבעים אמה וד' טפחים של חבירתה, שעל ידי זה יכול להלך אפילו כמה פרסאות בשבת מפני שכולן נחשבות כעיר אחת ארוכה כמו שיתבאר בסי' שצ"ח, ואף על פי שעכשיו אין שם בורגנין).

[1772] "גוי שמילא מים ... לצורך בהמת ישראל, אסור בכל מיני תשמיש". וכן הוא לקמן שם סט"ז (נכרי שמילא מים ... אם מילא לצורך בהמת ישראל, אסור אפילו לאחרים להשתמש במים אלו), ואין מתירים מטעם צד היתר, שאילו היו שם מחיצות הי' יכול למלאות המים, כדלקמן סי' שו ס"ג (שיש גם כן צד היתר בעולם להביאם משם בשבת, כגון אם היו שם מחיצות מקיפות את הדרך ממקום הפירות עד ביתו, ואף על פי שעכשיו אין שם מחיצות).

[1773] ס"ק יב (ופשוט דאפילו דבר שיש בו היתר בשבת, אסור לומר לעכו"ם לעשותו בשבת, ועסי' שכ"ה ס"ח וס"י דאפילו בדיעבד אסור).

וכן הוא לקמן שם סט"ז (אבל לומר לנכרי לעשות בשבת, אסור אף אם יוכל להמצא צד היתר לישראל לעשותו).

[1774] שמה שהתירו צד היתר, כדלקמן סי' שז סט"ו (אומר אדם לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר, לך עמי, מפני שיוכל להמציא צד היתר בשבת אילו היה שם בורגנין, אף על פי שעכשיו אין שם בורגנין), הואו דוקא כשאומר "לכרך פלוני אני הולך למחר".

[1775] שהועתק לעיל (הערה 1767).

[1776] ס"ק ג (שפיר יליף הרשב"א ... בזה שקיבל עליו שבת קודם חשיכה אין עליו איסור אמירה לחבירו, שהוא מותר לגמרי).

[1777] ועל זה חלקו הר"ן והב"י והמ"א, דלא סגי בטעם זה לחוד (שלחברו מותר הוא), אלא בצירוף הטעם של צד היתר.

וטעם שתי דעות אלו יתבארו לקמן (ד"ה אלא דעל עצמו וד"ה ומכל מקום).

וכאן בפנים סכ"ה, הביא רק את טעם התוס' והרשב"א, ולא הזכיר את הטעם של צד היתר.

[1778] שני הטעמים האמורים לעיל הם כדי שלא יהי' אסור מטעם אמירה בשבת. אמנם עדיין צ"ע מדוע לא יאסר מטעם שליחות.

ואין לומר דשאני הכא דחבירו גם כן בר שביתה ואעפ"כ אינו שובת[1780]. דהא בתחומין ליכא למימר הכי[1781].

(ועוד קשה הלא כל נכרי אינו מצווה כלל על השבת, ואפילו הכי אסור לומר לו. ואין לומר דשאני הכא דאף לישראל אחר מותר וכמ"ש מהרי"ו[1782]. דמכל מקום טעם זה שכתבו התוס' ורשב"א כיון שלחבירו מותר הוא אין באמירתו כלום, מופרך הוא[1783]).

ועוד קשה דהיכי שרינן ליה למימר לחבירו הא קיי"ל שלוחו של אדם כמותו[1784], וידו כידו[1785], והרי זה כעושה בעצמו[1786]. בפרט לפי מ"ש תלמידי רבינו יונה בפ"ד[1787] דהמקבל תוספת שבת מיתסר מדאורייתא עיי"ש, אם כן מה מועיל צד היתר לאיסורא דאורייתא. דהא מילתא דמיא ממש לאומר לאשה אקפי לי קטן שחייב מלקות, כדאיתא בבבא מציעא דף י' ע"ב[1788], עיי"ש בראי"ש[1789], אף שהיא אינה מוזהרת כלל מן התורה

בתחלה מקשה כן לפי דעת התוס' והרשב"א והט"ז, המתירים אף בלא שיהי' שם צד היתר, וכל ההיתר הוא "הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה", אם כן צ"ע מדין אבל ונכרי והקפה באשה.

ואילו לקמן ד"ה ואף לפי, יקשה כן אף לפי דעת הב"י והמ"א, המתירים דוקא כשיש ב' הטעמים להיתר, שעדיין קשה מדוע לא יאסר מטעם שליחות, שאין ללמוד היתר זה מדין שמירת הפירות מחוץ לתחום.

[1779] כנפסק בשו"ע יו"ד סי' שפ ס"ה (אסור לעשות מלאכתו על ידי אחרים), וסי"ג (אם יש שכיר יום שעובד שדה האבל, אפילו בעיר אחרת, לא יעשה).

כמה מהלכות אלו נתבארו לעיל במהדורא בתרא לסי' רמג ס"ט ואילך.

[1780] היינו לומר, שכל מקום שחבירו אינו שייך כלל לאיסור מלאכה זו, אזי מי שיש איסור עליו, אסור לומר לו לעשות לו מלאכה, וכמו באבל שחבירו אין אצלו אבלות כלל. משא"כ בקיבל עליו שבת, שגם חבירו בר שביתה הוא, שיכול לקבל עליו עתה את השבת, אזי מותר לומר לו לעשות לו מלאכה.

[1781] שהרי כל ההיתר שבתוס' ורשב"א למדים מדין תחומין שבגמרא קנא, א (מותר לאדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי). והרי גם שם אין חברו בר שביתה בתוך התחום של עצמו, ואעפי"כ מותר לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך.

[1782] סי' קטז (וכשמוסיפין מחול על הקודש בעוד היום גדול, כגון שעה או ב' קודם הערב שמש, אני רגיל להתיר לומר לגוי להדליק הנר. וטעמא דידי, כיון שעוד היום גדול, בודאי כל ישראל לא קבלו כלם עליהם השבת, דיש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם, ודמיא להא דאמרינן באלו טריפות על חלב שעל הקיבה, אינהו אכלי אנן מיסתם נמי לא סתים). הובא כאן בפנים ((ולא אסרו האמירה לנכרי אף על פי שאינו מצווה על השבת) אלא כשאומר לו בשעה האסורה לכל ישראל).

[1783] שאף שאפשר לבאר הלכה זו על פי הטעם שבמהרי"ו, מכל מקום אינו מובן הטעם הנ"ל שבתוס' ורשב"א.

ועל זה יתרץ לקמן (ד"ה אלא דעל עצמו וד"ה וכן לנכרי), שטעם מהרי"ו מועיל שלא יהי' כאן איסור שליחות. וטעם התוס' מועיל שלא יהי' כאן איסור ממצוא חפצך.

[1784] קידושין מא, ב.

[1785] נוסח מינוי שליחות גט, בשו"ע אהע"ז סי' קמא ס"ל (ותהא ידך כידי).

[1786] ראה לקוטי שיחות ח"ח ע' 367. חל"ג ע' 113 והערה 10. חלקת יואב או"ח סי' יד. התמים ע' רד. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 137. שיח השדה ע' קנז בשוה"ג.

[1787] ברכות כז, ב ד"ה רב צלי (והיה אומר ה"ר יעקב מאורלינ"ש ז"ל, שאע"פ שתוספת שבת די בכל שהוא, אפילו הכי אם הוא מוסיף הרבה יותר, בכלל תוספת הוי, וחייב עליו).

[1788] "אמר רבינא היכא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה, היכא דשליח בר חיובא הוא ... רב סמא אמר היכא אמרינן אין שליח לדבר עבירה, היכא דאי בעי עביד ואי בעי לא עביד ... מאי בינייהו, איכא בינייהו כהן דאמר ליה לישראל צא וקדש לי אשה גרושה, אי נמי איש דאמר לה לאשה אקפי לי קטן, להך לישנא דאמר כל היכא דאי בעי עביד אי בעי לא עביד לא מיחייב שולחו, הכא נמי אי בעי עביד אי בעי לא עביד לא מיחייב שולחן, להך לישנא דאמרת כל היכא דשליח לאו בר חיובא מיחייב שולחו, הני נמי כיון דלאו בני חיובא נינהו מיחייב שולחן".

הרי שעכ"פ לדעת הפוסקים כרבינא, חייב המשלח מלקות, אעפ"י שהאשה לאו בת חיובא באיסור מקיף. וכן הוא דעת הרמ"א חו"מ רס"י קפב (ודוקא שהשליח בר חיובא, אבל אם אינו בר חיובא הוי שליח אפילו לדבר עבירה).

[1789] פ"א סי' ל (וכתב הר' מאיר הלוי ז"ל דהלכתא כרב סמא ... הלכך לא משכחת שליח לדבר עבירה אלא בחצר).

בבל תקיף, והיא מותרת לגמרי לעשות זה מדאורייתא משום לאו דבל תקיפו[1790], ואפילו הכי סופג הוא ארבעים משום לאו זה, משום שעשתה בשליחותו ונעשה כעושה בעצמו, והכא נמי לא שנא. ואף אם תימצי לומר דהכא ליכא אסורא לדידיה אלא מדרבנן[1791], מכל מקום גם השליחות לחבירו ליתסר מדרבנן, כיון דהוה ליה כעושה בעצמו ממש.

ואף[1792] לפי דעת הב"י ומג"א שיש כאן צד היתר, מכל מקום כיון שלעשות בעצמו אסור, גם השליחות הוה כעושה בעצמו. ולא דמי לשמירת פירות[1793], דהתם אין חבירו עושה שום מלאכה כלל, שהולך בתוך תחומו. ואף שהולך על ידי אמירתו של זה, הרי זה כאלו זה הוליך אותו שם[1794] (כמ"ש התוס'[1795] וראי"ש[1796] פ"ז דבבא מציעא), או נשאו אותו שם בתוך תחומו של חבירו, שלא היה עושה איסור בהולכה זו או במשא זו אלא משום עצמו, שלו אסור להלך שם, אבל עכשיו שהוא עצמו אינו מהלך שם, רק שחבירו מהלך שם על ידי אמירתו, לא נעשה שום מלאכה בשליחותו, אף אם נכנה התחום בשם מלאכה[1797]. אבל כאן[1798] מה שחבירו מבעיר בשליחותו, הרי זה כאילו אוחז ידו של חבירו ומבעיר בה, שנעשית כידו אריכתא, כמו שנעשית יד האשה המקפת[1799].

(ועוד קשה קצת לשון התוס' ורשב"א אין באמירתו כלום, הוה להו למימר אין באמירתו

והיינו שאף שבגמרא עצמה הי' אפשר לפרש, שלפי דעת רב סמא אין שום איסור שהמשלח יאמר לשליח לעשות דבר שהוא היתר אצל השליח, אף שהוא איסור אצל המשלח. מכל מקום פירש הרא"ש, שהמשלח אינו חייב מטעם שאין שליח לדבר עבירה. הרי שעכ"פ יש איסור שהמשלח יאמר לשליח לעשות דבר שהוא היתר אצל השליח.

וראה תהלה לדוד ח"ג חו"מ סי' עא. מחנה יוסף שבת סוס"י ד.

[1790] ולענין איסור מדרבנן באשה, ראה השגת הראב"ד הל' ע"ז פי"ב ה"ה. אנציקלופדיה תלמודית ח"י ערך הקפת הראש הערות 83-80.

[1791] דלא כדעת הר"י מאורלינ"ש שברבינו יונה, אלא כפי שכתב עליו רבינו יונה שם (אף על פי שאפשר לומר שאינו אלא מדרבנן. אפילו הכי אסור לעשות בו שום דבר).

[1792] עד כאן הקשה לפי שיטת התוס' והרשב"א שמתירים מטעם שהוא היתר אצל האדם העושה אותה.
עתה מבאר שגם לפי מה שהתירו כאן הב"י והמ"א, בצירוף מה שיש כאן צד היתר, עדיין אין ללמוד זאת מדין שמירת הפירות מחוץ לתחום. שהרי שם אין שום איסור גם להמשלח, אף אם השליח הוא ידו אריכתא. משא"כ בקבלת שבת, אילו השליח הוא ידו אריכתא הי' אסור.

[1793] כדלעיל (הערה 1781), שכל ההיתר שבתוס' ורשב"א למדים מדין תחומין (מותר לאדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי).

אמנם אין ללמוד משם לכאן, כי שם אין שייך לאסרו משום שליחות, ואילו כאן יש מקום לאסרו משום שליחות.

[1794] שמותר להוליך אדם בתוך תחומו של האדם עצמו, אף אם הוא מחוץ לתחום של המוליך, כדאמרינן עירובין מב, א (שבת בבקעה והקיפוה נכרים מחיצה בשבת, מהלך אלפים אמה, ומטלטל בכולה על ידי זריקה), ופרש"י (אפילו חוץ לאלפים שאין לו רשות להלך, מותר לטלטל על ידי זריקה). וכן נפסק לקמן סי' תג (שבת בבקעה והקיפוה נכרים בשבת מחיצות לדירה, אף על פי שהיא רשות היחיד גמורה לענין טלטול ... אעפ"כ אם היא יתירה מאלפים אינו יכול להלך בה אלא עד אלפים ממקום ששבת בו, שאין מחיצות אלו מועילות לעשות כל ההיקף שבתוכן כד' אמות ... ומותר לטלטל בכולה על ידי זריקה, שיכול לזרוק אפילו לחוץ לאלפים).

[1795] והוא כעין האמור בתוס' ב"מ צ, א ד"ה חסום (אומר לנכרי אכול נבלה, דלא שייך התם אמירה לנכרי, שהישראל עצמו יכול ליתן נבלה בפיו).

[1796] סי' ו (אף על פי שמותר לומר לנכרי אכול נבילה זו. שאני התם שאם היה הישראל עושה בידים מה שהנכרי עושה במאמרו, דהיינו שנותן הנבילה לתוך פיו, היה מותר, דישראל יכול ליתן נבילה לתוך פיו).

וכך גם בשמירת פירות, יכול להוליך שם את השומר, אף אם הוא מחוץ לתחום בעל הפירות.

[1797] ראה לקמן סי' שה סל"ח (אינו נקרא בשם עשיית מלאכה, אלא הוא איסור בפני עצמו).

[1798] שקיבל עליו שבת, ואומר לחבירו להדליק הנר.

[1799] ראה לקוטי שיחות חל"ג ע' 113. כללי הפוסקים וההוראה כלל יד.

איסור כלל, ומאי כלום[1800]).

וצריך לומר דודאי איסור שליחות אין כאן כלל[1801].

והענין הוא דהנה ב' מיני אסורים יש בעושה מלאכה על ידי אחר, א' משום שהאחר עושה בשבילו, וזה אסור בנכרי[1802] אפילו בלא אמירה אליו[1803], שצריך למחות בידו[1804], כדאיתא בדף קכ"א[1805] אדעתא דישראל מי שרי. ואין הטעם משום גזרה שמא יאמרו לו[1806], כמו שמטעם זה אסור ליהנות ממלאכתו כמ"ש בסימן שכ"ה[1807] ותקט"ו[1808]. דהא גבי מכס בסי' רמ"ד[1809] התירו לקבוע לו המלאכה בשבת והצריכו בקבלנות, כדי שיעבוד אדעתא דנפשיה ולא אדעתא דישראל, וכן בהגהות מרדכי סוף פ"ד[1810] לענין

[1800] ויתבאר לקמן ד"ה אלא דעל עצמו (דכיון שלחבירו מותר אין באמירתו כלום, רוצים לומר שאין מתעסק כלל בדבר האסור אלא בדבר המותר).

[1801] כדי שלא יקשה מדין אָבֵל ונכרי ואשה בהקפה, שאסרו משום שליחות, משא"כ כאן כשקיבל עליו את השבת, אין לאסור משום שליחותם (כמו שאין לאסור משום שליחות כשחבירו הולך באמירתו מחוץ לתחומו).

[1802] כדלעיל סי' רמג ס"א (אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת ... שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל).

[1803] כגון שכיר יום, שהישראל לא אמר לו לעשות מלאכה זו בשבת, והוא עושה כן מעצמו, כדלעיל סי' רמג ס"ד (שכר הנכרי לימים, שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק ... אתן לך כך וכך, אף על פי שלא אמר לו שיתעסק בשבת, והנכרי מעצמו הולך ומתעסק גם בשבת ... הרי זה כעוסק בשליחות הישראל).

[1804] כדלעיל סי' רמג ס"ג (צריך הוא למחות בהנכרי, ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת), ושם נסמן (הערה כז).

[1805] במשנה (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה), ובגמרא שם (נכרי דקא עביד לדעתיה דישראל מי שרי. נכרי לדעתיה דנפשיה עביד).

והיינו שהגמרא שואלת מדוע אין צריך למחות בנכרי שבא לכבות, הרי "קא עביד לדעתיה דישראל", ויהי' אסור מטעם שליחות. ומתרצת הגמרא "נכרי לדעתיה דנפשיה עביד", ופרש"י שם (ואפילו יודע שנוח לו לישראל, הוא להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד). ואם כן אין לאסרו מטעם שליחות.

למדנו מכאן שבמקום שעושה בשביל הישראל, "אפילו בלא אמירה אליו", אם אינו "יודע שלא יפסיד" אסור מטעם שליחות.

וראה מה שנתבאר בזה לקמן סי' שז ס"ז, וסי' שלד סכ"ו, ובהערות שם.

[1806] והיינו שמא יבא לאיסור האמירה לנכרי, שיתבאר לקמן בסמוך (שהאמירה אסורה בשבת עצמה).

[1807] לקמן שם סעיף ט (צריך להמתין לערב בכדי שיעשו, גזרה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבת כדי שיהא מוכן לו במוצאי שבת מיד), וסי"א (ולערב בכדי שיעשו, גזרה שמא יאמר לנכרי להביא לו מחוץ לתחום בשבת כדי לאכול ממנו בו ביום או לערב מיד).

וכן הוא לעיל סי' רמג ס"ב (אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו ... משום גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת), ושם נסמן (הערה כ).

[1808] סעיף א (שחששו חכמים אם נתיר לו ליהנות במוצאי יום טוב מיד מן המלאכה שנעשית בשבילו ביום טוב, שמא יאמר להנכרי שיביא לו ביום טוב, כדי למהר אכילתו בליל מוצאי יום טוב, שאיסור אמירה לנכרי הוא קל בעיני הבריות, לפיכך הצריכוהו להמתין בכדי שיעשו, דאז כיון שלא ירויח כלום במה שהביא ביום טוב לא יעשה איסור בחנם). ובהגה"ה שם סוף ס"א (שבסי' שכה ביארנו דעיקר הטעם בכל מקום שהצריכו להמתין בכדי שיעשו הוא משום גזירה שמא יאמר לנכרי לעשות).

[1809] לעיל שם סי"ב (ישראל הקונה מכס ... שוכר לו נכרי בקבלנות ... אבל לא ישכור לו נכרי ליום השבת ... ואף על פי שהישראל קובע לו מלאכתו שיעשה בשבת).

הרי שגם במקום שהתירו לו האמירה לנכרי לעשות בשבת, אסרו שכיר יום שאסור מעיקר הדין. הרי שאינו מטעם שמא יאמר לו, שהרי התירו לו האמירה.

וראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' כט ס"ק ב-ה. עמק שאלה חי' לאו"ח סי' א (פא, ד).

[1810] רמז תנט (ועוד יש להתיר אמירה לנכרי במקום מצוה ... דבקצץ מותר משום דאז נכרי אדעתא דנפשיה קעביד ואינו כשלוחו של ישראל, ואחרי שאיסור אמירה מותר בקצץ, בדבר מצוה מותר לקצץ בשבת, דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר חפציך אסורין חפצי שמים מותרין). והיינו שאם לא קצץ אסור מטעם שליחות, אף במקום מצוה, משא"כ איסור האמירה בשבת בקצץ הוא מטעם ממצוא חפצך, וזה מותר במקום מצוה.

וראה גם לעיל סי' רנב קונטרס אחרון ס"ק ו (כמ"ש בהגהות מרדכי סוף פ"ד לענין לקצוץ לנכרי בשבת לדבר מצוה, שיעשה בו ביום, דשרי לדעתו, ובלא קציצה אסור, דקעביד אדעתא דישראל עיי"ש).

לקצץ לנכרי לדבר מצוה, דשרי לדעתו[1811], ובלא קציצה אסור דקעביד אדעתא דישראל, אלמא דהא חמירא מאמירה עצמה. והטעם משום דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו[1812], ושלוחו כמותו, דיש שליחות לנכרי לחומרא[1813], כמ"ש הגהות מיימוניות פ"ו[1814], ואפשר דכולי עלמא מודו בזה לענין שבת וכיוצא בה[1815].

אבל כשעושה בשביל עצמו אין בה משום שלוחו כמותו, אלא שהאמירה אסורה בשבת עצמה משום ממצוא חפצך[1816]. וזהו איסור ב', דהיינו כל שאסור לו לעשות בעצמו אסור לדבר מעניינו, וכן להזמין את עצמו לכך, דהיינו להחשיך על התחום וכיוצא בזה, דתרווייהו נפקא מהאי קרא[1817], עיין בתוס' דף קי"ג ע"ב[1818].

[1811] משא"כ לדידן, לא התירו משום מצוה אלא בשבות דשבות, כדלקמן סי' שו ס"ה (אסור לעשות מלאכה על ידי נכרי אפילו לצורך מצוה ... אלא אם כן הוא שבות דשבות), וסי' שז סי"ב (דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת ... לצורך מצוה). וראה גם סי' רעו ס"ח (שלא התירו שבות במקום מצוה אלא שבות דשבות).

[1812] נתבאר בשו"ת צמח צדק סי' כט ס"ג-ד (יש להבין מ"ש רבינו ז"ל בקונטרס אחרון דסי' רס"ג סק"ח שהבאתי למעלה, שב' מיני איסורים יש בעושה מלאכה על ידי אחר. והא' מהם הוא כשהאחר עושה בשבילו, וזה אסור באינו יהודי אפילו בלא אמירה אליו כו', משום דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו כו', האיך יהיה נעשה שלוחו בלי ציוויו ודעתו, הרי מבואר בש"ס בדוכתי טובא דאפילו באומר ומגלה דעתו שיעשה הדבר, אם אינו מייחד לומר בפירוש שיעשה לא נקרא שלוחו ... אך אפשר לומר דהכל לפי ענין הדבר שהאינו יהודי עושה, שבדבר שהוא זכות גמור למי שעושה בשבילו, אזי כיון דקי"ל זכין לאדם שלא בפניו ושלא מדעתו, אם כן נעשה שלוחו ממש גם שלא מדעתו).

וראה לעיל סי' רמג ס"ג (הערה כז), כל המקומות שלדעת רבינו צריך למחות בנכרי שלא יעשה מלאכה עבורו.

[1813] כדלעיל סי' רמג ס"א (שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל. ואע"פ שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו מן התורה אלא בישראל הנעשה שליח לישראל ... מכל מקום מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא).

[1814] אות ב (כי יש שליחות לנכרי לחומרא).

[1815] כדלעיל שם (הערה י), בהערת רבינו (**ולהתוס' ורא"ש שם, צריך לומר דשאני הכא כמ"ש ריב"ש סי' שה**), והיינו שגם החולקים וסוברים שלענין רבית אין אומרים שליחות לנכרי לחומרא, מכל מקום יודו לענין אמירה לנכרי, דאמרינן שליחות לחומרא.

[1816] רש"י ע"ז טו, א ד"ה כיון (ומה שאסור לישראל לומר לעובד כוכבים עשה לי כך, זהו משום ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיהו נח), דבור אסור). והיינו שמטעם זה אסור לומר לו בשבת, לעשות מלאכתו בקבלנות, אף שבקבלנות אין לאסור מטעם שליחות, כדלעיל סי' רמד ס"א (אם הוא עושה בתורת קבלנות ... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת ... הקבלן המלאכה היא שלו, שכוונתו בעבודתו היא להשלים המלאכה כדי ליטול שכרו, ואינו כשלוחו של ישראל. ומכל מקום צריך ליזהר שלא ... יאמר לו שיעשה בשבת).

*

איסור ממצוא חפצך נתבאר לקמן סי' שו ס"ה (אמירה לנכרי לעשות בשבת היא שבות מדברי סופרים, אף על פי שאמר לו קודם השבת. אבל כשאומרים לו או לישראל חבירו בשבת, שיעשה לו מלאכה למחר, אין בזה משום שבות, אלא שאסור משום ממצוא חפצך).

והיינו שאיסור ממצוא חפצך הוא דוקא כשאומר לו בשבת (אפילו אומר לעשות מלאכה למחר), משא"כ באומר לו קודם השבת (לעשות מלאכה בשבת), אין טעם לאסור משום ממצוא חפצך.

וגם כאן מיירי כשהאמירה היא בשבת, כמובא לעיל (הערה 1810) מהגהות מרדכי (לקצץ בשבת, דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר).

ומה שאסרו האמירה לנכרי קודם השבת (גם כשהוא בקבלנות, שאינה נחשבת שליחות הישראל), נתבאר לעיל סי' רמג ס"א (ואע"פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת ... כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן).

וכן עוד כמה אופנים שהתירו באיסור ממצוא חפצך, ואסרו באמירה לנכרי, כנסמן לעיל שם (הערה יג).

[1817] אשר הן האמירה והן ההזמנה למדים מאותו פסוק "ממצוא חפצך ודבר דבר", וכדלקמן סי' שו ס"א (ממצוא חפצך, דרשו חכמים חפציך אסורים לבקשם בשבת, אפילו בדבר שאינו עושה בו שום מלאכה לא של תורה ולא שבות מדברי סופרים, אלא שעושה איזה מעשה המותר, אפילו הליכה בלבדה, ומעשה זה או הילוך זה הוא בשביל כדי לעשות אחר השבת איזה דבר שאסור לעשותו בשבת), וסי' שז ס"א (שעל ידי אמירה זו עושה חבירו למחר, ונמצא שהוא מוצא חפציו בשבת על ידי אמירה זו שאומר לחבירו, ואסור משום ממצוא חפצך (ודבר דבר)).

ובתרווייהו[1819] שרי בלשמור פירות, דהתם לא שייך איסור שליחות, אלא מפני שמתעסק בדבר האסור לו. ולמדו מזה התוס' לענין קבלת שבת.

דהא פשיטא להו דהמקבל שבת מבעוד יום על עצמו, אף שמסתמא קבל עליו כל חומרות וסייגים השייכים לשבת כמו שנתבאר בסי' רס"א[1820], מכל מקום לא קבל מסתמא אלא איסורים התלויים בגופו, אבל לא התלויים חוץ לגופו, כגון אחר העושה בשבילו שלא יצטרך למחות, והוא הדין לענין אמירה שאין בה משום איסור שליחות דהיינו מה שעושה בשבילו, שאיסור זה נולד בשעת עשיית מלאכה שעושה בשבילו שנעשית ידו כידו[1821], ואיסור הבא מאליו הוא והוא אינו עושה שום מעשה בזה, וזה ודאי לא קבל עליו כמ"ש הלבוש[1822], ומטעם שכתב מהרי"ו[1823] (והוא הדין במוצאי שבת אינו חפץ

[1818] ד"ה שלא (מקח וממכר ... נראה לר"ת ... נפקא ממצוא חפצך).

הובא גם לקמן סי' שא קונטרס אחרון ס"ק ב (ממצוא חפצך, דמהתם נפקא לן גם כן איסור מקח וממכר, כמ"ש התוס'). לעיל סי' רמד סי"ב (אסור לו לקבל מכס בשבת ... משום שנאמר ממצוא חפצך חפציך אסורים).

[1819] אחרי שביאר שיש כאן ב' איסורים (שליחות וממצוא חפצך), בא לבאר את מה שלמדו התוס' את היתר האמירה אחרי קבלת שבת, מההיתר האמירה בלשמור פירות בתחום שלו כמועתק לעיל (הערה 1767).

שכמו בלשמור פירות "בתרווייהו שרי": שאיסור השליחות לא שייך בו כלל, כדלעיל ד"ה ואף לפי (שחבירו מהלך שם על ידי אמירתו, לא נעשה שום מלאכה בשליחותו). ואיסור ממצוא חפצך שעל ידי האמירה לא שייך בו, כדלקמן ד"ה אלא דעל עצמו (דכיון שלחבירו מותר, אין באמירתו כלום, רוצים לומר שאין מתעסק כלל בדבר האסור אלא בדבר המותר).

כן הוא גם באמירה אחר קבלת שבת, שגם בזה "תרווייהו שרי", מהטעמים שיתבארו לקמן בסמוך.

ואחר כך (לקמן ד"ה ומכל מקום) יבאר את דעת הר"ן וסיעתו, שבשניהם זקוקים גם לטעם של צד היתר.

[1820] ס"ג (אם כבר קיבל עליו שבת בתפלת ערבית של שבת שהתפלל מבעוד יום ... אסור לו לעשות בעצמו כל שבות), וקונטרס אחרון שם ס"ק ג ד"ה ומ"ש בתשובת (כיון שקיבל השבת קיבל כל חומרותיה וסייגיה השייכים לעיצומו של יום).

[1821] שבאמירה לנכרי לעשות מלאכה ישנם שני האיסורים: (א) בשעת האמירה, משום ממצוא חפצך. (ב) בשעה העשיה, משום שליחות.

[1822] סעיף יז (שאע"פ שקיבל עליו הוא את השבת להוסיף הרבה מחול על הקודש ואסר על עצמו המלאכה, מכל מקום לא אסר אלא מלאכת עצמו, אבל מלאכת חבירו לא אסר עליו). הובא בט"ז ס"ק ג.

[1823] סי' קטז (וכשמוסיפין מחול על הקודש בעוד היום גדול, כגון שעה או ב' קודם הערב שמש, אני רגיל להתיר לומר לגוי להדליק הנר. וטעמא דידי, כיון שעוד היום גדול, בודאי כל ישראל לא קבלו כולם עליהם השבת, דיש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם). ולכן גם הוא לא קיבל עליו איסור הבא מאליו.

והיינו שכל מה שאמרנו שהמקבל שבת מבעוד יום מסתמא לא קיבל על עצמו איסור השליחות, הוא כיון דיש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם שבת, משא"כ חצי שעה זו "שאז אפשר שכל מקומות ישראל קיבלו כבר את השבת", יש לו דין כל בין השמשות.

ואף שגם באותה חצי שעה לא קיבל עליו איסור השליחות, שהרי אם הי' עליו איסור השליחות, הי' נאסר עליו לומר לנכרי לעשות אפילו שבות לצורך מצוה, כמו הוא עצמו, שאחר קבלת שבת נאסרה עליו שבות לצורך מצוה. ואילו בחצי שעה זו, נתבאר לעיל סי' רסא ס"ג (אם הוא חצי שעה קודם הלילה, שאז אפשר שכל מקומות ישראל קיבלו כבר את השבת ... לענין אמירה לנכרי אין מחמירים יותר מבין השמשות בלא קבלת שבת, שמותר לעשות בו כל מלאכה על ידי נכרי לדבר מצוה או צורך גדול).

מכל מקום חלים עליו באותה חצי שעה שני איסורים: (א) קבלת שבת. (ב) דין בין השמשות. ונתבאר לעיל שם (הערה 1273).

וראה כנישתא דבי רב.

*

מכאן יש מקום עיון לענין משלוח פקס למקום שהוא כבר שבת, שהרי בשעה שבארה"ק הוא כבר באמצע השבת, בודאי חל עליו גם איסור השליחות. וכאשר חבירו שבארה"ב שולח לו פקס למענו, הרי זה אסור לכאורה מטעם שליחות.

וראה ארץ צבי סי' מד ד"ה ויש. דובב מישרים ח"ג סי' פג. שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' לד. אמירה לנכרי להראי"ה דרברמדיקר פל"ו ס"ז). קובץ פלפול התלמידים כפ"ח טז ע' 74. יט ע' 110 ואילך.

מסתמא שתומשך עליו חומרא זו[1824]).

אלא דעל עצמו קבל ודאי כל השבותים, ובאמירתו עובר על שבות בעצמו שמתעסק בדבר האסור לו, ולא סגי בטעמא דמהרי״ו אלא לאותו דבר שנעשה על ידי אחרים, אבל אותו דבר שעושה בעצמו, מה לי שעושה באחד משאר איבריו ומה לי שעושה בפיו, דעקימת שפתיו גופא יש בה איסור[1825] שמתעסק בדבר האסור, כמו רגליו המהלכין להחשיך על התחום לדבר האסור לו. ועל זה הביאו[1826] ראיה משמירת פירות, דכיון שלחבירו מותר, אין באמירתו כלום, רוצים לומר שאין מתעסק כלל בדבר האסור אלא בדבר המותר. ולפי זה עולין דברי התוס׳ עם מהרי״ו בקנה אחד[1827]. ואין צריך למה שנדחק המג״א בסי׳ רס״א[1828] לחלק בין יחיד לצבור, וגם בדרכי משה[1829] משמע דמהרי״ו מיירי ביחיד עיי״ש. והשתא[1830] לא קשיא מידי מאָבֵל דאסור משום שליחות.

ואף שיתבאר לקמן ד״ה אבל על ידי נכרי, שאסור רק בנכרי ולא בישראל. היינו לענין היתר בורגנין, משא״כ לענין שליח, אינו מחלק בינם. וגם מרהיטת הדברים בפנים סכ״ה נראה לכאורה שאין חילוק בזה בין ישראל לנכרי. וגם לעיל מביא כמה דוגמאות שאף בישראל ״אסור לומר לחבירו לעשות לו מלאכה אע״פ שלחבירו מותר״.

ואף שאם משלוח הפקס הוא לצורך השולח, אין בזה חשש שליחות, כדלקמן סי׳ שז סכ״ו (שאגרת זו לא הובאה בשבילו כלל, שהרי השולח שלחה בשביל עצמו, ולא בשביל אותו ששלוחה אליו).

עיקר השאלה היא כאשר הפקס נשלח לצורך אותו ששלוחה אליו, ולא לצורך השולח עצמו. ובפרט אם המקבל ביקשו קודם השבת שישלו פקס אחר כך. ועדיין צ״ע בכל זה.

[1824] כדעת הרמ״א סי״ז (וכל שכן במוצאי שבת, מי שמאחר להתפלל במוצאי שבת, או שממשיך סעודתו בלילה, מותר לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשל לו, ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו, כן נראה לי).

וכן נפסק בפנים סכ״ה (וכן מי שמאחר להתפלל ערבית במוצאי שבת, או שממשיך סעודתו בלילה, מותר לו לומר אפילו לישראל שכבר התפלל והבדיל בתפלה שיעשה לו מלאכה, ומותר לו ליהנות ולאכול ממלאכתו), ובסי׳ רצט סט״ו (אבל איסורי דברי סופרים התלוים בדבור, מותרים, מטעם שנתבאר בסוף סי׳ רס״ג).

[1825] כדאמרינן סנהדרין סה, א (עקימת שפתיו הוי מעשה).

[1826] התוס׳ והרשב״א הנ״ל.

[1827] שמהר״י ווייל ביאר הטעם שאין בזה איסור שליחות, והתוס׳ והרשב״א ביארו הטעם שאין בזה איסור אמירה וממצוא חפצך.

וכן בפנים סכ״ה הובאו שני טעמים אלו, של הרשב״א ושל מהר״י ווייל.

[1828] ס״ק ז (ואם תאמר הא בלאו הכי שרי, דאי בעי לא קבל שבת עליה כמ״ש סוס״י רס״ג. ויש לומר דשאני התם דמיירי ביחיד המקבל עליו שבת, אבל בצבור שקבלו עליהם שבת חל עליהם שבת בעל כרחו, וגרע מבין השמשות כמ״ש ס״ד, ולכן הוצרך מהרי״ו לטעם אחר).

והיינו שלדעת המ״א סגי להתיר באחד משני הטעמים (א) צד היתר, דאי בעי לא קבל שבת. (ב) דיש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם.

ואילו לפי המבואר כאן, זקוקים אנו לב׳ הטעמים: (א) שליחות שנעשה על ידי אחרים לא קיבל על עצמו, כי יש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם שבת. (ב) ממצוא חפצך אינו אסור, כי הוא היתר לחבירו העושה המלאכה (וגם יש צד היתר).

ואם כן אין חילוק בין יחיד לצבור, דבשני האופנים מיירי לעיל סי׳ רסא ס״ג (קיבל עליו שבת בתפלת ערבית של שבת שהתפלל מבעוד יום, או שענה ברכו עם הצבור, או שרוב הצבור ענו ברכו, אף על פי שהוא לא ענה עמהם, שחל עליו השבת).

[1829] ס״ק ח בסופו (וכתב מהר״י ווייל בתשובותיו סימן קי״ו, דאם קיבל עליו שבת שעה או ב׳ קודם הלילה, יכול לומר לגוי להדליק נר, דהרי מקצת ישראל עדיין עושין מלאכה, כל שכן דלדידיה אמירה שריא). הרי שהוצרך לטעם זה אף ״אם קיבל עליו״ היחיד.

[1830] עתה שנתבאר שהמקבל שבת מבעוד יום אינו מקבל על עצמו איסור השליחות כשעושים אחרים בשבילו, שוב לא יוקשה מכל המקומות שאסרו משום איסור שליחות (כפי שהקשה לעיל ד״ה אבל צ״ע).

וכן לנכרי, אפילו אמר לו לעשותו אחר השבת[1831], דכיון דלעשות בשבת אסור[1832], אם כן כשאומר לו לעשות למחר, הרי מתעסק בדבר האסור לו היום, דהיינו עשיית הנכרי בשבילו שהיא עצמה אסורה משום דיש שליחות לחומרא, או מאיזה טעם שיהיה[1833], ולכן אסור לדבר ממנה אע"פ שהיא למחר (ומהאי טעמא מותר לומר לו עשה מלאכתך[1834]).

אלא אם כן יש צד היתר היום על ידי בורגנין[1835], ורוצה לומר שאיסור המלאכה אינו מחמת עצמה אלא דבר אחר גורם האיסור, ויוכל להצטייר שיסתלק אותו גורם ויעשה המלאכה בהיתר היום בדמותה כצלמה כמו שרוצה לעשותה למחר, אזי מותר להתעסק בה אע"פ שלא נסתלק הגורם עדיין, וגם אי אפשר להסתלק היום בפועל ממש, מכל מקום הוא אינו מתעסק כלל לעשותה דוקא באיסור אלא לעשות דבר שהוא מותר בעצמו, לאפוקי מלאכה האסורה מחמת עצמה, או שאי אפשר להצטייר שיעשה אותה בהיתר אלא אם כן לא יעשה כמו שהוא רוצה לעשותה למחר, אסור להתעסק לה היום, שהרי מתעסק בשבת כדי לעשות רצונו למחר בענין שאי אפשר להצטייר שיעשהו היום בהיתר[1836]. והילכך אם לא הבורגנין, אין מועיל מה שהיה יכול לילך לקרוב משם מאתמול, שאז לא היה הולך כל כך למחר כמו שילך עכשיו, והוא מתעסק היום להליכה של עכשיו שהיא אסורה היום.

ובזה נסתלקה תמיהת הט"ז מעל הר"ן וב"י ומג"א[1837]. אבל לפי מה שכתב הט"ז[1838]

[1831] וכן לא יוקשה על התוס' והרשב"א שכתבו "מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה פלונית, הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה", מהא דקי"ל שאסור לומר בשבת לנכרי לעשות מלאכה אחר השבת, וכדלקמן סי' שז סי"ד (לא יאמר [לפועל נכרי] היה נכון עמי לערב, שזהו כמדבר בפירוש שרוצה לשכרו).

וטעם החילוק הוא, כי שם אומר לו לעשות אחר השבת מלאכה שאסור לומר לו לעשותה בשבת. משא"כ שאומר לו אחר קבלת שבת לעשות מלאכה "שאין מתעסק כלל בדבר האסור, אלא בדבר המותר".

[1832] כיון שאמירה לנכרי לעשות עבורו בשבת אסורה משום שליחות, לכן אף אם אומר לו לעשותו אחר השבת אסור משום ממצוא חפצך, כיון שאומר לו לעשות אחר השבת דבר שאסור לומר לו לעשותו בשבת עצמה.

[1833] מכל הטעמים האמורים (כשעושה הנכרי בשבת) לעיל סי' רמג ס"א (והערה יג).

[1834] כדלקמן סי' שז סל"ה (לא אסרו אמירה לנכרי, אלא לעשות בשביל ישראל, אבל מותר לומר לו שיעשה מלאכה לצורך עצמו).

וכיון שמותר לומר לו עשה מלאכתך בשבת, מכל שכן יכול לומר לו עשה מלאכתך אחר השבת.

[1835] כמו בישראל שבאופן זה מותר לומר לו לעשות מלאכה אחר השבת, כדלקמן סי' שז סט"ו (אם יוכל להמציא צד היתר לעשות בשבת אותה מלאכה עצמה שרוצה לעשות אחר השבת, מותר לומר בשבת על עצמו או לחבירו שיעשנה אחר השבת).

[1836] חילוק זה נתבאר גם לקמן סי' שז סט"ו (מפני שענין איסור דיבור בחפציו הוא מה שמתעסק בשבת בדברים האסורים היום, ולא נאסר אלא להתעסק בדברים שאיסורם נתלה בגופם, אבל דברים שאיסורם נתלה בדבר אחר ואילולי אותו דבר היו דברים אלו בעצמם מותרים בשבת, מותר להתעסק בהם בדבור לעשותם אחר השבת, שהרי הוא אינו מתעסק באותו דבר הגורם להם האסור אלא באותם דברים שהיה להם היתר מחמת עצמם, אילולי אותו דבר הגורם להם האסור, לפיכך גבי איסור חוץ לתחום, כיון שיש צד היתר על ידי בורגנין, נמצא שאין האיסור בהילוך מחמת עצמו, שהרי אותו הילוך עצמו מותר כשיש בורגנין, אלא האיסור בהילוך הוא מחמת מניעת הדיורין על הדרך, והוא אינו מדבר אלא שילך בדרך, ולא שילך במניעת הדיורין, וכן כל כיוצא בזה).

[1837] על טעם ההיתר שהובא לעיל מהב"י והמ"א (דהא אי בעי לא היה מקבל שבת עליו, וכל שיש לו היתר מותר אמירה), הקשה הט"ז ס"ק ג (דעל כרחך לא מהני סברא זו שיש היתר בלאו הכי, אלא כל שיש היתר עכשיו, אבל לא מהני לומר כן למפרע דהיה יכול להיות תחילה בענין שיהיה עכשיו היתר, דמכל מקום עכשיו אין לו היתר. תדע שהוא כן, דאי נימא גם למפרע מהני, אמאי אר"ח שם מותר לומר לכרך פלוני אני הולך למחר כיון שיש לו היתר על ידי בורגנין, היה לו לומר שאם היה רוצה היה הולך שם או סמוך לו קודם שבת).

ועל זה מבאר כאן:

צ"ע, דהא אי אפשר לעשות בורגנין ומחיצות בשבת, ואם על ידי נכרי, אם כן גם פירות המחוברים אפשר לתולשן על ידי נכרי[1839], ומה הפרש יש ביניהם לפי דעתו. ועוד קשה דמכל מקום בשעת אמירתו עדיין אין בורגנין ומחיצות, ואם כן בשעה שמתעסק אין צד היתר, ומה יתן ומה יוסיף אם שיהיה צד היתר אחר כך, בלאו הכי אינו מתעסק אלא לעשות למחר שהוא יום המותר, ואין שום טעם כלל לתלות האיסור בשעות שנשארו ביום אחר התעסקותו אם יוכל להמצא אז צד היתר, שאז הוא אינו עושה מאומה. ועוד סמוך לחשכה, שאין שהות ביום לעשות בורגנין ומחיצות הרבה מאוד, יהא אסור. וגם עיקר ההיתר כשאין בורגנין ומחיצות הוא הלכתא בלא טעמא לפי דעתו[1840]. וצ"ע.

ומכל מקום[1841] מה שכתב[1842] דגבי שמירת פירות אין הטעם משום בורגנין. כן משמע בהדיא מפרש"י[1843] ור"ן[1844] במשנה, ובטור ושו"ע סי' ש"ז[1845], עיי"ש בב"י שהעתיק לשון רש"י. אלא שמלשונם משמע טעם אחר לגמרי, הפך מ"ש התוס' והרשב"א[1846] דהשמירה אסורה לזה. אלא סבירא להו דכיון שהשמירה עצמה מותרת גם לזה, אם היו

(א) "אע"פ שלא נסתלק הגורם עדיין, וגם אי אפשר להסתלק היום בפועל ממש, מכל מקום הוא אינו מתעסק כלל לעשותה דוקא באיסור אלא לעשות דבר שהוא מותר בעצמו, לאפוקי מלאכה האסורה מחמת עצמה". וכיון ד"אי בעי לא היה מקבל שבת עליו", הרי "היה יכול להיות תחילה בענין שיהיה עכשיו היתר", ומועיל להתיר, אף ד"עכשיו אין לו היתר".

(ב) "לאפוקי מלאכה ... שאי אפשר להצטייר שיעשה אותה בהיתר אלא אם כן לא יעשה כמו שהוא רוצה לעשותה למחר ... והילכך אם לא הבורגנין, אין מועיל מה שהיה יכול לילך לקרוב משם מאתמול, שאז לא היה הולך כל כך למחר כמו שילך עכשיו". ולכן אין להתיר מטעם "שאם היה רוצה היה הולך שם או סמוך לו קודם שבת".

[1838] שם (אלא פשוט שאין אומרים כן אלא ביש צד עכשיו להתיר, אף על פי שהוא שבת, וכיון שבשבת עצמו מצינו היתר בזה כל שיש בורגנין, על כן מותר אף בלא בורגנין).

[1839] ומדוע אם כן תנן קנ, א (אין מחשיכין על התחום ... להביא פירות), ובגמרא שם ע"ב (בפירות המחוברים). וכן הוא לקמן סי' שו ס"ג (כשמחשיך שם בשביל דבר שאין צד היתר בעולם לעשותו בשבת, כגון שצריך לילך חוץ לתחום ... לתלוש פירות המחוברים ... שאין שום צד היתר בעולם ... לתלוש פירות).

[1840] מה מועיל מה שיש צד היתר על ידי בורגנין, הרי כעת אין עדיין בורגנין; אלא ודאי הביאור הוא כאמור לעיל, שכיון שהבורגנין היו מועילות, הרי שהמלאכה מצד עצמה מותרת, רק שיש דבר אחר שגורם האיסור. ובזה אין הפרש אם עדיין יכול להיות צד היתר, או שבתחלה הי' אפשר שיהי' צד היתר.

[1841] אחרי שביאר את דעת התוס', שבשניהם מותר אף בלא שיהי' צד היתר.

בא עתה לבאר דעת הר"ן וב"י ומ"א, שבשניהם זקוקים שיהי' צד היתר.

כי אף שצדק הט"ז במ"ש דגבי שמירת פירות אין זקוקים לצד היתר של בורגנין. מכל מקום מפרש הר"ן דמיירי באופן שזקוקים לצד היתר של בורגנין. ומזה מוכיח שגם לענין אמירה אחר קבלת שבת, זקוקים אנו לצד היתר.

[1842] הט"ז שם (דמה שכתב הר"ן דשאני בשמור לי פירותי כו' דאפשר לו על ידי בורגנין, דמוכח בגמרא דאין הטעם משום בורגנין ... דטעם היתר דמתניתין להחשיך לשמור פירותיו לא תליא בהיתר בורגנין, אלא בטעם דהשמירה בעצמה אין בה מעשה איסור).

[1843] דתנן התם (אבל מחשיך הוא לשמור), ופרש"י (להיות קרוב לצאת לשמור פירותיו, וזה דבר המותר בשבת לשמור פירותיו, אם היו בתוך תחומו).

ומרש"י זה למד הט"ז טעם היתר זה (מטעם שפירש"י במתניתין, דהבאת פירות הוא דבר שאסור לעשותו בשבת, על כן אין מחשיכין בשבילו לצאת אחר שבת בשביל זה, משא"כ שמירת פירות שהוא עצמו מותר בשבת אם היה בתחומו, רק שההליכה חוץ לתחום מעכבת עליו, על כן מותר להחשיך בשביל זה).

[1844] סד, א (אבל מחשיך הוא לשמור, להיות קרוב לצאת ולשמור פירותיו, שהרי שמירת פירות מותרת בשבת).

[1845] סעיף ח (אבל יכול להחשיך בסוף התחום כדי למהר לילך שם לשמרם, שאפילו היום היה יכול לשמרם אם הם היו בתוך התחום).

[1846] כמועתק לעיל (הערה 1767), אהא דאמרינן קנא, א (מותר לאדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי), כתב הרשב"א שם (וכתבו בתוספות, דמהא שמעינן דישראל שקיבל עליו שבת קודם שחשיכה, מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה פלונית, הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה).

והיינו שכל ההיתר בזה כיון שהוא בתוך התחום של השומר ונעשית בהיתר, ולא מטעם שהשמירה מותרת גם על בעל הפירות, כדפירש רש"י בהלכה של "מחשיך הוא לשמור".

בתוך התחום, אלא שאי אפשר לו לילך לשם, הרי זה כמו שהפסיקו נהר, כיון שהוא אינו אומר לו רק לשמור, שהי[א] מצד עצמה מותרת גם לו. וכן משמע בהדיא בהרמב״ם ריש פרק כ״ד[1847]. ואם כן אין ראיה כלל לקבלת שבת[1848]. אלא[1849] שלזה הקדים הר״ן שם[1850] לפרש שמור לי, היינו שאומר לו לך למקום פלוני ושמור כו׳, ואם כן אומר לו לעשות דבר האסור לו, דהיינו הליכה למקום פלוני, ואפילו הכי שרי[1851].

ולדינא אף רש״י מודה דשרי אפילו בכהאי גוונא[1852], אלא דקושטא דמילתא נקט לפי פירושו[1853]. דהא[1854] תנן בפ״ד דעירובין[1855] היו שנים כו׳ מביאים ואוכלים באמצע, ומשמע דזה מותר לו לומר שיביא, והרמב״ם[1856] וטור ושו״ע כתבוה בסי׳ שמ״ט[1857] אפילו לענין [רשות] הרבים דאורייתא (ועוד דאם היה איסור באמירה, היה אסור לאכול עמו, כמו פירות שהובאו מחוץ לתחום או דרך רשות הרבים עיין סי׳ שכ״ה סט״ו[1858]

[1847] הלכה ג (אם החשיך לעשות דבר שמותר לעשותו בשבת, הרי זה מותר. כיצד ... מחשיך הוא לשמור פירות, שהרי מותר לשמור בשבת).

[1848] שלפי פירוש זה לא יתאים מה שכתב הרשב״א בשם התוס׳ (דמהא שמעינן דישראל שקיבל עליו שבת קודם שחשיכה, מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה פלונית).

[1849] שאם כן תהי׳ סתירה בדברי הר״ן, שבמשנה (קנ, א) פירש (אבל מחשיך הוא לשמור ... שהרי שמירת פירות מותרת בשבת).

ואילו בגמרא (קנא, א) פירש (מותר אדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך ... דשאני הכא שאם יש שם בורגנין הוא עצמו שומר).

[1850] סד, ב ד״ה פיסקא כלל אמר (מותר לאדם לומר לחברו בשבת, לך למקום פלוני, ושמור לי פירות שיש לי אצל תחומך).

[1851] וכיון שאומר לו לילך חוץ מתחומו של בעל הפירות (שהוא תוך תחומו של השומר), לכן אין להתירו אלא מטעם צד היתר של בורגנין כנ״ל.

משא״כ כשאינו אומר לו לילך חוץ מתחומו של בעל הבית, מותר מטעם שהשמירה מותרת בשבת.

*

ועל פי זה נפסקו שתי הלכות אלו לקמן:

(א) סי׳ שו ס״ג (אבל מותר להחשיך כדי לשמור אותו או פירות המוקצים או אפילו המחוברים שהם חוץ לתחום, ששמירת המוקצה והמחובר הוא דבר המותר בשבת), שהיא ההלכה שבמשנה שם (קנ, א), שאין זקוקים בה לטעם צד היתר של בורגנין.

(ב) סי׳ שז סי״ז (מותר לומר לחבירו שמור לי פירותי שבתחומך ואני אשמר לך פירותיך שבתחומי, ואף על פי שהוא אסור לו לילך ולשמור פירותיו שבתחום חבירו, אין איסור באמירתו לחבירו, כיון שלחבירו מותר הוא, וגם לו יש היתר על ידי בורגנין), שהיא ההלכה שבגמרא שם (קנא, א), שהתירו בה מטעם האמור ברשב״א שם ״שלחבירו מותר הוא״, ומטעם האמור בר״ן שם ״גם הוא יש לו היתר על ידי בורגנין״.

והוצרכו לטעמים אלו אם אמר לו לילך חוץ מתחומו של בעל הפירות, כמבואר כאן (אף שלא נזכר כן בפירוש לקמן שם, דמיירי שאמר כן).

[1852] שאם אמר לו לילך חוץ מתחומו של בעל הפירות, יש להתירו מטעם בורגנין (כדעת הר״ן), או מטעם שהוא היתר אצל השומר (כדעת הרשב״א בשם תוס׳), וכדלקמן בסמוך (שמותר לו לומר להביאם לו, אי מטעמו של הרשב״א אי מטעמו של הר״ן).

[1853] שבלי אמירה זו, מותר בכל אופן, מטעם שהוא ״דבר המותר בשבת לשמור פירותיו, אם היו בתוך תחומו״.

[1854] וההוכחה שגם רש״י מתיר בזה, אף שאומר לו להביא; דהא תנן וכו׳.

[1855] מה, א (היו שנים מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה (עומדין זה רחוק מזה ו׳ אמות, דמיבלען ב׳ אמות של כל אחד בתוך של חברו, רש״י), מביאין ואוכלין באמצע).

[1856] פי״ב הט״ז (היו שנים, מקצת ארבע אמות של זה לתוך ארבע אמות של זה, מביאין ואוכלין באמצע).

[1857] ס״ו ס״ד (היו שנים, מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה, כגון שיש ביניהם ו׳ אמות, מביאין ואוכלין באמצע).

[1858] ״גוי שהביא בשבת חלילין לספוד בהם ישראל, לא יספוד בהם״.

[(]שאסורים משום גזירה שמא יאמר לו להביאו[1859]), אע"פ שיש לדחות). וכן בסוף פ"ה דביצה[1860] גבי פירותיו שבעיר אחרת שהם כרגלי מי שהופקדו אצלו, ומותר להביאן לו שיאכלם ביום טוב, משמע שמותר לו לומר להביאם לו, אי מטעמו של הרשב"א[1861] אי מטעמו של הר"ן[1862].

אבל[1863] על ידי נכרי ודאי אסור בכהאי גוונא, דהא אם הביא מחוץ לתחום, אפילו היה בבין השמשות אמה אחת חוץ לתחום, אסור למי שהובא בשבילו משום גזרה שמא יאמר לו[1864], אע"פ שאם היה ישראל היה מותר לו להביא עד סוף תחומו שהוא סמוך לעיר[1865], ואם כן אין איסור אלא מה שהביא הנכרי מסמוך לעיר לתוכה, ובשביל זה אין לאסור כלל בדיעבד כמ"ש בסי' שכ"ה[1866] עיי"ש במג"א[1867] (וגם לכתחלה היה יכול לילך חוץ לעיר עד תוך תחום הפירות ולומר לנכרי להביאם לו לשם, ומשמעות הגמרא והפוסקים דאפילו בדיעבד לא משכחת שום היתר למי שהובא בשבילו, ועכ"פ לפי דעת ר"ת לא משכחת כלל איסור בבא מחוץ לתחום, שהיה יכול לממצע את התחום[1868] ולאכול ודו"ק). אלא ודאי דמה שהנכרי מביא מחוץ לתחום העיר לתוך תחומה, יש בזה איסור כשעושה בשביל ישראל, אע"ג דלישראל הוי שרי כהאי גוונא. ואילו גבי קבלת שבת, אף

[1859] כדלעיל סי' רמג ס"ב (אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו ... משום גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת), ומקורו מהתוס' ורא"ש, כנסמן לעיל שם (הערה כ).

אלא ודאי מותר כאן לומר לו שיביאם לו.

[1860] במשנה שם לט, ב (מי שהיו פירותיו בעיר אחרת וערבו בני אותה העיר להביא אצלו מפירותיו לא יביאו לו), ופרש"י (לא יביאו מפירותיו, הואיל והוא לא ערב לשם דהכל כרגלי הבעלים).

ונתפרש בגמרא שם מ, א דהיינו באופן שהם כרגלי המפקיד, ולכן לא מועיל מה שערבו בני אותה העיר שהפקידו אצלם. משא"כ באופן שהם כרגלי מי שהפקידו אצלו, מועיל העירוב שלהם להביא אצלו מפירותיו, אף שהוא חוץ לתחומו.

[1861] דלעיל הערה 1730 (הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה).

[1862] דלעיל שם (שאם יש שם בורגנין הוא עצמו שומר).

ונתבאר לעיל בתחלת הקונטרס אחרון, שלדעת הר"ן זקוקים אנו לב' הטעמים להתירו.

[1863] עתה בא להוכיח, שהיתר זה שיש בו צד היתר של בורגנין, שמועיל באמירה לישראל להביא פירות מתוך התחום של השליח, שהוא מחוץ לתחום המשלח, הוא רק בישראל ולא בנכרי.

אמנם באמירה מבעוד יום, אחרי קבלת שבת, התירו מטעם זה אף בנכרי. ומסיים "וצ"ע".

[1864] כדלקמן סי' שכה סי"א (הובא מחוץ לתחום, אם הביאו הנכרי ... לישראל, אסור באכילה בו ביום ... גזרה שמא יאמר לנכרי להביא לו מחוץ לתחום בשבת).

[1865] שהרי תחומו של הישראל השליח הוא עד סמוך לעיר. ונתבאר לעיל שמותר לו להביא בתוך תחומו, אף שהוא חוץ מתחומו של המשלח.

[1866] ברמ"א שם ס"י (ויש מקילין ואומרים דאף אם הובא דרך רשות הרבים לצורך ישראל, מותר לאדם לשתות מהם, הואיל ואפשר לילך שם ולשתות).

והיא שיטת ר"ת בתוס' קכב, א ד"ה משקה.

ואף דלא קי"ל כוותיה, כדלקמן סי' שז סט"ז (אם אין שם צד היתר לישראל לעשות אותו דבר עצמו שהנכרי עושה לו, אף על פי שיש צד ודרך שיוכל הישראל להגיע לאותו דבר שהנכרי עושה לו בלי שיעשה את המלאכה שהנכרי צריך לעשות באותו דבר עד שמגיע לישראל, כגון שאומר לנכרי להביא לו מים לשתות מן הנהר, אף על פי שיוכל הישראל לילך בעצמו לנהר ולשתות שם, אין זה מועיל כלום להתיר האמירה לנכרי).

מכל מקום מוכיח כאן משיטת ר"ת, שעכ"פ אסור לומר לנכרי להביא מחוץ לתחום המשלח אל תוך תחומו; אף אם הוא תוך תחומו של הנכרי.

[1867] ראה שם ס"ק כה (דר"ת לא התיר אלא דיעבד אבל לכתחלה אסור).

[1868] דהיינו שיכול לצאת חוץ לעיר, תוך התחום של הפירות, ולאכול שם. ובאופן זה מתיר ר"ת לומר לנכרי להביאו.

לנכרי שרי, כדמשמע בהדיא במג"א סימן רס"א[1869], וצ"ע:

רסד דיני הפתילה והשמן

ובו ט"ז סעיפים

פתילות האסורות

א אסור[1870] לעשות פתילה לנרות של שבת מדבר שהאור אינו נאחז בו[1871] ונכנס בתוכו, אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת[1872], כגון צמר, ושער[1873], ופשתן שאינו נפוץ[1874], ופסולת של משי[1875] וכיוצא בהם, דכיון שאינן דולקים יפה חוששים שמא יטה הנר, כדי שיתקרב מאוד השמן שבתוכו אל הפתילה וידלק יפה[1876], ונמצא מבעיר בשבת[1877].

אבל עושים מצמר גפן[1878], וקנבוס[1879], וכיוצא בהם מדברים שהאור נאחז בהם ונכנס

[1869] על מ"ש הרמ"א שם ס"א (וכן מי שקבל עליו שבת שעה או ב' קודם חשיכה, יכול לומר לגוי להדליק הנר ושאר דברים שצריך), כתב המ"א שם ס"ק ז (אפילו שלא במקום מצוה ... דאי בעי לא קבל שבת עליה). רואים אם כן שההתירים האמורים בישראל אחר שקיבל את השבת, הם גם בנכרי.

וכן נפסק לעיל שם ס"ג (קיבל עליו שבת ... מותר לומר לנכרי לעשות אפילו מלאכה גמורה, ואפילו לדבר הרשות, אם הוא הרבה קודם הלילה).

[1870] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:

(א) פתילות האסורות (ס"א-ה).

(ב) שמנים האסורים (ס"ו-י).

(ג) נרות הכרוכים סביב הפתילה (ס"יא-ב).

(ד) הבהוב ואחיזת האש בפתילה (סי"ג-ד).

(ה) פתילות של סמרטוטין ובגדים (סט"ו-ז).

לכללות סימן זה ראה קיצור הלכות. הליכות השבת ע' תמב-ג.

[1871] **רבה כ[א]**, א (פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מפני שהאור מסכסכת בהן).

[1872] **רש"י** שם ד"ה מסכסכת (שאין אורו זקוף ונוח במקום אחד אלא נדעך וקופץ. לישנא אחרינא מסכסכת בהן, אינה נכנסת תוך הפתילה אלא סביב מבחוץ). ור"ן ח, ב (לפי שהאור מסכסך בהן, אינה נכנסת תוך הפתילה אלא סביב מבחוץ). טור ושו"ע ס"א (אין עושין פתילה לנר של שבת ... מדבר שהאור אינו נאחז בו, אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת).

[1873] ברייתא כ, ב (תנא הוסיפו עליהן של צמר ושל שער). טור ושו"ע שם (כגון צמר ושער וכיוצא בהם).

[1874] **משנה שם** (ולא בחוסן), וגמרא שם (נעורת של פשתן ... כיתנא דדייק ולא נפיץ), ופרש"י (דכיון דלא נפיץ אין שמן נמשך אחריו). טור (חוסן, והוא פשתן שלא נפוץ).

משא"כ אם הוא נפוץ, הוא טוב מכולם, כדלקמן בסמוך.

[1875] משנה שם (ולא בכלך), וגמרא שם (אנן שירא פרנדא קרינן ליה). טור (כלך, והוא פסולת של משי).

[1876] רמב"ם פ"ה ה"ח (גזירה שמא יהיה אור הנר אפל, ויטה אותה בשעה שישתמש לאורה). ט"ז סק"א (הטעם בפסול בפתילות ושמנים שאין מאירין יפה, וחיישינן שמא יטה הכלי שיבוא השמן שבתוכו אל הפתילה וידלוק יפה). מ"א ס"ק א (שמא יטה).

[1877] רש"י יא, א ד"ה ולא יקרא (שמא יטה הנר להביא השמן לפי הפתילה שידלק יפה, ונמצא מבעיר בשבת).

וכן הוא לקמן סי' ערה ס"א (גזרה שמא ישכח ויטה הנר לקרב השמן אל הפתילה כדי שתדלוק יותר יפה, ויתחייב משום מבעיר).

[1878] **רמב"ם** פ"ה ה"ה (אלא מדבר שהאור נתלית בו. כגון פשתה נפוצה ובגדי שש וצמר גפן וכיוצא בהן). ר"ת ור"י בתוס' כז, ב ד"ה כל היוצא (ומעשים בכל יום שמדליקין בצמר גפן, וגם טוב מאד לפתילה ... ודאי מותר להדליק בקנבוס וצמר גפן). רא"ש פ"ב סי' א (והכי איתא בתשובת הגאונים, ולענין צמר גפן ששאלתם אם מותר להדליק בו בשבת או אסור ... הכין חזינא שמותר להדליק בו ... והוי יודע שהרבה מדליקין בו ... שלא מצינו אדם בשתי ישיבות שנמנע ממנו, ואין בו איסור כל עיקר). והוא בהעתים סי' יב. טור ושו"ע ס"א (וצמר גפן).

[1879] תוס' שם (ואור"י ודאי מותר להדליק בקנבוס). **רא"ש** שם (והרי קנבוס שהוא קשה מצמר גפן ... ומותר להדליק בו). טור ושו"ע שם (וקנבוס וכיוצא בהן).

בתוכם, ופשתה נפוצה יותר טובה מכולם[1880]:

ב ואם הדליק בדברים האסורים, אסור להשתמש לאורן[1881] שום תשמיש בעולם, אפילו תשמיש שאין צריך עיון כלל, שאין צריך להתקרב אצל הנר בשבילו, דכיון שאינן מאירים יפה, חוששים שמא יטה הנר[1882] אע״פ שמשתמש מרחוק. ואין חילוק בזה בין נרות שעל השלחן לשאר הנרות שבבית או שבשאר כל החדרים, שכולן צריכים להיות מדברים המותרים[1883].

ויש אומרים[1884] שאם יש במקום אחד נר כשר שעשוי מדבר המותר, אע״פ ששאר כל הנרות עשויים מדבר האסור, אין בכך כלום, אפילו אם נר הכשר דולק בחדר בפני עצמו, דכיון שהצריכוהו נר כשר במקום אחד, יש לו היכר וזכרון בזה ולא יבא להטות. ולצורך שבת יש לסמוך על דבריהם בדיעבד[1885], ומותר להשתמש לאורן.

ואם יש במקום אחד נר אחד כשר ועומד אצלו נר פסול, מותר להשתמש שם[1886] לדברי הכל[1887] בכל ענין, שהרי אף אם לא היה שם אלא נר הכשר בלבד היה יכול להשתמש שם, ומה מפסידו אור נר הפסול:

ג יש אומרים[1888] שכל דבר שאפשר לעשותו בלא נר, כגון למשוך יין מן המרתף וכיוצא

[1880] רמב״ם שם (אלא מדבר שהאור נתלית בו, כגון פשתה נפוצה). הגהות מיימוניות שם אות ו (ובירושלמי (פ״ב ה״ג) גרס להעלות נר תמיד, שיערו חכמים שאין מעלה שלהבת אלא לפשתן). **דרכי משה** סק״א (ובהגהות מיימוניות פ״ה (אות ו) דפשתן עדיף להדליק בו מבכל דבר). שו״ע שם (אלא מדבר שהאור נתלה בו, כגון פשתה נפוצה).

משא״כ ״פשתן שאינו נפוץ״, כדלעיל בסמוך.

[1881] שו״ת **רשב״א** ח״א סי׳ קעא (ומה שאמרת שהמדליק בשבת באותן שמנים שאמרו שאין מדליקין, הא עבר והדליק מותר. זה אינו, שאיסורו משום חשש הטיה בשבת הוא זה, בשעת הדלקה לא עשה ולא כלום, ובשעת תשמיש הוא שיש לחוש). רמ״א ס״א (ואם הדליק בדברים האסורים, אסור להשתמש לאורו).

[1882] מ״א סק״א (אפילו תשמיש שאין צריך עיון, שמא יטה).

[1883] **ספר התרומה** סי׳ רכח (לאו לצורך לאכול קאמר, שהרי נר חנוכה היו נותנין על פתח בחוץ ושם לא היו אוכלין, אלא מפני לצורך תשמיש אחר קאמר). **סמ״ג** ל״ת סה (טז, ב). רבינו ירוחם נתיב יב ח״ב סו, ד (פתילות ושמנים שאסרו חכמים לא אסרו דוקא על שמדליק על שלחנו, אלא כל נרות שבבית שבחצר אסור, דכיון שמשתמשין לאורה, אם לא ידליק בטוב יבא להטות. כך מוכח בשבת). טור ושו״ע רס״א (בין נר שעל השלחן בין כל נר שמדליק בבית).

וכן הוא בשמנים האסורים, כדלקמן ס״ו (בין נר שעל השלחן בין כל נר שבבית או שבשאר חדרים).

[1884] תוספות ישנים כא, א ד״ה מפני (שמעתי ממהר״א זצ״ל ששמע, באם שיש רק נר אחד כשר בבית, על ידי זה יזכור ולא יטה שאר נרות שבחדר ושבמרתף). **מהר״ם בהגהות מרדכי** סי׳ רסג (הגה״ה, אומר מהר״ם ז״ל ששמע, רק שיש במקום אחד נר כשר, דעל ידי זה יזכור ולא יטה שאר נרות שבחצר ושבבית). רמ״א שם (ויש אומרים דאם יש נר אחד מדברים המותרים, מותר להשתמש לאור האחרים). מ״א ס״ק ב (אפילו הנרות עומדים בחדר אחר, דכיון שיש במקום אחר נר כשר, יזכור ולא יטה גם במקומות אחרים).

[1885] **רמ״א** שם (ולצורך שבת יש להקל בדיעבד).

[1886] **מ״א** סק״ד (ונראה לי דאם יש נר אחד כשר, ועומד אצלו נר פסול, מותר להשתמש, דלא יהא אלא נר אחד בלחוד, וכמ״ש סי׳ רע״ו).

וכעין האמור לעיל שם סי״ג (ואף אם עשה הנכרי מדורה קטנה לצרכו בלבד, או לצורך חולה, ואחר כך בא זה להתחמם כנגדה, והוסיף הנכרי עצים בשבילו מדעת עצמו, אין הוספה זו אוסרתו להתחמם שם, כיון שהיה יכול להתחמם שם קצת אף בלא הוספה זו. וכן אם היתה המדורה דולקת מבעוד יום, ובשבת הוסיף בה הנכרי עצים בשביל ישראל, מותר להתחמם כנגדה).

[1887] היינו לכל הדעות שהובאו כאן; אף שיש אוסרים גם בזה, כאן ולעיל שם. וראה מראי מקומות וציונים.

[1888] **ר״ש מקוצי** בתוספות ישנים שם (ר״ש מקוצי אומר, דבר שיכול לעשות בלא נר, כגון להוציא יין מן החבית, מותר להשתמש לאור כל נר), ו**בהגהת מרדכי** שם (והשר מקוצי אומר, דדבר שיכול לעשותו בלא נר, כמו להוציא

בזה, מותר לעשותו לאור נר הפסול, אע"פ שאין לו שום נר כשר בשום מקום, לפי שאין לחוש בזה שמא יטה כיון שאפשר לעשות זה בלא נר כלל. ולצורך שבת יש לסמוך על זה בדיעבד[1889] :

ד אם כרך דבר שמותר להדליק על דבר שאסור להדליק בו ועשאן פתילה אחת[1890], אם נתכוין בזה להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה, אסור להדליקה לנר של שבת, גזרה שמא יבא להדליק בדבר האסור בלבדו. ואם נתכוין להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תרד למטה, מותר להדליקה אע"פ שגם דבר האסור דולק בה[1891].

ואם דבר האסור הוא דבר שאינו ראוי לפתילה בלבדו[1892], כגון קש וגמי וכיוצא בהם, מותר לכרוך עליהם דבר המותר ולהדליקן, אפילו אם מתכוין להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה, לפי שאין לחוש שמא יבא להדליק בדבר האסור בלבדו כיון שאין ראוי לפתילה כלל בלבדו[1893] :

ה מותר ליתן גרגיר של מלח וגריס של פול על פי הנר בערב שבת כדי שיהא דולק יפה בשבת[1894], שהמלח והגריס צוללין את השמן ונמשך יפה אחר הפתילה[1895], ואין בזה איסור במה שגורם קצת הבערה בשבת[1896] :

יין מן החבית, מותר להשתמש לאור כל נר). רמ"א ס"א (ויש אומרים ... דבר שאפשר בלא נר, מותר לעשות אפילו אצל נרות האחרים).

[1889] **רמ"א** שם (ולצורך שבת יש להקל בדיעבד).

[1890] **ברייתא כ[א]**, א (כרך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו, אין מדליקין בו. במה דברים אמורים להדליק, אבל להקפות מותר).

[1891] **רי"ף** ט, א – לפי גירסת המ"מ פ"ה ה"ו (פירוש להדליק, להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה. להקפות, להקשות הפתילה). רמב"ם פ"ה ה"ו (אם להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה אסור. ואם להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשתלשל למטה מותר). **רא"ש** פ"ב סי' ב (ורב אלפס ז"ל פירש דכורך אותו תוך ראש הפתילה כדי שתהא עבה ... דבכוונה תליא מילתא, היכא דכוון רק לעבות ראש הפתילה, אף על פי שמדליקן יחד מותר, דמידי הוא טעמא אלא משום גזירה בעינייהו, והיכא דכוון להקפות ליכא למיגזר). טור ושו"ע ס"ב (כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו, אם נתכוין להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה, אסור, ואם נתכוין להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשלשל למטה, מותר). מ"א ס"ק ה (אפילו מדליק שניהם יחד, דכשמכוין להקשות לא גזרינן שמא יטה).

[1892] **רשב"א** שבת שם ד"ה מאי לאו (שלא אסרו אלא אותם שמנו חכמים, לפי שהן ראויין להדליקן בפני עצמן, אלא שהאור מסכסכת בהן ועשויין לכבות מהרה ... אבל דבר שאין ראוי להדליקו בפני עצמו, כורכין עליו דבר שמדליקין בו, דמאי אמרת דלמא מדליקין בו בפני עצמו, הא אין מדליקין בו לעולם בפני עצמו, שאינו דולק לעולם). הובא **בר"ן** ט, א ד"ה אבל להקפות (וכתב הרשב"א ז"ל ... שלא אסרו אלא אותן שראויין להדליקן בפני עצמן, ולפיכך גזרו על ידי תערובות אטו בעיניהו, אבל דבר שאין ראוי להדליק בו בפני עצמו, כורכין עליו דבר שמדליקין בו, דליכא למיגזר אטו בעיניה, דלא חזו לאדלוקי).

[1893] ב"י (מיהו אפילו לדעת רש"י יש להתיר בדבר שאינו ראוי להדליק בפני עצמו לכרוך עליו דבר שמדליקין בו, כיון דליכא למיגזר ביה אטו בעיניה, וכ"כ הר"ן בשם הרשב"א ... להתיר בגמי ... בשל קש. גם המרדכי התיר בהדיא). והוא במרדכי רמז רסד (מכאן נראה דמותר ליקח פתילה של קש ולכרוך עליה פשתן או צמר גפן או קנבוס). שו"ע שם (ומטעם זה מותר לכרוך דבר שמדליקין בו על גבי גמי או קש, כדי ליתן הפתילה בעששית). **מ"א** סק"ו (בב"י כתב דזה לכו"ע שרי, כיון דגמי או קש לא חזי לפתילה בעינייהו, ליכא למיגזר שמא ידליק בהן בעינייהו, ואם כן אפילו נתכוין להעבות הפתילה שרי).

[1894] **תוספתא** פ"ב ה"ו (נותנין גרגר של מלח וגריס של פול על פי הנר בערב שבת עם חשיכה כדי שיהא שוהה ודולק בליליל שבת). וגמרא סז, ב (נותנין בול של מלח לתוך הנר בשביל שתאיר ותדליק). רמב"ם פ"ה ה"ז (נותנין גרגיר של מלח וגריס של פול על פי הנר בערב שבת שיהיה דולק בליל שבת). טור ורמ"א ס"ב (נותנין גרגיר של מלח וגריס של פול על פי הנר בערב שבת, כדי שיהא דולק יפה בשבת).

[1895] **רש"י דף סז**, ב ד"ה בול (שהמלח צולל את השמן וימשך אחר הפתילה).

[1896] ואין גוזרים שמא יתנם בשבת, כעין הגזירה דלקמן סי' רסה ס"ח (ואפילו מבעוד יום אסור ליתן מים לכלי זה, גזרה שמא יתן משחשכה. ואף על פי שכל מלאכה הנעשית בשבת מאליה אין בה איסור כלל אף אם מתחילה נעשה

שמנים האסורים

ו אסור להדליק נר לשבת, בין נר שעל השלחן בין כל נר שבבית או שבשאר חדרים, משמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה[1897]. ואלו הם, זפת, ושעוה, ושמן העשוי מצמר גפן, (שומן) אליה, (ושאר שומן) וחלבים[1898] שאינן מבושלים[1899], וקרבי דגים שלא נימוחו[1900], דכיון שאינן דולקים יפה חוששים שמא יטה הנר[1901].

ושאר כל השמנים נמשכים אחר הפתילה ומדליקין בכולם[1902]. חוץ מן העטרן, מפני שריחו רע, וגזרה שמא יניחנו ויצא[1903], וחובה לאכול אצל הנר בשבת[1904]. וחוץ מן הצרי, מפני שריחו נודף, גזרה שמא יסתפק ממנו, והמסתפק מהנר הדולק יש בו משום מכבה[1905], ועוד מפני שהוא עף ונדבק האור בכותלי הבית[1906], ושמא יהא בהול על ממונו

בידים סמוך לחשכה, ואין חוששים שמא יבא לעשות כן משתחשך, לפי שהכל יודעים איסור עשיית מלאכה בשבת ולא יטעו בזה. אבל כאן ידמה בדעתו שאין בזה שום איסור כלל אף משתחשך, כיון שנותן המים קודם נפילת הנצוצות).

וראה מראי מקומות וציונים. הליכות השבת.

1897 **רבה כ[א]**, א (שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן, מפני שאין נמשכין אחר הפתילה). טור ושו"ע ס"ג (אין מדליקין נר לשבת אלא משמן הנמשך אחר הפתילה).

ומבאר דהיינו "בין נר שעל השלחן בין כל נר שבבית או שבשאר חדרים", כמו בפתילות האסורות, דלעיל ס"ו (ואין חילוק בזה בין נרות שעל השלחן לשאר הנרות שבבית או שבשאר כל החדרים, שכולן צריכים להיות מדברים המותרים), ושם נסמן (הערה 1883).

1898 **משנה כ(א)**, ב (ולא בזפת ולא בשעוה (לאו לענין פתילה, אלא לתת במקום שמן, וכל הני מזפת ואילך פסולי שמנים הן, רש"י), ולא בשמן קיק, ולא בשמן שריפה, ולא באליה, ולא בחלב). גמרא כא, א (מאי שמן קיק ... משחא דקאזא), ופרש"י (שמן שעושין מגרעיני צמר גפן). טור ושו"ע שם (אין מדליקין בזפת ולא בשעוה ולא בשמן העשוי מצמר גפן ולא באליה ולא בחלב).

אמנם לענין אליה וחלב מסתפק כאן, אם הכוונה לאסור אליה עצמה או חלב, או לאסור אף שומן טהור שבאליה, כי גם שומן טהור דינו כחלב. וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

ודנו בזה באליה רבה ס"ק ח (נשאלתי היאך מדליקין בשומן ... נראה דעכ"פ יתן מעט שמן בתוכו). בית דוד למשנה שם (ולא באליה ולא בחלב ... דאליה חלבה טהור הוא ... ואשמועינן דבין בשומן ובין בחלב אין מדליקין). הובא בהגהות רעק"א למשנה שם (ולא באליה, היינו לא בשומן טהור ולא בחלב, ושומן חזי להדלקה טפי מחלב), ובביאור הלכה ד"ה ולא בחלב.

1899 גמרא כא, א (והני לא מימשכי בעינייהו ... חלב שאינו מהותך), וכדלקמן ס"ח (חלב ... כשעדיין לא ניתוכו ... ואז אינם נמשכים, ויש חשש הטיית הנר).

1900 גמרא כא, א (והני לא מימשכי בעינייהו ... קרבי דגים שלא נמוחו), וכדלקמן ס"ח (קרבי דגים ... כשעדיין לא ... נמוחו, ואז אינם נמשכים, ויש חשש הטיית הנר).

1901 רש"י שם ד"ה שאינן נמשכין (ואתי להטות).

1902 משנה כד, ב (וחכמים מתירין בכל השמנים, בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות). טור ושו"ע ס"ו (שאר כל השמנים, חוץ מאלו, מדליקים בהם).

1903 משנה שם (רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן, מפני כבוד השבת). גמרא כה, ב (מאי טעמא אמר רבא מתוך שריחו רע, גזרה שמא יניחנה ויצא). טור ושו"ע ס"ג (אין מדליקין בעטרן, מפני שריחו רע ויניחנו ויצא).

1904 גמרא שם (שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה), ופרש"י (שאין סעודה חשובה אלא במקום אור), ותוס' (הדלקת נר בשבת חובה, פירוש במקום סעודה, דחובה היא שיסעוד במקום הנר משום עונג). מ"א סק"ט (וחובה לאכול בשבת אצל הנר (תוס')).

וכדלעיל סי' רסג ס"א (וחייב כל אדם כשאוכל סעודת הלילה לאכלה אצל אור הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא), ושם נסמן (הערה 1444).

1905 ברייתא וגמרא שם (תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר אין מדליקין בצרי, מאי טעמא אמר רבה מתוך שריחו נודף גזרה שמא יסתפק ממנו), ופרש"י (ותניא בתוספתא הנותן שמן לנר חייב משום מבעיר, והמסתפק חייב משום מכבה). טור ושו"ע שם (ולא בצרי, מפני שריחו נודף שמא יסתפק ממנו, ונמצא מתחייב משום מכבה).

וכן הוא לקמן סי' רסה ס"א (שמא יסתפק מהשמן שבכלי, כיון שאינו מחובר לנר, ויש בזה איסור משום מכבה), ושם נסמן (הערה 1974).

ויבא לכבות[1907].

ומטעם זה צריך ליזהר שלא לסתום התנור שיש בו אש, בעץ[1908]:

ז שמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה שנתן לתוכן שמן זית כל שהוא, ואז הם נמשכים אחר הפתילה, אעפ״כ אסור להדליק בהן, גזרה שמא יבא להדליק בהן בלא תערובת שמן[1909]:

ח וחלב שהתיכו, וכן קרבי דגים שנימוחו, שהם נמשכים אחר הפתילה, מותר להדליקם על ידי שיתן לתוכם שמן כל שהוא משאר **(א)** כל השמנים שמדליקין בהם. אבל בלא תערובת שאר שמן, אין מדליקין בהם, גזרה שמא יבא להדליק בהם כשעדיין לא ניתוכו ונמוחו, ואז אינם נמשכים ויש חשש הטיית הנר, משא״כ כשמדליקם על ידי תערובת שאר שמן כל שהוא, אף אם יבא להדליקם על ידי תערובות זה כשעדיין לא נתוכו ונימוחו, לא יהיה שם חשש הטייה, לפי שהם נמשכים אחר הפתילה על ידי השמן כל שהוא[1910]:

ט שמרי שמן, אפילו של שמן זית, אין מדליקים בהם, מפני שאינן נמשכים אחר הפתילה[1911]:

י אם עבר והדליק בשמנים שאסור להדליק בהם, דינו כהדליק בפתילות שאין מדליקין בהם[1912], וכמו שנתבאר למעלה[1913]:

[1906] גמרא כו, א (עוד קאמר, חדא מפני שהוא עף (ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית, רש״י), ועוד גזירה שמא יסתפק ממנו).

[1907] תוס׳ שם ד״ה ולימא (ויהא בהול על ממונו ויבא לכבות). מ״א ס״ק ט (ועוד יש טעם אחר בגמרא ובתוס׳ בצרי, מפני שהוא נדבק בכותלי הבית ומבעיר הבית, וחיישינן שיהא בהול על ממונו ויכבה).

שמטעם זה התירו כמה דברים, כדלקמן סי׳ שלד ס״א (יש לחוש שמחמת טרדת ההצלה שהוא בהול ונחפז להציל ישכח שהיום שבת ויבא לכבות הדליקה). וס״ב (לפי שאדם בהול על ממונו, ובודאי יצילם מהפסד, ואם לא נתיר לו להציל על ידי טלטול מוקצה יבא לידי איסור חמור שיכבה הדליקה).

[1908] מ״א שם (ומכאן יש ללמוד שלא לסתום התנור בעץ מטעם זה. וכמה פעמים ראיתי שבאו לידי חילול שבת).

[1909] **גמרא כ**[א], א (בעא מיניה אביי מרבה, שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מהו שיתן לתוכן שמן כל שהוא וידליק (שמן הניתן בתוכו ממשיכו לאחר הפתילה, רש״י), מי גזרינן דילמא אתי לאדלוקי בעינייהו או לא. אמר ליה אין מדליקין, מאי טעמא לפי שאין מדליקין (בעינייהו, וגזרינן הא אטו הא, רש״י)). טור ושו״ע ס״ד (אפילו נתן מעט שמן זית בשמנים אלו שאינם נמשכים, ואז נמשכין, אין מדליקין בהם). מ״א סק״י (דגזרינן דלמא אתי לאדלוקי בעינייהו).

[1910] **רב שם** כא, א (חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא ומדליק, הני מימשכי בעינייהו (אחר הפתילה, רש״י) ... וגזרו רבנן על חלב מהותך משום חלב שאינו מהותך, ועל קרבי דגים שנמוחו משום קרבי דגים שלא נמוחו. וליגזור נמי חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שנתן לתוכן שמן משום חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שלא נתן לתוכן שמן. היא גופה גזירה, ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה), ופרש״י (ובלא תערובות שמן נמי חזו, אלא דגזור רבנן מהותך אטו אינו מהותך, הלכך בעינייהו גופה גזירה ואנן ניקום וניגזור על ידי תערובת אטו בעינייהו). טור ושו״ע ס״ה (חלב מהותך וקרבי דגים, אין מדליקין בהם. ואם נתן בהם מעט מאחת משמנים שמדליקין בהם, מותר להדליק בהם). ט״ז סק״ד (לפי עיקר הדין מותר בחלב מהותך, לפי שנמשך אחר הפתילה שפיר, אלא דרבנן גזרו בו אטו שאינו מהותך, וכשהוא בתערובות לא גזרו בי׳, דהוה לי׳ גזירה לגזירה).

[1911] פסקי **ריא״ז** שבת פ״ב ה״א סק״ג. הובא בשלטי הגבורים ח, ב אות ג (ונראה בעיני שאף שמרי שמן זית, הואיל והן עבין ואין נמשכים אחר הפתילה, אין מדליקין בהן בשבת, שלא התירו חכמים אלא שמן, ולא שמרים, שהרי אין הנר דולקת יפה בהן, ויבא להטות). מ״א סק״ז (אין מדליקין בשמרי שמן (ש״ג)).

[1912] רשב״א ח״א סי׳ קעא (ומה שאמרת שהמדליק בשבת באותן שמנים שאמרו שאין מדליקין, הא עבר והדליק מותר. זה אינו, שאיסורו משום חשש הטיה בשבת הוא, זה בשעת הדלקה לא עשה ולא כלום, ובשעת תשמיש הוא שיש לחוש). הובא בב״י ריש הסי׳.

[1913] סעיף ב (ואם הדליק בדברים האסורים, אסור להשתמש לאורן שום תשמיש בעולם).

נרות הכרוכים סביב הפתילה

יא לא אסרו להדליק בשמנים שאינם נמשכים, אלא כשהשמן אינו כרוך סביב הפתילה כמו נרות שלנו, אלא מונח כולו בכלי, שהוא הנר[1914], ותוחב פתילה בתוכו, שאז הוא אינו נמשך אחר הפתילה. אבל אם כרך אותו סביב הפתילה, כגון שכרך זפת או שעוה אפילו שאינו מהותך סביב הפתילה[1915], הרי הוא נמשך אחריה ומותר להדליק בו[1916].

ומכל מקום אם עשה פתילה מדברים האסורים וכרך סביבה את השעוה או את החלב, **(ב)** אפילו המהותך, אסור להדליק בה[1917]. שאף שהשמן נמשך אחר הפתילה, מכל מקום הפתילה מחמת עצמה אינה דולקת יפה, וחוששים שמא יטה:

יב אע"פ שכל השמנים חוץ מאלו שמנו חכמים כשרים להדליק בהם לכתחלה[1918], מצוה מן המובחר להדר אחר שמן זית[1919], כמו לנר חנוכה, כמו שיתבאר בסי' תרע"ג[1920].

ואם אין שמן זית מצוי, מצוה יותר בשאר **(ג)** שמנים שאורן זך וצלול, מבנרות של חלב ושל שעוה הכרוכים[1921], לפי שיש אוסרים[1922] אותן, שאינם מחלקים בין השמן הפסול

[1914] כדלקמן סי' תלג בקונטרס אחרון ס"ק ב (כל סתם נר שבמשנה וגמרא הוא של שמן).

[1915] ההפרש בין שעוה מהותכת לאינה מהותכת, יתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג.

[1916] **גמרא כ(א)**, ב (שעוה איצטריכא ליה (לפי שרגילין לעשות כמין פתילה ארוכה והפתילה לתוכה כמו שאנו עושין, רש"י), מהו דתימא לפתילות נמי לא חזיא (קאסר לה, רש"י), קא משמע לן), **לפ"ד רש"י, ורא"ש** פ"ב סי' א (וכן נוהגין באשכנז ובצרפת להדליק נרות של שעוה בשבת). **ותוס'** ד"ה עד כאן (בני נרבונא אוסרין נר שעוה שלנו ... ולי נראה ... ודאי ... שרי). טור ושו"ע ס"ז (כרך זפת או שעוה או חלב סביב הפתילה, מדליקים בהם). ט"ז סק"ה (דלא אסרו אלא אם הזפת או שעוה מהותכים בכלי, שאין נמשכים אחר הפתילה, אבל בזה נמשך שפיר עם הפתילה שבתוכו).

ויתבאר לקמן סעיף הבא (והערה 1922), שיש אוסרים אף בזה. אלא דקיי"ל להתיר.

[1917] **ר"ת** הובא **בראא"ש** שם (יש מפרשים פסול פתילות, אם הניחם בשמן, כשר ... ונראה לרבינו תם שאין לפרש כן, אלא פתילות שאסרו חכמים אסורות בכל ענין). ובס' התרומה סי' רכז (ואומר רבינו יעקב ... ולא כדברי אותם המפרשים על דוחק ... אם השמן היה כרוך סביב הפתילה שהיא פסולה, אז כשר הדבר ... ואין זה הפירוש נראה, אלא כי הפתילות שאסרו חכמים, בכל ענין המה אסורות). רבינו ירוחם (יש מי שפירש ... אם כרך שמן פסול עם פתילה פסולה ועשה ממנו נר בשבת, מותר, שהשמן נמשך אחר הפתילה מאחר שהוא דבוק בה, וגם הפתילה אינה מסכסכת כיון שהשמן דבוק בה. ורוב הפוסקים הסכימו שאסור). טור (יש מתירין אפילו שמן פסול ופתילה פסולה שכרכן יחד ועשה מהן נר, שלא אסרו אלא בשכל אחד לבדו בתוך הנר, אבל כשכרכן יחד שרי, דטעמא משום שאין נמשכין אחר הפתילה, וכשכרכן יחד לא שייך האי טעמא. ור"ת אסרו). **מ"א** סקי"ג (אבל אם כרך שמן פסול ופתילה פסולה יחד, אסור (טור רי"ו)).

ומדברי ר"ת נראה שאסרו בכל ענין, אף בשמן מהותך שהוא כשר. ומה שכתב המ"א לאסור "אם כרך שמן פסול", נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ב.

[1918] כחכמים במשנה כד, ב (וחכמים מתירין בכל השמנים). טור ושו"ע ס"ו (שאר כל השמנים, חוץ מאלו, מדליקים בהם).

[1919] **ר' יהושע בן לוי כג**, א (כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר). **תוס'** שם ד"ה מריש (לנר שבת פשיטא דשמן זית מצוה מן המובחר, לפי שנמשך אחר הפתילה טפי מכולהו). שו"ע שם (ומכל מקום שמן זית מצוה מן המובחר).

וראה לקוטי שיחות חכ"א ע' 382 (שלא ראה מנהג זה בבית אדמו"ר).

[1920] רמ"א שם ס"א (ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר).

[1921] **של"ה** מסכת שבת פרק נר מצוה קלב, א (נראה בעיני, להדליק הנרות בשמן דוקא, ולא כמו שנהגו בקצת מקומות להדליק בנרות שעוה או חלב ... ולפי הנראה לי מדברי רבינו ותשובתו, ושאר הגאונים שהולכים לשיטתו, נראה דלדידהו אסור להדליק בשעוה או חלב וזפת ...ונמצא לפי דעת הרי"ף והרמב"ם [יש] לאסור, וכן יש לנהוג). מטה משה סי' תכ (ולדידן דאין שמן זית מצוי, מצוה מן המובחר בשאר שמנים שאורן צלול, ואעפ"י דלעניין נרות חנוכה כתב מהרמ"א בשו"ע או"ח סי' תרע"ג בהג"ה דשעוה אורה צלול כמו שמן. שאני הכא דהגאונים אסרו נר של שעוה אפילו נר קנד"ל לעניין שבת, אף שרש"י והרי"ף והרא"ש התירו, מכל מקום יש לחוש לדברי הגאונים למאן דאפשר). הובא **במ"א** סקי"ב (ואם אין שמן זית מצוי, מצוה בשאר שמנים, והן קודמין לשעוה, כיון דיש אוסרין בשעוה).

המונח בכלי לכרוך סביב הפתילה.

ואם צריך ללמוד בלילה לאור הנר, ידליק נר כרוך, ולא שאינו כרוך, לפי שאצל הכרוך יש היתר ללמוד[1923] כמו שיתבאר בסימן ער"ה[1924].

ומצוה יותר בנר של שעוה מבשל חלב, לפי שאורו צלול יותר[1925]:

הבהוב ואחיזת האש בפתילה

יג המדליק צריך שידליק כל כך עד שיאחז האור ברוב אותה חתיכת פתילה היוצאת מן הנר[1926], וכן בנר הכרוך צריך שיאחוז האור ברוב היוצא מהכרוך[1927]:

יד מן הדין אין צריך להבהב הפתילה על השלהבת קודם שידליקנה, כדי שתהיה מחורכת ותדליק יפה[1928]. אבל נהגו הנשים להדליק הפתילה ולכבותה, כדי שתהיה מחורכת קודם שתדליקנה לשם מצוה, כדי שתאחז בה האור יפה[1929], בין בנר של שמן בין בנר הכרוך[1930]. ומנהג יפה הוא:

[1922] תשובת **הגאונים**, בשערי תשובה סי' רלב וסי' רלה, ובס' העתים סי' יב, הובא בראי"ש שם (ובספר העתים הביא מתשובת הגאונים, וששאלתם אם מותר לכרוך שעוה על הפתילה של פשתן ולהדליק בה בשבת. כך ראינו דאסור לעשות כן ... ובתשובה אחרת אשכחן נמי הכי, ואבוקה של שעוה ששאלתם, לא חזי לנא מעולם מאן דמדליק בשעוה בי שמשי, וכולהו רבוותא דחזינן הוו אסרי, עד כאן מספר העתים). **ורמב"ן** במלחמות רפ"ב (וכי מותר להדליק בפתילה בלא שמן, והלא השעוה פסולה היא לשמן, והדבר נראה לעין שהן צריכות להטיה ולמחטן יותר מכל הנרות שבעולם. והוזקקתי להשיב על זה, מפני שראיתי לרבינו הגדול ז"ל שכתב בתשובת שאלה (שו"ת הרי"ף סי' טז) שהוא אסור, ואין בדבר ספק). **מ"מ** פ"ה ה"ח (ומתוך פירוש זה אסרו נרות ארוכים של שעוה שעושין פתילה של פשתן וכורכין עליה שעוה, וזה בהסכמה מהם ז"ל, וזה דעת רבינו, וכן כתוב בתשובה לרב אלפסי ז"ל ... ומהאי טעמא נהגו כו"ע שלא להדליק נר של שעוה בשבת, עכ"ל).

[1923] **מ"א** שם (ועיין סי' ער"ה דיש מקילין יותר בנר הכרוך).

והיינו שלא זו בלבד שמותר להדליק נר של שעוה הכרוך על הפתילה, ואין חוששים שמא יטה. אלא מותר אפילו ללמוד אצלו, אף שאסרו בכל השמנים מחשש שמא יטה.

[1924] סעיף א (אסור ... לקרות בספר לאור הנר של שמן ... שמא ישכח ויטה ... אבל בנר של שעוה או של חלב הכרוך סביב הפתילה, שאין דרך להטותו כשהפתילה היא כשרה (עיין סי' רס"ד), יש מתירים. ויש אוסרים, גזירה שמא ימחוט ראש הפתילה ויש בזה משום מכבה. ולעת הצורך יש לסמוך על סברא הראשונה).

[1925] מ"א שם (ומכל מקום נר שעוה קודם לנר חלב. ועיין סי' תרע"ג), והוא כמבואר ברמ"א שם (ונוהגים במדינות אלו להדליק בנר של שעוה, כי אורן צלול כמו שמן).

[1926] **עולא** כ, ב (המדליק (נר של שבת, רש"י), צריך שידליק ברוב היוצא (מראש הפתילה חוץ לנר, רש"י)). כח, ב. טור ושו"ע ס"ח (המדליק, צריך שידליק רוב מה שיוצא מן הפתילה מהנר).

[1927] שלטי הגבורים על המרדכי סוף פ"א (והלכתא הני נרות של שעוה שלנו, צריך להדליק רוב הפתילה שיוצאת מתוך השעוה, ותהא השלהבת הולכת ברובה, אב"ן). **מ"א** סקי"ד (והוא הדין בנר של שעוה, צריך להדליק רוב היוצא (ש"ג)).

[1928] **ר' עקיבא משנה כח**, ב (פתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה (על השלהבת כדי שתהא מחורכת ותדליק יפה, רש"י) ... רבי עקיבא אומר ... מדליקין בה). תוס' כט, א ד"ה רבא (ונראה לי דבחנם נהגו אנשים להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהא מהובהבת ... משמע דיכול להדליק אע"פ שאינה מהובהבת). טור ושו"ע ס"ט (אין צריך להבהב הפתילה).

[1929] **רא"ש** פ"ב סוס"י יח (ונוהגות הנשים להדליק הפתילה ולכבותה, כדי שתהא מהובהבת ויאחז בה האור היטב, ומנהג יפה הוא). טור ורמ"א ס"ט (נהגו להדליק הפתילה ולכבותה, כדי שתהיה מחורכת ותאחז בה האור יפה).

ואף שנתבאר לעיל סי' רסג ס"ה (ומכל מקום טוב שהוא יתעסק בתיקון הפתילות והנרות), מכל מקום נתבאר כאן "נהגו הנשים להדליק הפתילה ולכבותה". וראה קובץ אור ישראל חי"א ע' נג.

[1930] מ"א סקט"ו (ואף בנר הכרוך עושין כן).

וברשימת היומן ע' תכז (לא נהגינן להבהב נר של שבת קודם ההדלקה).

ונרות של זמנינו נדלקות היטב אף בלא הבהוב.

פתילות של סמרטוטין ובגדים

טו סמרטוטין[1931], דהיינו בלאי בגדי פשתן הגסים[1932], אין עושים אותם פתילה לנר, אפילו הם מחורכים[1933], לפי שאינם דולקים יפה. אבל בגדי פשתן[1934] הדקים[1935], מדליקים בהם (אפילו הם חדשים[1936]), אע"פ שאינן מחורכים.

ואם חל יום טוב בערב שבת, אסור להדליק בחתיכת בגד שהיא ג' אצבעות מצומצמות לא פחות ולא יותר, לפי שקודם שמתחיל להדליקה תורת כלי עליה לענין קבלת טומאה, לפי שנקראת בגד, ומיד שהתחיל להדליקה, קודם שהדליק רוב היוצא ממנה חוץ לנר, נתבטלה מתורת כלי, שכיון שנפחתה מג' אצבעות אינה מקבלת טומאה[1937], שאין שם בגד עליה, והרי נעשית שבר כלי ביום טוב[1938]. וזהו הנקרא נולד[1939], שנולד ביום טוב, וכל נולד אסור להשתמש בו ביום טוב, אם כן מה שהוא מתעסק להדליק רוב היוצא ממנה חוץ לנר, אחר שהתחיל להדליקה, הוא עושה איסור בזה שמשתמש בנולד ביום טוב[1940].

[1931] **רבא כט**, א (שאין מדליקין ... בסמרטוטין).

[1932] **מ"א** סקט"ז (צריך לומר דהיינו בלאי בגד פשתן הגסים).

[1933] תוספתא פ"ב ה"א (ולא בסמרטוטין, ואע"פ שמחורכין). הובא ב**תוס'** כט, א ד"ה ולא בסמרטוטין (קשה ... ומיהו בתוספתא גרס ולא בסמרטוטין, אפילו מחורכין). **רא"ש** פ"ב סוף סי"ח (ולא בסמרטוטין אף על פי שמחורכין. והכי איתמר בתוספתא. אבל ברוב ספרים כתוב ולא בסמרטוטין שאינן מחורכין. וגירסת התוספתא עיקר). רבינו ירוחם ח"ב סז, א (ובתוספות כתבו שאין מדליקין בסרמטוטין, ואפילו מחורכים). שו"ע ס"י (אין מדליקין בסמרטוטין, אפילו מחורכין).

[1934] **גמרא כ[א]**, א (בגדי כהונה שבלו מפקיעין אותן, ומהן היו עושין פתילות למקדש ... דבוץ).

[1935] **מ"א** סקט"ז (ובלאי בגד פשתן מדליקין בו, כדאיתא ריש פ"ב בגמרא גבי בגדי כהונה).

[1936] ראה תהלה לדוד סק"ד.

[1937] רמב"ם הל' כלים פכ"ב ה"א (כמה שיעור הבגד להתטמא ... שלש אצבעות על שלש אצבעות מכוונות עם המלל לטומאת המת או לשאר טומאות ... בבגדי צמר ופשתים).

וראה מראי מקומות וציונים.

[1938] **גמרא כח**, ב (בג' על ג' מצומצמות עסקינן, וביום טוב שחל להיות ערב שבת עסקינן, דכו"ע אית להו דר' יהודה דאמר מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים, ודכו"ע אית להו דעולא דאמר עולא המדליק צריך שידליק ברוב היוצא ... וכיון דאדליק ביה פורתא הויא ליה שבר כלי, וכי קא מדליק בשבר כלי קמדליק). **מ"א** סקי"ד (יום טוב שחל להיות ערב שבת, אין מדליקין בחתיכות בגד שהיא ג' אצבעות על ג' אצבעות מצומצמים, דכיון דאדליק בה פורתא הוה ליה שבר כלי, ואסור להדליק בה ... (גמרא)).

[1939] ואף שיש אומרים שפחות מג' על ג' אינו ראוי לכלום והוא מוקצה, כדלקמן סי' שח סמ"א (מטלניות שהן שירי בגדים שבלו, אם אין בכל אחת מהן ג' על ג' אצבעות אסור לטלטלן, מפני שאינן ראויות ... ויש אומרים שמטלניות שהן שירי סתם בגדים, אף על פי שאין בהם ג' על ג' אצבעות מותרות בטלטול לכל אדם, הואיל והן ראויות לקנח בהם איזה טינוף).

מכל מקום כשמייחדה לפתילה נחשבת כלי, כדלקמן שם סל"ג (פתילה שלימה, אפילו נדלקה כבר בחול או בשבת שעברה, היא נקראת כלי), ושם נסמן (הערה רנא).

אמנם כאן, שבשעה שהי' ג' על ג', הוא נחשב כלי לקבלת טומאה, שאפשר להשתמש בו לבגד קטן. וכשנפחתה מג' אצבעות, אינה מקבלת טומאה, שאינה ראויה לבגד; ואף שאינה מוקצה, כיון שעתה היא עשויה לפתילה, מכל מקום הוא שבר כלי, שנקרא נולד, כיון שמיועד עתה לתשמיש חדש, וכדלקמן שם סכ"ד (כל הכלים המותרים בטלטול שנשברו בשבת, ואין השברים ראויים להשתמש בהם מעין מלאכתם הראשונה אלא מעין מלאכה אחרת לגמרי ... הרי זה נולד, שנעשה כלי חדש, ומותר בשבת, ולא ביום טוב).

[1940] ואף שאינו מטלטלם, רק מבעירם, גם זה חשוב טלטול, כדלקמן סי' שח סוף סי"ד (ובלבד שלא יעשה מעשה בגוף המוקצה על ידי תשמיש זה, כגון להצית אש ביום טוב תחת עצי מוקצה אף על פי שאינו מזיזם כלל, כמו שיתבאר בסי' תק"א), ובסי' תקא סי"א (אין מסיקין בהן, מפני שהן נולד ואסורין בטלטול, ואפילו לשורפן במקומן אסור אף על פי שאינו מטלטלן, לפי שהמוקצה אסור להשתמש בו וליהנות ממנו, כמו שיתבאר בסימן תק"ט) ובסי' תקט סט"ז (שמסיק בעצים המוקצים, אף על פי שאינו מזיזם ממקומם, מכל מקום כיון שנותן

במה דברים אמורים כשמניחם בנר כך כמות שהיא, שלא קיפלה כדרך שגודלין פתילות, אבל אם קפלה וגדל ממנה פתילה מערב יום טוב, מותר להדליק בה, לפי שכבר נתבטלה מתורת בגד[1941] לענין טומאה מערב יום טוב ואין כאן נולד:

טז אין להדליק בנר ישן של חרס על השלחן ששם עיקר מצות נר שבת[1942], כמו שאין מדליקים בו בחנוכה[1943], כמו שיתבאר בסי' תרע"ג[1944] ע"ש:

קונטרס אחרון

(א) כל השמנים שמדליקין כו'. כן[1945] הוא לשון הב"י[1946] ושו"ע[1947]. ואפשר שכוונתו למעט אף לצרי ועטרן, שאף אם תמצי לומר שאין חשש שמא יסתפק, ושמא יניחנו ויצא, בתערובת כל שהוא, מכל מקום יש לגזור להפך שמא יתן הרבה. וגם יש לומר שהצרי אינו נמשך אחר הפתילה, כמ"ש התוס' דף כ"ו בד"ה חדא כו'[1948], וגם בעטרן יש לומר כן כמ"ש התוס' שם בד"ה רבי ישמעאל כו'[1949] עי"ש:

(ב) אפילו המהותך כו'. הוא[1950] הדין אם משכחת לה בשמן כשר לגמרי, כדמשמע בהדיא בראי"ש[1951] וס' התרומה[1952] בשם ר"ת דפתילה פסולה אסורה בכל ענין, ואי סלקא דעתך

תחתיהם אש ומבעיר אותם הרי עושה מעשה בגוף המוקצה), ובקונטרס אחרון שם סק"ג (להשתמש בו בידים אף על פי שאינו מזיזו כגון הדלקה).

[1941] **ר' עקיבא במשנה שם** (פתילת הבגד שקיפלה (כמו שגודלין פתילות, רש"י) ... רבי עקיבא אומר ... מדליקין בה), ובגמרא שם (רבי עקיבא סבר קיפול מועיל, ואין תורת כלי עליו, וכי קמדליק בעץ בעלמא קמדליק). מ"א סקי"ד (אלא אם כן גדל הפתילה מערב יום טוב, דנתבטל מתורת כלי (גמרא)).

וראה ארץ צבי סי' קו. חקרי הלכות ח"א טו, א.

[1942] כדלעיל סי' רסג ס"א (ועיקר מצות הדלקת נרות הוא נר זה שאוכל אצלו), ושם נסמן (הערה 1445).

[1943] שו"ת **רש"ל** סי' פה (אין מדליקין בנר ישן של חרס, והטעם משום מאוס. והוא הדין נר של שבת העשוי לכבוד על שלחנו). הובא במ"א סוף הסי' (אין מדליקין על השלחן בנר ישן של חרס (רש"ל פ"ה)).

[1944] שו"ע שם ס"ג (נר של חרס שהדליק בו לילה אחת, נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת, אלא לוקח חדשים בכל לילה). וראה לקמן סי' תרלט ס"ג (ונוהגין שלא להכניס נר של חרס אפילו לסוכה גדולה).

[1945] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ח נתבאר, שמותר להדליק בחלב שהתיכו על ידי שיתן לתוכן שמן כל שהוא משאר כל השמנים "שמדליקין בהם".

ואף דאמרינן בגמרא בסתם "נותן לתוכו שמן כל שהוא ומדליק", ואינו מחלק בין שמן לשמן. מכל מקום נתפרש כן בב"י ובשו"ע, שלא התירו אלא בתערובת שמנים שמדליקין בהם.

ומבאר שבזה למעט תערובת צרי ועטרן, שאסור להדליק בהן, כמובא בפנים ס"ו (חוץ מן העטרן, מפני שריחו רע ... וחוץ מן הצרי, מפני שריחו נודף).

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקפה. כנישתא דבי רב ע' תקנד.

[1946] "לאו דוקא שמן זית, דהוא הדין לשאר שמנים שמדליקין בהם".

[1947] "ואם נתן בהם מעט מאחת משמנים שמדליקין בהם".

[1948] "דתניא בסמוך הצרי אינו אלא שרף מעצי הקטף, משמע דהטעם לפי שאינו נמשך אחר הפתילה".

[1949] "משמע כל היוצא מן העץ אינו נמשך אחר הפתילה, ועטרן יוצא מן העץ הוא, דהוא פסולתא דזיפתא".

[1950] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי"א נתבאר, "אם עשה פתילה מדברים האסורים וכרך סביבה את השעוה או את החלב, אפילו המהותך, אסור להדליק בה", לפי דברי ר"ת "פתילות שאסרו חכמים אסורות בכל ענין", והיינו אף בשמנים הכשרים.

וגם המ"א מודה לאסור בכל ענין. ומה שהזכיר המ"א "שמן פסול", מבאר ב' טעמים לזה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקפה. כנישתא דבי רב ע' תקנה.

[1951] פ"ב סי' א (פתילות שאסרו חכמים אסורות בכל ענין).

[1952] סי' רכז (הפתילות שאסרו חכמים, בכל ענין המה אסורות).

דבשמן כשר שרי, משכחת גוונא דהתירא. והמג"א[1953] העתיק לשון הטור[1954] שכתב כן לרבותא להמתירים עיי"ש[1955]. ועוד[1956] דבשמנים כשרים השכיחים בינינו לא משכחת שמן שיהא ראוי לכורכו כשיקרוש, ואפשר שבכל מקום לא משכחת לה, דנפט[1957] הוא מין לח הנמדד בכלי, וכדתניא ביומא דף ל"ט[1958] בא למדוד נפט כו' (לכך סתמתי בפנים):

(ג) שמנים שאורן וכו'. משמעות[1959] הב"י[1960] והדרכי משה[1961], שהיו קרוב לזמן הב"ח[1962], והיו מדליקים גם כן בשעוה בלא פסולת, ואף על פי כן כתבו שנוהגין כהמתירין, מכלל דלא סבירא להו לחלק.

ובאמת שדבריו צ"ע אף לפי דעתו, דלמה לא גזרו על שעוה בלא פסולת אטו שעוה עם פסולת, כמו שגזרו על חלב מהותך אטו שאינו מהותך[1963]. ואף שאין מדמין גזירות זו לזו[1964], מכל מקום בענין אחד מדמין, כמ"ש התוספות דף י"א ע"ב[1965].

וממ"ש התוספות בדף כ[א][1966] דשעוה היינו שאינה מתוקנת עדיין, אין ראיה כלל, דהתם[1967] מפרש בהדיא פסולתא דדובשא, והכא מפרשים בגמרא[1968] בהדיא דהיינו קירותא, וקירותא היא שעוה קשה, כמבואר בעירובין דף נ"ג ע"ש בפרש"י[1969], וצ"ע בב"ח:

[1953] ס"ק יג (אם כרך שמן פסול ופתילה פסולה יחד, אסור).

[1954] "יש מתירין אפילו שמן פסול ופתילה פסולה שכרכן יחד".

[1955] שכיון שהזכיר דעת המתירים, לכן כתב שמתירים אף בשמן פסול הכרוכה על פתילה פסולה. אבל דעת האוסרים הוא בכל ענין.

[1956] ועוד טעם שהזכיר המ"א "שמן פסול".

[1957] דאמרינן כו, א (מדליקין בשמן פקועות ובנפט). וכן הוא לקמן סי' ערה סי"ב (נר של נפט, כיון שהוא מאוס אין חוששים שיסתפק ממנו, ומורין לו לכתחלה).

[1958] רע"א (בא למדוד נפט), והיינו מדידת דבר לח.

[1959] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי"ב נתבאר, שאם אין שמן זית מצוי, "מצוה יותר בשאר **(ג)** שמנים שאורן זך וצלול, מבנרות של חלב ושל שעוה הכרוכים, לפי שיש אוסרים אותן".
ואף שכתב הב"ח שגם הגאונים לא אסרו בשעוה, אלא בשעוה עם פסולת.
מכל מקום נראה מהב"י והד"מ דלא סבירא להו לחלק בזה. וגם בלאו הכי צ"ע בב"ח.
לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקפו. כנישתא דבי רב ע' תקנו.

[1960] סד"ה ואם כרך (וכן נוהגים באשכנז וצרפת להדליק נרות של שעוה ... ומיהו מאחר שהרא"ש וכמה גדולים אחרונים התירו, וגזירה דרבנן הוא, יש לסמוך עליהם ... וכן עמא דבר). הרי שהגאונים אוסרים אף בזה.

[1961] ס"ק ב (וכן נוהגין שמדליקין בנר של חלב).

[1962] שכתב בד"ה ואם כרך (נראה לפענ"ד, דלא אסרו הגאונים אלא בשעוה כברייתו שאינו מהותך ואית ביה פסולת, אבל שעוה מהותך וזכה הכרוך סביב פתילה כשירה, עינינו הרואות שהוא דולק יפה, ובהא קאמרה תלמודא דמותר, ואף הגאונים לא נחלקו בזו).
כי השעוה בשעה שמוציאים אותה מהכוורת, יש בה שאריות של הדבש וזיהומים נוספים, וכדי להפרידו מהם, ממיסים אותה ויוצקים ממנה גושים של שעוה נקיה וקשה יותר.

[1963] כדלעיל ס"ח (גזרה שמא יבא להדליק בהם כשעדיין לא ניתוכו ונמוחו).

[1964] ראה כללי הפוסקים וההוראה סי' קה.

[1965] ד"ה אמר אביי (דוקא בהוצאה גזר אביי, וכל הנהו דמייתי ראייה איירי בהוצאה, אבל בעלמא לא גזר).

[1966] ע"א ד"ה למאי (שאם נדר לתת לחבירו שעוה יתן לו פסולתא דדובשא, ואין יכול לכופו לתקן לו).

[1967] רמי בר אבין כ, סע"ב (שעוה פסולתא דדובשא).

[1968] כ, ב בביאור המשנה (שעוה קירותא).

[1969] נג, א ד"ה כאצבע בקירא (בשעוה קשה). והיינו שכבר נטלו ממנה את הפסולת, והיא קשה.

רסה דין כלים הנתנים תחת הנר

ובו ט' סעיפים

כלי שמן אצל הנר

א אסור[1970] ליתן כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר כדי שיהא השמן מטפטף כל שעה לתוך הנר[1971], גזרה שמא יסתפק מהשמן שבכלי[1972], כיון שאינו מחובר לנר[1973], ויש בזה איסור משום מכבה[1974], שעל ידי כן יכבה הנר בזמן קרוב יותר מאם לא היה מסתפק ממנו כלום והיה נוטף כולו לתוך הנר[1975].

ואף להאומרים[1976] דמותר לחתוך נר של שעוה הדולק ביום טוב, ואין בזה משום מכבה, הואיל ובשעה שחותך ממנו אינו מכבה אורו כלל, ואע"פ שגורם לו ליכבות במהרה, אין בכך כלום כמו שיתבאר בסי' תקי"ד[1977]. ולפי דבריהם אף כאן אין בו משום מכבה כשנוטל מהשמן שבכלי, כיון שאינו מכהה כלל את אור הנר בשעת נטילתו, שהרי נשאר עדיין שמן בכלי שיטפטף לנר[1978]. מכל מקום חוששין שמא **(א)** ימלך ויטול מהנר כל

[1970] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) כלי שמן אצל הנר (ס"א-ב).
(ב) כלי תחת הנר (ס"ג-ח).
(ג) מים בעששית להגביה השמן (ס"ט).

לכללות סימן זה ראה קיצור הלכות. הליכות השבת ע' תפט ואילך.

[1971] **משנה כט**, ב (לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת). ופרש"י (ויתקיים הנר, שתהא השמן מטפטף כל שעה לתוך הנר). טור ושו"ע ס"א (אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר כדי שיהא נוטף בתוכו).

[1972] גמרא שם (אתי לאסתפוקי מינה), ורש"י במשנה שם (וטעמא משום גזרה שמא יסתפק הימנו). טור ושו"ע שם (גזירה שמא יסתפק ממנו).

[1973] משא"כ במחובר אין חוששים, כדלקמן בהמשך הסעיף (ואם חיבר הכלי לנר ... הרי זה מותר).

[1974] ביצה כב, א (הנותן שמן בנר, חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו (הנוטל ממנו ואוכל, רש"י), חייב משום מכבה). שו"ע שם (ויתחייב משום מכבה).

וכן הוא לעיל סי' רסד ס"ו (גזרה שמא יסתפק ממנו, והמסתפק מהנר הדולק יש בו משום מכבה).

והטעם שאין מתירים כאן מטעם גזירה לגזירה (מלאכה שאינה צריכה, לדעת הפוסקים שאסורה רק מדברי סופרים), יתבאר לקמן סי' ערה, בקונטרס אחרון סק"ב.

[1975] **רא"ש פ"ב דביצה** סי' יז (ההיא דשפופרת על פי הנר דאסור דלמא אתי לאיסתפוקי מניה, היינו על כרחך מפני שממהר כיבוי ... נראה לי טעמא, דמסתפק מן הנר, משום שממהר כיבויו).

[1976] תוס' ביצה כב, א ד"ה והמסתפק (אינו רוצה לומר מפני שממהר כבוי, דלא הוי אלא גרם כבוי, וגרם כבוי ביום טוב שרי אע"פ שממהר כבויה, ובשבת נמי אינו חייב ... ומכאן יש להתיר קנדיל"א של שעוה גדולה לחתוך למטה ממנה, כיון דבשעה שחותך אותה אינו מכחיש מאור שלה כלל, אע"ג שהוא גורם לגרום כבויה שרי).

והיינו שלדעתם אינו אלא גרם כיבוי, שביום טוב מותר ובשבת אסור מדברי סופרים. ואם כן אין שייך לגזור על זה שמא יסתפק, שהרי גם אם יסתפק אינו אסור מהתורה.

[1977] שם הובאה דעה האוסרת בס"ח (אבל אסור לקצרו על ידי שיחתכנו מלמטה בסכין או בדבר אחר ... מפני שהוא גורם למהר כיבוי הנר), ובקונטרס אחרון שם סק"ב (כן הוא דעת הרא"ש וטור ושו"ע, ובודאי ראוי להחמיר בשל תורה).

אך מכל מקום כתב הרמ"א שם ס"ג (ויש מתירין לחתוך נר של שעוה באור, דהיינו שמדליקים גם למטה כדי לקצרה, וכן נוהגין). ונתבאר בקונטרס אחרון שם (דינו של רמ"א ז"ל שהעיד שכן נוהגין, הוא קיים על פי מה שכתב הט"ז בסק"י עיי"ש, וכמ"ש בפנים), והיינו כשמקצרו על ידי הבערה, כמבואר שם בפנים (מותר לקצרו על ידי שיבעירנו באמצעיתו עד שיחלקנו לשתי נרות דולקות, אפילו אינו צריך כלל להדליק חלק השני אלא כדי שישרף הנר במהרה).

[1978] **רא"ש שם** (שאינו מכחיש מאור הנר כלל, שהרי הנר לעולם מלא שמן, כי מן השפופרת מטפטף תמיד לאור הנר, אף אם יסתפק מעט משמן שבתוך השפופרת אינו מכחיש מאור הנר).

השמן, עם הכלי, או בלא הכלי, ונמצא מכהה אור הנר בשעת נטילתו, ויש בזה משום מכבה לדברי הכל[1979].

ואם חיבר הכלי לנר[1980] חיבור יפה[1981] בסיד או בחרסית[1982], הרי זה מותר, דכיון שחברו לו נעשה כלי אחד, ובדול הוא ממנו משום איסור שבת כמו מהנר עצמו, ולא יבא להסתפק ממנו:

ב וכן לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר, ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת מהשמן שבתוכה[1983], גזרה שמא יסתפק ממנה, כיון שאינה מחוברת לנר[1984]:

כלי תחת הנר

ג אסור ליתן כלי בשבת תחת נר הדולק לקבל בו שמן הנוטף מהנר[1985], מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו[1986], שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו אוסרו בטלטול מחמת השמן

[1979] תוס' שם (אלא היינו טעמא הואיל דבאותה שעה שהוא מסתפק ממנה מכבה קצת ומכסה אורו, דלא יכול לאנהורי כולי האי כי איכא שמן מועט בנר, ולכך נראה ככבוי). וכפירוש הים של שלמה ביצה פ"ב סי' כח (דהתם איכא למיחש שמא יסתפק ממנו, ויטול כל השמן, שיפסיק הטיף טיף מיד, והוי מכבה ... שמא יסתפק ממנו בכולו, או יטול השפופרת). הובא בט"ז סי' תקיד ס"ק ו (ורש"ל תירץ, דבשפופרת אסור דשמא יסתפק מכל השמן).

[1980] **משנה שם** (אבל אם חברה היוצר מתחלה, מותר, מפני שהוא כלי אחד), ופרש"י (ליכא למיחש, דמשום איסור שבת בדיל מיניה).

[1981] **גמרא** שם (והאנן יוצר תנן. מאי יוצר כעין יוצר). ופירש **רש"י** (כעין יוצר, שחברה שפיר). **ב"י** ריש הסי' (דהיינו שחברה בסיד וחרסית שהיא מחוברת יפה מותר, מפני שהוא כלי אחד).

[1982] **ברייתא שם** (אם חברה בסיד ובחרסית מותר). טור ושו"ע שם (ואם חברו לו בסיד או בחרסית, מותר, דכיון שהוא כלי אחד בדיל מיניה משום איסור שבת).

[1983] **משנה שם** (לא ימלא אדם קערה של שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה (השני, שהוא יוצא דרך הנקב האחר שבנר לשאוב, ושמן נמשך דרך הפתילה לראש הדולק, רש"י) בתוכה בשביל שתהא שואבת, ורבי יהודה מתיר), וכרבנן. טור ושו"ע ס"ב (לא ימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת, גזירה שמא יסתפק ממנו).

[1984] בגמרא שם (אבל קערה דמיפסקא (שהרי אצל הנר מונחת, ויש כאן הפסק, וליכא למימר גופיה הוא, רש"י), אימא מודי להו לרבנן (דנגזור, רש"י) ... צריכא). למדנו מכאן שטעם גזירה זו היא כיון שאינה מחוברת לנר.

[1985] **משנה מב**, ב (אין נותנין (בשבת, רש"י) כלי תחת הנר לקבל בו את השמן (המטפטף, רש"י)). טור ושו"ע ס"ג (אין נותנין כלי בשבת תחת הנר לקבל שמן הנוטף).

וכן הוא בסי' שי ס"י (כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, אפילו אם דעתו לנערו אחר כך, מפני שאוסר הכלי בטלטול כל זמן שהמוקצה בתוכו, ונמצא מבטל כלי מהיכנו, ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, אלא במקום הפסד מרובה).

אלא דכאן נתפרשה הלכה זו בשמן הנר, ואילו לקמן שם סתמו וכתבו "כל דבר שאסור לטלטלו", ולא רק "שמן הנוטף מהנר" כאמור כאן.

והטעם נתבאר לקמן סי' רסו בקונטרס אחרון ס"ק יא (ולהכי סתמו הטור ושו"ע סי' ש"י ס"ו, ולא הזכירו ביצה ושמן, משום דאף לפי שעה לא שרי אלא במקום הפסד מרובה).

והיינו שלענין שמן וביצה נתבאר בקונטרס אחרון לקמן שם ד"ה ואפשר דאף (דשאני ביצה ושמן, שבשעת נתינת הכלי ניכרת מחשבתו שאין דעתו לנער אחר כך שלא להפסידם ... ואם ינער אחר כך, אם תשבר הביצה וישפוך השמן לארץ ... מה הועיל בתקנתו). וכדלקמן ס"ה (שאף שאפשר לנער השמן מהכלי, מכל מקום הוא אינו חפץ בכך שלא להפסיד השמן, ובשביל כך הוא נותנו שם ומבטלו מהיכנו), הרי שביטול הכלי מהיכנו הוא לכל השבת, שאסור לכל הדעות.

ועל זה הוסיפו וכתבו לקמן שם "כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, אפילו אם דעתו לנערו אחר כך ... אסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה".

[1986] **רב יוסף מג**, א (משום דקא מבטל כלי מהיכנו), ופרש"י (שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו עושהו מוקצה). טור ושו"ע שם (מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו). ט"ז ס"ק א (שקודם לזה היה הכלי ראוי לטלטלו, ועכשיו בשבת עושהו מוקצה).

שבתוכו, שהוא מוקצה מחמת איסור, כמו שיתבאר בסי' רע"ט[1987], וחכמים אסרו לבטל כלי מהיכנו מפני שדומה כאלו סותר הכלי[1988].

אבל מותר ליתנו שם מבעוד יום[1989]. ואם לא נטף לתוכו שמן בשבת מותר לטלטלו, שלא נאסר במחשבה בלבדה[1990].

ואם יש בכלי דבר המותר, מותר להניחו תחת הנר לקבל בו שמן, שהרי יוכל לטלטל הכלי בשביל ההיתר שבתוכו[1991] אם הוא בענין שמותר לטלטל בשבילו, ועל דרך שיתבאר בסי' ש"ט[1992] וש"י[1993]:

ד מותר ליתן כלי מבעוד יום תחת השלחן שעליו דולק נר, ובשבת אחר האכילה יסיר את השלחן והכלי עומד מעצמו תחת הנר[1994], ואין בזה מה שגורם בשבת לבטל כלי מהיכנו על ידי הסרת השלחן, כיון שאינו מבטלו בידים בשבת. ועוד שהרי אין נזהרים מלהשים כלי על השלחן תחת הנר אע"פ שנפל בו שמן, כי אין מתכוין לכך, וכאן גם כן אינו מתכוין בהסרת השלחן בשבת אלא להצלת השלחן, ונתינת הכלי תחתיו היתה בהיתר מבעוד יום[1995]:

וכן הוא לקמן סי' רסו סכ"ד (מפני שמבטל כלי מהיכנו). סי' שה סכ"ו (שמבטל כלי מהיכנו). סי' שח סע"ח (ביטול כלי מהיכנו). סי' שי ס"י (ואסור לבטל כלי מהיכנו). סי' שיג סכ"ג (מפני שמבטל כלי מהיכנו). סי' שלה ס"ד (ואינו רשאי לשום כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו). סי' שלח ס"ט (אסור ליתן כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו).

[1987] סעיף ב (השמן שנשאר בנר אחר שכבה משחשכה, אסור לטלטל וכל שכן להסתפק ממנו כל אותה השבת, הואיל והוקצה בתחלת כניסתה, דהיינו שבבין השמשות כשהיה דולק היה אסור).

ואם הוא נר שהדליקו לכבוד שבת, אסור אף משום מוקצה מחמת מצוה, כדלעיל סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ז (גבי שמן המטפטף מן הנר לכלי שתחתיו, שאסרו להסתפק ממנו בשבת כמ"ש בסי' רס"ה ... מוקצה מחמת מצוה). וכאן בקונטרס אחרון סוף ס"ק א (שהוקצה למצות נר שבת ... מדליקין בשביל מצות נר שבת).

[1988] **רש"י** במשנה שם ד"ה כלי תחת הנר (כקובע לו מקום ומחברו בטיט, ודמי למלאכה). קכח, ב ד"ה והא קמבטל כלי מהיכנו (דדומה לסותר בנין מדרבנן). קנד, ב ד"ה והא מבטל כלי (ודמי לסותר). **רמב"ם פכ"ה** הכ"ג (אסור לבטל כלי מהיכנו מפני שהוא כסותר).

וראה מי טל (סותר) סי' טז.

[1989] משנה שם (ואם נתנוה מבעוד יום, מותר), ופרש"י (להניחה שם). טור ושו"ע שם (ומותר ליתנו מבעוד יום).

[1990] שלטי הגבורים כא, א אות ג (דאם לא נטף בו שמן מבעוד יום, לא אסרו במחשבה בעלמא). מ"א סק"ג (ואם לא נטף לתוכו שמן לא נאסר הכלי לטלטל במחשבה בעלמא (ש"ג)).

וכן הוא לקמן סי' שי סי"ב (אפילו ייחדה למעות, אלא שעדיין לא הניח עליה מעות מעולם, שבמחשבה בלבדה אינה נאסרת), ומקורו בשלטי הגבורים שם (נראה ... דביחוד בעלמא לא עביד להוא איסור טלטול, עד שיעשה מעשה להניח עליה מעות, ובמחשבה לאו כלום).

[1991] **הגהות אשרי** פ"ג סי יח (ונראה דהוא הדין אם יש בכלי דבר היתר דלא אפשר לנערו אם לא יתקלקל, דמותר לתת אותו כלי תחת הנר לקבל השמן או נר עצמו שיפול שם, דהא יכול לטלטלו לכל הפחות לכשיכבה אגב התירא ... מהרי"ח). מ"א סוף ס"ק ב (כתב בהג"א אם יש בכלי דבר היתר דלא אפשר לנערו מותר להניחו תחת הנר לקבל בו שמן דהא יכול לטלטלו אגב היתר). וראה מראי מקומות וציונים.

[1992] סעיף ד (אם נעשה בסיס לאיסור ולהיתר, כגון שהניח עליו מבעוד יום גם דבר המותר בטלטול שחשוב יותר מדבר האסור כמו שנתבאר בסי' ש"י, כיון שלא נעשה בסיס לאיסור בלבדו, הרי הוא עומד עדיין בהתירו ומותר לטלטלו אף שגם האיסור שעליו מיטלטל עמו מאיליו. אלא שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד צריך לנערו מתחלה ואחר כך יטלטל ההיתר בלבד למקום שצריך אליו, ואם אי אפשר לנער ... מותר לטלטל ההיתר עם האיסור שעליו).

[1993] סי"ז (אם אפשר לנער האיסור בלבדו צריך לנער מתחלה ואחר כך יטלטל הכלי עם ההיתר למקום שירצה. ואם אי אפשר לנער ... מותר לטלטל המחתה כמות שהיא עם האפר והשברים והפחמים למקום שירצה).

[1994] והיינו שהנר תלוי מהתקרה על גבי השלחן, וכשמסיר את השלחן, נשאר הנר תלוי על גבי הכלי שתחת השלחן.

[1995] שו"ת **מהרי"ל** סי' לב (וקצת דעתי נוטה דמותר להשים כלי מבעוד יום תחת השולחן, וכשתלך לישן תסיר השולחן והכלי עומד מעצמו תחת הנר, אף על גב דגורם לבטל כלי מהיכנו אפילו הכי נראה דשרי ... גרם ביטול כלי

ה מותר ליתן כלי בשבת תחת נר של שעוה או של חלב הדולק לקבל בו את הנר אם יפול, שאין כאן ביטול כלי מהיכנו, כיון **(ב)** שאפשר לנער הנר מהכלי מיד שיפול שמה[1996], ולטלטל הכלי אחר כך כמו שירצה. שאין איסור לנער הנר משום איסור כיבוי או הבערה כמו שיתבאר בסי' רע"ז[1997]. וגם אין איסור משום טלטול מוקצה, כיון שאינו מטלטל הנר המוקצה בידים אלא מנער הכלי והוא נופל מאליו[1998]. ואין הכלי נעשה בסיס לדבר האסור, כיון שלא היה האיסור בתוכו בבין השמשות, וגם היה דעתו לנערו[1999] (עיין סי' ש"ט[2000]). ואינו דומה לנתינת כלי תחת הנר של שמן לקבל שמן הנוטף, שאף שאפשר

מהיכנו לא חזינן דאסירא ... ועוד דהא אין נזהרים מלהשים כלי תחת הנר, כי אין מתכוונים שיפול בו שמן, הכי נמי אין מתכוונים כשמסיר השולחן אלא להצלת השולחן. ועוד דקיימא לן כרבי שמעון דבר שאין מתכוון מותר דלא הוהי פסיק רישיה ... ואפילו הכי לא אסמוך על היתר זה [עד] יסכימו עמי אחד מרבותי שי'). **מ"א** סק"ב (הנה לא רצה להורות במקום רבו, אבל לע"ד נראה שהוראה זו ברורה, היא ויש לסמוך עליה).

[1996] **הגהות אשרי** פ"ג סי' יח (מותר לתת כלי תחת נר של שעוה, דהא יכול לטלטלו ולנערו, כמו אבן שעל פי החבית, דאם מונחת בין החביות דמסלקה ואחר כך מנערה ... מהרי"ח). **מ"א** סק"ב (אבל מותר לתת תחת נר של שעוה, כיון שאפשר לנער האיסור מתוך הכלי, לא חשיב מבטל כלי מהיכנו ... (הג"א)).

ואף שיתבאר לקמן ס"ז (ואסור לבטל כלי מהיכנו, אפילו לפי שעה, שלא במקום הפסד מרובה), ושם נסמן (הערה 2016).

היינו דוקא כשמבטלו עכ"פ לפי שעה, משא"כ כאן "שאפשר לנער הנר מהכלי מיד", "אין כאן ביטול כלי מהיכנו" ומותר בכל אופן.

ויתבאר לקמן סי' רסו בקונטרס אחרון ס"ק י ד"ה וכמו שכתבו התוס', שמקור הלכה זו מהתוס', ושם ד"ה והנה המג"א, שכן מוכח גם מדברי הר"ן והמ"א.

ועוד האריך להוכיח שם, שמותר אף אם אינו מנערה לפועל מיד, "כיון שאפשר לנער הנר מהכלי מיד".

וכן הוא לקמן סי' שח סע"ח (אין כאן ביטול כלי מהיכנו, אפילו לפי שעה, הואיל ובידו להפריח האפרוחים מהסל מיד שעלו), ושם נסמן (הערה תקלא).

[1997] סעיף ה (הניח נר על גבי טבלא מבעוד יום ושכח לסלקו ממנה קודם שחשכה, ונצרכה לו הטבלא לטלטלה ולהשתמש בה בשבת, מנער את הטבלא והנר נופל מעליה על הארץ, ומטלטלה לכל מקום שירצה. ובלבד שלא יתכוין לכבות הנר בניעור זה. ואף אם נכבה מאליו על ידי נפילתו אין בכך כלום, שדבר שאינו מתכוין הוא, ואין כאן פסיק רישיה, שאפשר שלא יכבה על ידי כך), וס"ו (הרי זה מותר לנערה, אם הנר של שעוה וכיוצא בו). וכן הוא לקמן ס"ו (במה דברים אמורים בנר של שעוה וכיוצא בו, אבל אם היה נר של שמן תלוי, אסור ליטול דבר המותר מעליו, פן יתנדנד הנר קצת ויתקרב השמן אל הפתילה ויתחייב משום מבעיר).

[1998] כדלקמן סי' שט ס"ו (הרי הוא מטה החבית על צדה והאבן נופלת, ומנער את הכר והמעות נופלים), וסי' שי סי"ז (צריך לנער מתחלה, ואחר כך יטלטל הכלי עם ההיתר למקום שירצה).

ואף שגם זה אסור כשהוא לצורך האיסור, כדלקמן סי' שט סוף ס"ו (ואם אינו צריך לא לגוף הכר ולא למקומה, אלא שחושש שלא יגנבו המעות שעליה, אסור אפילו לנערה כדי שיפלו המעות תחתיה, מפני שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר, אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר, ולא בשביל דבר האסור).

מכל מקום שאני הכא כיון שאינו מנערם אלא כדי להסיר את הנר מהכלי, אין זה חשוב טלטול מן הצד לצורך המוקצה, וכדלקמן סי' שח סס"א (צריך לנערן [קליפות אגוזים ושקדים שעל השלחן, שאין ראויות לבהמה ואסורות בטלטול] ממנה מיד ... לא התירו לטלטל מוקצה על ידי דבר אחר טלטול גמור, כל שאפשר לנערו ממנו מיד, שהניעור אינו טלטול גמור על ידי דבר אחר, שכלאחר יד הוא), ושם נסמן (הערה תמד).

[1999] בעל המאור סו, ב (ואין זה נעשה בסיס לדבר האסור שלא היו עליהן מבין השמשות. ועוד שלא נתנן תחתיהן אלא על דעת לשמטן). מ"א סי' רסו ס"ק יד (ולא נאסרו מטעם בסיס לדבר האסור, כיון שלא היו עליהן בין השמשות ... ועוד שלא נתנן תחתיהן אלא על דעת לשמטן (המאור)). וכאן (דלא מיקרי בסיס לדבר איסור, כיון שלא היה עליו בין השמשות).

[2000] ס"ז (ואפילו אם היה בדעתו שלא ישארו שם כל השבת כולה אלא בכניסת השבת בלבד ... שמתוך שנעשו החבית והכר בסיס לאיסור בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת הוקצו לכל השבת כולה ואין דעתו מועלת להתירם. ויש אומרים שלא נעשו בסיס לאיסור אלא אם כן היה בדעתו שישארו שם האבן והמעות כל השבת כולה, אבל אם היה בדעתו ליטלם משם באמצע השבת, בין על ידי נכרי בין על ידי ניעור, לא נעשו כלל החבית והכר בסיס להם אפילו בתחלת כניסת השבת ... והעיקר כסברא הראשונה, ומכל מקום במקום הפסד יש לסמוך על סברא האחרונה, כגון אם נפל נר על השלחן כמו שנתבאר בסי' רע"ז).

לנער השמן מהכלי, מכל מקום הוא אינו חפץ בכך שלא להפסיד השמן, ובשביל כך הוא נותנו שם ומבטלו מהיכנו[2001]:

ו אסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי, אע"פ שאינו מטלטלו, ואין איסור במוקצה בנגיעה בעלמא[2002], מכל מקום אסור פן יתנדנד קצת מנגיעתו[2003].

ומכל מקום אם היה דבר היתר מונח עליו מותר ליטלו מעליו (ובלבד שלא יגע בו בידיו), ואין לחוש במה שמתנדנד הנר על ידי נטילת אותו דבר מעליו, לפי שהוא טלטול מן הצד ואינו טלטול[2004], כמו שיתבאר בסי' שי"א[2005].

במה דברים אמורים בנר של שעוה[2006] וכיוצא בו, אבל אם היה נר של שמן תלוי, אסור ליטול דבר המותר מעליו, פן יתנדנד הנר קצת ויתקרב השמן אל הפתילה ויתחייב משום מבעיר, או יתרחק קצת ממנה ויש בו משום מכבה[2007], כמו שיתבאר בסי' רע"ז[2008]:

ובסי' רעז ס"ו (ויש אומרים שאינה נקראת בסיס אלא אם כן היתה דעתו שיהיה הנר עליה כל השבת כולה, אבל אם היה דעתו לסלקו אחר כניסת השבת על ידי נכרי או על ידי ניעור או שאר טלטול מן הצד, הרי זה מותר לנערה, אם הנר של שעוה וכיוצא בו, ויש לסמוך על דבריהם להקל במקום הפסד).

אלא שב' דעות אלו הם כשהי' נר עליו בבין השמשות, אבל אם לא הי' עליו בבין השמשות ודעתו לנערו, מותר לדברי הכל, משא"כ אם דעתו להשאירם עליו כל השבת, אסור לנערו, כי באותה שעה הוא בסיס לדבר האסור, וכדלקמן סי' רעט ס"ו (הואיל ולא היה מוקצה בתחלת כניסת השבת, אלא באמצע השבת כשהיה דולק, לא נעשה על ידי זה מוקצה לכל השבת כולה, אלא בשעה שהוא דולק בלבד), ושם נסמן (הערה מה). סי' תנז סוף סי"ח (אבל לא יטלטל הכלי שהחלה מונחת בו כדי לשפוך מים הללו מתוכה, שכלי זה נעשה בסיס לדבר האסור בטלטול, דהיינו החלה שהיא אסורה בטלטול לאחר שקרא לה שם), אף דמיירי שהפריש החלה ביום טוב. ונתבאר שם (הערה קט).

וזהו שאומר כאן, שכיון שלא הי' עליו בין השמשות, וגם הי' דעת לנערו, לכן אין הכלי נעשה בסיס לדבר האסור אף בשעה שהוא עליו, ומותר לנערו.

וכן הוא לקמן סי' שי סי"א (אם לא היו המעות עליה בין השמשות, אלא לאחר כך הניחום עליה ... מותר לטלטלה, אם ניטלו המעות מעליה, הואיל ולא היתה מוקצה בבין השמשות, אבל בעוד שהמעות עליה אסור לטלטלה מחמת איסור טלטול המעות שעליה, אבל מותר להטותה ולנערה ולהפיל המעות מעליה ... שגם זו לא נעשית בסיס לאיסור, הואיל ולא היה האיסור עליה בבין השמשות). וסי' שח ס"ס (אם אין הקליפות ראויות לבהמה, כגון קליפי אגוזים [ו]שקדים וכיוצא בהן, שהן אסורות בטלטול כעצים ואבנים, אסור להעבירן מעל השלחן ... מנער בידיו את הטבלא או את המפה שהקליפות מונחות עליה כבר והן ננערות גם כן ונופלות מעליה מאליהן, שהטבלא לא נעשית בסיס לדבר האסור הואיל ולא היו הקליפות מונחות עליו בבין השמשות, שהוא תחלת כניסת השבת).

[2001] הג"א ומ"א שם (ולא דמי לשמן, שאין רוצה לנערו ולהפסידו). ונתבאר לעיל (הערה 1985).

[2002] כדלקמן סי' שח סי"ד (כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל מותר ליגע בו בידיו. ובלבד שלא ינענע אפילו מקצתו, וכמו שנתבאר בסי' רס"ה. ולכן מותר ליגע במנורה שהנרות דולקות עליה, אם אינה תלויה באויר כמו שנתבאר שם).

[2003] **מ"א** סק"ד (לדעת המ"מ, דאסור ליגע בביצה מפני שהיא מתנדנד, אם כן הוא הדין הכא נמי, אפילו אין הנר דולק עליו אסור). והיינו האמור לקמן סי' תקיג ס"ג (אף על פי שמותר ליגע בכל דבר שהוא מוקצה, ואינו אסור אלא בטלטול, מכל מקום כיון שהביצה היא עגולה, אם יגע בה קרוב הדבר שיזיזנה מעט). **ט"ז סי' רעז** סק"ו (אם היא תלויה, אפילו ליגע בה אסור, שבקל ינענע).

[2004] **אור זרוע** ח"ב סי' לג (ומשום מוקצה נמי ליכא, דהואיל ונר שלנו תלויה, טלטול ממקום למקום הוי טלטול מן הצד, ולא שמיה טלטול), כפירוש ה**מ"א** שם (משמע דמיירי שדבר היתר מונח עליו ורוצה ליקח ממנו, והוי טלטול מן הצד).

[2005] סעיף יד (אם אינו צריך כלל לגוף האיסור, ואינו מטלטלו על ידי ההיתר אלא בשביל דבר המותר, כגון לפנות מקומו, זהו טילטול מן הצד שהתירו חכמים).

[2006] מ"א סק"ה (ובנר של שעוה לא חיישינן כמ"ש סי' רע"ז ס"ג). שאין בזה חשש כיבוי, וכמועתק לעיל (הערה 1997).

[2007] **אור זרוע** שם (שצריך ליזהר בנר של שמן שכולו נמשך אחר הפתילה, שאם מטה את הנר, הרי השמן שבו מתנדנד, וקרוב בעיני לחייבו משום מכבה ומשום מדליק). **רמ"א** ס"ג (פן יתנדנד קצת מנגיעתו ויטה).

ז מותר ליתן כלי בשבת תחת נר לקבל בו נצוצות[2009], שאין כאן ביטול כלי מהיכנו, מפני שהנצוצות אין בהם ממש כלל[2010], ולכך מותר ליטול הכלי אף אחר שנפלו הנצוצות לתוכו[2011].

אבל אסור ליתנו בשבת לקבל בו הפחמין הנופלים מהפתילה, לפי שיש בהם ממש, נאסר הכלי בטלטול אחר שנפלו לתוכו[2012]. ואע"פ שאפשר לנערם ממנו ולטלטלו אחר כך כמו שירצה, מכל מקום כיון שאי אפשר לנערם מיד שנפלו לתוכו עד לאחר שיכבו[2013], שלא יתחייב משום מכבה ומבעיר כדין החותה בגחלים[2014], אם כן הרי הוא מבטלו מהיכנו לפי שעה עד שיכבו הפחמים[2015], ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה שלא במקום הפסד מרובה[2016], כמ"ש בסימן רס"ו[2017]:

ח כשנותן הכלי תחת הנר לקבל בו נצוצות, לא יהיה בכלי מים[2018] או שאר משקים[2019], מפני שמקרב זמן כיבוי הנצוצות[2020] שיכבו מיד שיפלו שמה.

ולא התירו אפילו בדליקה לגרום כיבוי אלא **(ג)** באחד משני דברים, או שיהיו המים בתוך כלי, כגון כלי חרס חדשים מלאים מים שהם אינם יכולים לקבל האור וכשמגיע האור להם הם מתבקעים ומכבים, שנמצא האור הוא שמכבהו והאדם אינו אלא גורם בעלמא, שהרי כשנתן המים בכלים אלו היה הפסק מחיצה בין המים להאור, דהיינו דופני הכלים[2021].

[2008] ס"ב (ויתנדנד נר הקבוע בו ויתקרב קצת השמן שבנר אצל הפתילה, ויתחייב משום מבעיר, או יתרחק קצת ממנה, ויש בזה משום מכבה), וס"ג (יתקרב קצת השמן אל הפתילה (ויתחייב משום מבעיר), או יתרחק קצת ממנו (ויש בו משום מכבה)).

[2009] **משנה מז**, ב (נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות). טור ושו"ע ס"ד (נותנים כלי תחת הנר לקבל ניצוצות).

[2010] גמרא שם (והא קמבטל כלי מהיכנו. אמר רב הונא בריה דרב יהושע ניצוצות אין בהן ממש). שו"ע שם (מפני שאין בהם ממש, ואין כאן ביטול כלי מהיכנו).

[2011] רש"י מג, א ד"ה אין בהם ממש (מותר ליטלן אחר שנפלו לתוכו). מ"א סק"ו (מותר ליטל[ו], דהיינו הכלי).

[2012] שו"ת **מהרי"ל** סי' לב (כתבת שיפלו בו פחמים, אם כן שנופלין בו פחמים שאינם כלים כשיכבו, אז אינו ראיה מניצוצות, משום דמבטל כלי מהיכנו ... מההיא דתנן נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות, ומשני ניצוצות אין בהן ממש, משמע אי הוה בהן ממש אסור). הובא במ"א שם (וכתב מהרי"ל סי' ל"ב אבל ליפול לתוכו פחמין, אסור, דאינם כלים כשיכבו).

[2013] מ"א שם (ואף על גב דאפשר לנערם כשיכבו, מכל מקום חשיב ביטול כלי, כיון שאי אפשר לנערם מיד).

[2014] כדלעיל סי' רנג ס"ה (שמא יחתה להבעיר), וס"י (מחתה את הגחלים העליונות, ונופלות על התחתונות ומכבות אותן, והעליונות הן נבערות מאליהן על ידי חיתוי זה). סי' רנז ס"ב (שמא יחתה בגחלים להרתיחה, ויתחייב משום מבעיר).

[2015] אבל אילו הי' אפשר לנערם מיד, לא הי' נאסר משום ביטול כלי מהיכנו לפי שעה, אע"פ שאין דעתו לנערם, וכדלקמן סי' רסו בקונטרס אחרון ס"ק יא ד"ה והנה המג"א (גבי פחמים, אי הוה אפשר, הוה שרי, אע"פ שאין דעתו לנערם).

[2016] רשב"א קנד, ב ד"ה והא (דלא התירו, אפילו ביטול לשעתו, אלא להצלת הפסד מרובה). מ"מ פכ"א ה"י (כתב הרשב"א ז"ל יראה לי שלא התירו, אפילו בטול לשעתו, אלא בהפסד מרובה). ר"ן סו, ב ד"ה ואחרים (אפילו לבטל כלי מהיכנו למקצת שבת, נמי אסור, אלא דהכא משום פסידא הוא דשרינן, כיון דלא מבטל ליה לכולי יומא).

[2017] סעיף כו (ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, שלא במקום הפסד), ושם נסמן (הערה 2224).

[2018] **משנה** מז, ב (ולא יתן לתוכו מים, מפני שהוא מכבה). טור ושו"ע ס"ד (אבל לא יתן לתוכו מים).

[2019] תוס' שם סוד"ה מפני (שהניצוצות נופלות בשמן). רא"ש סופ"ג (לפי שהניצוצות נופלות לתוך השמן וכבות, דמאי שנא מכלי של מים דאסור ליתן תחת הנר).

[2020] **רב אשי שם** (מפני שמקרב את כיבויו). שו"ע שם (מפני שמקרב זמן כיבוי הניצוצות).

[2021] רש"י מז, ב ד"ה אלא (דהתם כי מטי דליקה לכלים, דליקה הוא דפקע להו וגרמא בעלמא הוא, אבל זה שנתן המים ממש תחת הנר מכבה ממש). ר"ח שם (מפני שמקרב כיבויו, פירוש כיון שנופלין הניצוצות במים מיד נכבין,

או אפילו אין המים בתוך כלי, אלא שהוא בענין שאין המים מכבים מה שהודלק כבר, אלא שהם מונעים האור מלשרוף יותר, כגון טלית שאחזה בה האור, מותר ליתן משקה על הטלית רחוק קצת מן האור, שכשיגיע שם האור לא יוכל לשרוף יותר ומאליו יכבה[2022].

אבל כאן שאין דופני כלי מפסיקים בין נר למים שבכלי שתחתיו, והמים מכבים ממש את הניצוצות, אין זה נקרא גרם כיבוי[2023].

ואפילו מבעוד יום אסור ליתן מים לכלי זה[2024], גזרה שמא יתן משחשכה[2025]. ואע"פ שכל מלאכה הנעשית בשבת מאליה אין בה איסור כלל, אף אם מתחילה נעשה בידים סמוך לחשכה[2026], ואין חוששים שמא יבא לעשות כן משתחשך. לפי שהכל יודעים איסור עשיית מלאכה בשבת ולא יטעו בזה, אבל כאן ידמה בדעתו שאין בזה שום איסור כלל אף משתחשך, כיון שנותן המים קודם נפילת הנצוצות[2027]:

ובכלים עד שיתבקעו). תוס' שם (ור"ת גריס כפירוש ר"ח מפני שמקרב כיבוי, דהתם הוא דשרי לעשות מחיצה מכלים שיש בתוכן מים, שאינו מכבה כלום עד שיתבקעו הכלים, אבל הכא אין הפסק בין מים לניצוצות, ומיד נכבות כשנופלות בכלי). מ"א ס"ק י (כמ"ש התוס', דדוקא כלים מלאים מים שרי להעמיד, דמפסיק כלי בין המים ובין האור, אבל הכא המים והאור באין להדדי).

וכן הוא לקמן סי' שלד סכ"ב (ומותר לעשות מחיצה בכל הכלים בין ריקנים בין מלאים להפסיק הדליקה, ואפילו בכלי חרס חדשים מלאים מים, אף על פי שהם אינם יכולים לקבל את האור ומתבקעים ומכבים את הדליקה, לא גזרו במקום הפסד על גרם כיבוי כזה שבשעה שנותן המים יש דבר המפסיק בינם לאור, דהיינו דופני הכלי שנותנם בתוכו, והאור הוא שמבקע את הכלי ומכבה את עצמו, והאדם הנותן מים אינו אלא גורם בעלמא, כמו שנתבאר בסי' רס"ה).

[2022] **תוס'** שם (ולא דמי לטלית שאחז בו האור מצד אחד, שאינו אלא שלא תתפשט האור). **ר"ן** כא, ב (ולא דמי לטלית שאחז בה האור, דשרינן בפרק כל כתבי (קכ, א) ליתן עליה מים מצד אחד ואם כבתה כבתה, דהתם היינו טעמא לפי שאין המים מכבין את הדליקה אלא מונעין שלא יתפשט האור, אבל הכא טפי מגורם הוי). **מ"א** סוף סק"ח (ובטלית שאני, שאינו אלא שלא תתפשט האור).

וכן הוא לקמן סי' שלד סכ"ג (טלית שאחז בה האור מצד אחד, מותר ליתן עליה משקין רחוק קצת מן האור, כדי שיכבה האור כשיגיע לשם. ואף על פי שאין כאן דבר המפסיק בינם לאור, מכל מקום הם אינם מכבין כלל מה שנדלק כבר, אלא שמונעים האור מלדלוק יותר, והוא כבה מאליו).

[2023] ואף בגרם כיבוי לא התירו אלא במקום דליקה והפסד, כדלקמן סי' שלד סכ"ב (לא גזרו במקום הפסד על גרם כיבוי כזה). וכן מתירים באופן זה בבתי רפואה, לצורך החולים. משא"כ בלאו הכי לא התירו גרם מלאכה.

ולא רק כשהוא גורם שכאשר האש תגיע לכלים מלאים מים הם יתבקעו מעצמם ויכבו את האש, אלא גם אם הוא גורם שאחר כך יבוא נכרי ויעשה המלאכה, גם זה אסרו חכמים, כדלעיל סי' רנג סכ"ז (אם יודע שהנכרי יסיק אחר כך את התנור לחמם את הבית, שזהו מותר בשבת על דרך שיתבאר בסי' רע"ו, וכשיתחמם התנור מאד יתחמם גם כן התבשיל שאצלו עד שהיד סולדת בו, אסור להניחו שם), ושם נסמן (הערה 234).

וכן אם הוא גורם שאחר כך יבוא בעל חי ויעשה המלאכה, גם זה אסרו חכמים, כדלקמן סי' שטז ס"ו (הפורש מצודה ובשעת פרישתו נכנסה חיה לתוכה חייב, אבל אם נכנסה אחר כך לתוכה פטור, מפני שבשעת פרישתו אינו ידוע אם יצוד אם לאו, אבל אסור מדברי סופרים, ולפיכך אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בה עכברים), ושם נסמן (הערה לה).

[2024] **ברייתא שם** (ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה, מערב שבת, ואין צריך לומר בשבת). טור ושו"ע ס"ד (אפילו מבעוד יום, מפני שמקרב זמן כיבוי הניצוצות).

[2025] רש"י שם (וגזירה מבעוד יום אטו משחשכה). תוס' שם ד"ה מפני (פירוש דגזרינן ערב שבת אטו שבת). ט"ז סק"ב (הטעם ברש"י דגזרינן שלא יעשה כן בשבת).

[2026] משנה יז, ב (ובכולן בית הלל מתירין עם השמש). וכדלעיל סי' רנב ס"א (מותר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשכה, אף על פי שאינו יכול לגומרה מבעוד יום והיא נגמרת מאליה בשבת).

[2027] **תוס'** שם (ואם תאמר מאי שנא שריית דיו וסממנים ופריסת מצודה דשרינן בפ"ק עם השמש, והכא אסרינן מערב שבת שלא יבא לעשות בשבת. ותירץ הרב פור"ת, דהתם ליכא למיחש שמא יעשה כן בשבת דהא אב מלאכה הן, אבל הכא איכא למיחש, דלא דמי איסור כל כך במה שמניח כלי תחת הניצוצות). ט"ז סק"ב (וכתבו התוס' אף על גב דבהרבה מלאכות שרי מבעוד יום בפ"ק, ולא גזרינן שמא יעשה כן בשבת. דהתם אב מלאכה הם, משא"כ

מים בעששית להגביה השמן

ט ומכל מקום מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת כדי להגביה השמן, דכיון שאינו מתכוין לכיבוי כלל אין לחוש שמא יעשה כן בשבת[2028].

ונוהגין להתיר אף אם מתכוין **(ד)** לכיבוי[2029], כדי שלא תתקלקל העששית כשתדליק הפתילה על שוליה[2030], לפי שבאמת אין כאן כיבוי כלל, שאף אם לא יתן לתוכו מים כשיכלה השמן תכבה הפתילה, ואין המים ממהרים הכיבוי כלל[2031], אלא שמגביהים השמן כדי שלא תתקלקל העששית כשתדליק הפתילה על שוליה עם שמן מעט מזער. ולפי טעם זה יש מי שאומר[2032] שאף בשבת מותר ליתן מים לעששית, אם מדליקה נכרי לצורך חולה.

אבל אסור ליתן מים לתוך שפופרת שתוחב בה נר של שעוה או של חלב, אפילו מבעוד יום, שהרי כשמגיע האור לשם המים הם מכבים ממש[2033] (אבל מותר לתחוב הנר לתוך החול וכיוצא בו, בענין שכשיגיע האור לשם ימנעהו מלשרוף יותר ויכבה מאליו, שגרם כיבוי הוא כמו שנתבאר למעלה[2034]. ואפילו משחשכה מותר לעשות כן, כגון ביום טוב,

---

כאן). מ"א סק"ז (אף על גב דשאר מלאכות מותר להתחיל מבעוד יום מערב שבת רס"י רנ"ב, הכא גזרינן שמא יעשה כן בשבת, שיסבור שאין איסור בו כל כך).

[2028] **תוס'** שם מז, ב סד"ה מפני (ומה שרגילים לתת מים בזכוכית שקורין לאמפ"א, ונותנין עליה שמן בערב שבת, אין זה קרוי קירוב כיבוי, דכיון שאין מתכוין לכיבוי כלל אלא להגביה את השמן, לא שייך למגזר מידי שמא יעשה בשבת). **ר"ן** כא, ב (ויש לתמוה במה שנהגו עכשיו לתת מים לתוך העששיות, ואמאי הא מקרב כיבוי הניצוצות הניתזין, ולא עוד אלא אפילו בלא נתינת מים נמי ליתסר, שהרי כשהניצוצות נופלין על השמן כבין הן. ואיכא למימר דלא אסרו אלא בנותן על מנת לכבות, דאי שרית ליה אתי לכבויי בידים, אבל נותן שמן בעששית (בערב שבת), על דעת הדלקה הוא ולא על דעת כיבוי, ואף המים שנותנין לתוכו נמי על דעת כן הוא, כדי שיתקרב השמן לראש הפתילה, ומשום הכי שרי). טור ושו"ע ס"ד (ומכל מקום מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת, כיון שאינו מתכוין לכבוי אלא להגביה השמן). מ"א ס"ק ט (ואם כן לא גזרינן שיעשה כן בשבת (תוס')).

[2029] **רמ"א** ס"ד (ויש אומרים אפילו מתכוין לכבוי שרי, מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן, לא הוי אלא גרם כיבוי, וכן נוהגין),

[2030] **סמ"[ג]** לאוין סה טז, ג (אבל אלו צלוחיות של בית הכנסת שנותנין שם מים להגביה את השמן, או שלא ישבר הכלי מותר). **ט"ז** סק"ג (פירוש שמתכוין שאחר שיכלה השמן יכבה תיכף ולא יקלקל הכלי).

והיינו שהט"ז מפרש כן גם בדברי הרמ"א, שלא התיר אלא כשמתכוין שיכבה אחר שיכלה השמן (שאינו כיבוי כלל). ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ד.

[2031] **תשובות הגאונים** שערי תשובה סי' רלט בשם רב נטרונאי (וששאלתם מנהג שלנו נרות של בית הכנסת נותנין מים בעששית ושמן צף על פני המים ודולק שמן והולך עד שמגיע למים וכובה, בנר של שבת מהו לעשות כן, יש בו משום גרם כבוי או לא. כך ראינו, שאין בו משום גרם כבוי, ומותר לעשות כן, וכל העם עושין כך, וזה שנותן מים תחלה, מפני שמקום פתילה זכוכית הוא ואינו שואב, ואין לו הנאה להטיל את השמן בקרקעיתה של עששית, אלא נותן מים עד שמגיע לפתילה, ואחר כך נותן את השמן, לפיכך כשהוא דולק דולק שמן כולו, ומים אין גורמין לו כבוי, שאינו כבה עד שיכלה השמן ואין נעשה כבוי). **רא"ש** פ"ג סי' כד (הכא אין כאן גרם כבוי כלל, דאפילו לא יתן לתוכו מים, כשיכלה השמן תכבה הפתילה, ואין נתינת מים ממהרים הכבוי). הובא במ"א סוף סק"י (ובראב"ש כתב דבשמן אין כיבוי כלל, דאפילו לא יתן לתוכה מים כשיכלה השמן תכבה הפתילה, ואין נתינת מים ממהרים הכיבוי עכ"ל). הרי שלא התירו בכוונתו לכיבוי, אלא באופן שאין כאן כיבוי כלל.

[2032] **מ"א** שם (ואם כן אפילו בשבת שרי, כשעכו"ם מדליקו לצורך חולה), כיון שאין כאן כיבוי כלל.

[2033] **מ"א** שם (ומדברי כולם למדנו דאסור ליתן מים לתוך הקנה שעומד בו נר שעוה כדי שיכבה כשיבא עד המים, דהא מתכוין לכיבוי, והאש נופל לתוכו ממש, והמים בעין, והם תחת האש).

ומכל מקום מסיק בקונטרס אחרון סק"ג (הילכך אין להתיר אלא לצורך גדול). וכן הוא בסי' תקיד סק"ג (לפיכך אין להקל בזה אלא לצורך גדול). וראה לקמן (הערה 2071).

[2034] ס"ח (שאין המים מכבים מה שהודלק כבר, אלא שהם מונעים האור מלשרוף יותר).

כמו שיתבאר בסי' תקי"ד[2035]):

קונטרס אחרון

(א) ימלך כו'. לא[2036] העתקתי מה שכתב הט"ז סי' תקי"ד[2037], לפי שצע"ג, דהא בנר ליכא למיחש דבדיל מיניה משום איסור שבת[2038]. ואין לומר שיטעה להתיר גם מהנר שיאמר מאי שנא משפופרת, זה אינו, דהא אנן לא אמרינן שיתירו לו להסתפק ממנה, אלא למה אסרו להניחה כלל על הנר, יתירו בהנחה ויאסרו להסתפק, וכיון שאסרו כן, שוב לא יבא לעולם להסתפק מהנר, שהרי משום איסור שבת בדיל מיניה. ולא דמי לשאר גזירה לגזירה שיש לחוש שיעבור הכל ויבא לאיסורא דאורייתא[2039], מה שאין כן הכא, וצ"ע.

ועיין ברמב"ם פ"ה[2040] שנתן טעם אחר, משום מוקצה מחמת איסור (עיין שם בלחם משנה[2041] שפירש דלא שייך כאן כיבוי, והיינו כדעת המתירין בסימן תקי"ד[2042], וחזר בו ממה שכתב בפירוש המשנה[2043]). וצ"ע, דמאי שנא מחטים שזרען בקרקע, שאף שהקצם לאיסור, דהיינו לזריעה שישרשו שם ויאסרו משום איסור תלישה, אפילו הכי קודם שהשרישו דעדיין אין בהם איסור תלישה לא הוו מוקצה[2044], והכי נמי השמן שלא ירד עדיין לנר למה יאסר. ודוחק לומר דשאני הכא דכבר חל שם מוקצה על כולו מחמת איסור כיבוי, שאם יטלנו כולו יתחייב משום מכבה. דמכל מקום כל מעט ומעט שנוטל

[2035] סעיף ט (אבל מותר ליתן למטה סביבות הנר דבר המונעו מלהשרף בענין שיכבה כשיגיע לשם, כגון לתחבו לתוך חול ... דכיון שאינו עושה מעשה בגוף דבר הדולק, אף על פי שהוא גורם למהר כיבוי, אין בכך כלום).

[2036] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"א הובא האיסור ליתן כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר, גזרה שמא יסתפק מהשמן שבכלי, ויש בזה איסור משום מכבה. ונתבאר שם טעם האיסור, לפי שיטת הרא"ש שחתיכת חלק מהנר הדולק יש בו משום מכבה, ולפי שיטת התוס' שאין בו משום מכבה, נתבאר כפירוש הרש"ל, שהחשש הוא שמא יקח כל השמן, שזה מכהה מיד את אור הנר.

אמנם לא הובא פירוש הט"ז בתוס', שמא יסתפק מהשמן שבנר עצמו; לפי שביאור זה מוקשה.

וכן לא הובא הטעם שברמב"ם, משום מוקצה מחמת איסור, לפי שגם זה מוקשה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקפז ואילך. כנישתא דבי רב ע' תקנח ואילך.

[2037] סק"ו (נראה לי דיש לומר, כיון שבאם מסתפק מהשמן שבנר לכו"ע אסור, כיון שבשעת לקיחתו מכחיש מאור הנר, על כן אסרו גם בשמן שבשפופרת, דשמא יסתפק ממנו ועל ידי זה יבואו להסתפק גם משמן שבנר, דמה הפרש בין סיפוק זה לזה, כן נראה לי).

[2038] כדתנן כט, ב (אבל אם חברה היוצר מתחלה, מותר, מפני שהוא כלי אחד), ופרש"י (ליכא למיחש, דמשום איסור שבת בדיל מיניה). וכן נפסק בפנים ס"א (דכיון שחברו לו נעשה כלי אחד, ובדול הוא ממנו משום איסור שבת כמו מהנר עצמו, ולא יבא להסתפק ממנו).

[2039] כדאמרינן ביצה ג, א (ונגזור גזרה לגזרה, כולה גזרה חדא היא). וראה הליכות השבת. כנישתא דבי רב.

[2040] הי"ב (גזירה שמא יקח מן השמן שבכלי, שהרי לא נמאס בנר, ואסור ליהנות בשבת מן השמן שהודלק בו, ואפילו כבתה הנר, ואפילו נטף מן הנר, מפני שהוא מוקצה מחמת איסור).

[2041] "ויש לומר דסבירא ליה דאינו מכבה ממש, כיון שאין השמן הנותר, בכלי [שדולק]".

[2042] ס"ג ברמ"א (ויש מתירין לחתוך נר של שעוה באור, דהיינו שמדליקים גם למטה כדי לקצרה, וכן נוהגין), וכפירוש המ"א שם ס"ק ח (מלשון רמ"א משמע דאפילו אינו צריך לשתיהם, רק שעושה כדי לקצרה, שרי).

והוא כדעת המתירים שהובאה כאן בפנים ס"א (להאומרים דמותר לחתוך נר של שעוה הדולק ביום טוב, ואין בזה משום מכבה, הואיל ובשעה שחותך ממנו אינו מכ[ה]ה אורו כלל), ושם נסמן (הערה 1977).

[2043] פ"ב מ"ד (שמא יקח מאותו השמן לסוך בו, וזה מכבה).

[2044] כדלקמן סי' שי ס"ב (חטים שזרען בקרקע, מותר לאכול מהן בשבת, אם עדיין לא השרישו), ושם נסמן (הערה ז).

אין בו איסור מוקצה עדיין, ובדרבנן אמרינן אפילו ברירה[2045], וכל שכן הכא דאין צריך כלל לברירה[2046], וצ"ע.

והנה אף שיש לומר כאן שהוקצה למצות נר שבת[2047], ואף רבי שמעון מודה ביה כדאיתא בדף מ"ה[2048]. לא רצו רש"ל[2049] וט"ז[2050] לתרץ כן, לפי דמתניתין[2051] סתמא קתני בכל הנרות, אף אותן שאין מדליקין בשביל מצות נר שבת, דלא אמרינן בהו מוקצה מחמת מצוה, כדמשמע במג"א סימן רע"ט סק"ב[2052] וסימן תקי"ד סק"ז[2053]:

(ב) שאפשר לנער כו'. עיין במ"ש סימן רס"ו[2054]:

(ג) באחד משני כו'[2055]. במג"א סק"י משמע שכן הוא גם כן דעת הסמ"ג[2056] דבעינן הפסק כלי. וכן הוא דעת המג"א בסימן תקי"ד סק"י[2057] שלא התירו אפילו גרם כיבוי אלא למנוע שלא ישרף יותר. ועיין שם בט"ז[2058] שתחיבת הנר למים הוה כיבוי ממש,

---

[2045] כדלקמן סי' שצז ס"י (לפי שבשל דבריהם יש ברירה, דהיינו שאנו אומרים שהוברר הדבר למפרע שזה היה חלקו המגיע לו מערב יום טוב), ושם נסמן.

[2046] שאין צריך שיהי' הוברר הדבר למפרע, אלא לומר שתמיד יכול ליטול מעט, שאינו מכבה.

[2047] שהוא מוקצה מחמת מצוה, כדלקמן סי' שח ס"י (ויש עוד מין מוקצה באוכלים ומשקים בשבת ויום טוב והוא מוקצה מחמת מצוה), ובסי' תקיד סכ"ד (ואותו נר שבירך עליו, הואיל ונתכוין בו לשם מצות הדלקת נרות ביום טוב, לפיכך אסור להסתפק ממה שנשתייר ממנו לאחר שנכבה).

וראה לעיל סי' רסג קונטרס אחרון סק"ז.

[2048] "אין מוקצה לרבי שמעון אלא כעין שמן שבנר בשעה שהוא דולק, הואיל והוקצה למצותו הוקצה לאיסורו".

[2049] שתירוצו הובא בפנים ס"א, והועתק לעיל שם (הערה 1979).

[2050] שתירוצו הובא לעיל בתחלת הקונטרס אחרון, והועתק לעיל (הערה 2037).

[2051] כט, ב (שמא יקח מאותו השמן לסוך בו, וזה מכבה).

[2052] "הואיל והוקצה למצותו ... ואם כן נר של מצוה, שהודלק לשם יום טוב וכבה, אסור להשתמש בו תשמיש אחר".

[2053] "דנר של מצוה שהודלק ביום טוב, אף על פי שכבה, אסור ליהנות ממנו ולאכלו, הואיל והוקצה למצותו".

[2054] בפנים ס"ה נתבאר ש"מותר ליתן כלי בשבת תחת נר של שעוה או של חלב הדולק לקבל בו את הנר אם יפול, שאין כאן ביטול כלי מהיכנו, כיון שאפשר לנער הנר מהכלי מיד שיפול שמה", והיינו "כיון שאפשר לנער", אף אם אינו מנערה לפועל מיד. ונתבארו ההוכחות לזה לקמן סי' רסו בקונטרס אחרון ס"ק יא.

[2055] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ח נתבאר, שלא התירו ליתן כלי מים אצל הנר, אלא באחד משני אופנים: (א) שהכלי מפסיק בין האש לבין המים. (ב) שהמים אינם מכבים, אלא מונעים מלשרוף יותר.

ובס"ט נתבאר, שלכן אסור לתחוב הנר בכלי מים, אפילו מבעוד יום (וכן ביום טוב).

ומה שהתיר הט"ז בסי' תקיד לעשות כן כשיש צורך קצת; אינו מתאים אלא לפי סברת התוס' כאן בתחלה, משא"כ לפי מסקנתם, לא התירו אלא באחד משני אופנים הנ"ל, וכן דעת הפוסקים. ואין לסמוך על הט"ז אלא לצורך גדול.

וכן מסיק רבינו לקמן סי' תקיד בקונטרס אחרון ס"ק ג.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקצג. כנישתא דבי רב ע' תקסד ואילך.

[2056] בסמ"ג לאוין סה טז, ג (ואסור ליתן בתוך אותו כלי מים ... מפני שהוא מקרב כיבוי הניצוצות ... וטעמא כיון שהמים בעין). ובמ"א ס"ק י (ומה שכתב כיון שהמים בעין ... כונתו כמ"ש התוס', דדוקא כלים מלאים מים שרי להעמיד, דמפסיק כלי בין המים ובין האור, אבל הכא המים והאור באין להדדי).

[2057] "וליכא למשרי משום גרם כבוי, דהא לא שרי אלא למנוע שלא ישרף יותר, אבל לגרום לכבות הדלוק כבר אסור". והיינו שבלי הפסק כלי, לא התירו אפילו גרם כיבוי אלא למנוע שלא ישרף עוד.

[2058] סוף סק"ו (ולענ"ד נראה דתחיבת הנר בחול שרי ... אבל להשים תחיבת הנר למטה תוך המים, זה נראה לאיסור, דהוי כיבוי ממש, וגרע טפי מכלים חדשים עם מים). והיינו שבלי הפסק כלי הוא כיבוי ממש ונראה לאיסור.

ובחול אינו אלא מונע שלא ישרף יותר. וזהו גם כן דעת המג"א[2059] שהתיר שם בחול אפילו ביום טוב[2060], ואסר כאן במים[2061] אפילו מבעוד יום[2062].

ולהט"ז שם[2063], צריך לומר דסבירא ליה כמו שכתבו התוס' כאן[2064] בתחלה, דחיישינן שמא יפלו הנצוצות בשעת נתינת המים, ולהכי שרי התם[2065]. אבל לפי מה שכתבו התוס' אחר כך לגירסת ר"ח[2066], והסכים לזה המגיד משנה[2067], וכל שכן לתירוץ האחרון של התוס' שהסכים הר"ן[2068], אין היתר כלל בזה. וכל שכן לפי מה שכתב רמ"א בסימן של"ד[2069] כר"י[2070] דגרם כיבוי לא שרי אלא במקום פסידא, עיין שם. הילכך אין להתיר אלא לצורך גדול, אבל בלאו הכי פשיטא דאין לסמוך על הט"ז, נגד ר"ח והתוס' והר"ן ומגיד משנה ורמ"א ומג"א[2071]. ובפרט שיש אוסרים אף בטלית שאחזה בו האור ליתן

[2059] סק"ח (דשרי לתחוב נר בחול אפילו הוא דולק).

[2060] וכל שכן מבעוד יום.

[2061] ס"ק י (ומדברי כולם למדנו דאסור ליתן מים לתוך הקנה שעומד בו נר שעוה כדי שיכבה כשיבא עד המים, דהא מתכוין לכיבוי, והאש נופל לתוכו ממש, והמים בעין, והם תחת האש).

[2062] כמבואר כאן (ואפילו מבעוד יום אסור ליתן מים לכלי זה, גזרה שמא יתן משחשכה).

[2063] שסיים שם (מכל מקום נראה דבצורך קצת, אף שאינו צורך גדול, יש להקל אפילו במים). והיינו שהתיר: (א) אף בלא הפסק כלי. (ב) אף בלא צורך גדול.

ועל שניהם חולק כאן: (א) רוב הפוסקים לא התירו אלא בהפסק כלי. (א) אף בהפסק כלי לא התירו אלא בצורך גדול.

[2064] מז, ב ד"ה מפני, בסברא הראשונה (יכול לבא לידי כיבוי אם יגביה הכלי בשעת נפילת הניצוצות ... ואיכא למיחש שמא יבא לידי כיבוי, שיתחיל ליתן המים קודם נפילת הניצוצות וקודם גמר הנתינה יפלו ומכבה בידים, או שיגביה הכלי עם המים כנגד הניצוצות).

[2065] שכשתוחב הנר למטה במים, אין לחוש כל כך שיפלו הניצוצות בשעת נתינת המים, שאז יהי' כשופך מים על הניצוצות ומכבה בידים. וראה כנישתא דבי רב.

[2066] "דהתם הוא דשרי לעשות מחיצה מכלים שיש בתוכן מים, שאינו מכבה כלום עד שיתבקעו הכלים, אבל הכא אין הפסק בין מים לניצוצות, ומיד נכבות כשנופלות בכלי", שלפי זה אסור לתחוב הנר במים, שאין שם הפסק כלי. וראה הליכות השבת. כנישתא דבי רב.

[2067] פי"ב ה"ו (ופעמים שעם נתינתו יפלו הניצוצות, והוא משים הכלי ומכבה אותו. אי נמי דהכא אין שום דבר מפסיק בין הניצוצות והמים, אלא האויר, והמים תחת הניצוצות ממש ... והאחרון נראה עיקר).

[2068] כא, ב (ולא דמי לטלית שאחז בה האור דשרינן בפרק כל כתבי (קכ, א) ליתן עליה מים מצד אחד ואם כבתה כבתה, דהתם היינו טעמא לפי שאין המים מכבין את הדליקה אלא מונעין שלא יתפשט האור, אבל הכא טפי מגורם הוי). והיינו שבלא הפסק כלי לא התיר בכיבוי, אלא כשמונע שלא יתפשט האור, משא"כ כשתוחב הנר לתוך המים.

[2069] סעיף כב (דגרם כיבוי מותר, במקום פסידא). והיינו שאף בהפסק כלי לא התיר אלא במקום פסידא.

[2070] כרבנו יואל במרדכי רמז שצט (רבינו יואל פירש, דאפילו ביום טוב לא שרינן גרם כיבוי לכתחלה, אלא במקום היזק דוקא).

וכן הוא לקמן סי' שלד סכ"ב (לא גזרו במקום הפסד על גרם כיבוי כזה, שבשעה שנותן המים יש דבר המפסיק בינם לאור). סי' תקיד ס"ט (שאסור לגרום כיבוי אם לא במקום הפסד כמו שנתבאר בסי' של"ד). ובקונטרס אחרון שם ס"ק ג (הט"ז התיר אף בלא צורך גדול, משום דלא מצינו חבר לרבינו יואל שבמרדכי, אבל רמ"א בסי' של"ד סעיף כ"ב בהג"ה הביא דברי רבינו יואל שבמרדכי בלי שום חולק, ואף האחרונים לא חלקו שם עליו, וכן פסק במג"א סוף סי' זה סוף סק"ט, לפיכך אין להקל בזה אלא לצורך גדול).

[2071] והיינו אף בהפסק כלי, ומכל שכן בלא הפסק כלי, שמפשטות דברי הפוסקים הנ"ל נראה שאסור לתחוב הנר במים אף לצורך גדול.

ומכל מקום נראה מדברי רבינו כאן שבמקום צורך גדול מתיר אפילו לתחוב הנר במים. וכן מסיק רבינו לקמן סי' תקיד בקונטרס אחרון ס"ק ג (דאז יש לסמוך על הט"ז ועל רמ"א בסוף סי' רס"ה, עיין שם במג"א). ונתבאר בנימוקי יום טוב שם. ובכנישתא דבי רב כאן.

מים מן הצד כמו שכתב ב"י סימן של"ד[2072]:

(ד) לכיבוי כדי כו'. לפי[2073] מה שכתב הט"ז[2074], הרי זה מבואר בהדיא בסמ"ג[2075], שהעתיק המג"א[2076], אבל לפי דעת המג"א שהקשה על רמ"א, צ"ע:

רסו דין מי שהחשיך לו בדרך

ובו כ"ז סעיפים

יתן כיסו לנכרי או יניח על חמורו

א מי[2077] שהיה בא בדרך וקדש עליו היום והיו עמו מעות[2078], ויש לו חמורו, וגם יש עמו נכרי, לא יניח כיסו על חמורו, מפני שהוא מצווה על שביתתו[2079], אלא יתננו לנכרי

[2072] ד"ה וטלית (והרי"ף השמיט הא דנותנין עליה מים, ולא כתב אלא ההיא דפושטה ומתכסה בה, ותמה עליו הר"ן (ד"ה גמ' טלית), וגם הרב המגיד בפרק י"ב (ה"ו), ותירצו בשם הראב"ד והרמב"ן (קכ. ד"ה הא דאר"י) שסובר הרי"ף דהא דרב יהודה אינה הלכה, לפי שהוא מדמה מחיצת מים ממש למחיצת כלים חדשים מלאים מים).

[2073] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ט נתבאר שאם נתן מים בעששית להגביה השמן, מותר, כיון שאינו מתכוין לכיבוי. ונוהגין להתיר אף אם מתכוין שיכבה כשיכלה השמן, שאין המים ממהרים הכיבוי כלל.

ומבאר שזהו כפירוש הט"ז בדברי הרמ"א. אבל לפי פירוש המ"א בדברי הרמ"א להתיר בכל אופן, הרי הקשה על זה המ"א מדברי הסמ"ג, שהוא מקור דברי הרמ"א, וצ"ע.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקצה. כנישתא דבי רב ע' תקסח.

[2074] על מ"ש הרמ"א (ויש אומרים אפילו מתכוין לכיבוי שרי, מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן, לא הוי אלא גרם כיבוי, וכן נוהגין), כתב הט"ז סק"ג (פירוש שמתכוין שאחר שיכלה השמן יכבה תיכף ולא יקלקל הכלי). הרי שפירש בדברי הרמ"א שלא התיר במתכוין לכיבוי, אלא במתכוין שיתכבה הנר אחר שיכלה השמן, שאינו חשוב כיבוי.

[2075] לאוין סה טז, ג (אבל אלו צלוחיות של בית הכנסת שנותנין שם מים להגביה את השמן, או שלא ישבר הכלי, מותר).

[2076] ס"ק י (צ"ע דז"ל הסמ"ג אסור ליתן לתוך הכלי מים ... שכיון שהמים בעין ובודאי יפלו הניצוצות ובכוונת כיבוי הוא נותן המים, הרי אלו כמכבה בידים. אבל אלו צלוחית שנותנין שם מים להגביה השמן או שלא ישבר הכלי מותר עכ"ל הרי בהדיא שאם מתכוין לכיבוי אסור).

והיינו שמפרש בדברי הרמ"א להתיר אפילו בנתכוין לכבות כשנשאר עדיין קצת שמן בנר. ולפי זה צ"ע, איך יפרש הרמ"א את דברי הסמ"ג, שממנו למד הלכה זו.

[2077] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:

(א) יתן כיסו לנכרי או יניח על חמורו (ס"א-ה).

(ב) לא התירו לו לרכוב על חמורו (ס"ו-ח).

(ג) יתן כיסו לשוטה או לחרש וקטן (ס"ט-י).

(ד) יטלטל פחות פחות מד' אמות (סי"א-ב).

(ה) ירוץ עד ביתו ויזרקנו לביתו כלאחר יד (סי"ג-טו).

(ו) היתרים אלו כשאינו פושע (סט"ז-יח).

(ז) כיס מעות בעיר מעורבת (סי"ט-כ).

(ח) כשמגיע בבהמה טעונה לחצר (סכ"א).

(ט) פירוק המוקצה מהבהמה (סכ"ב-ו).

(ט) חשכה לו בדרך ותפילין בראשו (סכ"ז).

לכללות סימן זה ראה קיצור הלכות. הליכות השבת ע' תקכג ואילך.

[2078] **משנה קנ[ג]**, א (מי שהחשיך בדרך, נותן כיסו לנכרי). טור ושו"ע ס"א (מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום, והיה עמו מעות ... נותן כיסו לנכרי להוליכו לו).

[2079] גמרא שם (לנכרי יהיב ליה, מאי טעמא חמור אתה מצווה על שביתתו, נכרי אי אתה מצווה על שביתתו). טור ושו"ע שם (לא יניח כיסו על חמורו, מפני שהוא מצווה על שביתתו).

להוליכו לו בשבת עד מקום שביתתו, שהוא תוך התחום ממקום שקדש עליו היום[2080], ולמוצאי שבת לוקחו ממנו[2081]. ואע"פ שלא נתן לו שכר על זה, שנמצא טורח בשביל ישראל[2082], ואע"פ שנתן לו משחשכה, הרי זה מותר[2083]. מפני שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ואם לא נתיר לו טלטול המעות והולכה על ידי נכרי, שאין איסורן אלא מדברי סופרים, יבוא להוליכו בעצמו ויעבור על איסור של תורה[2084]. ומכל מקום לכתחלה יש לו ליתנו לו מבעוד יום, ולא לטלטל מוקצה בשבת[2085]:

ב במה דברים אמורים בכיסו. אבל אם מצא מציאה, לא התירו לו ליתנה לנכרי[2086] אפילו מבעוד יום[2087], לפי שאין אדם בהול כל כך על המציאה כמו על שלו ממש, ויוכל להעמיד עצמו שלא לבא לידי איסור של תורה בשבילה[2088]. במה דברים אמורים כשעדיין

והיינו בחמור שלו, שהוא מצווה על שביתת בהמתו. ואילו בחמור שאינו שלו, שאין בו אלא משום איסור מחמר, יתבאר לקמן ס"ד.

[2080] **משמעות רמ"א** ס"ב (ואם הוא צריך לצאת חוץ לתחום), הרי שעד כאן מיירי כשהוא בתוך התחום ממקום שקדש עליו היום, ששם קנה שביתה, כדלקמן סי' תא ס"א (כל אדם קונה שביתה במקום שקדש עליו היום, ויש לו משם אלפים לכל רוח), ואסור ליתן חפציו לנכרי להוציאם חוץ לתחום, כדלעיל סי' רמו ס"ה (כיון שקנו שביתה אצלו, ואין להם אלא אלפים אמה, אסור לו לגרום להם בידים שיובאו חוץ לתחום על ידי שמוסרו ביד נכרי). ושם מיירי שהנכרי מוציאן חוץ לתחום לצורך עצמו, ומכל שכן כאן שמוציאן לצורך הישראל.

ובאופן זה, גם הישראל אינו יכול ללכת בשבת עד ביתו, שהוא חוץ ממקום שביתתו. ולכן נשאר לשבות במקום שהוא שם, ונותנו לנכרי להוליכו לביתו של הנכרי ולשמרו שם, ולמוצאי שבת לוקחו ממנו.

[2081] **רמ[ב"ם]** פ"ו הכ"ב (ולמוצאי שבת לוקחו ממנו). שו"ע שם (ולמוצאי שבת לוקחו ממנו).

[2082] רמב"ם שם (ואף על פי שלא נתן לו שכר על זה). שו"ע שם. לבוש ס"א (ונמצא הגוי בדישראל קטרח).

ומיירי שאינו עושה בטובת הנאה, שאז דינו כקצץ לו שכר, כדלעיל סי' רנב ס"ז (שעושה בטובת הנאה ... שדינו כאלו קצץ לו שכר).

[2083] רמב"ם שם (ואף על פי שנתנו לו משחשיכה מותר). רא"ש רפכ"ד (נראה לפרש נותן כיסו לנכרי משתחשך). טור ושו"ע שם.

והיינו אף שאז מטלטל בעצמו מוקצה בשבת, וכדלקמן בסמוך (ומכל מקום לכתחלה יש לו ליתנו לו מבעוד יום, ולא לטלטל מוקצה בשבת).

[2084] גמרא שם (מאי טעמא שרו ליה רבנן למיתב כיסיה לנכרי, קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, אי לא שרית ליה, אתי לאיתויי ד' אמות ברשות הרבים). רמב"ם שם (מפני שאדם בהול על ממונו ואי אפשר שישליכנו, ואם לא תתיר לו דבר זה שאין איסורו אלא מדברי סופרים, יבא להביאו בידו ועובר על מלאכה של תורה). ט"ז סק"א (משום דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ואי לא שרית ליה, אתא לאתויי ד' אמות ברשות הרבים). מ"א סק"ג (דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ואי לא שרית ליה, אתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים).

ובזמן הזה שאין לנו רשות הרבים גמורה – יתבאר לקמן ס"ו (ומוטב להתיר לו מעט מדברי סופרים, משיעבור על הרבה מדברי סופרים בזדון), ושם נסמן (הערה 2113).

*

וכן הדין אם "שכח כיסו עליו עד שחשכה ואחר כך יצא עמו לרשות הרבים", כדלקמן סי"ז (שהתירו כל זה כדי שלא יבא להוליכו כדרכו בעקירה והנחה, שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו).

אלא שאם הוא בתוך העיר ואפשר לשמרו שם, יתבאר לקמן סי"ח (אבל אם אפשר לשומרו שם עד למוצאי שבת, אסור להביאו לביתו אפילו על ידי נכרי), ושם נסמן (הערה 2181).

[2085] **שלטי הגבורים** רפכ"ד סה, ב (רש"י פירש שיתננו לנכרי קודם שתחשך, והשיג עליו הרא"ש ואמר שגם משחשכה יוכל ליתן כיסו וחבילתו לנכרי. ולדעתי כי אינה השגה ... כוונת רש"י שמוטב שיתננה לו קודם שתחשך, דהרי אינו עושה אלא איסור מדרבנן ... ואילו ממתין משחשכה לתת כיסו לנכרי, עביד תרי איסורי, שמטלטל גם המעות שהן מוקצין). ב"ח ריש הסימן (דלכתחלה כיון שיש נכרי עמו, יתן לו מבעוד יום, ולא יטלטלנו כלל בשבת).

[2086] **רבא שם** קנג, א (דוקא כיסו, אבל מציאה לא). טור ושו"ע ס"א (אבל אם מצא מציאה, אינו יכול ליתנה לנכרי).

[2087] שהרי גם מבעוד יום יש איסור אמירה לנכרי, כדלעיל סי' רמג ס"א (אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת ... ואע"פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת).

והיינו שלא התירו לו להגביהה כדי ליתנו לנכרי, כדלקמן בסמוך. וראה הליכות השבת.

[2088] לבוש ס"א (דלא חשו דילמא אתי לאתויי, דלא בהול עליו כל כך).

וכן הוא לקמן ס"כ (דכיון שאדם יכול להעמיד עצמו עליה, לא התירו לו שום איסור של דבריהם).

לא הגביה אותה, אבל אם כבר הגביהה ובא לידו מבעוד יום, נעשית כשלו ממש[2089]:

ג אם אין עמו נכרי[2090], או שאינו מאמינו לנכרי[2091], מניח כיסו על חמורו. וכדי שלא יעבור על שביתת בהמתו, יניחנו עליה לאחר שעקרה[2092] יד ורגל[2093] ללכת, שעכשיו אין כאן איסור מן התורה. שאין איסור מן התורה במעביר ד' אמות ברשות הרבים, או במוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, או במכניס מרשות הרבים לרשות היחיד, אלא כשאדם אחד עוקר את החפץ ממקום הנחתו ומעבירו או מוציאו או מכניסו[2094], וכן אם אחר עקר החפץ והניחו על זה כשהוא עומד, שמיד שהניחו עליו כשהוא עומד כבר נעשית הנחה לחפץ זה לעקירה זו הראשונה, ואחר כך כשזה עוקר רגליו ללכת הרי זה עקירה שניה לחפץ זה, וחייב[2095]. אבל אם אחר הניחו עליו לאחר שהוא עקר כבר רגליו ללכת, לא נעשית עדיין הנחה לעקירה הראשונה שעקר חבירו[2096]. ולפיכך אף שזה הוליך החפץ אחר כך הרבה, פטור הוא, מפני שלא עשה כל המלאכה, שחסרה לו העקירה שעשאה חבירו, אלא שאסור מדברי סופרים, וכאן כשמניח על בהמתו אחר שעקרה יד ורגל מותר אפילו לכתחלה, שהתירו לו משום הפסד כיסו שלא יבא להוליכו בעצמו[2097].

וכשהבהמה עומדת להשתין מים או להטיל גללים וכיוצא בזה, וכל שכן אם עומדת לנוח, צריך ליטול הכיס ממנה, ולאחר שתחזור ותעקור יד ורגל ללכת, יניחנו עליה. שאם לא יעשה כן, יש כאן איסור של תורה, שהרי כשעמדה נעשית הנחה לעקירה הראשונה שעקר הוא, וכשחוזרת לילך הרי היא בעצמה עושה עקירה לכיס, וכשתנוח אחר כך, תעשה גם הנחה, והרי כאן מלאכה גמורה[2098].

[2089] גמרא שם (ולא אמרן אלא דלא אתי לידיה (קודם שתחשך, ולא הגביהה ולא זכה בה, רש"י), אבל אתי לידיה, ככיסיה דמי). טור ושו"ע שם (אלא אם כן באה לידו מבעוד יום, דהשתא הויא ככיסו).

[2090] **משנה שם** קנג, א (ואם אין עמו נכרי, מניחו על החמור). טור ושו"ע ס"ב (אם אין עמו נכרי, מניחו על חמורו).

[2091] **ספר התרומה** סי' רכו (ואם אין שם נכרי, או אין מאמינו). **מרדכי** רמז תמז (ואם אין עמו נכרי, או אין מאמינו). מ"א סק"ד (והוא הדין אם אינו מאמין לעכו"ם, מניחו על חמורו (סה"ת סי' רכ"ו)..

[2092] **רב אדא שם** קנג, ב (מניחו עליה כשהיא מהלכת (לאחר שנעקרה ללכת דלאו עקירה, רש"י)). טור ושו"ע שם (וכדי שלא יהא חייב משום מחמר אי איכא עקירה והנחה, מניחו לאחר שעקרה יד ורגל ללכת, דלאו עקירה היא).

וראה לקמן סי' שמז בקונטרס אחרון סוף סק"א, דעת התוס', שכשמניח על גבי הבהמה למעלה מעשרה טפחים הוי הנחה במקום פטור, ומסיים (והנה לפי דעת התוספות, אין צריך ליזהר מי שהחשיך להניח כיסו על גבי בהמתו כשהיא מהלכת כו', אם היא גבוה עשרה. וצ"ע לדינא).

[2093] שו"ע שם (מניחו לאחר שעקרה יד ורגל ללכת, דלאו עקירה היא ... ותעקור רגלה).

והיינו שבבהמה שיש לה שני ידים ושני רגלים, אף אם הרימה רק היד, עדיין עומדת על יד ושני רגלים, ועדיין אינה נחשבת עקירה.

וראה מלבושי יום טוב סק"ב (בשו"ע כתב יד ורגל. ולקמן גבי ואחר כך כשחוזר וכו', כתב רגל).

[2094] גמרא ד, א (בעינן עקירה והנחה). פסחים פה, ב (עד דעבד עקירה והנחה). וכדלקמן סי' שמז ס"א (מן התורה אינו חייב אלא כשעוקר חפץ מרשות היחיד ומניחו ברשות הרבים, או להיפך).

[2095] גמרא ג, א (עקירת גופו כעקירת חפץ ממקומו דמי ומיחייב).

[2096] תוס' ה, ב ד"ה אגוז (דאם נותן על אדם כשהוא מהלך, דלא חשיב הנחה). רמב"ם פי"ג הי"ב (העוקר חפץ והניחו על חבירו כשהוא מהלך, ובעת שירצה חבירו לעמוד נטלו מעל גבי חבירו, הרי זה פטור, שהרי יש כאן עקירה בלא הנחה).

[2097] רב פפא קנג, ב (כל שבגופו חייב חטאת (כי עביד ליה איהו כוליה, רש"י), בחברו פטור אבל אסור (כי עביד ליה חבריה הוי ליה שנים שעשאוה ואסור מדרבנן, ולא שריוה גבי כיס, רש"י). כל שחברו פטור אבל אסור, בחמורו מותר לכתחלה).

[2098] **גמרא שם** (והא אי אפשר דלא קיימא להשתין מים ולהטיל גללים, ואיכא עקירה (כשחוזרת ונעקרת ללכת אחר הטלת מים או גללים, רש"י) והנחה. כשהיא מהלכת מניחו עליה, כשהיא עומדת נוטלו הימנה). כפירוש הרשב"א שם (כשהיא עומדת נוטלו ממנה. הרמב"ם ז"ל (פ"כ ה"ו) פירשה כשהיא רוצה לעמוד קודם שתעמוד, כדי שלא

ולכתחלה צריך ליטלו ממנה כשתרצה לעמוד קודם שעמדה, כדי שלא תעשה אפילו הנחה לעקירה הראשונה שעקר הוא, שאף שאין כאן אלא איסור מדברי סופרים אף אם תעשה הנחה זו, מכל מקום כל מה שאפשר למעט באיסורי דברי סופרים צריך למעט[2099], שהרי לא התירו אלא מפני הדחק. וכן יעשה לעולם בכל פעם שתרצה לעמוד יטלנו מעליה, וכשתעקור ללכת יניחנו עליה (עד שיגיע לחצר החיצונה של העיר כמו שיתבאר[2100]):

ד ואפילו אם אין הבהמה שלו, שאין כאן איסור משום שביתת בהמתו, אעפ"כ צריך ליזהר בכל זה, דכיון שהוא מחמר אחריה, אם תעשה מלאכה גמורה יעבור על לא תעשה[2101], אע"פ שאינה שלו[2102].

ומכל מקום אם **(א)** אינה שלו, צריך להניחו עליה, אפילו יש עמו נכרי[2103], דכיון שהוא

תהא שם לא עקירה ולא הנחה. ואינו נראה כן). טור ושו"ע שם (וכשהיא עומדת, נוטל הימנה, ולאחר שתחזור ותעקור רגלה, יניחנו).

ואף שכשנוטל הימנה את כיס המעות עובר גם על איסור מוקצה. מכל מקום התירו לו גם איסור מוקצה, כדי שלא יוליכנו בעצמו, ויעבור גם אז על איסור מוקצה, כדלקמן ס"ו (להתיר לו ... טלטול המעות ... כדי שלא יבא להוליך בעצמו, ויטלטל גם כן המעות).

[2099] **רמב"ם** פ"כ ה"ו (מניח כיסו עליה כשהיא מהלכת, וכשתרצה לעמוד נוטלו מעליה, כדי שלא תעמוד והוא עליה, וכדי שלא תהיה שם לא עקירה ולא הנחה). **לבוש** ס"ב (ויזהר שיחזור ויטלנו בכל שעה שיראה שרוצה לעמוד קודם שיעמוד, כגון שרואה שיעמוד להשתין או להטיל גללים, שבאופן זה לא עשה החמור לא עקירה ולא הנחה). **עולת שבת** סק"ב (פירוש כשרואה שרוצה החמור לעמוד להשתין או להטיל גללים, יטלנו ממנו קודם שיעמוד, ואז לא יעשה החמור לא עקירה ולא הנחה, כן כתב הלבוש).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג (ולא הצריך הרמב"ם שיטלו קודם שתעמוד, אלא לכתחלה).

[2100] סעיף כא.

[2101] גמרא קנג, ב (והלא מחמר, ורחמנא אמר לא תעשה כל מלאכה), ופרש"י (לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך, ואיזוהי סתם מלאכה העשויה על ידי שניהם, זו היא, שהיא טעונה והוא מחמר).

אלא שמכל מקום אין חייבים עליה, כדאמרינן קנד, א (אמר רבי יוחנן המחמר אחר בהמתו בשבת פטור מכלום ... בלאו נמי לא מיחייב, דהוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין). וראה מ"מ פ"כ ה"א.

[2102] רשב"א קנג, ב (והלא מחמר. הוא הדין דהוה ליה לאקשויי והלא מצווה על שביתת בהמתו מדאורייתא, אלא דלמא מוקי לה בחמור שאינו שלו ... הרמב"ן ז"ל). **ר"ן** סו, סוע"א ד"ה והלא מחמר (והא דלא אקשינן ליה דקא עבר משום שביתת בהמתו, משום דהוה מתרץ ליה דילמא בבהמה שאינה שלו ... דבאיסורא דמחמר לא שנא בהמתו ולא שנא בהמת חבירו). ריב"ש סי' כד (שביתת בהמתו אין כאן, שאין בהמה זו שלו, אלא של לוקח. אבל מכל מקום איסור מחמר יש כאן). מ"א סק"ה (והא דלא קאמר משום שביתת בהמתו, משום דאתא לאשמעינן אפילו אין הבהמה שלו צריך ליזהר בכך, וכל שכן אם הבהמה שלו, דאיכא תרתי מחמר ושביתת בהמתו (ר"ן, וכ"כ הריב"ש)).

ועל זה מתרצת הגמרא שם "מניחו עליה כשהיא מהלכת", דהיינו שגם כשאין הבהמה שלו, שאין בו אלא איסור מחמר, מכל מקום צריך להניח עליה כשהיא מהלכת.

[2103] **מ"א** סק"א (אבל אם החמור של עכו"ם, יניחנו עליו, דאין מצווה על שביתתו).

וכדאמרינן קנג, א (הא יש עמו נכרי לנכרי יהיב ליה, מאי טעמא, חמור אתה מצווה על שביתתו, נכרי אי אתה מצווה על שביתתו), והיינו שלא הצריכו להעדיף הנתינה לנכרי אלא במקום שהחמור הוא שלו, ו"אתה מצווה על שביתתו". משא"כ כשאינו שלו, ואין עליו אלא איסור מחמר, אמרינן קנג, ב (והלא מחמר ... מניחו עליה כשהיא מהלכת ... שבגופו ... פטור אבל אסור, בחמורו מותר לכתחלה), וכדלעיל ס"ג (מותר אפילו לכתחלה, שהתירו לו משום הפסד כיסו שלא יבא להוליכו בעצמו).

ואף דמיירי שהישראל עצמו מניחו עליה כל פעם שעומדת, כדלעיל ס"ד (אם עומדת לנוח, צריך ליטול הכיס ממנה, ולאחר שתחזור ותעקור יד ורגל ללכת, יניחנו עליה).

מכל מקום, כיון שהתירוהו חכמים לגמרי, עדיף לעשות כן, מאשר ליתנו לנכרי שיוליכנו בעקירה והנחה.

ואף שכשנוטל הימנה את כיס המעות עובר גם על איסור מוקצה. מכל מקום עדיף לעשות כן, מאשר להתירו אמירה ושליחות לנכרי.

וראה זכרון יוסף סי' קצה. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 142. מראי מקומות וציונים. הליכות השבת ס"ט וסקי"ח.

נזהר שלא תעשה מלאכה גמורה האסורה מן התורה, אלא דבר שאין בו איסור אלא מדברי סופרים אף אם אדם היה עושה כיוצא בו, אם כן מוטב שיעשה על ידי הבהמה דבר האסור לו בעצמו מדברי סופרים, משיעשה בעצמו דבר האסור מדברי סופרים, דהיינו האמירה לנכרי[2104], ונתינת הכיס אליו שיוליכנו לו ויעשה שליחותו בשבת[2105]. אבל כשהבהמה שלו, והוא מצווה על שביתתה, אף שנזהר שלא תעשה מלאכה גמורה, מכל מקום יותר טוב שתשבות לגמרי. לפיכך צריך ליתן כיסו לנכרי שאינו מצווה על שביתתו[2106]:

ה ואם הוא משא כבד שלא יוכל הנכרי לשאת אותו בידיו, יתן גם החמור לנכרי במתנה גמורה, או יפקירנה[2107], ואזי דינה כבהמה שאינו שלו כלל וכמו שנתבאר[2108]:

לא התירו לו לרכוב על חמורו

ו אף על פי[2109] שהתירו לו להניח כיסו על חמורו, לא התירו לו לרכוב עליו[2110] (ואפילו אם הוא בענין שאם לא ירכב עליו והכיס תחתיו, אלא יהא הכיס מגולה על חמורו, יהיה **(ב)** שם חשש מלסטים שלא יגזלהו ממנו. אף על פי כן לא התירו לו איסור רכיבה

[2104] כדלעיל סי' רמג ס"א (אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת).

[2105] רש"י קנג, א ד"ה מאי טעמא שרי ליה למיתב לנכרי (והרי הוא שלוחו לישאנו בשבת). וכדלעיל סי' רמג ס"א (שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל ... מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא). סי' רסג קונטרס אחרון סק"ח (ב' מיני אסורים יש בעושה מלאכה על ידי אחר, א' משום שהאחר עושה בשבילו וזה אסור בנכרי אפילו בלא אמירה אליו ... והטעם משום דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו, ושלוחו כמותו, דיש שליחות לנכרי לחומרא).

[2106] גמרא קנג, א (חמור אתה מצווה על שביתתו, נכרי אי אתה מצווה על שביתתו), והיינו שבמקום שהחמור הוא שלו, ו"אתה מצווה על שביתתו", הצריכו ליתנו לנכרי "שאי אתה מצוות על שביתתו".

ונתבאר בר"ן שם ד"ה מאי טעמא (דאע"ג דליכא הכא משום שביתה, דהא אמרינן בסמוך כשהיא מהלכת מניחו עליה וכשהיא עומדת נוטלו הימנה, אפילו הכי, כיון דבמלאכה גמורה הוא מצווה על שביתתו, לנכרי יהיב ליה, ולא לחמור).

[2107] **מ"א** סק"ב (ואם הוא משא כבד, נראה לי דיתן החמור להעכו"ם או יפקירנו). והיינו שאז לא שביתתו עליו, וגם אין כאן איסור מחמר, שהרי הנכרי מחמר אחר הבהמה.

[2108] סי' רמו ס"ט (יפקירנה הישראל בינו לבין עצמו קודם השבת, שאז אינו מצווה על שביתתה, כיון שאינה שלו שכבר הפקירה), וס"י (ואם הוא רוצה, יכול להקנות גוף הבהמה לנכרי זה ליום השבת קודם השבת).

[2109] סיכום ההלכה שנתבארה כאן:

כבר נתבאר לעיל ס"א, שהתירו להוליך באיסור מדברי סופרים, כדי שלא יבא להוליך באיסור של תורה. ועל זה מבאר כאן שכן הוא גם בכרמלית.

ואף שבכל אופן לא יבא לידי איסור של תורה, מכל מקום התירו איסור קל מדברי סופרים, כדי שלא יבא לאיסור חמור מדברי סופרים, וכדי שלא יבא להרבה איסורים מדברי סופרים.

ומכל מקום לא התירו איסור רכיבה בשבת (כדי שלא יבא להוליכו בעצמו בכרמלית), כי מה הפרש יש בין איסור הרכיבה לבין איסור הכרמלית.

ונתבאר כל זה בקונטרס אחרון ס"ק ב.

[2110] שאסור בשבת, כדלקמן סי' שה סכ"ג (אין רוכבים על גבי בהמה ... שמא יבא לחתוך זמורה מאילן המחובר כדי להנהיג בה הבהמה שרוכב עליה).

ב"י סוף הסימן (והריב"ש כתב בתשובה (סוס"י קא) כיון שעל גבי בהמה איכא איסור אפילו תוך התחום, וברגליו ליכא איסור תוך התחום, טוב לו שילך ברגליו בעוד שהוא בתוך התחום, אלא אם כן איכא סכנה כגון שלא יוכל ללכת לרגל השיירא וישאר שם במקום סכנה עכ"ל. וכן כתב הר"ש בר צמח בתשובה (ח"א סי' כא)), והוא מ"ש התשב"ץ שם (דאיכא למימר דטפי חמיר שבות שהוא עצמו עושה אותו ברכיבה ויציאה חוץ לתחום, משבות דאמירה לעכו"ם, ואפילו במלאכה דאורייתא). **רמ"א** ס"ב (והוא לא ירכב על החמור, אלא ילך ברגליו).

אלא ששם לא נתפרש דהיינו אף באופן שמתיירא להניח הכיס מגולה על חמורו, ואם לא נתיר לו הרכיבה יוליכנו בעצמו בכרמלית.

ומה שאוסר כאן אף בזה, מוכיח בקונטרס אחרון ריש ס"ק ב.

בדרכים שלנו (שאין להם דין רשות הרבים גמורה, כמו שיתבאר בסימן שמ"ה[2111]), ואף אם לא נתיר לו הרכיבה לא יבא לידי איסור של תורה אף אם יוליכנה בעצמו, ומה הפרש לנו בין איסור הרכיבה ובין איסור הכרמלית, שניהם הם מדברי סופרים[2112], לפיכך אין להתיר לו (אלא טלטול המעות, והולכה על ידי הבהמה בלא עקירה והנחה, כדי שלא יבא להוליך בעצמו, ויטלטל גם כן המעות, ויעשה גם כן עקירה והנחה, ומוטב להתיר לו מעט מדברי סופרים משיעבור על הרבה מדברי סופרים בזדון[2113], אבל) הרכיבה (אין להתיר לו) אלא ילך ברגליו:

ז ואפילו אם הוא צריך לצאת חוץ לתחום מפני חשש סכנה, וכשירכב על החמור יהיו רגליו תלויות למעלה מי' טפחים מן הארץ[2114], וכל למעלה מי' טפחים אין בו משום איסור תחומין כמו שנתבאר בסי' רמ"ח[2115], וכשילך ברגליו יעבור על איסור תחומין. ואפילו איסור תחומין שהם מן התורה, כגון חוץ לי"ב מיל להאומרים[2116] שהם מן

[2111] סוף סי"א (ועל פי דבריהם נתפשט המנהג במדינות אלו להקל ולומר שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה).

[2112] ויתירה מזו נתבאר בקונטרס אחרון ריש ס"ק ב (ואדרבא עדיפא מינה, לפי דעת השו"ע), שאיסור רכיבה, חמור יותר מאיסור כרמלית), ואם כן בודאי לא נתיר איסור רכיבה, כדי שלא יעבור על איסור כרמלית.

והיינו בדרכים שלנו שהם כרמלית. ואם הוא רשות הרבים גמורה, ראה הליכות השבת הערה ס"ק קכ.

[2113] ב"י סי' שלד ד"ה ונראה לי (והגאון מהר"ר יצחק אבוהב ז"ל כתב ... לפי שבהוצאה לכרמלית יש בו טלטול ויש בו הולכת ארבע אמות, וזה אסור יותר מכשאין בכאן אלא טלטול לבדו עכ"ל). **עולת שבת סי' שלד** סק"ג (איכא למיחש דיעבור כמה איסורא דרבנן, דאפילו ליכא עכשיו אלא כרמלית, מכל מקום איכא טלטול בכרמלית וגם מטלטל [אוצ"ל: איכא טלטול, וגם מטלטל בכרמלית] ארבע אמות, וכמו שכתב ב"י בשם מהר"י אבוהב). . **ט"ז סי' רמד** סק"ו (דהא איתא פרק מי שהחשיך דגם במקום דליכא איסור דאורייתא אנו רואין לחוש להפסד שלא יבוא לידי איסור היותר גדול ... והיא דבר מסתבר, שיש לנו לתקן דלא יבא לידי איסור חמור אף על פי שהיא דרבנן, ויעשה איסור קל דרבנן משום פסידא).

והיינו שהתירו לו "טלטול המעות, והולכה על ידי הבהמה בלא עקירה והנחה", שהם שני איסורים: (א) מוקצה. (ב) הולכת הבהמה בלא עקירה והנחה. כדי שלא יעבור על: (א) איסור מוקצה. (ב) הולכה בעצמו בעקירה והנחה.

משא"כ איסור הרכיבה לא התירו, כי אם יבוא להוליך בעצמו, לא יעבור על איסור רכיבה, "ומה הפרש לנו בין איסור הרכיבה ובין איסור הכרמלית, שניהם הם מדברי סופרים".

ובקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה אבל בלא, הביא עוד הוכחות לחילוק זה מדברי הפוסקים.

[2114] סיכום הפרטים האמורים כאן (ולעיל סי' רמח ס"ג, ולקמן סי' תד ס"א), לענין רגליו למעלה מעשרה:
(א) הולך על עמוד רחב ד', מפורש בגמרא שאסור כהולך בארץ (תד, א).
(ב) יושב בעגלה, דינו לדברי הכל כהולך בארץ (רסו, ז. רמח קו"א ב).
(ג) רוכב קיי"ל כדעת המ"א שדינו כמו היושב בעגלה (רסו, ז).
(ד) יושב בספינה, יש לסמוך על דעת המתירים בעת הצורך, כיון שגם הרא"ם ביראים סובר להתיר (רמח, ג).

[2115] ס"ג, שם הובאו שתי דעות לענין היושב בספינה (אסור אפילו אם הוא יושב למעלה, בענין שממקום ישיבתו יש יותר מי' טפחים. ויש מתירין כשהוא יושב למעלה מי' טפחים ואין רגליו תלויות לתוך מטה מי' טפחים ... ויש לסמוך על דבריהם כשצריך לכך), ושם נסמן (הערה כט-ל).

וכן הואו לעיל בקונטרס אחרון שם ריש ס"ק ב (רא"ם לא החמיר אלא כשיושב למטה מי' טפחים ... והמ"א לשיטתיה אזיל דסבירא ליה בסי' רס"ו דכשהסוס מהלך בארץ הוה ליה כאילו הוא מהלך בארץ ... אבל הב"י שם לא סבירא ליה הכי, וכן דעת אבן העוזר סימן רמ"ו, עיין שם שסתר דברי המ"א ... כל שכן בספינה. וכיון שהרא"ם וב"י ואבן העוזר מקילין, כדאי הם לסמוך עליהם בעת הצורך להקל בדברי סופרים), ושם נסמן (הערות קמד-נ).

ולפי זה הי' לכאורה מקום לסמוך על פוסקים אלו אף לענין רוכב, שדינו כמו למעלה מי' טפחים.

מכל מקום מסיק כאן לענין רוכב כדעת המ"א שדינו כהולך בקרון וכמהלך בארץ; ולא הקיל לעיל שם אלא לענין ספינה, שהתיר בזה גם הרא"ם בספר יראים.

[2116] לקמן סי' שצו ס"א (שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, יש אומרים שזו אזהרה ליוצא חוץ לתחום, ושיעור תחום של תורה הוא י"ב מיל, כשיעור מחנה ישראל שהיתה י"ב מיל על י"ב מיל, וחכמים אסרו לצאת יותר מאלפים אמות, שהן מיל אחד).

התורה. אעפ"כ ילך ברגליו.

לפי שאף שכשירכוב יהיו רגליו למעלה מי' טפחים, מכל מקום כיון שהוא יושב במקום שנוח תשמישו, דהיינו על גבי החמור שהוא מקום נוח לתשמיש ישיבה, ורגלי החמור נוגעים בארץ[2117], הרי זה דומה להולך בקרון, שאע"פ שגבוה י' טפחים, מכל מקום אם יש בו ד' על ד' יש בו משום תחומין[2118], כמו שיתבאר בסי' ת"ד[2119].

ומכל מקום אם הוא בענין שיש חשש סכנה אם לא ירכב וילך בקרון, כגון שהולך במדבר עם שייירא ולא יוכל ללכת עמהם אם ילך ברגליו וכל כיוצא בזה, יכול לרכוב ולילך בקרון, אף כשעודנו בתוך התחום שאין שם איסור כלל בהליכה ברגל[2120]:

ח וכשאין שם חשש סכנה וצריך לירד מן הקרון, אם לא ירד ממנו מבעוד יום, צריך להסיר ממנו כל חפציו ולהניחם על הקרון קודם שירד ממנו, אם גוף העגלה עצמה בלא הגלגלים היא רחבה ד' וגם היא גבוהה י' טפחים בלא הגלגלים, שאז היא רשות היחיד גמורה, אע"פ שיש חלל הרבה תחתיה[2121]. אם כן כשירד על הארץ שהיא כרמלית, אסור לו לטלטל מכרמלית לרשות היחיד[2122].

ואם אין העגלה גבוהה י' טפחים בעצמה, אע"פ שגבוהה י' טפחים עם הגלגלים, אינה

יוצא אם כן שאם ירכוב על החמור, לא יעבור על איסור תחומין לפי דעה זו, ואם ילך ברגליו, יעבור על איסור תחומין מן התורה. ולכאורה הי' לנו להתיר לו אם כן לרכוב על החמור.

[2117] **מ"א** סק"ז (מהרא"י בכתבים סי' ס"א, ואפשר שמוטב לרכוב, משום דאיבעיא לן אם יש תחומין למעלה מי', ואם ילך ברגליו יעבור על תחומין, וברכיבה נקטינן לקולא דאין תחומין למעלה מי' ... ולפי מ"ש רש"י בעירובין דף מ"ג בעמוד רחב ד' פשיטא דיש תחומין, דהא חזי להילוך והילוך מעליא הוא, כי קמבעיא לן כשאין רחב ד' דלא ניחא תשמישתיה, או בקפיצה על ידי שם, או בספינה שאינה נחה ודמי לקפיצה באויר עכ"ל, ואם כן ברכיבה ובישיבה בקרון דניחא תשמישתיה, מה לי למעלה מי' או למטה מי' ... ולפע"ד יש ברכיבה איסור תחומין אפילו למעלה מי', דרכוב כמהלך דמי. וראיה מדדחיק בגמרא בעמוד י' או על ידי שם, ולא קאמר ברוכב, אלא ברכיבה יש תחומין, כשהסוס מהלך הוה ליה כאלו הוא מהלך). וקיי"ל בזה כדעת המ"א.

וראה חקרי הלכות ח"ב נד, ב.

[2118] שבזה מודה אף הב"י, כדלעיל סי' רמח בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה וגם המ"א (משום דניחא תשמישתיה, והוה כארעא סמיכתא, כמו קרון להב"י שם ... סמך על הריטב"א דסבירא ליה דאף קרון הוה כארעא סמיכתא, עיי"ש בריטב"א. והובא גם כן ברלב"ח סימן כ"ח לפסק הלכה), ושם נסמן (הערות קנו-ט).

[2119] סעיף א (אבל עמוד שיש בו ד' טפחים על ד' טפחים, כיון שנוח תשמיש הליכתו, אין בו ספק שהילוך גמור הוא, והרי זה כמהלך בארץ, שרואין את העמוד כאלו הוא מגוף הארץ שהיא עבה כאן ובולטת כמו עמוד), ושם נסמן.

[2120] **ריב"ש** סוף סי' קא (אלא אם כן איכא סכנה, כגון שלא יוכל ללכת לרגל השייירא וישאר שם במקום סכנה). הובא בב"י סוף הסי'. רמ"א ס"ב (ואם הוא צריך לצאת חוץ לתחום מפני שמתיירא מן הלסטים, או שאר סכנה, ואפילו הוא תוך התחום, יכול לישב על החמור ולרכוב). ט"ז סק"ג (פירוש ואז אין איסור בהולך ברגליו, אלא דוקא אם רוכב, אפילו הכי יכול לרכוב מחמת סכנה).

[2121] **מ"א** סק"ז (ודע דאם העגלה גבוה י' ורחבה ד' בלא הגלגלים, הוה רשות היחיד גמור).

ודינה כמו ספינה, דאמרינן קא, א (עמוקה (ספינה, רש"י) עשרה (לתוכה דהוה רשות היחיד, רש"י) ... [אין מטלטלין] מן הים לתוכה ... דקא מטלטלין מכרמלית לרשות היחיד).

וכן הוא לקמן סי' שנה ס"ב (ההולך בספינה שהיא עמוקה עשרה ורחבה ד' שהיא רשות היחיד), וס"ה (כשדופני הספינה הם גבוהים י' טפחים, שאז היא רשות היחיד).

[2122] מ"א שם (דאסור להוציא מתוכה, ולא להניח בתוכה, ואם כן אם חשכה לו על העגלה, צריך להוציא חפציו ולהניחם על העגלה קודם שירד).

והיינו שצריך להסיר ממנו כל חפציו קודם שירד מהעגלה, כדי שלא יטלטל מרשות היחיד לכרמלית, ואם ירד על הארץ וחפציו בידיו, אסור לו להחירם לעגלה, כדי שלא יטלטל מכרמלית לרשות היחיד, וכדמסיים במ"א שם (ואם הוא על הארץ אסור להניח על העגלה שום דבר)..

וראה קובץ הערות וביאורים תשמא ע' 63.

רשות היחיד אם יש תחתיה חלל ג' טפחים[2123], כמו שיתבאר בסי' שמ"ה[2124], ומותר לטלטל מכרמלית לתוכה[2125].

ואם אין רחבה ד' טפחים, אע"פ שגבוהה בעצמה י' טפחים, הרי זה מקום פטור[2126], ומותר לטלטל אפילו מרשות הרבים לתוכו[2127].

ואם היא מלמעלה רחבה ד' טפחים, אע"פ שמלמטה אינה רחבה ד' טפחים, הרי זו רשות היחיד[2128], כמו שיתבאר שם[2129]:

יתן כיסו לשוטה או לחרש וקטן

ט אם אין עמו לא חמור ולא נכרי, אם יש עמו חרש ושוטה וקטן, יתן כיסו להשוטה שיוליכנו לו, שהוא פטור מכל המצות, ולא יתננו לחרש וקטן. אע"פ שגם הם פטורים[2130], מכל מקום החרש יש לו דעת מועטת[2131], ומתחלף בפיקח, והקטן יבא לכלל דעת ולהתחייב במצות, אבל השוטה אין לו דעת כלל, ולא יבא לכלל דעת. אבל אם אין עמו שוטה, אלא חרש או קטן יתננו להם[2132].

ואם יש עמו חרש וקטן יתננו לאיזה שירצה[2133], לפי ששניהם שקולים, שהחרש יש לו דעת מועטת, והקטן אע"פ שאין לו דעת כלל, מכל מקום יבא לכלל דעת גמורה כשיגדל[2134]:

[2123] מ"א שם (ואם אין העגלה גבוה י' בעצמה, אינה רשות היחיד, אף על פי שגבוה י' עם הגלגלים, דהוה ליה מחיצה שהגדיים בוקעים בה, אם גבוה ג' טפחים מן הארץ).

והיינו שאף שהעגלה גבוה ז' טפחים, והגלגלים גבוהים ג' טפחים, יוצא אם כן שהעגלה עם הגלגלים גבוהים ביחד י' טפחים. מכל מקום אינה חשובה רשות היחיד, לפי שהגדיים יכולים לבקוע תחתיה, ואין כאן מחיצה י' טפחים.

[2124] סעיף ד (כל מחיצה שאינו מגעת ג' טפחים לארץ, אינו מחיצה לחלוק רשות בפני עצמה, לפי שהגדיים יכולים לבקוע תחתיה. אבל פחות מג' טפחים, שאינן יכולין לעבור שם, אפילו אין בה אלא ז' טפחים ומשהו, אנו אומרים לבוד וכאלו הגיע לארץ), ונתבאר שם (הערה לה).

[2125] מ"א שם (ומותר לטלטל מכרמלית לכרמלית).

[2126] מ"א שם (ואם אין העגלה רחבה ד', הוי מקום פטור אפילו גבוה י').

וכן הוא לקמן שם סכ"ז (מחיצות הגבוהות משלשה ועד לרקיע, ואין ביניהם ד' על ד', הרי ביניהם מקום פטור).

[2127] כדלקמן סי' שמו ס"א (אבל מקום פטור מותר להוציא ולהכניס ממנו לרשות היחיד ולרשות הרבים ומהן לתוכו), ושם נסמן (הערה ז).

[2128] מ"א שם (ואם היא מלמעלה רחבה ד', אף על פי שלמטה אינה רחבה ד', הוי רשות היחיד).

[2129] סעיף ג (עמוד גבוה עשרה שיש בראשו ד' על ד' ומתקצר והולך למטה, וכשמגיע ג' טפחים סמוך לארץ יש בו ג' טפחים על ג' טפחים, הרי הוא רשות היחיד על ראשו), ושם נסמן (הערה כא).

[2130] חגיגה ב, ב. ג, א (ופטורים מכל מצות האמורות בתורה).

גדרם של חרש ושוטה נתבאר לעיל סי' נה סי"א. סי' קצט ס"י. לקמן סי' תס ס"א. סי' תקפח ס"ו-ז. יו"ד סי' א ס"ק לו-ז. שו"ת רבינו סי' כה.

[2131] ראה לקמן יו"ד סי' א ס"ק לה (שאין בו דעת נכונה וצלולה).

[2132] **גמרא שם** שבת קנג, א (חרש ושוטה, לשוטה (יהיב, דלית ליה דעת כלל, אבל חרש דעתא קלישתא אית ליה, רש"י). שוטה, וקטן לשוטה). טור ושו"ע סעי' ד-ה (היה עמו חרש ושוטה, יתננו לשוטה, לפי שאין לו דעת כלל. שוטה וקטן, יתננו לשוטה שהקטן יבא לכלל דעת).

[2133] גמרא שם (איבעיא להו חרש וקטן מאי ... לחרש יהיב ליה, דקטן אתי לכלל דעת, או דילמא לקטן יהיב ליה, דחרש אתי לאחלופי בגדול פיקח. איכא דאמרי לחרש יהיב ליה. איכא דאמרי לקטן יהיב ליה). **רי"ף** סו, א (וכיון דלא איפסיקא הלכה בהדיא, דעבד כי האי לישנא עבד ודעבד כי האי לישנא עבד). **רמב"ם** פ"כ ה"ז (חרש וקטן נותנו לאי זה מהן שירצה). **רא"ש** רפכ"ד (כלשון הרי"ף). טור ושו"ע ס"ה (חרש וקטן, יתננו למי שירצה).

[2134] לבוש ס"ה (חרש וקטן שקולים הם, דכל אחד יש לו צד הקדמה, זה בדעתא קלישתא ועוד דאתי לאחלופי בגדול פקח, וזה יבא לכלל דעת, לפיכך יתננו למי שירצה).

י ויכול ליתנו לקטן, אפילו הגיע לחנוך והוא בנו, שחייב לחנכו במצות, מכל מקום חינוך זה אינו אלא מדברי סופרים[2135], והתירו לו חכמים[2136] כדי שלא יבא לעשות בעצמו[2137].

ומכל מקום כשנותנו לו, או אפילו לחרש ושוטה צריך ליתנו להם כשעקרו רגליהם ללכת וליטלו מהם כשהם רוצים לעמוד[2138], כדי שלא יעשו עקירה והנחה כמו שנתבאר למעלה[2139]. שאף שאינו מצווה על שביתתם, מכל מקום הרי אסור להאכילם דבר האסור בידים מן התורה[2140] כמו שיתבאר בסי' שמ"ג[2141], וזה שנותן להם כיסו, אף על פי שנותן **(ג)** להם מבעוד יום[2142], מכל מקום כיון שיודע שיוליכוהו בשבת, ולדעת כן נותן להם,

---

[2135] כדלקמן סי' שמג ס"ב (אביו ... מצווה מדברי סופרים לחנך את בנו או בתו אפילו במצוות עשה, משהגיעו לחינוך).

[2136] פסקי רי"ד קנג, ב ד"ה איבעיא (קטן העושה על דעת אביו, אינו אסור אלא מדרבנן ... ולגבי כיס התירו איסור דרבנן). הובא בפסקי **ריא"ז** פכ"ד ה"א אות ב. שלטי הגבורים שם סו, א אות ב (ואעפ"י שהקטן עושה על דעת אביו, שרואה שנוח לו לאביו, הואיל ואין אביו מצוה אין איסורו אלא מדברי סופרים, והתירו איסור של סופרים אצל הכיס).

*

כל זה הוא ביאור השיטה שנתבארה כאן. אמנם בהמשך הסעיף יתבאר כדעת הרשב"א והמ"מ, שכאן אסור מדאורייתא כמאכילו בידים, כיון שהוא נותן להם לדעת כן שיוליכוהו. אלא שנותן להם אחר עקירה, ולכן אינו אסור אלא מדברי סופרים.

וראה דובר שלום ע' קא.

[2137] כדלעיל ס"א (ואם לא נתיר לו טלטול המעות והולכה על ידי נכרי, שאין איסורן אלא מדברי סופרים, יבוא להוליכו בעצמו ויעבור על איסור של תורה).

[2138] תוס' קנג, א ד"ה מי (הכא לא מיירי כגון דעביד הקטן עקירה והנחה, אלא כדאמרינן לקמן גבי חמור, כשהיא מהלכת מניחו עליה וכשהיא עומדת נוטל הימנה). **רמב"ן** ד"ה חמור (שכבר פירשו לפנינו שמניחין עליה כשהיא מהלכת ... וכן כשהזכירו כאן חרש שוטה וקטן, על אותה הכוונה הוא, שיניחו עליהן כשהן מהלכין). **רשב"א** שם ע"ב ד"ה (כשהיא מהלכת נותנו עליה, כשהיא עומדת נוטלו ממנה. והוא הדין כשהוא נותנו לחרש שוטה וקטן. וכל שכן הוא, דאילו נותנו להן כשהן עומדין, הא איתא בגדול בכיוצא בזה חיוב חטאת, וכל שבגופו איכא איסורא דאורייתא אי אמרינן לקטן למיעבד איכא נמי איסורא דאורייתא, דכתיב לא תאכלום קרי ביה לא תאכילום). מ"מ פ"כ ה"ז (כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ושאר מפרשים, שכשהוא נותנו לאחד מאלו, מניחו עליו כשהוא מהלך ונוטלו הימנו כשהוא עומד, הא לאו הכי אסור, דודאי לא גרע מבהמה, ואסור הוא להאכילו בידים). שו"ע ס"ו (ויש אומרים שכשנותנו לאחד מאלו, מניחו עליו כשהוא מהלך ונוטלו ממנו כשהוא עומד).

[2139] סעיף ג (וכדי שלא יעבור על שביתת בהמתו, יניחנו עליה לאחר שעקרה יד ורגל ללכת, שעכשיו אין כאן איסור מן התורה).

[2140] רשב"א שם (כשהיא מהלכת נותנו עליה כשהיא עומדת נוטלו ממנה ... אי אמרינן לקטן למיעבד איכא נמי איסורא דאורייתא, דכתיב לא תאכלום קרי ביה לא תאכילום). מ"מ שם (דודאי לא גרע מבהמה, ואסור הוא להאכילו בידים). לבוש ס"ו (דלא גרעי מבהמה, שאף על פי שאינו מצוה על שביתתם כמו בבהמה, מכל מקום אסור להאכילם איסור בידים ... וידוע דחרש ושוטה שווין בכל מקום לקטן).

והיינו שאף שמה שהצריכו בחמור להניח עליה אחר שעקרה, כי בלאו הכי עובר בעל הבית מהתורה, משום שביתת בהמתו או משום לאו דמחמר, משא"כ בחרש שוטה וקטן שאינו מצווה על שביתתם.

מכל מקום גם בחרש שוטה וקטן הוא איסור מהתורה של לא תאכלום לא תאכילום. ולכן צריך גם כאן ליתנו להם אחר שעקרו רגליהם ללכת.

[2141] סעיף ה (לספות לו איסור בידים, אסור לכל אדם, מן התורה, אפילו אינו בר הבנה כלל, שנאמר לא תאכלום, ופירשו חכמים לא תאכילום לקטנים).

ואף שנתבאר לקמן שם ס"י (מותר ליתן לתינוק בשבת חפצים שיכול לעשות בהם מלאכה לעצמו, ואפילו אם ידוע שיעשה בהם ... כיון שמתכוין הוא להנאת עצמו אין צריך להפרישו).

מכל מקום הכא שאני ש"לדעת כן נותן להם, הרי זה כמאכילם איסור בידים", שהרי הוא נותנו להם כדי שיוליכוהו לביתו.

וראה בדי השלחן סי' קמז ס"ק יא.

[2142] במ"מ שם הביא את דברי הרמב"ן והרשב"א, שצריך ליתנו להם אחר שעקרו, ואחר כך ביאר את דעת הרמב"ם (רבינו סתם בכאן דבריו, ונראה לדעתו שמותר לתת לאלו בכל צד. ונראה לי טעם לדבריו ... כשנותנו לאחד מאלו אינו נותנו בשבת שיהא כמאכילו בידים, אלא מערב שבת הוא נותן להם קודם שקדש היום, והן עושין המלאכה

הרי זה כמאכילם איסור בידים, לפיכך אין היתר אלא שלא יעשו עקירה והנחה, שאז אין בזה איסור של תורה[2143] (אף אם היה ברשות הרבים גמורה), והתירו לו חכמים איסור של דבריהם[2144] כדי שלא יבא לעשות בעצמו[2145].

ומכל מקום אם היה עמו חמור, יניחנו על חמורו ולא יתננו לאחד מאלו, שהם בכלל אדם, ויש במינם שחייבים במצות, ויתחלפו בהם[2146]:

יטלטל פחות פחות מד' אמות

יא ואם אין עמו שום אחד מכל אלו, התירו לו לטלטל בשבת כיסו, או מציאה שבאה לידו מבעוד יום, פחות פחות מד' אמות[2147]. דהיינו שלא יוליכם ד' אמות רצופים משקדש היום, אלא ילך עמהם פחות מד' אמות ויעמוד מעט לנוח, ויחזור וילך פחות מד' אמות ויעמוד מעט לנוח, וכן יעשה עד שיגיע למקום שביתתו[2148]. ואם עמד לתקן משאו

בשבת, ואצל מי שהחשיך לו בדרך לא החמירו. ומכל מקום אפשר שרבינו כתב דברי הגמרא כפשטן, ואף הוא סובר כדעת המפרשים ז"ל). והיינו שהרמב"ן אסרו אף מבעוד יום, ובדעת הרמב"ם מסתפק המ"מ.

רמ"א ס"ו (ודוקא כשנותן להם משחשכה, אבל כשנותן להם מבעוד יום, מותר בכל ענין).

מ"א סק"ח (צריך עיון למה הקיל רמ"א, מאחר שדברי הגאונים מפורשים לאיסור, ודברי הרמב"ם סתומים). ולכן נפסק כאן לאיסור, כדעת המ"א. ונתבאר בקונטרס אחרון סק"ג.

[2143] והיינו שכיון שנותנו להם מבעוד יום כדי שיוליכוהו משחשיכה, עובר גם בזה על לא תאכילום. ולכן צריך ליתנו להם אחר שיעקרו רגליהם משחשיכה (או שיתחילו ללכת מבעוד יום, שאז אינם עושים עקירה בשבת).

וראה הליכות השבת ס"ק קכד.

[2144] כדלעיל ס"ג (שחסרה לו העקירה שעשאה חבירו, אלא שאסור מדברי סופרים, וכאן כשמניח על בהמתו אחר שעקרה יד ורגל מותר אפילו לכתחלה, שהתירו לו משום הפסד כיסו שלא יבא להוליכו בעצמו), ושם נסמן (הערה 2097).

וראה מראי מקומות וציונים.

[2145] כדלעיל ס"א (ואם לא נתיר לו טלטול המעות והולכה על ידי נכרי, שאין איסורן אלא מדברי סופרים, יבוא להוליכו בעצמו ויעבור על איסור של תורה).

[2146] **גמרא** שם (חמור וחרש שוטה וקטן, אחמור מנח ליה, לחרש שוטה וקטן לא יהיב ליה, מאי טעמא, הני אדם (ויש במינו שחייב במצות ואתי לאיחלופי, רש"י), האי לאו אדם). טור ושו"ע ס"ג (היה עמו חמורו וחרש שוטה וקטן, יניחנו על החמור, ולא יתננה לאחד מאלו).

[2147] **רבי יצחק שם** (מוליכו פחות פחות מד' אמות). טור ושו"ע ס"ז (אם אין עמו שום אחד מכל אלו, יטלטלנו פחות פחות מארבע אמות. ודוקא כיסו, או מציאה שבאה לידו, אבל אם לא באה לידו, לא). לבוש ס"ז (דוקא בכיסו, או מציאה שבאה לידו קודם שתחשך, דהוי ככיסו ממש, אבל אם לא באה לידו קודם שתחשך, לא).

וכמו בדין יתננו לחמור, שנתבאר לעיל ס"ב (במה דברים אמורים בכיסו. אבל אם מצא מציאה, לא התירו לו ... במה דברים אמורים כשעדיין לא הגביה אותה, אבל אם כבר הגביהה ובא לידו מבעוד יום, נעשית כשלו ממש).

והיינו כיון שגם העברה פחות פחות מד' אמות אסור מדברי סופרים, כדלקמן סי' שמט ס"ג (ומדברי סופרים אסור להוציא חפץ חוץ לד' אמות, אפילו בעומד או יושב לפוש תוך ד' אמות, או אפילו מניח החפץ בארץ תוך ד' אמות וחוזר ומוליכו חוץ לד' אמות, גזרה שמא יעבירנו ד' אמות בהליכה אחת). וכיון דמיירי בכיסו, אסור גם משום טלטול מוקצה בשבת. והתירו כאן בכיסו, כדי שלא יבא להוליכו באיסור דאורייתא.

וכן הדין בשכח כיסו, כדלקמן סי"ז (שכח כיסו עליו עד שחשכה ואחר כך יצא עמו לרשות הרבים ... יוליכנו פחות פחות מד' אמות).

וכן התירוהו במוצא תפילין במקום שאינו משתמר מכלבים שיכולין לבא לידי בזיון, ומתיירא לישב ולשמרן שם, כדלקמן סי' שא סנ"ב (ואם מתיירא לישב כאן עד שתחשך מפני ליסטים שודדי לילה, יטול כולן בידיו מיד ויוליכן פחות פחות מד' אמות, כדרך שנתבאר בסי' רס"ו).

[2148] נתפרש לקמן סעיף הבא (מיד שיגיע לפתח ביתו קודם שיעמוד שם יזרקנו לביתו כלאחר יד).

משא"כ בשני האופנים דלעיל, הרי הנכרי מביאו לתוך הבית. ולענין החמור יתבאר לקמן סכ"א (כשיגיע לחצר החיצונה של העיר, שהוא מקום המשתמר הראשון, נוטל מעליה הכלים". ואולי מטעם זה כתב כאן "עד שיגיע למקום שביתתו", דהיינו קודם שנכנס לביתו.

וראה הליכות השבת ס"ק קכו.

אין עמידה זו מפסקת, אלא צריך שיעמוד כדי לנוח[2149].

ויש מחמירין[2150] בכל מקום שהתירו טלטול פחות פחות מד' אמות, שישב בכל פחות מד' אמות, אבל העמידה אינה כלום, כיון שאין כוונתו בעמידתו בשביל לנוח ולהנפש, אלא הוא רוצה לנוח כדי להתיר איסור טלטול ד' אמות[2151]. וטוב לחוש לדבריו במקום שאפשר:

יב ומכל מקום אין פחות פחות מד' אמות מועיל אלא לענין איסור מעביר ד' אמות ברשות הרבים, אבל לא לענין הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, ולא לענין הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד[2152].

אלא כיצד יעשה כשמגיע לביתו עם כיסו, אם יכניסנו כדרכו נמצא מכניס מרשות הרבים או כרמלית לרשות היחיד, אלא מיד שיגיע לפתח ביתו קודם שיעמוד שם[2153] יזרקנו

[2149] **רש"י** ע"ז ע, א (ועומד לפוש, וליכא עקירה מתחילת ד' לסוף ארבע). **דרכי משה** סק"א (לקמן סימן שמ"ח [=בטור] משמע דעמידה מפסקת, ובהלכות רשויות כתב הכל בו (סי' לא, כח ע"א) דכל שעומד לפוש הוי כישיבה, וכל שעומד לתקן המשוי הוי כהליכה). **מ"א** סק"ט (ועומד לפוש בנתיים (ד"מ בשם טור סי' שמ"ח) ... בע"ז דף ע' פירש"י דבעומד לפוש סגי).

וכדאמרינן ה, ב (תוך ד' אמות (המעביר ד' אמות ברשות הרבים ועמד תוך ד' אמות, רש"י), עמד לפוש, פטור (שלא העביר ד' אמות בעקירה אחת, רש"י), לכתף, חייב (ועמידה דתוך ד' לאו עמידה היא, שהיתה לכתף, רש"י)).

וכן הוא לקמן סי' שמט ס"ג (המעביר ד' אמות ברשות הרבים, אינו חייב אלא אם כן העביר בהליכה אחת, אבל אם עמד בתוך ד' אמות וחזר והלך פטור. במה דברים אמורים כשעמד לפוש, אבל עמד לתקן משאו הרי זה כמהלך).

[2150] **רבינו ירוחם** נ"ב ח"ו עה, ג (מוליכו פחות פחות מד' אמות שאמרו רז"ל בכל מקום, צריך לישב בכל פחות מד' אמות, שאם לא ישב, אף על פי שעמד ולא הלך בכל פחות מד' אמות, חייב, שאף על פי שעומד הליכה אחת היא). כל בו סי' לא כט, ד (וכתב הר"ש ז"ל, וצריך לישב [כ]ל פחות מד' אמות, אבל בעמידה אסור, ואם עשה כן מחלל שבת הוא). הובא ב"י ד"ה כתב. **ט"ז** סק"ד (וכתב ב"י בשם הר"ר ירוחם, בהיתר פחות מד' אמות צריך לישב בכל פחות מד' אמות, שאם לא כן אף על פי שעומד חייב, דהליכה אחת היא).

[2151] **מ"א** סק"ט (שסבירא ליה, דבכאן כיון שאינו עומד אלא משום שלא יבא לידי איסור, לא הוה ליה כעומד לפוש, לכן צריך לישב).

ומסיים הט"ז שם (ונראה דזהו אם אחד נושא לבד, אז צריך לישב, אבל אם אחד נותן לחבירו בפחות מד' אמות, אין צריך לישב שום אחד, דבכל אחד הוי מעשה חדש, כן נראה לי). וכן הוא בא"ר ס"ק יב (וליתן לחבירו בפחות מד' אמות, יותר עדיף מלילך בעצמו).

וכמבואר בתוס' עירובין צז, ב ד"ה רבי שמעון (כיס דפרק מי שהחשיך (שבת קנג, ב) ... אם היו חברים הרבה, והיו כולן שותפין בו, נראה דלרבי שמעון נותנו לחברו וחבירו לחבירו, דהכי עדיפא ליה).

והוא כדלקמן סי' שמט ס"ד (וכל זה כשאדם אחד מוציא החפץ חוץ לד' אמות, אלא שעושה הנחה בינתיים. אבל מותר לו לאדם לעקור חפץ מרשות הרבים וליתנו לחבירו שאצלו בתוך ד' אמותיו, וחבירו יתננו לחבירו שאצלו, אף על פי שהחפץ הולך כמה מילין ברשות הרבים, כיון שכל אחד אינו מעביר ד' אמות).

והטעם שלא נזכרה כאן עצה זו, ראה הליכות השבת, בירורים סי' כט.

[2152] שבזה אינו מועיל אף אם אחד נותן לחבירו בפחות מד' אמות, כאופן השני הנ"ל, וכמבואר בשו"ת **רש"ל** סי' נא (אם מותר להוציא ממקום שאינו מעורב על ידי הושטה מיד ליד איש חבירו תוך ד' אמות ... היתר זה לא מצינו ולא שערום אבותינו). **ט"ז** סק"ד (דבר פשוט שזה אין מועיל אלא טלטול ברשות הרבים או כרמלית, שהאיסור הוא משום טלטול ד' אמות, על כן מהני זה, אבל מרשות היחיד לכרמלית, וכל שכן לרשות הרבים, דהאיסור משום הוצאה מרשות לרשות, דאסור אפילו בחצי אמה, לא מועיל זה. וכ"כ רש"ל בתשו' סי' נ"א).

וכן הוא לקמן סי' שמט ס"ה (ומכל מקום אין היתר זה שנותנו לחבירו וחבירו לחבירו מועיל, אלא לענין טלטול חוץ לד' אמות בכרמלית או ברשות הרבים, אבל לא לענין טלטול מרשות היחיד לרשות הרבים או לכרמלית).

[2153] **ספר התרומה** סי' רכה (וכשיהיה על פתח ביתו אז יזרקנה כלאחר יד, קודם שיעמוד). הובא ב**הגהות מיימוניות** פ"כ אות ה, ונתבאר במה**רש"א** קנג, ב ד"ה גמרא א"א (ומיהו הנחה ודאי איכא כשעומד פורתא לפני הבית ... יש לומר דכשזורק לה כלאחר יד, אפשר דמצי למעבד בלי שיעמוד שם פורתא).

והם כתבו כן לענין ריצה, כדלקמן סי"ג (יכול לרוץ ... עד שיגיע סמוך לבית, ואז קודם שיעמוד לפני פתח ביתו ותיעשה הנחה, צריך הוא לזרוק כיסו לתוך ביתו כלאחר יד), ושם (הערה 2163).

לביתו כלאחר יד[2154], דהיינו שלא כדרך זריקה, כגון מכתיפיו ולאחריו[2155], ואין בזריקה זו איסור מן התורה, ואף אם היא רשות הרבים גמורה, אלא מדברי סופרים, והתירו לו כדי שלא יבא להכניסו כדרכו[2156]:

ירוץ עד ביתו ויזרקנו לביתו כלאחר יד

יג ואם אינו יכול להוליכה פחות פחות מד' אמות, מפני שמתיירא מלסטים שלא יגזלוהו ממנו[2157], וכן אפילו אם יש עמו חמור ומתיירא להניחו עליו מפני הלסטים, שאם יניחנו עליו ויטלנו בכל עת שיעמוד כמו שנתבאר[2158] יראוהו הלסטים ויגזלוהו ממנו[2159], **(ד)** יכול לרוץ עם כיסו עד שיגיע לביתו, שאין כאן איסור של תורה אף אם היא רשות הרבים

וכאן הצריך לעשות כן אף בפחות פחות מד' אמות, שהזריקה מרשות הרבים לרשות היחיד תהי' תוך כדי הליכה, ומכתפיו ולאחריו, כלאחר יד. וכעין זה לקמן סי' שא סנ"ב (ויוליכן פחות פחות מד' אמות, כדרך שנתבאר בסי' רס"ו ... וכשיגיע לפני החצר ההוא יושיט אותן לחבירו העומד בחצר, וחבירו יטלן מידו בשעה שהוא הולך).

וראה תהלה לדוד ס"ק טו, וסי' שא ס"ק מ. נתיבות השבת פ"ט סוף הערה ח. חקרי הלכות ח"ד לו, א. הליכות השבת, ביאורי השלחן ס"ק קכז.

[2154] **גמרא** קנג, ב (דזריק ליה כלאחר יד). ב"ח ד"ה היתה חבילתו בשם ה**תוס'** (בריש פרק מי שהחשיך כתבו התוספות, דהוא הדין בכיס במוליכו פחות פחות מארבע אמות, כי מטי לביתיה ... גם כן צריך לומר דזריק כלאחר יד). והוא בתוספות הרא"ש שם (דשרינן להוליכו פחות פחות מד' אמות ... פשיטא ליה דיכול לזורקו כלאחר יד).

והיינו כמו בריצה, שיתבאר לקמן סי"ג (צריך הוא לזרוק כיסו לתוך ביתו כלאחר יד), וסט"ו (ועד שמגיע לפני פתח ביתו, ויזרקנה שם כלאחר יד).

[2155] רש"י שם ד"ה כלאחר יד (שלא כדרך זריקה, כגון מכתיפיו ולאחוריו). לבוש סי"א (יזרקנו ממנו כלאחר יד, שלא בדרך זריקה, כגון מכתיפיו ולאחריו).

גדר הוצאה כלאחר יד יתבאר לקמן סי' שא ס"ב (בשינוי מדרך החול ... כגון שהוציא חפץ לאחר ידו).

[2156] ואם הם תפילין שמצא במקום שאינו משתמר מכלבים (כדלעיל הערה 2147), שאינו יכול לזרקן לחצר מפני בזיון התפילין, נתבאר לקמן סי' שא סנ"ב (וכשיגיע לפני החצר ההוא, יושיט אותן לחבירו העומד בחצר, וחבירו יטלן מידו בשעה שהוא הולך, שנמצא הוא עושה עקירה מרשות הרבים וחבירו עושה הנחה ברשות היחיד ... אבל לא יזרקם לחצר כלאחר יד, כמו שנתבאר בסי' רס"ו, מפני בזיון התפילין).

[2157] **ספר התרומה** סי' רכה (ואם ירא מכיסו בשעה שמוליכה פן יראו אותה עכו"ם ויגזלו, לא יניח אותה עליו, וירוץ ולא יעמוד כלל, וכשיהיה על פתח ביתו אז יזרקנה כלאחר יד קודם שיעמוד). **מרדכי** רמז תמז (ואם ידאג פן יראוהו נכרים ויגזלוה ממנו, יביאנה עליו וירוץ שלא יעמוד כלל, וכשיהיה סמוך לביתו יזרקנה שם כלאחר יד). **הגהות אשרי** פ"א סי' לג (ואם ירא פן יראו נכרים ויקחנו לו, יניחנו על עצמו וילך ולא יעמוד עד שיגיע סמוך לביתו, וישליך כלאחר יד). מ"א ס"ק יח (כגון שמתירא מלסטים).

ואף שכתב הרמב"ן קנג, ב ד"ה הא (ונראה לי דדוקא נקט חבילה, שהרץ בה אית ליה הכירא רבה, אבל רץ בכיס לית ליה הכיר ואסור). הובא בר"ן (סו, ב) ד"ה רץ (והוי יודע דדוקא בחבילה הוא דשריא הכי, לפי שאין דרכו של אדם לרוץ עמה, ומאן דעביד הכי אית ליה היכרא טובא, אבל רץ בכיס לית ליה הכירא, ואסור. דאי לא תימא הכי ליתני מתני' האי תקנתא נמי בכיס ... הרמב"ן ז"ל). וכן הובאו ב' הדעות בשו"ע סי"ב (יש אומרים דדוקא בחבילה התירו לעשות כן, אבל לא בכיסו. ויש אומרים דהוא הדין לכיסו).

מכל מקום התיר כאן בפשיטות גם בכיסו, על פי דברי השלטי הגבורים סו, א אות ג (ומדברי הרמב"ן שהביא הר"ן שם פרק מי שהחשיך גבי החבילה, נראה דלא הותר לרוץ והכיס עליו, דדוקא גבי חבילה התירו מפני שיש היכרא ולא אתי למעבד עקירה והנחה, אבל גבי כיס דליכא הכירא אסור. אלא שיש לומר דלא פליגי, דעד כאן לא קאמר הרמב"ן שאינו יכול לרוץ עם הכיס ולהביאו לביתו בכה"ג, אלא היכא שיכול להביא לביתו בפחות פחות מד' אמות, אבל אם אינו יכול להביאו לביתו פחות פחות מד' אמות, דאיכא סכנה שמא יאבד ממונו, שלסטים או נכרים יגזלוה ממנו אם יביאנה בכך, נראה דגם לדידיה שרי לרוץ עם הכיס).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג וס"ק ד.

וראה קובץ הערות וביאורים קעא ע' ח. קעג ע' ז. רלח ע' כ. רמ ע' יג. רמג ע' יג.

[2158] סעיף ג (צריך ליטול הכיס ממנה, ולאחר שתחזור ותעקור יד ורגל ללכת, יניחנו עליה).

[2159] מ"א ס"ק יח (והוא הדין אם יש עמו חמור, ומתירא כשיניחנה ויטלנה, כמ"ש בס"ב, יגזלוהו הלסטים, דשרי לרוץ).

גמורה[2160], אם התחיל לרוץ קודם שקדש עליו היום, שלא היתה העקירה בשבת[2161], וכל זמן שהוא רץ אין כאן עקירה והנחה, עד שיגיע סמוך לבית, ואז קודם שיעמוד לפני פתח ביתו ותיעשה הנחה[2162] צריך הוא לזרוק כיסו לתוך ביתו כלאחר יד, כדי שלא יכניס מרשות הרבים לרשות היחיד[2163].

ובזמן הזה שאין לנו רשות הרבים אלא כרמלית[2164], יש להתיר אף אם מתחיל לרוץ משחשכה[2165], רק קודם שיעמוד לפני פתח ביתו יזרקנו כלאחר יד, שנמצא שאין כאן אלא עקירה בלא הנחה:

יד במה דברים אמורים כשהוא רץ, אבל לילך לאט לא התירו לו אפילו אם התחיל מבעוד יום, לפי שלפעמים יעמוד מעט בלא דעת ויחזור וילך, ונמצא עושה עקירה והנחה בשבת, משא"כ כשהוא רץ יש לו היכר וזכרון בריצה זו שאסור לו לעמוד, ולא יבא לשכוח[2166]:

טו וכן מי שהיתה חבילתו על כתיפו וקדש עליו היום, רץ תחתיה אפילו ברשות הרבים עד שמגיע לפני פתח ביתו ויזרקנה שם כלאחר יד[2167]. ואף אם עמד באמצע מרוצתו לתקן

[2160] **רב [א]דא שם** (היתה חבילתו מונחת לו על כתיפו רץ תחתיה (וכל כמה דלא עמד לפוש אין כאן עקירה לאיסור, רש"י), עד שמגיע לביתו).

[2161] ס' התרומה סי' רכה (דהשתא לא עשה איסורא דאורייתא, דהא מבעוד יום התחילו). וראה קונטרס אחרון ס"ק ג בישוב קושיית שלטי הגבורים עליו.

והיינו בכיסו, אבל בחבילתו יתבאר לקמן סט"ו (וכן מי שהיתה חבילתו על כתיפו וקדש עליו היום),

[2162] וכן הוא לעיל סי"ב (אלא מיד שיגיע לפתח ביתו, קודם שיעמוד שם, יזרקנו לביתו כלאחר יד), ושם נסמן (הערה 2153).

[2163] גמרא שם (סוף סוף כי מטא לביתיה אי אפשר דלא קאי פורתא, וקמעייל מרשות הרבים לרשות היחיד. דזריק ליה כלאחר יד).

והיינו שהגמרא הצריכה לזרוק כלאחר יד, "כדי שלא יכניס מרשות הרבים לרשות היחיד", ובעל התרומה (דלעיל הערה 2153) הוסיף, שיזרקנו "קודם שיעמוד", כדי שלא יעשה הנחה לריצתו.

[2164] כדלקמן סי' שמה סוף סי"א (ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים אלא כרמלית. ועל פי דבריהם נתפשט המנהג במדינות אלו להקל ולומר שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה).

[2165] **שלטי הגבורים** שם (צריך שיתחיל לרוץ מבעוד יום, כדי שלא יעשה עקירה בשבת, כמ"ש ספר התרומה. ולדידן דלית לן רשות הרבים אלא כרמלית, אפשר דבכל ענין שרי). **ט"ז** סק"ו (כדיעה הראשונה דלא התירו אלא בחבילה, ולא בכיסו. כיון דמילי דרבנן נינהו, הסומך להקל לא הפסיד, כן נראה לי). **מ"א** ס"ק יח (ולדידן דאין לנו רשות הרבים גמורה, אפשר דלכו"ע שרי בכל ענין, ש"ג). ונתבאר בקונטרס אחרון סוף ס"ק ג, וסק"ד.

[2166] **גמרא שם** (אבל קלי קלי (מעט מעט כלומר בנחת, רש"י), לא, מאי טעמא כיון דלית ליה היכירא אתי למיעבד עקירה והנחה (כלומר דזימנין דקאי ולאו אדעתיה, אבל רץ היכרא איכא, רש"י)). טור ושו"ע סי"א (ודוקא רץ, אבל לילך לאט, לא, כיון דלית היכירא אתי למעבד עקירה והנחה, דזמנין קאי ולאו אדעתיה).

[2167] **רב אדא שם** (היתה חבילתו מונחת לו על כתיפו (מבעוד יום וקדש עליו היום, רש"י) רץ תחתיה עד שמגיע לביתו). טור ושו"ע סי"א (היתה חבילתו מונחת על כתיפו וקידש עליו היום, רץ תחתיה עד ביתו).

ואף שלענין כיסו נתבאר לעיל סי"ג (יכול לרוץ עם כיסו עד שיגיע לביתו ... אם התחיל לרוץ קודם שקדש עליו היום, שלא היתה העקירה בשבת). מכל מקום התירו כאן אף אם "קדש עליו היום".

וטעם החילוק נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג (דמכל מקום ברשות הרבים אין להקל גבי ריצה כשעקר משחשכה, כיון שיש חולקים לגמרי על היתר זה, והמתירין עצמן הזכירו מבעוד יום, מנא לן להקל משחשכה). משא"כ כאן בחבילתו על כתיפו, שנתפרש בגמרא להיתר, יש להתיר אף כשקידש עליו היום, כמבואר בתהלה לדוד סקי"ב (ולכאורה נראה דהיינו דוקא בכיסו, כיון דאיכא דעת ... דלא התירו ריצה ... אבל בחבילה, אף ברשות הרבים מתיר אף משחשיכה).

ולכאורה יש עוד הפרש בינם, שלענין כיסו נתבאר לעיל שם שלא התירו אלא "אם אינו יכול להוליכה פחות פחות מד' אמות, מפני שמתיירא מלסטים שלא יגזלוהו ממנו". משא"כ כאן חבילתו, התיר בסתם (מי שהיתה חבילתו על כתיפו וקדש עליו היום, רץ תחתיה אפילו ברשות הרבים עד שמגיע לפני פתח ביתו).

המשוי, **(ה)** פטור[2168] (אלא שלכתחלה אסור לעמוד כלל, אלא אם כן אי אפשר לו בענין אחר):

היתרים אלו כשאינו פושע

טז וכל זה במי שהחשיך לו בדרך שאינו פושע, שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום לבא לעיר. אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה והוציא כיסו עמו לרשות הרבים, או אפילו לכרמלית, ושכח אחר כך להסירו ממנו ולהצניעו קודם שחשכה[2169], לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו, אפילו לומר לנכרי להצניעו, הואיל ופשע בו שיצא עם כיסו סמוך לחשכה[2170] כמ"ש בסי' רנ"ב[2171]:

יז אבל אם היה כיסו תלוי בחגורו ושכחו **(ו)**, ולא ידע בו בשעת יציאתו לרשות הרבים סמוך לחשכה, ואפילו שכח כיסו עליו עד שחשכה ואחר כך (הוציאו) יצא עמו לרשות הרבים[2172], או אפילו ידע שכיסו עליו בשעת יציאתו, אלא שיצא מבעוד יום ולא סמוך

אבל בקונטרס אחרון ס"ק ו (גם בחבילה, המתירין עצמן, דהיינו ספר התרומה והנמשכין אחריו, התנו בפירוש כשאי אפשר בענין אחר שמתיירא כו'), ושם נסמן (הערה 2360)..

[2168] **מ"א** ס"ק טז (ואם עמד לתקן המשאוי, פטור). והיינו כדאמרינן ה, ב (לכתף (לתקן משאו על כתיפו, רש"י), פטור).

וביאר כוונתו בקונטרס אחרון ס"ק ה, שכיון שהוא פטור, לכן התירו כאן, כשאי אפשר באופן אחר.

[2169] **רבינו ירוחם** נ"ב ח"א סו, ג (יש מהמפרשים שכתבו דוקא מי שהחשיך לו בדרך, שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום. אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה ושכח והוציאו לרשות הרבים, לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלה). שו"ע ס"ח (יש אומרים דדוקא מי שהחשיך לו בדרך, שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום. אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה ושכח והוציא לרשות הרבים, לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו). לבוש ס"ט (לא התירו לו שום אחד מכל הדרכים הללו דפושע הוא).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ו (לפי מה שכתב המג"א, צריך לומר דלשון ושכח והוציא שבשו"ע, הוא דומיא דשמא ישכח ויוציא שבסוף סי' רנ"ב, שפירושו ישכח להסירו ולהצניעו).

והיינו שלפי האמור בסעיף הבא (ואפילו שכח כיסו עליו עד שחשכה ואחר כך (הוציאו) יצא עמו לרשות הרבים), צריך לומר שכאן יצא עמו סמוך לחשיכה, ושכח להסירו ולהצניעו, וכדלקמן (הערה 2352).

[2170] כל בו סי' לא (אדם ששכח כיסו עליו בערב שבת ותוכו מעות יתיר כיסו ויניחנו ליפול לארץ, ואל יאמר לגוי להצניע מעותיו או כיסו, דכל מה שאסור לעשות אסור לומר לגוי לעשותו). דרכי משה סק"ב (כתב בכל בו דוקא מי שהחשיך לו בדרך, אבל אם שכח כיסו עליו, מתיר חגורו והכיס נופל ... ולא יאמר לגוי להצניע, דאמירה לגוי שבות הוא עכ"ל). והיינו שאסור לומר לנכרי לטלטל מעותיו להצניעם, שהם מוקצה. דרכי משה שם (וזהו כדעת רבינו ירוחם), והיינו שמיירי שהוא פושע, שבאופן זה אסרו "אפילו לומר לנכרי להצניעו".

וכמו במציאה, שיתבאר לקמן ס"כ (אם מצא ארנקי בשבת (אפילו בתוך עיר המעורבת), אסור אפילו לומר לנכרי ליטלו ... לא התירו לו שום איסור של דבריהם (אפילו איסור טלטול מוקצה על ידי נכרי. שאף שיש מתירין איסור זה במקום הפסד מרובה, מכל מקום כאן אינו מפסיד כלום משלו, אלא שנמנע מהריוח). וכן נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ז (דינם כשאר מוקצה, שיש אוסרים אפילו על ידי נכרי אפילו במקום הפסד ... אלא שלהפסד גדול אפשר להקל, וכאן אינו אלא מניעת הריוח). וכן אסרו כאן בפושע.

וראה הליכות השבת, ביאורי השלחן ס"ק קלג, ופסקי הלכה שם ס"ק יח.

[2171] סעיף יז (לא יצא אדם לרשות הרבים סמוך לחשכה וחפץ בידו גזירה שמא ישכח להסיר החפץ מידו להצניעו עד לאחר שחשכה).

ואף שנתבאר לעיל סי' רנב סוף סי"ח (בזמן הזה שפשט המנהג כהאומרין שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה אלא כרמלית כמו שיתבאר בסי' שמ"ה, אין איסור כלל לצאת סמוך לחשכה אפילו בחפץ שבידו, שהרי איסור ההוצאה בכרמלית אינו אלא גזרה מדבריהם ואין גוזרין גזרה לגזרה).

מכל מקום אסר כאן גם בכרמלית (והוציא כיסו עמו לרשות הרבים, או אפילו לכרמלית); כי אף שלא אסרוהו חכמים, עדיין אין להחשיבו אונס, אלא פושע.

וראה שו"ת צמח צדק או"ח הוספות יד, ב. קובץ יגדיל תורה נ.י. כג ע' תרפב. חקרי הלכות ח"ב נה, ב.

[2172] עבודת הקודש להרשב"א בית נתיבות שער ג פ"ב ה"ב (שכח והוציא כיסו בשבת, יש מי שאוסר להוליכו פחות פחות מארבע אמות, שלא התירו אלא במי שהחשיך לו בדרך בלבד. ויראה לי שהוא מותר). **מ"א** סק"י (צ"ע דהא

לחשכה שאינו פושע בזה[2173], ואחר כך שכחו להצניעו עד שחשכה, מותר לו ליתנו לנכרי שיביאנו לו לביתו. ואם אין עמו נכרי, או שאינו מאמינו[2174], יוליכנו פחות פחות מד' אמות[2175], ויזרקנו לביתו כלאחר יד[2176]. ואם מתירא שלא יגזלוהו ממנו, רשאי לרוץ[2177] עד לפני ביתו כמו שנתבאר[2178], שהתירו כל זה כדי שלא יבא להוליכו כדרכו בעקירה

בע"א קאמר המוציא כיס בשבת, משמע דאפילו הוציאו בשבת עצמו שרי, ואפשר דהתם איירי בשוכח, והכא במזיד).

והוא האמור בגמרא **ע"ז דף [ע] ע"א** (המוציא כיס בשבת, מוליכו פחות פחות מד' אמות).

[שהיא גירסת הראשונים, ואילו לגירסת הגמרא שלנו (המוצא כיס בשבת), יוקשה מהאמור לעיל ס"ב (במה דברים אמורים בכיסו, אבל אם מצא מציאה, לא התירו לו)].

[2173] **מ"א** שם (סמוך לחשיכה, אבל מבעוד יום שרי).

[2174] כדלעיל ריש ס"ג (אם אין עמו נכרי, או שאינו מאמינו לנכרי), ושם נסמן (הערה 2091).

[2175] ע"ז שם (מוליכו פחות פחות מד' אמות).

[2176] באופן שנתבאר לעיל סי"ב (יזרקנו לביתו כלאחר יד, דהיינו שלא כדרך זריקה, כגון מכתיפיו ולאחריו), ושם נסמן (הערה 2155).

[2177] **מ"א ס"ק כ** (ונראה לי דאם מתירא דהעכו"ם יקחוהו בשוק רשאי לרוץ).

[2178] סעיף יג (יכול לרוץ עם כיסו עד שיגיע לביתו, שאין כאן איסור של תורה אף אם היא רשות הרבים גמורה, אם התחיל לרוץ קודם שקדש עליו היום שלא היתה העקירה בשבת, וכל זמן שהוא רץ אין כאן עקירה והנחה).

ואף שכאן מיירי שכבר עמד מחוץ לביתו אחר שחשכה וכיסו עליו. מכל מקום התיר לרוץ בו עד לפני ביתו, כדלעיל שם (ובזמן הזה שאין לנו רשות הרבים אלא כרמלית, יש להתיר אף אם מתחיל לרוץ משחשכה), ובזה מיירי כאן (ובמקורו שבמ"א ס"ק כ שבהערה הקודמת), כמבואר בקונטרס אחרון סוף ס"ק ג (בכרמלית יש להקל ... וכן משמע בהדיא במג"א סק"[כ], דאף משחשכה יש להקל).

וראה קובץ הערות וביאורים קמח ע' טו. קמט ע' ח. קנג ע' ו. קנה ע' ו. קנז ע' ט. קסא ע' ח. קסד ע' טו. קסה ע' ז. קסו ע' יד. קסז ע' ה. תקיב ע' 14. תקיג ע' 24.

*

וכל זה הוא כשנזכר אחרי שעמד מחוץ לביתו אחר שחשכה, וכיסו עליו. אבל אם נזכר באמצע הליכתו ביציאתו מהבית, לפני שעמד, אזי בכל אופן ירוץ עד לתוך ביתו שיצא משם (בלי זריקה כלאחר יד), שהרי בכניסתו לבית הוא מבטל את ההוצאה מהבית שעשה בשוגג. ראה דגול מרבבה על המ"א ס"ק י. נפש חיה סי' ה. שו"ת ארץ צבי סי' עו אות ג.

(ב) ואם הוא קרוב לבית שני, ורחוק מביתו שיצא משם, יכול להכניסו לבית השנו, שגם בזה מבטל את ההוצאה מהבית שעשה בשוגג. ואינו עובר בה משום הושטה מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים, שאיסור זה אינו אלה בהושטה ולא בזורק ומעביר בהליכתו, וגם בהושטה אינו אלא כשאורך רשות הרבים מפסיק ביניהן, כדלקמן סי' שמז ס"י (וכל זה בזורק (ומעביר ברגליו), אבל העומד ברשות היחיד ומושיט מרשות היחיד זו לרשות היחיד אחרת שבצדה ואורך רשות הרבים מפסיק ביניהן ... חייב).

והיינו בבית שני שאינו חייב בעירוב, כגון שמביאו מבית הכנסת לביתו, שבין הכנסת אינו חייב בעירוב, כדלקמן סי' שסו ס"ו (ואין אנשי בית הכנסת אוסרים עליה, הואיל ובית הכנסת אינה בית דירה).

(ג) ואף שמדרבנן גם זה אסור, כדלקמן שם ס"ט (המעביר מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים אפילו למעלה מעשרה טפחים אסור מדברי סופרים, שמא יעמוד לפוש ברשות הרבים ויתחייב).

מכל מקום כאן אין ברירה, שהרי אם יעמוד, יעשה הנחה להוצאה והולכה שעד עתה. ראה קובץ הערות וביאורים קעג ע' ז ואילך.

(ד) ואף שגזרו חכמים שלא יוליכם לחצר השנית, כדלקמן סי' שמח ס"א-ב (היה עומד ברשות היחיד והוציא ידו מליאה פירות לרשות הרבים ... בשוגג לא קנסוהו חכמים, ומותר להחזירה לאותה חצר שהוא עומד בה, אבל אסור להושיטה לחצר אחרת ... כדי שלא תתקיים מחשבתו שנתכוין לפנות הפירות מחצר זו).

היינו דוקא כמתכוין לפנות החפץ מהחצר, משא"כ כשהשאיר חפץ בכיסו והבחין בו בהיותו ברשות הרבים, אין שייך לגזור כן, אף אם מכניסו לבית השני.

(ה) ואם הוא אבנט ששכח והוציאו בכיסו, יכול להלבישו עליו דרך הליכתו.

ואף דאמרינן קב, א (הוציאו [בפיו] חייב אמרו לו אינו מן השם ואמאי הא אין דרך הוצאה בכך אלא כיון דקא מיכוין מחשבתו משויא ליה מקום הכא נמי כיון דקא מיכוין מחשבתו משויא ליה מקום). ופירשו בתוס' שם (דבליעתו הויא הנחה אע"פ שמהלך, כדאמרינן (לעיל פ, א) כתיבתן זו היא הנחתן). ויש אומרים שכן הוא אף בלבוש שמלבישו בהליכתו, ראה שמירת שבת כהלכתה פי"ח ס"ס. קיצוור הלכות הערה 21 והערה 25.

והנחה, שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו[2179], ובודאי לא יעזבנו בשוק כשאי אפשר לשמרו שם (על ידי שומר נכרי או שומר ישראל[2180]) עד למוצאי שבת:

יח אבל אם אפשר לשומרו שם עד למוצאי שבת, אסור להביאו לביתו[2181] אפילו על ידי נכרי, אלא מתיר חגורה בשוק והכיס נופל ואומר לנכרי לשומרו. ואם מביאו הנכרי מעצמו אין צריך לומר לו כלום[2182]:

כיס מעות בעיר מעורבת

יט ומי ששכח כיסו עליו ונזכר בשבת כשהוא בתוך הבית, או בתוך החצר, או אפילו בתוך עיר המעורבת, יכול לילך עמו עד לתוך חדר מוצנע ושם יתיר חגורו והכיס נופל[2183]. ואין בזה איסור טלטול מוקצה, דכיון שהמוקצה ישנו עליו כבר, הרי הוא יכול לנושאו עליו לכל מקום שירצה[2184] כמו שיתבאר בסי' ש"ח[2185] (ועוד שזהו טלטול על ידי גופו ולא

מכל מקום נראה מדברי רבינו דלא קיי"ל כסברה זו, כדלקמן סי' שא ס"ב (אבל אסור ואוכלין שהוציאן בפיו חייב שזה גם כן דרך הוצאתן בחול), ולא הזכיר כלל דמיירי שבלע האוכל בהליכתו, אלא שאינו חייב עד שעמד והאוכל בפיו, והחידוש הוא שנחשב כדרך הוצאתו. ונתבאר בהערות שם.

(ו) ואם כבר עמד לפוש ואחר כך הלך יותר מד' אמות, ובאמצע הליכתו הבחין שיש לו חפץ בכיס, שאינו יכול להוליכו לרשות היחיד, שיעשה בזה הכנסה, וגם אינו יכול להניחו ברחוב, שיעשה בזה הנחה להעברה ד' אמות.

אזי על כרחו יצטרך להניחו על ידי זריקה כלאחר יד, כדלעיל סי"ב (דהיינו שלא כדרך זריקה, כגון מכתיפיו ולאחריו).

(ז) ואם הבחין שיש לו סידור קטן בכיסו, שאינו יכול לזרקו כלאחר ידו, כמו במוצא תפילין, שיתבאר לקמן סי' שא סנ"ב (יכניסו אותן זוג זוג דרך לבישה ... אבל לא יזרקם לחצר כלאחר יד, כמו שנתבאר בסי' רס"ו, מפני בזיון התפילין).

ואפשר שבסדור אין להקפיד כל כך כמו בתפילין, בפרט כאן שאין לו עצה אחרת שלא לעשות העברת ד' אמות בעקירה והנחה.

[2179] עבודת הקודש שם (וכשם שאינו מעמיד עצמו בשהחשיך לו, כן אינו מעמיד עצמו לאבד ממונו שהוציאו בשכחה). הובא באליה רבה סק"כ.

[2180] כדלקמן סעיף הבא, ושם נסמן (הערה הבאה).

וראה קונטרס אחרון סוף סק"ו (אבל יש להסתפק ... דאפשר שלא אסרו אלא כשאפשר לשמרו על ידי נכרי, אבל אם יצטרך לשמרו בעצמו עד למוצאי שבת, אפשר דגם כן אין אדם מעמיד עצמו על זה).

[2181] **ספר התרומה** סי' רכו (יכול לישב שם בעירו ולשמרו, או ליתן שם שומר עכו"ם). **ר"ן** סו, א ד"ה אלא (היינו טעמא דלא שרי ליה רבנן, לפי שכיון שבעיר הוא ואפשר לו לישב ולשמור עד לערב, לא שייך למימר אין אדם מעמיד עצמו על ממונו, שהרי יכול הוא להציל ממונו בלא דחיית איסור). מ"א סי' שלד סק"ב (דיכול לישב ולשמרו, או ליתן לשומר עכו"ם). וכן הוא לקמן סי' שלד ס"ב (מי ששכח ארנקי ברחוב ... שיכול להושיב שם שומר, או לשמור בעצמו, כמ"ש בסי' רס"ו).

והיינו דוקא כאן כשהוא בתוך העיר, משא"כ במי שהחשיך בדרך (דלעיל ס"א-טו), שאינו בתוך העיר, אין אומרים שיכול להושיב שם שומר, כמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ו (ולא אסר אלא משום דבעיר מסתמא אפשר לשומרו, כמבואר בהדיא בספר התרומה).

[2182] **אגודה** ביצה פ"א סי' ה (אם הוא בשוק או ברחוב שאין שם עירוב, לא יביאנו בביתו, אך יתיר חגורו במקום שנזכר, ואם הם בשפת חלוקו יתיר ויניחם ליפול. ויכול לומר לנכרי לשומרם. ואם יביאם לא יחוש). **רמ"א** סי"ב (ואם הוא בשוק אסור להביאו לביתו, רק מתיר חגורו בשוק והוא נופל, ואומר לגוי לשומרו. ואם מביאו אין לחוש).

את זה שמותר לומר לנכרי לשמרו, הוכיח בקונטרס אחרון ס"ק ז, שאף לישראל עצמו מותר לשמור המוקצה.

ומה שאין צריך למחות בו כשמביאו מעצמו, נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ח (דכיון שצוהו לשמור, והוא מביאו מיד, אדעתא דנפשיה קעביד, להקל טורח שמירתו כל היום).

[2183] אגודה ביצה פ"א סי' ה (ומכאן מתירין לאדם ששכח כיסו עליו בערב שבת והוא בביתו, יכול לילך לחדרו מקום המוצנע ויתירנו שם עם חגורו). רמ"א סי"ב (ומי ששכח כיסו עליו בשבת אם הוא בביתו, יכול לילך עמו לחדר להתיר חגורו וליפול שם להצניעו).

[2184] מ"א ס"ק יט (כיון שהוא בידו יכול להניחו בכל מקום שירצה, כמ"ש סי' ש"ח ס"ג).

בידיו[2186], ואין בו איסור כלל כמו שיתבאר בסי' שי"א[2187]):

כ וכל זה בכיסו, או מציאה שבאה לידו מבעוד יום, אבל אם מצא ארנקי בשבת (אפילו בתוך עיר **(ז)** המעורבת), אסור אפילו לומר לנכרי ליטלו, אע"פ שירא פן יקדמנו אחר[2188]. דכיון שאדם יכול להעמיד עצמו עליה[2189], לא התירו לו שום איסור של דבריהם (אפילו איסור טלטול מוקצה על ידי נכרי. שאף שיש מתירין איסור זה במקום הפסד מרובה[2190], מכל מקום כאן אינו מפסיד כלום משלו, אלא שנמנע מהריוח[2191]).

ומכל מקום מותר לישב אצלו ולשמרו עד למוצאי שבת[2192], שמותר לשמור המוקצה בשבת כמ"ש בסי' ש"[ו][2193]. וכל שכן שמותר לומר לנכרי לשומרו[2194] (ואם מביאו **(ח)**

אמנם נתבאר לקמן סי' שא בקונטרס אחרון ס"ק י (שלא להתירו אלא לטלטלו לכל מקום שירצה, שלזה יש גבול וסוף, אבל לא לעמוד כמו שירצה, שלזה אין גבול, שיכול לעמוד כל היום).

[2185] סעיף יג (כשמטלטלו לצורך מקומו, אינו צריך להשליכו מידו מיד שפינוהו ממקום זה הצריך לו, אלא מותר להניחו באיזה מקום שירצה להצניעו שם, שכיון שכבר הוא בידו, רשאי לטלטלו יותר ממה שצריך לו. ואפילו אם שכח ונטל בידו מוקצה גמור, רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה, כיון שכבר הוא בידו. ויש מי שאוסר במוקצה גמור. וראוי לחוש לדבריו, אלא אם כן במקום הפסד, כמו שנתבאר בסי' רס"ו), ושם נסמן (הערות קכה-קל).

והיינו שאם שכח ונטל בידו מוקצה גמור, יש שתי דעות, וכאן דמיירי במקום הפסד, כולם מודים להיתר (אבל כאן לא נזכר טעם של הפסד, כי אם שכאן יש טעם נוסף להיתר שהוא טלטול על ידי גופו).

[2186] **עיין סי' שא בט"ז** ס"ק כב (וכיון שאין נושא אותם בהדיא, אלא אגב הבגד, מותר), **ובמ"א** ס"ק מה (דלשאת אותן בידו אסור, רק לשאת אצלו, דהוי טלטול כלאחר יד), **ובמ"ש שם** סל"ט (מותר לו לשאת המעות אצלו באותו חצר, לפי שזהו טלטול כלאחר יד, כיון שאינו מטלטלן בידו אלא בגופו), ובקונטרס אחרון סק"י (עיקר ההיתר משום טלטול כלאחר יד).

אלא שעל כל אחד משני הטעמים יש חולקים, כדלקמן בקונטרס אחרון שם, ולכן הוצרך כאן לשני הטעמים.

וראה בדי השלחן סי' קיג ס"ק יא. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 144. מראי מקומות וציונים.

[2187] סעיף טו (לטלטל המוקצה בגופו שלא בידיו, מותר אפילו מטלטלו לצורך האיסור).

[2188] **רא"ש** ב"מ פ"א סי' כב (אם מצא ארנקי בשבת, דאסור לטלטל, אף על פי שהיה ירא שמא יקדמנו אחר ... והא דאמרינן בריש מי שהחשיך (קנג, א) דוקא כיסו, אבל מציאה לא, לאו דוקא ליתן לנכרי או להוליכו פחות מד' אמות, אבל להגביה שרי, אלא אף להגביה אסור, משום איסור מוקצה). הגהות מרדכי שם רמז תכג (אם מצא ארנקי בשבת דאסור לטלטלו אף על פי שירא שמא יקדמנו אחר. והא דאמרינן בפרק מי שהחשיך דוקא כיסו התירו, אבל לא מציאה, לאו דוקא ליתן לעובד כוכבים או להוליכו פחות פחות מד' אמות אסירי, אבל להגביה שרי, אלא אפילו להגביה נמי אסור, מטעם איסור מוקצה. תוספות). שו"ע סי"ג (מצא ארנקי בשבת, אסור ליטלו, אף על פי שירא פן יקדמנו אחר). מ"א ס"ק כא (ואסור לומר לעכו"ם ליטלו). ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ז.

[2189] כדלעיל ס"ב (לפי שאין אדם בהול כל כך על המציאה כמו על שלו ממש, ויוכל להעמיד עצמו שלא לבא לידי איסור של תורה בשבילה).

[2190] כדלקמן סי' שז סי"ב (ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות, כגון לטלטל על ידי נכרי סחורה מוקצה הנפסדת על ידי גשמים ... ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול), ושם נסמן.

[2191] וכן נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ז (דינם כשאר מוקצה, שיש אוסרים אפילו על ידי נכרי אפילו במקום הפסד ... אלא שלהפסד גדול אפשר להקל, וכאן אינו אלא מניעת הריוח).

וראה זכרון יוסף ס"ק קסט.

[2192] **רמב"ם** פ"כ ה"ז (מציאה ... קודם שתבא לידו, אם יכול להחשיך עליה מחשיך). וכמו בתפילין שנתבאר שם פי"ט הכ"ג (המוצא תפילין בשבת ברשות הרבים כיצד הוא עושה ... אם היו הרבה ולא נשאר מן היום כדי להכניסן דרך מלבוש, הרי זה מחשיך עליהם ומכניסן במוצאי שבת).

ועוד הוכיח כן בקונטרס אחרון סק"ז.

[2193] סעיף ג (ששמירת המוקצה והמחובר הוא דבר המותר בשבת), וס"ח (והוא משמרם גם בשבת, שזהו דבר המותר לשמור אפילו פירות המחוברים).

[2194] **באר היטב** ס"ק יא (כתב הבאר היטב אשר לפני (ס"ק י), ונראה לי דמותר לומר לעכו"ם לשומרו).

וכן הוא בקונטרס אחרון שם (ואם כן כל שכן שמותר לשמרה על ידי נכרי), ולעיל סי"ז (לשמרו שם (על ידי שומר נכרי או שומר ישראל) עד למוצאי שבת), ושם נסמן (הערה 2181).

מעצמו, אין צריך לומר לו כלום[2195]):

כשמגיע בבהמה טעונה לחצר

כא מי שבא מן הדרך בליל שבת ובהמתו טעונה[2196] (שנטל המשוי מעליה כשרצתה לעמוד והניחו עליה כשהיא מהלכת[2197], או שהחשיך כשהיא הלכה סמוך לעיר[2198]), **(ט)** כשיגיע לחצר החיצונה של העיר, שהוא מקום המשתמר הראשון[2199], נוטל מעליה הכלים המותרים לטלטלם בשבת.

(ולכתחילה יטלם **(י)** קודם שעמדה בחצר, כדי שלא תעשה היא הנחה[2200]. ואם עמדה אין בכך כלום[2201], שהיא הנחה בלא עקירה, שהרי כשהגיע לפני פתח החצר שעמדה שם מעט קודם שנכנסה צריך היה ליטול המשוי מעליה קודם שעמדה ולהניחו עליה אחר שעקרה רגליה ליכנס לחצר, כדי שלא תעשה היא הנחה ועקירה[2202], כמו שנתבאר למעלה[2203]).

ואפילו אם המשוי הוא יותר מט"ו סאין, שאם היה על עגלה היה אסור להורידו ממנה בשבת, כמו שיתבאר בסי' של"ג[2204], מכל מקום מעל הבהמה לא גזרו על זה מפני צער

[2195] אגודה ביצה פ"א סי' ה (ויכול לומר לנכרי לשומרם, ואם יביאם לא יחוש). רמ"א סי"ב (ואומר לגוי לשומרו, ואם מביאו אין לחוש).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ח (דכיון שצוהו לשמור, והוא מביאו מיד, אדעתא דנפשיה קעביד, להקל טורח שמירתו כל היום. ואף אם עושה בשביל ישראל אין צריך למחות כשעושה מעצמו לפי דעת הרבה פוסקים).

ומכאן יש ללמוד, שאם אומרים למשרתת לעשות דבר המותר בשבת, ומפרשים לה שתעשה באופן המותר בשבת, והיא מעצמה עושה באופן האסור כדי להקל על עצמה, אין צריך למחות בה. וראה לקמן סי' רעו סי"ב, ובהערות שם.

[2196] **משנה קנג**, א (הגיע לחצר החיצונה, נוטל את הכלים הניטלין בשבת). רמב"ם פכ"א ה"י (היה בא מן הדרך בליל שבת ובהמתו טעונה, כשיגיע לחצר החיצונה, נוטל את הכלים הניטלין בשבת). טור ושו"ע ס"ט (הגיע לחצר החיצונה המשתמרת, נוטל מעל החמור כלים הנטלים).

[2197] כדלעיל ס"ג (יניחנו עליה לאחר שעקרה יד ורגל ללכת ... וכשהבהמה עומדת ... צריך ליטול הכיס ממנה, ולאחר שתחזור ותעקור יד ורגל ללכת, יניחנו עליה).

[2198] דהיינו שלא עשתה עקירה בשבת, ולא הלכה חוץ לתחום בשבת.

[2199] משנה (הגיע לחצר החיצונה), ופרש"י (לחצר החיצונה של עיר, שהוא מקום המשתמר ראשון). רמב"ם (כשיגיע לחצר החיצונה). טור (הגיע לחצר הראשונה המשתמרת). שו"ע שם (הגיע לחצר החיצונה המשתמרת).

ויתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ט, שמסתפק אם מותר ליכנס עד ביתו.

[2200] **רמב"ם בפירוש המשנה** רפכ"ד (עד שיגיע לפתח חצרו, יקחנו מעליה בשעת הילוכה). **תוספות יום טוב** שם (דכשיגיע לפתח ביתו, יטלנו מעליו כשהוא מהלך).

אלא שברמב"ם ותוספות יום טוב שם מסיימים (ויזרקנו לחצרו כלאחר יד), והיינו בכיס מעות שהניח על הבהמה. אבל במשא של כלים, שבסיפא דמתניתין (הגיע לחצר החיצונה, נוטל את הכלים הניטלין בשבת), לא פירשו באיזה אופן נוטל אותם. ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק י, שודאי כוונתו שנוטל את הכלים ממנה בעודה מהלכה בחצר. וכן נפסק כאן.

וגם עקירה אין כאן, כלקמן בהמשך.

[2201] כדלעיל ס"ג (ולכתחלה צריך ליטלו ממנה כשתרצה לעמוד קודם שעמדה ... כל מה שאפשר למעט באיסורי דברי סופרים צריך למעט). ובדיעבד אם עמדה, אין בכך כלום.

[2202] **מהרש"א** קנג, ב (גמרא אי אפשר דלא קאי פורתא, וקמעייל מרשות הרבים לרשות היחיד ... הוה ליה למפרך הכי לעיל אאוקימתא דרב אדא במתניתין, דהיאך מניחו על החמור שהרי כי מטי לביתיה אי אפשר דלא קאי פורתא וקמעייל כו'. ויש ליישב דלעיל הוה ניחא ליה, דאפשר כי מטי לביתיה נוטל הימנה, וכשעקרה ליכנס לבית מניח עליה, ולא הוי עקירה ברשות הרבים).

[2203] סעיף ג (יניחנו עליה לאחר שעקרה יד ורגל ללכת).

[2204] ס"א (אוצר של תבואה או של כדי יין, אף על פי שמותר להסתפק ממנו ואין בו משום מוקצה, אסור לפנותו לדבר הרשות מפני הטורח), וס"ב (דהיינו ט"ו סאין).

בעלי חיים[2205]:

פירוק המוקצה מהבהמה

כב ואם[2206] יש עליה דברים המוקצים, מתיר את החבלים של האוכף שהשקים קשורים בהם, והשקים נופלים מאליהם[2207]:

כג היו בשקים דברים המשתברים אם יפלו, כגון כלי זכוכית האסורים לטלטלם, כגון שהם כוסות של מקיזי דם שאין ראוים בשבת לכלום, לפי שהם מאוסים ואי אפשר להשתמש בתוכם[2208], ומוקצה מחמת מיאוס כזה אינו מותר בטלטול בשבת אלא אם כן

[2205] **מ"א** ס"ק יב (נראה לי דאפילו הם יותר מט"ו סאה, שרי משום צער בעלי חיים, משא"כ בעגלה דאסור לפנותה כלל, כמ"ש סוס"י של"ג).

וראה גם לקמן סי' שה סכ"ד (פורקין המשוי מעל גבי הבהמה משום צער בעלי חיים), שכנראה גם שם הכוונה כנ"ל, שמטעם זה הוזקקנו שם לטעם של צער בעלי חיים (אף דלא מיירי שם עדיין במוקצה).

[2206] סיכום פרטי ההלכה שנתבארה בסעיפים שלפנינו:

בפריקת דברים המוקצים מהחמור יש כמה אופנים:

(א) התרת החבלים והמשא נופל, שאין בזה איסור מוקצה (סכ"ב).

(ב) הנחה על החמור עד מוצאי שבת, אסור מהתורה משום צער בעלי חיים (סכ"ה).

(ג) הנחת כרים תחתיו שלא ישבר בנפילה, אסור משום ביטול כלי מהיכנו, שהתירו רק בהפסד מרובה (סכ"ד-ה, והערה 2220).

(ד) הנחת כרים תחת שקים קטנים, שיוכל לשמוט הכרים מתחתיו, אסור משום ביטול כלי מהיכנו לשעה, שהתירו בהפסד (סכ"ד וסכ"ו, והערות 2212. 2224).

(ה) פריקה בנחת שלא ישברו, אסור משום טלטול מוקצה במקצת, שהתירו במקום הפסד מרובה (סכ"ד, והערה 2217).

(ו) ביטול כלי מהיכנו חמור יותר מטלטול במקצתו, ולכן במקום הפסד מרובה יפרוק בנחת (סכ"ד).

(ז) טלטול במקצתו חמור מביטול כלי מהיכנו לפי שעה. ולכן במקום הפסד ישים כרים וכסתות תחתיו (סכ"ג).

(ח) כשיש רק הפסד מועט, שלשתם אסורים, ולכן יתיר החבלים ויפלו, אף אם ישברו (סכ"ו, והערה 2224).

(ט) כשפורק בנחת יזהר שלא יסמוך עצמו על הבהמה, משום איסור השתמשות בבהמה (סכ"ד).

[2207] **משנה שם** קנג, א (מתיר החבלים (של אוכף שהן קשורים בהן, רש"י) והשקין נופלין מאיליהם). טור ושו"ע ס"ט (ושאינם ניטלים, מתיר את החבלים והשקים נופלים).

ואף שנתבאר לעיל סי' רסה ס"ו (אסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי, אף על פי שאינו מטלטלו, ואין איסור במוקצה בנגיעה בעלמא, מכל מקום אסור, פן יתנדנד קצת מנגיעתו).

היינו כשנוגע במוקצה ומנענעו, משא"כ כאן שאינו אלא מתיר החבלים, והוי כטלטול מן הצד שמותר, כמבואר לעיל שם בהמשך הסעיף (ומכל מקום אם היה דבר היתר מונח עליו מותר ליטלו מעליו (ובלבד שלא יגע בו בידיו), ואין לחוש במה שמתנדנד הנר על ידי נטילת אותו דבר מעליו, לפי שהוא טלטול מן הצד ואינו טלטול). וראה גם לקמן סכ"ד (הערה 2216).

ואף שהיתר טלטול מן הצד הוא רק כשאינו מטלטלו בשביל האיסור, כדלקמן סי' שיא סי"ד (ואפילו אם מטלטל ההיתר בידיו והאיסור מיטלטל עמו, אם הוא מתכוין בטלטול זה לצורך האיסור ... הואיל ומיטלטל בשביל האיסור אסור), וכן כאן רוצה בזה ליטול את השקים מהחמור.

מכל מקום נראה טעם ההיתר, כי עיקר התרת החבלים כאן הוא כדי שהשקים לא יצערו את הבהמה, ולכן אין זה נקרא "לצורך האיסור".

ואם יש רק שק אחד על גבי הבהמה, נתבאר אופן נוסף לקמן סי' שה סכ"ד (פורקין המשוי מעל גבי הבהמה משום צער בעלי חיים, ואפילו היה המשוי דבר שהוא מוקצה ואסור בטלטול, הרי זה מכניס ראשו תחת המשוי ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו, שאין איסור טלטול מוקצה אלא בידיו), ושם נסמן.

[2208] **רב הונא קנד**, ב (היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית, מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים והשקין נופלים ... בקרני דאומנא, דלא חזיא ליה (מקיז דם, שאין ראויין בשבת לכלום, לפי שמאוסים, רש"י)). טור ושו"ע שם (ואם היתה טעונה כלי זכוכית שאסור לטלטלם, כגון שהם כוסות של מקיזי דם, שאין ראוים בשבת לכלום, לפי שהם מאוסים, ואם יפלו לארץ ישברו, מניח תחתיהם כרים וכסתות).

ראוי לכסות בו כלים וכיוצא בזה, כמו שיתבאר בסי' ש"ח[2209], אבל אלו אינן ראוים לכך[2210], שמקפיד עליהם להשתמש בהם בענין זה שלא יפלו וישתברו[2211]. כיצד יעשה ליטלם מעל החמור, מביא כרים וכסתות ומניח תחתיהם, ומתיר החבלים והשקים נופלים על הכרים וכסתות:

כד במה דברים אמורים (יא) בשקים קטנים, שיכול לשמוט הכרים מתחתיהם (לכשירצה), ששומט כר העליון מתחתיהם ונופלים על השני ומן השני על השלישי וכן עד שמגיעים לארץ[2212]. שה[כר]ים לא נעשו בסיס לדבר האיסור, כיון שלא היו השקים עליהם בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת[2213].

אבל אם הם שקים גדולים שאי אפשר לשמוט הכרים מתחתיהם, אסור להניחן תחתיהן, מפני שמבטל כלי מהיכנו[2214]. אלא פורקן מן החמור בנחת שלא ישברו[2215]. ואע"פ שאי אפשר לפריקה בנחת בלא טלטול קצת[2216], מכל מקום התירו לו דבר זה מפני הפסד מרובה[2217]. וצריך ליזהר שלא יסמוך על הבהמה כשפורק מעליה[2218], כמו שיתבאר בסי'

[2209] ס"ב (ואפילו אם אינו ראוי כלל להשתמש בו במלאכה אחרת של היתר מחמת מיאוסו וסרחונו, כגון נר אפילו של מתכת שהדליקו בו נפט, אעפ"כ אין לו דין מוקצה להאסר בטלטול, אלא מותר לטלטלו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור, מפני שמכל מקום ראוי הוא לכסות בו כלים), ושם נסמן (הערה כח).

[2210] **ר"ן** סו, ב (דעד כאן לא שרי רבי שמעון בשרגא דנפטא, אלא משום דחזי לכסויי בה מנא, אבל הני לא חזו להכי, דכיון דאי נפלו מתברי לא עבידא לכסויי בהו מנא). **עיין שם ובגמרא פ"ג** מו, א (שרגא ... דנפטא אסור לטלטולה. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו דנפטא נמי שרי לטלטולה (דהואיל וחזי לכסות ביה)). מ"א ס"ק יג (אף על גב דמוקצה מחמת מיאוס מותר, היינו היכא דחזי לכסויי ביה מנא, אבל הני לא חזי לכסות, שאם יפלו ישתברו (ר"ן)).

[2211] **רז"ה** שם (ולא חזו למידי אפילו לכסויי בהו מנא כשרגא דנפטא, משום דחס עלייהו שלא יפלו וישתברו).

[2212] **גמרא** שם (והא קא מבטל כלי מהיכנו (כרים וכסתות כשמניחן תחת דבר שאין ניטל מבטלן מהיכנן, דשוב לא יטלם משם, ודמי לסותר, רש"י). בשליפי זוטרי (משואות קטנים, ששומט הכר מתחתיהם ונופלין על הכר השני, וכן עד שמגיען לארץ, רש"י)). טור ושו"ע שם (ודוקא במשאות קטנים, שיכול לשמטן מתחתיהן).

וכיון שלא ביטל הכלי מהיכנו אלא לפי שעה, התירו לו במקום הפסד, כדלקמן סכ"ו (ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה שלא במקום הפסד), ושם נסמן (הערה 2224).

ומה שכתב כאן במוסגר (לכשירצה), תתבאר מסקנת הפוסקים בקונטרס אחרון ס"ק יא, שאין צריך לשמטן בפועל, אלא סגי במה שיכול לשמטן לכשירצה.

[2213] מ"א ס"ק יד (ולא נאסרו מטעם בסיס לדבר האסור, כיון שלא היו עליהן בין השמשות (עיין סי' ש"י ס"ג)). והוא כדלקמן סי' שי סי"א (כל דבר האסור בטלטול שהניחו מבעוד יום על גבי דבר המותר בטלטול על דעת שישאר מונח שם בשבת, שנעשה ההיתר בסיס להאיסור ונאסר בטלטול ... אבל אם לא היו המעות עליה בין השמשות אלא לאחר כך ... מותר לטלטלה אם ניטלו המעות מעליה, הואיל ולא היתה מוקצה בבין השמשות), ושם נסמן (הערה נו).

וכן הוא לעיל סי' רסה ס"ה (ואין הכלי נעשה בסיס לדבר האסור, כיון שלא היה האיסור בתוכו בבין השמשות), ושם נסמן (הערה 1999).

[2214] כדלעיל סי' רסה ס"ג (וחכמים אסרו לבטל כלי מהיכנו מפני שדומה כאלו סותר הכלי), ושם נסמן (הערה 1988).

ואף שבשקים קטנים הי' ביטול כלי מהיכנו לפי שעה, שהתירו במקום הפסד; כאן שהם שקים גדולים הרי זה ביטול כלי מהיכנו לכל השבת.

[2215] רמב"ם פכ"א ה"י (היו השקים גדולים ומלאים כלי זכוכית וכיוצא בהם, פורק בנחת). טור ושו"ע שם (פורקן בנחת שלא ישברו).

וראה לקמן סי' שה סכ"ד (ואם יגיע לו הפסד אם יפול המשוי, נתבאר בסימן רס"ו).

[2216] והיינו שאף שהתירו להתיר החבלים עד שיפול המוקצה, היינו דוקא כשאינו נוגע במוקצה עצמו, שהתירו טלטול מן הצד (כדלעיל הערה 2207), משא"כ כאן שנוגע במוקצה ומנענעו בנחת עד שיפרק מהחמור.

[2217] מ"מ שם (שהוסיף רבינו להתיר בשקים גדולים הפריקה בנחת, שמפני הפסד מרובה התירו לטלטל). מ"א ס"ק יד ד"ה כללא (ופריקה בנחת עדיף מביטול כלי לכל השבת, כמ"ש המ"מ).

ש"ה[2219]:

כה ואם אי אפשר לפרוק בנחת שלא ישברו, יש מתירין[2220] להניח כרים וכסתות תחתיהם, שלא גזרו על ביטול כלי מהיכנו במקום הפסד מרובה. אבל אינו יכול להניחן על החמור עד למוצאי שבת. מפני צער בעלי חיים[2221] שהוא אסור מן התורה[2222]:

כו וכל זה בכלים המוקצים שיש הפסד מרובה בשבירתן. אבל אם היו חתיכות זכוכית רחבות שעושים מהן חלונות, שאין בשבירתן אלא הפסד מועט, שהרי סופן להחתך לחתיכות קטנות, אסור להניח תחתיהן כרים וכסתות[2223], אפילו הן משאות קטנים שאפשר לשמוט הכרים מתחתיהם, מכל מקום עד שיספיק לשמטם כולם בנחת שלא ישברו הכלים, הרי כבר הם מבוטלים מהיכנם באותה שעה, ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה שלא במקום הפסד[2224]. וכל שכן שאסור לפורקן בנחת, שאי אפשר בלא

ואף שלענין טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה הובאו ב' דעות לקמן סי' שלד ס"ב (שלא גזרו כלל על טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה אלא אם כן אפשר להציל בענין אחר ... יש אוסרים טלטול מוקצה, ואפילו במקום הפסד מרובה ואי אפשר להציל בענין אחר. וכן עיקר).

מכל מקום התירו פריקה בנחת שהוא טלטול קצת, משום הפסד מרובה.

וכעין זה התירו טלטול קצת בבעלי חיים, כדלקמן סי' שח סע"ט (כל בהמה חיה ועוף מדדין אותם ברשות היחיד, דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדין ומסייעין ומנענע רגליהן שילכו, ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ, שמוקצים הם ואסורים בטלטול. ואף על פי שכל מוקצה כשם שאסור לטלטל כולו כך אסור לטלטל מקצתו, אעפ"כ התירו לו לדדות אותם משום צער בעלי חיים, אם הבעלי חיים צריכים לכך).

[2218] מ"א שם (והוי יודע שעכ"פ אסור לסמוך עליה כשפורק, דהוי משתמש בבעלי חיים).

[2219] סעיף כג (אין רוכבים על גבי בהמה ולא נתלים עליה ולא נשענים עליה, שאין משתמשין בבעלי חיים כל עיקר), וסכ"ה (וצריך ליזהר כשפורק המשוי שלא יסמוך עצמו לצדי הבהמה).

[2220] מ"מ שם (שמפני הפסד מרובה התירו ... אפילו בטול כלי מהיכנו, זהו דעתו ז"ל). מ"א שם ד"ה כללא (ואפילו ביטול כלי מהיכנו ... שרי במקום הפסד מרובה).

[2221] רמב"ם שם (ומכל מקום לא יניחן שם על גבי בהמה, משום צער בעלי חיים). שו"ע שם (ולא יניחם על הבהמה, משום צער בעלי חיים).

וכן הוא לקמן סי' שה סכ"ד (ואינו רשאי להניח המשוי עליה עד למוצאי שבת, מפני צער בעלי חיים)

[2222] גמרא קכח, ב (סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן צער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן), ופרש"י (שנאמר עזוב תעזוב עמו, ואיכא מאן דדריש טעמא דקרא משום צער בעלי חיים). ב"מ לב, ב (מדברי שניהם נלמד צער בעלי חיים דאורייתא). מ"א סי' שה ס"ק יא (צער בעלי חיים, דהוא דאורייתא, ודחי ביטול כלי מהיכנו, דהוא דרבנן).

וכן הוא לקמן סי' שה סכ"ו (לא גזרו חכמים על זה במקום צער בעלי חיים, שצער בעלי חיים הוא מן התורה), וסכ"ט (צער בעלי חיים שהוא מן התורה). הל' עוברי דרכים וצער בעלי חיים ס"ד (שאסור מן התורה לצער כל בעלי חיים בידים). הל' מציאה ופקדון בקונטרס אחרון ס"ק ח (שצער בעלי חיים דחי איסור דרבנן).

[2223] גמרא שם (מיתיבי היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות, מתיר את החבלים והשקין נופלין ואע"פ שמשתברין. התם בכולסא), ופרש"י (חתיכות רחבות של זכוכית, שאינם כלים ועושין מהן חלונות, וכיון דליכא פסידא בשבירתן וסופן להחתך בחתיכות קטנות, לא שרו להביא כרים ולהניח תחתיהן). רמב"ם פכ"א ה"י (היתה טעונה עששיות של זכוכית מתיר השקים והן נופלין, שאף על פי שישברו אין בכך הפסד גדול, שהרי הכל להתכה עומד, ולהפסד מועט לא חששו). מ"א סקי"ד (אבל אם הם חתיכות זכוכית רחביות לחלונות דאיכא הפסד מועט בשבירתן, אסור להניח כרים תחתיהן, משום שמבטלן לשעתן. וכ"כ הרמב"ם פכ"א).

ומה שהשמיטו הלכה זו ברי"ף וראי"ש וטור ושו"ע, יתבאר בקונטרס אחרון סוף ס"ק יא.

[2224] רשב"א קנד, ב ד"ה והא (דלא התירו אפילו ביטול לשעתו, אלא להצלת הפסד מרובה). מ"מ פכ"א ה"י (כתב הרשב"א ז"ל יראה לי שלא התירו אפילו בטול לשעתו, אלא בהפסד מרובה). ר"ן סו, ב ד"ה ואחרים (אפילו לבטל כלי מהיכנו למקצת שבת נמי אסור, אלא דהכא משום פסידא הוא דשרינן, כיון דלא מבטל ליה לכולי יומא). ונזכר גם בקונטרס אחרון סוף ס"ק ב (הפסד מרובה ... לענין ביטול כלי למקצת השבת בפכ"ד דשבת, עיין שם בר"ן).

וכן הוא לעיל סי' רסה סוף ס"ז (ואסור לבטל כלי מהיכנו, אפילו לפי שעה, שלא במקום הפסד מרובה, כמ"ש בסימן רס"ו). לקמן סי' שי ס"י (ואסור לבטל כלי מהיכנו, אפילו לפי שעה, אלא במקום הפסד מרובה, כמו שנתבאר בסי' רס"ה ורס"ו).

טלטול קצת[2225], אלא צריך להתיר החבלים שיפלו השקים מעל הבהמה:

חשכה לו בדרך ותפילין בראשו

כז מי שחשכה לו בדרך ותפילין בראשו, או שיושב בבית המדרש שבשדה וחשכה לו, מותר לילך בהם לביתו[2226]. אע"פ שאסור לצאת בתפילין בשבת[2227], מכל מקום משום בזיון התפילין שלא יניחן בשדה[2228], או בבית המדרש שבשדה שאינו מקום המשתמר[2229], התירו לו לילך לבוש בהן עד ביתו שיצניען שם. וכשהוא מהלך בהן צריך להניח ידו עליהן לכסותן מפני הרואים שלא יחשדוהו[2230]. ואם יש בית סמוך לחומה שהן משתמרין שם, חולצן ומצניען שם, ולא ילך בהן עד ביתו[2231] (וכבר נתבאר זה בסי' ל'[2232]):

וכאן נתבאר כדברי הר"ן דלעיל, שביטול כלי מהיכנו לפי שעה התירו במקום הפסד.

*

וכל זה כשמבטלו מהיכנו עכ"פ לפי שעה, אבל אם יכול לנערו מיד, לא הוי ביטול כלי כלל, ומותר בכל אופן, כדלעיל סי' רסה ס"ה (והערה 1996), לקמן סי' שח סע"ח (והערה תקלא). ונתבאר כאן בקונטרס אחרון ס"ק יא ד"ה וכמו שכתבו התוס' (שכן היא דעת התוס'), וד"ה והנה המג"א (שגם הר"ן והמ"א מסכימים לזה).

[2225] שזה לא התירו אלא במקום הפסד מרובה, כדלעיל (הערה 2217).

[2226] ביצה טו, א (היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה, מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו. היה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום, מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו). טור ושו"ע ס"י (חשכה לו בדרך ותפילין בראשו, או שיושב בבית המדרדש בשדה וחשכה לו, מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו).

[2227] כדלקמן סי' שא ס"ג (אם יצא לבוש בתפילין, פטור אבל אסור מדברי סופרים ... גזירה שמא יצטרך ליכנס לבית הכסא ויסירן מעליו וישכח ויביאן בידו ד' אמות ברשות הרבים, או מרשות הרבים לרשות היחיד, כדי להצניען).

[2228] רש"י שם ד"ה מניח (חכמים התירו לו להכניסם לעיר דרך מלבוש ... ומשום בזיון). ט"ז סק"ה (והתירו לו להכניסם לעיר דרך מלבוש משום בזיון). מ"א סקט"ו (ומשום בזיון התפילין שלא יניחם בשדה, התירו לו להביא דרך מלבוש לעיר (רש"י)).

והיינו כשהוא במקום שמשתמר מכלבים ואינו משתמר מגנבים, אבל אם הוא במקום שאינו משתמר אף מכלבים, אזי אף אם מצאן בדרך מותר לו להלבישן ולהביאן, כדלקמן סי' שא סנ"א (מי שמצא תפילין בשבת ברשות הרבים או בשדה או בכל מקום שאינן משתמרים מכלבים וכיוצא בהם ויכולין לבא לידי בזיון, כיצד יעשה, אם יש בהם רצועות קשורות שיכול ללבשן, יכניסן לעיר זוג זוג, דהיינו שילבישן כדרכן בחול תפילין של יד על זרועו ושל ראש על ראשו ונכנס), ושם נסמן.

[2229] רש"י שם ד"ה בבית המדרש (בשדה היה ואינו משתמר).

וכן הוא לקמן סי' רסח סי"ג (שבתי כנסיות שבימיהם היו בשדות ששם מצוים מזיקים). הל' תלמוד תורה פ"ג ה"ג (בית המדרש שהיה בשדה בימיהם).

[2230] גמרא שם (מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו), ופרש"י (שלא יראום). טור ושו"ע שם (מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו). לבוש ס"י (שלא יראום בני אדם ויאמרו שהוא מניח תפילין בשבת למצוה) ט"ז שם (שלא יראום). מ"א שם (מפני הרואים).

[2231] ברייתא וגמרא שם (עד שמגיע לבית הסמוך לחומה (משנכנס לעיר יתנם בבית הראשון, ולא יוליכם עד ביתו, רש"י) ... הא דמינטרא). טור ושו"ע שם (ואם יש בית סמוך לחומה שנשמרים בתוכו, מניחן שם).

[2232] סעיף ד (היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה ... להניח תפילין לכתחילה בלילה. וכן היושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקידש עליו בערב שבת ויום טוב שאין זמן תפילין ... מניח ידו עליהן עד שיבא לביתו, שמשום בזיון התפילין התירו להכניסן דרך מלבוש לעיר. ואם יש בית קרוב לחומה שמשתמרין שם, חולצן ומניחן שם ולא ילך בהן יותר בעיר, בין בלילי שבתות ויום טוב בין בלילי החול).

והיינו שהלכה זו היא הן בשבת (שאינו זמן תפילין) והן בחול (שלילה אינו זמן תפילין),

קונטרס אחרון

(א) אינה שלו כו'. לא[2233] העתקתי מה שכתב המג"א[2234] לענין שכירות. משום דקיי"ל דהעיקר כמ"ד שכירות לא קניא אפילו לחומרא כמ"ש בסימן רמ"ו[2235] ועיין במ"ש שם[2236], אלא שטוב לחוש באיסורא דאורייתא לדברי המחמיר מספק עיי"ש. אבל הכא חומרא דאתי לידי קולא היא[2237], לפום מאי דקיי"ל דלא קניא כלל, וצריך ליתן דוקא עליה, ולא לנכרי כמ"ש המג"א[2238]:

(ב) שם חשש כו'[2239]**.** זה נלמד[2240] מדין האוכף שלא הסכים להתיר[2241]. וכתב עיין סי'

[2233] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס"ד הובאו דברי המ"א, שאם החמור אינו שלו, יניחנו עליו, ולא יתננו לנכרי.
אבל לא הובאו סוף דברי המ"א, שאם שכרו מהנכרי, יש אומרים שמצוות שביתת הבהמה עליו, ויתננו לנכרי.
כיון דקיי"ל ששכירות לא קניא אפילו לחומרא, ואם יתננו לנכרי, תהי' חומרא דאתי לידי קולא.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקצו. כנישתא דבי רב ע' תקסט.

[2234] סק"א (ומיהו אם שכרו מהעכו"ם, יש אומרים דמצווה [על שביתתו] ... כששכר החמור).

[2235] ס"ח (ישראל ששכר בהמה מנכרי, יכול לחזור ולהשכירה או להשאילה לנכרי אחר, דכיון שאין גוף הבהמה שלו אינו מצווה על שביתתה. ויש מי שאוסר להשאילה ... וטוב לחוש לדבריו), ושם נסמן (הערה נ).

[2236] קונטרס אחרון סק"ג, שהאריך להוכיח דקיי"ל ששכירות לא קניא, אלא שטוב לחוש לדברי האוסרים.

[2237] אם יתננו לנכרי שיוליכנו.

[2238] וכן מסיק הפרמ"ג א"א שם (ומכל מקום שם משמע דרק חומרא בעלמא, אם כן טוב יותר באפשר ליתן על החמור של עכו"ם, מלעבור אמירה לעכו"ם שבות).

[2239] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס"א נתבאר, שהתירו להוליך באיסור מדברי סופרים, כדי שלא יבא להוליך באיסור של תורה. ובפנים ס"ו נתבאר, שכן הוא גם בכרמלית.
ואף שבכל אופן לא יבא לידי איסור של תורה, מכל מקום התירו איסור קל מדברי סופרים, כדי שלא יבא לאיסור חמור מדברי סופרים, וכדי שלא יבא להרבה איסורי דברי סופרים.
ומכל מקום לא התירו איסור רכיבה בשבת, כדי שלא יבא להוליכו בעצמו בכרמלית, כי מה הפרש יש בין איסור הרכיבה לבין איסור הכרמלית.
ומוכיח כל זאת מדברי הפוסקים כאן ובסי' שי"א וסי' שלד.
ומה שמצינו בכמה מקומות שלא התירו איסור דברי סופרים אלא כדי שלא יבא לאיסור מדאורייתא.
היינו במקום שאינו אלא חשש שמא יזדמן לו איסור דאורייתא להציל את ממונו, שבזה לא התירו אלא משום איסור דאורייתא.
משא"כ במקום שאם לא נתיר לו איסור דברי סופרים קרוב לודאי שיעבור על איסור חמור, בזה התירו אף משום איסור חמור מדברי סופרים
ונתבאר שחשש זה הוא כשהוא בהול על ממונו, ושמא יזדמן לו אופן הצלת ממונו על ידי איסור דאורייתא.
ואם אינו בהול, וגם אינו קרוב לודאי שיעשה באיסור חמור יותר, לא התירו כלל מחשש שמא יעשה באיסור.
אמנם אין הכרח לזה, ואפשר שהתירו אף באינו בהול, כגון שמתיירא שלא יגזלו ממנו מעותיו. משא"כ בחשש הפסד מאכלים, בודאי לא התירו מחשש שמא יעשה באיסור.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תקצו ואילך. כנישתא דבי רב ע' תקע ואילך.

[2240] זה שלא התירו רכיבה בשבת כדי שלא יבא להוליכו בעצמו בכרמלית, נלמד ממה שמסיק המ"א דמשום הפסד האוכף אין מתירים הרכיבה.

[2241] המ"א סק"ז הביא את דברי הגהות מרדכי פב, ג (אני מצאתי דהרוכב על הסוס והחשיך לו בדרך מוטב לו לרכוב ולבא ... ולאבא מורי ה"ר מרדכי ז"ל נראה דלא ירכוב, ויזרוק האוכף, דמשום הפסד מועט דאוכף לא נתיר לו לעבור על גזירת חכמים דאין רוכבין על גבי בהמה). וכתב על זה המ"א שם (ושמע מינה דאם האוכף שוה הרבה אפשר דמותר לרכוב, וצ"ע, דלא מצינו זה בשום מקום. ועיין סי' של"ד ס"ב).

של"ד ס"ב, וכונתו ששם[2242] הניח בצ"ע אם יש להתיר מי שהחשיך בזמן הזה להאוסרים שם[2243]. ואף להמתירים שם[2244], היינו גם כן כדי שלא יבאו לידי איסורא דאורייתא, עיין שם במג"א[2245], וכן כתב הט"ז שם[2246] שמא יעשה איזו מלאכה להצניע הממון עיין שם. אם כן הכא דלא שייך למימר הכי, שבודאי אם יבא לעבור על דברי תורה מחמת חמדת ממונו לא יצניענו בדרך[2247], אלא ישאנו עמו במחיצתו[2248], שהיא שמירה המעולה כי יתן בכיס עינו[2249].

ואם כן[2250] אף אם תמצי לומר להתיר מי שהחשיך אף בזמן הזה, על כרחך היינו שלא יבא להרבות באיסור דברי סופרים, כמו שכתב ב"י סי' של"ד[2251] בשם מהרי"א, וכן כתב העולת שבת שם[2252]. אם כן ברכיבה אין שום היתר לפי זה, דאף רכיבה היא גזירה משום מלאכה דאורייתא שמא יחתוך זמורה[2253]. ואדרבא עדיפא מינה לפי דעת השו"ע סוף סי'

[2242] במ"א שם סק"ג (כדי שלא יבוא לידי איסור דאורייתא כמ"ש רסי' רס"ו, משא"כ כאן ... אפילו יוציאנו ליכא איסורא דאורייתא, שאין לנו רשות הרבים בזמן הזה (טור). ואם כן מי שהחשיך נמי אסור בזמן הזה. וצריך עיון). וכן הוא במ"א כאן בס"ק ג (ועיין מ"ש סי' של"ד ס"ב דיש אומרים דבזמן הזה דליכא רשות הרבים, אסור).

[2243] בטור סי' שלד (ונראה לי שהוא אסור, שלא התירו ... אלא כדי שלא יבא לידי איסור דאורייתא לטלטלו בהדיא, אבל הכא ... אפילו אם מוציאו אין בו איסור דאורייתא לדידן שאין לנו רשות הרבים).

[2244] ס' התרומה סי' רכו (אם רואה באים מושלים ליקח בשבת מעות שבתוך תיבתו, יכול ליטלם ולהצניעם במקום אחר, אעפ"י שמוקצים הם, וגדולה מזו אמרו להוליך פחות פחות מארבע אמות למי שהחשיך לו).

והיא דעה הראשונה בשו"ע סי' שלד ס"ב (יש מתירים לטלטל מעות ודברים המוקצים כדי להצילם מפני הדליקה או מאונסים הבאים לגזלם, דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה. ויש אוסרים).

[2245] סק"ג (והב"ח הכריע כהמתירין. ומכל מקום נראה לי דדוקא מפני הלסטים או מפני הדליקה התירו, דהדבר בהול וחיישינן שיבא לידי איסור דאורייתא).

והוא בב"ח שם (אי לא שרית ליה להציל ממונו שיש בו איסור מוקצה שהוא קל, אין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ואתא לחפור בקרקע במזיד ולהטמין ממונו שם להצילו מפני הדליקה או מן האנס).

והיינו שבתחלה כותב במ"א שם, שלפי דעת האוסרים שם יהי' אסור גם כאן (ואם כן מי שהחשיך נמי אסור בזמן הזה. וצריך עיון). ואחר כך כותב שגם המתירים לא התירו אלא כיון ששם יש חשש איסורא דאורייתא (דהדבר בהול, וחיישינן שיבא לידי איסור דאורייתא).

משא"כ בנידון דידן שאין בו אלא חשש איסור כרמלית דרבנן.

[2246] סק"ב (דגם כאן יש חשש איסור גדול, דשמא יעשה איזה מלאכה דאורייתא להצניע הממון).

וכן הוא לקמן שם ס"ב (יש אומרים שמותר להציל מעות וכיוצא בהם מפני הדליקה או מפני הליסטים, לפי שאדם בהול על ממונו ובודאי יצילם מהפסד, ואם לא נתיר לו להציל על ידי טלטול מוקצה, יבא לידי איסור חמור שיכבה הדליקה או שיחפירם ויטמינם בקרקע וכיוצא בענין זה).

[2247] שלא יבוא לחפור בקרקע (כדי להטמין שם), שהוא איסור דאורייתא.

[2248] שהוא איסור דרבנן, כי אין לנו עתה רשות הרבים.

יוצא אם כן, שהן לדעת האוסרים שם (שלא התירו שם, כיון שאין שם אלא חשש איסור דרבנן), והן לדעת המתירים שם (כיון שיש שם חשש איסור דאורייתא), אין להתיר כאן (שכאן אינו אלא חשש איסור דרבנן).

[2249] שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, והיא שמירה מעולה.

[2250] עד כאן נתבארה שיטת המ"א, שבזמן הזה שאין לנו רשות הרבים, אין להתיר ליתן כיסו על החמור.

עתה בא לבאר הטעם שנפסק בפנים ס"ו שגם בזמן הזה יש להתיר ליתן כיסו על החמור; אלא שמכל מקום לא התירו לו לרכוב על החמור.

[2251] ד"ה ונראה לי (והגאון מהר"ר יצחק אבוהב ז"ל כתב ... לפי שבהוצאה לכרמלית יש בו טלטול ויש בו הולכת ארבע אמות, וזה אסור יותר מכשאין בכאן אלא טלטול לבדו עכ"ל).

[2252] סק"ג (איכא למיחש דיעבור כמה איסורא דרבנן, דאפילו ליכא עכשיו אלא כרמלית, מכל מקום איכא טלטול בכרמלית וגם מטלטל וגם מטלטל [אוצ"ל: איכא טלטול, וגם מטלטל בכרמלית] ארבע אמות, וכמו שכתב ב"י בשם מהר"י אבוהב).

[2253] כדלקמן סי' שה סכ"ג (אין רוכבים על גבי בהמה ... שמא יבא לחתוך זמורה מאילן המחובר כדי להנהיג בה הבהמה שרוכב עליה).

שמ"[ח][2254], דהושיט ידו לכרמלית לא גזרו אפילו במזיד, ובעלה באילן גזרו. עיין סי' של"ו[2255].

אבל בלא רכיבה משמעות כל האחרונים כאן[2256] שיש להתיר אף בזמן הזה, עיין ט"ז סוף סימן זה[2257]. וכן משמע בהדיא במג"א סקי"ח[2258] וסק"כ[2259], ועיין שם בשלטי גיבורים[2260]. וכן משמע בהדיא בט"ז סק"ד[2261]. וכן[2262] לפי מה שכתב המג"א בסק"ג[2263] דזה תלוי בפלוגתא שבסימן של"ד ס"ב, אם כן לפי מה שכתב שם המג"א[2264] בשם הב"ח[2265] כהמתירים, הוא הדין הכא. אלא דלפי הטעם המבואר שם במג"א וט"ז[2266], צריך לומר הכא כמו שכתב העולת שבת שם[2267]. וכהאי גוונא ממש כתב הט"ז עצמו בסימן רמ"ד סק"ו[2268] עיין שם, דזהו ממש כמ"ש בפנים[2269]. וכן משמע בהדיא בריש

[2254] "היה עומד ברשות היחיד והוציא ידו מלאה פירות לרשות הרבים ... במזיד, אסור אפילו להחזירה לאותו חצר ... אבל אם הוציאה לכרמלית בכל גוונא מותר להחזירה".

ואף שנפסק לקמן סי' שמח ס"א (היה עומד ברשות היחיד והוציא ידו מליאה פירות לרשות הרבים בתוך עשרה (או אפילו לכרמלית) אסור להחזירה).

מכל מקום מוכיח כאן "לפי דעת השו"ע", שאיסור רכיבה חמור יותר מאיסור כרמלית.

וגם לדידן שאין הפרש בינם, נתבאר בפנים ס"ו (ומה הפרש לנו בין איסור הרכיבה ובין איסור הכרמלית, שניהם הם מדברי סופרים).

[2255] ס"א (עלה באילן בשבת, בשוגג מותר לירד, במזיד אסור לירד). וכן הוא לקמן שם ס"ב (אם עלה משחשכה במזיד קנסוהו חכמים להיות שם כל השבת ואסור לו לירד).

וכשם שעליה באילן חמור יותר מטלטול בכרמלית, כן הוא גם ברכיבה שדומה לאיסור עליה באילן, ששניהם נאסרו משום גזירה שמא יתלוש, כדלקמן שם ס"א (גזרה שמא יעלה ויתלוש ממנו פירות או עלין או ענפים).

[2256] שאף שהמ"א בסי' שלד ס"ק ג מסתפק בזה, וכותב (ואם כן מי שהחשיך נמי אסור בזמן הזה. וצריך עיון).

מכל מקום משמעות כל האחרונים להתיר כדברי הב"י בשם מהרי"א והעולת שבת שהובאו לעיל.

[2257] סק"ו (כיון דמילי דרבנן נינהו, הסומך להקל לא הפסיד, כן נראה לי).

וקאי על ההלכה שבשו"ע סי"א (היתה חבילתו מונחת על כתיפו וקידש עליו היום, רץ תחתיה עד ביתו), וסי"ב (יש אומרים דדוקא בחבילה התירו לעשות כן, אבל לא בכיסו, ויש אומרים דהוא הדין לכיסו).

רואים מכך שאף בכרמלית התירו לרוץ, מטעם שאם לא נתיר לו יוליכנו בידיו בכרמלית.

[2258] "ולדידן דאין לנו רשות הרבים גמורה, אפשר דלכו"ע שרי בכל ענין. שלטי גבורים".

[2259] "ואם הוא בשוק, או במקום שאין עירוב".

[2260] שבת סו, א אות ג (ולדידן דלית לן רשות הרבים אלא כרמלית, אפשר דבכל ענין שרי).

וכן הוא בפנים סי"ג (ואם אינו יכול להוליכה פחות פחות מד' אמות ... יכול לרוץ עם כיסו עד שיגיע לביתו ... ובזמן הזה שאין לנו רשות הרבים אלא כרמלית, יש להתיר).

והיינו אף שכל ההיתר בזה הוא, כמבואר בשלטי הגבורים שם (דלעולם יש סברא לומר, דאי לא שרית ליה איסורא זוטא, עביד איסורא רבה).

[2261] "יטלטלנו פחות פחות מד' אמות ... ברשות הרבים או כרמלית". הרי שגם בכרמלית התירו טלטול פחות פחות מד' אמות, כדי שלא יוליכנו בידיו בכרמלית.

[2262] עתה בא להוכיח, שאף שהובא לעיל מהמ"א שמסתפק אם להתיר כאן גם בכרמלית, מכל מקום יש להוכיח שמסקנתו היא להתיר אף בכרמלית.

[2263] "ועיין מ"ש סי' של"ד ס"ב, דיש אומרים דבזמן הזה דליכא רשות הרבים, אסור"

[2264] סק"ג (ואם כן מי שהחשיך נמי אסור בזמן הזה, וצ"ע. והב"ח הכריע כהמתירין).

[2265] סוד"ה וכתב (ולדעתינו העניה העיקר הוא כדברי המתירים).

[2266] כמועתק לעיל (הערות 2245-2246), שלא התירו אלא מטעם שמא יבוא לעשות איסור דאורייתא, משא"כ כאן שאין לחוש אלא שמא יוליכנו בכרמלית.

[2267] כמועתק לעיל (הערה 2252), שהתירו באיסור דרבנן כדי שלא ירבה באיסורי דברי סופרים.

[2268] "דהא איתא פרק מי שהחשיך דגם במקום דליכא איסור דאורייתא אנו רואין לחוש שלא יבוא לידי איסור היותר גדול ... והיא דבר מסתבר, שיש לנו לתקן דלא יבא לידי איסור חמור אף על פי שהיא דרבנן, ויעשה איסור קל דרבנן משום פסידא".

סימן שי"א[2270], דאין צריך חשש דאורייתא דוקא, למאי דקיי"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עיין שם, אלא איסור חמור של מדברי סופרים[2271], ואם כן יש לומר דהוא הדין נמי ל[ר]יבוי איסורי דברי סופרים[2272].

והא[2273] דהוצרכו בסימן של"ד[2274] לומר דיש חשש שיבא לאיסורא דאורייתא. היינו משום דהתם מיירי בכהאי גוונא דליכא אלא חשש שמא כו', כמבואר שם בלשונם[2275] בהדיא עיין שם (והיינו משום דהם רצו ליתן טעם להתיר אם הוא בענין שיכול להחביא המעות בלי מלאכה דאורייתא, דבכהאי גוונא מיירי התם[2276], ואם כן מהיכי תיתי לומר שיעשה מלאכה דאורייתא מחמת שנאסור לו לטלטלם, דזהו דבר שאינו עולה על הדעת כלל, שאם היינו מתירים לו לטלטל היה מחביאם בטלטול, וכשאנו אוסרים הטלטול, יטלטל ויחפירם גם כן בקרקע וכיוצא בזה, דלמה יעשה כן. בשלמא במי שהחשיך כשאי אפשר לו לעמוד בהיתר ועושה באיסור, לא יעלה על דעתו כלל להקל ממשא טורח העיון[2277] מאיסור חמור לאיסור קל, ועושה כאוות נפשו ומהלך כדי למהר הליכתו, וגם

והיינו שכשם שהתיר העולת שבת כדי שלא ירבה באיסורי דברים סופרים, כן מתיר הט"ז כדי שלא יבא לידי איסור חמור מדברי סופרים.

וכדלקמן בסמוך, דכיון שמתירים איסור דרבנן הקל משום "איסור חמור של מדברי סופרים, ואם כן יש לומר דהוא הדין נמי ל[ר]יבוי איסורי דברי סופרים".

[2269] ס"ו במוסגר (ומוטב להתיר לו מעט מדברי סופרים משיעבור על הרבה מדברי סופרים בזדון).

[2270] כדלקמן שם ס"א (אף על פי שהמת הוא מוקצה ואסור בטלטול, אעפ"כ אם הוא מוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה מותר לטלטלו כדי להצילו, שהתירו חכמים איסור טלטול, כדי שלא יבא לידי איסור חמור לכבות את הדליקה, מפני שהוא בהול על מתו שלא ישרף), והיינו אף שכיבוי הדליקה אינה אלא איסור מדברי סופרים, מכל מקום הוא איסור חמור יותר מטלטול מוקצה.

[2271] וכן הוא לקמן סי' ערה בקונטרס אחרון ס"ק ב (וכן משמע בסי' שי"א, דמלאכה שאינה צריכה לגופה לא דמי לשאר איסור דרבנן). לקמן סי' שטז סי"ט (שאינו צריך לגופו ... לא התירוה משום צער בעלמא, הואיל ועיקרה מן התורה, דהיינו אם צריך לגופה). סי' שלד ס"ב (ואם לא נתיר לו להציל על ידי טלטול מוקצה, יבא לידי איסור חמור, שיכבה הדליקה).

[2272] שמתירים איסור מדברי סופרים, כדי שלא יבוא לריבוי איסורי דברי סופרים.

[2273] אחרי שהוכיח שמתירים איסור דברי סופרים, כדי שלא יבא לאיסור חמור יותר מדברי סופרים, או כמה איסורים מדברי סופרים.

בא לבאר מה שהובא לעיל בתחלת הקונטרס אחרון, שבכמה מקומות לא התירו איסור דברי סופרים אלא: (א) כשהוא בהול. (ב) משום חשש שמא יבא לאיסור מדאורייתא.

ומבאר שהחילוק הוא בין אדם בהול על ממונו, שחוששים שמא יזדמן לו איסור דאורייתא להציל את ממונו, שבזה לא התירו אלא משום איסור דאורייתא.

לבין המקומות, שאם לא נתיר לו איסור דברי סופרים, קרוב לודאי שיעבור על איסור חמור, שבזה התירו (א) אף כשאינו בהול. (ב) אף משום איסור חמור מדברי סופרים.

[2274] הטור וט"ז ומ"א שם, כמועתק לעיל (הערות 2242-2246), שלא התירו לטלטל ולהצניע, אלא כשיש חשש שיבוא לידי איסור דאורייתא.

[2275] בט"ז שם ס"ק ב (דגם כאן יש חשש איסור גדול, דשמא יעשה איזה מלאכה דאורייתא להצניע הממון).

[2276] שיש שם עוד אופן שיכול להציל המעות בלי איסור דאורייתא, וכדלקמן שם ס"ב, במוסגר (ואף שיכול להצילם בלבד, מכל מקום מחמת שהוא בהול ונחפז בהצלתם, ימהר להצילם בכל הצלה שתזדמן לו יותר במהרה, אף שהיא באיסור חמור, כי יאמר איך שאציל לא אציל בהיתר, משא"כ כשהתירו לו להציל על ידי טלטול לא יציל על ידי איסור חמור).

הרי שיש אופן להצילום בלי איסור דאורייתא, ואין זה אלא חשש שמא תזדמן לו יותר במהרה הצלה באיסור דאורייתא.

וכעין זה לקמן סי' שא ס"מ (שכיון שהוא בהול ונחפז בהצלתם, ימהר להצילו בכל הצלה שתזדמן לו יותר במהרה, כי אומר בלבו האיך שאעשה לא אעשה בהיתר, משא"כ כשהתירו לו חכמים להציל על ידי איסור של דבריהם, לא יציל על ידי איסור של תורה).

[2277] כלומר, להקל באיסור (נתינה לנכרי וכיו"ב) על ידי טורח העיון מה הוא איסור חמור ומהו איסור קל.

לא יתננו לנכרי, ששמירת עצמו היא מעולה לו משמירת אחרים כי יתן בכיס עינו, שאדם עשוי למשמש כו'[2278]. וכיון שבענין זה יפה לו יותר, ואף אם לא היה יפה לו יותר, כיון שעושה כך מבעוד יום שנושאו בעצמו, בודאי לא ישנה בשבת ולא ירצה לחלק בין איסור לאיסור, אלא בין איסור להיתר כשנתיר לו[2279].

משא"כ התם רצו ליתן טעם להתיר בכל גוונא, אף שאין לו שמירה מעולה משמירה זו שיש לו בהחבאה שבטלטול גרידא, אם כן מהיכי תיתי יעשה מלאכה. ואין מקום לומר אלא שמא מחמת שהוא בהול ונחפז מאד מהדליקה והלסטים ימהר להצילם מפניהם באיזו הצלה שתזדמן לו יותר במהירות, ושמא תזדמן לו במהרה הצלה על ידי מלאכה, ולא ילך כלל להחביאה במחבוא שיש לו, לפי שיאמר בין כך ובין כך הוא אסור. ואם כן אין כאן ודאי, ולא אפילו קרוב לודאי, שיעשה מלאכה, כיון שיש לו מחבוא טוב, אלא ספיקא בעלמא הוא, ספק תזדמן לו במהרה הצלה על ידי מלאכה ויעשה אותה, וספק ילך להחביאה במחבוא שלו ולא יעשה מלאכה, מפני[2280] שאפשר שיתעכב בה יותר מהליכה לשם, או מפני שירצה להתעלם מיד מהליסטים בהליכתו מביתו למקום המחבוא, ואם המחבוא בביתו כל שכן שלא ימהר כלום בטורח המלאכה ולא יעשה אותם בחנם[2281]. דהתם לא מיירי בחשש שכחת שבת, עיין שם[2282]).

והלכך[2283] לא חיישינן אלא לאיסורא דאורייתא (וגבי כיבוי[2284], למאן דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור[2285], צריך לומר משום דהכיבוי יפה לו יותר, וכיון שבין כך ובין כך אסור, יכבה כדרכו בחול).

אבל מחמת חשש שמא ירבה באיסורי דברי סופרים, לא נתיר לו איסור דברי סופרים, אף על גב דבלאו הכי יעבור עליו בודאי[2286]. דכמו שאין אוסרים דבר המותר מחשש שמא יבא לידי איסור דברי סופרים[2287], אם לא במקום שפירשו חכמים בהדיא[2288], כך אין להתיר האסור מחשש זה, ותהא ידינו מסולקת הימנו, והדברים קל וחומר.

[2278] כדאמרינן ב"ק קיח, ב. ב"מ כא, ב (אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה).

[2279] שאם נתיר לו באופן מסוים, יעשה באופן של היתר.

[2280] מה שיעדיף ללכת להחביאה במחבוא שלו, כי אפשר שעל ידי חפירת מקום מחבוא במקומו יתעכב יותר. או יבחינו בו הליסטים בחפירתו.

[2281] שמסתמא ילך מיד לביתו להחביאו שם, שלא ירויח כלום בטורח מלאכת החפירה במקומו.

[2282] אלא שמחמת שהוא בהול על ממונו, יצילנו במזיד באופן האסור.

[2283] כיון שכל החשש הוא רק מספק, אין חוששים לו באיסור מדברי סופרים (שהרי ספק דרבנן להקל), אלא באיסור דאורייתא. וכדלקמן בסי' שא ס"מ (יציל על ידי איסור של תורה).

[2284] ומה שאנו מתירים כדי שלא יבא לכבות, אף שאינו אלא איסור מדברי סופרים; היינו כיון שגם זה קרוב לודאי שיכבה, "דהכיבוי יפה לו יותר", שבזה התירו אף משום כיבוי, שהוא איסור חמור מדברי סופרים, כדלעיל (למאי דקיי"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ... איסור חמור של מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה 2271).

וכן נתבאר לקמן סי' שלד ס"ב (ואם לא נתיר לו להציל על ידי טלטול מוקצה, יבא לידי איסור חמור שיכבה הדליקה), וכן בסי' שיא ס"א (שהתירו לו חכמים איסור טלטול, כדי שלא יבא לידי איסור חמור לכבות את הדליקה).

[2285] כדלעיל סי' רעח ס"א (ואם כבה פטור, מפני שאין איסור מן התורה אלא במלאכה הצריכה לגופה).

[2286] שאף אם לא היינו מתירים לו לעשות את האיסור הקל, היה עושה את האיסור הקל בעצמו. מכל מקום אין מתירים לו לעשות את האיסור הקל (משום שמא ירבה באיסורי דברי סופרים), אלא "תהא ידינו מסולקת הימנו".

[2287] שאין גוזרים גזירה לגזירה.

[2288] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל יב וכלל קב.

מה שאין כן הכא קרוב לודאי הוא, ואפשר ודאי גמור, שכשנאסור לו ולא יעמיד עצמו על ממונו, ילך עם כיסו כדרכו בחול ולא יעמוד לפוש בכל פחות מד' אמות, וגם לא יתננו לנכרי, לפי שיאמר כיון שבין כך ובין כך הוא שלא בהיתר גמור אעשה בדרך היפה לי יותר לשמרו בעצמו ולילך במהרה לביתי, או לא יעלה על דעתו כלל לבקש איסורים קלים ולעשות על דעת שאין בו איסור כל כך, אלא יעשה כמו שעשה מבעוד יום. אלא אם כן אנחנו נמציא לו הדרך ילך בה והמעשה אשר יעשה שלא יפסיד ממונו[2289].

וחילוק זה[2290] הוא מוכרח ממה שכתב המג"א בסי' ש"[א] ס"ק מ"ה לדעת מהרי"ל[2291], וכן כתב בסי' של"ד[2292], דדוקא כשהוא בהול שרינן ליה, והרי מי שהחשיך אינו בהול כלל כמבואר בר"ן ריש פרק כ"ד[2293] לפי שיטתו, ואיך אפשר לחלוק עליו במציאות[2294] (ואין לומר משום דברי הזיקא, חדא ד[הוה] ליה למימר הכי, ולא משום בהול, ועוד דבסי' של"ד מיירי גם כן דברי הזיקא, ואפילו הכי אסור משום דאינו בהול[2295]). ועל כרחך צריך לומר כמו שכתבתי, דשאני הכא שהדבר קרוב לודאי שילך עם כיסו כדרכו מבעוד יום[2296]. מה שאין כן התם בסי' ש"א[2297], ממה נפשך, אם יעלה על דעתו לבקש איסורים קלים, ודאי יוציאם לחוץ, דבכהאי גוונא לא יבא לידי הפסד כמבואר שם[2298], ואם לא יעלה על דעתו כלל, אם כן יעשה כמו שעשה מבעוד יום, שהיה נושאם אצלו, ולא

[2289] ולכן התירו כאן אף בדרכים שלנו, שאין להם דין רשות הרבים גמורה, אלא כרמלית.

[2290] שאם הוא קרוב לודאי שכשנאסור לו ילך עם כיסו כדרכו בחול, אזי התירו (א) אף כשאינו בהול. (ב) אף בחשש איסור חמור מדברי סופרים.

(ב) כשאינו אלא חשש שמא יזדמן לו לעשות באיסור, אזי לא התירו אלא: (א) כשהוא בהול. (ב) ויש חשש שיזדמן לו להצילו באיסור דאורייתא.

[2291] הל' שבת סי' כח (מהר"י סג"ל התיר לשאת אצלו בשבת מטבע זהובים מנוקבין בכל שהו בשעת הסכנה, אך לא יוציאם חוץ לעירוב. ויש אומרים שהתירן בכה"ג גם בשאין מנוקבין. אמר מהר"ש בשעת הזעם שמתייראין שעבדי המושל יבאו ויחטפו את אשר לו, מותר לישראל לטלטל מעותיו ואפילו מחוץ לעירוב, דכל מבואות שלנו אינן רשות הרבים גמורה).

וכתב על זה במ"א שם (ואם כן מה שכתב בתחלה שלא יוציאם חוץ לעירוב, מיירי שלא בא שום אדם לגזול, ואם כן לא שייך לומר שהוא בהול, רק שהוא שעת הסכנה, ואם ירגישו העכו"ם במעותיו יגזלוהו או יסתכן).

וכן הוא לקמן סי' שא ס"מ, במוסגר (וכל זה כשההפסד הוא בא בענין שאין נבהל כל כך בשבילו, ואינו נחפז כל כך מחמתו להצלת ממונו, כגון זה ששובת בין הנכרים שמתיירא שלא יגזלו ממנו מעותיו, שאינו בהול כל כך כשאין מתירים לו לצאת בהם מביתם, כיון שעדיין אין שום אדם בא לגזול ממנו).

[2292] ס"ק ג (נראה לי דדוקא מפני הלסטים או מפני הדליקה התירו, דהדבר בהול וחיישינן שיבא לידי איסור דאורייתא, אבל אם ירדו גשמים על הסחורה המוקצה, אסור לכו"ע לטלטל על ידי ישראל).

וכן הוא לקמן סי' שלד ס"ב (וכל זה בדליקה ולסטים וכיוצא בזה, שהדבר בהול (ונחפז הוא) מאד (להציל מפניהם). אבל אם ירדו גשמים על סחורה המוקצה, כיון שאין הדבר בהול כל כך, אין לחוש שיבא להציל על ידי איסור חמור אם נאסור לו הטלטול, ולכן אין היתר בזה וכל כיוצא בזה).

[2293] סו, א ד"ה אלא (ובההיא דפרק נוטל (קמב, ב) אף על פי שאין הדבר נחפז שיהא לבו בהול עליו ... ולענין לסטים נראין הדברים שלבו של אדם בהול עליהן כדליקה, שהרי הצלתן נחפזת אפילו בלא איסור שבת)

[2294] ואם כן מהו הטעם שהתירו כאן בהחשיך שיוליכנו באיסור של תורה, כמבואר כאן בפנים ס"א (מפני שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ואם לא נתיר לו טלטול המעות והולכה על ידי נכרי, שאין איסורן אלא מדברי סופרים, יבוא להוליכו בעצמו ויעבור על איסור של תורה).

[2295] כמובא לעיל לענין גשמים שירדו על סחורה.

[2296] אף שאינו בהול כשהחשיך עליו.

[2297] שאם אינו בהול לא התירו כלל.

[2298] כדלקמן שם סל"ח (מעות התפורים בבגדו, פטור, שאין דרך הוצאה בכך, אבל אסור לצאת בו מדברי סופרים ... ובמקום הפסד כגון שהוא בין הנכרים ... נוהגין להקל לצאת בהם, לפי שיש אומרים שכל שבות שהוא שינוי מדרך החול לא גזרו עליו במקום הפסד מרובה), ושם נסמן. הרי שכשהוא יוצא עמם לחוץ לא יבא לידי הפסד.

חפרם ולא תפרם, מפני שהיה די לו בשאֵתָם אצלו, ובודאי לא ישנה בשבת מדרך החול[2299]. וכן בסי' של"ד בסחורה הנפסדת מגשמים, אף בחול אין דרך להצילה במלאכה דאורייתא, כמו שכתב הלבוש שם[2300], אלא בטלטולם למקום אחר, או לכסותם במקומם, ואין דרך למלאכה בכאן, אלא אם היה בהול ונחפז, אזי אפשר לו לבא לידי איזה מלאכה, כדי למהר ההצלה אם נאסור לו הטלטול, שיאמר בין כך ובין כך אי אפשר לי להציל בהיתר, כן צריך לומר לדעת המג"א[2301].

אבל באמת אין צריך לכך[2302], דמה שהקשה המג"א[2303] מפירות המוקצים, לא קשה מידי לפי מה שכתבו שם הב"י[2304] וט"ז[2305] לחלק בין מיני מאכל למעות, ובשביל שהוקצו הפירות לא נחשבו להפסד מרובה יותר[2306]. ואף אם לפעמים אין במעות הפסד מרובה כמו בפירות, לא קשה מידי, עיין ט"ז סוף סי' רמ"[ד][2307] גבי היתר מכס הנלמד מהיתר כיסו[2308], שמשם למדו גם כן לענין זה[2309]. ובגמרא לא מיקרי הפסד מרובה אלא לגבי טלטול דבר המותר לגמרי לר' יצחק בפ"ה דביצה[2310], או אפילו לכולי עלמא לענין

[2299] לכן לא התירו שם כשאינו בהול; משא"כ כאן כשהחשיך התירו אפילו אינו בהול, שהדבר קרוב לודאי שילך עם כיסו כדרכו מבעוד יום.

[2300] סוף ס"ב (ומטעם זה אסרו גם כן אפילו לומר לגוי לטלטל סחורה הנפסדת מחמת גשמים, כיון דליכא למיחש שיבא לידי איסור דאורייתא).

[2301] שלא התיר אלא בבהול, וכן נפסק לקמן סי' שא ס"מ וסי' שלד ס"ב, כמועתק לעיל (הערות 2291-2292).

[2302] לחילוק זה של המ"א בין בהול לאינו בהול.

ואפשר שאף כשאינו בהול, כגון גשמים היורדים על פירותיו, גם בזה התירו לטלטלם, כדי שלא יבא לידי איסור דאורייתא, דלא כמ"א.

[2303] סי' שלד סוף סק"ג (מיהו נראה לי דדוקא מפני הלסטים או מפני הדליקה התירו, דהדבר בהול, וחיישינן שיבא לידי איסור דאורייתא, אבל אם ירדו גשמים על הסחורה המוקצה, אסור לכו"ע לטלטל על ידי ישראל ... וכן משמע סי' של"ח ס"ז, דאפילו פירות הראויים יש אוסרים לכסות, כל שכן פירות המוקצים). והוא המובא במ"א סי' שלח ס"ק יא (וישי"ש פסק כרש"י דאסור לכסותן). וקאי אמשנה ביצה לה, ב (ומכסים פירות בכלים מפני הדלף), ופרש"י (ולא אמרינן טורח שלא לצורך יום טוב הוא, דשרו ליה רבנן משום הפסד ממון), ובראי"ש ביצה פ"ד ס"א (מתוך פירוש רש"י משמע דמכסין את הפירות איירי ביום טוב).

ומכל זה הוכיח המ"א, שלא התירו לטלטל פירות מוקצין בשבת כשיורדים עליהם גשמים, כיון שאינו בהול.

[2304] ד"ה ומ"ש עוד רבנו (ושמא יש לומר דסבירא ליה דדברים המותרים אינם חשובים, ואי לא שרית ליה לא אתי לכבויי להצילם שהרי אינם חשובים, ואי שרית ליה, מתוך שהוא טרוד בהצלה ישכח שהוא שבת ואתי לכבויי, אבל מעות וכיוצא בו, אי שרית ליה להציל אפשר שישכח ויכבה ואפשר שלא יכבה, ואי לא שרית ליה, מתוך שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו אתי לכבויי במזיד).

[2305] ס"ק ב (וחילוק זה הוא במוקצים דהם חשובים ובהול עליהם, כעל מת דסי' שי"א, אבל בדברים המותרים דאין חשובים כל כך, אין חשש מזיד כלל).

[2306] אלא כל זמן שהם פירות אינם חשובים הפסד מרובה להתיר.

[2307] סוף סק"ו (ונראה דלא התירו כן אלא בהפסד גדול, כהיא דמכס ומטבע, שהם על הרוב עסק גדול, והתירו לגמרי אף אם לפעמים היא עסק קטן).

וכן הוא לעיל סי' רמד סי"ד (ואף אם לפעמים הוא הפסד מועט, מכל מקום כיון שעל הרוב דרך להיות הפסד גדול במניעת קבלת המכס בשבתות, לא חלקו חכמים והתירו לגמרי).

[2308] כמ"ש הט"ז שם רסק"ו (ובמכס קובע לו דוקא בשבת, מכל מקום יש להתיר, מדתניא פרק מי שהחשיך דמשום פסידא שרו רבנן, דאי לא שרית ליה אתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים, הכא נמי לא שנא).

[2309] שלא התירו אלא במקום שעל הרוב דרך להיות הפסד מרובה, משא"כ פירות.

[2310] אהא דתנן ביצה לה, ב (ומכסים פירות בכלים מפני הדלף וכן כדי יין וכדי שמן), אמרינן בגמרא שם לו, א (אמר ר' יצחק אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת ... סלקא דעתך אמינא להפסד מרובה (הפירות מרקיבין, רש"י) חששו, להפסד מועט (גשמים הנוטפין על יין, הפסד מועט הוא, עד שתחשך ויסלקם, רש"י) לא חששו, קמ"ל).

ולא קיי"ל כר' יצחק, כדלקמן ס"ק יא (לא קיי"ל כר' יצחק), ושם נסמן (הערה 2513).

ביטול כלי למקצת השבת בפכ"ד דשבת[2311], עיין שם בר"ן[2312]. ובמלחמות[2313] מבואר דכמה מיני הפסד מועט יש, והוא הדין להפסד מרובה[2314]:

(ג) להם מבעוד יום. עיין[2315] מג"א[2316].

ואין לומר שדעת רמ"א דאף בבהמה אין צריך לעשות כן, אלא כשמניחו עליה כשחשיכה[2317], כדמשמע לכאורה מקושית הרא"ש על רש"י[2318]. דזה אינו, דהרא"ש לא כתב כן אלא על קושית והלא מחמר[2319], אבל מכל מקום למסקנא אי אפשר דלא קיימא

[2311] קנד, ב (והא קא מבטל כלי מהיכנו ... מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו קמ"ל). ואפשר שגם להצלת הפירות יתירו לבטל כלי מהיכנו למקצת שבת.

[2312] סו, ב ד"ה ואחרים (אפילו לבטל כלי מהיכנו למקצת שבת נמי אסור, אלא דהכא משום פסידא הוא דשרינן, כיון דלא מבטל ליה לכולי יומא).

וכן הוא בפנים סכ"ו (ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה שלא במקום הפסד), ושם נסמן (הערה 2224).

[2313] שם (ובולסא זו הפסד מועט שבמועטים הוא). ואפשר שלהצלת הפירות יתירו לבטל כלי מהיכנו למקצת שבת.

[2314] שיש כמה מיני הפסד מרובה, ולא התירו בזה בפירות, אלא במעות, שהוא הפסד מרובה יותר, והתירו לטלטלו, כי אם לא נתיר לו, שמא יבוא לידי איסור דאורייתא, אף כשאינו בהול.

*

ומכל מקום נוטה דעת רבינו לאסור בזה כדעת המ"א, כדלעיל קטע הקודם, וכדלקמן סי' שא ס"מ (וכל זה כשההפסד הוא בא בענין שאין נבהל כל כך בשבילו, ואינו נחפז כל כך מחמתו להצלת ממונו, כגון זה ששובת בין הנכרים שמתיירא שלא יגזלו ממנו מעותיו, שאינו בהול כל כך כשאין מתירים לו לצאת בהם מביתם, כיון שעדיין אין שום אדם בא לגזול ממנו).

והכניסו לקמן שם במוסגר, כהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

וכל זה לענין מעות, משא"כ לענין מאכלים, אם אינו בהול להצילם מפני הדליקה והלסטים, לדברי הכל לא התירו משום שמא יבוא לאיסור דאורייתא, ולכן סתם רבינו לקמן סי' שלד ס"ב (וכל זה בדליקה ולסטים וכיוצא בזה, שהדבר בהול (ונחפז הוא) מאד (להציל מפניהם). אבל אם ירדו גשמים על סחורה המוקצה, כיון שאין הדבר בהול כל כך, אין לחוש שיבא להציל על ידי איסור חמור אם נאסור לו הטלטול, ולכן אין היתר בזה וכל כיוצא בזה).

[2315] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"י נתבאר, שאף נותן כיסו לחרש שוטה וקטן מבעוד יום, צריך ליתן וליטול מהם באופן שלא יעשו עקירה והנחה, כדברי המ"א, החולק על הרמ"א.

וכן יש להוכיח מדברי הפוסקים לענין נותן כיסו על החמור, שאף אם נתן עליהם מבעוד יום, צריך ליטול מהם כשיעמדו כדי שלא יעשו עקירה והנחה.

וכן יש להוכיח מדעת הרמב"ם, שמצריך ליטול מהם קודם שיעמדו, והיינו שאף שלא עשה עקירה, לא יעשה הנחה.

*

ולפי זה יוצא, שכן הוא גם לענין ריצה, שאף אם מתחיל לרוץ מבעוד יום, לא יעשה הנחה, אלא בזריקה כלאחר יד.

ואם נזכר בשבת, לא יתחיל לרוץ, שלא לעשות עקירה בשבת.

ואם הוא כרמלית, יש לסמוך על השלטי גבורים, שיתחיל לרוץ בשבת, ולא יעשה הנחה, אלא בזריקה כלאחר יד.

וכן הוא בפנים סי"ג.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תרג ואילך. כנישתא דבי רב ע' תקפג ואילך.

[2316] סק"ח, שתמה על הרמ"א ס"ו, שהתיר מבעוד יום בכל ענין (כמועתק לעיל הערה 2142).

[2317] משא"כ כשמניחו מבעוד יום לא איכפת לי אם אחר כך היא עושה ההנחה.

ולכן סובר הרמ"א, שגם בחרש שוטה וקטן, מותר ליתן להם מבעוד יום, אף אם עושה ההנחה משחשיכה.

[2318] על מה שכתב רש"י קנג, א (נותן כיסו לנכרי, מבעוד יום), מקשה הרא"ש רפכ"ד (ולא נהירא לי ... דומיא דנותן כיסו לנכרי איירי נמי אין עמו נכרי מניחו על החמור, אם כן מאי פריך בגמרא והלא מחמר, ושני עלה מניחו עליה כשהיא מהלכת, בלאו הכי נמי אין כאן עקירה כיון שנתנו עליה מבעוד יום).

[2319] בגמרא שם קנג, ב (והלא מחמר, ורחמנא אמר לא תעשה כל מלאכה. אמר ר' אדא בר אהבה מניחו עליה כשהיא מהלכת. והא אי אפשר דלא קיימא להשתין מים ולהטיל גללים, ואיכא עקירה והנחה. כשהיא מהלכת מניחו עליה כשהיא עומדת נוטלו הימנה).

להשתין כו', אם כן אף מבעוד יום הדין כן מהאי טעמא, כמשמעות המגיד משנה[2320]. וכן כתבו בהדיא בספר התרומה[2321] והמרדכי[2322] והגהות מיימוניות[2323]. וכן הוא דעת הרמב"ם[2324] שהצריך שלא יהיה לא עקירה ולא הנחה, אם כן אף מבעוד יום, אף דעקירה לא הוי, מכל מקום צריך שלא יהיה אפילו הנחה לבדה. ואף הרא"ש מודה בזה לפי המסקנא דכשהיא עומדת כו'[2325].

ובזה נסתלקה תמיהת השלטי גיבורים[2326] מעל ספר התרומה גבי יכול לרוץ.

אלא דמכל מקום גבי כרמלית דרבנן יש לסמוך על דבריו[2327], כיון שהוא דיעבד שאי אפשר בענין אחר, ואם לא נתיר לו הנחה בלבדה כלאחר יד, יעשה עקירה והנחה כדרכה. ולא הצריך הרמב"ם[2328] ליטלו קודם שתעמוד אלא לכתחלה[2329], א[בל] פשיטא שאם לא הספיק ליטלו עד שעמדה, בודאי לא ישליכנו ארצה, מעתה אתי לידי איסורא

וכל דברי הרא"ש קאי על קושית והלא מחמר, שעדיין אין הגמרא חוששת אלא על מה שמניח עליה באיסור מחמר, דהיינו אחר חשיכה. משא"כ לפי המסקנא, שהגמרא חוששת גם למה שהבהמה עושה אחר כך הנחה ועקירה, הרי בזה אין חילוק בין אם נתן על הבהמה מבעוד יום או משחשיכה.

[2320] פ"כ ה"ז (כמועתק לעיל הערה 2142).

[2321] סי' רכו (יתננו על הסוס מבעוד יום. ואם ירצה הסוס לעכב ולעמוד, יטלנה מעליו, ולכשיתחיל ללכת יתנה עליו, כדי שלא תעשה הבהמה עקירה משבא שבת).

[2322] רמז תמז (כלשון ס' התרומה הנ"ל).

[2323] לענין ריצה (שידון בו לקמן בסמוך), בפ"כ אות ה (כתב בספר התרומה, ואם ירא פן יראוהו ליסטים ויגזלוהו ממנו, יניחנו עליו וירוץ שלא יעמוד כלל, וכשיהיה על פתח ביתו יזרקנה כלאחר יד שם קודם שיעמוד, דהשתא לא עשה איסורא, דהא מבעוד יום התחיל לרוץ בו ולא עשה עקירה משנכנס שבת).

[2324] פ"כ ה"ו (היתה עמו בהמה, מניח כיסו עליה כשהיא מהלכת, וכשתרצה לעמוד נוטלו מעליה, כדי שלא תעמוד והוא עליה, וכדי שלא תהיה שם לא עקירה ולא הנחה).

וכן הוא בפנים ס"ג (ולכתחלה צריך ליטלו ממנה כשתרצה לעמוד קודם שעמדה, כדי שלא תעשה אפילו הנחה לעקירה הראשונה שעקר הוא).

הרי דלא סגי במה שהניח עליה בתחלה בהיתר, אלא צריך שגם מה שהבהמה עוצרת אחר כך, לא תעשה לא עקירה ולא הנחה. ומובן אם כן שכן הוא גם אם הניח עליה מבעוד יום. וכן אם נתן לחרש שוטה וקטן מבעוד יום.

ונפתר אם כן הספק של המ"מ בדעת הרמב"ם (כמועתק לעיל הערה 2142).

[2325] נוטלו הימנה, גם אם נתן עליה מבעוד יום, וכדלעיל (הערה 2319).

[2326] סו, א סוף אות ג (ספר התרומה (סי' רכה) ... שיכול להניחו עליו וירוץ שלא יעמוד כלל, וכשיהיה על פתח ביתו יזרקנה, כלומר כלאחר יד קודם שיעמוד, דהשתא לא עשה איסורא, דהא מבעוד יום התחיל לרוץ בו ולא עשה עקירה משנכנס שבת ... ודברי ספר התרומה צריכין עיון, דמשמע דאי עביד עקירה בשבת שיהיה אסור, דהא קיימא לן דעקירה בלא הנחה אינה כלום). והיינו שלדעת שלטי הגבורים, כיון שעשה העקירה מבעוד יום, יכול לעשות ההנחה כדרכה משחשכה.

אמנם לפי דעת הרמב"ם שצריך שלא תהי' לא עקירה ולא הנחה, אם כן נסתלקה תמיהת השלטי גיבורים, כי אף שהעקירה היתה מבעוד יום, צריך שלא תהי' ההנחה בשבת, אלא בזריקה כלאחר יד.

ואדרבא למדנו מזה, שאם נזכר אחר שחשיכה, אינו יכול לרוץ עם כיסו, כי אף שלא יעשה הנחה, אלא בזריקה כלאחר יד, עדיין אסור לו לעשות עקירה בלבד.

וכן נפסק בפנים סי"ג (אם התחיל לרוץ קודם שקדש עליו היום, שלא היתה העקירה בשבת, וכל זמן שהוא רץ אין כאן עקירה והנחה, עד שיגיע סמוך לבית, ואז קודם שיעמוד לפני פתח ביתו ותיעשה הנחה צריך הוא לזרוק כיסו לתוך ביתו כלאחר יד).

[2327] של השלטי גבורים שם (ולדידן דלית לן רשות הרבים אלא כרמלית, אפשר דבכל ענין שרי).

וכן נפסק בפנים סי"ג (ובזמן הזה שאין לנו רשות הרבים אלא כרמלית, יש להתיר אף אם מתחיל לרוץ משחשכה).

[2328] פ"כ ה"ו (מניח כיסו עליה כשהיא מהלכת, וכשתרצה לעמוד נוטלו מעליה, כדי שלא תעמוד והוא עליה, וכדי שלא תהיה שם לא עקירה ולא הנחה).

[2329] וכן נפסק בפנים ס"ג (ולכתחלה צריך ליטלו ממנה כשתרצה לעמוד קודם שעמדה).

וכשם שאין מקפידים על הנחה לבדה; אלא לכתחלה, כן יש להקל בנמצא משחשיכה בכרמלית, להתחיל לרוץ, בעקירה בלא הנחה כדרכה.

דאורייתא[2330].

אלא דמכל מקום ברשות הרבים אין להקל גבי ריצה כשעקר משחשכה[2331], כיון שיש חולקים לגמרי על היתר זה[2332], והמתירין עצמן[2333] הזכירו מבעוד יום, מנא לן להקל משחשכה, דיש לומר דלא רצו להתיר עקירה בידים כדרכה וגם הנחה בידים אפילו שלא כדרכה, דשמא יעמוד מעט ונמצא עושה איסור סקילה במזיד על פי היתר חכמים, ומוטב להניחו שיעשה כרצונו, שמא יעמיד עצמו על ממונו[2334]. מה שאין כן בבהמתו כשכבר עמדה ועשתה הנחה בלא עקירה קודם שהספיק ליטלו ממנה, מותר לחזור ולהניחו עליה, לפי שלא נולד עכשיו חשש יותר לאיסורא דאורייתא ממה שהיה בתחלה כשהניחו עליה משחשכה.

ומכל מקום בכרמלית יש להקל כדעת השלטי גבורים, שהרי כן דעת הט"ז סוף סימן זה[2335], וגם המג"א[2336] נתכוין להעתיק היתר זה, אלא שקיצר בלשונו. דמה שכתב בכל ענין, בודאי אין כוונתו אף אם אינו מתירא, דהא בסק"כ[2337] לא כתב כן, ובהדיא מבואר בשלטי גבורים[2338] שכוונתו אף משחשכה עיין שם. וכן משמע בהדיא במג"א סקכ"א[2339] דאף משחשכה יש להקל:

(ד) יכול לרוץ כו'. עיין[2340] מ"ש לעיל.

[2330] אם לא נרשה לו להניחו שוב על הבהמה, כיון שנעשה הנחה על ידה, אזי יבוא לידי איסורא דאורייתא.
ראה הליכות השבת. כנישתא דבי רב.

[2331] ולא לסמוך על סברת שלטי הגבורים (בקושיתו על ס' התרומה), להתיר אף בזה.

[2332] דעה הא' בשו"ע סי"ב (יש אומרים דדוקא בחבילה התירו לעשות כן, אבל לא בכיסו). שהיא שיטת הר"ן (סו, ב) ד"ה רץ, בשם הרמב"ן קנג, ב ד"ה הא (וראה לקמן ס"ק ד, הטעם שפסק רבינו כהמתירים).
ולענין היתה חבילתו על כתיפו וקדש עליו היום, ראה בפנים סט"ו (והערה 2167).

[2333] ס' התרומה שם.

[2334] ולא יוליכנו לביתו באיסור.

[2335] סק"ו (כדיעה הראשונה דלא התירו אלא בחבילה, ולא בכיסו. כיון דמילי דרבנן נינהו, הסומך להקל לא הפסיד, כן נראה לי).

[2336] סקי"ח (ולדידן דאין לנו רשות הרבים גמורה, אפשר דלכו"ע שרי בכל ענין, ש"ג). דמ"ש "בכל ענין" פירושו אפילו נזכר משחשיכה יכול לרוץ.

[2337] "ונראה לי דאם מתירא דהעכו"ם יקחוהו בשוק, רשאי לרוץ".

[2338] "צריך שיתחיל לרוץ מבעוד יום, כדי שלא יעשה עקירה בשבת, כמ"ש ספר התרומה. ולדידן דלית לן רשות הרבים אלא כרמלית אפשר דבכל ענין שרי".
וכיון שהמ"א מעתיק זאת מהשלטי גבורים, בודאי גם המ"א כוונתו להתיר כשנזכר כשחשיכה.

[2339] כנראה צ"ל: סק"כ (ואם הוא בשוק ... ונראה לי דאם מתירא דהעכו"ם יקחוהו בשוק, רשאי לרוץ כמו שנתבאר לעיל). וקאי על מ"ש הרמ"א סי"ב (ומי ששכח כיסו עליו בשבת ... ואם הוא בשוק). הרי שגם כשנזכר בשבת התיר המ"א לרוץ, בזמן הזה שאין לנו רשות הרבים, אלא כרמלית.
וכן פירש במחצית השקל שם (מכל מקום מוכח מדברי המ"א, דאפילו מתחיל לרוץ בשבת, דהוי עקירה בשבת, מכל מקום מותר, דהא השו"ע מיירי ששכח כיסו עליו בשבת).
וכן הוא בפנים סי"ז (שכח כיסו עליו עד שחשכה ... ואם מתירא שלא יגזלוהו ממנו, רשאי לרוץ עד לפני ביתו), ושם נסמן (הערה 2178).

[2340] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי"ג נפסק, שאם ירא מפני הלסטים, יכול לרוץ עם כיסו.
ואף שבגמרא אמרינן היתר זה רק לענין חבילתו, ולא לענין כיסו. ובשו"ע הובאו ב' דעות אם יש להתיר גם בכיסו. מכל מקום התיר בפנים בפשיטות. ומבאר שהוא מכמה טעמים:
(א) כי השלטי גבורים כותב שיש לומר שבמקום סכנת לסטים כולם מודים להיתר.

ועיין בשלטי גיבורים[2341] שכתב שהרמב"ן וסיעתו מודים היכא דאי אפשר בענין אחר שמתיירא כו', לכך לא העתקתי דעתם. ובפרט דעכשיו[2342] אין נפקא מינה לפי מה שכתב המג"א[2343] דלכולי עלמא שרי בכרמלית (אבל בשלטי גבורים זה אינו[2344] והמ"א כתב כן מדעתו). וכן הט"ז בסק"ו[2345] הכריע להקל:

(ה) פטור. בודאי[2346] אין כוונת המג"א[2347] להשמיענו כאן חיובי ופטורי דהוצאת שבת שאין כאן מקומם, וגם למה ליה להביא ראיה מפירוש רש"י[2348] תלמוד ערוך הוא בפרק קמא[2349] ובכמה מקומות[2350], אלא ודאי דכוונתו דגם הכא שרי בכהאי גוונא. ולהכי אפקיה בלשון פטור ולא מותר, משום דלא שרי אלא כשאי אפשר בענין אחר:

(ו) ולא ידע כו'. לפי[2351] מה שכתב המג"א[2352], צריך לומר דלשון ושכח והוציא שבשו"ע,

---

(ב) כי המ"א כותב, שלדידן דאין לנו רשות הרבים גמורה, אפשר דלכו"ע שרי.
(ג) הט"ז מכריע כדעת המתירים גם בכיסו.
ומכל מקום מחלק בינם בפנים:
(א) ברשות הרבים מתיר בכיסו בסי"ג – רק אם התחיל לרוץ קודם שקדש עליו היום.
(ב) בכרמלית מתיר – אף אם מתחיל לרוץ משחשכה.
(ג) בחבילה מתיר בסט"ו – אף ברשות הרבים אף אם קדש עליו היום.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תרו. כנישתא דבי רב ע' תקפז.

[2341] סו, א אות ג (ומדברי הרמב"ן שהביא הר"ן שם פרק מי שהחשיך גבי החבילה, נראה דלא הותר לרוץ והכיס עליו, דדוקא גבי חבילה התירו מפני שיש היכרא ולא אתי למעבד עקירה והנחה, אבל גבי כיס דליכא הכירא אסור. אלא שיש לומר דלא פליגי, דעד כאן לא קאמר הרמב"ן שאינו יכול לרוץ עם הכיס ולהביאו לביתו בכה"ג, אלא היכא שיכול להביא לביתו בפחות פחות מד' אמות, אבל אם אינו יכול להביאו לביתו פחות פחות מד' אמות, דאיכא סכנה שמא יאבד ממונו, שלסטים או נכרים יגזלוה ממנו אם יביאנה בכך, נראה דגם לדידיה שרי לרוץ עם הכיס).

והיינו האמור ברמב"ן קנג, ב ד"ה הא (ונראה לי דדוקא נקט חבילה, שהרץ בה אית ליה הכירא רבה, אבל רץ בכיס לית ליה הכיר ואסור). הובא בר"ן (סו, ב) ד"ה רץ (והוי יודע דדוקא בחבילה הוא דשריא הכי, לפי שאין דרכו של אדם לרוץ עמה, ומאן דעביד הכי אית ליה היכרא טובא, אבל רץ בכיס לית ליה הכירא, ואסור. דאי לא תימא הכי ליתני מתני' האי תקנתא נמי בכיס ... הרמב"ן ז"ל). וכן הובאו ב' הדעות בשו"ע סי"ב (יש אומרים דדוקא בחבילה התירו לעשות כן, אבל לא בכיסו. ויש אומרים דהוא הדין לכיסו).

[2342] שאין לנו רשות הרבים.

[2343] סקי"ח (ולדידן דאין לנו רשות הרבים גמורה, אפשר דלכו"ע שרי בכל ענין, שלטי גבורים).

[2344] בשלטי גבורים שם מבואר רק שבכרמלית מותר בכל ענין (אף משחשכה), ובמ"א הוסיף "לכו"ע", שגם הרמב"ן והר"ן מודים בזה.

[2345] "כדיעה הראשונה דלא התירו אלא בחבילה, ולא בכיסו. כיון דמילי דרבנן נינהו, הסומך להקל לא הפסיד, כן נראה לי".

[2346] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סט"ו נתבאר שאם רץ עם חבילתו על כתיפו, אסור לכתחלה לעצור כדי לתקן משאו, אלא אם כן אי אפשר לו בענין אחר.
ומבאר שזאת כוונת המ"א שכתב כאן "ואם עמד לתקן המשאוי פטור", ולא מותר.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תרז. כנישתא דבי רב ע' תקפח.

[2347] סקט"ז (ואם עמד לתקן המשאוי פטור (רמב"ם פי"ג. וכן משמע מלשון רש"י)).

[2348] קנג, ב ד"ה רץ (וכל כמה דלא עמד לפוש אין כאן עקירה לאיסור).

[2349] ה, ב (לכתף (לתקן משאו על כתיפו, רש"י), פטור).

[2350] כתובות לא, סוע"א (לכתף מאי, פטור).

[2351] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
(א) בפנים סט"ז נתבאר שאסרו כל הדרכים האלו בפושע, ומבאר דהיינו כשהוציא את הכיס לרשות הרבים סמוך לחשכה ואחר כך שכח להסירו ממנו ולהצניעו.

הוא דומיא דשמא ישכח ויוציא שבסוף סי' רנ"ב, שפירושו ישכח להסירו ולהצניעו. עיין שם במג"א.

ומה שכתב המג"א בסק"כ[2353] דאם מתיירא כו', אי אפשר לומר דמיירי סמוך לחשכה ממש שפשע בזה, דאם כן מאי איכא בין החשיך בדרך לפושע, שהרי היתר הריצה הוא דוקא כשאי אפשר פחות פחות מד' אמות ברשות הרבים על כל פנים, כמו שכתב המג"א בסקי"ח[2354], אם כן מכלל דהיתר פחות פחות מד' אמות הוא יותר קרוב להתיר, ובפושע לא התירו אפילו פחות פחות מד' אמות אף על פי שאי אפשר בענין אחר, דכשאפשר בענין אחר גם בהחשיך בדרך לא התירו[2355], אלא ודאי דהתם מיירי כשלא פשע.

וכן משמע מסתימת לשון האגודה[2356] ורמ"א[2357] דמיירי כששכחו עליו ביציאתו[2358], ולא כשיצא בו דוקא במזיד סמוך לחשכה ואחר כך שכחו, דהוי להו לפרש ולהזכיר סמוך לחשכה, אלא ודאי מיירי בכל גוונא ואפילו הכי אסור[2359].

(ב) בפנים סי"ז נתבאר שהתירו לרוץ עם כיסו עד ביתו אם מתיירא שמא יגזלוהו ממנו, ומוכיח דמיירי באופן שאינו פושע. והטעם שמן הסתם אסור, כי כשהוא בתוך העיר אפשר לשמרו עד למוצאי שבת ואין להתיירא.
(ג) ואם אין לו מי שישמור, ויצטרך לשמרו בעצמו עד למוצאי שבת, יש להסתפק.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תרז ואילך. כנישתא דבי רב ע' תקפט ואילך.

[2352] בשו"ע כאן ס"ח (מי שיצא מביתו סמוך לחשכה ושכח והוציא לרשות הרבים, לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו).

ונתפרש בפנים סט"ז (מי שיצא מביתו סמוך לחשכה והוציא כיסו עמו לרשות הרבים ... ושכח אחר כך להסירו ממנו ולהצניעו".

והוא על פי המ"א ס"ק י (דאפילו הוציאו בשבת עצמו שרי ... והכא במזיד).

והיינו שמ"ש בשו"ע (אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה, ושכח והוציא לרשות הרבים), פירושו שיצא במזיד מביתו לרשות הרבים סמוך לחשכה, ושכח להסירו ולהצניעו.

ואין זה פלא לפרש כן בדברי השו"ע, כי גם האמור בשו"ע סי' רנב ס"ו (לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו, ולא בקולמוסו, שמא ישכח ויוציא), פירש במ"א שם ס"ק כד (חיישינן שמא ישכח להצניען עד שתחשך ... אבל אין לפרש שישכח החפץ בידו ויצא).

וכן נתפרש לעיל שם סי"ז (לא יצא אדם לרשות הרבים סמוך לחשכה וחפץ בידו, גזירה שמא ישכח להסיר החפץ מידו להצניעו עד לאחר שחשכה).

וכמו כן יש לפרש כן האמור בשו"ע כאן "ושכח והוציא לרשות הרבים", דהיינו שהוציאו במזיד לרשות הרבים סמוך לחשכה, "ושכח אחר כך להסירו ממנו ולהצניעו".

[2353] על מ"ש הרמ"א סי"ב (ומי ששכח כיסו עליו בשבת אם הוא ... בשוק אסור להביאו לביתו), כתב המ"א ס"ק כ (ונראה לי דאם מתירא דהעכו"ם יקחוהו בשוק רשאי לרוץ).

ומפרש רבינו שכל זה מיירי שלא פשע, כי דוקא אז מותר לרוץ כשמתיירא.

וכן נפסק בפנים סי"ז (שאינו פושע בזה ... ואם מתירא שלא יגזלוהו ממנו רשאי לרוץ עד לפני ביתו).

ובא להוכיח כאן, שאין לפרש בדברי המ"א, שאפילו אם פשע מותר לרוץ אם מתיירא.

[2354] "במקום שאין יכול להוליכה פחות פחות מד' אמות, כגון שמתיירא מלסטים ... דשרי לרוץ (ספר התרומה)".

וכן נפסק בפנים סי"ג (ואם אינו יכול להוליכה פחות פחות מד' אמות, מפני שמתיירא מלסטים שלא יגזלוהו ממנו ... יכול לרוץ עם כיסו עד שיגיע לביתו).

[2355] כמבואר בשו"ע ס"ז (אם אין עמו שום אחד מכל אלו, יטלטלנו פחות פחות מארבע אמות).

וכן הוא בפנים סי"א (ואם אין עמו שום אחד מכל אלו, התירו לו ... פחות פחות מד' אמות).

[2356] ביצה פ"א סי' ה (אם הוא בשוק או ברחוב שאין שם עירוב, לא יביאנו בביתו), ורמ"א סי"ב (ואם הוא בשוק אסור להביאו לביתו, רק מתיר חגורו בשוק והוא נופל, ואומר לגוי לשומרו. ואם מביאו אין לחוש).

שעליהם כותב המ"א שם (ונראה לי דאם מתירא דהעכו"ם יקחוהו בשוק רשאי לרוץ).

[2357] סעיף יב (שהעתיק דינו של האגודה, בשינוי לשון): ששכח כיסו עליו בשבת.

[2358] שנתבאר לעיל בתחלת הקונטרס אחרון, שזה אינו נחשב פושע.

[2359] לדעתם. ועל זה כתב המ"א שם להתיר כשמתיירא כו'.

ואף הט"ז[2360] שחלק והתיר לרוץ כמו בחבילה. מכל מקום גם בחבילה, המתירין עצמן דהיינו ספר התרומה והנמשכין אחריו, התנו בפירוש כשאי אפשר בענין אחר שמתיירא כו'[2361].

ובכי האי גוונא[2362] מודה רמ"א, כמ"ש המג"א. ולא אסר[2363] אלא משום דבעיר מסתמא אפשר לשומרו. כמבואר בהדיא בספר התרומה[2364], שנתן טעם בזה להיא דס"פ נוטל[2365] פעם אחת שכחו דסקיא כו', הובא ב"י סי' של"ד[2366] ומג"א שם[2367], וכן כתב הר"ן[2368]. ומכאן הוציא האגודה דבריו[2369].

והנה[2370] לפי טעם הראשון של ספר התרומה, שאני הכא דפשע בשכחה, בודאי אין כוונתו לפי שהוציאו לשם סמוך לחשכה[2371], דהא בגמרא לא נזכר כלל סמוך לחשכה, ואפשר

[2360] כל האמור לעיל, שאף בלא פשע לא התירו לרוץ בכיסו אלא כשמתיירא, היינו כמבואר בפנים סי"ג, על פי דברי שלטי הגבורים, כמועתק לעיל שם (הערה 2341), שאם הוא מתיירא, מודים גם הרמב"ן והר"ן להתיר.

משא"כ לדעת הט"ז ס"ק ו (האגודה ... סבירא ליה כדיעה הראשונה דלא התירו אלא בחבילה, ולא בכיסו. כיון דמילי דרבנן נינהו, הסומך להקל לא הפסיד, כן נראה לי), שפוסק כדעת ספר התרומה וסייעתו, המתירים לרוץ בכיסו כמו בחבילתו, ואין הט"ז מזכיר דהיינו דוקא כשמתיירא.

ואם כן הי' אפשר לכאורה לומר, שבלא פשע מתירים אף בלא מתיירא, ואילו בפשע מתירים כשמתיירא.

[2361] בספר התרומה סי' רכו (ויש כיסו עליו או חבילה על כתפו ... ואם ידאג פן יראוה עכו"ם ויגזלו, ל[א] יניחנה עליו וירוץ שלא יעמוד כלל), הרי שלא התיר בלא פשע אלא במתיירא.

וכן הוא בנמשכין אחריו, שהם המרדכי רמז תמז, והגהות אשרי פ"א סי' לג (כמועתק לעיל הערה 2157).

ואם כן בודאי גם הט"ז לא יתיר בכל זה אלא במתיירא.

ואם כן שוב אין לומר שהמ"א מתיר במתיירא אף בפשע, כי לפי זה מה ההפרש בין פשע לבין לא פשע.

[2362] אחרי שנתבאר שכולם מודים, שאם הוציא כיסו לשוק בשוגג ומתיירא מלסטים, רשאי לרוץ לביתו (כמובא לעיל מהמ"א, וכמבואר בפנים סי"ז), כמו במי שהחשיך בדרך (כמבואר בפנים סי"ג).

אם כן יוקשה מדוע אסר הרמ"א בסתם ביצא בשוגג והוא בשוק (בסי"ב), אף שהתירו למי שהחשיך בדרך.

ועל זה מבאר, שאם הוא בשוק בתוך העיר, מסתמא אפשר לשמרו ואין להתיירא מן הלסטים, ולכן אסר בסתם. משא"כ אם החשיך בדרך, מסתמא יש להתיירא מן הלסטים, ולכן התירו.

ועל זה מוסיף המ"א ומבאר, שגם אם הוא בשוק ומתיירא, רשאי לרוץ.

[2363] האגודה שם, שהובא ברמ"א שם (ואם הוא בשוק אסור להביאו לביתו).

[2364] סי' רכו (יכול לישב שם בעיר ולשמרו).

וכן הוא בפנים סי"ח (אם אפשר לשומרו שם עד למוצאי שבת, אסור להביאו לביתו).

[2365] קמב, ב (פעם אחת שכחו דסקיא מלאה מעות בסרטיא ... רב אשי אמר אפילו שכח נמי [לא]). שעל זה כתב בס' התרומה סי' רכו (והא דאמרינן שילהי נוטל (קמב, א) שכח ארנקי בסרטיא או בחצר ... אסור ... יכול לישב שם בעירו ולשמרו או ליתן שם שומר עכו"ם).

[2366] ד"ה וכתב בעל התרומה.

[2367] סק"ב (והא דאמרינן שכח ארנקי בחצר אסור לטלטלו ... דיכול לישב ולשמרו או ליתן לשומר עכו"ם).

וכן הוא לקמן שם ס"ב (מי ששכח ארנקי ברחוב שאסור להביאה לביתו אפילו בעיר המעורבת מפני שיכול להושיב שם שומר או לשמור בעצמו כמ"ש בסי' רס"ו).

[2368] סו, א ד"ה אלא (היינו טעמא דלא שרי ליה רבנן, לפי שכיון שבעיר הוא ואפשר לו לישב ולשמור עד לערב).

[2369] שם (אם הוא בשוק או ברחוב שאין שם עירוב, לא יביאנו בביתו).

[2370] כל מה שנתבאר עד כאן הוא טעם הב' שבספר התרומה סי' רכו, לאסור למי ששכח ארנקי בשוק, כיון שיכול לשמרו בעירו.

אמנם לפני זה כותב שם את הטעם הראשון לאיסור (שאני התם דפושע בשכחה טפי מבשהחשיך לו בדרך). שלפי זה יהי' אסור כאן לרוץ, אף אם מתיירא.

ועל זה ממשיך ומוכיח, שהעיקר הוא כתירוץ הב' הנ"ל.

[2371] שכן רצה המ"א סי' שלד ס"ק ב לפרש בתירוץ הראשון שבדברי ס' התרומה (והא דאמרינן שכח ארנקי בחצר אסור ... שאני התם דפשע בשכחה, וכמ"ש סי' רס"ו ס"ח), והיינו האמור בשו"ע שם (אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה ושכח והוציא לרשות הרבים לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו).

דמבעוד יום הוה, ועוד דלפי זה עיקר הפשיעה מה שיצא סמוך לחשכה ולא השכחה, ומדקאמר שפשע בשכחה מכלל דאף כששכח מבעוד יום מיירי, ואפילו הכי אסור מב' טעמים. ואנן קיי"ל כטעם הב', שכן כתב גם הר"ן[2372]. ואם כן כשאי אפשר בענין אחר שרי לדעת המג"א וט"ז. ואף לספר התרומה צריך לומר דטעם הב' עיקר, או תרווייהו דווקא קאמר, דלטעם הראשון בלבדו קשה מגמרא דעבודה זרה דף [ע'] ע"א[2373].

דאין לומר[2374] דשאני התם שהכיס עליו ואין בו משום טילטול מוקצה[2375] אלא איסור פחות פחות מד' אמות, דזה אינו, שהרי בא לתרץ[2376] מארנקי שבחצר, שאין שם אלא מוקצה לחוד. ואיסור פחות פחות מד' אמות לחוד ודאי חמיר מאיסור מוקצה לחוד, שהרי פחות פחות מד' אמות אסור אפילו בבין השמשות גבי עירוב בסי' שמ"ט[2377], עיין שם בב"י שכתב כן בשם התוס'[2378] והמרדכי[2379] שכתבו כן גבי עירובי תחומין, וטלטול מוקצה שרי בבין השמשות גבי עירוב כמבואר בעירובין דף ל"ה[2380] גבי נפל עליו גל וכמ"ש בסי' שצ"ד[2381] (ובלאו הכי מבואר בספר התרומה[2382] ובהגהות מיימוניות[2383] ומרדכי ריש פרק כ"ד[2384], דאף במי שהחשיך בדרך ומטלטל פחות פחות מד' אמות איכא

[2372] כמועתק לעיל (הערה 2368).

[2373] "המוציא כיס בשבת מוליכו פחות פחות מד' אמות". הרי שהתירו אף שהוציאו בשכחה.

וכן הוא בפנים סי"ז (ואפילו שכח כיסו עליו עד שחשכה ואחר כך (הוציאו) יצא עמו לרשות הרבים), ושם נסמן (הערה 2172).

[2374] ואף שלכאורה הי' אפשר לתרץ, שמה שאוסר בס' התרומה כששכח והוציא, היינו כשיש בזה שני איסורים, מוקצה והולכה ברשות הרבים. ומה שהתירו בע"ז (ע, א) כששכח והוציא, היינו כשיש רק איסור אחד של הולכה ברשות הרבים, ואין עליו איסור מוקצה.

ועל זה בא להוכיח כאן שאין לפרש כן. ועל כרחך צריך לומר שאף לספר התרומה טעם הב' עיקר. וכטעם הב' נפסק בפנים סי"ז, שגם בשכח והוציא לשוק, יש להתיר בכל הדרכים האלה, אם מתיירא שלא יגזלוהו.

[2375] כמבואר בפנים סי"ט (ואין בזה איסור טלטול מוקצה, דכיון שהמוקצה ישנו עליו כבר, הרי הוא יכול לנושאו עליו לכל מקום שירצה ... ועוד שזהו טלטול על ידי גופו ולא בידיו, ואין בו איסור כלל). ואפשר בהכי מיירי בגמרא ע"ז שם.

[2376] בספר התרומה שם (והא דאמרינן שילהי נוטל (קמב, א) שכח ארנקי בסרטיא או בחצר ... אסור ... יכול לישב שם בעירו ולשמרו או ליתן שם שומר עכו"ם). הרי שאסר אף "בחצר", שאין בו איסור הולכה, רק איסור מוקצה בלבד, שהוא קל יותר מאיסור הולכה פחות מד' אמות, ומכל מקום אסרו בעל התרומה.

[2377] כדלקמן שם ס"ג (ברשות הרבים גזרו על זה אפילו בבין השמשות, אפילו לדבר מצוה, לפי שבקל יוכל לבא לידי איסור של תורה שיעבירנו ד' אמות בהליכה אחת), ושם נסמן (הערה ל).

[2378] עירובין לד, א ד"ה ואמאי (למה היה צריך להוליכו עד מקום השביתה, לא היה צריך רק להוציאו מביתו ולהניחו ברשות הרבים ... דאי בעי ממטי ליה פחות פחות מד' עד מקום השביתה ... שיש להחמיר בשבות בפחות מארבע אמותיו ... משום דבקל יבא לידי איסור שבת דאורייתא).

[2379] שם רמז תפז (וכן פר"י דלהוליכה פחות פחות מד' אמות גזרו נמי בין השמשות. וטעמא הוי משום דבקל יכול לבא לידי איסורא דאורייתא, דילמא משתלי ויעביר ד' אמות).

[2380] במשנה שם ע"א (נפל עליו גל ... מבעוד יום אינו עירוב), ובגמרא שם (קא סלקא דעתך דאי בעי מצי שקיל ליה (וקתני מתניתין אינו עירוב משום טלטול אבנים, דשבות דרבנן הוא, רש"י) ... כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות ... לא צריכא דבעי מרא וחצינא (לפנויי דהויא מלאכה ולא שבות, רש"י)).

[2381] כדלקמן שם ס"ב (צריך שיהא העירוב בין השמשות במקום שראוי ליטלו ולאוכלו ... אבל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות לצורך מצוה כמו שנתבאר בסי' רס"א, והעירוב גם כן הוא צורך מצוה), ושם נסמן.

[2382] סי' רכו (וגדולה מזו אמרו להוליך פחות פחות מארבע אמות למי שהחשיך לו בדרך, שיש מוקצה ... ובמקום פסידא לא יניח בשביל מוקצה, כמו בשהחשיך לו בדרך שמוליכה בפחות פחות מד' אמות).

[2383] פ"כ אות ה (מותר ... אף על פי שמוקצין הן, שהרי גדולה מזו התירו משום פסידא להוליכה פחות פחות מד' אמות ברשות הרבים).

נמי איסור מוקצה, עיין במ"ש בסי' ש"א[2385]).

אבל יש להסתפק בדעת האגודה ורמ"א[2386], דאפשר שלא אסרו אלא כשאפשר לשמרו על ידי נכרי, אבל אם יצטרך לשמרו בעצמו עד למוצאי שבת, אפשר דגם כן אין אדם מעמיד עצמו על זה, כמו בהושיט ידו מלאה פירות בסי' שמ"ח[2387]. והתם[2388] אמרינן דאי אפשר כלל, אבל הכא על כל פנים אפשר דאין אדם מעמיד. וספק זה הוא בלשון ספר התרומה שכתב[2389] או ליתן לשומר כו', אם דוקא תרוייהו קאמר[2390], או לא, דאף אם אי אפשר חייב לשמור בעצמו, וכן משמע בהדיא בר"ן[2391]. אלא דלפי זה צ"ע בגמרא דעבודה זרה[2392], היה להם להחשיך שם בשוק, אף אם תמצי לומר דלא היה מזדמן להם שומר. ודוחק גדול לומר דבנהרדעא היו שכיחי לסטים כל כך בשוקא דיהודאי עד שאי אפשר להחשיך שם עם כיסו[2393], אבל לצאת עמו לפי שעה אפשר[2394], וגם ר' יצחק מיירי בכהאי גוונא[2395], דאמורא הוי ליה לפרש[2396]. וצריך עיון[2397].

[2384] רמז תמז (כי גדולה מזו אמרו להוליך פחות פחות מארבע אמות למי שהחשיך לו בדרך אף על פי שהם מוקצה וגם יש לחוש שמא יעביר ד' אמות ברשות הרבים בלא הנחה בנתים).

[2385] בקונטרס אחרון סק"י (וכן דעת ספר התרומה והגהות מיימוניות פ"[כ] ומרדכי ריש פרק כ"ד, עיין שם שכתבו דגבי מחשיך בדרך ומוליך כיסו עליו פחות פחות מד' אמות שייך נמי איסור מוקצה).

וכן הוא לקמן סי' רעו בקונטרס אחרון ס"ק ג (וכן הוא גם כן דעת ספר התרומה וסיעתו, כמ"ש בסי' ש"א. וידוע שתרם תרומתו מהתוס'). והיינו שאף שהטלטול הוא על ידי גופו, מכל מקום אסור, כיון שהוא לצורך המוקצה עצמו, וכדעת הר"י בעל התוס'.

ואם כן אין לחלק ולומר שמה שהתירו פחות פחות מד' אמות כששכח והוציא לשוק, היינו כיון שאין בזה איסור מוקצה, שהרי לדעת בעל התרומה וסייעתו, גם בזה יש איסור מוקצה.

[2386] שהועתקו דבריהם לעיל (הערה 2356), שאסרו בסתם (ואם הוא בשוק אסור להביאו לביתו).

[2387] בשו"ע שם ס"א (היה עומד ברשות היחיד והוציא ידו מלאה פירות לרשות הרבים ... במזיד, אסור אפילו להחזירה לאותו חצר. ויש אומרים ... אם הוציאה משחשיכה מותר להחזירה, שמא ישליכם מידו ויבא לידי חיוב חטאת).

אבל לקמן שם לא הובאה דעה זו, מהטעם שנתבאר בקונטרס אחרון שם סק"א (שהעיקר כסברא הראשונה שהביא בסתם כנודע. ובשגם דעכשיו שאין לנו רשות הרבים ... מכל הלין טעמי סתמתי כאן בפנים).

[2388] מה שהתירו לו להחזיר ידו עם הפירות לאותה חצר, היינו כי בודאי "אי אפשר כלל" לעמוד כך כל היום עם יד פרוסה מלאה פירות לרשות הרבים. וכן מה שהתירו לרוץ לביתו למי שהחשיך בדרך ומתיירא להשאיר שם כיס המעות, כי בודאי "אי אפשר כלל" להשאר בדרך מחוץ לעיר כל השבת.

"אבל הכא" שיכול להשאר בשוק עד צאת השבת כדי לשמור על כיס המעות, אפשר שלא התירו לו לרוץ לביתו.

ומכל מקום "על כל פנים אפשר" שגם בזה התירו, כיון "דאין אדם מעמיד" על עצמו להשאר בשוק עד צאת השבת, וחוששים שיוליכנו בידיו.

[2389] בסי' רכו (יכול לישב שם בעירו ולשמרו, או ליתן שם שומר עכו"ם), שלא הסתפק באפשרות הראשונה, "לישב שם בעירו ולשמרו", אלא הוסיף אפשרות השנית "או ליתן שם שומר".

[2390] שלא אסר אלא כשיכול לעשות את שני הדברים (לשמור בעצמו או ליתן לנכרי לשמור).

[2391] סו, א ד"ה אלא (שכיון שבעיר הוא ואפשר לו לישב ולשמור עד לערב). הרי שלא הזכיר אלא האפשרות הראשונה.

[2392] ע, א (המוציא כיס בשבת, מוליכו פחות פחות מד' אמות).

[2393] בגמרא שם (אמר לי איסור גיורא, כי הוינן בארמיותן אמרינן יהודאי לא מנטרי שבתא, דאי מנטרי שבתא כמה כיסי קא משתכחי בשוקא, (ולא ידענא) דסבירא לן כרבי יצחק, דאמר רבי יצחק המוציא כיס בשבת מוליכו פחות פחות מד' אמות ... הוה עובדא בנהרדעי).

[2394] שהרי מיירי שיצא עם הכיס לשוק.

[2395] דוקא בשוק כזה דשכיחי לסטים ומתיירא להשאר שם לשמור הכיס.

[2396] וכן הוא לעיל סי' רנד קונטרס אחרון סק"ג (דאמורא הוה ליה לפרש). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל כה.

[2397] ולמעשה נתבאר בפנים סוף סי"ז, במוסגר (על ידי שומר נכרי, או שומר ישראל). ובסי' שלד ס"ב (להושיב שם שומר או לשמור בעצמו).

(ז) המעורבת אסור כו'. לכאורה[2398] היה אפשר להתיר טלטול מוקצה גרידא על ידי נכרי, שהרי הרמב"ם[2399] התיר אפילו טלטול פחות פחות מד' אמות[2400]. והרמב"ן[2401] ושאר פוסקים[2402] לא חלקו אלא מחמת שפחות פחות מד' אמות חמורה מנתינה לנכרי[2403]. ואף הרא"ש[2404] לא הזכיר אלא טלטול הישראל.

אלא[2405] דכיון דסבירא להו להפוסקים דלא התירו שום איסור במציאה משום דאדם מעמיד עצמו עליה, אם כן ממילא דינם כשאר מוקצה, שיש אוסרים אפילו על ידי נכרי אפילו במקום הפסד, כמו שכתב המג"א בסי' ש"ז[2406], עיין שם בשם הר"ן[2407] וריב"ש[2408] ורשב"א[2409] והגהות מרדכי[2410]. אלא שלהפסד גדול אפשר להקל[2411], וכאן אינו אלא מניעת הריוח[2412].

וכן משמע מלשון המג"א[2413] שכתב אסור ליטלו, משמע אפילו להצניעו אצלו, מדלא

[2398] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
א) בפנים ס"כ נתבאר, שהמוצא ארנק בשבת בעיר המעורבת, אסור לומר לנכרי ליטלו. ואף שיש מתירין טלטול מוקצה על ידי נכרי במקום הפסד מרובה. מכל מקום במציאה אינו מפסיד כלום, רק מניעת הריוח. ומבאר המשמעות לפסק זה מהמ"א.
ב) עוד נתבאר בפנים שם, שמותר לישב אצלו ולשמרו. ומוכיח זאת מהגמרא והפוסקים.
לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תריב. כנישתא דבי רב ע' תקצה ואילך.

[2399] פ"כ ה"ז (מציאה ... קודם שתבא לידו, אם יכול להחשיך עליה מחשיך, ואם לאו מוליכה פחות פחות מארבע אמות).

[2400] שהיא חמורה יותר מאיסור מוקצה כמבואר לעיל בקונטרס אחרון סק"ו.

[2401] קנג, א ד"ה דוקא (דבר פשוט הוא, דכי היכי דאסרינן במציאה למיתבה לנכרי ... כל שכן שאין מתירין לו להוליכה פחות פחות מד' אמות, שהוא ההיתר הגדול שבכולן).

[2402] ר"ן סו, א ד"ה אין עמו (שכן נראין הדברים דבמציאה אסור להוליכה פחות פחות מארבע אמות, דכיון דאמרינן לעיל גבי נכרי דוקא כיסו אבל מציאה לא, דאלמא לא שרינן במציאה נכרי, כל שכן לא שרינן ביה פחות פחות מארבע אמות, דחמיר טפי).

[2403] ואם כן אפשר לומר שגם הם יודו שמותר לטלטל מוקצה על ידי נכרי, שהוא קל יותר מהולכה על ידי נכרי.

[2404] ב"מ פ"א סי' כב (אם מצא ארנקי בשבת, דאסור לטלטל, אף על פי שהיה ירא שמא יקדמנו אחר ... אף להגביה אסור, משום איסור מוקצה).

[2405] למרות זאת נפסק בפנים לאיסור, מהטעם דלקמן.

[2406] סק"ז (דאפילו לומר לעכו"ם לעשות שבות אסור אפילו במקום פסידא ... דיש אומרים דאפילו שבות דשבות אסור).

[2407] במ"א שם (והר"ן פרק חבית כתב גם כן לחד שינויא, דשבות כדרכו אסור אפילו על ידי עכו"ם במקום פסידא). והוא בר"ן סא, א ד"ה ובמקום (שאני הכ[א] שהוא שבות כלאחר יד, שממעכין ברגליו, וחמיר טפי שבות דשבת הנעשה כדרכו, דהיינו על ידי נכרי).

[2408] במ"א שם (וב"ריב"ש סימן שפ"[ז] כתב דאפילו לומר לעכו"ם לעשות שבות אסור, אפילו במקום פסידא). והוא בריב"ש סי' שפז (ואפילו שבות דשבות נמי במקום פסידא לא שרינן).

[2409] במ"א שם (דיש אומרים דאפילו שבות דשבות אסור, כמ"ש הרשב"א בתשו' סי' תשפ"ד), והוא בשו"ת ח"א סי' תשפד (ואפילו לומר לגוי לא התירו אלא לענין הראשון, כדי שלא יבא לידי איסור דאורייתא. הא בעלמא לא, דכל שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה).

[2410] במ"א שם (ובהגהות מרדכי פרק במה טומנין כתב דגבי צנור שרי משום שלא יבא לתקן בידים, אבל שאר שבותים אסור), והוא בהגהות מרדכי רמז תנח (צינור אי לא שרית לתקן כלאחר יד, יבא לתקן שלא כלאחר יד).

[2411] כדמסיק במ"א שם (לכן נראה לי דבמקום הפסד גדול יש להתיר שבות על ידי עכו"ם).
וכן הוא לקמן סי' שז סי"ב (ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות ... ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול).

[2412] וכן מסיק כאן בפנים (מכל מקום כאן אינו מפסיד כלום משלו, אלא שנמנע מהריוח).

[2413] סקכ"א (אסור לומר לעכו"ם ליטלו).

קאמר להביאו כלשון רמ"א[2414], דבנטילה גרידא אין בה אלא משום מוקצה, ולא משום הוצאה. אף על פי שהנכרי נושאו בעצמו[2415], דמדעתיה דנפשיה קעביד, ואינו שלוחו, שלא צוהו בכך, ואינו צריך למחות משום שעושה בשביל ישראל כמו שיתבאר לקמן[2416].

ומיהו לשמור ודאי אפילו לישראל שרי כמבואר ברמב"ם[2417] להדיא, ולא נחלק שום אדם בזה, עיין שם במגיד משנה[2418]. ובהדיא אמרינן בדף ק"ז[2419] נכנסה לו צפור תחת כנפיו יושב ומשמרה כו', אע"פ שהוא מציאה דלא אתיא לידיו מבעוד יום והיא מוקצה[2420]. ומשמעות לשון הרמב"ם בפרק כ"ד הלכה ח'[2421], צ"ע[2422]. ואם כן כל שכן שמותר לשמרה על ידי נכרי, דמי איכא מידי דלישראל שרי ועל ידי נכרי אסור[2423]:

(ח) מעצמו כו'. בודאי[2424] אין טעמם של אגודה[2425] ורמ"א[2426] שלא הצריכו למחות כשמביאו משום הפסד כיסו, דאם איכא איסורא במה שאינו מוחה למה התירוהו שלא לצורך. דהא מיירי כשאפשר לשמרו כמו שנתבאר לעיל[2427].

אלא ודאי שאף בלא הפסד כלל אין צריך למחות כלל, דכיון שצוהו לשמור, והוא מביאו מיד, אדעתא דנפשיה קעביד, להקל טורח שמירתו כל היום. ואף אם עושה בשביל ישראל אין צריך למחות כשעושה מעצמו לפי דעת הרבה פוסקים כמו שנתבאר בסי'

[2414] סעיף יב (ואם מביאו אין לחוש). וכך הי' יכול לכתוב כאן המ"א (אסור לומר לעכום להביאו), אלא ודאי כוונת המ"א לאסור לומר לו אפילו ליטלו, משום איסור מוקצה.

[2415] ואם כן אולי הטעם שאסר המ"א לומר לו ליטלו, כי אז יביאו לביתו, באיסור העברה והכנסה. משא"כ בעיר מעורבת אולי אין איסור.

אין לפרש כן, שהרי מה שהנכרי מביאו לביתו מעצמו, לא איכפת לן, מטעם דמדעתיה דנפשיה קעביד. ואם כן משמע מזה לאסור בעיר המעורבת.

[2416] בקונטרס אחרון סק"ח (דכיון שצוהו לשמור והוא מביאו מיד, אדעתא דנפשיה קעביד, להקל טורח שמירתו כל היום).

[2417] פ"כ ה"ז (מציאה ... קודם שתבא לידו, אם יכול להחשיך עליה מחשיך).

[2418] שלא הביא שם מחלוקת הפוסקים אלא על היתר הרמב"ם להוליך פחות פחות מד' אמות, ולא על מה שהתיר להחשיך עליה.

[2419] רע"א (נכנסה לו צפור תחת כנפיו, יושב ומשמרו עד שתחשך). הובא לקמן סי' שטז סי"א (מי שנכנסה לו צפור תחת כנפי כסותו והיא ניצודה שם מאליה, אין צריך לפתוח לה חלון, אלא יושב ומשמרה עד שתחשך).

[2420] כדין כל בעלי חיים, כדלקמן סי' שח סע"ח (אסור לטלטל בהמה או חיה או עוף).

[2421] "מותר לאדם לשמור פירותיו בשבת בין תלושים בין מחוברין ... מפני שלא נאסר אלא לקנות לעצמו חפצים שאינן עתה מצויים, או להשתכר ולהרויח ולהטפל בהנאה שתבוא לידו, אבל לשמור ממונו שכבר בא לידו עד שיעמוד כמות שהוא, מותר).

נראה מכאן לכאורה, שאסור לשמור מציאתו שעדיין לא באה לידו.

[2422] שהרי הובא לעיל מהגמרא, שמותר לשמור על הצפור, אף שעדיין אינו שלו.

[2423] חולין לג, א (מי איכא מידי דלישראל שרי ולעובד כוכבים אסור).

[2424] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"כ נפסק, שמותר לומר לנכרי לשמרו, ואם מביא מעצמו אין צריך לומר לו כלום. שמקורו מהאגודה ורמ"א; אלא שהם לא כתבו טעם היתר זה.

ועל זה מבאר כאן שני טעמים.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תריד. כנישתא דבי רב ע' תקצט.

[2425] ביצה פ"א סי' ה (ויכול לומר לנכרי לשומרם, ואם יביאם לא יחוש).

[2426] סעיף יב (ואומר לגוי לשומרו, ואם מביאו אין לחוש).

[2427] קונטרס אחרון סק"ז.

רנ"ב[2428] עיין שם:

(ט) כשיגיע לחצר כו'. כן[2429] הוא לשון הרמב"ם[2430], וכן משמע מלשון הטור וש"ע[2431], דדוקא קתני[2432], מדנקטו המשתמרת, מכלל דמהמשתמרת ואילך אסור. וצ"ע מאי שנא מחבילה דהתירו עד ביתו[2433].

ואין לומר[2434] דהתם אינו עושה איסור כלל[2435] ולהכי שרי אפילו בהפסד מועט כמו חבילה[2436]. דזה אינו, דהא כהאי גוונא בכיסו[2437] לא התיר בספר התרומה[2438] ומרדכי[2439] והגהות מיימוניות[2440], אלא אם כן אי אפשר בפחות פחות מד' אמות, מכלל דפחות פחות מד' אמות קיל טפי, ושרי גם כן עד ביתו, וכן כתבתי בפנים[2441], ופחות פחות מד' אמות חמיר מעל גבי חמורו[2442].

ובאמת במתניתין יש לומר דלאו דוקא קתני, אלא דומיא דמתניתין סוף פרק כ"ב[2443]

[2428] ס"י (אם הנכרי מאליו בלא אמירת ישראל עושה מלאכה בשבת משלו ...אין צריך למחות בידו).
וראה בנסמן שם (הערה פא), מסקנתו בזה במהדורא בתרא לסי' רמג.

[2429] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סכ"א נתבאר, שכאשר הבהמה באה עם משא הכלים "כשיגיע לחצר החיצונה של העיר, שהוא מקום המשתמר הראשון, נוטל מעליה הכלים המותרים לטלטלם בשבת", שכן הוא במשנה וברמב"ם ובטור ובשו"ע.
אמנם יש להסתפק אם זו חומרה יתירה שהחמירו בחמור, מה שלא החמירו בריצה ובפחות פחות מד' אמות – אף שהם חמורים יותר מעל גבי חמור. או מטעם "דאורחא דמילתא קתני ... שאין אדם חפץ ליכנס בשבת לתוך רחוב העיר עם בהמתו טעונה". ונשאר ב"צ"ע לדינא".
לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תרטו. כנישתא דבי רב ע' תר.

[2430] פכ"א ה"י (כשיגיע לחצר החיצונה).

[2431] ס"ט (הגיע לחצר החיצונה המשתמרת).

[2432] במשנה קנג, א (הגיע לחצר החיצונה), ופרש"י (לחצר החיצונה של עיר, שהוא מקום המשתמר ראשון).

[2433] כדאמרינן קנג, ב (היתה חבילתו מונחת לו על כתיפו, רץ תחתיה עד שמגיע לביתו). וכן הוא בפנים סט"ו (מי שהיתה חבילתו על כתיפו וקדש עליו היום, רץ תחתיה אפילו ברשות הרבים עד שמגיע לפני פתח ביתו).

[2434] תוכן המשך הדברים:
אולי הי' אפשר לבאר טעם חומרה זו, כי לא התירו עד ביתו אלא בריצה בחבילתו, שהוא איסור קל יותר. משא"כ על גבי החמור, חמור יותר מריצה, ולא התירו אלא עד חצר המשתמרת.
אמנם אין לומר כן, שהרי פחות פחות מד' אמות חמור יותר מעל גבי חמורו, שלא התירוהו אלא כשאין לו חמור, וריצה חמורה יותר מפחות פחות מד' אמות, שלא התירוה אלא כשאינו יכול להוליכה פחות פחות מד' אמות. וכיון שבשני אלו התירו עד ביתו, מדוע לא יתירו גם על גבי חמורו עד ביתו.

[2435] כיון שהתחיל לרוץ מבעוד יום, כמובא בפנים סי"ג (אם התחיל לרוץ קודם שקדש עליו היום, שלא היתה העקירה בשבת).

[2436] שמטעם זה התירו ריצה גם בחבילה שהיא הפסד מועט יותר מכיס מעות, ומטעם זה התירו שירוץ עד ביתו.

[2437] אף שכיסו הוא הפסד מרובה יותר מחבילה.

[2438] סי' רכה (ואם ירא מכיסו בשעה שמוליכה פן יראו אותה עכו"ם ויגזלו, לא יניח אותה עליו, וירוץ ולא יעמוד כלל).

[2439] רמז תמז (ואם ידאג פן יראוהו נכרים ויגזלוה ממנו, יביאנה עליו וירוץ שלא יעמוד כלל, וכשיהיה סמוך לביתו יזרקנה שם כלאחר יד).

[2440] פ"כ אות ה (כתב בספר התרומה, ואם ירא פן יראוהו ליסטים ויגזלוהו ממנו יניחנו עליו וירוץ).

[2441] סעיף יב (פחות פחות מד' אמות ... כיצד יעשה כשמגיע לביתו עם כיסו), ושם נסמן (הערה 2154).
וראה כנישתא דבי רב.

[2442] שלא התירו פחות פחות מד' אמות אלא כשאין לו חמור, כמובא בפנים סי"א (ואם אין עמו שום אחד מכל אלו, התירו לו לטלטל בשבת כיסו, או מציאה שבאה לידו מבעוד יום, פחות פחות מד' אמות), ושם נסמן (הערה 2147).

[2443] קמו, ב (מי שנשרו כליו בדרך במים, מהלך בהן ואינו חושש, הגיע לחצר החיצונה, שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם).

הגיע לחצר החיצונה שוטחן כו', דלאו דוקא קתני, שהרי לא העתיקו הפוסקים איסור זה עיין סי' ש"א סמ"ה[2444], דאף דלא קיי"ל כמתניתין בהא דשוטחן כו'[2445], מכל מקום בהא דמסירו מעליו כשיגיע לחצר החיצונה, לא אשכחן תנא דפליג, עיין שם בגמרא[2446]. אלא ודאי דאורחא דמילתא קתני, והכא נמי יש לומר כן, שאין אדם חפץ ליכנס בשבת לתוך רחוב העיר עם בהמתו טעונה. וצ"ע לדינא:

(י) ולכתחלה יטלם כו'. הרמב"ם[2447] בפירוש המשנה[2448] כתב שיזרוק כלאחר יד. והיינו בכיסו[2449], אבל בסיפא[2450] לא פירש כלום.

וממהרש"א[2451] מבואר דהנחה בלא עקירה לא איכפת לן. וזה אינו לפי דעת הרמב"ם[2452] וספר התרומה[2453] והגהות מיימוניות[2454], שהצריכו ליטול וכן לזרוק קודם העמידה כדי

[2444] "מי שנשרו כליו במים, הולך בהם ואינו חושש שמא יבא לידי סחיטה. ולא ישטחם לנגבם, מפני מראית העין שלא יחשדוהו שכבסן בשבת".

ונתפרש יותר לקמן שם סנ"ו (מי שנשרו בגדיו בגשמים הרבה שירדו עליהם, אינו צריך לפושטן מיד, אלא יכול להלך בהן (כל היום), ואין חוששין שמא ישכח ויסחטם בהילוכו).

[2445] בחמה. אלא קיי"ל כרבי אלעזר ורבי שמעון שאוסרין לשטוח לגמרי שם בברייתא, כדלקמן שם (וכשפושטן מעליו לא ישטחם לנגבם בשבת, מפני מראית העין שהרואה אותם שטוחים לנגב יאמר שכבסן בשבת. ואפילו לשטחם בחדר שאין שם רואה אסור, שכל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין שלא יחשדוהו שעשה איסור של תורה, אסור אפילו בחדרי חדרים).

[2446] שרק לענין שוטחן בחמה, הובאה שם מחלוקת התנאים (דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם. רבי אלעזר ורבי שמעון אוסרין), והכי קיי"ל.

[2447] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סכ"א נתבאר, שכאשר הבהמה מגיעה לחצרו עם משא הכלים: (א) יטול ממנה המשא קודם שעמדה בכניסה לחצר. (ב) יניחו עליה אחר שעקרה רגליה ליכנס לחצר. (ג) יטלם ממנה קודם שעמדה בחצר.

ומבאר שבהכרח לומר כן, לפי האמור בפירוש המשניות להרמב"ם, ובספר התרומה והגהות מיימוניות ותוספות יום טוב. דלא כמהרש"א, ודלא כמ"א.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תריז. כנישתא דבי רב ע' תרב.

[2448] ר"פ כד (עד שיגיע לפתח חצרו, יקחנו מעליה בשעת הילוכה ויזרקנו לחצרו כלאחר יד).

[2449] שבריש דמתניתין קנג, א (מי שהחשיך בדרך נותן כיסו ... מניחו על החמור). שכשם שלענין ריצה, אמרינן בגמרא קנג, ב (דזריק ליה כלאחר יד), וכמובא בפנים (צריך הוא לזרוק כיסו לתוך ביתו כלאחר יד, כדי שלא יכניס מרשות הרבים לרשות היחיד).

כן הוא גם לענין המניח את כיס המעות על החמור, ש"יזרקנו לחצרו כלאחר יד".

[2450] בסיפא דמתניתין (הגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלין בשבת), דמיירי במשא של כלים שאינו זורקו לחצר כלאחר יד. בזה לא פירש הרמב"ם באיזה אופן נכנסת הבהמה לחצר.

ולכאורה יוקשה לפי הא דאמרינן בגמרא שם (סוף סוף כי מטא לביתיה אי אפשר דלא קאי פורתא וקמעייל מרשות הרבים לרשות היחיד), והרי אז יש בזה עקירה והנחה על ידי הבהמה.

[2451] קנג, ב (גמרא אי אפשר דלא קאי פורתא, וקמעייל מרשות הרבים לרשות היחיד ... הוה ליה למפרך הכי לעיל אאוקימתא דרב אדא במתניתין, דהיאך מניחו על החמור שהרי כי מטי לביתיה אי אפשר דלא קאי פורתא וקמעייל כו'. ויש ליישב דלעיל הוה ניחא ליה, דאפשר כי מטי לביתיה נוטל הימנה, וכשעקרה ליכנס לבית מניח עליה, ולא הוי עקירה ברשות הרבים, אלא הנחה בבית, ובחמור כהאי גוונא שרי לכתחלה, כיון דבחבירו פטור אבל אסור ודו"ק). והיינו שתירץ שלא היתה כאן עקירה רק הנחה, וזה שרי בחמור.

[2452] פ"כ ה"ו (מניח כיסו עליה כשהיא מהלכת, וכשתרצה לעמוד נוטלו מעליה, כדי שלא תעמוד והוא עליה, וכדי שלא תהיה שם לא עקירה ולא הנחה). וכן הוא בפנים ס"ג (ולכתחלה צריך ליטלו ממנה כשתרצה לעמוד קודם שעמדה ... כל מה שאפשר למעט באיסורי דברי סופרים צריך למעט). ואם כן איך אפשר לפרש בדעת הרמב"ם שכאן מתיר לו לכתחלה לעשות הנחה.

[2453] סי' רכה (וכשיהיה על פתח ביתו אז יזרקנה כלאחר יד, קודם שיעמוד). וכן הוא בפנים סי"ב (מיד שיגיע לפתח ביתו קודם שיעמוד שם יזרקנו לביתו כלאחר יד), וסי"ג (קודם שיעמוד לפני פתח ביתו ותיעשה הנחה צריך הוא לזרוק כיסו לתוך ביתו כלאחר יד).

ואם כן איך אפשר לפרש שכאן ירשה לבהמה לעמוד בחצר, טרם שנוטל ממנה את הכלים?

שלא תהא הנחה. ולפי זה בסיפא פורק גם כן בעודה מהלכת בחצר. ומה שסתמו הפוסקים הוא משום שסמכו על מ"ש כללא כשהיא מהלכת מניח וכשהיא עומדת נוטלו, ונכלל בזה גם כן הכניסה לחצר.

ולמ"ש המג"א[2455], צ"ע היאך יעשה איסורא דאורייתא בבהמתו, דאי אפשר דלא קאי פורתא, דזה אינו חומרא בעלמא[2456], מדפריך[2457] כל כך בפשיטות סוף סוף כו', דלמא לא החמירו באדם כמו בבהמה[2458], ומנ"ל להקשות להחמיר חומרא שאינה מעיקר הדין. אלא ודאי אין כאן חומרא, אלא אי אפשר כו'[2459]. וגם אשתמיטתיה מה שכתב הרמב"ם[2460] ומהרש"א[2461] ותוס' יום טוב[2462]. וצ"ע[2463]:

(יא) במה דברים אמורים בשקין כו'. מלשון[2464] רש"י[2465] משמע קצת שצריך לשמטן,

---

[2454] פ"כ אות ה (וכשיהיה על פתח ביתו יזרקנה כלאחר יד שם קודם שיעמוד).

[2455] סקי"א (צ"ע דכי קאי פורתא לפני הפתח מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד, וכמ"ש סי"א. וצריך לומר דגבי בהמתו לא החמירו כל כך). והיינו שבבהמה לא החמירו כל כך אף שיש אצלה עקירה לפני כניסתה לחצר, והנחה אחר כניסתה לחצר.

[2456] ואין לומר שהעמידה קודם הכניסה לחצר אינו אלא חשש שמא, ובבהמה לא חששו לזה.

[2457] בגמ' קנג, ב (סוף סוף כי מטא לביתיה אי אפשר דלא קאי פורתא).

[2458] אולי באמת אין חוששים לזה באדם, כמו שאין חוששים לזה בבהמה.

[2459] ואם כן בודאי יש כאן עקירה ברשות הרבים והנחה ברשות היחיד. ואם כן אסור מן התורה בבהמה.

[2460] ר"פ כד (עד שיגיע לפתח חצרו, יקחנו מעליה בשעת הילוכה).

[2461] קנג, ב (כי מטי לביתיה נוטל הימנה, וכשעקרה ליכנס לבית מניח עליה, ולא הוי עקירה ברשות הרבים).

[2462] ר"פ כד (דכשיגיע לפתח ביתו, יטלנו מעליו כשהוא מהלך).

[2463] על המ"א.

ולכן נפסק בפנים "יטלם קודם שעמדה בחצר, כדי שלא תעשה היא הנחה".

[2464] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

(א) בפנים סכ"ד נתבאר, שביטול כלי מהיכנו לפי שעה, פירושו "שיכול לשמוט הכרים מתחתיהם (לכשירצה)", אף אם אינו שומטם למעשה.

וכן האמור בכמה מקומות "אין כאן ביטול כלי מהיכנו", פירושו שיכול לנערו מיד, כדלעיל סי' רסה ס"ה (שאין כאן ביטול כלי מהיכנו, כיון שאפשר לנער הנר מהכלי מיד שיפול שמה). לקמן שח סע"ח (אין כאן ביטול כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, הואיל ובידו להפריח האפרוחים מהסל מיד שעלו).

ואף שנראה מרש"י ורז"ה ור"ן דהיינו דוקא כשדעתו לשמטו (מיד, או אחר כך). מכל מקום נראה מדברי הרי"ף והרמב"ם ותוס' וטור ושו"ע דסגי במה שיכול ליטלו, אף אם אינו נוטלו. ואפשר שגם המ"א סובר כן, אף שהעתיק דברי הר"ן הנ"ל.

גם אפשר שבמקום שאינו חושש מלנערם, הכל מודים שאין זה ביטול כלי, אף אם אינו מנערם משם (כמו פירוק משא שעל הבהמה). ובמקום שיש חשש מלנערם (כמו כלי תחת הביצה ושמן הנר), הכל מודים שצריך שיהי' דעתו לנערם. והמחלוקת בינם היא רק בקורה שנשברה, שאינה ניכרת מחשבתו. וגם בזה קי"ל דסגי במה שיכול ליטלו משם, כדלקמן סי' שיג סכ"ג (בענין שיוכל ליטלו משם כשירצה ... אבל אם ...לא יכול שוב ליטלו משם, אסור, מפני שמבטל כלי מהיכנו).

(ב) בפנים סכ"ו נתבאר שביטול כלי לפי שעה לא שרי אלא בהפסד.

ואף שלדעת התוס', הפסד מרובה אינו מועיל בביטול כלי לפי שעה, אלא אם כן יכול ליטלו מיד, שאז מותר לכתחלה. ואף שלדעת הרז"ה מותר ביטול כלי לפי שעה.

מכל מקום נראה שהמ"א סובר כדעת הר"ן, שביטול כלי לפי שעה לא שרי אלא בהפסד, וכן סובר כדעת התוס', שאם יכול ליטלם מיד, מותר לכתחלה.

ועוד מוכיח, שכן נראית גם דעת הרי"ף והרא"ש והב"י, שהרי כן היא גם דעת הרמב"ם.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הליכות השבת ע' תריח. כנישתא דבי רב ע' תרד ואילך.

[2465] קנד, ב ד"ה והא מבטל כלי (כרים וכסתות כשמניחן תחת דבר שאין ניטל, מבטלן מהיכנן, דשוב לא יטלם משם), וד"ה בשליפי זוטרי (משואות קטנים, ששומט הכר מתחתיהם ונופלין על הכר השני, וכן עד שמגיען לארץ).

אבל אם מקצה מדעתם שיהיה שם כל היום, הרי זה מבטל כלי מהיכנו. וכן כתב בהדיא במאור[2466], עיין שם שכתב דההיא דקורה שסומכים בספסל ברפי, מיירי שדעתו לשמטו אחר כך, אבל אם הקצהו לכך, אסור, עיין שם. והר"ן[2467] הביא גם כן דעתו בתחלה, ואחר כך הביא דעת אחרים[2468], דאף אם דעתו לנער אחר כך, לא שרי אלא בפסידא, משום ביטול כלי למקצת שבת, דהיינו שהקצהו מדעתו למקצת שבת, ובהכי מתרץ ההיא דבולסא[2469], עיין שם.

אבל מלשון הרי"ף[2470], והרמב"ם סוף פרק כ"ה[2471], וטור וש"ע סי' שי"ג ס"ז[2472], משמע שכיון שאם רוצה ליטלו היה יכול, שרי אף שאינו נוטלו. ואף שכך הוא גם כן לשון הגמרא[2473], ואפילו הכי פירשו המאור שיהיה דעתו כן. מכל מקום הפוסקים לא הוה להו

הרי שהחילוק בינם הוא אם "שומט הכר מתחתיהם" או "לא יטלם משם", ולא הזכיר החילום אם יכול ליטלם משם או לאו.

[2466] סו, ב (שלא נתנן תחתיהן אלא על דעת לשמטן ... וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה, דאוקימנא בדרפי דאי בעי שקיל ליה. והוא דכוון דעתיה להכי, דאי אקצינהו מדעתיה, אין לך רפה יותר מכלי תחת ביצה, והוא אסור).

וקאי אהא דתנן קנא, רע"ב (קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה), ובגמרא מג, א (דרפי, דאי בעי שקיל ליה). ומפרש בעל המאור, שמה שאמרו בגמרא "דאי בעי שקיל ליה" היינו דוקא "דכוון דעתיה להכי", שישקול הספסל משם. משא"כ "אי אקצינהו מדעתיה" שלא חשב ליטלו משם, אזי דינו כמו האמור בגמרא שם (אין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה), כיון שאין דעתו ליטלה משם.

[2467] סו, ב ד"ה דאי (ולפי זה איכא מאן דאמר, דהא דאמר רב חסדא בפרק כירה (מב, ב) אין נותנין כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה, ודייק לה ממתניתין דתנן אין נותנין כלי תחת הנר לקבל את השמן, דוקא בשהקצה הכלי מדעתו כל אותו היום לקבלת הביצה והשמן, שזה הוא ביטול כלי מהיכנו, אבל אם דעתו לנערו מותר. וזו היא שיטת הרז"ה ז"ל).

שיש בזה ב' פרטים: (א) מה שבעל המאור סובר שביטול כלי מהיכנו לפי שעה מותרת (שבזה חולק עליו הר"ן, כדלקמן). (ב) שהדבר תלוי בדעתו, אם "הקצה הכלי מדעתו ... שזה הוא ביטול כלי מהיכנו, אבל אם דעתו לנערו מותר", ולא סגי במה שיכול לנערו (שבזה מסכים גם הר"ן לדעת בעל המאור, כדלקמן).

[2468] "ואחרים אומרים דכשם שאסור לבטל כלי מהיכנו לכל היום, הכי נמי אסור לבטלו למקצתו של יום ... אלא דהכא משום פסידא הוא דשרינן, כיון דלא מבטל ליה לכולי יומא".

והיינו שהם חולקים על בעל המאור, לומר שגם ביטול למקצת היום אסור; אמנם גם הם סוברים שתלוי הדבר בדעתו אם מבטלו כל היום או למקצת היום, ולא הזכיר כלל לתלות הדבר אם יכול לנערו מיד או לאו.

ולקמן (ד"ה ואפשר שאף) יתבאר, אם לשון זה באמת מוכיח שתלוי הדבר בדעתו לבטלו, או לאו.

[2469] שהר"ן מסיים שם (והיינו דאמרינן בגמרא מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו, דאלמא משום פסידא אתינן עלה).

וקאי אהא דאמרינן קנד, ב (מיתיבי היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות מתיר את החבלים והשקין נופלין ואע"פ שמשתברין (אלמא אסור להניח כרים וכסתות תחתיהן, רש"י). התם בכולסא (חתיכות רחבות של זכוכית שאינם כלים ועושין מהן חלונות, וכיון דליכא פסידא בשבירתן וסופן להחתך בחתיכות קטנות, לא שרו להביא כרים ולהניח תחתיהן, רש"י) ... מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו קמ"ל). ומכאן נראה כדעת אחרים הנ"ל, שגם ביטול כלי לפי שעה, דהיינו ש"דעתו לנער אחר כך, לא שרי אלא בפסידא".

והיינו שהר"ן מפרש טעם האיסור בבולסא, כיון שמקצהו מדעתו להשאיר הבולסא על הכרים מקצת השבת, ואינו תולה הדבר במה שאינו יכול לסלקו מיד.

[2470] סו, ב (ודוקא בשליפי זוטרי, דאי בעי שמיט להו לכרים וכסתות מתותייהו, ולא קא מבטל כלי מהיכנו).

[2471] הלכה כה (קורה שנשברה אין סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה, אלא אם כן היו רווחים, וכל זמן שיחפוץ יטלם, כדי שלא יבטל כלי מהיכנו).

[2472] "קורה שנשברה, מותר לסמכה בארוכות המטה ... והוא שיהיו רפויים, שיכול ליטלם כשירצה, אבל אם מהדקם שם, אסור".

וכן הוא לקמן סי' שיג סכ"ג (קורה מתקרת הבית שנשברה, מותר לסומכה בספסל או בארוכות המטה ... וצריך שיהא הכלי רפוי קצת תחת הקורה, בענין שיוכל ליטלו משם כשירצה, אבל אם מהדקו שם בחוזק בענין שלא יוכל שוב ליטלו משם, אסור, מפני שמבטל כלי מהיכנו).

[2473] מג, א (קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה, דרפי, דאי בעי שקיל ליה).

לתפוס לשון זה, שיכולים לפרשו כפשוטו שתלוי ברצונו[2474], אלא ודאי שכן הוא דעתם באמת[2475].

וכמו[2476] שכתבו התוס' דף מ"ג[2477] לענין ביטול לשעה, שכשיכול להפריחם אין כאן ביטול אף שאינו מפריחם. והוא הדין לענין ביטול לכל היום[2478]. ולפי דבריהם[2479] בשליפי זוטרי[2480] אין כאן ביטול כלל, משום שבידו לשלוף מיד. דבלאו הכי[2481] אסור אפילו בהפסד מרובה לפי דעתם, שלענין ביטול כלי אין חילוק בין איכא הפסד מרובה או לא. ואי איכא[2482] בשליפי זוטרי ביטול לפי שעה לפי דבריהם, מאי קאמרי שם ע"ב בד"ה כבר[2483] דמה חששו כו', והלא לעיל[2484] כתבו דאף לרבי שמעון מיתסר משום דמבטל בשעה שהנר דולק. אלא ודאי סבירא להו דהכא[2485] אין כאן ביטול כלל, שמיד יכול

[2474] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קצא.

[2475] דסגי במה שיכול ליטלם כשירצה.

[2476] עתה בא להוכיח שכן הוא גם דעת התוס', דסגי במה שיכול ליטלם.
אלא ששיטת התוס' שביטול כלי מהיכנו לפי שעה, אסור אף במקום הפסד מרובה. ושרי רק ביכול ליטלם מיד, והיינו אף אם דעתו שלא ליטלם מיד.
ומדבריו למדנו לדידן אף לענין ביטול לכל היום, דסגי במה שיכול ליטלם אחר כך שיחשב ביטול לפי שעה.

[2477] ע"א סוד"ה בעודן, הא' (דהכא ודאי לא חשיב ביטול כלי, כי מיד כשבאו על הסל בידו להפריחם ולהבריחם משם). הרי כתבו דסגי במה שהוא "בידו להפריחם", אף אם אינו מפריחם לפועל.
וכן הוא לקמן סי' שח סע"ח (ואף על פי שבעוד שהאפרוחים על הסל אסור לטלטל את הסל מפני האפרוחים שעליו, אעפ"כ אין כאן ביטול כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, הואיל ובידו להפריח האפרוחים מהסל מיד שעלו).

[2478] אלא שהתוס' כותבים זאת לענין מה שיכול להפריחם מיד (שהרי התוס' אוסרים ביטול כלי מהיכנו לפי שעה אפילו בהפסד מרובה, כדלקמן בסמוך), ומזה למדים אנו גם לדידן (שהתירו ביטול כלי מהיכנו לפי שעה במקום הפסד), שאם יכול לנערו אחר כך, אין זה נחשב ביטול לכל היום, אלא ביטול לפי שעה, להתירו במקום הפסד.

[2479] כדי להבין את האמור לעיל, מוכיח ומבאר עתה את שיטת התוס', שחלוקים על דעת בעל המאור ועל דעת הר"ן שהובאו לעיל, שיש בזה ג' דעות:
(א) דעת בעל המאור, שביטול כלי לפי שעה מותר.
(ב) דעת הר"ן, שביטול כלי לפי שעה לא שרי אלא בהפסד.
(ג) דעת התוס', שכשאינו יכול ליטלם מיד, אסור אפילו במקום הפסד מרובה. וכשיכול ליטלם מיד, מותר אפילו לכתחלה.
ובהמשך לזה מבאר את דעת המ"א, שסובר כדעת התוס' לענין יכול ליטלם מיד, שמותר לכתחלה, וסובר כדעת הר"ן לענין ביטול כלי לפי שעה, דשרי בהפסד. והכי קיי"ל.

[2480] שבגמרא קנד, ב (והא קא מבטל כלי מהיכנו. בשליפי זוטרי). והיינו שבזה מתירים להניח כרים וכסתות תחתיהם, ואין אוסרים משום ביטול כלי לפי שעה.

[2481] אילו היינו אומרים שיש בזה ביטול כלי לפי שעה, הי' אסור לפי דעת התוס' אפילו בהפסד מרובה.

[2482] וההוכחה שלדעת התוס' בשליפי זוטא בידו לשלוף מיד, שהרי מפורש בתוס' שבשליפי זוטרי אין לחשוש לאיסור ביטול כלי מהיכנו, והרי מפורש בתוס' שביטול כלי מהיכנו לפי שעה אסור. אלא ודאי דעת התוס' שבשליפי זוטא בידו לשלוף מיד, ולכן אין בו ביטול כלי כלל.

[2483] "דאיסור דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל, שרי היכא דאיכא הפסד מרובה, וכן משמע דקאמר התם מהו דתימא כי היכי דלהפסד מרובה חששו כו', משמע חששו והתירו לטלטל אף לדבר שאינו ניטל. דמה חששו להתיר, אם לא זה האיסור).
והיינו שמה שהצריכו בגמרא הפסד מרובה, אינו בשביל איסור ביטול כלי מהיכנו, אלא בשביל איסור אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל, "דמה חששו להתיר, אם לא זה האיסור", והיינו שלדעת התוס' אין בזה חשש ביטול כלי מהיכנו כלל.

[2484] מג, א סוד"ה בעודן, הא' (ואם תאמר ... כרבי שמעון דלדידיה לא מבטל כלי מהיכנו, כיון דשרי לאחר שכבה, כי היכי דלא חשבינן הכא כפיית הסל ביטול כלי משום דשרי אחר שירדו. ויש לומר דלא דמי, דהכא ודאי לא חשיב ביטול כלי, כי מיד כשבאו על הסל בידו להפריחם ולהבריחם משם).
הרי שהתירו התוס' רק כשיכול להפריחם מיד, ואסרו ביטול כלי לפי שעה, כשיכול לנערו "לאחר שכבה".

[2485] מה שהתירו בשליפי זוטרי, היינו כיון "שמיד יכול לשלוף", ו"אין כאן ביטול כלל".

לשלוף.

והנה[2486] המג"א בסי' רס"ה סק"ו[2487] וסק"[ב][2488] סבירא ליה גם כן כהתוס', ולהכי התיר בנר של שעוה, ואפילו הכי אסר כאן[2489] בשליפי זוטרי שלא במקום הפסד מרובה, ועל כרחך צריך לומר דכאן אינו יכול לשלוף מיד כמ"ש בפנים[2490]. וכן צריך לומר אף להר"ן[2491], דלמה לא התירו גם בבולסא להביא כרים ולשלוף מיד, דומיא דאפרוחים שיורדים על הסל ומהסל לארץ, והכא נמי כן הוא, אלא ודאי שאי אפשר, אבל גבי נר אפשר מי[ד]. וכן גבי פחמים, אי הוה אפשר, הוה שרי[2492], אע"פ שאין דעתו לנערם.

ואפשר[2493] דאף הרז"ה ור"ן מודים [ב]כה"ג שאינו חושש לנערם[2494], ולא אסרו אלא כשמקצהו מדעת. והא דאיצטריך הרז"ה להתנות גבי קורה שיהיה בדעתו כן, היינו משום דהתם לא שייך למימר שאינו חושש להסירו משם, דהא צריך לו שיהיה דוקא שם, ולכן צריך שיהיה בדעתו כן בפירוש[2495], ובלאו הכי אסור, כמו בביצה[2496], ושמן

[2486] עתה בא לבאר, שהמ"א סובר כדעת שניהם, כדעת הר"ן, שביטול כלי מהיכנו לפי שעה מותר בהפסד. וכדעת התוס', שבמקום שיכול לשלוף מיד מותר בכל אופן (והכי קיי"ל, כדלעיל הערה 2224).
ובשני האופנים סגי במה שיכול לנערם (מיד, או אחר כך), אף אם אינו מנערם.

[2487] "וכתב מהרי"ל סי' ל"ב אבל ליפול לתוכו פחמין אסור ... ואף על גב דאפשר לנערם כשיכבו, מכל מקום חשיב ביטול כלי, כיון שאי אפשר לנערם מיד. כן משמע בתוס' דף מ"ג סוף ד"ה בעודן עליו".

[2488] "מותר לתת תחת נר של שעוה, כיון שאפשר לנער האיסור מתוך הכלי, לא חשיב מבטל כלי מהיכנו ... דעכ"פ אי אפשר לנערו מיד עד שיכבו, ומשני אין בהם ממש ומיד הם כבים, כן נראה לי".
והיינו שבמקום שאי אפשר לנערו מיד, עד שיכבו, הוי ביטול כלי לפי שעה, שאסור, ובמקום שאפשר לנערו מיד, מותר.
וכן הוא לעיל סי' רסה ס"ה (שאין כאן ביטול כלי מהיכנו, כיון שאפשר לנער הנר מהכלי מיד שיפול שמה), ושם נסמן (הערה 1996). לקמן סי' שח סע"ח (אין כאן ביטול כלי מהיכנו אפילו לפי שעה הואיל ובידו להפריח האפרוחים מהסל מיד שעלו), ושם נסמן (הערה תקלא).

[2489] סקי"ד (אבל הר"ן כתב דאפילו לבטל כלי מהיכנו לפי שעה אסור, והכא שרו משום הפסד מרובה, אבל אם הם חתיכות זכוכית רחביות לחלונות, דאיכא הפסד מועט בשבירתן, אסור להניח כרים תחתיהן, משום שמבטלן לשעתן).

[2490] סעיף כו (עד שיספיק לשמטם כולם בנחת שלא ישברו הכלים, הרי כבר הם מבוטלים מהיכנם באותה שעה, ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה שלא במקום הפסד).

[2491] לחלק בין מה שיכול להפריח את האפרוחים מיד, שמותר לכתחלה, לבין שליפי זוטרא, שאי אפשר לשלפם מיד, ולא הותר אלא בהפסד.

[2492] שאם לא הי' איסור כיבוי בפחמים, והי' אפשר לנערם מיד, לא הי' נאסר משום ביטול כלי מהיכנו, אע"פ שאין דעתו לנערם.
וכדלעיל סי' רסה ס"ז (אסור ליתנו בשבת לקבל בו הפחמין הנופלים מהפתילה, לפי שיש בהם ממש, נאסר הכלי בטלטול אחר שנפלו לתוכו. ואף על פי שאפשר לנערם ממנו ולטלטלו אחר כך כמו שירצה. מכל מקום כיון שאי אפשר לנערם מיד שנפלו לתוכו, עד לאחר שיכבו, שלא יתחייב משום מכבה ומבעיר כדין החותה בגחלים, אם כן הרי הוא מבטלו מהיכנו לפי שעה עד שיכבו הפחמים, ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה שלא במקום הפסד מרובה).

[2493] עתה חוזר לענין הראשון, שלדעת הרמב"ם וטור ושו"ע סגי במה שיכול ליטלו, ולדעת הרז"ה והר"ן צריך דוקא שיהי' דעתו ליטלו.
ומבאר שאפשר שבמקום שאינו חושש מלנערם, הכל מודים שאין זה ביטול כלי, אף אם אינו מנערם משם (כמו פירוק משא שעל הבהמה). ובמקום שיש חשש מלנערם (כמו כלי תחת הביצה ושמן הנר), הכל מקום שצריך שיהי' דעתו לנערם. והמחלוקת בינם היא רק בקורה שנשברה, שאינה ניכרת מחשבתו.

[2494] "שכיון שאם רוצה ליטלו היה יכול, שרי אף שאינו נוטלו". ומה שאסרו כשאין דעתו לנערם, היינו דוקא "כשמקצהו מדעת".

[2495] שלכן כתב הרז"ה לענין קורה "והוא דכוון דעתיה להכי" (כדלעיל הערה 2573).

[2496] גמ' מב, ב (אין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה).

שתחת הנר[2497]. אבל להרמב"ם פכ"ה וטור ושו"ע[2498] שלא כתבו כן שם, צריך לומר דשאני ביצה ושמן, שבשעת נתינת הכלי ניכרת מחשבתו שאין דעתו לנער אחר כך, שלא להפסידם, כמו שכתב הגהות אשר"י[2499], שהרי עיקר נתינת הכלי הוא בשביל כך, ואם ינער אחר כך, אם תשבר הביצה וישפוך השמן לארץ (דאין לומר שינער לכלי אחר, דאם כן יבטל אותו כלי, ומאי אולמיה דהאי מהאי, כמו שכתב מהרש"א שם[2500] בתוס' הנ"ל), מה הועיל בתקנתו. מה שאין כן בקורה, אינה ניכרת מחשבתו בשעת נתינת הספסל שדעתו לכל השבת, דשמא יסירנו אחר כך כשיצטרך לו לישב עליו. ואף שתשאר הקורה כשהיתה, מכל מקום הועיל לפי שעה, שבכל שעה היא מַכְבדת ויכולה להוסיף השבר. וכיון שבשעת נתינת הספסל אין מחשבתו ניכרת[2501], לא מחזי כסותר אותו בנתינה זו לכל השבת, אלא לפי שעה, ושרי משום פסידא דקורה והבית.

ואפשר שאף המג"א[2502] שהעתיק כאן דעת הר"ן, אפילו הכי לענין גוף הביטול אי הוה במחשבה בעלמא, לא פליג על משמעות הרמב"ם וטור ש"ע סי' שי"ג[2503], ומה שכתב כאן דאין לבטל לפי שעה, אין כוונתו במחשבה בעלמא, אלא דומיא דשליפי זוטרי, דלא סגי בלא בטול למקצת שבת, או כגון שניכרת מחשבתו, כגון שרוצה לקבל איזה מוקצה בתוך כלי, ואף שדעתו לנערו אחר כך, מכל מקום לפי שעה ודאי ניכרת מחשבתו שרוצה לבטלו, דאם ינערו מיד למה מקבלו כלל[2504].

ולהכי[2505] סתמו הטור ושו"ע סי' ש"י ס"ו[2506], ולא הזכירו ביצה ושמן[2507], משום דאף

[2497] משנה מב, ב (אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן).
שבשני אלו אסור בסתם, כיון שהוא חושש לנערם מהכלי.

[2498] כמועתק לעיל (הערות 2471-2472), שלא הצריכו בקורה שנשברה, שיכוין דעתו ליטלו משם, וסגי במה שיכול ליטלו משם.

[2499] פ"ג סי' יח (ולא דמי לשמן שאין רוצה לנערו ולהפסידו, דהוה מבטל כלי, וביצה נמי איכא למימר שירא לנער פן תשבר).
וכן הוא לעיל סי' רסה סוף ס"ה (ואינו דומה לנתינת כלי תחת הנר של שמן לקבל שמן הנוטף, שאף שאפשר לנער השמן מהכלי, מכל מקום הוא אינו חפץ בכך שלא להפסיד השמן, ובשביל כך הוא נותנו שם ומבטלו מהיכנו).

[2500] מג, א סוד"ה בא"ד דלדידיה (ואם מריקו מכלי זה לכלי אחר, הרי מבטל כלי שני מהיכנו).

[2501] אף אם דעתו להשאירה שם כל השבת, כיון "דאי בעי שקיל ליה" במשך השבת.

[2502] ס"ק יד (אבל הר"ן כתב דאפילו לבטל כלי מהיכנו לפי שעה אסור, והכא שרו משום הפסד מרובה).
וכבר נתבאר לעיל בתחלת הקונטרס אחרון (ושם הערה 2468), שפשטות לשונו מורה לאסור אם דעתו לבטלו שם למקצת היום, אף אם יכול לנערו מיד. ולא הותר אלא אם "דעתו לנערו" מיד.
ועל זה מבאר כאן, שאין הכרח לפרש כאן בדעת המ"א כאן, ומה שהעתיק מהר"ן שאסור "לבטל כלי מהיכנו לפי שעה", הכוונה היא שלא יוכל ליטלו מיד, או שניכרת מחשבתו שרוצה לבטלו שם לפי שעה.

[2503] כמועתק לעיל (הערות 2471-2472), דסגי במה שיכול ליטלו משם.

[2504] משא"כ בנותן כלי תחת נר שעוה, שנתבאר לעיל סי' רסה ס"ה (שאין כאן ביטול כלי מהיכנו, כיון שאפשר לנער הנר מהכלי מיד שיפול שמה), שלא נתן הכלי תחתיו אלא כדי שלא יפול על השלחן.
וראה זכרון יוסף אות קנו. כנישתא דבי רב.

[2505] עתה אחרי שסיים להוכיח דקיי"ל שאין צריך לכוין לנערו מיד, וסגי במה שיכול לנערו מיד.
חוזר לנושא השני שנזכר לעיל, להוכיח שמסקנת הפוסקים שלא להתיר ביטול כלי מהיכנו לפי שעה, אלא בהפסד.

[2506] "כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאוסר הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו".
וכן הוא לקמן שם ס"י (כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, אפילו אם דעתו לנערו אחר כך, מפני שאוסר הכלי בטלטול כל זמן שהמוקצה בתוכו, ונמצא מבטל כלי מהיכנו, ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, אלא במקום הפסד מרובה).

לפי שעה לא שרי אלא במקום הפסד מרובה. וכן משמע בהדיא בשו"ע סי' של"ח[2508], דכשאין הדלף ראוי אסור, ולא התנה דדוקא כשמקצה לזה לכל השבת, אבל אם דעתו לנערו אחר כך שרי, אלא ודאי דזה אינו. וכן הוא כוונת המג"א סי' רס"ה[2509] שכתב שיש ליישב קושיית הר"ן שהקשה לדלף, עיין ר"ן.

ומה שכתב המג"א כאן[2510] בתחלה, מדהשמיטו הא דבולסא כו'. זה אינו, דאף לפי דעת הרז"ה לא הוי להו להשמיט, עיין שם בסוף דבריו[2511]. ואין לומר דסבירא ליה כתחלת דבריו[2512], זה אינו, דהא לא קיי"ל כר' יצחק[2513], ומהאי טעמא[2514], כמ"ש הרי"ף[2515]

[2507] אף שבמקור הדין נאמר במשנה מב, ב (אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן). ובגמרא שם (אין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה).

וכן נתפרש בשו"ע סי' רסה ס"ג ג (אין נותנין כלי בשבת תחת הנר לקבל שמן הנוטף), ולעיל שם ס"ג (אסור ליתן כלי בשבת תחת נר הדולק לקבל בו שמן הנוטף מהנר, מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו).

בודאי הטעם לזה, כי בביצה ושמן מבטלו לכל היום, שהרי אינו רוצה לשפוך את השמן ואינו רוצה שהביצה תישבר.

אמנם קיי"ל שגם ביטול כלי מהיכנו לפי שעה לא התירו אלא במקום הפסד, ולכן סתמו וכתבו (לקמן סי' שי) הלכה זו ב"כל דבר שאסור לטלטלו".

[2508] ס"ח (ליתן כלי תחת הדלף בשבת ... אם אינו ראוי אסור). ובמ"א שם ס"ק יב (עיקר הטעם דאין מבטלין כלי מהיכנו).

וכן הוא לקמן שם ס"ט (אם אינו ראוי לכלום, והרי הוא מוקצה ואסור בטלטול, אסור ליתן כלי תחתיו, מפני שמבטלו מהיכנו ... אסור ליתנו שם לכתחלה על סמך שלבסוף יוציאנו וישפכנו ולא יבטלנו מהיכנו, לפי שלא התירו בגרף של רעי אלא בדיעבד, אבל לכתחלה אסור לעשות גרף של רעי).

ונראה תוכן הדברים שם: אם נותנו על סמך להוציאו ולשופכו מיד, אסור משום גרף של רעי לכתחלה. ואם נותנו כדי להשאירו שם עד שיתמלא ואז ישפכנו, אסור משום ביטול כלי מהיכנו לפי שעה.

וראה מראי מקומות וציונים שם. כנישתא דבי רב כאן.

[2509] סק"ב (מותר לתת תחת נר של שעוה, כיון שאפשר לנער האיסור מתוך הכלי לא חשיב מבטל כלי מהיכנו ... (הג"א) ... לענ"ד נראה ... על הג"א יש לסמוך ... וקושית הניצוצות נראה לי דלא קשה מידי ... גם שאר קושיות הר"ן יש ליישב).

והוא מה שהוכיח הר"ן (סו, ב ד"ה ואחרים), לאסור ביטול כלי מהיכנו לפי שעה (דאי לא תימא הכי ... ניצוצות אין בהן ממש, וכן נמי אקשינן עלה מנותנין כלי תחת הדלף, ואיצטריך לשנויי בדלף הראוי, למה לי לשנויי הכי, לישני ליה דלאו במבטל אותו כלי לאותו דבר לכל השבת עסקינן, אלא ודאי אפילו לבטל כלי מהיכנו למקצת שבת נמי אסור).

ולפי האמור במ"א שם בשם הגהות אשרי להתיר ביטול כלי מהיכנו כשיכול לנערו מיד, תקשה קושיית הר"ן, שהרי בדלף יכול לשפכו מיד, ומהו שכתב המ"א "גם שאר קושיות הר"ן יש ליישב".

אלא ודאי כוונתו כנ"ל, שכיון שאינו יכול ליתנו על סמך להוציאו ולשופכו מיד (שאסור משום גרף של רעי לכתחלה), אלא על סמך שישפכנו אחרי שיתמלא הכלי, אם כן אסור משום ביטול כלי מהיכנו לפי שעה.

[2510] ס"ק יד (שלא נתנן תחתיהן אלא על דעת לשמטן ... וכן דעת הרי"ף והרא"ש שהשמיטו הא דבבולסי).

והיינו שממה שהשמיטו האמור בגמרא שם (מיתיבי היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות מתיר את החבלים והשקין נופלין ואע"פ שמשתברין. התם בכולסא), ופרש"י (חתיכות רחבות של זכוכית, שאינם כלים ועושין מהן חלונות, וכיון דליכא פסידא בשבירתן וסופן להחתך בחתיכות קטנות, לא שרו להביא כרים ולהניח תחתיהן). ופירש דבריו במחצית השקל (ומדלא חלקו ואסרו בבולסי, משמע דסבירא להו אפילו בבולסי דליכא רק הפסד מועט, שרי לבטל [כלי] מהיכנו למקצת שבת). והיינו כדעת בעל המאור שמותר לבטל כלי מהיכנו לפי שעה.

[2511] של הרז"ה שם (לא שרינן בבולסא להביא כרים וכסתות אפילו בשליפי זוטרי דאפשר למשמטינהו, דלא טרחינן טירחא יתירה בדבר שאין עליו תורת כלי כל עיקר, כגון בולסא שהוא שברי זכוכית).

יוצא אם כן, שגם אם נאמר שהרי"ף והרא"ש סוברים כדעת הרז"ה, לא היו צריכים להשמיט הלכה זו.

[2512] של הרז"ה שם (שלא התיר רב הונא אלא מפני הפסד מרובה, משום דסבירא ליה לרב הונא כרבי יצחק דאמר (מג, א) אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת).

[2513] וכן הוא לקמן סי' רעז ס"ח (שמה שהוא מטלטל הקערה בשבת בשביל הצלת הקורה האסורה בטלטול בשבת, אין בזה שום איסור כלל). סי' שח סע"ב (מותר לכפות עליהם כלי, שהכלי ניטל אף בשביל דבר שאינו ניטל בשבת, כמו שנתבאר בסי' רע"ז), וסע"ח (שהכלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל בשבת).

[2514] מהא דמתירין להביא כרים וכסתות ולהניח תחתיהן.

וראי"ש[2516]. וכן לפי מה שכתב הרמב"ן במלחמות[2517] לא הוי להו להשמיט, דהיא הלכתא רבתא לשבתא[2518] עיין שם. אלא ודאי[2519] שסמכו על מה שכתבו כלים דוקא, וכמו שכתב המג"א[2520]. אם כן אין הכרח דסבירא להו כרז"ה. ומסתמא[2521] הרמב"ם[2522] קאי בשיטת הרי"ף רבו[2523]. וגם הב"י[2524] אין דרכו לסתום לגמרי דלא כרמב"ם[2525]:

[2515] סו, ב (מהא שמעינן דלית הלכתא כר' יצחק דאמר בפרק כירה (מג, א) אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת, דהא הכא אוקימנא בקרני דאומני דלא חזיין, וקאמר דמביא כר או כסת ומניח תחתיהן).

[2516] פכ"ד סי' א בסופו (כלשון הרי"ף).

[2517] סו, ב (ומפרקינן בבולסא, והם של זכוכית שבורות העומדים להתיכן והפסד שבירתן מועט, וכגון זה שלא לצורך חשבינן ליה ... ומשום הכי א"ר הונא שאין כלי ניטל להצלתן).

[2518] שאסור לטלטל שלא לצורך.

[2519] גם הרי"ף והרא"ש מודים שביטול כלי מהיכנו לפי שעה אסורה. ומה שלא כתבו זאת בפירוש, כי "סמכו על מה שכתבו כלים דוקא" שיש בהם הפסד.

[2520] בסוף דבריו שם (ואפשר דעת הרי"ף והרא"ש והטור והש"ע כהרמב"ם, מדנקטו כלי זכוכית, משמע אבל אם אינם כלים לא. וכן יש להורות, שאין לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, אלא במקום הפסד מרובה).

[2521] ועוד הוכחה שכן היא דעת הרי"ף, שהרי נתפרש ברמב"ם לאסור ביטול כלי מהיכנו לפי שעה, ומסתמא אינו חולק בזה על הרי"ף, רואים אם כן שכן פירש הרמב"ם גם בדעת הרי"ף.

[2522] פכ"א ה"י (היתה טעונה עששיות של זכוכית מתיר השקים והן נופלין, שאף על פי שישברו, אין בכך הפסד גדול, שהרי הכל להתכה עומד, ולהפסד מועט לא חששו). ומ"מ שם (כתב הרשב"א ז"ל יראה לי שלא התירו אפילו בטול לשעתו אלא בהפסד מרובה. ומתוך דבריו יתבארו דברי רבינו). ומ"א שם (אבל אם הם חתיכות זכוכית רחביות לחלונות דאיכא הפסד מועט בשבירתן, אסור להניח כרים תחתיהן, משום שמבטלן לשעתן. וכ"כ הרמב"ם פכ"א).
יוצא אם כן שדעת הרמב"ם לאסור ביטול כלי מהיכנו לפי שעה, ומסתמא סובר שכן הוא גם דעת הרי"ף.

[2523] וכן הוא לקמן סי' רעא קונטרס אחרון סק"ג (ומסתמא הרמב"ם בשיטת הרי"ף קאי). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קצט.

[2524] שהשמיט דין הבולסא, כפי שהקשה המ"א שם (וצ"ע על הרב ב"י שהשמיטו, מאחר שהוא בהדיא בגמרא).
מכל מקום נראה שגם הוא סובר כדעת הרמב"ם, לאסור ביטול כלי מהיכנו לפי שעה.

[2525] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רעג.

מהדורא בתרא לסימן רנט[2526]

[א] דעת הפוסקים שהטמנה במקצת שמה הטמנה

עיין רשב"א[2527] פ"ד[2528] בשם הגאונים, דסבירא להו דהטמנה במקצת הטמנה היא, והם

[2526] במהדורא בתרא שלפנינו מברר את שיטות הפוסקים בדיני הטמנה במקצת, שהובאו ונתבארו בשוע"ר סי' רנג ס"י, וסי' רנז ס"י, ובקונטרס אחרון שם ס"ק ב-ג, וסי' רנח ס"ק א.

ולפי שיטותיהם מברר ומבאר כמה סוגיות שהתירו בהם את מה שנראה לכאורה שהיא הטמנה, כמו דין מיחם על גבי מיחם (דלקמן סי' שיח סי"ד); מעשה דרבי בחימום פך שמן בכלי שני (דלקמן סי' שיח סכ"ג); בשר וחררה על גבי גחלים (דלעיל סי' רנד ס"ב וס"ו); שריית תבשיל בחמין (דלקמן סי' שיח סי"א); שדי ביה גרמא חייא (דלעיל סי' רנג ס"ח).

והאמור כאן "מהדורא בתרא לסימן רנט", פירושו, שמקומה של מהדורא בתרא זו היא אחרי סימן רנט, שהוא סיום הלכות הטמנה.

ולפי הנראה, עיקר מטרתה של מהדורא בתרא זו, אינה כדי לפסוק הלכות למעשה, כי אם לברר את שיטת הפוסקים בנושא זה. אלא שבדך אגב נתחדשו בה כמה פרטים בהלכות הטמנה.

*

להקל על המעיין נתחלקה כאן המהדורא בתרא לי"א סעיפים:

(א) דעת הפוסקים שההטמנה במקצת שמה הטמנה.

ביאור שיטת הגאונים, רשב"א ורא"ש ור"ן וטור.

(ב) דעת הפוסקים שהטמנה במקצת אינה הטמנה.

ביאור שיטת ספר התרומה, אור זרוע וראבי"ה ורבינו יונה.

(ג) מעשה דרבי ודין מיחם על גבי מיחם, שלא גזרו משום הטמנה.

הטעם שאין חוששים להטמנה במקצת בדבר המוסיף הבל במעשה דרבי, לרבינו יונה – דהטמנה במקצת אינה הטמנה, ולרשב"א – דלא גזרו בלהפשיר לבד. ובמיחם על גבי מיחם – דלא מיחלף ברמץ.

(ד) שיטת הרשב"א בהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל.

ואף שהרשב"א סובר כרבינו יונה שאסור להפשיר צונן בשבת בדבר חם, מכל מקום לא חששו לזה במעשה דרבי, כי הטמנה בשבת אסורה רק בדרך כיסוי פיה מלמעלה, משא"כ בפך שמן שבמעשה דרבי

(ה) שיטת בעל התרומה בהטמנה בדבר המוסיף ושאינו מוסיף.

גם בעל התרומה סובר חילוק זה, שבדבר המוסיף הבל – עיקר ההטמנה היא בצדדים, ובדבר שאינו מוסיף הבל – בכיסוי פיה שלמעלה.

(ו) ביאור דיני בשר וחררה על גבי גחלים, שלא גזרו משום הטמנה.

הטעמים שאין חוששים בהם להטמנה במקצת, והקשיים בביאורים אלה.

(ז) ביאור דיני שורין אותו בשבת, ושדא ביה גרמא חייא.

עיקר טעם ההיתר בזה, כי הטמנת אוכל באוכל נחשב מגולה, ואין שמה הטמנה, אלא אם כן טמונה בקדרה.

(ח) קופה שטמן בה על גפת, לשיטת הרא"ש והטור והגאונים.

מכל מקום לא אסר הרא"ש הטמנה בקדרה, אלא כשעומדת על גחלים, או שהקדרה טמונה בבגדים; אף שמשמעות הגאונים לאסור גם כשעומדת בקרקע הכירה ואינה טמונה בבגדים.

(ט) גם להפשיר אסרו משום הטמנה, ושוב יוקשה מעשה דרבי.

תלוי במעשה דסילון בחמי טבריה, אם הסילון הי' פתוח או סתום.

(י) ביאור נוסף במעשה דרבי, לדעת כל הפוסקים הנ"ל.

הלכך מחוורתא, שהתירו להפשיר בהטמנה בכלי שני ואסרו להפשיר בהטמנה בכלי ראשון, ולכן התיר רבי להפשיר השמן בכלי שני.

(יא) סברת הט"ז לחלק בין שעה מועטת לשעה מרובה.

היפך סברת הירושלמי, ולא קיי"ל לחלק בין שעה מועטת למרובה.

לכללות מהדורא בתרא זו ראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) חי"ב ע' צא ואילך (ונתחלק שם לכ"ב פרקים). נימוקי שבת ע' תקה ואילך (ונתחלק שם לעשרה פרקים). כמה קטעים ממנה נתבארו בשבת כהלכה פי"א, בביאורים שם. הפרק הראשון נתבאר גם בקובץ פעמי יעקב לו ע' נט.

[2527] ראה שבת כהלכה פי"א הערה עא, ובקובץ הערות וביאורים שם, ובנימוקי שבת שם, שכנראה בעת כתיבת השו"ע והקונטרס אחרון לא הי' לפני רבינו ספר הרשב"א על מסכת שבת (שנדפס לראשונה בקושטא בשנת ת"פ,

רבינו האי ורבינו חננאל[2529] שהביא ריש פ"ג[2530], ודברי ר"ח הובאו גם כן בראב"ש[2531], מכלל דסבירא ליה נמי הכי[2532].

ומה שכתב ר"ח אבל הטמנה על גבי גחלים כו'[2533], לפי מה שכתב הרשב"א[2534] בשמו, רוצה לומר שכל על גבי גחלים, הטמנה היא במקצת על כל פנים, שהרי הרשב"א ריש פ"ג[2535] העתיק גם כן כלשון זה ממש בדברי ר"ח. ולא קשה מידי מה שהקשה הב"ח שם[2536] וסוף סי' רנ"ז[2537] על הב"י (ולפירוש הב"ח[2538] למה ליה למנקט כסא של ברזל כו', לוקמה[2539] בלי הטמנה בבגדים). וכן דעת הר"ן[2540] שלא העתיק כלל לשון הטמנה

ובברלין בשנת תקט"ז), אלא ממה שהובא מדבריו בר"ן ובב"י. ואחר שהגיע לידו, בירר וביאר דעתו במהדורא בתרא זו, המתחלת "עיין רשב"א פ"ד" (וכן במהדורא בתרא לסי' רמג, המתחלת "עיין רשב"א (סוף פרק י"ו)". וכן בהגהות ממהדורא בתרא שבקונטרס אחרון לסי' רנז ס"ק א, המתחלת "עיין שם במקור הדין ברשב"א", וס"ק ב המתחלת "אבל ברשב"א", והמתחלת "עיין רשב"א, דזה אינו".

וראה נימוקי שבת (הערה סא), וכנישתא דבי רב (לקונטרס אחרון סי' רנז ס"ב עיונים ס"ק יד), שאפשר גם ספר התרומה לא הי' לפניו במקורו עד אז (שנדפס עד אז רק פעם אחת בויניציאה בשנת רפ"ג), ואשר לכן מאריך לבאר דבריו במהדורא בתרא שלפנינו, ובמהדורא בתרא לסי' רמג.

ויתירה מזו נראה, שהגיע לידו אז גם ספר התרומה כתב יד, כנזכר במהדורא בתרא לסי' רמג ס"ז (וכן מצאתי בהדיא בספר התרומה כתב יד ישן נושן), ולעיל בקונטרס אחרון לסי' לב ס"ק ג (וכן צריך לומר בספר התרומה ... וכן מצאתי כתוב הוגה שם).

[2528] מז, ב ד"ה קופה (כל זמן שפני הקדירה דבוקין על פני דבר המוסיף הבל זו היא הטמנה, וכמו שכתבנו בריש פרק כירה משמן של רבינו האיי ורבינו חננאל ז"ל, שהטמנה במקצת הטמנה היא, ואין הדבר תלוי בהטמנת כל הקדרה).

[2529] לז, סוע"א (ושיהוי זה אינה הטמנה, אלא כגון כסא של ברזל והקדירה יושבת עליה, והיא תלויה (או) באבנים [או] כיוצא בה, אבל הטמנה על גבי גחלים, דברי הכל אסור).

[2530] רשב"א לו, ב (כמו שפירש רבינו האיי גאון ור"ח ז"ל, וזה לשון רבינו האיי גאון ז"ל, אין טומנין את הקדירה בדבר שמוסיף בחומה ואפילו מבעוד יום, אבל שיהוי על גבי כירה אינה הטמנה, שלא התירו להניח את הקדירה עצמה בתוך אש שאין קטום, אלא לתלותה עליו ויש ביניהם ריוח, או להניח כסא בתוך אש והקדירה עליו, וכך אנו עושין, עד כאן).

[2531] פ"ג סוס"י א (כמו שכתב רבינו חננאל ושיהוי זה אינה הטמנה, אלא כגון כסא של ברזל והקדירה יושבת, והיא תלויה באבנים או כיוצא בהן. אבל בהטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור, דקי"ל הטמנה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום אסור).

[2532] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל ט.

[2533] שפירש הב"ח סוס"י רנז ד"ה הנה שאסרו (דרוצה לומר כשמטמין הקדרה ומכסה אותה מסביב ועל פיה בדבר שאינו מוסיף הבל, ואחר כך מעמידה על גבי כירה ולמטה בתוכה מלאה גחלים).

[2534] מז, ב (שהטמנה במקצת הטמנה היא, ואין הדבר תלוי בהטמנת כל הקדרה).

[2535] לו, ב (ור"ח ז"ל כתב כן, שענין משנתינו אינה הטמנה, אלא כגון כסא של ברזל והקדירה יושבת [עליו] והיא תלויה באבנים או בכיוצא בזה, אבל הטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור). הרי שגם בלא הטמנת הקדרה בבגדים, לא התיר אלא על גבי כסא של ברזל, ומכל מקום סיים כלשון הנ"ל "אבל הטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור".

[2536] סי' רנג ס"י (כתב ב"י, כיון דשולי הקדרה נוגעים בגחלים הוי הטמנה עכ"ל. ותימה, שהרי בגמרא משמע דלא הוי הטמנה אלא כשהקדירה מכוסה. ולכן נראה דהכא נמי רוצה לומר שהטמינו הקדירה מסביב במוכין ובבלאות בגדים והושיבו אותה מלמעלה והיא תלויה באבנים, והגחלים למטה, וזהו הטמנה על גבי גחלים).

[2537] סוף ס"ז (דרוצה לומר כשמטמין הקדרה ומכסה אותה מסביב ועל פיה בדבר שאינו מוסיף הבל ואחר כך מעמידה על גבי כירה ולמטה בתוכה מלאה גחלים, אי נמי שקוטם את הגחלים באפר צונן הרבה ומעמיד הקדרה הטמונה ומכוסה על גבי אותן גחלים, כל זה אסור, דהוי ליה הטמנה בדבר המוסיף הבל, אבל קדרה מגולה אפילו על גבי גחלים ממש אין בזו הטמנה ... דלא כמו שכתב ב"י לעיל סימן רנ"ג).

[2538] שר"ח ורב האי גאון מיירו שהקדרה מכוסה, שאז לא התירו אלא כשהקדרה תלויה או על גבי כסא, ולא כשנוגעת בגחלים.

[2539] שיפרשו המשנה, שלא אסרה משום הטמנה (אלא משום שיהוי), בלא כסא של ברזל ובלי הטמנה בבגדים.

מדברי ר"ח, עיין שם במשנה[2541], דלא כב"ח. וכן הוא בהדיא בר"ן ריש פ"ד[2542], והכי נמי שולי הקדרה מוטמנים בכהאי גוונא כו'. וסבירא להו לגאונים, דהא דאמר ר' זירא[2543] קופה שטמן בה הוא לרבותא, לאשמועינן שאין הקופה מפסקת כמו אוירא, עיין שם בר"ן[2544].

ומה[2545] שכתב הטור בסי' רנ"ז בשם הרא"ש[2546] לחלק בין דרך הטמנה כו'. היינו דוקא

[2540] טו, ב ד"ה או עד שיתן (עיקרן של דברים כדברי רבינו האי גאון ורבינו אפרים גאון ז"ל, שפירשו דהכא לא איירי בהטמנה כלל, אלא כגון שהקדרה יושבת על כסא של ברזל וכיוצא בו, או שהיא תלויה באבנים, שאין שולי הקדרה נוגעין בגחלים).

[2541] בר"ן על המשנה ריש פרק כירה, כמועתק לעיל.

[2542] כב, א ד"ה ויש כאן מחלוקת (שיש מי שאומר דכי אמרינן דאסור להניחה על גבי גפת של זיתים, דוקא היכא דלא מפסיק אוירא בין קדרה לגפת ... והכי נמי שולי הקדרה מוטמנין הן בכי האי גוונא, והויא לה הטמנה בדבר המוסיף ... וכי אסרינן הכא, דוקא בדלא מפסיק אוירא בין גפת לקדרה ונמצאת כולה מוטמנת וכדכתיבנא. וזו היא שיטת הרמב"ן ז"ל).

והוא ברמב"ן מז, סע"ב (כיון שהן נוגעין בגפת עצמו נקראת הטמנה ... שהוי הוא על גבי כסא של ברזל, כמו שפר"ח ז"ל, ואינה נוגעת כלל בגחלים).

[2543] מז, סוע"ב (קופה שטמן בה (שנותן בה מוכין וטומן בה קדירה, רש"י), אסור להניחה על גפת של זיתים), שלכאורה נראה מדבריו כפירוש הב"ח, דלא אסר כשהניח הקדרה על הגפת, רק כשטמן הקדרה בקופה והניח הקופה על הגפת).

[2544] שם (שאע"פ ששולי הקופה מפסיקין אכתי הטמנה מיקריא ... אבל היכא דמפסיקא אוירא, שיהוי מקרי ולא הטמנה כמו שפירשנו בפרק כירה, ואף על פי שהקדרה למעלה טמונה בקופה שרי).

וכן הובא פירוש זה ברשב"א מז, ב סד"ה קופה (לדבריהם הא דר' זירא אתא לאשמועינן, דאפילו טמן בקופה שדפניה מבדילין בין הקדירה והגפת, אסור).

וכן הוא לעיל בקונטרס אחרון לסי' רנז ס"ק ב ד"ה ובר"ן (והקופה אינה מפסקת, מפני ששולי הקדרה טמונים בתוך הגפת, אם כן הוא הדין בקדרה שעל גבי הגחלים).

[2545] עתה בא לבאר שיטת הרא"ש והטור, שגם הם סוברים כדעת הגאונים שהטמנה במקצת שמה הטמנה, ומכל מקום התירו להעמיד הקדרה על קרקע כירה גרופה. ומבאר הטעם כיון שקרקע הכירה הגרופה אינו ראוי להטמין בו, ואין גוזרים בו משום שמא יטמין ברמץ ויחתה.

ובאמת לא נזכר טעם זה בטור, רק בתוס' ובראי"ש, ומבאר הטעם שהטור לא פירש טעם זה, והמשך דברי הטור.

*

שוב יחזור לנושא זה לקמן ס"ח, שם יתבאר שאם הקדרה נוגעת בגחלים, גם הקדרה עצמה נחשבת הטמנה לאוכל שבתוכה. ומכל מקום התירו להעמיד הקדרה על קרקע הכירה, שלענין זה אין הקדרה נחשבת הטמנה.

*

וכל זה הוא כדי לבאר היתר העמדת הקדרה על קרקע הכירה, לפי שיטת הרא"ש והטור. אמנם נתבאר לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב, ההוכחות דלא קיי"ל כסברא זו.

ומה שנוהגים להעמיד הקדרה על קרקע הכירה, לדידן הוא מטעם אחרים:

(א) כבר נפסק לעיל סי' רנז ס"י (כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש, וכל שעה היא מתקררת והולכת, אינה נקראת דבר המוסיף הבל), ושם נסמן (הערה 747).

(ב) כבר נפסק לעיל שם (אם היא יושבת על גבי גחלים אף אם היא מגולה לגמרי, יש אוסרים, לפי שזהו כמטמין ... ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה ... וכן המנהג). הרי לא קיי"ל כדעת הגאונים שהטמנה במקצת שמה הטמנה, ומכל שכן שהעמדה על קרקע הכירה אין שמה הטמנה.

[2546] פ"ד סי' ב (יש מקומות שבמקום שמסיקין האור ובשלו הקדרות כל היום, לעת ערב מסלקין את האש וגורפין הרמץ ונותנין הקדירה לצורך מחר ומכסין אותה באפר צונן ... ויש לתת טעם למנהגם דשאני התם שנתנו הקדירה לקופה לשם הטמנה, וגם ראוי להטמין בתוך גפת של זיתים, הלכך איכא למיחש דילמא אתי למימר מה לי ליתן גפת תחת הקדרה מה לי להטמין בתוכו. אבל במקום שבשלו שם הקדירה כל היום, תחלת נתינת הקדירה שם לא היתה לשם הטמנה, וגם אין ראוי להטמין בתוך הקרקע, הלכך ליכא למיחש ... ויש מקומות הרבה שנהגו לעשות חפירה גדולה אצל מקום האש מרוצפת בלבנים סביב, ומחממין אותה וגורפין אותה ומטמינין בה ... יש לחלק דהא דאסרי הטמנה בדבר המוסיף הבל, היינו משום גזירה שמא יטמין ברמץ, והיינו דווקא כעין הטמנה ברמץ, שהרמץ מגיע לקדירה סביב. אבל בתנור וכן בחפירה זו, שיש אויר הרבה בין הדפנות לקדירה, לא דמיא להטמנה).

כמו שכתב שם הטור שלא היתה נוגעת בשום דבר כו', רוצה לומר לא בבגדים ולא בגחלים, וקרקע הכירה אינה ראוי להטמנה ואין לגזור בו, כמו שכתב הרא"ש, וכן הוא בתוס'[2547] טעם זה לבדו. אלא שהרא"ש לא רצה לסמוך על זה הטעם לבדו אלא בצירוף עוד טעם, דשאני התם שנתן הקדרה בקופה לשם הטמנה כו'[2548]. ומשום הכי נמי לא הביא הטור דברי הרא"ש אלו[2549], שלא ללמוד מהם להקל בטעם זה לבדו שאין ראוי להטמין בתוכו, וסגי ליה להטור במה שכתב היתר חפירה גדולה כו' וגורפין כו'[2550], דהכא נמי איכא ב' טעמים יחד להתירא[2551], שמאחר שיש אויר הרבה לא דמי להטמנה, וגם אינו ראוי להטמין בתוך הקרקע. ומשום הכי כתב וגורפין כו', כדי שלא להעמיד על גבי גחלים שראוי להטמין בהם.

ומה שכתב אחר כך[2552] שיש תחת הקדרה אש כו'. היינו מלמטה ויש אויר ביניהם, כי

הרי ביאר כאן שתי הלכות: (א) יש מקומות נהגו להעמיד הקדרה בקרקע הכירה, ולכסות אותה באפר צונן, שבזה כתב הרא"ש הטעם ליישב מנהג זה. (ב) יש מקומות נהגו להניח הקדרה בקרקע הכירה, ונשאר אויר בין דפנות לקדרה, שבזה התיר הרא"ש (והטור כתב שגם הוא עצמו נהג כן).

ואילו בטור (כתב א"א ז"ל יש נוהגין לעשות חפירה אצל מקום האש מרוצפת בלבנים סביב, ומסיקין אותה וגורפין אותה ומטמינים בה הקדרה ומכסין אותה ... שהוא הטמנה ובדבר המוסיף הבל ... ודוקא כעין הטמנה ברמץ שהרמץ נוגע בקדרה סביב, אבל בתנור וכן בחפירה זו שיש אויר הרבה בין הדפנות לקדירה לא דמי להטמנה, ואין להחמיר בה יותר מבשהייה על גבי כירה. ובענין זה היה הוא מטמין, היה לו כירה שדפנותיה גבוהין יותר מפי הקדרה ואויר בין דופני הכירה לקדרה ונותן הקדרה לתוכה ומכסה פי הכירה בלוח או בדבר אחר. והיה נותן בגדים על הכיסוי והיה אומר שאין זה דרך הטמנה כיון שאין הקדרה נוגעת בשום דבר אלא עומדת על הכירה ואויר בינה לדפנות. אבל הטמנה שמטמינין רוב העולם שמניחין הקדרה על הכירה ומכסין אותה וסביבותיה בבגדים איני יודע טעם להתיר).

הרי שעל מנהג המקומות להעמיד הקדרה בקרקע הכירה, ולכסות אותה באפר צונן, כתב "איני יודע טעם להתיר", ונתבאר לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה ובר מן כל דין (אלא ודאי דסבירא ליה שהתוס' ורא"ש לא כתבו כן אלא ליישב מנהג יש מקומות, אבל הטור לא סבירא ליה הכי (ומשום הכי לא העתיק זה) דהטעם משום גזרה).

ואילו על המנהג השני להניח בקרקע הכירה ונשאר אויר בין דפנות לקדרה, כתב שגם הרא"ש נהג כן, ומועיל מה שנשאר אויר בין דפנות לקדרה.

אמנם עדיין לא נתבאר בטור, הטעם שאין אוסרים גם בזה משום נגיעת הקדרה בקרקע הכירה, דהא הטמנה במקצת האסורה לדעת הטור.

ועל זה מבאר כאן, שגם בזה עיקר הטעם "כיון שקרקע הכירה אינה ראוי להטמנה ואין לגזור בו, כמו שכתב הרא"ש", היינו מה שיישב בזה הרא"ש את המנהג הראשון. ואף שהטור אינו מסכים לטעם היתר במנהג הראשון, מכל מקום מסכים לטעם היתר זה במנהג השני.

[2547] מח, א ד"ה דזיתים (ואומר ר"י שיש ליתן טעם לקיים המנהג, דגבי גפת איכא למיחש שמא יטמין כולה בתוכה, אבל בכירות שלנו לא שייך למיחש הכי).

[2548] "דשאני התם שנתנו הקדירה לקופה לשם הטמנה, וגם ראוי להטמין בתוך גפת של זיתים ... אבל במקום שבשלו שם הקדירה כל היום, תחלת נתינת הקדירה שם לא היתה לשם הטמנה, וגם אין ראוי להטמין בתוך הקרקע, הלכך ליכא למיחש".

וראה קובץ פעמי יעקב גליון לו עמ' סו בשוה"ג. שבת כהלכה פי"א בביאורים אותיות ט-י.

[2549] שלא הביא את ההיתר הראשון שבראש, כי אם את ההיתר השני, כנ"ל.

[2550] אף שהטור לא הזכיר לגמרי כלל זה שבתוס' ורא"ש (וקרקע הכירה אינה ראוי להטמנה ואין לגזור בו), מכל מקום רמז לו, במה שכתב "וגורפין".

[2551] הטעם שאינה הטמנה במקצת בקרקע הכירה – כיון שגורפין כו'. והטעם שאינה הטמנה בדפנות הכירה, כיון שיש אויר בינם.

[2552] אחרי כל האמור לעיל הוסיף הטור (אבל הטמנה שמטמינין רוב העולם, שמניחין הקדרה על הכירה, ומכסין אותה וסביבותיה בבגדים, איני יודע טעם להתיר, דאע"פ שמותר להטמין בכסות, כיון שיש תחת הקדרה אש שמוסיף הבל, אסור).

ולכאורה נראה מכאן כפירוש הב"ח הנ"ל, שלא אסר הטמנה בבגדים אלא כשהקדרה היא על האש.

הקדרה נתונה על גבי הכירה מלמעלה עיין שם[2553]. ולא הוצרך לפרש כן, מאחר שכבר פירש כן בסי' רנ"ג לאסור בנוגעת בגחלים. וגם לפירוש הב"ח דבהטמנה דוקא[2554], הא הכא נמי בהטמנה מיירי[2555].

[ב] דעת הפוסקים שהטמנה במקצת אינה הטמנה

ומיהו[2556] בספר התרומה[2557], ובפרט סוף סי' רל"א[2558], לא אסרי רבנן כו' על כירה שיש מלח וסיד שרו כו', משמע בהדיא כמו שכתב הב"ח דדוקא בהטמנה אסרו על גבי גחלים. דדוחק לומר דמיירי במפסיק אוירא[2559], דאם כן הוי ליה להביא ראיה לאסור בהטמנה, דהא בגמרא אמר ר' זירא אסור להניחה על גבי גפת[2560]. ואי לא סבירא ליה לחלק כלל בין מיפסק אוירא, הוה ליה לאסור גם בלא הטמנה[2561]. ובלאו הכי נמי משמעות הלשון

[2553] שכתב "שמניחין הקדרה על הכירה" (ולא כמו בתחלת דבריו שם: "ונותן הקדרה לתוכה ומכסה פי הכירה"). ולכן לא אסר בזה הטור אלא מחמת שהקדרה מכוסה בבגדים.

[2554] שהגאונים לא אסרו הטמנה במקצת אלא כשהקדרה טמונה בבגדים, וכנסמן לעיל (הערה 2538).

[2555] גם לדברי הב"ח, מיירי כאן הטור, כשיש אויר בין הקדרה לבין האש, וטעם האיסור הוא כיון שהקדרה מכוסה בבגדים, כמבואר בטור (הטמנה שמטמינין רוב העולם, שמניחין הקדרה על הכירה, ומכסין אותה וסביבותיה בבגדים, איני יודע טעם להתיר), והיינו שהם נהגו להתיר כיון שיש אויר בינהם, והטור אוסר כיון שהקדרה מכוסה בבגדים למעלה.

[2556] עתה מבאר את דעת ספר התרומה ואור זרוע וראבי"ה ורבינו יונה, שגם אם הקדרה נוגעת בגחלים אין שמה הטמנה, אלא אם כן הקדרה מוטמנת בבגדים.

וכבר הוזכרה בקצרה דעת פוסקים אלו לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב בהגהה ד"ה אבל בספר התרומה, ובד"ה אבל להרב רבינו יונה. וכאן מברר ומבאר דעתם.

[2557] בסימנים סי' רלא (ואסור לתת גחלים בוערות תחת הקדרה שמטמין).

ונתבאר לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב בהגהה (אבל בספר התרומה ... יש לומר דמיירי בנוגעת), והיינו שאף כשהקדרה נוגעת בגחלים הבוערות, לא אסרו אלא "תחת הקדרה שמטמין" למעלה בבגדים.

אמנם כאן מוכיח, שזה לא רק "יש לומר דמיירי בנוגעת", אלא שבסוף סי' רלא "משמע בהדיא" כן.

[2558] בפסק שבסוף פ' כירה (לא אסרי רבנן [בשהיה] אלא כשיש גחלים בוערות שאין קטומין במקום תחתיה, אבל על כירה שיש מלח וסיד שרו להשהות, אע"פ שמוסיפין הבל ... כיון שאין מכסה הקדירה מסביב מכל צד ... ליכא למיחש שמא יחתה). והיינו שבגחלים בוערות ואינן קטומות אסרו משום שהייה, אבל בקטומות או במלח וסיד, לא אסרו בשהייה, אלא משום הטמנה כשמכסה הקדרה מסביב מכל צד.

[2559] שאויר מפסיק בין הקדרה למלח וסיד, ולכן אינה נאסרת משום הטמנה.

[2560] אם נפרש שכל זה מיירי בהפסק אויר בין מלח וסיד לבין הקדרה, ולכן מותר להשהות עליהם הקדרה, ואסור להטמין הקדרה בבגדים; אם כן הוה ליה לבעל התרומה להוכיח שאסור להטמין הקדרה בבגדים אפילו במפסיק אוירא.

ואף דקיי"ל כן לעיל סי' רנז ס"י (אסור להטמין בה הקדרה בבגדים או בשאר דבר שאין מוסיף הבל, אפילו אם אינה נוגעת בגחלים כלל, כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל, או שתלויה על גבי אבנים).

מכל מקום כאן שבא בעל התרומה להוכיח שבזה שהייה מותרת והטמנה בבגדים אסורה (שלא כדעת הפוסקים לאסור שהייה במוסיף הבל), הי' צריך להביא הוכחה לזה. ובפרט שמפשטות לשון ר' זירא נראה שלא אסרו אלא כשהקופה נוגעת בגפת.

[2561] ואם נרצה לומר שלדעת בעל התרומה פשוט שאין הפרש בין מיפסק אוירא או לאו, עד שלא הוצרך להוכיח דבר זה. וגם נאמר שהוא סובר כדעת הגאונים שבנוגעת בגחלים שמה הטמנה.

אם כן הוה לי לאסור להניח הקדרה על המלח וסיד אף בהפסק אוירא והקדרה מגולה.

אלא ודאי סבירא ליה לבעל התרומה שיש חילוק גדול בין מיפסק אוירא או לאו. וכאן מיירי בלא מיפסק אוירא, שאם הקדרה מגולה מותר ואם הקדרה מכוסה אסור, דלא כהגאונים.

*

וכל זה בנוגע בגחלים או מלח וסיד, שאין זו הטמנה לדעתו. אבל אם "מכסה הקדרה מסביב מכל צד" נתבאר בדבריו דהוי הטמנה. ויתבאר לקמן ס"ה (ואפשר דתלי בהטמנת רוב הקדרה. ועכ"פ אין פיה מגולה מדבר המוסיף מועיל כלום), ושם נסמן (הערה 2702).

הוא כמו שכתב הב"ח[2562].

(ומיהו האור זרוע[2563] במרדכי[2564] קאי ודאי בשיטת רבו[2565] ראבי"ה[2566], דהא אפילו בטמונה כולה בגחלים שרי לדידיה כמ"ש בהגהות מרדכי פ"ד[2567], עיין שם בשארית יוסף[2568]. ובכהאי גוונא גם הספר התרומה מודה כמו שיתבאר לקמן[2569], וכדמוכח ממתניתין[2570] דנוער את הכיסוי כו').

וכן משמע מלשון הרב רבינו יונה בר"ן ריש פ"ד[2571], דלא סבירא ליה כמו שכתב הרשב"א[2572] להוכיח מזה דר' זירא מיירי דוקא במפסיק אוירא, מדכתב[2573] דאפילו מפסיק אוירא כו'. וכן משמע מלשון הרשב"א שתלה בדעת עצמו וכתב נראה לי כו'[2574],

---

[2562] שמה שכתב "ואסור לתת גחלים בוערות תחת הקדרה שמטמין", משמעות הלשון הוא שנוגעת הקדרה בגחלים, כמו שכתב הב"ח.

[2563] ח"ב סי' ח (שמותר להשהות קדירה על גבי גחלים ממש, כמו שאנו עושין בערב שבת שאנו משהים קדירה על גבי גחלים עד שבאים מבית הכנסת).

הובא לעיל סי' רנג ס"י (ויש חולקין על זה ואומרים, שלא אסרו להטמין על גבי דבר המוסיף הבל, אלא כשמדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה, שהקדרה כולה טמונה באותה דבר), ונסמן שם (הערה 68) "אור זרוע".

ואף שנראה מדבריו לכאורה, שלא התיר אלא כשהקדרה "עומדת על גבי גחלים" שלמטה. אבל אם "מדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה", אסור משום הטמנה.

מכל מקום מפרש כאן בדבריו, כדעת הראבי"ה רבו, "אפילו בטמונה כולה בגחלים, שרי לדידיה", "כיון שהוא מגולה למעלה". ונתבאר לעיל שם (הערה 68).

[2564] רמז רצט (כתוב בספר אור זרוע מותר להשהות הקדרה על גבי גחלים ממש, כמו שאנו עושים בערב שבת שאנו משהים קדרה על גבי גחלים).

[2565] כמבואר באור זרוע צדקה סכ"ז (וכתב מורי רבינו אלעזר בן רבינו יואל הלוי). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קעה.

[2566] סי' קצז (היכא שיש למחרת ביום השבת עדיין גחלים לוחשות סביבות הקדירה, אסור לסלקה, מפני שמחתה ומבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות, כדאיתא בכריתות, וראוי להיזהר שלא יאמר לגוי לסלקה).

[2567] רמז שכג. במרדכי שם (כתב ראבי"ה, אבל היכא דאיכא גחלים לוחשות סביב הקדרה, אין לישראל ליטול ולסלק הקדרה, מפני שמחתה ומבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות). ובהגהת מרדכי שם (וראוי ליזהר [שלא] לומר לנכרי לסלק).

[2568] הובא בחידושי אנשי שם במרדכי רמז רצט אות ז (והג"ה מדבר שיש סביב הדפנות כל כך שאי אפשר להזיז הכירה שלא יזיז הגחלים).

ועל פי זה נפסק לעיל בשוע"ר סי' רנג ס"י (ואפילו אם גחלים בוערות מקיפות ודבוקות סביב דופני הקדרה, אין זה הטמנה, כיון שהוא מגולה למעלה), וסי' רנז ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה), ונסמן שם ושם לאור זרוע הנ"ל.

[2569] ס"ה (ועכ"פ אין פיה מגולה מדבר המוסיף מועיל כלום ... בספר התרומה... ממתניתין נוער את הכיסוי כו').

[2570] מט, א (טומנין ... בגיזי צמר, ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה נוטל את הכסוי והן נופלות), וכגירסת התוס' נא, א ד"ה או (תנן נוער את הכיסוי והן נופלות).

והיינו שאף שהקדרה מכוסה בצדדים, ומגולה למעלה, מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, ואסור להטמין בדבר המוסיף הבל.

[2571] כב, א (אבל הרב רבינו יונה ז"ל כתב דאפילו מפסיק אוירא בין קדרה לגפת אסור, דכי שרי שהוי על גבי כירה קטומה אף על פי שהיא מוספת הבל דוקא כשאינה מוטמנת מלמעלה). הרי שלא חילק בין נוגעת הקדרה בגפת או מפסיק אוירא, ובכל אופן לא נאסרה אלא כשהיא מוטמנת למעלה.

[2572] מז, ב ד"ה גמרא קופה (נראה לי דעל כרחך הכא בכל ענין מיירי, ואפילו בשאינה נוגעת על גבי הגפת ממש, שאילו בנוגעת ממש למה לי משום שטמן בקופה, אפילו לא טמן כלל יהא אסור, שהרי כל זמן שפני הקדרה דבוקין על פני דבר המוסיף הבל, זו היא הטמנה). הרי שחילק בינם, שבנוגעת אסורה בכל אופן, שהטמנה במקצת שמה הטמנה, ואילו באינה נוגעת נאסרה רק בטמונה למעלה.

[2573] הר"ן בשם רבינו יונה (דאפילו מפסיק אוירא בין קדרה לגפת אסור). היינו שאין חילוק בין נוגעת לבין אינה נוגעת.

[2574] "נראה לי ... כל זמן שפני הקדרה דבוקין על פני דבר המוסיף הבל, זו היא הטמנה".

ולא תלה ברבו, מכלל דרבו סבירא ליה דאפילו לא מפסיק אוירא לא אסר אלא בהטמנה[2575].

[ג] מעשה דרבי, ודין מיחם על גבי מיחם, שלא גזרו משום הטמנה

וכן משמע בהדיא[2576] ממה שכתב הרב רבינו יונה[2577] גבי כוזא אפומא דקומקמא, דאפילו צונן אסור, אפילו להפשיר בדרך הטמנה[2578], והיינו אפילו להפיג צינתם כמו שכתב שם הרשב"א בשמו[2579], וכן כתב הרשב"א פ"ג[2580] דאין חילוק כלל בין הפשר להפיג צינתם. ואם כן אמאי מותר להפשיר פך של שמן בכלי שני[2581], אפילו לגירסת הגאונים[2582] דהפשרו לא זהו בישולו.

[2575] והיינו שרבינו יונה מפרש דברי ר' זירא, שבין אם הקדרה נוגעת בגחלים ובין במפסיק אוירא, לא נאסר אלא כשמוטמנת מלמעלה. ולדעת הרשב"א בעצמו, נאסרו שניהם (נוגעת בגחלים ומגולה למעלה, או מפסיק אוירא ומוטמנת למעלה).

[2576] בקטע שלפנינו מתחיל לבאר את מעשה דרבי, שהתיר להפשיר פך שמן בכלי שני ולא חשש להטמנה, שבזה ידון בכל המשך המהדורא בתרא שלפנינו. וסיכום המשך הדברים:

(א) לפי שיטת רבינו יונה מובן הטעם, כיון שפך השמן הי' מגולה למעלה, והטמנה במקצת אין שמה הטמנה. משא"כ לפי הרשב"א הסובר שהטמנה במקצת שמה הטמנה.

(ב) לולי מה שהרשב"א סובר כרבינו יונה לענין כוזא בפומא דקומקומא, הי' אפשר לתרץ שהפשרת פך השמן אינה נחשבת הטמנה בדבר המוסיף הבל, והטמנת צונן בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל מותרת (לקמן ד"ה אלא היינו).

(ג) אמנם הרשב"א סובר כרבינו יונה שאסור להפשיר צונן בשבת בדבר חם (לקמן ס"ד ד"ה והא דהסכים הרשב"א), ושוב יוקשה על מעשה דרבי.

(ד) והנכון בדעת הרשב"א שהטמנה בשבת אסורה רק בדרך כיסוי פיה מלמעלה, משא"כ בפך שמן שבמעשה דרבי (כדלקמן ס"ד ד"ה והנכון).

(ה) אחר שמסיים לבאר מעשה דרבי, ממשיך לבאר כמה סוגיות בש"ס שאין חוששים בהם להטמנה (ס"ו-ח). ואחר כך חוזר לנושא הראשון, להקשות ממה שנתבאר ברמב"ן, שהטמנה בדבר המוסיף הבל אסרו אף בלהפשיר, ומדוע אם כן היתר רבי להפשיר הפך שמן בכלי שני (לקמן ס"ט).

(ו) על כן מיישב, שהתירו להפשיר בהטמנה בכלי שני ואסרו להפשיר בהטמנה בכלי ראשון (לקמן ס"י ד"ה הילכך מחוורתא).

ובהמשך לזה מבאר עוד כמה פרטים, שלפום ריהטא קשים לפי דעת הרשב"א, כדלקמן (הערה 2583).

[2577] על הא דאמרינן מח, א (רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזיוה להוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא (מיחם של חמין, והכוזא היתה מלאה צונן, רש"י), נזהיה (גער בו, רש"י) רבה ... אולודי קא מוליד), כתב הר"ן רפ"ד כב, א (וה"ר יונה ... פירש ז"ל, דהנחת כוזא אפומא דקומקומא כדי להטמין שניהם בדבר שאינו מוסיף הוה, וכגון שכסה הקומקום מבעוד יום, ומותר לגלותו ולכסותו בשבת כדאיתא לקמן, והיה רוצה להטמין הכוזא בשבת אפומא דקומקומא דקי"ל מותר להטמין את הצונן, והוה סלקא דעתא דר' זירא דאפילו על גבי מיחם שרי. ורבה אסר, דלא התירו אלא במטמין בדבר שאינו מוסיף, אבל על גבי מיחם אסור, מפני שתוספת חום המיחם ניכר בכסוי, ואף על פי שהוא מצד עצמו אינו מוסיף, הוה ליה כמטמין בדבר המוסיף).

[2578] כי אף שאין בזה משום הטמנה בדבר המוסיף הבל, כדלקמן ד"ה אלא היינו טעמא (דסבירא ליה לרשב"א בפשיטות, דאיסור מוסיף הבל לא גזרו כלל בלהפשיר לבד, כעובדא דרבי).

מכל מקום עדיין יוקשה על מה שאסר רבינו יונה להפיג צינתם בשבת בדבר חם בדרך הטמנה, שאם כן מדוע התיר רבי להפשיר פך השמן בכלי שני.

[2579] מח, א (מורי הרב רבינו יונה ז"ל ... פירש ... היה רוצה להטמין הכוזא אפומא דקומקמא, דקיימא לן מותר להטמין את הצונן, ואפילו להפיג צינתן).

[2580] מ, ב (והפגת צינתן היינו הפשר ... דכל מקום שאמרו כדי שתפיג צינתן היינו הפשר).

הובא גם לקמן ס"ט (ועיין שם ברשב"א שאין חילוק בין להפג צינתם ובין פושרין).

[2581] מ, ב (א"ר יצחק בר אבידמי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי אומר לי טול בכלי שני ותן, שמע מינה ... הפשרו). ופרש"י (להפשיר בעלמא הוא דקבעי).

וכיון שלדעת רבינו יונה אסור אפילו להפיג צינתן בקומקום, איך התיר רבי להפשיר הצונן בתוך כלי שני.

[2582] על מעשה זה של רבי, אמרינן בגמרא שם (שמע מינה תלת שמע מינה ... הפשרו זהו בשולו), זו היא גירסת רש"י שם, ובר"ח שם (ושמע מינה הפשרו לא זהו בישולו). וביאר ברשב"א שם (אלמא אף על פי שהפשרו לא זהו בישולו,

ועל כרחך דלא מיקרי דרך הטמנה אלא כשכולו טמון. ואם כן נתנו דבריהם לשיעורין. דלא כרשב"א[2583].

(ואין לומר דרשב"א מודה בדבר שאינו מוסיף הבל דבעינן כולו דוקא[2584], ואפומא דקומקמא עיקר האיסור הוא משום ההטמנה בבגדים[2585]. דהא למד כן ממשמעות

להפשירו בכלי ראשון לא, מפני שלא התירו להפשיר במקום הראוי לבשל גזירה שמא יבשל, אבל רש"י ורבותינו בעלי התוספות ז"ל גורסים שמע מינה הפשרו זהו בישולו ... אין גירסתם עולה יפה דאם איתא מה לי ראשון מה לי שני, כל מקום שהוא מתבשל אסור). וראה גם לקמן ס"י ד"ה הילכך (עיין שם בדפוס אמשטרדם, שהוגה כגירסת הגאונים הפשרו לא זהו בישולו), ושם נסמן (הערה 2869).

ועל זה מבאר כאן, שאפילו לגירסת הגאונים, שאין שום חשש בישול בהפשרה זו בכלי שני, עדיין יוקשה אמאי לא תיאסר הפשרה זו משום הטמנה לפי דעת רבינו יונה. אלא על כרחך דלא מיקרי דרך הטמנה אלא כשכולו טמון, שבאופן זה רצה להטמין הכוזא אפומא דקומקומא, משא"כ במעשה דרבי שפי הכוס נשאר פתוח למעלה.

[2583] מז, ב (שהטמנה במקצת הטמנה היא, ואין הדבר תלוי בהטמנת כל הקדרה ... ואם תאמר דוקא בשכולה טמונה חוץ מפיה, אם כן נתת דבריך לשיעורין).

והיינו שאם נאמר שמה שהדפנות מכוסות נקראת הטמנה, אף שפיה למעלה מגולה, ואילו מה שהקדרה נוגעת בגחלים אינה הטמנה, אם כן נתת דבריך לשיעורין.

וכיון שלדעת הרשב"א הטמנה במקצת שמה הטמנה, אם כן עדיין נשאר קשה לדעת הרשב"א מעשה דרבי, מדוע התיר להפשיר פך השמן בכלי שני.

*

בס"ג-ד שלפנינו, מקשה ד' קושיות על שיטת הרשב"א, ומתרצם:

(א) הקושיא לקמן ד"ה והא דהתיר (והא דהתיר רבי להניח הפך בכלי שני, אע"ג דהטמנה במקצת שמה הטמנה לדעת הרשב"א). והיישוב לקמן ד"ה אלא היינו טעמא (דסבירא ליה לרשב"א בפשיטות דאיסור מוסיף הבל לא גזרו כלל בלהפשיר לבד, כעובדא דרבי). ועוד יישוב לקמן ס"י (הילכך מחוורתא דסבירא להו ... אף על גב דהוה להפשיר, דכיון שחום כלי ראשון מבשל, מקרי מוסיף הבל. מה שאין כן כלי שני אין חומו מוסיף הבל).

(ב) אף אם נאמר שהפשרה בכלי שני אינו הטמנה. מכל מקום יוקשה כאמור כאן (ממה שכתב הרב רבינו יונה גבי כוזא אפומא דקומקמא, דאפילו צונן אסור, אפילו להפשיר בדרך הטמנה ... ועל כרחך דלא מיקרי דרך הטמנה אלא כשכולו טמון ... דלא כרשב"א). והיישוב לדעת הרשב"א לקמן ס"ד ד"ה והנכון (דגבי איסור באינו מוסיף שנו במשנה לשון כיסוי דוקא ... אין לאסור אלא באיסור הטמנה באינו מוסיף, דבכיסוי תליא מלתא, משא"כ בעובדא דרבי).

(ג) הקושיא והתירוץ לקמן ד"ה ומיהו (לא קשה מידי להרשב"א מהא דמניחים מיחם על גבי מיחם, ולא דמי לעל גבי גחלים וגפת שאסור משום הטמנה במקצת. דיש לומר דסבירא ליה דמיחם לא מיחלף כלל ברמץ).

(ד) הקושיא לקמן ד"ה ואתי שפיר, אשר דוקא לפי שיטת רבינו יונה אתי שפיר (הא דלא אסור להפשיר בכהאי גוונא אלא בשבת ... והוי ליה למימר ליה דהכא אפלו מבעוד יום אסור ... משום דבמקצת לאו הטמנה היא), משא"כ לשיטת הרשב"א שסובר כרבינו יונה גבי כוזא אפומא דקומקומא, וגם סובר שהטמנה במקצת שמה הטמנה. והיישוב הוא לקמן ס"ד ד"ה אלא שבאמת (לא שייך כלל במיחם הטמנה אפילו במקצת, מאחר דלא דמי כלל לרמץ).

*

וסדר הקושיות והתירוצים יתבאר לקמן ד"ה ומיהו (בלא פירוש הרב רבינו יונה, לא קשה מידי להרשב"א).

והיינו שבתחלה הקשה שתי הקושיות על זה שהרשב"א סובר כרבינו יונה גבי כוזא, וגם סובר שהטמנה במקצת שמה הטמנה (הן קושיות ב; ד הנ"ל).

אחר כך מודיע שלפני שיכתוב התירוצים לשתי קושיות אלה, יקדים עוד שתי קושיות ותירוצים על הרשב"א עצמו, שאינם קשורים לזה שהרשב"א סובר כרבינו יונה בהיא דכוזא (הן קושיות א; ג הנ"ל).

ואחרי סיום שני תירוצים אלה, חוזר ומיישב גם את שתי הקושיות הראשונות, על מה שהרשב"א סובר כרבינו יונה גבי כוזא, כדלקמן ס"ד (והא דהסכים הרשב"א פ"ג גבי פנאד"ש, לפירוש הרב רבינו יונה ריש פ"ד, וכתב שנראין דבריו).

[2584] שאם נאמר כן, תהי' מיושבת הקושיא דלעיל לדעת הרשב"א, כשם שנתבאר לפי דעת רבינו יונה, שהרי כשהתיר רבי להפשיר את פך השמן בכלי שני, היה פיה פתוח למעלה.

וגם הפשרת פך השמן בכלי שני יש לו דין הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, כדלעיל (הערה 2578).

[2585] היינו שהטמין בשבת את הכוזא כולו בבגדים שהטמין בו את הקומקום בערב שבת.

המשנה[2586], ומשם יש ללמוד גם כן לאינו מוסיף, שלא התירו אלא מבעוד יום[2587]. ובלאו הכי נמי דוחק לחלק ביניהם נגד משמעות לשון הגמרא סוף פרק במה מדליקין[2588] מפני מה אמרו כו'. וגם אם כן על כרחך נתנו שיעור[2589]. ובר מן כל דין, מבואר כן בהדיא מלשון הרשב"א ור"ן פ"ג, הובא בשו"ע סי' רנ"ז, דדוקא שלא יתטנף כו'[2590]).

ואתי[2591] שפיר נמי הא דלא אסור להפשיר בכהאי גוונא אלא בשבת[2592], כמו שכתב הטור סי' רנ"ח[2593], וכדמשמע מלשון הסוגיא מאי שנא ממיחם כו'[2594], דמיירי בשבת, והוי ליה

[2586] ברשב"א מז, ב ד"ה קופה (מדקתני במתניתין כיצד הוא עושה נוטל את הכסוי והן נופלות, אלמא כסוי הקדירה היה מגולה ואף על פי כן לא התירו אלא בדבר שאינו מוסיף, אבל בדבר המוסיף אסור, ואם תאמר דוקא בשכולה טמונה חוץ מפיה אם כן נתת דבריך לשיעורין). והיינו שבדבר שאינו מוסיף הבל התירו להטמין בערב שבת, ולא בשבת, אף שכיסוי הקדרה מגולה, כי הטמנה במקצת שמה הטמנה אף בדבר שאינו מוסיף הבל.

[2587] כאן חוזר רבינו ממה שכתב לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה אבל בשבת (בדבר שאינו מוסיף, לכולי עלמא לא מיתסר אלא כשמטמין כולו).

אמנם אחר שהגיע לידו חידושי הרשב"א למסכת שבת (ראה לעיל הערה 2527), וראה שהרשב"א אינו מחלק בינם, הוסיף כאן מוסגר זה להוכיח שאין לחלק בינם. וכן מבואר לדעת הרשב"א לקמן ס"ד (אמרינן הטמנה במקצת הטמנה היא ... בין בדבר המוסיף ומבעוד יום, ובין בדבר שאינו מוסיף ובשבת). וכן העיר בהגהה ממהדורא בתרא בקונטרס אחרון לעיל שם (עיין רשב"א, דזה אינו), ושם נסמן (הערה 854).

[2588] לד, סוע"א (מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה כו', מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום), הרי שהשוו את אופן ההטמנה ביניהם.

[2589] שכבר הובאה לעיל הוכחת הרשב"א שהטמנה במקצת שמה הטמנה, דאי לאו הכי נתת דבריך לשיעורין. והרי הוכחה של הרשב"א היא גם באינו מוסיף הבל.

[2590] שהרי נפסק ברשב"א (מ, ב) וברי"ן (יט, א) ובשו"ע (סי' רנז ס"ב), ולעיל שם ס"ד (אבל מותר לכפות כלי על התבשיל, כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, לפי שאין זה כמטמין להחם, אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדרה), ושם נסמן (הערה 705).

רואים מכך שאסור לתת כיסוי על הקדרה להחם, אף בדבר שאינו מוסיף הבל, ואף שהיא הטמנה במקצת.

[2591] חוזר לבאר שיטת רבינו יונה שברשב"א, שהטמנת הכוזא בפומא דקומקומא אינה הטמנה בדבר המוסיף הבל (שאסור אף בערב שבת). כי ההטמנה בפומא דקומקומא היא הטמנה במקצת שאינה הטמנה, והבגדים שעל הקומקום אינם מוסיפים הבל. וכל האיסור הוא רק, מה שעל ידי שנותן את הכוזא הצונן בפומא דקומקומא לחממו, נעשה הכוזא כדבר חם שאסור להטמינו בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל.

ולפי זה "אתי שפיר" מה שאיסור הטמנת הכוזא בפומא דקומקומא הוא רק בשבת, אבל בערב שבת לא אסרינן משום הטמנה בדבר המוסיף הבל.

משא"כ לדעת הרשב"א שהטמנה במצת שמה הטמנה, עדיין יוקשה למה לא נאסר מבעוד יום.

והיישוב יבוא לקמן ס"ד (והא דהסכים הרשב"א פ"ג גבי פנאד"ש, לפירוש הרב רבינו יונה ... באמת לא שייך כלל במיחם הטמנה אפילו במקצת, מאחר דלא דמי כלל לרמץ ... ואמר ליה רבה דאפילו הכי יש לאסור), ושם (הערה 2664).

[2592] כאן חוזר ממה שכתב לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה אבל להרב רבינו יונה (פירש הרב רבינו יונה דהקומקום נקרא דבר המוסיף הבל), וסי' רנח (להטמין מבעוד יום, בין תבשיל חם בין תבשיל קר, על גבי קדרה רותחת), ובקונטרס אחרון שם (ולאפוקי מדברי הרב רבינו יונה שהביא הר"ן שפירש ההיא דכוזא כו' בכהאי גוונא ולאיסור). והיינו שלרבי יונה נקרא דבר המוסיף הבל ואסור להטמין בו אף מבעוד יום.

אמנם אחר כך הגיעו לידי רבינו חדושי הרשב"א לשבת, שם העתיק את דברי רבינו יונה הנ"ל, והוסיף וביאר דבריו (וכמו שפירש שם מורי הרב רבינו יונה ז"ל, ונראין דבריו דכל שהוא מוליד חום בדרך הטמנה על גבי דבר חם, כמטמין את הצונן על גבי מיחם, אסור). והיינו שאין לה דין "מוסיף הבל" לאסור אף קודם השבת, אלא שאם מטמין עליה בשבת דבר צונן, דינו כמטמין בשבת דבר חם בדבר שאינו מוסיף הבל.

[2593] "אבל אין מניחים כלי שיש בו דבר קר על גבי קדרה חמה בשבת, שהרי מוליד בו חום בשבת, ואם הניחו בערב שבת מותר, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל".

ואף שהטעם האמור כאן (משום דבמקצת לאו הטמנה היא), אינו לפי דעת הטור שסובר שהטמנה במקצת שמה הטמנה, כדלעיל ס"א (מאחר שכבר פירש כן בסי' רנ"ג לאסור בנוגעת בגחלים).

מכל מקום יבאר הטור הלכה זו כמו הרשב"א, כיון שאין הקומקום דומה לרמץ (כדלעיל הערה 2591).

ועכ"פ למדנו מכאן שאיסור זה הוא רק בשבת, ולא מבעוד יום. וראה נימוקי שבת הערה מג.

למימר ליה דהכא אפילו מבעוד יום אסור. והיינו טעמא[2595], משום דלא הוי מטמין ממש בדבר המוסיף, אלא כמטמין[2596] כו', משום דבמקצת לאו הטמנה היא[2597], אלא דבדבר שאינו מוסיף לא התירו להטמין את הצונן, בכהאי גוונא שחום ההפשר נולד בו מדבר המוסיף שהוא המיחם.

ואם כן[2598] הוא הדין לכלי שני[2599], דלענין הפשר אין לחלק כלל ביניהם, כמו שכתב הרשב"א[2600] להקשות על גירסת רש"י דהפשרו זהו בישולו. וגם לפי מ"ש שם לפי דעת רש"י[2601] לא אתי שפיר הכא[2602], חדא דהכא מיירי במים ולא בשמן כדמוכח בגמרא[2603], ועוד דעל גבי מיחם מלמעלה ודאי דלא מיקרי כלי ראשון, דלא עדיף מאילו עירה ממיחם לכוזא[2604], ועוד דהרב רבינו יונה לא פליג אר"י הזקן[2605] לאסור להניח במקום שיוכל

[2594] על זה שאסר רבה כוזא על גבי קומקום (מח, רע"א), הקשה ר' זירא "מאי שנא ממיחם על גבי מיחם", והיינו הא דתניא נא, ב (מניחין מיחם על גבי מיחם).

[2595] שאינו אסור מבעוד יום.

[2596] כלשון רבינו יונה שברשב"א ור"ן שם (הוה ליה כמטמין בדבר המוסיף).

[2597] דבר המוסיף הבל הוא הרי הקומקום, שאין הכוזא טמונה בו, אלא נוגעת בו במקצת.

ואף שמכסה את הכוזא בבגדים שעל הקומקום. מכל מקום בזה אין אומרים שהבל הקומקום עולה לבגדים, שמחממים את הכוזא, כמו שאין אומרים כן בפסולת שומשמין, כדלעיל סי' רנז ס"י (קופה שטמן בתוכה הקדרה במוכין, או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל, אסור להעמידה מבעוד יום על גבי פסולת של זיתים, לפי שהם מעלים הבל למעלה בהמוכין, והמוכין מוסיפין הבל בקדרה הטמונה בהם, והרי היא כטמונה בדבר המוסיף הבל. אבל מותר להעמידה על גבי פסולת של שומשמין, שהם אינם מעלים ההבל למעלה).

ואם כן הוי הטמנה במקצת בדבר המוסיף הבל, דלאו הטמנה היא לרבינו יונה.

[2598] עתה חוזר להאמור לעיל, לחלק בין מעשה דכוזא, שאסרו רבינו יונה ורשב"א מטעם הטמנה, לבין מעשה דרבי, שהתיר הטמנה בכלי שני במקצתו.

ולכאורה הי' מקום ליישב ולומר שלא אסרו במעשה דכוזא אלא משום שהקומקום הי' כלי ראשון, משא"כ במעשה דרבי, שהתיר הטמנה בכלי שני.

ותירוץ זה הי' מועיל אף לדעת הרשב"א שהטמנה במקצת שמה הטמנה, שמכל מקום לא אסרו בכלי שני.

אמנם אין מקום לחלק בזה בין כלי ראשון לבין כלי שני לענין זה, שכשם שאסרו להפשיר ולהפיג צינתו בדרך הטמנה, כן הוא בכלי שני.

ואם כן שוב יובן טעם ההיתר במעשה דרבי רק לרבינו יונה שהטמנה במקצת אינה הטמנה; משא"כ לרשב"א שהטמנה במקצת שמה הטמנה.

[2599] שאסור להטמין את הצונן בבגדים להפשיר על גבי כלי שני. שכשם שאסרו להפשיר ולהפיג צינתו בדרך הטמנה, כן הוא בכלי שני.

[2600] מ, ב ד"ה מביא (רש"י ורבותינו בעלי התוספות ז"ל גורסים שמע מינה הפשרו זהו בישולו ... אין גירסתם עולה יפה, דאם איתא, מה לי ראשון מה לי שני, כל מקום שהוא מתבשל אסור). הרי שבמקום שאסרו הפשר, אין לחלק בין כלי ראשון לכלי שני.

[2601] ברשב"א שם (ושמא נאמר דכיון דההיא דרבי בחמי טבריא הוה ... לא אסרו אלא בכלי ראשון דבעלמא מבשל, אבל כלי שני כיון דבעלמא אינו מבשל ואף כאן ליכא אלא הפשר דבעלמא אינו בישול, אף על גב דלגבי שמן הפשירו זה הוא בישולו, לא גזרו עליו בכלי שני). הרי שגם בהפשר של שמן יש מקום לחלק בין כלי ראשון לכלי שני.

[2602] לומר שרבי התיר להפשיר פך השמן בכלי שני, אף שאסר להפשיר בכוזא.

[2603] מח, רע"א (דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא). וכיון שלענין מים לא מצינו חילוק בין הפשר בכלי ראשון לכלי שני, אם כן הי' צריך לאסור גם הפשרת פך השמן בכלי שני.

[2604] ואילו הי' מערה מים מהמיחם לכוזא מלאה מים צוננים, לא היו לו דין בישול בכלי ראשון, כדלקמן סי' שיח ס"כ (ואפילו מכלי ראשון מותר לערות לתוך מים צוננים, שלא אמרו שעירוי מכלי ראשון מבשל, אלא במערה חמין על גבי תבלין וכיוצא בהן, שאין החמין מתערבין ממש בתוכן אלא מכין עליהם בקילוחן ומבשלין, אבל מים במים שמתערבים ממש אין כח בקלוח לבשל מים התחתונים, אלא התחתונים גוברים ומצננים את העליונים).

כך גם הכוזא שעל גבי הקומקום אין לו דין כלי ראשון, אלא כלי שני.

וכיון שאסר הנחת הכוזא על פי הקומקום, אף שהוא ככלי שני, בודאי יאסור כן גם להפשיר השמן בכלי שני.

לבא לידי בישול, שהרי גם הגאונים סבירא להו הכי[2606], וכן הוא בירושלמי[2607], כמו שכתב הרשב"א פ"ג[2608].

ומיהו בלא פירוש הרב רבינו יונה[2609], לא קשה מידי להרשב"א, מהא דמניחים מיחם על גבי מיחם[2610], ולא דמי לעל גבי גחלים וגפת שאסור משום הטמנה במקצת. דיש לומר דסבירא ליה דמיחם לא מיחלף כלל ברמץ[2611], כמו שכתבו התוספות דף ל"ט[2612] גבי סודרין, וכהאי גוונא כתבו ריש פ"ד[2613] לענין קרקע הכירה.

[2605] ברשב"א מח, א (דגזרינן שמא ישהה ויבוא לידי בישול ... כן תירץ ר"י הזקן הידוע בעל התוספות ז"ל).

ובתוס' מח, א ד"ה מאי שנא ממיחם הוא בשם רשב"א.

[2606] כמו שהוכיח הרשב"א שם לגירסתם שמע מינה הפשרו לא זהו בישולו (אלמא אף על פי שהפשרו לא זהו בישולו, להפשירו בכלי ראשון לא, מפני שלא התירו להפשיר במקום הראוי לבשל גזירה שמא יבשל).

[2607] פ"ג ה"ד (מותר להפשיר במקום שהיד שולטת ואסור להפשיר במקום שאין היד שולטת).

[2608] מ, ב (דמתניתין ובריתא לא שרו אלא בהפשר דלא אפשר למיתי לידי בישול ... אבל בירושלמי פירשוה להה"א בהפשר שבמקום שהיד סולדת בו).

ומכל זה מובן שכאן בהנחת הכוזא מיירי שאינו יכול לבוא לידי בישול, ומכל מקום אסר משום הטמנה, ואם כן בודאי יאסור משום הטמנה אף בכלי שני.

וממה שהתירו להפשיר הפך של שמן בכלי שני, מוכח דעת רבינו יונה, שהטמנה במקצת אינה הטמנה. משא"כ לדעת הרשב"א עדיין יוקשה.

[2609] והיינו שבתחלה הקשה שתי קושיות על זה שהרשב"א סובר כרבינו יונה גבי כוזא, וגם סובר שהטמנה במקצת שמה הטמנה (הן קושיות ב; ד דלעיל הערה 2583).

ועל זה מודיע כאן, שלפני שיכתוב התירוצים לשתי קושיות אלה, יקדים עוד שתי קושיות ותירוצים על הרשב"א עצמו, שאינם קשורים לזה שהרשב"א סובר כרבינו יונה בהה"א דכוזא (הן קושיות א; ג דלעיל שם).

ואחרי סיום שני תירוצים אלה, יחזור ויתרץ גם את שתי הקושיות הראשונות – על מה שהרשב"א סובר כרבינו יונה גבי כוזא, כדלקמן ס"ד (והא דהסכים הרשב"א פ"ג גבי פנאד"ש, לפירוש הרב רבינו יונה ריש פ"ד, וכתב שנראין דבריו).

[2610] בברייתא נא, ב (מניחין מיחם על גבי מיחם וקדרה על גבי קדרה), ואין חוששים בזה לאיסור הטמנה במקצת. וכן נפסק לקמן סי' שיח סי"ד (כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת על גבי קדרה הטמונה בבגדים, כדי שישמור חומו ולא יצטנן).

וכבר נתבארה הקושיא הג' דלעיל (הערה 2583), שלדעת הרשב"א (ושאר הפוסקים הסוברים) שהטמנה במקצת שמה הטמנה, מדוע לא חששו להטמנה במקצת במיחם על גבי מיחם.

[2611] שמטעם זה לא נאסר להניח מיחם על גבי מיחם משום הטמנה בדבר המוסיף הבל. וכן הוא לקמן ריש ס"ד (ולא שמטמין ממש בדבר המוסיף, שאז ... אסור אפילו מיחם על גבי מיחם ... המיחם שמלמטה, שהוא דבר המוסיף, לא דמי לרמץ, ולא שייך בו הטמנה אפילו במקצת, מדמניחין מיחם על גבי מיחם).

והטעם שלא נאסר משום הטמנה במקצת בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, יתבאר לקמן ס"ד (דהטמנה בדבר שאינו מוסיף, לא התירו בצונן בכהאי גוונא דמוליד חום, אלא במשמר החום במיחם על גבי מיחם), ושם (הערה 2684).

[2612] ע"א ד"ה שמא (הפקעת סודרין לא גזרו אטו שמא יטמין ברמץ דסודרין לא דמו לרמץ).

*

ואף שעיקר איסור ההטמנה בשבת היא אף בדברים שאינם דומים לרמץ, כדלעיל סי' רנז ס"ב (בשבת עצמה אסור להטמין החמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, אף על פי שאינו דומה לרמץ כלל. ולמה אסרו, גזירה שמא ימצא קדרה צוננת כשיבא לסלקה מהכירה ולהטמינה בדבר שאינו מוסיף הבל, וישכח שהוא שבת, וירתיחנה על גבי האור).

מכל מקום כאן מיירי בהפקעת הביצה בסודרין שהוחמו בחמה, שלדעת רבי יוסי לא גזרו לאסור בישול בתולדות חמה. ומכל מקום אסור להטמין בחול ובאבק דרכים שהוחמו בחמה, משום גזירה שמא יטמין בשבת ברמץ. משא"כ בסודרין דלא דמו לרמץ לא גזרו לדעת רבי יוסי.

וראה קובץ הערות וביאורים. נימוקי שבת.

[2613] מח, א ד"ה דזיתים (דגבי גפת איכא למיחש שמא יטמין כולה בתוכה, אבל בכירות שלנו לא שייך למיחש הכי).

ואף דלא קיי"ל כסברה זו, כפי שהאריך רבינו להוכיח לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב.

מכל מקום הרשב"א על כרחך סובר כן.

ונתבאר לעיל ס"א ד"ה ומה שכתב הטור, אם גם הרא"ש והטור סוברים סברה זו.

ולא סבירא ליה שם, כמו שכתב בספר התרומה שם[2614], משום דחום על ידי דבר אחר לא דמי לגפת. דספר התרומה אזיל לשיטתיה דפירש שם דהא דאסר רבה[2615] בביצה משום גזירת הטמנה ברמץ, היינו בשבת דוקא, ולא מבעוד יום, מהאי טעמא גופיה, עיין שם[2616]. אבל הרשב"א שם[2617] סבירא ליה כהרב רבינו יונה שפירש דהיינו טעמא דרב יוסף, ורבה פליג עליה ופסק כרבה[2618]. ומשום הכי אסר שם בסוף הסוגיא[2619] להטמין קיתון של צונן בתוך אמבטי של חמי טבריא אפילו מבעוד יום אע"ג דתולדות חמה כו',

---

[2614] סי' רלא פסק דיני הטמנה (לא גזרו אלא דבר שהוא מוסיף הבל מחמת עצמו, כגון מלח וסיד, אבל דבר שהוא חם מחמת דבר אחר לא גזרו, לפי שהולך ומתקרר). הובא בתוס' שם (ורבינו ברוך פירש שיש לחלק בין תוספת הבל דגפת לתוספת הבל דכירה שלנו, לפי שהכירה אין חומה אלא מחמת האש, ולעולם מתקרר והולך, אבל הגפת מוסיף הבל מעצמו).

ואילו הי' הרשב"א סובר טעם זה להיתר, היו מיושבים קושיות א, ד דלעיל (הערה 2583), שאין חוששים בשתי הלכות אלו לאיסור הטמנה בדבר המוסיף הבל, שהרי בשתי הלכות אלו מיירי שהתחממו מחמת דבר אחר.

*

ולמעשה נפסק כדעת ס' התרומה, לעיל סי' רנז ס"י (והערה 747), וסי' רנח (והערה 927), ולקמן סי' שיח ס"ג (והערה קצט). והיינו שנפסק כסברתו בכללות, אבל לא בכל הפרטים (כדלקמן הערה 2618).

וכל האמור בכל המשך המהדורא בתרא (ס"ג-ד, וס"ט-י), לברר הטעם שאין חוששים להטמנה בשתי הלכות אלו, הוא לדעת הרשב"א וסיעתו, שאינם סוברים כבעל התרומה, וכאמור לקמן ס"י (הלכך מחוורתא דסבירא להו להרמב"ן והרשב"א וראי"ש ... דבעובדא דרבי).

[2615] אהא דתנן לח, ב (ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה), אמר רבה לט, א (גזרה שמא יטמין ברמץ).

[2616] "ועל מה דפרישית לעיל כל דבר שאינו מוסיף הבל כי אם מחמת דבר אחר מותר להטמין שם, לא תקשי מדאמרינן פרק כירה לא יטמיננה ביצה בחול ובאבק דרכים, פירוש והן חמין מפני החמה. לא היא, התם מיירי בשבת עצמה, וגזרינן תולדות חמה אטו תולדות האור". והיינו שבשבת עצמה אסרו להטמין אף בדבר שאינו מוסיף הבל מחמת עצמו.

[2617] לט, א (ורב יוסף מאי טעמא לא אמר כרבה, אטו לית ליה גזירת הטמנה בדבר המוסיף, כתב מורי הרב ז"ל דקסבר שלא גזרו אלא בדבר המוסיף מצד עצמו כגון גפת ומלח וכיוצא בהן, אבל הכא שאין חומן מצד עצמם אלא מחום השמש וכשתסלקם ממקומן יתקררו, הלכך אפילו במקומן לא גזרו).

[2618] שאסר מטעם זה להטמין על גבי חול שהוחמו מכח חמה.

*

ואף שגם לדעת הרשב"א שם מתיר רבה להטמין הביצה בחול מבעוד יום, מטעם אחר (ולרבה דאמר גזירה שמא יטמין ברמץ, בדין הוא דאפילו מבעוד יום נמי ליתסר ... אלא היינו טעמא דלא מיתסר מבעוד יום לרבה, משום דכל שהוחם בערב שבת מן החמה מצטנן הוא לגמרי בליל שבת והוה ליה בשבת דבר שאינו מוסיף הבל).

משא"כ באמבטי אסור להטמין אפילו מבעוד יום, דלא סבירא ליה האי טעמא של ס' התרומה.

ולמעשה לא קיי"ל לא כהאי טעמא ולא כהאי טעמא, אלא כדעת הרא"ש פ"ג ס"ה (לרבה דאסיר משום גזירה שמא יטמין ברמץ, אסור אפילו מבעוד יום לצורך שבת), וכדלקמן סי' שיח ס"ז (אסור לגלגלה על גבי חול ואבק דרכים שהוחמו מכח חמה. ואסור להטמינה בהם אפילו מבעוד יום, גזרה שמא יטמין ברמץ).

ואף שנתבאר לעיל (הערה 2614) דקיי"ל כסברת ספר התרומה, "כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש, וכל שעה היא מתקררת והולכת, אינה קראת דבר המוסיף הבל".

היינו דוקא בשעה שהחמה והאר אינן מחממות את התנור ואת הקדרה. משא"כ כשעומדת על האש, וכן החול בשעה שמתחמם מהחמה, הוא דבר המוסיף הבל, דלא כספר התרומה.

ומה שנתבאר לעיל סי' רנג סכ"ו (מותר ליתן תבשיל בשבת על פי קדרת חמין הטמונה על גבי האש (שבכירה)), ולא חששו בו להטמנה בדבר המוסיף הבל.

הנה לדידן טעם ההיתר הוא, כיון דקיי"ל שהטמנה במקצת אין הטמנה. ולדעת בעל התרומה – כיון שחום הקדרה אינה מחמת עצמה אינו חשוב מוסיף הבל. ולדעת הרשב"א וסיעתו (שהטמנה במקצת שמה הטמנה, וגם כשאינו מתחמת מעצמו נחשב מוסיף הבל), טעם ההיתר הוא כאמור כאן, "דמיחם לא מיחלף כלל ברמץ".

וראה לעיל סי' רנח בקונטרס אחרון (והערה 944).

[2619] שם ע"ב ד"ה אמר ליה רב נחמן (ההוא טעמא דהטמנה ליתיה אלא לרבה בלבד ... אליבא דרב יוסף ליתיה, אלא משום תולדות האור ... וכתב עוד מורי הרב ז"ל ... וקיימא לן כרבה דאמר גזירה שמא יטמין ברמץ, הלכך אסור להטמין קיתון של צונן באמבטי של חמי טבריא מערב שבת אף על גב דתולדת חמה נינהו, אבל להניח על גביו בלא הטמנה מערב שבת מותר ובשבת אסור, עד כאן).

ורוצה לומר דכל שכן בתולדות האור, כמו שכתב הרשב"א שם בד"ה א"ר חסדא כו' דמאי אמרת גזרה שמה יעשה כן מערב שבת בתולדות האור[2620] כו', מכלל דפשיטא ליה לאיסורא[2621].

והא[2622] דהתיר רבי להניח הפך בכלי שני, אע"ג דהטמנה במקצת שמה הטמנה לדעת הרשב"א. ואין לומר דכלי שני לא מיקרי דבר המוסיף[2623], חדא דלא גרע מאבק דרכים[2624], שאסרו בסתם, אף שלפעמים אינו חם אפילו כחום כלי שני[2625], ועוד[2626] דאם כן מנא ליה למימר שמע מינה דשמן יש בו משום בישול, דלמא אסר בכלי ראשון משום הטמנה[2627], שנוהג אף בתבשיל שנתבשל כל צרכו בענין שאין בו משום בישול[2628], כמו

[2620] "אפילו עביד הכי, ליכא איסורא דאורייתא".

[2621] שאסור להטמין בתולדות האור. ואינו סובר טעם ההיתר הנ"ל שבספר התרומה (שאין גוזרים בתולדות האור, כיון "דחום על ידי דבר אחר לא דמי לגפת").

[2622] עתה בא ליישב הקושיא הראשונה דלעיל (הערה 2583), מדוע התיר רבי לחמם הכוס בכלי שני, ולא חשש להטמנה במקצת לדעת הרשב"א.

ומבאר שכל איסור הטמנה בדבר המוסיף הבל, הוא רק כשמחמם שתהי' היד סולדת בו, משא"כ במעשה דרבי, שלא רצה אלא להפשיר את השמן שיוכל לסוך בו, בזה לא גזרינן משום רמץ.

ואף שבשבת עצמה אסורה הטמנה אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל. הכא מיירי בהפשרת צונן, שלא נאסרה בשבת אלא בדבר המוסיף הבל, כדלקמן ד"ה ואיסור שאינו מוסיף.

אלא שעדיין קשה, לפי מה שפסק הרשב"א שגם צונן אסור להפשיר בשבת על ידי הטמנה בדבר חם. ועל זה יבאר לקמן ס"ד ד"ה והנכון, שאיסור זה רק באופן של כיסוי.

ועדיין קשה לפי מה שמוכח ברמב"ן שאיסור הטמנה בדבר המוסיף הבל הוא אף בלהפשיר. ועל זה יבאר לקמן ס"י ד"ה הילכך מחוורתא, שאיסור זה רק בכלי ראשון שאפשר להתבשל בו.

[2623] וכבר נתבאר לעיל ד"ה ואם כן, שמה שאסרו רבינו יונה והרשב"א לחמם הצונן בדבר שמוליד בו חום, היינו אף בהפשר בכלי שני.

ועתה מוסיף להוכיח, שאף איסור הטמנה במוסיף הבל מבעוד יום, הוא אף בכלי שני.

ולכן מיישב כאן לדעת הרשב"א, שאיסור הטמנה במוסיף הבל מבעוד יום הוא רק בחימום שהיד סולדת בו, ולא בלהפשיר לבד.

[2624] משנה שם לח, ב (לא יטמיננה בחול ובאבק דרכים), ובגמרא שם לט, א (גזרה שמא יטמין ברמץ).

[2625] ולפי מה שיתרץ בסוף בס"י, שאיסור הטמנה בדבר המוסיף הבל הוא רק בכלי ראשון; אפשר שלא אסור להטמין באבק דרכים אלא כשמתחמם ביותר. וכדלקמן בסמוך (דומיא דביצה בחול ובאבק דרכים כדי שתצלה דוקא).

[2626] שבמעשה דרבי מוכח שאפילו בכלי ראשון אין חוששים להטמנה בדבר המוסיף הבל, ולא אסר אלא משום איסור בישול בשמן.

[2627] דאמרינן התם (שמע מינה תלת, שמע מינה שמן יש בו משום בשול). ואם טעם האיסור בכלי ראשון הוא משום הטמנה, אם כן איך למד מכאן ששמן יש בו משום בישול.

וכן הוכיח לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה ואבל להרב רבינו יונה (ואפילו בכלי ראשון אין איסור משום הטמנה, עיין שם).

*

אמנם מסקנת רבינו לדעת הרשב"א וסיעתו (לקמן ס"י ד"ה הילכך מחוורתא), דכלי ראשון נקרא מוסיף הבל, וכלי שני אינו נקרא מוסיף הבל. ועל מה שהקשה כאן "דאם כן מנא ליה למימר שמע מינה דשמן יש בו משום בישול", מבאר לקמן שם (דבעובדא דרבי שייך נמי הטמנה במקצת ... אלא דהיינו דוקא אי שמן יש בו משום בישול, ובכלי ראשון דוקא, אבל אי אין בו משום בישול, אין לאסור משום הטמנה ... אלא דהיינו דוקא אי שמן יש בו משום בישול, ובכלי ראשון דוקא, אבל אי אין בו משום בישול, אין לאסור משום הטמנה), ושם (הערה 2871).

[2628] ואין לומר שאם נאמר שהפשר אין בו משום בישול, הכי נמי אין בו משום הטמנה; שהרי איסור הטמנה הוא אף בדבר שכבר נתבשל כל צרכו, כדלעיל סי' רנז ס"א (אסור לו להטמינה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום ... אפילו הוא מצטמק ורע לו), והיינו אף שאין בו משום בישול, כדלקמן סי' שיח סי"א (אין בו בישול אחר בישול, אם נתבשל כבר כל צרכו). יוצא אם כן שאף אם שמן אין בו בישול, מכל מקום אסור משום הטמנה.

*

שכתב שם הרשב"א[2629] גבי פנאד"ש.

אלא היינו טעמא[2630], דסבירא ליה לרשב"א בפשיטות[2631], דאיסור מוסיף הבל לא גזרו כלל בלהפשיר לבד, כעובדא דרבי, כי אם בקדרה חמה[2632]. ואפילו בצונן[2633] לחמום חום שהיד סולדת בו, דומיא דביצה בחול ובאבק דרכים כדי שתצלה דוקא[2634]. ולרב יוסף[2635] נקט שתצלה, משום דבצלויה בלאו הכי אסור משום הטמנה בשבת, אפילו בשאינו מוסיף, וכמ"ש בפני יהושע שם[2636]. וכן מעשה דאנשי טבריא[2637], נמי מיירי בכהאי גוונא, מדאסרו להם בשתיה כהוחמו בשבת, ולהפשיר מותר לכתחילה[2638]. וגם לשון מוסיף

ולפי מסקנת רבינו לקמן ס"י, שאיסור הטמנה בדבר המוסיף הבל הוא רק בכלי ראשון שיש בו בישול, משא"כ שמן שאין בו בישול אין בו איסור הטמנה. מה שאסרו בדבר שכבר נתבשל ואין בישול אחר בישול, היינו משום "דמחזי כמבשל מתחלה, ולא נתבשל עדיין כל צרכו ... משא"כ בשמן".

[2629] מ, ב ד"ה ומכלל (מותר לתת על גבי קדירה בשבת תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו כגון פאנדיש ... אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם ודאי מסתברא דאסור, דהא נראין הדברים שאסור להטמין משחשיכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו ואפילו בדבר שאינו מוסיף, דפרקין דבמה טומנין ובמה אין טומנין בסתם תבשילין שנוי, לא שנא הגיע למאכל בן דרוסאי ולא שנא קודם שהגיע למאכל בן דרוסאי, ולא שנא נתבשל כל צרכו, ובין מצטמק ויפה לו ובין מצטמק ורע לו). ודף מז, ב ד"ה במה טומנין (דאילו יש חילוק בהטמנה כמו בשהייה, היה להם לבעלי הגמרא לפרש הענין כך, כמו שפירשו בפרק כירה, והיה להם לחלק כאן כמו שחלקו שם בנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, ובלא נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, אלא שאין בהטמנה חלוק כלל).

[2630] עתה בא לבאר שאיסור הטמנה במוסיף הבל, אינו אלא כשמחמם חום שהיד סולדת בו, ולא כשבא להפשיר, כמעשה דרבי.

ומביא על זה כמה הוכחות:

(א) מה שאסרו במשנה להטמין בחול ובאבק דרכים "בשביל שתצלה", למעוטי "כדי להפשיר".

(ב) במעשה דטבריה אסרינן במשנה בדיעבד "כחמין שהוחמו בשבת", ולא רק להפשיר, שמותר בשבת.

(ג) בגמרא "אין טומנין בדבר המוסיף הבל", משא"כ כשהוא רק להפשיר.

(ד) ממה שהתירו להטמין חררה בגחלים, כיון דמיירי שכבו מבעוד יום, ונשארה בגחלים שלא תתקרר.

(ה) מגירסת הגאונים שאסור הטמנה בדבר המוסיף הבל "שמא ירתיח", משא"כ "כדי להפשיר".

וככל הדברים האלו הוא גם בהטמנת צונן בשבת עצמה, שלמדים מאיסור הטמנה מבעוד יום, שהוא דוקא כשמחממו עד שהיד סולדת בו, משא"כ להפשיר, ולכן התיר רבי להפשיר בשבת, ולא חשש להטמנה.

[2631] עד שלא הוצרך לפרשה.

[2632] שהאיסור להטמין בערב שבת קדרה חמה בדבר המוסיף הבל, בודאי לא מיירי שמטמין כדי להפשיר, אלא להוסיף בה הבל שהיד סולדת בו.

[2633] לא אסרו להטמין בדבר המוסיף הבל, אלא כשמטמינו לחממו חום שהיד סולדת בו.

[2634] במשנה לח, ב (ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה). ופירש רבה לט, א (גזרה שמא יטמין ברמץ), והיינו שאף שלדעת רבי יוסי לא אסרו לבשל בתולדות חמה, מכל מקום אסרו להטמין בחול, משום איסור הטמנה, שמא יטמין ברמץ. למדנו מכאן שאיסור הטמנה הוא רק כשהוא "בשביל שתצלה", למעוטי "כדי להפשיר" שאינו אסור מטעם הטמנה.

[2635] שהוא ביאר שם טעם איסור זה "מפני שמזיז עפר ממקומו", אם כן מדוע נקטה המשנה "כדי שתצלה".

[2636] ד"ה רב יוסף (נראה דלרב יוסף, הא דקתני כדי שתצלה, אף על גב דלהאי טעמא מפני שמזיז, אפילו אם כבר נצלה מבעוד יום אסור להטמינה בשבת כדי שתחזור ותתחמם, מהאי טעמא גופא מפני שמזיז עפר ממקומו. אלא משום דבכה"ג בלאו האי טעמא דמזיז, נמי אסור, משום דהוה ליה הטמנה גמורה, דאסור בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל).

[2637] במשנה שם (מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים, אם בשבת, כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה).

[2638] כדתניא מ, ב (מביא אדם קיתון מים ומניחו כנגד המדורה, לא בשביל שיחמו אלא בשביל שתפיג צינתן ... בשביל שיפשר). וכן נפסק לקמן סי' שיח סכ"ד (מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקין כנגד המדורה להפיג צינתן).

אלא ודאי מיירי מעשה זו שהוחמו עד שהיד סולדת בו.

*

הבל[2639] משמע הכי, דעיקר הגזרה בדבר שיש בו הבל חם, ומטמין בדבר המוסיף. אלא שיש בכלל מאתים מנה[2640], וכל שכן להחם הצונן על ידי הטמנה, אבל מכל מקום דוקא דומיא דתוספת הבל בחמין, שתוספת זו גם כן היד סולדת בו[2641], ודמי לרמץ.

(ועוד שעיקר הגזרה היתה על מבעוד יום, וממילא נאסר גם בשבת במכל שכן[2642]. ולרב יוסף לפי דעת התוס' לא גזרו כלל בשבת, עיין שם דף ל"ט[2643]. ומבעוד יום ודאי דאין לאסור להפיג צינה בלבד, כדמשמע מחררה שטמנה בגחלים[2644], דהיינו שכבו מבעוד יום, בכהאי גוונא דלא דמי לרמץ, רק שנשארה טמונה בהם שלא תתקרר. והא דפירש רש"י בעירובין[2645] שכבו בשבת, היינו משום דאזיל לשיטתיה[2646] דשהייה והטמנה דינם שוה להתיר בכמאכל בן דרוסאי לחנניה[2647], דהיינו שיקרמו פניה מבעוד יום[2648], אבל לדידן[2649] צריך לומר שכבו מבעוד יום בענין שאין מוסיף הבל).

וכן הוכיח לקמן ס"ט, לדעת הרשב"א (כפשט לשון המשנה כחמין שהוחמו בשבת כו', שהן חמין ממש ... דאם לא כן, אמאי אסורים בשתיה, הא אפילו לכתחלה מותר להפשיר לשתיה).

אמנם הובאה לקמן שם דעת הרמב"ן "דלהפשיר נמי אסור אפילו מבעוד יום בדבר המוסיף".

ולפי דעתו מבאר את האמור במשנה "שעשאו הפושרין שנפשרו באיסור הטמנה כאלו הוחמו ממש בשבת".

[2639] בגמרא שם לד, רע"ב (אין טומנין בדבר המוסיף הבל). והרי "מוסיף הבל" פירושו שהקדרה חמה כבר (כדלעיל הערה 2632), וההטמנה מוסיפה בה עוד הבל.

[2640] ב"ק עד, א. והיינו, שאף שעיקר איסור הטמנה במוסיף הבל מיירי שהקדרה היא כבר חמה, ומוסיף בה הבל, למדנו מכך שאסור אף "להחם הצונן על ידי הטמנה", באותו אופן שמוסיף בו חום שהיד סולדת בו.

[2641] והיינו הן במטמין צונן מבעוד יום בדבר המוסיף הבל, והן במטמין צונן בשבת בדבר המוסיף הבל, שבשניהם לא אסרו אלא במוסיף הבל עד שהיד סולדת בו.

[2642] וכשם שמה שאסרו להטמין מבעוד יום, הוא דוקא בדבר המוסיף הבל כשהיד סולדת בו, כך גם איסור הטמנת צונן בשבת בחמין, הוא דוקא כשהיד סולדת בו.

[2643] ע"א ד"ה אלא (ואם תאמר לרב יוסף אטו מי לית ליה גזירה שמא יטמין ברמץ, והא מהאי טעמא אסרינן להטמין בדבר המוסיף הבל. ויש לומר דמבעוד יום איכא למיגזר שמא יטמין ברמץ ושמא יחתה, אבל הכא לא שייך למיגזר, דאטו אי שרינן לבשל בחמי חמה ניחוש דילמא אתי לבשל בחמי אור).

[2644] ברייתא שם קכג, א (חררה שטמנה בגחלים אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה), הרי שאינו אסור משום הטמנה, מאותו טעם, כיון דמיירי שכבו הגחלים, ואינו מחמם יותר את החררה בחום שהיד סולדת בו, אלא כדי שלא תתקרר.

הדיון בהלכה זו, והטעם שאין חוששים בה לאיסור הטמנה בדבר המוסיף הבל, יתבאר לקמן ס"ו, ומסיק שם ד"ה וצריך לומר (דחררה שטמנה בגחלים מיירי בכבו מבעוד יום).

אלא שגם גחלים שכבו עדיין מוסיפים קצת חום, ומדוע לא אסרוהו משום הטמנה בדבר שמוסיף הבל. ולפי האמור כאן ש"מבעוד יום ודאי דאין לאסור להפיג צינה בלבד", מובן הטעם שאינו נחשב כהטמנה בדבר המוסיף הבל.

[2645] עז, א ד"ה וחררה שהטמינה (אתמול בגחלים, ועכשיו כבו). ואם כן למה לא יאסר מטעם הטמנה מבעוד יום בדבר המוסיף הבל.

[2646] ר"פ כירה לו, ב ד"ה עד שיגרוף שיגרוף (הגחלים, משום דמוסיף הבל). ופירש דבריו ברשב"א שם ד"ה עד שיגרוף (שהוא מפרש ענין הפרק הזה אף בהטמנה, והוא סבור שכל גרוף וקטום וכן קש וגבבה אין מוסיפין הבל). וכן הוא בר"ן טו, ב (לפי שהוא מפרש זה הפרק (אף) בהטמנה, דכל שגרוף וקטום סבירא ליה שאינו מוסיף הבל).

הובאה דעה זו גם לעיל סי' רנז ס"א (ויש חולקין על זה ואומרים, שאף להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום מותר כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ממש).

וכיון שהחררה קרמו פניה מבעוד יום, דהוי כמאכל בן דרוסאי, מותר אף להטמינה, אף אם לא כבו מבעוד יום.

[2647] כדלעיל סי' רנג ס"א (אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה ... אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי), ושם נסמן (הערה 7).

[2648] משנה יט, ב (אין נותנין פת לתנור עם חשכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום). וברש"י לז, ב ד"ה ורב ששת (אדחנניה סמכינן, הואיל ותנן סתם מתניתין כוותיה, כדאמר הא קרמו שרי).

[2649] שאוסרים להטמין גם במבושל כל צרכו כדלעיל סי' רנז ס"א (אסור לו להטמינה ... אפילו הוא מצטמק ורע לו).

ואין צריך לומר לגירסת הגאונים ורי"ף[2650] דגזרה שמא ירתיח מחמת רבוי ההבל, והא ודאי לא שייך אלא בקדרה חמה ולא בצונן להפשיר לבד. ומשמעות הרשב"א ושאר פוסקים דלדינא לא פליגי, וליכא נפקא מינה[2651].

ואיסור[2652] שאינו מוסיף הבל, לא שייך גם כן בעובדא דרבי, שהרי סתם במשנה[2653] ממלא אדם קיתון כו'. ופלוגתא דלהטמין צונן[2654] היא בדבר שדרכו להטמין שהוא תבשיל דוקא, כדפירש רש"י שם, ובהא דוקא אמרינן התם דאדם חשוב שאני[2655].

[ד] שיטת הרשב"א בהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל

והא[2656] דהסכים הרשב"א פ"ג[2657] גבי פנאד"ש, לפירוש הרב רבינו יונה ריש פ"ד, וכתב

[2650] כל האמור כאן, שכל איסור הטמנה במוסיף הבל הוא רק ביד סולדת בו, ולא בהפשרה. כן הוא לגירסת הגאונים ורי"ף יד, ב (מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום, גזירה שמא ירתיח). וכן הוא בר"ח לד, סע"א. רמב"ם פ"ד ה"ב (אסרו חכמים להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום, גזירה שמא תרתיח הקדרה בשבת). מ"מ שם (גרסת הגאונים ז"ל אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום, גזירה שמא ירתיח).

הרי שכל איסור ההטמנה במוסיף הבל היא כשיכול להרתיח על ידי הטמנה זו, ולא כשמטמין להפשיר בלבד.

[2651] שם ד"ה אמר רבא. וראה שם (וכן בר"ן שם ד"ה אמר רבא) הנפקא מינה בינם לענין הטמנה בבין השמשות בדבר המוסיף הבל.

אבל בעצם הדין, שלא נאסרה הטמנה בדבר המוסיף הבל, אלא כשיכול להרתיח על ידי הטמנה זו, בזה "לדינא לא פליגי וליכא נפקא מינה" בין דעות אלו.

[2652] אחר שביאר הטעם שהמפשיר כוס מים אין בו משום הטמנה בדבר המוסיף הבל מבעוד יום, בא לבאר הטעם שאין בו משום מטמין בשבת, שאסור אפילו אינו מוסיף הבל.

[2653] נא, א (ממלא את הקיתון ונותן לתחת הכר או תחת הכסת). והיינו שמותר להטמין הצונן בשבת, וכל האיסור רק ההטמנה בדבר המוסיף הבל.

[2654] בברייתא ובגמרא שם (אמר רב יהודה אמר שמואל מותר להטמין את הצונן ... דאי ממתניתין הוה אמינא הני מילי דבר שאין דרכו להטמין (כגון מים צוננין שאין דרכן להטמין תחת כר וכסת לחממן, שאין מתחממין בכך, הלכך ליכא למיגזר, רש"י), אבל דבר שדרכו להטמין (לחמם, כגון תבשיל, אימא לא יטמיננו, רש"י) לא, קמ"ל ... כי הא דיתיב רבי ואמר אסור להטמין את הצונן, אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי אבא התיר להטמין את הצונן, אמר כבר הורה זקן). הרי קיי"ל שמותר להטמין את הצונן אפילו בדבר שדרכו להטמין.

וכן נפסק לעיל סי' רנז ס"ט (ואם נתקרר קצת עד שאין היד סולדת בו, אפילו בעודו בכלי ראשון, מותר להטמינו. וכל שכן שמותר להטמין צונן גמור, כדי שלא יצטנן ביותר, או כדי שתפיג צנתו).

[2655] בגמרא שם (אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה אטמין לי צונן ... שמע רבי אמי ואיקפד ... סבר אדם חשוב שאני).

יוצא מכך, דליכא פלוגתא, ולא החמירו באדם חשוב, אלא במטמין תבשיל שדרכו להטמין. משא"כ בהטמנת מים צוננים, סתם במשנה שמותר. וכן מה שהתיר רבי להטמין פך השמן הצונן כדי להפשירו, מותר הוא לכל הדעות אף באדם חשוב.

[2656] עתה מקשה על היישוב הנ"ל בשיטת הרשב"א, שהפשרת כוס שמן בכלי שני אין בו משום הטמנה; שהרי הרשב"א הסכים לדעת רבינו יונה, לאסור הפשרת הכוזא הצונן על גבי הקומקום החם, ומדוע לא יאסור מטעם זה להניח בשבת מיחם על גבי מיחם, ופך שמן בתוך כלי שני (קושיות ב-ג דלעיל הערה 2583).

ובתחלה רוצה ליישב, שאיסור של הפשרת הכוזא אינו מעיקר הגזירה, אלא "איסור יוצא מכלל גזרתם מסברא", ובזה מודה הרשב"א שהטמנה במקצת אין שמה הטמנה. אך מסיים שזה דוחק.

ועל כן מיישב את הלכה הנ"ל לשיטת הרשב"א באופן אחר, שהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל היא דוקא כשמכסה על גבי פיה למעלה, ששומרת על החום שלא יצא, וכדלקמן בהמשך.

[2657] ברשב"א מ, ב ד"ה ומכלל דברים אלה (פאנדיש וכיוצא בהן ... להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם ודאי מסתברא דאסור ... ואף על גב דקיימא לן דמותר להטמין את הצונן ... אפילו הכי על גבי מיחם אסור ... והיינו כרבה דנזהיה להההוא גברא דמנח כוזא דמיא אפומא דקומקמא, כדאיתא בריש פרק במה טומנין, וכמו שפירש שם מורי הרב רבינו יונה ז"ל, ונראין דבריו, דכל שהוא מוליד חום בדרך הטמנה על גבי דבר חם כמטמין את הצונן על גבי מיחם, אסור). וכמובא ברשב"א מח, א (מורי הרב רבינו יונה ... פירש הוא ז"ל, דהכא בהנחת כוזא אפומא דקומקמא כדי להטמין שניהם בדבר שאינו מוסיף הבל היה מעשה, ובשבת היה ... והיה רוצה להטמין הכוזא אפומא דקומקמא, דקיימא לן מותר להטמין את הצונן ואפילו להפיג צינתן כדבעינן למיכתב לקמן, ומשום הכי הוה סלקא דעתיה דרבי זירא שאפילו על גבי מיחם נמי שרי, ורבה אסר דלא התירו להטמין את

שנראין דבריו. אי הוה טעם האיסור[2658] משום דבכהאי גוונא לא התירו להטמין הצונן[2659], באמת הוה אסור אפילו במקצת, כמו שאסרו בקדרה חמה[2660]. אלא טעם האיסור הוא משום הטמנה בדבר המוסיף. ולא שמטמין ממש בדבר המוסיף[2661], שאז היה גם כן אסור אפילו בהטמנה במקצת, דהיינו אפילו להניח על גבי מיחם לבד בלא הטמנה, וגם היה אסור אפילו מיחם על גבי מיחם. אלא שבאמת לא שייך כלל במיחם הטמנה אפילו במקצת, מאחר דלא דמי כלל לרמץ[2662]. ומשום הכי סלקא דעתא דרבי זירא להתיר לגמרי, משום שההטמנה בבגדים שלמעלה היא דבר שאינו מוסיף ולא גזרו בצונן, והמיחם שמלמטה, שהוא דבר המוסיף, לא דמי לרמץ, ולא שייך בו הטמנה אפילו במקצת, מדמניחין מיחם על גבי מיחם[2663]. ואמר ליה רבה דאפילו הכי יש לאסור משום

הצונן אלא בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל על גבי מיחם אסור מפני שתוספת חם המיחם ניכר בו, והוה ליה כמטמין על גבי דבר המוסיף הבל, שלא התירו במיחם על גבי מיחם אלא מיחם דוקא, שאין חומו של תחתון ניכר בעליון, שאינו אלא משמר חומו).

[2658] עתה בא לדון בגדרו של איסור זה לדעת רבינו יונה והרשב"א, שאסרו להפשיר הכוזא (והפאנדיש) הצונן, על גבי מיחם, בדרך הטמנה, שיש לבארו בג' אופנים (שבזה דן בכמה מקומות בהמשך המהדורא בתרא, ובקונטרס אחרון לעיל סי' רנז-ח):

(א) שדינו כמטמין בדבר המוסיף הבל, כדלעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה אבל (גבי כוזא אפומא דקומקומא, פירש הרב רבינו יונה דהקומקום נקרא דבר המוסיף הבל). אמנם לפי זה הי' צריך לאסור אף מבעוד יום, וכדלעיל ס"ג ד"ה ואתי שפיר (הא דלא אסור להפשיר בכהאי גוונא אלא בשבת ... כדמשמע מלשון הסוגיא מאי שנא ממיחם כו', דמיירי בשבת, והוי ליה למימר ליה דהכא אפילו מבעוד יום אסור). ולכן נראה יותר כאופן השני.

(ב) שדינו כמטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, כמבואר כאן (טעם האיסור משום דבכהאי גוונא לא התירו להטמין הצונן), וכדלקמן במוסגר (דהטמנה בדבר שאינו מוסיף לא התירו בצונן בכהאי גוונא דמוליד חום ... אף דלא מקרי מוסיף הבל ממש). והטעם שאינו נחשב לרבינו יונה מטמין בדבר המוסיף הבל, נתבאר לדעת רבינו יונה, לעיל ס"ג ד"ה ואתי שפיר (משום דבמקצת לאו הטמנה היא, אלא דבדבר שאינו מוסיף לא התירו להטמין את הצונן, בכהאי גוונא שחום ההפשר נולד בו מדבר המוסיף שהוא המיחם). ולרשב"א הסובר שהטמנה במקצת שמה הטמנה, הטעם שכאן אינו נחשב מטמין בדבר המוסיף הבל, נתבאר כאן (משום שההטמנה בבגדים שלמעלה היא דבר שאינו מוסיף ולא גזרו בצונן, והמיחם שמלמטה, שהוא דבר המוסיף, לא דמי לרמץ, ולא שייך בו הטמנה אפילו במקצת). ועוד טעם יתבאר לקמן במוסגר (וגבי כוזא אפומא דקומקומא, עיקר האיסור הוא משום הולדת חום בדרך הטמנה דוקא ... אף דלא מקרי מוסיף הבל ממש, מאחר שאינו רק להפשיר ... והלכך אין לאסור אלא באיסור הטמנה באינו מוסיף).

(ג) כאמור כאן "איסור זה אינו מעיקר גזרת חכמים ממש, מאחר דמיחם לא דמי לרמץ ולא לגפת וכיוצא בו מדברים שגזרו עליהם חכמים במנין, אלא שהוא איסור יוצא מכלל גזרתם מסברא ... אלא שזה דוחק). ולכן מסיק כאופן האמצעי.

כל זה הוא בביאור דעת רבינו יונה והרשב"א בהלכה זו של כוזא אפומא דקומקומא. אבל למעשה לא קיי"ל כדעה זו, כדלעיל סי' רנח בקונטרס אחרון (ושם הערה 936).

[2659] שאילו היינו אומרים שטעם איסור הטמנת צונן בחם, דהוי כמטמין קדרה חמה, שאסור בשבת.

[2660] שנתבאר לעיל ס"ב (במוסגר), שגם הטמנה במקצת בדבר שאינו מוסיף הבל שמה הטמנה.

ואם כן היתה נשארות השאלות הנ"ל, מדוע לא אסר רבי להפשיר הפך של שמן בכלי שני, ומדוע התירו להניח מיחם על גבי מיחם.

[2661] שאילו היינו אומרים שטעם איסור הטמנת צונן בחם, דהוי כמטמין בדבר המוסיף הבל, והיינו אומרים שאסור אף על גבי קדרה שאינה דומה לרמץ, ואסור אף במפשיר,

[2662] כדלעיל ס"ג ד"ה ומיהו (לא קשה מידי להרשב"א, מהא דמניחים מיחם על גבי מיחם, ולא דמי לעל גבי גחלים וגפת שאסור משום הטמנה במקצת. דיש לומר דסבירא ליה דמיחם לא מיחלף כלל ברמץ).

[2663] והיינו שטעם היתר מיחם על גבי מיחם הוא משום "שבאמת לא שייך כלל במיחם הטמנה ... דלא דמי כלל לרמץ", משא"כ בכוזא אפומא דקומקומא הוא מכוסה בבגדים דדמי לרמץ.

ומה שאמרו בגמרא מח, א (מאי שנא ממיחם על גבי מיחם, אמר ליה התם אוקומי קא מוקים הכא אולודי קא מוליד), יתבאר לקמן ד"ה והנכון (דהטמנה בדבר שאינו מוסיף, לא התירו בצונן בכהאי גוונא דמוליד חום, אלא במשמר החום במיחם על גבי מיחם), ושם (הערה 2684).

הוספת הבל מדבר המוסיף בהטמנה, אף שהיא דבר שאינו מוסיף[2664].

והלכך אין לאסור בזה בהטמנה במקצת, דלא אמרינן הטמנה במקצת הטמנה היא אלא בעיקר גזרת חכמים, בין בדבר המוסיף ומבעוד יום, ובין בדבר שאינו מוסיף ובשבת, שלא רצו להתיר בטמונה כולה ומקצת פיה מגולה משום שמא יחתה ושמא ירתיח[2665], ולא נתנו דבריהם לשיעורים כמו שכתב הרשב"א[2666]. משא"כ איסור זה אינו מעיקר גזרת חכמים ממש, מאחר דמיחם לא דמי לרמץ ולא לגפת וכיוצא בו מדברים שגזרו עליהם חכמים במנין, אלא שהוא איסור יוצא מכלל גזרתם מסברא, ולא שייך לומר בו לא נתנו דבריהם לשיעורין[2667].

אלא שזה דוחק, דאם כן הכא נמי הוי להו לאסור במקצת פיה מכוסה עכ"פ, ולהתיר בכל פיה מגולה[2668]. וכל כהאי גוונא הוי ליה לרשב"א לפרש. ובלאו הכי נמי כל כהאי גוונא הוי ליה לפרש, כי היכי דלא תקשי מעובדא דרבי.

והנכון[2669] בדעת הרשב"א, דסבירא ליה בפשיטות דאין להוסיף על דברי חכמים, ואין לך אלא מה ששנו חכמים בלשון המשנה באיסור ההטמנה, דגבי איסור באינו מוסיף שנו במשנה[2670] לשון כיסוי דוקא, לא יכסנו משתחשך כו', וגבי איסור בדבר מוסיף שנו לשון הטמנה סתם[2671], אין טומנין כו', ובמקצת נמי הטמנה היא בלשון המשנה, וכדהוכיח

[2664] אף שהמיחם לא דמי לרמץ, והבגדים אינם מוסיפים הבל, מכל מקום אסרו להטמינו כך בשבת.

ובזה נתיישבה הקושיא האמורה לעיל ס"ד ד"ה ואתי שפיר (ואתי שפיר נמי הא דלא אסור להפשיר בכהאי גוונא אלא בשבת ... והוי ליה למימר ליה דהכא אפלו מבעוד יום אסור. והיינו טעמא ... משום דבמקצת לאו הטמנה היא). והיינו לרבינו יונה; משא"כ לדעת הרשב"א דהטמנה במקצת שמה הטמנה, הטעם הוא כאמור כאן משום דלא דמי לרמץ ולא גזרו בו. והאיסור של "הוספת הבל מדבר המוסיף בהטמנה", הוא רק בשבת.

וכל זה הוא לדעת הרשב"א. אבל לדעת רבינו יונה נשאר הטעם כיון שהטמנה במקצת אינה הטמנה. וראה קובץ הערות וביאורים הערה 129.

[2665] שמא יחתה בדבר המוסיף הבל, ושמא ירתיח במטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, כדלעיל סי' רנז ס"ב (בשבת עצמה אסור להטמין החמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, אף על פי שאינו דומה לרמץ כלל. ולמה אסרו, גזירה שמא ימצא קדרה צוננת כשיבא לסלקה מהכירה ולהטמינה בדבר שאינו מוסיף הבל, וישכח שהוא שבת, וירתיחנה על גבי האור).

[2666] מז, ב מז, ב (שהטמנה במקצת הטמנה היא, ואין הדבר תלוי בהטמנת כל הקדרה ... ואם תאמר דוקא בשכולה טמונה חוץ מפיה, אם כן נתת דבריך לשיעורין). ונתבאר לעיל ס"ב (והערה 2583).

[2667] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל צא.

[2668] היינו שכל פיה מגולה מותר, מטעם שלענין זה הטמנה במקצה אין שמה הטמנה, ומקצת פיה מכוסה עכ"פ יהי' אסור, מטעם הטמנה בכולא. ולא נתפרש טעם החילוק הזה. וראה קובץ הערות וביאורים. נימוקי שבת.

[2669] אחר שדחה ביאור הנ"ל בשיטת הרשב"א, בא ליישב הלכה זו לפי שיטת הרשב"א באופן אחר:

אף שהטמנה במקצת שמה הטמנה, מכל מקום הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל היא דוקא כשמכסה על גבי פיה למעלה, ששומרת על החום שלא יצא. ואילו הטמנה בדבר המוסיף הבל, היא דוקא כשהיא למטה תחת הקדרה, שטבע ההבל לעלות למעלה, ולכן:

(א) במעשה דכוזא, מה שהקומקום מחמם את הכוזא, אינו נחשב כדבר המוסיף הבל, כדלעיל ס"ג. אבל נחשב הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, ואסור כיון שהכוזא מכוסה למעלה.

(ב) במעשה דרבי, מה שהכלי שני מחמם את הכוס, אינו נחשב כדבר המוסיף הבל, כדלעיל ס"ג. ולא נאסר משום הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, כיון שהכוס אינו מכוסה למעלה.

(ג) במיחם על גבי מיחם, לא נאסר משום הטמנה בדבר המוסיף הבל, כי אינו דומה לרמץ. ולא נאסר משום הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, כיון שהמיחם העליון אינו מכוסה למעלה.

[2670] נא, א (לא כסהו מבעוד יום, לא יכסנו משתחשך).

[2671] מז, ב (במה טומנין ובמה אין טומנין).

הרשב"א[2672]. ואף שבגמרא סוף פ"ב[2673] נזכרו שתיהן לאיסור בלשון הטמנה, לא נחית התם רבה לפרש חילוקי דיני איסורן, אלא טעמיהן לבד. בשגם דבשתיהן הטמנה במקצת הטמנה היא, אלא דמכל מקום הך כי אורחה והך כי אורחה.

דבדבר המוסיף עיקר פעולת ההטמנה היא ודאי מלמטה תחת הקדרה, וגם סביבותיה[2674], ולא על גבה מלמעלה. כנודע[2675] שטבע ההבל לעלות למעלה, ואף שמתפשט גם כן לצדדים עד ג' טפחים, כדתנן ריש פ"ב דבבא בתרא[2676], מכל מקום עיקרו עולה למעלה[2677]. ואפילו דשומשמין דאמרינן[2678] דלא מסקי הבלא, היינו משום שהקופה מפסקת[2679]. ותדע דבריש פ"ב דבבא בתרא לא מפלגינן בין גפת לגפת, ומשום הכי גזרו[2680] אף שלא נתן דבר המוסיף על גבי הקדרה מלמעלה.

משא"כ בדבר שאינו מוסיף, רק שמעמיד ההבל החם שבה שלא יצא החוצה, העיקר הוא על פיה מלמעלה, שאם תהא פתוחה למעלה לא יועילו כלום המוכין וגיזין שתחתיה וסביבותיה. וגם אם מועילים קצת, אין דרך בני אדם לעשות כן כלל, והעושה בטלה דעתו, ולא גזרו כלל על דבר שאינו מצוי כלל, כמו שכתבו התוס' פ"ב דבבא בתרא[2681]. ואם כיסה למעלה ולא למטה וסביבותיה, אמרינן נמי הטמנה במקצת שמה הטמנה, וכדתנן סתמא לא יכסנו משתחשך

(וגבי[2682] כוזא אפומא דקומקומא, עיקר האיסור הוא משום הולדת חום בדרך הטמנה דוקא, כמו שכתב הרשב"א פ"ג[2683] גבי פנאד"ש, ורוצה לומר דהטמנה בדבר שאינו מוסיף לא התירו בצונן בכהאי גוונא דמוליד חום, אלא במשמר החום במיחם על גבי

[2672] כדלעיל ס"א וס"ג.

[2673] לד, סוע"א (אמר רבא [וגירסת הרא"ש פ"ב סכ"ג: אמר רבה] מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל ... מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל).
וגירסת הרא"ש

[2674] והיינו שלדעת הרשב"א מקרי הטמנה, לא רק כשהקדרה נוגעת בגחלים שתחתיה, אלא גם אם היא נוגעת בגחלים שסביבותיה.

[2675] ראה בחיי וארא פ"ט פי"ד (ודרך האש לעלות למעלה).

[2676] יז, א (מרחיקים את הגפת ואת הזבל ואת המלח ואת הסיד ואת הסלעים מכותלו של חבירו שלשה טפחים).

[2677] ומזה למדים שהטמנה במקצת שמה הטמנה, בין אם נוגעת בגחלים שתחתיה ובין בגחלים שסביבותיה.

[2678] שבת מח, רע"א (דשומשמין לא מסקי הבלא).

[2679] כדאמרינן שם ע"א (קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים ... לענין הטמנה דשומשמין נמי אסור, לענין אסוקי הבלא, דזיתים מסקי הבלא דשומשמין לא מסקי הבלא).
וכן נפסק לעיל סי' רנז ס"ה (אלו הם דברים המוסיפים הבל, פסולת של זיתים ושל שומשמין), וס"י (קופה שטמן בתוכה הקדרה במוכין ... מותר להעמידה על גבי פסולת של שומשמין, שהם אינם מעלים ההבל למעלה).

[2680] בהטמנה בדבר המוסיף הבל, אפילו בהטמנה במקצת, שהקדרה נוגעת בגחלים שלמטה.

[2681] יט, א ד"ה משום (דכיון דלא שכיחא היא כלל, שרי להטמין בהן, דבמילתא דלא שכיחא לא גזרו בהו רבנן).
וכן הוא לעיל סי' רנז ס"ז (מותר להטמין בסלעים מבעוד יום, אע"פ שמוסיפים הבל, לפי שהוא דבר שאינו מצוי כלל שיטמין בסלעים ... וכל דבר שאינו מצוי כלל לא גזרו בו חכמים).

[2682] עתה בא לבאר החילוק בין מעשה דכוזא שאסרו, לבין מעשה דרבי שהתיר.
כי אף שהאיסור בכוזא הוא "משום הולדת חום", שהקומקום מוליד חום בהכוזא. מכל מקום מה שמוליד חום גורם לו רק שיהי' לו דין "הטמנה באינו מוסיף, דבכיסוי תליא מלתא".
משא"כ במעשה דרבי שפך השמן הי' מגולה מלמעלה.

[2683] מ, ב ד"ה ומכלל (דכל שהוא מוליד חום בדרך הטמנה על גבי דבר חם, כמטמין את הצונן על גבי מיחם, אסור).

מיחם[2684], או להפג צינה בצונן שאינו מוליד חום כלל, אבל לא במוליד חום, אף דלא מקרי מוסיף הבל ממש, מאחר שאינו רק להפשיר כדלעיל[2685], וכמו שיתבאר לקמן[2686]. והלכך אין לאסור אלא באיסור הטמנה באינו מוסיף, דבכיסוי תליא מלתא, משא"כ בעובדא דרבי[2687]. והא דאסר הרב רבינו יונה ליתן קיתון תוך אמבטי ואפילו מבעוד יום[2688], היינו להחם ממש עיין שם).

ותנן נמי[2689] ממלא אדם קיתון ונותן תחת הכר כו' תחת הכר סתם, משמע אפילו מגולה מעט סביבותיה למטה, ואפילו הכי צונן דוקא שרי. ועוד דעל כרחך ודאי לא בעי כולו טמון, שהרי אין הכר תחת הקיתון לפי משמעות לשון המשנה[2690]. ואם כן לפי הוכחת הרשב"א[2691] שלא נתנו דבריהם לשיעורים באין פיה מכוסה בדבר המוסיף, אם כן ממילא מוכח דבאינו מוסיף אסור בפיה לבדה מכוסה, דומיא דתחתיה במוסיף, ודו"ק.

[ה] שיטת בעל התרומה בהטמנה בדבר המוסיף ושאינו מוסיף

וגם[2692] ספר התרומה וסיעתו, יש לומר דמודים באינו מוסיף[2693], כמשמעות לשון

[2684] כדאמרינן מח, א (מאי שנא ממיחם על גבי מיחם, אמר ליה התם אוקומי קא מוקים הכא אולודי קא מוליד), כפירוש רבינו יונה שברשב"א שם (מורי הרב רבינו יונה ... הא דתניא דמניחין מיחם על גבי מיחם דמייתינן עלה, בהטמנה היא ... שלא התירו במיחם על גבי מיחם, אלא מיחם דוקא שאין חומו של תחתון ניכר בעליון, שאינו אלא משמר חומו, והביא ראיה מן התוספתא (פ"ד הי"ד) דקתני בה בהדיא טומנין מיחם על גבי מיחם וקדירה על גבי קדירה כו'). והיינו דמיירי שהן הכוזא, והן המיחם העליון, טמונים בבגדים, והחילוק בינם הוא, שהכוזא מתחמם מהקומקום, משא"כ המיחם העליון אינו מתחמם מהמיחם התחתון, וכדתניא נא, ב (מניחים מיחם על גבי מיחם ... ולא בשביל שיחמו (שיהא העליון צונן, ונתנו כדי שיחום מחומו של תחתון, רש"י), אלא בשביל שיהיו משומרים (שהיו שניהן חמין, ונתנו על גביו של זה, כדי שיהא חומו משתמר בהן, רש"י)).

וגם אין לאסור משום הטמנה במקצת בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, דהא מיירי שהמיחם העליון הי' כבר טמון מערב שבת, ומניחים אותו אצל מיחם חם יותר כדי לשמור את חומו. ולכן דינו כמטמין את הצונן, ו"התירו בצונן ... במשמר החום במיחם על גבי מיחם". וראה נימוקי שבת הערה כד.

וראה לעיל ס"ג (והערה 2611). שבת כהלכה פי"א הערה עג.

[2685] ס"ג (דאיסור מוסיף הבל לא גזרו כלל בלהפשיר לבד).

אמנם בטעם שכוזא אפומא דקומקומא אינו נחשב הטמנה במוסיף הבל, נתבאר לעיל (לא שייך כלל במיחם הטמנה אפילו במקצת, מאחר דלא דמי כלל לרמץ). וכאן מוסיף טעם נוסף (מאחר שאינו רק להפשיר).

[2686] סוף ס"ח (דלהפשיר לא גרע מכלי שני דלא מיקרי מוסיף הבל). ואפילו לפי מה שהוכיח לקמן ס"ט, שגם בלהפשיר אסרינן הטמנה במוסיף הבל, מכל מקום נתבאר לקמן ס"י, שעכ"פ בכלי שני לא אסרינן בלהפשיר משום הטמנה במוסיף הבל.

[2687] שהתיר להפשיר פך של שמן בכלי שני, שלא היה מכוסה.

[2688] כמובא ברשב"א לט, ב ד"ה אמר ליה (וכתב עוד מורי הרב ז"ל ... הלכך אסור להטמין קיתון של צונן באמבטי של חמי טבריא מערב שבת). הובא לעיל ס"ג (והערה 2619).

וכיון שאסרו אף מבעוד יום, רואים שיש לו דין מוסיף הבל ממש.

[2689] נא, א (ממלא את הקיתון ונותן לתחת הכר או תחת הכסת), ע"פ גירסת הרי"ף שם כב, ב. דלא כגירסת רש"י שם (ונותן לתוך הכר).

[2690] שאפילו אם נפרש שאינו "מגולה מעט סביבותיה למטה", הרי עכ"פ הכר הוא רק על הקיתון, ולא תחתיו.

[2691] שם מז, ב ד"ה קופה (שהטמנה במקצת הטמנה היא, ואין הדבר תלוי בהטמנת כל הקדרה ... ואם תאמר דוקא בשכולה טמונה חוץ מפיה, אם כן נתת דבריך לשיעורין).

[2692] אחר שביאר שיטת הרשב"א, שהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל היא דוקא כשמכסה על גבי פיה מלמעלה, ואילו הטמנה בדבר המוסיף הבל, היא דוקא מלמטה תחת הקדרה.

בא לבאר שיש לומר, שגם בעל התרומה וסיעתו, שלענין הטמנה בדבר המוסיף הבל, חולקים על הרשב"א וסוברים שהטמנה במקצת אינה הטמנה. מכל מקום מודים הם לענין הטמנה באינו מוסיף הבל, דבכיסוי לחודיה אסור.

[2693] דסגי בכיסוי פיה למעלה בלבד.

ובזה חוזר רבינו ממה שכתב לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה אבל בשבת (בדבר שאינו מוסיף, לכולי עלמא לא מיתסר אלא כשמטמין כולו). וכן הוא לעיל סי' רנג סוף סי"ד. סי' רנז ס"ד. סוס"י רנט.

המשנה[2694] תחת הכר כו', דבכיסוי לחודיה אסור. וכדמשמע גם כן מלשון ספר התרומה[2695] וסיעתו גבי כסהו ונתגלה.

ואע"ג דבדבר המוסיף סבירא להו שנתנו חכמים דבריהם לשיעורים, דלא כרשב"א[2696], דהיינו דסבירא להו דאיסור דבר המוסיף הוא כשעיקר ההטמנה הוא בדבר המוסיף[2697], לאפוקי גחלים מועטים סביב הקדרה ותחתיה לא מיקרי עיקר, עיין שם סי' רל"א[2698] (והא דנקט התם נמי שוגג דוקא[2699], היינו משום איסור להניח קופה שטמן על גבי גפת משום אסוקי הבלא[2700] עיין שם). ולפי זה תלי בריבוי הגחלים ומיעוטן (וכן הוא בירושלמי[2701] רבת רקביבותן כו' עיין שם). ואפשר דתלי בהטמנת רוב הקדרה. ועכ"פ אין פיה מגולה מדבר המוסיף מועיל כלום, מדלא משני התם בספר התרומה[2702] בפשיטות דלא דמי למעשה טבריא שכולו טמון בדבר המוסיף. והלכך לא קשה מידי דמ"ש[2703] הרשב"א ריש פ"ד[2704] ממתניתין[2705] נוער את הכיסוי כו'. ואפילו אם אין גם כן גחלים

ואף שעיקר מטרתה של מהדורא בתרא זו, אינה כדי לפסוק הלכות למעשה, כי אם לברר את שיטת הפוסקים בנושא הטמנה במקצת בדבר המוסיף הבל, ובביאור כמה סוגיות בגמרא לפי כל אחת משיטות אלו.

מכל מקום שונה הדבר כאן, שכותב שיש לומר שכל הפוסקים מסכימים לזה, ומוכיח כן מלשונות המשנה והגמרא והפוסקים.

ונפקא מינה מכל זה, כשמורידים את קדרת התבשיל מהאש, אסור להניח מגבת על מכסה הקדרה כדי לשמור חומה.

[2694] נא, א (ממלא את הקיתון ונותן לתחת הכר או תחת הכסת).

[2695] סי' רלא בפסק דיני הטמנה (לחזור ולכסותו, וגם להוסיף כסוי עליו).

[2696] כדלעיל ס"ב (ואם כן נתנו דבריהם לשיעורין, דלא כרשב"א), ושם נסמן (הערה 2583).

מכל מקום לענין הטמנה באינו מוסיף הבל מודים לרשב"א, שהעיקר תלוי בכיסוי פיה למעלה.

[2697] כיון שהזכיר את שיטת בעל התרומה, שהטמנה במקצת אין שמה הטמנה, מבאר עתה שאין דעותיהם שוות בזה, כי לדעת כמה פוסקים נתבאר לעיל ס"ב, וסי' רנג ס"י (ואפילו אם גחלים בוערות מקיפות ודבוקות סביב דופני הקדרה, אין זה הטמנה, כיון שהוא מגולה למעלה), ואילו לדעת בעל התרומה, סגי במה שהגחלים הם מסביב רוב הקדרה.

[2698] "אבל בשוגג גחלים מועטין סביב לקדרה או תחתיה, ועיקר הטמנתה היה בדשן או בכר וכסת או דבר אחר של היתר, התם מותר לאכול התבשיל".

וכן הוא לעיל סי' רנז ס"ו (ואם הטמין בו קדרה מבעוד יום, ובשבת מצא בו מעט גחלים בוערות סביב לה או תחתיה, אין לאסור התבשיל בדיעבד, מאחר שעיקר ההטמנה היתה בדבר המותר).

[2699] משמע שבמזיד אסור אפילו קצת גחלים בוערות סביב הקדרה.

[2700] שאסר ר' זירא מז, ב (קופה שטמן בה, אסור להניחה על גפת של זיתים).

והיינו שכיון שיש גחלים מועטים סביב לקדרה, ועיקר הטמנתה הוא בדבר שאינו מוסיף הבל, דינו כקופה שטמן בה על גבי הגחלים, שנתבאר לעיל סי' רנז ס"י (קופה שטמן בתוכה הקדרה במוכין, או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל, אסור להעמידה מבעוד יום על גבי פסולת של זיתים, לפי שהם מעלים הבל למעלה בהמוכין, והמוכין מוסיפין הבל בקדרה הטמונה בהם, והרי היא כטמונה בדבר המוסיף הבל).

[2701] שבת פ"ד ה"א (הדא דתימר בשלא רבת רקבוביתן, אבל אם רבת רקבוביתן, אסור לטמון בהן).

[2702] שם (והא דאמר רב חסדא (ל"ט ע"ב) ממעשה שעשו אנשי טבריא אסור להטמין במוסיף הבל, והתם אסרו לשתות מה שהוחמו בשבת. התם כל עיקר הטמנה היה בדבר המוסיף כחמי טבריא, אבל בשוגג גחלים מועטין סביב לקדרה או תחתיה, ועיקר הטמנתה היה בדשן או בכר וכסת או דבר אחר של היתר, התם מותר לאכול התבשיל).

[2703] אוצ"ל: מ"ש.

[2704] מז, ב (שהטמנה במקצת הטמנה היא, ואין הדבר תלוי בהטמנת כל הקדרה, ותדע לך מדקתני במתניתין כיצד הוא עושה נוטל את הכסוי והן נופלות, אלמא כסוי הקדירה היה מגולה, ואף על פי כן לא התירו אלא בדבר שאינו מוסיף, אבל בדבר המוסיף אסור).

[2705] מט, סוע"א (טומנין ... בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה נוטל את הכסוי והן נופלות).

וכן נתבאר לעיל ס"ב במוסגר (ובכהאי גוונא גם הספר התרומה מודה כמו שיתבאר לקמן, וכדמוכח ממתניתין דנוער את הכיסוי כו').

תחתיה רק כל סביבה, לא מהני, כדמשמע מלשונו סוף סי' רל"א[2706] מסביב מכל צד כו'. והטעם שכיון שכל צדדיה או רובן ככולן טמונים בדבר המוסיף, מיקרי עיקר ההטמנה בדבר המוסיף, גם אם פיה מכוסה בדבר שאינו אפילו מעמיד, אלא ככל כיסוי קדרות[2707], וכן הקרקע מלמטה[2708], משום שהצדדים הם הרוב ועיקר[2709].

משא"כ באינו מוסיף, רק שמעמיד שלא יצא ההבל החוצה, העיקר תלוי בפיה, שכשפיה מגולה יוצא ממנו הבל יותר בכפלי כפלים מיציאתו מדופניה המגולים, משום הכי כיסוי פיה מיקרי עיקר ההטמנה, גם לספר התרומה[2710].

וזהו דעת רמ"א שלא הגיה כלום בשו"ע[2711] סי' רנ"ז[2712] אמאי דמבואר מלשונו דכיסוי פיה לחוד כדי להחם, ולא כדי שלא יתטנף, אסור[2713] (אלא דרמ"א אפשר דסבירא ליה דגם בדבר המוסיף תלוי בהטמנת פיה דוקא[2714]. ומכל מקום זה אינו מוכרח בלשונו[2715]).

[2706] "כיון שאין מכסה הקדירה מסביב מכל צד".

[2707] כדלעיל סי' רנז ס"ד (מותר לכפות כלי על התבשיל, כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, לפי שאין זה כמטמין להחם, אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדרה).

[2708] שאינה טמונה מלמטה, אלא הקדרה עומדת על הקרקע.

[2709] כל האמור כאן הוא ביאור דעת ס' התרומה וסיעתו, שהובאה לעיל סי' רנג ס"י (ויש חולקין על זה ואומרים, שלא אסרו להטמין על גבי דבר המוסיף הבל, אלא כשמדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה, שהקדרה כולה טמונה באותה דבר).

אמנם אחר זה הובאה שם דעת הראבי"ה ואור זרוע שבהגהות מרדכי ורמ"א (ואפילו אם גחלים בוערות מקיפות ודבוקות סביב דופני הקדרה, אין זה הטמנה, כיון שהוא מגולה למעלה). וכן הוא לעיל סי' רנז ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה). וכן הוא בקונטרס אחרון שם ס"ק ג (לפי מה שכתב רמ"א בסי' רנ"ג דבמגולה למעלה לא שייך הטמנה, והיינו אפילו כל דופנותיה טמונים, כמבואר במרדכי ריש פ"ד, שהביא המג"א שם, עם פירוש השארית יוסף). וכן הובאה דעה זו לעיל ס"ב במוסגר (ומיהו האור זרוע במרדכי קאי ודאי בשיטת רבו ראבי"ה, דהא אפילו בטמונה כולה בגחלים שרי לדידיה כמ"ש בהגהות מרדכי פ"ד, עיין שם בשארית יוסף).

ועל זה מסיק לעיל שם, וברמ"א סי' רנג סוף ס"א "וכן המנהג". וכאן במהדורא בתרא לא בא אלא לבאר שיטת הרשב"א וס' התרומה וסייעתם.

וראה קובץ הערות וביאורים הערה 169. שבת כהלכה פי"א ביאורים ה.

[2710] כמו לדעת הרשב"א דלעיל ס"ד.

[2711] וכן הוא לקמן סי' תלז קונטרס אחרון סק"א (וגם רמ"א לא הגיה עליו כלום, משמע דהכי סבירא ליה). יו"ד סי' קפז ריש ס"ק לג (והרמ"א שלא הגיה עליו כלום). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רצו.

[2712] סעיף ב (אסור להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל. ומכל מקום לשום כלים על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, שרי, שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה).

הרי שאם כיסה על פיה בדבר המעמיד החום, אסור משום הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, אף אם נשארה מגולה מהצדדים.

[2713] אף שלענין מוסיף הבל הגיה (סי' רנג ס"ג) דהטמנה במקצת אינה הטמנה.

[2714] והיינו שמ"ש הרמ"א סי' רנג סוף ס"א (ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, ושרי, וכן המנהג), הפירוש הוא שתלוי רק בהטמנת פיה, כמבואר לעיל לענין הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל (דבכיסוי לחודיה אסור ... העיקר תלוי בפיה).

אשר לפי זה אסור להניח מגבת על כיסוי הקדרה שמשהים בשבת על הבלעך, שכיסוי זה לבדו היא הטמנה.

[2715] שאפשר פירוש דבריו, שכדי לאסור הטמנה בדבר המוסיף הבל, צריכה להיות ההטמנה מסביב לקדרה, וגם על פיה למעלה.

אשר לפי זה מותר להניח מגבת על כיסוי הקדרה שמשהים בשבת על הבלעך, שכיסוי זה לבדו אינה הטמנה.

וראה הערות וביאורים. נימוקי שבת. שבת כהלכה פי"א ס"י, הערה כה וביאורים ה.

[ו] ביאור דיני בשר וחררה על גבי גחלים, שלא גזרו משום הטמנה

והנה[2716] להרשב"א דהטמנה במקצת הטמנה היא, ואפילו בשולי הקדרה לבדן על גבי גחלים, צריך לומר דהא דתנן[2717] ולא חררה על גבי גחלים כו', וכן בשר בצל וביצה מוקמינן[2718] בבישרא אגומרי, אע"ג דהוי ליה הטמנה, ובהטמנה אפילו נתבשל כל צרכו אסור[2719], היינו דוקא בקדרה, אבל על גבי גחלים ודאי לא יחתה שלא יתחרך ויפסיד, כמו שכתב הרשב"א סוף פרק קמא[2720] בפשיטות. ואע"ג דמצטמק ורע לו נמי אסור בהטמנה[2721], פשיטא ליה להרשב"א דלא דמי כלל מצטמק ורע לו למתחרך שנפסד לגמרי (ומה שכתב הרמב"ם[2722] שהן כמצטמק כו', היינו משום דמצטמק נמי שרי התם בשהייה[2723]).

[2716] אחר שביאר לשיטת הרשב"א ההלכה דמניח מיחם על גבי מיחם, ומעשה דרבי בהפשרת כוס שמן בכלי שני, ומעשה דהנחת כוזא על גבי קומקום לחממו, בא לבאר את הטעם שלא אסור משום הטמנה בהלכות אלו:

(א) חררה על גבי גחלים.

(ב) צולין בשר בצל וביצה.

(ג) חררה שטמנה בגחלים.

(ד) שורין אותה בשבת.

(ה) שדא ביה גרמא חייא.

ומבאר כמה טעמים שאפשר לומר בזה:

(א) שאין חוששים לחיתוי במקום שיכול להתחרך; אלא שהרא"ש אינו סובר חילוק זה.

(ב) שאין חוששים כשלא הניח שם לשם הטמנה, אלא לשם צליה ואפיה; אלא שבסוף חוזר בו מביאור זה.

(ג) דמיירי שכבו מבעוד יום; בתחלה כותב שלא משמע כן, ובסוף מקיים ביאור זה.

(ד) דהוי הטמנה במקצת שאינה הטמנה; לדעת הפוסקים הסוברים כן.

(ה) לקמן ס"ז: כי הטמנת גוף האוכל אינה הטמנה; אבל אין לומר כן.

(ו) לקמן שם: כי הטמנת אוכל באוכל נחשב מגולה, ואין שמה הטמנה.

[2717] יט, סוע"ב (אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום ... ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום).

[2718] בגמרא יח, ב (התם בבשרא אגומרי), ופרש"י (שאינו בתנור). הרי שגם זה מיירי שהם על גבי גחלים, ומכל מקום לא נאסרו משום הטמנה.

[2719] כפי שכתב הרשב"א עצמו מ, ב ד"ה ומכלל (נראין הדברים שאסור להטמין משחשיכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו ... ובין מצטמק ויפה לו ובין מצטמק ורע לו). וכן הוא סי' רנג ס"י (ואסור להטמין על גבי דבר המוסיף הבל אפילו מצטמק ורע לו), וסי' רנז ס"א (אסור לו להטמינה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום ... אפילו הוא מצטמק ורע לו).

[2720] יח, ב ד"ה האי (התם דוקא בשהם עצמן מונחין על גוף האש, וכן החררה פניה כנגד פני האש, דכיון שהגיעו למאכל בן דרוסאי, אם יחתה בגחלים יחרך אותן).

ונתבאר לעיל סי' רנד ס"ב (ואף להאוסרים להשהות קדרה בכירה שאינה גרופה וקטומה כל זמן שמצטמק ויפה לו, מכל מקום בצלי שמונח על גבי הגחלים ממש, מודים הם שמותר כשנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך הבשר. אבל בצלי שאינו על גבי הגחלים ממש, אסור להשהותו שם, אלא אם כן נצלה כל כך מבעוד יום עד שהוא מצטמק ורע לו, להאוסרים שם להשהות קדרה על גבי כירה כל זמן שמצטמק ויפה לו).

וכשם שמטעם אין חוששין לשמא יחתה, לדעת האוסרים כל זמן שאינו מצטמק ורע לו, כמו כן אין חוששים מטעם זה לשמא יחתה לדעת האוסרים הטמנה במקצת.

[2721] שהרי בכל זה נתבאר רק, שמתחרך ונפסד דינו כמצטמק ורע לו, שמותר לכל הדעות בשהייה.

משא"כ בהטמנה, שמצטמק ורע לו אסור, אפשר שגם מתחרך ונפסד אסור.

מכל מקום פשיטא ליה להרשב"א, שמתחרך ונפסד לגמרי מותר אף בהטמנה.

[2722] פ"ג הט"ז (שהם כמצטמק ורע לו, שאם יחתה יחרוך אותן, שעל גוף האש הם).

הרי שהשווה בין מתחרך למצטמק ורע לו.

[2723] משא"כ בהטמנה שמצטמק ורע לו אסור, ומכל מקום מותר במתחרך ונפסד.

ובפרט[2724] לפי מקור דברי ר"ת (שהביא הרשב"א ריש פ"ד[2725]) בספר התרומה[2726], דהיינו טעמא דהטמנה אסור בכמאכל בן דרוסאי לחנניה, מפני שמקפיד על חומה, ורוצה לומר דגלי דעתיה שמקפיד מאחר שמכסה מכל צד, כמו שכתב הר"ן ריש פ"ד[2727] בשם הרב רבינו יונה, ומשום הכי חיישינן לחיתוי אפילו במצטמק ורע לו, כי החום נוח לו יותר, שאם יתקרר לא יאכל כלל. משא"כ בצולה על גבי גחלים, אין כאן גילוי דעת כלל שמקפיד על החום כל כך לחוש שיחתה ויפסידו בשביל כך. ומשום הכי שרי אפילו במטמין כולו בגחלים לצלותו, כדמשמע בהדיא מחררה שטמנה בגחלים בברייתא ריש פי"ז[2728].

ועיין[2729] רש"י עירובין רפ"ז[2730] דמוקי לה בכבו בשבת. אבל לאוקמה שכבו מבעוד יום[2731], זה אינו במשמע לשון גחלים סתם, עיין תוס' פסחים דף ע"ה[2732] (ואפילו עוממות וקטומות מוסיפים הבל לתוס' וסיעתם, החולקים על פירוש רש"י ריש פ"ג[2733], וכבויות לגמרי מיקרו פחמין).

[2724] טעם שני להתיר בשר וחררה על גבי גחלים, כיון שלא גילה דעתו שהוא לשם הטמנה, אלא לשם צליה ואפיה.
אמנם אחר כך (ד"ה ומיהו זה אינו), חוזר בו מביאור זה, ומוכיח שהטמנה אסורה אף בלא גילוי דעת זה.

[2725] מז, ב ד"ה קופה (דכיון שטמן, כבר גילה בדעתו שהוא רוצה להניחה למחר, ומקפיד עליה שישתמר חומה, ואתי לחתויי).

[2726] סי' רלא סוד"ה פסק דין ליתן (ופירש רבינו יעקב, דגבי להטמין ... הוא מקפיד פן יתקרר. לכך אפילו בשיל אפילו כל צרכו אסור להטמין בדבר המוסיף הבל, דאיכא למגזר שמא יחתה).
וכן הוא לעיל סי' רנז ס"א (ואינו דומה להשהייה, שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה כל שהתבשיל נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, לפי שסתם הטמנה היא לצורך מחר שמטמינה ומכסה שלא תתקרר עד למחר, ולפיכך צריכה יותר לחיתוי כדי שלא יתקרר התבשיל בכל הלילה).
[והוא דלא כמ"ש הטעם בשמו בתוס' מז, ב ד"ה במה (נראה לר"ת ... שיש לחלק בין השהאה להטמנה, דודאי להשהות מותר כשהוא מאכל בן דרוסאי, שאין חיתוי מעט מועיל לו, שהרי מגולה הוא ושליט ביה אוירא, אבל הטמנה שעושין לצורך מחר והוא מוטמן יש לחוש שמא יחתה, שמעט חיתוי מועיל לו ליתפס חומו), שלא הזכיר החילוק בין גילה דעתו שמקפיד להטמין].

[2727] כב, א (אבל הרב רבינו יונה ז"ל כתב ... כל שהיא מוטמנת, גלי דעתיה שהוא מקפיד בחמומה).

[2728] קכג, א (חררה שטמנה בגחלים אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה ואם לאו אסור לטלטלה), הרי שכשמטמין כולו בגחלים יש דיון שם רק אם מותר לטלטלה, אבל בכל אופן אין איסור להטמינה.

[2729] עתה מתחיל לבאר טעם שלישי להתיר בחררה שטמנה בגחלים, דמיירי שכבו הגחלים מבעוד יום, ואין לאסור משום הטמנה בדבר המוסיף הבל.
אלא שבתחלה מבאר שלא משמע כן. ובסוף (לקמן ד"ה וצריך לומר) מסיק לקיים ביאור זה.

[2730] עז, א ד"ה וחררה שהטמינה (אתמול בגחלים, ועכשיו כבו ... אבל לא כבו לא, דמתוך שנהפכים מכבה את התחתונות ומבעיר את העליונות), וכדלעיל סי' רנג ס"י (אם גחלים בוערות מקיפות ודבוקות סביב דופני הקדרה ... אסור לישראל ליטול הקדרה משם בשבת, לפי שעל ידי נטילת הקדרה הוא מחתה את הגחלים העליונות ונופלות על התחתונות ומכבות אותן, והעליונות הן נבערות מאליהן על ידי חיתוי זה), ושם נסמן (הערה 78).
אלא שהי' אפשר לפרש דמיירי שכבו מבעוד יום, ולכן לא נאסר אף משום הטמנה, ואילו רש"י מפרש דמיירי שכבו בשבת. ואם כן למה לא יאסר מטעם הטמנה מבעוד יום בדבר המוסיף הבל.

[2731] כפי שנתבאר לעיל ס"ג במוסגר (כדמשמע מחררה שטמנה בגחלים, דהיינו שכבו מבעוד יום).

[2732] ע"א סוד"ה הא (נהי דגחלת דקרא היינו עוממות סתם, גחלת דמשנה ודברייתא הוי לוחשות).
אמנם לקמן ד"ה ומיהו זה, יבאר יישוב לזה.

[2733] שבת לו, ב תוד"ה לא יתן (פירש בקונטרס משום תוספת הבל, ואין נראה לר"י, דאפילו גרופה וקטומה היא מוספת הבל יותר מכמה דברים השנויין בבמה טומנין).
והיינו שלדעת רש"י אינו נקרא מוסיף הבל אלא בגחלים שאינן גרופות ואינן קטומות, ולתוס' גם גרופה וקטומה נקראת מוספת הבל, ואסורה בהטמנה.

ומשום[2734] הכי לא הוצרך הרשב"א לפרש דלא קשה מידי מחררה על גבי גחלים דבמתניתין דלא אסרו משום הטמנה במקצת, מאחר דאפילו בכולה שרי התם. ואין צריך לחלק כלל בין מתחרך למצטמק ורע לו. ואתי שפיר נמי[2735] גם להרא"ש ריש פ"ג בשם הרב רבינו יונה, דלא סבירא ליה לחלק בין צלי על האש לקדרה (וכהרז"ה שם שהשיג על הרי"ף[2736]), דהא דלא אסרו הטמנה בחררה היינו טעמא משום דמיירי לחנניה כדאיתא ליה ולרבנן כדאיתא להו, בגוונא דשרי לאפות מבעוד יום דלא חיישינן לחיתוי משום דלאו מצטמק ויפה לו הוא. ולא אסרו[2737] הטמנה במבושל כל צרכו אלא משום גילוי דעת שמקפיד על החום, וכאן אין גילוי דעת שהטמינה מתחלה כדי לאפותה, ואחר כך שב ואל תעשה הוא[2738].

ומיהו זה אינו[2739], כמו שהוכיח הרמב"ן[2740], הובא ברשב"א סוף פ"ד[2741], ובר"ן פ"ג[2742],

---

[2734] חוזר לקטע הקודם, לבאר, שאם אינו מגלה דעתו שמקפיד על ההטמנה, אין חוששים לשמא יחתה.

[2735] לפי טעם הב' שנתבאר לעיל, שבצלי אין גילוי דעת שיחשב כמו הטמנה רק נחשב כמו שהייה (ודלא כטעם הא', שבצלי מתחרך ואין חוששים כלל שיחתה), לפי זה אתי שפיר גם להרא"ש שאינו סובר לחלק בין בישול לבין צלי על גחלים, מטעם שיש לחוש שיתחרך.

[2736] שפסק הרי"ף ח, א (אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום ... וכמה כדי שיצולו אמר ר' זריקא אמר רבי אלעאי אמר רב כמאכל בן דרוסאי).

ובפ"ג טז, א (ומסקנא דלא יתן, לא ישהה הוא, ואפילו לשהות, אי גרוף וקטום אין ואי לא לא ... ור' אושעיא נמי הכי סבירא ליה).

והוא דתנן לו, ב (כירה שהסיקוה בקש ובגבבא, נותנים עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר), ובגמרא שם (איבעיא להו האי לא יתן, לא יחזיר הוא, אבל לשהות משהין אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום, ומני חנניה היא, דתניא חנניה אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה, אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום. או דילמא לשהות תנן ואי גרוף וקטום אין אי לא לא).

ופסק הרי"ף כאוקימתא בתרא, שאפילו כמאכל בן דרוסאי אסור להשהות, דהכי סבירא ליה ר' אושעיא לז, סע"א (קטמה והובערה משהין עליה חמין שהוחמו כל צורכן ותבשיל שבישל כל צורכו. שמע מינה מצטמק ויפה לו מותר. שאני הכא דקטמה), וכפירוש התוס' שם רע"ב (והא דנקט בישל כל צרכו, לאשמעינן, דאי לאו קטומה אפילו בישל כל צרכו אסור, משום דמצטמק ויפה לו הוא).

וחלק עליו בעל המאור שם (והתימה הגדול שבדברי הרי"ף ז"ל, שכתב בפרק ראשון וכמה כדי שיצולו א"ר זירא א"ר אלעאי אמר רב כמאכל בן דרוסאי, וההיא כחנניא אזלא, ועלה מייתינן לה לברייתא כחנניא, ובפרק זה דחה דברי חנניא, ולא זכר לאותה משנה, ולא למה שכתב עליה, ואם היה לו טעם בזה היה לו לכתוב לנו).

וכתב הרא"ש ר"פ כירה (כתב ה"ר יונה ז"ל שאין בזה תמהון, דאיצטריך ההוא פירושא אפילו לרבנן ואפילו לרב דאסר מצטמק ויפה לו, דאשמעינן כיון שנצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי משהינן אותו על גבי גרופה וקטומה ... סיפא ודאי אתיא כחנניא, כיון דקתני ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום, משמע הא קרמו פניה שפיר דמי לשהותה על גבי גחלים בלא גרוף ובלא קטום, אבל האי דקתני רישא אין צולין בשר ובצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, אתיא בין לחנניא בין לרבנן, לחנניא אף על פי שלא יגרוף ולא יקטום ולרבנן והוא שיגרוף ויקטום עם חשיכה).

והיינו שמה שפסק הרי"ף (אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום ... וכמה כדי שיצולו אמר ר' זריקא אמר רבי אלעאי אמר רב כמאכל בן דרוסאי), היינו דוקא בבשר בצל וביצה שמשהה על גבי גרופה וקטומה, והא דתנן יט, ב (ולא חררה על גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום), דמיירי בלי גרופה וקטומה (על גבי גחלים), דינו כמו תבשיל, שתלוי בב' דעות הנ"ל.

דעה זו נזכרת גם לעיל סי' רנד ס"ב (הערה 452).

[2737] דעכ"פ יש לבאר לדעתו כביאור השני הנ"ל, דלא אסרו כו'.

[2738] ולכן אינו צריך ליטלו מן הגחלים שנאפו עליו.

[2739] ביאור זה השני (שבמקום שאין גילוי דעת להטמנה, לא חששו לחיתוי) אינו. שהרי מצינו בכמה פוסקים שגם בלא גילוי דעת אסרו הטמנה.

[2740] נא, א סוד"ה אמר (להטמין בדבר המוסיף אפילו מבעוד יום אף הצונן אסור).

[2741] שם ד"ה אמר (וכתב הרמב"ן ז"ל דדוקא בדבר שאינו מוסיף, אבל בדבר המוסיף אסור, ואפילו מבעוד יום ואף על פי שהוא צונן גמור ... והביא הוא ז"ל ראיה מדרב חסדא ממעשה שעשו אנשי טבריא, ודבר ברור הוא).

ממעשה טבריא דאפילו צונן חי אסור להטמין מבעוד יום, וכן כתבו התוס'[2743] בשם הרב רבינו יונה. וחמין מצטמק ורע להן נינהו[2744]. וכן כתב הרשב"א שם פ"ג[2745] במסקנא בשם הרב רבינו יונה, לאסור להטמין קיתון של צונן באמבטי של חמי טבריה אפילו מבעוד יום.

וצריך לומר[2746] דחררה שטמנה בגחלים מיירי בכבו מבעוד יום (ורש"י אזיל לשיטתיה שאין חילוק בין שהייה להטמנה[2747]) ולא דמי לרמץ[2748]. ונקט גחלים משום דהם אסורים בטלטול[2749], משא"כ האפר, כמו שכתב ב"י סי' ש"י[2750], ובשעה שהטמין מבעוד יום גדול היתה אש בהן ולכן נקט גחלים, אלא דמסתמא הטמין בהיתר, דהיינו שידע שיכבו מבעוד יום (אי נמי סבירא ליה כמ"ש בירושלמי[2751] לחלק בין תבשיל לפת שאין דרכה ליאכל רותחת כתבשיל, דפת חמה חמתה בצדה וכו').

ומתניתין דסוף פרק קמא[2752], דשרי בקרמו פניה מבעוד יום, היינו טעמא משום

[2742] יח, א ד"ה ומדאמר (דאסור להטמין קיתון של צונן באמבטי של חמי טבריא מערב שבת ... וכן כתב ה"ר יונה ז"ל). ובפ"ד כג, ב ד"ה הלכך (אבל [בדבר] המוסיף [הבל], אפילו להטמין צונן גמור, ואפילו מבעוד יום, נמי אסור, וראיה לדבר ממעשה שעשו אנשי טבריה ואסרו להן חכמים, והתם צונן ומבעוד יום הוה).

[2743] לט, ב ד"ה ממעשה עשו אנשי טבריא ואסרו להם בטלה הטמנה מבעוד יום בדבר המוסיף הבל (וה"ר יונה מפרש בטלה אפילו בקדירה חייתא), והיינו שאפילו צולים בשר על גחלים אסור משום הטמנה.

[2744] רבי יהודה בברייתא שם לח, א (חמין שהוחמו כל צורכן מותרין, מפני שמצטמק ורע לו). תוס' יום טוב פ"ג מ"ד ד"ה אנטיכי (דחמים כל שנתחממו כל צרכן החימום רע להן).

וכן הוא לעיל סי' רנד סי"ד (והמים חמין גם כן מצטמקין ורע להן).

[2745] לט, ב סוד"ה אמר (וכתב עוד מורי הרב ז"ל ... אסור להטמין קיתון של צונן באמבטי של חמי טבריא מערב שבת).

[2746] כיון שנתבטל תירוץ השני, על כרחך צריך לומר כתירוץ הראשון שהובא לעיל ס"ג במוסגר (כדמשמע מחררה שטמנה בגחלים, דהיינו שכבו מבעוד יום, בכהאי גוונא דלא דמי לרמץ, רק שנשארה טמונה בהם שלא תתקרר), ושם נסמן (הערה 2644).

ואף שנתבאר לעיל ד"ה ועיין רש"י (אבל לאוקמה שכבו מבעוד יום, זה אינו במשמע לשון גחלים סתם).

מכל מקום מיישב כאן (ובשעה שהטמין מבעוד יום גדול היתה אש בהן, ולכן נקט גחלים).

[2747] כדלעיל ס"ג במוסגר (והא דפירש רש"י בעירובין שכבו בשבת, היינו משום דאזיל לשיטתיה דשהייה והטמנה דינם שוה להתיר בכמאכל בן דרוסאי לחנניה, דהיינו שיקרמו פניה מבעוד יום), ושם נסמן (הערה 2646).

[2748] כיון שאינם מעלים הבל.

וכן היא מסקנת רבינו לעיל שם (והערה 2644).

[2749] כדלעיל סי' רנג סי"א (הגחלים ... שהן מוקצות ואסור לטלטל המוקצה).

[2750] ד"ה ואם יש עליו (קיטמיה, שהיו צריכין לאפרו לכסות בו רוק או צואה, ודעתייהו עלה מאתמול).

וכן הוא לקמן שם סי"ז (אפר, שמותר לטלטלו מפני שראוי לכסות בו רוק או צואה), וסי"ט (אין האפר מותר בטלטול אלא כשהוסק מבעוד יום).

[2751] פ"א ה"י (תמן אמרין פת חמה חמתה בצדה), ופירש קרבן העדה (חולי המחמם הגוף בצידה שוכן אצלו, כלומר מיד כשאוכל פת חמה יבוא עליו החולי ההוא, והוא מין קדחת). ולכן אין חוששים בו שיחתה.

[2752] אחרי שביאר ג' הטעמים שאין חוששים לאיסור הטמנה כשמטמין חררה בגחלים

בא עתה לבאר, לשיטת רבינו יונה והרא"ש, את האמור במשנה יט, ב (אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום ... ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום), שלשיטתם אין ג' טעמים אלו מספיקים:

(א) הטעם שאין חוששים לחיתוי במקום שיכול להתחרך, רבינו יונה והרא"ש אינם סוברים חילוק זה, כדלעיל (הערה 2736).

(ב) הטעם שלא הניח שם לשם הטמנה, אלא לשם צליה ואפיה, רבינו יונה אינו סובר טעם זה, כדלעיל (הערות 2743; 2745).

(ג) הטעם דמיירי שכבו מבעוד יום, אי אפשר לפרש במשנה זו, שקרמו פניה מבעוד יום וממשיך לאפות אל תוך הלילה.

דבמקצת לאו הטמנה היא להרב רבינו יונה כמו שנתבאר לעיל[2753] (ולהרא"ש יתבאר לקמן[2754]). והיינו טעמא[2755] דליכא גילוי דעת שמקפיד על חומה, דהיינו טעמא דחיישינן לחיתוי טפי בהטמנה מבשהייה, להרב רבינו יונה שבר"ן [ריש] פ"ד[2756].

[ז] ביאור דיני שורין אותו בשבת, ושדא ביה גרמא חייא

אבל[2757] אין לומר דסבירא ליה להרב רבינו יונה ורא"ש[2758], דלא שייך ולא גזרו איסור הטמנה במטמין גוף האוכל לצלותו או אפילו לחממו מבעוד יום, או אפילו בשבת, כי אם בקדרה או כלי אחר, מדתנן[2759] כל שבא בחמין מלפני השבת שורין כו', וכן מדאמרינן סוף פרק קמא[2760] ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי, אע"ג דנטמן ומתכסה תוך הרותחין. דאם כן[2761] אמאי גזרו[2762] בביצה משום הטמנה, ולהרב רבינו יונה ברשב"א שם[2763] אפילו מבעוד יום. ודוחק לומר משום שהיא בקליפתה כמו בתוך כלי, דכל כהאי גוונא הוי ליה לפרש (ועוד שגם לפי זה צריך לומר דבצל סתם שבמשנה סוף פרק קמא[2764]

ועל כן יש לבאר ביאור נוסף למשנה זו לדעת רבינו יונה (כאן), ולדעת הרא"ש (לקמן ס"ח).

[2753] ס"ב ד"ה וכן משמע ממה שכתב הרב רבינו יונה.

[2754] הסובר שהטמנה במקצת שמה הטמנה, כדלעיל ס"א (ודברי ר"ח הובאו גם כן בראי"ש, מכלל דסבירא ליה נמי הכי).

על כרחך יבאר משנה זו כדלקמן ריש ס"ח (והשתא אתי שפיר להרא"ש דבשר וחררה על גבי גחלים לא דמי לקדירה על גבי גחלים, משום דכשגוף האוכל או המשקה מגולה לא שייך כלל הטמנה אפילו במקצת, אלא כשהוא בקדרה דוקא).

[2755] הטעם שהטמנה במקצת אינה הטמנה, כי בזה ליכא גילוי דעת שמקפיד על חומה.

ואף שנתבאר לעיל, שלענין שהייה בכמאכל בן דרוסאי אין רבינו יונה סובר חילוק זה. מכל מקום סובר טעם זה להתיר הטמנה במקצת.

[2756] כב, א (אבל הרב רבינו יונה ז"ל כתב ... כל שהיא מוטמנת, גלי דעתיה שהוא מקפיד בחמומה). הובא גם לעיל ד"ה ובפרט (והערה 2727).

[2757] עתה בא לבאר טעם היתר שריית תבשיל בחמין בשבת, וכן היתר שדא ביה גרמא חייא, אף שבשניהם נטמן ומתכסה תוך הרותחין, ואינה הטמנה במקצת, ומדוע לא חששו בהם להטמנה בדבר המוסיף הבל.

ובתחלה רוצה לבאר לדעתם "דלא שייך ולא גזרו איסור הטמנה במטמין גוף האוכל".

אלא שדוחק לחלק בינם לדין ביצה שאסורה משום הטמנה.

על כן מבאר הטעם, כי הטמנת אוכל באוכל נחשבת מגולה ואינה הטמנה.

וטעם זה יספיק הן לרבינו יונה והן לרא"ש, הן בדין שריית תבשיל בחמין ושדא ביה גרמא חייא דלקמן, והן בדין חררה ובשר על גבי גחלים דלעיל, כדלקמן ס"ז-ח.

[2758] שנתבאר לעיל (והערה 2752), שלשיטתם ג' טעמים האמורים לעיל אינם מספיקים.

[2759] שבת קמה, ב. וכן נפסק לקמן סי' שיח סי"א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול, אם נתבשל כבר כל צרכו. ואפילו נצטנן לגמרי, ומותר אפילו לשרותו בכלי ראשון רותח).

ואין חוששים בזה להטמנת התבשיל בכלי ראשון.

[2760] יח, ב (ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי). וכן נפסק לעיל סי' רנג ס"ח (ואפילו אם לא נתן אלא חתיכה אחת חיה בקדרה שהתחילה כבר להתבשל, מותר), ואין חוששים בזה להטמנת התבשיל בכלי ראשון.

[2761] אם נאמר שאין איסור הטמנה במטמין גוף האוכל.

[2762] במשנה שם לח, סוע"ב (אין נותנין ביצה ... ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה). ובגמרא שם לט, א (רבה אמר גזרה שמא יטמין ברמץ).

וכן נפסק לקמן סי' שיח ס"ז (ביצה ... חול ואבק דרכים שהוחמו מכח חמה, ואסור להטמינה בהם אפילו מבעוד יום, גזרה שמא יטמין ברמץ). הרי שאסור משום הטמנה

[2763] לט, א (כתב מורי הרב ז"ל ... ולכולי עלמא ליתסר משום הטמנה ואפילו מבעוד יום ... בדין הוא דאפילו מבעוד יום נמי ליתסר וכדאסרינן נמי בכל דבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום). וכן הוא בראי"ש פ"ג סי' ה (לרבה דאסיר משום גזירה שמא יטמין ברמץ, אסור אפילו מבעוד יום לצורך שבת).

[2764] יט, סוע"ב (אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום). ואין חוששים בהם להטמנה, אף שהבצל והביצה הם בקליפתם.

דמיירי בסתמא אפילו בקליפתו, היינו על גבי גחלים דוקא, לרב אשי[2765] דמוקי לה בבישרא אגומרי, ומשום דבמקצת לאו הטמנה היא).

והא דתנן שורין כו', בלאו הכי צריך להבין לפי דעת רש"י[2766] דבמים במים שייך הטמנה (רוצה לומר צונן בחמין דכלי ראשון דחמי טבריא, דבכלי שני שרי בהדיא בברייתא דף מ"ב[2767]), וגם התוס'[2768] לא פליגי אלא משום שהצונן מתערב בחמין[2769].

על כן צריך לומר דהא דתנן שורין כו', משום דהתם לא מיקרי הטמנה כלל, כי המליח נראה תוך החמין. וגם אם אינן צלולין כל כך, מכל מקום לא דמי לרמץ שמכוסה וטמון לגמרי (אלא אם כן נותן כלי תוך החמין כסילון דטבריא, שהמים שבסילון מכוסים וטמונים לגמרי[2770], ואף שהסילון נראה, הרי גזירת ההטמנה היא על אוכלין ומשקין, ולא על כלים לגמרי).

והיינו טעמא נמי דגרמא חייא שפיר דמי ליתן ברוטב רותח. משא"כ מים במים שנעלמים מן העין ונטמנים ומתכסים הצוננים בחמין, ומשום הכי נכללים בגזירת איסור הטמנה לפירוש רש"י[2771], וגם הר"ן[2772] חושש לדבריו עיין שם. ור"י בתוס'[2773] סבירא ליה דאף שנטמן ונכסה מן העין יפה כברמץ ממש, אפילו הכי לא דמי לרמץ, שברמץ אין הנטמן בו מעורב בו כלל, משא"כ במים שמתערבים במים, אלא אם כן הם בתוך כלי, כסילון דטבריה שאינם מעורבים, וגם הם טמונים ומכוסים מן העין, ואף שהסילון נראה, הרי גזרת הטמנה היא על אוכלים ומשקין ולא על כלים.

[ח] קופה שטמן בה על גפת, לשיטת הרא"ש והטור והגאונים

והשתא[2774] אתי שפיר להרא"ש[2775], דבשר וחררה על גבי גחלים לא דמי לקדירה על גבי

נצטרך אם כן לבאר הטעם, כאמור לעיל סוף ס"ו (משום דבמקצת לאו הטמנה היא להרב רבינו יונה).

[2765] יח, ב (ולרב אשי דשרי (והתניא) אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, התם בבשרא אגומרי).

[2766] לח, סוע"ב (והביאו סילון מבעוד יום, של צונן, כדי לחממן, דהמים נמשכין ובאין כל השבת לתוך אמה של חמי טבריא).

[2767] ע"א (מערה אדם קיתון של מים לתוך ספל של מים ... במה דברים אמורים בכוס), ופרש"י (דכלי שני הוא).

וכן נפסק לקמן סי' שיח סכ"ב (מותר לערות מים צוננים, אפילו מועטים, לתוך מים חמין שהיד סולדת בו שבכלי שני, אבל לא לתוך חמין שבכלי ראשון).

[2768] שם לט, רע"א (ולר"י נראה דמה שהיו מתערבין צונן בחמין לא הוה דמי להטמנה ... ונראה לו דסילון לא היה מתערב בחמין ... והיו מתחממין המים צוננים שבסילון מחמת חמי טבריא ... והשתא דמיא להטמנה).

וכן נפסק לקמן סי' שכו ס"ג (וכל זה כשגוף הסילון מוקף מכל צד ופיו יוצא חוץ לאמה אבל אם הוא שופך הצונן לתוך האמה אין זה נקרא הטמנה כלל שהצונן מתערב הוא בחמין ולא נטמן בו).

[2769] יוצא אם כן שגזרו איסור הטמנה גם במטמין גוף האוכל.

[2770] לפירוש התוס' שם.

[2771] מה שהובא לעיל (הערה 2766) מרש"י, שגם מים במים שמה הטמנה.

[2772] שם (יח, א) ד"ה גרסינן (ומדברי רש"י ז"ל נראה שסילון זה של צונן היה נשפך כל השבת כולה לתוך האמה של חמין, ואם איתא דהכי הוא, מה שאנו נוהגין ליתן בשבת מים מבושלים לתוך החמין, נראה לי דאסור, דכה"ג הטמנה קרינן ליה בשמעתין).

[2773] כנסמן לעיל (הערה 2768).

[2774] אחר שנתבאר שאוכל באוכל אינה נחשבת הטמנה, אלא אם כן האוכל טמון בקדרה.

בא לבאר שכן הוא גם לדעת הרא"ש, לאסור דוקא כשהאוכל טמון בקדרה, אף שפיה מגולה.

אלא שמכל מקום לא אסר הרא"ש הטמנה בקדרה, אלא כשעומדת על גחלים, או שהקדרה טמונה בבגדים; אף שמשמעות הגאונים לאסור גם כשעומדת בקרקע הכירה ואינה טמונה בבגדים. שכל זה תלוי בשני הפירושים בהא דאמר ר' זירא "קופה שטמן בה, אסור להניחה על גפת של זיתים".

גחלים, משום דכשגוף האוכל או המשקה מגולה לא שייך כלל הטמנה אפילו במקצת, אלא כשהוא בקדרה דוקא. ואף אם פי הקדרה מגולה, הרי גם בסילון היה פיו מגולה, עכ"פ קצהו הראשון שבו נמשכין המים לתוכו[2776]. אלא דהתם כולו טמון בדבר המוסיף, והכא בקדרה דהדבר המוסיף אינו אלא תחתיה[2777]. ואפילו הכי הטמנה בדבר המוסיף מיקרייא, מדאמר ר' זירא[2778] קופה שטמן בה אסור כו' משום דמסקי הבלא ומרתיח הקדרה. ואם כן הוא הדין בקדרה לבדה בלי קופה[2779], מאחר שהאוכל טמון בה והגחלים מוסיפים בם הבל ומרתיחים אותם. ואתי שפיר לשון הרא"ש[2780] בשם ר"ח אבל הטמנה על גבי גחלים כו', דכהאי גוונא מקרי נמי הטמנה, והיינו משום דהתבשיל כולו טמון בקדרה, והקדרה טמונה במקצת בדבר המוסיף, ולא נתנו דבריהם לשיעורים[2781].

והיינו[2782] נמי מה שכתב הרא"ש ריש פ"ד שמא יטמין בתוכה[2783], דחד טעמא הוא,

---

[2775] שאף שלדעת רבינו יונה נתבאר לעיל סוף ס"ו (היינו טעמא משום דבמקצת לאו הטמנה היא להרב רבינו יונה).
ואין לבאר כן לדעת הרא"ש, הסובר שהטמנה במקצת הטמנה היא, כדלעיל בתחלת המהדורא בתרא (והערה 2531).
מכל מקום יועיל הטעם האמור לעיל, שאוכל באוכל אינה נחשבת הטמנה, אלא אם כן האוכל טמון בקדרה.

[2776] שאוכל בקדרה הרי היא הטמנה אף אם פי הקדרה מגולה, והדבר המוסיף הבל אינו אלא תחתיה. שהרי גם בסילון הי' פיו מגולה, ומכל מקום נאסר משום הטמנה, כדתנן לח, ב (מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה).
ויתבאר לקמן ס"ט, שיש מפרשים שהסילון עובר מתחלת האמה לסופה ויוצא לחוץ. ויש מפרשים שהסילון סתום בתוך האמה. וגם לפירוש השני הרי עכ"פ קצהו הראשון פיו מגולה.

[2777] ואף שמכל מקום יש הפרש בין הסילון, שכולו טמון באמה של חמין ורק קצהו הראשון מגולה, לבין הקדרה שפיה מגולה למעלה.
מכל מקום למדים מדין קופה דר' זירא שגם זו שמה הטמנה.

*

וכל זה לדעת הרא"ש שאם הקדרה נוגעת בגחלים הוי הטמנה אף אם פי הקדרה מגולה.
משא"כ לדידן שאם פי הקדרה מגולה אין שמה הטמנה, כדלעיל סי' רנז ס"י (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה ... וכן המנהג).
לא אסרו בסילון אלא מטעם האמור כאן (גם בסילון היה פיו מגולה, עכ"פ קצהו הראשון שבו נמשכין המים לתוכו. אלא דהתם כולו טמון בדבר המוסיף, והכא בקדרה דהדבר המוסיף אינו אלא תחתיה).

[2778] מז, סוע"ב (קופה שטמן בה (שנותן בה מוכין וטומן בה קדירה, רש"י) אסור להניחה על גפת של זיתים). ובגמרא שם מח, א (דזיתים מסקי הבלא), ופרש"י (שהגפת מעלה הבל למעלה ומרתיח קדרה שבקופה).
הרי דסגי במה שהדבר המוסיף הבל תחת הקדרה, דמסקי הבלא ומרתיח הקדרה.

[2779] ומה שהזכיר ר' זירא "קופה", נתבאר לעיל ס"א (וסבירא להו לגאונים, דהא דאמר ר' זירא קופה שטמן בה הוא לרבותא, לאשמועינן שאין הקופה מפסקת כמו אוירא), ושם נסמן (הערה 2544).

[2780] פ"ג סוף סי' א (כמו שכתב רבינו חננאל ... אבל בהטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור).
וכבר נתבאר לעיל בתחלת המהדורא בתרא (ומה שכתב ר"ח אבל הטמנה על גבי גחלים כו' ... רוצה לומר, שכל על גבי גחלים, הטמנה היא במקצת על כל פנים).
אמנם לפי האמור כאן, שהטמנה אינה אסורה אלא כשהיא טמונה בקדרה, אתי שפיר לשון הרא"ש בשם ר"ח, כי כדי לאסור הטמנה זו צריך ב' תנאים:
(א) התבשיל טמון בקדרה.
(ב) הקדרה טמונה במקצת, שנוגעת בגחלים.

[2781] כמובא לעיל מהרשב"א מז, ב (ואם תאמר דוקא בשכולה טמונה חוץ מפיה, אם כן נתת דבריך לשיעורין).

[2782] עתה בא לבאר הטעם שאין הרא"ש מסתפק בתנאי הראשון (שהתבשיל טמון בקדרה), והי' לו לאסור אף כשהקדרה על קרקע הכירה.
ומה שלא אסר אלא כשהקדרה נוגעת בגחלים, כי לדעת הרא"ש לא אסרו הטמנה על דבר המוסיף הבל, אלא במקום שיש לומר שמא יטמין בתוכה.

דמהאי טעמא לא נתנו דבריהם לשיעורים[2784]. וכשאינו ראוי להטמין בתוכו, כגון קרקע הכירה, הוא דאיכא לפלוגי בין דרך הטמנה ממש בבגדים וכהאי גוונא, דאסור בכל ענין[2785], מאחר שבגמרא לא פירש האי טעמא משום גזרה[2786], אלא אסרו סתם אסוקי הבלא.

ומשום הכי[2787] כתב הטור[2788] שגם על ההטמנה של אדוני אבי יש לפקפק מההיא דאמר

[2783] סי' ב (יש מקומות שבמקום שמסיקין האור ובשלו הקדרות כל היום, לעת ערב מסלקין את האש וגורפין הרמץ ונותנין הקדירה לצורך מחר ... ויש לתת טעם למנהגם ... אין ראוי להטמין בתוך הקרקע, הלכך ליכא למיחש).

והיינו שאף שהמאכל טמון בכלי (כמבואר לעיל), ועומד על קרקע הכירה שמוסיפה הבל, מכל מקום כיון שאינו ראוי להטמין בתוך קרקע הכירה, לא אסרוהו משום שמא יטמין ברמץ ויחתה.

*

וכבר נתבאר לעיל ס"א (וקרקע הכירה אינה ראוי להטמנה ואין לגזור בו, כמו שכתב הרא"ש, וכן הוא בתוס' טעם זה לבדו. אלא שהרא"ש לא רצה לסמוך על זה הטעם לבדו אלא בצירוף עוד טעם).

והיינו שהתוס' כתבו טעם זה אף כשהקדרה עומדת על קרקע הכירה, ומכוסה באפר צונן או בבגדים, ואילו הרא"ש לא הסכים לטעם זה, אלא בצירוף עוד טעם, כמו כאן, שהקדרה עומדת על קרקע הכירה ואינה מכוסה בבגדים.

ויתבאר כאן, שמדברי הטור נראה, שלמד בדברי הגאונים, שיש לאסור גם אם הקדרה עומדת על קרקע הכירה ואינה מכוסה בבגדים. אלא שהוא הסכים לחידושו של אביו הרא"ש.

זאת היא דעת הגאונים והתוס' והרא"ש והטור. אמנם האריך להוכיח לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב, דלא קיי"ל כסברה זו של גזרה שמא יטמין בתוכה, ומסיים (ומכל הלין טעמי לא כתבתי בפנים הטעם משום גזרה).

ומה שהתירו להניח על קרקע הכירה, אף שהיא מכוסה בבגדים, נתבאר לעיל שם ס"י (כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש, וכל שעה היא מתקררת והולכת, אינה נקראת דבר המוסיף הבל).

[2784] כשהקדרה נוגעת בגחלים, גזרינן שמא יטמין ברמץ, ולכן אסרו גם הטמנה במקצה, ולא נתנו דבריהם לשיעורים.

[2785] אף שנתבארה שיטת הרא"ש, שאם הקדרת עומדת על קרקע הכירה שמוספת הבל בקדרה, אין זו הטמנה, שאין בה גזרת שמא יטמין בתוכה. מכל מקום אוסר הרא"ש גם בזה, אם הקדרה טמונה בבגדים.

ומבאר שזאת למד הרא"ש מפירוש השני שבדברי ר' זירא, שיש בהם ב' פירושים:

(א) כמובא בר"ן כב, א ד"ה ויש כאן מחלוקת (שיש מי שאומר דכי אמרינן דאסור להניחה על גבי גפת של זיתים, דוקא היכא דלא מפסיק אוירא בין קדרה לגפת, שאע"פ ששולי הקופה מפסיקין אכתי הטמנה מיקריא ... אבל היכא דמפסיקא אוירא, שהוי מקרי ולא הטמנה, כמו שפירשנו בפרק כירה, ואף על פי שהקדרה למעלה טמונה בקופה שרי ... וזו היא שיטת הרמב"ן ז"ל). והיא שיטת הפוסקים שהטמנה במקצת שמה הטמנה, וזהו חידושו של ר' זירא שאסור להניח הקדרה על גבי גפת או גחלים.

(ב) כמובא בר"ן שם (הרב רבינו יונה כתב דאפילו מפסיק אוירא בין קדרה לגפת אסור, דכי שרי שיהוי על גבי כירה קטומה אף על פי שהיא מוספת הבל, דוקא כשאינה מוטמנת מלמעלה ... ולא התירו להשהותה אלא כשמניחה מגולה). וכן הוא לעיל סי' רנז ריש ס"י (קופה שטמן בתוכה הקדרה במוכין, או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל, אסור להעמידה מבעוד יום על גבי פסולת של זיתים, לפי שהם מעלים הבל למעלה בהמוכין, והמוכין מוסיפין הבל בקדרה הטמונה בהם, והרי היא כטמונה בדבר המוסיף הבל). והוא שיטת הפוסקים שהטמנה במקצת אינה הטמנה, וזהו חידושו של ר' זירא, שאסור להטמין הקדרה בקופה, אם יש גפת תחת הקופה שמעלה הבל.

אמנם הרא"ש והטור אוסרים בשניהם. שבזה דן לעיל סי' רנז בקונטרס ס"ק ב (כשדבר המוסיף נוגע בה, בין מלמעלה כגון הבגדים שמוסיפים הבל מחמת האש שתחתיהם, בין מלמטה שנוגעת בגחלים שהגחלים מעלים הבל למעלה, דמי לרמץ). והיינו שמדברי ר' זירא למדים את שתי ההלכות, שבשתיהן הקדרה נוגעת בדבר המוסיף הבל.

ואילו כאן מפרש, שהרא"ש מפרש מילתא דר' זירא כפירוש השני הנ"ל (דרך הטמנה ממש בבגדים וכהאי גוונא, דאסור בכל ענין. מאחר שבגמרא לא פירש האי טעמא משום גזרה, אלא אסרו סתם אסוקי הבלא).

ומכל מקום חושש לדברי הגאונים כשהקדרה נוגעת בגחלים (שלא לחל[ו]ק על דברי ר"ח ורב האי).

[2786] הטעם שהרא"ש מעדיף הפירוש השני בדברי ר' זירא, על גבי הפירוש הראשון, כיון שבגמרא לא נזכרה גזרה זו של שמא יטמין.

[2787] כבר נזכר לעיל, שכיון שגם הקדרה נחשבת הטמנה הי' מקום לאסור אף כשהקדרה בקרקע הכירה; אלא שמכל מקום חידש הרא"ש, שלא לאסור אלא כשהקדרה על גבי גחלים, שיש לגזור שמא יטמין ברמץ.

ומשום הכי כתב הטור שיש לפקפק בהיתר שחידש הרא"ש.

[2788] סוף סי' רנז (ובענין זה היה הוא מטמין, היה לו כירה שדפנותיה גבוהין יותר מפי הקדרה ואויר בין דופני הכירה לקדרה ונותן הקדרה לתוכה ומכסה פי הכירה בלוח או בדבר אחר והיה נותן בגדים על הכיסוי, והיה אומר שאין

ר' זירא כו' אלא שהיה מחלק כו', משמע שזהו חידוש שחידש הרא"ש לחלק כן. אבל בדברי ר"ח[2789] אין הכרע כל כך, דאדרבה מדנקט סתם כסא של ברזל כו' יש לומר דאגרופה נמי קאי[2790]. אלא דמילתא דפסיקא נקט על גבי גחלים שמוסיפים הבל בודאי, אבל קרקע הכירה, אם בישלו עליה מעט מזעיר, לאו מילתא דפסיקא היא שמוספת הבל, כדמשמע מלשון הרא"ש ריש פ"ד[2791]. אלא דהרא"ש סבירא ליה הכי, שאין להוסיף על דברי חכמים שאמרו קופה שטמן בה כו', אבל בלי הטמנה ממש, אין לאסור משום אסוקי הבלא בקדרה, אלא אם כן נוגעת בגחלים (שלא לחל[ו]ק על דברי ר"ח ורב האי[2792]. ומשום הכי[2793] נמי לא העתיק הטור דברי רבי זירא להלכה ערוכה בפני עצמה, רק הביאם דרך גררא ופלפול[2794], משום דרבי זירא נקט קופה כו', ובאמת לפי דעת הגאונים אף בלי קופה אסור, ולכן הביא דברי ר"ח לבד במקומם בסי' רנ"ג[2795]), והטעם[2796] כמו שכתב הרא"ש גזרה שמא יטמין בתוכה, והלכך אף בלי קופה אסור משום גזרה זו.

ולא[2797] דמי לבשר ובצל שהם מגולים, ואין לגזור במגולה אטו מכוסה וטמון, משא"כ

זה דרך הטמנה כיון שאין הקדרה נוגעת בשום דבר אלא עומדת על הכירה ... וגם על הטמנה של א"א ז"ל יש לפקפק מההוא דקופה שטמן וכו', אלא שהוא היה מחלק להתיר, כיון שאינו דרך הטמנה כמו בקופה שהוא דרך הטמנה).

והיינו שמפשטות ההלכה של קופה, שאסור מפני דמסקי הבלא, הי' נראה לאסור אף במעמיד על קרקע הכירה, ואינו מכוסה בבגדים. וכן פירש בדברי הגאונים, כדלקמן בסמוך.

אמנם הרא"ש חידש שלא נאסרה העמדה על קרקע הכירה, אלא כשעומדת על גחלים.

[2789] לז, סוע"א (ושיהוי זה אינה הטמנה, אלא כגון כסא של ברזל והקדירה יושבת עליה ... אבל הטמנה על גבי גחלים, דברי הכל אסור).

[2790] שמה שכתב ר"ח "ושיהוי זה אינה הטמנה", קאי על שיהוי שהתירו במשנה לח, ב (לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר). ואם כן יש לומר שגם בגרופה, שמעמיד הקדרה על קרקע הכירה, לא התירו אלא כשיש "כסא של ברזל והקדירה יושבת עליה".

ומה שסיים ר"ח "אבל בהטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור" מילתא דפסיקא כו'.

[2791] סי' ב (יש מקומות שבמקום שמסיקין האור ובשלו הקדרות כל היום, לעת ערב מסלקין את האש וגורפין הרמץ ונותנין הקדירה לצורך מחר ... ואין לך מוסיף הבל יותר מן המקום שבשלו שם כל היום). הרי שאם לא "בשלו שם כל היום", אלא "בישלו עליה מעט מזעיר, לאו מילתא דפסיקא היא שמוספת הבל".

[2792] שאף שאפשר שהגאונים מפרשים דברי ר' זירא לאסור אף כשהקדרה מגולה והיא בקרקע הכירה, כמשמעות דברי הטור הנ"ל. מכל מקום מפרש הרא"ש בדבריהם לאסור רק כשהקדרה נוגעת בגחלים, ובזה אינו רוצה לחלוק עליהם.

[2793] כיון שהטור נוטה לפרש בדברי הגאונים לאסור אף כשהקדרה מגולה ועומדת על קרקע הכירה.

[2794] להקשות על מנהג רוב העולם שמניחים הקדרה על הכירה ומכסים אותה וסביבותיה בבגדים. וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רמג.

[2795] "ושיהוי זה אינו הטמנה, אלא כעין כסא של ברזל והקדרה יושבת עליו והיא תלויה באבנים וכיוצא בהם, אבל הטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור".

וכדלעיל סי' רנג ס"י (הערה 61), שהגאונים למדו הלכה זו מר' זירא, אף בלי קופה, וכדלעיל ס"א (דהא דאמר ר' זירא קופה שטמן בה הוא לרבותא, לאשמועינן שאין הקופה מפסקת כמו אוירא).

[2796] שהרא"ש אוסר כשנוגעת בגחלים (ולא כשעומדת בקרקע הכירה – אף שנתבאר לעיל לדעתו שעיקר ההטמנה היא בקדרה עצמה, ואף שנתבאר שכן נראית דעת הגאונים לאסור אף בזה), כי דוקא כשהיא על גבי גחלים ישנה הגזרה שמא יטמין בתוכה.

[2797] עתה בא לבאר האמור לעיל, שהקדרה נחשבת כיסוי לענין נוגעת בגחלים, ולא דמי לבשר ובצל המגולים שעל גבי הגחלים.

ואף שהקדרה היא דבר קשה. מכל מקום גם כלי שנותנים על הקדרה לשמור חומה הוא קשה, ונחשב כיסוי.

ומה שהקדרה והכיסוי אינם נחשבים כיסוי לענין היתר כיסוי על גבי כיסוי, היינו כיון שאינם ניתנים כדי להחם, אלא כדי לשמור. או אף אם מתכוין להחם, ליכא הכירא, כיון דאורחם גם לשמור.

בטמון בקדרה, דמקרי נמי הטמנה, אף שהיא דבר קשה, דלא גרעה מכיסוי קדרה שהוא גם כן דבר קשה, ויש בו משום הטמנה אילו היה נותנו כדי להחם. דהא מדמסיק הרשב"א והר"ן[2798] וכל שכן כו' רחב שלא יגע כו', מכלל דמיירי בדבר קשה, ולא בכר וכסת וכהאי גוונא. וטעמא כדמפרש בירושלמי סוף פ"ד כל הדברים מועילים כו'[2799]. והא דלא שרי ליתן כר על הכיסוי[2800], היינו משום דאינו עשוי אלא לשמור, כמשמעות לשון הרשב"א כשומר ונותן כיסוי כו'[2801], וכן צריך לומר בר"ן[2802]. וגם אם מתכוין להחם[2803], יש לומר דליכא הכירא במילתא, מאחר דאורחיה גם כן לשמור. ומהאי טעמא נמי לא מהני הקדרה גופה[2804], גם אם תמצי לומר דדבר שאינו מוסיף דמי לדבר המוסיף, דלאו בכיסוי לחוד תליא מילתא[2805], משום דליכא הכירא דהטמנה כלל לשמור החום, שזהו דרך בישול לחוד לבשל בקדרה וזו היא עצמה שבישל בה. דהא פינן ממיחם למיחם מותר[2806], ונמצא שלא עשה שום מעשה מבעוד יום להטמנה לשמור החום. ומשום הכי לא מיקרי הוספה[2807] רק הטמנה מחדש. ומהאי טעמא נמי לא מקרי הטמנה ממש לענין איסור אסוקי הבלא מקרקע הכירה[2808], כמו שאסרו בקופה שטמן בה[2809]. ובנוגעת

ולכן אינם נחשבים כיסוי אף לענין העמידה על קרקע הכירה כמבואר לעיל. אבל נחשבים כיסוי לענין נוגעת בגחלים, שיש בזה גם גזרה שמא יטמין בתוכם.

[2798] רשב"א מ, ב (וכן שכן אם הכלי שמוטל עליה רחב שלא יגע בה, שאין זו הטמנה, כן נראה לי). הובא בר"ן יט, א סוד"ה תנו רבנן מביא (וכן שכן אם הכלי שהוא מניח עליו רחב שלא יגיע בו שאין זו הטמנה, כך כתב הרשב"א ז"ל). וכן הוא בשו"ע סי' רנז ס"ח (ואם נתן על הקדירה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדירה ... אין כאן הטמנה).

וכן הוא לעיל שם ס"ד (אסור לכפות כלי על קדרה רותחת לשמור חומה ... אלא אם כן הכלי הוא רחב שאין דפנותיו נוגעים בצדי הקדרה, שאז אין כאן הטמנה כלל).

[2799] להטמנה, אף אם הוא דבר קשה.

[2800] כמבואר בירושלמי שם, שלא התירו אלא להוסיף כיסוי על גבי כיסוי של מפה, או על גבי שאר כיסוים שמועילים להטמנה, אבל אסור להוסיף כר על כיסוי הכלי. הרי שהקדרה עצמה והכיסוי שלה אינם נחשבים הטמנה.

[2801] שכל האמור לעיל, לאסור כשנותן עליו כלי, היינו כשנותנו כדי להחם, משא"כ כשנותן כדי לשמור, נתבאר ברשב"א שם (ומכל מקום להטיל עליה כלי לשמרה מן העכברים או שלא תתלכלך בעפרורית, שרי, שאין זה כמטמין להחם, אלא כשומר וכנותן כיסוי על גבי קדירה). הובא בר"ן שם (לשום כלי על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או כדי שלא יתטנף בעפרורית, שרי, שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר וכנותן כסוי על גבי קדרה). וכן הוא בשו"ע שם ולעיל שם.

והיינו שמה שכיסוי הכלי אינו נחשב הטמנה, הוא כיון שהכיסוי הוא "כשומר", ואינו ניתן "להחם".

[2802] שהעתיק את לשון הרשב"א.

[2803] גם כשנותן את כיסוי הכלי כדי להחם, יש לומר שאינו נחשב הטמנה, כיון דליכא הכירא שהוא "להחם".

[2804] שהקדרה עצמה אינה נחשבת כיסוי, ולכן אסור להוסיף עליה כיסוי.

[2805] גם אם נאמר שאיסור הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, הוא לא רק על פיה למעלה, אלא גם מסביב, כמו באיסור הטמנה בדבר המוסיף הבל (דלא כמבואר לעיל סוף ס"ד וס"ה), ואם כן מדוע לא תיחשב הקדרה הטמנה, שיהי' מותר להוסיף עליה עוד כיסוי.

אלא ודאי הטעם, כיון שבקדרה עצמה ליכא הכירא, ואינה נחשבת הטמנה לענין זה.

[2806] כדלעיל סי' רנז ס"ט (לא אסרו להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, אלא כשמטמין באותה קדרה עצמה שנתבשל בה התבשיל, שאז יש לגזור שמא ירתיחנה, אבל אם פינהו לקדרה אחרת, מותר להטמינו), ושם נסמן (הערה 735).

הרי שבכל אופן שההטמנה אסורה בשבת, מיירי בקדרה שבישל בה, ולא עשה בה שום מעשה להטמנה.

[2807] מה שמניחים כיסוי על הקדרה, "לא מיקרי הוספה" על הטמנה (שמותרת כנ"ל), "רק הטמנה מחדש" (שאסורה).

[2808] כדלעיל ד"ה והיינו בדעת הרא"ש (וכשאינו ראוי להטמין בתוכו, כגון קרקע הכירה, הוא דאיכא לפלוגי בין דרך הטמנה ממש בבגדים), והקדרה עצמה לא מקרי הטמנה ממש.

[2809] שאסרו לדעתו רק כשהקופה שומרת החום שבקדרה.

בגחלים היינו טעמא דאסור[2810], משום גזרה, דהיינו שלא נתנו דבריהם לשיעורין[2811].

והשתא[2812] אתי שפיר נמי מה שכתב הטור סימן רנ"ח ואין זה כטומן בדבר כו', דלכאורה משנה שאינה צריכה היא, דמהיכי תיתי למיקריא הטמנה, דהא הטור לא הזכיר כלל שנותן תחת הבגדים, כפירוש הרב רבינו יונה[2813], אלא על קדרה חמה בלבד. וגם ברישא[2814] רוצה לומר על ההטמנה מלמעלה, כגון שמקצת מגולה[2815]. שהרי גם הרא"ש[2816] לא הזכיר רק פירוש ר"י[2817] בהיא דכוזא כו', וגם הטור נמשך אחריו בסי' שי"ח[2818] ובנוסחאות אחרות גם בסי' זה כמו שכתב ב"י[2819]. וכל שכן בהרמב"ם[2820],

---

[2810] אף בלא כיסוי מסביב לקדרה, אלא הקדרה עצמה נחשבת הטמנה.

[2811] כדלעיל ד"ה והשתא אתי שפיר לדעת הרא"ש (והיינו משום דהתבשיל כולו טמון בקדרה, והקדרה טמונה במקצת בדבר המוסיף, ולא נתנו דבריהם לשיעורים).

[2812] לפי מה שנתבאר לעיל ד"ה ומשום הכי כתב הטור, שדעת הטור נוטה לפרש בדברי הגאונים, שאף המעמיד קדרה על קרקע הכירה מיקרי הטמנה בדבר המוסיף הבל, ולפי מה שנתבאר לעיל שגם הטמנה בקדרה היא הטמנה, לפי זה יש מקום לומר שכן הוא גם במיחם על גבי מיחם, "דסלקא דעתך אמינא, מאחר שהקדרה מוספת הבל כקרקע הכירה גרופה, ולשום תבשיל בתוך כלי מקרי גם כן הטמנה לענין נוגע בגחלים ... קמ"ל דלא מיקרי דרך הטמנה ממש בכהאי גוונא", ולכן כתב הטור "ואם הניחו בערב שבת מותר, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל",

*

והנה לעיל שם נתבאר טעם הלכה זו שבטור, כפירוש הב"י שם (ואין זה כמטמין על גבי דבר המוסיף הבל שאסור אפילו מבעוד יום, לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל, שהרי חומה הולך ומתמעט).

ועל זה הקשה לעיל שם בקונטרס אחרון סוף ס"ק ב (ובאמת שלדעת הטור הוא דוחק גדול לחלק בין קדרה חמה שבסימן רנ"ח, לכירה או חפירה שהוחמה גם כן מחמת האש והולכת ומתקררת), ושם (הערה 876).

ולכן מפרש כאן כלפנינו.

[2813] שנתבאר לעיל ס"ד ד"ה וגבי כוזא (והערה 2684), שמפרש שהן מעשה דכוזא והן ההלכה דמיחם על גבי מיחם מיירי שנותן העליון תחת הבגדים שנטמן בו התחתון, וטעם ההיתר במיחם על גבי מיחם, כאמור בגמרא מח, רע"א (התם אוקומי קא מוקים, הכא אולודי קא מוליד).

[2814] שכתב הטור "להניחו על הקדרה טמונה", אין הכוונה דמיירי הכא שגם הכלי העליון טמון בבגדים, כי אם רוצה לומר שהניח את המיחם העליון על ההטמנה של המיחם התחתון.

[2815] ובאותו מקצת מגולה של המיחם התחתון, מניח את המיחם העליון.

[2816] פ"ד סי' ג (ורבי זירא הוה בעי למישרי משום שלא נתנו שם אלא להפשיר ... הכא שהיו ראוין להתבשל, אפילו לפשר אסור).

[2817] שברשב"א מח, א בשם ר"י הזקן (דהכא בשהניחו כדי להפשיר, אלא שהיה הקומקום כל כך חם שאילו היה מניחו שם זמן רב היה מתחמם בו, ומפני זה אסרו רבה ... כן תירץ ר"י הזקן הידוע בעל התוספות ז"ל). ובתוס' מח, א ד"ה מאי (הא') בשם הרשב"א (נראה לרשב"א דהא דשרינן לתת קיתון של מים כנגד המדורה היינו ברחוק מן המדורה שלעולם לא יוכל לבא לידי בשול אבל בקרוב אסור אפילו להפשיר דילמא משתלי ואתי להניחן שם עד שיתבשל).

[2818] "כלי שיש בו תבשיל קר, אסור ליתנו על גבי קדרה הטמונה כדי להתחמם, אם הקדרה חמה בענין שהעליון יכול להתבשל".

וכן הוא לקמן שם סכ"ג (בכלי ראשון אסור להעמידו, אפילו להפיג צנתו בלבד, גזרה שמא ישכח וישתהה שם עד שתהא היד סולדת בו), וסכ"ד (אסור ליתנם סמוך לאש במקום שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניחן שם שעה מועטת שתפיג צינתן בלבד אסור, גזרה שמא ישכחם וישהו שם עד שתהא היד סולדת בו).

וכן הוא לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה אבל להרב רבינו יונה שבר"ן (גבי כוזא אפומא דקומקומא פירש הרב רבינו יונה דהקומקום נקרא דבר המוסיף הבל ... אבל הרא"ש וטור לא סבירא להו כהרב רבינו יונה בהא).

ומטעם זה לא קיי"ל כרבינו יונה בזה, כדלעיל סי' רנח בקונטרס אחרון (ולאפוקי מדברי הרב רבינו יונה שהביא הר"ן שפירש ההיא דכוזא כו' בכהאי גוונא ולאיסור. אלא סבירא לן בההיא כפירוש התוס' ורא"ש וטור ושו"ע בסי' שי"ח), ושם (הערה 936).

[2819] ד"ה וכתב רבינו בסי' שיח (ובקצת נוסחאות כתוב כן גם בסימן זה).

[2820] פ"ד ה"ו (אין מניחין כלי שיש בו דבר צונן על גבי כלי חם בשבת, שהרי מוליך בו חום בשבת, ואם הניחו מבערב מותר, ואינו כטומן בדבר המוסיף), ובמ"מ שם (ופירשו ז"ל שהקומקום היה חם כל כך, שהיה בו כדי לחמם הכוזא שהיה בו צונן, ולא שיעור להפשיר בלבד).

שממנו לקוחים דברי הטור, אי אפשר לפרש כלל כפירוש הרב רבינו יונה, אלא כפירוש ר"י, כמו שכתב המגיד משנה שם. ולפי מה שנתבאר אתי שפיר, דסלקא דעתך אמינא מאחר שהקדרה מוספת הבל כקרקע הכירה גרופה, ולשום תבשיל בתוך כלי מקרי גם כן הטמנה לענין נוגע בגחלים, משא"כ בבישרא אגומרא[2821], קמ"ל דלא מיקרי דרך הטמנה ממש בכהאי גוונא.

ועובדא דרבי[2822] להרא"ש אתי שפיר כמו שנתבאר לעיל[2823] להרשב"א, משום דלהפשיר לא גרע מכלי שני דלא מיקרי מוסיף הבל, כמו שנתבאר לעיל בשם רש"י[2824]. אלא דלפי זה לא אתי שפיר כל כך לשון הטור סי' רנ"ח ואין זה כטומן כו', כיון דמיירי להפשיר[2825].

[ט] גם בהפשרה אסרו משום הטמנה, ושוב יוקשה מעשה דרבי

והנה[2826] ברמב"ן במלחמות[2827] גבי אנשי טבריא מבואר בהדיא, דלהפשיר נמי אסור אפילו מבעוד יום בדבר המוסיף. אלא דיש לומר דהרמב"ן לשיטתיה אזיל דפירש שם שהסילון היה פתוח[2828], ואם כן אי אפשר שיתחממו שהיד סולדת בו מדי עברם לבד. אבל להרשב"א שם[2829] דפירש שהיה סתום, יש לומר דהוחמו ממש, כפשט לשון המשנה[2830] כחמין שהוחמו בשבת כו', שהן חמין ממש, גם לרמב"ן[2831] (דאם לא כן,

---

[2821] כדלעיל (ולא דמי לבשר ובצל שהם מגולים, ואין לגזור במגולה אטו מכוסה וטמון, משא"כ בטמון בקדרה, דמקרי נמי הטמנה).

[2822] עתה מקשה על מה שנתבאר כאן הסלקא דעתא של הטור שמיחם על גבי מיחם יש בו איסור הטמנה.
והרי כבר נתבאר שמעובדא דרבי מ, ב למדנו שהפשרה לא נאסרה מטעם הטמנה, והרי גם כאן מיירי הטור במיחם על גבי מיחם שאין בו אלא הפשרה, וכיון דמיירי להפשיר אם כן מהי הסלקא דעתא שיהי' בזה איסור הטמנה?
אלא ודאי סובר הטור, שגם בהפשרה אסרו משום הטמנה. ואם כן נפל התירוץ דלעיל (ס"ד ד"ה והיינו טעמא), שבפך שמן להפשיר לא אסר רבי מטעם הטמנה.
ומטעם זה יתבאר באופן אחר, לקמן ס"י.

[2823] ס"ג (אלא היינו טעמא, דסבירא ליה לרשב"א בפשיטות דאיסור מוסיף הבל לא גזרו כלל בלהפשיר לבד, כעובדא דרבי).

[2824] בתחלה נתבאר לעיל ס"ג ד"ה והא דהתיר (ואין לומר דכלי שני לא מיקרי דבר המוסיף, חדא דלא גרע מאבק דרכים, שאסרו בסתם, אף שלפעמים אינו חם אפילו כחום כלי שני), ורק להפשיר לא מיקרי מוסיף הבל.
אמנם לעיל ס"ז (לפי דעת רש"י דבמים במים שייך הטמנה (רוצה לומר צונן בחמין דכלי ראשון דחמי טבריא, דבכלי שני שרי בהדיא בברייתא דף מ"ב)). הרי שלדעת רש"י, גם כלי שני לא מיקרי מוסיף הבל, ומכל שכן להפשיר.

[2825] כמובן מהמשך דברי הטור (אין מניחים כלי שיש בו דבר קר על גבי קדרה חמה בשבת, שהרי מוליד בו חום בשבת, ואם הניחו בערב שבת מותר, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל. ודוקא שהוא בענין שהוא יכול להתבשל מחום התחתון). והיינו שבשבת אסור אף להפשיר, אם הוא יכול להתבשל, ובערב שבת מותר, אף שהוא מפשיר.

[2826] אחרי שהוכיח לדעת הטור, שגם בהפשרה אסרו משום הטמנה. בא להוכיח שכן הוא אף לדעת הרמב"ן.
ואם כן נפל התירוץ דלעיל (ס"ד ד"ה והיינו טעמא), שבפך שמן להפשיר לא אסר רבי מטעם הטמנה.
ומטעם זה יתבאר באופן אחר, לקמן ס"י.

[2827] יח, א (ודאי להחם הצונן נתכוונו, שלא היו ראוים להם צוננים לגמרי עד שיחמו קצת). הרי שלא באו אלא להפשיר, ומכל מקום אסרו עליהם משום הטמנה.

[2828] "סילון של מתכת נתנו בתוך אמת החמין, ועובר הסילון מתח[ל]ת האמה לסופה, ויוצא ממנה ומקלח הסלון לחוץ".

[2829] לט, ב ד"ה אמר רב חסדא (סילון הסתום שבאו מימיו בתוכו מערב שבת ... אותן שנשתהו שם מבעוד יום אסרו).

[2830] לח, סוע"ב (אמרו להם חכמים, אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת, ואסורין ברחיצה ובשתיה).
וכן הוכיח לעיל ס"ג ד"ה אלא היינו טעמא (וכן מעשה דאנשי טבריא, נמי מיירי בכהאי גוונא, מדאסרו להם בשתיה כהוחמו בשבת, ולהפשיר מותר לכתחילה).

אמאי אסורים בשתיה, הא אפילו לכתחלה מותר להפשיר לשתיה[2832], אלא שעשאו הפושרין שנפשרו באיסור הטמנה כאלו הוחמו ממש בשבת[2833]. ואתי שפיר נמי דלא קשה מידי מאי פריך בגמרא[2834] אילימא רחיצת כל גופו כו', לפי דעת רמב"ן דמיירי מפושרין, ופושרין של ערב שבת ודאי שרו, דהא אפילו מי הנהר בקיץ מיקרי פושרין, או בחורף שעמדו מעט בבית[2835]. ועיין שם ברשב"א[2836] שאין חילוק בין להפג צינתם ובין פושרין בכל הסוגיא (דלא כספר התרומה[2837]). וכן כתב הר"ן[2838] בהדיא, דדוקא משום שהופשרו בשבת אסור להתחמם כנגד המדורה. אלא דאכחמין שהוחמו כו'[2839] פריך, שהן חמין ממש, מדאסורין בשתיה). וכן כתבו התוס'[2840] שהיה מוקף מכל צד כו', ורוצים לומר מכל צד גם מפיו.

ונמצא[2841] שהמים שבסילון נכנסו בתוכו מבעוד יום, אלא שלא הוחמו כל צרכן לרחיצה מבעוד יום, דאז[2842] אין לאסור בדיעבד אפילו בהטמנה, כמו שכתבו רשב"א[2843] ור"ן[2844]

[2831] גם לרמב"ן, שנתבאר לעיל דמיירי שרק הפשירו אותם, צריך לפרש כן (שעשאו הפושרין שנפשרו באיסור הטמנה, כאלו הוחמו ממש בשבת).

[2832] כדתנן מא, א (המיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו, אבל נותן הוא לתוכו, או לתוך הכוס, כדי להפשיר).

וכן נפסק לקמן סי' שיח סכ"א (מיחם שפינה ממנו מים חמין, אסור ליתן לתוכו מים צוננין מועטין, שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו. אבל מותר ליתן לתוכו מים צוננים מרובים כדי להפשירן).

[2833] שיתבאר לקמן סי' שיח ס"א (המבשל בשבת או שעשה אחת משאר מלאכות במזיד, אסור לו לעולם ליהנות מאותה מלאכה ... אם היה שוגג, אסור בו ביום).

[2834] לט, ב (מאי רחיצה, אילימא רחיצת כל גופו, אלא חמין שהוחמו בשבת הוא דאסורין, הא חמין שהוחמו מערב שבת מותרין, והתניא חמין שהוחמו מערב שבת למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו).

[2835] ראה תהלה לדוד סי' שכו ס"ק ג (וראיית הרב ז"ל נראה, דאם כן רחיצה בצונן בשבת ליכא ... ולפי זה מים שנשאבו בשבת בחורף ועמדו קצת בבית הוי כנפשרו בשבת ואסור לרחוץ בהן).

[2836] מ, ב (והפגת צינתן היינו הפשר ... דכל מקום שאמרו כדי שתפיג צינתן היינו הפשר).

הובא גם לעיל ס"ד ד"ה וכן משמע בהדיא (להפשיר בדרך הטמנה, והיינו אפילו להפיג צינתם כמו שכתב שם הרשב"א ... פ"ג, דאין חילוק כלל בין הפשר להפיג צינתם).

[2837] סי' רלב (והשתא אתי שפיר הא דקתני גבי מים כדי שתפיג צנתן, ולא קתני כדי שיפשרו, משום דכנגד המדורה או בכלי ראשון אסור להפשיר, אלא אם כן מרחוק שאינו יכול לבוא לידי בשול, דהיינו יד סולדת, אבל כדי שתפיג צנתן, מותר אפילו בקרוב אל המדורה, כיון שאין דעתו להשהותו שם הכלי כי אם זמן מועט להעביר הצנה).

[2838] יט, רע"א (מפני שמפשיר מים שעליו, ונראה כרוחץ בחמין שהוחמו בשבת).

[2839] על מ"ש במשנה (כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה), פריך בגמרא שם (מאי רחיצה, אילימא רחיצת כל גופו, אלא חמין שהוחמו בשבת הוא דאסורין, הא חמין שהוחמו מערב שבת מותרין, והתניא חמין שהוחמו מערב שבת למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו).

[2840] לט, רע"א (דסילון לא היה מתערב בחמין, כי היה מוקף מחיצות מכל צד, והיו מתחממין המים צוננים שבסילון מחמת חמי טבריא). שהוא כפירוש הרשב"א הנ"ל (סילון הסתום שבאו מימיו בתוכו מערב שבת).

[2841] עתה בא לבאר לשיטת התוס' וסיעתו, מה שאמרו במשנה שאם נתחמם ממש על ידי הטמנה, אוסרים בדיעבד להשתמש בו בשבת; ולכאורה ממה נפשך, אם התחממו מבעוד יום, אין לאסור בדיעבד. ואם נכנסו מבעוד יום וגמר חימומן היה בשבת, יש לאסור אף בלא איסור הטמנה, כמבואר בתוס' לפירוש רש"י.

ועל זה מבאר, שאם נכנסו מעצמן בשבת יש לאסור אף בלא איסור הטמנה, ואם נכנסו מבעוד יום וגמר חימומן היה בשבת, אין לאסור אלא משום איסור הטמנה.

[2842] אילו הוחמו המים כל צרכן.

[2843] לט, ב ד"ה אמר רב חסדא (וכתב הרמב"ן ז"ל ודוקא בצונן שנתחמם או נצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה אין לנו).

[2844] יח, א ד"ה גרסינן.

בשם רמב"ן[2845], אלא גמר חימומן היה בשבת[2846]. ולולי איסור הטמנה אין לאסור כלל מה שהוחמו בשבת, מאחר שהובאו בתוכו בהיתר. ולא דמי למה שכתבו התוס'[2847] לפירוש רש"י וליכא למילף כו'. דהתם לפירוש רש"י מים אלו נכנסו בשבת והוחמו מאליהן, ואסורים ברחיצה ושתיה ככל מלאכה הנעשית מאליה בשבת, כמו פירות הנושרין ומשקין שזבו, דאסרו ליהנות שמא יעשה המלאכה בעצמו[2848], וכנכרי שליקט[2849] בשביל ישראל[2850]. משא"כ לפירוש התוס', דהמים הובאו מבעוד יום, אין לאסור כלל כשהובאו בהיתר[2851], כמו שהתירו קדרה שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום[2852], ואפילו קידרא חייתא[2853] שמתבשלת כולה בשבת והתירוה באכילה, ולא חיישינן שמא יבשל בשבת לבית הלל[2854], או אפילו לבית שמאי[2855], והיינו משום ששופת

[2845] לט, ב ד"ה ממעשה (ומיהו דוקא בצונן שנתחמם, או נצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה אין לנו).

וכן הוא לעיל סי' רנז ס"א (ואם עבר והטמין ... אסור ... אם הוא מצטמק ויפה לו, או שהיה צונן ונתחמם על ידי הטמנה זו. אבל אם הוא עומד בחמימותו כשעה הראשונה, והוא דבר שמצטמק ורע לו, מותר, שהרי אינו נהנה כלל מן האיסור).

[2846] ולכן אסרום בדיעבד במשנה שם.

[2847] לט, רע"א (ולר"י נראה דמה שהיו מתערבין צונן בחמין לא הוה דמי להטמנה, וליכא למילף מינה. דאיכא למימר דאסרי להו מפני שמבשל המים צוננין).

והיינו שלפירוש רש"י דמיירי שהיו מתערבין צונן בחמין, יש לאסור משום איסור בישול, אף בלא איסור הטמנה. משא"כ לפירוש התוס', שהכניס לפני השבת סילון המוקף מכל צד, אין לאסרו מטעם שנתבשל בשבת.

ומבאר טעם החילוק בינם, ובזה מיישב קושיית הפני יהושע על התוס', כדלקמן.

[2848] ביצה ב, סע"ב (פירות הנושרין טעמא מאי גזרה שמא יעלה ויתלוש ... משקין שזבו טעמא מאי גזרה שמא יסחוט).

וכן הוא לקמן סי' שכ ס"ג (משקין שזבו בשבת מאליהם מזיתים וענבים, אסורים עד לערב, גזרה שמא יסחוט בידים כדי לשתותן היום, אם יהיו מותרים), ושו"ע סי' שכב ס"ג (פירות שנשרו מן האילן בשבת, אסורים בו ביום), ובט"ז ס"ק ב ומ"א ס"ק ג (משום שמא יעלה ויתלוש).

ואם כן הי' מקום לאסור גם המים שנתבשלו מעצמם, שמא יעשה המלאכה בעצמו.

אבל לא קיי"ל הכי, כדלקמן סי' שכו ס"ג (מותר להמשיך הצונן מבעוד יום לשם והוא נמשך לשם והולך כל השבת כולה, ואין בו משום בישול, כיון שהתחיל מבעוד יום והוא נגמר מאליו בשבת ... ומותר גם כן לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו, כמו בשאר חמי טבריא). וראה שבת כהלכה פ"ב בתוספת ביאור. נימוקי שבת.

[2849] כדלקמן סי' שכה ס"ח (שאם סחטן נכרי אפילו לעצמו, אסורים המשקים לישראל עד לערב, אם הוא בענין שהיו אסורים אם היו זבים מאליהן כמו שנתבאר בסי' ש"כ. לפי שגם אלו המשקין הבאים לישראל על ידי סחיטת נכרי, הם בכלל הגזרה שגזרו על משקין שזבו מאליהן, מפני שגם אלו באים להישראל ממילא כמו הזבין מאליהן. וכן נכרי שליקט פירות מהמחובר לעצמו ... אסורים לישראל עד לערב, לפי שהם בכלל הגזרה שגזרו על פירות הנושרים מאליהן ... שגם פירות אלו באים להישראל ממילא כמו הנושרים מאליהם), ושם נסמן.

והיינו שאף שכאן לא נעשה מעצמו ממש, כי אם על ידי שהביא את הסילון בערב שבת, שעל ידי זה נכנסים המים לאמה בשבת ומתבשלים מעצמם. גם זה נחשב נתבשל מעצמו, כמו הנכרי שסחט או ליקט הפירות, שגם זה נחשב ש"פירות אלו באים להישראל ממילא כמו הנושרים מאליהם". וגזרו גם בזה "שמא יעשה המלאכה בעצמו".

[2850] אוצ"ל: בשביל עצמו.

[2851] שאין זה נחשב נתבשל מעצמו שגזרו בו "שמא יעשה המלאכה בעצמו", כי אם נחשב שהישראל בישלו לפני השבת, "ששופת קדרה זו בידים מבעוד יום", שלא גזרו בזה.

[2852] כדלעיל סי' רנג ס"א (אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה ... אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי), ושם נסמן (הערה 7).

[2853] כדלעיל שם ס"ח (אם הוא חי לגמרי, מותר ליתנו), ושם נסמן (הערה 44).

[2854] במשנה יז, ב (ובכולן בית הלל מתירין עם השמש), ובגמרא יח, ב (תנו רבנן לא תמלא אשה קדרה עסיות ותורמסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה ... לימא בית שמאי היא ולא בית הלל).

הרי שלבית הלל שהתירו בכולן עם השמש, ולא חיישינן שמא יבשל בשבת. ולא אסור אלא באופן שיש לחשוש שמא יחתה בגחלים, בשהייה או בהטמנה.

קדרה זו בידים מבעוד יום והבישול יהיה ממילא. משא"כ במים שנכנסו בסילון ובאמה לפירש"י, לא נעשה בהם שום מעשה מבעוד יום, דקמאי אזלי כו'[2856] (וחילוק זה[2857] מצינו בהדיא בסנהדרין דף ע"ז[2858] דכפתו בחמה חייב, דסוף[2859] חמה לבא ובבידקא דמיא בכח שני גרמא בעלמא הוא, עיין שם[2860]). ואתי שפיר דלא קשה מידי מ"ש בפני יהושע על התוס'[2861] מראש ועד סוף, עיין שם.

[2855] שאסרו במשנה שם להתחיל המלאכה מערב שבת, "אלא כדי שיעשו מבעוד יום". ונתפרש בתוס' יח, א ד"ה ולימא (דרבה סבר דטעמא דבית שמאי ... דגזרינן דילמא אתי למעבד בשבת).

מכל מקום היינו דוקא לרבה, משא"כ ר' יוסף מפרש דבריהם (יח, א) "משום שביתת כלים". הרי שגם הם יודו, שאם התחיל המלאכה בערב שבת, "לא חיישינן שמא יבשל בשבת". וראה נימוקי שבת.

[2856] כמבואר בפסחים ז, א (אמרינן קמאי קמאי אזלי ליה והני אחריני נינהו). ע"ז מז, א (קמאי קמאי), ופרש"י (כלומר מעין המקלח כל זמן שהמים באים ראשון ראשון והולכין להם והבאים אחריהן מותרים).

וכיון שהמים הבאים אחר כך מעצמן, הן מתבשלות ממילא, יש מקום לגזור עליהם שמא יבשל בשבת.

[2857] בין המים שנכנסו לסילון בערב שבת, על ידי שהכניס הסילון לאמה, שנחשב כאילו הוא עצמן בישלן בשבת, ומותר. לבין המים שנכנסים אחר כך בשבת, שנחשב כאילו נכנסו ונתבשלו מעצמן, שיש מקום לאסרן שמע יבשל בשבת.

[2858] ע"א (כפתו בחמה ומת בצינה ומת חייב. סוף חמה לבא סוף צינה לבא פטור).

[2859] אוצ"ל: ובסוף.

[2860] שם סוע"ב (אמר רב פפא האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא, גירה דידיה הוא ומיחייב. הני מילי בכח ראשון, אבל בכח שני, גרמא בעלמא הוא), שכח שני דומה להא דאמרינן שם ע"א (הני אזלי והני אתו).

וכן הוא בסילון, מה שנכנס מיד בערב שבת, בעת שהכניס את הסילון בכח ראשון, נחשב כחו וגירא דיליה, שאין מקום לגזור בו שמא יבשל בשבת. אבל מה שנכנס בכח שבת בכניסת השבת בכח שני, נחשב רק גרמא בעלמא, ומתבשל ממילא, שבזה גזרו חכמים שמא יבשל בשבת.

וכן הובא חילוק כעין זה לקמן סי' שנז ס"א (חצר ... אין שופכין לתוכה מים בשבת ... כאלו שופכן לרשות הרבים. ואף על פי שאין בשפיכה זו שמחצר לרשות הרבים איסור של תורה (אם אינו שופכן סמוך לרשות הרבים ממש, אלא ברחוק מעט, בענין שיציאתן לרשות הרבים היא מאליהן, ואיננה כח שפיכתו ממש, אלא כחו הוא גורם בלבד), וס"ב (רק שיזהר שלא ישפכם סמוך לרשות הרבים ממש ... בענין שיציאתן לרשות הרבים היא כח שפיכתו ממש שיש בזה איסור של תורה), ושם נסמן (הערה ח). והיינו שמה ששופך סמוך לרשות הרבים, ומעצמן יוצאין לחוץ, נחשב כחו. משא"כ כששופך רחוק מעט, ואחר כך יוצאין לחוץ מעצמן, אינו נחשב כחו.

סי' שטז ס"ו (הפורש מצודה ובשעת פרישתו נכנסה חיה לתוכה, חייב, אבל אם נכנסה אחר כך לתוכה פטור).

לעיל סי' קנט סי"ד (צינור שדולין מים מן היאור ושופכין בו ונמשכין ממנו המים להשקות השדה, אינו יכול ליתן ידיו לתוכו או תחתיו כדי שיקלחו המים עליהן כשיגיעו להן, מפני שאינן באים על ידו מכח אדם, שכבר פסק כח השופך. ואם משים ידו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים תחת השפיכה ממש, עלתה לו נטילה, שכל זמן שהמים קרובים למקום השפיכה עדיין מכח אדם הם באים).

[2861] שם (וקשיא לי טובא על פירוש ר"י, דהיכי דמי, אם הביאו אנשי טבריא הסילון מבעוד יום בענין שלא היו יכולין להתחמם כל צרכן קודם שבת ... אם כן הדרא קושיית ר"י לדוכתא, דמנא ליה לרב חסדא בסמוך במסקנא דמשום הטמנה אסרו חכמים, דילמא משום דנתבשלו המים צוננין בחמין בשבת אסרו חכמים, משא"כ בסתם הטמנה מבעוד יום, דאיירי בקדירות שנתבשלו כל צרכן מבעוד יום, דבהכי איירי ר"פ במה טומנין, מנ"ל לאסור בדיעבד).

ולפי המבואר כאן, שהתוס' מפרשים שכל המים נכנסו לסילון שבאמה בערב שבת, ובשבת לא נכנסו לשם מים חדשים, לפי זה יש ליישב מה שהקשה הפני יהושע על התוס', שלא הקשה התוס' כן אלא לשיטת רש"י שהמים באו מאילהם לאמה בשבת, ושם נתבשלו מאליהם, שאז יש מקום לומר לאסור מטעם שמא יבשל בשבת, כמו במשקין שזב ובפירות הנושרים. משא"כ לשיטת ר"י, "שהמים הובאו מבעוד יום, אין לאסור כלל כשהובאו בהיתר, כמו שהתירו קדרה ... שמתבשלת כולה בשבת".

*

וכל זה הוא לשיטת תוס' ורשב"א, שהסילון "היה מוקף מכל צד ... גם מפיו, ונמצא שהמים שבסילון נכנסו בתוכו מבעוד יום".

משא"כ לרמב"ן, "שהסילון היה פתוח", ונמצאו שהמים שבסילון נכנסו בשבת, הי' מקום לאסור אף מטעם שמא יבא לבשל, אילו היו מתחממים בו המים עד שתהא היד סולדת בו (כפי שכתבו התוס' לפי שיטת רש"י).

אמנם כיון דמיירי "שהסילון היה פתוח", ו"אי אפשר שיתחממו שהיד סולדת בו מדי עברם לבד", שוב אין מקום לאסרו משום בישול, אלא משום הטמנה.

[י] ביאור נוסף במעשה דרבי, לדעת כל הפוסקים הנ"ל

והנה[2862] לרמב"ן לכאורה יש לומר, דהיינו טעמא דבעובדא דרבי ליכא משום הטמנה במקצת, משום דסבירא ליה דאפילו כלי ראשון לא מיקרי מוסיף הבל, דמוסיף הבל היינו להרתיח כלי ראשון כעין האש, כמו שכתב הרמב"ם[2863], ואמה דטבריה היינו טעמא משום דהוה ככלי ראשון שעל גבי האור, מאחר שאינה מצטננת לעולם משום שמחוברת למקורה[2864].

אלא דבר"ן לא אתי שפיר כלל, דסבירא ליה כפירוש רמב"ן שהסילון פתוח[2865], וסבירא ליה לחוש לפירוש רש"י לאסור משום הטמנה בכלי ראשון משום חמי האור[2866]. וגם זה דוחק מה שהעתיק הרשב"א סוף פ"ד[2867] לשון הרמב"ן בסתם לאסור להטמין צונן בכל

[2862] אחר שנתבארה שיטת הרמב"ן, שגם הטמנה להפשיר אסורה, וכן נתבאר לעיל לשיטת הטור (והערה 2822), וכן יתבאר בסמוך לשיטת הרשב"א, אם כן נפל התירוץ דלעיל (ס"ד ד"ה והיינו טעמא), שבפך שמן להפשיר לא אסר רבי מטעם הטמנה.

וגם אין לומר דהיינו משום שהיא הטמנה במקצת, שהרי דעת הרמב"ן שהטמנה במקצת שמה הטמנה, כדלעיל ס"א (והערה 2542).

וגם אין לומר דהיינו משום שהיא הטמנה בכלי שני, כדלעיל ס"ג ד"ה והא דהתיר (ואין לומר דכלי שני לא מיקרי דבר המוסיף ... דאם כן מנא ליה למימר שמע מינה דשמן יש בו משום בישול, דלמא אסר בכלי ראשון משום הטמנה), הרי שגם בכלי ראשון לא אסר רבי להפשיר משום הטמנה.

ולכאורה יש לתרץ לדעתם, שגם בכלי ראשון לא אסרו להפשיר על ידי הטמנה, אלא בחום כזה שיכול להרתיח כלי ראשון חם (כמו גחלים, או מלח וסיד וגפת, שיכולים להוסיף חום בכלי ראשון). משא"כ במעשה דרבי, שהכלי ראשון לא הי' יכול אלא להרתיח צונן, ולא להרתיח כלי ראשון חם, ולכן לא נאסרה בו הטמנה.

אבל לא נראה כן בר"ן וברשב"א.

"הילכך מחוורתא", שגם בכלי ראשון לא אסרו להפשיר על ידי הטמנה, אלא "דוקא אי שמן יש בו משום בישול, ובכלי ראשון דוקא, אבל אי אין בו משום בישול, אין לאסור משום הטמנה". ומזה שאסר להפשיר את פך השמן בכלי ראשון, עכ"פ משום הטמנה, מוכח ששמן יש בו משום בישול בכלי ראשון.

*

וכל זה הוא כדי לבאר את מעשה דרבי לפי שיטת פוסקים אלו. אמנם לדידן, לא קשה כלל מה שהתיר רבי להפשיר הפך שמן, ולא חשש לאיסור הטמנה, מב' טעמים:

(א) כבר נפסק לעיל סי' רנז ס"י (כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש, וכל שעה היא מתקררת והולכת, אינה נקראת דבר המוסיף הבל), ושם נסמן (הערה 747). שלפי זה לא אסרו משום הטמנה במוסיף הבל, אף בחום כלי ראשון. וכדלעיל ס"ב, שכל הקושיא ממעשה דרבי הוא רק לדעת הרשב"א וסיעתו (לא סבירא ליה שם, כמו שכתב בספר התרומה שם, משום דחום על ידי דבר אחר לא דמי לגפת), ושם נסמן (הערה 2614).

(ב) כבר נפסק לעיל שם (ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה, אין זו הטמנה ... וכן המנהג). וגם במעשה דרבי הפך שהפשיר הי' מגולה למעלה, כדלעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ב ד"ה אבל להרב רבינו יונה (ועל כרחך צריך לומר משום שהפך היה מגולה למעלה מן המים, אף ששוליו טמונים אין בכך כלום). וכן נתבאר לעיל ס"ב (מותר להפשיר פך של שמן בכלי שני ... דלא מיקרי דרך הטמנה אלא כשכולו טמון).

[2863] פ"ד ה"א (יש דברים שאם טמן בהן התבשיל הוא מתחמם ומוסיפין בבישולו כעין האש).

[2864] למקור החום של חמי טבריא, כדאמרינן לט, סע"א (תולדות חמה הוא ... תולדות אור הוא דחלפי אפיתחא דגיהנם).

וכעין זה לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון סוף ס"ק ג (ואמת החמין של טבריא שנקראת דבר המוסיף, כדמוכח במשנה וגמרא, היינו כשהיא במקום הילוכה, שאינה מתקררת לעולם).

[2865] יח, סע"א (סילון זה היה עובר בתוך האמה ופיו לחוץ, והיו מימיו נשפכין לעוקה שבקרקע).

[2866] שם (ומדברי רש"י ז"ל נראה שסילון זה של צונן היה נשפך כל השבת כולה לתוך האמה של חמין, ואם איתא דהכי הוא, מה שאנו נוהגין ליתן בשבת מים מבושלים לתוך החמין, נראה לי דאסור, דכה"ג הטמנה קרינן ליה בשמעתין).

הרי שלדעת הר"ן יש בה משום הטמנה אפילו מטמין הצונן להפשירם בחמין שעל האש, ואינן חמי טבריא שמחוברים למקורם. ושוב יוקשה הטעם שמעשה דרבי לא חששו לאיסור הטמנה.

[2867] נא, א ד"ה אמר (וכתב הרמב"ן ז"ל דדוקא בדבר שאינו מוסיף, אבל בדבר המוסיף אסור, ואפילו מבעוד יום ואף על פי שהוא צונן גמור ... ודבר ברור הוא).

דבר המוסיף בסתם, דמשמע אפילו מלח וסיד וגפת שאינן מחממין ממש שהיד סולדת בו[2868], אלא מפשירין, והודה לו הרשב"א.

הילכך מחוורתא דסבירא להו להרמב"ן והרשב"א וראי"ש (עיין שם בדפוס אמשטרדם[2869] שהוגה כגירסת הגאונים הפשרו לא זהו בישולו), דבעובדא דרבי שייך נמי הטמנה במקצת[2870] (אף על גב דהוה להפשיר. דכיון שחום כלי ראשון מבשל, מקרי מוסיף הבל. מה שאין כן כלי שני אין חומו מוסיף הבל[2871], בסתם קדרות הטמונות שהן כלי ראשון[2872]. ומשום הכי קתני[2873] כדי שתצלה, לאשמועינן דבעינן חום הראוי לבישול דוקא).

אלא[2874] דהיינו דוקא אי שמן יש בו משום בישול, ובכלי ראשון דוקא, אבל אי אין בו משום בישול, אין לאסור משום הטמנה, מאחר ששנינו כחמין שהוחמו כו'[2875], אם כן אין להחמיר יותר מאילו עשה כן בשבת.

[2868] שאינן יכולים להרתיח צונן, רק להוסיף חום בקדרת תבשיל חם.

[2869] בראי"ש פ"ג סוף סי' יא, בדפוס אמשטרדם (ת"ה): "הפשרו לא זהו בישולו" (ראה אגרות קודש של רבינו אגרת סו: "והש"ס ידפס מדפוס אמשטרדם, שהם מוגהים היטב").

והיינו שאף שבכמה דפוסים בראי"ש שם: "ושמע מינה הפשרו זהו בישולו". וכן הוא בתפארת שמואל שם: "הפשרו זהו בישולו, כצ"ל".

מכל מקום העיקר הוא כבדפוס אמשטרדם, שהוא כגירסת הגאונים (ראה גם לעיל ס"ב ד"ה וכן משמע: "לגירסת הגאונים דהפשרו לא זהו בישולו"). וכן הוא בקרבן נתנאל שם: "ושמע מינה הפשרו לא זהו בישולו. כן היא גירסת הרי"ף. דאי הפשרו זהו בישולו, אם כן בכלי שני נמי אסור להפשיר".

ודוקא לפי גירסא זו אפשר לבאר הלכה זו, כדלקמן.

[2870] שמה שאסר רבי להפשיר הפך שמן בכלי ראשון, הוא לא רק משום איסור בישול, אלא אף משום איסור הטמנה במקצת, ששמה הטמנה לדעת פוסקים אלו.

[2871] והיינו שכלי ראשון שיש בו בישול, אסור משום הטמנה אף בלהפשיר בלבד. ואילו כלי שני שאין בו בישול, אינו אסור משום הטמנה.

[2872] והיינו שיש ב' טעמים שכלי שני אין חומו נחשב מוסיף הבל:

(א) כיון שכלי שני אינו מבשל, אינו נקרא מוסיף הבל.

(ב) כיון שאין בכחו להוסיף הבל בסתם קדרות הטמונות שהן כלי ראשון.

הסברה השנית נזכרה כבר לעיל, בתירוץ הראשון (דמוסיף הבל היינו להרתיח כלי ראשון). וראה נימוקי שבת.

[2873] לח, סוע"ב (לא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה).

ונתבאר לעיל ס"ג ד"ה אלא היינו טעמא (דאיסור מוסיף הבל לא גזרו כלל בלהפשיר לבד ... דומיא דביצה בחול ובאבק דרכים, כדי שתצלה דוקא).

ואילו כאן מבאר, שאף שאסרו גם להפשיר; היינו דוקא בחום הראוי "שתצלה" בו.

[2874] עתה בא להשיב על מה שהקשה לעיל ס"ג ד"ה והא דהתיר (ואין לומר דכלי שני לא מיקרי דבר המוסיף ... דאם כן מנא ליה למימר שמע מינה דשמן יש בו משום בישול, דלמא אסר בכלי ראשון משום הטמנה).

ועל זה מבאר כאן, שאף שכלי ראשון הוא דבר המוסיף הבל, מכל מקום לא רצו לגזור על ההטמנה בערב שבת אלא במקום שבשבת עצמה יש בה משום בישול, כדלקמן בסמוך (אבל שיהיה מותר לחמם ממש ולא להטמין, יהיה כי חוכא בעיני העם, ובוודאי לא גזרו על זה).

וממה שאסר רבי להפשיר הפך שמן בכלי ראשון, "שמע מינה שמן יש בו משום בשול", ולכן אסור אף משום הטמנה. משא"כ אילו לא הי' בו בישול, לא היו אוסרים אף משום הטמנה.

[2875] שכבר נתבאר לעיל ריש ס"ט (כפשט לשון המשנה כחמין שהוחמו בשבת כו', שהן חמין ממש ... דאם לא כן, אמאי אסורים בשתיה, הא אפילו לכתחלה מותר להפשיר לשתיה).

ואילו כאן מבאר דהיינו דוקא בדבר שיש בו בישול, משא"כ למאן דאמר שמן אינו בו בישול; שכיון שמותר לחממו בשבת, אין לאסרו בהטמנה בערב שבת.

ובהא אתי שפיר דלא קשה מידי מ"ש מהר"ם מלובלין על התוספות[2876] ד"ה אלא למאן דאמר כו'. דלרב יוסף אין לאסור כלל מבעוד יום[2877], בדיעבד על כל פנים[2878], או אפילו לכתחלה[2879], להטמין הצונן בתולדות חמה, מאחר דשרי בשבת[2880], וכן בגפת ומלח[2881], אלא בקדרה רותחת[2882] דאסור בשבת להטמין אפילו באינו מוסיף, אסרו מבעוד יום במוסיף על כל פנים.

ואף להחולקין על זה בחידושי הרשב"א שם[2883]. היינו דוקא בדבר שיש בו משום בישול, אלא שהוא בתולדות חמה[2884]. ואף גם זאת[2885] משום דלא סבירא להו כמו שכתבו

[2876] במשנה לח, סע"ב (מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים, אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין).

ופירשו בגמרא לט, סע"א (והכי קאמרי ליה רבנן לר' יוסי, הא מעשה דאנשי טבריא דתולדות חמה הוא, ואסרי להו רבנן. אמר להו ההוא תולדות אור, הוא דחלפי אפיתחא דגיהנם).

והיינו שלדעת רבי יוסי הסובר במשנה שם שתולדת חמה מותרת, לפי פירוש רב יוסף שגם איסור הטמנה לא גזרו בתולדת חמה, האמור במשנה שם (ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים), שהוחמו מכח חמה.

וכתבו התוס' שם ד"ה אלא (ואם תאמר לרב יוסף אטו מי לית ליה גזירה שמא יטמין ברמץ, והא מהאי טעמא אסרינן להטמין בדבר המוסיף הבל. ויש לומר דמבעוד יום איכא למיגזר שמא יטמין ברמץ ושמא יחתה. אבל הכא [בשבת] לא שייך למיגזר, דאטו אי שרינן לבשל בחמי חמה ניחוש דילמא אתי לבשל בחמי אור בשבת).

והקשה מהר"ם שם (ומעשה דטבריא מבעוד יום היה, כדמשמע בגמרא לקמן בסמוך, ומתניתין דלא יטמיננה בחול ובאבק וכו' מיירי בשבת, ואם כן יש להקשות מאי מייתי ממעשה טבריא דהיה מבעוד יום, הא מבעוד יום כו"ע מודו).

אמנם על פי האמור לעיל, שכל מקום שאי אפשר להגיע בו משום בישול, לא אסרו משום הטמנה, אם כן מובן הא ד"מייתי ממעשה טבריא", להוכיח שאסרו הבישול בתולדת חמה, שאם הי' מותר בתולדת חמה בשבת, לא היו אוסרים הטמנה בו בערב שבת.

[2877] משא"כ לרבה, שאף לרבי יוסי אסור להטמין בשבת בחול ואבק דרכים, גזירה שמא יטמין ברמץ ויחתה, אף שחול ואבק דרכים הן תולדת חמה ואין בהם בישול.

אם כן יש לאסור להטמין אף בסילון בחמי טבריה, שהוא תולדת חמה, שאין בהם בישול לרבי יוסי – הן בשבת והן מבעוד יום.

*

וכל זה בתולדת חמה, שאין בה בישול לרבי יוסי. וסובר רבה שאסרו להטמין בו גזירה שמא יטמין ברמץ ויחתה.

אבל מה שנתבאר לעיל לענין כלי שני שאין בו בישול, ולענין שמן למאן דאמר שאין בו בישול, בזה לא אסרו הטמנה לדברי הכל, הן לרב יוסף והן לרבה, הן לרבי יוסי והן לחכמים, כדלקמן בסמוך (אבל בשמן, אי אין בו משום בישול כלל, לכולי עלמא אין לאסור משום הטמנה, אפילו בשבת).

[2878] כמשמעות הגמרא שהמטמין בתולדת חמה בשבת, מותר בדיעבד לרבי יוסי, לפירוש רב יוסף. ולא אסרו בדיעבד במטמין בחמי טבריא, אלא מהטעם דאמרינן לט, סע"א (ההוא תולדות אור הוא דחלפי אפיתחא דגיהנם).

[2879] כמשמעות מעשה דרבי, שאילו שמן לא הי' בו משום בישול, הי' מותר אף לכתחלה להטמין בכלי ראשון.

[2880] לרבי יוסי שרי בשבת לבשל בתולדת חמה, ולרב יוסף שרי אף להטמין בהם בשבת.

[2881] שכיון שלרב יוסף מותר להטמין בו שבת, שהרי אין בו משום בישול, ואין גוזרין בו שמא יטמין ברמץ בשבת. אם כן מותר להטמין בו אף בערב שבת.

[2882] שכיון שאסור להטמין בו בשבת אף בדבר שאינו מוסיף הבל, ומכל שכן בדבר שמוסיף, לכן אסרו מבעוד יום להטמינה בדבר המוסיף הבל.

[2883] ברשב"א שם הביא מהפוסקים כמה פירושים בגמרא, אם רב יוסף אליבא דרבי יוסי אוסר הטמנה בחמי טבריה, אע"פ שאין בו בישול לדעתו. וראה קובץ הערות וביאורים. נימוקי שבת.

[2884] שאף למאן דאמר דאין בישול בתולדת חמה; עדיין אפשר שיטמין ברמץ ויבוא לידי בישול, ולכן גזרו בו הטמנה, משום שמא יטמין ברמץ.

מכל מקום גם הם יודו, שלמאן דאמר שמן אין בו משום בישול, לא גזרו בו הטמנה, שהרי גם אם יטמין ברמץ לא יבוא לבישול השמן.

[2885] גם זה גופא שסובר שיש איסור הטמנה בתולדת חמה אף לרבי יוסי שאין בו בישול, אינו סותר למה שנתבאר לעיל שכל דבר שמותר בשבת עצמה, לא אסרו משום הטמנה קודם השבת.

שהרי כאן בתולדת חמה, נאסרה הטמנה הן בשבת והן בערב שבת.

התוס' לרב יוסף דבשבת לא גזרו איסור הטמנה[2886], אלא סבירא להו דבשבת נמי גזרו, אלא דחול ואבק לא הוו דבר המוסיף, עיין שם ברשב"א[2887]. אבל בשמן, אי אין בו משום בישול כלל, לכולי עלמא[2888] אין לאסור משום הטמנה, אפילו בשבת. כמו שאין לאסור בו חזרה על גבי כירה בהניחו על גבי קרקע, או אפילו ליתנו לכתחלה, שאין לאסור משום שנראה כמבשל, מאחר דשרי לבשלו[2889]. רק שלא יהיה חשש חיתוי[2890]. וחזרה והטמנה דמו להדדי, כי הא דתניא[2891] אין מחזירין מטמונה לכירה ומכירה לטמונה כו'.

והילכך[2892] לא דמי לאינפנד"ה[2893] שהיא דבר יבש שאין בה משום בישול[2894], ואפילו הכי אסור להטמינה אפילו באינו מוסיף אם היא חמה, או תחת הבגדים בצוננת עיין שם ברשב"א[2895]. משום דאינפאנד"ה אסור ליתנה על גבי כירה משום שנראה כמבשל עיין

[2886] שהרשב"א אינו סובר אותה סברה שהובאה לעיל מהתוס' (לרב יוסף אטו מי לית ליה גזירה שמא יטמין ברמץ, והא מהאי טעמא אסרינן להטמין בדבר המוסיף הבל. ויש לומר דמבעוד יום איכא למיגזר שמא יטמין ברמץ ושמא יחתה. אבל הכא [בשבת] לא שייך למיגזר, דאטו אי שרינן לבשל בחמי חמה ניחוש דילמא אתי לבשל בחמי אור בשבת). יוצא אם כן שהטמנה בחמי טבריה אסורה גם בשבת, גם לרב יוסף.

[2887] לט, א (ורב יוסף מאי טעמא לא אמר כרבה אטו לית ליה גזירת הטמנה בדבר המוסיף, כתב מורי הרב ז"ל דקסבר שלא גזרו אלא בדבר המוסיף מצד עצמו כגון גפת ומלח וכיוצא בהן, אבל הכא שאין חומן מצד עצמם אלא מחום השמש וכשתסלקם ממקומן יתקררו הלכך אפילו במקומן לא גזרו).

משא"כ בדבר המוסיף הבל, כמו חמי טבריא וכיו"ב, גזרו בו שמא יטמין ברמץ, הן בשבת והן בערב שבת.

*

סברה זו, שכל שאין חומן מצד עצמם אינו נחשב מוסיף הבל, היא דעת ס' התרומה, דלעיל סי' רנז ס"י (כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש, וכל שעה היא מתקררת והולכת, אינה נקראת דבר המוסיף הבל), ושם נסמן (הערה 747).

אלא שרבינו יונה שברשב"א אינו סובר כסברה זו, אלא בדעת רב יוסף, כדלעיל ס"ב (הרשב"א שם סבירא ליה כהרב רבינו יונה שפירש דהיינו טעמא דרב יוסף, ורבה פליג עליה ופסק כרבה).

[2888] היינו הן לרב יוסף והן לרבה, הן לדעת התוס' והן לדעת החולקים שברשב"א.

[2889] שהרי כל איסור חזרה בהניחו על גבי קרקע הוא משום שנראה כמבשל, כדלעיל סי' רנג סי"ד (אם הסירה מידו פעם אחת ... הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה ... הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת).

ואילו בשמן, למאן דאמר ששמן אין בו משום בישול, ו"שרי לבשלן", אין לאסור משום דנראה כמבשל.

[2890] כדלעיל סי' רנז סי"ד, שבחזרה בשבת יש שני איסורים:

(א) שמא יחתה (כשאינו גרוף וקטום), שזה אסור אף בשמן (למ"ד שמן אין בו משום בישול).

(ב) נראה כמבשל בתחלה (כשהניחו על גבי קרקע), שזה מותר בשמן (למ"ד שמן אין בו משום בישול).

[2891] ירושלמי סוף פ"ד (מכירה לטמינה אסור. מטמינה לכירה אסור). רמב"ם פ"ג הי"א (אבל לא מכירה לטמינה, ולא מטמינה לכירה). מ"א סי' רנג ס"ק כג (אבל אם היתה בתחילה טמונה ובשבת בא להושיבו לכירה, או מכירה לטמונה אסור (רמב"ם שם)).

וכן הוא לעיל סי' רנג סוף סי"ד (אבל אם בתחלה היתה טמונה, בדרך שיתבאר בסי' רנ"ז, ובשבת בא לעוקרה מהטמנה זו ולהושיבה לכירה, אסור, שהרי זה כמושיב בתחלה. וכן אם היתה בכירה ובשבת בא ליטלה מהכירה ולהטמינה. אפילו בכרים וכסתות או בשאר בגדים שאין מוסיפים הבל אלא מעמידין ההבל, אסור, שהרי זה כמטמין בתחלה בשבת שאסור אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל).

[2892] עתה בא ליישב מה שהקשה לעיל ס"ג ד"ה והא דהתיר (דאם כן מנא ליה למימר שמע מינה דשמן יש בו משום בישול, דלמא אסר בכלי ראשון משום הטמנה, שנוהג אף בתבשיל שנתבשל כל צרכו בענין שאין בו משום בישול).

ועל זה מתרץ כאן החילוק בינם, שבתבשיל שנתבשל כל צרכו עכ"פ "מחזי כמבשל מתחלה, ולא נתבשל עדיין כל צרכו ... משא"כ בשמן).

[2893] דלקמן סי' שיח סכ"ה (פת כפולה שיש בתוכה חתיכות שומן שנקרש (שקורין אינפאנד"ה)).

[2894] כדלקמן שם סכ"ז (יש חולקים ... מותר להחם פת זו הממולאת בשומן, אפילו במקום שהיד סולדת בו, שהרי אין כאן משום בישול).

[2895] מ, ב סוד"ה מביא (ומכלל דברים אלו מותר לתת על גבי קדירה בשבת תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנדיש וכיוצא בהן, כדי לחממן, ואפילו תהא היד סולדת בו, ואף על פי שהקדירה נתונה על גבי האש, לפי שאין דרך בישול בכך, ואינו אלא כנותן בצד המיחם או כנגד המדורה, והרי אין כאן משום חשש בישול. אבל

שם, והיינו טעמא דמחזי כמבשל במבושל כל צרכו שאין בו גם כן משום בישול, על כרחך צריך לומר דמחזי כמבשל מתחלה, ולא נתבשל עדיין כל צרכו, ואם כן הוא הדין לאינפאנד"ה[2896]. משא"כ בשמן[2897]. וכמו דלא הוה בכלל גזרת חכמים בכירה[2898], הוא הדין דלא הוה בכלל גזרתם בהטמנה אפילו בדבר המוסיף, כי לא רצו לגזור אלא שיהיה המטמין כאילו הוא מחמם ממש חום שהיד סולדת בו בשבת, אבל שיהיה מותר לחמם ממש ולא להטמין, יהיה כי חוכא בעיני העם, ובוודאי לא גזרו על זה. וכדקתני[2899] בהדיא כאילו הוחמו בשבת כו'.

[יא] סברת הט"ז לחלק בין שעה מועטת לשעה מרובה

(ומה[2900] שכתב הט"ז סי' רנ"ח לחלק בין לשעות הרבה כו'[2901], היא סברא הפוכה ממש מהירושלמי סוף פ"ד[2902] דלשעה מועטת קיל טפי מלשהות. וגם הדבר תמוה מצד עצמו, דאיך יהיה האיסור לשעה מועטת נהפך להיתר כשמשהה עוד, והרי מתחלה נאסר לו להטמין שם כלל אפילו לפי שעה קלה ורגע אחד. ומיהו לדינא לא קיי"ל כהירושלמי, מדלא הביאוהו הפוסקים[2903]. והיינו משום דגמרא דילן[2904] מתרץ בענין אחר על קושיית הירושלמי עיין שם):

להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם, ודאי מסתברא דאסור, דהא נראין הדברים שאסור להטמין משחשיכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו ואפילו בדבר שאינו מוסיף).

[2896] שאף שאין בו משום בישול אחר בישול, מכל מקום נראה כמבשלו קודם שנתבשל כל צרכו.

וכעין זה לעיל סי' רנג סי"ד (אע"פ שהיא בענין שאין בה משום איסור בישול, כגון שהיא מבושלת כבר כל צרכה, שאין בישול אחר בישול ... מכל מקום כשמעמידה על הכירה שהוא מקום שדרך לבשל שם, הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת)

[2897] למאן דאמר שאין בו משום בישול, אפילו לא נתבשל עדיין.

[2898] שלמאן דאמר שמן אין בו משום בישול, אין לאסור להחזיר שמן מהטעם של נראה כמבשל לכתחלה בשבת, כיון שאין בו בישול אפילו לא נתבשל עדיין.

[2899] לח, סוע"ב (כחמין שהוחמו בשבת). והיינו שדין ההטמנה מבעוד יום הוא כמו הבישול בשבת, ובמקום שמותר הבישול בשבת, מותרת גם ההטמנה בערב שבת.

[2900] אחר שנתבאר שלדעת פוסקים אלה, אסור להטמין בכלי ראשון אפילו להפשיר, בא לבאר, שאין לחלק בזה בין הטמנה לשעה מועטת לבין הטמנה לשעה מרובה, ודלא כסברת הט"ז.

[2901] על מה שנפסק בשו"ע סי' רנח (מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר על גבי קדירה חמה, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל), כתב הט"ז (ונראה לי שאין בכלל זה אלא מה שרוצה להטמין לשעות הרבה, שאפשר שתתקרר הקדירה קודם כלות הזמן ההוא, אבל אם רוצה להטמין לשעה מועטת וליקחו משם בעוד הקדירה חמה, אסור, דהוי דבר המוסיף הבל).

וכאן בא לשלול את סברת הט"ז. וכן שלל אותה לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ג (דבריו תמוהים שם, דבטור ושו"ע סימן שי"ח משמע בהדיא, דאף שנותנו בשבת כדי להתחמם בלבד, ולא לשעות הרבה ... אין זה מוסיף הבל).

[2902] "כשם שאין טומנין חמין משחשיכה, כך אין טומנין לא שלג ולא צונין. ורבי מתיר. התיב שמואל בר אבא על הדא קדמייתא, והא תני ממלא הוא אדם את הקיתון של מים ונותן תחת הכר או תחת הכסת, אלא כרבי, דרבי מתיר. כאן לשעה כאן לשהות".

[2903] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל ל.

[2904] נא, א (אמר רב הונא אמר רב[י] אסור להטמין את הצונן. והתניא רבי התיר להטמין את הצונן. לא קשיא הא מקמיה דלישמעיה מר' ישמעאל ברבי יוסי, הא לבתר דלישמעיה. כי הא דיתיב רבי ואמר אסור להטמין את הצונן, אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי אבא התיר להטמין את הצונן, אמר כבר הורה זקן). והיינו שהגמרא דילן מתרצת הסתירה בענין אחר, שהאוסר אסר קודם ששמע רבי מרבי ישמעאל ברבי יוסי, והמתיר התיר אחר ששמע מרבי ישמעאל ברבי יוסי להתיר אצל הצונן. יוצא אם כן שלמסקנא מותר להטמין את הצונן בכל אופן, בין "לשעה" ובין "לשהות".

פסקי הסדור – סדר הכנסת שבת

[א] השקיעה הנראית והאמיתית

מאד[2905] מאד[2906] צריך ליזהר בהדליק נרות להדליק קודם שקיעת החמה[2907], שקיעה הנראית, דהיינו בעוד השמש זורח בראשי האילנות[2908] בשדה בארץ המישור שאין שום הר במערב[2909], או בראשי

[2905] נדפס לראשונה על ידי רבינו, בסוף ימיו, בגליון מיוחד, יחד עם "הלכתא רבתא לשבתא", כאמור בהקדמה לשער הכולל (הסדור הזה [=של רבינו] נדפס פעם ראשון בחייו בשנת תקס"ג ... ונדפס בחייו בקאפוסט שני פעמים ... ובדפוסים הראשונים שקלאוו וקאפוסט לא נמצא סדר הכנסת שבת והלכתא רבתא לשבתא ... ונדפס אחר כך בדפין בפני עצמם). ואחר כך נדפס בכל ההוצאות של סדורו של רבינו.

באותה תקופה ערך רבינו את המהדורא בתרא לכמה סימנים בהלכות שבת ובהלכות נדה (ראה תולדות חב"ד ברוסיא הצארית פרק יט).

לפני זה, בשנת תקנ"ז, ערך רבינו מהדורא קמא של "סדר הכנסת שבת", כנדפס לקמן (והערה 3023).

[2906] כעין זה גם לקמן ריש הלכות רבית (מאד מאד צריך ליזהר באיסור ריבית).

וראה גם אבות פ"ד מ"ד (מאד מאד הוי שפל רוח). טור חו"מ רס"י ט (מאד מאד צריך הדיין ליזהר שלא ליקח שוחד, אפילו לזכות הזכאי). ובפרישה שם ס"ק א (כתב לשון מאד מאד ב' פעמים כאן בשוחד, וכן ברבית ביו"ד (רס"י ק"ס), בעבור שרוב בני אדם להוטים אחר חמדת הממון צריך ליזהר בה). ועוד הביא שם כמה דוגמאות.

[2907] משנה לד, א (צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה ... הדליקו את הנר). לעיל סי' רס ס"ה (צריך אדם לשאול לאנשי ביתו ... להזהירם קודם בין השמשות שידליקו את הנר).

[2908] רבא לה, ב (אמר ליה רבא לשמעיה, אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן (בין השמשות, רש"י), אדשימשא אריש דיקלי אתלו שרגא). ופירשו בתשובת הגאונים, שבתשו' מהר"ם אלאשקר סי' צו. גנזי קדם ס"ה ט"ו. אור מאיר פ"ג סי' ב' ס"ה (משתשקע החמה ולא תראה אפילו על ראשי דקלים). ונראה שמפרשים דהיינו אחרי שהשמש שקעה ואינה נראית, עדיין אפשר להדליק, כל זמן שזריחת השמש נראית על ראשי דקלים (ראה לעיל סי' רסא ס"ו הערה 1304, ולקמן בשו"ת רבינו הערה 3006).

וכן הוא בברכי יוסף סי' שלא ס"ו, בשם בית דוד או"ח סי' קכו (כל שנראה שמש אפילו משהו, אפילו בראש הדבר הגבוה יותר שיש בעיר ... וכן נתפשט המנהג בעיר קדשינו ירושלים ת"ו, ועיר עוז לנו חברון ת"ו, מזמן גאוני הדורות שלפני דורינו).

והיינו שהאילנות הגבוהים עומדים למזרחו של האדם, והשמש שבמערבו זורחת עליהם (ראה סדור עם ציונים – רסקין, ע' רכב).

והוא זמן קצר אחרי השקיעה הנראית שבלוחות שבזמנינו, שהרי השקיעה הנראית שבלוחות היא בעת סילוק השמש מגובה הים, וכאן מדובר בסילוק אור השמש מראשי האילנות.

*

זמן השקיעה שבלוחות הוא בדרך כלל כאשר מרכז השמש יורד '0°50 מעלות תחת האופק ההנדסי; והסיבה שהשמש צריכה לרדת 50 דקות מתחת לאופק ההנדסי היא, כי מחמת שבירת הניצוצות נראית החמה גם אחרי ירידתה תחת האופק (עד שהיא יורדת '0°34 מעלות תחת האופק ההנדסי), והיינו שעד אז עדיין רואה האדם בגובה הים את מרכז השמש. אמנם זמן השקיעה הוא בשעת סילוק **סוף עגולת השמש** ('0°16 מעלות נוספות. ובסך הכל היינו כשהיא יורדת '0°50 מעלות תחת האופק). כאמור בירושלמי ברכות פ"א ה"א (סוף גלגל חמה לשקע). ובתשובת רבינו אברהם בן הרמב"ם, הובא בתשובות מהר"ם אלאשקר סי' צו. מנחת כהן מבוא השמש מ"א פ"ז (ואפילו שקעה רוב עגולת השמש באופק, ולא נשאר ממנה כי אם דבר מיעוט, כל עוד שלא שקעה כל העגולה בכללה, ותערוב השמש תוך האופק הוי יום).

ואילו זמן השקיעה הנראית המבואר כאן, הוא בעת סילוק אור החמה מראשי האילנות והגגות שבארץ המישור (שהוא למעלה מגובה הים). ובארתי בקונטרס נרות שבת קודש (ח"ב הערה 7), שאם נשער את ראשי האילנות – לערך 30 מטר מעל פני הים (שהוא לערך 20 מטר בארץ מישור), אזי תהי' השקיעה הנראית כשהשמש יורדת מעלה אחת תחת האופק (דהיינו '0°50 הנ"ל של השקיעה שבלוחות שלנו, ועוד '0°10). דהיינו שזמן שקיעה הנראית המבואר כאן, הוא קרוב לדקה אחת אחרי השקיעה שבלוחות שלנו.

אמנם יש הפרש בין השקיעה שבלוחות, שהיא כאשר **השמש** מסתלקת **מהעין** שבגובה הים, לבין השקיעה הנראית שלנו, שהיא **כשאור השמש** מסתלק מראשי האילנות. ושוב בדקתי וראיתי, שכאשר רוב עגולת החמה מסתלקת מהעין העומדת בראשי האילנות והגגות, שוב אין נראה כמעט שום הפרש בין אור זריחת קרני השמש לצל שלה בראשי האילנות והגגות. ובשעה שהעין העומדת בראשי האילנות והגגות רואה **קרוב לחצי** עגולת החמה, אז נראה

גגים הגבוהים בעיר[2910], ולא לעשות אחר כך שום מלאכה כלל[2911], כדי להוסיף מחול על הקדש מעט[2912].

ההפרש בין אור זריחת קרני השמש לצל שלה בראשי האילנות והגגות. יוצא אם כן שהשקיעה הנראית היא כשמרכז השמש יורד רק מעט יותר מ-0°50' תחת האופק, דהיינו שזמן מועט אחרי זמן השקיעה שבלוחות – הוא זמן השקיעה הנראית המבוארת כאן (ראה בזה קובץ יגדיל תורה נ.י. כח ע' קמט. לקמן סוף הערה 2915).

*

והנה לפי כל האמור לעיל יוצא, שזמן היום (מנץ ועד שקיעה) בימים השוים הוא מעט יותר מי"ב שעות; כי מה שאמרו חז"ל (ויק"ר כו, ד): "באחד בתקופת ניסן ובאחד בתקופת תשרי היום והלילה שוים", היינו מנץ החמה ההנדסית עד שקיעת החמה ההנדסית, ואילו נץ החמה הנראה הוא מעט לפני הנץ ההנדסי ושקיעת החמה היא מעט אחרי השקיעה ההנדסית (ראה קונטרס נרות שבת קודש ח"ב ע' 17 הערה 3).

[2909] כלומר, זה שנתבאר כאן שזמן שקיעה הנראית הוא בעת סילוק אור קרני השמש מראשי האילנות, וזמן מועט אחר כך היא שקיעה האמיתית, היינו דוקא:

א) "שאין שום הר במערב", משא"כ אם יש הר במערב שמסתיר על אור השמש משך זמן קודם, אזי אין האדם רואה את אור השמש בראשי האילנות – זמן מועט **לפני** זמן שקיעה, דהיינו שאז צריך לחשב את זמן שקיעה הנראית כאילו הי' כאן ארץ המישור שאין שום הר במערב. ומטעם זה הנה עכשיו שמכניסים השבת על פי הלוחות ושעונים המדוקיים, אין איסור לעשות מלאכה (אפילו כשיש הר במערב המסתיר את אור השמש) עד שיעור זמן שקיעה הנראית בארץ המישור. וראה קצות השלחן (ס"ק ב). קוני' נש"ק ח"ב (הערה 5).

ב) "בשדה בארץ המישור", ורואה את אור השמש בראשי האילנות **שאצלו**. משא"כ אם הוא עומד בהר, אזי רואה האדם את אור השמש בראשי האילנות **שאצלו** – זמן נוסף **אחרי** זמן השקיעה הנראית המבואר כאן, ואולי גם אחרי זמן השקיעה האמיתית המבואר כאן (ראה לקמן סוף הערה 2915 ד"ה ועדיין יש לעיין).

והוכחת רבינו לשני הפרטים האלה היא, שהרי רבא הי' בבבל שהיא ארץ המישור, **ושם** אמר "אדשימשא אריש דיקלי אתלו שרגא". ויתירה מזו נתפרש בירושלמי ברכות פ"ד ה"א (ושמשא בריש דיקלי תמן, איממא הוא הכא ... בבל שהיא זוטו של עולם), דהיינו שבארץ ישראל "שמשא בריש דיקלי" הוא מעט לפני שקיעת החמה בהלכה, משא"כ בבבל שהיא בעמק, וההר שבמערב מסתיר קצת על אור השמש, יוצא אם כן, שבשעה שזריחת קרני השמש היא בראשי האילנות הוא עדיין הרבה לפני זמן שקיעת החמה בהלכה.

לכן כותב רבינו, שעיקר זמן השקיעה הנראית בהלכה הוא "בארץ המישור שאין שום הר במערב".

ומה שאמרו בשבת (קיח, ב): "אמר רבי יוסי, יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה וממוציאי שבת בציפורי". נראה מדברי רבינו שמפרש כדברי הפוסקים, דאנשי טבריה הקדימו לקבל את השבת, ואנשי ציפורי אחרו את יציאתה – מטעם סייג בלבד, ולא מדינא (שיטות הראשונים והאחרונים בזה נלקטו ב"הזמנים בהלכה" פרק ז).

[2910] רבינו חננאל פסחים קה, א (מן הגגות ומראשי הדקלים). מאירי שם ד"ה מי שעומד (שהשמש נראה במקומות הגבוהים). ברכי יוסף סי' שלא ס"ז (שנראה השמש אפילו בראש הדבר הגבוה יותר שיש בעיר).

[2911] שלא רק הדלקת הנרות צריכה להיות קודם השקיעה הנראית, אלא גם הבעל שאינו מדליק נרות, אסור לו לעשות "אחר כך שום מלאכה כלל", וכדלקמן סעיף ז (בנשים להדליק נר שבת ... וגם באנשים ... במלאכות אחרות).

והיינו במלאכות דאורייתא, ולענין מלאכות דרבנן, ראה לקמן סעיף ח והערה 2974.

[2912] החיוב מן התורה להוסיף מחול על הקודש נתבאר לעיל סי' רסא ס"ד. ונתבאר בראי"ש יומא פ"ח סי' ח (ותוספת זה לא נתברר שיעורו אלא על כרחך לאו תוספת כל דהוא קאמר). אבל לא נתפרש השיעור.

ומה שאמרו בגמרא לה, ב (אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן, אדשימשא אריש דיקלי אתלו שרגא), וכדלעיל (הערה 2908), זה נאמר רק למי שאינו בקי בשקיעה האמיתית.

ומה שרבינו הוסיף כאן, שגם אלו שיכולים לדייק עפ"י לוחות ושעונים מדוייקים, מכל מקום צריכים להדליק את הנרות לפני השקיעה הנראית כדי להוסיף מחול על הקדש מעט (ראה שו"ת ארץ צבי ח"א סוס"י ס. קוני' נש"ק ח"ב, הערה 4), נתבאר לעיל סי' רסא (הערה 1283), שסברא זו למד הרמב"ן (תורת האדם שער אבלות ישנה, כתבי הרמב"ן מהדורת שעוועל ח"ב ע' רנב) מהמשנה יז, סע"ב (ובכולן בית הלל מתירין עם השמש), ומבאר הרמב"ן (דמשעה שהתחיל השמש להשתקע עד זמן [בין] השמשות הוא הזמן ... בכלל תוספת מחול על הקודש).

אלא שהרמב"ן מבאר זאת לשיטת ר"ת, שבין השמשות מתחיל **בסוף** שקיעה (ג' מיל ורביע אחר **תחלת** שקיעה), ולכן כתב שזמן ההוספה מחול על הקדש הוא במשך ג' מיל ורביע אלו שבין **תחלת** שקיעה לבין **סוף** שקיעה, וכדלקמן הערה 1283.

ואילו כאן מבאר רבינו לשיטת הגאונים, שבין השמשות מתחיל מיד אחרי שקיעה **האמיתית**, יוצא אם כן שזמן תוספת מחול על הקודש הוא בזמן שבין שקיעה **הנראית** לשקיעה **האמיתית** (ראה הערות ובאורים גליון תתלא ע' 90).

כי אחר סילוק וביאת האור מראשי האילנות וגגים הגבוהים בכמו ד' חלקי ששיים משעה[2913] (שקורין מינוטין) אזי היא שקיעה האמיתית, שהוא סילוק וביאת האור מראשי ההרים[2914] הגבוהים שבארץ ישראל[2915].

[2913] היינו במדינת רוסיא הלבנה, כדלקמן **(ובמדינות אלו** זמן צאת ג' כוכבים בינונים בימים השוים הוא בכמו חצי שעה בקירוב אחר השקיעה האמיתית, שהן ל"ד חלקי ששיים בקירוב), ושם נסמן (הערה 2945).

וגם כאן עצמו מוכח שמדבר לאנ"ש ברוסיא הלבנה, שהרי זהו המשך דברי רבינו, שמדבר אל יהודי רוסיא הלבנה (ליזהר בהדלקת נרות ... בעוד השמש זורח בראשי האילנות ... כדי להוסיף מחול על הקדש ... בכמו ד' חלקי ששיים משעה ... [לפני] סילוק וביאת האור מראשי ההרים).

וכיון שהוא 4 דקות ברוסיא הלבנה, מוכח מזה שבארץ ישראל הוא פחות מ-3 דקות.

וראה סוף ספר סדר הכנסת שבת, מה שכתבו בזה הרב אליהו שי' לנדא והרב יוסף יצחק שי' פייגלשטוק והרב שלום דובער שי' הרצל, ומה שכתבתי בזה לקמן הערה 2915.

[2914] הוכחת רבינו לזה היא:

א) מדברי רבי חנינא שבת לה, א (יניח חמה בראש הכרמל, וירד ויטבול בים ויעלה), ופרש"י (הר שעל שפת הים, וחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים).

ב) תוס' שם ד"ה וירד (בירושלמי בפרק [א] דברכות, דמשיעלה מתחיל בין השמשות, והשתא קמ"ל דשפיר טבל ועלה לו הערב שמש); הרי שלדעת התוס' השקיעה האמיתית היא קצת אחרי סילוק האור מראש **הר הכרמל**, שעדיין יש מספיק זמן לטבול ולעלות מהים, כי השקיעה האמיתית היא בעת סילוק אור השמש מהרים גבוהים יותר מהר הכרמל, ואז היא התחלת בין השמשות (ויתבאר לקמן הערה הבאה).

ג) ירושלמי ברכות א, ב (החמה מטפטפת על ראשי ההרים). ובברייתא שם, ובתוספתא ברכות א, ד (נראתה חמה על ראשי ההרים).

ד) רבינו יונה ברכות ד, ב ד"ה עד הנץ החמה (והנץ החמה הוא כו' שעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים). וכמו שאת זמן הנץ מחשבים לפי ראשי ההרים, כן גם זמן שקיעת החמה מחשבים לפי ראשי ההרים.

*

ויש מי שרצה לפרש ("בין השמשות" להגרי"מ טוקצינסקי פ"ה ס"ד) שמודדים לכל אדם לפי גובה המקום שעומד עליו. אמנם לדעת רבינו מוכח מדברי רבי חנינא, שמדבר בהאדם העומד למטה אצל הר הכרמל (וטובל בים), וזמן השקיעה האמיתית שלו, כשקרני אור החמה אינם נראים יותר על ראשי ההרים.

וכדמוכח גם מדברי רבא, שמדבר בבבל שהיא ארץ מישור, ומכל מקום אמר למי שאינו בקי, שידליק הנרות בשעה שרואה עדיין את אור השמש בראשי האילנות, דהיינו שהשקיעה האמיתית היא אחרי זה, כיון שאילו הי' הר למזרחו הי' רואה עליו עדיין את זריחת אור השמש לפני השקיעה האמיתית (ראה מ"ש בזה בקצות השלחן עא, ב. הערות התמימים ואנ"ש – 770 גליון רסו ע' 58 ואילך).

[2915] כלומר, זה שנתבאר ששקיעה האמיתית היא בעת סילוק אור השמש מראשי ההרים, הוא גם ברוסיא הלבנה, כאמור לעיל (ליזהר בהדלקת נרות ... בעוד השמש זורח בראשי האילנות ... כדי להוסיף מחול על הקדש ... בכמו ד' חלקי ששיים משעה ... [לפני] סילוק וביאת האור מראשי ההרים), כדלעיל (הערה 2913), ולקמן (הערה 2945).

ואף שברוסיא הלבנה לא שכיחים הרים גבוהים, ואם כן איך אנו אומרים ששקיעה האמיתית היא ד' דקות אחרי סילוק האור מראשי האילנות, כיון שאז הוא סילוק אור השמש מראשי ההרים?

על זה מבאר רבינו, וזהו עיקר חידושו של רבינו, שגם בארץ מישור (רוסיא הלבנה), רואים אנו כאילו יש כאן הרים למזרח, בגובה ההרים הגבוהים שבארץ ישראל, וכאילו אנו רואים עליהם את זריחת אור השמש לפני השקיעה האמיתית (כדלעיל הערה הקודמת).

ועוד בא רבינו להודיענו בזה, באיזה גובה של הרים אנו דנים כאן, שהרי יש הרים שהם פחות ממאה מטר מגובה הים, ויש הרים שהם יותר משמונת אלפים מטר מגובה הים. אלא שכאן הכוונה היא לגובה ההרים הגבוהים שבארץ ישראל, שהם כמה מאות מטרים מגובה הים. והיינו שהשקיעה האמיתית בכל מקום היא בעת סילוק אור השמש מחלל האיזור ההוא, בגובה כמה מאות מטרים – כמו גובה ההרים הגבוהים שבארץ ישראל.

והטעם שהולכים בזה בתר ההרים הגבוהים שבארץ ישראל הוא, כי כך רואים בדברי רבי חנינא שבת לה, א (יניח חמה בראש הכרמל). ובירושלמי ברכות א, ב (החמה מטפטפת על ראשי ההרים). שבשניהם מדובר בגובה ההרים שבארץ ישראל. ומזה למדים אנו שכן הוא בכל מקום בעולם, שבעת סילוק אור השמש מחלל האיזור ההוא בגובה כמה מאות מטרים אזי היא השקיעה האמיתית.

ועל פי זה הגיע רבינו למסקנא ולחשבון המדויק הזה, שברוסיא הלבנה זמן שקיעת החמה האמיתית (מהחלל של גובה כמה מאות מטרים) הוא 4 דקות אחרי זמן השקיעה הנראית (מהחלל של גובה ראשי האילנות והגגים). ולפי חשבון זה, בארץ ישראל עצמה, השקיעה האמיתית היא פחות מ-3 דקות אחרי השקיעה הנראית.

*

ויש מי שרצה לפרש הכוונה כאן להרים הגבוהים שבארץ ישראל בגובה 700 מטר (ראה "שימת עין" בהוספות לסדר הרב מלאדי ע' 17. "זמני היום בהלכה" ע' לט בטבלה הנדפסת שם, ובטבלאות 8 שבספר, שזמן צאת הכוכבים לדעת רבינו בארץ ישראל בימים השוים הוא 24 דקות אחרי השקיעה. הערות שבסוף ספר סדר הכנסת שבת, של הרב יהורם שי' אולמן והרב יוסף יצחק שי' פייגלשטוק ס"ו, והרב שלום דובער שי' הרצל (ס"א-ב).

ועוד יש מי שרצה לפרש שהכוונה להרים הגבוהים שבהרי ירושלים – 820 גובה מעל פני הים (קיצור הלכות – מילואים, ע' צח).

ולדעת שניהם הפירוש הוא שבארץ ישראל השקיעה האמתית היא 4 דקות אחרי שקיעה הנראית. ולפי זה יהי' הפרש זה במדינת רוסיא הלבנה – יותר מ-4 דקות.

אמנם לקמן כתב רבינו בפירוש (ובמדינות אלו זמן צאת ג' כוכבים בינונים בימים השוים הוא בכמו **חצי שעה** בקירוב אחר השקיעה האמיתית, שהן **ל"ד חלקי ששיים** בקירוב אחר השקיעה הנראית). היינו שארבעת הדקות האלו שכתב – כוונתו בהן היא לרוסיא הלבנה (כדלקמן סוף הערה 2933, והערה 2945). ואם כן מוכחת דעתו שבארץ ישראל בימים השוים הוא פחות מ-3 דקות.

ויתירה מזו כתב, "שבמרחשון של חדשי החמה פוחת מעט מתשרי שנראים אז ג' כוכבים **בכחצי שעה** אחר שקיעה הנראית". וכל זה לא מתאים כלל אם נאמר ש-4 של שקיעה האמיתית הם בארץ ישראל, ובאיזור לאזניא-לאדי הוא יותר מזה.

גם האמור לקמן (ולפי שאין אנו בקיאים בהם [בכוכבים בינונים], לכך צריך להחמיר [לחכות לכוכבים קטנים] בקיץ לענין קריאת שמע של ערבית **עד שעה שלימה** אחר השקיעה), מוכיח ש-4 דקות אלו הן באיזור לאזניא-לאדי, ולא בארץ ישראל (וכדלקמן הערה 2952).

*

ויש מי שרצה לפרש שהכוונה להרים הגבוהים 1000 מטר ויותר ("הערות התמימים ואנ"ש – 770" גליון רמט ע' 69), והכוונה היא שבכל העולם כולו, השקיעה האמיתית היא בדיוק 4 דקות אחרי השקיעה הנראית (מבלי להתחשב עם אורך הנשף באותו מקום ובאותו זמן), כיון שכך הוא בארץ ישראל (שם גליון רנב ע' 54 ואילך. וראה מה שדנו בזה באריכות שם גליונות רנג. רנד. רנז. רסו. רסח. עדר. הערות ובאורים גליונות תתכז ע' 54. תתכח ע' 69. תתכט ע' 77. תתלא ע' 86. תתלב ע' 65. תתלה ע' 126). אמנם לכאורה אין בזה שום הגיון או מקור.

וראה מה שביאר הרב אליהו לנדא, בהערותיו שבסוף ספר סדר הכנסת שבת, מהו ההגיון שבסברה זו; אמנם לכאורה מופרך לפרש כן בדברי רבינו, שהרי כל עיקר מטרת רבינו כאן בביאור זמן השקיעה האמיתית, הוא בשביל חישוב זמנם המדויק של בין השמשות ושל צאת הכוכבים, שמתחילים אחרי השקיעה האמיתית (כדלקמן הערות 2923; 2933). וזאת ביאר רבינו לקמן בהמשך דבריו, שזמן ראיית הכוכבים תלוי רק בחישוב מעלות ריחוק השמש מהמקום שעומד בו האדם (כדלקמן הערה 2924). ופשוט שרק בזה תלויה ראיית ג' הכוכבים בכל מקום בעולם – בלי הוספת 4 דקות של גזירת הכתוב באמצעם.

ולכן חישבתי (קונטרס נרות שבת קודש ח"ב הערות 8-7) שהכוונה היא לגובה הר הכרמל (הנזכר בדברי חז"ל) שגבהו (בשיא גבהו) 546 מטר, ואשר לפי זה תהי' השקיעה האמיתית כשיורדת השמש '1°35 תחת האופק, ואשר לפי זה תהי' השקיעה האמיתית ברוסיא הלבנה (באיזור לאדי – לאזניא) לערך 4 דקות אחרי השקיעה הנראית, ובארץ ישראל תהי' השקיעה האמיתית פחות מ-3 דקות אחרי השקיעה הנראית.

[את החשבון בכל הנ"ל ביארתי בקונטרס נרות שבת קודש ח"ב ע' 9, שבהר בגובה 546 מטר תתאחר השקיעה האמיתית באיזור לאזניא-לאדי 4 דקות אחרי השקיעה הנראית. וכעין זה הבאתי שם מ"אוצרות ירושלים" חלק עז סתת"ב. ועד"ז חישב ב"שימת עין" ע' 17, שבהר בגובה 700 מטר תתאחר השקיעה בארץ ישראל 4 דקות אחרי השקיעה הנראית. אבל ב"הזמנים בהלכה" ע' נט, הביא חישוב אחר, שבגובה הנ"ל מתאחרת השקיעה קצת יותר משיעור הנ"ל. ונתבאר בקובץ הערות התמימים ואנ"ש – 770 (גליון רמט ע' 65), שיש שתי נוסחאות לחישוב הפרש השקיעה בגובה ההרים. אבל גם לפי זה לא ישתנה החשבון הנ"ל, שכיון שבאיזור לאדי-לאזניא מתאחרת השקיעה האמיתית ב-4 דקות, אם כן מובן שבארץ ישראל היא מתאחרת בפחות מ-3 דקות].

והוכחה נוספת שמדבר כאן רבינו בהר הכרמל, כי לשון זה "ביאת **האור מראשי ההרים**" מקורו ברש"י לה, א ד"ה כרמל (הר שעל שפת הים, וחמה סמוך לשקיעתה **נראית על ראשי ההרים**), שמדבר בהר הכרמל.

אמנם הקשה על זה הרב יעקב סינגאווי בקובץ הערות התמימים – 770 (גליון רמט ע' 67), שהרי גובה הר הכרמל הסמוך לשפת היום הוא 190 מטר בלבד, ואילו שיא גובה הר הכרמל 546 מטר נמצא במרחק 10 קילומטר משפת הים.

ואפשר שרבינו מפרש, דמיירי באדם העומד במקום שיכול לראות מרחוק את שיא גובה הר הכרמל (546 מטר מעל פני הים), ורואה עליו את אור השמש.

או אולי יש אפשרות נוספת בביאור הוכחת רבינו (שמתחשבים עם גובה הרים אלו דוקא):

התוס' בסוגיא הנ"ל לה, א ד"ה וירד (פירש בקונטרס ובתוך כדי שירד ויעלה הוי לילה. וקשה דלא הוה ליה למינקט סימנא דטבילה, אי לאו דאתא לאשמעינן דטבילה מעליא היא. ובירושלמי בפרק א דברכות דמשיעלה מתחיל בין השמשות, והשתא קמ"ל דשפיר טבל ועלה לו הערב שמש). הרי למד התוס' מהירושלמי, שאחרי סילוק האור

מראשי הר הכרמל, עדיין היה לו מספיק זמן לירד ולטבול ולעלות, ואז היא השקיעה האמתית והתחלת בין השמשות.

[נוסח שלנו בירושלמי שם (התחיל גלגל חמה לשקע, אדם עומד בראש הר הכרמל ויורד וטובל בים הגדול ועולה ואוכל בתרומתו חזקה ביום טבל). אמנם מדברי התוס' נראה שמפרש את דברי הירושלמי, כמו בש"ס דידן, שהאדם עומד לירכתי ההר אצל הים, ורואה את אור השמש על ראש הר הכרמל, ויורד וטובל בים הגדול ועולה, ואז היא זמן השקיעה האמתית].

בתוס' שם לא מפורש כמה הוא זמן הטבילה בים, אמנם מפורש הדבר בראי"ש שבת פ"ב סי' כג (ופסק כוותיה לעיל סי' רסא ס"א) שהוא מהלך נ אמות, שהם 36 שניות. ומזה יש ללמוד שהשקיעה האמיתית היא קרוב לדקה אחרי סילוק אור השמש בראש הר הכרמל – בחלק ההר הסמוך לים. ואפשר שמזה למד רבינו שהשקיעה האמיתית היא קרוב ל-3 דקות אחרי שקיעה הנראית בארה"ק, ובמילא 4 דקות אחרי השקיעה הנראית בלאדי; שמסתמא אין הכוונה להרים הכי הגבוהים, כי אם כמו בכל ההלכות הולכים אנו לפי הגובה הממוצע של ההרים הגבוהים שבארץ ישראל.

אמנם בכל אופן שנבאר את הוכחת רבינו לחישוב זה, ברור מילולו שהשקיעה האמיתית היא כאשר זריחת השמש מסתלקת מחלל המקום שעומד בו האדם, בגובה ההרים הגבוהים שבארץ ישראל, בין אם האדם עומד במישור ובין אם הוא עומד על גבי הר. והיינו שהשקיעה האמיתית ברוסיא הלבנה (באיזור לאדי – לאזניא) היא לערך 4 דקות אחרי השקיעה הנראית, ובארץ ישראל תהי' השקיעה האמיתית פחות מ-3 דקות אחרי השקיעה הנראית.

*

והנה בקונטרס נרות שבת קודש ח"ב (הערה 7) סיכמתי החשבון, שזמן השקיעה **הנראית** הוא כשיורדת השמש 1° תחת האופק (שאז שוקע אור השמש מראשי האילנות והגגות), וזמן השקיעה **האמתית** הוא כשיורדת השמש 1°35' תחת האופק (שאז שוקע אור השמש גם משיא גובה הר הכרמל, שהוא 546 מטר מעל פני הים). וכל החשבון שם הוא, שאז היא שקיעת סוף גלגל השמש להאדם העומד על ראש ההר, שאינו רואה יותר את סוף גלגל השמש.

אמנם הקשיתי על זה בקובץ יגדיל תורה (חוב' כח ע' קמט), שבדקתי וראיתי, שכאשר רוב עגולת החמה שקעה מהעין, שוב אין נראה כמעט שום חילוק בין אור השמש לצילו. וכיון שאנו בונים את דברינו אלה על מ"ש בסדר הכנסת שבת "סילוק וביאת האור מראשי ההרים", הרי פירוש הדברים הוא שהאדם העומד למטה אצל ההר אזי רואה את **זריחת אור השמש** על ראש ההר, והיינו בזמן שהאדם העומד על ראש ההר יוכל לראות עדיין קרוב **לחצי גלגל השמש**, (ראה גם לעיל הערה 2908).

וכיון שכן, אולי יש להקדים מעט את זמן השקיעה הנראית – כשיורדת השמש קצת פחות ממעלה אחת תחת האופק, ואת זמן השקיעה האמיתית – כשיורדת השמש מעט פחות מ-1°35' תחת האופק (מדובר בשינוי קטן ביותר, שאין להגדירו בזמן מסויים, ולכן לא שיניתי בכל החשבונות מהזמן שקבעתי – מעלה אחת לשקיעה הנראית, ו-1°35' לשקיעה האמיתית).

*

כל זה אמור כאשר הוא עומד במישור, שהשקיעה האמיתית שלו היא בעת "סילוק וביאת האור מראשי ההרים" – כאילו יש פה הר גבוה שהשמש זורח עליו עדיין; ולכאורה כן הוא גם לאידך גיסא, כאשר נוסע במטוס הנמצא כ-10 קילומטר גבוה מהים, שאע"פ שרואה את השמש מהחלון, עדיין אפשר שבאותו איזור שתחת המטוס הוא כבר אחרי שקיעת החמה, או לפני נץ החמה (ראה קונטרס נרות שבת קודש ח"ב סוף הערה 7). וכעין זה מסיק הגרי"מ טוקצינסקי (בין השמשות ע' נה) והגרא"ז מלצר (שם ע' קנח); אלא שהם דנים בארץ המישור, וכאן אנו דנים לדעת רבינו שאף במקום מישור חושבים לפי גובה ההרים. וראה בסוף ספר סדר הכנסת שבת, מה שכתב בזה הרב יוסף יצחק שי' פייגלשטוק (סעיף ח).

ועדיין יש לעיין בדינו של העומד על ראשי ההרים הגבוהים מאד (יותר מגובה ההרים הגבוהים שבארץ ישראל), אם תהי' השקיעה שלו בעת סילוק וביאת האור מגובה ראשי ההרים הגבוהים שבארץ ישראל, או בעת סילוק וביאת האור מההר שהוא עומד עליו (ראה לעיל הערה 2909).

אמנם זה פשוט לכאורה, שבירושלים ובשאר העיירות שעל ההרים הגבוהים שבארץ ישראל, שם אין שום הפרש בין השקיעה הנראית לבין השקיעה האמיתית. שהרי ביאר רבינו שאין מתחשבים עם גובה עמידת האדם, כי אם שבכל מקום השקיעה האמיתית היא בשעה שקרני אור השמש מסתלקים מאותו מקום בגובה ההרים. יוצא אם כן שאם האדם עומד גם הוא על ההרים הגבוהים – אזי משתוית השקיעה הנראית אצלו (במקומו שעומד על ההר) עם השקיעה האמיתית (שהיא אצל כולם כשקרני אור השמש מסתלקים מגובה ההרים), ומיד כשאינו רואה את השמש בעיר הזאת שעל גבי ההרים – הוי השקיעה הנראית והאמיתית אצלו [ראה בסוף הספר סדר הכנסת שבת, מה שכתב בזה הרב יוסף יצחק שי' פייגלשטוק (סעיף ז). וכוונתי בזה היא בזה כמובן, להרי ירושלים אלה, שאין הר במערב המסתיר על אור השמש בעת השקיעה. וראה גם לקמן הערה 2933, קרוב לסופה].

*

כל הדיון הזה, בבירור זמנה המדוייק של השקיעה האמיתית, אינו נוגע לענין שבת, שכאמור כאן בפנים צריך להוסיף מחול על הקודש מהשקיעה הנראית ואילך.

[ב] בין השמשות לרבי יהודה

ואז הוא תחלת זמן בית השמשות לרבי יהודה בברייתא[2916], ופסקו בגמרא[2917] הלכה כמותו בכניסת שבת לחומרא, לפי שהוא ספק[2918] של תורה[2919] באיסור כרת וסקילה ח"ו, ולא כרבי יוסי דאמר[2920] שתחלת זמן בין השמשות הוא בסוף בין השמשות דרבי יהודה, שהוא[2921] בכדי חומש שעה וחצי חומש משעות השוות[2922] (שהן כ"ד במעת לעת, והן י"ח מינוטין) אחר השקיעה האמתית[2923] בימים

אמנם נוגע הדבר גם לחישוב זמנה המדויק של בין השמשות, צאת הכוכבים, ועלות השחר, ויתבאר לקמן (הערה 2923).

ולפעמים נוגע הדין לענין ברית מילה, לילד שנולד 2 או 3 דקות אחרי השקיעה הנראית שבלוחות שלנו. ולפי כל האמור לעיל אין למול אותו ביום השמיני אלא אם כן נולד בארץ ישראל עד 2 דקות אחרי השקיעה שבלוחות, משא"כ אם נולד 3 דקות אחרי השקיעה שבלוחות; אף אם יתברר בבירור (לפי דיוק הלוחות, ודיוק השעון, ודיוק קביעת הרופא) שרוב ראשו של הילד יצא מהפרוזדור בדיוק 3 דקות אחרי השקיעה שבלוחות המדויקים, מכל מקום נראה לענ"ד שיש לדחות את הברית ליום התשיעי, שהוא ספק שמיני (שו"ע יו"ד סי' רסב ס"ד).

[2916] לד, ב (ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה), שמיד אחרי שקיעת החמה מתחיל בין השמשות. וההוכחות לזה מדברי הפוסקים – לקמן סעיף י.

[2917] לה, א (אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה לענין שבת ... לחומרא).

[2918] רש"י שם (מספקא לי', הלכך על כרחך לחומרא בעי למיזל).

[2919] יש בזה כמה פרטים:

א) כיון שהוא איסור כרת וסקילה לכן ספיקו אסור מן התורה, וכמבואר ברמב"ם הל' טומאת מת ספ"ט, לגירסת הכסף משנה שם (כל הספקות אין להם אלא מדברי סופרים, ואעפ"כ דבר שחייבין על זדונו כרת ספיקו אסור מן התורה, שהרי העושה אותו חייב אשם תלוי). וגם כאן בבין השמשות יש חיוב אשם תלוי, וכדלעיל סי' רסא ס"א (אם עשה חייב אשם תלוי), ועד"ז לקמן ב"סדר הכנסת שבת" מהדו"ק (ויש בו ספק סקילה וכרת ח"ו וחיוב אשם תלוי). והוא ממשנה כריתות יז, ב (שבת ויום חול ועשה מלאכה באחד מהן ואינו יודע באיזו מהן עשה מביא אשם תלוי). ונתפרש ברמב"ם הל' שגגות פ"ח ה"ב (אינו חייב באשם תלוי עד שיהי' שם איסור קבוע כיצד ... שבת וחול ועשה מלאכות באחד מהם ואין ידוע באי זה יום עשה). ובלחם משנה שם (שעשה מלאכה בין השמשות של ערב שבת ואיקבע איסורא מיקרא). ואם כן מובן שגם בין השמשות ספיקו אסור מן התורה. וכן הוא לקמן (ראה הערה 2957): "איסור גמור של תורה" (וראה מהדורא בתרא להל' נדה, בהגהה (ע' רנ): "ולהרמב"ם כל ספק מדרבנן"). והנפקא מינה מזה להלכה הוא לענין חובת ההוכחה (וכדלקמן הערה 2968).

ב) אע"פ שפסקו כרבי יהודה לחומרא בבין השמשות מספק, אין לזה דין של ספק ספיקא (ספק אם חשוב כבין השמשות, וספק אם בין השמשות חשוב כיום השבת), אלא דין ספק של תורה, וכמבואר בשו"ת צמח צדק אהע"ז סי' ט ס"א (מה שאמרו בגמרא ס"פ במה מדליקין (דף ל"ה סוף ע"א) הלכה כרבי יהודה לענין שבת, דפירש אדמו"ר ז"ל בסדור, לומר דהוא ספק של תורה ממש, כאילו הוא ודאי בין השמשות לכולי עלמא, ואינו נידון כספק ספיקא).

ג) שהחמירו בזה רק לענין איסורי תורה, משא"כ לענין איסורים דרבנן נתבאר לעיל סי' רסא ס"א-ב (ולדבר מצוה מותר לעשות בה כל דבר שהאיסור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים ... לפיכך מותר לערב עירובי חצרות בבין השמשות ... להטביל כלים ... לעשר פירות ... ולהטמין את החמין ... לומר לנכרי להדליק בין השמשות, וכדלקמן (הערה 2974).

[2920] ברייתא לד, ב (רבי יוסי אומר בין השמשות כהרף עין). וגמרא לה, א (דשלים בין השמשות דרבי יהודה והדר מתחיל בין השמשות דרבי יוסי).

[2921] סוף בין השמשות דרבי יהודה הוא 18 דקות אחרי השקיעה האמיתית, כמבואר בברייתא וגמרא לד, ב (ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה ... הכסיף העליון והשוה לתחתון זהו לילה דברי רבי יהודה ... שיעור בין השמשות בכמה אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל שלשה חלקי מיל ... תלתא ריבעי מילא).

והכוונה למהלך מיל של 24 דקות, כדלקמן סי' תנט ס"י (שהעיקר כהאומרים שמהלך מיל כ"ד מינוטין), ונתבאר בקונטרס אחרון סי' רנא ס"ק א שבזה תלוי זמן בין השמשות) והיינו שג' רבעי מיל הוא 18 דקות (ולקמן הערה 2997 יתבאר הטעם, שלענין ד' מיל שמעמוד השחר עד נץ החמה קיי"ל שמהלך מיל הוא 18 דקות).

[2922] ולא שעות זמניות (שיתבארו לקמן הערה 1291). ואף שמבואר במנחת כהן (מאמר ב פ"ד) שזה תלוי בשעות זמניות, וכן נתבאר בתשובת רבינו דלקמן (שו"ת רבינו סי' מה), מכל מקום מובא לקמן מס' "אלים" (ראה הערה 2946), כי המציאות והחשבון מורים, אשר אורך הנשף (משקיעה עד צאת הכוכבים) אינו קשור לשעות זמניות, אלא לחשבון אורך הנשף (היינו הזמן שבו מתרחקת השמש מספר מסויים של מעלות מאופק האדם). וכן נתבאר בכמה ספרים מתקופת רבינו (ביאור הגר"א או"ח סי' רסא ויו"ד סי' רסב. שבילי דרקיע חלק חכמת התכונה סי' קלו. וראה הזמנים בהלכה ע' קסז. קונטרס נרות שבת קודש ח"ב ע' 13-11. לקמן הערה 2924).

השוים שהם ימי ניסן ותשרי בארץ ישראל[2924], ואז הוא ודאי לילה לרבי יהודה[2925].

[ג] בין השמשות לרבי יוסי

ומשך זמן שנמשך בין השמשות דרבי יוסי הוא מועט מאד[2926], דהיינו ערך ב' חלקי ששים משעה[2927] לבד, כי בשליש שעה משעות השוות אחר שקיעה האמיתית הוא ודאי לילה גם לרבי יוסי בארץ ישראל בימים השוים (כמ"ש בסמ"ג בהלכות תרומה[2928]).

וזהו שאומר כאן, ששיעור זה בארץ ישראל בימים השוים – הוא 18 דקות משעות השוות; ולפי זה מודדים בכל מקום ובכל זמן את אורך זמן בין השמשות (לפי חשבון המעלות).

[2923] כי כל השיעורים של בין השמשות הם מזמן השקיעה האמיתית (ולא הנראית), הן לענין שיעור 18 דקות (לרבי יהודה) המבואר כאן, והן לענין השיעור של 20 דקות (לצאת הכוכבים) האמור בסמוך (בשליש שעה משעות השוות אחר שקיעה **האמיתית** הוא ודאי לילה), שדוקא אז נראים הכוכבים הבינונים, כדלקמן בסמוך (והקטנים מהם ... יותר משליש שעה אחר שקיעה **האמיתית**), וראה לקמן (הערה 2933).

ומסתבר אם כן לכאורה, שגם שיעור 72 דקות של עלות השחר הוא לפני נץ החמה **האמיתי** (מגובה ההרים), ולא לפני נץ החמה הנראה (ראה לקמן סוף הערה 2997).

[2924] כי שיעור זה של 18 דקות אינו שוה בכל ימות השנה ובכל המקומות בעולם, אלא מודדים את מספר המעלות שבין מקום השמש לבין ראש האדם – בימים השוים בארץ ישראל 18 דקות אחרי השקיעה, ואחר כך מודדים בכל יום בשנה ובכל מקום בעולם מתי תהי' השמש רחוקה (נמוכה במעלות) מראש האדם באותו ריחוק, ואז הוא ודאי לילה אצלו – לרבי יהודה; כי אורך נשף זה שמהשקיעה עד הלילה, מתארך יותר בימי הקיץ, ומתארך יותר במדינות הצפוניות, כדלקמן (ובקיץ השיעור משתנה לפי החדשים [ו]נטיית המדינה לצפון העולם), וראה לעיל (הערה 2922). קונטרס נרות שבת קודש ח"ב (ע' 13-11).

כל זה מדובר בכל נשף שיהי', בין אם המדובר בנשף שבין השקיעה הנראית לבין השקיעה האמתית (ראה לעיל הערה 2915), ובין אם המדובר בנשף שבין השקיעה הנראית לבין לילה לרבי יהודה (כאמור כאן), או לרבי יוסי (כאמור לקמן), ובין אם המדובר בנשף של עלות השחר (דלקמן הערה 2997).

[2925] אף שעדיין לא נראים הכוכבים, עד שתי דקות אחר כך, כדלקמן (הערה 2929).

[2926] שבת לד, ב (רבי יוסי אומר בין השמשות כהרף עין, זה נכנס וזה יוצא, ואי אפשר לעמוד עליו).

[2927] בגמרא לה, א (בין השמשות דרבי יהודה לרבי יוסי כהנים טובלין בו). ומזה למד הרא"ש (פ"ב סי' כג) שאחרי סיום זמן בין השמשות אין מספיק זמן לטבילה לרבי יוסי, וכיון שזמן טבילה הוא מהלך נ' אמה, אם כן הוי בין השמשות דרבי יוסי מהלך מ"ט אמה אחרי סיום זמן בין השמשות דרבי יהודה. וכן נפסק לעיל סי' רסא ס"א (זהו בין השמשות בכל מקום, והוא כדי מהלך ג' רביעי מיל (ועוד מ"ט אמות) קודם צאת ג' כוכבים בינונים), אלא ששם מיירי לשיטת ר"ת, וכאן לשיטת הגאונים.

והנה לפי חשבון מהלך מיל ב-24 דקות, יהי' מהלך נ' אמות 36 שניות. והיינו שבתוך מהלך נ' אמה מתחיל בין השמשות של רבי יוסי. ומה שקבע רבינו ששיעור ספיקו של רבי יוסי הוא 2 דקות הוא מדברי (הרמב"ם והחנוך ו)הסמ"ג דלקמן.

וביאר בקצות השלחן ס"ק ז (ומכל זה מוכח דג' רבעי מיל הוא ח"י מינוטין, ובין השמשות דרבי יוסי הוא משך ערך ב' מינוט אחר כך (או מינוט וחצי, ומופלג מבין השמשות דרבי יהודה ערך חצי מינוט, שהוא מ"ט אמה כמ"ש הרא"ש)).

אבל יותר מסתבר כאופן הראשון, שבין השמשות דרבי יוסי נמשך לערך 2 דקות. וההוכחות לזה יתבארו בהערה הבאה, וההסבר בזה יתבאר לקמן (הערה 2929).

[2928] ל"ת רנז (וזה העת כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה).

והקשה על זה ב"בין השמשות" ע' נא (הסמ"ג (מ"ע לב) סבירא לי' כהר"ת, אם כן באמרו כאן "עשרים דק אחר השקיעה", רוצה לומר אחר ג' מיל ורביע מן שקיעת עגול החמה).

ותירץ בקצות השלחן ס"ק ז (ואע"פ שהסמ"ג במ"ע ל"ב סבירא לי' כשיטת ר"ת דבין השמשות מתחיל אחר ג' מילין ורביע אחר השקיעה, עכ"פ מוכח מיני' שמתחלת בין השמשות דרבי יהודה עד סוף בין השמשות דרבי יוסי הוא כשליש שעה, והוא הדין לשיטת הגאונים דבין השמשות מתחיל תיכף אחר השקיעה).

ובפרט שכפי הנראה הוציא הסמ"ג דברים אלו (כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה) מהרמב"ם הל' תרומות פ"ז ה"ב (בנוסח כתבי-יד), והרי הרמב"ם סבירא לי' כשיטת הגאונים.

ואף שכתב על זה ב"בין השמשות" (ע' נא) שכת"י זה של הרמב"ם אינו בר סמכא, ולכן קבע הוא שזמן צאת הכוכבים הבינונים הוא אחר כך (כדלקמן הערה 2933). אבל ברמב"ם הוצאת פרנקל מאשרים גירסה זו מכתבי היד.

[ד] צאת הכוכבים הבינונים

שאז הוא זמן צאת ג' כוכבים[2929] בינונים[2930] בארץ ישראל בימים אלו[2931], וגם בכל החורף כמעט[2932].

וכן הוא בחנוך מצוה קעט (בהערב שמש, ויראו ברקיע ג' כוכבים בינוניות, וזה העת הוא כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה).

וראה עוד בזה בסדור עם ציונים – רסקין (ע' תרצז-ח).

[2929] שאז – אחרי סיום שתי הדקות של בין השמשות דרבי יוסי – הוא זמן צאת ג' כוכבים, כמבואר בגמרא לה, א (הלכה כרבי יהודה לענין שבת והלכה כרבי יוסי לענין תרומה ... לחומרא ... כוכב אחד יום, שנים בין השמשות, שלשה לילה), וראה לקמן (הערה 2999).

ומפרש רבינו שדברים אלו (כוכב אחד – שלשה לילה) הם בהמשך לדברי רבי יוסי, שלדעתו מתחיל בין השמשות בראיית שני כוכבים (שנים בין השמשות), ומסיים בשלושה כוכבים (שלשה לילה). וכן היא גם גירסת רבינו חננאל שם (תניא נמי הכי **רבי יוסי אומר** כוכב אחד יום ב' בין השמשות ג' לילה). וכן הוא בהגהות הגר"א סי' רסא (הכל אליבא דרבי יוסי). ונתבאר ב"הזמנים בהלכה" ע' שסא. וראה גם אגרות קודש חי"א אגרת ג'שפז.

והיינו שההפרש בין כוכב שני לשלישי בימים השוים הוא לערך 2 דקות (ראה בטבלה שב"זמנים כהלכה" ע' לח. סדור עם ציונים – רסקין ע' תרצד), שהוא שיעור בין השמשות דרבי יוסי המבואר לעיל.

יוצא מכך, שלדידן דמספקינן אי כרבי יהודה או כרבי יוסי, בין השמשות הוא משקיעת החמה עד שיראו ג' כוכבים – 20 דקות (כדלעיל הערות 2927-2928).

[2930] כמבואר בגמרא לה, ב (לא כוכבים גדולים ... ולא כוכבים קטנים ... אלא בינונים). וכן הוא לעיל סי' רסא ס"א (צאת ג' כוכבים בינונים). וזהו עיקר זמן צאת הכוכבים מדינא.

אבל להלכה למעשה, יש להוסיף עוד כמה דקות, כדלקמן בסמוך (וקריאת שמע של ערבית וכיוצא בהן ... לפי שאין אנו בקיאים בהם, לכך צריך להחמיר ... ובמוצאי שבת להוסיף אחר כך מעט מחול על הקדש).

והיינו כדלקמן סי' רצג ס"א (נוהגים שמאחרים תפלת ערבית במוצאי שבת כדי להוסיף מחול על הקודש, אבל עיקר יציאת השבת הוא משעת צאת ג' כוכבים קטנים, שאין אנו בקיאים בבינונים, ומיד שיצאו ג' כוכבים קטנים היה מותר בעשיית מלאכה, אלא שצריך להמתין עד שיהיו ג' כוכבים עומדים רצופים במקום אחד ולא מפוזרים שזהו השיעור שצריך להוסיף מחול על הקודש ביציאת השבת).

ומקורו לענין שצריך לחכות לכוכבים קטנים, הוא ברבינו יונה ברכות א, ב ד"ה והא (אין הכל בקיאין בין גדולים לבינונים, צריך ליזהר עד שיראו הקטנים, וכן במוצאי שבת צריך ליזהר גם כן שלא לעשות שום מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים). וראה לקמן (הערה 2935) שהוא מר"י בעל התוס'. וכעין זה מבואר בתוס' פסחים ב, א ד"ה והא קיי"ל, בשם ר"י (דאין אנו בקיאין בצאת הכוכבים).

ומקורו לענין תוספת מחול על הקדש במוצאי שבת, הוא ברמב"ן פסחים נד, ב. תורת האדם אבלות ישנה, כתבי הרמב"ן מהדורת שעוועל ח"ב ע' רנג, ובר"ן טו, א סד"ה אמר רבה (איזו שעה יהא מוסיף והולך, יש לומר כענין שאמרו בירושלמי דברכות דגרסינן התם ובלבד דיתחמן תלתא כוכבים דדמיין כחדא כוכבתא, כלומר **רצופין במקום אחד**, היו מפוזרין אסור בעשיית מלאכה משום תוספת).

ועל פי חשבון אורך המעלות כתב רבינו כאן את שלושת הזמנים, וההלכות הקשורות בהם (צאת ג' כוכבים בינונים ... ולפי שאין אנו בקיאים בהם לכך צריך להחמיר בקיץ לענין קריאת שמע של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה, ובמוצאי שבת להוסיף אחר כך מעט מחול על הקודש).

ולפי החשבון הוא – '5°50 תחת האופק ההנדסי לכוכבים בינונים, ו-'6°50 תחת האופק ההנדסי לכוכבים קטנים (כדלקמן הערה 2952).

ואף שלא הזכיר כאן בפירוש את הכוכבים הקטנים, סמך על מ"ש קודם (והקטנים ... אינם נראים עד לאחר זמן מה). הרי שחילק כאן בין שלושת הזמנים האלה לענין ההלכות הקשורות בהם:

א) כוכבים בינונים – מעיקר הדין. ונתבאר לקמן (הערה 2951), שגם למעשה סגי בזה לתפלת ערבית. ויש אומרים ("בין השמשות" ע' סח-פב) דכן הוא גם לכל הדינים שהם מדברי סופרים, כמו: (א) סיום הצומות (חוץ מיום הכיפורים) אחרי צאת הכוכבים. (ב) ספירת העומר בלילה. (ג) הפסק טהרה עד אחרי צאת הכוכבים. (ד) טבילת נדה בלילה, וכיו"ב.

ב) כוכבים קטנים לענין קריאת שמע של ערבית – לפי שאין אנו בקיאים בהם (בבינונים). ויש אומרים (מנחת כהן מאמר שני פ"ה) שצריך לחכות לכוכבים קטנים אף לענין ברית מילה לתינוק שנולד בליל שבת, וכן נראית לכאורה דעת רבינו, כדלקמן (הערה 2942).

ג) למוצאי שבת צריך להוסיף על זה מעט – לתוספת שבת.

*

ולענין חשבון הזמנים שבהם לדעת רבינו, לכאורה יש לקבוע:

א) כוכבים בינונים – מעיקר הדין, כשמרכז השמש יורד לערך '5°50 תחת האופק ההנדסי (כדלקמן הערה 2933).

ב) כוכבים קטנים – לענין קריאת שמע של ערבית, כשמרכז השמש יורד לערך '6°50 תחת האופק ההנדסי (כדלקמן הערה 2952).

ג) יציאת השבת – כארבע דקות אחרי צאת הכוכבים לקריאת שמע הנ"ל (כדלקמן הערה 2953).

והנה לפני כמאה שנה בדק וראה הגרי"מ טוקצינסקי, אשר הכוכבים הקטנים נראים בירושלים בימים השוים כ-10 דקות אחרי הכוכבים הבינונים, ומסיק שזהו זמן יציאת השבת (שכולל גם את ההוספה מחול על הקודש, כלומר שלדעתו זהו זמן ג' כוכבים קטנים רצופים במקום אחד). ולפי זה חישבו הספרים הדנים בזה (ראה זמנים כהלכה ע' מ, הזמנים בהלכה ע' תקכח), שלדעתו יציאת השבת היא כאשר השמש '8°30 תחת האופק (ראה לקמן הערה 2950).

אמנם ב"הזמנים בהלכה" (ע' תקכ ואילך) הביא כמה שיטות בזה (באופן כללי ניתן לומר, שברוב קהלות ארצות אירופה נע שיעור זמן מוצאי שבת (ג' כוכבים קטנים ורצופים) כשמצב השמש בין 7.5 ל-8.5 מעלות תחת האופק); גם זה מיירי ביציאת השבת, וכולל גם את ההוספה מחול אל הקודש (ג' כוכבים קטנים ורצופים).

והנה ההפרש בין זמן יציאת השבת שנתבאר לעיל כאן, ובין השיעור הגדול הנ"ל של '8°30 הוא במקומותינו כמה דקות, כפי שאנו רואים בטבלה זו לירושלים, שבימים השוים ההפרש ביניהם הוא כ-4 דקות, ובאמצע הקיץ – כ-6 דקות.

מקום	תאריך	חצות היום והלילה	שקיעת החמה שבלוחות (גובה הים)	צה"כ (בינונים) מעיקר הדין '5°50	צה"כ (קטנים) לק"ש ערבית '6°50	יציאת השבת הוספת 4 דקות	מוצאי שבת לשיעור '8°30
ירושלים	מרץ 20	11:47	5:51	6:13	6:18	6:22	6:26
ירושלים	יוני 21	12:41	7:48	8:15	8:20	8:24	8:30

והיינו שבירושלים, משך הזמן שמשקיעת החמה (שבלוחות, שבגובה הים) ועד צאת הכוכבים:

א) לצאת הכוכבים הבינונים – מעיקר הדין – בימים השוים הוא 22 דקות, ובאמצע הקיץ עולה עד 27 דקות.

ב) לצאת הכוכבים הקטנים – לקריאת שמע – בימים השוים הוא 27 דקות, ובאמצע הקיץ עולה עד 32 דקות.

ג) לענין מוצאי שבת – בימים השוים הוא 31 דקות, ובאמצע הקיץ עולה עד 36 דקות.

ד) לדעה שהוא '8°30 מעלות – בימים השוים 35 דקות, ובאמצע הקיץ עולה עד 42 דקות.

וקרוב לזה הוא בטבלה לניו-יורק, שבימים השוים ההפרש ביניהם הוא כ-4 דקות, ובאמצע הקיץ – כ-7 דקות.

מקום	תאריך	חצות היום והלילה	שקיעת החמה שבלוחות	צה"כ (בינונים) מעיקר הדין '5°50	צה"כ (קטנים) לק"ש ערבית '6°50	יציאת השבת הוספת 4 דקות	מוצאי שבת לשיעור '8°30
נ.י.	מרץ 20	1:03	7:08	7:35	7:40	7:44	7:48
נ.י.	יוני 21	12:58	8:31	9:04	9:10	9:14	9:21

והיינו שבנ.י. משך הזמן שמשקיעת החמה (שבלוחות) ועד צאת הכוכבים:

א) לצאת הכוכבים הבינונים – מעיקר הדין – בימים השוים הוא 27 דקות, ובאמצע הקיץ עולה עד 33 דקות.

ב) לצאת הכוכבים הקטנים – לקריאת שמע – בימים השוים הוא 32 דקות, ובאמצע הקיץ עולה עד 39 דקות.

ג) לענין מוצאי שבת – בימים השוים הוא 36 דקות, ובאמצע הקיץ עולה עד 43 דקות.

ד) לדעה שהוא '8°30 מעלות – בימים השוים 40 דקות, ובאמצע הקיץ עולה עד 50 דקות.

ובנוגע למעשה מבואר באגרות קודש חי"ז אגרת ו'ערב (מה שראיתי נוהגים כאן, בנ.י. הוא לחכות לערך חמשים רגעים לאחרי השקיעה, אבל מובן שאיני אחראי בזה). והיינו כפי שרואים בטבלה שלפנינו, שלפי הלוחות המאחרות עד '8°30 תהי' יציאת השבת באמצע הקיץ – כ-50 דקות אחרי השקיעה. ועל זה כותב, שאינו אחראי לומר שצריך להחמיר כנוהגים כן, אבל גם לא שלל שיטה זו.

שוב העיר המזכיר הרי"ל שי' גרונר, בהערות ובאורים גליון א'סב ע' 73 (כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו אמר לי כמה פעמים: זמן קריאת שמע של ערבית, הן בימי החורף והן בימי הקיץ, הוא 36 דקות אחרי השקיעה, זמן יציאת השבת – 43 דקות אחרי השקיעה).

והוא כנראה כדי להשוות המדות בין הימים השוים לימי הקיץ, ולהחמיר קצת יותר לענין שבת מאשר לענין קריאת שמע של ערבית. וכפי שמבואר גם כאן בסדר הכנסת שבת (להחמיר בקיץ לענין קריאת שמע של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה. ובמוצאי שבת להוסיף אחר כך מעט מחול על הקדש), דהיינו כיון שבאמצע הקיץ הוא "שעה שלימה אחר השקיעה", לכן יש להחמיר כן, מחוסר ידיעה להמון עם, גם במשך כל ימי הקיץ.

דהיינו שאז כשהרקיע בטהרתו והאויר זך נראים אז ג' כוכבים בינונים לזכי הראות[2933],

ומזה רואים, שאף לענין שבת לא החמיר עד כדי 8 וחצי מעלות אחרי השקיעה (דהיינו באמצע הקיץ עד 50 דקות אחרי השקיעה), אלא הסתפק ב-43 דקות אחרי השקיעה (שכן הוא לשיטת רבינו הזקן שנתבארה כאן – באמצע הקיץ). ולערך כך הי' נהוג תמיד ב-770 לענין התפלה במוצאי ש"ק.

ומכל מקום יש הנוהגים להחמיר במוצאי שבת עד 8 וחצי מעלות, דהיינו בימים השוים – 40 דקות אחר השקיעה, ובאמצע הקיץ – 50 דקות אחר השקיעה (ראה בסוף ספר סדר הכנסת שבת, מה שכתבו בזה הרב יהורם שי' אולמן והרב יוסף יצחק שי' פייגלשטוק סעיף ט).

*

וכל זה הוא בעירינו נ.י. אמנם במקומות הצפוניים יותר מתרבה שיעור ההפרש ביניהם, כפי שאנו רואים בטבלה זו לעיר מוסקבה, שבימים השוים ההפרש ביניהם הוא כ-7 דקות, ובאמצע הקיץ – כ-22 דקות.

מקום	תאריך	חצות היום והלילה	שקיעת החמה שבלוחות	צה"כ (בינונים) מעיקר הדין 5°50'	צה"כ (קטנים) לק"ש ערבית 6°50'	יציאת השבת הוספת 4 דקות	מוצאי שבת לשיעור 8°30'
מוסקבה	מרץ 20	1:37	7:45	8:20	8:27	8:31	8:38
מוסקבה	יוני 21	1:31	10:18	11:18	11:33	11:37	11:59

והיינו שבימים השוים יהי' שיעור 8°30' – 53 דקות אחר השקיעה, ובאמצע הקיץ – שעה ו-41 דקות אחר השקיעה.

ובזה הורו כמה מרבני אנ"ש, אשר במדינות הצפוניות, כמו מוסקבה, פטרבורג, הלסינקי, שטוקהולם וכיו"ב, אין סיבה להחמיר יותר מהמבואר כאן לשיטת רבינו, שהרי:

א) אין שם כל כך מנהג להחמיר בזה.

ב) חומרה זו גורמת שם לדחות את יציאת השבת קרוב לחצי שעה.

ג) יציאת השבת שם היא בסמיכות לחצות לילה, וכל חומרה בזה היא שעת הדחק גדול.

[2931] בימים השוים (היינו שבארץ ישראל בימים השוים נראים שלושה כוכבים בינונים כ-20 דקות אחרי השקיעה האמיתית).

[2932] כדלקמן סעיף ה, שבאמצע החורף הוא מעט יותר מאשר בימים השוים.

[2933] עתה בא לבאר מה שהוקשה לרבינו, שהרי גם ג' רבעי מיל (של בין השמשות דרבי יהודה) אחרי השקיעה בארץ ישראל בימים השוים, עדיין אין הכוכבים הבינונים נראים (ראה לקמן הערה 2999, שכן הקשה ב"מנחת כהן" מאמר א סוף פ"ז).

וכשם שהקשה לקמן (בסוף סדר הכנסת שבת) על שיטת רבינו תם שהיא נגד החוש, כי בזמן צאת ג' כוכבים של ר"ת "נראה בעליל שהרקיע הוא מלא כוכבים, ולא ג' כוכבים בלבד", כך יוקשה על שיטת הגאונים (שבזמן צאת הכוכבים עדיין אין הכוכבים הבינונים נראים).

ועל זה מבאר:

א) ג' רבעי מיל אלו אינם לפי חשבון מהלך מיל של 18 דקות, אלא לפי חשבון מהלך מיל של 24 דקות (כדלעיל הערה 2921), יוצא אם כן שג' רבעי מיל הם 18 דקות (משא"כ לדעת הסוברים דהיינו ג' רבעי מיל של מהלך 18 דקות, שהם 13 וחצי דקות אחרי השקיעה, יוקשה על הגאונים מהמציאות).

ב) זמן צאת הכוכבים אינו בתום 18 הדקות של בין השמשות דרבי יהודה, אלא בתום 2 דקות של בין השמשות דרבי יוסי (כדלעיל הערה 2927), והיינו 20 דקות אחרי תחלת זמן בין השמשות דרבי יהודה (משא"כ לדעת הסוברים שצאת הכוכבים הוא מיד אחרי 18 דקות מהשקיעה, יוקשה על הגאונים מהמציאות).

ג) בין השמשות דרבי יהודה אינה מתחלת מיד אחרי השקיעה הנראית, אלא אחר השקיעה האמיתית (כדלעיל הערה 2923). דהיינו קרוב ל-3 דקות אחרי השקיעה הנראית (כדלעיל הערה 2915), ורק אחר כך בא בין השמשות דרבי יוסי (משא"כ לדעת הסוברים שבין השמשות דרבי יהודה מתחיל מיד אחרי השקיעה הנראית, יוקשה על הגאונים מהמציאות).

ד) אחרי בין השמשות דרבי יוסי נראים ג' כוכבים בינונים "כשהרקיע בטהרתו והאויר זך ... לזכי הראות" (משא"כ לדעת הסוברים שצאת הכוכבים הוא כשג' כוכבים בינונים נראים לכל אדם ביום הרגיל, יוקשה על הגאונים מהמציאות).

ומחמת הקושי הזה (לאלו שלא קיבלו את קביעת רבינו בפרטים אלה), יש הרוצים לומר (ראה באריכות "בין השמשות" להגרי"מ טוקצינסקי ע' כט ואילך), ששיעור צאת הכוכבים דרבי יוסי מופלג משיעור ג' רבעי מיל של רבי יהודה, שאז באמת יכול כל אדם לראות ג' כוכבים בינונים בשמים. ואחרי רוב הצפיות בכוכבים באיזור ירושלים, מסיק שם (ע' מט וע' נא וע' סו), שבימים השוים רואים את הכוכבים הבינונים 22 דקות אחר השקיעה.

מהאצטגנינין[2934] הבקיאים בגודל גוף הכוכבים כולם ברקיע (וכמ"ש בתשו' מהר"ם בן ברוך בשם ר"י[2935]) ובגודל אורם, ויודעים שאלו ג' הנראים להם הם בינונים בגודל גופם ברקיע וגם באורם

והיינו בירושלים שהיא שוכנת בהר, ואילו בארץ המישור (כמו איזור תל אביב המקביל לירושלים) רואים את הכוכבים הבינונים 26 דקות אחרי השקיעה (ראה "הזמנים בהלכה" ע' תקטו), משום שהשקיעה קודמת שם ואילו צאת הכוכבים נשאר שוה, שההפרש בין ארץ המישור להרים הוא רק לענין שקיעת החמה, ולא לענין ראיית הכוכבים. והטעם בזה הוא כי ראיית הכוכבים תלויה בחשכת כיפת הרקיע, והיא אינה משתנית מעמידתם האדם על ההר (ראה "הזמנים בהלכה" ע' נג. "זמנים כהלכתם" ע' קפא. הערות התמימים ואנ"ש – 770 גליון רסו ע' 57, וש"נ).

[ראה בסוף ספר סדר הכנסת שבת, מה שכתב בזה הרב יוסף יצחק שי' פייגלשטוק (סעיף ז). והכוונה בזה היא כמובן להרי ירושלים שאין הר במערב המסתיר על אור השמש בעת השקיעה, כדלעיל הערה 2915, קרוב לסופה].

יוצא אם כן שלדעתו, בין השמשות דרבי יהודה היא 18 דקות אחרי השקיעה הנראית, ובין השמשות דרבי יוסי שהיא כהרף עין, הנה בהרי ירושלים היא 4 דקות אחרי בין השמשות דרבי יהודה, ובארץ המישור היא 8 דקות אחרי בין השמשות דרבי יהודה.

ולפי חשבון זה יוצא שזמן צאת הכוכבים הבינונים הוא כאשר השמש יורדת לערך '6°15 תחת האופק (ראה "הזמנים בהלכה" ע' תקטו).

אבל רבינו הביא לעיל מדברי הפוסקים, אשר צאת הכוכבים הוא 20 דקות אחרי השקיעה האמיתית (כדלעיל הערה 2928). וכבר נתבאר לעיל (הערה 2915) דהיינו פחות מ-23 דקות אחרי השקיעה הנראית בארץ ישראל בימים השוים. ולכן ביאר, אשר בזמן הזה נראים ג' כוכבים בינונים "כשהרקיע בטהרתו **והאויר זך** ... **לזכי הראות**". וכן ביאר ב"הזמנים בהלכה" (ע' תקיד), שזמני ראיית ג' כוכבים בינונים שקבע הגרי"מ טוקצינסקי הם "שיעור הנראה לעין כל אדם, ולא לבקיאים בלבד".

ולפי זה חישבתי בקונ' נש"ק ח"ב (הערה 7 והערה 12) שזמן השקיעה האמיתית הוא כשהשמש יורדת '1°35 תחת האופק (פחות מ-3 דקות אחרי השקיעה הנראית), וזמן צאת הכוכבים הבינונים הוא כשהשמש יורדת '5°50 תחת האופק (20 דקות אחרי השקיעה האמיתית).

*

והנה ב"זמני היום בהלכה" חישב הזמנים לפי דעת רבינו, שזמן צאת הכוכבים הבינונים בארץ ישראל בימים השוים הוא 24 דקות אחרי השקיעה הנראית. והיינו כשהשמש יורדת °5.95 תחת האופק (בחישוב עשרוני, שהם '5°57 תחת האופק). אשר לפי זה יוצא אצלו בטבלאות שם, שבאיזור לאזני-לאדי ('54°45 רוחב) בימים השוים, צאת הכוכבים הבינונים הם 36 דקות אחרי השקיעה הנראית (וכן הקשה עליו ב"הזמנים בהלכה" ע' תקיג). אבל כבר נתבאר לעיל (הערה 2915), שלדעת רבינו השקיעה האמיתית בארץ ישראל בימים השוים היא פחות מ-4 דקות, כי השקיעה האמיתית היא כשהשמש יורדת לערך '1°35 תחת האופק, וצאת הכוכבים היא כשהשמש יורדת לערך 5°50 תחת האופק.

ובאמת ביאר ב"זמני היום בהלכה" (ע' לז), שעל פי התצפיות נראה שאפשר לראות בימים השוים בארה"ק ג' כוכבים בינונים גם לפני זה. ומחלק בין ימים השוים בניסן לבין ימים השוים בתשרי (מחמת שינוי מעמד המזלות ברקיע), וכן מחלק בין אם המביט יודע איפה יופיע הכוכב אז, ואז יראנו בקושי גדול, או שיראנו אף בלא טורח כל כך.

ומכל זה מובנים דברי רבינו, שזמן ראיית הכוכבים לזכי הראות באויר זך הוא (בממוצע) 20 דקות אחרי השקיעה האמיתית, בימים השוים בארץ ישראל.

[2934] כאן מתחיל לבאר הטעם שאין אנו בקיאים בכוכבים בינונים (כדלקמן הערה 2950), כי רק האצטגנינין בקיאים להכיר בין הכוכבים הבינונים לבין הכוכבים הגדולים (כדלקמן הערה הבאה).

[2935] מה שהובא לעיל (הערה 2930) מרבינו יונה (אין הכל בקיאין בין גדולים לבינונים, צריך ליזהר עד שיראו הקטנים), נתבאר בתשובת ר"י בעל התוספות, שבשו"ת מהר"ם מרוטנברג (פראג, סי' ריט. ראה שם סוס"י רכ שחותם על שניהם: יצחק בר שמואל. וכן הועתקה תשובה זו ב"אור זרוע" ח"ב סי' קב, ובמרדכי רמז רצב, בשם הר"י (ואפילו אין אנו בקיאים בקטנים ... לכל הפחות יחשב אותם כבינונים וג' מהן לילה. ואין נראה לומר דכוכבים קטנים דקאמר לסמוך עליהם ... דוקא לבקיאים בשמות הכוכבים קטנים ויודעים מקום קביעותם מהני אבל שאינם מכירים אותם לא).

הרי שאין הכל בקיאים בכוכבים הבינונים בשמותיהן, ויש לחשוש שמא הם גדולים. ולכן יש ליזהר עד שיראו את הקטנים, ובזה סגי אע"פ שאין מכירים אותם בשמותיהם. אבל מעיקר הדין סגי לאצטגנינים הבקיאים בהם ובשמותיהם – אף בכוכבים בינונים (וב"אורות חיים" (ע' קכב) הסיע הדברים לפירוש אחר, ולכן תמה על רבינו בחנם).

את זה כותב רבינו כאן – כהקדמה למה שכותב אחר כך "ולפי שאין אנו בקיאים בהם, לכך צריך להחמיר בקיץ לענין קריאת שמע של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה", דהיינו כיון שאין אנו בקיאים בכוכבים בינונים לכך

(וכמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה[2936]). והם אינם נראים לעולם לפני שקיעה האמיתית. משא"כ בגדולים מהם בגופם או באורם, שנראים לפעמים לפני שקיעה האמיתית[2937] כשהאויר זך. והקטנים מהם בגופם או באורם אינן נראים עד לאחר זמן מה[2938], יותר משליש שעה אחר שקיעה האמיתית. ומה שנראים לפעמים כוכבים קטנים מאד מקודם לשליש שעה אחר השקיעה בארץ ישראל (וכפי ערך זה במדינותינו[2939]), הם באמת גדולים ברקיע, אלא שלמראית עינינו נראים קטנים (כמ"ש בתשו' ר"י במהר"מ בן ברוך שם[2940], והובאה ב"י ביו"ד סי' רס"ב[2941]. ודלא כש"ך[2942], שלא עיין שם, רק

צריך להחמיר עד ראיית הכוכבים הקטנים – שעה שלימה אחר השקיעה. ועל זה כותב כאן בסמוך (והקטנים מהם בגופם או באורם אינן נראים עד לאחר זמן מה). ויתבאר לקמן (הערה 2950).

[2936] ספ"ב דשבת, בתרגום של הוצאת קאפח, ובנוסח המועתק בפירוש מהרלב"ח לקידוש החדש פ"ב ריש ה"ט (אחר ביאת השמש עד שיראו ג' כוכבים בינונים בגודל ובאורה הוא זמן בין השמשות).

[2937] כמבואר בגמרא לה, ב (אמר רבי יוסי בר אבין לא **כוכבים גדולים הנראין ביום** [ומבאר שהכוונה היא לפני שקיעה האמיתית], ולא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה, אלא בינונים). וביאר ב"זמני היום בהלכה" (ע' לז) שרק כוכבי לכת אפשר לראותם לפעמים קודם שקיעת החמה, והם הנקראים כוכבים גדולים. ואילו בין כוכבי השבת יש **כוכבים בינונים** – שנראים במשך שליש שעה זו, ויש **כוכבים קטנים** אשר "אינן נראים עד לאחר זמן מה, יותר משליש שעה אחר שקיעה האמיתית".

[2938] ולא פירש כאן כמה הוא "לאחר זמן מה". ונתפרש יותר לקמן סעיף ו (בקיץ ... עד שעה שלימה אחר השקיעה) [במדינותינו]. ויבואר לקמן (הערה 2950).

[2939] שבאיזור לאזניא-לאדי הוא חצי שעה אחר השקיעה (כדלקמן סעיף הבא).

[2940] "שהיו קטנים מאד, אע"פ שיש לומר שאם הי' לילה הי' נראה גדולים ביותר".

[2941] ד"ה כתב המרדכי.

[2942] בתשובת ר"י בעל התוספות שבשו"ת מהר"ם מרוטנבורג שם (על הבן הנולד סמוך לחשיכה והי' נראה יום, והיו נראים כוכבים קטנים מאד, נראה לי [שאין לחשוש לומר שהוא עדיין יום, ולמול ביום השמיני מאותו יום] כי יש לסמוך על הכוכבים ולספק לכל הפחות [שמא הוא כבר לילה], ולמול למחרת [שהוא יום ספק תשיעי], כיון שלא יהי' למחרת לא יום טוב ולא שבת [שאז הי' צריך לדחות המילה עד היום הספק עשירי], אע"פ שהיה הרקיע מזהיר כיום ... ואפילו אין אנו בקיאים בקטנים [שאם כן הי' מקום לכאורה לומר שהוא עדיין יום, והכוכבים שנראו הם גדולים שנראים גם ביום, ויהי' אפשר למולו בשמיני] ... לכל הפחות יחשב אותם כבינונים וגם מהן לילה [אף אם נאמר שכוכבים קטנים אלו הם בינונים, הרי גם בג' כוכבים בינונים הוא לילה] ... ואם לאלתר סמוך להוצאת ראש הולד חוץ לפרוזדור ראו הכוכבים ... אין להם אלא מה שעינים רואות [לומר שהוא ודאי לילה] ויהא נימול לשמונה אפילו יארע בשבת).

הרי שתוכן המשך דבריו הוא, שאפילו אם אין אנו בקיאים בכוכבים קטנים, ויש לחוש שהם בינונים, מכל מקום אין לחוש (שהם גדולים שאפשר לראותם קודם שקיעת החמה), אלא בבינונים שנראים רק אחר השקיעה. ולכן אין למול אותו בשמיני מהיום שנולד, אלא בתשיעי. ואם נראה להם שראו את הכוכבים בשעת הלידה ממש, ימולו אותו בתשיעי ואפילו בשבת, כי גם כוכבים בינונים ודאי לילה הוא.

ועל פי זה נפסק בשו"ע יו"ד סי' רסב ס"ה (אם נולד כשהיו נראים ברקיע כוכבים קטנים מאד, יש לסמוך על הכוכבים לספק למול למחרת, כיון שלא היה לא שבת ולא יום טוב, ואע"פ שהיה הרקיע מזהיר כעין אורה של יום).

ופירש הש"ך שם ס"ק ט (דוקא משום שהם קטנים מאד אין לסמוך אליהם למול בשבת, אבל בכוכבים בינונים בסעיף שאחר זה יש לסמוך עליהם למול אפילו בשבת).

והיינו מ"ש שם אחר זה ס"ו (אם לאלתר כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינונים, יש לסמוך עליהם שהוא לילה, אפילו הוא למחר שבת).

ועל זה מבאר כאן, שבתשובת ר"י בעל התוספות כתוב אדרבא, שאת הכוכבים הבינונים רואים בסיום בין השמשות, ואילו את הכוכבים הקטנים רואים רק אחר כך. אלא שכיון שאין אנו בקיאים בקטנים, חוששים שהם גדולים בגופם או באורם, ולכן נראים בסוף בין השמשות.

ועד"ז דחה את דברי הש"ך בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' צו).

*

והנה נחלקו הפוסקים, אם גם לענין בן שנולד בליל שבת צריך לחכות עד שנראים ג' כוכבים קטנים (כמו לענין קריאת שמע של ערבית, כדלעיל הערה 2930), או סגי בכוכבים בינונים (כנזכר בשו"ע יו"ד סי' רסב ס"ו).

וכתב המנחת כהן מאמר שני פ"ה (לענין קריאת שמע של ערבית כתבו הפוסקים שזמנה מזמן יציאת שלשה כוכבים **קטנים** ... ואם כן קל וחומר לענין שבת החמורה, שאם נולד תינוק בערב שבת סמוך לחשיכה שאינו נימול בשבת הבאה אלא אם כן היו נראים ברקיע ג' כוכבים **קטנים**).

בבית יוסף[2943]).

[ה] זמן צאת הכוכבים במשך חדשי השנה

ובמדינות אלו[2944] זמן צאת ג' כוכבים בינונים בימים השוים הוא בכמו חצי שעה בקירוב אחר שקיעה האמיתית, שהן ל"ד[2945] חלקי ששיים בקירוב אחר שקיעה הנראית בליל צח שהאויר זך, וכן בכל החורף כמעט (שבמרחשון של חדשי החמה פוחת מעט מתשרי שנראים אז ג' כוכבים בכחצי שעה אחר שקיעה הנראית, ובטבת עודף מעט על תשרי, ובאדר חוזר ופוחת מעט כבמרחשון, ובניסן חוזר להיות בשוה עם תשרי. עיין בספר אילים במעין חתום[2946]).

[ו] צאת הכוכבים ליציאת שבת וקריאת שמע

ופסקו בגמרא[2947] הלכה כרבי יוסי לחומרא, כמו ביציאת שבת[2948], וקריאת שמע של ערבית[2949] וכיוצא בהן, שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

אבל ביד הקטנה פ"ה מהל' מילה, במנחת עני ס"ק יג (דבקריאת שמע דאורייתא החמירו בה, כי מאי איכפת לן בכך להחמיר ולהמתין עוד קצת, אבל גבי מילה אם נחמיר בזה שהוא באמת לילה גמור מן הדין ולספק בה יצא הדבר לתקלה כי נדחה אותו ליום שאחר שבת ובאמת מילה בזמנה יותר חמור משבת שהרי באמת מילה בזמנה דוחה שבת). וכן מסיק ב"בין השמשות" (ע' סו).

אמנם מדברי רבינו, שדחה דברי הש"ך מחמת תשובת הר"י בעל התוספות הנ"ל, אשר בה נתבאר שגם לענין מילה בשבת חוששים שלא בקיאים בין בינונים לגדולים, ורק בקטנים כתב שאין לספק שמא היו גדולים. נראה לכאורה אם כן, שגם לענין תינוק שנולד בליל שבת, צריך לחכות עד ליציאת כוכבים **קטנים**.

וכמדומה שכן פוסקים רוב רבני דורינו, לחכות עד ליציאת כוכבים קטנים לענין מילה בשבת.

[2943] שלא העתיק (בבית יוסף) את כל התשובה הנ"ל של הר"י בעל התוספות; רק את חלקה העתיק מתוך המרדכי (שבת רמז רצב, ועל פיה פסק כנ"ל בשלחן ערוך ס"ה), ואת חלקה מתוך הגהות מיימוניות (הל' מילה פ"א אות ח, ועל פיה פסק כנ"ל בשלחן ערוך ס"ו).

[2944] רוסיה הלבנה ופולין, שבהן הי' עיקר מושב היהודים באותה תקופה. ועיקר הכוונה היא, כנראה, לאיזור לאזניא-לאדי ('54°45 רוחב), שבו הי' גר רבינו.

[בקצות השלחן (הערה ח) כתב שהכוונה לרוסיא הצפונית; אבל לא מסתבר לומר שהכוונה לאיזור עיר לענינגראד, שהיא °60 רוחב, שהרי עיקר מושב היהודים בימים ההם הי' ברוסיא הלבנה ובפולין, ולא ברוסיא הצפונית].

ואף שיש מקום לומר שעיקר הכוונה היא למרכז רוסיא הלבנה (המקבילה גם למדינת פולין), שהם לערך °53 רוחב. מכל מקום נראה שעיקר החישובים הם לפי איזור לאזניא-לאדי ('54°45 רוחב), שהרי רבינו כותב כאן שמהשקיעה האמיתית עד צאת הכוכבים נמשך בארץ ישראל בימים השוים בכדי כ' מינוטין, ובמדינותינו בכמו חצי שעה, וחשבון זה מתאים יותר לרוחב העיירות לאזניא-לאדי [שאם בארץ ישראל ('31°47 רוחב) בימים השוים יעברו 20 דקות מהשקיעה האמיתית ('1°35 תחת האופק) עד צאת הכוכבים ('5°50 תחת האופק), אזי באיזור לאזניא-לאדי ('54°45 רוחב) יעברו לערך 30 דקות מהשקיעה האמיתית עד צאת הכוכבים].

[2945] כיון שבמקום מושב רבינו (איזור לאזניא-לאדי ברוסיא הלבנה) השקיעה האמיתית היא 4 דקות אחרי השקיעה הנראית (כדלעיל הערות 2913; 2915).

[2946] תמר סד (הקטן שבנשפים ... עומד בנקודה שבין מאזנים [תשרי של חדשי חמה] לגדי [טבת של חדשי חמה], ששם היותר קטן, ומשם שב להתוסף ... הנשף שהוא י"ח מעלות). וראה שימת עין ע' 16 (שחישוב זה הוא בנשף הגדול של 18 מעלות, משא"כ בנשף הקטן של צאת הכוכבים, שהוא פחות מ-6 מעלות, אזי יוקטן הנשף הקצר בפחות זמן ויהי' יותר קרוב לתקופת תשרי). וראה לעיל (הערה 2922).

[2947] לה, א (אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה ... כרבי יוסי לענין תרומה ... לחומרא ... דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי).

ונתבאר לעיל (הערה 2929), שסיום בין השמשות דרבי יוסי הוא ביציאת ג' כוכבים בינונים.

[2948] בתוס' לה, ב ד"ה אלא לענין אכילה (הקשה ה"ר פורת דבשבת גופיה הוה מצי למינקט הלכה ... כרבי יוסי במוצאי שבת ... ונראה לר"י דניחא ליה לאשמועינן רבותא ... אפילו בתרומה דקיל משבת, או בתרומה דרבנן, מחמיר רבי יוסי דלא אכלי כהנים עד דשלים בין השמשות דידיה).

[2949] כדלעיל (הערה 2947) דאמרינן הכי בגמרא לענין אכילת תרומה. ובמשנה ריש ברכות (מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן).

ולפי שאין אנו בקיאים בהם[2950], לכך צריך להחמיר בקיץ לענין קריאת שמע של ערבית[2951] עד שעה

[2950] נתבאר הפירוש לעיל (הערה 2930), שכיון שאין אנו בקיאים בכוכבים בינונים, צריך להחמיר לענין קריאת שמע של ערבית, ולחכות עד ראיית הכוכבים הקטנים, כדלקמן סי' רצג ס"א.

וכדי לבאר זאת הקדים רבינו וכתב:

א) ראיית והכרת ג' כוכבים בינונים אפשרית רק אצל "האצטגנינין הבקיאים בגודל גוף הכוכבים כולם ברקיע". הרי שאדם הרגיל אינו בקי בכוכבים בינונים.

ב) "כמ"ש בתשו' מהר"ם בן ברוך בשם ר"י", שם כתב ר"י בעל התוספות, שאפשר לטעות בכוכבים בינונים – שמא הם גדולים, ורק בכוכבים קטנים אי אפשר לטעות (ראה לעיל סוף הערה 2935).

ג) אשר הכוכבים "הקטנים מהם בגופם או באורם אינן נראים עד לאחר זמן מה, יותר משליש שעה אחר שקיעה האמיתית".

ד) ועל פי כל זה מסכם כאן, "ולפי שאין אנו בקיאים בהם, לכך צריך להחמיר" ולחכות עד שיראו כוכבים "קטנים מהם" – "עד שעה שלימה אחר השקיעה".

ויתבאר לקמן (הערה 2952) שלפי החשבון נראה שצריך להוסיף מטעם זה מעלה אחת נוספת, דהיינו שכוכבים בינונים נראים כשהשמש יורדת לערך '5°50 תחת האופק, וכוכבים קטנים נראים כשהשמש יורדת '6°50 תחת האופק. כלומר הוספה של 5 דקות בארץ ישראל בימים השוים, והוספה גדולה יותר באמצע הקיץ ובארצות הצפוניות.

ועוד הצריך לחשוש, שמא לא ידעו האנשים את מקום רוחב השמש המדויק בכל יום מימי הקיץ, ולכן החמיר להשוות המדות, שגם בתחלת ובסוף הקיץ צריך להחמיר מספק כמו באמצע הקיץ – "עד שעה שלימה אחר השקיעה".

וכן נתפרש לקמן (סעיף ז, והערה 2967) לאידך גיסא, שגם באמצע הקיץ צריך להחמיר מספק כמו בתחלת ובסוף הקיץ, כיון ש"חסרון ידיעה בזה אינו נקרא ספק בזה".

*

ועל זה כתבתי בקונטרס נרות שבת קודש ח"ב (הערה 13), אשר בתקופתינו שמחשבים ומדפיסים לוחות זמני צאת הכוכבים לפי מעלות התרחקות השמש מהאדם, לכאורה אפשר לסמוך על הסימן העיקרי הנ"ל – לפי חשבון 20 דקות אחרי השקיעה האמיתית בארץ ישראל בימים השוים.

אמנם בקיצור הלכות מילואים (ע' קב הערה 44) חלק עלי, והוכיח מדברי רבינו כאן, שאף אם מחשבים את זמן צאת הכוכבים לפי חשבון המעלות, יש להחמיר לענין קריאת שמע של ערבית עד זמן ראיית ג' כוכבים קטנים. ועוד ציין בסדור עם ציונים – רסקין (הערה 34) לכמה הדנים בזה. וכן הביא סברה זו ב"זמנים כהלכתם" (בורשטין) ע' כ.

שוב נראה לי כדבריו, שהרי בכל המשך דברי רבינו כאן מבאר כמה חישובי זמנים (הבנוים על חשבון המעלות), ולמרות זאת כותב "ולפי שאין אנו בקיאים בהם לכן צריך להחמיר ... עד שעה שלימה אחר השקיעה". הרי שגם בזמנינו יש להחמיר עד ראיית כוכבים קטנים. והיינו כיון שאחרי שנפסק שצריך להחמיר כיון שאין אנו בקיאים, אם כן גם עלינו חלה חומרה זו לחכות לכוכבים קטנים.

וכפי שנתבאר לקמן בשו"ת רבינו (לדידן דלא קים לן בשיעורא דרבנן בעו"ה, אין אתנו יודע עד מה במקומותינו לומר קים לי בשיעורא דרבנן. ובפרט דשבת לכל מסורה, ליודעים ולשאינם יודעים, ולמדים זה מזה להקל שלא כדת).

ומה גם, שאחרי כל החישובים לפי המעלות ואחרי כל הלוחות המדויקים, עדיין יש הרבה סיבות לאי דיוק בזמן צאת הכוכבים (כמבואר בקונטרס נרות שבת קודש ח"ב ע' 15. וב"זמני היום בהלכה" ע' מא), ועדיין יש יסוד גדול לומר "שאין אנו בקיאים בהם" ו"לכך צריך להחמיר" לחכות עד זמן צאת הכוכבים הקטנים, שהרי:

א) בדרך כלל נרשמות בלוח רק הדקות, ולא השניות. הרי שתמיד יש אי דיוקים של עד כחצי דקה לכל צד.

ב) בדרך כלל הלוחות נקבעים למרכזה של כל עיר. ואילו בשאר המקומות שבעיר יש שינוים קלים.

ג) כדי שלא יצטרכו לעשות לוח זמנים מיוחד לכל עיר, רגילים לעשות לוחות כלליים לכל מעלה ומעלה לרוחב קו המשוה (ואחר כך מן הצורך לתקן הזמן לפי השעון ההסכמי שבכל עיר). ומאחר שלא עשו לוח מפורט אלא לכל מעלה, הרי ישנם עדיין המקומות שבין המעלות, שיקשה עליהם החשבון.

ד) הטבלאות הנפוצות נקבעות בדרך כלל רק לשנת חמה אמצעית (של מחזור 4 שנים). ואילו בשאר השנים יש שינוים קטנים.

ה) יש לוחות כלליים יותר, שנחשבו בהם הזמנים רק לאחד מימי השבוע, ואילו בשאר ימי השבוע יש שינוים קטנים.

ו) הטבלאות הנפוצות נקבעות לזמן חצות האמיתי שבכל יום ויום, נחשבו לשעת חצות לילה, ואם כן זה אינו מספיק לנו לחשב זמני השקיעה (לערך 18 שעות מאוחר יותר).

ז) הטבלאות הנפוצות נקבעות לחצות האמיתי במקום 0 מעלות אורך, ואילו עד שמגיע החצות לעיר כנ. י. עוברות עוד 5 שעות.

ח) מזג האויר פועל שינויים בשבירת הניצוצות, וזה גורם לשינויים בזמן המדוייק של שקיעת החמה (הנראית והאמיתית).

מחמת כל הנ"ל ברור לכאורה, שגם כשמחשבים את הלוחות לפי חשבון המעלות, עדיין יסוד גדול לומר "שאין אנו בקיאים בהם" ו"לכך צריך להחמיר" לחכות עד זמן צאת הכוכבים הקטנים.

ואף שיש מי שיכול להגיע לרמת דיוק גבוהה, אבל לא המון עם. וגם בזמן רבינו כותב שיש אצטגנינים שיכולים לבוא לדיוק, אבל לא המון עם, ועל זה אמרו "לפי שאין אנו בקיאים בהם לכך צריך להחמיר".

ואם לא נקבע את הזמן לפי המינימום הוספה שמחשב כאן אדמו"ר הזקן (שעה שלימה לאמצע הקיץ – כיון שאין אנו בקיאים), לא נמצא ידינו ורגלינו, כי כל אחד יסמוך על הלוח ועל השעון הרגיל, ולא יעזרו שום הערות בשולי הגליון של הלוח.

וראה בסוף הספר סדר הכנסת שבת – הערותיהם של הרב יוסף יצחק שי' פייגלשטוק (סעיף ג), ושל הרב לוי יצחק שי' רסקין, שכל אי הדיוקים הנ"ל מחייבים איחור של דקה או שתים, ולא איחור של 10 או 15 דקות; אמנם באמת על ידי צירוף כל אי הדיוקים המנויים לעיל הרי זה הרבה יותר משתי דקות, וראה בטבלאות (דלעיל הערה 2930), שהחומרה בכוכבים קטנים (לגבי כוכבים בינונים) בנ.י. (בימים השוים) לשיטת רבינו היא 5 דקות, ובמוסקבה – 7 דקות.

וזוהי הדרך היחידה לצאת מחששות של "אין אנו בקיאים" – לקבוע את זמן המינימום שכותב כאן רבינו, דהיינו כשהשמש היא לערך 6°50' תחת האופק. ואם יקבע זמן זה באנ"ש (ולא שכל אחד יעשה לוח אחר, שמבלבל את כולם), אזי יזהרו בזה כולם, ולא ניכלם ולא ניכשל לעולם ועד.

[2951] כמבואר בשו"ע או"ח סי' רלה ס"א (זמן קריאת שמע בלילה משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים). ובמ"א שם ס"ק א (ומן הדין סגי בבינונים ... אלא שאין אנו בקיאין לכן בעינן קטנים). וכדלעיל (הערה 2930).

ומדייק רבינו כאן, שרק "לענין קריאת שמע של ערבית" צריך להחמיר עד שיהיו כוכבים קטנים, משא"כ לענין תפלת ערבית (למנהגינו שאין מתפללים עד צאת הכוכבים), סגי בכוכבים בינונים, ובהקדים:

בדרך כלל היו במנין הקבוע של הרבי זמנים קבועים לתפלת ערבית – מאוחר יותר מזמן הנ"ל של ג' כוכבים קטנים.

מלבד פעמים אחדות בשנה, בסיום התעניות, שאז הי' הרבי רגיל לצאת לתפלת ערבית פחות מחצי שעה אחרי השקיעה. והיינו שבימים אלו סמך להקל כשיטת רבינו הזקן, שצאת הכוכבים הבינונים בנ.י. הוא פחות מחצי שעה אחרי השקיעה.

כדי לבאר הנהגה זאת עלינו להקדים ולבאר את הלכות ומנהגי זמן תפלת ערבית. אשר מבואר במשנה ריש ברכות (מאימתי קורין את שמע בערבין, משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן), והיינו מזמן צאת הכוכבים – כנ"ל.

כותב על זה רש"י שם ד"ה עד סוף (אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, והכי תניא בברייתא בברכות ירושלמי. ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך. ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא).

והיינו שכבר בזמן התלמוד (ירושלמי) והראשונים (רש"י) רגילין היו להתפלל ערבית בבית הכנסת לפני צאת הכוכבים, וגם לפני שקיעת החמה (מבעוד יום), ומתרץ רש"י שלענין קריאת שמע היו סומכים על מה שקוראים קריאת שמע שעל המטה.

אמנם בתוס' שם ד"ה מאימתי (תימא לפירושו והלא אין העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה אלא פרשה ראשונה ואם כן שלש פרשיות היה לו לקרות ... לכן פירש ר"ת ... דקיימא לן כרבי יהודה דאמר בפרק תפלת השחר (כו, א) דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה ... ומיד כשיכלה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית).

והיינו שלא רק לענין תפלת ערבית סמכינן על רבי יהודה, מפלג המנחה ולמעלה, אלא אף לענין קריאת שמע.

להלכה קיי"ל כרש"י, שרק לענין תפלת ערבית סמכינן על רבי יהודה מפלג המנחה ולמעלה, ולא לענין קריאת שמע, כמבואר בשו"ע סי' רלה ס"א (זמן קריאת שמע בלילה משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים ... ואם הצבור מקדימים לקרות קריאת שמע מבעוד יום יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם, וכשיגיע זמן קורא קריאת שמע בלא ברכות).

ואף שיש נוהגים להתיר גם לענין קריאת שמע – מפלג המנחה ולמעלה, כדעת התוס', לא קיי"ל הכי, כמבואר לקמן סי' תפט סי"ב (מנהג העולם לקרות קריאת שמע של ערבית מפלג המנחה ואילך, לפי שסומכין על האומרים שמפלג המנחה ואילך כשם שהוא כלילה לענין תפלת ערבית לרבי יהודה כך הוא כלילה לענין קריאת שמע של ערבית ... העיקר כהאומרים שמפלג המנחה אינו חשוב כלילה אפילו לרבי יהודה אלא לענין תפלה בלבד אבל לא לענין שאר דברים שמצותם בלילה).

ומכל מקום סמכינן על דעת התוס' במקום אונס (כגון באונן, שלא יוכל לקרוא בלילה), כדלעיל סי' עא ס"ב (ויש לו גם כן לקרות קריאת שמע של ערבית מבעוד יום ... שיהיה פטור בלילה, לא יבטל ממנו עול מלכות שמים כל שיכול לקרות קודם הלילה ... ואין צריך לומר שיש לו להתפלל תפלת ערבית של מוצאי שבת מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה שהוא לילה גמור לענין תפלה לר' יהודה). וכן הוא שם סי' עב ס"ב.

ואם אינו במקום אונס קיי"ל כרש"י, שתפלת ערבית היא מפלג המנחה, וקריאת שמע היא מצאת הכוכבים.

וזה שהתירו להתפלל מפלג מנחה ולמעלה הוא רק לענין תפלת הצבור, משא"כ לענין תפלה ביחיד, נתבאר לעיל סי' צ ס"י (ערבית צריכים להמתין עד צאת הכוכבים, שלא הקילו להתפלל מבעוד יום אלא משום טורח הצבור שאי אפשר לחזור ולאספם לתפלת ערבית בלילה אם יפרדו איש מעל אחיו אחר תפלת המנחה כמ"ש בסי' רל"ה, אבל המתפללין ביחיד צריכים להתפלל בזמנה).

אמנם כבר בתקופת רבינו הזקן ולפניה, כבר הונהג בכמה מקומות שאף לענין תפלה בצבור לא יסמכו על רבי יהודה מפלג המנחה ולמעלה, כמבואר בשו"ת רבינו סי' ז (מצינו כמה הלכות שנחלקו בהן הפוסקים ראשונים או אחרונים ובדורות שלפנינו נהגו אבות אבותינו כדעת המקילין ובדורות הללו רבו כמו רבו הנוהגים להחמיר, כמו חדש **ותפלת ערבית בזמנה** וכהאי גוונא טובא).

ומקורו בדברי חמודות ברכות פ"ד סוף ס"ק טו (ומקרוב נתחדש פה ק"ק פראג וק"ק ווינא, שרבים מתאספים ערבית להתפלל בצבור בזמנה).

וכעין זה במ"א סי' רלה ס"ק ב (והותיקין נוהגין לקרות מיד בצאת הכוכבים). והובא גם בקונטרס אחרון סי' רסז ס"ק א (להותיקין שכתב המג"א שם שנוהגין לקרות בצאת הכוכבים).

אלא שכיון שכל זה אינו אלא למנהג ותיקין, אם כן מובן שבזה לא הצריכו לחכות עד לראיית כוכבים קטנים (שאין בקיאים בבינונים), וסגי בג' כוכבים בינונים (כפי שהוא מעיקר הדין).

*

ובאמת יש גם שני טעמים בהלכה למנהג זה, להתפלל תפלת ערבית בזמנה דוקא:

א) נתבאר לעיל סי' רסז ס"א (צריך הוא ליזהר שלא להתפלל מנחה בו ביום עצמו אחר פלג המנחה, שלא יעשה ב' קולות הסותרות זאת את זו בזמן אחד); וכיון שרגילים לבוא למנחה-מעריב לבית הכנסת אחרי פלג המנחה, אם כן אין להתפלל ערבית עד אחרי צאת הכוכבים. ואף שכתב הרמ"א סי' רלג ס"א (ובדיעבד או בשעת הדחק יצא), מכל מקום לכתחלה אסור לעשות כן.

ב) עוד נתבאר לעיל שם ס"ג (מתפלל מבעוד יום, אע"פ שקרא גם קריאת שמע, אסור לו להתחיל לאכול כחצי שעה סמוך לצאת הכוכבים ... שהרי הוא לא יצא ידי חובתו כלל בקריאת שמע שקרא מבעוד יום).

אלא שכל החששות הנ"ל הן כשמתפללים מנחה-מעריב אחרי פלג המנחה, או כשאין קוראים אלא פרשה אחת בקריאת שמע שעל המטה. משא"כ אם מתפללים מנחה לפני פלג המנחה, ואם קוראים ב' או ג' פרשיות בקריאת שמע שעל המטה, ליכא לחשוש לב' חששות אלו מדינא, והמנהג להתפלל אחרי צאת הכוכבים הוא רק למנהג לותיקין.

וכמבואר בט"ז סי' רלה ס"ק ג (ולפי הדרך שכתבתי לקרות ב' פרשיות בקריאת שמע שעל המטה ולכוון לצאת לרווחא דמלתא, זה יותר נכון, אע"פ שאוכל ושותה תחלה, כיון שיש לו זמן מוגבל לקרות קודם לשינה שאז רגיל כל אדם לקרות. ועל כרחך לומר כן דאם לא כן תקשה לך לרש"י דיוצא בקריאת שמע שעל המטה תיפוק ליה דהא אוכל תחלה והיאך עובר על דברי החכמים שאסרו לאכול תחלה, אלא כדפרישית).

היינו שכל החשש בזה הוא לנוהגים לקרוא רק פרשה אחת בקריאת שמע שעל המטה, וכמובא בתוס' ברכות ב, א ד"ה מאימתי (אין העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה אלא פרשה ראשונה ... בשביל המזיקין). משא"כ כשקורא כל לילה ב' או ג' פרשיות לשם קריאת שמע [אף אם אינו מכוין בפירוש לצאת ידי חובת מצות קריאת שמע, הרי עצם קריאת ג' פרשיות פירושה שקורא לשם קריאת שמע], הנה כיון שיש לו זמן מוגבל לקרות קריאת שמע קודם השינה, מותר לאכול ולשתות קודם.

ולכאורה זאת היא גם כוונת רבינו לעיל סי' רסז בקונטרס אחרון (וטעמיה דרש"י מבואר בט"ז שם ס"ק ג, והיינו דוקא מי שרגיל לעולם להתכוין לצאת בקריאת שמע שעל מטתו לקרות ב' פרשיות, אבל המתפלל כל השבוע בצאת הכוכבים, שאינו מתכוון לצאת בקריאת שמע שעל המטה, אסור לאכול ... קודם קריאת שמע שבצאת הכוכבים מיד).

ומזה מובן הטעם שלענין ערבית בימי הצום סמך הרבי להקל בזמן תפלת ערבית – שהרי כל החשש הזה הוא באלו שקוראים רק פרשה אחת בקריאת שמע שעל המטה, משא"כ אנו נוהגים לקראת תמיד ג' פרשיות בקריאת שמע שעל המטה, הרינו מתכוונים בזה לשם קריאת שמע. וגם הרי הרבי התפלל מנחה לפני פלג המנחה.

יוצא אם כן שכל החומרא להתפלל ערבית אחרי צאת הכוכבים אינו (מדינא) אלא ממנהגא. ובזה ודאי אפשר לסמוך על זמן צאת הכוכבים שמעיקר הדין לשיטת רבינו הזקן כאן, דהיינו בכוכבים **בינונים, לזכי הראות באויר זך**. והיינו כאמור לעיל, כשהשמש יורדת '5°50 תחת האופק.

שוב העיר המזכיר הרי"ל שי' גרונר, בהערות ובאורים גליון א'סב ע' 73 (בפעם הראשונה שרצה שיתפללו 25 דקות אחרי השקיעה, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שיסכים להתיר להתפלל ערבית 25 מינוט אחרי השקיעה, ולהכריז שאחר כך לאחרי שיהי' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא קריאת שמע שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על קריאת שמע שקוראים בקריאת שמע שעל המטה). וכן הי' פעם – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להתפלל ערבית 20 מינוט אחרי השקיעה, ולהכריז הנ"ל).

במשך יותר מעשרים שנים התפללתי תמיד במנין זה, בסיומי התעניות, ולא זכור לי שיכריזו כנ"ל, ושיערתי תמיד בפשיטות שסומכים על קריאת שמע שעל המטה, שאנו נוהגים לקרוא כל ערב ג' פרשיות, לשם קריאת שמע.

שלימה אחר השקיעה[2952].

ובמוצאי שבת להוסיף אחר כך מעט מחול על הקדש[2953].

אמנם כל זה הוא כשמתפללים לפני צאת הכוכבים, משא"כ כשמתפללים אחרי צאת הכוכבים, לכאורה פשוט שאפשר להתפלל אחרי צאת הכוכבים הבינונים, ואין טעם שלא לסמוך על קריאת שמע שעל המטה.

*

ויתירה מזו מסיק בס' בין השמשות (ע' סח), שבכל מילי דרבנן אפשר לסמוך על ראיית כוכבים בינונים. וכן הוא לענין מוצאי תענית תשעה באב ושאר תעניות דרבנן, דסגי בכוכבים בינונים (שם ע' עד). והיינו כמבואר בשו"ע סי' תקסב ס"א (כל תענית שלא שקעה עליו חמה, דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים, אינו תענית). וברמ"א שם (שראה ג' כוכבים בינונים).

[לא כולם מסכימים לומר שבדרבנן סגי בכוכבים בינונים, ובט"ז (סי' רלה ס"ק א) משמע שלא הקילו בתענית אלא משום "דבתענית לא הטריחו כולי האי", ולא משום דהוי מדרבנן (ראה "זמנים כהלכתם" ע' כ)].

ולפי זה מסיק בס' "בין השמשות" (ע' עז) שאף לענין ספירת העומר סגי בכוכבים בינונים, שהרי העיקר הוא כדעת הפוסקים שספירת העומר בזמן הזה הוא מדברי סופרים (כדלקמן סי' תפט ס"ב).

ואף שיש אומרים שחיוב ספירת העומר בזמן הזה הוא מן התורה, הרי יש מקילים לספור ספירת העומר גם לפני צאת הכוכבים, ואפילו לפני שקיעת החמה, כדלקמן סי' תפט סי"ב (יש אומרים שמותר לברך ולספור בבין השמשות אף על פי שהוא ספק לילה וספק יום ... מנהג העולם לקרות קריאת שמע של ערבית מפלג המנחה ואילך לפי שסומכין על האומרים שמפלג המנחה ואילך כשם שהוא כלילה לענין תפלת ערבית לרבי יהודה כך הוא כלילה לענין קריאת שמע של ערבית וא"כ הוא הדין שהוא כלילה לענין ספירת העומר לרבי יהודה לפי דבריהם).

ואף שרבינו פסק שם שלא כדעתם (ויש חולקין על זה ואומרים שלכתחלה אין להכניס עצמו לידי ספק אפילו מדברי סופרים ואין לספור עד צאת הכוכבים שהוא לילה ודאי, וכן עושין המדקדקים וכן ראוי לכל אדם לעשות ... שהעיקר כהאומרים שמפלג המנחה אינו חשוב כלילה אפילו לרבי יהודה אלא לענין תפלה בלבד אבל לא לענין שאר דברים שמצותם בלילה).

מכל מקום מסיק ב"בין השמשות" שם דסגי בכוכבים הבינונים, ואין צריך לחכות לכוכבים קטנים.

[2952] כבר נתבאר לעיל (הערה 2930), שעיקר זמן לילה הוא בצאת הכוכבים הבינונים, וכיון שאין אנו בקיאים בכוכבים בינונים צריך להחמיר עד לצאת כוכבים קטנים, ו"לכך צריך להחמיר בקיץ לענין קריאת שמע של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה" (הנראית).

והנה באיזור לאזניא-לאדי, שהוא רוחב '54°45 לערך, לחשבון רבינו, תהי' השקיעה הנראית (°1 תחת האופק) באמצע הקיץ בשעה 8:46, וצאת ג' כוכבים הבינונים ('5°50 תחת האופק) בשעה 9:37. הרי שזמן צאת ג' כוכבים בינונים באמצע הקיץ הוא לערך 51 דקות אחרי השקיעה הנראית. ומה שהצריך "שעה שלימה אחר השקיעה" (ובמהדורה קמא: "ויותר משעה בקיץ במדינות אלו"), הוא כדי שיהיו נראים גם הכוכבים הקטנים יותר.

ולכן נראה לקבוע את זמן צאת הכוכבים הקטנים – כשהשמש יורדת לערך '6°50 תחת האופק (מעלה אחת אחרי ראיית הכוכבים הבינונים '5°50).

ואף ששיעור זה הוא באיזור לאזניא-לאדי מעט יותר מ"שעה שלימה אחר השקיעה" (ראה בסוף הספר סדר הכנסת שבת, בהערותיו של הרב יהורם שי' אולמן), והי' אולי אפשר להקדים מעט, שראית הכוכבים הקטנים אחרי ראיית הכוכבים הבינונים היא רק 3/4 מעלה (ובארץ ישראל בימים השוים היא הוספה של לערך 3 דקות). מכל מקום נראה לענ"ד להשוות המדות, ולהוסיף מעלה אחת אחרי זמן ראיית הכוכבים הבינונים כנ"ל (זאת אומרת שבארץ ישראל בימים השוים היא הוספה זו לערך 4 דקות).

ומזה נראה גם, שמה שנתבאר לעיל (ראה הערה 2915) ששקיעה האמיתית היא 4 דקות אחרי שקיעה הנראית, הכוונה לאיזור לאזניא-לאדי, משא"כ בארץ ישראל הוא פחות מ-3 דקות; שהרי נתבאר לעיל (סוף הערה 2933), שאם נאמר ש-4 הדקות הם בארץ ישראל, אם כן תהי' צאת הכוכבים הבינונים כשהשמש °6 תחת האופק, והיינו באיזור לאזניא-לאדי – בימים השוים – 36 דקות אחרי שקיעה הנראית, ובאמצע הקיץ – כמעט שעה אחרי השקיעה הנראית, ומהו אם כן שכותב כאן, שרק מחמת שאין אנו בקיאים בכוכבים קטנים צריך להחמיר עד שעה שלימה, משא"כ אם היינו בקיאים בכוכבים בינונים לא היינו צריכים לחכות שעה שלימה!? (ראה בסוף הספר סדר הכנסת שבת, הערותיו של הרב יוסף יצחק שי' פייגלשטוק ס"ב, והרב שלום דובער שי' הרצל ס"ג-ד).

*

והנה בס' "בין השמשות" (ע' מט וע' נא) כתב, שעל פי בדיקת המומחים נראים הכוכבים הקטנים בימים השוים בארץ ישראל 10 דקות אחרי ראיית הכוכבים הבינונים. ונתבאר בספרים הדנים בזה (ראה זמנים כהלכה ע' מ, הזמנים בהלכה ע' תקכח), שלפי חשבון זה, ראיית הכוכבים הקטנים היא כשהשמש יורדת '8°30 תחת האופק. ולפי זה סודרו לוחות זמני צאת הכוכבים בחוגים רבים.

אמנם כבר נתבאר לעיל, דעת רבינו דסגי בראיית הכוכבים באויר זך לזכי הראות, ולדעתו יוצא שזמן ראיית כוכבים קטנים הוא כשהשמש יורדת לערך '6°50 תחת האופק.

[ז] חובת התוכחה

ובחורף שהימים קצרים[2954] ורבתה המכשלה מאד בנשים להדליק נר שבת אחר השקיעה[2955], וגם באנשים עמי הארץ וקלי הדעת במלאכות אחרות[2956], צריך להודיעם שהוא איסור גמור של תורה[2957], ולהוכיחם בדברים רכים וקשים[2958] אולי ישמעו לו.

אבל אם יודע שלא ישמעו לו, לא יוכיחם ולא יודיעם כלל וכלל, כי מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים, כדאיתא בגמרא[2959] גבי תוספת יום הכיפורים.

והיינו דווקא תיכף אחר השקיעה[2960], עד סמוך לחצי שעה אחר כך, כי אז בקרוב לחצי שעה אחר

[2953] ראה שוע"ר סי' רצג ס"א, שמטעם זה צריך להוסיף עד שיהיו ג' כוכבים עומדים רצופים במקום אחד. ונתבאר לעיל (הערה 2930) שמקורו ברמב"ן (פסחים נד, ב) ובר"ן (שבת טו, א סד"א אמר רבה).

אמנם כאן כתב רק "להוסיף מעט". וכן לענין יום הכיפורים יתבאר לקמן סי' תרכד ס"ב (שימתינו מעט אחר צאת הכוכבים).

ומקורו בראב"ש יומא פ"ח סי' ח (ותוספת זה לא נתברר שיעורו אלא על כרחך לאו תוספת כל דהוא קאמר, מדאמרינן במסכת יום טוב בריש פרק המביא (ל, א) ובשבת פרק שואל (קמח, ב) דהא תוספת דיום הכיפורים דאורייתא הוא, והא נשי דידן דאכלו ושתו עד אורתא ולא מחינן בהו, ומסתמא לא היו אוכלות לגמרי עד חשיכה שאינן יכולות לצמצם ... אלמא לאו בתוספת כל דהוא אמרינן, אלא שלא נתברר שיעורו, וצריך לפרוש קודם בין השמשות מעט, וכן מוצאי יום הכיפורים אחר צאת הכוכבים צריך להוסיף מעט").

וכתב הגרא"ח נאה (בדי השלחן סי' צג ס"ק ב) שכיון שבתחלת השבת הצריך רבינו להוסיף מחול על הקודש 4 דקות (ראה לעיל הערה 2912), לכן מסתבר שגם בסוף השבת יש להוסיף 4 דקות.

ולפי האמור לעיל (הערה 2933) שזמן ראיית כוכבים בינונים הוא כשהשמש יורדת לערך '5°50 תחת האופק, ולפי האמור לעיל (הערה 2952) שזמן ראיית כוכבים קטנים הוא כשהשמש יורדת לערך '6°50 תחת האופק, יוצא אם כן שלענין מוצאי שבת, כדאי לקבוע הזמן – 4 דקות אחרי שהשמש יורדת לערך '6°50 תחת האופק.

וראה מ"ש בזה בקובץ הערות התמימים ואנ"ש – 770 (גליון ער ע' 51. ערב ע' 52. עדר ע' 46). סידור עם ציונים – רסקין (ע' רל).

[2954] במדינות הצפוניות, בחורף – השקיעה היא מוקדמת מאד, ובקיץ היא מאוחרת מאד.

[2955] לקמן בשו"ת רבינו (סי' מה) מסיים (ואם יהיה איזו אונס ח"ו שלא תוכל למהר להדליק עד שקיעת החמה, אזי תצוה לנכרי להדליק נרות של שבת והיא תברך עליהם הברכה, וה' יסלח לה ותבא עליה ברכת טוב ותקבל שכר על הפרישה מה' הטוב), ושם נסמן (הערות 3018-3019).

[2956] ראה גם לעיל (הערה 2911).

[2957] ראה גם לעיל (הערה 2919)

[2958] כאמור במכילתא ורש"י שמות יט, ג (הנשים בלשון רכה ... לזכרים דברים הקשין כגידין). וגם כאן מדבר אודות "המכשלה מאד בנשים ... וגם באנשים". ולעיל סי' רס ס"ה (צריך אדם לשאול לאנשי ביתו ... קודם בין השמשות ... בלשון רכה). וראה סדור עם ציונים – רסקין (הערה 18).

[2959] שבת קמח, ב (הנח לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין ... לא שנא בדרבנן ולא שנא בדאורייתא, דהא תוספת דיום הכיפורים דאורייתא היא, וקא חזינן להו דקאכלי ושתו עד שתחשך ולא אמרינן להו ולא מידי).

ולקמן סי' תרח ס"ד (וכן הדין בכל דבר איסור שאינו מפורש בתורה אלא שחכמים למדוהו ממדרש הפסוקים, או שהוא קבלה בידם הלכה למשה מסיני, או שהן בעצמן אסרו דבר, ואדם אחד עובר על דבריהם בשגגה שאינו יודע האיסור ואף אם יודיע לו האיסור לא יקבל ממנו, אינו צריך למחות בידו דמוטב שיהיה שוגג ולא יהיה מזיד). וכן הוא בסי' קנו ס"ז (אלא אם כן הוא איסור שאינו מפורש בתורה).

וכל זה הוא בתוספת עינוי יום הכיפורים, שהוא לדברי הכל מדאורייתא, אלא שאינו מפורש בתורה וחכמים למדוהו ממדרש חכמים. וכל שכן בתוספת שבת שלפנינו, שיש בזה מחלוקת הפוסקים אם הוא מן התורה, וקיי"ל שהוא מן התורה, כדלקמן שם ס"א (מצות עשה מן התורה להוסיף מן החול על הקודש, בין בעינוי בין באיסור מלאכה ... שבת מנין ... יום טוב מנין...), ולעיל סי' רסא ס"ד (יש אומרים שמצות עשה מן התורה להוסיף מחול על הקדש באיסור עשיית מלאכה בכניסת שבתות וימים טובים וביציאתם), ושם נסמן (הערה 1276).

[2960] כל זמן בין השמשות אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידים. והיא דעה הא'. אחר כך תתבאר דעה הב', שגם בבין השמשות החובה למחות בכל אופן.

השקיעה בחורף[2961] חובה של תורה[2962] למחות בידם ביד חזקה בעונשים ונידויים[2963] אם לא ישמעו, שבודאי איסור של תורה אין אומרים מוטב שיהיו שוגגים וכו'.

ובקיץ השיעור משתנה לפי החדשים מנטיית[2964] המדינה לצפון העולם[2965]. וחסרון ידיעה בזה אינו נקרא ספק בזה[2966], ולכן צריך להחמיר ולמחות בכל תוקף במדינות אלו גם בקיץ בכחצי שעה אחר שקיעה האמיתית[2967] על כל פנים.

ויש אומרים[2968] שספק של תורה דינו כודאי איסור של תורה לענין זה, ולכן צריך למחות בכל תוקף בין בקיץ בין בחורף תיכף אחר שקיעה האמיתית, שהוא תחלת בין השמשות דר' יהודה[2969]. ולא אמרו בגמרא מוטב שיהיו שוגגים אלא לענין תוספת מחול על הקדש, ולא לענין עיצומו של יום, אפילו לספיקו, וכן עיקר להחמיר בשל תורה[2970].

[ח] תפלת המנחה בבין השמשות

אבל לענין תפלת המנחה שהיא מדברי סופרים אין למחות ביד המקילין[2971], בין בחול בין בשבת[2972],

---

[2961] כדלעיל (ובמדינות אלו זמן צאת ג' כוכבים בינונים בימים השוים הוא בכמו חצי שעה בקירוב אחר השקיעה האמיתית ... וכן בכל החורף כמעט).

[2962] קדושים יט, יז (הוכח תוכיח את עמיתך). ולעיל סי' קנו ס"ז (הרואה את חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה, מצוה עליו להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על נפשו במעשיו הרעים, שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך).

[2963] ראה לקמן הל' נזקי גו"נ סט"ו. סדור עם ציונים – רסקין (ע' תשה).

[2964] אוצ"ל: ונטיית.

[2965] ראה לעיל (הערה 2924).

[2966] כדלעיל סי' רסא ס"א (ואפילו אם נסתפק לו אם הוא בין השמשות או יום אין זה כלום, שכל ספק הבא מחמת חסרון ידיעה אינו כלום, שאם הוא אינו יודע אחרים יודעים" [ועד"ז כאן, לענין ספק אם הוא עדיין בין השמשות או שהוא כבר ודאי לילה).

[2967] כיון שבתחלת ובסוף הקיץ, צאת הכוכבים במקום מושב רבינו היא כחצי שעה אחרי השקיעה האמיתית (כדלעיל הערה 2944), לכן גם באמצע הקיץ צריך להחמיר מספק כמו בתחלת ובסוף הקיץ.

וכן לאידך גיסא, בדבר שצריך להחמיר עד ראיית ג' כוכבים קטנים, הנה גם בתחלת ובסוף הקיץ צריך להחמיר מספק כמו באמצע הקיץ, כדלעיל (סעיף ו, ובהערה 2950).

[2968] שתי דעות אלו (אם גם בבין השמשות יש חיוב למחות בכל אופן), מובאים בתורת האדם להרמב"ן ענין אבלות ישנה, בכתבי הרמב"ן מהדורת שעוועל ח"ב ע' רנג (הני נמי קאמר, שאוכלין עד שתבא עליהן רגע דמשום ספק חשכה הן מפסיקין, ואינן מפסיקין ברגע ברור דהוא יום. אי נמי התם עד שחשיכה ממש אכלי, ועברי אספיקא דבין השמשות).

ובים של שלמה ביצה פ"ד סי' ב (נראה, לא זו ודאי דאורייתא אלא אפילו ספיקא דאורייתא, מאחר דספיקא דאורייתא לחומרא הוי כודאי ... אף בין השמשות הוי מחינן בהו אי היו אכלי, כי ספיקא כודאי). וכן פסק במ"א סי' תרח ס"ק ב (אע"פ שהוא ספק, כגון בין השמשות, מוחין).

וב"נתיב החיים" (לבעל הקרבן נתנאל) חולק עליהם, וסובר כדעה הא'. וכאן מביא את ב' הדעות, ומסיק על הדעה הב': "וכן עיקר". וכדעה זו נפסק גם לעיל סי' קנו ס"ז (ואפילו הוא דבר שאיסורו אינו אלא מספק), ולקמן סי' תרח ס"ד (נשים שאוכלות ושותות עד בין השמשות ... אין ממחין בידן), משא"כ בבין השמשות מוחין.

[2969] כדלעיל (סעיף ב והערה 2916), שמיד מהשקיעה האמיתית מתחיל בין השמשות דרבי יהודה.

[2970] ולמחות בהם מיד אחר השקיעה, אפילו "אם יודע שלא ישמעו לו".

[2971] מלשון המשנה ברכות כו, א (תפלת המנחה עד הערב), אין שום הכרעה אם הכוונה לשקיעת החמה או לצאת הכוכבים. ובתר"י שם יח, א (אין לפרש עד יציאת הכוכבים שהוא לילה ממש, דעל כרחך אית לן למימר דעד הערב האמור כאן אינו רוצה לומר אלא עד שקיעת החמה כו', כי היכי שזריקת הדם אין זמנה אלא עד שקיעת החמה, הכי נמי תפילת המנחה שנתקנה כנגדה אין זמנה אלא עד שקיעת החמה בלבד). אבל בשו"ע סי' רלג ס"א (ועיקר זמנה מט' שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן). ומפורש יותר בדברי הרמ"א שם (עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים). ואעפי"כ לא סמך על זה הרמ"א אלא "בדיעבד או בשעת הדחק". ורבינו לא סמך על זה אלא שלא למחות ביד המקילין.

או אפשר לומר, דמה שכתב אחר זה (ובפרט בשעת הדחק בימות החורף שהיום קצר), היינו דבשעת הדחק אפשר לסמוך על דיעה זו (ולא רק שאין למחות ביד המקילין) – ואזי יתאימו דבריו יותר לדברי הרמ"א.

ובפרט בשעת הדחק[2973] בימות החורף שהיום קצר, וכמו שמצינו[2974] שהתירו חכמים איסור שבות מדברי סופרים בבין השמשות בשעת הדחק ולצורך מצוה עוברת.

[ט] שיטת רבינו תם וסיעתו

(אבל אין לסמוך כלל[2975] להקל על פי מה שכתב הרב בית יוסף בשלחן ערוך[2976] הלכות שבת בשם יש

או נאמר לאידך גיסא, שגם הרמ"א לא התיר "בדיעבד או בשעת הדחק", שלא כתב אלא "ובדיעבד או בשעת הדחק יצא, אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו צאת הכוכבים" (ואינו צריך להשלים במעריב).

וראה שו"ת ארץ צבי (סי' ס), שפירש בדברי רבינו שיש מקום להקל לענין מנחה אף כדעת ר"ת (אף שמבואר לקמן שאין לסמוך כלל להקל כשיטתו). ובקובץ יגדיל תורה נ.י. חוב' ז ע' מב-ד.

[2972] אף ששקיעת החמה הוי קבלת שבת, מכל מקום אין למחות בידי מי שמתפלל מנחה של חול.

[2973] אפשר שזה כולל גם, שעד שהמנין מתאסף עוברת שקיעת החמה, שמותר לדחות התפלה לאחר השקיעה כדי להתפלל במנין.

[2974] עתה בא לבאר את האמור לעיל "בין בחול בין בשבת", והיינו אף ששקיעת החמה הוי קבלת שבת, עדיין יכול להתפלל מנחה של חול.

ולכאורה קשה על זה מהאמור לעיל סי' רסג סכ"ג (והוא שלא ענה עמהם אחר ברכו, אבל אם ענה, הרי קבל עליו שבת, ואסור לו להתפלל מנחה של חול, אלא יתפלל ערבית שתים).

ועל זה מבאר כאן, שכל זה הוא דוקא בקבלת שבת ממש, שאוסרת אף איסורי שבות במקום מצוה, כדלעיל סי' רסא ס"ג (וכל זה כשעדיין לא קיבל עליו שבת. אבל אם כבר קיבל עליו שבת ... אסור לו לעשות בעצמו כל שבות אפילו קודם בין השמשות, אפילו לדבר מצוה וצורך גדול); ולכן נאסרה עליו אז גם תפלת המנחה של חול.

משא"כ בין השמשות, בלי קבלת עיצומו של יום, כשם שהתירו חכמים איסורי שבת במקום מצוה, כדלעיל סי' רסא ס"א (בין השמשות ... לדבר מצוה מותר לעשות בה כל דבר ש[האי]סור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים); כמו כן הותרה לו גם תפלת המנחה של חול, כאמור כאן.

ומזה מובן שיש בזה הפרש בין האשה המדלקת נר שבת, שאינה יכולה להתתפלל מנחה אחרי קבלת השבת, כדלעיל סי' רסג ס"ז (שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת עליה בהדלקה זו, ולכן תתפלל מנחה תחלה), ונתבאר לעיל שם (הערה 1500), לבין הבעל שיכול להתפלל מנחה גם בבין השמשות, כאמור כאן.

והיינו אף אם הבעל הדליק בעצמו נר שבת, כדלעיל שם (וכל זה באשה. אבל באיש המדליק אין בו שום מנהג כלל, ומעמידין על עיקר הדין שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות, אלא באמירת ברכו).

[2975] כאן חוזר רבינו ממה שפסק כרבינו תם לעיל סי' רסא ס"ה, וסי' שלא ס"ה, וסי' תרח ס"ג, אשר בין השמשות מתחיל בסוף השקיעה, שהוא קרוב לשעה אחרי תחלת השקיעה, ונמשך 13.5 דקות (בארץ ישראל בימים השוים), שאז הוא זמן צאת הכוכבים, שהוא תחלת הלילה.

ומסיק כאן כשיטת הגאונים, אשר בין השמשות מתחיל מיד אחרי השקיעה האמיתית, שהיא כמה דקות אחרי השקיעה הנראית, ונמשך 20 דקות (בארץ ישראל בימים השוים), שאז הוא זמן צאת הכוכבים, שהוא תחלת הלילה.

וכן פסק רבינו בסידורו סוף הל' ציצית (אין לברך על הציצית ... בערב אחר תחלת השקיעה שאז הוא תחלת בין השמשות).

בקשר לפסקי רבינו שבסדור כתב בחידושי צמח צדק מו, ד (מיהו הסידור כתב זמן רב אחר השו"ע). ובפסקי דינים צמח צדק שמב, א (מה שכתב המ"א דצאת הכוכבים זו סוף השקיעה, זהו דעת רבינו תם, וכבר השיגו על זה גדולי האחרונים).

ובשער הכולל פ"א ס"א (המנהגים והדינים אשר הנהיג אדמו"ר בהסדור הכריע כמה דברים נגד השו"ע שלו. ומבואר בשו"ת דברי נחמיה חאו"ח סימן כ"א ושו"ת אדמו"ר צ"צ ז"ל סימן י"ח אות ד' שיש לנהוג כהסדור).

ובאגרות-קודש חי"ב אגרת ג'תתקעו (פסק רבנו הזקן בסידורו בסדר הכנסת שבת, דהעיקר כשיטת הגאונים בזמן בין השמשות, ומעיר ממה שכתב בשלחנו הטהור סי' רס"א סעיף ה', כשיטת רבינו תם, ומסתפק איזוהי משנה אחרונה. וכבר הורה נכדו אדמו"ר הצמח צדק, אשר הסידור כתב זמן רב אחרי השו"ע (חידושים למס' שבת סוף פרק ז' מו, ד) ובתר פסקי הסידור אזלינן להלכה ולמעשה, הן בענין זה והן בכמה ענינים שישנם שינוים בין הסידור והשו"ע).

ומ"ש בשו"ת צמח צדק חיו"ד סי' רד (תינוק שנולד ביום לעת ערב ולא נודע אם קודם שקיעת החמה או אחר שקיעת החמה, אבל עדיין היה יום ... מלשון השאלה אבל עדיין היה יום, נראה שלא היו נראים שום כוכבים ברקיע בעת שנולד, ואם כן שודאי הוא שלא נראו כוכבים ... דעדיין הוא יום",

ביאר זאת באגרות קודש חי"א אגרת ג'שפז (באם אין נראים שום כוכבים ברקיע, היינו גם לא אחד ואפילו מהגדולים – עדיין יום הוא (ולא שקיעת החמה עדיין) ... כי על ידי אי ראיית שום כוכבים – מבררים הספק אם שקעה החמה אם לאו (כשהר מסתיר במערב, או ענן)).

אומרים, והיא דעת רבינו תם[2977] וסיעתו[2978], שעד כדי הילוך ג' מילין ורביע, שהוא קרוב לשעה בינונית[2979], אחר השקיעה הוא יום גמור, ואחר כך מתחיל בין השמשות דרבי יהודה, והוא כדי הילוך ג' רבעי מיל, שאז הוא זמן צאת הכוכבים ולילה ודאי, כמארז"ל[2980] שמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים הוא כדי הילוך ד' מילין.

כי כבר חזר בו הבית יוסף בשלחן ערוך יורה דעה[2981] הלכות מילה[2982], ופסק בפשיטות[2983] דאחר השקיעה מיד הוא בין השמשות. וכן פסק הש"ך שם[2984]. וכן פסק הפרי חדש לאורח חיים סימן תרע"ב[2985].

[י] שיטת הגאונים

וטעמם ונמוקם עמהם, כי רבינו תם וסיעתו יחידאי נינהו נגד הגאונים הראשונים רב שרירא ורב האי בנו (הובא לשונם בתשובות ר"מ אלשקר סימן צ"ו[2986]) ואחריהם רבינו חננאל (בשבלי לקט[2987])

וראה אורות חיים פ"ט. ישראל והזמנים ח"ב ע' תקט. סדור עם ציונים – רסקין ע' רלג-ד.

[2976] סי' רסא ס"ב (יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש, וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראה על הארץ עד זמן בין השמשות, והזמן הזה ... ג' מילין ורביע ... ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל ... קודם הלילה).

[2977] ספר הישר סי' רכא. תוס' שבת לה, א ד"ה תרי. פסחים צד, א ד"ה רבי יהודה. מנחות כ, ב ד"ה נפסל.

[2978] המצויינים בב"י סי' רסא ד"ה והתוס'.

[2979] לחשבון מהלך מיל יח דקות, וג' מיל ורביע הם 58.5 דקות. ויתבאר לקמן (הערה 2997).

[2980] פסחים צד, א (מעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין).

[2981] כי חלק יו"ד הוא בתרא לגבי חלק או"ח. וכן יתבאר לקמן סי' תקיג בקונטרס אחרון ס"ק ד (וביורה דעה ... דבתרא הוא חזרו בהם הרב ב"י והרמ"א). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל סז.

[2982] בסי' רסו ס"ט (משתשקע החמה ספק הוא עד דשלים בין השמשות), שהוא מבעל העיטור שסובר בזה כשיטת הגאונים (ראה לקמן הערה 2992).

ובסי' רסב ס"ה (יש לסמוך על הכוכבים ... ואע"פ שהיה הרקיע מזהיר כעין אורה של יום), שהוא מתשובת הר"י בעל התוס' שסובר כשיטת הגאונים (ראה לקמן הערה 2991).

וב"אורות חיים" (ע' רמא) הביא שכן כתב גם בשו"ת "בית דוד" שאלוניקי ת"ק, סי' קכו (למעשה נראה כמהר"ם אלשקר, חדא דמהשו"ע יו"ד שם נראה דסבירא לי' כמהר"ם אלשקר, וכן נראה דעת מור"ם שלא הגיה עליו כלום". וראה מה שדן בדבריו שם.

[2983] היינו שכתב סתם "משתשקע" (ולא פירש "מסוף שקיעה"). ואף שר"ת מפרש מה שאמרו בגמרא "משתשקע החמה" שהכוונה לסוף שקיעה, מכל מקום הפוסקים מפרשים דבריהם יותר (ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל כו). וכיון שסתמו וכתבו "משתשקע" מובן שהכוונה היא "דאחר השקיעה מיד הוא בין השמשות".

[2984] סי' רסו ס"ק יא (ובתשובת מהר"מ אלשקר ... שהאריך להביא שיטת הגאונים והפוסקים ובביאור דבריהם).

ואילו לקמן סי' שלא ס"ה פסק רבינו כר"ת, ולכן העיר בשוה"ג שם: "דלא כש"ך יו"ד סי' רסו".

[2985] ס"ק א (זהו לפירוש ר"ת דשקיעת החמה קודמת למשתשקע, ואינו עיקר).

והנה בפרי חדש קאי על האמור בגמרא שבת כא, ב (מצותה משתשקע החמה). ומפרש רבינו תם מנחות כ, ב ד"ה נפסל (משתשקע החמה משמע סוף שקיעת החמה ... דאמרינן (שבת כא, ב) גבי נר חנוכה מצוותה משתשקע החמה). וכיון שבשו"ע או"ח סובר הבית יוסף כדעת ר"ת, לכן כתב בשו"ע רס"י תערב (אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה).

אמנם כתב על זה במ"א שם ס"ק א (סוף שקיעתה, היינו צאת הכוכבים). וחלק עליו הפרי חדש שם ס"ק א (סוף שקיעתה, פירוש דהיינו צאת הכוכבים. וזהו לפירוש רבינו תם דשקיעת החמה קודמת ל"משתשקע". ואינו עיקר, אלא היינו תחלת שקיעת החמה).

והנה רבינו מוכיח מדבריו דלא קיי"ל כר"ת לענין שקיעת החמה. ואם כן נראה לכאורה שסובר כוותיה, שעיקר זמן הדלקת נרות חנוכה הוא בשקיעת החמה (ולא בצאת הכוכבים).

ואפשר שלזה כיון באגרות קודש ח"י אגרת ג'קטו (וראה פרי מגדים סתרע"ב א"א סק"ג ובמשנה ברורה שם. סדר הכנסת שבת שבסידור רבנו הזקן). וראה שיעורי הלכה למעשה ח"א ע' תסד.

[2986] תשובת הגאונים בשלימותה נדפסה ב"הזמנים בהלכה" ע' תרמה ואילך.

והרי"ף[2988] והרמב"ם[2989] והראב"ן[2990] וסיעתם ונגד ר"י בעל התוספות[2991] ובעל העיטור[2992] וסיעתם ואינהו בתראי[2993] וחלקו על רבינו תם. וכ"כ הרא"ש[2994] בשם הרב רבינו יונה.

[2987] סי' ס (מצאתי בשם ר"ח, מי שהדליק הנר בערב שבת אחר שקיעת החמה, הרי זה חייב מלקות אם הדליק בשוגג, ואם ידע שזה אסור קונסין אותו".

ובשו"ת מהר"ם אלאשקר סי' צו (וידוע הוא דכל המפרשים והמחברים שכתבו סתם ולא חילקו בשקיעות כר"ת ז"ל, לא סבירא כוותיה, דלא באו לסתום כי אם לפרש). וראה "אורות חיים" ע' רכא.

[2988] שבת לד, א (שסתם). ונתבאר בפירוש הרלב"ח הל' קידוש החדש פ"ב ה"ט ד"ה כלל הדבר (דעת ר"ת ומחזיקי דבריו, אבל לדעת הרמב"ם ז"ל נראה שאין זה אמת, שאם כן הי' לו לפרש איזה דבר מזה, ולדעתו פירוש משתשקע החמה רוצה לומר מיד אחר שתיסתר גוף החמה מעינינו. ובודאי שלדעתו ז"ל גם זו היא סברת הריא"ף ז"ל. גם הרא"ש ז"ל לא כתב בפסקיו כלל מדברי ר"ת, כנראה שלדעתו ז"ל פירוש משתשקע החמה הוא כפשוטו כשיסתר גוף החמה מעינינו).

וכן הוא בשו"ת מהר"מ אלאשקר רס"י צו (דעת הרי"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל, דלדידהו בין השמשות הוי תיכף אחר שקיעת החמה מעל הארץ). וראה "אורות חיים" ע' רכו.

[2989] הל' שבת פ"ה ה"ד (שסתם). וראה המובא בהערה הקודמת, ממהרלב"ח. ובשו"ת מהר"ם אלאשקר שם (הרב ר' אברהם חסיד בנו של הר"מ במז"ל פירש לנו הדבר בבירור שאין אחריו בירור, וידוע הוא שכל דבריו מדברי אביו ז"ל, וכתב ... משתערוב השמש ועד שיראו ג' כוכבים ... ואפילו ששקעה רוב עגולת השמש באופק, ולא נשאר ממנה כי אם דבר מועט ... הרי הוא יום ... והזמן שיש בין ערובת השמש ובין ראיית הכוכבים הבינונים הוא ספק אם הוא מן היום או מן הלילה, והוא זמן בין השמשות). וראה "אורות חיים" ע' רכט.

[2990] אבן העזר סי' ב, הובא בהגהות מרדכי פ"ג עט, ג. ובב"ח סי' רסא (הא דאמרינן שמוסיפין מחול על הקודש כו', ותנן בפרק במה מדליקין ג' דברים כו' עם חשיכה כו' הדליקו את הנר ... היינו סמוך לשקיעת החמה, ומשקיעת החמה עד צאת הכוכבים היא שעה שמוסיפין כו', דתנו רבנן בין השמשות ספק).

ומה שכתב אחר כך שצאת הכוכבים היא יותר משעה אחת אחרי שקיעת החמה, פירש ב"הזמנים בהלכה" (ע' שעד-ה), דהיינו לומר שבמקומו (מגנצא שבאשכנז) באמצע הקיץ – צאת הכוכבים היא יותר משעה אחרי שקיעת החמה. ומה שהזכיר שם "מהלך ה' מילין" אגב אורחא נקט.

ואף אם נפרש שיש לו שיטה אחרת בזה, מביא ממנו רבנו עכ"פ פרט זה, שמיד אחרי שקיעת החמה מתחיל בין השמשות. וראה אורות חיים ע' ריד. זמנים כהלכה ע' יב.

[2991] בתוס' שבת לה, א ד"ה וירד (ואומר ר"ת דהתם מיירי בתחילת שקיעה ... אבל תימה לר"י ... משעת צאת הכוכבים הוי לילה).

ובתוס' פסחים ב, א ד"ה והא קיי"ל עד צאת הכוכבים יממא הוא (אומר ר"י ... ולא קשה ... משתשקע החמה ... שני חלקי מיל שהוא לפי הנראה שעה גדולה לפני צאת הכוכבים, [ומתרץ] דאין אנו בקיאין בצאת הכוכבים ... בינונים), שכל זה אינו לשיטת ר"ת.

ובתשובתו שבשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פראג) סי' ריט (שהובאה לעיל הערה 2942): "על הבן הנולד סמוך לחשיכה והי' נראה יום, והיו נראים כוכבים קטנים מאד, נראה לי כי יש לסמוך על הכוכבים ... אע"פ שהיה הרקיע מזהיר כיום". הובא בשו"ע יו"ד סי' רסב ס"ה (ראה גם לעיל הערה 2982).

[2992] הל' מילה ח"ג (אי אתיליד ינוקא משתשקע החמה, ספק הוא, עד דשלים בין השמשות). הובא בשו"ע יו"ד סי' רסו ס"ט (ראה גם לעיל הערה 2982).

וראה "אורות חיים" ע' רמ. ישראל והזמנים ח"ב ע' תקט. יגדיל תורה ירושלים חי"ב ע' 55. אור ישראל גליון כט ע' סב.

[2993] הכוונה לר"י בעל התוספות [אחיינו של רבינו תם] ובעל העיטור, ששניהם היו בדור שאחר רבינו תם. וראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע חכ"ג אגרת ה'תתקלט. כללי הפוסקים וההוראה כלל סג.

[2994] פ"ב סי' כג (וכתב הר"ר יונה ז"ל ... דמשתקע החמה לא מדלקינן שרגא). והובא לעיל (הערה 2988) מה שכתבו בזה הרלב"ח ומהר"ם אלאשקר.

ובב"י סי' רסא (ונראה שגם הרא"ש נסתפק בזה, ומפני כך לא הזכיר דבר מזה במסכת שבת ובמסכת יומא ... ומיהו בפ"ק דתענית, לענין מקבל תענית סתם עד שקיעת החמה כתב דשקיעת החמה היינו צאת הכוכבים, ואע"ג דאמרינן בפרק מי שהיה טמא דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין, פירש ר"ת היינו מתחלת שקיעת החמה כשמחמה מתחלת ליכנס בעביו של רקיע, אבל שקיעת החמה היינו סוף שקיעה והוא זמן צאת הכוכבים ע"כ. אלמא דסבירא ליה הכי. ואם כן יש לתמוה על רבינו [הטור] שלא כתב דברי רבינו תם).

ורבינו מפרש בהרא"ש והטור, שהרא"ש בשבת העתיק בסתם את דברי רבינו יונה, דלא סבירא ליה כר"ת, ואילו בתענית הביא דברי ר"ת. ולכן לא כתב הטור את דברי ר"ת. וזהו שכתב כאן "וכן כתב הרא"ש בשם הרב רבינו יונה".

וראה "אורות חיים" ע' רטו. סדור עם ציונים – רסקין הערה 65.

[יא] זמן עלות השחר ושקיעה לרבינו תם

ומה גם כי דעת זו הוא נגד החוש ופליאה נשגבה[2995], שהרי שיעור ד' מילין מהשקיעה עד צאת הכוכבים שבדברי רז"ל בגמרא[2996], מבואר שם בפירוש בגמרא שהוא שיעור אחד ממש כשיעור ד' מילין שמן עמוד השחר עד נץ החמה[2997], ובעת עליית עמוד השחר נראה בעליל שהרקיע הוא מלא

[2995] לפרש שאחרי **ארבעה** מילין הוא זמן צאת **שלושה** כוכבים, וכדלקמן.

[2996] פסחים צד, א (ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין).

[2997] והיינו שהן מעמוד השחר עד נץ החמה והן מהשקיעה עד צאת הכוכבים, שיעורם ד' מילין של 18 דקות, שהם 72 דקות. וכאמור לעיל "כדי הילוך ג' מילין ורביע שהוא קרוב לשעה בינונית" [58.5 דקות], דהיינו לחשבון מהלך מיל הוא 18 דקות, וד' מיל הם 72 דקות.

וכתב על זה הגרא"ח נאה בקצות השלחן סוף ח"ג, בהערות לסדר הכנסת שבת ס"ק ט (אע"פ שמבואר מדברי אדמו"ר לעיל דג' רבעי מיל הוא ח"י מינוטין, ולפי חשבון זה ג' מילין ורביע הוא שעה וח"י מינוט, מכל מקום כתב כאן שהוא קרוב לשעה בינונית, שכן הוא לשיטת הרב ב"י שמביא אותו בזה, דהרב ב"י בהלכות שבת פסק כר"ת, ואיהו סבירא ליה דשיעור מיל הוא ח"י מינוט).

ולפי פירוש זה כתב בספרו שיעורי ציון סעיף לז (זמן עלות השחר בארץ ישראל, י"א 72 מינוט לפני נץ החמה, וי"א 90 מינוט לפני הנץ בימים השוים בניסן ותשרי, וי"א 2 שעות לפני הנץ בימים השוים, וכן עיקר).

והיינו כמבואר לקמן סי' תנט ס"י (שיעור מיל הוא רביעית שעה וחלק עשרים [18 דקות], שהרי אמרו חכמים מהלך אדם בינוני ביום בינוני, דהיינו בימי ניסן ותשרי שהיום והלילה שוין, הוא ארבעים מיל, והיום י"ב שעות תחלק הי"ב שעות לארבעים מיל יגיע לכל מיל רביעית שעה וחלק עשרים משעה ... ויש חולקין על זה ואומרים ששיעור מיל הוא שני חומשי שעה [24 דקות], לפי שיש אומרים שימי ניסן ותשרי שאדם יכול להלוך בהם ארבעים מיל מעמוד השחר עד צאת הכוכבים ... ומהנץ החמה עד שקיעתה אין אדם יכול להלך כי אם שלשים מיל, אם כן מגיע לכל מיל שני חומשי שעה ... ולענין הלכה העיקר כסברא האחרונה).

יוצא אם כן שלפי דעה הא' הולך אדם 40 מיל מהנץ עד השקיעה, דהיינו 18 דקות כל מיל, ומעלות השחר עד הנץ – ד' מיל, שהם 72 דקות. ואילו לדעה הב' הולך אדם 30 מיל מהנץ עד השקיעה, דהיינו 24 דקות כל מיל, ומעלות השחר עד הנץ – ה' מיל, שהם 120 דקות. וכיון שרבינו מסיים כי "לענין הלכה העיקר כסברא האחרונה", יוצא אם כן דקיי"ל שמעלות השחר עד הנץ הם שתי שעות.

ועל פי זה כתב בנו הג"ר ברוך נאה, לערך בשנת תש"מ, בנספח ללוח השנה (זמן עלות השחר לדעת אדמו"ר הזקן זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א הוא 120 דק לפני הנץ החמה (כמבואר בדבריו בכ"מ)). ואח"כ ביאר דבריו ב"כפר חב"ד" (גליון 242 ע' 37).

כשהתקבל הנספח הנ"ל אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע, שלחו אלי, כדי שאודיע חוות דעתי בזה (ראה "עבודת הקודש" ע' קסב). והודעתי שלענ"ד פשוט שלדעת רבינו מעלות השחר עד הנץ הם 72 דקות, כפי שמפורש כאן בסדר הכנסת שבת, וכפי שנתבאר בקובץ "פלפול התלמידים" מונטריאל ח"ד ע' פב ואילך (על מה שדנתי בזה אז עם הרי"י פייגלשטוק).

ואף שנתבאר לעיל בדברי רבינו ששיעור מיל הוא 24 דקות (ראה לעיל הערה 2921), אין זו סתירה כלל, שהרי גם בשוע"ר עצמו נתבאר בסי' תנט, אשר שיעור מיל הוא 24 דקות, ומכל מקום כתב בסי' קפד ס"ג (שיעורו עד כדי הילוך ד' מילין שהוא שיעור שעה וחומש) [72 דקות]. וכן הוא לעיל סי' רסא ס"ה (שמהלך ד' מילין הם פחות משעה ורביע, היינו 72 דקות).

והמקור לדעה זו היא בפירוש המשניות להרמב"ם פסחים פ"ג מ"ב (ושיעורו כדי שיהלך אדם ברגליו הליכה בינונית מיל אחד, והוא שיעור מן הזמן שהוא שני חומשי שעה) [24 דקות]. ומכל מקום כתב בברכות פ"א מ"א (ועמוד השחר הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש בכדי שעה וחומש שעה), שהם 72 דקות.

והטעם לכל זה הוא, כי כך כמעט מפורש בגמרא, שאף הסוברים ששיעור מיל שהוא 24 דקות, מכל מקום מודים לענין שיעור ד' מיל, שהם 72 דקות. שהרי המקור לכל זה הוא במשנה פסחים צג, ב (איזו היא דרך רחוקה מן המודיעים ולחוץ וכמדתה לכל רוח דברי רבי עקיבא). ובגמרא שם (אמר עולא מן המודיעים לירושלים חמשה עשר מילין הויא. סבר לה כי הא דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כמה מהלך אדם ביום עשרה פרסאות, מעלות השחר ועד הנץ החמה חמשת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים חמשת מילין, פשו לה תלתין ... אמר רבא שיתא אלפי פרסי הוי עלמא וסומכא דרקיעא אלפא פרסי) [היינו שמעלות השחר עד הנץ הוא חלק ששי מי"ב שעות]. שבכל זה נתבארה השיטה הב' שהובאה לעיל מסי' תנט ס"י, ששיעור מיל הוא 24 דקות, ומעלות השחר עד הנץ הוא מהלך חמשת מילין [120 דקות].

אמנם אחר כך אומרת הגמרא שם צד, א (מיתיבי רבי יהודה אומר עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום, תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין נמצאת עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום. תיובתא דרבא, תיובתא, דעולא תיובתא). הרי

שמסקנת הגמרא דקיי"ל כרבי יהודה שמעלות השחר עד הנץ הולך אדם ארבעת מילין של 18 דקות [חלק עשירי מי"ב שעות].

ואף דקיי"ל שמהלך מיל הוא 24 דקות (כמובא לעיל), והרי דעת רבי יהודה היא שמהלך מיל הוא 18 דקות, ביאר במעדני יום טוב ברכות פ"א ס"י ס"ק ט (שנראה לי ליישב דברי הרמב"ם, דאע"ג דעולא איתותב, היינו מרבי יהודה דשמעינן ליה דאמר בהדיא ד' מילין, והוה דלא כעולא דאמר ה' מילין, אבל מכל מקום לא נדחו בזה דברי עולא, דהא איהו אדברי רבי עקיבא דמתניתין דהתם, דאמר איזהו דרך רחוקה מן המודיעים ולחוץ, קאמר עולא שהם ט"ו מילין ... והוא ראה וידע כמו שכתבתי, והוה רבי עקיבא כוותיה והלכה כרבי עקיבא מחבירו), כדאמרינן בעירובין מו, ב.

והיינו שמסקנת הגמרא היא, שמעלות השחר הם 72 דקות, כמפורש בדברי רבי יהודה "עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום ... ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין", והרי "אחד מעשרה ביום" הם 72 דקות, ולא יותר (שהיום הוא 12 שעות, ואחד מעשרה ביום הם שעה ו-12 דקות). וכן קיי"ל.

אמנם לגבי שיעור מיל, בזה ודאי קיי"ל כרבי עקיבא במשנה הנ"ל, שדרך רחוקה [מנץ החמה עד חצות בערב פסח] הוא חמשה עשר מיל – שמן המודיעים לירושלים. והיינו שרבי עקיבא סובר ששיעור מהלך מיל הוא 24 דקות. וכן קיי"ל.

יוצא לנו אם כן פשוט בגמרא זו כשיטת הרמב"ם ורבינו, הן בשו"ע שלו והן בסדר הכנסת שבת, שאע"פ שמהלך מיל הוא 24 דקות, מכל מקום מהלך ד' מיל – הן ארבעה מילין של 18 דקות.

[ובמילא מובן גם, שג' מיל ורביע שבדברי ר"ת, וג' רבעי מיל שבדברי ר"ת, גם הם במהלך מיל של 18 דקות, שהרי ג' רבעי מיל שבר"ת הם השארית של ג' מיל ורביע שבדבריו [משא"כ ג' רבעי מיל שבדעת הגאונים, לא מתייחסים בזה כלל למהלך ד' מיל שבגמרא פסחים, ובמילא מובן דקיי"ל שמהלך מיל הוא 24 דקות].

ונתבאר כל זה לקמן סי' תנט ס"י (הערה נג).

*

וכן נראה להוכיח לכאורה מתוך דברי רבינו בפסקי הסדור סדר ספירת העומר (זמן התחלת עמוד השחר מח"י אייר ואילך במדינות אלו הצפוניות הוא בחצות לילה, לכך אין לספור אחר חצות אלא בלא ברכה, וזמן זה של עמוד השחר נמשך כך עד י"ז בתמוז ועד בכלל, ולכן משהגיע חצות ליל י"ז בתמוז אסור לאכול).

לפי הפירוש הפשוט של הדברים האלו נראה, שרק במשך שני חדשים אלו, שבין ח"י אייר לי"ז תמוז, עולה השחר בחצות לילה במדינות אלו הצפוניות, נראה מכאן שזמן עמוד השחר הוא 72 דקות לפני נץ החמה. כן כתב גם רח"י בארנשטיין ב"שימת עין" (שבסוף ס' הרב מלאדי) אות ג. וכן בארתי הדברים בקובץ פלפול התלמידים חוב' ד' ע' פה (בהערה בשוה"ג לדבריו של הרי"י שי' פייגלשטוק).

ובאמת צריך עדיין הדבר תלמוד, שהרי הסידור נכתב ונדפס לדורות, ולא רק לשנה אחת. קביעות זאת שתקופת תמוז תחול באמצע – בין ח"י אייר לי"ז בתמוז היא נדירה. ויש לפרש זאת בכמה אופנים (לכאורה דחוקים). ואולי נכתב בתחלה סדר ספירת העומר כמכתב כללי לאנ"ש, בשנה מסויימת (כמו שהוא גם בסדר מכירת חמץ ועוד), ולכן חישב שני חדשים אלו לפי חדשי הלבנה של אותה שנה, ואחר כך העתיק מכתב זה לסידור שלו.

אמנם בכל אופן נראה לכאורה שזה מתאים רק אם נאמר שעלות השחר היא בימים השוים בארץ ישראל 72 דקות, דהיינו כאשר השמש היא לערך 16.1 מעלות תחת האופק, שאז יעלה השחר באיזור לאזניא-לאדי לערך שני חדשים בעת חצות לילה.

משא"כ אם נאמר שעלות השחר היא בימים השוים בארץ ישראל 120 דקות, דהיינו כאשר השמש היא לערך 26 מעלות תחת האופק, אז יעלה השחר באיזור לאזניא-לאדי לערך ארבעה וחצי חדשים בעת חצות לילה.

וגם אם נאמר שעלות השחר היא בימים השוים בארץ ישראל 96 דקות, דהיינו כאשר השמש היא לערך 21 מעלות תחת האופק, אז יעלה השחר באיזור לאזניא-לאדי קרוב לארבעה חדשים בעת חצות לילה.

וגם אם נאמר שעלות השחר היא בימים השוים בארץ ישראל 90 דקות, דהיינו כאשר השמש היא לערך 19.8 מעלות תחת האופק, אז יעלה השחר באיזור לאזניא-לאדי לערך שלושה וחצי חדשים בעת חצות לילה.

[אין כאן המקום להאריך כאן בהסברת החישובים, וראה זמני היום בהלכה ע' מא וע' 182-185].

ואם נאמר שברוב השנים יעלה השחר באיזור לאזניא-לאדי בעת חצות הלילה – מיד בתחלת אייר, לא הי' רבינו סותם וכותב (זמן התחלת עמוד השחר מח"י אייר ואילך במדינות אלו הצפוניות הוא בחצות לילה, לכך אין לספור אחר חצות אלא בלא ברכה).

*

וכן נראה להוכיח לכאורה מהאמור בתניא אגרת התשובה פ"ג, לענין התעניות שמקבל על עצמו לתשובה (ויכול לדחותן לימים הקצרים בחורף ... וגם יכול לאכול מעט כג' שעות לפני נץ החמה).

ומובן שכל היתר אכילה זו הוא רק עד שיעלה עמוד השחר, כמבואר בשו"ע סי' תקסד ס"ב (כל תענית שאוכלים בו בלילה בין צבור בין יחיד הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר).

והיינו לומר שעלות השחר הוא שעתיים, או שעתיים וחצי, קודם נץ החמה, ולכן "יכול לאכול מעט כג' שעות לפני נץ החמה" – שהוא עדיין לפני עלות השחר.

כוכבים ולא ג' כוכבים בלבד[2998], וככה הוא ממש ודאי בסוף הילוך ד' מילין אחר השקיעה[2999]. אבל

[וכבר דן בזה כ"ק אדמו"ר זי"ע באגרות קודש חי"ח אגרת ז'כז, ומקשר זאת עם שליש הלילה שאחר חצות, שלא לסמוך על היתר הנ"ל שבשו"ע סי' תקסד. אבל בכל אופן מובן שאין להקל ולאכול אחרי עלות השחר, שהוא מפורש לאיסור בשו"ע שם].

ולכאורה נראה שזה יתאים רק אם נאמר שעלות השחר היא בימים השוים בארץ ישראל 72 דקות, דהיינו כאשר השמש היא לערך 16.1 מעלות תחת האופק (או '16°54 תחת האופק, כפי שיבואר לקמן בסוף ההערה), שאז יעלה השחר באיזור לאזניא-לאדי, באמצע החורף, לערך שתי שעות לפני נץ החמה; או אם נאמר שעלות השחר היא בימים השוים בארץ ישראל 90 דקות, דהיינו כאשר השמש היא לערך 19.8 מעלות תחת האופק, או אפילו אם נאמר שעלות השחר היא בימים השוים בארץ ישראל 96 דקות, דהיינו כאשר השמש היא לערך 21 מעלות תחת האופק, שאז יעלה השחר באיזור לאזניא-לאדי, באמצע החורף, לערך שעתיים וחצי לפני נץ החמה.

משא"כ אם נאמר שעלות השחר היא בימים השוים בארץ ישראל 120 דקות, דהיינו כאשר השמש היא לערך 26 מעלות תחת האופק, שאז יעלה השחר באיזור לאזניא-לאדי, באמצע החורף, יותר משלוש שעות לפני נץ החמה, ואם כן איך התיר לאכול "כג' שעות לפני נץ החמה"?

[אין כאן המקום להאריך בהסברת החישובים, וראה זמני היום בהלכה ע' מא וע' 185-182].

*

ולמרות כל האמור כאן, יש הרוצים לבאר בשיטת רבינו, שזמן עלות השחר הוא בארץ ישראל בימים השוים – 90 דקות, או 96 דקות לפני נץ החמה, ודנו בזה כמה (ראה קובץ יגדיל תורה נ.י. חוב' עא סי' נט. "אהלי שם" ח"ד ע' פא ואילך. הערות התמימים ואנ"ש – 770 גליון רסח ע' 38. קונטרס שערי ישיבה גדולה חוב' א' ע' קלד. קובץ אהלי תורה חוב' ח ע' מג. "משולחן הארי" ע' 326. קובץ ממגד ירחים ח"ז ע' 177. "כבוד רבנן" ע' 203. הוספות לספר סדר הכנסת שבת, בדבריו של הרב מנחם מענדל שי' קפלן).

אבל כבר בארתי לעיל, שלענ"ד מוכח מדברי רבינו, שהזמן הוא – 72 דקות לפני נץ החמה (בימים השוים בארץ ישראל). והטעם שפסק כך רבינו הוא, כי בכל הסוגיא בפסחים (צג, ב – צד, א) יש רק שתי דעות: א) 120 דקות (5 מיל של 24 דקות), ב) 72 דקות (4 מיל של 18 דקות). ומסיימת הגמרא שם דקיי"ל שהוא 72 דקות (4 מיל של 18 דקות). ולכן פוסק כך רבינו כאן, ובשו"ע שלו (בכל מקום שנזכרים ד' מיל).

ויתירה מזו, מבאר רבינו לקמן (ראה הערה 2999), אשר הנשף הארוך (של שיטת ר"ת ושל עלות השחר) פירושו – שעד אז נראים כל הכוכבים בשמים, ומשם ואילך אין נראים כל הכוכבים. והרי לדעת התוכנים, אין שום השפעת אור מהשמש כשהיא יותר מ-18 מעלות מתחת לאופק. והטעם בזה, כי עד 18 מעלות מאירה עדיין השמש על האטמוספירה, ומשם חוזר מעט אור לכדור הארץ, משא"כ אחרי 18 מעלות אין השמש מאירה אפילו על האטמוספירה, ועל כן אין שום השפעה מאור השמש על כדור הארץ (ראה הזמנים בהלכה פרק טו).

וכיון שרבינו מבאר כאן על פי מה שרואים ב"חוש", ו"נראה בעליל", שעד זמן עלות השחר "הרקיע הוא מלא כוכבים", ברור לכאורה שהכוונה היא אל **פחות** מ-18 מעלות תחת האופק.

ואף שעולא סובר בגמרא שהשיעור הוא 120 דקות; הנה על דעה זו מסיק בגמרא: "תיובתא דעולא תיובתא". ומדברי רבינו נראה שעלות השחר דקיי"ל להלכה הוא מה שרואים במציאות, בחוש ובעליל. ואם כן מסתבר דלא מיירי בשיעורים של 90, או 96, או 120 דקות (שכולם הם לערך 20 עד 26 מעלות, שהם הרבה יותר מ-18 מעלות), אלא בשיעור של 72 דקות (שהוא קרוב ל-17 מעלות, כדלקמן בסמוך).

ומטעם זה כתב גם בס' הזמנים בהלכה (ע' קצה) שאי אפשר לפרש כן בדעת רבינו. וכ"ה באור ישראל (גליון כט ע' סו). וראה גם זמנים כהלכתם ע' ערה. הוספות לספר סדר הכנסת שבת, בביאורו של הרב יוסף יצחק שי' פייגלשטוק (סעיפים ד-ה).

*

והנה בזמני היום בהלכה, ביאר וחישב את זמן עלות השחר (וצאת הכוכבים לר"ת) של 72 דקות – שהוא כשהשמש היא 16.1 מעלות (היינו '16°6) תחת האופק. והיינו אם נחשוב את 72 הדקות מעת נץ החמה הנראה (והשקיעה הנראית).

אמנם מסתבר יותר, שחושבים את 72 הדקות מעת נץ החמה האמיתי (כמו שחושבים את 20 הדקות שמהשקיעה האמיתית עד צאת הכוכבים, כדלעיל הערה 2923. וראה גם לקמן הערה 1291 בסופה). ולכן נראה לכאורה, שצריך לחשב את 72 הדקות האלו כשהשמש היא 16.9 מעלות (היינו '16°54) תחת האופק.

[2998] כעין זה הוכיח מהר"ל מפראג בספרו גור ארי' שבת לה, א ד"ה תרי תילתי מיל (דהא מן עמוד השחר עד הנץ החמה גם כן ד' מילין ... ועדיין כל הכוכבים נראים, וכך מן שקיעת החמה עד הלילה שכל הכוכבים נראים).

וכעין זה כתב בביאור הגר"א או"ח סי' רסא ס"ק יא (דבעלות השחר עדיין כוכבים עומדים זמן הרבה, ועד שתנץ החמה הוי ד' מילין), וביו"ד סי' רסב ס"ק ט (והחוש מכחיש לכל רואה שמעלות השחר הוא שיעור גדול הרבה מאד על צאת הכוכבים אחר השקיעה ... בעמוד השחר עדיין כוכבים עומדים זמן הרבה).

[2999] אלא ודאי מה שאמרו בגמרא פסחים (צד, א): "עד צאת הכוכבים" אין הפירוש "שלושה כוכבים" (כפי שהוא בגמרא שבת לה, ב: "שלושה [כוכבים] לילה"), אלא פירושו הוא "שהרקיע הוא מלא כוכבים".

זמן תחלת הלילה לענין מצות של תורה שהוא בצאת וראיית ג' כוכבים לבד, ודאי שהוא מוקדם הרבה לזמן צאת וראיית כל הכוכבים, כמו שנראים בעת עליית עמוד השחר.

ועוד יש פליאות עצומות מהחוש על דעת זו[3000]. וגם ראיות רבות ועצומות מסוגיות התלמוד לדעת הגאונים. הגם שאין דבריהם צריכים חיזוק כנודע שדבריהם דברי קבלה[3001]):

שו"ת רבינו סי' מה

העתק מכתב אדמו"ר נ"ע הלכה למעשה בהדלקת הנרות של שבת[3002]

להודיע ולהזהיר ללא יודעים הלכה פסוקה בשלחן ערוך[3003], והוא תלמוד ערוך בשבת[3004], דאמר רבא אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדשימשא בריש דיקלא אדליקו שרגא, פירש"י[3005] להדליק נר של שבת, בעוד שהשמש זורח בראשי הדקלים[3006] שהם אילנות גבוהים, וכן בראשי גגים גבוהים[3007], דהיינו זמן מועט קודם שתשקע החמה תחת הארץ[3008].

סברה זו כבר הביא ב"מנחת כהן" מאמר ראשון סוף פ"ז (אין לומר שמה שאמר רבי יהודה בשבת ששיעור זמן בין השמשות בלבד ג' רבעי מיל, היינו מן השקיעה עד שיראו ג' כוכבים בינוניים, ואז הוא תחילת הלילה, אבל מה שאמר בפסחים שמן שקיעת החמה עד צאת הכוכבים יש מהלך ארבע מילין היינו עד צאת כל הכוכבים הבינוניים או רובם, לפי שעד אותה שעה מהלכין בני אדם. כי הנה ראשונה דבר נראה לחוש הוא שמן השקיעה עד שיראו ג' כוכבים בינוניים יש יותר ממהלך ג' רבעי מיל, שהוא פחות מרביע שעה).

אבל ראה לעיל (הערה 2933) איך מיישב רבינו פליאה זו. וראה עוד לעיל הערה 2929. לקמן הערה 1284. סדור עם ציונים – רסקין (הערה 68).

[3000] ראה מנחת כהן מבוא השמש פ"ה (הנה הטענות וקושיות שמצאתי נגד דעת רבינו תם ופירושו הן עשר טענות, השלש מהן הן נגד פירושו של הרב על ברייתא של פרק במה מדליקין מן הסברא, ומן אותה הסוגיא עצמה, והשבע הן ראיות מן הכתובים ומדברי רבותינו ז"ל, שמיד אחר ששקעה החמה תחת האופק הוא לילה או לפחות ספק לילה, לא יום ודאי כדעת הרב ז"ל ... אלו הן הספיקות שיש נגד דעת ר"ת ונגד פירושו על ברייתא של פרק במה מדליקין, ובאמת שצריך נגר ובר נגד דיפרקינון). אלא שאחר כך (פרק ט ואילך) מיישב בארוכה הקושיות שעל שיטת רבינו תם.

וראה ארץ צבי ח"א סי' קה וסי' קכא. שו"ת בני ציון סי' טז. הזמנים בהלכה פרק מב.

[3001] תוספות חולין מד, א ד"ה כדי (ודבריהם דברי קבלה). וכן הוא לקמן יו"ד סי' כד ס"ק ד (מחמירים כבה"ג שכל דבריו דברי קבלה). ובקונטרס אחרון או"ח סי' רעא ס"ג ג (הר"ח והגאונים שכל דבריהם דברי קבלה). וראה כללי הפוסקים וההוראה ס' קפה.

[3002] נדפסה לראשונה בהוצאת זיטאמיר תר"ז ח"ב, על גליון סי' רסא ס"ו. במהדורה החדשה של שו"ת רבינו – סי' מה. אגרות-קודש שלו (אגרת נא).

מהתוכן נראה שנכתבה **לפני** כתיבת המהדורא קמא של סדר הכנסת שבת (שנכתבה בשנת תקנ"ז, כדלקמן הערה 3023). גם העיון בסגנון כתיבת תשובה זו, בהשוואה עם אגרותיו שבספר "אגרות-קודש" שלו, נראה שנכתבה בשנותיו הצעירות יותר.

לתוכנה ראה קובץ יגדיל תורה (נ.י.) חל"ז ע' שנח ואילך. חל"ט ע' צט ואילך. סדור עם ציונים – רסקין (ע' תרצג). תפארת יהודה קלמן ע' 402-404. אור ישראל גליון כט ע' סט-עב.

[3003] סי' רסא ס"ג (ומי שאינו בקי בשיעור זה, ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות). וכן הוא לעיל שם ס"ו (מי שאינו בקי בשיעור בין השמשות, ואינו יודע מאימתי יוסיף עליו (צריך להסתלק מכל ספק ולקבל שבת הרבה קודם תחלת השקיעה, ולכן) ידליק הנרות בעוד שהשמש בראשי האילנות).

[3004] לה, ב (אמר ליה רבא לשמעיה, אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן (בין השמשות, רש"י), אדשימשא אריש דיקלי אתלו שרגא).

[3005] "הדליקו את הנר מבעוד יום", דהיינו שיזהרו שלא להדליק את נר של שבת אחר השקיעה.

[3006] דהיינו שהשמש אינה נראית לאדם העומד על הארץ, אלא שזריחת השמש נראית עדיין בראשי הדקלים.

וראה לעיל סי' רסא ס"ו (הערה 1304), וסדר הכנסת שבת בתחלתה (והערה 2908).

[3007] וכן הוא לעיל בסדר הכנסת שבת (או בראשי גגים הגבוהים בעיר), ושם נסמן (הערה 2910).

[3008] לכאורה נראית כאן הכוונה, שאחרי סילוק זריחת השמש מראשי אילנות וגגות הגבוהים, היא כבר שקיעה האמיתית. אבל לעיל בסדר הכנסת שבת (כי אחר סילוק וביאת האור מראשי האילנות וגגים הגבוהים ... אזי היא שקיעה האמיתית שהוא סילוק וביאת האור מראשי ההרים).

וביום המעונן[3009] צריך גם כן לשער לפי ערך שיעור זה, דהיינו קרוב לשיעור שעה אחת קודם שיעור זמן צאת הכוכבים באמצע החורף, ובאמצע הקיץ הוא קרוב לשיעור שני שעות קודם שיעור צאת הכוכבים[3010], ובסוף הקיץ ותחלת החורף וסוף החורף ותחלת הקיץ הוא שעה ומחצה[3011] קודם שיעור זמן צאת הכוכבים, כידוע לכל.

וזהו זמן קבלת שבת, ולפרוש מכל מלאכה על פי גמרא ושלחן ערוך, לדידן דלא קים לן בשיעורא דרבנן בעוונותינו הרבים אין אתנו יודע עד מה[3012] במקומותינו לומר קים לי בשיעורא דרבנן. ובפרט דשבת לכל מסורה[3013], ליודעים ולשאינם יודעים, ולמדים זה מזה להקל שלא כדת[3014].

על כן מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדיו[3015] ידידיו חז"ל, יהיה נזהר בנפשו ולהזהיר לבני ביתו[3016] זו אשתו[3017] בדברים האלה.

ואם יהיה איזו אונס ח"ו שלא תוכל למהר להדליק עד שקיעת החמה, אזי תצוה לנכרי להדליק נרות של שבת[3018] והיא תברך עליהם הברכה[3019], וה' יסלח לה[3020] ותבא עליה ברכת טוב[3021] ותקבל שכר

[3009] בגמרא ולעיל סי' רסא ס"ו) נתנו סימנים אף ליום המעונן. וכאן מדבר כשגם סימנים אלו אינם קיימים.

[3010] כך נתבאר במנחת כהן (מאמר ב פ"ד), שאורך הנשף שבין שקיעת החמה לצאת הכוכבים תלוי בשעות זמניות (כדלעיל בסדר הכנסת שבת הערה 2922). אבל בסדר הכנסת שבת הביא מס' "אלים" (ראה לעיל הערה 2946), כי המציאות והחשבון מורים, אשר אורך הנשף אינו קשור לשעות זמניות, אלא לחשבון אורך הנשף (היינו הזמן שבו מתרחקת השמש מספר מסויים של מעלות מאופק האדם).

וראה זכרון יוסף סי' מט. מנחת אלעזר ח"א סי' כג. ברכת הבית שער מה שערי בינה אות יא. הערות בשו"ע אדה"ז ע' 119. סדור עם ציונים – רסקין (ע' רכו וע' תרצד).

[3011] לכאורה היינו כר"ת, שצאת הכוכבים היא 4 מיל אחרי התחלת השקיעה, והיינו שבארץ ישראל (בימים השוים) הם 72 דקות, ובאיזור לאזניא-לאדי הם לערך 90 דקות – שעה ומחצה.

אלא שכאן חושש לשיטת הגאונים, שמיד בעת שקיעת החמה מתחיל בין השמשות, ולכן הצריך להדליק נרות שבת 90 דקות (בימים השוים) לפני צאת הכוכבים דר"ת.

וראה קובץ יגדיל תורה חל"ז ע' שסא הערה 60. חל"ט ע' צט ואילך.

[3012] תהלים עד, ט.

[3013] ראה ביצה ה, ב.

[3014] ע"פ אסתר ד, טז.

[3015] ע"פ ישעיה נ, י.

[3016] כדלעיל סי' רס סוף ס"ה (להזהירם קודם בין השמשות שידליקו את הנר ויפסקו מלעשות מלאכה), ושם נסמן (הערה 1214).

[3017] ע"פ יומא ב, א.

[3018] כדלעיל סי' רסא ס"ב (ומותר לומר לנכרי להדליק נר לצורך שבת בין השמשות שזהו לצורך מצוה).

[3019] כדלעיל סי' רסג סי"א (בדיעבד ששכחה ולא הדליקה קודם בין השמשות ונזכרה בבין השמשות, יש להתיר לה לצוות לנכרי להדליק ושתברך היא קודם שתהנה לאורן (כיון שעיקר מצות הדלקת נר שבת אינה ההדלקה בלבד, אלא ההנאה והתשמיש לאורה היא עיקר המצוה, אלא שההדלקה היא התחלה והכנה למצוה זו ולכן מברכים עליה, וזו ששכחה ולא בירכה בתחלת המצוה יכולה לברך קודם עיקר המצוה דהיינו קודם שתהנה לאורן). ומכל מקום לא תצוה להדליק אלא נר אחד על השלחן שזהו עיקר המצוה (אבל נר אחד אפשר להתיר לה אף אם יש שם כבר נר דלוק, שמאחר שהנשים נזהרות מאד בברכה זו הרי זה כצורך גדול שהתירו בו שבות בבין השמשות כמו שנתבאר בסי' רס"א)). ונתבאר בקונטרס אחרון שם ס"ק ג. וראה קובץ יגדיל תורה ירושלים ח"ו ע' 50 ואילך.

אמנם כל זה הוא רק בדיעבד, וכאמור לעיל (ואם יהיה איזו אונס ח"ו שלא תוכל למהר להדליק עד שקיעת החמה), וכדלעיל שם (אין לה לסמוך על זה שלא להדליק קודם ... ושתצוה לנכרי להדליק כשבוא בבין השמשות, ושתברך היא על ידי פרישת ידיה מיד אחר הדלקת הנכרי, שלא תהנה לאורן עד אחר ברכתה, לפי שהאיך תברך וצונו להדליק והן דולקות כבר מקודם לכן, או על ידי הנכרי). ורק בדיעבד התירו זאת, מטעם האמור לעיל.

[3020] ע"פ במדבר ל, ו.

[3021] ע"פ משלי כד, כה.

על הפרישה[3022] מה' הטוב

שניאור זלמן

מהדורא קמא לסדר הכנסת שבת

ליזהר[3023] מאד להדליק נרות שבת קודם תחלת שקיעה, דהיינו בעוד שהשמש זורח על הארץ[3024], ולא להדליק אחר כך בשום אופן, ולא לעשות שום מלאכה בעולם מיד שאין השמש נראית על הארץ, אף אם עדיין לא התפללו מנחה[3025], כי מיד בשקיעת החמה מתחיל תחלת בין השמשות שהוא ספק לילה[3026], אף שיש עדיין שהות הרבה עד צאת הכוכבים כשלשה רבעי שעה בחורף ויותר משעה בקיץ במדינות אלו[3027], ויש בו ספק סקילה וכרת ח"ו[3028] וחיוב אשם תלוי[3029] לכשיבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן[3030].

סקירה אודות "סדר הכנסת שבת".

[א] סדר הכנסת שבת

"סדר הכנסת שבת" נערך ונדפס על ידי רבינו בסוף ימיו[3031], והיא המהדורה הכי אחרונה של שיטתו בהלכות שקיעת החמה וצאת הכוכבים.

בשלחן ערוך שלו, שערך לראשונה בין השנים תקל"א-ז[3032], פסק רבינו כשיטת רבינו תם[3033], אשר בין השמשות מתחיל **בסוף** השקיעה, שהוא קרוב לשעה אחרי **תחלת** השקיעה, ונמשך 13.5 דקות (בארץ ישראל בימים השוים), שאז הוא זמן צאת הכוכבים, שהוא תחלת הלילה.

[3022] ע"פ פסחים כב, ב.

[3023] נדפסה בקובץ יגדיל תורה (נ.י.) חל"ז ע' שכז, מכת"י 239 (שנכתב בחיי רבינו) פד, ב – יחד עם הלכתא רבתא לשבתא (שנדפסו לקמן בהוספות לח"ה ע' תקטו). וכן נדפסה בהוספות למהדורה החדשה של שוע"ר ח"ב (ע' תתקי).

בכתב-יד הנ"ל לא מופיע תאריך כתיבתו; רק בכת"י 1064, במפתח שבתחלתו (הלכתא רבתי לשבתא תקנ"ז).

באותה תקופה ערך רבינו קונטרסי הלכה רבים, ביניהם – הלכות המלוקטות מחושן משפט, הלכות תלמוד תורה, הלכות רבית, לוח ברכת הנהנין ועוד (ראה תולדות חב"ד ברוסיא הצארית פרק יח).

מהדורה קמא זו נתבארה בקובץ יגדיל תורה שם ע' שנח ואילך. חל"ט ע' צט ואילך. חמ"ה ע' קיז ואילך. סדור עם ציונים – רסקין (ע' תרצה).

בסוף ימיו ערך רבינו מהדורא בתרא של "סדר הכנסת שבת", והדפיסה בגליון בפני עצמו, ומשם – בכל הוצאות סידורו של רבינו, כנדפס לעיל (והערה 2905).

[3024] ולעיל במהדורא בתרא (בעוד השמש זורח בראשי האילנות), ושם נסמן (הערה 2908).

[3025] כדלעיל במהדורא בתרא (אבל לענין תפלת המנחה שהיא מדברי סופרים, אין למחות ביד המקילין), ושם נסמן (הערה 2972).

[3026] שבת לד, ב (ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה).

ולעיל במהדורא בתרא (שקיעה האמיתית, שהוא סילוק אור השמש מראשי ההרים), ושם נסמן (הערה 2914).

[3027] וכן הוא לעיל במהדורא בתרא (ובמדינות אלו ... בימים השוים הוא בכמו חצי שעה בקירוב כו' ובטבת עודף מעט על תשרי כו' בקיץ כו' עד שעה שלימה אחר השקיעה). ושם נסמן (הערה 2952).

[3028] וכן הוא לעיל במהדורא בתרא (שהוא ספק של תורה באיסור כרת וסקילה ח"ו), ושם נסמן (הערה 2919).

[3029] וכן הוא לעיל סי' רסא ס"א (ואם עשה חייב אשם תלוי), ושם נסמן (הערה 1234).

[3030] ראה לקוטי שיחות חי"ח ע' 416 הערה 51-50.

[3031] כדלעיל בסדר הכנסת שבת (הערה 2905).

[3032] ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הצארית" פרק טו ואילך.

[3033] כדלעיל סי' רסא ס"ה (והערה 1282). לקמן סי' שלא ס"ה. סי' תרח ס"ג.

אחר כך חזר בו רבינו ופסק כשיטת הגאונים, וביאר שיטתם, אשר בין השמשות מתחיל מיד אחרי השקיעה **האמיתית**, שהיא כמה דקות אחרי השקיעה **הנראית**, ונמשך 20 דקות (בארץ ישראל בימים השוים), שאז הוא זמן צאת הכוכבים הבינונים, שהוא תחלת הלילה.

ב"סדר הכנסת שבת" מבאר רבינו מה הביאו לקבוע בבירור שההלכה היא כשיטת הגאונים, דלא כרבינו תם. ומבאר את שיטת הגאונים באופן שיתאים עם המציאות הנראית לעינינו[3034]. וכן מבאר את פרטי החישובים וההלכות הקשורות לזמני השקיעה הנראית, השקיעה האמיתית, בין השמשות וצאת הכוכבים.

כשחזר בו רבינו, כתב בתחלה תשובה קצרה, בקשר לזמן הדלקת נרות שבת, ושלח אותה לאנ"ש "להודיע ולהזהיר"[3035].

אחר כך בשנת תקנ"ז ערך רבינו את "הלכתא רבתא לשבתא", אשר בסופה הוסיף מהדורה קמא ל"סדר הכנסת שבת" שלפנינו[3036].

אחר כך בשנותיו האחרונות של רבינו, ערך מחדש את "סדר הכנסת שבת" במהדורה בתרא, והדפיסו בגליון בודד, ובהוצאה השלישית של הסדור שלו – יחד עם "הלכתא רבתא לשבתא".

את הסדור שלו הדפיס רבינו לפחות שלש פעמים, משנת תקס"ג ואילך, אמנם "סדר הכנסת שבת" ו"הלכתא רבתא לשבתא" לא נדפסו בהוצאות הראשונות של הסדור, כאמור בהקדמת "שער הכולל" למוהרא"ד לאוואוט: "הסדור הזה נדפס פעם הראשון בחייו בשבת תקס"ג ... ונדפס בחייו בקאפוסט שני פעמים ... ובדפוסים הראשונים שקלאוו וקאפוסט לא נמצא סדר הכנסת שבת והלכתא רבתא לשבתא ... ונדפס אחר כך בדפין בפני עצמן". מכל זה נראה ש"סדר הכנסת שבת" שלפנינו נערך בשנותיו האחרונות.

כדי להקל על המעיין, חולק כאן "סדר הכנסת שבת" לסעיפים, ולכל סעיף נוספה "כותרת משנה" – תוכן המבואר באותו סעיף.

[ב] קונטרס בין השמשות וביאוריו

ב"הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר" לשלחן ערוך רבינו, כותבים בין השאר (וה' נתן לו חכמה כאחד מגדולי הראשונים, כמובן לכל מי שיש לו עינים לראותו ולב להבין אפס קצהו טיפה מן הים מים חכמתו בעומק פלפולו ובקיאתו, בקונטרס אחרון שלו שביורה דעה, וקונטרס החזקות, **וקונטרס בין השמשות**, שבלול מכל עמקי שיטות הש"ס המפוזרים, אין די באר ואין די עולה על הכתב להעריך מגדולת חכמתו אין חקר לתבונתו, ולמקור האמת דבק נשמתו להיות קולע אל השערה שערי תורה ושערי אורה וכל רז לא אניס ליה, וכבר נודע בקצוי ארץ ואיים רחוקים תהלתו, והמוסיף גורע כי ימלל שבח תורתו וקדושתו".

מה שכתבו "וקונטרס החזקות וקונטרס בין השמשות", התכוונו בזה, כפי הנראה, למהדורה בתרא להל' נדה סי' קפג (קונטרס החזקות) ולסדר הכנסת שבת שלפנינו (קונטרס בין השמשות).

או אפשר, ש"קונטרס בין השמשות" הנזכר כאן, הוא ביאור ארוך יותר שכתב רבינו ל"סדר הכנסת

[3034] כדלעיל בסדר הכנסת שבת (הערה 2933).

[3035] נדפסה לעיל, ושם נסמן (הערה 3002).

[3036] נדפסה לעיל, ושם נסמן (הערה 3023).

שבת" שלפנינו, שלא הגיע לידינו.

שניהם נכתבו בסוף ימיו, ובסגנון קצר מאד, ומטעם זה קשה ביותר לעמוד על דיוקי הפרטים הרבים שבהם.

*

בשנת תשל"ה הדפסתי קונטרס "נרות שבת קודש" ח"ב, ובו חלק מ"סדר הכנסת שבת", עם ביאור דבריו לענ"ד.

שוב הדפסתי בשנת תשל"ז (קובץ יגדיל תורה נ.י. חוב' ז ע' מא ואילך) ביאור לחלק נוסף מ"סדר הכנסת שבת".

במשך עשרות השנים שעברו, כתבתי בירורים ובאורים לכמה נושאים שנכתבו בקיצור ב"סדר הכנסת שבת", ופרסמתים בכמה במות. חלקם נערך מחדש ונדפס ב"דובר שלום" (קה"ת תשס"ג, ע' קנ ואילך).

כל אלה נקבצו כאן לפונדק אחד, עם השלמת הביאור לכל "סדר הכנסת שבת", בצורה מסכמת וקלה, להקל על המעיין.

כמו כן צויין כאן לבאורים נוספים בדברי רבינו אלה, ובעיקר:

א) ביאור לחשבונות שבסדר הכנסת שבת, מאת ר' חיים יחיאל בורנשטיין, נדפס בקונטרס "שימת עין" (שבהוספה לספר "הרב מלאדי", ווארשא, תר"ע-עג, ע' 13 ואילך).

ב) סדר הכנסת שבת, עם הערות בשולי הגליון, נערך ונדפס על ידי הגרא"ח נאה, בספרו "קצות השלחן" (סוף ח"ג, ירושלים, תרצ"א).

ג) לוח זמנים תמידי, בכל מקום בעולם, לפי חשבון רבינו בצאת הכוכבים, מאת ה"ר יהודה לוי, נדפס בספרו "זמני היום בהלכה" (נ.י. תשכ"ז). מהדורה נוספת נדפסה (ירושלים, תשנ"ב) בשם "זמנים כהלכה".

ד) סיכום וביאור לאיזה פרטים שב"סדר הכנסת שבת" נדפס בס' "קיצור הלכות משו"ע אדה"ז" (כפר חב"ד, תשנ"ב), במילואים ע' צב ואילך.

ה) במשך שנת תשס"ב התנהל דיון ארוך באיזה פרטים שבשיטת רבינו בסדר הכנסת שבת, בקובץ "הערות התמימים ואנ"ש – 770" (גליונות רמט. רנב. רנד. רנז. רסו. רסח. עדר). ובקובץ "הערות ובאורים" (גליונות תתכז. תתכח. תתכט. תתלא. תתלב. תתלה). ובקובץ "אור ישראל" (גליונות כז. כח. כט).

ו) "סדר הכנסת שבת", עם ביאור מאת הרב לוי יצחק רסקין, נדפס בספר "סדור רבינו הזקן" עם ציונים מקורות והערות (קה"ת, תשס"ד, ע' רכא[3037] ואילך).

[ג] דרכי חישוב הזמנים

מספרי המעלות המובאים (הן בסיכומים שלפנינו והן בהערות שבפנים – בשולי הגליון) הם כאשר השמש יוצאת מהאופק של האדם במספר מעלות זה. היינו כאשר השמש יורדת (מתחת לאופק)

[3037] ושם בסוף הערה 1, ציין לעוד כמה ספרים הדנים בדברי רבינו אלה.

ממקום האדם יותר מ-90 מעלות.

כל זמן שהשמש היא בתוך האופק של האדם, היינו כאשר השמש היא בתוך 90 מעלות שמראשו של האדם ועד קו האופק, רואה האדם את השמש ואת זריחת אורה. ואילו אחרי "שקיעת החמה", כאשר השמש יורדת יותר מ-90 מעלות (מתחת לאופק), אין האדם רואה את השמש ואת זריחת אורה.

מכל מקום יש עדיין קצת אור השמש בחלל מקום האדם, ולכן אין האדם רואה עדיין את הכוכבים בשמים. כל מה שהשמש מתרחקת יותר מהאדם בגלגל המעלות, נשאר פחות מאור השמש בחלל מקום האדם, ולכן נראים יותר כוכבים (קטנים יותר). עד אשר השמש יורדת **מאופק** האדם לערך 17 מעלות, דהיינו כאשר שהשמש מתרחקת **מראשו** של האדם לערך 107 מעלות, שאז מסתלק אור השמש לגמרי מחלל מקום האדם, ואז נראים כל הכוכבים בשמים (כדעיל סוף הערה 2997, ובהערה 2999).

וכפי שרואים בתמונה שלפנינו, אשר:

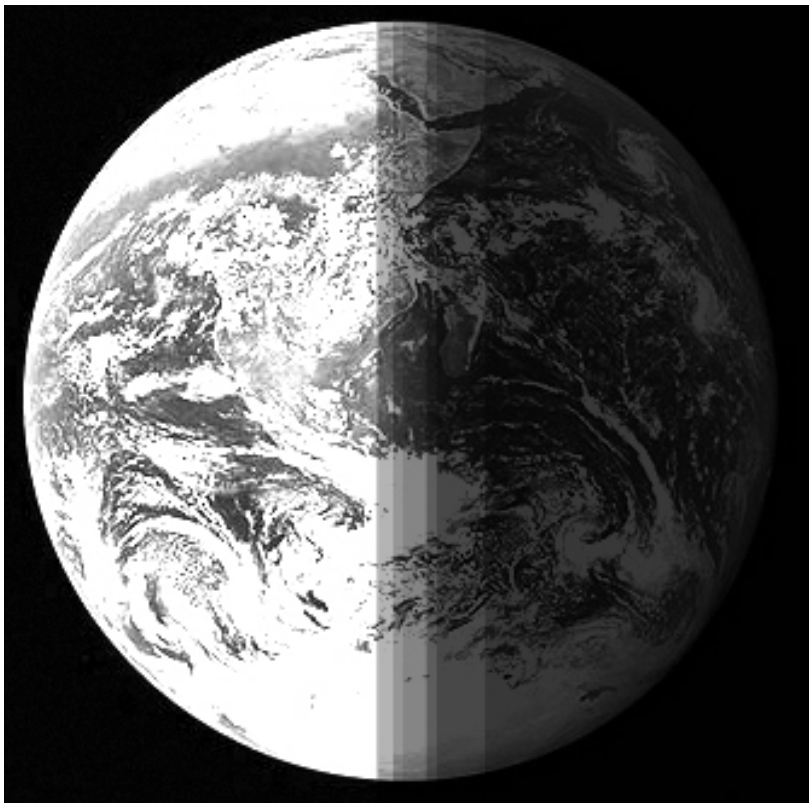

א) זריחת אור השמש מגיעה רק לחצי מכדור הארץ (90 מעלות מכל צד).

ב) גם אחרי ירידת אור השמש מגובה הים, נראית עדיין זריחת אור השמש על האילנות וגגות הגבוהים, עד "השקיעה הנראית", שהיא ירידה נוספת של לערך מעלה אחת.

ג) גם אחרי השקיעה הנראית מגיע קצת אור השמש לחלל שטח נוסף, שנראית זריחת אורה בראשי ההרים הגבוהים, עד ה"שקיעה האמיתית", שהיא ירידה נוספת של לערך חצי מעלה נוספת.

ד) מעט אור השמש מגיע לחלל שטח נוסף, שלכן אין הכוכבים נראים שם, ושם הוא "בין השמשות", עד "צאת הכוכבים הבינונים", שהיא ירידה נוספת של לערך 4 וחצי מעלות נוספת.

ה) מעט מאור השמש מגיע לחלל שטח נוסף, שלכן אין הכוכבים הקטנים נראים שם, עד "צאת הכוכבים הקטנים", שהיא ירידה נוספת של לערך מעלה אחת נוספת.

ו) מעט מאד מאור השמש מגיע לחלל שטח נוסף, שלכן נראים שם רק חלק מהכוכבים, עד "צאת כל הכוכבים" (ובבוקר הוא אחרי "עלות השחר"), שהיא ירידה נוספת של לערך 10 מעלות נוספות.

ז) ואילו בשארית החצי השני של כדור הארץ (אחרי ירידה של לערך 17 מעלות הנ"ל), הוא "לילה" ממש, שאז נראים כל הכוכבים.

כל אחד מהשלבים הנזכרים בהסתלקות אור השמש מחלל מקום האדם, ובירידתו מאופק האדם בגלגל המעלות, באים למושג גבוה יותר של לילה – על פי ההלכה.

בכל המשך "סדר הכנסת שבת", בא לבאר את כל אחד מהשלבים הבאים: א) שקיעה הנראית. ב) שקיעה האמיתית. ג) צאת 3 כוכבים הבינונים – מעיקר הדין. ד) צאת הכוכבים הקטנים – לקריאת שמע של ערבית. ה) יציאת השבת. ו) עלות השחר (בבוקר, שהוא מקביל לזמן צאת **כל** הכוכבים בלילה, כדלעיל הערה 2999).

שיעור הזמן הזה, שבין ה"שקיעה" לבין כל אחד מהשלבים האלה, נקרא נשף. אורך הנשף הזה משתנה לפי מקום עמידת האדם בעולם ולפי התאריך בשנה, כי אורך הנשף הזה מתארך יותר בימי הקיץ, ומתארך יותר במדינות הצפוניות (כדלעיל הערות 2922; 2924; 2946).

את השלבים האלה מבאר רבינו לפי משך הזמן שמשקיעת החמה עד לאותו שלב – הן בארץ ישראל והן במדינת רוסיא (שבה גר רבינו), הן בימים השוים והן באמצע החורף ובאמצע הקיץ.

אחרי שמתבררת שיטת רבינו בזמנים אלו – לפי מעלות ריחוק השמש מהאדם (ירידת השמש בגלגל המעלות), אזי אפשר לחשב את הזמן המדוייק בכל זמן בשנה, ובכל מקום בעולם.

חשבונות אלו קשים ומסובכים, ומבוארים בספרים הדנים בזה (ראה קונטרס נשק ח"ב ע' 14-9). אמנם כיום קיימות תוכנות קלות לשימוש, שאחרי שמזינים את הנתונים של א) מקום עמידת האדם (במעלות רוחב מקו השוה). ב) התאריך בשנה (בשנות חמה; בלוח הלועזי). ג) מעלות ריחוק השמש מהאדם (ירידת השמש מאופק האדם בגלגל המעלות). מקבלים את הזמן המדויק של השלב הזה, בין אם הוא זמן שקיעה הנראית והאמיתית, ובין אם הוא זמן ראיית הכוכבים הבינונים; הקטנים; כל הכוכבים וכיו"ב.

לכן גם בסיכום הדברים יצויין בכל אחד מהזמנים – מספר המעלות של ירידת השמש מאופק האדם, שעל פיהם אפשר לברר את הזמן המדוייק בכל מקום ובכל זמן.

יש שתי דרכים לסמן את מספר המעלות המדוייק:

א) המעלה (°) מתחלקת ל-60 דקות (′), ולכן כשרוצים לסמן 6 וחצי מעלות כותבים: 6°30′.

ב) המעלה (°) מתחלקת לעשרונים (.), ולכן כשרוצים לסמן 6 וחצי מעלות כותבים: 6.5°.

בחרנו באופן הראשון, הן כאן בסיכום, והן בפנים, בהערות שבשולי הגליון.

[ד] סיכום זמני היום

אחרי הקדמה זו, נסכם את מסקנת הדברים, כפי הנראה לענ"ד מדברי רבינו בסדר הכנסת שבת.

את פרטי חשבון זמני היום, ביאור ההוכחות לקביעת רבינו, בירור הזמן המדוייק שאליו התכוין

רבינו, כל אלה רשמתי בהערות לסדר הכנסת שבת – בשולי הגליון. וכדי להקל על המעיין אסכם את הדברים כאן, ואציין להערות דלעיל שם, שבהן דן אני בפרטים אלה:

א) השקיעה הנראית: סילוק קרני אור השמש מראשי האילנות והבתים שבארץ המישור. שהוא קצת אחרי שקיעת החמה שבלוחות – כאשר השמש נעלמת מהעין שבגובה הים (שקיעת גובה הים היא כשמרכז השמש יורד '0°50 מתחת לאופק ההנדסי, שהיא '90°50 מראש האדם. ואילו שקיעת גובה האילנות היא כשמרכז השמש יורד קרוב למעלה מתחת לאופק ההנדסי). ונתבאר לעיל הערות 2908-2910.

ב) השקיעה האמיתית: סילוק קרני אור השמש מחלל המקום שהאדם עומד בו, בגובה ראשי ההרים הגבוהים שבארץ ישראל (דהיינו כשמרכז השמש יורד לערך '1°35 תחת האופק ההנדסי, שהוא '91°35 מראש האדם, כדלעיל הערה 2915).

גם אם האדם עומד במישור, שאין הרים באיזור ההוא, השקיעה האמיתית היא כאשר קרני אור השמש מסתלקים מחלל המקום ההוא – בגובה של יותר מחצי קילומטר (כדלעיל הערות 9-10), שאילו היה שם הר היו קרני אור השמש נראים עליו (בזה חישב רבינו, שברוסיה הלבנה, בימים השוים, השקיעה האמיתית היא לערך 4 דקות אחרי השקיעה הנראית, כדלעיל הערות 2913; 2915; 2945).

בירור זמן השקיעה האמיתית אינו נוגע לענין שבת, שהרי צריך להוסיף מחול על הקודש (כדלעיל הערה 2912). אלא שבו תלוי חישוב זמן בין השמשות וצאת הכוכבים (כדלעיל הערה 2923).

ג) צאת הכוכבים הבינונים – מעיקר הדין: כשהרקיע בטהרתו **והאויר זך** נראים אז 3 כוכבים הבינונים **לזכי הראות** (דהיינו כשמרכז השמש יורד לערך '5°50 תחת האופק ההנדסי, שהיא '95°50 מראש האדם, כדלעיל הערה 2933).

חשבון הזמן הזה נאמר לענין ארץ ישראל בימים השוים, וממנו למדים לשאר זמני השנה ולשאר המקומות בעולם (כדלעיל הערה 2922 והערה 2946): (א) בתחלה באה השקיעה הנראית הנ"ל. (ב) כמה דקות אחר כך באה השקיעה האמיתית הנ"ל. (ג) מיד אחרי השקיעה האמיתית באים 18 דקות של בין השמשות לשיטת רבינו יהודה (כדלעיל בסדר הכנסת שבת סעיף ב). (ד) מיד אחר כך באים 2 דקות של בין השמשות לשיטת רבי יוסי (כדלעיל שם סעיף ג). (ה) מיד אחר כך יכולים זכי הראות לראות 3 כוכבים בשמים, ביום שהאויר זך (כדלעיל שם סעיף ד).

ד) צאת הכוכבים הקטנים – לקריאת שמע של ערבית: כיון שאין אנו בקיאים בגודל הכוכבים הבינונים, ואפשר לטעות בזה (כדלעיל הערות 2934-2935), לכן הצריכו הפוסקים לחכות עד שיהיו נראים גם כוכבים קטנים יותר, שהם נראים כמה דקות אחר כך (כדלעיל הערה 2938), כאשר מרכז השמש יורד מעלה אחת נוספת תחת האופק ההנדסי (דהיינו שהוא יורד לערך '6°50 תחת האופק ההנדסי, שהוא '96°50 מראש האדם, כדלעיל הערה 2952), שאז נראים גם הכוכבים הקטנים יותר.

בארץ ישראל, בימים השוים, מדובר בהוספה של 4 דקות לערך. ובמדינות הצפוניות (כמו רוסיא הלבנה, שרבינו מדבר בה), באמצע הקיץ, מדובר בהוספה של לערך 10 דקות (כדלעיל הערה 2930).

גם בזמנינו שמחשבים את הזמנים המדויקים לפי חשבון המעלות, עדיין חלה עלינו תקנה זו של הפוסקים, מה גם שגם כיום יש סיבות רבות לאי דיוק בזמן צאת הכוכבים, ולכך יש לחכות עד זמן צאת הכוכבים הקטנים (כדלעיל הערה 2950).

ה) יציאת השבת: כשם שבכניסת השבת הצריכה התורה להוסיף מחול על הקודש (כדלעיל הערה 2912), כך הצריכה התורה להוסיף גם ביציאת השבת (כדלעיל הערה 1276 ואילך). ולכן צריך להוסיף במוצאי שבת כארבע דקות אחרי צאת הכוכבים הקטנים הנ"ל (כדלעיל הערה 2953).

ו) עלות השחר: בארץ ישראל בימים השוים הוא 72 דקות לפני נץ החמה, שעד אז נראים **כל** הכוכבים בשמים, ולא רק 3 כוכבים (כדלעיל סעיף יא, ובהערה 2999). ולפי חשבון זה בכל מקום ובכל זמן (דהיינו כשמרכז השמש הוא לערך '16°54 תחת האופק ההנדסי – לצד מזרח, שהיא '106°54 מראש האדם, ונתבאר לעיל הערה 2997).

*

ולענין ההלכות שצריך לחכות בהם לזמן צאת הכוכבים הקטנים, כתבתי הנראה לענ"ד לשיטת רבינו:

רק "**לענין קריאת שמע של ערבית וכיוצא בהן**" מצריך רבינו לחכות לכוכבים קטנים (כדלעיל הערה 2930). וכן לענין **ברית מילה** לתינוק שנולד בליל שבת (כדלעיל הערה 2942). משא"כ **לתפלת ערבית עצמה**, למנהגינו שנוהגים להתפלל אחר צאת הכוכבים, סגי בכוכבים הבינונים (כדלעיל הערה 2951). ויש אומרים ("בין השמשות" ע' סח-פב) דכן הוא גם לכל הדינים שהם מדברי סופרים, כמו: (א) סיום הצומות (חוץ מיום הכיפורים) אחרי צאת הכוכבים. (ב) ספירת העומר בלילה. (ג) הפסק טהרה עד אחרי צאת הכוכבים. (ד) טבילת נדה בלילה, וכיו"ב.

[ה] המענה לדעת החולקים עלי

נקודת הנושא שחלוקים עלי חבריי הרב יוסף יצחק שי' פייגלשטוק והרב יהורם שי' אולמן:

הם מבארים במכתבם שבסוף הספר סדר הכנסת שבת, אשר: א) ההרים הגבוהים שבארץ ישראל, שרבינו מדבר אודותם, הם הרי ירושלים, שבגובה 800 מטר ויותר. ב) ובמילא מובן לפי זה, אשר 4 הדקות שמתאחרת בשביל כך השקיעה האמיתית הם בארץ ישראל, ואילו ברוסיה הוא יותר מזה. ג) ובמילא מובן לפי זה, שראיית כוכבים בינונים ברוסיא באמצע הקיץ היא כמעט שעה אחרי השקיעה הנראית. ד) ובמילא מובן לפי זה, שמה שהצריך רבינו לחכות באמצע הקיץ ברוסיא עד שעה שלימה – זהו זמן ראיית הכוכבים הבינונים. ה) ובמילא מובן לפי זה, שרבינו אינו מצריך כלל להמתין עד לראיית הכוכבים הקטנים. ו) ובמילא מובן שאין הפרש בזה בין קריאת שמע לתפלת ערבית, שזמן שניהם מצאת הכוכבים הבינונים.

לעומת זאת בארתי בהערות שבספר, אשר: א) ההרים הגבוהים שבארץ ישראל שרבינו מדבר אודותם, הם הר הכרמל וכיו"ב, שבגובה כ-550 מטר. ב) ובמילא מובן לפי זה, אשר 4 הדקות שמתאחרת בשביל כך השקיעה האמיתית הם ברוסיא, ואילו בארץ ישראל הוא פחות מזה. ג) ובמילא מובן לפי זה, שראיית כוכבים בינונים ברוסיא באמצע הקיץ היא פחות משעה אחרי השקיעה הנראית. ד) ובמילא מובן לפי זה, שמה שהצריך רבינו לחכות באמצע הקיץ ברוסיא עד שעה שלימה – זהו זמן ראיית הכוכבים הקטנים. ה) ובמילא מובן לפי זה, שרבינו מצריך להמתין עד לראיית הכוכבים הקטנים. ו) ובמילא מובן שרק לענין קריאת שמע של ערבית הצריך רבינו להחמיר עד כוכבים קטנים, משא"כ לתפלת ערבית סגי בכוכבים בינונים.

בכל אחד משמשת הפרטים האלה מפורש בדברי רבינו בסדר הכנסת שבת כפי שבארתי, ונתבארו בהערותיי:

סעיפים א-ב נתבארו בהערות 2913-2915. סעיפים ג-ד נתבארו בהערה 2952. סעיף ה נתבאר בהערות 2930. 2934. 2935. 2938. 2950. 2952. וסעיף ו נתבאר בהערה 2951. סיכום כל הנושאים

יחד – ראה בסוף הספר סדר הכנסת שבת, במכתבו של הרב שלום דובער שי׳ הרצל.

כאמור לעיל תלוים כל הפרטים האלה אחד בחברו. ובמילא מוכח ופשוט בכל הנ״ל כפי שבארתי לעיל, לענ״ד.

[ו] לוח זמנים תמידי לדוגמה – לאיזור ירושלים וניו-יארק

בתור דוגמה גרידא, ניתן בזה לוח תמידי וכללי לזמני היום לשיטת רבינו, בעיר ירושלים ובעיר ניו-יורק; לא כדי להשתמש בלוח הזה, אלא כדי להקל על המעיין להבין את שיטת רבינו בזמנים אלו.

בכמה חוגים נהגו לאחר את יציאת השבת עד אשר השמש היא 8°30' תחת האופק (וגם בחב״ד יש הנוהגים כן), שהוא (בארץ ישראל ובניו-יורק) כמה דקות אחרי הזמן האמור ליציאת השבת. ולכן ניתן כאן גם זמן זה – להשוואה:

א) רק לשנת חמה אמצעית (של מחזור 4 שנים) מתאים הלוח הזה. ואילו בשאר השנים יש שינוים קטנים.

ב) רק לאחד מימי השבוע מתאים הלוח הזה. ואילו בשאר ימי השבוע יש שינוים קטנים.

ג) רק למרכזה של העיר ירושלים (רוחב צפון 31°47', ואורך מזרח 35°14') מתאים הלוח הזה. ואילו בשאר המקומות שבעיר וסמוכותיה יש שינוים קלים.

ד) רק למרכזה של העיר ניו-יורק (רוחב צפון 40°43', ואורך מערב 74°01') מתאים הלוח הזה. ואילו בשאר המקומות שבעיר (העיר ניו-יורק עולה עד רוחב 40°55' ויורדת עד 40°30', וגם עולה עד אורך 74°15' ויורדת עד 73°42') יש שינוים קלים.

ה) רק הדקות נרשמו בלוח (ולא השניות). הרי שתמיד יש אי דיוקים של עד כחצי דקה לכל צד.

אי הדיוקים הנזכרים, ואי דיוקים נוספים – שהם בהכרח בכל הלוחות, יכולים להצטרף לשינוי של כמה דקות (כדלעיל הערה 2950).

לאיזור ירושלים

רוחב צפון '31°47, ואורך מזרח '35°14

תאריך	עלות השחר '16°54	נץ החמה שבלוחות (גובה הים)	חצות היום והלילה	שקיעת החמה שבלוחות (גובה הים)	צה״כ (בינונים) מעיקר הדין '5°50	צה״כ (קטנים) לק״ש ערבית '6°50	יציאת השבת הוספת 4 דקות	מוצאי שבת לשיעור '8°30
ינואר								
1	5:18	6:39	11:42	4:46	5:13	5:17	5:21	5:26
8	5:19	6:40	11:46	4:52	5:18	5:23	5:27	5:31
15	5:19	6:39	11:48	4:58	5:24	5:29	5:33	5:37
22	5:18	6:37	11:51	5:04	5:30	5:35	5:39	5:43
29	5:16	6:34	11:52	5:11	5:36	5:41	5:45	5:49
פברואר								
5	5:16	6:30	11:53	5:17	5:42	5:47	5:51	5:55
12	5:12	6:24	11:53	5:23	5:48	5:52	5:56	6:00
19	5:01	6:17	11:53	5:29	5:54	5:58	6:02	6:06
26	4:54	6:10	11:52	5:35	5:59	6:03	6:07	6:11
מרץ								
5	4:46	6:02	11:51	5:40	6:04	6:08	6:12	6:16
12	4:37	5:53	11:49	5:45	6:09	6:13	6:17	6:21
19	4:28	5:44	11:47	5:50	6:14	6:18	6:22	6:26
26	4:19	5:35	11:45	5:55	6:19	6:23	6:27	6:31
אפריל								
2	5:09	6:26	12:43	6:59	7:24	7:28	7:32	7:36
9	4:59	6:18	12:41	7:04	7:29	7:33	7:37	7:41
16	4:50	6:09	12:39	7:09	7:34	7:38	7:42	7:46
23	5:40	6:02	12:38	7:14	7:39	7:43	7:47	7:52
30	4:32	5:55	12:36	7:19	7:44	7:49	7:53	7:57
מאי								
7	4:24	5:48	12:36	7:23	7:49	7:54	7:58	8:03
14	4:16	5:43	12:35	7:28	7:55	8:00	8:04	8:09
21	4:10	5:39	12:36	7:33	8:00	8:05	8:09	8:14
28	4:06	5:36	12:36	7:37	8:04	8:10	8:14	8:19
יוני								
4	4:02	5:34	12:37	7:41	8:09	8:14	8:18	8:23
11	4:01	5:33	12:39	7:45	8:12	8:18	8:22	8:27
18	4:01	5:33	12:40	7:47	8:15	8:20	8:24	8:29
25	4:02	5:35	12:42	7:48	8:16	8:21	8:25	8:31

תאריך	עלות השחר 16°54'	נץ החמה שבלוחות	חצות היום והלילה	שקיעת החמה שבלוחות (גובה הים)	צה״כ (בינונים) מעיקר הדין 5°50'	צה״כ (קטנים) לק״ש ערבית 6°50'	יציאת השבת הוספת 4 דקות	מוצאי שבת לשיעור 8°30'
יולי								
2	4:05	5:38	12:43	7:49	8:16	8:22	8:26	8:31
9	4:09	5:41	12:44	7:48	8:15	8:20	8:24	8:29
16	4:15	5:45	12:45	7:45	8:12	8:18	8:22	8:27
23	4:21	5:49	12:46	7:42	8:08	8:14	8:18	8:22
30	4:27	5:53	12:46	7:37	8:03	8:08	8:12	8:17
אוגוסט								
6	4:33	5:58	12:45	7:31	7:57	8:02	8:06	8:11
13	4:40	6:03	12:44	7:25	7:50	7:55	7:59	8:03
20	4:46	6:07	12:43	7:17	7:42	7:47	7:51	7:55
27	4:52	6:11	12:41	7:09	7:34	7:39	7:43	7:47
ספטמבר								
3	4:57	6:16	12:39	7:01	7:25	7:30	7:34	7:38
10	5:03	6:20	12:36	6:52	7:16	7:20	7:24	7:28
17	5:08	6:24	12:34	6:42	7:06	7:11	7:15	7:19
24	5:12	6:28	12:31	6:33	6:57	7:02	7:06	7:09
אוקטובר								
1	5:17	6:33	12:29	6:24	6:48	6:53	6:57	7:00
8	4:22	5:37	11:27	5:15	5:39	5:44	5:48	5:52
15	4:26	5:42	11:24	5:07	5:31	5:36	5:40	5:43
22	4:31	5:47	11:24	4:59	5:23	5:28	5:32	5:36
29	4:36	5:53	11:23	4:52	5:17	5:22	5:26	5:29
נובמבר								
5	4:41	5:59	11:23	4:46	5:11	5:16	5:20	5:24
12	4:46	6:05	11:23	4:41	5:07	5:11	5:15	5:20
19	4:51	6:11	11:24	4:38	5:03	5:08	5:12	5:16
26	4:57	6:17	11:26	4:36	5:01	5:06	5:10	5:15
דצמבר								
3	5:02	6:23	11:29	4:35	5:01	5:06	5:10	5:14
10	5:07	6:28	11:32	4:36	5:02	5:07	5:11	5:15
17	5:11	6:33	11:35	4:38	5:04	5:09	5:13	5:18
24	5:15	6:36	11:38	4:41	5:07	5:12	5:16	5:21
31	5:17	6:39	11:42	4:45	5:12	5:17	5:21	5:25

לאיזור ניו-יורק

רוחב צפון 40°43', ואורך מערב 74°01'

תאריך	עלות השחר 16°54'	נץ החמה שבלוחות	חצות היום והלילה	שקיעת החמה שבלוחות	צה״כ (בינונים) מעיקר הדין 5°50'	צה״כ (קטנים) לק״ש ערבית 6°50'	יציאת השבת הוספת 4 דקות	מוצאי שבת לשיעור 8°30'
ינואר								
1	5:47	7:20	12:00	4:40	5:10	5:16	5:20	5:25
8	5:48	7:20	12:03	4:46	5:16	5:22	5:26	5:31
15	5:47	7:18	12:05	4:54	5:23	5:29	5:33	5:38
22	5:44	7:14	12:08	5:02	5:31	5:36	5:40	5:45
29	5:40	7:09	12:09	5:10	5:39	5:44	5:48	5:53

פברואר								
5	5:34	7:02	12:10	5:19	5:47	5:52	5:56	6:01
12	5:27	6:54	12:10	5:28	5:56	6:01	6:05	6:09
19	5:19	6:44	12:10	5:36	6:04	6:09	6:13	6:17
26	5:09	6:34	12:09	5:44	6:12	6:17	6:21	6:25
מרץ								
5	4:58	6:23	12:08	5:52	6:19	6:24	6:28	6:32
12	4:47	6:12	12:06	7:00	7:27	7:32	7:36	7:40
19	5:35	7:01	1:04	7:07	7:34	7:39	7:43	7:47
26	5:23	6:49	1:02	7:15	7:42	7:47	7:51	7:55
אפריל								
2	5:10	6:38	1:00	7:22	7:50	7:55	7:59	8:03
9	4:57	6:26	12:58	7:29	7:57	8:02	8:06	8:11
16	4:44	6:15	12:56	7:37	8:05	8:10	8:14	8:19
23	4:31	6:05	12:54	7:44	8:13	8:18	8:22	8:27
30	4.19	5:56	12:53	7:51	8:21	8:26	8:30	8:36
מאי								
7	4:07	5:47	12:53	7:59	8:29	8:35	8:39	8:44
14	3:56	5:40	12:52	8:06	8:36	8:42	8:46	8:52
21	3:47	5:34	12:53	8:12	8:44	8:50	8:54	6:00
28	3:39	5:29	12:53	8:18	8:50	8:56	9:00	9:06
יוני								
4	3:33	5:26	12:54	8:23	8:56	9:02	9:06	9:12
11	3:29	5:24	12:56	8:27	9:00	9:06	9:10	9:17
18	3:28	5:25	12:57	8:30	9:03	9:10	9:14	9:20
25	3:30	5:26	12:59	8:31	9:04	9:11	9:15	9:21

תאריך	עלות השחר 16°54'	נץ החמה שבלוחות	חצות היום והלילה	שקיעת החמה שבלוחות	צה"כ (בינונים) מעיקר הדין 5°50'	צה"כ (קטנים) לק"ש ערבית 6°50'	יציאת השבת הוספת 4 דקות	מוצאי שבת לשיעור 8°30'
יולי								
2	3:34	5:29	1:00	8:31	9:04	9:10	9:14	9:20
9	3:40	5:33	1:01	8:29	9:01	9:08	9:12	9:18
16	3:48	5:39	1:02	8:25	8:57	9:03	9:07	9:13
23	3:57	5:45	1:03	8:20	8:51	8:57	9:01	9:07
30	4:07	5:51	1:03	8:13	8:44	8:50	8:54	9:00
אוגוסט								
6	4:17	5:58	1:02	8:05	8:35	8:41	8:45	8:50
13	4:28	6:05	1:01	7:56	8:26	8:31	8:35	8:40
20	4:37	6:12	12:59	7:47	8:15	8:21	8:25	8:30
27	4:47	6:18	12:58	7:36	8:04	8:09	8:13	8:18
ספטמבר								
3	4:56	6:25	12:55	7:25	7:52	7:58	8:02	8:06
10	5:04	6:32	12:53	7:13	7:40	7:46	7:50	7:55
17	5:12	6:39	12:51	7:01	7:28	7:33	7:37	7:42
24	5:20	6:46	12:48	6:49	7:17	7:22	7:26	7:30
אוקטובר								
1	5:28	6:53	12:46	6:38	7:05	7:10	7:14	7:10
8	5:35	7:00	12:44	6:26	6:54	6:59	7:03	7:07
15	5:42	7:07	12:42	6:15	6:43	6:48	6:52	6:56
22	5:59	7:15	12:41	6:05	6:33	6:38	6:42	6:47
29	5:57	7:23	12:40	5:56	6:24	6:29	6:33	6:37
נובמבר								
5	5:04	6:31	11:40	4:47	5:16	5:21	5:25	6:29
12	5:11	6:40	11:40	4:40	5:09	5:14	5:18	5:23
19	5:18	6:48	11:41	4:35	5:04	5:09	5:13	5:18
26	5:25	6:56	11:43	4:31	5:01	5:06	5:10	5:15
דצמבר								
3	5:31	7:03	11:46	4:29	4:59	5:04	5:08	5:14
10	5:37	7:09	11:49	4:29	4:59	5:05	5:09	5:14
17	5:42	7:14	1:52	4:30	5:01	5:06	5:10	5:15
24	5:45	7:18	11:56	4:34	5:04	5:10	5:14	5:19
31	5:47	7:20	11:59	4:39	5:09	5:15	5:19	5:24